Românii după *Marele Război*
Anul 1920

editura militară

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ

ROMÂNII DUPĂ „MARELE RĂZBOI”
ANUL 1920
Documente, impresii, mărturii

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ

ROMÂNII DUPĂ „MARELE RĂZBOI” ANUL 1920

Documente, impresii, mărturii

Coordonatori:
Carmen-Sorina Rîjnoveanu
Manuel Stănescu

EDITURA MILITARĂ
BUCUREŞTI, 2022

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Coperta: Ion Mihaiu
Redactor: Georgiana Paraschiv, Anne-Marie Ovreiu
Layout: Marius Iorgulescu

Coordonatori: Carmen-Sorina Rîjnoveanu, Manuel Stănescu
Responsabil de volum: Alexandru Madgearu, Sorin Cristescu

Selecția documentelor:
Alexandru Madgearu
Sorin Cristescu
Manuel Stănescu
Cerasela Moldoveanu

Procesare texte:
Ştefania Angelescu
Mihaela Cocină
Sorin Cristescu
Luminița Drăghia
Laurențiu Ionescu
Magdalena Körösi
Alexandru Madgearu
Violeta Matei
Cerasela Moldoveanu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ (Bucureşti)
Românii după "Marele Război" : anul 1920 : documente, impresii, mărturii / Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară ; coord.: Carmen-Sorina Rîjnoveanu, Manuel Stănescu. - Bucureşti : Editura Militară, 2022
Conține bibliografie
ISBN 978-973-32-1268-3

I. Rîjnoveanu, Carmen-Sorina (coord.)
II. Stănescu, Manuel (coord.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ 7
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI 15
ABREVIERI 19
LISTA DOCUMENTELOR 21

CAPITOLUL I
NEGOCIEREA ŞI SEMNAREA TRATATULUI DE LA TRIANON (4 IUNIE 1920) 43
Introducere 43
Documente 51

CAPITOLUL II
RECUNOAŞTEREA INTERNAȚIONALĂ A UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA 109
Introducere 109
Documente 115

CAPITOLUL III
RETRAGEREA ARMATEI ROMÂNE DIN UNGARIA 155
Introducere 155
Documente 159

CAPITOLUL IV
CONSOLIDAREA SECURITĂȚII ROMÂNIEI ÎNTREGITE 215
Introducere 215
Documente 219

CAPITOLUL V
LECȚIILE MARELUI RĂZBOI. INIȚIATIVE PRIVIND CONSTRUCȚIA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ 333
Introducere 333
Documente 337

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAPITOLUL VI
SITUAȚIA ECONOMIEI ŞI A ADMINISTRAȚIEI LOCALE 381
Introducere 381
Documente 383

CAPITOLUL VII
VIAȚA POLITICĂ, SOCIETATEA ŞI CULTURA 431
Introducere 431
Documente 435

CRONOLOGIE 1920 547
BIBLIOGRAFIE 559
INDICE DE NUME 569

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

PREFAȚĂ

Demersul ştiinţific început în 2014, la debutul acestei serii de culegeri de documente, referitor la evoluția României între anii 1914-1919, ar fi fost incomplet fără includerea anului 1920, cel în care statul român a dobândit recunoaşterea oficială internațională a noilor sale frontiere.

Consecințele politice, militare, sociale şi economice ale destrămării Imperiilor Austro-Ungar şi Rus (revoluția bolşevică din Ungaria, războiul civil din Rusia, constituirea noilor state din Europa Centrală), care au avut un impact major asupra situației României Mari în anul 1919, au continuat să se manifeste şi în 1920. De fapt, se poate aprecia că a existat o perioadă de tranziție, de prefaceri şi de consolidări, care a început cu reintrarea României în război de partea Antantei, la 10 noiembrie 1918, şi s-a încheiat cu constituirea Micii Înțelegeri, la 7 iunie 1921, şi cu adoptarea reformei agrare, în iulie 1921, moment în care statul român întregit intră într-o altă etapă de evoluție.

Consolidarea unirii Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei, Crişanei, Maramureşului şi Banatului cu Vechiul Regat s-a concretizat atât prin operații militare, cât şi prin acțiuni politico-diplomatice, desfăşurate succesiv sau concomitent, pe toate direcțiile periclitate. Din acest punct de vedere, anul 1920 a reprezentat un apogeu, fiindcă atunci au avut loc mai multe evenimente decisive, având consecințe de durată medie şi lungă, în primul rând recunoaşterea de către Marile Puteri aliate şi asociate a hotarelor României întregite la vest, la nord şi la est, consolidarea securității României Mari fiind ulterior completată prin stabilirea unui sistem de alianțe regionale în cursul anului 1921.

Fără îndoială, evenimentul care a dominat agenda anului 1920 a fost semnarea, la 4 iunie, a Tratatului de la Trianon, care a consfințit recunoaşterea internațională a granițelor postbelice în centrul Europei. Fără a intra în detalii referitoare la frontiera cu Ungaria, trasată de Comisia teritorială a Conferinței de Pace încă din vara anului 1919 (dar fără consultarea şi participarea României), este important de subliniat că, în prima parte a anului 1920, autoritățile maghiare au făcut eforturi susținute pentru a limita, pe cât posibil, consecințele înfrângerii. La 16 ianuarie 1920, contele Albert Apponyi – conducătorul delegației maghiare la Conferința de Pace de la Paris – a ținut un discurs în fața Consiliului Suprem Interaliat, o pledoarie pentru păstrarea Ungariei „istorice", insistând pentru organizarea de referendumuri. Considerațiile sale asupra superiorității culturale a națiunii maghiare, precum şi inexactitățile istorice evidente folosite drept argument nu au fost în măsură să stârnească simpatie în marile capitale europene[1].

[1] Alexandru Ghişa, *România şi Ungaria la început de secol XX. Stabilirea relațiilor diplomatice (1918-1921)*, Presa universitară clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 216.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

De altfel, percepțiile, atât cele ale experților contemporani, cât şi cele ale istoricilor şi specialiştilor în relații internaționale, erau conturate încă din 1918 privitor la capacitatea Imperiului Austro-Ungar de a supraviețui conceptelor de „autodeterminare națională” şi „stat-națiune”. Dacă Charles Seymour, unul dintre experții delegației americane la Paris, era ferm convins că la Conferința de Pace oamenii de stat se găseau în fața „unui fapt împlinit şi nu a unei teorii”, alți istorici apreciau că dispariția imperiului era o certitudine încă înainte de noiembrie 1918. Chiar şi cei care nu erau binevoitori cu transformările profunde din Europa central-răsăriteană recunoşteau că Tratatul de la Trianon a constituit numai „certificatul mortuar al Ungariei istorice”[2].

Tratatul de la Trianon a fost fundamental în consolidarea conceptului de autodeterminare, unul dintre principiile dreptului internațional public, înscris, printre altele, în Carta Națiunilor Unite şi în Actul final al Conferinței pentru securitate şi cooperare în Europa, de la Helsinki, din 1975. Tratatele de pace din anii 1919-1920 au fost integrate în dreptul internațional; ratificarea ulterioară a dat „ființă juridică integral stipulațiilor acestora”[3]. În egală măsură, Tratatul de la Trianon are în continuare o valoare de simbol în Europa Centrală, fie că vorbim de valențe pozitive pentru români, croați, slovaci şi sârbi, fie de cele negative, pentru maghiari. „Mitologia” Trianonului, o creație a revizionismului interbelic, e departe de a ieşi de pe scena istoriei, cunoscând în ultimul timp o puternică reprezentare în anumite țări din Europa Centrală şi de Est. Este suficient să amintim că, începând cu anul 2010, în Ungaria, ziua de 4 iunie a fost proclamată Ziua Unității Naționale. România, la rândul ei, a decis să ofere o conotație juridică prezervării memoriei lui iunie 1920: prin Legea nr. 256/2020, ziua de 4 iunie a fost declarată Ziua Tratatului de la Trianon[4].

Numeroşi specialişti au sesizat problema legitimității statelor succesoare Imperiului Austro-Ungar ridicată de transformarea Trianonului într-o veritabilă catastrofă națională. Cercetătorul american John C. Swanson, autorul unei lucrări referitoare la configurația Europei Centrale imediat după încheierea Primului Război Mondial, afirma: „Configurația Austriei şi a Ungariei ca state moderne a fost constituită în primii patru ani după Primul Război Mondial. După dizolvarea monarhiei habsburgice, în toamna anului 1918, guvernele ambelor state au avut nevoie de perioada de până în 1922 pentru a-şi crea legitimitate – pe plan intern şi internațional –, pentru a-şi găsi locul lor în noua Europă. Austria a devenit stat, în care, în cele din urmă, a fost creată o națiune, şi Ungaria a devenit stat, dar şi-a menținut în decursul anilor interbelici dorința de a revizui frontierele. Contrar interpretărilor pe care le găsim în numeroase scrieri istorice, evoluția Austriei şi Ungariei după Marele Război nu a fost un eşec. Guvernele ambelor state au obținut legitimitatea şi au atins stabilitatea politică, economică şi socială. Bazele Austriei moderne şi ale Ungariei moderne s-au constituit până în 1922”[5].

Destrămarea Imperiului Austro-Ungar a produs, fără îndoială, o veritabilă traumă în rândul națiunii maghiare, Tratatul de la Trianon fiind perceput de elitele politice şi intelectuale de la Budapesta drept punctul culminant al crizei. De mai bine de 100 de ani, problema raportului dintre stat-națiune–minorități naționale preocupă *leadership*-ul european. Astăzi, într-o perioadă de profunde transformări geopolitice, dublate de incertitudini, problema pare mai actuală ca niciodată. După două războaie mondiale pustiitoare, după experiența tragică a comunismului în estul Europei, atitudinea nostalgică, aproape invariabil împletită cu o formă

[2] Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar şi România,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 15.

[3] Mariana-Narcisa Radu, Codruța-Ştefania Jucan-Popovici, „Principiul naționalităților şi Tratatul de la Trianon”, în Vasile Puşcaş, Ionel N. Sava (coordonatori), *Trianon, Trianon! Un secol de mitologie politică revizionistă*, Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020, p. 167-168.

[4] *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 1101 din 18 noiembrie 2020.

[5] John C. Swanson, The *Remnants of Habsburg Monarchy: The shaping of modern Austria and Hungary, 1918-1922*, East European Monographs, Boulder-Columbia University Press, New York, 2001, p. 33.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mai subtilă sau mai acută de şovinism, încă reprezintă o realitate la nivelul bătrânului continent. Pentru Europa, găsirea căilor şi metodelor de comunicare, pornind de la realităţile lumii contemporane, este o necesitate absolută. Integrarea în proiectul european reprezintă, sau ar trebui să reprezinte, o colaborare sinceră între state pentru rezolvarea multiplelor provocări, impuse de noile realităţi. Într-un asemenea context, apelul insistent la istorie, sau mai exact la „nedreptăţile" ei, nu e niciodată benefic.

Ne exprimăm speranţa ca documentele din capitolul I, referitoare la contextul semnării Tratatului de la Trianon, la 4 iunie 1920, vor constitui un instrument de lucru fiabil pentru cei interesaţi de aprofundarea unui eveniment care, aşa cum precizam, continuă să influenţeze atitudini, percepţii şi analize, atât între specialişti, cât şi la nivelul opiniei publice.

O altă problemă prioritară în anul 1920 pentru liderii de la Bucureşti, acoperită de o serie de documente în capitolul II, a fost recunoaşterea Unirii Basarabiei cu România de către Marile Puteri. Negocierile diplomatice, dificile într-un context internaţional încă tensionat şi dominat de incertitudini, s-au concretizat la 28 octombrie 1920, la Paris, când reprezentanţii Franţei, Marii Britanii, Italiei, Japoniei şi României au semnat tratatul prin care se recunoştea apartenenţa Basarabiei la România. Statele Unite au refuzat să semneze tratatul. Mult mai dificile au fost demersurile de ratificare a tratatului de către parlamentele statelor semnatare, diplomaţia de la Bucureşti făcând eforturi susţinute, nu întotdeauna încununate de succes. Dacă Marea Britanie (în 1922), Franţa (în 1924) şi Italia (în 1927) au dat sens juridic semnăturii din octombrie 1920, ratificarea din partea Japoniei nu a venit niciodată, transformând tratatul într-un document mai degrabă simbolic în locul unui act cu valoare juridică internaţională. Nicolae Titulescu aprecia că tratatul, „deşi din punct de vedere juridic nu ne poate da Basarabia, el are totuşi o mare valoare morală"[6].

Fără a fi un subiect ce poate fi dezvoltat în volumul de faţă, dedicat exclusiv evenimentelor produse în cursul anului 1920, poziţia Japoniei merită nuanţată, situaţia Basarabiei fiind hotărâtoare în creionarea destinului ulterior al României. Îndeosebi după 1924, când negocierile dintre România şi Uniunea Sovietică au eşuat, liderii de la Moscova au cerut insistent Japoniei să nu ratifice tratatul, gest care ar fi fost considerat un act ostil la adresa Uniunii Sovietice. Pe de altă parte, autorităţile sovietice au fost dispuse la compromisuri, în special de natură economică, interesul Japoniei pentru afacerile interne europene fiind extrem de scăzut. În egală măsură, autorităţile române au ratat ocazia, în primii ani de după război, să determine Japonia să ratifice tratatul. Astfel, România a întârziat deschiderea legaţiei înfiinţate de Nicolae Xenopol în noiembrie 1917 până în iunie 1921, pentru ca, după mai puţin de un an, să închidă oficiul de la Tokyo din motive financiare, situaţie perpetuată până în iulie 1927. Lipsa misiunii a făcut ca România să piardă ocazia de a-şi pleda cauza la momentul oportun[7].

În ceea ce priveşte poziţia Statelor Unite, trebuie subliniat că preşedintele Woodrow Wilson nu şi-a pus semnătura pe niciunul dintre tratatele semnate la Paris după Primul Război Mondial. În acest context, poziţia Washingtonului în problema Basarabiei (ca şi în alte chestiuni teritoriale de pe bătrânul continent) pornea de la principiul că nu se putea decide nimic fără consimţământul tuturor părţilor implicate. Din acest motiv, în ianuarie 1920, când reprezentanţii Franţei, Marii Britanii, Italiei şi Japoniei şi-au exprimat disponibilitatea de a semna un tratat de recunoaştere a suveranităţii româneşti asupra Basarabiei, reacţia autorităţilor de la Washington a fost negativă. Preşedintele Woodrow Wilson arăta că „noi nu vom semna un tratat referitor la Basarabia" care ar fi „o acţiune pripită de natură să dea bolşevicilor un nou pretext pentru stârnirea spiritului naţional sub motivul că Aliaţii ar putea dispune de teritoriul

[6] Ion Constantin, *România, Marile Puteri şi problema Basarabiei*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 24.

[7] Ion Scumpieru, *133 de ani de relaţii România–Japonia*, Fundaţia Europeană Titulescu, Bucureşti, 2013, p. 168.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rusesc”. Este o explicație, una dintre ele, pentru faptul că Statele Unite nu au semnat Tratatul din 28 octombrie 1920[8]. Situația s-a nuanțat ulterior, iar succesul parțial al diplomației române în ceea ce privește modificarea atitudinii Statelor Unite în problema Basarabiei i-a făcut pe unii istorici români să ajungă la concluzia că includerea cotei basarabene de imigrație în cea a României a fost echivalentă cu recunoașterea americană formală a Unirii. Deși Statele Unite au acordat, teoretic și într-o manieră evazivă, recunoașterea *de facto* a suveranității românești în Basarabia, totuși, în practică, autoritățile americane și-au rezervat posibilitatea de a reveni fără nicio dificultate asupra deciziei și au insistat ca ea să nu fie făcută publică, anulând efectele benefice pe care le-ar fi putut avea pentru România pe plan internațional[9].

În ciuda faptului că România a fost suficient de prudentă să refuze o implicare directă în războiul civil din Rusia (deși persoane influente de la Paris și Londra au încercat să influențeze autoritățile române în acest sens), prin sprijinul acordat mișcării Albilor, menținându-și (cel puțin oficial) neutralitatea și în conflictul sovieto-polon[10], negocierile dintre București și Moscova, demarate prin intervenția directă a lui Lloyd George, nu au dus la un rezultat concret. Lloyd George a oferit sprijinul pentru negocierile de la Copenhaga cu o comisie rusă și a elaborat o notă prin care Consiliul Suprem asigura că va recunoaște apartenența Basarabiei la România atunci când trupele române vor încheia evacuarea Ungariei. În aceste condiții, au început negocierile de la Copenhaga, iar la 4 martie 1920, Vaida-Voevod i-a mulțumit lui Lloyd George pentru rolul jucat în recunoașterea de către Consiliul Suprem a apartenenței Basarabiei la România. Refuzul Moscovei de a recunoaște apartenența Basarabiei la România, dublată de recunoașterea și apoi integrarea Uniunii Sovietice în comunitatea internațională (Uniunea Sovietică a devenit membră a Ligii Națiunilor la 18 septembrie 1934, la inițiativa Franței) au reprezentat cea mai mare vulnerabilitate a României în perioada interbelică. De altfel, dezmembrarea României a început în iunie 1940 de la est, după ce Uniunea Sovietică a pus în aplicare înțelegerile din cadrul Pactului Ribbentrop-Molotov, semnat între Germania și Uniunea Sovietică în august 1939[11].

Câteva capitole din prezentul volum se referă la evoluția factorului și fenomenului militar, cu detalii referitoare la retragerea armatei române din Ungaria, consolidarea României întregite și problemele de securitate internă.

Retragerea armatei române din Ungaria a fost îngreunată de relațiile tensionate dintre România și Consiliul Suprem Aliat. Prima etapă a evacuării a început la 12 noiembrie 1919, când generalul Gheorghe Mărdărescu, comandantul trupelor de ocupație, și Constantin Diamandy, înaltul comisar al guvernului român, au părăsit Budapesta. Autoritățile române au desfășurat o activitate amplă de pregătire a aducerii trupelor în țară, operațiunea fiind o premieră pentru armata română la acea dată. Activitatea organizatorică și logistică a fost dublată de o intensă activitate diplomatică; premierului Alexandru Vaida-Voevod i s-a comunicat, la 20 ianuarie 1920, că evacuarea armatei române din Ungaria este o condiție pentru recunoașterea apartenenței Basarabiei la România. După primă fază a evacuării, derulată în noiembrie 1919, situația din zona de operații (Corpurile 6 și 7 Armată) a rămas neschimbată până la începutul lunii februarie 1920, când Marele Cartier General a emis Ordinul nr. 6718 privind revenirea în totalitate a armatei române pe teritoriul național. Pe această bază, Comandamentul Trupelor din Transilvania, în acord cu reprezentanții Misiunii Militare Interaliate de la

[8] Ion Constantin, *op.cit*., p. 26.

[9] Mihai Țurcanu, „Diplomația românească și problema recunoașterii Unirii Basarabiei de către Statele Unite”, în *Archiva Moldaviae*, vol. X, 2018, p. 91-92.

[10] Dumitru Preda (redactor responsabil), *Relațiile româno-sovietice. Documente*, Vol. I, *1917-1934*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 53.

[11] Pe larg în Ion Șișcanu, Daniela Șișcanu (editori), *De la Marea Baltică la Marea Neagră, 1939-1940 (studiu și documente privind negocierea, încheierea și aplicarea Pactului Molotv-Ribbentrop)*, Editura Lexon, Chișinău, 2019.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Budapesta, a emis la rândul său, la 16 februarie, un Ordin de operații în care erau detaliate toate activitățile pentru aducerea în țară a forțelor Grupului Tisa. Deplasarea trupelor române de la Tisa până pe teritoriul național s-a desfăşurat în patru etape, la 30 martie toate unitățile fiind repatriate, efortul militar al României pe întreaga perioadă a ocupației şi în timpul evacuării fiind considerabil[12].

În privința securității interne, societatea românească se confrunta, ca şi în anii precedenți, cu pericolul grupărilor radicale încurajate de autoritățile de la Moscova. Printre socialiştii şi social-democrații din România s-au conturat, în cursul anul 1920, două grupări care tindeau să se excludă reciproc: una tradiționalistă, de factură europeană, adepta unei mişcări politice democratice, aflată în rezonanță cu interesele statului român, şi o grupare cu relații strânse, politice şi ideologice, cu Moscova, subordonată total intereselor sovietice, care folosea cu predilecție metode radicale de exprimare[13]. Eşecul grevei generale din octombrie 1920 a afectat mişcarea socialistă din România întregită, iar atentatele (precum cel coordonat de Max Goldstein sau cel îndreptat împotriva ministrului de interne Constantin Argetoianu) au divizat şi mai mult stânga românească, autoritățile luând măsuri radicale de stopare a extremistului alimentat de peste Nistru.

Avansul forțelor bolşevice în războiul civil care se desfăşura în Rusia reprezenta pericolul cel mai important pentru România, căci propaganda comunistă putea fi favorizată de situația dificilă în care se găsea cea mai mare parte a populației, din cauza penuriei de alimente şi de combustibil, a creşterii masive a prețurilor, dar şi a corupției unei părți a noii administrații româneşti instalate în Transilvania, Bucovina şi Basarabia. Problema extremismului de stânga a devenit preocuparea majoră pentru autorități, deoarece războiul civil din Rusia putea conduce la agresiuni ale forțelor Rusiei bolşevice asupra frontierelor de nord şi est ale României, iar propagarea comunismului le-ar fi favorizat. La congresul Partidului Socialist din Transilvania şi Banat din 15-18 septembrie 1920, s-a decis aderarea la Internaționala a III-a Comunistă; în plus, în Transilvania mişcarea socialistă acționa, de cele mai multe ori, în concordanță cu iredentismul maghiar. Greva generală care a afectat în principal transportul feroviar (20-28 octombrie) ar fi putut pune în primejdie siguranța statului, pe când încă mai persista amenințarea unui conflict cu Rusia sovietică.

Organismul militar românesc a continuat să se reformeze şi reconfigureze pe parcursul anului 1920. La 18 martie 1920, armata a fost demobilizată şi Marele Cartier General a fost desființat, rămânând active (până la 1 aprilie 1921) Comandamentul Trupelor de Vest (pentru Transilvania) şi Comandamentul Trupelor de Est (pentru Basarabia). Ca urmare a acestei măsuri, corpurile de armată şi diviziile au primit atribuții pentru timp de pace[14]. După demobilizare, autoritățile politice şi militare trebuiau să decidă rapid direcțiile de reformă a organismului militar, într-un context, pe toate planurile, complet diferit de realitățile de până atunci. Dificultăți suplimentare erau generate în modul în care statul român reuşea (sau nu) să îşi impună autoritatea asupra provinciilor recent unite cu Vechiul Regat, fiind nevoit să ducă o bătălie diplomatică dublată de un control strict al activităților de terorism şi provocare din Basarabia şi Cadrilater, cu predilecție.

În linii generale, acesta era contextul în care trebuia redimensionat organismul militar al României Întregite, un stat cu o realitate geopolitică complet diferită de cea de dinainte

[12] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994, p. 324-325.

[13] Florian Tănăsescu (coordonator), *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. III, *1 ianuarie 1920–3 februarie 1921*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, p. 16.

[14] Petre Otu (coordonator), *Reforma militară şi societatea în România (1878-2018*), Editura Militară, Bucureşti, 160.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de 1916. Acum, suprafaţa sa se întindea pe 294 892 km², pe care trăiau peste 17 milioane de locuitori, cifră care a crescut la aproape 20 de milioane la sfârşitul perioadei interbelice (în 1938)[15]. În raport cu aceste două caracteristici, România era considerat un stat mijlociu (locul zece în privinţa teritoriului şi opt, după numărul de locuitori, la nivelul Europei), plasat la distanţe aproape egale faţă de Oceanul Atlantic, Munţii Urali şi Oceanul Îngheţat şi mai aproape de Marea Mediterană. O ţară geografic situată în centrul continentului, dar geopolitic aparţinând atât spaţiului balcanic, cât şi celui central-european[16]. O analiză succintă arăta că aproximativ 53% din frontierele întregite erau vulnerabile, iar vecinii României, cu excepţia Poloniei, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei, revendicau (într-o formă sau alta) teritorii aparţinând statului român[17].

Armata, deşi trecută pe picior de pace, trebuia să fie capabilă să răspundă acestor ameninţări şi provocări la adresa securităţii şi integrităţii sale teritoriale. În acest sens, au fost alcătuite noi planuri de apărare a zonelor de frontieră şi s-a acţionat pentru remedierea neajunsurilor constatate în timpul războiului. Astfel, prin decretul regal din 15 mai 1920, s-a înfiinţat „Comitetul tehnic al materialului de răsboi”, apărând şi o nouă structură centrală, Comandamentul Trupelor de Comunicaţii, subordonat Inspectoratului Trupelor de Geniu. Dând curs cerinţelor ridicate de înzestrarea cu mijloace de luptă şi tehnică modernă, în iunie 1920 a fost creată Direcţia 11 Tehnică şi Comitetul Tehnic al Materialelor de Război[18].

La nivel conceptual, Secţia I a Marelui Stat Major a redactat un studiu asupra învăţămintelor desprinse din război şi asupra direcţiilor viitoare de evoluţie a armatei române. De altfel, Marele Stat Major a fost instituţia care, prin structurile din compunerea sa, a întocmit primele studii în legătură cu mutaţiile şi transformările ce vizau crearea unor organisme de decizie politico-militară a căror lipsă a fost resimţită pe parcursul războiului[19]. Toate aceste demersuri administrativ-organizatorice au constituit elemente ale unui proces de reformă derulat pe parcursul anului 1920 şi care va fi continuat în anii următori.

Dacă privim în ansamblu această perioadă de tranziţie în care România a fost condusă de guverne cu orientări dintre cele mai diferite, se poate observa că, indiferent de aspectele de detaliu, s-au urmărit trei scopuri majore: recunoaşterea internaţională a noilor frontiere, consolidarea statului prin unificarea administrativă şi continuarea reformelor economice şi sociale. Guvernele responsabile de aceste acţiuni au fost îndeosebi cele conduse de Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919–12 martie 1920) şi de Alexandru Averescu (13 martie 1920 –16 decembrie 1921), multe din frământările sociale şi politice ale anului 1920 regăsindu-se în documentele din ultimele două capitole al prezentului volum. În mai puţin de trei ani, statul român unificat a reuşit să facă faţă ameninţărilor interne şi externe care îi periclitau nu doar integritatea abia realizată, ci însăşi existenţa sa. Este vorba atât de agresiunile forţelor bolşevice ruse şi maghiare, care au găsit sprijin în interior pe fondul sărăciei şi dezordinii, cât şi de acţiunile subversive antiromâneşti şi iredentiste ale unor membri ai minorităţilor din noile provincii. Refacerea economiei devastate de război era însă un proces mai îndelungat, care avea să mai dureze până prin 1927. Infrastructura era încă în mare parte avariată sau inutilizabilă. La fel de grav era faptul că productivitatea agriculturii se diminuase drastic, nu numai din cauza morţii a sute de mii de ţărani-soldaţi, ci şi ca un efect secundar al împărţirii marilor proprietăţi prin Legea reformei agrare din 10 septembrie 1919.

---

[15] *Ibidem*, p. 158.

[16] Mihail Orzeaţă (coordonator), *Statul Major General 1859-2004. Istorie şi transformare*, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2004, p. 122.

[17] *Ibidem*, p. 123.

[18] Petre Otu (coordonator), *op.cit*., p. 159.

[19] Mihail Orzeaţă, *op.cit*. p. 128.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ceea ce s-a putut însă rezolva în 1920, şi în continuare în 1921, a fost restabilirea păcii sociale prin îndeplinirea reformei agrare (de care au beneficiat ţăranii de orice naţionalitate şi din toate provinciile). La 22 septembrie 1920, în comuna Gurbăneşti, din judeţul Ilfov, în cadrul unei ceremonii care s-a dorit un semnal puternic pentru ţărănime, Alexandru Averescu a marcat începutul punerii în posesie a ţărănimii prin tragerea simbolică a primei brazde, presa reflectând pe larg evenimentul. În toamna anului 1920 lucrările de împroprietărire au continuat, legislaţia definitivă de reformă agrară fiind adoptată în vara anului 1921 (Legea pentru reforma agrară în Basarabia a fost adoptată la 11 martie 1920, pentru Vechiul Regat la 17 iulie 1921, pentru Bucovina şi Transilvania la 30 iulie 1921)[20].

Având în vedere marile frământări sociale care au marcat societatea românească în 1920, s-a pus accent şi pe reglementarea relaţiilor de muncă, prin înfiinţarea Ministerului Muncii şi Ocrotirilor Sociale, la 30 martie 1920, şi prin adoptarea Legii pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, la 5 septembrie 1920. Pentru a putea plasa demobilizaţii în economie şi a contribui la redresarea producţiei, la 24 aprilie 1920, printr-un decret-lege, Averescu a introdus conceptul de „armată constructivă", referitor la folosirea armatei în refacerea economiei. Actul normativ avea însă un dublu scop, vizând şi limitarea grevelor, articolul 3 prevăzând că, în caz de necesitate, Ministerul de Război era autorizat „a pune sub regim militar stabilimentele şi instituţiile aparţinând statului şi a căror funcţionare neregulată ar vătăma economia generală a ţării sau viaţa normală a populaţiunii"[21]. Prin asemenea reforme s-a pus în aplicare, măcar în parte, programul de „reclădire pe baze noi a întregii ţări" al guvernului condus de Alexandru Averescu. După alegerile de la sfârşitul lunii mai 1920, noul parlament avea datoria să aducă la îndeplinire reformele agrară, electorală, administrativă şi financiară, de rezolvarea provocărilor cu care se confruntau autorităţile române în cursul anului 1920 fiind legat destinul României Întregite.

Cele mai importante realizări ale guvernării Averescu au fost unificarea administrativă efectuată prin decretul-lege din 4 aprilie şi bugetul construit conform unei reforme radicale a finanţelor (16 august). La 2 aprilie 1920, prin Decretul-lege nr. 1462, dat publicităţii la 4 aprilie, a fost desfiinţat Consiliul Dirigent din Transilvania, precum şi directoratele (ministerele speciale) din Bucovina şi Basarabia. Dispariţia formelor de autonomie regională era inevitabilă, fiind impusă de necesitatea unificării administrative a României Mari. Pentru înlesnirea tranziţiei către noua organizare administrativă, au fost create o Comisie Centrală de Unificare, care avea în subordine comisii în fiecare judeţ, precum şi o direcţiune a ţinuturilor alipite, în Ministerul de Interne[22]. Din nou, ca şi în cazul organismului militar, reforma şi adaptarea administraţiei şi economiei la noile realităţi postbelice au cunoscut în 1920 doar o etapă, continuată în mod accelerat în anii următori.

Deoarece apărarea frontierelor devenise mai dificilă după reducerea efectivelor armatei prin demobilizarea decisă de guvernul Averescu la 18 martie 1920, rolul principal în asigurarea securităţii statului român (aşa cum reiese şi din volumul de faţă) îi va reveni diplomaţiei. Factorii politici şi militari de la Bucureşti erau conştienţi că deciziile Conferinţei de Pace de la Paris nu vor putea soluţiona marile probleme de securitate existente în estul Europei, adică în vecinătatea Rusiei bolşevice şi a Ungariei revizioniste, îndeosebi după eşecul tentativei ministrului de externe Take Ionescu din ianuarie 1919 de constituire a unei alianţe care să includă România, Polonia, Cehoslovacia, Regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor şi Grecia. Acest proiect „maximal" conceput de Take Ionescu s-a lovit de poziţiile ireconciliabile dintre Polonia şi Ce-

[20] Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, Bucureşti, 2005, p. 310-311.

[21] *Ibidem*, p. 308.

[22] *Ibidem*, p. 309.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

hoslovacia cu privire la teritoriile celor două state şi, în plan secund, de relațiile destul de bune dintre Praga şi Moscova. La 17 august 1920, se semna alianța defensivă dintre Cehoslovacia şi Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor. Două zile mai târziu, ministrul de externe cehoslovac, Edvard Beneš, aflat în vizită la Bucureşti, îl informa pe omologul său român, Take Ionescu, asupra tratatului de alianță şi adresa României invitația oficială de a se alătura acestui aranjament de securitate, fapt care se va realiza un an mai târziu, prin crearea Micii Înțelegeri[23]. De asemenea, pericolul comun de la granița răsăriteană a dus la o apropiere între România şi Polonia, care se va concretiza prin Convenția de alianță defensivă din 3 martie 1921[24], care a beneficiat de susținerea şi medierea Franței. Deşi deznodământul acestor proiecte regionale de securitate a fost unul tragic, ideile care au stat la baza creării lor îşi mențin relevanța, îndeosebi prin perspectiva actualelor provocări la adresa securității pe bătrânul continent.

În concluzie, în pofida greutăților de documentare provocate de pandemia de COVID-19, ce a limitat drastic accesul cercetătorilor în arhive şi biblioteci, colectivul de coordonatori şi autori şi-a propus să pună la dispoziția celor interesați un instrument de lucru care, alături de volumele precedente, să devină un reper pentru cercetarea ştiințifică dedicată unei perioade scurte, dar extrem de importante în evoluția României.

MANUEL STĂNESCU

[23] Carmen-Sorina Rîjnoveanu, Doru Liciu, Şerban Pavelescu (coordonatori), *România în Mica Înțelegere. Alianța defensivă la centenar*, Editura Militară, Bucureşti, 2021, p. 16.

[24] Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 193-210.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În anul 2019, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară a finalizat proiectul de cercetare *Românii în „Marele Război". Documente, impresii, mărturii*, inițiat în anul 2014 în contextul comemorării unui secol de la începutul Primului Război Mondial, eveniment care a marcat în mod fundamental evoluția istorică a statului român şi a generat o reaşezare de mari dimensiuni a configurației geopolitice globale. Proiectul a inclus cinci volume, unul pentru fiecare an de război, cuprinzând marile etape parcurse pe drumul realizării idealului național al unirii: declanşarea războiului şi neutralitatea, intrarea în război, înfrângerea şi succesele militare din vara anului 1917, pacea separată şi reintrarea în război, victoria aliată şi încheierea războiului. Încetarea ostilităților a fost urmată de eforturi susținute în vederea construirii păcii, o etapă definitorie în organizarea şi evoluția statului român unificat. Având în vedere importanța istorică a evenimentelor post-1918, s-a considerat utilă continuarea proiectului de cercetare, prin inițierea unei noi serii de documente sub titulatura *Românii după „Marele Război"*. Această extindere a proiectului este determinată de necesitatea investigării marilor procese prin care s-a definitivat şi consolidat statul român unitar, cu accent pe factorul militar, ca vector central în apărarea şi desăvârşirea unirii.

Primul volum din cea de-a doua serie de documente, *Românii după „Marele Război". Anul 1919*, a fost publicat în anul 2021. Documentele incluse în volum au acoperit câteva dintre dinamicile reprezentative ale anului 1919: Conferința de Pace de la Paris, acțiunile armatei române pentru apărarea Marii Uniri, războiul româno-maghiar, negocierile şi semnarea tratatelor cu Austria şi Bulgaria, tratatul referitor la minoritățile naționale, problematica Basarabiei, precum şi aspecte privind evoluțiile social-economice şi politice interne de-a lungul primului an post-război.

Volumul de față, al doilea din seria *Românii după „Marele Război"*, este dedicat anului 1920, un an al cărui punct de reper îl constituie semnarea celor două tratate care au consfințit granițele României Mari: tratatul cu Ungaria de la Trianon şi cel privind recunoaşterea de către Marile Puteri a unirii Basarabiei cu România. Anul 1920 a cuprins însă şi alte evenimente de referință care au modelat constructul militar, politic şi socio-economic românesc postbelic. Ca atare, selecția documentelor a urmărit să ofere o perspectivă cât mai cuprinzătoare asupra unor dosare cu deosebire importante pentru evoluția istorică a României în perioada interbelică. Anul pe care îl analizăm în acest volum a fost marcat de problemele externe, de negocierile cu Rusia sovietică, de demersuri pentru consolidarea unirii, pentru care s-a inițiat organizarea unui sistem de alianțe regionale care să grupeze țările interesate de menținerea statu-quoului teritorial versaillez: Cehoslovacia, Regatul Sârbo-croato-sloven şi Polonia. Roadele se vor vedea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în anul următor, când s-a încheiat alianţa militară cu Polonia şi s-a realizat sistemul defensiv al Micii Înţelegeri. Pe plan intern, anul 1920 a fost marcat de venirea la putere, la 13 martie, a guvernului condus de generalul Alexandru Averescu. Această guvernare şi-a propus să rezolve câteva dintre problemele considerate stringente: a trecut la demobilizarea armatei (martie 1920), la desfiinţarea Consiliului Dirigent al Transilvaniei (aprilie), pentru a porni pe drumul unificării administrative, a publicat legea generoasei reforme agrare din Basarabia (martie 1920), iar în faţa agitaţiilor ţărăneşti din Vechiul Regat a trecut la împroprietărirea ţăranilor (în septembrie) *înainte* de votarea legii respective, care se va face abia în anul următor. Prioritară a fost adoptarea unei serii de măsuri de refacere economică şi de infrastructură, pentru care în Parlament s-a prezentat, în august, primul buget real după cel din 1916. Toate acestea în condiţiile creşterii pericolului bolşevic agravat prin refuzul Moscovei de a recunoaşte unirea Basarabiei cu România.

Lecţiile Marelui Război au făcut obiectul unor ample memorii de analiză ale forurilor superioare ale armatei având ca principal obiectiv pregătirea ţării pentru apărare în lumina învăţămintelor şi concluziilor reieşite în urma conflagraţiei, precum şi avansarea reformelor care să permită adaptarea constructului militar şi de apărare la noile necesităţi militar-strategice ale ţării. S-a dat astfel impuls unor dezbateri şi contribuţii teoretice care vor continua în toată epoca interbelică, dar, din cauza dificultăţilor economice, dar şi a unor erori decizionale, rezultatele concrete pe linia reorganizării şi îmbunătăţirii capacităţii naţionale de apărare nu puteau fi decât sub aşteptări.

Pe plan cultural, în România Întregită s-au organizat universităţile de la Cluj şi Cernăuţi, s-au înfiinţat şcolile române de la Roma şi Paris. S-a instituit cultul eroilor căzuţi în Războiul de Întregire. Activitatea diplomatică şi reorganizarea militară ocupă un loc important în structurarea volumului, pentru care am apelat la rapoarte diplomatice şi la analizele elaborate de forurile superioare ale Ministerului de Război.

La fel ca în celelalte volume, documentele provin din cele mai importante arhive – Arhivele Naţionale, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Arhivele Militare Române, colecţiile de presă ale Bibliotecii Academiei Române. Le mulţumim încă o dată acestor instituţii pentru sprijinul lor prompt şi generos. Unele izvoare sunt inedite, iar altele au fost preluate din volumele anterior publicate. Am inclus şi mărturiile memorialistice, pe care le găsim şi în volumele anterioare, ale celor mai importanţi reprezentanţi ai scenei politice: Nicolae Iorga, Constantin Argetoianu, Alexandru Marghiloman, Vasile Bianu. Conform normelor academice, documentele au fost reproduse în conformitate cu originalele, iar modificările, foarte reduse de altfel, au fost semnalate în mod distinct.

Documentele sunt însoţite de note, care sunt fie scurte excursuri biografice ale celor care le-au redactat sau ale persoanelor la care se referă, fie informări despre evenimentele respective, iar, când a fost cazul, s-au corectat anumite erori sau inadvertenţe.

Volumul include cronologia anului 1920, bibliografia, precum şi un indice de nume, elemente importante care facilitează înţelegerea evoluţiei evenimentelor, oferă informaţii suplimentare şi completează imaginea sintetică de ansamblu a anului 1920.

Sperăm că am reuşit să oferim cititorului tabloul cuprinzător al unei epoci de speranţă, dar şi de mari încercări în istoria românilor, care a fost marcată de decizii importante şi de consecinţele lor pe termen mai scurt sau mai lung.

Având în vedere interesul cu care au fost primite celelalte volume, sperăm că şi acesta, consacrat celui de-al doilea an de după încheierea Marelui Război, va atrage atât atenţia specialiştilor, cât şi a celor pasionaţi de istorie pentru înţelegerea unui etape care a marcat profund eforul de întregire naţională şi recunoaştere internaţională a unirii. Este meritul şi contribuţia echipei de cercetători din cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Militară, care a reuşit, pe parcursul ultimilor ani, să aducă la lumină noi mărturii şi dovezi documentare relevante pentru înțelegerea istoriei României şi a rolului armatei române în anii „Marelui Război", precum şi în anii zbuciumați care au urmat încheierii acestuia.

Mulțumirile noastre se îndreaptă către colectivul şi conducerea Editurii Militare, datorită cărora s-a putut materializa acest proiect de mare amploare, ce a angajat o activitate redacțională susținută pe durata mai multor ani.

CARMEN-SORINA RÎJNOVEANU

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ABREVIERI

A.M. (a.m.) – antemeridian
A.M.N.R. – Arhivele Militare Naționale Române
Arh. M.A.E. – Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
Art. (art.) – artilerie
A.S.R. – Alteța Sa Regală
B. (Bat., bt.) – batalion
Bat. (bat.) – Baterie
Brig. (Brg.) – brigadă
Cart. – Cartier
Cp. (Căp., cpt.) – căpitan
C.D. (Cons. Dirig., C.Dir.) – Consiliul Dirigent
Col. (col.) – colonel
Comand. (Cdment) – Comandament
Cont. (cont.) – contingent
Cor. (cor.) – Coroane
G.Q.G. – Grand Quartier Général (Marele Cartier General)
C.R. – Casa Regală
C.T.T. – Comandamentul Trupelor din Transilvania
Cv. (cav.) – cavalerie
Gen. (gen., gl.) – general
Inf. (inf.) – infanterie
Lt. – locotenent
Lt.-col. (lt.-col.) – locotenent-colonel
M.C.G. – Marele Cartier General
Min. (min.) – ministru
M.O. – Monitorul Oficial
Mr. (mr.) – maior
M.Sf.N. (M.S.N) – Marele Sfat al Națiunii
M.St.M. – Marele Stat Major
M.V. – Maiestatea Voastră
N.a. (n.a.) – nota autorului
N.ed. (n.ed.) – nota editorului
n.n. – nota noastră

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

N.R. (n.r.) – nota redacției
P.C. (p.c.) – punct de comandă
P.C.M. – Preşedinția Consiliului de Miniştri
P.M. (p.m.) – postmeridian
P.N.R. – Partidul Național Român
P.N.Ț. – Partidul Național Țărănesc
P.S. (p.s.) – partea sedentară
R. (Reg., Regt., Rgt.) – regiment
Reg. (Regul.) – regulament
R.S.S.F.R. – Republica Socialistă Sovietică Federativă Rusă
S.A.N.I.C – Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale
S.S.I. – Serviciul Special de Informații
Soc. – societate
st.-maj. – stat-major
Sublocot. (Slt.) – sublocotenent
Tr. – trupe

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

LISTA DOCUMENTELOR

Capitolul I. Negocierea şi semnarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920)

***1*. 4 ianuarie 1920, Bucureşti,** Telegramă a ministrului plenipotențiar al Franței, Saint-Aulaire, care relatează convorbirea avută cu regele Ferdinand privind stadiul raporturilor dintre România şi Antantă şi retragerea trupelor române pe frontiera fixată de Conferința Păcii.

***2*. 16 ianuarie 1920, Paris,** Memoriul contelui Apponyi, şeful delegației maghiare la Conferința de Pace, în care se consideră că se face o nedreptate Ungariei reducând-o la o treime din suprafața ei de dinaintea Marelui Război, şi că zonele pe care țara sa le pierde vor fi anexate unor țări inferioare cultural Ungariei; se cere organizarea de referendumuri pentru fiecare zonă în parte.

***3*. 19-20 ianuarie 1920, Paris,** Fragment din memoriile lui Alexandru Vaida-Voevod în care se relatează întâlnirea sa cu Georges Clemenceau şi apoi cu Consiliul Suprem reunit la sediul Ministerului de Externe, în care i se arată că România trebuie să încheie retragerea trupelor sale din Ungaria, dacă vrea să i se recunoască frontiera cu această țară, precum şi apartenența Basarabiei la România.

***4*. 3 februarie 1920, Paris,** Extras din raportul lui Harold Nicholson, expertul guvernului Marii Britanii pentru problemele balcanice, privind garanțiile cerute de Alexandru Vaida-Voevod pentru situația românilor din teritoriile din Ungaria evacuate de armata română, prezentat la întâlnirea Consiliului Ambasadorilor de la Paris.

***5*. 11 februarie 1920, Londra,** Raport al lui A.W.A. Leeper în care se demontează argumentele formulate de Thomas Hohler în favoarea modificării tratatului de pace cu Ungaria în sens avantajos acesteia din urmă.

***6*. 19 februarie 1920, Londra,** Raport al lui A.W.A. Leeper către Sir Lancelot Oliphant, în care îi anunță apropiata sosire a premierului român Alexandru Vaida-Voevod la Londra şi îl asigură că va discuta cu acesta toate chestiunile importante în litigiu: retragerea trupelor române din Ungaria, rechizițiile făcute de români în Ungaria, tratatul de pace cu Ungaria şi problema Basarabiei.

***7*. 20 februarie 1920, Paris,** Memoriu semnat de diplomații Dimitrie I. Ghica, Nikola Pašić şi Štefan Osuský adresat Consiliului Suprem Aliat ca răspuns la nota de protest a Ungariei adresată Conferinței de Pace în legătură cu hotărârile referitoare la frontierele noului stat ungar.

***8*. 23 februarie 1920, Bucureşti,** Doctorul Vasile Bianu consemnează relatările presei despre negocierile diplomatice purtate de Alexandru Vaida-Voevod la Londra.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

9. **23 februarie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Alexandru Vaida-Voevod către Ştefan Cicio-Pop în care premierul îi prezintă modul în care liderii politici britanici şi francezi văd reglemetarea problemelor politice din răsăritul Europei.

10. **26 februarie 1920, Neuilly,** Memoriul comun al delegaţiilor română şi cehoslovacă în care se contestă argumentele de natură istorică, politică şi economică aduse în sprijinul revendicărilor Ungariei de către delegaţia ungară, care a invocat motivul că ţara lor nu este la fel de vinovată ca Germania şi Austria pentru izbucnirea Marelui Război, şi prin care urmăreşte de fapt menţinerea unor legături de ordin economic, administrativ şi ecleziastic ce ar putea permite cândva visul imperialist maghiar de refacere a legăturilor politice distruse prin tratatul de pace.

11. **4 martie 1920, Paris,** Memoriul delegaţiei române la Conferinţa de Pace, adresat Consiliului Suprem Aliat, solicitând modificarea articolului 181, alineatul 5, din Tratatul de Pace cu Ungaria, care rememorează pe scurt conflictul ungaro-român din 1919.

12. **9 martie 1920, Paris,** Observaţiile formulate de delegaţia română la Conferinţa Păcii, care combat contrapropunerile delegaţiei ungare ce privesc capitolul VIII al tratatului de pace în care se reglementează problema reparaţiilor şi pretenţiile ungare de a avea o armată şi o jandarmerie mai numeroasă decât cea fixată prin tratat.

13. **10 martie 1920, Londra,** Scrisoarea lui Ştefan Cicio-Pop către Alexandru Vaida-Voevod, prin care îl informează despre dorinţa guvernului cehoslovac ca sediul Comisiei interaliate a Dunării să fie instalat la Bucureşti şi nu la Budapesta.

14. **31 martie 1920, Paris,** Informare a ministrului de externe francez către şefii misiunilor diplomatice franceze privind modul în care Societatea Naţiunilor este chemată să soluţioneze litigiile apărute în trasarea frontierei dintre România şi Ungaria.

15. **15 aprilie 1920, Budapesta,** Raportul lui M. Fouchet, consilier de ambasadă, însărcinat al înaltului comisariat al Franţei la Budapesta, către preşedintele Republicii franceze, privind discuţia purtată cu contele Apponyi, preşedintele delegaţiei maghiare la Conferinţa de Pace, care considera că ţării sale îi sunt impuse nedreptăţi (cedările teritoriale către Cehoslovacia, Regatul sârbo-croato-sloven şi România). Se solicită organizarea de noi plebiscite pentru fiecare zonă în parte.

16. **6 mai 1920, Paris,** Scrisoarea lui A. Millerand, preşedintele Republicii Franceze şi preşedintele Conferinţei de Pace, către contele Apponyi în care îi explică modul în care au fost soluţionate contrapropunerile Ungariei şi modalitatea în baza căreia se poate adresa Ligii Naţiunilor pentru tranşarea chestiunilor în litigiu.

17. **4 iunie 1920, Trianon,** Tratatul de pace cu Ungaria – partea referitoare la frontierele României.

18. **4 iunie 1920, Bucureşti,** Doctorul Vasile Bianu consemnează modul în care presa a relatat semnarea Tratatului de Pace de la Trianon, atmosfera din Ungaria şi din România.

19. **10 iunie 1920, Bucureşti,** Articolul lui Nicolae Iorga, „Pacea cu Ungaria”, în care arată că Ungariei i s-au stabilit hotare reduse la limitele strict naţionale.

Capitolul II. Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România

1. **11 ianuarie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franţei la Bucureşti informează despre refuzul guvernului român condus de Al. Vaida-Voevod, la solicitarea generalului Franchet d’Espèrey, ca România să primească refugiaţi ruşi din Armata Albă, refuz motivat cu argumente de natură logistică şi politică.

2. **12 ianuarie 1920, Bucureşti,** Telegramă a ministrului plenipotenţiar al Franţei la Bucureşti, Saint-Aulaire, adresată generalului Franchet d’Espèrey în legătură cu rezultatul pro-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

blematic al intervenției pe lângă guvernul român pentru deschiderea frontierelor româneşti trupelor lui Denikin şi refugiaților ruşi.

***3*. 14 ianuarie 1920, Paris,** Memoriu redactat la Foreign Office despre decizia Marilor Puteri de a încuraja o colaborare între Polonia, România şi Rusia de sud şi despre faptul că la Conferința miniştrilor de externe de la Paris trebuie să se ia o hotărâre privind frontierele Basarabiei, acest aspect fiind principalul obstacol în calea normalizări relațiilor dintre Rusia şi România.

***4*. 19-21 ianuarie 1920, Paris,** Fragment din memoriile lui Al. Vaida-Voevod în care acesta relatează: întâlnirea sa cu Clemenceau şi apoi cu Consiliul Suprem reunit la sediul Ministerului de Externe, în care i se arată că România trebuie să încheie retragerea trupelor sale din Ungaria dacă vrea să i se recunoască frontiera cu această țară şi apartenența Basarabiei la România; discutarea problemei Basarabiei cu diplomații Louis Barthou şi Maurice Paléologue.

***5*. 24 ianuarie 1920, Paris,** Telegramă a ministrului de externe al Franței, Millerand, adresată lui Saint-Aulaire şi ambasadorilor francezi de la Londra, Roma şi Washington în legătură cu demersurile făcute de Al. Vaida-Voevod pe lângă Consiliul Suprem Aliat cu privire la Basarabia şi problema evacuării trupelor române din Ungaria.

***6*. 20 februarie 1920, Londra,** Scrisoarea lui Viorel Virgil Tilea către Alexandru Vaida-Voevod în care îi prezintă disponibilitatea guvernului britanic de a recunoaşte unirea Basarabiei cu România şi cererile britanicilor legate de relațiile României cu Ungaria.

***7*. 24 februarie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Dimitrie Ciotori către Alexandru Vaida-Voevod în care se arată disponibilitatea Marilor Puteri de a sprijini formarea în Rusia a unui guvern format din toate elementele politice.

***8*. 24 februarie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Dimitrie Ciotori către Alexandru Vaida-Voevod în care îi comunică disponibilitatea lui Maxim Litvinov de a susține realizarea unei păci durabile între guvernele din Moscova şi Bucureşti.

***9*. 25 februarie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Trăsnea Greceanu către Ciotori în care îi cere să transmită ca trupele române să nu provoace o confruntare cu forțele bolşevice pentru a nu perturba luarea unei decizii de către Marile Puteri.

***10*. 25 februarie 1920, Moscova,** Informare adresată către Foreign Office despre necesitatea ca România şi Rusia Sovietică să intre în negocieri pentru stabilirea păcii.

***11*. 26 februarie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Ciotori către Al. Vaida-Voevod în care îi comunică despre negocierile sale cu Maxim Litvinov privind relațiile României cu Rusia şi eventuala restituire a tezaurului românesc.

***12*. 26 februarie 1920, Londra,** Scrisoare adresată lordului Curzon, secretar al Foreign Office-ului, de către Herbert Fisher, ministrul educației, în care se arată că premierul român Vaida-Voevod cere aprobarea aliaților pentru deschiderea negocierilor de pace cu guvernul bolşevic pe baza recunoaşterii apartenenței Basarabiei la România şi, de asemenea, că a dat ordin de retragere armatei române din Ungaria.

***13*. 27 februarie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Ciotori către Al. Vaida-Voevod în care îi comunică faptul că Maxim Litvinov a primit un mesaj incomplet din partea bolşevicilor.

***14*. 1 martie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Al. Vaida-Voevod către Ştefan Cicio-Pop, prim-ministru ad interim, în care îi explică disponibilitatea lui Lloyd George de a contribui la stabilirea păcii între Rusia Sovietică şi toți vecinii ei, inclusiv România.

***15*. 2 martie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Ciotori către Al. Vaida-Voevod în care îi comunică asigurarea primită din partea lui Maxim Litvinov că trupele Armatei Roşii se vor abține de la orice acțiune ostilă împotriva României.

***16*. 2 martie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Al. Vaida-Voevod către Ciotori despre oferta de pace a ministrului sovietic de externe, Cicerin, apărută în presă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***17.* 3 martie 1920, Londra,** Scrisoare a lui Trăsnea Greceanu către Ciotori în care îi confirmă oferta de pace din partea ministrului sovietic de externe, Cicerin.

***18.* 3 martie 1920, Londra,** Scrisoare a lui David Lloyd George către Al. Vaida-Voevod prin care îi face cunoscut că s-au luat în considerare cererile privind recunoaşterea unirii Basarabiei cu România, dar care „nu va putea primi forma legală a unui tratat până când trupele române nu vor fi evacuate cu totul Ungaria”. În plus, îl asigură că în cazul în care România va fi ținta unui atac din partea Rusiei Sovietice, aliații îi vor acorda României tot sprijinul posibil.

***19.* 3 martie 1920, Londra,** Declarația Consiliului Suprem al Puterilor Aliate privind faptul că agreează ideea unirii Basarabiei cu România.

***20.* 3 martie 1920, Londra,** Hotărârea Marilor Puteri aliate şi asociate de a recunoaşte unirea Basarabiei cu România.

***21.* 3 martie 1920, Londra,** Scrisoare a lui David Lloyd George către Al. Vaida-Voevod prin care îl anunță iminența recunoaşterii de către Consiliul Suprem Aliat a unirii Basarabiei cu România.

***22.* 3 martie 1920, Copenhaga,** Despre decizia Conferinței de a recunoaşte apartenența Basarabiei la România şi necesitatea de a intra în negocieri de pace cu Rusia înainte ca să se afle despre decizia mai sus menționată.

***23.* 4 martie 1920, Londra,** Premierul român Al. Vaida-Voevod îi mulțumeşte premierului britanic David Lloyd George pentru rolul pe care l-a jucat în adoptarea de către Conferința de Pace a deciziei de a recunoaşte alipirea Basarabiei la România.

***24.* 4 martie 1920, Londra,** Informare a prim-ministrului ad interim, Ştefan Cicio-Pop, privind informația primită la Bucureşti despre decizia Consiliului Suprem de a recunoaşte unirea Basarabiei cu România şi despre situația tezaurului românesc la Moscova.

***25.* 5 martie 1920, Paris,** Telegrama ministrului de externe al Franței, A. Millerand, către reprezentații ei din mai multe capitale privind decizia Consiliului Suprem de a se abține de la recomandări pentru guvernele limitrofe Rusiei Sovietice şi despre interesul României pentru recunoaşterea unirii cu Basarabia.

***26.* 5 martie 1920, Londra,** Telegramă a lui Alexandru Vaida-Voevod către Ion Tresnea-Grecianu, însărcinat cu afaceri ad interim la Copenhaga, privind condițiile angajării negocierilor de pace cu Rusia Sovietică.

***27.* 8 martie 1920, Bucureşti,** Şedința Camerei Deputaților din 6 martie 1920 în care s-a dat citire telegramei de la Londra a lui Ion Pelivan ce a anunțat faptul recunoaşterii unirii Basarabiei cu România de către conferința Marilor Puteri de la Londra. Marea manifestație populară din Bucureşti, din 7 martie, în care s-a sărbătorit acest moment istoric.

***28.* 15 aprilie 1920, Paris,** Raport înaintat lordului Curzon referitor la problemele apărute la redactarea tratatului de recunoaştere de către Marile Puteri a apartenenței Basarabiei la România (pagubele de circa zece milioane de franci ce vor fi suferite de cetățenii francezi la aplicarea legii împroprietăririi în Basarabia; faptul că guvernul Statelor Unite nu s-a asociat la declarația Consiliului Suprem Aliat privind recunoaşterea unirii Basarabiei cu România).

***29.* 25 iunie 1920, Chişinău,** Sărbătorirea lui Ioan Pelivan de către elitele din Chişinău pentru contribuția adusă de acesta la marele succes diplomatic al recunoaşterii de către Consilul Suprem a apartenenței Basarabiei la România.

***30.* 1 iulie 1920, Londra,** Raport al delegatului român la tratativele româno-ruse (sovietice), Dimitrie Ciotori, adresat lui Alexandru Averescu, preşedintele Consiliului de Miniştri.

***31.* 17 iulie 1920, Bucureşti,** Ataşatul militar al Franței, generalul Victor Pétin, îl înştiințează pe ministrul de război despre îngrijorarea provocată în România de recentele succese ale Armatei Roşii în Polonia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***32*. 20 august 1920**, **Bucureşti,** Raport al ministrului plenipotenţiar francez în România, Émile Daeschner, despre evoluţia tratativelor de pace dintre România şi Rusia Sovietică şi despre atitudinea ostilă ministrului de externe Take Ionescu faţă de această chestiune.

***33*. 4 septembrie 1920,** Informarea primită de ministrul Franţei la Bucureşti privind faptul că guvernul şi poporul român nu doresc angajarea într-o politică agresivă împotriva Rusiei.

***34*. 28 octombrie 1920, Moscova,** Telegrama lui Cicerin către premierul Al. Averescu în care îşi exprimă satisfacţia privind declaraţiile de bună vecinătate ale guvernului român, dar avertizează că acordarea de ajutor sub orice formă generalului rebel Vrangel va zădărnici orice realizare a unui acord de pace.

***35*. 28 octombrie 1920, Paris,** Tratatul de la Paris privitor la Unirea Basarabiei (între România, pe de o parte, şi Marea Britanie, Franţa, Italia şi Japonia, pe de altă parte).

***36*. 1 noiembrie 1920, Moscova,** Notă a guvernelor RSFS Ruse şi RSS Ucrainiene adresată guvernelor Marii Britanii, Franţei, Italiei şi României privind neacceptarea tratatului de la Paris de recunoaştere a unirii Basarabiei cu România.

***37*. 4 noiembrie 1920, Bucureşti,** Articolul lui Nicolae Iorga *Recunoaşterea Basarabiei*, despre tratatul semnat de Marile Puteri la 28 octombrie 1920, care recunoaşte unirea Basarabiei cu România, despre strădaniile succesive ale tuturor partidelor politice în acest sens şi despre problemele administraţiei româneşti în această provincie.

***38*. 23 noiembrie 1920, Bucureşti,** Telegrama lui Cicerin către Al. Averescu în care protestează pentru faptul că România a acceptat refugierea unor ofiţeri albgardişti pe teritoriul ei.

***39*. 24 noiembrie 1920,** Însărcinatul cu afaceri al Franţei la Bucureşti îl înştiinţează pe ministrul de externe că pericolul bolşevic a dus la strângerea relaţiilor între preşedintele de consiliu, Al. Averescu, şi ministrul afacerilor străine, Take Ionescu, şi despre modul în care reprezentantul Poloniei la Bucureşti crede că România va participa efectiv la o acţiune împotriva Rusiei Sovietice.

***40*. 17 decembrie 1920, Paris,** Ministrul afacerilor străine al Franţei îl întreabă pe ministrul plenipotenţiar francez la Bucureşti despre o eventuală propunere de pace a ministrului de externe sovietic, Cicerin, către ministrul afacerilor străine român, Take Ionescu.

Capitolul III. Retragerea armatei române din Ungaria

***1*. 9 ianuarie 1920, Budapesta,** Telegramă a Misiunii Militare Interaliate în care se solicită Consiliului Suprem să oblige guvernul României să permită delegaţiei misiunii să inspecteze zona Debreţin şi să se poată adresa direct comandamentului român din Transilvania.

***2*. 20 ianuarie 1920, Budapesta,** Amiralul Horthy solicită Misiunii Militare Interaliate să intervină pe lângă guvernul român pentru reglementarea traversării Tisei de către deţinătorii de paşapoarte emise de Ungaria şi protestează contra arestării unui grup de ofiţeri la Békéscsaba.

***3*. 22 ianuarie 1920, Paris,** Delegaţia României la Conferinţa de Pace avertizează asupra posibilelor persecuţii asupra românilor şi slovacilor din Ungaria, care ar urma după retragerea armatei române.

***4*. 27 ianuarie 1920, Budapesta,** Adresă a delegaţiei tehnice la Comisia Internaţională Specială, prin care se solicită informaţii detaliate despre pagubele suferite de România în timpul ocupaţiei din 1916-1918.

***5*. 30 ianuarie 1920, Neuilly,** Delegaţia Ungariei la Conferinţa de Pace reclamă că armata română refuză să permită unor cetăţeni maghiari să treacă la est de Tisa, unde au domiciliile legale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***6.* 31 ianuarie 1920, Paris,** Notă a delegației Marii Britanii la Conferința de Pace în care se fac propuneri de compromis asupra restituirii parțiale a materialului feroviar preluat din Ungaria.

***7.* 1 februarie 1920,** Memoriu adresat Conferinței de Pace în care se explică motivele pentru care armata română a oprit transporturile de alimente pentru Budapesta: penuria din România, atitudinea ostilă a autorităților din Ungaria, apariția unor organizații revanșarde, cumpărarea de armament şi muniție din Austria. Se solicită o anchetă în privința acestor achiziții contrare tratatului de pace cu Austria, deoarece există pericolul unor agresiuni contra României şi Cehoslovaciei.

***8.* 3 februarie 1920, Sibiu,** Ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania referitor la modalitățile de aprovizionare cu alimente şi furaje a diviziilor dislocate în Transilvania şi Banat. Se interzice cumpărarea direct de la populație.

***9.* 4 februarie 1920, Bucureşti,** Informare a reprezentantului diplomatic al Franței asupra demersurilor de urgentare a evacuării armatei române la est de Tisa, precum şi asupra influenței economice crescânde a Angliei în Ungaria şi România. Franța trebuie să devină o contrapondere la această influență britanică în bazinul Dunării.

***10.* 6 februarie 1920, Paris,** Notă a comisiei de reparații din delegația britanică referitoare la propunerile făcute la 31 ianuarie 1920 în privința restituirii parțiale a materialului feroviar preluat din Ungaria.

***11.* 8 februarie 1920, Neuilly,** Delegația Ungariei protestează contra menținerii armatei române pe aliniamentul Tisei, şi nu pe linia de demarcație stabilită de conferință. Continuarea regimului de ocupație ar împiedica desfăşurarea viitoarelor alegeri în acel teritoriu. Se solicită trimiterea unor comisii care să investigheze modul în care este tratată populația maghiară sub regimul de ocupație român şi sârb.

***12.* 13 februarie 1920, Londra,** Notă redactată la Foreign Office privind divergențele dintre guvernele României şi Ungariei asupra condițiilor în care se va retrage armata română.

***13.* 17 februarie 1920,** Informare adresată prim-ministrului referitoare la etapele de retragere a trupelor şi de evacuare a materialelor. Se solicită obținerea acordului pentru stabilirea unei zone neutre până la ratificarea păcii.

***14.* 18 februarie 1920, Cluj,** Planul de evacuare şi de colonizare în alte județe a populației, inventarului agricol, alimentelor şi a altor bunuri din comunele situate la vest de linia Clemenceau, unde se instalase anterior administrația românească. Se propune rectificarea frontierei la Nădlac.

***15.* 21 februarie 1920, New York,** Articol din ziarul *The New York Times* în care se explică motivele intervenției armatei române în Ungaria şi decizia de menținere a ei pe aliniamentul Tisei. Se arată comportamentul corect față de populația civilă.

***16.* 22 februarie 1920, Sibiu,** Proclamația Comandamentului Trupelor române din Transilvania adresată populației din zona de la est de Tisa cu ocazia retragerii trupelor de ocupație care au contribuit la restabilirea ordinii şi siguranței cetățenilor.

***17.* 23 februarie 1920, Londra,** Memoriul lui Alexandru Vaida-Voevod adresat lui David Lloyd George referitor la dificultățile întâmpinate în cursul retragerii trupelor române de pe Tisa, precum şi la evacuarea comandamentelor române de pe teritoriul Ungariei.

***18.* 23 februarie 1920, Londra,** Notă redactată la Foreign Office asupra vizitei lui Alexandru Vaida-Voevod la Londra. Şeful guvernului a arătat că dificultatea transporturilor împiedică retragerea armatei din Ungaria. De asemenea, a solicitat ca zona Békéscsaba-Makó, populată majoritar de slovaci, să fie atribuită României. S-a discutat şi despre chestiunea recunoaşterii unirii Basarabiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***19.* 25 februarie 1920, Bucureşti,** Raport al ataşatului militar francez referitor la unităţile armatei române dislocate în Transilvania, la ofiţerii preluaţi din fosta armată austro-ungară, precum şi la starea de spirit a militarilor.

***20.* 25 februarie 1920, Bucureşti,** Informare a reprezentantului diplomatic al Franţei asupra evacuării armatei din regiunea de la est de Tisa şi asupra problemelor cooperării militare antibolşevice dintre România şi Polonia, cu posibila asistenţă a mareşalului Ferdinand Foch.

***21.* 26 februarie 1920,** Telegramă a generalului Prezan, şef al Marelui Cartier General român, către Comandamentul Trupelor române din Transilvania, în care se motivează hotărârea de a nu mai permite Ungariei procurarea de alimente din România.

***22.* 28 februarie 1920,** Raport informativ al Comandamentului Trupelor române din Transilvania către Marele Cartier General în care se prezintă dorinţa guvernului Ungariei de a stabili cât mai curând relaţii bune cu România, din cauza pericolului comun reprezentat de bolşevism.

***23.* 29 februarie 1920,** Raport informativ al Comandamentului Trupelor române din Transilvania către Marele Cartier General referitor la planul de retragere a trupelor române din Ungaria, precum şi la activitatea misiunilor militare din Ungaria.

***24.* Februarie 1920,** Memoriu al Marelui Cartier General al Armatei Române înaintat Consiliului Suprem, ca răspuns la nota delegaţiei ungare, care denigra comportamentul trupelor române în Ungaria, care ar fi devastat şi secătuit economia. În privinţa capturilor efectuate de armata română, se arată că acestea acoperă doar o mică parte din pagubele provocate de armatele Puterilor Centrale în România.

***25.* 4 martie 1920, Paris,** Propunere de modificare a unui articol din proiectul Tratatului de Pace cu Ungaria, care prejudiciază drepturile României asupra rechiziţiilor efectuate în cursul campaniei din Ungaria.

***26.* 26 martie 1920, Budapesta,** Delegaţia tehnică la comisia internaţională specială de la Budapesta solicită trimiterea unei delegaţii conduse de un reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine, care să participe la lucrările comisiei care se ocupă de bunurile scoase din Ungaria.

***27.* Mai 1920,** Sinteză despre acţiunile armatei române, de la intrarea în Budapesta la 3 august 1919 şi până la evacuarea teritoriului ocupat în Ungaria (în trei etape în perioada februarie - aprilie 1920), precum şi despre raporturile Comandamentului român cu guvernele din Ungaria şi cu comisia celor patru generali din Misiunea Militară Interaliată de la Budapesta care a supravegheat efectuarea rechiziţiilor şi desfăşurarea evacuării.

***28.* 12 mai 1920,** Planul de evacuare a trupelor române staţionate în Maramureşul de la nord de Tisa, teritoriu care a fost acordat Cehoslovaciei.

***29.* 26 iunie 1920, Paris,** Informare adresată de reprezentantul României, dr. Ioan Cantacuzino, lui A. Millerand, preşedintele Republicii franceze şi preşedinte al Conferinţei de Pace, despre modul în care se realizează practic trasarea frontierei între România şi Ungaria.

***30.* 1 iulie 1920, Budapesta,** Telegramă a lui Athelstan-Johnson către Foreign Office despre convenţia încheiată între Ungaria şi România prin care se dă posibilitate ţăranilor din ambele ţări de a trece frontiera în scopul muncilor agricole.

***31.* 2 iulie 1920, Cluj,** Informare asupra modului în care s-a procedat la ocuparea părţii de nord a Maramureşului de către autorităţile cehoslovace.

***32.* 15 iulie 1920, Cluj,** Raport asupra modului în care s-a executat ocuparea Maramureşului de nord de către armata cehoslovacă, precum şi asupra traseului noii frontiere.

***33.* 30 iulie 1920, Budapesta,** Raportul însărcinatului cu afaceri britanic la Budapesta referitor la unele propuneri de rectificare a frontierei dintre România şi Ungaria, motivate de traseele căilor ferate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***34.* 16 august 1920, Budapesta,** Raportul căpitanului David Brunton Aitken din misiunea interaliată de la Debreţin asupra desfăşurării lucrărilor de demarcaţie a frontierei româno-ungare, precum şi asupra unor dispute între locuitorii din satele limitrofe.

***35.* 2 octombrie 1920, Paris,** Memoriu adresat preşedintelui Conferinţei ambasadorilor în care se reclamă persecuţiile asupra românilor dintr-o comună care a fost atribuită Ungariei după fixarea frontierei definitive. Se propune o rectificare de frontieră care să atribuie Ungariei altă comună cu populaţie preponderent maghiară.

Capitolul IV. Consolidarea securităţii României întregite

***1.* 7 ianuarie 1920, Budapesta,** Înaltul Comisar al Marii Britanii transmite informaţiile ataşatului militar american la Bucureşti, colonelul H.E. Yates, referitoare la pericolul răspândirii bolşevismului în România, precum şi la intenţia Marelui Statului Major român de a ataca din nou Ungaria

***2.* 12 ianuarie 1920, Paris,** Memoriul delegaţiei României adresat Preşedintelui Conferinţei de Pace în care se semnalează tendinţele minorităţilor maghiară şi germană de a depăşi prevederile Tratatului din 9 decembrie 1919 referitoare la autonomia şcolară

***3.* 5 februarie 1920, Bucureşti,** Articol intitulat Spre socialismul aliaţilor *noştri sau spre „bolşevismul duşmanilor”*, în care se expune pericolul agresiunii combinate a Rusiei şi Ungariei, care se folosesc de bolşevism pentru a recupera Basarabia şi Transilvania

***4.* 8 februarie 1920, Paris,** Scrisoarea lui Alexandru Vaida-Voevod către Iuliu Maniu în care relatează activitatea sa la Londra şi anunţă o vizită la Roma pentru pregătirea concordatului cu Vaticanul. Mai sunt menţionate: ofertele de credit pe piaţa franceză, necesitatea promovării intereselor economice ale Angliei, amânarea evacuării trupelor din Ungaria.

***5.* 9 februarie 1920, Bucureşti,** Raportul însărcinatului cu afaceri britanic în care se pun la îndoială informaţiile furnizate de colonelul Yates înaltului comisar Thomas Hohler şi se apreciază că nu există un pericol real de bolşevizare a României

***6.* 14 februarie 1920, Galaţi,** Raport al consulului Franţei referitor la activităţile subversive comuniste desfăşurate prin intermediul sindicatelor, precum şi la zvonurile despre o eventuală agresiune rusă în Basarabia

***7.* 14-16 februarie 1920, Paris,** Protest contra condamnării la moarte de către autorităţile române a unor ofiţeri maghiari acuzaţi de spionaj, despre care se afirmă că ar fi fost de fapt membri ai unei organizaţii care luptă contra comuniştilor

***8.* 20 februarie 1920, Neuilly,** Delegaţia Ungariei la Conferinţa de Pace protestează contra arestării la Timişoara a unui grup de 600 de persoane acuzate de conspiraţie. Se solicită trimiterea unei comisii care să ancheteze şi să împiedice executarea sentinţelor.

***9.* 22 februarie 1920, Cluj,** Referat al Serviciului de Siguranţă în care se aduc unele precizări asupra modului în care s-a făcut evacuarea Budapestei de către trupele române, precum şi referitor la unii foşti conducători ai Republicii Sovietice Ungare

***10.* 24 februarie 1920, Neuilly,** Delegaţia Ungariei la Conferinţa de Pace protestează contra arestării unor intelectuali maghiari din Transilvania, acuzaţi de conspiraţie. Se susţine că maghiarii sunt persecutaţi de autorităţile române şi se solicită trimiterea unei comisii care să investigheze „atrocităţile”.

***11.* 3 martie 1920, Londra,** Ambasadorul Franţei informează despre stadiul negocierilor de pace româno-sovietice, care s-ar putea desfăşura undeva în Franţa

***12.* 4 martie 1920, Cluj,** Raport al jandarmeriei despre atitudinea ostilă faţă de români a unui notar sas, care continuă redactarea actelor exclusiv în limba maghiară

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

13. **6 martie 1920, Bucureşti,** Raport al Marelui Cartier General către Preşedinţia Consiliului de Miniştri despre descoperirea unor organizaţii subversive compuse din ofiţeri ai armatei maghiare, care desfăşurau acţiuni împotriva armatei şi a siguranţei statului român. Aceste organizaţii urmăreau constituirea unei forţe armate recrutate dintre foştii militari ai armatei austro-ungare, care să lupte pentru refacerea Ungariei în vechile ei hotare.

14. **25 martie 1920, Bucureşti,** Raport al însărcinatului cu afaceri al Franţei la Bucureşti despre ultimele evoluţii ale politicii României faţă de Rusia şi Ucraina, precum şi despre relaţiile stabilite cu Polonia

15. **29 martie 1920, Bucureşti,** Circulară a generalului Alexandru Averescu, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de interne, către prefecţii de judeţe, cărora le cere luarea de măsuri contra propagandei comuniste, prin cooperarea cu preoţii şi învăţătorii din sate.

16. **5 aprilie 1920,** Extras din informarea săptămânală a Ambasadei Franţei la Bucureşti către Ministerul de Externe în legătură cu situaţia din Banat şi animozităţile create de iredentismul ungar

17. **10-16 aprilie 1920, Ploieşti,** Buletin de informaţii al Diviziei 13 referitor la acţiunile socialiştilor şi comuniştilor desfăşurate în mai multe localităţi, precum şi la starea de spirit a militarilor şi civililor

18. **25 aprilie 1920, Cluj,** Raport al Subinspectoratului General al Siguranţei din Transilvania despre necesitatea instituirii unor structuri de propagandă şi contrapropagandă în toate provinciile României, pentru combaterea comunismului şi iredentismului

19. **28 aprilie 1920 şi 5 mai 1920,** Ministrul Franţei la Roma informează că prim-ministrul Italiei a afirmat că România ar trebui să cedeze Transilvania Ungariei

20. **10 mai 1920,** Raport al prefectului judeţului Cojocna asupra unor activităţi subversive desfăşurate de persoane refugiate din Ungaria, care participaseră la revoluţia bolşevică şi care au indus în eroare autorităţile române de la Cluj

21. **11 mai 1920,** Memoriu al vicarului episcopiei de Oradea, Roman Ciorogariu, asupra necesităţii înfiinţării unei reviste care să susţină propaganda românească şi să combată propaganda maghiară

22. **12 mai 1920, Bucureşti,** Raportul ministrului plenipotenţiar al Poloniei la Bucureşti, Skrzynski, către Stanislaw Patek, ministrul de externe al Poloniei, referitor la vizita generalului Rozwadowski la Bucureşti. S-a discutat despre necesitatea încheierii unei alianţe între cele două state, atunci când va interveni un moment oportun, după semnarea Tratatului cu Ungaria şi după stabilizarea situaţiei politice interne.

23. **22 iunie 1920, Cluj,** Informare asupra atitudinii ostile românilor pe care o manifestă locuitorii din Biserica Albă, printre care circulă zvonul că Serbia va primi întregul Banat

24. **15 iulie 1920, Cluj,** Raport cu privire la propaganda antiromânească desfăşurată de unii clerici maghiari în mai multe localităţi din Transilvania şi asupra vizitei pastorilor unitarieni americani

25. **17 iulie 1920, Bucureşti,** Raport al ataşatului militar francez despre schimbările efectuate în dispunerea forţelor armatei române, intervenite după victoriile bolşevicilor în Polonia şi Ucraina

26. **23 iulie 1920, Paris,** Mesaj al Preşedintelui Conferinţei ambasadorilor, Jules Cambon, adresat conducătorilor Cehoslovaciei, Austriei şi Regatului sârbilor, croaţilor şi slovenilor, în care le dă ca exemplu modul în care s-au încheiat negocierile asupra frontierei dintre România şi Ungaria

27. **23 iulie 1920, Bucureşti,** Ministrul de externe Take Ionescu prezintă Senatului expunerea de motive pentru ratificarea tratatului de pace cu Austria, subliniind datoria României de a respecta drepturile minorităţilor naţionale

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***28.* 29 iulie 1920, Bucureşti,** Ratificarea de către Senat a tratatului de pace încheiat cu Austria la Saint-Germain şi a tratatului asupra minorităţilor semnat la 9 decembrie 1919

***29.* 28 iulie 1920, Timişoara,** Informare a prefectului de Timiş asupra acţiunilor de spionaj ale unor persoane venite din Ungaria, precum şi asupra activităţii iredentiste a unora dintre deputaţii şvabi

***30.* 30 iulie 1920, Bucureşti,** Raportul adjunctului ataşatului militar francez referitor la atitudinea României faţă de războiul ruso-polon, precum şi la situaţia precară a armatei române, care impune expectativă

***31.* 4 august 1920,** Scrisoare a lui Vasile Stoica, trimis al guvernului român în SUA, către ziarul *The New York Times*, prin care răspunde afirmaţiilor lui Karoly Huszar, fost prim-ministru al Ungariei, cu privire la comportamentul armatei române în Ungaria, arătând că acesta a venit în SUA pentru a conduce propaganda iredentistă

***32.* 5 august 1920, Moscova,** Telegramă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin, Comisar al Poporului pentru Afacerile Străine, către Take Ionescu, privind începerea negocierilor de pace. Se propune desfăşurarea lor la Harkov.

***33.* 9 august 1920, Bucureşti,** Raportul şi expunerea de motive prezentate pentru ratificarea de către Senat a tratatului de pace încheiat cu Bulgaria la Neuilly-sur-Seine, la 27 noiembrie 1919

***34.* 10 august 1920, Sèvres,** Tratatul dintre principalele Puteri Aliate şi asociate şi Polonia, România, Regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor şi Cehoslovacia

***35.* 10 august 1920,** Ministrul Franţei la Bucureşti informează asupra stadiului relaţiilor dintre România şi Rusia şi face aprecieri asupra situaţiei armatei române pe baza raportului maiorului Thierry

***36.* 12 august 1920, Bucureşti,** Raport al ataşatului militar francez despre organizarea, efectivele, dispunerea în teritoriul şi pregătirea de lupă a armatei române. Se remarcă deficienţele în dotare, dar şi menţinerea unei stări morale bune printre mililtari.

***37.* 14 august 1920, Bucureşti,** Ratificarea de către Senat a tratatului de pace încheiat cu Ungaria la Trianon, la 4 iunie 1920, prilej cu care senatorul Ioan Păcurariu ţine un discurs despre istoria plină de suferinţe a românilor transilvăneni

***38.* 22 august 1920, Bucureşti,** Expunerea de motive şi ratificarea de către Senat a tratatului de pace de la Versailles

***39.* 26 august 1920, Bucureşti,** Informare despre remanierea guvernului şi despre vizitele efectuate de mareşalul Joseph Joffre şi Edvard Beneš în România

***40.* 3 septembrie 1920, Praga,** Discursul lui Edvard Beneš pronunţat la 1 septembrie 1920 în Comisia Parlamentară permanentă şi transmis de Legaţia Belgiei de la Praga Ministerului de Externe al Belgiei, referitor la politica externă a Cehoslovaciei, la semnificaţia înţelegerii între Cehoslovacia, România şi Iugoslavia, precum şi la relaţiile româno-cehoslovace

***41.* 4 septembrie 1920, Paris,** Notă a Ministerului de Externe asupra politicii defensive a României faţă de Rusia Sovietică şi asupra negocierilor în desfăşurare cu Cehoslovacia. Guvernul român a acceptat cedarea stocurilor ruseşti generalului Wranghel.

***42.* 6 septembrie 1920, Viena,** Raport al ministrului plenipotenţiar al Belgiei la Viena către Léon Delacroix, prim-ministru şi ministru al afacerilor externe ad-interim, în legătură cu intrarea României în Mica Înţelegere şi scopul acestui organism

***43.* 9 septembrie 1920, Paris,** Informare asupra propagandei bolşevice desfăşurate în Bucovina de către unii intelectuali ucraineni şi evrei

***44.* 15 septembrie 1920, Bucureşti,** Raport al ministrului Franţei referitor la atitudinea de expectativă a guvernului Averescu faţă de războiul civil din Rusia, precum şi la propunerile de pace avansate de guvernul bolşevic. Încheierea unui tratat ruso-român nu este considerată încă oportună.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***45.* 16 septembrie 1920, Oradea Mare,** Raportul Serviciului special de siguranță nr. 1670 referitor la zvonurile despre posibile modificări ale frontierei româno-maghiare, răspândite pe diferite căi

***46.* 20 septembrie 1920, Cluj,** Raport al Subinspectoratului General al Siguranței din Transilvania prin care se propune instituirea unui organism de propagandă şi contrapropagandă la nivel național, pentru combaterea comunismului şi iredentismului

***47.* 28 septembrie 1920, Budapesta,** Raportul însărcinatului cu afaceri britanic referitor la jignirea şi molestarea unui colonel român de către doi ofițeri maghiari. Incidentul semnalează starea de spirit periculoasă a ofițerilor care vor fi demobilizați.

***48.* 29 septembrie 1920, Moscova,** Notă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin adresată lui Take Ionescu, privind restabilirea relațiilor paşnice între Rusia şi România

***49.* 2 octombrie 1920, Cluj,** Raportul consulului britanic asupra procesului intentat unor ofițeri ai armatei Ungariei, acuzați de organizarea unei rețele de spionaj şi de constituirea de formațiuni militare care să opereze în spatele frontului în cazul unui război cu Ungaria

***50.* 4 octombrie 1920, Moscova,** Telegramă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin adresată lui Take Ionescu, în legătură cu negocierile de pace româno-sovietice. Se repetă radio-telegrama din 1 octombrie.

***51.* 8 octombrie 1920, Bucureşti,** Telegramă a generalului Alexandru Averescu către Gheorghi Vasilievici Cicerin, privind condițiile angajării negocierilor de pace. Se arată că România a menținut poziția de neutralitate în raport cu combatanții războiului civil.

***52.* 12 octombrie 1920, Bucureşti,** Însărcinatul cu afaceri al Franței informează despre situația negocierilor de pace dintre România şi Rusia şi despre poziția neutră a României față de combatanții în războiul civil

***53.* 13 octombrie 1920, Moscova,** Notă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin adresată generalului Alexandru Averescu, privind condițiile angajării negocierilor de pace, printr-o conferință între România, Rusia şi Ucraina, care s-ar putea ține la Harkov

***54.* 16 octombrie 1920, Budapesta,** Raportul însărcinatului cu afaceri britanic referitor la achitarea ofițerilor maghari în procesul de la Cluj. Este transmisă scrisoarea ministrului de externe al Ungariei, în care se mulțumeşte pentru sprijinul acordat de Legația britanică de la Bucureşti.

***55.* 21 octombrie 1920, Bucureşti,** Raport al prim-ministrului prezentat regelui, prin care se cere introducerea stării de asediu în Bucureşti şi extinderea cenzurii asupra întregului teritoriu, pentru a combate efectele grevei generale

***56.* 22 octombrie 1920, Bucureşti,** Raport al Legației Belgiei către ministrul de externe în care se descrie desfăşurarea grevei generale din România. Se arată măsurile energice luate de guvern contra acțiunilor de origine bolşevică.

***57.* 27 octombrie 1920, Moscova,** Telegramă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin adresată generalului Alexandru Averescu, în care se exprimă regretul că România acceptă tranzitarea forțelor care se alătură rebelilor din Crimeea. Problemele litigioase persistă în relațiile României cu Rusia şi Ucraina.

***58.* 5 noiembrie 1920, Varşovia,** Raport al Legației Belgiei către prim-ministru şi ministru al afacerilor externe ad-interim, Léon Delacroix, în legătură cu vizita efectuată de Take Ionescu la Varşovia în vederea determinării Poloniei să adere la Mica Înțelegere. Considerații privind poziția Poloniei. Sunt anexate un interviu luat lui Take Ionescu şi discursurile ținute de ministrul de externe prințul Sapieha şi de Take Ionescu.

***59.* 5 noiembrie 1920, Budapesta,** Însărcinatul cu afaceri britanic relatează procesul celor doi ofițeri care l-au agresat pe colonelul Popescu, apreciind că sentința (3 luni de închisoare) a fost prea blândă

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***60.* 19 noiembrie 1920, Bucureşti,** Însărcinatul cu afaceri al Franței informează despre îngrijorarea produsă de victoriile Armatei Roşii în Crimeea. Guvernul României propune o intervenție comună româno-franceză.

***61.* 19 noiembrie 1920, Bucureşti,** Raportul ataşatului militar adresat însărcinatului cu afaceri al Franței. Este relatată discuția purtată cu generalul Alexandru Averescu, în care acesta propune o ofensivă preventivă contra Rusiei a armatelor României şi Poloniei, sprijinite de 10 divizii occidentale. Ataşatul militar este sceptic în privința ajutorului occidental.

***62.* 24 noiembrie 1920, Bucureşti,** Însărcinatul cu afaceri al Franței raportează consecințele înfrângerii generalului Wranghel asupra politicii interne şi externe a României (reconcilierea dintre Alexandru Averescu şi Take Ionescu, urgentarea încheierii unui acord militar cu Polonia). Informații primite de la ministrul Poloniei despre planul unei ofensive concertate în Ucraina preconizat de generalul Averescu.

***63.* 2 (?) decembrie 1920, Bucureşti,** Informare despre trimiterea generalului Gorski la Paris, cu misiunea de procurare de materiale de război

***64.* 2 decembrie 1920, Bucureşti,** Informare a însărcinatului cu afaceri al Franței despre menținerea neutralității guvernului României față de guvernul sovietic, dar cu acceptarea refugiaților necombatanți

***65.* 7 decembrie 1920,** Raport al ministrului Franței la Varşovia referitor la tratativele româno-polone de încheiere a unei convenții militare cu caracter defensiv pentru garantarea frontierelor de est ale celor două state

***66.* 8 decembrie 1920, Bucureşti,** Extras din Ordonanța definitivă a Consiliului de Război al Corpului 2 Armată despre modul în care s-a pregătit şi desfăşurat atentatul de la Senat

***67.* 9 decembrie 1920, Bucureşti,** Raportul ataşatului militar francez în care se comentează planul de apărare a frontierei de pe Nistru conceput de generalul Ion Răşcanu. Se fac aprecieri asupra capacității reduse de mobilizare şi de luptă a armatei române în cazul unei agresiuni ruseşti.

***68.* 9 decembrie 1920, Bucureşti,** Ministrul plenipotențiar al Poloniei vorbeşte reginei Maria despre oportunitatea unei convenții militare bilaterale ca mijloc de apărare împotriva bolşevicilor

***69.* 11 decembrie 1920, Bucureşti,** Raportul ataşatului militar adresat ministrului de război şi Mareşalului Foch, în care se propune un plan de dispozitiv defensiv al României în fața Rusiei, care ia în calcul o posibilă ofensivă a Armatei Roşii în nordul Basarabiei şi în Bucovina. Este subliniată necesitatea cooperării militare dintre România şi Polonia, pentru care există disponibilitate din partea poloneză.

***70.* 12 decembrie 1920, Bucureşti,** Raportul ministrului Franței adresat ministrului de externe, în care se prezintă propunerea generalului Averescu de constituire a unei armate a Antantei care să atace Armata Roşie, al cărui spate să fie asigurat de armata română.

***71.* 13 decembrie 1920, Moscova,** Telegrama adresată de Gheorghi Vasilievici Cicerin lui Take Ionescu, în care se condiționează soluționarea favorabilă a chestiunilor litigioase de menținere a strictei neutralități. Rusia este dispusă să restabilească relații bune şi durabile cu România. Se solicită data şi locul negocierilor între România, Rusia şi Ucraina.

***72.* 14 decembrie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței în România relatează atentatul de la Senat şi dă detalii despre victime. Presupuneri despre autorii atentatului (bolşevici, unguri, muncitori români).

***73.* 15 decembrie 1920, Bucureşti,** Raport privind situația politico-militară din Basarabia trimis de ministrul de război, generalul Ioan Răşcanu, prim-ministrului, generalul Alexandru Averescu. Este semnalată concentrarea de forțe bolşevice în apropierea frontierei şi se propun măsuri preventive militare şi de siguranță internă pentru consolidarea apărării.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***74.* 15 decembrie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței transmite nota ataşatului militar referitoare la situația armatei române, cu precizarea că acesta nu era la curent cu discuțiile purtate la Varşovia între şefii marilor state-majore român şi polonez în vederea unei apărări în comun

***75.* 18 decembrie 1920, Bucureşti,** Telegrama lui Take Ionescu către Gheorghi Vasilievici Cicerin în care se dau detalii despre dezarmarea şi internarea trupelor ucrainene aflate în România şi se dezminte informația că generalul Wrangel ar pregăti o ofensivă pornind din România. Se solicită informații despre concentrările de forțe ruse de la Nistru.

***76.* 21 decembrie 1920, Paris,** Ministerul de Externe francez se opune proiectului lui Take Ionescu de convocare a unei conferințe româno-sovietice la Bruxelles, deoarece recunoaşterea guvernului sovietic ar consolida propaganda bolşevică în statele occidentale

***77.* 25 decembrie 1920, Bucureşti,** Ambasadorul Franței corectează informația asupra unei posibile conferințe româno-sovietice la Bruxelles. În realitate, se preconizează o întâlnire la Riga, Guvernul României încercând să câştige timp în tratativele cu Rusia.

***78.* 31 decembrie 1920, Bucureşti,** Ambasadorul Franței informează despre stadiul negocierilor cu Rusia, care se arată conciliantă. Take Ionescu amână răspunsul la propunerea de inițiere a tratativelor de pace.

***79.* 31 decembrie 1920, Paris,** Întrevedere privată a preşedintelui Franței Alexandre Millerand cu Nicolae Titulescu, în care s-a discutat despre eventualitatea unei intervenții armate a României în sprijinul Poloniei în cazul unei agresiuni sovietice şi despre posibila cooperare a Franței

Capitolul V. Lecțiile Marelui Război. Inițiative privind construcția militară românească

***1.* 3 ianuarie 1920, Bucureşti,** Cuvântarea regelui Ferdinand I la depunerea jurământului elevilor recruți ai şcolilor militare de ofițeri

***2.* 5 ianuarie 1920, Braşov,** Cuvântarea regelui Ferdinand I la vizita Regimentului Vânătorilor de Munte

***3.* 18 martie 1920, Bucureşti,** Decretul lege No. 1.162 prin care se dispune demobilizarea armatei

***4.* 22 martie 1920, Bucureşti,** Declarațiile oferite presei de către ministrul de război, generalul Ioan Răşcanu, privind demobilizarea şi reorganizarea armatei, activitățile ei în slujba celor nevoiaşi, situația celor care au fost prizonieri

***5.* 25 martie 1920, Bucureşti,** Adoptarea de către Senat a legii privind recunoaşterea ca persoană morală şi juridică a societății „Mărăşti"

***6.* 11 aprilie 1920, Bucureşti,** Decretul de amnistie acordat de regele Ferdinand pentru cei care s-au făcut vinovați de delicte penale şi militare în timpul războiului

***7.* Mai 1920,** Raportul Diviziei 13 către Corpul 3 Armată. Propunerile privind modul de organizare şi dotare a unităților de infanterie cu mijloace tehnice de telegrafie, artileristică, subunități de cavalerie ş.a.

***8.* 13 mai 1920, Bucureşti,** Avansările la gradul de general de divizie şi respectiv la gradul de general de brigadă, din mai 1920, în care se poate vedea numărul mare de colonei care au primit gradul de general de brigadă la 1 septembrie 1917

***9.* 15 mai 1920, Bucureşti,** Decretul regelui Ferdinand de înființare a Comitetului tehnic al materialului de război

***10.* 10 iunie 1920, Bucureşti,** Decretul regelui Ferdinand privind înființarea Direcției 11 tehnice din cadrul Ministerului de Război pentru ținerea la curent cu toate progresele științei şi cu invențiunile moderne cu privire la arme, muniții şi oricare alte instrumente de luptă

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

11. **4 iulie 1920, Bucureşti,** Cuvântarea regelui Ferdinand la solemnitatea depunerii jurământului de către recruții din Basarabia şi Bucovina

12. **15 iulie 1920, Bucureşti,** Ordinul de zi pe armată al ministrului de război, generalul Ion Răşcanu, în care se cere fiecărui corp de armată omagierea nominală a ofițerilor căzuți la datorie în Războiul de Întregire la fiecare regiment în ziua în care era serbat patronul spiritual al regimentului respectiv

13. **22 iulie 1920, Bucureşti,** Înaltul Decret nr. 3071 referitor la avansările la gradul de general de brigadă

14. **31 iulie 1920, Bucureşti,** Votarea de către Adunarea deputaților a legii pentru cinstirea eroilor căzuți

15. **31 iulie 1920, Bucureşti,** Expunerea de motive prezentată în Camera Deputaților pentru proiectul de lege privind cinstirea memoriei eroinei naționale Ecaterina Teodoroiu

16. **Septembrie 1920,** Studiu şi propuneri ale Corpului 4 Armată, Serviciul de Stat Major, asupra organizării şi serviciilor pe care trebuie să le îndeplinească un Comandament Teritorial.

17. **1920, Bucureşti,** Raportul Marelui Stat Major către Preşedinția Consiliului de Miniştri despre necesitatea sprijinirii armatei române cu materiale de război produse industrial în țară, cerându-se avizul Ministerului de Război la construirea fiecărei unități industriale

18. **1920, Bucureşti,** Proiect al Secției I din Marele Stat Major de reorganizare a armatei, a serviciilor şi a operațiunilor militare pe baza noilor principii de organizare militară puse în evidență de experiența ultimului război, pentru fiecare armă în parte: infanteria, cavaleria, artileria, carele de luptă, aeronautica, apărarea antiaeriană şi arma geniului.

Capitolul VI. Situația economiei şi a administrației locale

1. **3 februarie 1920, Bistrița,** Raportul Prefecturii referitor la situația aprovizionării cu alimente în mediul urban şi în mediul rural, precum şi la situația sanitară şi şcolară. Membrii familiei regale, prim-ministrul şi preşedintele Camerei Deputaților au efectuat vizite în județ.

2. **9 februarie 1920, Zalău,** Raportul prefectului județului Sălaj în care se solicită rămânerea Batalionului 17 Vânători în garnizoană, pentru a garanta menținerea ordinii publice. Aprovizionarea cu alimente continuă să fie deficitară.

3. **17 februarie 1920, Zalău,** Raportul prefectului județului Sălaj în care se semnalează penuria alimentară şi dificultățile în transporturi. Foştii prizonieri în curs de repatriere din Italia sunt intimidați de autoritățile din Ungaria să nu se întoarcă acasă.

4. **26 februarie 1920, Zalău,** Prefectul județului Sălaj informează despre zvonurile care circulă printre români şi maghiari, precum şi despre dificultățile în aprovizionarea cu alimente

5. **5 martie 1920, Bucureşti,** Studiu întocmit de secretarul comercial al Legației Marii Britanii în care se expune starea dezastruoasă a economiei româneşti şi se propune acordarea de credite engleze pentru redresarea acesteia

6. **13 martie 1920, Bucureşti,** Legea de reformă agrară pentru Basarabia.

7. **13 martie 1920, Zalău,** Prefectul județului Sălaj informează despre dificultățile în exercitarea administrației şi în aplicarea reformei agrare, precum şi despre zvonurile iscate de întârzierea semnării tratatului de pace.

8. **20 martie 1920, Zalău,** Raportul prefectului județului Sălaj referitor la starea de spirit a populației şi la situația aprovizionării cu alimente (dificilă pentru funcționari din cauza creşterii mari a prețurilor)

9. **24 martie 1920,** Informare a Subinspectoratului General de Siguranță din Transilvania despre propaganda bolşevică în teritoriul populat de ruteni, precum şi despre penuria de alimente şi alte bunuri din Maramureş, provocată de dificultatea transporturilor şi de corupția autorităților locale

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***10.* 25 martie 1920, Bucureşti,** Prim-ministrul desemnat, generalul Alexandru Averescu, dă citire programului guvernamental în faţa Senatului. Se prezintă starea economică dezastruoasă cauzată de război. Ţara trebuie reclădită pe baze noi, iar în politica externă se va urmări buna vecinătate; în interior trebuie asigurată liniştea. Reformele electorală şi agrară vor fi definitivate. Refacerea economiei va necesita echilibrarea bugetului, reconstrucţia comunicaţiilor şi reglementarea conflictelor de muncă. Administraţia va fi unificată şi descentralizată.

***11.* 16 aprilie 1920, Bucureşti,** Însărcinatul cu afaceri britanic relatează despre schimbarea de atitudine a lui Vaida-Voevod (rezistenţă pasivă), precum şi despre unele evoluţii pozitive în plan economic. Guvernul ar fi intenţionat să forţeze exportul de petrol la preţul intern, dar a renunţat în urma protestului companiilor străine.

***12.* 29 aprilie 1920, Cluj,** Consulul britanic informează despre desfiinţarea „Consiliului Dirigent" şi despre neregulile din activitatea acestuia

***13.* 31 mai 1920, Sighişoara,** Prefectul judeţului Târnava Mare propune îndepărtarea funcţionarilor care nu pot folosi limba română sau prelungirea termenului de aplicare a decretului care impune aceasta. Reintroducerea autonomiei locale conform fostei legislaţii austro-ungare defavorizează accederea românilor în funcţii. Aplicarea reformei agrare a creat animozităţi între români şi saşi, dar situaţia economică este bună. Şcolile româneşti şi germane îşi desfăşoară activitatea normal.

***14.* 12 iunie 1920, Braşov,** Raport săptămânal (5-12 iunie 1920) al prefectului judeţului Braşov, referitor la desfăşurarea campaniei electorale şi a alegerilor, precum şi la necesitatea unor reorganizări administrative, care să poată favoriza populaţia românească

***15.* 31 iulie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franţei la Bucureşti informează despre intensificarea agitaţiilor sindicale şi a grevelor în serviciile publice (poştă, transporturi)

***16.* 31 iulie 1920, Bucureşti,** Votarea de către Adunarea deputaţilor a unui credit extraordinar de 30 de milioane lei pentru materiale de construcţie destinate lucrărilor de refacere în regiunile afectate de război

***17.* 6 august 1920, Bucureşti,** În Adunarea deputaţilor se prezintă proiectul legii privitor la supraimpozitarea surplusurilor de venituri realizate în anii 1915-1920 de către persoane fizice şi societăţi comerciale („îmbogăţiţii de război")

***18.* 10 august 1920, Bucureşti,** Memoriul prezentat regelui Ferdinand de membrii Camerei de Comerţ din Constanţa solicitând ajutor pentru refacerea distrugerilor suferite în timpul războiului în toată Dobrogea. Se cere urgentarea lucrărilor de refacere a podului Borcea.

***19.* 16 august 1920, Bucureşti,** Ministrul Ion N. Angelescu prezintă în faţa Adunării Deputaţilor bugetul pe anul 1920-1921, făcând un istoric al „bugetelor fictive" din anii 1917-1919, un tablou al situaţiei administraţiei publice şi impozitelor din România şi stabilind care au fost costurile financiare ale întemeierii României Întregite şi direcţiile de reformare a sistemului financiar românesc

***20.* 21 august 1920,** Ordine ale prim-ministrului şi ale ministrului de interne în care se fac precizări asupra modului de unificare administrativă a noilor provincii. Se înfiinţează o Direcţiune a ţinuturilor alipite în Ministerul de Interne.

***21.* 6 octombrie 1920, Bucureşti,** Ataşatul militar francez relatează despre corupţia şi incompetenţa administraţiei instalate în noile provincii, care au modificat sentimentele populaţiei. Măsurile de românizare au fost aplicate fără tact şi discernământ. Au fost expulzaţi intelectuali şi comercianţi maghiari şi au fost rechiziţionate localurile şcolilor maghiare. În Bucovina abuzurile sunt mai rare, dar în Basarabia se acţionează cu brutalitate, ceea ce ar putea favoriza dezvoltarea bolşevismului.

***22.* 13 noiembrie 1920,** Raportul prefectului judeţului Braşov în care se prezintă motivul amânării alegerilor pentru consiliile comunale până la efectuarea unei noi delimitări a judeţului

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***23.* 28 decembrie 1920, Bucureşti,** Raportul ministrului Franței referitor la măsurile de unificare administrativă şi financiară aplicate în Transilvania, la activitatea iredentistă şi anti-românească a Asociației Maghiare de Cultură Generală, la unele incidente provocate de aplicarea reformei agrare, la situația dezastruoasă a economiei, precum şi la politica autorităților față de evreii din Transilvania

***24.* 31 decembrie 1920, Bucureşti,** Cuvântarea de răspuns a Regelui Ferdinand la Adresa Camerei Deputaților, în care parlamentarii sunt îndemnați să aducă la îndeplinire reforma agrară şi reforma finanțelor publice şi să se concentreze asupra refacerii şi consolidării statului prin unificarea legislativă şi administrativă

Capitolul VII. Viața politică, societatea şi cultura

***1.* 8 ianuarie 1920, Bucureşti,** Însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii informează despre perspectiva dizolvării Parlamentului, negocierile dintre Brătianu şi Averescu, starea dezastruoasă a economiei, necesitatea finanțării externe. Marghiloman ar fi singurul om politic capabil să redreseze situația.

***2.* 9-11 ianuarie 1920,** Nicolae Iorga relatează despre adunarea Asociației Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român, prilej cu care a constatat problemele cu care se confruntă noua administrație. Viața culturală românească. Atitudinea favorabilă a minorității germane. Alegerile pentru comitetul ASTRA.

***3.* 2 februarie 1920, Cluj,** Festivitățile de inaugurare a Universității româneşti din Cluj, în prezența familiei regale şi a numeroşi demnitari şi oaspeți din țară şi străinătate. Discursul Regelui Ferdinand.

***4.* 9 februarie 1920, Bucureşti,** Însărcinatul cu afaceri britanic relatează discuția purtată cu generalul Averescu, care se arată nemulțumit de capacitatea guvernului Vaida-Voevod de a administra statul. Averescu a propus regelui să-i încredințeze formarea unui nou guvern care să organizeze noi alegeri. Proiectul său este o coaliție care să rezolve situația economică dezastruoasă.

***5.* 19 februarie 1920, Bucureşti,** Raportul ministrului Franței la Bucureşti referitor la criza guvernamentală intervenită prin demisia miniştrilor războiului şi comerțului. Este evidențiată imensa popularitate de care se bucură generalul Averescu, care ar putea forma noul guvern, în colaborare cu Take Ionescu.

***6.* 19 februarie 1920,** Declarație a deputatului Iosif de Fay, în numele secuilor din Transilvania, în care se afirmă necesitatea conviețuirii paşnice cu românii. Se solicită prezența secuilor în administrația locală, precum şi sprijinul statului pentru instituțiile culturale şi bisericeşti din regiunea pe care guvernele Ungariei au lăsat-o în subdezvoltare.

***7.* 23 februarie 1920, Bucureşti,** Raportul însărcinatului cu afaceri britanic asupra ultimelor dispute politice. Regele este convins că generalul Alexandru Averescu poate îndrepta situația dezastruoasă, dar ezită să demită guvernul Vaida-Voevod pentru a nu da impresia că i-ar defavoriza pe transilvăneni. Generalul Averescu ar dori dizolvarea Parlamentului.

***8.* 25 februarie 1920, Bucureşti,** Informare a reprezentantului diplomatic al Franței asupra crizei guvernamentale. Demisiile unor miniştri la sugestia generalului Averescu. Se prevede formarea unui guvern Averescu, care va organiza alegeri, şi se apreciază că dorința Regelui Ferdinand de aducere la guvernare a Ligii Poporului este influențată de Ion I.C. Brătianu.

***9.* 1 martie 1920, Constantinopol,** Comandantul flotei franceze informează despre primejdia expansiunii bolşevismului în România, care, conform generalului Prezan, ar fi putut fi stopată în timpul ofensivei amiralului Kolceak prin acțiunea unei coaliții (România, Polonia,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

statele baltice, Finlanda, Cehoslovacia). Există convingerea unei acțiuni concertate a Rusiei şi Germaniei, şi de aceea se are în vedere o apropiere de Germania pentru a preveni pericolul bolşevic, dar autorul raportului apreciază că nu este oportună încheierea păcii cu Rusia.

***10.* 9 martie 1920, Londra,** Notă a Foreign Office în care se arată netemeinicia reclamațiilor nobilimii maghiare din Transilvania în privința reformei agrare. Legea exproprierii este democratică şi ea va fi luată ca model şi în restul României. Contele Miklós Bánffy acționează pentru recuperarea Transilvaniei.

***11.* 11 martie 1920, Bucureşti,** Raportul însărcinatului cu afaceri britanic despre posibila demitere a guvernului Vaida-Voevod, care se confruntă cu multe dificultăți interne (dar care a obținut recunoaşterea unirii Basarabiei)

***12.* 11 martie 1920, Neuilly,** Memoriu al delegației Ungariei la Conferința de Pace în care se reclamă restituirea bunurilor Asociației Maghiare a Învățământului Public din Transilvania, confiscate de Consiliul Dirigent. Se solicită trimiterea unor comisii de control în toate regiunile Ungariei ocupate de sârbi, cehi şi români.

***13.* 25 martie 1920, Bucureşti,** Raport al însărcinatului cu afaceri al Franței despre primele acțiuni ale guvernului Averescu (demobilizarea, desființarea Marelui Cartier General) şi intențiile de dizolvare a Parlamentului

***14.* 25 martie 1920, Bucureşti,** Raportul ataşatului militar francez referitor la primele acțiuni întreprinse de guvernul Averescu şi la perspectivele relațiilor franco-române sub noua guvernare

***15.* 27 martie 1920, Bucureşti,** Telegramă a ministrului Franței în care se relatează împrejurările dizolvării Parlamentului la 26 martie

***16.* 3 aprilie 1920, Bucureşti,** Raportul ataşatului militar francez referitor la împrejurările în care a fost dizolvat Parlamentul la 26 martie. Liberalii s-ar putea alia cu transilvănenii, care sunt deranjați de trimiterea de funcționari din vechiul regat. Campania electorală se anunță violentă.

***17.* 13 aprilie 1920, Bucureşti,** Însărcinatul cu afaceri britanic relatează întrevederea cu Alexandru Vaida-Voevod, care protestează contra politicii guvernului de numire în Transilvania a unor funcționari recrutați din aristocrația coruptă a vechiului regat. Averescu şi Argetoianu consideră justificată desființarea Partidului Național, care ar fi discreditat. Există pericolul unui conflict fratricid între românii transilvăneni şi regățeni, de care ar profita maghiarii şi inamicii externi.

***18.* 20 aprilie 1920, Bucureşti,** Raportul însărcinatului cu afaceri britanic despre eşecul negocierilor dintre Alexandru Averescu şi Take Ionescu pentru formarea unui guvern de coaliție. Participarea lui Take Ionescu la guvernare ar fi fost favorabilă atât pentru politica externă, cât şi pentru restabilirea situației financiare.

***19.* 2 mai 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței în România descrie cum a fost sărbătorită ziua muncii cu autorizația guvernului. Presa opoziției critică atitudinea tolerantă față de mişcarea muncitorească. Disputa dintre generalii Averescu şi Răşcanu asupra pedepsirii unui ofițer care a ucis un caporal pentru neexecutarea unui ordin.

***20.* 2 mai 1920, Bucureşti,** Raportul ataşatului militar francez despre desfăşurarea campaniei electorale şi reacțiile de nemulțumire provocate de dizolvarea Consiliului Dirigent la 2 aprilie

***21.* 4 mai 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței în România raportează despre alegerile care se vor ține la 23 mai, despre nemulțumirile provocate de dizolvarea Consiliului Dirigent, precum şi despre negocierile dintre partide

***22.* 4 mai 1920, Cluj,** Consulul britanic relatează un discurs al lui Octavian Goga la o adunare a Ligii Poporului, în care este salutată vizita deputatului englez William Cozens-Hardy.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Goga s-a arătat recunoscător pentru sprijinul Marii Britanii în război şi a declarat că românii vor aplica o politică de toleranță față de minoritatea maghiară, pentru a nu face aceleaşi greşeli ca foştii lor stăpâni.

***23.* 9 mai 1920, Cluj,** Raportul consulului britanic despre atitudinea de rezistență pasivă a minorității maghiare, care nu va recunoaşte guvernul român până când Ungaria nu va semna tratatul de pace

***24.* 17 mai 1920, Cernăuți,** În cuvântarea ținută la Palatul Metropolitan din Cernăuți, Regele Ferdinand le mulțumeşte fruntaşilor vieții politice şi culturale care au decis unirea Bucovinei cu România

***25.* 20 mai 1920, Chişinău,** În cuvântarea ținută la Casa de Cultură din Chişinău, Regele Ferdinand rememorează istoria zbuciumată a Moldovei dintre Prut şi Nistru şi este încredințat că noua provincie va propăşi prin conviețuirea paşnică a tuturor naționalităților ei

***26.* 20 mai 1920, Bucureşti,** Însărcinatul cu afaceri britanic face aprecieri asupra posibilelor rezultate ale alegerilor care se vor ține pe 25 mai, pe provincii şi pe partide. Situația din Transilvania se poate agrava din cauza opoziției grupului Vaida-Voevod – Maniu. Pericolul unei agresiuni a Rusiei bolşevice s-a diminuat, dar economia merge din rău în mai rău în lipsa unei finanțări externe. Doar Marghiloman ar fi capabil să redreseze situația dificilă în care se află România.

***27.* 21 mai 1920, Cluj,** Informare a subinspectoratului general de siguranță din Transilvania asupra unor nemulțumiri exprimate de cetățenii din Braşov în legătură cu activitatea fostului Consiliu Dirigent

***28.* 2 iunie 1920, Bucureşti,** Relatarea ministrului Franței despre călătoria familiei regale în Basarabia, unde introducerea administrației româneşti s-a confruntat cu atitudinea rusofilă a marilor proprietari afectați de reforma agrară. Vizita a urmărit atragerea loialității populației rurale şi urbane, supuse propagandei bolşevice.

***29.* 8 iunie 1920, Paris,** Informare despre nemulțumirile provocate de dizolvarea Consiliului Dirigent şi de menținerea stării de asediu. Se închid şcolile al căror personal refuză prestarea jurământului.

***30.* 9 iunie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței în România comentează compoziția noului Parlament. Marea victorie a Ligii Poporului s-a datorat modului energic în care a fost făcută campania electorală. Liberalii, deşi au pierdut multe locuri de deputat, îşi păstrează pozițiile din administrație. Partidul Conservator a pierdut tot. Rezultatul negocierilor cu Partidul Național al transilvănenilor este încă incert.

***31.* 9 iunie 1920, Bucureşti,** Raportul ataşatului militar francez referitor la Parlamentul rezultat din ultimele alegeri. Se subliniază victoria forțelor politice care urmăresc reinstalarea ordinii. Nu există semne de separatism în noile provincii. Se solicită doar descentralizarea administrativă.

***32.* 11 iunie 1920, Bucureşti,** Raportul însărcinatului cu afaceri britanic referitor la rezultatele alegerilor parlamentare din 25-26 mai şi la discuțiile purtate cu mai mulți oameni politici. Este remarcat declinul partidelor vechi. Guvernul dispune de o majoritate suficientă pentru a aplica reformele.

***33.* 17 iunie 1920, Bucureşti,** Aprecierile lui Vasile Bianu despre rezultatele alegerilor şi semnificația lor. Minoritățile s-au putut exprima liber şi sunt reprezentate în mod proporțional în Parlament.

***34.* 20 iunie 1920,** Mesajul Regelui Ferdinand adresat Parlamentului reunit în sesiune extraordinară pentru ratificarea tratatelor de pace, pentru adoptarea bugetului şi pentru continuarea reformei agrare

***35.* 28 iunie 1920, Bucureşti,** Proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul regelui, în care se arată viitoarea activitate legislativă. Contraproiectul opoziției prezentat de senatorul Paul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bujor, în care se critică vehement modul în care guvernul Averescu a influențat cu „brutalitate şi corupție" rezultatul alegerilor parlamentare, inclusiv în noile provincii.

***36.* 28 iunie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței la Bucureşti transmite şi comentează discursul pronunțat de rege la deschiderea noului Parlament (20 iunie). Se fac aprecieri asupra compoziției Camerei Deputaților. Guvernul nu are o majoritate suficientă.

***37.* 2 iulie 1920, Bucureşti,** Deputatul Nicolae Iorga prezintă un contraproiect de răspuns al opoziției din Camera Deputaților la Mesajul Regelui, de fapt o critică vehementă la adresa guvernului generalului Alexandru Averescu. Sunt enumerate măsurile de ordin economic, social, politic şi cultural care ar trebui luate de noul guvern.

***38.* 30 iulie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței în România informează despre activitatea Parlamentului şi despre compoziția guvernului Averescu. Este necesară o cooperare mai strânsă între oamenii politici din vechiul regat şi cei din noile provincii.

***39.* 30 iulie 1920, Bucureşti,** Scrisoarea Adunării Deputaților, întrunită în sesiune extraordinară, adresată regelui Ferdinand, prin care îi exprimă recunoştința pentru contribuția adusă la întregirea României şi îi comunică reformele pe care guvernul şi aleşii națiunii trebuie să le realizeze: ratificarea tratatelor de pace, legi pentru ajutorarea invalizilor şi orfanilor de război, unificarea monetară şi îndeosebi reformele agrară, electorală, administrativă şi financiară.

***40.* 13 august 1920, Bucureşti,** Raportul ministrului Franței despre proiectele de legi menționate în răspunsul Camerei Deputaților la mesajul Regelui. Şedințele Parlamentului sunt în cea mai mare parte discuții fără obiect. Take Ionescu ar dori includerea unor transilvăneni în guvern.

***41*. 23 august 1920, Bucureşti,** Senatul votează legea întemeierii şcolilor româneşti de la Paris şi Roma, ca ripostă la o măsură similară preconizată de guvernul de la Budapesta

***42.* 26 august 1920, Paris,** Informații despre evacuarea din Transilvania şi Banat a persoanelor care nu au cerut cetățenie română, agitațiile bolşevice, posibila cădere a guvernului Averescu, vizita Mareşalului Joffre la Bucureşti, mişcările muncitoreşti, problema antisemitismului, situația din Basarabia, tranzitul polonezilor refugiați din Rusia, propaganda şi spionajul german, propaganda antifranceză.

***43.* 10 septembrie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței informează despre alegerile parțiale desfăşurate în Transilvania şi despre atitudinea minorităților maghiară şi germană. Saşii, care au recunoscut la scurt timp unirea, solicită respectarea Tratatului Minorităților. Se aplică o politică de românizare rapidă. Au fost expulzați aristocrați intelectuali şi comercianți maghiari.

***44.* 12 septembrie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței descrie politica de românizare aplicată în Transilvania prin expulzări şi confiscări de sedii ale instituțiilor de învățământ şi culturale, şi apreciază că politica de expansiune a culturii latine trebuie făcută în altă manieră. Politica de românizare forțată este o greşeală care ar putea fi remediată după reluarea relațiilor diplomatice cu Ungaria.

***45.* 19 septembrie 1920, Cluj,** Consulul britanic relatează desfăşurarea congresului socialiştilor din Transilvania şi Banat, cu participarea unor delegați ai Partidului Socialist din vechiul regat. Congresul a decis aderarea la Internaționala a III-a şi s-a pronunțat pentru neutralitatea României față de Rusia. A fost condamnată participarea lui Ioan Flueraş şi Iosif Jumanca la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

***46.* 22 septembrie 1920, Cluj,** Consulul britanic relatează vizita ministrului de interne Argetoianu în Transilvania şi Banat. Este reprodus memoriul prezentat acestuia de către fruntaşii comunității maghiare, în care se solicită o atitudine mai echitabilă în vederea restabilirii păcii sociale. În memoriu se prezintă în special expulzările, rechizițiile considerate abuzive, încetarea finanțării de către stat a şcolilor şi bisericilor. Saşii cer ca rezoluțiile de la Alba Iulia

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

să fie incluse în noua lege fundamentală a statului. Ministrul a prezentat avantajele unificării administrative.

***47.* 12 octombrie 1920, Budapesta,** Raport al Misiunii britanice la Conferința de Pace referitor la numirea primului primar român la Oradea şi la reacțiile presei din Ungaria

***48.* 24 octombrie 1920, Cernăuți,** Cuvântarea Regelui Ferdinand I la inaugurarea Universității din Cernăuți. Este amintită contribuția anterioară a acestei universități la dezvoltarea culturii româneşti.

***49.* 2 noiembrie 1920, Bucureşti,** Raport al ataşatului militar francez despre cele 6 luni de guvern Averescu. A început împărțirea terenurilor conform reformei agrare. Criza transporturilor continuă. Mişcările muncitoreşti de origine bolşevică par să fie exploatate de liberali. Realizările ministrului de externe Take Ionescu (alianța cu Cehoslovacia şi Iugoslavia, alianța cu Polonia).

***50.* 19 noiembrie 1920,** Raportul ataşatului militar francez referitor la activitatea guvernului Averescu, la evenimente din viața familiei regale şi la impresiile produse în opinia publică de ultimele evoluții ale războiului civil din Rusia. Basarabia este amenințată de propaganda bolşevică, iar reprezentanții Ucrainei la Bucureşti solicită sprijin.

***51.* 20 noiembrie 1920, Moscova,** Declarația lui Ioan Flueraş către Internaționala Comunistă, în care se referă la participarea socialiştilor din Transilvania la adunarea de la Alba Iulia şi explică colaborarea cu Partidul Național Român.

***52.* 28 noiembrie 1920, Bucureşti,** Mesajul regelui Ferdinand I la deschiderea sesiunii parlamentare. Sunt prezentate înfăptuirile politicii externe din ultimele luni şi sunt anunțate proiectele de legi (organizarea armatei, legile agrare, reforma financiară, reglementarea relațiilor de muncă, unificare administrativă şi legislativă).

***53.* 2 decembrie 1920,** Raport al prefectului județului Braşov referitor la desfăşurarea recrutării în armată a tinerilor români, saşi şi unguri din mai multe comune

***54.* 2 decembrie 1920, Bucureşti,** Ministrul Franței în România relatează deschiderea sesiunii Parlamentului şi despre conținutul mesajului adresat de Regele Ferdinand (anunțul căsătoriilor principelui Carol şi principesei Elisabeta, proiectele de legi ale guvernului)

***55.* 9 decembrie 1920, Bucureşti,** Proiectul de răspuns al Adunării Deputaților la Mesajul Regelui Ferdinand. Se menționează, între altele, necesitatea stabilirii de relații normale cu statele vecine, problema reglementării regimului Dunării, desăvârşirea reformelor agrară, electorală şi şcolară.

***56.* 10 decembrie 1920, Bucureşti,** Proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Regelui Ferdinand, în care sunt amintite ultimele realizări ale politicii externe şi se promite sprijinul în aplicarea reformelor agrare, financiare, economice şi administrative

***57.* 10 decembrie 1920, Bucureşti,** Declarațiile senatorului Alexandru Constantinescu, în numele Partidului Național Liberal, prin care refuză orice critică a situației actuale, exprimă dorința partidului său de a da țării o nouă Constituție şi arată disponibilitatea de a se opune măsurilor legislative considerate contrare intereselor statului

***58.* 23 decembrie 1920, Bucureşti,** Cuvântarea de răspuns a regelui Ferdinand la Adresa Senatului. Sunt menționate legile pe care poporul le aşteaptă de la reprezentanții săi (reforma agrară, reforma electorală, măsuri de îndreptare a situației economiei, de dezvoltare a învățământului).

***59.* 27 decembrie 1920, Bucureşti,** În numele opoziției, Nicolae Iorga prezintă în Adunarea deputaților un contra proiect de răspuns la Mesajul Tronului, un amplu şi virulent rechizitoriu al celor nouă luni de activitate a guvernului Averescu (corupția funcționarilor, bugetul dezechilibrat, modul în care sunt administrate noile provincii). Se solicită urgentarea reformelor agrară, financiară, administrativă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***60*. 27 decembrie 1920, Bucureşti,** Declarațiile acuzatoare ale deputatului socialist Toma Dragu la adresa politicii duşmănoase a premierului Alexandru Averescu şi a ministrului de interne Constantin Argetoianu îndreptate împotriva mişcării socialiste şi muncitoreşti. Se fac dezvăluiri despre intențiile lui Averescu de proclamare a republicii în colaborare cu socialiştii şi despre negocierile sale cu bolşevicii din ianuarie 1918 prin care s-a acceptat autonomia Basarabiei.

***61*. 28 decembrie 1920, Bucureşti,** Raportul ministrului Franței referitor la ineficiența activității parlamentului şi la eventuala înlocuire a guvernului Averescu. Marghiloman este văzut ca un posibil succesor, deoarece este unul dintre puținii adevărați oameni de stat.

***62*. 21 februarie 1921, Bucureşti,** Sinteză realizată de un ofițer de informații francez aflat la post la Cluj în 1920, referitoare la starea de spirit din armată, la problemele create de instalarea administrației româneşti, la relațiile dintre românii din Vechiul Regat şi cei din Transilvania, precum şi la situația minorităților maghiară şi germană.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul I.
NEGOCIEREA ŞI SEMNAREA TRATATULUI DE LA TRIANON (4 IUNIE 1920)

Introducere

Tratatul de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920, reprezintă tratatul de pace încheiat de Puterile Aliate şi Asociate cu Ungaria în calitate de stat succesor al Imperiului Austro-Ungar, care şi-a recunoscut înfrângerea în Marele Război prin semnarea armistițiului de la Villa Giusti din Padova, la 3 noiembrie 1918. Documentul face parte din seria tratatelor încheiate cu statele înfrânte la finalul Primului Război Mondial. Scopul tratatului a fost acela de a stabili frontierele noului stat Ungaria cu țările vecine, care să răspundă noii hărți politico-teritoriale post-război, respectiv cu Austria, Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor, cu România şi cu Cehoslovacia, dar şi să determine noul statut politic, militar şi economic al Ungariei după război. În elaborarea tratatului, Marile Puteri şi-au fundamentat deciziile în baza unor principii care au modelat noua gândire post-război. Principiul autodeterminării a constituit, din această perspectivă, cadrul de abordare a noilor realități din Europa central-estică. În fapt, la Trianon a fost consfințită voința liber exprimată de popoarele din fostul Imperiu Austro-Ungar pentru unitatea națională şi independență. Pentru România, tratatul cu Ungaria era elementul cel mai important al împlinirii idealului național asumat de generația de la 1848, ideal promovat de elitele româneşti şi de întregul popor în deceniile premergătoare Marelui Război.

Negocierile diplomatice pentru semnarea tratatului cu Ungaria au fost sinuoase. Ion I.C. Brătianu[1] a insistat, de altfel, pe parcursul Conferinței de Pace, ca Marile Puteri să respecte în întregime prevederile Convenției de alianță semnate de România cu Antanta la 4/17 august 1916. Articolul IV al convenției politice[2] includea şi prevederea conform căreia, la finalul războiului, România avea dreptul de a alipi teritoriile locuite de românii din Imperiul Austro-Ungar, şi se precizau clar toate localitățile pe unde urma să treacă frontiera de nord şi de vest a României întregite. Frontiera de vest mergea aproape de cursul râului Tisa – era vorba aici de o frontieră mai uşor de apărat din punct de vedere militar şi mai puțin de criterii etnico-lingvistice – şi de asemenea îngloba întregul Banat, făcând ca frontiera cu Serbia să

[1] **Ion I.C. Brătianu** (1864-1927), om politic liberal, fiu al lui Ion C. Brătianu, cu studii la Paris, de mai multe ori ministru în guvernările liberale din anii 1897-1908, preşedinte al Partidului Național Liberal (1909-1927), preşedinte al Consiliului de Miniştri (1908-1910; 1914-1918; 1918-1919; 1922-1926; 1927). A fost personalitatea dominantă din România în primele trei decenii ale secolului al XX-lea, adept hotărât al intrării României în război alături de puterile Antantei, obiectiv pentru care a acționat cu foarte multă abilitate şi consecvență. Rolul său în timpul Războiului de Întregire a fost hotărâtor.

[2] Vezi textul ei în *Românii în Marele Război. Anul 1916*, Editura Militară, Bucureşti, 2017, p. 116-117.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

treacă prin apropierea Belgradului pe la est. Poziția lui Brătianu a generat o serie de reacții din partea Marilor Puteri, care au considerat că pretențiile României nu pot fi acceptate în întregime. Pentru găsirea celor mai adecvate soluții pentru clarificarea chestiunilor teritoriale, la 3 februarie 1919, prin decizia Consiliului Suprem, s-a constituit Comisia pentru Studiul Chestiunilor Teritoriale. Secretar al comisiei a fost desemnat un cunoscut geograf, cunoscător al realităților din Europa Centrală şi de Est, Emmanuel de Martonne[3]. Acesta a fost principalul autor al recomandărilor făcute cu obiectivitate guvernului francez, privind teritoriile ce urmau să fie recunoscute României şi Poloniei prin tratatele de pace. În problema Basarabiei, geograful a susținut că soarta naturală a acestei provincii este de a reintra în unitatea românească. El a obținut extinderea granițelor Poloniei spre est şi ale României spre vest cu câțiva kilometri, pentru ca importanta cale ferată Timişoara–Arad–Oradea–Satu Mare să nu se întretaie cu frontiera. Astfel, aceste oraşe, cu o populație predominant maghiară[4], dar aflate într-o zonă rurală românească omogenă, au revenit României. De Martonne a stabilit principiul viabilității frontierelor, conform căruia stabilirea granițelor trebuie să depindă nu numai de grupările etnice, ci şi de motive geografice (relief, ape, accesibilitate) şi de infrastructurile din teritoriu. Opunându-se astfel delegaților americani şi britanici, el a contribuit, în mod semnificativ, la trasarea granițelor tratatelor semnate în anii 1919-1920 (cele dintre România, Serbia şi Ungaria sunt valabile şi astăzi). Comisia teritorială a Conferinței de Pace, fără consultarea României şi fără participarea ei, a trasat patru linii diferite de frontieră, actuala linie de frontieră dintre Ungaria şi România fiind corespunzătoare în mare celor trasate de experții britanici şi francezi.

La 7 iunie 1919, Georges Clemenceau[5] a comunicat guvernelor de la Bucureşti, Praga şi Budapesta că „frontierele care vor despărți în mod permanent Ungaria de Cehoslovacia şi România” au fost trasate şi nu vor fi modificate „prin accidentele momentane ale ocupației militare” şi că „forțele armate ale acestor state trebuie să înceteze imediat ostilitățile şi să se retragă în cel mai scurt timp posibil în interiorul fruntariilor astfel stabilite.”[6] La 11 iunie, Consiliul celor cinci miniştri de externe a comunicat lui Ion I.C. Brătianu hotărârea adoptată. Orice încercare a acestuia de a o discuta, precum şi cererea sa de a studia documentația de care s-au folosit experții au fost respinse. „Dl Brătianu ar trebui să înțeleagă bine – riposta Robert Lansing[7], şeful Departamentului de Stat al SUA – că Comitetul a aprobat şi votat această frontieră”, iar lordul Balfour[8], omologul său britanic, sublinia la rândul său că „această convocare prevede pur şi simplu comunicarea frontierelor... Nu poate fi deci vorba de discutarea liniei de fronti-

[3] **Emmanuel de Martonne** (1873-1955), geograf francez de reputație mondială, profesor la Universitatea din Lyon şi apoi la Sorbonna (din 1909). Începând din 1897, a întreprins cercetări de amploare în România. Membru de onoare al Academiei Române (1919).

[4] În condițiile în care existau interdicții severe privind stabilirea românilor în oraşele din Ungaria.

[5] **Georges Clemenceau** (1841-1929), jurnalist şi om politic francez, ministru de interne (14 martie 1906-20 iulie 1909) şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (25 octombrie 1906-20 iulie 1909, apoi 16 noiembrie 1917-18 ianuarie 1920). A fost unul dintre artizanii Conferinței de Pace de la Paris, unde a tratat în mod autoritar delegațiile statelor mici.

[6] *Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internațională. Documente interne şi externe*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, vol. III, p. 448.

[7] **Robert Lansing** (1864-1928), om politic american, secretar de stat (24 iunie 1915-13 februarie 1920), adversar al militarismului german şi al politicii bolşevice sovietice. A fost şeful nominal al delegației americane la Conferința de Pace de la Paris. Pentru că nu a considerat că Liga Națiunilor este un element esențial al tratatelor de pace, preşedintele Woodrow Wilson l-a preferat ca prim-consilier pe colonelul Edward House.

[8] **Arthur James 1st Earl of Balfour (1848-1930)**, om de stat britanic şi politician conservator, prim-ministru al Marii Britanii (1902-1905), prim-lord al Amiralității (1915-1916), ministru de externe în cabinetul condus de Lloyd George (6 decembrie 1916-19 octombrie 1922), cunoscut pentru declarația din 2 noiembrie 1917, în care anunța sprijinul britanic pentru crearea unui stat evreiesc în Palestina, pe atunci teritoriu al Imperiului Otoman. A jucat un rol important în cadrul Conferinței de Pace de la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

eră. Această frontieră a fost reglementată de Comisiuni, de Consiliul celor cinci şi de Consiliul celor patru [şefi de stat ai Marilor Puteri]"[9]. Hotărârea a fost adusă la cunoştinţa Bucureştilor la 12 octombrie 1919, când Brătianu demisionase de o lună de zile şi România era condusă de un guvern interimar care avea misiunea de a organiza primele alegeri în regimul votului universal. Cu toate că această frontieră nu era cea specificată în convenţia din 4/17 august 1916 şi se deosebea în multe locuri de revendicările formulate de memoriile româneşti, ea a fost acceptată deoarece corespundea, în esenţă, principiului etnic[10].

La începutul anului 1920, Nicolae Iorga[11] a consemnat discuţia pe care o purtase în ultima zi a anului 1919 cu ministrul plenipotenţiar al Franţei la Bucureşti, contele de St. Aulaire[12], revenit în acea zi la post. Diplomatul francez îl asigurase pe istoricul român, preşedinte al Camerei Deputaţilor, că: „La discuţiile cu ungurii nu crede că ar putea fi contestate hotarele actuale ale României Mari."[13] Lucrurile se conturează şi mai clar în audienţa pe care regele Ferdinand o acordă aceluiaşi diplomat francez la 4 ianuarie 1920. Regele arată de ce România nu se grăbeşte să-şi treacă trupele peste Tisa deoarece ar urma invazia bancnotelor austro-ungare ce ar afecta grav moneda românească. *(Documentul nr. 1*) La 11 ianuarie, premierul Alexandru Vaida-Voevod[14] a plecat la Paris pentru a negocia cu Consiliul Suprem situaţia României, urmărind, în acelaşi timp, şi recunoaşterea apartenenţei Basarabiei la România. Următoarea etapă era participarea sa la Conferinţa Marilor Puteri Aliate, programată să se desfăşoare la Londra în perioada 26 februarie–3 martie 1920. Între timp, şeful delegaţiei ungare, contele Apponyi[15], care nutrise o vreme ideea de a semna tratatul fără discuţie, pentru a sublinia caracterul său de coerciţie, a renunţat la această variantă şi a ţinut să prezinte punctul de vedere al ţării sale. I s-a permis acest lucru la 16 ianuarie 1920. Apponyi a arătat nedreptatea ce se face ţării sale, pedepsită cel mai aspru dintre statele Puterilor Centrale, condamnată să piardă două treimi din suprafaţă şi o treime din populaţia maghiară. Reprezentantul Ungariei a deplâns în discursul său faptul că tratatul care se dorea semnat va duce la dispariţia unui stat de o mie de ani, iar populaţia maghiară, având un nivel de civilizaţie superior, va avea de suferit sub ocupaţia altor

---

[9] Apud *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naţionalităţilor,* coordonator Viorica Moisuc, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 387.

[10] *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Academiei, Bucureşti, 2003, p. 22.

[11] **Nicolae Iorga** (1871-1940), istoric, savant de reputaţie mondială, jurnalist şi om politic român. În aprilie 1910, împreună cu A.C. Cuza, pune bazele Partidului Naţional-Democrat. În anii neutralităţii a militat pentru intrarea României în război de partea Antantei. Preşedinte al Camerei Deputaţilor (decembrie 1919-martie 1920). Din 1920, despărţit de A.C. Cuza, a condus singur PND, al cărui nume a fost schimbat, în 1924, în Partidul Naţionalist al Poporului, integrat vreme de doi ani în Partidul Naţional, la care era copreşedinte alături de Iuliu Maniu. A sprijinit veleităţile autoritare ale regelui Carol al II-lea, care l-a numit preşedinte al Consiliului de Miniştri (18 aprilie 1931-31 mai 1932) şi consilier regal de la 30 martie 1938. Pensionat forţat din învăţământ după instaurarea regimului legionar, a fost asasinat de o „echipă a morţii" legionară, la 27 noiembrie 1940.

[12] **Charles de Beaupoil, conte de St. Aulaire** (1866-1954), diplomat, ministru plenipotenţiar în România (august 1916-27 ianuarie 1920), unde a exercitat o influenţă deosebită, fiind consilier neoficial al guvernului. Ulterior a fost trimis pentru scurtă vreme la Madrid, apoi a fost numit ambasador la Londra, din 20 noiembrie 1920 până în 1924.

[13] Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. 2, f.a., p. 314.

[14] **Alexandru Vaida-Voevod** (1872-1950), medic, publicist, unul dintre liderii marcanţi ai Partidului Naţional Român din Transilvania, apoi al Partidului Naţional-Ţărănesc. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (1 decembrie 1919-13 martie 1920), funcţie în care a obţinut din partea Marilor Puteri recunoaşterea unirii Basarabiei cu România; din nou prim-ministru (6 iunie-10 august 1932 şi 14 ianuarie-9 noiembrie 1933). Susţinător al regimului de autoritate monarhică al regelui Carol al II-lea. În 1946 a fost arestat la domiciliu la Sibiu, situaţie în care a rămas până la sfârşitul vieţii.

[15] **Albert Apponyi, conte** (1846-1933), om politic, ministru al învăţământului (1906-1910). A câştigat o tristă reputaţie prin legea care a oprit funcţionarea şcolilor lipsite de o puternică bază materială, pentru a interzice astfel şcolile confesionale (germane, române, slovace, sârbe). În perioada 15 iunie 1917-8 mai 1918, a fost din nou ministru al învăţământului. A fost şeful delegaţiei ungare la Conferinţa de Pace de la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

state inferioare din punct de vedere cultural şi civilizațional (referire la România şi Serbia). Soluția propusă de partea ungară prevedea, printre altele, organizarea de referendumuri în fiecare zonă în parte. *(Documentul nr. 2)*

Alexandru Vaida-Voevod a sosit la Paris la 16 ianuarie 1920; în memoriile sale ne-a lăsat o descriere făcută după un sfert de veac a discuțiilor pe care le-a purtat atunci[16]. La 20 ianuarie, el s-a prezentat în fața Consiliului Suprem prezidat de Georges Clemenceau. Premierul francez i-a adus la cunoştință imperativul retragerii trupelor române din Ungaria, ca o condiție *sine qua non* a recunoaşterii noi frontiere româno-ungare şi a unirii Basarabiei cu România. Al. Vaida-Voevod a explicat motivele obiective ale întârzierii acestui demers, afirmând că „va da ordin ca armata să se retragă cu cea mai mare urgență posibilă pe linia stabilită de d-voastră, iar dacă s-ar ivi imposibilul, ca din orice cauze să nu mi se poată executa ordinul, îmi voi înainta telegrafic demisia Maiestății Sale Regelui.” *(Documentul nr. 3)* Cu toate acestea, la 3 februarie, Vaida-Voevod nu a ezitat să se prezinte în fața Consiliului ambasadorilor de la Paris şi să ceară garanții pentru situația românilor din teritoriile din Ungaria evacuate de armata română, prin detaşarea de ofițeri aliați de la Misiunea Militară Interaliată din Budapesta şi trimiterea lor în principalele oraşe din regiunile evacuate. (*Documentul nr. 4*) În acest răstimp însă, interesele ungare şi-au găsit un susținător în persoana diplomatului britanic Sir Thomas Beaumont Hohler[17], care considera că noul statut teritorial al Ungariei ar contraveni principiilor wilsoniene. El a cerut, la fel ca şi contele Apponyi, organizarea de referendumuri în zonele în litigiu. Argumentele lui Hohler au fost demontate în raportul diplomatului A.W.A. Leeper[18]. *(Documentul nr. 5)* Începând din 22 februarie, Al. Vaida-Voevod s-a aflat la Conferința Consiliului Suprem de la Londra, unde va susține interesele româneşti. Aici, premierul britanic Lloyd George[19] i-a oferit sprijinul pentru tratativele de pace cu o comisie rusească la Copenhaga, unde se afla un însărcinat englez neoficial, Sir James O'Grady.[20] Presa britanică a comentat pe larg vizita şi întâlnirile premierului român cu oameni politici şi clerici britanici. (*Documentul nr. 8*) Al. Vaida-Voevod i-a comunicat lui Lloyd George, la 23 februarie, disponibilitatea României de a se conforma dispozițiilor Consiliului Suprem, imediat după care a început ultima fază a evacuării trupelor române de pe teritoriul de la est de râul Tisa până la linia stabilită de Conferința

[16] Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, ediție de Alexandru Şerban, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, vol. 2, p. 51-53.

[17] **Sir Thomas Beaumont Hohler** (1871-1946) a intrat în serviciul diplomatic în 1904. În timpul Primului Război Mondial, a condus delegația britanică din Ciudad de Mexico şi a fost implicat în interceptarea celebrei telegrame Zimmermann, folosită pentru a justifica decizia de intrare a Statelor Unite în război. În decembrie 1919, a fost numit înalt comisar al legației britanice din Budapesta, unde a depus eforturi pentru a se revizui Tratatul de la Trianon în favoarea Ungariei. În iulie 1921, a fost desemnat ministru al Marii Britanii la Budapesta, unde a rămas până în 1924. A mai fost ministru la Santiago de Chile (1924-1927) şi Copenhaga (1928-1933).

[18] **Alexander Wigram Allen Leeper** (1887-1935), diplomat originar din Australia, istoric specializat în studierea Europei Centrale. În 1917, a publicat la Londra lucrarea *The Justice of Rumania's Cause*, în care a argumentat revendicările teritoriale ale României. În septembrie 1918, a fost cooptat la Foreign Office, ca responsabil pentru problemele Europei de Sud-Est şi Centrale, iar în timpul Conferinței de Pace a făcut parte din comitetul teritorial, acționând în favoarea României şi Cehoslovaciei.

[19] **David Lloyd George** (1863-1945), om politic de orientare liberală. A intrat în Camera Comunelor în 1890. Ministru de finanțe (1908-1915), ministru al muniților (25 mai 1915-9 iulie 1916), secretar de stat pentru război (6 iulie-5 decembrie 1916), prim-ministru (6 decembrie 1916-19 octombrie 1922). A condus delegația britanică la Conferința de Pace, unde a avut o atitudine moderată în problema reparațiilor impuse Germaniei. În timpul guvernării sale au fost întreprinse mai multe reforme economice şi sociale.

[20] Alexandru Vaida-Voevod, *op.cit.*, p. 81-82. **Sir James O'Grady** (1866-1934), om politic laburist de origine irlandeză, membru al Camerei Comunelor, cunoscut pentru preocupările sale de politică externă. La începutul lui 1924 i s-a propus, iar el a acceptat, postul de ambasador la Moscova, dar în cele din urmă acolo avea să fie trimis Sir Robert MacLeod Hodgson. O'Grady avea să fie guvernator al Tasmaniei (1924-1930).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Păcii (24 februarie–30 martie 1920)[21]. „Între 24 februarie şi 28 martie 1920 întregul teritoriu unguresc a fost evacuat şi trupele noastre au fost retrase pe noua linie de frontieră trasă de Conferința Păcii şi acceptată de noi."[22]

Pe când se părea că lucrurile merg spre realizarea dezideratelor româneşti, delegația ungară la Conferința Păcii condusă de contele Albert Apponyi a revenit la Paris, în perioada 18 februarie-31 martie[23], şi a început un adevărat al război al memoriilor revendicative, care invocau argumente istorice, economice şi geografice pentru păstrarea Ungariei în granițele anterioare Marelui Război. La argumentele diplomației maghiare s-a răspuns cu memorii la fel de ample, unele elaborate în comun cu delegații cehoslovaci şi sârbi (*Documentele nr. 7 şi 10*), altele elaborate numai de diplomații români (*Documentele nr. 11 şi 12*), care găsesc susținere din partea lui Millerand[24], care va scrie în acest sens contelui Apponyi. (*Documentul nr. 16*) Ungariei i s-a acordat dreptul de a-şi susține revendicările de frontieră în fața organismului nou întemeiat, Liga Națiunilor. (*Documentele nr. 14 şi 15*)

La 15 aprilie, contele Apponyi a considerat că trebuie să-şi susțină revendicările şi în fața înalților comisari francez şi britanic din Budapesta, afirmând că slovacii nu vor să se despartă de Ungaria, de care sunt legați prin secole de istorie comună, şi că în Transilvania românii nu sunt mulțumiți de regimul de violențe şi corupție instaurat de români, mai ales de când guvernul de la Bucureşti este condus de generalul Averescu[25]; în consecință, a cerut ca Transilvania să fie un stat autonom sub suveranitatea Ungariei. (*Documentul nr. 15*) Argumente lipsite de temei, prin care contele încerca să încurajeze ceea ce ştia că este proiectul francez de întemeiere a unei aşa-zise confederații dunărene, care să reunească două sau mai multe dintre statele succesoare ale defunctei Austro-Ungarii. Despre amplul material documentar şi de propagandă al delegației maghiare, Nicolae Titulescu[26], semnatar al Tratatului de la Trianon, împreună

---

[21] Apud *Istoria militară a poporului român*, Editura Militară, Bucureşti, 1988, vol. V, p. 793.

[22] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României*, *1916-1919,* ediția a II-a, Bucureşti, 1922, vol. II, p. 513.

[23] Pe larg despre activitatea delegației maghiare la Paris în această perioadă, vezi *The Memoirs of Count Apponyi*, MacMillan, New York, 1935, p. 274-281.

[24] **Alexandre Millerand** (1859-1943), jurist şi om politic socialist francez, ministru al lucrărilor publice (1909-1910), ministru de război (1912-1913, 1914-1915), prim-ministru şi ministru de externe (20 ianuarie-23 septembrie 1920), preşedinte al Republicii Franceze (23 septembrie 1920-11 iunie 1924).

[25] **Alexandru Averescu** (1859–1938), general şi om politic, cu studii militare la Torino, celebru pentru modul sângeros în care, în calitate de ministru de război (12 martie 1907-4 martie 1909), a reprimat răscoala țăranilor din 1907, dar şi pentru reorganizarea armatei române în 1908. S-a ilustrat în Războiul de Întregire la comanda Armatei 2, în fruntea căreia a repurtat victoria de la Mărăşti (11/24 iulie-19 iulie/1 august 1917) şi a rezistat atacurilor inamice în a treia bătălie de la Oituz (26 iulie/8 august-9/22 august 1917). Prestigiul imens de care s-a bucurat în rândurile țărănimii l-a determinat să întemeieze un nou partid, Liga Poporului (3 aprilie 1918), ulterior denumit Partidul Poporului. Preşedinte al Consiliului de Miniştri în trei rânduri (29 ianuarie/11 februarie-5/18 martie 1918; 13 martie 1920-17 decembrie 1921, 30 martie 1926-4 iunie 1927). La 14 iunie 1930, a fost avansat la gradul de mareşal. Pe larg în Petre Otu, *Mareşalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, Bucureşti, 2009.

[26] **Nicolae Titulescu** (1882-1941), jurist, profesor, om politic şi diplomat. A făcut studii de drept la Paris. Profesor de drept civil la Universitatea Bucureşti din 1909. Membru marcant al Partidului Conservator Democrat din 1908. Ministru de finanțe în Guvernele Ion I.C. Brătianu (10 iulie 1917-28 ianuarie 1918) şi Al. Averescu (13 iunie 1920-16 decembrie 1921). Începând cu participarea sa în delegația la Conferința de Pace, activitatea sa s-a orientat spre politica externă. A fost ministru plenipotențiar la Londra (16 octombrie 1921-6 iulie 1927 şi 31 iulie 1928-20 octombrie 1932), ministru de externe în guverne de orientări diferite (6 iulie 1927-30 iulie 1928; 20 octombrie 1932-28 septembrie 1934 şi 10 octombrie 1934-29 august 1936), reprezentant permanent al României la Societatea Națiunilor şi preşedinte al Adunării acesteia în 1930 şi 1931. A acționat cu fermitate pentru promovarea principiului securității colective, prevenirea agresiunilor şi împotriva revizuirii tratatelor de pace de la Paris. După ce a fost destituit de regele Carol al II-lea, a trăit în exil, în Elveția şi în Franța, unde a şi murit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu dr. Ioan Cantacuzino[27], va declara câțiva ani mai târziu: „Afirm că Ungaria s-a prezentat la Conferința Păcii cu un material documentar fără pereche şi de aşa natură încât cercetarea lui nu poate provoca decât admirația pentru patriotismul celor ce l-au adunat. Afirm, fără teama de a putea fi dezmințit, că nu este un singur argument, că nu este un singur considerent întrebuințat de propaganda actuală care să nu fie cuprins în materialul prezentat Conferinței Păcii.” Iar delegația ungară se mândrea, pe bună dreptate, cu materialul prezentat făuritorilor păcii: „Această lucrare este un tezaur unic al ştiinței ungare. Niciodată n-a apărut o lucrare similară. Ar fi imposibil să se facă una la fel în viitor. Este o lucrare standard, izvor constant pentru istoricii viitorului.”[28]

Admiratorii de azi ai Ungariei afirmă că revendicările formulate de delegația acesteia au fost refuzate de către Marile Puteri „din pură inerție.”[29] În realitate, nu a fost aşa. În cursul negocierilor de la Londra, premierul Italiei, Francesco Saverio Nitti[30], a trimis o telegramă în care insista asupra revizuirii frontierelor în favoarea Ungariei. Reluată în Consiliul celor patru, chestiunea a suscitat, după surse diplomatice engleze, vii discuții. Lordul Curzon[31] a prezentat, la 20 martie, un memorandum ale cărui concluzii s-au redactat cu ajutorul Parisului, în care a afirmat că nu era posibil să se revină asupra unei chestiuni considerate „definitiv reglementată şi că ar fi fost mai degrabă posibil de a se admite uşoare modificări locale de făcut în momentul operațiunilor de delimitare.”[32] La Foreign Office, emisarul român Mihail Boerescu[33] a primit asigurări că România putea considera chestiunea teritorială „închisă şi hotărâtă” în favoarea sa, iar în ceea ce priveşte clauzele economice, acestea nu vor suferi decât modificări minore.”[34] În final, la 6 mai 1920, refuzarea revendicărilor ungare a venit printr-un amplu răspuns formulat de premierul francez Alexandre Millerand, care conținea o afirmație de bun-simț ce merită consemnată pentru eternitate: „Un état de choses, même millénaire, n’est pas fondé à subsister lorsqu’il est reconnu contraire à la justice” (O stare de lucruri, chiar dacă ar fi milenară, nu are

[27] **Ioan Cantacuzino** (1863-1934), reprezentant de frunte al medicinei româneşti, fondatorul imunologiei şi patologiei experimentale în România. După studii liceale şi universitare la Paris, cu specializare la Institutul Pasteur, a fost profesor la Facultatea de Medicină din Bucureşti din anul 1901, iar din 1907 director general al Serviciului Sanitar. În timpul războiului balcanic şi apoi în Războiul de Întregire, a coordonat combaterea holerei şi a tifosului exantematic (mobilizat cu gradul de colonel în rezervă, a fost numit director general al Serviciilor Sanitare militare şi civile). Ca om politic şi filofrancez fervent, a susținut intrarea României în război de partea Antantei. În iunie 1918, a plecat la Paris pentru a pleda cauza României. A fost unul dintre membrii Consiliului Național al Unității Române, fiind apoi inclus în delegația care a participat la Conferința de Pace, calitate în care a fost unul dintre semnatarii Tratatului de Pace de la Trianon, alături de Nicolae Titulescu. Ministru de stat (1 decembrie 1919-13 martie 1920), ministrul muncii, sănătății şi ocrotirilor sociale în guvernul Nicolae Iorga (18 aprilie–31 mai 1932).

[28] Apud *Conferința de Pace de la Paris: 1919-1920. Centenarul Tratatului de la Trianon: 4 iunie 1920. Informare bibliografică adnotată*, coordonator Alexandru Mihalcea, Editura Militară, Bucureşti, 2020, p. 62.

[29] Margaret MacMillan, *Făuritorii Păcii. Şase luni care au schimbat lumea,* Editura Trei, Bucureşti, 2018, p. 344.

[30] **Francesco Saverio Nitti** (1868-1953), economist şi om politic. Prim-ministru al Italiei între 23 iunie 1919 şi 15 iunie 1920.

[31] **George Nathaniel Curzon, primul marchiz Curzon de Kedleston** (1859-1925), om politic conservator şi geograf. Viceregе al Indiei (1898-1905), Lord Preşedinte al Consiliului de Coroană (1916-1919, 1924-1925), ministru de externe (23 octombrie 1919-22 ianuarie 1924). Delimitarea frontierei dintre Polonia şi Rusia în decembrie 1919 s-a făcut conform deciziei sale, şi de aceea a rămas în istorie sub numele de „linia Curzon”. A luat, de asemenea, parte la trasarea frontierelor statelor din Orientul Mijlociu, succesoare ale Imperiului Otoman.

[32] Operațiunile propriu-zise de trasare şi delimitare pe teren a frontierei româno-ungare vor dura aproape cinci ani – https://mvu.ro/.

[33] **Mihail B. Boerescu** (1875-?), jurist şi diplomat. Doctor în drept la Paris (1899). Secretar de legație la Londra, apoi însărcinat cu afaceri la aceeaşi legație. În perioada 17 aprilie 1928-15 noiembrie 1936 a fost ministru plenipotențiar la Berna.

[34] *Istoria Românilor*, vol. III, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

temei să subziste atunci când este recunoscută a fi contrară dreptății). (*Documentul nr. 16*) Contele Apponyi a protestat, la 16 mai 1920, față de decizia Conferinței. A contestat caracterul plebiscitar al hotărârii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia şi a transmis că refuză să-şi pună semnătura pe tratatul de pace. A doua zi, însă, contele Pál Teleki a remis o notă preşedintelui Millerand prin care anunța că Ungaria va semna tratatul de pace în forma stabilită şi va trimite doi funcționari superiori[35], în vederea acestui demers.[36]

Evoluția lucrurilor nu mai putea fi schimbată şi, la 4 iunie 1920, „în Galeria care leagă Micul Trianon de Marele Trianon" s-a semnat tratatul de pace dintre Puterile aliate şi asociate şi Ungaria; din partea României documentul a fost semnat de dr. Ioan Cantacuzino şi de Nicolae Titulescu. (*Documentul nr. 17*) Evenimentul a fost amplu comentat de presa vremii. (*Documentul nr. 18*) Interesante, pertinente şi profetice rămân aprecierile lui Nicolae Iorga, care arată că în Ungaria grija pentru revanşă face posibilă „tirania criminală a lui Horthy[37]." (*Documentul nr. 19*) Ungaria nu s-a împăcat niciodată cu judecata istorică de la Trianon. În deceniile interbelice, tratatul a fost prezentat în permanență ca un dictat, iar stăpânirea românească asupra Transilvaniei ca o ocupație temporară. Ungaria şi-a oferit sprijinul politic revizionismului promovat de Italia şi Germania. Toate generațiile de tineri au fost crescute în acest spirit, care şi-a vădit consecințele în anii sângeroşi ai celui de-al Doilea Război Mondial. Cu toate că istoriografia şi propaganda maghiară susțin şi astăzi că Austro-Ungaria reprezentase o soluție mai echitabilă pentru minorități şi că slovacii, croații, rutenii şi românii din Transilvania ar fi fost mai bine tratați decât în statele succesoare, niciuna dintre aceste națiuni nu a susținut revenirea la starea de lucruri anterioară Primului Război Mondial. Frontiera româno-ungară fixată prin Tratatul de Pace de la Trianon a fost încălcată prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, dar aceasta nu a făcut-o să fie mai puțin durabilă. Tratatul de Pace de la Paris din 10 februarie 1947 a reconfirmat starea de lucruri anterioară în articolul 2: „Deciziile Dictatului de la Viena sunt declarate nule şi neavenite. Frontiera dintre Ungaria şi România este restaurată aşa cum exista la 1 ianuarie 1938."

[35] Agost Benárd (1880-1968) şi Alfréd Drasche-Lázár (1875-1949), funcționari superiori în Ministerul de Externe ungar.

[36] *Istoria Românilor*, vol. III, p. 24.

[37] **Miklós Horthy** (1868-1957), amiral austro-ungar, regent al Ungariei (1 martie 1920-15 octombrie 1944). A condus Ungaria în perioada interbelică şi în timpul celui de al Doilea Război Mondial, instaurând un regim autoritar de dreapta. După anexarea Transilvaniei de Nord în urma Dictatului de la Viena (30 august 1940), a permis represaliile sângeroase asupra populației civile. Sub conducerea regentului, guvernele de extremă dreaptă au elaborat legi antisemite, care au condus la deportarea evreilor în lagărele naziste.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 4 ianuarie 1920, Bucureşti, Telegramă a ministrului plenipotenţiar al Franţei, Saint-Aulaire, care relatează convorbirea avută cu regele Ferdinand privind stadiul raporturilor dintre România şi Antantă şi retragerea trupelor române pe frontiera fixată de Conferinţa Păcii**

Regele Ferdinand mi-a vorbit ieri despre stadiul raporturilor dintre România şi Antantă. El mi-a declarat că a simţit o adevărată uşurare de când s-au aplanat, în sfârşit, dificultăţile privitoare la semnarea Tratatului cu Austria. El atribuie în special acţiunii guvernului francez modificările care au permis României să subscrie la textul acestui tratat. El nu neglijează deloc faptul că acţiunea personală a preşedintelui Consiliului s-a exercitat în special în favoarea României în problemele Basarabiei şi Cadrilaterului.

În ceea ce priveşte replierea trupelor române dincoace de frontiera fixată de Conferinţă, regele recunoaşte că în prezent nu poate expune România niciunui pericol militar din partea Ungariei. Într-adevăr, este evident că trupele ungare nu sunt în stadiul de a ataca din nou România. Şi, de altfel, conform tuturor informaţiilor sosite la Bucureşti, imperialismul ungar, în ziua în care va avea din nou posibilitatea să devină agresiv, o va face, nu faţă de România, ci faţă de Cehoslovacia.

Dar regele se preocupă de pericolul economic la care neaşteptata retragere a armatei sale expune ţara, substituind liniei de netrecut a Tisei o graniţă practic imposibil de apărat faţă de invazia monedei austro-ungare atrasă în Transilvania de un curs care, din motive politice analoage celor din care ne-am inspirat în Alsacia şi Lorena în privinţa mărcii, este foarte ridicat faţă de valoarea sa reală. Slăbirea fără precedent a monedei române este în mare parte atribuită acestei cauze.

În sfârşit, regele este îngrijorat de proiectele de sechestru englez pe Dunăre. Anglia, spune el, pentru a-şi masca completa stăpânire asupra mărilor, urmăreşte o stăpânire fluvială sub masca internaţionalizării. De aceea, ea se străduieşte să facă din Ungaria un regat englez şi din Budapesta capitala Dunării engleze.

Regele a adăugat că România nu poate, numai cu mijloacele sale, să contracareze acest imperialism fluvial care, spune el, este fără îndoială aprobat de celelalte Puteri ale Antantei, pentru că ele s-au alăturat politicii urmate de Anglia la Budapesta, în scopul de a-i pregăti calea.

Această exprimare mi s-a părut să urmărească un dublu scop: să invoce discret sprijinul nostru împotriva sechestrului englez pe Dunăre, şi să prevină guvernul român faţă de orice

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

incriminări din partea noastră, dacă cedează la presiunea exercitată de către englezi, pentru a-i impune o misiune navală destinată să completeze acest sechestru.

Saint-Aulaire

[*Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională 1918. Documente interne şi externe, noiembrie 1919-ianuarie 1920*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, vol. V, doc. nr. 841, p. 576-578]

***2*. 16 ianuarie 1920, Paris, Memoriul contelui Apponyi, şeful delegaţiei maghiare la Conferinţa de Pace, în care se consideră că se face o nedreptate Ungariei, reducând-o la o treime din suprafaţa ei de dinaintea Marelui Război, şi că zonele pe care ţara sa le pierde vor fi anexate unor ţări inferioare cultural Ungariei; se cere organizarea de refendumuri pentru fiecare zonă în parte**

Notes of a Meeting Held in M. Pichon's Room, Quai d'Orsay, Paris, Friday, January 16, 1920, at 4:30 [2:30] p.m., Paris, January 16, 1920, 4:30 p.m. Present: United States of America: Hon. Hugh Wallace, Secretaries Mr. Harrison, Mr. Winthrop. Great Britain: Mr. Lloyd George, Lord Curzon, Mr. Bonar Law; Secretaries Sir Maurice Hankey, Capt. Lothian Small. France: Mr. Clemenceau, Secretaries Mr. Dutasta, Mr. Berthelot, Mr. Arnavon, Mr. Massigli. Italy: Mr. Nitti, Secretaries Don Prospero Colonna, Mr. Zanchi. Japan: Mr. Matsui, Secretary Mr. Kawai. Interpreter: Mr. Mantoux. The following were also present for questions in which they were concerned: Great Britain, Mr. Wise, Mr. Philip Kerr; France, Mr. Cambon; Italy, Mr. Della Torretta, Mr. Vannutelli. Mr. Clemenceau invited Count Apponyi, the President of the Hungarian Delegation, to address the Council.

Count Apponyi: Monsieur le Président and Gentlemen, I thank you once again for having accorded me the opportunity of addressing you. What I should like essentially is a discussion, which I consider is the only means of arriving at a clear perception and grasp of the complicated matters with which we have to deal. But, since the wish of the Supreme Council in that respect is definite, I can only accept their will; I accept the situation as it is offered to me, and, in order not to encroach too much upon your valuable time, I shall go right to the heart of my subject. It is only since yesterday that the conditions of Peace have been officially made known to us. I feel how heavy is the immense responsibility that lies upon me at this moment when I must pronounce the first word of Hungary upon those conditions. I have no hesitation in telling you with perfect candour that the conditions of peace, as you have been good enough to present them to us, without certain essential modifications, appear unacceptable for my country. I know full well and I see very clearly the dangers and the troubles which would result from a refusal to sign this peace. Nevertheless, if the country were placed in the situation of having to pronounce between acceptance of the conditions as they stand and refusal to sign, it would have to ask itself whether it were well to commit suicide in order not to die.

Happily we are not yet arrived at that point. You have invited us to present our observations. We have had the honor of transmitting to you certain ones, even before the conditions of peace were submitted to us. We are certain that those which already have been, and those which are going to be, presented, will have at your hands that conscientious and serious examination which the gravity of the situation demands. We hope that then we shall convince you. We hope it all the more, since we have not the slightest intention, today or later, of making a useless display of sentiment nor even of taking exclusively the point of view of those special interests which it is our mission to defend. We are looking for common ground upon which mutual understanding is possible; that ground, gentlemen, is already found. It is the ground of

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

the great principles of international justice and of the liberty of peoples which the Allied Powers have so nobly proclaimed; it is that of the great common interests of peace, of stability and of European construction. It is from the point of view of those principles and of those interests that it behoves us to examine the conditions of peace which we are offered. At the very outset it is impossible not to be struck by the extreme severity of those conditions. Let me explain. Certainly, upon the other belligerent nations, upon Germany, upon Austria and upon Bulgaria, hard enough conditions of peace have been imposed; but none of these have had to submit to a redistribution of territories so essential to the national existence as those imposed upon us.

For Hungary it is a case of losing two-thirds of its territory and almost two-thirds of its population. Besides that, the territory remaining to Hungary would lose all the conditions of economic prosperity, for that poor centre, separated from its surrounding territories, in which are found the best part of its coal, its minerals, its salt, building timber, oil, bituminous gas, its reserves of workers, its alpine pastures which support its reserves of cattle, that poor centre, I repeat, would find taken away from it at the very time when it was being asked to produce in greater quantities, all its resources and means of economic progress. Confronted by so serious and so exceptional a situation, one wonders why, in the light of those principles and those interests alluded to above, this particular severity has been shown to Hungary. It is from the point of view of those great principles and interests already indicated that I touch, with all possible brevity, upon this question.

Can it be an act of punishment upon Hungary? You, gentlemen whom victory allows to sit in judgment, have declared the culpability of your former enemies of the Central Powers, and you have decided to let the consequences of the war fall upon those who are responsible. Very well, but then it seems to me that retribution ought to be in proportion to the degree of culpability; and since it is upon Hungary that the hardest conditions, the conditions most threatening to its very existence, are inflicted, one would say that Hungary is considered the guiltiest nation of all. Well, gentlemen, without entering into the fundamentals of that question, upon which we are going to submit documents to you, it seems to us at the outset that that verdict cannot be pronounced upon a nation which, at the outbreak of war, did not have complete independence, which had only its own share of influence and which, as documents recently published prove, exercised that influence in opposition to measures tending to involve it in the war. No, I cannot think it possible that there is here any question of a verdict; a verdict implies a procedure in which the parties are heard under the same conditions and have the same facilities for making their arguments prevail. Now, Hungary has not been heard; it is therefore impossible that the conditions of peace are of the nature of a verdict.

Is it then, Gentlemen, an application of the principle of international justice in the sense of trying to create in place of a polyglot combination, such as Hungary presents to your eyes, new organizations sharing those territories more justly and more equitably among different nationalities to assure better the liberty of each? Here again, on a study of the facts, I am obliged to doubt whether that can be the reason for those arrangements. In the first place, among those 11,000,000 souls to be taken away from Hungary, there are 35% Magyars, i. e. 3½ million souls making the calculation in the way least favorable to the requirements of our argument. There are nearly one million and a quarter Germans, together making 45% of the whole number. Not merely would these benefit nothing from the new application of the racial principle; rather, they would suffer by it. Admitting then – which I am very far from doing – that for the remaining 55% the application of the racial principle did more justice than did historical Hungary, there would still be nearly half of the population to be detached upon whom that principle would have either none or an adverse effect. Now it seems to me that if principle there be, that principle ought to apply equally to all who are affected by the arrangements of the Treaty. But

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

there is more to be said. If we consider the enlarged states formed upon the ruins of the former Hungary, we find, that from the racial point of view, they would be nearly all of them just as much divided as was Hungary itself or even more divided. I do not wish to weary you with an enumeration of statistics that you will find in the documents we are presenting to you on the subject but, pending your perusal of these, I would ask you to grant my thesis in order to follow the consequences which I shall take the liberty of deducing therefrom.

I do not see, therefore, how the racial principle, the principle of national homogeneity will be justified by this dismemberment. There is but one consequence which, without wishing to be ungracious to anyone at all, I would permit myself to raise. That consequence would be the transfer of national hegemony to races which are today of a lower level of culture in at least the majority of cases. I would merely put before you the following statistics. Of the Magyars, the proportion of those who can read and write is 80%; of the Germans of Hungary, 82%; of the Roumanians, 35%[38]; of the Serbs, between 59% and 60%. If you take the ruling classes, those who have had their education in the high schools, who have passed what the French call the „baccalauréat”, those whose degree of culture corresponds to the „baccalauréat”, it is seen that 84% of those are Magyars, whilst Magyars constitute 34% of the total population. Four percent are Roumanians, who constitute 16% of the total population and 1% or 2% are Serbs, although that race constitutes 25% of the total population.

I repeat that I make the observation without any ungenerous intention towards anyone. This state of affairs is due to the irrefutable fact that these neighboring nations, owing to their unfortunate history, entered the family of civilized nations later than we. It seems to me therefore, that the transfer of national hegemony to an inferior culture is not a matter of indifference to the wider cultural interests of humanity. We have already a proof of this: during the last year, those of our neighbors who coveted part of our territories, have seized them. According to the terms of the armistice, they had the right to have their armies occupy those territories, but they at the same time seized the whole of the machinery of government. We now see the results of that. In a special document, which we will place before you, we will demonstrate all the destruction of cultural values that has already been effected in that one year. You will see that two fine universities, Pressburg[39], an ancient home of Hungarian culture and the younger university of Kolozsvár[40], both of them institutions at the very summit of all that modern science can offer, have been destroyed[41]. The professors have been driven away and I wish you could see who have been put in their places. I would entreat you to send commissions of scholars to compare the two regimes and realize what actually exists today. It is impossible that those universities, those Faculties, with all their history, can disappear in this way and be replaced by anything to equal them. It is quite impossible for new arrivals to replace institutions of such deep culture. Is it conceivable that newcomers, with lower standards of culture and without its cherished tradition of patient scholarship, could remove all its members and replace in a day the slow precious growth which is Oxford? Obviously it is not and it is equally impossible for those, who have taken upon themselves the task, to continue the traditions, or replace the culture, of the old universities of Hungary.

What is true in the case of the universities, is no less true of the administration of government and of national education of every grade. Already, in the territories occupied by the Roumanians, more than 200,000 children are running about in the streets receiving no education whatever, through mere lack of teachers, for the Hungarian teachers have been dismissed

[38] Conform statisticilor din 1910, recunoscute unanim ca fiind exagerate în avantajul maghiarilor.

[39] Denumirea germană a oraşului Bratislava, capitala Slovaciei de azi.

[40] Denumirea maghiară a oraşului Cluj.

[41] Afirmație tendențioasă, de fapt universitățile respective au fost refăcute pe baze naționale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

and it is impossible to replace them. I believe, gentlemen, that from the point of view of the greater humanitarian interests, this transfer of national hegemony to races who, whatever their promise for the future, stand today upon a lower plane of culture, cannot be regarded with indifference or with complacency.

We have seen that the cause of the harsh measures meted out to Hungary cannot be an act of retribution: we have seen that the principle of nationality will gain nothing by it. Can it be then that it has been done in the name of the liberty of nations? If so, it would appear that a certain presupposition has crept in, the presupposition namely that the non-Magyar races of Hungary prefer being parts of a state belonging to those of their own race to being citizens of the Hungarian state under Magyar hegemony. Very well, but that is a supposition. And if we are to argue by suppositions, I might well observe that the converse supposition is valid for those 45% Magyars and Germans who, in the transfer proposed would go to the new states and who might well be supposed, on those very grounds, to prefer to remain members of the Hungarian state. It is a mere matter of considering one set of preferences or another. But why proceed by the method of presupposition? Why act on that basis, when there is a very simple means, a unique means, a means whose application we all clamour for today, for removing all doubt, I mean the plebiscite. In the name of the great principle so well formulated by President Wilson, the principle that no group of human beings, no population, should be transferred from one state to another without being consulted, as if they were herds of cattle, in the name of that great principle which is also an axiom of good sense and public well-being, for those portions of our country which it is sought to tear from us, we claim only the plebiscite. And I declare that we bow in advance to the result of that plebiscite, whatever it may be. Naturally, we ask that it be carried out in conditions that ensure perfect liberty.

That plebiscite is all the more necessary since the Hungarian national assembly, which is to decide in the last resort, upon the conditions of peace that you offer us, will be incomplete. The inhabitants of those occupied territories will not be represented at all. Now no government, no national assembly, has the right, legal or moral, to decide the fate of populations they do not represent. Besides, under this head, the Treaty of Peace contains expressions which apparently anticipate difficulties. It says: "Hungary renounces, in so far as it lies with it…" Those are approximately the words of the Treaty. We should not have, in fact, the opportunity of taking decisions binding, legally or morally, upon the populations which would not be represented in the national assembly.

That, I repeat, is fundamentally the principal request which we address to the Peace Conference. If the arguments that we can adduce in favor of our ancient territory, in favor of the historical Hungary, do not seem to you sufficiently well founded, if none of them seemed to you conclusive, we say this, ask the populations interested, address yourself to the people in question. We submit in advance to the verdict that will be returned by them. Now, if we take up that position, and our adversaries do not dare to submit their claims and their aspirations to the popular verdict, I ask you, in whose favor do the presuppositions tend?

There is another point of view from which the principle of the right of peoples to self-determination can be considered. It might be said that the liberty and rights of national minorities would be better assured on the territory of the new states than they were in Hungary. I will not at this time call to your attention the kind of treatment attributed to Hungary in the matter of the alleged oppression of non-Magyar races in our country. All that I can tell you is that we shall be very happy if, in the territories taken away from us, our Magyar brothers shall enjoy all the rights and all the opportunities that our co-citizens of non-Magyar races had in Hungary. But that question it will be necessary to raise again. It is not my mission to discuss it at this moment; for that matter, I am not able to, not having at my disposal the necessary docu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ments, but I am ready to discuss it completely at any time or place. All I say is that the regime of the nationalities of the former Hungarian State, had it been a thousand times worse than our bitterest enemies themselves say, would be infinitely to be preferred to what is actually going on in the countries occupied by our neighbors and their troops. We shall place before you, gentlemen, a series of documents concerning what is taking place, especially in Transylvania. We have made a searching investigation into all the reports that we have received on this subject: although we have received the testimony of the heads of the three Christian churches in Transylvania – the Catholic, the Calvinist and the Unitarian churches – we have not made the claims, we could not make the claim, to be believed on our word alone, for against our declarations there are others; but what we do ask of you is to go and see what is taking place, to send, before you take your final decision, a commission of experts to the spot, to convince yourselves of what is being done in the region I have talked to you about.

We it is (*sic!*)[42], gentlemen, who are always asking that there be light. It is we who wish always only such decisions as are taken in full cognizance of the facts and what we still ask of you is that in the extreme case where territorial readjustments are being imposed upon us there should be a more effective and detailed arrangement for the protection of minorities than the one contained in the draft treaty that you have presented to us. In our eyes, the guarantees provided are absolutely inadequate. We ask stronger guarantees which we are ourselves willing to apply to all the non-Magyar populations remaining in Hungary. On that matter, we have already reached complete agreement with their representatives but we believe that it will be especially difficult to obtain such a guarantee from our neighbors whose racial zeal undoubtedly exceeds ours. The experiment that we are making now shows us that that will be very difficult; on the question of the withdrawal of the Roumanian troops to the line of demarcation, a withdrawal which we have claimed, a withdrawal of which our Government made the very condition of sending our Peace Delegation to Paris, the Allied Powers spoke to Roumania in terms so energetic that it seemed impossible that their instructions should not be followed. Nevertheless, you know what has happened, you will understand, therefore, the anxieties we entertain for those of our race, for our brothers, if they fall under that foreign yoke.

Having finished the score of principles, the principle of international justice, the principle of nationality and the principle of the liberty of peoples, and having found no single application of these, which would enlighten us upon the justification of those conditions of peace that it is desired to impose upon us, I wonder, then, if they have been inspired by the great interests I mentioned at the beginning of this discourse – the interests of peace, of stability and European reconstruction.

Gentlemen, the Hungarian problem is no such small portion of that general problem as statistics would seem to indicate. For centuries this territory, which was and still no less is, Hungary, has played a role of extraordinary importance for the maintenance of the peace and the security of Europe, especially of Central Europe. In the centuries that have gone before, the conquest of this territory by the Hungarians and its conversion to Christianity, it knew neither repose nor security. It suffered every kind of barbarian invasion. It is only from the moment when the Hungarian rampart was built, that its security has existed. It is important for the general interests of stability and peace that that nest of trouble which Eastern Europe essentially is, grow no larger and that those troubles do not gain the heart of Europe. The historical development having been interrupted in the Balkan Peninsula by Turkish occupation, equilibrium has not yet been established there. Heaven grant that it soon may be. It is therefore essential that those troubles which have so often disquieted Europe, which have several times already brought us to within an ace of war, should extend no further.

[42] Probabil: *We are, gentlemen, who are…*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

The Historical State of Hungary has fulfilled the task of maintaining a state of equilibrium, a stability that assured the peace of Europe against the immediate dangers common to the East. That task it has fulfilled for ten centuries. It has been able to do so, thanks to its organic unit. "The country…", I cite the celebrated French geographer, Élisée Reclus[43]… "that country has the most perfect geographical unity that there is in Europe. The system of its rivers and valleys all converging from the circumference to the centre, form a unity that can be controlled only under a unified regime. The economic interdependence of its parts is no less complete – the centre a vast agricultural plain, the circumference containing everything that can assist the progress of agriculture."

This historical Hungary has then the most natural geographical and economic unity that exists in Europe. Nowhere can you trace a natural frontier within its territory; you cannot separate one part from it without making all the others suffer. That is why history has preserved that unity for ten centuries. You may quite well ask whether the structure that has existed in history is the structure justified in law; to that I have nothing to say; but you cannot challenge the testimony of history when it tells you the same thing throughout ten long centuries. That is no accident, it is the nature of things speaking through the mouth of history. Hungary had every condition of organic unity, one only excepted, unity of race.

I have just told you that none of those states you would erect according to the terms of this treaty upon the ruins of Hungary, would have racial unity, which is the only principle of unity lacking in the Hungary of today; I add, they would have no other unity. The states thus created would cut the natural lines of geography, thwart that fruitful interior emigration which brings laborers to where the best opportunities of employment exist, it would break the thread of those traditions which after all create a common mentality amongst those who have lived together for centuries, who have endured the same reverses, shared the same glories, the same victories, the same progress, the same misfortunes. Is it not to be feared then that in the place of a centre of stability, you will create centres of ever-imminent conflagration? For upon this there is no use having illusions. Those new structures would be undermined by irredentisms far different and far more dangerous than those said to exist in Hungary, which indeed did exist in Hungary among a certain number of intellectuals but which hardly penetrated the masses; they would be undermined by the irredentism of nations who felt themselves subject not only to a foreign domination but to the hegemony of a culture lower than our own. The thing proposed is an organic impossibility. It might possibly be conceived, indeed, that even a national minority, enjoying a higher culture, might assume the hegemony over a majority occupying a lower plane; but that a majority [minority] of lower culture, or even a very slight majority of these should assume the hegemony, should obtain the voluntary submission of a majority enjoying a higher degree of culture and assimilate that majority morally, that, gentlemen, is an organic impossibility.

We are freely credited with the design of wishing to upset by force whatever in the arrangements to be concluded, fails to suit us. We are far, gentlemen, from entertaining such mad designs. It is from the moral force of the truths and of the principles by which we are supported that we expect everything; and everything that we are unable to obtain today, we expect to come to us through the pacific action of the League of Nations, one of the very objects of which is to remedy those international arrangements which are calculated to endanger the maintenance of peace. Having said thus much, I would declare, gentlemen, so that my words may not be interpreted in the sense of a threat which would be as puerile as idle, that it is hardly possible, under the artificial arrangement contained in the Treaty of Peace for that part

[43] **Jacques Élisée Reclus** (1830-1905), faimos geograf francez, scriitor şi anarhist. Opera sa cea mai cunoscută este *La Nouvelle Géographie universelle, la terre et les hommes*, 19 volume (1875-1894).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

of Europe, so tormented, yet so important for the peace of the world, ever to achieve political tranquility. It is only tranquility in those countries than can preserve Central Europe from the dangers which perpetually menace it from the East.

Europe is still in need of economic reconstruction. Very well, it is impossible for those newly-manufactured states to do anything but retard economic progress. I have shown you to what extent that will necessarily be true in the territories remaining to Hungary, but it will likewise be true in all those lands detached from it, for the simple reason that they will come under an administration of an inferior kind, under the regime of a lower level of culture and that they will be separated from the other parts of that organic unity in union with which it is possible for them to advance but without which they are reduced to stagnation or will more probably go backward.

Europe is in need of social peace. You know better than I do, the dangers that are threatening that peace, you know better than I that the consequences of the war have disorganized and unsettled men's minds as well as the conditions of economic life. We have had the sad experience that the progress of revolutionary parties is due especially to everything that disturbs the moral forces of society, to whatever irritates national sentiment, above all, to the miseries of unemployment. If, in that part of Europe which is very near the still smouldering centre of Bolshevism, you aggravate the conditions of labor, if you act so as to render more difficult the resumption of productive toil, then you are aggravating the dangers that menace the social peace. All barriers are without avail against epidemics, especially moral epidemics.

As against all those fine theories, you may very well say that there remains one great fact – victory and the rights of victory. Gentlemen, we know that. We are realists enough in politics to reckon with that factor. We know what we owe to victory and we are ready to pay the ransom of our defeat. But is force the only, is it the best, reconstructive principle? What is based on force alone can be maintained by force alone and force can be transferred from one dominion to another.

Under the dominion of material force alone, the future of Europe would be sad indeed. We cannot believe, gentlemen, that such is the mentality of the victorious nations. We do not find that mentality in the declarations wherein you have defined the principles for the triumph of which you fight and the objects you set before yourselves in waging the war.

I tell you that that does not appear to us the mentality of the great nations who are victorious today. Do not take it ill if beyond the France, the England, the Italy of today – to speak only of the victorious European nations – I discern the outlines of that other France which has ever been the pioneer of generous aspirations, which has ever been the mouthpiece of all grand ideas; of that other England, mother of all political liberties; of that other Italy, cradle of the Renaissance, of the arts and intellectual advance. And if without a murmur I submit to the law of the victor, I willingly bow before that other France, before that other England, before that other Italy, for I recognize them gladly as our masters and teachers. Permit me to say this: do not imperil that grand moral influence to which you are entitled by over-emphasizing that note of force which it is yours to wield today but which is liable to change hands: preserve intact the finest part of your heritage.

In spite of all the difficulties that surround us, in spite of all the misunderstandings, of all the obstacles that some would multiply upon our path, we are setting out with confidence on the way which is at last opened to us of participation in the work of peace and we do it in entire good faith. We have confidence in the sincerity of the principles that you have proclaimed. To think otherwise would be to do you injustice. We have confidence in those moral forces with which we would identify our cause and all that I can wish for you, gentlemen, is that the glory of your arms be surpassed by the glory of the peace that you give to the world.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I have but few more words to say. You will understand that I cannot enter into a detailed examination of the draft treaty which you offer me. I have spoken exclusively of the territorial questions, since, in the last resort, that comprises all the others, but I wish to call your attention to certain matters which seem to me more urgently to require solution. First of all there is a humanitarian question – the question of prisoners of war. According to the terms of the treaty, repatriation of prisoners of war could be undertaken only after the Peace is ratified. I would beg you, gentlemen, to be good enough to depart from a mere formality from which so many innocent families have to suffer. We addressed a special request to the Supreme Council on behalf of the unhappy prisoners who are in Siberia. That is a question for the solution of which I appeal to your goodness and your humanity, and these are feelings that ought to be above politics, even in a time of war.

I wish likewise to make an observation on the financial clauses. I think that sufficient account has not been taken of the exceptional situation of Hungary, which has had to not only suffer two revolutions but also for four months the ravages of Bolshevism and several months of Roumanian occupation. In those circumstances, it is impossible for us to execute the financial and economic clauses contemplated in the Treaty. If, as is there provided, repayment of all the credits made to us by citizens of the victorious powers can be exacted immediately the Peace is signed, that means insolvency, bankruptcy, the effect of which will certainly be felt by the victorious nations. We have indeed numerous creditors in your countries. They will be repaid if time is given us; but they cannot, if repayment is demanded immediately.

We are asked also – which proves how useful it would have been to see us earlier – to supply iron ore to Austria. Considering that we are ourselves obliged to import ore, it will not be possible for us to supply any. The situation is exactly the same in the matter of building-timber. Those are some of the details I would ask you to be good enough to examine with that good will which several of your unofficial representatives have promised us.

Before concluding, I wish very cordially to thank you, gentlemen, for having granted me the opportunity of addressing you and for having given me throughout my exposition, attention so sustained and so full of good will.

At the end of his speech, Count Apponyi made some remarks in Italian to the following effect: "I would add some words in Italian to demonstrate our profound respect for the Italian nation. Hungarian blood and Italian blood have not always flowed in opposed camps. It has flowed too on battlefields where the two nations have fought for liberty side by side against ancient wrongs. I would seek protection in those memories so as to obtain from Italy, if our observations appear just, all that support for them which the principles of justice and the interests of Europe render desirable."

Mr. Clemenceau: Plenipotentiaries of the Hungarian State – gentleman – you have remarked with what attention we have followed the presentation of your case. All the reasonings that have been maintained before us will be carefully examined, but you must understand that we can take no decision based upon a one-sided presentation. It is therefore my duty to remind you that we have sent you in writing the text of the treaty of peace which we offer you. To make our decision we await your reply. We have offered you a period of a fortnight to study the treaty. We hope that that period will suffice for you to collect the documents you wish to put before us and present whatever observations you have to formulate. We should be happy to have your assurance that your reply will be in our hands within a fortnight.

Count Apponyi: I cannot, Sir, give you the assurance, but we shall do our utmost. We shall be obliged to examine the Treaty in all its details and doubtless to go to Budapest. If that is necessary, we will ask you for several days delay; nevertheless, we will make every effort not to make it too long.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

The questions that we have most at heart are the plebiscite of those populations it is desired to detach from Hungary and the sending of Interallied Commissions into the occupied countries to convince you of the state of affairs created by an occupation that has lasted one year.

Mr. Clemenceau: Does anyone wish to speak?

No one desiring to do so, the Conference adjourned at 16:10.

[*Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Conference, 1919*, Volume IX, p. 872-884]

***3*. 19-20 ianuarie 1920, Paris, Fragment din memoriile lui Alexandru Vaida-Voevod în care se relatează întâlnirea sa cu Georges Clemenceau şi apoi cu Consiliul Suprem reunit la sediul Ministerului de Externe, în care i se arată că România trebuie să încheie retragerea trupelor sale din Ungaria, dacă vrea să i se recunoască frontiera cu această țară, precum şi apartenența Basarabiei la România**

Mai întâi m-am prezentat la Clemenceau. În tot decursul acestei audiențe era de față Ph. Berthelot[44] (externe). Am fost primit de „moşu” cu toată bunăvoința. era mulțumit că tratatul minorităților – cu modificările condiționate de mine – fusese semnat de generalul Coandă, conform ordinului meu telegrafic. Apoi am adus vorba asupra Unirii Basarabiei. Clemenceau a divagat în reproşuri la adresa comportării lui Brătianu şi mi-a comunicat că, începând de mâine, va înceta să mai fie prezidentul Consiliului Suprem. Atunci, prinzând ocazia, eu i-am mulțumit pentru tot ce a făcut ajutând România să-şi poată realiza Unitatea Națională (cred că am redat scena în alt loc). I-am descris cum, în satele ardelene, poporul revoltat (Suia, Vasilică Ludoşan), dornic de răzbunare, se potolea la amintirea numelui de Clemenceau... Bătrânul m-a ascultat fără a mă întrerupe. Apoi, ridicându-se de la birou, a venit la mine şi, strângându-mi mâna, a zis: „Sunt foarte mişcat (*Je suis tres touché*) de ceea ce mi-ați spus. Fiți asigurat că Dl Millerand, succesorul meu, este perfect informat asupra tuturor problemelor româneşti. Cauza d-voastră voi recomanda-o atenției lui şi interesului său deosebit.” În după-amiaza zilei următoare primii, prin telefon, invitația să mă prezint în fața Consiliului Suprem. Era numai o oră până la termenul fixat şi nu-mi puteam explica ce va fi cauza acestei grabe. Mi-am aranjat dosarul cu actele care presupuneam că, eventual, vor putea să-mi trebuiască. La Quai d’Orsay[45] i-am găsit întruniți pe cei „mari”. Spre surprinderea mea, prezida Clemenceau. Dânsul şedea la o masă separată, pe un podiu. Eu am fost invitat să mă aşez la cca 2 metri distanță, în fața lui. La stânga mea şedeau în şir: Tittoni[46], Lloyd George, Hoover[47], Balfour; în fund în capătul sălii, Foch[48] şi numeroşi secretari, raportori delegați. În spatele lui Clemenceau şi la stânga lui, stătea în picioare Ph. Berthelot. Salutând în toate părțile m-am aşezat...

[44] **Philippe Berthelot** (1866-1934), diplomat francez, secretar general al Ministerului de Externe în timpul Conferinței de Pace de la Paris, consilier al lui Aristide Briand, apoi al lui Georges Clemenceau.

[45] Denumirea străzii unde se află sediul Ministerului de Externe al Franței, clădire construită special pentru această instituție între anii 1844-1856.

[46] **Tomasso Tittoni** (1855-1931), diplomat şi om politic italian, ministru de externe în anii 1903-1909 şi din nou în 1919 (23 iunie-25 noiembrie), când a condus delegația italiană la Conferința Păcii de la Paris.

[47] **Herbert Hoover** (1874-1964), şeful organizației *American Relief Administration*, care s-a ocupat de aprovizionarea teritoriilor cucerite de puterile Antantei. Viitor preşedinte al SUA în perioada 1929-1933.

[48] **Ferdinand Foch** (1851-1929), mareşal al Franței, preşedinte al Consiliului de Război Suprem Interaliat şi generalissim al tuturor trupelor aliate de la 7 noiembrie 1917 până la sfârşitul războiului. A primit delegația germană care a semnat armistițiul de la Compiègne, la 11 noiembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dispunând ca Ph. Berthelot să-mi citească telegrama prezidentului Wilson[49], Clemenceau îmi comunică dorința acestuia de a fi informat cum de România nu şi-a retras încă trupele din Ungaria pe linia stabilită la Conferință. Am răspuns că stările climaterice din țara noastră nu au făcut cu putință retragerea trupelor, zăpezile fiind mari. Trebuia considerată şi liniştea populației din Ungaria şi îndeosebi situația din Budapesta. După cum înaintase frontul nostru, armata a transportat echipamente, rezerve de aprovizionare, armament, depozitându-le în magazii pe teritoriul maghiar. Intemperiile au stânjenit returnarea acestor bunuri... Ştiam din gura mareşalului Foch că fiecare soldat transportând 3-5 kg pe zi, numai câte 1 km spre linia de front stabilită de conferință, armata noastră ar fi ajuns dincolo de Dealul Craiului. Pe când îmi făceam expunerea, ştiam că la spatele meu, mareşalul Foch mă ascultă. Eram convins că nu mă va trăda, căci dânsul ne susținuse şi, în complicitate cu dânsul – în urma sugestiei sale, controlat şi aprobat discret de el –, cerusem printr-un memoriu convocarea şedinței prezidate de Clemenceau, în care pledasem pentru intrarea în acțiune contra lui Béla Kun[50]. Încolțit de Lloyd George şi constrâns de Clemenceau care îmi puse verde întrebarea – ca să-i răspundă lui Wilson –, am declarat că voi da ordin telegrafic ca frontul nostru să fie retras pe linia stabilită de Conferință.

Lloyd George zise atunci: „Ce garanție avem că ordinul primului-ministru va fi executat?" Noi avem experiența că ordinele se dau ca să nu fie executate, cum făcea Dl Brătianu. Am primit palma pentru tactica specific bucureşteană când Brătianu telegrafia ordine lui Pherekyde, de care acesta ştia că nu trebuiesc executate. Natural că şi cei „mari" dispuneau de largă experiență, în privința acestei tactici balcanice prea simpliste. Ce puteam însă face? Am căutat să scap „prin tangentă" şi am replicat: „Eu sunt al treilea[51] prim-ministru după Dl Brătianu. Conform Sfintei Scripturi, şi Dumnezeu iartă păcatele părinților celei de-a treia generații de copii."

Cu un zâmbet, Lloyd George mă corectă instantaneu: „O, nu, nu într-a treia, ci numai într-a şaptea generație... eu cunosc bine Sfânta Scriptură". Asistența a râs, eu am dat din umeri cu resemnare. Însă, apropoul meu – conştient adaptat situației create prin reproşul grav ce mă silise prim-ministrul englez să-l înghit şi rectificarea lui spusă cu zâmbet – schimbă întreaga atmosferă. Folosind această schimbare, am continuat: „Voi da ordin ca armata să se retragă cu cea mai mare urgență posibilă pe linia stabilită de D-voastră, iar dacă s-ar ivi imposibilul, ca din orice cauze să nu mi se poată executa ordinul, îmi voi înainta telegrafic demisia Maiestății Sale Regelui."

---

[49] **Woodrow Wilson** (1856-1922), preşedinte al SUA (1912-1916). În cel de-al doilea mandat (1917-1921) s-a concentrat asupra participării țării sale la Primul Război Mondial şi a realizării unei păci echitabile bazate pe dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, concretizat prin cele „Paisprezece puncte". Acestea au fost însă aprig discutate la Conferința de Pace de la Paris din 1919. Astfel, Tratatul cu Germania de la Versailles, extrem de dur din cauza exigențelor Franței, excludea poporul german de la dreptul popoarelor de a dispune de ele însele şi din acest motiv a fost respins de Senatul SUA; în schimb, dispariția Imperiului Austriac a fost oficializată prin tratatele de la Saint-Germain şi de la Trianon, conform celui de-al 10-lea din cele 14 puncte.

[50] **Béla Kun,** nume la naştere **Béla Cohen** (1886-1938) a fost un politician comunist care a condus în 1919 revoluția bolşevică din Ungaria. De profesie jurist, a activat însă şi ca ziarist. La 4 noiembrie 1918, a creat Partidul Comunist Maghiar şi a devenit preşedintele comitetului central, finanțat de Partidul Comunist (bolşevic) din Rusia. În urma refuzului prim-ministrului Mihály Károlyi de a mai conduce Ungaria amenințată de amputări teritoriale, s-a instaurat, la 21 martie 1919, un guvern comunist prezidat de Sándor Garbai, în care rolul conducător îl avea ministrul de externe Béla Kun. Guvernul bolşevic avea să dureze până la 3 august 1919, când trupele române au ocupat Budapesta. Béla Kun şi oamenii săi fugiseră la Viena încă de la 2 august. Au fost arestați şi ținuți într-un lagăr până în iulie 1920, când a făcut obiectul unui schimb de prizonier între Austria şi Rusia. La Moscova a intrat în Partidul Comunist (bolşevic) din Rusia, a primit cetățenia sovietică şi a fost numit în conducerea Cominternului. Acuzat de legături cu troțkismul, a fost arestat în mai 1937 şi executat la 29 august 1938.

[51] De fapt al doilea, între guvernul condus de Ion I.C. Brătianu şi cel condus de Al. Vaida-Voevod fusese doar guvernul generalului Arthur Văitoianu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În câteva cuvinte, Clemenceau s-a declarat mulțumit şi a spus că acum se va trece la chestiunea Basarabiei. Înainte de aceasta însă, a dispus ca Ph. Berthelot să dea citire telegramei pe care Consiliul Suprem decisese să o trimită la Bucureşti. Ascultând această admonestare, am cerut cuvântul şi am spus: „Găsesc firesc că, interesându-se şi prezidentul Wilson de starea lucrurilor privitoare la România, s-a hotărât trimiterea acestei telegrame. Totuşi, îmi permit să atrag atenţiunea Consiliului Suprem că rămânând redactarea neschimbată – dacă ar ajunge la cunoştinţa presei, acest text s-ar putea exploata de ziarele maghiare şi germane în sensul de a face impresia că România nu e o ţară aliată, ci fostă inamică. Ţara noastră a suferit o ocupaţie duşmănoasă şi a fost nemilos exploatată (am citat cazuri concrete). Pentru români ar fi dureros să se ofere ocazie publicisticii ostile, să poată face comentarii pe contul relaţiei ţării lor cu Consiliul Suprem. De aceea îmi permit să cer să fie atenuate unele pasaje ale telegramei.” Clemenceau îşi întoarse privirea întrebătoare spre cei „mari”. Atunci Balfour veni la Ph. Berthelot şi, luând hârtia din mâna acestuia, fugi cu ochii peste şirurile telegramei. Apoi zise că modificările se vor face. Ulterior am aflat prin Madge[52] că telegrama fusese redactată de Balfour.

[Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, ediţie de Alexandru Şerban, vol. 2, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 50-53.]

***4*. 3 februarie 1920, Paris, Extras din raportul lui Harold Nicholson[53], expertul guvernului Marii Britanii pentru problemele balcanice, privind garanţiile cerute de Alexandru Vaida-Voevod pentru situaţia românilor din teritoriile din Ungaria evacuate de armata română, prezentat la întâlnirea Consiliului Ambasadorilor de la Paris**

Lordul Derby[54] a citit în faţa Conferinţei o notă informând despre asigurările date la Londra de către dl Vaida, în sensul că trupele române sunt gata să evacueze părţile ocupate din Ungaria, cu condiţia ca Aliaţii să ia imediat măsuri de a proteja pe locuitorii români din teritoriul evacuat. A rezultat că singura cale posibilă spre a realiza acest scop este de a detaşa ofiţeri aliaţi de la Misiunea Militară Interaliată din Budapesta şi de a-i trimite în principalele oraşe din regiunile evacuate, cum ar fi Debreţin sau Békéscaba. Aceste mici comisii vor putea fi instruite să preîntâmpine orice excese, atât din partea forţelor române în retragere, cât şi din partea armatei ungare în înaintare. Examinarea acestei chestiuni a fost amânată până la luarea în consideraţie a puterilor Comisiei militare de la Budapesta.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, rola 562, f. 28]

***5*. 11 februarie 1920, Londra, Raport al lui A.W.A. Leeper în care se demontează argumentele formulate de Thomas Hohler în favoarea modificării tratatului de pace cu Ungaria în sens avantajos acesteia din urmă**

Minute on Mr. Hohler’s dispatch no. 40 of Feb.11.1920.

I venture to submit the following objections to the consideration put forward by Mr. Hohler in favor of a change in the territorial clauses of the Hungarian Peace Treaty.

---

[52] Medic britanic în serviciul familiei regale a României.

[53] **Harold Nicholson** (1886-1968) a fost diplomat, scriitor, memorialist şi politician, membru al Partidului Laburist.

[54] **Edward George Stanley 17th Earl of Derby (1865-1948)**, militar, om politic conservator, diplomat şi proprietar de cai de curse. A fost de două ori secretar de stat pentru război şi ambasador la Paris (1918-1920).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

(1) Mr. Hohler urges that these are "faulty… and contrary to Mr. Wilson's 14 points." In reply I would submit that the Territorial Committees charged with drawing up the Romanian, Czecho-Slovak and Jugo-Slav frontiers did so mainly, if not entirely, on ethnic consideration. For this purpose they employed throughout the Hungarian official statistic of 1910 which are considered by most impartial students as considerably distorted in favor of the Magyars themselves. These statistics cannot therefore be accused of undue favoritism to the non-Magyar peoples. It may be noted that within the new Romanian frontiers, according to these statistics, out of a population of 5,268,986 there are 2,826,432 Romanians and 2,442,554 non-Romanians. There is, therefore, according to these statistics, a considerable Romanian majority over all other nationalities. Further, as regards Romanians and Magyars, there are according to the same statistics, as against 2,826,432 Romanians only 1,675,407 Magyars, the reminder of the non-Romanians minority being made up by Germans, Slavs and others (it may be further be added that "Magyar" includes Jewish). Similarly, in the territories assigned to Czecho-Slovakia, there are 1,692,246 Czecho-Slovaks as against 855,198 Magyars, that is to say the Czecho-Slovaks are in a majority of 2 to 1. Similar considerations may be noted in favor of the territories assigned to Jugo-Slavia in all of which, after close examination, the Territorial Committees found that the Jugo-Slavs, if not always in an absolute, were in a relative majority.

(2) It might be urged by the Magyars that the frontiers might have been drawn in the case of Romania further to the East, in the case of Czecho-Slovakia further to the North, in such a way as to leave a considerable further number of Magyars in Hungary. The answer to this is that in every case the Territorial Committees only agreed and the Supreme Council only approved after the most scrupulous and detailed examination of the elements involved such violations of the strictly ethnic demarcation line as where absolutely demanded in order to make it possible for the Czecho-Slovakia and Transylvania to live (not in comfort, but at all). Thus the Romanian Western frontier has in some cases been extended over with of 3 to 5 kilometers in order to include in Romania the only railway line, not only which exists but which could exist, connecting the North of Transylvania with the South. The Committee did not hesitate to cut this line in one place where it seemed possible that in the future owing to the nature of the ground Romania might build a loop-line. In other cases geography excluded any alternative to the one railway line in question. Precisely the same thing was done with the Czecho-Slovak frontiers. The only important railway passing through the South of Slovakia has been cut by the new frontier in places where it was found, after study, that it might be possible in the future for Czecho-Slovakia to construct a new loop-line. In other cases the mountainous character of the country made it essential either that the railway should be included in Slovakia or that Slovakia should be without communication altogether. Similar considerations apply to the Jugo-Slav frontiers.

(3) It may, I would submit, be justly claimed than that the frontiers have been drawn as closely as was possible in accordance with the strictly ethnic line, even according to the Magyars' own statistics. Mr. Hohler now puts forward the proposal made to the peace conference by Count Apponyi that plebiscites should be held in all these areas. It is difficult to believe that this is a practical proposal. The occupation and policing of such areas inhabited by a population of some 12,000,000 souls would require exceedingly large Allied forces. It was for that reason that the Peace Conference from the first refused to consider the idea of a plebiscite within any such areas as the Banat, and the problem of Hungary as a whole is about twenty times that of the Banat.

Furthermore, I venture to submit that the Supreme Council who unanimously approved these frontiers (on the unanimous reports of the various Territorial Committees and of the Central Co-Ordinating Committee before which they were afterwards brought), have pro-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ceeded on more than one occasion to inform the Governments concerned, Czecho-Slovakia, Romania, Jugo-Slavia and Hungary itself, that these frontiers were final frontiers. This was done so long ago as June 13th, when the Supreme Council ordered Bela Kun on one side and the Czecho-Slovaks, Romanians and Jugo-Slavs on the other to retire within their new frontiers, since the idea of temporary lines of demarcation has broken down. Since that date in repeated communications to the Governments concerned the Supreme Council have reiterated this point of view and have always refused to agree to the strong considerations urged by the Czecho-Slovaks, Romanians and Jugo-Slavs Governments in favor of rectification of these frontiers on the ground that the matter had been already decided and publicly notified to all parties concerned.

(4) To sum up I venture to submit:

(a) That the frontiers have been unanimously considered both by the Technical Committee involved and by the Supreme Council as approximating as closely to the exact ethnic line as a bare minimum of economic and transport exigencies allow.

(b) That these frontiers have been accepted by all parties concerned in spite of much grumbling as their final frontiers, and that the Czecho-Slovaks, Romanians and Jugo-Slavs, after much difficulty, have agreed to withdraw to them on that understanding.

That the Hungarians on their part are refusing to carry out the Treaty of St. Germain by which the German counties of Western Hungary have been incorporated to Austria.

(d) That what the Hungarian Government is complaining of is not the exact frontiers, but the fact that the territorial integrity of the old Kingdom of Hungary has been infringed. Magyar policy is openly working for the re-annexation of Slovakia and Transylvania to Hungary, a policy to which H. M. Government, like the other Allied Governments concerned, is formally pledged to opposition by their recognition of the new States and their formal statements to these Governments as regards their frontiers.

(e) That the only result of encouraging any hope in Hungary that the frontiers will be changed, would be:

(i) To stiffen the Magyars in their opposition to signing the Treaty (and if this hope is not given them, I venture to submit that it is certain they will sign the Treaty), and

(ii) To turn Czecho-Slovaks, Romanians and Jugo-Slavs against Great Britain and undo all the work of the past year of establishing permanent friendship between Great Britain and these countries.

A.W.A. Leeper

[A.N.I.C., fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, c. 811-816]

***6.* 19 februarie 1920, Londra, Raport al lui A.W.A. Leeper către Sir Lancelot Oliphant[55], în care îi anunță apropiata sosire a premierului român, Alexandru Vaida- Voevod la Londra, şi îl asigură că va discuta cu acesta toate chestiunile importante în litigiu: retragerea trupelor române din Ungaria, rechizițiile făcute de români în Ungaria, tratatul de pace cu Ungaria şi problema Basarabiei**

[55] **Sir Lancelot Oliphant** (1881-1965), diplomat. În septembrie 1905, a fost numit secretar trei al ambasadei din Constantinopol. În august 1906, a revenit la Foreign Office, la Departamentul Oriental. A fost secretar trei la legația de la Teheran (martie 1909-octombrie 1911) şi apoi din nou la Departamentul Oriental. În cursul Primului Război Mondial, a activat la Ministerul de Război, secția Probleme Politice. După război, a fost asistent de secretar la departamentul central la Foreign Office şi consilier din decembrie 1920. Ulterior, a fost ministru plenipotențiar la Bruxelles (decembrie 1939), în Luxemburg, şi apoi director general la Foreign Office.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mr. Oliphant

I learn from the Romanian legation that M. Vaida-Voevod is coming to London on Sunday[56]. I venture to take this occasion of rising what seem to be the chief points still at issue between Romania and the Peace Conference, since it would appear opportune to take advantage of M. Vaida-Voevod's presence here in order to settle these matters.

1) The withdrawal of Romanian troops from Hungary.

On January 20th M. Vaida-Voevod promised the Supreme Council in Paris to give immediate orders for the withdrawal of the Romanian army of occupation in Hungary to the new frontier drawn by the peace Conference. During his recent visit to London he again repeated this promise. I have learned today from a confidential source that in order loyally to carry out his promise, he went so far as to telegraph to Bucharest stating that he would place his resignation in the hands of the King, unless the troops were immediately withdrawn. This evacuation has not, however, yet been fully executed. On February 9th when I had a long conversation with M. Vaida-Voevod just before leaving Paris, he told me that immediate fulfillment of his pledge had been held up by the extreme difficulty of moving troops through the districts in question in view of the heavy snow and the serious lack of transport facilities. I urged most strongly on him that whatever might be the difficulties, he should insist on his orders being carried out at once, since such was the strong desire of the Peace Conference. I venture to submit that M. Vaida-Voevod is doing everything in his power to carry out his promise as promptly as possible. The troops are already retiring and some latitude might be allowed him as to the time required for completing this. In the meantime he has offered to welcome the presence of any Allied officers in the zone in question as witnesses of what is going on. This request has been covered by the dispatch to the zone of Allied officers on the Military Mission at Bucharest.

2) Question of requisitions. In the various notes addressed by the Supreme Council to the late Romanian Government the greatest stress was laid on the necessity for the Roumanian Government to agree to the appointment of a sub-committee of the Reparations at Budapest, on which Romania should have a representative and which would be charged with the task of determining the amount of the goods requisitioned by the Romanian army during their occupation of Hungary and of deciding the attribution of this property. The present Romanian Government at once agreed to the appointment of this sub-committee (which representative is Major Lyons), and on which there is a Romanian representative. It will of course take some time for the sub-committee to complete their investigations and make their decision. In the meantime it is considered urgently necessary that some practical and immediate arrangement should be made for restoring to Hungary such rolling stock and other material as she may urgently stand in need of for the reconstruction of the country. With this object in view I drafted for Lord Derby in Paris with General Mance[57] of the Transport Section a short memorandum, a copy of which I attach together with a note upon it Mr. McFadyean[58] of the Reparations Commission (See Annex A). In conversation with Mr. Vaida-Voevod on February 9th, I covered these proposals in a general way and found that their general tenure would be acceptable to him. I venture to suggest that such or similar proposals should be brought by the Supreme

[56] Adică în ziua de 22 februarie 1920.

[57] **Henry Osborne Mance** (1875-1966), inginer şi ofiţer. În timpul războiului a fost director al transporturilor feroviare în Ministerul de Război. Cu gradul de locotenent-colonel şi apoi de general de brigadă, a funcţionat în secţia militară a delegaţiei britanice la Conferinţa de Pace de la Paris, ca responsabil cu transporturile.

[58] **Sir Andrew McFadyean** (1887-1974), economist, diplomat şi om politic, reprezentant al Ministerului de Finanţe (Treasury) în comisia de reparaţii a delegaţiei la Conferinţa de Pace şi apoi secretar al acesteia. Ulterior, a fost implicat în elaborarea „planului Dawes" de reducere a datoriilor Germaniei. În lunga sa carieră economică şi politică a îndeplinit numeroase funcţii, între care cea de membru în consiliul Royal Institute of International Affairs (Chatham House), între anii 1933 şi 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Council, if they approve them, to M. Vaida-Voevod's attention and that he should be asked to accept them and act on them at once, without of course prejudice to the ultimate decisions of the Budapest Reparations Sub-Committee.

3) The Treaty with Hungary. Though the Romanian Government, like the Czecho-Slovak and Serb-Croat-Slovene Governments, are far from contented with the exact frontiers drawn by the Peace Conference which they consider cramp their economic development and do not afford them adequate opportunities of strategic defense, they gave, after much controversy and in response to repeated injunctions of the Peace Conference, agreed to accept them without further demur. I have ventured in another Minute, copy of which is attached together with Mr. Hohler's dispatch no. 40 on which is committed (see Annex B) to sketch some of the reasons why it would appear both unjustified and impolitic to make any change in favor of any party concerned in the territorial frontier clauses of the Peace Treaty with Hungary. The Romanian, Czecho-Slovak and Yugo-Slav Governments are however extremely anxious lest the Peace Conference should, in order to placate the Hungarian delegation, agree to the latter's economic demands, which would amount to the imposition of certain permanent servitudes on the three states mentioned for the delivery to Hungary of raw material of various sorts proportional to that normally sent to Budapest and other parts of industrial Hungary before the war. They point out and submit with good reason that the whole industrial life of Central Hungary was based on the exploitation of the Romanian, Slovak and Yugo-Slav portions of the kingdom and that on no account could they tolerate a continued artificial fostering of what was from its inception an artificial policy. There is however every reason to hope that the three states in question would be willing to meet the economic necessities of Hungary by concluding with her conventions providing for free trade between them and her; in which case all artificial barriers would be swept aside as trade could follow its natural course. In conversation with both M. Vaida-Voevod, M. Trumbitch[59] and the Czecho-Slovak representatives, I found that this idea was favorably received and I venture to submit that in its broad lines it is the policy which would prove in the long rung fairest to all parties concerned. In the detailed discussion of the Hungary Delegation's counterproposals, I would urge that the Czecho-Slovak, Romanian and Yugo-Slav Governments should be asked point-blank whether they are prepared to agree to such an idea and if not what is their economic policy towards Hungary.

4) The Question of Bessarabia. The Supreme Council promised M. Vaida-Voevod that as soon as his troops had evacuated Hungary the Bessarabian question would be decided by the Conference, in the hope that the evacuation of Hungary will soon be accomplished fact. I venture to draft a proposed statement on Bessarabia to be issued when Romania is considered to have fulfilled the demands on the Supreme Council for evacuation. I have attempted to find a formula for the recognition of the reunion of Bessarabia with Romania and cover so far as it is possible the susceptibilities of the Russian and pro-Russian opinion. In conversation with M. Vaida-Voevod I discovered that he would have little difficulty in accepting such a formula, since what he is primarily concerned with is the legal international recognition of the union of Bessarabia with Romania. A copy of the proposed statement is attached. (See C.)

M. Vaida-Voevod is meeting with great difficulties in his own country, since he is assailed by the old Bratianu party as one who has betrayed his country to the foreigner by agreeing to sign the famous Minorities Treaty and withdrawing his troops from Hungary. I venture to think that it is precisely because M. Vaida-Voevod has shown himself so sensible to the general

[59] **Ante Trumbić** (1864-1938), jurist şi om politic croat, primar al oraşului Split, lider naţionalist iugoslav în vremea războiului, a fost primul ministru de externe al Regatului sârbo-croato-sloven (7 decembrie 1918-22 noiembrie 1920) şi a condus delegaţia regatului la Conferinţa de Pace. Din 1921 a criticat statul sud-slav format în decembrie 1918, considerând că este prea centralizat şi supus hegemoniei sârbe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

interests of the alliance and to the demands of the Peace Conference that he should receive any support that is compatible with His Majesty's Government's engagements. I have reason to know that M. Vaida-Voevod was most delighted and even surprised with the cordial reception he found here during his last visit and that he and the bulk of his Transylvanian fellow-countrymen are looking to close relations with the British Government and people with a greater interest and eagerness than so anything else. If the opportunity is lost of strengthening this current now, which is stronger than it has ever been, the handle will be given to other elements far less desirable. I venture to think that the little difficulty will be found in reaching at the present moment a fully satisfactory settlement with Romania. In the event of recalcitrance His Majesty's Government will find weapons to bring Romania to reason both by withholding recognition of her sovereignty over Bessarabia and the use of the financial threat contained in Annex D, but I venture to deprecate any premature recourse to threats of this kind, since I have endeavored to show, there's seems every reason to believe the present Romanian Government will prove most amenable and most friendly in their general policy.

A.W.A. Leeper

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, c. 800-806]

7. 20 februarie 1920, Paris, Memoriu semnat de diplomații Dimitrie I. Ghica[60], Nikola Pašić[61] şi Štefan Osuský[62] adresat Consiliului Suprem Aliat ca răspuns la nota de protest a Ungariei adresată Conferinței de Pace în legătură cu hotărârile referitoare la frontierele noului stat ungar

Dans sa réponse aux conditions de paix, la Délégation hongroise soutient que la paix ne devrait pas porter atteinte à l'intégrité territoriale de la Hongrie et que, dans le cas contraire, ce ne serait qu'un plébiscite qui pourrait donner à un tel changement une force obligatoire juridique et morale. Les Délégations roumaine, serbe-croate-slovène et tchécoslovaque se placent, cependant au point de vue que la frontière du futur État hongrois a déjà été établi par la Conférence de la Paix d'une façon *définitive*. En ce qui concerne la frontière entre la Roumanie et la Hongrie, entre la Tchéco-slovaquie et la Hongrie, cette frontière a été fixée dans la Séance du Conseil Suprême le 12 Juin 1919, notifié par radio-télégramme du 13 Juin 1919 au

[60] **Dimitrie I. Ghica** (1875-1967). După studii juridice la Toulouse şi Paris, a intrat în diplomație în 1894. Ca ataşat, secretar şi consilier, a funcționat la Paris, Sankt Petersburg, Berna, Salonic, Viena, şi apoi ca ministru plenipotențiar la Sofia (1 noiembrie 1911-1 septembrie 1913), Roma (1 septembrie 1913-1 octombrie 1917), Paris (1 februarie 1920-16 martie 1922) şi din nou Roma (1 februarie 1928-27 aprilie 1931). Ministru de externe în guvernul Nicolae Iorga (27 aprilie 1931-31 mai 1932). Şi-a continuat activitatea diplomatică la Roma şi Bruxelles până în 1937.

[61] **Nikola Pašić** (1845-1926), lider al Partidului Radical al Poporului, de cinci ori prim-ministru al Serbiei între anii 1891-1918 şi de trei ori prim-ministru al Regatului sârbo-croato-sloven (1-22 decembrie 1918, 1 ianuarie 1921-28 iulie 1924 şi 6 noiembrie 1924-8 aprilie 1926). Deşi a fost îndepărtat de la guvernare în perioada 22 decembrie 1918-1 ianuarie 1921, Pašić a fost principalul negociator al țării sale la Conferința de Pace de la Paris. Ulterior a promovat consolidarea regatului pe plan intern şi extern, promovând alianțe cu România şi Cehoslovacia, în cadrul Micii Înțelegeri, şi cu Grecia.

[62] **Štefan Osuský** (1889-1973), jurist, jurnalist, diplomat şi om politic de origine slovacă. În perioada 1906-1916 a trăit şi a studiat în SUA. A susținut crearea Cehoslovaciei şi, după întemeierea acesteia, a trecut în serviciul diplomatic al noii republici. A fost secretarul general al delegației cehoslovace la Conferința de Pace de la Paris, a semnat tratatul de la Trianon cu Ungaria, a contribuit la formarea şi funcționarea Ligii Națiunilor. A fost ministru plenipotențiar la Paris (1921-1939), iar din iulie 1940 ministru în guvernul cehoslovac în exil. Din 1945 s-a stabilit din nou în SUA, unde a şi murit. După ce în țara lui s-a instaurat regimul comunist, a fost un activist marcant al Consiliului Cehoslovaciei Libere.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

gouvernement hongrois et par la note du 14 Juin 1919 à la Délégation tchéco-slovaque. En se reportant à la séance du Conseil Suprême en date du 12 Juin 1919, cette note communiquée à la Délégation tchécoslovaque que „le Conseil Suprême des Alliés a pris, au sujet de la frontière à fixer entre l'État tchéco-slovaque et la Hongrie, les décisions suivantes…” Pour le Gouvernement roumain, la note du 12 Octobre 1919 du Conseil Suprême a de nouveau spécifié que les frontières sont définitives et immuables. Quant aux frontières entre l'État serbo-croate-slovène et la Hongrie, les décisions du Conseil Suprême ont été notifiées: Pour le Banat par la lettre du 30 Juin; Pour le Prekmurge[63], par la lettre du 2 Août; Pour la Bacska[64] par la lettre du 5 Août; Pour la Baranya[65] et le Somogy par la lettre du 19 Août.

Un télégramme envoyé par le Président de la Conférence de la Paix au Gouvernement tchécoslovaque et au Gouvernement yougoslave le 7 novembre 1919 constate de nouveau que les frontières qui avaient été communiquées par la radio-télégramme du 13 Juin „doivent être considérées comme définitives”. Bien que par cette décision du Conseil Suprême les frontières aient été fixées de telle sorte qu'une grande partie de la population tchécoslovaque résidant en Hongrie a été détachée de la Tchécoslovaquie et bien que des mines et des chemins de fer importants pour la vie économique tchécoslovaque ont été séparés de la Tchécoslovaquie – le Gouvernement et l'Assemblée nationale tchécoslovaque ont cru devoir se soumettre à la décision du Conseil Suprême. Avec les mêmes sentiments et en vertu des mêmes considérations, le gouvernement roumain, par une note remise au Conseil Suprême le 8 Janvier 1920, s'est également résigné à la décision de ce Conseil. Le Gouvernement roumain, le Gouvernement serbo-croate-slovène et la République Tchécoslovaque, par conséquent, considère la question de leurs frontières avec la Hongrie réglée d'une façon définitive et hors de toute discussion. Et même abstraction faite du coté juridique, les Délégations roumaines, serbo-croate-slovène et la Délégation tchécoslovaque ne voient pas l'utilité de soulever de nouveau la question des frontières, vu que les raisons invoquées par la Délégation Hongroise pour défendre son point de vue sont loin d'être convaincantes. Pour mieux démontrer de quelle façon la Délégation hongroise cherche à appuyer ses affirmations, les Délégations roumaine, serbo-croate-slovène et tchéco-slovaque se permettant d'y ajouter quelques observations, tout en maintenant leur point de vue de ne pas pouvoir entrer en discussion sur le fond de la question.

1. La Délégation Hongroise fait d'abord valoir contre le Traité de Paix que celui-ci porte atteinte au principe de nationalité. Elle voit cette violation dans „la dissolution complète d'un territorire qui fut une unité politique pendant dix siècles parce que la nature l'y avait prédestiné”, d'autre part „dans la diminution numérique équivalent à l'anéantissement d'une nation dont ces dix siècles ont affermi la cohésion et éprouvé la force de résistance”. Nous passons sous silence l'erreur historique qui se plaît à affirmer que l'unité politique de la Hongrie date de dix siècles. En effet, depuis l'époque où les différents tribus magyares s'établirent successivement dans les diverses régions de la Hongrie jusqu'au démembrement de la monarchie aus-

[63] Prekmurje (în germană: *Übermurgebiet*, în maghiară: *Muravidék*) este o regiune istorică în nord-estul extrem al Sloveniei. Regiunea are o suprafață de 947,8 km² şi este situată între râul Mur, în Slovenia, şi Valea Ràba, în extremitatea vestică a Ungariei. Republica Prekmurje fost un stat nerecunoscut creat în 1919, odată cu destrămarea Imperiului Austro-Ungar, în regiunea istorică numită tradițional „Ținutul Vendic” (în maghiară: *Vendvidék*). Pe 6 iunie 1919, Prekmurje a fost încorporat în Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor, viitoarea Iugoslavia.

[64] Bačka (în sârbă: *Бачка*, în croată: *Bačka*, în română: *Bacica*, în slovenă: *Báčka*, în germană: *Batschka*) este o regiune situată în Câmpia Panoniei, delimitată de Tisa la nord şi de Dunăre la sud. Până în 1919 a alcătuit comitatul Bacs-Bodrog în cadrul Regatului ungar. Prin tratatul de la Trianon, cea mai mare parte a Bacicăi a revenit Regatului sârbilor, croaților şi slovenilor, iar partea de nord a revenit Ungariei.

[65] Baranya (în croată: *Baranja*, în sârbă: *Baranja*, în germană: *Branau*) este un județ (*megye*) în sudul Ungariei. Reşedința județului se află în oraşul Pecs.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tro-hongroise, plusieurs systèmes politiques se sont succédés sur ce territoires. Mais admettons que soit vraie cette affirmation qui attribue une tradition millénaire à l'État hongroise. Il s'agit là – et la Délégation hongroise l'avoue elle-même – exclusivement d'une unité politique, en réalité de la domination d'une minorité sur le reste de la population de la Hongrie. D'abord ce fut la domination violente d'une peuplade nomade peu nombreuse mais belliqueuse sur une population autochtone tranquille s'adonnant aux travaux agricoles; plus tard la domination de la noblesse magyare sur les serfs sans droits, enfin la domination de quelques hommes politiques magyares qui ont su, par diverses irrégularités électorales dont ils se vantaient sans pudeur, à la Chambre, dans les discours officiels, donner à leur oligarchie l'apparence du parlamentarisme et qui se servaient de leur pouvoir pour satisfaire leurs propres ambitions politiques auxquelles les intérêts de peuples soumis étaient tout-à-fait étrangers. La Délégation Hongroise elle-même n'a pu nier que l'unité de la Hongrie était l'expression de certaines aspirations politiques plutôt que d'une unité nationale. Elle avoue, en effet, sa „centralisation intransigeante" qu'elle s'efforce de justifier „par le besoin de mener une lutte constante contre l'impérialisme autrichien". Elle admet par là, elle-même, que l'unité politique de la Hongrie n'a pas été l'expression du besoin réel de la population, mais une fiction dont se servaient certains politiciens pour défendre la tendance de leur politique. La Délégation hongroise, par conséquent, n'a pas le droit de considérer la suppression d'un système politique temporaire et contraire à la nature, comme une violation du principe de nationalité. La Délégation Hongroise elle-même n'ose pas affirmer que cette domination ou – comme elle l'appelle – cette unité politique ait abouti à une unité linguistique et nationale et à une civilisation uniforme. C'est justement à cause de ce manque de concordance entre la forme politique et le fond de la vie économique et nationale, que la Hongrie dut se disloquer, malgré son „unité millénaire" prétendue et l'oppression politique qui l'accompagna, dès que les exigences démocratiques et le principe de nationalité eurent rendu impossible la domination des minorités dans les États de civilisation européenne.

Cette argumentation fait écrouler également la deuxième objection de la Délégation hongroise qui affirme que le principe de nationalité a été violé par la diminution numérique de la nation hongroise. Par le double sens du mot „nation" la Délégation hongroise ne parvient à violer qu'imparfaitement le côté faible de son argumentation. C'est la nation hongroise *politique* qui sera diminué numériquement, c'est-à-dire cette agglomération de nationalités différentes qui étaient soumises à la domination artificielle de l'oligarchie magyare. La nation magyare comme unité *ethnographique* sera moindre diminué que ne le seront les peuples roumain, tchécoslovaque, yougoslave et allemand par le fait que des fragments importantes de ces peuples resteront sur le territoire magyar. Donc, même à ce point de vue, le principe de nationalité n'est pas violé par le démembrement de la Hongrie. Ce démembrement empêchera, au contraire, le peuple magyar d'exercer sa domination sur les peuples étrangers, il lui permettra de consacrer toutes ses énergies au développement de sa propre vie nationale, au lieu de les gaspiller à l'oppression des nationalités allogènes.

La Délégation hongroise se rend compte sans doute combien ses arguments concernant l'unité politique de la Hongrie et la diminution numérique de la nation hongroise sont faibles pour démontrer la violation du principe de nationalité qui s'ensuivrait du démembrement de la Hongrie. C'est pourquoi elle dirige son argumentation dans un sens opposé, s'efforçant à prouver que les nouvelles formations politiques ne satisferaient pas davantage au principe de nationalité que ne le faisait l'ancien royaume hongrois d'avant-guerre. Elle ne voit pas par cette intervention de l'argumentation elle refuse elle-même ses premiers arguments. Comment le principe de nationalité pourrait-il en effet, être violé par le démembrement de la Hongrie puisque la Délégation hongroise déclare elle-même que la Hongrie est un État tout aussi mixte

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

au point de vue national que le seront les nouveaux États? Si cette affirmation était juste, on ne pourrait, ni pour la conservation, ni pour le démembrement de la Hongrie, puiser des raisons dans le principe de nationalité, mais seulement dans ces considérations d'opportunité politique et économique. C'est donc la Délégation hongroise elle-même qui refute le plus clairement son affirmation d'après laquelle le démembrement de la Hongrie serait contraire au principe de nationalité. Mais l'argumentation qui veut tirer parti de la composition mixte des nouveaux États est erronée aussi bien en forme qu'au fond. Elle repose, en effet, sur la fausse supposition que les États qu'on créerait sur les ruines de l'État hongrois seraient au point de vue racial tout aussi mixtes que celui-ci.

D'abord, il faut observer que la statistique sur laquelle s'appuie la Délégation hongroise, c'est-à-dire la statistique hongroise officielle, est une base plus que suspecte. Elle n'établissait, en effet, pas du tout la nationalité de la population, ni même – comme le faisait la statistique autrichienne – la langue usuelle, mais tout simplement la „langue de préférence”. Donc, c'est la plus grave inexactitude que de servir des données ainsi acquises pour remplacer la vraie statistique de nationalité qui fait complètement défaut. Et encore faut-il remarquer que même auprès de cette constatation de préférence d'une langue des influences politiques entraient en jeu. Ainsi par exemple tous ceux qui, à côté de leur langue maternelle inscrivirent, au recensement, la langue magyare, ont été comptés comme magyars. En dépit de cette inexactitude de la statistique hongroise, le nombre de la population magyare ne faisait que 45% de la population totale. En plus, il faut se rendre compte que ces données statistiques ne sont pas le résultat d'un développement naturel, mais d'un effort continuel de magyarisation. Cet effort est particulièrement caractérisé par le fait que, dans les 50 dernières années toutes les écoles secondaires et professionnelles slovaques et yougoslaves ont été supprimées et que sur 4.618 écoles primaires il n'en restait que 365 slovaques; et encore ces 365 écoles n'était slovaques que de nom puisque sur 38 heures par semaine, l'enseignement en magyar devait occuper 17-24. Les écoles roumaines étaient dans la même situation. Il y avait bien 3.000 écoles roumaines, mais par l'application de la loi Apponyi de 1907 plus d'un millier de ces écoles ont été fermées; celles qui restaient n'étaient roumaines que de nom, puisque l'enseignement en magyar devait y occuper sur 26 heures d'étude par semaine, dix-sept à vingt quatre heures. Au Prekmurge, pour une population de 100.000 âmes, et dans la Baranya et la Bacska, pour une population croate de 160.000 âmes, même toutes les écoles primaires ont été supprimées. Pour environ 100.000 slovaques de la Bacska et de la Baranya il n'y avait non plus une seule école primaire. D'après le mémoire de la Délégation magyare concernant les écoles élémentaires (XXIII, p. 3), le chiffre des écoles élémentaires magyares, dans les communes non *magyares*, de 1880 à 1900 est monté de 133 à 556.

Par conséquent, on ne peut pas affirmer que, par le démembrement de la Hongrie, le principe de nationalité serait violé, ni même que la création des nouveaux États serait en contradiction avec ce principe. Il n'y a donc aucune raison suffisante de conserver, au nom du principe de nationalité, l'intégrité territoriale de la Hongrie. Il s'ensuit au contraire de l'argumentation hongroise que, pour défendre l'intégrité territoriale de la Hongrie, le principe de nationalité n'a pas plus de vigueur que les autres dont se sert la Délégation Hongroise, à savoir les raisons géographiques, économiques et juridico-historiques.

2. La Délégation Hongroise pense que l'unité politique de la Hongrie est le résultat des conditions géographiques naturelles „parce que la nature l'y avait prédestiné”. Il va de soi qu'on peut interpréter ex post[66] chaque fait historique comme le résultat de certaines conditions naturelles, et surtout géographiques. Mais on ne peut pas prétendre à la conservation d'une unité politique tout simplement par le fait qu'un territoire, pendant un certain temps, a

[66] *Ex post* este o locuțiune latină care se traduce prin „bazat pe rezultate”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

formé une unité. Personne n'a combattu avec plus d'ardeur que les politiciens magyars l'affirmation de certains hommes d'état viennois que la nature elle-même a prédestiné le territoire austro-hongrois à former une unité politique. Et aujourd'hui encore c'est la Délégation elle-même qui traite de „impérialisme autrichien" les ambitions politiques tendant au maintien de l'unité de la monarchie austro-hongrois. Elle n'a pas donc le droit de s'étonner que les autres peuples de Hongrie ne voient qu'un impérialisme magyar dans l'effort de maintenir et d'affermir l'unité de la Hongrie. D'ailleurs, l'affirmation que la Hongrie forme une unité géographique repose en grande partie sur le fait que l'on est habitué à marquer sur les cartes géographiques le territoire hongrois d'une seule couleur. A cause de cela, sans s'en rendre compte, on est tenté à considérer chaque changement comme moins naturel que l'état auquel on est habitué. On ne saurait pas comprendre que le Danube qui forme selon le point de vue hongrois une frontière naturelle entre la Hongrie et la Serbie, ne puisse pas la former entre la Hongrie et la Tchécoslovaquie; que la petite rivière Leitha soit une frontière naturelle contre l'Autriche tandis que le puissant fleuve Tisza ne suffisait pas pour former une frontière naturelle contre la Roumanie etc. Les montagnes et les rivières forment des frontières naturelles où n'en forment pas selon qu'elles facilitent ou rendent difficiles les relations économiques, l'établissement de tel ou tel peuple ou la défense stratégique. Seules, elles ne suffisent jamais motiver une certaine formation politique. La prétendue unité géographique de la Hongrie ne pourrait donc être citée comme un argument supplémentaire à côté des arguments économiques, ethnographiques et stratégiques, mais jamais comme motif décisif pour la conservation de l'unité politique de la Hongrie.

La faiblesse de l'argumentation basée sur la situation géographique ressort clairement des faits suivants: le caractère géographique du territoire slovaque ressemble beaucoup à celui de la Moravie que le caractère géographique de la Moravie à celui de la Bohême. D'autre part, le caractère géographique de la Slovaquie n'a rien de commun avec celui des plaines de l'intérieur de la Hongrie. Toute de même, le caractère géographique de la Transylvanie est bien plus près de celui du versant des Carpathes du royaume roumain que du caractère des contrées hongroises d'au delà de la Theiss. D'ailleurs, il est bon de rappeler qu'au mois de Décembre 1917 au moment où la Délégation austro-hongroise parlait de la victoire probable des puissances centrales, c'étaient les politiciens magyars qui préconisaient que la frontière méridionale de la Hongrie devrait être portée jusqu'au Balkan. Pour appuyer leurs prétentions, ils attiraient l'attention sur la situation excentrique des ports danubiens hongrois et sur ce que la Hongrie qui n'est aucun torse géographique doit être élargie par la rive droite du Danube. Il apparait clairement que les politiciens hongrois eux-même n'étaient pas toujours fermement convaincus de l'importance des frontières géographiques existantes de la Hongrie pour l'intégrité territoriale de l'État Magyar.

3. La Délégation hongroise insiste sur le fait que les nouvelles frontières sont non seulement „arbitrairement construites", mais encore qu'elles „occupent les lignes géographiques a les cohésion raciales elles-mêmes, séparant les terrains de production des terrains où naissent les matières premières qui leur sont indispensables, ainsi que de leurs débouchés naturels, aggravent par là ls conditions du travail productif, diminuant sa fécondité, tarissent les sources du bien-être". En affirmant cela, la délégation hongroise oublie deux choses: d'abord que l'unité économique n'est pas toujours la cause de l'unité politique, mais que, bien au contraire, elle en peut être aussi le résultat et que, par conséquent, cette unité économique se maintient ou tombe suivant les changements politiques. Il en fut ainsi précisément en Hongrie. Il entrait dans le système politique de la domination magyare sur les autres nations, de faire vivre le territoire occupé par les Magyars aux dépenses des autres territoires. On voit particulièrement cette tendance dans la politique des chemins de fer de l'état hongrois qui négligeait les voies

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de communications naturelles établies depuis des siècles. Il est caractéristique par exemple que jusqu'en 1890 le seul pont ferroviaire du Danube en Hongrie fut celui de Budapest.

La Délégation hongroise fait preuve d'un manque singulier de délicatesse politique quand elle fait valoir comme raison pour la conservation de l'unité hongroise aujourd'hui ce qui servait autrefois aux Magyars comme moyen de domination politique sur les peuples non-magyars. L'unité économique „de l'ancienne Hongrie”, cette „source de bien-être” ne semble pas avoir exercé un attrait trop efficace sur la population. Si celle-ci était contrainte d'émigrer en masse, c'étaient certainement les conditions économiques défavorables qui l'y forçaient. On ne saurait jamais oublier que des 2 ¾ millions de Slovaques habitant la Hongrie, plus de 700.000 ont émigrés en Amérique dans ces derniers temps. De même plus de 500.000 Roumains de Transylvanie ont été forcés de s'expatrier au delà de l'Atlantique ou de chercher leurs moyens d'existence en Roumanie d'où, il faut la noter, aucune émigration régulière n'a jamais été constaté. La Délégation hongroise elle-même est forcée d'admettre dans son mémoire XXIII, app. 3 que de la totalité des émigrés 30% seulement étaient des Magyars et 70% de Non-Magyars. C'est justement pour cela que les territoires non-magyars réclament leur libération afin de pouvoir se développer économiquement et afin que leurs capacités économiques ne soient pas étouffées par la politique nationale magyare. Ils veulent se réunir aux territoires qui les aideront à faire pleinement valoir leurs capacités économiques non seulement dans leur propre intérêt, mais aussi dans l'intérêt de l'Europe toute entière. La Délégation hongroise oublie encore qu'il existe aujourd'hui, vu les formes économiques actuelles, une certaine dépendance économique mutuelle entre tous les États. Cette dépendance peut bien se faire valoir dans la politique commerciale internationale, mais elle doit discuter d'accords établis en bonne harmonie, hors de toute contrainte et imposition, et jamais elle ne saurait servir comme moyen pour motiver la domination politique d'une nation sur une autre nation.

4. Il ne reste finalement comme argument pour l'unité politique de la Hongrie que le droit historique. La Délégation hongroise en appelle sur ce point à l'analogie de la conservation du territoire historique de la Bohême. Elle oublie cependant que la ressemblance de ces deux cas n'est qu'extérieure. Ni les Tchécoslovaques ni les autres Puissances Alliées et Associées ne considérait le territoire de l'ancien royaume de Bohême comme intangible parce que le peuple tchèque y aurait acquis par une sorte de prescription le droit d'opprimer les minorités nationales. La note du 2 Septembre 1919 que la Délégation hongroise invoque ne veut pas dire que les Tchécoslovaques ont le droit historique de dominer les territoires où les Allemands sont en majorité, mais au contraire elle veut dire que les colonistes allemande en Bohême pendant qu'ils avaient le pouvoir politique et par là la possibilité de se séparer de la Bohême, ne l'on pas fait, en reconnaissant ainsi la nécessité de l'unité de la Bohême au point de vue de la civilisation et de la vie économique. C'est seulement après avoir perdu le pouvoir politique qu'ils réclament cette réparation et font le jeu de la politique pangermaniste, dans le but d'affaiblir la nation tchécoslovaque économiquement, politiquement et stratégiquement et de rendre impossible ou au moins très difficile l'indépendance politique. La situation est toute contraire en Hongrie. Les populations autochtones, c'est-à-dire les Roumains, les Slovaques, les Yougaslaves et les Allemands, étaient privés par les conquérants asiatiques de tous les droits politiques et il leur était impossible de faire valoir contre la violence magyare leurs tendances séparatistes. De leur non-séparation de la Hongrie on ne peut pas tirer la conclusion – comme on l'a fait pour les Allemands de Bohême – qu'ils ont renoncé à leur droit naturel à l'indépendance. Encore moins peut-on déduire que le peuple magyar, par la durée prolongée d'une injustice ait acquis le droit historique de dominer ces peuples. C'est ne pas le but du Congrès de la Paix de sanctionner les injustices historiques parce qu'elles datent de longtemps, mais de faire une historire nouvelle sur des bases plus justes et plus humaines que ne l'était l'histoire

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

d'avant-guerre de l'Europe centrale en général et de la Hongrie en particulier. La victoire des Alliés a brisé les chaines magyares. Les nations non-magyares de la Hongrie peuvent enfin réclamer leur libération. Seulement, ils ne la réclament pas à la manière des Allemands de Bohême pour rendre impossible au peuple magyar une vie politique indépendante, mais pour pouvoir vivre réunis à leur conationaux comme nation indépendantes juissant des mêmes droits que la nation magyare. L'integrité politique de la Bohême a été dicté par le désir du peuple tchécoslovaque d'avoir une indépendance politique. Le maintien de l'intégrité territoriale de la Hongrie ne serait que la conservation de l'impérialisme magyar, la conservation de cet esprit d'hégémonie qui se fait voir encore aujourd'hui. Même dans sa réponse aux conditions de Paix, la Délégation hongroise ne peut pas s'abstenir de jeter aux nations non-magyars de la Hongrie le reproche sans fondement que ce sont des „races de culture inférieure".

Les politiciens magyars ont toujours su en maîtres cacher leurs ambitions dominatrices sous le manteau du progrès et du droit. Pendant des années, ils ont osé comparer devant l'Europe Occidentale leur oligarchie au parlementarisme anglais. Ils ont su en 1848 camoufler leurs tendances oligarchiques par des devises nationales et acquérir ainsi les sympathies de l'étranger peu informé pour leur lutte contre les tendances libératrices des différents peuples non-magyares de la Hongrie. Ils espérent encore aujourd'hui sauvegarder leur système impérialiste sous le couvert de plébiscite. Dans ce but, ils n'hésitent pas à se servir d'une inexactitude historique flagrante, en prétendant que l'État magyar „n'a jamais menacé, mais souvent défendu la tranquillité de l'Europe". Est-ce que la Délégation hongroise peut espérer sérieusement que le Congrès de la Paix oubliera comme l'aristocratie magyare n'hésita pas, en poursuivant ses propres buts politiques à s'allier maintes fois aux Turcs et à jeter ainsi toute l'Europe centrale dans le danger de l'invasion turque qui ne fut conjurée que par la vaillance des armées tchèques et polonaises au portes mêmes de Vienne?[67]

Par les victoires d'Étienne le Grand, les Turcs étaient forcés de laisser aux Principautés roumaines une existence autonome qui a duré jusqu'à la Roumanie indépendante, tandis que les Magyars, après la défaite de Mohács[68], assuraient pendant 150 années la domination turque au cœur de l'Europe, sous l'étendard du pacha de Budapest.[69] Pourra-t-on jamais oublier la lute héroïque et séculaire des Yougoslaves contre les Turcs!? La Délégation hongroise ne sait-elle pas que les Yougoslaves étaient appelés „antemurale christianitatis"[70] contre les Turcs. Peut-elle compter sérieusement qu'on a oublié le rôle joué par la politique économique égoïste de la gentry magyare dans les troubles balkaniques de ces dernières vingt années? Et finalement, est-ce que le Congrès de la Paix qui doit liquider aujourd'hui la politique pangermanique du fameux „Mitteleuropa" et du „Drang nach Osten", pourrait oublier que depuis 1867 toute la politique de la monarchie austro-hongroise a été édifiée sur l'idée que l'oppression des peuples non-allemande en Autriche et non-magyares en Hongrie était la seule voie qui faciliterait à l'impérialisme allemand la pénétration en Asie à travers les Balkans et la Turquie? L'histoire de la récente guerre et les innombrables manifestation germanophiles et intransigeants des politiciens magyars pendant la guerre dispensait les Délégation roumaine, serbe-croate-slovène et tchécoslovaque de la tâche fastidieuse de démontrer que, au contraire de ce qu'affirme la Délégation hongroise, c'est justement l'impérialisme magyar qui fut un danger continuel pour

[67] Este vorba despre al doilea asediu otoman al Vienei (17 iulie-2 septembrie 1683), când capitala Habsburgilor a fost salvată prin intervenția regelui federației polono-lituaniene, Ioan al III-lea Sobieski (1629-1696).

[68] Bătălia de la Mohács din 29 august 1526, în care forțele Regatului Ungariei, conduse de arhiepiscopul Pál Tomori şi de regele Ludovic al II-lea au fost învinse de forțele superioare numeric ale Imperiului Otoman, conduse de sultanul Suleiman Magnificul.

[69] Budapesta a fost ocupată de otomani printr-o stratagemă în 1541 şi avea să fie eliberată abia în 1686.

[70] În limba latină: bastion al creştinătății.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la paix du monde. L'intolérance des Magyars envers les nations allogènes de la Hongrie entre plus en ligne de compte que les intrigues allemandes dans le conflit austro-serbe qui fit éclater la guerre mondiale. Il faudrait avoir les yeux bandés devant l'histoire de ces dernières années pour se ranger au point de vue de la Délégation hongroise qui prétend que dans l'intérêt de la Paix européenne, il faut maintenir l'intégrité territoriale de la Hongrie.

C'est pourquoi des Délégation hongroise, serbe-croate-slovène et tchécoslovaque sont persuadées que la Conférence de la Paix, même si la question de frontières hongroises n'était pas *res judicata*[71], ne pourrait pas adhérer au plan de la Délégation hongroise qui, sous le manteau trop transparent du plébiscite, tente un dernier essai de maintenir l'intégrité territoriale de la Hongrie. Cependant l'argumentation de la Délégation hongroise dans la question du plébiscite, est si intéressante et si caractéristique pour la mentalité magyare qu'il sera à propos de l'accompagner de quelques remarques. La Délégation hongroise veut faire croire que le démembrement de la Hongrie est contraire non seulement aux intérêts économiques, mais aussi aux tendances politiques des peuples non-magyars de la Hongrie. Elle oublie que immédiatement après la chute de l'Autriche-Hongrie, le 1er Décembre 1918 la Grande Assemblée des Roumains d'Alba Julia a acclamé l'union avec la Roumanie en établissant un Comité dirigeant et un Conseil national, et que cet exemple a été suivi par les minorités allogènes: les Saxons de Transylvanie dans leur Assemblée de Medias, du 9 Janvier 1919, les Souabes de Banat dans leur Assemblée de Timisoara du 10 Août 1919. Les élections de novembre 1919 auxquelles ont pris part non seulement les saxons et les souabes, mais même les Hongrois (onze représentants), ont été une consécration publique solennelle de ces sentiments librement exprimés. De même un conseil national slovaque s'était formé qui par la déclaration du 30 Octobre 1919 a ouvertement manifesté la volonté du peuple slovaque entier de s'unir politiquement à la nation tchécoslovaque. Le manifeste de ce Conseil national qui réunissait, avec les représentants de tous les partis politique slovaques, l'élite du peuple slovaque a une portée infiniment plus grave que ne le pourrait avoir une déclaration de quelques députés „slovaques” que l'oligarchie magyare daignerait à admettre dans l'Assemblée constitutive hongrois. Quant aux fameux „notables slovaques” qu'invoque la Délégation hongroise il aurait été mieux de pas en parler.

Chaque gouvernement peut trouver, dans un moment critique, des individus qui ont assez d'audace de jouer le rôle des représentants d'un peuple avec qu'ils n'ont en réalité rien en commun, surtout quand l'intérêt personnel leur dicté attitude. Comment oserait en comparer une déclaration de quelques individus sans aucune importance politique (qui n'ont d'ailleurs découvert leur origine „slovaque” que quand il s'agit de défendre les intérêts magyars) avec le manifeste du Conseil national slovaque à St. Martin. Avec un manifeste proclamant la décision unanime des meilleurs fils de la Slovquie réunis au cœur même de leur pays à une époque où la République Tchécoslovaque non seulement n'était rentrée encore en possession de la Slovaquie, mais ne disposait même pas d'une armée avec laquelle elle aurait pu défendre ses citoyens contre la violence magyare. Les Magyars eux-mêmes considéraient le manifeste du Conseil National slovaque comme une manifestation de la volonté nationale, car le Gouvernement hongrois s'efforça à entrer en pourparlers avec le Conseil national slovaque. Mais le Conseil pour montrer une fois de plus la véritable conviction politique des citoyens slovaques de l'ancienne Hongrie, refusa net d'entrer en conversation avec le gouvernement hongrois en faisant observer que seul le Gouvernement de Prague a le droit de parler au nom du peuple tchécoslovaque entier.

De la même façon les populations yougoslaves ont exprimé leur volonté de se rattacher à la Yougoslavie. La diète croate a proclamé à l'Union de tous les yougoslaves le 29 Octobre 1918; le Conseil national de Zagreb représentant tous les Yougoslaves de l'ancienne monarchie aus-

[71] *Res judicata*, locuțiune latină însemnând „autoritatea lucrului judecat”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tro-hongroise avait déjà proclamé l'union yougoslave le 19 Octobre 1918. Suivirent les déclarations des représentants des différentes partis du pays: Le 20 Octobre 1918 à Murska Sobota, le 26 Décembre 1918 à Radgona, le 17 Janvier 1919 à Beltinici, le 19 Janvier 1919 à St. Benedikt, le 21 Novembre réunion des maires du district de Also Lendva, en Janvie 1920, déclarations de toutes les communes du Prekmurge. Il est surprenant que les Magyars, dont le système électorale et plus encore les intrigues électorales de ne servaient qu'à imposer un silence systématique à la volonté politique des peuples non-magyares, réclament à présent la décision par la voie plébiscitaire. Mais le fait que la Délégation magyare déclare expressément que „pose comme une *condition absolue* de la validité du plébiscite" est „Qu'il soit effectué sous un régime de police ou d'occupation militaire neutre et d'administration neutre ou, pour le moins placé sous contrôle efficace d'une puissance neutre" prouve combien on doit prendre au sérieux cette proposition. Quand on connait les relations économiques de l'État magyare avec les neutres pendant la guerre, on ne peut s'empêcher de craindre que des considérations dominées par les soins de sauvegarder la solvabilité de la Hongrie endettée, pourrait aller à rencontre de l'effort de reconstruction d'une nouvelle Europe centrale sur les bases de la justice. Il est significatif que la Délégation hongroise voudrait faire résoudre par les *fragments* des peuples roumain, yougoslave, tchécoslovaque et allemand qui sont établis dans le territoire de l'ancienne Hongrie, de questions dont dépend l'existence et le développement de ces nations *entières*.

Qu'il nous soit permis de résumer:

Les Délégation roumaine, serbo-croate-slovène et tchécoslovaque considérant la question des frontières de la Hongrie comme définitivement réglée. La réponse de la Délégation hongroise n'a nullement ébranlé la décision du Conseil Suprême concernant les frontières de la Hongrie; elle a montré, au contraire, que la Délégation hongroise est incapable d'apporter des arguments qui puissent affaiblir les arguments fondamentaux qui ont dicté le Conseil Suprême à prendre sa décision. Il est évident que les raisons ethnographiques, économiques et historiques invoquées par la Délégation hongroise reposent pour la plupart sur de donnés historiques, économiques et statistiques inexactes. Le plébiscite proposé par la Délégation hongroise est superflu parce que la conduite des légions slovaques en France, en Italie et en Russie, la conduite de légions yougoslaves en France, devant Salonique et en Russie, ainsi que les manifestations spontanées de la volonté ont une valeur bien plus grande qu'un tel plébiscite. Les Délégation roumaine, serbo-croate-slovène et tchécoslovaque sont fermement convaincus que la Conférence de la Paix, s'inspirent des grandioses principes des traités de Versailles, de St. Germain et de Neuilly, maintiendra les conditions formulées pour le traité de Paix avec la Hongrie telles qu'elles ont été conçues après de longues et mûres délibérations.

La Délégation roumaine: D.J. Ghika

La Délégation serbo-croate-slovène: Nikola Pachitch

La Délégation tchécoslovaque: Stephen Osusky

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1495, rola 228, cadrele 67-89; *Desăvârşirea unității naționalstatale...*, vol. VI, doc. nr. 863, p. 32-51]

8. 23 februarie 1920, Bucureşti, Doctorul Vasile Bianu consemnează relatările presei despre negocierile diplomatice purtate de Alexandru Vaida-Voevod la Londra

Primul nostru ministru, dl Al. Vaida-Voevod, a plecat în ziua de 22 februarie[72] din Paris la Londra, unde a petrecut mai multe zile, fiind primit cu toate onorurile care se cuvin înaltei

[72] În text: ianuarie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sale poziţiuni într-un Stat amic şi aliat. Chiar a 2-a zi a fost primit de Preşedintele Consiliului de miniştri, Lloyd George, cu care a luat apoi parte la un dejun dat de ministrul de externe. S-au ţinut toaste, imprimate de o notă cât se poate de simpatică din ambele părţi, dintre cari nu pot să nu reproduc pe acel rostit de primul ministru englez, care sună astfel: „Mă bucur mult că pot saluta în numele guvernului englez şi al meu pe primul ministru al României întregite. România în trecut ne-a fost pretină şi a reprezentat pentru noi un ajutor efectiv şi sperăm că pe acest ajutor vom putea conta şi în viitor. Mă bucur cu atât mai mult că pot saluta pe dl Vaida, care reprezintă o parte din oamenii, cari ne-au fost foarte scumpi. Ştiu că d-voastră sunteţi unul din conducătorii transilvăneni care aţi purtat în parlamentul ungar o splendidă luptă şi aţi ştiut să întreţineţi spiritul eliberării Transilvaniei. Vă salut mai departe ca pe un reprezentant al libertăţii transilvănene, care libertate cred că o veţi conduce şi mai departe. Este o mare diferenţă de a întâlni pe un om personal şi de a avea cu el întrevederi directe şi intime, decât a-l întâlni câte o dată la Conferinţa de Pace, în parlament sau câte o dată în cabinet. Eu am fost nerăbdător ca să văd stabilit odată o legătură mai strânsă între noi şi România, şi sper că vom putea conta şi în viitor pe legătura asta intimă, care ne va putea fi de mare ajutor în ce priveşte Ungaria şi Rusia. Războiul a adus cu sine mari schimbări interne, dar sunt convins că, dacă în trecut ar fi fost între persoanele de importanţă un mai larg schimb de vederi, atunci războiul nu s-ar fi făcut, de aceea sunt foarte plăcut impresionat că dl Vaida ne-a făcut onoarea să vie în ţara noastră. Ştiu că are o grea situaţie cu multe dificultăţi, dar îl cunosc că e bine echipat şi curagios şi sper că va avea tot succesul dorit”. În aceeaşi seară i s-a oferit un prânz de gală de guvernul englez sub prezidenţia dlui Hardinge[73], care a închinat pentru primul ministru al României, aşa cum este astăzi. Dl Vaida-Voevod a răspuns făcând elogii Angliei pentru rolul aproape decisiv ce l-a avut în răsboiul mondial şi pronunţând cuvinte pline de încredere în viitorul ţării româneşti al cărei ideal naţional s-a realizat: „Suntem ferm hotărâţi, a zis d-sa, să trimitem un mare număr de tineri români în ţările apusene, pentru ca viitoarele generaţii de oameni politici, de oameni de ştiinţă, de comercianţi, industriaşi şi muncitori să vină acasă cu obiceiuri, cultură şi mentalitate de naţiune mare”. A închinat apoi pentru familia regală, guvernul şi poporul englez.

La 30 ianuarie s-a oferit un mare dejun de gală de 200 persoane la Primăria Londrei (Maison House[74]), fără discursuri, iar la ora 4 ½ p.m. dl Vaida-Voevod a primit presa engleză la legaţia română[75] făcând o serie de declaraţiuni cu privire la chestia minorităţilor etnice şi confesionale de la noi, cari au fost primite cu deplină satisfacţie. După aceasta a avut o nouă întrevedere cu Lloyd George şi Lordul Hardinge, iar seara mare prânz *(sic!)* la Carlton cu asistenţa arhiepiscopului de Canterbury, a doctorului Meyer, şeful confesiunii disidente anglicane şi a doctorului Bovie Copland[76], episcop unitar [unitarian][77] etc. S-a discutat chestiunea minorităţilor confesionale, deoarece ungurii, profitând de comuniunea lor confesională cu englezii (reformaţi şi unitari) ne-au calomniat pe această temă mai ales în presa engleză. Explicaţiile date de primul nostru ministru au avut un succes mare, întrucât în urma lor arhiepiscopul de

[73] **Charles Hardinge, primul baron Hardinge of Penshurst** (1858-1944), om politic şi diplomat, vicerege şi guvernator general al Indiei (1910-1916), apoi subsecretar de Stat permanent la Ministerul de Externe, ulterior ambasador la Paris (noiembrie 1920-decembrie 1922).

[74] Corect: *Mansion House*, reşedinţa oficială a primarului Londrei (Lord Mayor of London), clădire construită între 1739-1752.

[75] Sediul legaţiei române se afla în 4 Cromwell Place, SW 7. Ministru plenipotenţiar era, din decembrie 1912, Nicolae Mişu (1858-1924).

[76] Corect: **William Copeland Bowie** (1855-1936), episcop unitarian şi autor de cărţi teologice.

[77] Doctrina unitariană a apărut în contextul reformei protestante ca o critică la dogma trinitară (credinţa în Sfânta Treime). În prezent, unitarienii sunt răspândiţi în special în Ungaria, România, Scoţia, Ţările de Jos şi Statele Unite ale Americii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Canterbury a luat apărarea României în cuvinte foarte hotărâte. Toți șefii bisericelor au declarat că renunță la orice anchetă în chestiile confesionale din țara noastră. Sâmbătă, 31 Ianuar, s-a dat un banchet de 50 de tacâmuri la legațiunea română în onoarea notabilităților engleze. Dl Vaida a mulțumit pentru primirea călduroasă ce i s-a făcut la Londra, iar dl Bonar Law[78] a răspuns îndemnând la muncă şi relevând bogățiile României cari vor ajuta-o să iasă la liman.

Dar dacă primirile au fost cât se poate de strălucite, trebuie să constatăm cu durere că rezultatul practic al acestei vizite n-a fost la aceeaşi înălține. Împrumutul extern pe care dl prim-ministru ar fi dorit să-l contracteze n-a izbutit din cauză că englezii ne-au cerut ca garanție terenurile petrolifere şi alte bogății. Bunii noştri aliați au uitat cu totul semnătura lor de pe Tratatul nostru de Alianță din august 1916, precum şi cunoscutele servicii pe care România le-a adus cauzei comune, nedeosebindu-se întru nimic de Imperiul German, care a considerat Tratatul de neutralitate al Belgiei ca un petec de hârtie[79]. Guvernul englez, ca şi cel american, a voit şi vrea cu orice preț să ne acapareze bogățiile şi să ne subjuge economiceşte şi, fiind că aceasta nu se poate, el ne sacrifică Jugo-Slaviei, prin împărțirea Banatului, şi chiar Ungariei, în Capitala căreia vreau să stabilească reşedința Comisiunii Dunărene[80], care înainte de războiu era la Galați, punând stăpânire asupra comerțului pe Dunăre şi pe Strâmtori. Anglia intenționază să transforme Budapesta într-un centru al comerțului englez în Orient. Astfel se poate explica foarte bine politica engleză în Budapesta față de România, de a cărei acțiune militară se pare că vor profita alții în ultima instanță. Din toată acțiunea Angliei se poate deduce cu uşurință tendința ei de a ocupa în Europa rolul preponderent din punctul de vedere al influenței în aşezarea păcii europene.

[Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 2, p. 361-363]

9. 23 februarie 1920, Londra, Scrisoare a lui Alexandru Vaida-Voevod către Ştefan Cicio-Pop[81] în care premierul îi prezintă modul în care liderii politici britanici şi francezi văd reglemetarea problemelor politice din răsăritul Europei

Londra, 23 februarie 1920

Ştefan Pop, Prim-ministru ad-interim, Bucureşti

Situația următoare: Dintre reprezentanții statelor mici, am fost chemați şi primiți, ca oaspeți ai guvernului englez, numai eu şi Venizelos[82]. Răspunsul ungurilor va fi discutat după re-

[78] **Andrew Bonar Law** (1858-1923), om politic, din 1911 lider al Partidului Conservator, la vremea respectivă Lord Privy Seal (Lordul păstrător al Sigiliului Privat), ulterior prim-ministru (23 octombrie 1922- 20 mai 1923).

[79] Aluzie la celebra declarație a cancelarului german Bethmann Hollweg făcută la 4 august 1914 ambasadorului britanic Sir Edward Goschen, care i-a prezentat declarația de război a Marii Britanii, pentru că Germania a încălcat tratatul franco-austro-anglo-ruso-prusian de neutralitate al Belgiei din 19 aprilie 1839: „Ne declarați război pentru un petic de hârtie!..." A doua zi, toate marile cotidiene din capitale Antantei aveau pe prima pagină titlul: „Pentru Germania tratatele internaționale sunt petice de hârtie!"

[80] Ceea ce se va întâmpla abia în 1954.

[81] **Ştefan Cicio-Pop** (1865-1934), avocat şi om politic din Transilvania, preşedintele Consiliului Național Român Central de la Arad, care, la 20 noiembrie 1918, a decis convocarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, a organizat gărzile naționale românești, a prezidat lucrările Marii Adunări Naționale de la 1 decembrie 1918; vicepreşedinte al Consiliului Dirigent, apoi ministru de stat în guvernările de după război (17 decembrie 1918-13 martie 1920). La 9 decembrie 1919, a fost numit şi ministru de justiție în guvernul condus de Al. Vaida-Voevod.

[82] **Eleftherios Venizelos** (1864-1936), jurist, diplomat şi om politic originar din Creta, al cărei lider politic a fost în vremea ocupației otomane. În urma revoltei din 1897, a obținut statutul de autonomie al insulei, iar în 1908-1913 a realizat unirea cu Grecia. Din 1910 a devenit principalul om politic al Greciei unificate, deținând opt mandate de prim-ministru între 1910 şi 1933. A acționat pentru aderarea la Antantă, intrând în conflict cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

solvirea chestiei Constantinopolului. Această chestie de două zile a provocat mari discuții care silesc guvernul englez şi conferința să revină asupra hotărârii. Opinia publică engleză pretinde scoaterea sultanului din Constantinopol, francezii contra în Indii şi coloniile musulmane engleze deja publicat ca hotărâre mulțumită Engliterei lăsarea sultanului la Bosfor. Ungurii vreau să vină încoace. Sper că vom putea împiedica pretențiile teritoriale deja paralisat. Stăruiesc şi pentru concesii economice. Mulți oameni de greutate englezi şi francezi se joacă cu ideea unei confederații danubiene în cadrele fostei Zollverein[83] ca primă etapă spre alianța federativă politică. Aştept intervenție cu rezultat de a împiedica pacea cu bolşevicii (indescifrabil) se va lămuri săptămâna aceasta. Mare interes să fim considerați şi să rezolvim problema basarabeană. Sper aranjare pe baza propunerii ca vorbitor în chestia evacuării generalul Franchet. Rog, considerând toate, stăruieşte la Maiestate să aibă grația a face posibilă rămânerea mea aici până după terminarea lucrărilor hotărâtoare pentru interesele viitoare ale țării. Plecarea mea ar însemna abandonarea apărării acestor interese şi ar compromite reputația țării, făcând impresia aici că fug ori că nici în momente aşa grave nu ştim a fi în politica internă la înălțime. De ce nu se ajurnează camera ca cea italiană până la reîntoarcerea mea? Proiecte de legi importante şi aşa nu sunt elaborate. Rog răspunde la legația Londra.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, Dosar 130, fila 1]

***10.* 26 februarie 1920, Neuilly, Memoriul comun al delegațiilor română şi cehoslovacă în care se contestă argumentele de natură istorică, politică şi economică aduse în sprijinul revendicărilor Ungariei de către delegația ungară, care a invocat motivul că țara lor nu este la fel de vinovată ca Germania şi Austria pentru izbucnirea Marelui Război, şi prin care urmăreşte de fapt menținerea unor legături de ordin economic, administrativ şi ecleziastic ce ar putea permite cândva visul imperialist maghiar de refacere a legăturilor politice distruse prin tratatul de pace**

Monsieur le Président

À la fin de le séance du Conseil Suprême de 15 Janvier dernier, M. Clemenceau a bien voulu porter à notre connaissance qu'un délai de quinze jours a été accordé à la Délégation de Hongrie pour étudier le projet du Traité et pour préparer sa réponse. L'extrême dureté des conditions ainsi que la nature grave et très complexe des questions qui surgiraient à leur suite, entraine pour la Délégation une telle responsabilité qu'il lui a paru indispensable de s'assurer du concours efficace des personnes compétentes de la vie publique en Hongrie. Par conséquent, comme le Président de la Délégation, le Compte Apponyi, l'a déclaré lors de la séance du 16 Janvier courant, la plus grande partie de la Délégation s'est rendue à Budapest pour s'y mettre en contact avec ces personnalités et pour préparer la réponse. Or, d'après un télégramme que le soussigné chargé des affaires de la Délégation de Hongrie vient de recevoir

politica promovată de regele Constantin I care a dus țara la grave tulburări interne între liberali şi monarhişti („Schisma Națională”). A fost şeful delegației elene la Conferința de Pace, câştigând aprecierea preşedintelui W. Wilson şi avantaje teritoriale pentru Grecia. După înfrângerea în alegerile din 14 noiembrie 1920, a plecat în exil, dar a participat la negocierile Tratatului de Pace cu Turcia, pe care l-a semnat la 24 iulie 1923, la Lausanne. Ulterior, a fost de trei ori premier între 1928 şi 1933. Eşecul încercărilor sale de a reveni la putere prin lovituri de stat militar a determinat condamnarea sa la moarte în contumacie şi l-a determinat să se exileze la Paris în martie 1936, unde a murit în scurtă vreme.

[83] Uniunea Vamală Germană a fost un bloc economic compus din state germane, format la 1 ianuarie 1834, cu scopul de a reglementa tarifele şi dezvoltarea economică în interiorul Uniunii, şi care a jucat un rol decisiv în realizarea unității germane, încheiată prin proclamarea Imperiului German la Versailles, la 18 ianuarie 1871.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de Budapest, le gouvernement hongrois a fait tout son possible pour achever jusqu'au délai fixé les travaux relatifs à la préparation de sa réponse. Cependant, en dehors du côté politique de la question, les clauses économiques et juridiques du projet du Traité, exigent l'étude la plus approfondie. Cette circonstance, de même que les traductions à préparer en deux langues et les travaux typographiques retardent de beaucoup le travail de la Délégation. En outre, le 7 Février aura lieu l'ouverture de la première séance de l'Assemblée Nationale récemment élue à laquelle devraient assister en qualité de Député le Président et plusieurs membres de la Délégation. Or, le Gouvernement hongrois se voit obligé d'insister sur la nécessite que les délégués-députés prennent part aux premières séances de l'Assemblée Nationale. Il attache une importance à cette participation des délégués pour pouvoir – grâce à leur concours – mieux surmonter les graves difficultés de la situation politique actuelle causée par la dureté même des conditions de paix. La Délégation de Hongrie se permet donc de prier M. le Président de bien vouloir accorder un pour la remise de ses observations un délai jusqu'au 12 Février. La Délégation aimerait à espérer que suite sera donné à cette demande, d'autant plus que M. Clemenceau a bien voulu laisser entrevoir au Comte Apponyi que le délai fixé pourrait être prolongé en cas de besoin.

Le soussigné des affaires de la Délégation de Hongrie profite volontaire de cette occasion pour prier M. le Président de bien vouloir agréer l'assurance de sa considération.

Fraznowski

A Monsieur le Président de la Conférence de la Paix.

Mémoire des délégations roumaine et tchéco-slovaque concernant les observations de la délégation hongroises sur les conditions de paix

Paris, le 26 Février 1920

La réponse de la Délégation hongroise aux conditions de la Paix ont basée sur deux idées fondamentales qui s'y trouvent exprimées de mille manières variées.

I) Que l'ancienne Hongrie formait une unité naturelle géographique, historique et économique dont les parties étaient réciproquement liées par tant de liens d'ordre matériel et moral qu'elle ne saurait pas être démembrée sans danger imminent pour la vie sociale de chacun de ces parties.

II) Que les conditions juridiques, politiques et économiques de la Hongrie sont fondamentalement différentes de celles de l'Allemagne, de l'Autriche, et de la Bulgarie, en sorte que des décisions prises dans les Traités de Paix avec ces États seraient injustes et même impraticables en ce qui concerne la Hongrie.

Dans les contre-propositions de la Délégation hongroise, on peut constater une troisieme idée fondamentale non avouée mais se dessinant d'une façon très nette:

III) Que si l'ancienne Hongrie devait être démembrée, il serait juste de le laisser subsister entre les parties assez de liens d'ordre économique, administratif et ecclésiastique pour qu'il soit possible de renouer – au premier moment propice pour l'impérialisme magyar – les liens politiques détruites par le Traité de Paix.

La première de ses idées a déjà été réfutée dans un autre mémoire. Il y a été montré que l'unité géographique de la Hongrie n'est que le résultat d'une manière de voir devenu coutume et que les nouvelles frontières sont au moins aussi naturelles que celles de la Hongrie d'avant-guerre; que la prétendue unité politique millénaire n'est qu'une erreur historique qui ne peut pas subsister contre des faits historiques indéniables, enfin, que la prétendue unité économique n'est pas un produit de ce conditions naturelles mais la conséquence d'une série de mesures politiques de la race dominante; mesures dont le but avoué était d'opprimer économiquement les nations allogène et de créer artificiellement sur le territoire habité par les magyars

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

une vie économique florissante aux dépenses des territoires habité par les autres nations de la Hongrie. Pour le prouver, il suffit d'attirer l'attention sur la politique ferroviaire magyare qui faisait converger toutes les lignes de chemin de fer vers Budapest en dépit de tous les principes d'une sainte politique de communications[84].

La Délégation hongroise elle-même constate d'ailleurs (Mémoire XXVII, Annexe 3, p. 17) que la population des parties montagneuse était forcée, par peur de mourir de faim, de descendre chaque été dans les plaines magyares en quête de travail; la même Délégation déclare dans le même annexe de sa réponse (p. 23, 24 et passim) que la Hongrie perdrait avec ses régions montagneuses le territoire prédestiné pour une vie intense d'industrie et d'exploitation minière. Ces deux assertions posées l'une à côté de l'autre prouvent clairement que les possibilités d'évolution économique des territoires non-magyars ont été négligées à dessein pour trouver dans la population affamée des territoires non-magyars une main d'œuvre bien marché en faveur de l'agriculture et de l'industrie artificiellement concentrées dans le territoire magyar.

L'autre idée fondamentale de la réponse de la Délégation hongroise, à savoir la différence prétendue entre les conditions juridiques, ethniques, politiques et économiques de la Hongrie, d'une part, et de l'Allemagne, de la Bulgarie et surtout de l'Autriche, d'autre part, n'est qu'une conséquence de l'idée préconçue de l'unité de la Hongrie et tombe avec elle. Car, si la Délégation hongroise prétend que les provinces de l'ancienne Autriche ont été des unités politiques qui peuvent être détachées de l'Autriche proprement dite plus facilement que les parties qui doivent être séparées de la Hongrie, elle oublie trois points essentiels. D'abord, que la différence entre les populations des provinces autrichiennes n'était pas plus grande que la différence entre la population des diverses parties de la Hongrie. Ensuite, que l'autonomie des provinces autrichiennes était depuis le temps de Marie Thérèse contrecarrée par l'organisation de l'administration bureaucratique centrale. Par contre, en Hongrie les tendances des Habsbourgs d'introduire une administration bureaucratique centrale échouèrent. L'administration hongroise était plutôt concentrée dans les conseils départementaux. Bien que ces conseils ont été entre les mains des Magyars, des organes de magyarisation forcenées, l'indépendance considérable qui leur avait été reconnue dans le passé facilitera leur entrée dans les systèmes administratifs de nouveaux États. Car les départements hongrois avaient une compétence administrative et politique bien plus large que les provinces autrichiennes. Chaque département avait à sa tête un „feispán” qui était l'homme de confiance du Gouvernement, qui représentait la politique du Gouvernement au pouvoir, et qui démissionnait avec le Gouvernement démissionnaire. A côté de lui, il y avait un „alispán” qui était un fonctionnaire élu par le conseil départemental. L'alispán était indépendant du Gouvernement central et chef de l'administration départementale. Les Magyars considéraient cette organisation départementale comme une barrière solide défendant l'indépendance du pays contre les tendances centralisatrices des Habsbourg.

Par des manœuvres électorales les Magyars parvinrent à s'assurer la majorité factice ils s'opposaient de toutes leurs forces au suffrage universel. Dans les dernières années qui précédèrent la guerre, les politiciens magyars voyaient déjà qu'ils ne pourraient plus résister au courant d'idées exigeant un système électoral plus libéral. En conséquence, ils se préparaient à substituer une administration centralisée et bureaucratique à l'administration départementale. Ceci prouve très nettement comment ils étaient convaincus que les conseils départementaux constitués d'après les vœux réels des populations ne garantiraient plus l'hégémonie magyare d'une manière assez sûre.

[84] A se vedea opera profesorului de la Universitatea din Budapesta, Prinz Gyula, *Magyarország Földrajza* publicată de Institutul Geografic Ungar (1914) p. 108 (Vezi Anexa). (Nota autorului memoriului).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Enfin, quant à l'unité du patriotisme hongrois que la Délégation hongroise se plaît à opposer aux tendances séparatistes des provinces autrichiennes (Mémoire II, an. I, p. 5) il suffit de citer une autre déclaration de la même Délégation disant qu'en Hongrie les Magyars et les Allemands seuls étaient des patriotes (Mémoire XXV, an. I, p. 4). Le fait que les nationalités non-magyares n'ont eu l'occasion de faire apparaître leurs vrais sentiments politiques, ni au Parlement, ni dans la Presse, ni dans les réunions politiques, démontre plutôt le degré d'oppression des nationalités en Hongrie que leur amour pour la Patrie commune. Il en est de même pour la prétendue unité de civilisation en Hongrie. En Hongrie, officiellement, il n'y avait qu'une seule civilisation: celle des Magyars. Le Gouvernement ne permettait jamais aux nations opprimées de présenter les produits de leur propre civilisation nationale autrement que sous l'étiquette magyare. Les arguments que la Délégation hongroise veut tirer de cette prétendue unité administrative, nationale et de civilisation pour un traitement différent de celui qui a été trouvé juste dans la Traité de Saint-Germain tombent avec cette fiction conventionnelle d'une unité nationale de Hongrie.

Les autres raisons sur lesquelles la Délégation hongroise veut baser sa demande d'un traitement différent de celui de l'Autriche ne sont pas plus fortes. Tout d'abord, il ne faut pas prendre en sérieux l'assertion que la Hongrie serait moins coupable que les autres Alliés de l'Allemagne. Personne n'a oublié le rôle funeste que jouait la politique magyare dans les troubles balkaniques qui ne sont qu'un prélude au drame de la guerre mondiale. Personne n'a oublié non plus avec quel enthousiasme fut saluée la guerre avec la Serbie dans les milieux magyars et avec quel acharnement les politiciens et l'armée magyare secondèrent toutes les aspirations pangermaniques pendant cette guerre. Le Comte Apponyi, Chef actuel de la Délégation hongroise, a été le porte-parole de l'opinion publique magyare quand il salua la proclamation de guerre à la Serbie au Parlement hongrois par l'exclamation significative d'„Enfin", soulignée par les applaudissements de la Chambre toute entière. Les cruautés commises par la soldatesque magyare en Serbie, en Roumanie et en Pologne égalant les cruautés les plus terrible par l'armée allemande en France et en Belgique. Encore, à la veille de la chute inévitable de l'Autriche-Hongrie, c'étaient les prisonniers hongrois en Russie qui, d'accord avec les Allemands et avec les bolcheviques, tâchaient d'empêcher les légions tchéco-slovaques de lutter pour la cause de l'Entente. Les manifestations officielles aussi bien que spontanées des représentants de la Nation magyare avant, pendant et même après la guerre mondiale, ne laissent aucun doute que dans le drame affreux de cette guerre la culpabilité de la Nation magyare n'est pas moindre que celle de l'Allemagne et de ses autres Alliés.

La Délégation hongroise cherche surtout à tirer profit d'une différence qui existe entre les autres États alliés de l'Allemagne; d'une part, et de la Hongrie, d'autre part, et qui ne put pas être niée. Ce sont les évènements qui suivront en la déroute: la révolution bolchevique qui fait la seule différence ne peut constituer une raison pour laquelle la Conférence de la Paix devrait traiter les Hongrois plus favorablement, car la révolution bolchevique n'était en réalité, qu'un essai manqué des Magyars de se soustraire aux conséquences de la guerre perdue. En aucun cas, le Gouvernement présent ne peut éviter la responsabilité des conséquences de cette politique désespérée. C'est un principe constant du droit international que la légitimité d'un gouvernement est une question tout-à-fait interne qui ne touche en rien la responsabilité de l'État par rapport aux actes d'un Gouvernement de facto. L'occupation roumaine n'était qu'une conséquence nécessaire de cette politique magyare. La seule différence entre la Hongrie, d'une part, et l'Allemagne et ses Alliés, d'autre part, constate cependant dans le fait qu'un gouvernement hongrois a violé les conditions de l'armistice, c'est-à-dire qu'à peine finie la guerre a éclaté de nouveau sur le territoire de l'ancienne Hongrie. Cette différence peut déterminer uniquement les réparations dues par la Hongrie, principes qui, dans le Traité de Paix, règlent

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la question de responsabilité. Car l'attaque portée par le gouvernement de Budapest contre de Tchéco-Slovaquie et la Roumanie, en violation flagrante des conditions de l'armistice, était inspirée par le même esprit impérialiste qui avait poussé la Hongrie dans la guerre à côté de l'Allemagne. Par conséquent, le peuple magyar est également responsable des dommages causés par cette continuation de la guerre.

Les clauses du Traité concernant la question de réparations forment, dans tous les Traités de Paix conclue avec l'Allemagne et avec ses Alliés, un ensemble de principes juridiques résultant de longues et mûres délibérations de la Conférence qui ne saurait être modifié au profit d'un certain État sous peine d'ébranler le système de toute les Traités. Il en est de même pour les clauses économiques, financières et celles relative à la nationalité et à la protection de nationalité et à la protection des minorités. Quoique formellement la Paix soit conclue avec chaque État ennemi séparément, le contenu de ces Traités est un ensemble juridique qui pourrait remplir sa mission fondamentale d'être la base sûre et générale du futur droit international à cette seule condition que soient uniformes les principes dont découlent les clauses spéciales. La Délégation hongroise n'a présenté aucun fait qui pût prouver nécessaire une modification de ces principes, et, partant, une modification des conséquences qui en découlent pour les questions spéciales.

Mais les exceptions aux principes fondamentaux qui sont commun à tous les Traités, exceptions que la Délégation hongroise veut voir introduites dans le Traité de Paix avec la Hongrie nous paraissent dangereuses encore d'un autre point de vue de la Conférence de la Paix. Si l'on examine plus près les modifications que propose la Délégation hongroise aux dispositions communes à tous les Traités de Paix précédant le Traité avec la Hongrie, notamment au Traité de Saint-Germain, ou ne peut pas ne pas constater que ces modifications ont une tendance commune. C'est la tendance de maintenir autant que possible l'ancienne unité de la Hongrie. Cette tendance saute aux yeux dans les propositions concernant les clauses économiques; elle se fait voir dans les clauses relatives à la nationalité et à la protection des minorités; elle peut être constatée dans les propositions concernant les questions des réparations. Pour les clauses économiques, la Délégation hongroise invoque de nouveau la prétendue unité économique de la Hongrie et demande que le territoire de l'ancienne Hongrie, même divisé politiquement, reste pour une durée de quinze ans une unité économique. Si l'on se rappelle que cette prétendue unité n'était que le moyen politique de faire vivre la partie de la Hongrie habitée par les Magyars aux dépenses des autres parties, on voit que la Délégation hongroise n'aspire à rien moins qu'à faire des nouveaux États les tributaires de la nouvelle Hongrie. Mais il y a un danger de plus, la prédominance magyare, en matière économique, créée artificiellement, était un des fondements sur lequel reposait l'impérialisme magyar. Conserver ce fondement signifierait laisse subsister la condition essentielle qui rendrait possible la restauration du régime magyar dans la Hongrie entière à un moment propice. Il faut souligner qu'un des motifs décisifs pour la libération des peuples non-magyars de la Hongrie a été précisément l'obligation morale de l'Europe civilisée d'assurer aux nationalités opprimées par la Magyare la possibilité d'un développement normal de leurs facultés économiques. Conserver l'état des choses qui favorisait la population magyare au détriment des populations non-magyares signifierait mettre en question leur délibération du joug magyar. Cette mesure entretiendrait d'autre part l'agitation magyare dans les parties détachées de la Hongrie aux fins de démontrer que par le démembrement de la Hongrie, la position économique des parties détachées serait moins favorable que sous la domination magyare.

La même tendance sournoise apparaît dans les clauses proposées au sujet de la protection des minorités surtout des minorités de religion. L'histoire du martyre de la population non-magyare en Hongrie est riche en preuve que les hauts dignitaires des églises, tant catholique

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

que protestante étaient surtout dans le dernier siècle, des agents actifs de l'oligarchie magyare. L'assertion que la division ecclésiastique de la Hongrie date depuis des siècles est une erreur manifeste. La plupart des diocèses catholiques ont été établis dans leurs limites actuelles au cours du dernier siècle. La division administrative des églises protestantes a été faite après 1890 contre toutes coutumes et tous droits et était exclusivement faite en vue d'assurer aux Magyars la majorité dans les organismes ecclésiastiques. Les évêques catholiques et protestants ont publié pendant l'ère de la magyarisation forcée toute une série d'ordonnances imposant au clergé le devoir de soutenir les tendances magyarisantes du gouvernement. Ce qu'ils voulaient avec le gouvernement de Budapest c'est que le prêtre en Hongrie ne fût pas le port-parole de la population (dont il connaissait les sentiments les plus intimes, en s'identifiant à ses idéals), mais une sorte de gendarme exécutant les ordres nationalistes du gouvernement magyar, surveillant et supprimant les plus faibles mouvements nationalistes, abusant enfin de son autorité pour aider le gouvernement magyar à opprimer les nationalités allogènes. Et si le bas clergé – soutenu, il est vrai, (et le fait métrite d'être souligné) par le St. Siège lui même contre les dénis de justice et les abus de pouvoir des évêques magyars (il suffit de rappeler les scandaleux procès en cour de Rome intentés au Père Lucaci[85]), si ce bas clergé a su lutter contre les tendances tenues d'en haut, la chronique politique magyare est pleine des résistances des prêtres en campagne, il reste acquis à l'histoire que les hommes d'État magyars ont tenté de toutes les manières de se servir de la hiérarchie ecclésiastique pour étouffer les nationalités. Et en Hongrie un pareil système était d'autant plus dangereux que la plus grande partie des écoles est soutenue par des communautés ecclésiastiques. On comprendra maintenant ce que veut dire la proposition de la Délégation hongroise de maintenir la présente organisation ecclésiastique de la Hongrie en dépit des changements de la souveraineté. Cela signifierait livrer la population des territoires détachés de la Hongrie entre les mains d'une organisation d'agitateurs magyars, organisation d'autant plus redoutable qu'elle est munie d'une autorité sur les consciences et qu'elle a à la disposition les fonds et les écoles des communautés ecclésiastiques.

La même tendance apparaît dans les propositions concernant les fonctionnaires: la Délégation hongroise veut voir ses fonctionnaires réintégrés ou maintenus dans leurs places, dans les territoires détachés, même s'ils étaient opposés jusqu'au dernier moment au changement de souveraineté. Nous n'insistons pas sur cette façon bien singulière de valoir ainsi imposer aux Nouveaux États une pareille restriction du droit de choisir ses fonctionnaires. Il suffit de souligner que, dans le passé, les postes de fonctionnaire public en Hongrie étaient réservés aux Magyars disposés à seconder toutes les mesures de magyarisation forcenée – à l'exclusion des candidats appartenant à des Nations allogènes. Conserver cet état de choses signifierait donner toute liberté aux menées des agitateurs les plus acharnés en faveur de la magyarisation. Cette tendance de conserver l'esprit magyar dans les territoires libérés apparait aussi dans la proposition imposant aux Nouveaux États de conserver intacts sur les lieux les monuments de la domination magyare, sous le prétexte de leur valeur artistique.

En résumé: Considérant que l'unité de la Hongrie n'est qu'une fiction imaginée par les politiciens hongrois pour cacher l'impérialisme magyar; Considérant que la Délégation hongroise ne peut produire aucun fait justifierait un traitement en faveur de la Hongrie différent de celui qui fût établi dans le Traité de Saint-Germain pour l'Autriche; Considérant que tous les Traités de Paix forment un système juridique qui ne permet pas des exceptions enfaveur d'un des contractants; Les délégations soussignées sont convaincues que la Conférence de la

[85] **Vasile Lucaciu** (1852-1922), cleric greco-catolic, celebru militant politic pentru drepturile românilor, unul din inițiatorii şi semnatarii Memorandumului (1892), membru marcant al Partidului Național Român, a avut de suferit în repetate rânduri represiunea autorităților de la Budapesta. La sfârşitul anului 1914, s-a refugiat în România, unde a militat activ pentru împlinirea idealului național.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Paix ne modifiera pas les propositions du Traité avec la Hongrie puisque les exceptions qui s'y trouvent au profit de la Hongrie sont le maximum de ce que la Hongrie a le droit d'obtenir de la part des États auxquels une partie du territoire hongrois est attribué. Elles sont convaincues que la Conférence de la Paix repoussera les modifications proposées par la Délégation hongroise, modifications contraires à l'esprit du Traité, parce qu'elles ne tendent qu'à conserver l'unité de l'ancienne Hongrie.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1495, rola 228, cadrele 57-66]

***11.* 4 martie 1920, Paris, Memoriul delegației române la Conferința de Pace, adresat Consiliului Suprem Aliat, solicitând modificarea articolului 181, alineatul 5, din Tratatul de Pace cu Ungaria, care rememorează pe scurt conflictul ungaro-român din 1919**

Delegația română la Conferința de Pace are onoarea a cere Consiliului Suprem al Aliaților să binevoiască a aduce alineatului 5, din art. 181, partea a IX-a – clauze financiare – a Tratatului de Pace cu Ungaria, o mică modificare care răspunde mai bine situației actuale. Articolul 181, alineatul 5, se citeşte în felul următor: „Dispozițiile precedente se vor aplica operațiunilor militare efectuate după 3 noiembrie 1918, fără consimțământul principalelor Puteri Aliate şi Asociate şi fără a fi fost prevăzute de convențiile de armistițiu din 3 şi 13 noiembrie 1918[86], în măsura în care Comisia de reparații va socoti necesar, şi aceasta din urmă va avea puteri depline de a hotărî asupra tuturor problemelor cu privire mai ales etc…” În măsura în care acest alineat se referă la operațiunile armatei române în Ungaria, delegația română aminteşte că această din urmă țară a refuzat să execute clauzele armistițiului din noiembrie 1918, privitoare la demobilizarea, la dezarmarea armatelor sale şi la menținerea a şase divizii cu efective egale celor din timp de pace. În aprilie [corect: martie] 1919, când Conferința de Pace a făcut cunoscută guvernului Károlyi[87] noua linie de demarcație, fixată la 26 februarie 1919[88], şi a cerut retragerea trupelor ungare ce se găseau dincolo de această linie, guvernul Károlyi, în loc să se supună acestei hotărâri, a cedat puterea comunistului Béla Kun, în speranța că, tulburând pacea europeană şi cu ajutorul bolşevicilor, să poată scuti Ungaria de condițiile de pace care urmau a fi prescrise de Conferința de Pace. Armatele lui Béla Kun au atacat imediat forțele româneşti din Transilvania, în aprilie 1919, în timp ce telegramele de la Budapesta şi Petrograd [corect: Moscova] stabileau înțelegerea cu bolşevicii ruşi, care porneau ofensiva contra României în acelaşi timp, pe Nistru şi în Galiția. Forțele româneşti, fiind atacate, au respins armatele ungare până la Tisa şi guvernul român a cerut demobilizarea şi dezarmarea armatei ungare, adică executarea clauzelor armistițiului din noiembrie. Béla Kun, în loc să se conformeze acestor clauze, decretează mobilizarea generală, [îi] forțează pe reprezentanții Marilor Puteri de la Budapesta să părăsească oraşul, iar după ce i-a atacat pe cehoslovaci, în mai 1919, refuză din nou să se supună ordinului de demobilizare şi de dezarmare, pe care i-l dă Consiliul Suprem, şi, la 20 iulie 1919, atacă pentru a doua oară trupele române cu peste 100.000 de oameni bine

[86] Armistițiul încheiat de Austro-Ungaria cu Puterile Aliate şi Asociate la Villa Giusti din Padova, la 3 noiembrie 1918, şi cel încheiat de Ungaria cu Puterile Aliate şi Asociate, la Belgrad, la 13 noiembrie 1918.

[87] **Miháli Károlyi** (1875-1955), prim-ministru al Ungariei (31 octombrie 1918-11 ianuarie 1919). De la 11 ianuarie 1919 şi-a asumat funcția de preşedinte provizoriu al Ungariei, iar guvernul a fost condus de Dénes Berinkey (11 ianuarie-21 martie 1919). La 21 martie 1919, când s-a comunicat linia de demarcație impusă Ungariei, a demisionat şi a cedat puterea unui guvern comunist. În iulie 1919, a emigrat în Franța, apoi în Marea Britanie. În 1946, s-a întors în Ungaria şi a primit funcția de ambasador la Paris (1947-1949).

[88] În urma persecuțiilor sângeroase la care a fost supusă populația românească din Transilvania în zonele controlate de armata şi autoritățile ungare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

înarmați. După 15 zile de lupte grele şi mari pierderi (peste cinci mii de morți şi răniți), forțele româneşti au reuşit să respingă armatele ungare şi să înainteze până la Budapesta, spre a dezarma armata ungară, care constituia un pericol permanent pentru România. Acestea sunt operațiunile efectuate de armata română în Ungaria. Ele au fost determinate de neexecutarea de către Ungaria a clauzelor armistițiului din noiembrie 1918 şi de atacurile ungare împotriva României.

Delegația română apreciază că nu ar fi echitabil ca aceste operațiuni să fie considerate ca fiind efectuate fără consimțământul Marilor Puteri Aliate şi Asociate; art. 181, în forma sa actuală, dând ungurilor ocazia ca în problemele care îi privesc să beneficieze de ambiguitatea ce pare a rezulta din acest articol, ceea ce ar cauza un grav prejudiciu României bazate pe dreptate şi echitate. În consecință, delegația română cere Consiliului Suprem să binevoiască a modifica alineatul 5 din art. 181 în felul următor: „Dispozițiile precedente se vor aplica operațiunilor militare efectuate după 3 noiembrie 1918, în măsura în care Comisia va judeca necesar şi aceasta din urmă va avea, în ce priveşte operațiunile, puteri depline de a hotărî asupra tuturor problemelor cu privire mai ales etc…[89] Această nouă redactare lasă problema rechizițiilor făcute în Ungaria de armata română la aprecierea Comisiei de reparații, aşa cum a hotărât deja Conferința.

Delegația română la Conferința de Pace.

[*Desăvârşirea unificării național statale...*, vol. VI, doc. nr. 881, p. 84-85, şi doc. 875, p. 74-75]

12. 9 martie 1920, Paris, Observațiile formulate de delegația română la Conferința Păcii, care combat contrapropunerile delegației ungare ce privesc capitolul VIII al tratatului de pace în care se reglementează problema reparațiilor şi pretențiile ungare de a avea o armată şi o jandarmerie mai numeroasă decât cea fixată prin tratat

Délégation roumaine à la Conférence de la Paix. Observations sur les contre-propositions de la délégation magyare relatives a la partie VIII (réparations) du projet de traite de paix

La Délégation Magyare (Mémoire no. XXIX, Annexes 2 et 2a) commence par répéter les déclarations qu'elle dit avoir faites en maintes occasions, savoir „que la Hongrie n'a lutté que pour la défense de son intégrité territoriale, pour sa civilisation et pour son existence nationale et que si les Puissances Alliées et Associées la tiennent responsable des dommages résultant de son action armée c'est qu'elles se basent injustement sur l'hypothèse que la Hongrie et ses «ex-alliées» sont seuls coupables d'avoir provoqué la guerre. Les aspirations politiques de la nation hongroise n'auraient jamais visé, au moins avant la période précédant l'année de 1914, aucune conquête et le peuple hongrois n'avait pas de prétentions qu'une guerre aurait pu réaliser." …Quant aux clauses du projet de Traité de Paix se référant aux Réparations, la Délégation Magyare constate que l'on a „complètement perdue de vue" que la Hongrie „par suite de l'infraction, à son préjudice, aux conditions prescrites par la convention d'armistice et à la suite de l'attitude hostile des États voisins, est dans un état précaire exigeant des considérations exceptionnelles aux stipulations du Traité de Paix." Les principes admis dans les Traités de Versailles et de Saint-Germain ne sauraient lui être applicables, car, dit-elle, „l'emploi des mêmes procédures envers des individus différents ne signifie pas que le traitement est identique."

La Délégation Magyare continue en disant que c'est „l'infraction" au détriment du peuple hongrois aux conventions fixées par le Traité d'armistice de 3 et 15 Novembre 1918, ainsi que

[89] Formulare introdusă ca atare în Tratatul de Pace cu Ungaria de la 4 iunie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

l’indifférence absolue des Puissances Alliées et Associées, à l’égard du sort future de la Hongrie, qui provoquèrent... le bolchevisme dans ce pays. Et que c’est ce régime bolchevique de 4 mois et tout particulièrement l’occupation roumaine effectuée dans l’intention d’opérer des réquisitions qui sont les causes que la Hongrie non seulement, momentanément, est „incapable d’une présentation quelconque” mais qu’une aide efficace extérieure lui serait indispensable pour la reprise du travail productif et pour recouvrer sa capacité productrice.”

La Délégation Magyare essaie de se prévaloir immédiatement du texte de l’art. 181 du projet de Traité qui, d’après elle établirait „incontestablement” que les clauses de la Convention d’Armistice n’autoriseraient point des occupations de territoire et que ces dernières ont eu lieu sans l’assentiment de Principales Puissances Alliées et Associées. La Délégation roumaine a déjà eu l’occasion d’adresser au Conseil Suprême un mémoire à ce sujet, mémoire dont les principaux arguments seront rappelés tout à l’heure. La Délégation Magyare s’étonne que le projet du Traité qui lui est soumis ne précise la manière dont la Commission des Réparations aura à appliquer les dispositions de l’art. 181 relatives aux réquisitions et l’époque à la quelle cette Commission compte régler les „restitutions”. Elle s’étonne qu’au „mépris” de ses prières le Projet de Traité ne s’occupe pas d’abord de contraindre la Roumanie à restituer tout ce qu’elle a été obligée de réquisitionner pour entretenir ses armées (qui ont été forcées de se défendre contre les attaques répétées des armées hongroises). Et dans une annexe (Annexe no. 2 au Mémoire no. XXIX) la Délégation Magyare donne une idée bien vague „du montant des dommages qui lui ont été causés” par l’occupation roumaine et qui constituent qu’un „résumé” des plaintes élevées à titre provisoire” *par certains habitants de Budapest*. Si on totalise cette „vague idée” très incomplète que la Délégation Magyare se garde bien de totaliser, on arrive déjà à une première estimation de 1458 milliards!

De plus la Roumanie est encore accusé par suite de son occupation d’avoir facilité l’établissement et le développement du régime communiste, en „lui fournissant un prétexte pour entreprendre des actes belliqueux” (Mémoire no. XXIX, Annexe 2, page 5). Soutenir la thèse que l’occupation roumaine était devenue indispensable pour nous débarrasser du joug „bolcheviste” ce serait ignorer – dit la Délégation Magyare – „qu’à l’époque de la domination des Soviets il existait, outre le Gouvernement des Conseils sur le territoire même du pays, à Szeged, un Gouvernement civil, au quel incombait le devoir de délivrer, avec l’aide d’une armée nationale recrutée à ce dessein, la population mécontente du régime rouge. Ce gouvernement était non seulement privé de tout appui, de la part des Puissances, mais il fut encore empêché dans le libre exercice de ses fonctions”.

Enfin, la Délégation Magyare exprime le vœu d’obtenir pour la Hongrie „la réparation de ses pertes causées par les occupations illégitimes” et un délai suffisant pour pouvoir rétablir l’équilibre de ses affaires financières et économiques ruinées.

La Délégation Roumaine oppose à cette argumentation de mauvaise foi de la Délégation Magyare ce qui suit: L’art. 181 du projet de Traité ne saurait établir que les opérations de l’armée roumaine en Hongrie ont été effectuées sans l’assentiment des principales Puissances, car c’est la Hongrie, au contraire, qui a refusé d’exécuter les clauses de l’armistice de Novembre 1918 qui se référaient au désarmement de ses armées et au maintien sur pied de paix de seulement six divisions de l’armée hongroise. En effet, lorsqu’en Avril 1919, la Conférence de la Paix communiquera au Gouvernement Karoly la nouvelle ligne de démarcation fixée le 26 Février 1919 et demanda aux troupes hongroises de se retirer an arrière de cette ligne, le Gouvernement de Karoly n’en tint aucun compte et passa le pouvoir au communiste Bela Kuhn, permettant ainsi se soustraire aux conditions de Paix qui devaient lui être imposées par la Conférence de la Paix. Bela Kuhn fit immédiatement attaquer les troupes roumaines en Transylvanie (Avril 1919) pendant que les télégrammes entre Budapest et Pétrograd, établissaient l’accord avec les

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

forces bolchevistes russes qui attaquaient la Roumanie en même temps sur le Dniester et en Galicie. Mais les armées hongroises furent battues par les troupes roumaines et furent forcées de se retirer jusqu'à la Theiss. La Roumanie demande une fois de plus l'exécution des clauses de l'armistice de Novembre, c'est-à-dire la démobilisation et le désarmement de l'armée hongroise. Bela Kuhn répondit en ordonnant la mobilisation générale, enforçant les représentants des grandes Puissances à quitter la Capitale, en attaquant les Tchéco-Slovaques, en refusant pour la deuxième fois d'obtempérer à l'ordre du Conseil Suprême de démobiliser et de désarmer et en fin en attaquant de nouveau (20 Juillet 1919) les troupes roumaines avec un effectif supérieur à 100.000 hommes bien armés. Les troupes roumaines, après de lourdes et sanglantes pertes (plus de 5.000 hommes tués et blessés) reussisaient enfin à repousser les armées hongroises et, pour faire disparaître le danger permanent qui menaçait la Roumanie de la part des Hongrois, avancent jusqu'à Budapest dans le but de désarmer l'armée hongroise. Voilà à quoi se réduisent les opérations des troupes roumaines en Hongrie, opérations provoquées, ainsi qu'on vient de la voir, par l'inexécution des clauses de l'armistice de Novembre 1919 et par les attaques répétées des armées hongroises contre les troupes roumaines de Transylvanie. L'interprétation que la Délégation Magyare voudrait donc donner à l'article 181 du Traité de Paix, en considérant les opérations des troupes roumaines comme n'ayant pas eu l'assentiment des[90] Grandes Puissances, ne saurait donc être prise au sérieux.

La Délégation Roumaine n'admet pas non plus la modification de l'article 162 dans le sens exigé par la Délégation Magyare et ce pour le même en ce qui concerne la modification de l'article 163 la Délégation Roumaine ne peut l'admettre. Pour l'article 165, la Délégation Magyare demande ni plus ni moins que la suppression totale de cet article et son remplacement par une nouvelle rédaction dont l'esprit dénote de la part de la délégation hongroise une intention bien arrêtée d'éluder les clauses des réparations que la Hongrie doit à la Roumanie. Aussi la Délégation Roumaine s'oppose absolument à toute modification de l'article 165. La modification que la Délégation Magyare demande à l'article 173 pour l'article 165 ne saurait donc non plus être admise. En ce qui concerne les annexes I, II, IV et V, les modifications demandées par la Délégation Magyare dérivant des mêmes principes et intentions que ceux qui ressortent des modifications demandées par elle pour les articles 163, 165 et 173, la Délégation Roumaine s'y oppose de la manière la plus nette.

Ence qui concerne l'annexe III de la Partie VIII, elle mérite un examen plus approfondi. La Délégation Magyare, dans son mémoire No XXVII, annexe 6, présente ses observations, relativement aux clauses concernant la marine marchande et la batellerie fluviale, imposées à la Hongrie par le Traité de Paix.

a) *Tonnage maritime*

Elle estime les clauses du Traité de Paix, qui la prive de la totalité de son tonnage maritime, injustes et dures. Elle serait prête à sacrifier une partie du modeste tonnage qui lui reste encore, en reconnaissant ainsi le droit aux Puissances alliées et associées de s'indemniser des pertes qu'elles ont subies, mais elle ne saurait tout accepter. Elle irait jusqu'à abandonner aux vainqueurs en première ligne les navires qui constituaient la propriété de la marine de guerre austro-hongroise, en le considérant comme navires marchands, mais à condition que la totalité du tonnage maritime cédé ne dépasse 20% au tonnage qu'elle possédait le 3 Novembre 1918. Le choix des unités à céder devra être fait par une Commission mixte. De cette manière la Hongrie, qui ne disposerait actuellement que de 60% de son tonnage maritime d'avant-guerre, garderait encore 50% de ce tonnage, ce qui lui semble suffire à peine à la reconstitution du pays. La Délégation Roumaine estime que ce que la Délégation Magyare offre aux alliés et associés est infime par rapport aux pertes très considérables subies par le tonnage maritime allié

[90] Transliterare incertă din cauza faptului că multe litere sunt neclare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et associé du fait de l’agression de l’Autriche-Hongrie et en conséquence s’oppose à la modification demandée par la Délégation Magyare de l’article 121.

b) *Tonnage fluvial*

La Délégation Magyare observe que, d’après les clauses imposées par le Traité de Paix, la Hongrie devra restituer en nature aux Puissances alliées et associées toutes les unités qui, dès le 28 Juillet 1914, sont tombées en sa possession et elle devra indemniser, d’autre part, les puissances alliées et associées pour toutes les pertes subies au cours de la guerre et auxquelles l’on ne pourrait opposer des compensations. La Délégation Magyare serait très disposée à satisfaire la première demande, mais elle est d’avis que cette restitution devrait être précédée par la remise à leur propriétaire de tous les bateaux qui, dès le 28 Juillet 1914, ont passé de la propriété des ressortissants hongrois dans celle des puissances alliées et associées. Cela d’autant que plus, durant la guerre, la Hongrie aurait constamment été d’avis que la batellerie fluviale ennemis ne saurait jamais devenir „une bonne prise”; on pourrait seulement servir des bateaux ennemie durant la guerre et d’en régler les indemnités. La Délégation Magyare appuie ensuite sa manière de voir par ce qui a été décidé dans la Traité de Bucarest, où ce principe aurait été maintenu et elle ajoute mélancoliquement que malgré ces dispositions bienveillantes la Paix de Bucarest a été „décriée partout comme une paix de violence”. Quant à la seconde injonction du Traité, celle de céder une partie de son parc fluvial, en compensation des pertes en bateaux fluviaux subies par les puissances alliées et associées, dans tous les cas une restitution en nature ne pourrait être faite, la Délégation Magyare se déclare prête à l’accepter à la conditions cette cession ne dépasse 20% du tonnage fluvial hongrois à la date du 3 Novembre 1918 et que la batellerie hongroise, en proportion de son tonnage ne soit rendue responsable que de la réparation des pertes causées par les forces militaires austro-hongroises à la batellerie roumaine et serbe. En ce qui concerne les unités coulées pendant la guerre la Délégation Magyare ajoute qu’il va sans dire que les unités coulées, pour lesquelles réparation a été faite par la Hongrie en vertu des dispositions susmentionnées appartiendront à cette dernière si elles ont été remises à flot par ses soins. Et qu’enfin il devrait être garantie à la Hongrie „le droit de mettre à flot les navires et bateaux coulés dans les sections du Danube en dehors de souveraineté”. Quant à la répartition de la batellerie fluviale hongroise prévue par l’article 284 du Traité de Paix, la Délégation Magyare déclare ne pouvoir y souscrire car, dit-elle, la Hongrie serait ainsi injustement privée des bénéfices de l’internationalisation du Danube et des avantages à tirer du développement futur du trafic sur ce fleuve. De plus, les dispositions de cet article „démembreraient” les grandes sociétés de navigation qui disposent d’une forte organisation et d’un personnel éprouvé, et cela ne manquerait pas d’entraver considérablement la reprise du trafic sur le Danube et finirait même par le paralyser complètement. Finalement, la Délégation Magyare insiste sur la disposition „spécialement injuste” de l’alinéa 4 de cet article qui prévoit que les bâtiments à ceder devront être chois parmi les plus récemment construite.

Aux arguments qui précédent, la Délégation Roumaine oppose ce qui suit: En ce qui concerne la „douceur” des conditions de paix du Traité de Bucarest, la Hongrie ne devrait pas les exalter outre mesure car on pourrait lui rappeler ce que l’ancienne monarchie austro-hongroise arrachait à la Roumanie, à la faveur de ce Traité machiavélique. Et pour ne parler que des questions fluviales, se rappelle-t-elle a fait insérer dans ce „doux Traité” une clause par laquelle elle se ménageait la location du grand chantier naval de Turnu Severin pour le ridicule loyer annuel de 1000 lei et qu’elle arrachait encore à la Roumanie tous ses bateaux, appareils et installations du Service hydraulique, avec tout son personnel exercé pour les mettre à la disposition d’une organisation austro-hongroise dénommée Z.T.L., pendant qu’une autre organisation allemande mettait la main sur le chantier de Giurgevo…? En ce qui concerne la proposition magyare de ne céder aux alliées et associées qu’une partie de son

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

parc fluvial, la Délégation Roumaine demande une juste réparation des très grandes pertes en tonnage fluvial subies par la Roumanie et par ses ressortissants du fait de la guerre. Quant à la garantie demandée par la Délégation Magyare au sujet de son prétendu droit de mettre à flot les navires et bateaux coulés dans le sections du Danube en dehors de sa souveraineté, il suffit de comparer les dépenses énormes faites par l'État roumain pour assurer la navigation sur le Danube pendant la guerre et depuis, navigation rendue presqu'impossible à cause des épaves qui obstruaient le chenal navigable, au profit infime qui résulterait du renflouement éventuel de quelques débris de bateaux. La prétention de la Délégation Magyare que le „démembrement" des Sociétés de navigation hongroises qui serait la conséquence de l'application de l'article 284 du Traité, aurait pour résultat immédiat la faillite de la navigation Danubienne toute entière, est si ridiculement exagérés, que la Délégation Roumaine n'estime pas devoir y répondre. Quant au principe, admis par les puissances alliées et associées, de la proportion numérique des parcs de bateaux d'un État riverain d'après la longueur de ses rives et le mouvement de ses ports, elle constitue la seule base équitable pour faire une juste répartition de la batellerie hongroise entre les différents pays riverains et l'opposition de la Délégation Magyare à ce principe ne saurait être prises en considération.

D'après la Délégation Magyare, la catastrophe qui menacerait la navigation danubienne si le démembrement des Sociétés hongroises de navigation se produisait, par suite de la cession d'une partie de leurs bateaux aux puissances alliées et associées, Sociétés qui possèdent un personnel exceptionnellement expérimenté, la Délégation Roumaine ferait remarquer à la Délégation Magyare que la majorité du personnel de ces Sociétés de navigation hongroise était de nationalité roumaine. D'ailleurs l'État roumain possède des organisations fluviales assez puissantes pour continuer l'exploitation de la navigation sur le Danube et pour entretenir dans d'excellentes conditions la voie navigable. Enfin la demande de la Délégation Magyare de ne pas appliquer la disposition de droits de guerre aux bâtiments saisis et de le conférer aucun titre de confiscation à la Roumanie et à la Yougoslavie etc..., constitue une conception à part que la Délégation Roumaine ne saurait admettre ni comme forme ni comme fond.

D'ailleurs la manière dont on pourrait remplacer une partie des pertes subies par les puissances alliées et associées a fait l'objet d'un examen approfondi dans les différentes commissions de la Conférence de la Paix et les clauses à imposer à la Hongrie, qui en ont résulté, sont basées sur des principes d'équité, de sorte que la Délégation Roumaine pense qu'aucun des modifications proposées par la Délégation Magyare ne saurait être admise.

Comme conclusion: La Délégation Roumaine ne saurait admettre aucune des modifications proposées par la Délégation Magyare en ce qui concerne la Partie VIII du Traité concernant les réparations. Pour tout ce qui a trait aux réquisitions opérées par l'armée roumaine en Hongrie, lors des opérations militaires qu'elle a été obligé d'effectuer à la suite de son attaque par l'armée hongroise, la Délégation Roumaine se rapporte à l'article 181 du Traité qui établit la modalité par laquelle seront liquidés les dommages par l'intermédiaire de la Commission des Réparations dont les pouvoirs et attributions y sont nettement spécifiés.

Observations, No XXIII Annexe 3 et 11, XXXVII Annexe 6 Article 250 du Traité

Dans les observations que la Délégation Hongroise présente à l'article 250 du Traité, elle réédite les objections qu'elle a soulevées au sujet des réformes agraires édictées par la Roumanie en Transylvanie. Il faut observer d'abord que ces réformes ont été faites, dans le même esprit, tant dans le territoire de l'ancien Royaume qu'en Transylvanie. La Délégation Hongroise qualifie d'arbitraires les dispositions législatives roumaines, qui ont pourtant une haute visée sociale, et affirme qu'elles n'ont d'autre but que de déposséder les propriétaires hongrois. En cela elle se trompe fort. D'abord il ne s'agit pas de confiscation, comme la Délégation Hon-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

groise vaut bien l'insinuer. D'après la loi roumaine l'expropriation agraire, comme toute expropriation, se fait „après une juste et préalable indemnité”; donc pas de confiscation. Ensuite cette réforme frappe dans une égale mesure tous les propriétaires de terre, sans distinction de nationalité. Seront soumises à l'expropriation, dans les limites prévues par la loi, les propriétés rurales des Roumains tout aussi bien que celles des Hongrois, des Saxons ou de tout autre possédant. La Délégation Hongroise sait bien tout cela, parce qu'elle a étudié à fond les lois agraires roumaines; pourtant elle croit devoir affirmer que les dispositions de la loi ne seront appliquées qu'à l'égard des sujets hongrois. Il nous semble que nous pouvons nous dispenser de répondre à de telle insinuation.

Réponse de la délégation roumaine au mémoire de la délégation hongroise No XXVIII Annexe 3

Relativement aux clauses économiques de la première Section, 1er Chapitre, Réglementation des Taxes et des restrictions douanières et de la IIe Section, Traités, la Délégation Roumaine à la Conférence de la Paix soulève une série d'objections qui ont pour but de renverser les principes posés par les Traités de Versailles et de Saint-Germain, en matière de commerce et de relations entres États et propose des formules selon lesquelles les Puissances Alliées et Associées auraient à se conduire. La Délégation Roumaine ne peut évidemment suivre toutes les exagérations de la Délégation Hongroise, mais cherchera à mettre en pleine lumière le non-fondé des objections soulevées et de rappeler à la réalité la Délégation Hongroise qui, ayant oublié peut être que la Hongrie est vaincue, cherche à imposer aux Puissances Alliées et Associées, des conditions à suivre dans les relations de leur économie future. La Délégation Hongroise soulève, dès le commencement de son exposé une vive protestation contre les engagements unilatéraux que les Puissances Alliées et Associées cherchent à imposer à la Hongrie disant que de semblables engagements ne figuraient ni dans le Traité de Francfort de 1871, ni dans ceux de Brest-Litovsk et de Bucarest, quoique ces traités aient été basés sur le droit du vainqueur. Combien est peu vraie cette affirmation, le récent traité de Bucarest le laisse voir. Celui-ci interdisait à la Roumanie de changer son tarif douanier et aussi de passer toute convention commerciale jusqu'en 1930. Une si lourde condition unilatérale, qui rendait la Roumanie vassale de l'Allemagne et de l'Autriche-Hongrie, jusqu'en 1930, et arrêtait tour son développement économique, n'existe ni dans le Traité de Versailles, ni dans celui de St. Germain et pas plus que dans celui avec la Hongrie.

La Délégation Hongroise se plaint des dispositions prévues par les articles 200/203 qui rendraient difficiles le développement économique de la Hongrie, quoique par ces articles on n'assure que le principe d'une égalité de traitement dans ce pays en ce qui concerne le commerce et le transit des marchandises à travers la Hongrie. Les dispositions des articles 200/203 se trouvent également dans le Traité de Versailles, et dans celui de Saint Germain; elles n'ont soulevé aucune protestation de la part des délégations intéressées. A l'article 205, la Délégation Hongroise demande de l'extension des engagements spéciaux prévue par le texte de l'article 205 en ce qui concerne son commerce avec les autres pays dont le territoire s'est accru, à l'exclusion de l'Autriche et de la Tchéco-Slovaquie. La même demande a été formulée à l'occasion du Traité avec l'Autriche. Mais des considérations bien-fondé ont mené à la formule prévue par l'article 205. A l'article 207, la Délégation Hongroise propose deux articles additionnels : 207 b) et 207 c) Par le premier, on obligerait la Roumanie et la Pologne à fournir à la Hongrie les huiles minérales et leurs sous-produits dont la Hongrie aurait besoin. Par l'article 207 c), la Roumanie et l'État Tchéco-Slovaquie s'engagerait à fournir à la Hongrie la quantité de sel dont elle aurait besoin au prix de revient, libre de toute taxe. En ce qui concerne le pétrole, la Hongrie elle-même affirme qu'avant la guerre elle n'importait de Roumanie que 2.000 wagons

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et que la plus grosse quantité de pétrole lui était fourni par la Galicie. Etant donné qu'avant la guerre, les besoins de la Hongrie n'étaient pas satisfaits par la Roumanie et que, d'autre part, la Roumanie n'a acquis aucun nouveau territoire contenant du pétrole, la Délégation Roumaine trouve, en ce qui la concerne que la demande de la Délégation Hongroise ne peut être reçue. De même, en ce qui concerne la fourniture de sel au besoin du prix de revient, libre de toute taxe, la prétention de la Délégation Hongroise, n'est en somme qu'une sorte d'obligation qu'elle cherche à imposer à la Roumanie, comme agirait un vainqueur envers un vaincu, analogue à l'obligation qui a été imposée à l'Allemagne par la France, de lui fournir une quantité de charbon au prix de revient. La Délégation Roumaine déclare qu'elle ne peut accepter une semblable formule et demande aussi bien la fourniture du pétrole que celle de sel doivent se faire dans les conditions du commerce libre par des accords qui ne tarderont d'intervenir, sans doute, entre la Hongrie et la Roumanie, sans d'autres obligations à prévoir par le Traité de Paix. À l'article 208, la Délégation Hongroise demande à ajouter des dispositions du tout au tout nouvelles par lesquelles les États qui se sont agrandis par des territoires détachés de l'ancienne Hongrie, soient obligés pour une période de cinq années de n'imposer aucune taxe et de ne prendre aucune mesure en ce qui concerne l'importation et l'exportation des marchandises dans les territoires annexés. Et de plus, la Délégation Hongroise prétend que les Puissances Alliées et Associées s'engagent à ne pas invoquer les stipulations du Traité, en ce qui concerne l'égalité du traitement.

Il est évident que les prétentions de la Délégation Hongroise ne peuvent être acceptées ni par les Délégations des Puissances Alliées et Associées, ni par la Délégation Roumaine; s'il en était autrement les Puissances Alliées et Associées accepteraient les conditions imposées par le vaincu d'autant plus que les motifs invoqués par la Délégation Hongroise n'ont aucun fondement. Pour montrer à quelle exagération se laisse entraîner la Délégation Hongroise, il suffira de relever le motif qu'elle invoque: les moulins de Budapest, par exemple, cesseraient de travailler, disent-ils, si on n'impose pas aux pays auxquels revient le Banat de fournir du blé à la Hongrie, libre de toutes taxes. On sait que la Hongrie possède une importante industrie de minoteries à Budapest; cependant cette industrie se fournissait de blé, non seulement du Banat, mais aussi bien de Roumanie, de Russie etc., dans les conditions prévues par les Conventions de commerce y relatives. On ne voit pas comment cette industrie de minoterie cesseraient si la Hongrie continuait comme par le passé à importer le blé dont elle a besoin. Ensuite, la Hongrie est libre, aux termes mêmes du Traité de Paix, de prétendre toutes les mesures en vue de franchises de taxes et d'encouragement industriel et lesquelles pourraient à assurer de plus le développement de son industrie. Ces mêmes motifs sont invoqué par la Délégation Hongroise pour le fer, le bois etc. Admettre les prétentions de la Délégation Hongroise, se serait imposer aux États ayant annexé des territoires non seulement anciennement occupés par la Hongrie, l'établissement des Douanes internes car il ne serait guère possible délimiter l'importation des marchandises aux territoires seuls annexés. [*cuvânt indescifrabil*] des marchandises importées par exemple en franchise de taxes dans les territoires annexés auraient trop facilement passé plus loin dans les anciens territoires[91]. D'autre part cette franchise, demandée par la Délégation hongroise empêcherait d'une manière importante tout organisation économique d'ensemble des pays dont les territoire se sont accrus et les priverait d'une partie des ressources budgétaires dont il sont besoin.

De plus par l'obligation qui serait imposée à toutes les nations alliées ou associées de ne pas invoquer les bénéfices dont la Hongrie jouirait, les nations alliées ou associées seraient privées de liberté et de l'égalité que leur confère le Traité de Paix et les mettraient dans une situation d'infériorité par rapport à leur commerce.

[91] Transliterare incertă din cauza faptului că multe litere sunt neclare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Plus loin, à l'article 208 b) la Délégation hongroise demande aux États qui se sont agrandis aux dépens de la Hongrie de s'engager à prendre pour une nouvelle période de dix années à l'expiration de la première de 5 années, toutes les mesures nécessaires afin que l'État, les Sociétés et les Sujets hongrois puissent continuer à enlever les produits naturels dont ils auraient besoin, en disposer et les exporter sans aucune restriction. Les prétentions de la Délégation hongroise sont formulées d'une telle manière qu'à la première lecture on se demande si ces conditions ne sont pas imposées par les Hongrois à des vaincus. La Délégation roumaine ne peut accepter ni la forme, ni le fondement des prétentions de la Délégation hongroise. Les motifs précités soulignent l'impossibilité de l'acceptation de la demande de la Délégation hongroise. Par les conditions de paix imposées à la Hongrie, la liberté de Commerce lui est assurée, à l'exception des quelques restrictions prévues par l'article 206 que la Délégation elle-même déclare accepter. Admettre les prétentions hongroises, se serait imposer aux Puissances alliées ou associées des conditions plus lourdes qui n'existent pour la Hongrie. La Délégation roumaine à la Conférence de la Paix déclare, par conséquent, qu'elle ne saurait accepter les propositions de la Délégation hongroise et demande que soient maintenues les clauses économiques de la 1ere Section, du 1er Chapitre, telles qu'elles ont été formulées dans le projet de traité avec la Hongrie.

Aux articles 217, 220, 222, Section 11, Traités, la Délégation hongroise propose quelques modifications à faire auxquelles la Délégation Roumaine n'a rien à objecter. À l'article 224, la Délégation Roumaine déclare qu'elle n'admet pas la façon de voir de la Délégation hongroise et demande que les dispositions de l'article mentionné soient maintenues telles quelles. La Délégation Roumaine ne peut aussi recevoir les argumentations de la Délégation Hongroise, ence qui concerne l'article 227 du Traité et demande le maintien de cet article tel quel.

Observations sur les contre-propositions de la délégation hongroise relatives aux clauses militaires, navales & aériennes

Les clauses militaires, navales et aériennes du Traité de Paix avec la Hongrie sont identiques à celles des Traités de Paix conclus avec les autres États ennemis, avec une seule différence: Alors que la population hongroise est huit fois moins nombreuse que celle de l'Allemagne, l'effectif de 35.000 hommes fixé pour l'Armée Hongroise n'est que de trois fois moindre que l'effectif fixé pour l'Armée allemande. Avec cet effectif l'Armée Hongroise aidée de la gendarmerie et de la police à l'intérieur de l'État: la fidélité des hommes étant de beaucoup plus important à cet égard que leur nombre. En effet, une armée recrutée par engagements volontaires ainsi que le prévoit le Traité de Paix est certainement plus sûre qu'une armée recrutée par voie de service obligatoire; surtout lorsque la discipline sociale des masses laisse à désirer. La Délégation hongroise par les notes IX (Annexe 1) – XIX-XXX (Annexe 1) – XXXI (Annexes 1 à 6) et XXXV, essaie d'obtenir l'autorisation d'organiser et de maintenir une puissante armée de terre, une aviation importante et toute la flottille de guerre du Danube. C'est à dire un ensemble de forces militaires qui constituerait un danger immédiat et permanent pour les États voisins de la Hongrie et pour la paix générale.

La Délégation Roumaine tient à signaler que parmi les États ennemis, seule la Hongrie, d'après l'Armistice de Novembre 1918, s'est opposée par les armes aux décisions des Puissances alliées ou associées et qu'elle a commencé par ne pas exécuter les clauses de l'armistice relative à la démobilisation et au désarmement de ses troupes. Lorsqu'en Avril 1919, la Conférence de la Paix invita le Gouvernement Karoly à faire retirer les troupes hongroises de Transylvanie derrière la ligne de démarcation fixée, celui-ci préféra abandonner le pouvoir et laisser à Bela Khun la charge de lutter contre les décisions de la Conférence. Les armées hongroises composées de troupes régulières et commandées par des officiers de l'ancienne

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

armée, attaquèrent soudainement les troupes roumaines pour les chasser de la Transylvanie. Au mois de Juillet 1919, la Hongrie, passant outre aux ordres de la Conférence de la Paix qui lui demandait de démobiliser, attaqua avec huit divisions les troupes roumaines, se faire battre par celles-ci et pour écarter le danger persistant de nouvelles attaques, les troupes roumaines furent obligées d'avancer jusqu'à Budapest, afin de désarmer leurs ennemis. Grâce à l'action de l'armée roumaine et au prix de pertes sérieuses, le Gouvernement communiste de Bela Khun, a pu être renversé et l'ordre rétabli en Hongrie; mais si les communistes hongrois ont été renversé, le chauvinisme et l'intransigeance magyare ne l'ont pas été; de longues années seront nécessaires au peuple hongrois et à ses dirigeants pour qu'ils se résignent à accepter le nouvel ordre de droit et de justice créé par la Conférence de la Paix. Les notes volumineuses et très nombreuse présentées par la Délégation hongroise reflètent clairement cet état d'esprit et montrent que la Hongrie ne renonce ni aux territoires ni aux privilèges dont elle a bénéficié jusqu'à présent et ses dirigeants ne craignent pas de déclarer ouvertement qu'ils lutteront pour l'anéantissement des dispositions de la Conférence de la Paix et pour atteindre ce but, la Hongrie a naturellement besoin d'une forte armée. C'est pourquoi la Délégation roumaine doit signaler les véritables mobiles de la Délégation Magyare, lorsqu'elle essaye d'obtenir la modification des clauses militaires du Traité de Paix.

Les arguments invoqués par la Délégation Hongroise dans ses notes et plus spécialement dans la note XXX (Annexe 1) ne sont que des prétextes et n'ont d'autre but que la constitution d'une armée puissante avec laquelle la Hongrie puisse attaquer les États voisins;

a) Art. 102 – Alors que la Roumanie et les États voisins de la Hongrie ont depuis longtemps commencé la démobilisation, la Hongrie demande un délai de 9 mois pour exécuter la démobilisation au lieu de 3 mois prévu par le Traité. La Hongrie serait ainsi seule à avoir son armée mobilisée parmi les États alliés désarmés. Avec les 35.000 hommes accordés à la Hongrie, augmentés de la Gendarmerie et de la Police l'ordre public peut être arrêté de la manière la plus absolue et la démobilisation des prisonniers hongrois de Russie ainsi que l'opération de liquidation avec l'Autriche peuvent très bien être exécuté par des organes de cette armée même, sans qu'il soit pour cela nécessaire d'ajourner la démobilisation comme le prétend la Délégation hongroise.

b) A l'Art. 103 – la Délégation hongroise demande à la place du recrutement par engagements volontaires le maintien du service obligatoire pendant 5 ans et par l'article 104, elle demande que l'effectif de l'armée soit porté à 35.000 à 85.000 hommes; que le nombre des officiers soit augmenté dans la proportion de 1/10 au lieu de 1/20 (ce qui donnerait 8.500 officiers); elle demande aussi que l'on maintienne sous les armées tous les officiers réengagés et qu'on permette à la Hongrie la construction de forteresses et d'ouvrages fortifiés qu'elle aura le droit d'armer avec de l'artillerie lourde. La Délégation hongroise poursuit donc le but d'assurer à la Hongrie une armée puissante, instrument d'agression contre les voisins et présente à cet effet des arguments sans fondement et souvent contradictoires; ainsi elle prétend que l'entretien d'une armé constituée par engagements volontaires coûterait très cher à la Hongrie, alors qu'en réalité, ce qui est dans une armée le plus coûteux, c'est l'entretien, c'est à dire: la nourriture, l'équipement, l'armement, le cantonnement etc., toutes choses indépendantes du mode de recrutement, mais ce ne sont pas les grosses dépenses qui en réalité préoccupent la Délégation Hongroise, car nous voyons que tout en déplorant les dépenses exigées par l'entretien de l'armée, elle demande l'augmentation considérable des effectifs, aussi bien en soldats qu'en Sous-Officiers et Officiers, sans le souci des dépenses qu'entraînerait nécessairement l'augmentation de ces effectifs. Contrairement aux affirmations de la Délégation Magyare, une armée de 35.000 hommes, choisis parmi des volontaires, présente de plus sérieuses garanties de fidélité qu'une armée recrutée par le service obligatoire, au sein d'une population dans la-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

quelle l'effervescence communiste n'est pas encore éteint. En demandant le service obligatoire, le but véritable de la Délégation hongroise est d'assurer l'instruction militaire des contingents futurs de recrues avec lesquels elle projette d'attaquer les États voisins. La Délégation hongroise soutient aussi qu'une armée de 85.000 hommes lui est nécessaire pour lutter contre le bolchevisme Russe, or, sans revenir sur le non-fondé de cette exigence, qu'il nous suffise de dire que pour ce qui est du bolchevisme, la Hongrie étant séparée de la Russie par la Roumanie, n'a rien à craindre à ce point de vue. Quant aux Officiers et Sous-Officiers de l'armée hongroise, ils représentent l'élément qui entretient le chauvinisme et l'esprit d'agression du peuple hongrois: ce sont eux qui commandaient les armées bolchevistes contre les Roumains et les Tchéco-Slovaques, et il serait dangereux de permettre l'augmentation de leur nombre. La Délégation Roumaine repousse avec force les prétentions de la Délégation Hongroise et prie le Conseil Suprême de ne rien modifier aux prescriptions des articles 103 et 104.

c) Au sujet de l'article 105, la Délégation hongroise demande qu'on accorde à la Hongrie le droit d'avoir en dehors de 35.000 hommes, six bataillons de pionniers, un bataillon de pontonniers, un bataillon pour le chemin de fer. Ces unités constitueraient en réalité des éléments complémentaires d'une puissante organisation de guerre, et la Délégation hongroise ne pouvant la justifier autrement se voit obligée d'affirmer que les travaux de cadastre, la réfaction des voies et des chemins de fer nécessitent, non pas une organisation normale, civile et pacifique, mais l'emploi d'unités militaires, armée de fusils et de mitrailleuses. Une semblable argumentation masque clairement le but poursuivi.

d) Au sujet de l'article 107, la Délégation Hongroise demande que l'effectif de la Gendarmerie soit de trois fois supérieur à celui de 1913, les douaniers et les garde-forestiers de deux fois plus nombreux qu'en 1913, encore que la Hongrie ait perdu plus de 82% des forêts qu'elle avait à cette date. Enfin, elle demande que l'effectif de la police soit deux fois ½ supérieur à celui de 1913.

Toutes ces augmentations, qui seraient autant de lourdes charges pour les finances de l'État et dont d'ailleurs la Délégation hongroise a l'air de se plaindre, poursuivent en réalité le même but de préparer des forces militaires en vue d'organisations d'agressions futures. Les effectifs prévus dans le Traité de Paix sont amplement suffisants et c'est pourquoi nous demandons au Conseil Suprême de repousse les propositions hongroises. En ce qui concerne la Police et la Gendarmerie, nous relevons l'argument présenté par la Délégation Hongroise en faveur de l'augmentation de leur effectif pour le motif que contrairement à ce qui est en Angleterre, en France et en Allemagne, la population urbaine en Hongrie est proportionnellement moins nombreuse que la population rurale; or, en réalité, les grandes agglomérations urbaines réclament plus de surveillance que les villages qui sont généralement plus paisibles. L'argument invoqué par la Délégation Hongroise est donc exactement contraire à l'objet de sa demande.

e) Au sujet de l'article 111, la Délégation hongroise fidèle aux fins qu'elle poursuit, demande purement et simplement que le nombre des Écoles Militaires et des Élèves ne soit pas limité; ainsi elle pourrait librement former et instruire de nombreux cadres pour la forte armée qu'elle désire. Nous demandons le maintien de l'article 111 sans aucune modification.

f) Au sujet des Articles 112, 114, 117 et 118, la Délégation hongroise se plaint que par suite des destructions et des pertes du fait de la guerre, le matériel militaire ne suffirait plus aux besoins de l'Armée telle que la Hongrie voudrait la constituer. La Délégation roumaine est en mesure d'affirmer à ce propos que la Hongrie dispose du matériel de guerre prévu dans le Traité de Paix; le désarmement entrepris par les troupes roumaines n'ayant été que partiel, l'application des dispositions des articles 113, 114, 117, et 118 est absolument nécessaire si les commissions de contrôle interalliées, prévues aux art. 133-139 et dont devraient faire partie aussi les représentants des États voisins plus directement intéressés, auront à surveiller en

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Hongrie avec autant de soin qu'en Allemagne, l'exécution des clauses militaires, navales et aériennes. La prétention de la Délégation hongroise de voir les États alliés, et spécialement la Roumanie, restituer le matériel de guerre capturé par suite des opérations provoquées par des agressions de Hongrois est unique dans l'histoire de la guerre et nous la repoussons.

g) Au sujet de l'article 115, la Délégation hongroise tout en se plaignant que les usines ne pourront fabriquer l'armement nécessaire, demande pour la Hongrie l'autorisation de fabriquer du matériel de guerre dans plusieurs usines, selon leur choix, afin de se soustraire au contrôle prévu dans le Traité.

h) Nous demandons que la prétention de la Délégation hongroise au sujet de l'article 132 se référant à la livraison du matériel d'aviation, soit écartée et que les dispositions du Traité soient maintenues intégralement.

i) Nous signalons à l'attention du Conseil Suprême la déclaration très grave contenue dans l'annexe no. 1 de la note XXX de la Délégation Hongroise, selon laquelle „La promptitude avec laquelle les mesures prévues à l'article pourront être exécutées dépendra de plus souvent de la manière les États nés du démembrement de l'ancienne monarchie achèveront de leur tâche. La Hongrie n'est donc pas à même d'effet l'engagement d'accomplir des tâches pareilles dans le délai fixé". Or, justement l'art 140 oblige le Gouvernement Hongroise à prendre toutes mesures législatives, administratives ou autres en conformité des prescriptions du Traité de Paix, relatives aux clauses militaires, aériennes ou navales. Il s'ensuit donc que dès maintenant la Délégation Hongroise manifeste l'intention de ne pas engager le Gouvernement hongrois à l'exécution des clauses respectives de sorte que le Conseil Suprême aura à envisager les moyens de surveillance et de contrainte propres à s'assurer l'observation des dispositions militaires du Traité avec la Hongrie.

Clauses concernant l'aéronautique militaire et navale

Les dispositions prévues dans le Traité de Paix avec la Hongrie étant identiques à celles imposées aux autres États ennemis, la Délégation Roumaine prie le Conseil Suprême de les maintenir sans aucune modification.

Clauses navales

Les clauses navales prévues dans le Traité de Paix avec la Hongrie étant identiques à celles imposées aux autres États ennemis, la Délégation Roumaine prie le Conseil Suprême de les maintenir sans aucune modification. Dans la note IX (Annexe 1) ainsi que dans la note XXXI (Annexe 1-6) la Délégation hongroise demande notamment la conservation de sa flottille de guerre Danubienne. Nous devons rappeler que la puissante flottille Austro-Hongroise du Danube a causé à la Roumanie ainsi qu'à la Serbie, les plus grands difficultés pendant la grande guerre; de même cette flottille sous les Bolcheviques de Bela Khun, gênait sérieusement les opérations de notre armée. La Délégation Hongroise, faute d'arguments sérieux, n'hésite pas à soutenir que la flotte danubienne de guerre de la Hongrie pourrait servir à la Commission internationale du Danube „comme instrument coercitif existant éprouvé et ayant une base centrale." Cet argument est tout aussi extraordinaire, comme si l'Allemagne demandait de conserver toute sa flotte de guerre comme instrument coercitif à la disposition de la Ligue des Nations. La Délégation Hongroise ajoute encore que la conservation de la flottille de guerre Danubienne serait nécessaire pour la défense de son pays contre les États voisins et pour le service de police intérieur; or, aucun État voisin ne nourrit des intentions hostiles à la Hongrie n'ayant aucun intérêt de porter atteint à l'intégrité de ce pays: ce n'est pas le cas de la Hongrie qui par contre n'attend que la première occasion favorable pour reprendre par la force les territoires perdus, et pour cella elle aurait besoin, naturellement, de sa flottille danubienne. Les bateaux accordés à la Hongrie, dans le Traité de Paix, pour le service de la police fluviale,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sont suffisantes, ainsi la Délégation roumaine demande de maintenir sans aucune modification les dispositions du Traité de Paix.

En ce qui concerne la répartition du matériel de la marine de guerre austro-hongroise, et de la flottille du Danube, entre les Puissances Alliées et Associées, la Délégation roumaine signale que la Roumanie comme état héritier de l'ancienne monarchie a un droit proportionnel dans le partage de ces biens et prie le Conseil Suprême de vouloir bien saisir dans ce sens la Commission des réparations à laquelle nous avons déjà présenté notre demande par la note du 21 Novembre 1919. La Délégation Roumaine demande que les vaisseaux de guerre ayant appartenu à l'ancienne monarchie ainsi que la flottille du Danube, soient répartis entre les pays voisins et riverains, alliés, et au besoin que cette répartition soit ultérieurement révisée par un arbitre ou par des arbitres, au cas où ces pays ne se mettraient pas d'accord.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1495, rola 228, cadrele 93-112]

13. 10 martie 1920, Londra, Scrisoarea lui Ştefan Cicio-Pop către Alexandru Vaida-Voevod, prin care îl informează despre dorința guvernului cehoslovac ca sediul Comisiei interaliate a Dunării să fie instalat la Bucureşti şi nu la Budapesta

Légation roumaine Londres, pour le Président du Conseil

Le Ministre Tchéco-Slovaque m'a informé que son Gouvernement voit avec déplaisir que la Commission interalliée du Danube s'est installée en pays ennemi à Budapest et qu'elle préférerait infiniment la voir siéger en Roumanie. Il m'a communiqué que Monsieur Osuski, ancien ministre de Tchéco-Slovaquie, actuellement à Paris, est au courant de cette question et m'a demandé de vous prier de vous entendre avec lui en vue d'une démarche commune à faire auprès de nos alliés en vue d'obtenir le transfert du siège de la dite commission en Roumanie.

Ministre Pop, 10 mars 1920

[ANIC, Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 231, fila 1]

14. 31 martie 1920, Paris, Informare a ministrului de externe francez către şefii misiunilor diplomatice franceze privind modul în care Societatea Națiunilor este chemată să soluționeze litigiile apărute în trasarea frontierei dintre România şi Ungaria

Pour Rome et Washington: pour votre information confidentielle, j'adresse le télégramme suivant à l'Ambassadeur de France à Londres:

Pour tous: Dans sa réunion de ce matin, la Conférence des Ambassadeurs a examiné la question des frontières territoriales de la Hongrie. On a pris pour base de la discussion la résolution proposée par Lord Curzon à la séance du Conseil Suprême de Londres, du 8 mars, d'après laquelle les Commissions de délimitation, si après enquête sur le lieux, elle trouvent que dans certaines zones une injustice a été commise et que des modifications sont nécessaires, auront la liberté de faire tenir leurs conclusions à la Société des Nations. Lord Curzon ajoutait qu'on pourrait stipuler en outre que si une des parties en cause demande à la Société des Nations de le faire, celle-ci pourra offrir ses bons offices pour rectifier la frontière à l'amiable aux endroits où une modification a été jugée désirable. La délégation française a fait observer que les délégués française à Londres n'ont pas admis cette résolution que sous une réserve formelle, à savoir que la Commission de délimitation devrait seulement être autorisée à indiquer les points précis de la ligne frontière où elle estime qu'une modification est désirable.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La Société des Nations serait seulement invitée à prendre une décision au sujet de ce point précis. Le débat a été très vif. M. Vanutelli[92] qui a assisté à la discussion à Londres soutenant que les Commissions de délimitation ne devaient pas se borner à des modifications purement locales, mais pouvaient proposer des rectifications plus entendues; Lord Derby a alors posé une question préalable. Il a demandé si la stipulation dont il s'agit devait être insérée dans le traité même ou simplement dans la lettre d'envoi. Il s'est d'ailleurs prononcé formellement en faveur de la seconde solution.

L'Ambassadeur d'Italie a déclaré qu'il ne pouvait accepter un texte sans en référer préalablement à son Ministre des Affaires Étrangères. Comme la Conférence a admis à l'unanimité que la stipulation ne serait pas insérée dans le traité, mais dans la lettre d'envoi, cela donne le temps au Comte Bonin[93] de demander les instructions nécessaires. À cet effet, je vous serai obligé de bien vouloir me préciser si le Conseil de Londres a bien, le 8 mars, en adoptant sous les réserves formulés par vous, la résolution dont il s'agit, maintenir également la proposition de Lord Curzon tenant à stipuler que si une des parties en cause le demande, la Société des Nations pourra offrir ses bons offices pour modifier la frontière à l'amiable. Cette disposition serait admissible si elle exigeait l'accord préalable des parties mais il importe de savoir si nous devons en faire ou non état dans la lettre d'envoi. Il va de soi que la délégation française s'efforcera de trouver un texte qui limite, de la manière la plus précise, les pouvoirs attribués aux Commissions de délimitation. Le fait que cette stipulation ne sera inséré que dans la lettre d'envoi a une grande importance, car la lettre d'envoi n'engage pas au même titre que le traité: cela a toujours été précisé dans chaque lettre d'envoi aux différentes délégations ennemis. Mais la délégation française s'est bine gardé de faire cette observation à la Conférence, car elle aurait sans doute eu pour effet d'amener l'Ambassadeur d'Italie à reprendre son adhésion.

A. Millerand

Communiquer à Groupe Avant Conférence.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1495, rola 228, cadrele 113-114]

***15.* 15 aprilie 1920, Budapesta, Raportul lui M. Fouchet, consilier de ambasadă, însărcinat al înaltului comisariat al Franței la Budapesta, către preşedintele Republicii franceze, privind discuția purtată cu contele Apponyi, preşedintele delegației maghiare la Conferința de Pace, care consideră că țării sale îi sunt impuse nedreptăți (cedările teritoriale către Cehoslovacia, Regatul sârbo-croato-sloven şi România). Se solicită organizarea de noi plebiscite pentru fiecare zonă în parte**

M. M. Fouchet, Conseiller d'ambassade[94], Chargé du Haut Commissariat de France à Budapest, à S.E. M. Millerand, Président du Conseil, Ministre des Affaires Étrangères

A.S. de la signature du traité de paix.

Le Comte Apponyi m'a de nouveau entretenu hier de la situation de la Hongrie vis-à-vis du traité de paix. Votre Excellence connait déjà par ma lettre No. 7 du 5 Avril les idées que m'a exposées cet homme d'état à l'égard des conditions sur le point d'être imposées à la Hongrie. Il est revenu sur ce sujet, mais d'une manière plus concrète et aussi plus pressante, dans l'espoir

[92] Corect: **Luigi Vannutelli Rey** (1880-1968), diplomat la ambasada din Londra.

[93] **Lelio Bonin Longare** (1859-1933), ambasador la Madrid (1910-1917), apoi la Paris (1917-1921), unde a jucat un rol important pentru Italia la Conferința de Pace.

[94] **Maurice Nicolas Lucien Fouchet** (1873-1924), diplomat. Din 3 aprilie 1920 şi până în 1921 a fost înalt comisar al aliaților la Budapesta. Din 1923, ministru plenipotențiar la Kabul, unde a şi murit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

d'aboutir à une solution qui, tout en donnant satisfaction à l'Entente, permettre de réparer dans l'avenir ce qui lui apparait comme une injustice. Le Président de la Délégation Hongroise à Paris a commencé par me dire que la situation du traité de paix dépendait en quelque sorte, de lui-même, ses dernières fonctions à Paris le désignant à l'opinion publique comme le plus apte à donner à la Hongrie les conseils dont il a besoin. Il m'a declaré que, dans le cas où des modifications réelles ne seraient pas apportées „in extremis” aux conditions de paix, le Gouvernement Hongrois ne pourrait apposer sa signature au traité que contraint et forcé, en faisant toutes réserves sur la possibilité d'y souscrire en conscience et qu'en même temps le Cabinet de Budapest usant le droits reconnu par la Conférence, en appellerait à la Société des Nations pour réviser un contrat inexécutable, suivant mon interlocuteur, et de nature à troubler la paix de l'Europe. L'État économique, dans lequel va se trouver la Hongrie, privée des 2/3 de son territoire, et d'autre part l'exaspération du sentiment national qui la poussera à récupérer tout au moins certaines parties des territoires arrachés à l'État Magyar, sont aux yeux du Comte Apponyi les raisons qui doivent dicter cette attitude à la Hongrie. Il ne m'a pas caché que son pays ne renoncera jamais à l'espoir de rentrer en possession des territoires véritablement Hongrois, selon lui, qui étant d'un seul tenant avec le corps même de la patrie, ne peuvent pas être abandonnés aux nations voisines. „La paix de l'Europe, m'a-t-il dit, sera sans cesse menacé, si, dans un avenir prochain, on ne fait pas droit à nos justes réclamations!” Le Comte Apponyi a alors passé en revue la situation:

I. Territoires cédés à la Tchéco-Slovaquie. La cession au Gouvernement de Prague de la ville Pressbourg[95] et des territoires avoisinants lui parait inadmissible, en ce qui concerne les parties réellement Hongroises. Il affirme que tous ces bords du Danube sont Hongrois. Il suggère que si une cause d'ordre économique a seulement poussé à donner Pressbourg à Tchéco-Slovaquie, il y aurait possibilité de s'entendre au moyen de la construction d'un chemin de fer Tchéque qui, même sur territoire Hongrois, garderait son caractère tchéque, et mettrait nos amis de Prague en communication avec le Danube où un port leur serait même concédé. „Dans ces régions m'a-t-il affirmé, n'existe aucune discontinuité magyare, sur une grande profondeur; nous les revendiquons avec force, ou ils constitueront une nouvelle Alsace-Lorraine”. Les Slovaques seraient profondément attachés à la Hongrie par suite d'une longue histoire commune, d'une constitution géographique de leur pays qui les pousse naturellement vers la plaine Hongroise où ils descendent travailler, et d'où ils tirent leur nourriture. Ayant à leur langue, leurs écoles, et une entière liberté religieuse, manifestant enfin, d'après lui, le désir de rester sujets de la Hongrie, ils ne semblent pas au Comte Apponyi pouvoir être détachés légitimement de la couronne de St. Étienne. Il m'a fait un raisonnement analogue pour les Ruthènes. Pour ces deux parties de l'ancienne Hongrie, il réclame un plébiscite.

2. Territoires cédés à la Serbie. Pour ces derniers, un plébiscite lui paraît aussi vivement à désirer, bien que, selon mon impression personnelle, la Hongrie porte moins son attention de cette côté pour des raisons que j'exposerai plus loin.

3. Territoires cédés à la Roumanie. Le Comte Apponyi reconnait en Transylvanie un fort mélange de races. Roumains et Hongrois y sont enchevêtrés et de telle manière que la question est plus compliquée. Il estime toutefois que, d'après les cartes ethnographiques les plus rigoureuses, un couloir véritablement Hongrois existe entre les flots magyars éloignés et la mère-patrie. Dans d'autres parties, les Roumains dominent sans conteste, mais avec des sympathies déjà fort atténuées, selon mon interlocuteur, pour leurs frères de Roumanie depuis le régime de la bastonnade et des corruptions de toute sorte, et l'arrivée au pouvoir du Général Averesco. Il préconise donc en Transylvanie la création d'un État autonome sous la souveraineté Hongroise.

[95] Azi Bratislava, capitala Slovaciei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

En me faisant cet exposé, le Comte Apponyi s'est efforcé de me démontrer qu'il s'appuyait exclusivement sur le principe des nationalités. Il s'est ensuite lancé dans des considérations de politique générale. Revenant sur ce qu'il m'avait déjà dit, lors de notre premier entretien, au sujet de l'Allemagne, il m'a déclaré de nouveau renoncer pour son pays à une politique germanophile.

Il se rend compte que l'état magyar ne saurait vivre sans l'appui d'une grande puissance. Or la Hongrie, ayant subi trop longtemps le joug de l'Autrice inféodée à l'Allemagne, se tournerait volontiers désormais contre celle-ci, comme un sort de bastion qui, continué par la Pologne d'une part et la Yougo-Slavie d'autre part, constituerait, avec les races guerrières qui l'occuperaient une force immense destinée à contenir nos ennemies d'hier. La chose, a insisté le Comte Apponyi, serait assez facile aujourd'hui avec les tendances polonaises et mêmes les tendances serbes: Votre Excellence seule est capable d'apprécier ce que peut offrir de sérieux une pareille conception politique. Je signalerai seulement que sa réalisation serait peut-être le meilleur obstacle à l'extension des intrigues italiennes qui, sous le couvert d'une simple pénétration économique, visent à un rapprochement politique avec la Hongrie contre la Yougo-Slavie. J'ajouterai que l'examen d'un semblable plan pourrait devenir tout à fait digne d'attention dans le cas où mes amis Tchéques et Roumains, dont il ne saurait être question de méconnaître les services ou de discuter la loyauté, consentiraient les premiers à concilier leurs intérêts particuliers avec ceux d'une Europe définitivement pacifié.

Mon interlocuteur m'a répété encore à plusieurs reprises que la Hongrie ne prétend pas faire état de son droit historique, mais seulement du droit réel des nationalités, en revendiquant à l'exclusion de tout autre territoire pour le moment, les contrées véritablement magyares, et en sollicitant ne fût-ce que pour plus tard des plébiscites sérieux et contrôlés par l'Entente dans les régions de race douteuse. Il a conclu en invoquant la nécessité de ne pas créer un foyer d'agitation au centre même de l'Europe, et, en me priant de faire part à Votre Excellence de ces «suggestions» qui ne comportent m'a-t-il dit, aucune réponse à son adresse et sont seulement destinées à appeler une dernière fois l'attention de l'Entente sur la question Hongroise.

Le Comte Apponyi a effectué une démarche analogue auprès du Haut Commissaire britannique. Ce dernier point n'est peut-être pas à négliger au moment où nous tentons d'obtenir du Cabinet de Budapest certains avantages économiques. M. Hohler, dont la correction d'attitude est parfaite vis-à-vis des Hongrois, ne m'a pas caché personnellement combien il était inquiet des conséquences possibles du traité de paix, prévu actuellement pour la Hongrie. Il compte en informer son Gouvernement pour dégager, m'a-t-il dit, sa responsabilité. Mon devoir est de signaler à Votre Excellence cette attitude que va prendre à Londres mon collègue Anglais. Si le Comte Apponyi trouvait chez nos alliés un appui que, depuis peu de temps d'ailleurs, on semble plutôt attendre de notre part, nul doute que la francophobie de ces derniers mois reprendrait vite ici son ancienne virulence à notre préjudice. Il ne m'appartient pas de tirer d'autre conclusion d'une situation que Votre Excellence est plus à même que moi d'apprécier et de résoudre au mieux des intérêts français dont tout l'avenir en Hongrie, risqué présentement de se trouver en jeu.

M. Fouchet

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1495, rola 228, cadrele 115-120]

***16.* 6 mai 1920, Paris, Scrisoarea lui A. Millerand, preşedintele Republicii Franceze şi preşedintele Conferinței de Pace, către contele Apponyi în care îi explică modul în care au**

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fost soluționate contrapropunerile Ungariei şi modalitatea în baza căreia se poate adresa Ligii Națiunilor pentru tranşarea chestiunilor în litigiu

Monsieur le Président,

Les Puissances alliées et associées ont étudié avec l'attention la plus scrupuleuse les Notes dans lesquelles la Délégation hongroise a exposé ses observations au sujet des Conditions de Paix qui lui ont été communiquées. Dans cet examen, elles ont été animées du seul désir de prendre des décisions conformes à la justice et aux intérêts supérieurs dont elles ont la garde. Si le résultat de cette étude ne s'accorde pas dans ses traits essentiels avec les contre-propositions formulées par la Délégation hongroise, c'est qu'il a paru impossible aux Puissances d'adopter le point de vue auquel s'est placée cette Délégation. Les Puissances alliées et associées, tout en exprimant l'espoir que la Hongrie de l'avenir sera, en Europe, un élément de stabilité et de paix, ne sauraient, en effet, en ce qui les concerne, oublier la part de responsabilité qui incombe à la Hongrie dans le déchaînement de la guerre mondiale et, en général, dans la politique impérialiste poursuivie par la Double Monarchie. La Délégation hongroise a soumis à une critique détaillée les stipulations contenues dans les Conditions de Paix qui ont lui été remises. Vous trouverez ci-joint les reposes que les Principales Puissances alliées et associées ont cru devoir faire à ces observations. Si elles n'ont pas relevé point par point, pour les réfuter tous, les arguments soulevés dans les Notes adressées par vous à la Conférence, ce n'est pas qu'elles en reconnaissent le bien-fondé; le silence des Puissances alliées et associées ne saurait, en aucun cas, être interprété comme une approbation; il doit être clairement entendu que l'absence de répons en'équivant nulle part à la thèse par vous défendue. Les observations qui vous sont remises ne contiennent, en particulier, aucune remarque concernant les nombreux Mémoires présentés par la Délégation hongroise relativement aux frontières de la Hongrie. Elles ne répondent pas aux propositions formulées par elle au sujet de l'institution d'un plébiscite dans les territoires dont les Puissances ont décidé l'attribution à d'autres États. Ce n'est pas sans de mûres réflexions que les Puissances alliées et associées ont pris le parti de ne modifier sur aucun point les clauses territoriales contenues dans les Conditions de Paix. Si elles s'y sont résolues, c'est parce qu'elles se sont convaincues que toutes modification des frontières fixées par elles entraînerait de plus graves inconvénients que ceux que dénonce la Délégation hongroise. L'étude à laquelle elles viennent de se livrer n'a fait d'ailleurs que confirmer les conclusions auxquelles les Puissances alliées et associées avaient été antérieurement conduites par l'examen des documents de toute nature qui peuvent être invoqués à l'appui de la thèse hongroise; c'est sur la base de ces conclusions qu'ont été tracées les frontières décrites dans les Conditions de Paix qui vous ont été remises.

Les conditions ethnographiques dans l'Europe centrale sont telles qu'il est, en effet, impossible que les frontières politiques coïncident dans toute leur étendue avec les frontières ethniques. Il s'ensuite et les Puissances alliées et associées ne sont pas résignées sans regret à cette nécessité, que certains noyaux de population magyare se trouvent passer sous la souveraineté d'un autre État. Mais on ne saurait se baser sur cette situation pour prétendre que mieux aurait valu ne pas modifier l'ancien statut territorial. Un état de choses, même millénaire, n'est pas fondé à subsister lorsqu'il est reconnu contraire à la justice. La Délégation hongroise, tire, il est vrai, argument du fait que les Conditions de Paix n'ont prévu nulle part de plébiscite. Si les Puissances alliées et associées ont cru inutile de recourir à une consultation populaire de cette nature, ce ne fut qu'après avoir acquis la certitude que cette consultation, si elle était entourée de garanties complètes de sincérité, ne donnerait pas des résultats sensiblement différents de ceux aux quels les a conduite une étude minutieuse des conditions ethnographiques de l'Europe Centrale et des aspirations nationales. La volonté des peuples s'est exprimée dans les

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

journées d'octobre et de novembre 1918, lorsque la Double Monarchie s'effondrait, et que les populations longtemps opprimées s'unissaient à leurs frères italiens, roumains, yougo-slaves ou tchéco-slovaques. Les événements qui se sont produits depuis cette époque constituent autant de témoignages nouveaux des sentiments des nationalités naguère assujetties sous la couronne de Saint-Étienne. Les dispositions tardives prises par les Gouvernement hongrois pour donner satisfaction aux besoins d'autonomie des nationalités ne sauraient faire illusion; elles ne changent rien à la vérité historique essentielle; à savoir que, durant de longues années, tous les efforts de la politique magyare ont tendu à étouffer la voix des minorités ethniques.

Fidèles à l'esprit dont elles se sont inspirées en traçant les frontières fixées par le Traité, les Puissances alliées et associées se sont cependant préoccupées du cas où la frontière ainsi tracée ne correspondait pas partout avec précision aux exigences ethniques ou économiques. Peut-être une enquête menée sur place fera-t-elle apparaître la nécessité de déplacer, en certains endroits, la limite prévue par le Traité. Pareille enquête ne saurait être actuellement poursuivie sans retarder indéfiniment la conclusion d'une paix à laquelle l'Europe entière aspire. Mais, lorsque les Commissions de délimitation auront commencé leur travail, si elles estiment que les dispositions du Traité créent quelque part, comme il est dit plus haut, une injustice qu'il est de l'intérêt général de faire disparaître, il leur sera loisible d'adresser un rapport à ce sujet au Conseil de la Société des Nations. Dans ce cas, les Puissances alliées et associées acceptent que le Conseil de la Société puisse, si une des parties en cause le lui demande, offrir ses bons offices pour rectifier à l'amiable le tracé primitif, dans les mêmes conditions, aux endroits où une modification aura été jugée désirable par une Commission de délimitation. Les Puissances alliées et associées ont confiance que cette procédure fournit une méthode convenable pour corriger, dans le tracé des frontières, toute injustice contre laquelle des objections fondées pourraient être formulées.

Dans le cas de la Ruthénie, les Principales Puissances alliées et associées n'ont pas arrêté leur décision sans se rendre pleinement compte de la difficulté à laquelle elles se heurtaient. L'union entre la Ruthénie et la Tchéco-Slovaquie a été reconnue par elles dans un Traité avec ce dernier État qui garantit d'une manière spéciale l'autonomie des Ruthènes. Elles se sont mises d'accord avec la Tchéco-Slovaquie pour admettre que les dispositions de ce Traité, dans la mesure où elles affectent des minorités ethniques, religieuses ou linguistiques, soient placées sous la garantie de la Société des Nations. Les Puissances alliées et associées estiment que la Traité signé par elles avec l'État tchéco-slovaque fournit aux populations de la province autonome de Ruthénie le moyen de faire connaître publiquement leurs désirs. Elles ne manqueront pas prêter l'attention la plus sérieuse aux vœux que ces populations pourraient formuler à l'avenir. Le Pacte de la Société des Nations donne, d'ailleurs, à tout membre du Conseil de la Société, le droit d'attirer l'attention des signataires du Traité conclu à Saint Germain-en-Laye, le 10 septembre 1919, entre les Principales Puissances alliées et associées et l'État tchéco-slovaque sur toute question relative à la Ruthénie qui méritait leur examen. Dans ces conditions, les Puissances estiment que les intérêts des populations frontières sont pleinement sauvegardés. Quant aux îlots de population magyare qui passeront sous une autre souveraineté, les Traités pour la protection des minorités déjà signés par la Roumanie et l'État serbe-croats-slovène et ratifié par la Tchéco-Slovaquie garantissent leur entière sauvegarde.

Les Puissances alliées et associées enregistrent avec satisfaction l'adhésion donnés par la Délégation hongroise aux principes qui sont à la base du Pacte de la Société des Nations. La Société ne protège pas seulement les droits de tous les signataires du Traité; elle institue aussi l'organisme, grâce auquel pourront intervenir, dans le calme et par des voies légales, tous arrangements que des circonstances nouvelles rendraient nécessaires dans le règlement de la Paix. La loyauté avec laquelle la Hongrie s'acquittera des obligations que lui impose le Trai-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

té rapprochera l'heure à laquelle elle pourra être accueille dans la Société même. Il a paru impossible aux Gouvernements alliés et associés d'aller plus loin. Les pouvoirs conférés aux Commissions de délimitation, en ce qui concerne les clauses territoriales, les retouches apportées aux différentes articles du Traité et dont les observations, qui vous sont remises en même temps que cette lettre, contiennent le détail, marquent la limite extrême de leurs concessions. Les conditions de Paix qui vous sont aujourd'hui remises sont définitives. En conséquence, les Puissances alliées et associées attendent de la Délégation hongroise, dans le délai de dix jours à compter de la date de la présente communication, une déclaration leur faisant savoir qu'elle est autorisée à signer la Traité tel qu'il est. Des dispositions seront aussitôt prises pour procéder à cette signature.

Veuillez agréer, Monsieur le Président les assurannces de ma haute considération, A. Millerand

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1495, rola 228, cadrele 121-129]

17. 4 iunie 1920, Trianon, Tratatul de pace cu Ungaria – partea referitoare la frontierele României

Statele Unite ale Americei, Imperiul Britanic, Franța, Italia şi Japonia, Puteri desemnate în tractatul de față ca Principalele Puteri aliate şi asociate, Belgia, China, Cuba, Grecia, Nicaragua, Panama, Polonia, Portugalia, România, Statul serbo-croato-sloven, Siam, Cehoslovachia, constituind împreună cu Principalele Puteri de mai sus, Puterile aliate şi asociate, de o parte; şi Ungaria, de altă parte; considerând că, în urma cererii fostului Guvern Imperial şi Regal al Austro-Ungariei, un armistițiu a fost acordat Austro-Ungariei la 3 noemvrie 1919 de Principalele Puteri aliate şi asociate şi completat în ce priveşte Ungaria prin Convenţiunea Militară din 13 noemvrie 1918, pentru ca un Tractat de pace să poată fi încheiat; considerând că Puterile aliate şi asociate sunt de asemenea doritoare ca războiul în care unele din ele au fost târâte pe rând, în mod direct sau indirect, contra Austro-Ungariei, şi care îşi are origina în declarațiunea de război adresată la 28 iulie 1914 de către fostul Guvern Imperial şi Regal al Austro-Ungariei, Serbiei, şi în ostilitățile conduse de Germania, aliata Austro-Ungariei, să facă loc unei păci temeinice, drepte şi durabile; considerând că fosta monarhie austro-ungară a încetat de azi de a mai exista şi a făcut loc în Ungaria unui guvern național ungar; spre acest sfârşit, Înaltele Părți Contractante au desemnat drept plenipotențiari:

Preşedintele Statelor Unite ale Americei:

D. Hugh Campbell Wallace, Ambasador extraordinar şi plenipotențiar al Statelor Unite ale Americei la Paris;

Maiestatea Sa Regele Regatului Unit al Marei Britanii şi Irlandei şi al Teritoriilor Britanice de Peste Mări, Împărat al Indiilor:

Prea Onorabilul Edward-George Villiers, Conte de Derby, K.G., P.C., K.C.V.O., C.B., Ambasador extraordinar şi plenipotențiar al Maiestății Sale britanice la Paris;

Şi, pentru Dominion al Canadei:

Onorabilul Sir George Halsey Perley, K.C.M.G., Înalt Comisar pentru Canada în Regatul Unit;

Pentru Dominion al Nouei Zelande:

Onorabilul Sir Thomas Mackenzie, K.C.M.G., Înalt Comisar pentru Noua Zelandă în Regatul Unit;

Pentru Uniunea Sud-Africană:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

D. Reginald Andrew Blankenberg, O. B. E., făcând funcțiuni de Înalt Comisar pentru Uniunea Sud-Africană în Regatul Unit;

Pentru India:

Prea Onorabilul Edward-George Villiers, Conte de Derby, K.G., P.C., K.C.V.O., C.B., Ambasador extraordinar şi plenipotențiar al Maiestății Sale britanice la Paris.

Preşedintele Republicei Franceze:

D. Alexandre Millerand, Preşedinte al Consiliului, Ministru al Afacerilor Străine;

D. Frederic François-Marsal, Ministrul Finanțelor;

D. Jules Cambon, Ambasador al Franței;

D. Georges Maurice Paléologue, Ambasador al Franței, Secretar General al Ministerului de Afaceri Străine;

Maiestatea Sa Regele Italiei:

Contele Lelio Boniu Longare, Senator al Regatului, Ambasador extraordinar şi plenipotențiar al M.S. Regelui Italiei la Paris;

Contra Amiralul Mario Grassi;

Maiestatea Sa Împăratul Japoniei:

D. K. Matsui, Ambasador extraordinar şi plenipotențiar al M.S. Împăratului Japoniei la Paris;

Maiestatea Sa Regele Belgilor:

D. Jules van den Heuvel, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar, Ministru de Stat;

D. Rolin Jacquemyns, Membru al Institutului de drept internațional privat, Secretarul general al Delegațiunei belgiene;

Preşedintele Republicei Chineze:

D. Vikyuin Wellington Koo;

D. Sao-Ke Alfred Sze;

Preşedintele Republicei Cubane:

Doctorul Rafael Martinez Ortiz, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar al Republicei Cubane la Paris;

Maiestatea Sa Regele Elenilor:

D. Athos Romanos, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar al M.S. Regelui Elenilor la Paris;

Preşedintele Republicei Nicaragua:

D. Carlos A. Villanueva, Însărcinat cu Afaceri al Republicei Nicaragua la Paris;

Preşedintele Republicei Panama:

D. Raul A. Amador, Însărcinat cu Afaceri al Republicei Panama la Paris;

Preşedintele Republicei Poloneze:

Principele Eustache Sapieha, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar al Republicei Poloneze la Londra;

D. Erasme Pitz, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar al Republicei Poloneze la Praga;

Preşedintele Republicei Portugheze:

Doctorul Alfonso Augusto da Costa, fost Preşedinte al Consiliului de Miniştri;

D. Joâo Chagas, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar al Republicei Portugheze la Paris;

Maiestatea Sa Regele României:

Doctorul Ion Cantacuzino, Ministru de Stat;

D. Nicolae Titulescu, fost Ministru, Secretar de Stat;

Maiestatea Sa Regele Sârbilor, Croaților şi Slovenilor:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

D. Nicola P. Pachitch, fost Preşedinte al Consiliului de Miniştri;

D. Ante Trumbic, Ministru al Afacerilor Străine;

D. Ivan Zolger, Doctor în drept;

Maiestatea Sa Regele Siamului:

Alteța Sa Principele Charoon, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar al M.S. Regelui Siamului la Paris;

Preşedintele Republicei Ceho-Slovace:

D. Eduard Beneš, Ministru al Afacerilor Străine;

D. Stephen Osusky, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar al Republicei Ceho-Slovace la Londra:

Ungaria:

D. Gaston de Bénard, Ministrul Muncei şi ocrotirei sociale;

D. Alfred Drasche-Lázár de Thorda, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar; Care, după ce au schimbat deplinele lor puteri, recunoscute în bună şi cuvenită formă, s-au înțeles asupra dispozițiunilor următoare:

De la data punerii în vigoare a prezentului tratat, starea de război va lua sfârşit. Din acest moment şi sub rezerva dispozițiilor prezentului Tratat, vor exista relații oficiale între Puterile Aliate şi Asociate şi Ungaria.

[…]

Partea II. Fruntariile Ungariei

Articolul 27

Fruntariile Ungariei vor fi fixate după cum urmează:

(A se vedea harta anexată)

[...]

3° *Cu România:*

De la punctul mai sus definit, spre Est-Nord-Est şi până la un punct de ales pe râul Maros, la aproximativ 3 kilometri 500 în amonte de podul căiei ferate de la Mako la Szeged: o linie de determinat pe teren; de acolo, spre Sud-Est, apoi spre Nord-Est şi până la un punct de ales la aproximativ 1 kilometru la Sud de stațiunea Nagylah: Cursul râului Maros spre amonte; de acolo, spre Nord-Est şi până la eşindul liniei administrative între comitatele Csanad şi Arad la Nord–Nord-Vest de Nemetpereg; o linie de determinat pe teren, trecând între Nagylah şi stațiunea de cale ferată; de acolo, spre Est-Nord-Est şi până la un punct de reper fixat pe teren între localitățile Battonya şi Tornya; această limită administrativă trecând la Nord de Nemetpereg şi de Kispereg; de acolo şi până la cota 123 (aproximativ 1 kilometru 200 la Est de Magosliget), punct comun celor trei fruntarii ale Ungariei, României şi Ceho-Slovachiei (teritoriul rutean): o linie de determinat pe teren, trecând la Vest de Nagyvarjas, Kisvarjas şi Nagyiratos, la Est de Dombegy haz, Kevermes şi de Elek, la Vest de Ottlaka, Nay-Pel, Gyula Varsand, Ant şi Illye, la Est de Gyula, Gyula-Vari şi Kötegyan, tăind calea ferată de la Nagyszalonta la Gyula la aproximativ 12 kilometri de Nagyszalonta şi între cele două bifurcațiuni pe cari le formează încrucişarea acestei căi ferate cu calea ferată de la Szeghalom la Erdögyarak; trecând la Est de Mebkerek, la Vest de Nagyszalonta şi de Marczihaza, la Est de Geszt, la Vest de Atyas, Olah-Miklos şi de Rojt, la Est de Ugra şi de Harasany, la Vest de Körösszeg şi de Körös-Tarjan, la Est de Szakal şi de Berek-Böszörmeny, la Vest de Bors, La Est de Artand, la Vest de Nagy-Szanto, la Est de Nagy-Kereki, la Vest de Pelbarthida şi de Bihardioszeg, la Vest de Er-Selind, la Est de Bagamer, la Vest de Er-Kenez şi de Ermihalyfalva, la Est de Szt-György-Abrany şi de Peneszlek, la Vest de Szamiszlo, Bere-Csomaköz, Feny, Csanalos, Börvely şi de Domahida, la Est de Vallaj, la Vest de Csenger-Bagos şi de Ovari, la Est de Csenger-Ujfalu, la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Vest de Dara, la Est de Csenger şi de Komlod-Totfalu, la Vest de Pete, la Est de Nagy-Gecz, la Vest de Szaraz-Berek, la Est de Mehtelek, Garboloz şi de Nagy-Hodos, la Vest de Fertös-Almas, la Est de Kis-Hodos, la Vest de Nagy-Palad, la Est de Kis-Palad şi de Magosliget.

[…]

Partea III. Clauze politice europene, Secțiunea III. România

Articolul 45. Ungaria renunță în ceea ce o priveşte, în favoarea României, la toate drepturile şi titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sunt fixate la articolul 27, Partea II (Fruntariile Ungariei) şi recunoscute prin prezentul Tractat sau prin oricare alte Tractate încheiate în acelaşi scop de a regula afacerile actuale, ca făcând parte din România.

Articolul 46. O comisiune compusă din şapte membri, din cari cinci vor fi numiți de principalele Puteri aliate şi asociate, unul de România şi unul de Ungaria, se va constitui în cursul celor 15 zile de la punerea în vigoare a Tractatului de față pentru a fixa la fața locului traseul liniei de fruntarie descrisă la articolul 27-3°, Partea II (Fruntariile Ungariei).

Articolul 47. România recunoaşte şi confirmă față de Ungaria angajamentul de a consimți la inserțiunea într-un Tractat cu Principalele Puteri aliate şi asociate a unor dispoziții pe cari aceste Puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti în România interesele locuitorilor ce se deosibesc prin rasă, limbă sau religiune de majoritatea populațiunii, precum şi pentru a ocroti libertatea transitului şi a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni.

Proporția şi natura sarcinelor financiare pe cari România va avea să le ia pe seama sa pentru teritoriul pus sub suveranitatea ei vor fi fixate conform articolului 186, Partea IX (Clauze financiare), a Tractatului de față.

Convențiuni ulterioare vor regula toate chestiunile cari n-ar fi regulate prin Tractatul de față şi cari ar putea lua naştere din cesiunea zisului teritoriu.

[...]

[Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, în continuare A.M.A.E., Fond Convenții, III. Plurilaterale, nr. 8, *Tratatul de la Trianon*, traducere în limba română publicată la Bucureşti, Imprimeria Statului, 1920]

18. 4 iunie 1920, Bucureşti, Doctorul Vasile Bianu consemnează modul în care presa a relatat semnarea Tratatului de Pace de la Trianon, atmosfera din Ungaria şi din România

Tratatul de pace cu Ungaria s-a semnat astăzi, vineri, la Versailles, în Galeria care leagă Micul Trianon de Marele Trianon. Acest tratat va purta numele de Tratatul de la Trianon şi va sta alături de tratatele de la Versailles, de la Saint-Germain şi de la Neuilly. Scena a fost lipsită de ceremonial, fiind numai o copie redusă a faimoasei semnări germane de la Versailles de anul trecut. Figurile cele mai însemnate erau Millerand şi Lordul Derby, şezând unul lângă altul. În fața lor un loc special a fost rezervat pentru Regele Greciei, Alexandru[96]. Ziua de vineri, 4 iunie 1920, a fost pentru Ungaria o zi de doliu general. Toate serviciile de utilitate publică au încetat serviciul; s-au oficiat servicii speciale în toate bisericile din Budapesta şi Regat; căile ferate din întreg cuprinsul țării n-au funcționat; tramvaiele au stat pe loc şi toate prăvăliile au fost închise. Este şi drept ca cel puțin o singură zi să fie şi Ungaria cernită, după ce sute de ani românii din Ungaria au fost în mod statornic în doliu. Şi apoi, nu trebuie să uităm noi, românii, ziua de *24 April 1918*, ziua a 3-a de Paşti, zi dureroasă de doliu național, în care s-a semnat *tra-*

[96] **Alexandru I** (1893-1920), al doilea fiu al regelui Constantin I al Greciei, rege între 11 iunie 1917 şi 25 octombrie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tatul de pace de la Bucureşti, la ora 12, în Palatul de la Cotroceni, tratat care ne-a ciuntit scumpa noastră Țară de toți munții ei şi ne-a impus datorii de război peste puterile noastre, cu toate sutele de mii de morminte închise de curând peste tot atâtea vieți jertfite pentru marele şi sfântul nostru ideal! În acea zi aşa de tristă pentru noi, câtă bucurie şi veselie stăpâneau Capitala Ungariei şi ce cântare de biruință resuna pe tot cuprinsul mândrului Regat al Sfântului Ştefan! Poruncit-au ca şi clopotele bisericilor româneşti să sune credincioşilor victoria ungurilor, iar preoților români să înalțe rugăciuni către Atotputernicul pentru zdrobirea României! Mărire Ție, Doamne, mărire în vecii vecilor, că ne-ai dat drept răsplată Tratatul de pace de la Trianon!

Acest tratat are următoarele clauze relative la România: […] Prin semnarea tratatului de pace cu Ungaria să încheie în mod oficial şi pentru noi, românii, marea dramă ai cărei actori am fost. Statul artificial care se mândrea cu o existență milenară şi în care milioane de oameni de diferite naționalități gemeau sub cel mai greu jug; Statul care nu se putea menține decât prin tirănie înăuntru şi agresiune în afară, aşa încât era o amenințare permanentă pentru linişte şi siguranța Europei; Statul acela nu mai există nici de fapt, nici de formă. În locul lui a rămas o Ungarie potrivită cu numărul şi însemnătatea poporului unguresc, adecă un stat natural, care va putea trăi şi se va putea dezvolta în linişte, dacă oameni chemați la cârma lui îşi vor da seama de condițiile nouei întocmiri a aşezământului european. Dacă fruntaşii ungurilor vor înțelege că reîntoarcerea la starea din trecut este peste putința omenească şi dacă vor şti să-şi lumineze poporul în privința aceasta, atunci Ungaria, şi numai atunci, nu va avea să se teamă de vecinii ei, şi îndeosebi de România, şi va putea să-şi întrebuințeze toate puterile pentru vindecarea rănilor, pentru împlinirea lipsurilor şi pentru îndrumarea poporului maghiar pe căile adevăratei civilizațiuni europene. Într-o asemenea lucrare ungurii pot conta pe concursul vecinilor şi pe sprijinul binevoitor al marilor puteri, iar eu voiu încheia această zi istorică, această zi mare şi sfântă pentru neamul nostru strigând din toată inima: „Trăiască România în vecii vecilor!”

[Vasile Bianu, *Însemnări...*, vol. 2, p. 410-411]

19. 10 iunie 1920, Bucureşti, Articolul lui Nicolae Iorga, „Pacea cu Ungaria”, în care arată că Ungariei i s-au stabilit hotare reduse la limitele strict naționale

Pacea cu Ungaria

După nesfârşite zăbăvi şi încercări de tot felul, delegația ungurească a iscălit tratatul de pace prin care ceia ce se numia acolo „teritoriul național” a fost redus la limitele strict naționale pe care le cerea de mult dreptatea şi care au ajuns, din fericire, a fi cerute şi de noul spirit ce domneşte în viața internațională. În schimb, noua Ungarie capătă asigurarea formală că Liga Națiunilor, menită totuşi a fi cândva o realitate, va şti să asigure oricărui național maghiar pe care resultatul fatal al vechilor cuceriri şi silnicii îl sileşte azi a locui în umbra altui steag tot ce-i trebuie pentru a trăi netulburat potrivit cu tradițiile poporului său, la a cărui viață sufletească se va putea împărtăşi pe deplin. În clipa însă când condeiul delegaților iscălia tratatul de „sfâşiere”, care nu e decât *unul de hotărnicie dreaptă între neamuri trăind de veacuri în devălmăşie silită*, toată opinia publică a Ungariei – sunt sigur că socialiştii, ca şi ceilalți – demonstra prin toate mijloacele posibile contra „nedreptății” şi afirma hotărârea de a duce o necontenită luptă pentru recâştigarea vechilor graniți. Iar „Parlamentul secuiesc” din Budapesta va fi votat una din acele hotărâri cu care se mângâie şi se întețeşte tot odată mândria unui popor de stăpâni deprinşi a porunci în lăuntru şi a sfida în afară. Nu vorbesc ca român, ci ca om pătruns de cerințele etice ca şi de necesitățile de ordine materială ale timpului, când spun fără patimă contra nimănui – căci cunosc frumosul trecut şi cultura ambițioasă a poporului maghiar şi mă

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

întristez de orice lovitură nemeritată dată oricării finți omeneşti – că *poporul maghiar are altceva de făcut decât să-şi recapete hotarele din afară, şi anume: să-şi refacă sufletul înnăuntru*. Revisuindu-l şi *schimbându-l din medieval, ce continuă a fi, în modern, cum trebuie, în propriul său interes, să fie*, el va înțelege că *alcătuirile vechilor năpăşti năvălitoare şi creațiunile mandatelor pontificale de la anul 1000 nu mai pot dăinui astăzi*. Dar, mai ales, că un popor – şi de popoare e vorba astăzi, de *concurența între forțele lor vitale* – nu înseamnă în proporție cu *un teritoriu pe care nu-l poate umplea, ci cu energia lui care trece dincolo de margenile chiar ale unei locuințe naționale răsfirate şi dincolo de hotarele Statului*. Ungurul din Ardeal, din Bacica, din Slovăcime poate fi ținut legat de semința lui printr-un avânt de civilizație pe care noii dominatori n-au nici putința, nici voia de a-l opri. Această civilizație cere însă altceva decât acel aşa de puțin pe care-l permite grija, paralisantă în alte domenii, pentru revanşă. Pe când aceasta face posibilă tirania criminală a unui Horthy, cealaltă reclamă *o linişte sufletească sprijinită pe conştiința de drept, pentru sine, dar şi pentru alții*. Şi atunci, în interesul marii civilizații umane, ne putem înțelege foarte bine.

N. Iorga

[Neamul Românesc, anul al XV-lea, nr. 118, joi, 10 iunie 1920]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul II.
RECUNOAŞTEREA INTERNAȚIONALĂ A UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA

Introducere

Recunoaşterea unirii Basarabiei cu România a fost, de asemenea, o prioritate a diplomației româneşti şi a premierului Alexandru Vaida-Voevod. În condițiile în care România arătase clar că nu se va implica militar în războiul civil ce sfâşia Rusia Sovietică, şi care oricum nu mai lăsa îndoieli asupra deznodământului său, mai precis asupra înfrângerii forțelor antibolşevice, diplomații de la Paris şi Londra – în dorința lor de a vedea cum se manifestă diplomația guvernului Moscovei pe care nu-l recunoscuse nimeni – au devenit interesați să determine angajarea României în negocieri cu guvernul sovietic care ar fi putut să pună capăt stării de război dintre cele două țări.

Chiar în ajunul plecării sale „în Apus pentru negocieri"[1], la început la Paris, apoi la Londra, de fapt pentru a participa la Conferința miniştrilor de externe aliați de la Londra, Vaida-Voevod a respins față de contele de St. Aulaire solicitarea formulată de generalul Franchet d'Espèrey ca România să primească refugiați ruşi din Armata Albă pe teritoriul ei, aducând argumente de natură logistică şi politică: „Principiul intrării ruşilor pe teritoriul românesc va fi greu de acceptat de către țară, ca şi de către Parlament, şi nu ar fi, în fapt, aplicat, dacă România nu primeşte din partea Antantei, în problema Basarabiei, asigurări mai precise decât cele care i-au fost date până în prezent." (*Documentul nr. 1*)

Cele două mari puteri occidentale erau interesate de reglementarea situației din centrul Europei, primul punct de pe agendă fiind retragerea trupelor române dincolo de frontiera trasată Ungariei. De asemenea, o eventuală reluare a relațiilor cu Rusia Sovietică ar fi dat un impuls benefic comerțului din cele două țări, Rusia Sovietică şi Marea Britanie, cea din urmă fiind cel mai mult interesată, aşa că trebuia văzut care era disponibilitatea spre dialog şi negociere a guvernanților bolşevici de la Moscova. Despre importanța acestor tratative, Vaida îl înştiințează personal pe Nicolae Iorga îndată după ce ajunge la Londra, la începutul lui februarie 1920: „Vaida îmi scrie din Londra că a fost bine primit. Oamenii i se par sinceri. Trimite pe Ciotori[2] la Copenhaga, de formă pentru prizonierii noştri în Rusia, de fapt pentru

[1] Nicolae Iorga, *op.cit.*, p. 317, însemnare din 12 ianuarie 1920; se arată că în funcția de preşedinte de consiliu ad-interim a fost desemnat Ştefan Cicio-Pop.

[2] **Dimitrie N. Ciotori** (1885-1965), om politic, ziarist şi diplomat. A absolvit Şcoala Pedagogică din Craiova şi ulterior Facultatea de Drept din Bucureşti. În 1916 a intrat în serviciul diplomatic. În 1920 a funcționat ca viceconsul şi secretar al misiunii României la Londra şi a purtat negocieri la Copenhaga cu reprezentantul guvernului sovietic. A fost ales membru de onoare al Academiei Române (1936).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a intra în vorbă cu bolşevicii. Îmi recomandă să pun şi pe Lupu a încerca din partea lui, fără să avem aierul că există o nevoie din partea noastră.”[3] La 16 februarie 1920, Vaida îl înştiinţează tot pe Nicolae Iorga că premierul britanic Lloyd George „nu ia niciun angajament cu privire la Basarabia: e o chestie între noi şi ruşi. Vaida speră ceva mai mult de la Millerand”[4], a considerat Nicolae Iorga. În continuare, istoricul consemnează faptul că Vaida era informat de manevrele politice care se făceau la Bucureşti de către liberali pentru aducerea la guvernare a generalului Al. Averescu şi ar fi dorit să fie rechemat de către preşedintele Adunării Deputaţilor (Iorga), pentru a nu fi surprins de evenimente în străinătate[5] – aşa cum se va întâmpla în cele din urmă.

Una din condiţiile puse de Consiliul Suprem recunoaşterii cerute de România este retragerea trupelor române din Ungaria, ceea ce Vaida se grăbeşte să transmită factorilor politici decidenţi din România. La 18 februarie, Nicolae Iorga scrie: „Vaida mi-a telegrafiat, dar nici până acum n-am primit telegrama, să grăbim retragerea trupelor pe linia Clemenceau. Ce pot face? Mi se obiectează că nu pot fi părăsite magaziile.”[6] Între timp, Vaida este informat, la 20 februarie, de ataşatul diplomatic de la legaţia românească, Viorel Virgil Tilea[7] – fostul său secretar particular –, despre disponibilitatea Marii Britanii de a recunoaşte unirea Basarabiei cu România. (*Documentul nr. 5*)

La 24 februarie vine vestea că cel care deţine funcţia de comisar sovietic al Afacerilor Externe, Gheorghi Vasilevici Cicerin[8], a făcut o ofertă de pace României adresată premierului Vaida-Voevod. Acest lucru se realizase graţie premierului britanic, care îi oferise premierului român sprijinul „spre a începe tratative de pace cu o comisie rusească, şi eu trebuia să desemnez localitatea pentru întâlnire. Opinia publică engleză era pornită contra comuniştilor... Lloyd George îmi dădu să înţeleg că Englitera nu ar fi ţara potrivită. (Eu eram cobaiul de experienţă. *Acceptând rolul am dobândit recunoaşterea Basarabiei ca parte integrantă a României*. (subl. n.)”[9]. Vaida acceptă imediat propunerea de negociere, fapt care îl nemulţumeşte pe regele Ferdinand, ce considera că ar fi trebuit să fie consultat şi el, şi care va semnala acest lucru lui Ştefan Cicio-Pop, la 7 martie[10]. La 26 februarie, se reuneşte la Bucureşti un Consiliu de Miniştri la care participă generalul Constantin Prezan[11], şeful Marelui Cartier General. Acesta „expune situaţia militară. I se pare că, lupta fiind acolo, în Rusia, între germani şi englezi, şi aceştia [englezii] fiind învinşi, bolşevicii caută înainte de toate să-şi deschidă un drum către Germania... A făcut bună impresie că n-am primit pe denikinişti... Generalul e pentru pace: cu starea de spirit în armată şi în populaţie n-am putea rezista mult. Numai dacă acei cari vorbesc şi de diferendul

[3] Nicolae Iorga, *op.cit*, p. 333.

[4] Nicolae Iorga, *op.cit*., p. 336.

[5] Nicolae Iorga, *op.cit*., p. 337.

[6] Nicolae Iorga, *op.cit*., p. 339.

[7] **Viorel-Virgil Tilea** (1896-1972), om politic, jurnalist şi diplomat, membru al Partidului Naţional Român. Studii juridice la Viena. În anii 1919-1920 a fost secretarul particular al vărului său, Iuliu Maniu, şi ataşat diplomatic la Londra. Ulterior, şi-a continuat activitatea politică în Partidul Naţional şi Partidul Naţional-Ţărănesc. A fost ministru plenipotenţiar la Londra (2 februarie 1939-septembrie 1940). Informarea sa adresată către Foreign Office la 16 martie 1939 despre posibila agresiune a Germaniei asupra României a pus capăt politicii conciliatoriste anglo-franceze. După instaurarea regimului antonescian, a solicitat azil politic în Marea Britanie, fiind intens implicat alături de nepotul său, Ion Raţiu, în activităţile politice ale exilului.

[8] **Gheorghi Vasilievici Cicerin**, ortografie franceză: Tchicherine (1872-1936), revoluţionar marxist şi politician sovietic. A ocupat funcţia de ministru de externe (comisar al poporului) al Rusiei Sovietice şi Uniunii Sovietice în perioada 9 aprilie 1918-21 iulie 1930.

[9] Al. Vaida-Voevod, *Memorii*, ediţie Alexandru Şerban, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, vol. 2, p. 81.

[10] Cf. Nicolae Iorga, *op.cit*., p. 353.

[11] **Constantin Prezan** (1861-1943) general român, figură emblematică a Războiului de Întregire, şef al Marelui Cartier General (5 decembrie 1916-1 aprilie 1918, 10 noiembrie 1918-20 martie 1920), mareşal al României (1930).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

teritorial ar cere Basarabia, am lupta – cât am putea. E vorba să se trimeată la Vaida Inculeț, care o şi doreşte, pentru a trece apoi prin Copenhaga, la bolşevici. Dar se crede mai bine să fie aici la îndemână."[12]

Pentru Vaida-Voevod ziua cea mare este 3 martie 1920, când asigurările de până atunci capătă o formă concretă din partea lui Lloyd George, ce elaborează o notă prin care Consiliul Suprem asigură că va recunoaşte apartenența Basarabiei la România atunci când trupele române vor încheia evacuarea Ungariei şi, mai mult, îl asigură pe Vaida că nu se cere României să înceapă vreo acțiune ostilă împotriva Rusiei Sovietice, şi că România va fi ajutată de aliați în limita posibilităților dacă va fi ținta unei agresiuni sovietice. (*Documentul nr. 17*) Tot în acea zi Consiliul Suprem emite o declarație limpede în acest sens. (*Documentul nr. 18*) În aceste condiții, Vaida îl îndeamnă pe însărcinatul cu afaceri al României la Copenhaga, Tresnea Greceanu, să înceapă negocieri de pace cu Rusia Sovietică înainte ca recunoaşterea din partea aliaților a unirii Basarabiei cu România să apară în presă. (*Documentul nr. 21*)

La 4 martie 1920, Vaida-Voevod îi mulțumeşte lui Lloyd George pentru rolul important pe care premierul britanic l-a jucat în recunoaşterea de către Consiliul Suprem a apartenenței Basarabiei la România (*Documentul nr. 22*) şi transmite vestea la Bucureşti premierului ad-interim Ştefan Cicio-Pop. (*Documentul nr. 25*). Desigur un basarabean, Ioan Pelivan, este cel care anunță această realizare în fața Parlamentului României la 6 martie[13]. Răspunsul forurilor legislative şi al guvernului este organizarea a doua zi a unei mari şi splendide manifestații de bucurie populară la statuia lui Mihai Viteazul prin care se urmăreşte în primul rând solidaritatea cu premierul aflat la Londra, artizanul acestei reuşite; manifestația este amplu descrisă de către dr. Vasile Bianu, care ne vorbeşte şi despre dineul de gală de la Palatul regal, unde oaspeții de onoare sunt reprezentanții Franței. (*Documentul nr. 27*) Succesul de politică externă repurtat de Vaida-Voevod nu serveşte la nimic guvernului pe care liderul transilvănean îl conduce. Chiar în ziua sărbătoririi recunoaşterii apartenenței Basarabiei la România, regele Ferdinand îi vorbeşte lui Ioan Nistor[14] de „Guvernul fără autoritate, de zăbava venirii lui Vaida, de imposibilitatea de a se menține situația. I-a lăudat pe Averescu, om de rânduială, şi pe Argetoianu, om de talent. Nistor i-a arătat că face o mare greşeală… Regele tace."[15] Zilele guvernului condus de Al. Vaida-Voevod sunt numărate.

La 10 şi 11 martie, Camerele legislative votează legea agrară pentru Basarabia, care permite împroprietărirea țăranilor de acolo cu o suprafață de teren agricol dublă față de ceea ce se va face în Vechiul Regat. Legătura sufletească de unire între locuitorii din Basarabia şi patria-mamă devine astfel indestructibilă. Soarta de premier a lui Vaida-Voevod este însă pecetluită: va fi înlocuit, la 13 martie, cu generalul Averescu, şi acest lucru i se telegrafiază fostului premier la Londra. Ministrul Afacerilor Străine în noul guvern este inițial Duiliu Zamfirescu[16], dar din 13 iunie funcția va fi preluată de cel pentru care aliații au o considerație cu totul

[12] Nicolae Iorga, *op.cit*., p. 345-346.

[13] Nicolae Iorga, *op.cit*., p. 352.

[14] **Ion I. Nistor** (1876-1962), istoric şi militant unionist bucovinean. Profesor la Universitățile din Viena şi Cernăuți, rector al Universității din Cernăuți. În 1915 se mută la Bucureşti, unde este ales membru al Academiei Române şi devine preşedintele comitetului refugiaților bucovineni. A fost membru al Consiliului Național din Bucovina care a hotărât unirea cu România la 28 noiembrie 1918. A fost desemnat ministru de stat pentru Bucovina la 18 decembrie 1918. A înființat în 1919 Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, care în ianuarie 1923 a fuzionat cu Partidul Național Liberal. A fost membru în mai multe guverne liberale: ministru al lucrărilor publice, 24 noiembrie 1927-9 noiembrie 1928, al muncii, 9 iunie 1934-14 noiembrie 1937 şi al cultelor şi artelor, în perioada 24 noiembrie 1939-10 mai 1940. A publicat peste 300 de studii de istorie medievală şi modernă.

[15] Nicolae Iorga, *op.cit*., p. 353.

[16] **Duiliu Zamfirescu** (1858-1922), scriitor, ziarist şi diplomat. Academician (1909), ministru de externe (13 martie-13 iunie 1920) şi preşedinte al Adunării Deputaților (iunie 1920-ianuarie 1921).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

deosebită, şi pe care generalul Averescu îl consideră drept mentorul său politic: fostul lider conservator-democrat Take Ionescu. Acesta din urmă aduce o nouă viziune în negocierile de pace cu sovieticii, în sensul unei intransigențe care va duce la eşuarea negocierilor cu Moscova, presupunând că cei de acolo chiar ar fi fost într-adevăr dispuşi să accepte vreo concesie.

În aprilie, încep să apară primele probleme legate de redactarea tratatului propriu-zis de recunoaştere: reprezentanții Franței semnalează pagubele pe care le vor suferi de cetățenii francezi proprietari în urma aplicării legei de reformă agrară în Basarabia şi apoi faptul că Statele Unite ale Americii nu vor participa la semnarea acestui tratat. (*Documentul nr. 28*) În iulie, continuă, la Londra, aşa-zisele tratative de pace cu sovieticii, România fiind reprezentată de Dimitrie Ciotori. Acesta semnalează acuzele sovieticilor privind o alianță antisovietică polono-ungaro-română patronată de Franța[17], dar şi părerea diplomaților sovietici că guvernul lor va „recunoaşte unirea Basarabiei cu România”. În ceea ce priveşte relațiile Moscovei cu guvernul de la Londra, diplomații sovietici afirmă că „nu se va ajunge la o pace directă cu guvernul englez, dar că acest guvern va închide ochii şi va lăsa ca să se facă negoț între ruşi şi diferite companii engleze”. (*Documentul nr. 30*)

În vara lui 1920, toate privirile europenilor sunt ațintite asupra războiului polono-sovietic. Armata de cavalerie sovietică a ajuns până la Varşovia şi pare gata să cucerească oraşul, dar la 15 august survine „minunea de pe Vistula”, sovieticii sunt învinşi şi, în scurtă vreme, vor fi alungați 500 de kilometri spre est, până la frontiera pe care o revendică polonezii. Oricât ar fi românii de îngrijorați de evoluția inițială a războiului, fapt pe care îl vedem oglindit în raportul ataşatului militar francez, generalul Victor Pétin, (*Documentul nr. 31*), ministrul afacerilor străine, Take Ionescu, este reticent în privința tratativelor cu sovieticii şi nu acceptă să se trimită reprezentanți români la Harkov sau altundeva, ba mai mult amenință cu demisia dacă i s-ar impune un asemenea demers (*Documentele nr. 32, 33*). Fireşte, România nu va accepta să participe la un demers agresiv împotriva Rusiei Sovietice (*Documentul nr. 34*), ceea ce lasă în continuare poarta deschisă tratativelor cu reprezentații Moscovei. La 28 octombrie 1920, se produce evenimentul mult aşteptat de România: în urma demersurilor lui Take Ionescu, la Paris reprezentanții Franței, Marii Britanii, Italiei şi Japoniei, pe de o parte, şi cei ai României – Take Ionescu şi prințul Dimitrie I. Ghica, ministrul plenipotențiar român în capitala Franței – pe de altă parte, semnează tratatul prin care se recunoaşte apartenența Basarabiei la România. (*Documentul nr. 35*) Articolul lui Nicolae Iorga din 4 noiembrie, *Recunoaşterea Basarabiei,* subliniază meritele lui Take Ionescu şi ideea conform căreia „orice Guvern rusesc va trebui, la recunoaşterea sa de către toți aliații, să admită valabilitatea acestui act.” (*Documentul nr. 37*) Un deziderat care nu se va realiza.

Acest tratat a fost ratificat la 13 aprilie 1922 de România[18], la 19 mai 1922 de Marea Britanie, la 11 mai 1924 de Franța[19], şi la 7 martie 1927 de Italia, dar n-a primit nici până astăzi ratificarea Japoniei spre a căpăta valoare juridică internațională[20]. În 1926, guvernul României, preocupat de întârzierea italiană a ratificării, a obținut, cu prilejul încheierii pactului de

[17] Ceea ce se va realiza la 3 martie 1921, fără participarea Ungariei, desigur.

[18] A fost ratificat de Senat la 3 aprilie 1922 şi de Adunarea Deputaților la 7 aprilie 1922. Legea pentru ratificare a fost promulgată prin Decret Regal nr. 1890 din 13 aprilie 1922, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 100 din 8 august 1922. Instrumentele de ratificare au fost depuse la Paris la 19 mai 1922, cf. Ion Ionaşcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României 1354-1920*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 453.

[19] Marea Britanie a ratificat tratatul de la Paris la 14 aprilie 1922, iar Franța la 24 aprilie 1924, dar cu mari concesii economice din partea României.

[20] Japonia nu va ratifica niciodată acest tratat din dorința de a nu ofensa Uniunea Sovietică, ce nu recunoştea apartenența Basarabiei la România, aşa că tratatul nu va putea fi invocat nici în 1940, nici în 1947 şi nici mai târziu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

amiciție şi colaborare cordială dintre Italia şi România[21], o promisiune de ratificare în urma unui schimb de scrisori între Benito Mussolini şi generalul Alexandru Averescu. La începutul lunii martie 1927, guvernul italian şi-a îndeplinit promisiunea, ratificând tratatul[22].

În aceste condiții, tratativele cu sovieticii se continuă, dar nu aveau cum să ducă la nici un rezultat. La 9 iulie 1921, Take Ionescu va declara în fața Adunării Deputaților că: „Eu, d-lor refuz să tratez cu republica sovietelor chestiunea Basarabiei. Cât timp voiu avea răspunderea politicei externe a României, această chestiune o consider închisă. Pot să tratez cu ei, cu urmaşii lor, îmi e indiferent, chestiuni cari se nasc din unirea Basarabiei cu România: chestiuni de proprietăți; chestiuni de drum de fier, toate chestiunile laterale, dar actul unirii Basarabiei cu România nu primesc să-l tratez, chiar dacă mi s-ar făgădui că îl vor recunoaşte; nu am nevoie de o asemenea recunoaştere. (Aplause prelungite şi unanime)."[23]

În concluzie, se poate afirma că Marile Puteri au acceptat unirea Basarabiei cu România nu numai în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare, a principiului naționalităților sau a dreptului istoric de reparare a nedreptății săvârşite la sfâşierea Moldovei prin Tratatul de Pace ruso-otoman de la Bucureşti, din 16/28 mai 1812, dar pentru a consolida România în fața amenințărilor la care era expusă atât din est, cât şi vest. Merită un gând de admirație şi recunoştință liderii României de la 1878 care au reprezentat neoficial țara la Congresul de pace de la Berlin – Ion C. Brătianu, premier, şi Mihail Kogălniceanu, ministru al afacerilor străine –, care au protestat solemn împotriva (retro)cedării impuse de Rusia imperială a celor trei județe din sudul Basarabiei şi nu au acceptat să semneze niciun act de recunoaştere. Trebuie menționat că textul tratatului (art. 45) se spunea că: „România retrocedează M.S. Împăratului Rusiei porțiunea de teritoriu *din Basarabia* desprinsă de la Rusia în urma Tratatului de Pace de la Paris din 1856, limitată de...". Aşadar, atunci s-a recunoscut că Basarabia este o regiune mai mare decât cele trei județe din sudul ei. „Fără rezistența hotărâtă din 1878, România ar fi pierdut dreptul moral de-a revendica Basarabia, atunci când sorocul dreptății i-o aducea după patru decenii, în ceasul prăbuşirii împărăției țarilor."[24] Chestiunea Basarabiei a rămas un subiect de ample dispute diplomatice între România şi Rusia Sovietică (devenită, la 30 decembrie 1922, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste – URSS), care a refuzat constant să recunoască valabilitatea Tratatului de la Paris. La rândul lor, SUA au recunoscut târziu, şi într-un mod indirect, tratatul. Motivele erau legate de *National Origins Act* din 1924, care restricționa primirea de emigranți din sudul şi estul Europei, în mod deosebit italieni, evrei şi slavi, iar în anii '30 SUA au acceptat emigranți din Basarabia, recunoscând astfel implicit apartenența Basarabiei la România. Refuzul Moscovei de a recunoaşte unirea Basarabiei a generat pentru România o vulnerabilitate permanentă de-a lungul frontierei sale estice în toată perioada interbelică. În final, la 26 iunie 1940, de aici s-a produs primul act al destrămării României Întregite.

[21] Semnat la 17 septembrie 1926.

[22] *Interesele şi drepturile României în texte de drept internațional public*, cu un studiu introductiv de N. Daşcovici, Iaşi, 1936, p. 33 -34.

[23] Dezbaterile Adunării Deputaților, în *Monitorul Oficial* nr. 144, 22 februarie 1922, p. 3664.

[24] Gh. Brătianu, *Acțiunea diplomatică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenții diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, Bucureşti, 1940, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 11 ianuarie 1920, Bucureşti, Ministrul Franței la Bucureşti informează despre refuzul guvernului român condus de Al. Vaida-Voevod, la solicitarea generalului Franchet d'Espèrey, ca România să primească refugiați ruşi din Armata Albă, refuz motivat cu argumente de natură logistică şi politică**

Telegramă la sosire Bucureşti, 11 ianuarie 1920, primită prin curier la 20 ianuarie

Generalul Franchet d'Espèrey cerându-mi să insist pe lângă guvernul român în vederea obținerii deschiderii frontierei româneşti refugiaților ruşi şi trupelor lui Denikin[25], i-am făcut cunoscut rezultatul demersurilor mele prin următoarea telegramă (a se vedea telegrama anexată nr. 8-9-10 din 12 ianuarie). După intenția pe care el mi-a exprimat-o, preşedintele Consiliului a reunit ieri pe toți reprezentanții aliați, inclusiv pe cei ai Poloniei şi Greciei, care au numeroşi compatrioți printre refugiații ce urmează a fi adăpostiți în România. El ne-a citit două note ale căror copii le trimit Excelenței Voastre prin curier (depeşa nr. 9) în care sunt enunțate condițiile puse de guvernul român la intrarea trupelor ruse pe teritoriul său. Toți reprezentanții aliați consideră că aceste condiții sunt legitime şi că sentimentele de umanitate sunt în acord cu interesele generale ale ordinii pentru a impune Antantei obligația de a le satisface. Colegii mei telegrafiază în acest sens guvernelor lor. Într-adevăr, din punct de vedere material, situația grea în care se află România o pune în imposibilitatea de a lua numai asupra sa transportul, instalarea şi hrana refugiaților. Această sarcină trebuie, deci, să revină Antantei. Pe de altă parte, din punct de vedere moral, principiul intrării ruşilor pe teritoriul românesc va fi greu de acceptat de către țară, ca şi de către Parlament, şi nu ar fi, în fapt, aplicat, dacă România nu primeşte din partea Antantei, în problema Basarabiei, asigurări mai precise decât cele care i-au fost date până în prezent. Dacă într-adevăr, drepturile României în Basarabia nu

[25] **General-locotenent Anton Ivanovici Denikin** (1872-1947), absolvent al Şcolii Militare din Kiev. După ce s-a remarcat în războiul ruso-japonez din 1905, a fost promovat general-maior şi comandant al districtului militar Kiev. În septembrie 1914, a devenit adjunct al şefului statului-major al Armatei 8, participând, mai târziu, la luptele din Galiția în funcția de comandant al Brigăzii 4 Puşcaşi. În 1916, a fost numit la comanda Corpului 8 (40.000 de soldați) trimis pe frontul din România. După revoluția din februarie 1917, a fost şeful Statului-Major al generalilor Mihail Alexeev, Alexei Brusilov şi Lavr Kornilov, sprijinind încercarea de lovitură de stat a acestuia din urmă. După preluarea puterii de către bolşevici, Denikin şi Kornilov au creat Armata Albă din sudul Rusiei, care a declanşat războiul civil. În martie 1920, armata lui Denikin mai controla doar Peninsula Crimeea. În aprilie i-a cedat conducerea generalului Wranghel, după care a plecat în exil, rămânând unul dintre fruntaşii emigrației ruse.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sunt garantate de către aliați, ea nu va consimți niciodată să lase să pătrundă în țară, în special în Basarabia şi în împrejurimi, un număr nedeterminat de ruşi care nu-şi ascund intenția lor de a relua această provincie de îndată ce vor avea mijloacele şi a căror simplă prezență, datorată ospitalității pe care ar urma să o primească, ar reprezenta un risc în continuare pentru a fi invocată în vederea contestării caracterului românesc. În final, în stadiul actual al crizei pe care o străbate România din dublul punct de vedere, politic şi economic, cel mai bun mijloc de a-i reda vigoarea necesară pentru a rezista bolşevismului şi pentru a-l combate din afară este de a satisface pe cât posibil sentimentul său național şi de a-i demonstra solicitudinea eficace a aliaților. Colegii mei telegrafiază reprezentaților guvernelor lor la Constantinopol pentru a-i pune de acord în legătură cu primele măsuri care trebuie luate cu generalul Franchet d'Espèrey, pe care, la rândul meu, îl voi ține la curent privind stadiul problemei. În ceea ce priveşte concursul material necesar pentru a asigura întreținerea ruşilor, numai colegul din Italia a avut rezerve, exprimându-şi părerea că, în stadiul actual al opiniei publice din Italia, guvernul său nu ar putea, fără îndoială, să obțină credite pentru a contribui la întreținerea trupelor lui Denikin.

Saint-Aulaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1493, rola 176, cadrele 268-269]

***2.* 12 ianuarie 1920, Bucureşti, Telegramă a ministrului plenipotențiar al Franței la Bucureşti, Saint-Aulaire, adresată generalului Franchet d'Espèrey, în legătură cu rezultatul problematic al intervenției pe lângă guvernul român pentru deschiderea frontierelor româneşti trupelor lui Denikin şi refugiaților ruşi**

Pour Haut-Commissaire de France à Constantinople, Pour Général Franchet d'Espèrey.

J'ai insisté auprès du Gouvernement roumain pour amener à ouvrir sa frontière aux troupes de Denikine et aux réfugiés d'Odessa. Le Président du Conseil n'oppose pas une fin de non recevoir absolue à cette demande, mais il soulève deux objections:

I. Au point de vue matériel, il n'a aucun moyen d'assurer le transport, le logement et l'entretien des réfugiés. Tous les ponts du Dniester ont été détruits. Le transport devrait donc se faire par bateaux que seul les alliés sont en état de fournir. Il faudrait aussi installer des baraquements, envoyer des vivres et des vêtements. Le Gouvernement roumain pense que seul vous auriez les moyens de parer au plus urgent. Le gouvernement roumain ne pourrait donner que son territoire en assignant au réfugiés russes, sans doute dans la région de Tulcea, une zone où ils devraient être soumis à une rigoureuse surveillance sanitaire, des cas de typhus et de peste étant signalés.

II. Au point de vue politique, le Gouvernement roumain éprouve toujours la plus vivre répugnance à recueillir sur son territoire, surtout en Bessarabie ou dans la région voisine, un grand nombre des réfugiés russes qui, bolchévistes ou nationalistes, lui sont tous hostiles et dont la propagande peut l'exposer à un grave danger. Cependant, il ne les repousserait pas si les Alliés déclarent que les jour où la Russie sera reconstituée, ils lui demanderont de reconnaître les droits de la Roumanie sur la Bessarabie. Le Gouvernement roumain ne subordonne pas sa décision à des engagements à prendre par Denikine qui, dit-il, n'existe plus. Le Président du Conseil m'a dit qu'il allait rédiger à ce sujet une note à adresser à l'Entente. Le maximum de ce qui pourrait être obtenu serait que le Gouvernement roumain n'attende pas une réponse favorable à cette note pour recueillir les premiers réfugiés.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Je vous adresse ces renseignements trop peu précis encore pour être communiqués à Paris, afin de vous mettre à même, si vous le jugez possible, de prévoir dès maintenant l'aide matérielle à fournir, et de signaler l'intérêt qu'il y a, au point de vue militaire, à ce que les Alliés prennent sans délai au sujet de la Bessarabie une attitude de nature à tranquilliser le Gouvernement roumain et à lui enlever toute raison sérieuse de ne pas accorder l'hospitalité aux troupes de Denikine.

Saint-Aulaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1493, rola 176, cadrele 270-271, publicat şi în *Desăvârşirea unității național-statale...*, vol. V, doc. nr. 844, p. 581-582]

***3.* 14 ianuarie 1920, Paris, Memoriu redactat la Foreign Office despre decizia Marilor Puteri de a încuraja o colaborare între Polonia, România şi Rusia de sud şi despre faptul că la Conferința miniştrilor de externe de la Paris trebuie să se ia o hotărâre privind frontierele Basarabiei, acest aspect fiind principalul obstacol în calea normalizări relațiilor dintre Rusia şi România**

Foreign Office
Lord Derby, Paris, No. 298. January 14th 1920

My Lord,

I transmit you herewith a copy of a memorandum prepared in the Foreign Office at the time of the Conference of Prime Ministers and Foreign Secretaries in Paris in regard to the question of the future of Bessarabia.

2. [*sic!*] As Your Lordship is aware, I consider it desirable that this question should be dealt with by the Conference of Ambassadors at any early date.

Bessarabia

In June 1919, Admiral Koltchak's[26] Government declared that the principle of ratification of convenants regarding national groups by a Russian Constituent Assembly must be applied to the question of Bessarabia. On September 30th 1919 Mr. Rattigan[27] reported from Bucharest that Monsieur Poklewski[28], representing General Denikin there, had on several occasions asked him to advice Monsieur Bratiano to drop his pro-Ukrainian policy and extend immedi-

[26] **Aleksandr Vasilievici Kolceak** (1874-1920). Provenit dintr-o familie cu tradiții militare de origine română din Basarabia, a intrat în forțele navale în 1894. Începând din 1902, a participat la mai multe expediții polare. După războiul ruso-japonez din 1905, a fost însărcinat cu reconstrucția flotei. În august 1916, a fost avansat viceamiral şi numit comandantul flotei din Marea Neagră. După revoluția din februarie 1917, a părăsit Rusia. A revenit în Siberia (prin Manciuria) în ianuarie 1918, pentru a conduce o parte din forțele antibolşevice. Între 18 noiembrie 1918 şi 13 noiembrie 1919, autopromovat amiral, a fost şeful guvernului de la Omsk. A desfăşurat o ofensivă contra Armatei Roşii în direcția Orenburg–Uralsk, cu sprijinul forțelor britanice, dar în aprilie 1919 a început contraofensiva Armatei Roşii. La 14 noiembrie 1919, a fost cucerit Omsk. A fost executat de bolşevici la 6 februarie 1920, la Irkutsk.

[27] **William Francis Arthur Rattigan** (1879-1952), diplomat englez. A avut misiuni la Cairo şi Berlin. În februarie 1915, a fost transferat la Bucureşti, iar după retragerea în Moldova s-a refugiat în Rusia. A revenit ca însărcinat cu afaceri în perioada 22 aprilie 1919-15 octombrie 1920, după care a fost transferat la Constantinopol. A fost nevoit să demisioneze din serviciul diplomatic pentru că a fost implicat într-o aventură cu principesa Elisabeta a României.

[28] **Stanislaw Alfonsovici Poklewski-Koziell** (1868-1937), diplomat rus de origine poloneză, a îndeplinit funcții diplomatice la Tokio (1897-1901) Londra (1902-1907), ministru plenipotențiar la Teheran (1909-1913), la Bucureşti (20 decembrie 1913/2 ianuarie 1914-27 noiembrie/10 decembrie 1916, apoi 6/19 mai – noiembrie 1917). După război s-a stabilit în România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ate assistance to General Denikin. Monsieur Bratiano had invariably replied that the one deciding factor in his Russian policy was the question of Bessarabia. The Ukraine acknowledged the Romanian claim to this province, while Denikin did not; therefore, until the latter did so, Romania would withhold all real support from him and assist the Ukraine. On Mr. Rattigan's asking Monsieur Bratiano what would content him he replied: a declaration by General Denikin that he would respect the decision of the Peace Conference regarding Bessarabia. In consequence of Mr. Rattigan's good offices, General Denikin authorized his representative in Roumania about November 5th to give an assurance to the Roumanian Government that he wished to establish the friendlies relations with Roumania and that, as regards Bessarabia he agreed that the question must be settled by diplomacy and not by the sword. During the last days of November, and the hafly part of December Petlura[29] seems to have been from the Ukraine. General Denikin has since been everywhere defeated and may lose Odessa. Before he does so the moment seems appropriate for reaching a decision at Paris in regard to Bessarabia. The Peace Conference noted on November 11th that this question had still to be discuted. The message from Sir H. Mackinder[30] contained in a telegram from Admiral de Robeck of December 31st, shows that the Bessarabian frontier trouble may arise in an acute form owing to the insecurity of tenure of the Vaida Government in Romania and General Denikin's incapacity to hold the situation in South Russia. It is suggested therefore that in addition to the encouragement of effective co-operation between Poland, Roumania and South Russia, suggested by H. Mackinder, by direct communication between Sir Rumbold, Mr. Rattigan and himself, a definite decision should be reached by the Conference of Prime Ministers and Foreign Secretaries in Paris as to the boundaries of and sovereignty on Bessarabia. It is important to strengthen the Vaida Government and at the same time to remove the principal obstacle to the co-operation of Romania in regeneration of Russia.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 394, cadrele 338-339]

***4.* 19-21 ianuarie 1920, Paris, Fragment din memoriile lui Al. Vaida-Voevod în care acesta relatează: întâlnirea sa cu Clemenceau şi apoi cu Consiliul Suprem reunit la sediul Ministerului de Externe, în care i se arată că România trebuie să încheie retragerea trupelor sale din Ungaria dacă vrea să i se recunoască frontiera cu această ţară şi apartenenţa Basarabiei la România; discutarea problemei Basarabiei cu diplomaţii Louis Barthou şi Maurice Paléologue**

După această scenă, Lloyd George îşi aşează pe masă o hartă a Basarabiei, ceea ce făcui şi eu. M-am sculat şi, mergând înaintea lui Lloyd George, i-am atras atenţiunea că harta sa geografică nu dă situaţia reală a stării etnografice din Basarabia. Petele colorate, prin forma lor compactă, arată greşit repartizarea etnică, întrucât comunele sunt în parte curat româneşti, bulgare, ruseşti etc. Însă sunt şi amestecate şi nu reiese clar tabloul celor cu preponderente

[29] **Simon Petliura** (1879-1926), jurnalist şi om politic, lider al luptei pentru independenţa Ucrainei după izbucnirea revoluţiei din martie 1917. A făcut parte din Rada Centrală ca responsabil cu problemele militare, iar din ianuarie 1919 a devenit preşedinte al Directoratului Central. A luptat de partea Poloniei împotriva Armatei Roşii. Ulterior s-a exilat la Paris, unde a fost asasinat la 25 mai 1926.

[30] **Sir Halford John Mackinder** (1861-1947), geograf britanic, savant şi om politic, considerat ca unul din întemeietorii geopoliticii şi geostrategiei. A condus University Extension College din Reading (care va deveni Universitatea din Reading) între anii 1892-1903, şi apoi London School of Economics (1903- 1908). A fost membru al parlamentului din partea oraşului Glasgow (1910-1922). Din 1923 a fost profesor de geografie la London School of Economics.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

majorități româneşti. A urmat o scurtă discuție, în decursul căreia Clemenceau îmi luă indirect parte. Nici Lloyd George nu era prea stăruitor, însă repeta că noi cerem să ni se recunoască Basarabia cu toate că nu ne-am supus verdictului Conferinței şi nu am retras măcar trupele... Clemenceau, cu vădită intenție binevoitoare, rezumă:

— Vom discuta problema chestiei basarabene după ce veți fi retras trupele din Ungaria.

Eu atunci am riscat o sugestie, adresându-mă prezidentului şi lui Lloyd George:

— Vă mulțumesc. Va să zică ne veți recunoaşte apartenența Basarabiei – hotărâtă de basarabenii înşişi, în virtutea autodeterminării – după ce vom fi retras armata...

Lloyd George, vioi dar cu bunăvoință:

— Nu! Atunci abia vom lua chestiunea în discuție.

Eu am făcut o mişcare trădând decepție şi, uitându-mă la Clemenceau, voiam să cer cuvântul. Bătrânul însă se grăbi să rezume:

– Chestia va fi dezbătută după ce veți retrage trupele... şi, în acelaşi timp privindu-mă, făcea semne cu mâna stângă, care îmi dădeau să înțeleg să nu mai continui. Mâna lui, fiind acoperită de masa prezidențială, nu se vedea de la locul unde şedeau ceilalți. Am înțeles gestul patern al bătrânului, iar dânsul a declarat şedința închisă, spunându-mi că pot pleca. M-am ridicat şi, salutându-i pe cei „mari", am plecat spre uşă. Clemenceau mi-a făcut cinstea de a mă întovărăşi, luându-şi călduros adio de la mine, când i-am exprimat îndatoratele mele mulțumiri. A fost pentru ultima dată că a prezidat, iar pentru mine, ultima oară că l-am văzut. Păstrez memoriei lui cel mai recunoscător devotament. Din partea lui m-am bucurat întotdeauna de sprijin binevoitor, politic şi personal. Primind invitarea în ziua următoare, am luat prânzul singur cu L. Barthou[31], într-o odaie separată. Barthou a fost un om cu mari calități şi era prezidentul comisiei pentru afaceri externe a Camerei franceze etc. etc. Câte teme nu s-au discutat în timpul mesei! Problema Basarabiei era pentru mine cea mai arzătoare. În legătură cu aceasta am aruncat vorba – ca un fapt divers – despre greutatea ce voi avea cu englezii, aceştia fiind în discuții cu URSS ca, pe cale de întrepuşi neoficiali, să găsească un aranjament. Barthou avu atunci o izbucnire:

— Nu se poate! De unde ați aflat?

— Regret că nu sunt în măsură să vă pot numi izvorul. D-voastră sunteți însă în situația să controlați veracitatea spuselor mele.

— Ai dreptate. Ei bine, dacă se confirmă, atunci nu vom putea permite ca Lloyd George să ne-o ia din nou înainte. Prea îşi iau englezii libertatea să procedeze de capul lor.

Şi la Ministerul de Externe i-am prezentat nedumerirea mea lui Maurice Paléologue[32], în acelaşi chip. Când am fost în audiență la Ph. Berthelot – înainte de a pleca la Londra – punând iarăşi în discuție chestia Basarabiei şi mă sculasem să-l părsesc, dânsul, petrecându-mă până la trepte, mi-a spus: „Veți avea întegul nostru sprijin. Ministrul nostru la Londra[33] o să vă stea în ajutor. *Tâchez à convaincre les Anglaises...*"

[Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, ediție Alexandru Şerban, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, vol. 2, p. 53-55]

[31] **Louis Barthou** (1862-1934), jurist, om politic şi diplomat, prim-minstru (22 martie-9 decembrie 1913), ministru de externe în perioada 23 octombrie-16 noiembrie 1917 şi 9 februarie-9 octombrie 1934. Asasinat la 9 octombrie 1934, la Marsilia, alături de regele Alexandru I al Iugoslaviei.

[32] **Maurice Paléologue** (1859-1944), diplomat francez, ambasador la St. Petersburg (1914-1917). În 1920 a fost secretar general la Ministerul de Externe în guvernul condus de Alexandre Millerand.

[33] **Paul Cambon** (1843-1924), ambasadorul Franței la Londra între 1898 şi 1920 (a negociat Antanta Cordială din 1904 şi intervenția Marii Britanii de partea Franței în 1914). Anterior fusese ambasador la Tunis (1882-1886), Madrid (1886-1890) şi Constantinopol (1890-1898). A fost fratele diplomatului Jules Cambon (1845-1935).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***5.* 24 ianuarie 1920, Paris, Telegramă a ministrului de externe al Franței, Millerand, adresată lui Saint-Aulaire şi ambasadorilor francezi de la Londra, Roma şi Washington în legătură cu demersurile făcute de Al. Vaida-Voevod pe lângă Consiliul Suprem Aliat cu privire la Basarabia şi problema evacuării trupelor române din Ungaria**

Ministre français Bucarest No. 54-55-56
Ambassadeur français Londres No. 614 (par courrier)
Ambassadeur français Rome No. 348 (par courrier)
Ambassadeur français Washington No. 215 (par courrier)
Communiqué à Conférence Groupe Avant
Bessarabie.

Pour tous sauf Bucarest: Pour votre information confidentielle. J'adresse le télégramme suivant au Ministre de France à Bucarest.

Pour Bucarest: Concernant votre télégramme No. 25

Pour tous: Dans sa séance du 20 Janvier, le Conseil Suprême a entendu M. Vaida-Voevod, qui a exposé les demandes de la Roumanie concernant la Bessarabie. Le Conseil a rappelé que le Gouvernement roumaine n'avait pas encore exécuté l'engagement, pris par lui, d'évacuer entièrement la Hongrie. Prenant acte de la bonne volonté témoignée à cet égard par Monsieur Vaida, il a exprimé l'avis que les troupes roumaines mettraient d'autant plus de hâte à procéder à l'évacuation qu'elles sauraient que la décision de la Conférence relative à la Bessarabie sera prise quand cette évacuation devait être terminée.

Le président du Conseil roumain a demandé si cela devait être considéré comme la promesse que la Bessarabie serait roumaine. On lui a fait observer que donner son assentiment à cette interprétation reviendrait à préjuger de la décision de la Conférence. Mais on lui a rappelé que la Commission des Affaires roumains, où toutes les principales puissances étaient représentées (sauf le Japon), s'était prononcée à l'unanimité pour l'attribution de la Bessarabie à la Roumanie. Monsieur Vaida appréciant à sa juste valeur cette observation, a remercié le Conseil Suprême et a promis de faire tous ses efforts pour hâter l'évacuation de la Hongrie, afin que la question de Bessarabie soit rapidement résolue. Les déclarations enregistrées ainsi au Conseil ont été faites par Monsieur Lloyd George. Monsieur Clemenceau avait dit préalablement, au nom de la France, qu'il était prêt pour sa part à aller plus loin et à reconnaître dès à présent l'annexion de la Bessarabie. C'est ce langage qui a amené Monsieur Lloyd George à rappeler la décision de la Commission des Affaires roumaines, ce qui peut être considéré comme une promesse implicite.

Millerand

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, cadrele 729-730; publicată şi în *Desăvârşirea unității național-statale...*, vol. V, doc. nr. 849, p. 592-593]

***6.* 20 februarie 1920, Londra, Scrisoarea lui Viorel Virgil Tilea către Alexandru Vaida-Voevod, în care îi prezintă disponibilitatea guvernului britanic de a recunoaşte unirea Basarabiei cu România şi cererile britanicilor legate de relațiile României cu Ungaria**

Domnule Prim-Ministru!

Am onoarea a vă raporta cele ce urmează:

A. Spunându-mi ieri din nou un englez (omul lui Leeper) că guvernul englez va lua în curând o hotărâre în ce priveşte Basarabia, cu atât mai mult că guvernul englez ştie să aprecieze serviciul ce i l-ați adus dv. semnând tratatul cu Austria, l-am rugat pe numitul domn să se inte-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

reseze când şi sub ce condiţiuni s-ar discuta reunirea Basarabiei, spunându-i totodată că dv. aţi dat ordinele cele mai hotărâte pentru retragerea trupelor de la Tisa, şi explicând dificultăţile retragerii. Această chestiune am pus-o şi pentru a vedea dacă declaraţia dlui Stroescu a avut aici un efect nefavorabil. Azi am primit următoarele explicaţiuni şi „sfaturi":

1. Textul recunoaşterii reunirii Basarabiei cu România este gata, (elaborat de Leeper) în sensul pe care îl cunoaşteţi dv., şi este acceptat de oameni conducători. „Pronunţarea" asupra Basarabiei o va face-o Consiliul Suprem conform promisiunii date dv. în 20 ianuarie, după ce trupele noastre vor fi ajuns frontiera fixată în Ungaria. „Dar aţi putea la venirea dv. la Londra cere să se pronunţe Consiliul Suprem mai repede, arătând că trupele de fapt sunt în retragere, despre care fapt s-ar putea uşor convinge o comisiune militară aliată la faţa locului". Cu toate că este greu de înţeles că retragerea nu se poate face în 4 săptămâni, când înaintarea s-a făcut în 3 zile, Consiliul Suprem ar fi «poate» cu atât mai mult învoit să facă o pronunţare mai urgentă dacă tratatul cu Ungaria se va desfăşura uşor şi repede". (Intenţiunea este uşor de înţeles.)

B. În ce priveşte tratatul cu Ungaria, frontierele nu vor fi schimbate, dar Franţa (!) şi Italia cer ca să se asigure industriei maghiare materiile brute din fostele teritorii ale Ungariei. Această cerere ar dispărea cu totul dacă şi dv. aţi accepta, precum au asigurat Cehoslovaciei şi Jugoslaviei, că vor accepta să se stabilească *free trade* („comerţ liber") cu Ungaria. (Asta însemnează în sensul englezesc să nu se ceară vamă pentru materiile brute etc. care ies din ţară şi nici pentru materiile ce ar veni în ţară din Ungaria.)

C. Va trebui să acceptaţi propunerea comisiei de reparaţii din Budapesta, ca noi să redăm Ungariei:

a. Imediat materialele cele mai urgente pentru refacerea ei, ca: locomotive, vagoane, maşini agricole, seminţe etc.

b. Mai târziu, materialele neurgente rămânând ca să putem păstra materialul militar.

D. Mai spunea domnul, precum am telefonat azi, că ar fi bine dacă în comun cu cehii şi sârbii aţi mulţumi Consiliului Suprem că a făcut imposibilă revenirea Habsburgilor pe tronul maghiar.

E. Încât priveşte afirmarea că cehoslovacii şi jugoslavii s-ar fi pronunţat că sunt gata de a introduce comerţ liber faţă de Ungaria, mi s-a părut că este o cursă sau intrigă, şi deci m-am dus imediat de am văzut pe însărcinatul cu afacerile cehoslovac. Dl Veverka[34] mi-a afirmat ferm şi hotărât că, nici oficial, nici în convorbiri particulare, nu s-au pronunţat pentru comerţul liber – din contra, ei nu pot accepta aşa un aranjament cu niciun stat. Acelaşi lucru mi l-a afirmat şi [în ceea] ce priveşte jugoslavii, cu care are contact zilnic.

F. Fiind comploturi analoage ca cel din Oradea Mare descoperite şi în Slovacia, i-am făcut propunerea să publicăm documentele într-o broşură comună. Această propunere a primit-o cu însufleţire. Vă rog, deci, dle Prim-Ministru, să binevoiţi a dispune să mi se trimită de urgenţă un istoric al complotului cu facsimilele documentelor importante.

G. Vorbind de Polonia, mi-a spus dl Veverka că a auzit de la francezi că noi am avea un acord secret cu Polonia şi era tare neliniştit de aceasta, spunând că, cât (*sic!*) timp vom avea alianţa cu Polonia, legăturile între Cehoslovacia şi noi nu pot fi tare strânse. Eu am desmințit ştirea despre alianţă, şi i-am amintit numai de acordul (transitoriu) economic, aducând şi chestiunea Maramureşului la vorbă.

H. Precum v-am raportat deja, confesiunile din Anglia (mai ales unitarienii) din nou se mişcă, dar acuma pe faţă, pentru schimbarea tratatului cu Ungaria. Fiindcă este imposibil a

[34] **Ferdinand Veverka** (1887-1981), om politic şi diplomat ceh, ministru plenipotenţiar la Bucureşti (6 februarie 1921-octombrie 1924), la Berna (10 noiembrie 1924-octombrie 1928) la Washington (noiembrie 1928-decembrie 1936), la Viena (decembrie 1936-martie 1938). A murit în exil la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

publica întâi în presa de aici articole contra lor, căci ei nu prea ies în presă, ar fi foarte bine dacă ați dispune să se scrie într-un ziar din Paris un articol de fond care ar arăta că pretențiunile maghiarilor sunt susținute în Anglia mai ales de cercurile clericale, care, sub masca de protejare religioasă a populației din Slovacia şi Transilvania, susțin argumentele politicii maghiare, şi arătând că e nedrept ce ni se face nouă şi cehilor prin asta. Articolul ar face senzație aici şi, fiindcă ar veni din Franța, ar îndupleca cercurile hotărâtoare de aici să fie mai calme față de clericali în ce priveşte cererile lor.

I. Fiindcă deduc că dv. nu veți mai putea veni la Londra, vă rog să-mi permiteți a vă propune să trimiteți pe dl Brediceanu[35] (care cunoaşte chestiunea maghiară) cu o scrisoare personală către Lloyd George, explicându-i necesitatea de a vă reîntoarce în țară, şi rugându-l să consulte pe dl. Brediceanu, care şi el a fost un luptător pentru eliberarea noastră.

K. Aflând că preotul Drummond, care a fost la Cluj, pleacă în America pentru a face propagandă maghiară, vă rog, d-le Prim-Ministru, să împuterniciți pe dl Boerescu[36] să deie în numele dv. instrucțiuni însărcinatului cu afacerile noastre de la Washington, trimițându-i totodată şi materialul necesar pentru a contracara această propagandă.

L. Reîntors în țară, vă rog, dle Prim-Ministru, să dispuneți să mi se telegrafieze regulat fazele situației interne pentru a putea desminți intrigile care sigur se vor ivi acum şi aici.

M. O schimbare de guvern la Bucureşti, văzută de aici, ar fi cu totul în defavorul intereselor țării, neavând oameni politici să conteze cu ceva sigur şi stabil. Chiar şi numai ştirea publicată de Morning Post (dată de ziaristul Fermo) că în țară este criză de guvern, a făcut deja rea impresie. Cu atât mai mult ar fi nefavorabil schimbul de guvern acuma, când pacea cu Ungaria este actuală şi asemenea şi chestiunea Basarabiei în faza decisivă.

Primiți, vă rog, dle Prim-Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni de la al dv. sincer, devotat şi recunoscător,

V. V. Tilea

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 129, filele 1-5]

7. 24 februarie 1920, Londra, Scrisoare a lui Dimitrie Ciotori către Alexandru Vaida-Voevod în care se arată disponibilitatea Marilor Puteri de a sprijini formarea în Rusia a unui guvern format din toate elementele politice

Primită Londra 24 februarie 1920.
Légation Roumanie Londres, S. E. Vaida-Voevod

Personnel. J'ai acquis la certitude personnellement que les grandes puissances de l'Europe seraient sur le point d'appuyer formation en Russie d'un gouvernement composé de

[35] **Caius Brediceanu** (1879-1953), om politic şi diplomat, fiul marelui luptător pentru drepturile românilor din Banat, Coriolan Brediceanu (1849-1909). A participat ca notar la şedința Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia şi a fost ales membru în Marele Sfat Național. În 1919 a fost numit subsecretar de stat la Ministerul de Externe şi a fost ales delegat al României la Conferința de Pace, reprezentând interesele Banatului. În decembrie 1921 a intrat în guvernul condus de Take Ionescu, primul ministru bănățean din România Mare, cu funcția de ministru de stat pentru Ardeal şi Banat. Ulterior a intrat în corpul diplomatic, ca ministru plenipotențiar la Rio de Janeiro pentru Argentina, Brazilia şi Chile. În 1927 a fost numit ministru plenipotențiar la Vatican, iar între 1930-1931 a fost ministru plenipotențiar la Viena. Deputat în 1919 şi între 1926-1927. A fost membru al Partidului Național Țărănesc.

[36] **Mihail B. Boerescu** era secretar de legație la Londra, apoi însărcinat cu afaceri la aceeaşi legație. În perioada 17 aprilie 1928-15 noiembrie 1936 a fost ministru plenipotențiar la Berna.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tous les éléments politiques maintenant. Dans ce cas nos intérêts concernant trésor seraient grandement périclités si non perdus par le changement du régime qui provoquera grandes perturbations et donnera au nouveau gouvernement motif de rejeter toute responsabilité sur le compte des rouges. D'autre part grandes puissances de l'Europe ayant intérêt sceller question Bessarabie pour avoir toujours objet marchandage avec nous notre paix séparée avec les soviets rencontrerait grandes difficultés. Dans ce cas ne serait-il pas préférable si au lieu d'une paix ... je conclus avec L.[37] convention secrète sur la question trésor et des prisonniers. Je voudrais lui offrir en échange assurance que la Roumanie n'attaquera pas les rouges et ne prêtera pas son aide à leurs adversaires. Je leur demanderais de livrer et sous leur garde trésor jusqu'à notre frontière, j'exigerais reconnaissance par eux du fait accomplis concernant la Bessarabie … s'unir à la Roumanie. Question la plus urgente est sauver sans retard trésor qui ne peut nous être rendu comme les soviets. Veuillez me communiquer d'urgence votre avis et vos instructions dans le cas ou vous abondez dans mon sens.

Signé par Ciotori.

Tresnea Greceanu, nr. 73, 23 Feb.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 136, filele 1-2]

***8*. 24 februarie 1920, Londra, Scrisoare a lui Dimitrie Ciotori către Alexandru Vaida-Voevod în care îi comunică disponibilitatea lui Maxim Litvinov de a susține realizarea unei păci durabile între guvernele din Moscova şi Bucureşti**

Primită Londra, 24 februarie 1920.

Légation Roumanie Londres, S. E. Vaida-Voevod

Personnel. Je vous transmets à Londres ce télégramme chiffré que je vous ai expédié Paris, le 20 Février que Paris ne vous avait pas communiqué.

Dans une entrevue que j'ai eue avec L. aujourd'hui il a enfin consenti définitivement demander au gouvernement Moscou de nous transmettre l'offre et les conditions formelles pour la conclusion paix sur les bases posées par moi selon votre dernier télégramme chiffré. L. s'engage également obtenir de son gouvernement déclaration qu'il n'exercera aucune immixtion dans nos affaires intérieures et cela à titre de réciprocité. En ce qui concerne les troupes dont traite votre télégramme No. 355 L. m-a donné assurance formelle qu'elles n'étaient pas concentrées contre Roumanie mais contre Petliura. L. avait ajouté que dans tous le cas les armées rouges n'attaqueront pas Roumanie si elle de son coté ne les attaque pas. Cette assurance j'ai cru être nécessaire de la lui donner également. Je prie Votre E. de vouloir bien donner l'ordre strictement dans ce sens de observer cette attitude tant que dureront nos négociations. J'attends donc Copenhague remis des offres formelles paix promises par L. et je pris V. E. de vouloir bien en attendent exécuter les formalités dont traite mon télégramme dernier et qui me seront nécessaires pour entamer les négociations officielles. Je le prie aussi prendre des mesures en vue de désignation des spécialistes.

Signé par Ciotori.

Tresnea Greceanu, Nr. 74, Feb. 24.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 136, filele 3-4]

[37] Este vorba de Maxim Litvinov, comisarului poporului pentru afaceri externe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***9.* 25 februarie 1920, Londra, Scrisoare a lui Trăsnea Greceanu către Ciotori în care îi cere să transmită ca trupele române să nu provoace o confruntare cu forțele bolşevice pentru a nu perturba luarea unei decizii de către Marile Puteri**

Expediată la 25 Februarie 1920, Londra.

Ministre Roumain T. Greceanu, Copenhague
Personnelle pour Ciotori. Ordre pour que nos troupes n'attaquent pas part en même temps que ce télégramme. Elles n'ont pas attaqué jusqu'à présent et n'attaqueront pas dans l'avenir mais qu'elles ne soient pas non plus attaqués. Dès qu'une offre formelle et publique nous sera faite avec principales conditions de paix que vous me communiquez j'enverrai des experts dont je vous prie de préciser les spécialistes. Je prie accélérer la publication par eux des conditions de réciprocité pour que je puisse prendre dispositions avant mon départ pour Bucarest, d'une communication plus difficile. Les Grandes Puissances ne nous tiendront pas rigueur pour paix. Je répète donc demande une offre publique et sauve notre trésor. Tachez arranger rapatriement nos prisonniers mais avant tout obtenez l'offre publique de paix le plus vite possible.
Vaida-Voevod, Boerescu

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 136, fila 5]

***10.* 25 februarie 1920, Moscova, Informare adresată către Foreign Office despre necesitatea ca România şi Rusia Sovietică să intre în negocieri pentru stabilirea păcii**

Carnarvon[38] pour Londres. Vaida-Voevod Ministre President de Roumanie. Vingtquatre Février. Opérations militaires couronnés de succes des armes des deux republiques sovietistes Russe et Ukrainienne rendent urgente la necessité pour la Russie et la Roumanie d'entrer en pourparlers pour régler à l'aimable les relations entre les deux peuples et pour instituer entre eux des relations pacifiques et des rapports utiles et bien faisant pour les deux parties. Le Gouvernement Sovietiste Russe est d'avis que tous les différences entre des deux pays peuvent être applanées par voie de négociations pacifiques et toutes les questions territoriales résoulus à l'aimable. En conséquence le Commissariat du Peuple pour les Affaires Étrangères adresse au Gouvernement Roumain la proposition formelle de l'engagement de négociations de paix et le prie de lui faire connaître le lieu et la date où les représentats des deux états pourrons se rencontrer.
Le Commissaire du Peuple Tchitcherin.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 140]

***11.* 26 februarie 1920, Londra, Scrisoare a lui Ciotori către Al. Vaida-Voevod în care îi comunică despre negocierile sale cu Maxim Litvinov privind relațiile României cu Rusia şi eventuala restituire a tezaurului românesc**

Primită Londra 26 februarie 1920.
Légation Roumanie Londres, S. E. Vaida-Voevod

Personnelle. Je réponds à votre télégramme chiffré Nr. 403. J'ai en conférence avec L. ce matin. Il m'a de nouveau assuré que leurs troupes ne nous attaqueront pas. J'ai toujours

[38] Denumire codificată unei stații de transmisiuni radiotelegrafice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et de le début exigé que les offres officielles des soviets devaient avoir large publicité, ce que L. m'avait promis. Il croit que les soviets ont publié déjà en Russie les propositions faites à la Roumanie. Dans tous les cas il m'a assuré qu'il accélérait les formalités relatives à leurs propositions. J'ai beaucoup de raisons d'espérer que j'arriverai sauver trésor et les prisonniers. N'est-il pas nécessaire que dès que je vous le communiquerai un bon militaire, s'il est possible colonel Toma Dumitrescu vienne Copenhague muni de documents concernant les matériaux laissés par les Russes chez nous et nos matériaux qui se trouvent répandus partout en Russie. Il serait nécessaire également avoir des données exactes sur la nature et le montant du trésor. Je pourrai me dispenser des autres specialistes.

Signé par Ciotori.

Tresnea Greceanu, Nr. 85, Feb. 26.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 136, fila 6]

***12.* 26 februarie 1920, Londra, Scrisoare adresată lordului Curzon, secretar al Foreign Office-ului, de către Herbert Fisher[39], ministrul educației, în care se arată că premierul român Vaida-Voevod cere aprobarea aliaților pentru deschiderea negocierilor de pace cu guvernul bolşevic pe baza recunoaşterii apartenenței Basarabiei la România şi, de asemenea, că a dat ordin de retragere armatei române din Ungaria**

His Right Hon. Earl Curzon of Kedlestone K.G., G.C.S.I., G.C.I.E[40].

My dear Curzon,

The Roumanian Prime Minister called upon me this morning primarly with a view of opening up certain matters, with which I need not trouble you, connected with the interchange of Teachers and Professors between this Country and the Kingdom of Romania. He took, however, the opportunity of enlarging at considerable length upon the foreign relation of Roumania and upon the general tendancy of Roumanian policy, and complained that, owing to the pre-occupation of the Prime Minister, he had very little opportunity of impressing his view of the situation upon our Government. His first desire is to obtain the sanction of the Allies for the opening up of negotiations between Roumania and the Bolshevik Government and the conclusion of a Peace with the Bolsheviks on the basis of the cession of Bessarabia to Romania. He enlarged upon the unsettlement of Bessarabia, upon the difficulty of enforcing law and order while the fate of that Province was still uncertain, and upon the likelihood obtaining from the Bolshevik Government – which was more interested in the propagation of its communistic ideals than in any territorial questions – the cession of a Province which, so far as the rural population is concerned, is Romanian in race and sympathy. I asked his Excellency whether he thought that the urban population of Bessarabia would accept without difficulty the transfer of the Province to Romania, seeing that they are mostly of Jewish race and persuasion. Here again he was confident of good results, provided that the Treaty could be made quickly.

The second topic on which he commented was the frontier of Hungary. In accordance with the decision of the Allied Council he had given soldiers for the withdrawal of the Roumanian Army to the line which had been agreed upon. He was convinced that the General Staff

[39] **Herbert Fisher** (1865-1940), istoric, pedagog şi om politic, ministru al învățământului (President of the Board of Education) în cabinetul lui David Lloyd George (10 decembrie 1916-19 octombrie 1922).

[40] Denumirea prescurtată a celor mai importante decorații primite de diplomatul britanic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

was confronted with technical difficulties, scarcity of coal, railway transport, etc... so great as to make it practically impossible to carry out the wishes of the Allied Powers at once. There had been no failure of good faith and the Allies could rely upon it that the Roumanian Army would be withdrawn. The fate of Hungary, however, was a matter of serious concern and he was anxious that at all costs Hungary should not be permitted to elect a Monarch who was connected either with the Habsburg or the Hohenzollern families. The elevation of a member of one of the Hungrian noble families to the Hungarian Throne was, in his view, quite impracticable. If there were no other difficulty the jealousies of the noble ladies of Hungary would in themselves suffice to frustrate any such solution. A Pole would be the climax of calamity. Hungary was still a feudal country. In spite of a certain democratic façade the domestic arrangements of the constitutional edifice were thoroughly mediaeval and what Hungary wanted was a ruler from the West who would democratize the Country – an English of a Danish Prince for preference, but in any case a ruler chosen from the circle of the Allied Powers who would give a strong democratic impulse to the social and political forces in the country. I have no doubt that all this is quite familiar to the Foreign Office but as promised his Excellency that his representations would be forwarded to the proper quarter I venture to trouble you with account of this interview.

Yours sincerely,
Herbert Fisher

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 394, cadrul 353]

***13.* 27 februarie 1920, Londra, Scrisoare a lui Ciotori către Al. Vaida-Voevod în care îi comunică faptul că Maxim Litvinov a primit un mesaj incomplet din partea bolşevicilor**

Primită Londra 27 februarie 1920.
Boerescu, Chargé d'affaires roumain, Londres.

Si le président du Conseil est parti Paris veuillez transmettre télégramme suivant: L. a fait publier aujourd'hui dans la presse danoise un communiqué disant que les soviets ont offert de voir quitter à la Roumanie et au Japon. Il m'a expliqué que le communiqué qu'il a reçu des soviets hier il est incomplet par suite de erreurs transmission. Il en a demandé la répétition qu'il me communiquera. Il croit d'ailleurs que formuler avoir reçu déjà les offres de Moscou.

Signé par Ciotori.
Tresnea Greceanu, Nr. 88, Feb. 27

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 136, fila 9]

***14.* 1 martie 1920, Londra, Scrisoare a lui Al. Vaida-Voevod către Ştefan Cicio-Pop, prim-ministru ad interim, în care îi explică disponibilitatea lui Lloyd George de a contribui la stabilirea păcii între Rusia Sovietică şi toți vecinii ei, inclusiv România**

Londra, 1 martie 1920
Ştefan Pop, Prim-ministru ad interim, Bucureşti

Necesitatea păcii întregii Europe Nitti o accentuase deja la întrevederea mea cu el în Paris. Lloyd George, cu ocazia ultimei conferințe, înainte de a mă reîntoarce la Paris, mi-a dat clar

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

să înțeleg că Englitera e pe cale a pune la cale pacea cu bolşevicii. Cunoscând situația francezilor după retragerea lui Clemenceau, prevedeam că vor ceda. L-am trimis pe Ciotori imediat la Copenhaga cu instrucțiile deja comunicate. Ciotori a operat foarte iscusit. Este meritul lui că ne vedem în fața ofertei păcii prin bolşevici. Cei de aici stăruiau ca noi să oferim pace. Am aflat de la Berthelot că Franța va ceda. Reîntors la Londra, am stăruit ca Englitera să intervină la Moscova ca bolşevicii să ofere tuturor vecinilor pace, recunoscând statul quo. Ei stăruiau într-una ca să căutăm pacea cu Lenin. Am continuat ceea ce să ne uşureze şi situația noastră, şi a bolşevicilor, dând Consiliului declarație că actualele granițe existente în virtutea autodeterminismului sunt de drept. V-am rugat ca Lupu[41] să sprijinească prin emisari intervenția mea. Nu ştiu ce rezultate a obținut. Ciotori comunică: sunt nădejdi întemeiate să obținem tezaurul de la Moscova. Pentru stabilirea furniturilor destinate pentru țară pierdute în Rusia şi pentru chestia prizonierilor, Ciotori a rugat pregătirea unei comisii de experți, pregătind şi dovezile. Am luat dispoziții spre a fi gata. Conferința doreşte terminarea cât mai urgentă a păcii cu Rusia. Pentru noi, [este] extrem de important să procedăm solidar cu ceilalți şi să nu semnăm izolați. Numai prin contact cu toți interesații putem lua dispoziții deplin orientați. În favorul ungurilor, multe intrigi şi mari sforțări. Ei pretind liberul schimb, pe lângă alte concesii. Am procedat şi voi proceda solidar cu cehii şi cu sârbii, apărându-ne de maghiari. Hotărârea Consiliului de a trimite generali a înlăturat pretextul de a nu discuta recunoaşterea şi a prelungi negoțierile cu ungurii.

În privința Basarabiei, toți mi-au promis sprijinul lor. Aşteaptă desfăşurarea discuțiilor cu Rusia şi studiază răspunsul unguresc. Totuşi, sper că săptămâna aceasta va aduce hotărârea privitoare la Basarabia şi maghiari. Greva ceferiştilor francezi a provocat subit plecarea lui Millerand. Se reîntoarce pe marți. [Îl] cred în situația dată pe Lupu foarte potrivit. Creditul ce-l are în Rusia şi aici, în Londra, la oameni de importanță îl pune în măsură să ne fie de sprijin şi de mare folos. Sunt convins că, dându-i Majestatea Sa ordin, se va conforma. Avem aflat avantajos împrumut mare extern. O să-l supun hotărârii după reîntoarcere. Totuşi, premierii sunt aici, afară de cehi, care au ministru foarte isteț ca delegat cu pline puteri. Cantacuzino, absent, Ghyka, reținut ca delegat la Paris, ambii fără continuitatea experiențelor şi oamenilor. La Londra, fără plenipotențiar, gândeşte-te cum pot lăsa în cel mai decizător moment totul baltă, plecând acasă. Acolo sunteți atâția oameni înțelepți, nimeni nu vrea paguba țării. Soluții se vor găsi până la reîntoarcerea mea, apoi fac cu plăcere loc oricui, dacă interesul țării şi Regele pretind. Nu mă pot mira destul cum de nu apreciezi, dragă Ştefane, gravitatea situației, depinzând şi liniştea şi siguranța în politica internă cu totul de la felul rezolvirii problemelor de aici. Proximele zece zile vor determina pentru viitor situația țării. Raportează Regelui.

Vaida-Voevod

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 154, filele 1-2]

***15*. 2 martie 1920, Londra, Scrisoare a lui Ciotori către Al. Vaida-Voevod în care îi comunică asigurarea primită din partea lui Maxim Litvinov că trupele Armatei Roşii se vor abține de la orice acțiune ostilă împotriva României**

[41] **Nicolae Lupu** (1876-1947), medic şi om politic. A făcut parte din Partidul Național Liberal între 1907-1918 şi a fost unul dintre fondatorii Partidului Țărănesc în 1918 (preşedinte în perioada 1924-1926). În continuare, a activat în Partidul Național Țărănesc, din care s-a desprins (în 1927-1934 a condus un nou Partid Țărănesc). În 1946 a creat Partidul Țărănesc Democrat, care a dus o politică de apropiere față de Partidul Comunist. A fost ministru de interne (27 decembrie 1919-13 martie 1920), al instrucțiunii publice (4-20 iunie 1927) şi al muncii (22 iunie 1927-9 noiembrie 1928).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Primită Londra, 2 Martie 1920
Légation Roumanie, S. E. Vaida-Voevod

Personnelle. L. m'assure aujourd'hui que Moscou a donné ordre formel pour que les troupes rouges s'abstiennent de toute action contre nous. Il m'a dit n'avoir pas encore reçu communication de Moscou concernant offre formel paix. Il attribue retard aux difficultés de la correspondance télégraphique et il croit que la transmission ne tardera pas être faite d'un moment à l'autre.

Signé par Ciotori.
Tresnea Greceanu, Nr. 95, Martie 1

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 136, fila 10]

***16*. 2 martie 1920, Londra, Scrisoare a lui Al. Vaida-Voevod către Ciotori despre oferta de pace a ministrului sovietic de externe, Cicerin, apărută în presă**

Expediată Londra 2 Martie 1920.
Tresnea Greceanu, Ministre plénipotentiaire, Copenhague

Pour Ciotori. J'apprends par les journaux qu'offres paix m'ont été adressées par Tchitcherin. Je n'ai pas reçu jusqu'à présent texte authentique. Je ne connais que le texte exact de l'offre me soit adressé sans retard. Aussitôt après réception je prendrais mesures pour envoyer délégués dans la ville ou les négociations auront lieu.

Vaida-Voevod, Nr . 443, Martie 2, 1920.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 136, fila 11]

***17*. 3 martie 1920, Londra, Scrisoare a lui Trăsnea Greceanu către Ciotori în care îi confirmă oferta de pace din partea ministrului sovietic de externe, Cicerin**

Expediată Londra, 3 Martie 1920.
Ministre Roumanie, Copenhague

Pour Ciotori. Vous communique aujourd'hui en clair télégramme reçu ce matin de Tchitcherin et la réponse que lui ai adressée. J'ai communiqué les deux textes à Bucarest demandant à quelle date nos délégués pourraient partir. J'ai une obligation morale demander les gouvernements alliés s'ils admettent la rencontre sur le territoire des nos délégués avec les délégués russes. Le gouvernement anglais m'a déjà répondu de façon négative. Prier me donner informations sur la situation de nos prisonniers en Russie, sur le trésor et la disposition de la connaissance réciproque de l'état de fait comme état de droit.

Vaida-Voevod, No. 449, Martie 3.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 136, fila 12]

***18*. 3 martie 1920, Londra, Scrisoare a lui David Lloyd George către Al. Vaida-Voevod, prin care îi face cunoscut că s-au luat în considerare cererile privind recunoaşterea unirii**

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Basarabiei cu România, dar care „nu va [vor] putea primi forma legală a unui tratat până când trupele române nu vor fi evacuate cu totul Ungaria". În plus, îl asigură că, în cazul în care România va fi ținta unui atac din partea Rusiei Sovietice, aliații îi vor acorda României tot sprijinul posibil

Your Excellency,

I have the honour to inform you, on behalf of the Peace Conference, that the Supreme Council have today considered the demands addressed to them by Your Excellency touching the recognition by the Conference of the reunion of Bessarabia with Roumania. I take this opportunity of reminding Your Excellency that the decision of this question by the Peace Conference was adjourned till the Roumanian Government had carried out the evacuation of Hungary. The Supreme Council have, however, taken note of the pledge given them by Your Excellency on this 26th February that evacuation of the Romanian troops should not be delayed beyond the dates fixed by the Inter-Allied Mission to be dispatched on the spot. The Council, therefore, in consideration to this, have agreed on the annexed formula in recognition of the reunion of Bessarabia and Roumania. This recognition cannot, however, be embodied into the legal form of a treaty till such time as Roumania troops have completely evacuated Hungary. In this connection I have to refer to the question raised by the Roumanian Government of making peace with the Soviet Government of Russia. The Supreme Council would refer in reply to the statement contained in their communique of the 24th February. From this you observe that the Supreme Council are agreed that they cannot accept the responsibility of advising Roumania to continue a war which may be injurious to their interest. Still less could they advise Roumania to adept a policy of aggression towards Russia. Should, however, Soviet Russia attack Roumania within its legitimate frontiers the Allies will give her every possible support. The Conference consider that the present recognition by themselves of the reunion of Bessarabia with Roumania should remove the chief obstacle to any such negotiations between the Government of Russia and Roumania as the Government of Roumania may consider advisable.

(Signed) D. Lloyd George

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 394, cadrele 360-363]

***19.* 3 martie 1920, Londra, Declarația Consiliului Suprem al Puterilor Aliate privind faptul că agreează ideea unirii Basarabiei cu România**

Déclaration du Conseil Suprême au sujet de la Bessarabie

Les principales Puissances Alliées se sont trouvées jusqu'à présent dans l'impossibilité de prendre une décision définitive sur la question bessarabienne à la fois parce qu'elles l'aient considérée comme une partie de la question générale roumaine, dont les difficultés avec le précédent Gouvernement roumain ont empêché le règlement et parce qu'elles avaient espéré qu'il eut été possible d'arriver à un accord amical entre la Roumanie et la Russie. Il semble aux principales Puissances Alliées qu'il n'y a plus de raison d'en différer plus longtemps le règlement. Le Gouvernement roumain a donné la preuve de son désir de résoudre dans l'intérêt de la Roumanie et de l'Europe en général les questions dont le résultat est en suspense et a soumis à la décision du Conseil Suprême la question du retrait de ses troupes de Hongrie, en se basant sur l'assurance des principales Puissances Alliées. En outre les Gouvernement alliées

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

se rendent compte que la question bessarabienne ne pourrait rester plus longtemps indécise tant dans l'intérêt de la Roumanie que les pays voisins. Après avoir pleinement pris en considération tant les aspirations générales de la population de Bessarabie et le caractère moldave de cette région, au point de vue géographique et ethnographique, que les arguments historiques et économiques, les principales Puissances Alliées se prononcent pour ces raisons en faveur de la réunion de la Bessarabie avec la Roumanie, qui est aujourd'hui formellement proclamé par les représentants de la Bessarabie et désirent conclure un traité pour le reconnaitre aussitôt que les conditions mentionnées auront été remplies. Elles considèrent que les intérêts généraux et particuliers de la Bessarabie seront sauvegardés par cette réunion, plus particulièrement en ce qui concerne ses relations avec les pays voisins et que les droits des minorités seront garantis dans les mêmes termes que pour les minorités résidant dans les autres parties du royaume roumain. Les principales Puissances Alliées se réservent le droit de soumettre toutes difficultés futures, qui pourraient être soulevées par une de ces deux questions, à l'arbitrage de la Ligue de Nations.

Londres, le 3 Mars 1920

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 180, filele 3-4]

***20.* 3 martie 1920, Londra, Hotărârea Marilor Puteri aliate şi asociate de a recunoaşte unirea Basarabiei cu România**

(Draft of Proposed Statement on Bessarabia)

The Principal Allied (? and Associated) Powers have hitherto found themselves unable to make any definite decision on the bessarabian Question both because they considered it a part of the general Roumanian question of which difficulties with the former Roumanian Government had impeded a settlement and because they had hoped that it would be found possible to bring about a friendly arrangement between Roumania and Russia. There appears to the Principal Allied (? and Associated) Powers no reason any further to delay a settlement. The Roumanian Government have shown every proof of their desire to settle in the interest of Roumania and Europe generally the outstanding questions at issue and have ordered the withdrawal of their troops from Hungary, relying on the assurance of the Principal Allied (? and Associated) Powers. The Allied Government moreover feel that in the best interests both of Roumania and neighbouring countries the Bessarabian question should no longer be left undecided. After taking into full consideration the general aspiration of the population of Bessarabia and the Moldavian character of that region from the geographical and ethnographical points of view, as well as the historic and economic arguments, the Principal Allied (? and Associated) Powers pronounce themselves, therefore in favour of the reunion of Bessarabia with Roumania and are desirous to conclude a treaty in recognition of this as soon as the conditions stated have been carried out. They consider that in this this reunion the general and particular interests of Bessarabia should be safeguarded more especially as regards its relations with the neighbouring countries and that the rights of minorities in it should be guaranteed on the same term as those residing in other parts of the Romanian Kingdom. The Principal Allied (? and Associated) Powers reserve the right to refer any future difficulties that might arise from either of these two questions to the arbitration of the League of Nations.

Indescifrabil

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadrele 819-820]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***21.* 3 martie 1920, Londra, Scrisoare a lui David Lloyd George către Al. Vaida-Voevod prin care îl anunță iminența recunoaşterii de către Consiliul Suprem Aliat a unirii Basarabiei cu România**

Londres, 3 Mars 1920
A Son Excellence Monsieur Vaida-Voevod

Excellence,

J'ai l'honneur de vous informer, au nom de la Conférence de la Paix, que le Conseil Suprême a pris en considération aujourd'hui les demandes qui lui ont été adressées par Votre Excellence au sujet de la reconnaissance par la Conférence de l'union de la Bessarabie avec la Roumanie. Je saisis cette occasion pour rappeler à Votre Excellence que la décision de cette question par la Conférence de Paix avait été ajournée jusqu'à l'exécution par le Gouvernement roumain de l'évacuation de la Hongrie. Le Conseil Suprême a pris cependant note de l'assurance donnée par Votre Excellence le 26 Février que l'évacuation des troupes roumaines ne serait pas différée au-delà des dates fixées par la Mission interalliée envoyée sur les lieux. C'est pourquoi le Conseil en prenant ceci en considération a approuvé la formule ci-jointe de l'union de la Bessarabie avec la Roumanie. Cette reconnaissance ne peut cependant être incorporée dans la forme légale d'un traité jusqu'à l'évacuation complète de la Hongrie par les troupes roumaines. Dans cet ordre d'idées je m'en rapporte aussi à la question soulevée par le Gouvernement Roumain de la conclusion de la paix avec le Gouvernent des Soviets de Russie. En réponse à cette question le Conseil Suprême vous rappelle la déclaration contenue dans son communiqué 24 Février. Vous y remarquerez que le Conseil Suprême est d'avis qu'il ne peut accepter la responsabilité de conseiller à la Roumanie de continuer une guerre préjudiciable à ses intérêts. Il aurait pu encore moins conseiller à la Roumanie d'adopter une politique d'agression envers la Russie. Cependant si la Russie des Soviets attaquait la Roumanie dans ses frontières légitimes, les alliées lui prêteront tout le concours possible. La Conférence estime que la présente reconnaissance de l'union de la Bessarabie avec la Roumanie éloignera le principal obstacle à toutes les négociations que le Gouvernement roumain estimerait convenables entre le Gouvernement de la Russie et la Roumanie.

J'ai l'honneur d'être l'obéissant serviteur de Votre Excellence.

Lloyd George

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 179, filele 3-4]

***22.* 3 martie 1920, Copenhaga, Despre decizia Conferinței de a recunoaşte apartenența Basarabiei la România şi necesitatea de a intra în negocieri de pace cu Rusia înainte ca să se afle despre decizia mai sus menționată**

Tresnea Grecianu, Ministre Roumanie, Copenhague
Reponse votre tel. chifré no. 98

Pour Ciotori Conférence transmis hier trois mars décision reconnaissant Bessarabie comme appartenant Roumanie. Tâchez obtenir offre préliminaire paix avant que Russes apprennent contenu note de reconnaissance. Cette offre devrait contenir reconnaissance nette que Bessarabie nous appartient au point de vue historique, ethnographique et en vertu de la volonté des représentants du peuple entier par autodetermination. Trésor doit nous être inté-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

gralement restitué. Stop. Questions prisoniers sera arrangée. Nous reconnaissons tout gouvernement qui sera reconnu par peuple russe. Nous voulons vivre en paix continuellement. Stop. Nous désirons rapprochement économique. Nous nous engageons réciproquement à éviter immixtion affaires intérieures. Nous n'avons conventions militaires avec aucun État mais nous avons offres nombreuses. Ceci pour votre information personnelle.

Londres, No. 471, 4.III.1920, Vaida-Voevod

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 181]

***23.* 4 martie 1920, Londra, Premierul român Al. Vaida-Voevod îi mulțumeşte premierului britanic David Lloyd George pentru rolul pe care l-a jucat în adoptarea de către Conferința de Pace a deciziei de a recunoaşte alipirea Basarabiei la România**

The Right Hon. David Lloyd George, President of the Peace Conference in London

Your Excellency,

By the decision of the Peace Conference to definitely recognize the reunion of Bessarabia to Roumania, the high wisdom and sense of justice of the Hon. Members of the Peace Conference have accomplished an act of epoch making importance for the destiny of the whole Roumanian national. At the same time by this decision there has been swept away in history a whole series of great injustice committed against the Roumanians in the past. Although prevented in its natural evolution as if was in the west by the feudal Magyar system and in the east by the Russian autocracy. The Bessarabian branch of the Roumanian nation has succeeded to preserve through centuries of tyranny, notwithstanding all the attempts of russification, its language, habits and original Roumanian character. Henceforward Bessarabian people by the development of their eminent qualities of a nation longing for civilization and progress will thus be able to participate at the cultural life of humanity, thanks to the high moral support that it has received by the decision of the Hon. Peace Conference. Your Excellency may be assured of feelings of the highest gratitude towards the members of the Peace Conference and especially towards Your Excellency who by presiding over yesterday's sitting of the Conference will have an unforgettable merit in the Roumanian history in supporting this decision. I wish furthermore to assure Your Excellency that this is not only my own personal feeling but it is that of the whole Government of H.M. The King of all Roumanians.

With my renewed grateful thanks and highest consideration, I have the honour to be, Sir, Your Excellency's most obedient Servant, Roumanian Prime Minister, Minister for foreign affairs

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod Alexandru, inv. 2107, dosar 182]

***24.* 4 martie 1920, Londra, Informare a prim-ministrului ad-interim, Ştefan Cicio-Pop, privind informația primită la Bucureşti despre decizia Consiliului Suprem de a recunoaşte unirea Basarabiei cu România şi despre situația tezaurului românesc la Moscova**

Expediată Londra 4 Martie 1920

Stefan Pop, Président conseil ad interim, Bucarest.

Secret, strict personnelle. J'estime que télégramme suivant reçu de Copenhague trop important pour ne pas vous en communiquer le contenu. Je donnerai d'ici réponse nécessaire.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Vaida-Voevod Nr. 452. Martie 4
Expediată Londra 4 Martie 1920

Tresnea Greceanu, Ministre Roumanie, Copenhague.

Réponse votre télégramme chiffre Nr. 98, pour Ciotori. Conférence transmis hier trois mars décision reconnaissant Bessarabie comme appartenant Roumanie. Tachez obtenir offre préliminaire paix avant que Russes apprennent contenu note de reconnaissance nette que Bassarabie nous appartient au point de vue historique, etnographique et en vertu de la volonté des représentants du peuple entier par autodétermination. Trésor doit nous etre intégralement restitué. Questions prisonniers sera arrangée. Nous reconnaissons tout gouvernement qui sera reconnu par peuple russe. Nous voulons vivre en paix continuellement. Nous désirons rapprochement à éviter immixtion affaires intérieures. Nous n'avons conventions militaires avec aucun état, mais nous avons offres nombreuses. Ceci pour votre information personnelle.

Vaida-Voevod. Nr. 471. Martie 4
Primită Londra, 5 Martie 1920, orele 10.15

S.E. Vaida-Voevod, President Conseil Roumanie, Londres.

Personnelle. Reponse à votre telegramme Nr. 449. J'ai déjà plusieurs fois tente d'obtenir de L. des renseignements précis sur notre trésor. Il m'a toujours repeté que trésor se trouve Moscou intact. Mon impression est que les soviet ont l'intention nous rendre, mais que en change il nous demanderont des dédommagement pour les materiaux de toutes sortes laisses par les armes russes sur notre territoire. C'est pour cette raison que je vous demande envoi d'un délégué militaire muni de documents lesquels nous permettraient de démolir leurs prétentions. L. n'a jamais voulu discuter question des prisonniers prétextant que leur délivrance seulement par la conclusion de la paix. Je suis convaincu d'après les assurances que L. m'a donné que les soviets reconaîtront Bessarabie et prendront l'engagement de ne pas se mêler de nos affaires interieures ni étrangères. Je dois ajouter que etant donné que L. se trouve deja à Copenhague qu'il a grande autorité sur Moscou et une bonne situation vis-à-vis des Anglais et des Danois, il sera plus facile d'obtenir que notre conférence paix ait lieu Copehnague chose laquelle il a déjà consenti. Si votre E. pense que la conférence pourrait avoir lieu me le communiquer. Je tiens à ajouter que L. m'ayant propose la Russie, j'ai refuse net.

Signé par Ciotori.
Tresnea Greceanu, Nr. 99. Martie 4.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar nr. 136]

***25.* 5 martie 1920, Paris, Telegrama ministrului de externe al Franței, A. Millerand, către reprezentanții ei din mai multe capitale privind decizia Consiliului Suprem de a se abține de la recomandări pentru guvernele limitrofe Rusiei Sovietice şi despre interesul României pentru recunoaşterea unirii cu Basarabia**

Rome, Bucarest, Washington, Varsovie, Constantinople, Prague, pour votre information personnelle.

Dans sa séance du 3 mars, le Conseil Suprême réuni à Londres s'est occupé d'une communication du Président du Conseil roumain qui a demandé l'avis des Alliés sur la proposition de paix par à la Roumanie par les Bolchéviks. Il a été décidé de s'en tenir à la résolution du

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

23 février, suivant laquelle les Gouvernements alliés s'abstiennent de donner un avis à cet égard aux Gouvernements limitrophes de la Russie. M. Vaïda ayant fait connaître que la seule question qui se posait pour la Roumanie vis-à-vis de la Russie était celle de la Bessarabie, sur laquelle la Conférence … atest pas prononcée encore définitivement il a été décidé que pour éclaircir la situation, le Conseil Suprême prendrait immédiatement une résolution à cet égard, sous la forme d'une déclaration. Cette déclaration, à laquelle j'ai donné mon assentiment vous est télégraphiée sous le No. suivant.

Millerand

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, c. 260-261]

***26.* 5 martie 1920, Londra, Telegramă a lui Alexandru Vaida-Voevod către Ion Tresnea-Grecianu, însărcinat cu afaceri ad interim la Copenhaga, privind condițiile angajării negocierilor de pace cu Rusia Sovietică**

Nr. 471. Réponse à votre télégramme chiffre no. 98, Pour Ciotori.

Conférence de la Paix m'a transmis hier, 4 mars, la décision reconnaissant la Bessarabie comme appartenant à la Roumanie. Tâchez d'obtenir des offres préliminaires de paix avant que les Russes apprennent le contenu de la Note de la reconnaissance nette. Cette offre devrai contenir la reconnaissance que la Bessarabie nous appartient au point de vue historique, ethnographique et en vertu de la volonté des représentants du peuple tout entier par autodétermination. Le trésor doit nous être intégralement restitue. La question des prisonniers sera arrangée. Nous reconnaissons tout gouvernement qui sera reconnu par le peuple russe; nous voulons vivre en paix continuellement, nous désirons un rapprochement économique; nous nous engageons réciproquement à éviter de nous mêler dans les affaires intérieures. A cet égard, nous n'avons de convention militaire avec aucun État, mais nous avons des offres nombreuses.

Ceci pour votre information personnelle.

[*Relațiile româno-sovietice. Documente vol. I, 1917-1934*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999, doc. nr. 32, p. 49]

***27.* 8 martie 1920, Bucureşti, Şedința Camerei Deputaților din 6 martie 1920 în care s-a dat citire telegramei de la Londra a lui Ion Pelivan ce a anunțat faptul recunoaşterii unirii Basarabiei cu România de către conferința Marilor Puteri de la Londra. Marea manifestație populară din Bucureşti, din 7 martie, în care s-a sărbătorit acest moment istoric**

În şedința de la 6 luna curentă, în Camera Deputaților, d. preşedinte Nicolae Iorga a cetit telegrama trimisă din Londra, guvernului şi parlamentului, de către delegatul basarabean de la Conferința păcii, d. Pelivan[42], cu privire la recunoaşterea alipirii pe vecie a Basarabiei la

[42] **Ion Pelivan** (1876-1954). Studii de teologie la Chişinău şi de drept la Dorpat. A intrat în mişcarea pentru emanciparea românilor din Basarabia din timpul studenției, fiind şi arestat în 1902. În 1905 a revenit la Chişinău. A editat ziarul *Basarabia* (1906-1907) şi a continuat activitatea de promovare a limbii române, fapt pentru care a fost exclus din magistratură în 1912. În timpul războiului a fost mobilizat pe frontul românesc, iar după declanşarea revoluției din februarie 1917 s-a întors la Chişinău, pentru a participa la fondarea Partidului Național Moldovenesc. A făcut parte din Sfatul Țării şi din guvernul Republicii Democratice Moldoveneşti, ca

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

România. Această îmbucurătoare telegramă sună astfel: „Conferința de la Londra a recunoscut unirea Basarabiei cu Patria-mamă. Dreptatea cauzei noastre a triumfat, scuturându-se şi ultimele urme ale jugului rusesc. Basarabia îşi are de acum înainte liniştea necesară ca prin muncă încordată să-şi asigure dezvoltarea economică şi culturală şi să contribuie la prosperitatea întregului neam românesc. În aceste clipe de adevărată sărbătoare, cu inima plină de bucurie, felicit în persoana d-voastre Parlamentul României, urându-vă spor şi succes în greaua muncă de refacere a puterilor naționale. Trăiască România Mare!"

Camera a ascultat în picioare această telegramă aplaudând şi ovaționând pe delegații noştri dela Conferința păcii, apoi d. preşedinte Iorga a rostit următorul discurs: „Printr-o fericită împrejurare s-a întâmplat ca gândul recunoscător pe care îl trimitem țărănimii noastre române din Basarabia, care nu s-a lăsat desnaționalizată nici cu binele, nici cu răul; că gândul acesta pleacă tocmai în momentul când această adunare se pregăteşte să dea acestei țărănimii pământul pe care l-a muncit şi care e al ei". (Ovațiuni aplauze, strigăte de bravo, adunarea aplaudă în picioare.)

Să ne întoarcem cu toți recunoscători către acei bărbați, cari, ridicați din mijlocul acestui popor, crescuți la şcoala grea a robiei şi suferinței, au înfruntat toate prigonirile, şi din anii cei tineri, păstrând speranțele cari azi sunt încununate de isbândă, au muncit pentru deşteptarea sufletească şi binele material, pământesc, al neamului lor şi cari azi se întâmplă să fie în mijlocul nostru, ca acela care a stat în fruntea Basarabiei şi cari azi o vede revenind patriei (aplauze prelungite, îndelung repetate, strigăte de bravo), ori ca deputați ne-au adus din întreaga lor țară, dela Soroca, dela Orheiu, dela Tighina până la Prutul blestemat ieri, şi dela Hotin până la Cetatea Albă şi Chilia, încredințarea că Basarabia ne-a vrut întotdeauna, totdeauna ne-a iubit şi cu noi împreună vrea să rămâie (bravo, aplauze prelungite), ori cari, ca soli ai dreptului şi ai nădejdii noastre, au avut fericirea, fără pereche în viață, de-a anunța alor săi, în mijlocul cărora a trăit zile de umilință şi robie, că a venit şi ziua răsplătitoare, şi răsplătirea nu va avea sfârşit, prin munca şi credința neamului nostru, în sfârşit izbânditoare asupra osândei îndurate o sută de ani. (Aplauze prelungite.)

Domnilor, ceasul în care conştiința lumii civilizate, biruitoare împotriva barbariei cotropitoare de neamuri, recunoaşte dreptatea neamului nostru asupra ținutului care, mai bine de o sută de ani, părăsit de Dumnezeu şi de oameni, a ştiut să-şi păstreze în masele adânci ale țăranului muncitor şi cinstit întreaga noastră conştiință şi toate nădejdile noastre în viitor. Ceasul când dreptatea acestui neam se înfăptuieşte în văzul lumii întregi, de pe urma jertfei întregului nostru neam, e desigur unul din ceasurile cele mari din istoria noastră națională". (Aplauze prelungite, ovațiuni) Ferice de noi care ne-am învrednicit să vedem încununată munca şi răbdarea părinților noştri cari au fost; ferice de noi cari am cules roadele ostaşilor noştri căzuți pentru întemeierea României Mari! (Aplauze, ovațiuni prelungite)

D. Inculeț[43], ministrul Basarabiei, a răspuns astfel:

Domnilor Deputați,

Prea mare este bucuria şi cuvintele nu-mi ajung ca să exprim toate ce aş vrea eu vorbesc. Am început cu forțe slabe. Dar mi-am pus o idee clară şi această idee clară [susținută] cu in-

ministru al justiției şi de externe. Ca membru în delegația la Conferința de Pace, s-a ocupat şi de editarea mai multor publicații referitoare la Basarabia. Ministru al justiției (5 decembrie 1919-12 martie 1920). În 1923 a aderat la Partidul Țărănesc, fiind ales deputat în mai multe legislaturi. A murit în închisoarea de la Sighet.

[43] **Ion Inculeț** (5 aprilie 1884-18 noiembrie 1940), om politic român, matematician, preşedintele Sfatului Țării al Republicii Democratice Moldoveneşti, ministru, membru titular (din 10 octombrie 1918) al Academiei Române. După Unire, Ion Inculeț a fost ministru al Basarabiei în guvernele din anii 1919- 1920, ministru al sănătății publice (1927-1928), ministru de interne, ministru al comunicațiilor şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri în guvernările conduse de I. Gh. Duca şi Gh. Tătărescu (1934-1937).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sistență, cu energie, cu iubire de neam, cu iubire de democrație, ne-a dus la scopul care astăzi este încoronat. Trecutul nostru nu este prea lung: o sută de ani. Dar atât am suferit, dar atât de mare este bucuria de azi, că parcă pe toate le-am uitat! Dumnezeu a fost bun pentru noi! Generațiunea noastră tânără şi energică din Basarabia, generația din Vechiul Regat, din Ardeal, din Bucovina a fost fericită să vadă înfăptuirea reală, fiindcă acum întregirea hotarelor României Mari e recunoscută, e consfințită – hotare care de mult trăiau în conştiința națională”. (Aplauze prelungite) „Şi domnilor, cum se împleteşte soarta unui neam! Noi din Basarabia am aşteptat ajutor mult, l-am aşteptat şi, în fine, a venit în ființa soldatului român! (Aplauze prelungite) Am aşteptat recunoaşterea – şi recunoaşterea a venit în timpul guvernării unui Guvern, în capul căruia se află un Ardelan. Fratele scapă pe un frate. (Aplauze). Şi parcă o minune, parcă o poveste, când vezi cum Dumnezeu – că altul nu poate fi – cum Dumnezeu împlineşte soarta unui neam. (Aplauze).

Domnilor, cum am spus, a fost fericită generația noastră pentru că a văzut împlinirea şi a visului nostru național şi vedem azi şi împlinirea visului democrat; toate le-am văzut, toate le-am căpătat. Ce ne mai trebue? Ne mai trebue ca în momentul acesta să fim strânşi, unul cu altul. (Aplauze prelungite şi repetate). Trebue, domnilor, să lăsăm ambițiunile de partid, căci când Dumnezeu a fost atât de mare pentru noi, când însuşi Dumnezeu ne-a arătat atâtea minuni, ne-a arătat calea, trebue şi noi să fim demni, cu toții împreună, să ducem pe cărarea aceasta neamul la fericire şi propăşire, adecă, fiindcă le-a meritat şi pe una, şi pe alta. (Aplauze prelungite) Noi, basarabenii, multă teamă aveam în sufletul nostru, multe speranțe, dar erau şi multe insistențe şi multă energie. Vedeam clar drumul pe care trebuia să mergem şi vedeți că am isbutit. Să dea Dumnezeu să isbutească şi întreg neamul tot aşa de bine cum au isbutit basarabenii. (Aplauze prelungite şi repetate). În numele Adunării Deputaților, d. Iorga a trimis d-lui Pelivan următoarea telegramă: „Solului fericit al triumfului cauzei, care a fost încă din tinerețea-i de apostol al Basarabiei desrobite, Camera Deputaților profund mişcată, îi trimite omagiul său, expresiunea unei recunoştințe supreme, pe care cuvântul omenesc nu-i în stare să-l exprime.” Acelaşi lucru s-a petrecut şi în Senat, în aceeaşi zi.

Ştirea aceasta a produs şi în Capitală un entuziasm de nedescris. Consiliul de Miniştri a hotărât sărbătorirea recunoaşterii unirii Basarabiei în țara întreagă. Telegrama dlui Pelivan va fi afişată în toate comunele. Ieri, duminecă, 7 martie, Capitala a fost îmbrăcată în haine de sărbătoare. Fericitul eveniment a fost adus la cunoştință cetățenilor printr-un comunicat al guvernului, cuprinzând telegrama dlui Pelivan, lipit pe zidurile oraşului, iar afişe mari, din inițiativa unui grup de deputați basarabeni, chemau poporul Capitalei la Statuia lui Mihai Viteazul. La ora 11 s-a oficiat un Te-Deum la Mitropolie în prezența membrilor guvernului şi a şefilor autorităților militare militare şi civile. După amiazi în Piața Teatrului Național s-a adunat un public imens, care, în frunte cu două muzici militare şi cu drapele naționale şi interaliate, s-a îndreptat spre Statuia lui Mihai Viteazul, care era împodobită cu stegulețe şi cunune. Un cor de studenți, însoțit de o fanfară militară, a intonat imnuri patriotice.

În mijlocul entuziasmului general, ministrul de interne, dr. N. Lupu, a luat cuvântul în numele guvernului şi a spus că Basarabia, care a fost atâtea decenii jertfită Țarismului, se întoarce astăzi definitiv la Patria-mamă. Țăranii, alături de preoți, au păstrat limba şi datinele româneşti şi ei vor rămânea pildă pentru viitorime. Vechia prejudecată populară că Prutul este singurul obstacol şi că este duşman poporului român se dovedeşte astăzi ca neîntemeiată. Prutul, cu şerpuirea albiei lui, când fura Moldovei Basarabia, când i-o înapoia. Azi, Prutul se învoieşte la unirea pentru vecie a Basarabiei. Guvernul recunoscând meritele țărănimii a depus în parlament un proiect de lege care acordă pământ țăranilor basarabeni. Apoi, ministrul aduce elogii armatei române care a trecut Prutul şi marelui ei căpitan, Ferdinand. Încheie cu urări pentru dinastie, armată şi România Mare în veci nedespărțită de Basarabia. După

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ministru, a vorbit deputatul basarabean Busdugan, aducând laude țărănimii; deputatul țăran din Botoşani, David Ion Şerpeanu, şi doi studenți basarabeni. De aici cortegiul s-a îndreptat spre Calea Victoriei, oprindu-se în Piața Carol I, în fața Palatului Regal, unde au aclamat pe Suverani. Regele, Regina şi prințesa Ileana au apărut pe balcon, mulțumind publicului, în sunetul Imnului Regal. Seara, la ora 9, s-a făcut o retragere monstră cu torțe. La aceeaşi oră a avut loc şi un prânz de gală la Palat, la care au luat parte miniştrii, cardinalul francez Dubois[44], generalul Pétin[45], ataşat militar, şi ministrul Franței, Henry Cambon[46], iar după prânz a fost o mare recepție de peste 200 de invitați.

În acest mod s-a sărbătorit acest mare eveniment, care pentru noi are o importanță covârşitoare, căci el nu s-a putut înfăptui fără mari şi îngrijorătoare dificultăți. După sfârşitul victorios al războiului, recunoaşterea alipirii Bucovinei şi a Ardealului a venit de la sine, căci dreptul nostru asupra acestor provincii era prevăzut în tratatul de pace [de alianță] pe baza căruia România a pornit la luptă. Pentru Basarabia însă, marii noştri Aliați nu-şi luaseră nici o obligație şi din această cauză precum şi din alte multe considerațiuni ridicate de protivnicii neamului nostru, lupta desfăşurată la Conferința de pace din Paris, de către delegații noştri a fost foarte mare fără ca atunci să se poată obține consimțământul formal al bunilor noştri Aliați, cu privire la unirea Basarabiei cu România. D. Ion Pelivan, fruntaşul basarabean şi reprezentantul intereselor Basarabiei, a luptat din greu şi nu s-a liniştit până nu a obținut rezultatul dorit în tratările [dezbaterile] de la Londra.

Despre acțiunea primului nostru delegat la Conferința din Paris, d. Pelivan spune că d. Ion Brătianu a fost ascultat, apoi şi-a expus în mod extraordinar de limpede şi cu o putere de argumente sdrobitoare drepturile noastre imprescriptibile asupra acestei vechi provincii moldoveneşti, care, în virtutea principiului sfânt de autodeterminațiune, solemn proclamat de însăşi Conferința şi de revoluția rusă, îşi arătase cu hotărâre, prin votul Sfatului Țării din 27 martie 1918, neclintita sa voință de a se realipi la Patria-mamă. În subsidiar, d. Brătianu a arătat că plebiscitul cerut de duşmanii noştri [este] inadmisibil în drept deoarece Basarabia se pronunțase, era absolut imposibil chiar în fapt pentru mult timp încă, din cauza amenințărilor continue ale bolşeviciilor asupra acestei provincii. Cu atât mai mare este deci victoria obținută de noi la Conferința de Pace din Londra, căci este o adevărată victorie când ne gândim la acțiunea desfăşurată de o mulțime de elemente potrivnice pentru a zădărnici ceea ce conştiința națională înfăptuise. Am învins la Londra pentru că dreptatea era cu noi. Din clipa când în istoria ultimului veac, principiul naționalităților începuse să-şi croiască drum binişor în contra principiilor imperialiste, din clipa aceea s-a pus şi problema României tuturor Românilor, din care nu putea lipsi vechia țară românească dintre Prut şi Nistru. Astăzi, Aliații noştri au consfințit cu unanimitate alipirea Basarabiei, asupra căreia se pronunțaseră odată în mod cam nefavorabil pentru România.

Recunoaşterea alipirii Basarabiei la România a provocat la Chişinău un entuziasm de nedescris. S-au format cortegiuri cu muzică şi facle, rostindu-se discursuri însuflețite de către epi-

[44] **Louis-Ernest Dubois** (1856-1929), arhiepiscop de Bourges (1909-1916), arhiepiscop de Rouen (1916 – 1920), cardinal din 4 decembrie 1916, arhiepiscop al Parisului din 13 decembrie 1920 până la moarte.

[45] **Victor Pétin** (1872-1962), absolvent al şcolii Saint-Cyr în 1893 şi al Şcolii Superioare de Război în 1902. La începutul războiului, cu gradul de maior, a comandat Batalionul 20 Vânători. Cu gradul de locotenent-colonel şi ulterior colonel (31 decembrie 1916), a fost şeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze în România (22 septembrie 1916-31 decembrie 1917), adjunct al şefului misiunii (1 ianuarie-16 mai 1918), ataşat militar în România (6 mai 1919-20 martie 1923; 2 septembrie 1939-1 iulie 1940). A elaborat lucrarea *Le Drame Roumain (1916-1918).*

[46] **Henri Cambon** (1876-1953), jurist, diplomat şi istoric francez, consilier de legație la Bucureşti în anii 1919-1920. A fost girant al legației Franței până la sosirea noului ministru plenipotențiar, Émile Daeschner (1863-1928), care îşi va prezenta scrisorile de acreditare la 18 aprilie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

scopul Gurie[47], generalul Popovici, de primarul oraşului, Cojocaru[48] şi la urmă s-a jucat Hora Unirii cu un entuziasm până la delir.

[Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 2, p. 367-372]

***28*. 15 aprilie 1920, Paris, Raport înaintat lordului Curzon referitor la problemele apărute la redactarea tratatului de recunoaştere de către Marile Puteri a apartenenței Basarabiei la România (pagubele de circa zece milioane de franci ce vor fi suferite de cetățenii francezi la aplicarea legii împroprietăririi în Basarabia; faptul că guvernul Statelor Unite nu s-a asociat la declarația Consiliului Suprem Aliat privind recunoaşterea unirii Basarabiei cu România)**

My Lord,

I have the honour to report that the Draft Treaty prepared by the Drafting Committee to give effect to the Supreme Council's recognition of Romania Sovereignity over Bessarabia was examined by the Committee on Roumanian affairs this afternoon. I attach the text as amended unanimously by the Committee. Article 7 was drafted on the proposal of the British Delegate Mr. Leeper and has been referred to the Ports and Waterways Commission for their further consideration. Article 9 was was proposed by the British Delegate and unanimously accepted. With regard to Article 8 the French Delegate Monsieur Kammerer mentioned that French subjects in Bessarabia had incurred heavy financial losses owing to the expropriation laws, amounting altogether to some ten million francs (Frs. 10,000,000). He therefore wished a clause inserted declaring that Roumania pledged herself to indemnity these Franch nationals and insisted that unless and until Roumania undertook this engagement France could not sign the Treaty. It was pointed out to him that it was inconvenient to introduce into a Treaty of this nature a clause relating to certain temporary private interests and that it would be preferable for the French Delegation, in a matter concerning particular French interests, to negotiate separately with the Roumanian Government. I am not aware that any British interests of importance of this nature are involved but I should be glad if I might be informed for my guidance whether His Majesty's Government would wish to make a similar stipulation in regard to British intersts. If so, ought joint action with the French Government to be undertaken, or is the matter one which answer merely His Majesty's Government and Roumanian Government.

Although the United States Delegation had promised to sent a representative to the meeting no one appeared. The draft text however will be sent to the United States Delegation for their observations. I gather that there is no reason to suppose that any serious difficulties from the United States Government will be encountered, though that Government has not yet associated itself with the decision taken by the Supreme Council in London to recognize Romanian sovereignty over Bessarabia. It is proposed that when the Forts and Waterways Commission

[47] **Gurie Grosu** (1877-1943), primul titular al Mitropoliei Basarabiei după 100 de ani de ocupație rusă, hirotonit la Iaşi la 15 iulie 1918. Numele său de botez era Gheorghe, iar numele de Gurie l-a luat atunci când s-a călugărit. Promotor al românismului în Basarabia. În 1919 este numit arhiereu-vicar al Arhiepiscopiei Chişinăului (cu titlul „de Bălți”); la 1 ianuarie 1920, devine locțiitor de arhiepiscop al Chişinăului şi Hotinului, la 21 februarie 1920 este ales titular (înscăunat în 1921), iar din 28 aprilie 1928 devine mitropolit al Basarabiei, păstorind până la 11 noiembrie 1936, când a fost pensionat în urma atitudinii sale intransigente față de Carol II.

[48] **Teodor Cojocaru** (născut Teodosie Cojocaru, 1879-1941) a fost un militar şi om politic basarabean, ofițer în armata țaristă, membru al Sfatului Țării în anii 1917-1918, primar al Chişinăului în anii 1919-1920 şi director general al Forțelor Armate ale Republicii Democratice Moldoveneşti în 1917. Deputat în Parlamentul Român pentru o scurtă perioadă între 1919 şi 1920. La 13 august 1940 a fost arestat de autoritățile sovietice. A decedat în închisoarea nr. 1 din Chişinău.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

have considered Article 7, and the Drafting Committee have finally revised the text of the proposed Treaty, that text shall be submitted to the Supreme Council at San Remo for their approval, and that if this approval is given the text shall then be sent to the Conference of Ambassadors, on which the United States is represented for a final examination before being handed to the Romanian Delegation for signature. This procedure will satiety the Americans and seems the only course of action. I shall be grateful if I might be informed as soon as possible whether His Majesty's Government wish any further amendament to be made in the Draft Treaty, and also whether there are any important British interests in Bessarabia requiring satisfaction from the Romanian Government on the lines proposed by the French Delegation. It is desirable that the Treaty should receive its final form at the hands of the Drafting Committee at the earliest possible date, in order to be submitted to the Supreme Council at San Remo in the cours of next week.

I have the honor to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient humble servant

Romanian Treaty. The United States of America, The British Empire, France, Italy And Japan, the Principal and Associated Powers and Roumania.

Whereas in the interest of the general pace of Europe it is desirable at once to ensure a sovereignty over Bessarabia consistent with the desires of the population and guaranteeing to rasial, religious and linguistic minorities the protection which is due to them.

And whereas on geographical, ethnographic, historical and economic grounds, the Reunion of Bessarabia with Roumania is fully justified;

And whereas the population of Bessarabia have manifested their desire to see Bessarabia reunited with Romania;

And whereas Roumania is desirous of her own free will to give full guarantees of liberty and justice, without distinction of race, religion or language, in accordance with the Treaty signed at Paris on December 9, 1919, both to the inhabitants of the old kingdom of Roumania and to those of territories recently transferred to her.

Have determined to conclude the present Treaty and have for this purpose appointed as their Plenipotentiaries the following;

Who having exchanged their full powers, found in good and due form, have agreed upon the following provisions;

Article 1. The High Contracting Parties hereby recognize the sovereignty of Romania over the territory of Bessarabia 1918… the existing frontier of Roumania, the Black Sea, the cours of the Dniester from its mouth to the point where it meets the old boundary between Bukovina and Bessarabia, and this old boundary.

Article 2. A Commission composed of three members of whom one shall be appointed by the principal Allied and Associated Powers, one by Romania, and one by the Council of the League of Nations on behalf of Russia will be set up within fifteen days from the coming into force of the present Traty to trace on the spot the new frontier of Romania.

Article 3. Roumania undertakes to observe and ensure the strict observance on the territory of Bessarabia referred to in the Article 1 of the provisions of the Treaty signed at Paris on December 9, 1919, by the principal Allied and Associated Powers and Roumania, and in particular to ensure to the inhabitants of Bessarabia, without distinction of race, lange or religion, the same guarantees of liberty and justice as to the inhabitants of all other territories forming part of the Kingdom of Romania.

Article 4. Nationals of the former Empire of Russia habitually resident in the territory of Bessarabia referred to in Article 1 will aquire Roumanian nationality *ipso facto* and will lose their existing nationality.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Article 5. Within two years from the coming into force of the present Treaty nationals of the former Empire of Russia more than eighteen years of age and habitually resident in the territory of Bessarabia referred to in Article 1 will be entitled to opt for any other nationality which may be open to them. Option by a husband will cover his wife and option by parents will cover their children under 18 years of age. Persons who have exercised the above right to opt must within the succeeding twelve months transfer their place of residence to the State for which they have opted. They will be entitled to retain their immovable property in Roumanian territory. They may carry with them their movable property of every description. No export duties may be imposed them in connection with the removal of such property.

Article 6. Roumania admits and declares to be Romanian nationals *ipso facto* and without the requirement of any formality nationals of the former Empire of Russia who were born in the territory of Bessarabia reffered to in Article 1 of parents habitually resident there even if at the date of the coming into force of the present Treaty they are not themselves habitualy resident there. Nevertheless, within two years after the coming into force of the present Treaty these persons may make a declaration before the competent Romanian authorities in the country in which they are resident stating that they abandon Romanian nationality, and they will then cease to be considered as Roumanian nationals. In this connection a declaration by a husband will cover his wife and a declaration by parents will cover their children under 18 years of age.

Article 7. (Proposed draft subject to the consideration of the Ports and Waterways Commission.) The High Contracting Parts hereby recognize that the Chilia mouth of the Danube shall pass under the jurisdiction of the European Commission of the Danube. Pending the conclusion of a general convention on the international regime of waterways, Roumania undertakes to apply to such proportions of the river system of the Dniester as may lie within, or form the boundary of, her territory, the regime set out in the first paragraph of Article 332 and in the Articles 333 to 338 of the Treaty of Peace with Germany.

Article 8. Roumania agrees to assume responsibility for such proportional part affecting Bessarabia in the Roumania public debt and other Russian public liabilities of any kind as may be assigned to her under a special Convention between the Principal Allied and Associated Powers on the one hand and Roumania on the other, to be prepared by a Commission appointed by the Above Powers. In the event of the Commission not arriving at an agreement within the period of two years the point at issue, shall be referred for immediate arbitration to the Council of the League of Nations.

Article 9. (Proposed draft subject to the consideration of the Drafting Committee.) The High Contracting Parties shall invite Russia to adhere to this treaty, so soon as there is Government of Russia recognized by them. They reserve the right to refer any questions that might be raised by that Russian Government with regard to the details of this Treaty as well as any future difficulties that might arise in its application, to the arbitration of the Council of the League of Nations.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 394, cadrele 367-373]

29. 25 iunie 1920, Chişinău, Sărbătorirea lui Ioan Pelivan de către elitele din Chişinău pentru contribuția adusă de acesta la marele succes diplomatic al recunoaşterii de către Consilul Suprem a apartenenței Basarabiei la România

Marele basarabian Ion Pelivan, cunoscutul luptător pentru cauza națională în Basarabia, şi care, în calitate de delegat la Conferința Păcii din Paris, a contribuit în măsură mare la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

obținerea marelui succes diplomatic, prin recunoaşterea de către Consiliul Suprem a drepturilor noastre asupra uneia din cele mai frumoase părți ale României dintre Prut şi Nistru, la întoarcerea sa în Chişinău a fost sărbătorit de către prietinii şi admiratorii săi. Pentru aceasta s-a dat o masă comună în sala Cercului oraşului, la care au luat parte peste 150 de persoane: profesori, medici, preoți, magistrați, avocați etc. S-au ținut mai multe cuvântări pline de laudă pentru sărbătorit, pentru munca cinstită şi încordată ce a desfăşurat în toată viața lui pentru binele Basarabiei. La toate aceste cuvântări d. Pelivan a răspuns prin cuvinte simple şi adânc simțite mulțumind pentru măgulitoarea atenție şi pretineasca dragoste a celor de față şi, înlăturând persoana sa, a evocat încă o dată momentul norocos pentru țară al deplinei şi în veci înfăptuite uniri a Basarabiei cu patria-mamă. Iată cât de frumos a cuvântat d. Pelivan, evocând sufletele marilor luptători naționali, cari, prin gândul lor îndrăzneț, inima lor caldă şi suferința grea, au rămas în cartea neamului românesc de la Nistru ca tot atâtea icoane duioase şi sfinte.

„Vocabularul graiului meu moldovenesc, zice d-sa, este destul de modest ca să vă mulțumesc pentru elogiile ce ați adus activității mele. Sunt măgulit şi emoționat de toate cele ce am auzit aci, şi se ştie că unde sunt emoții multe sunt foarte puține cuvinte. Cred că întrunirea n-a fost pentru modesta mea persoană, ci a fost dorința Românilor de a sărbători încă o dată unirea. După cum suferințele şi durerile, dacă le împărtăşeşti pretinilor, devin mai uşoare, tot aşa şi bucuria o simțim mai mult dacă o împărtăşim mai mulți. Unirea Basarabia cu Patria-mumă s-a făcut şi s-a recunoscut de către Conferința de pace, pentru că ea a izvorit din voința neamului românesc din Basarabia.

Duşmanii noştri spuneau că unirea a fost invenția blocului moldovenesc, cumpărat de Români, şi a delegațiunii basarabene la Paris. Vorbind de unire, nu pot să nu-mi aduc aminte de apostolii națiunii din veacurile trecute, cari au păstrat focul sfânt al Patriei şi au suferit pentru ideia sfântă a dreptății româneşti, predicând din generație în generație iubirea de neam. D-voastre din Vechiul Regat, cunoaşteți pe Haşdeu, Stamate, Donici, Ruso, dar foarte puțini sunt aceia cari au cunoscut pe scriitorul Petrino[49], pe mareşalul nobilimii Scarlat Dimitrie Sturdza[50], pe A. Cotruță[51], E. Gavriliță[52] şi alții.

Din această pleiadă de mari oameni, mă opresc asupra lui Scarlat Sturdza, care a prezis nu numai unirea Basarabiei cu Patria-mumă, dar Imperiul român, întrunind toate țările locuite de români. Un cronicar al vremurilor de atunci, Vighel[53], de origină germano-baltică, dar rus şovinist, se mira cum Scarlat Sturdza, care a căpătat o aşa mare cultură – vorbea la perfecție 15 limbi –, îşi poate închipui un imperiu român, când Valachia este împilată de fanarioți, Ardealul de unguri, Bucovina de austriaci.

---

[49] **Dimitrie Petrino** (1838-1878), poet originar din Basarabia, descendent al familiei Hurmuzaki, membru corespondent al Academiei Române (1877).

[50] **Scarlat Sturdza** (1750-1816), primul guvernator al Basarabiei după anexarea acesteia de către Imperiul Rus prin pacea de la Bucureşti din 16/28 mai 1812. A fost unicul guvernator român şi unicul guvernator civil. După pacea de la Iaşi din 29 decembrie 1791, el se refugiase în Rusia. La 17 iunie 1813, pe motiv de boală, a fost eliberat din funcție. În realitate, destituirea a fost provocată de opoziția sa fermă față de intențiile de rusificare a administrației şi de colonizare a provinciei cu țărani aduşi din Rusia. Fiul său, Alexandru Sturdza (1791-1854), diplomat şi publicist, a fost autorul primului statut al Basarabiei de după anexare.

[51] **Alexandru Matei Cotruță** (1828-1905), personalitate politică marcantă a Basarabiei. La 1 octombrie 1852 a fost numit funcționar la Tribunalul județean din Odessa. A mai ocupat funcțiile de secretar al Nobilimii Provinciale Basarabene (1853-1869) şi preşedinte al Upravei provinciale a Zemstvei (1875-1889).

[52] **Emanuil Gavriliță** (1847-1910), avocat, jurnalist şi om politic din Basarabia, cu studii la Chişinău, Moscova, Viena şi Berlin. În satul Băxani (azi în raionul Soroca, Republica Moldova) a înființat o şcoală şi o bibliotecă pentru copiii de țărani. Cu sprijinul lui Constantin Stere, a înființat şi a fost directorul ziarului *Basarabia*, care a apărut la Chişinău între anii 1906-1907, prima publicație periodică de limba română.

[53] **Filipp Vighel** (1786-1856), scriitor rus şi viceguvernator al Basarabiei pentru o scurtă perioadă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Contimporanii n-au putut pricepe pe Scarlat Sturdza. Din această pildă mă opresc asupra unui alt mare Român: N. Casso[54]. Nu vreau să vorbesc de activitatea sa politică. Ştim că la 1860 se pregătea în Polonia revoluția. Având legătură cu revoluționarii poloni, prin poetul Mateevici[55], ale cărui lucrări le-am găsit la Paris şi sper că le editez în curând, el s-a hotărât să facă revoluție şi în Basarabia pentru a o realipi la Patria-mumă. Cuvintele lui erau lege pentru țărani, care îl purtau din sat în sat ca să-l ascundă de poliție şi îşi puneau viața lor în pericol.” Dl Pelivan regretă că faptele acestor mari patrioți zac prin biblioteci şi adresându-se d-lor Şt. Ciobanu[56] şi Siminel[57] le spune că sunt datori să studieze viața acestor mari patrioți pentru a fi pildă tuturor generațiilor viitoare.

„Când, la 3 martie 1920, se iscăleau drepturile noastre în Basarabia, am zis: *Acum slobozeşte, Doamne, pe robul tău că văzură ochii mei visul antemergătorilor noştri.* Sosind însă acasă, constat că Cetatea noastră este amenințată de forțele întunerecului, de puterile iadului, care vor să zădărnicească munca desfăşurată. În numele acestor mari apostoli, în numele celor 800.000 de soldați cari şi-au vărsat sângele pentru neamul nostru, apelez la patriotismul d-voastre în lupta contra duhurilor rele. Sunt fericit că la această adunare au luat parte reprezentanți din toate profesiunile, sunt fericit pentru această bucurie românească care *(sic!)* însemnează încuragiare pentru lupta grea a viitorului strălucit hărăzit țării româneşti. Pentru acest viitor, pentru viitorul României Mari, dați-mi voie să închin paharul meu.”

[Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 2, p. 415-418]

30. 1 iulie 1920, Londra, Raport al delegatului român la tratativele româno-ruse (sovietice), Dimitrie Ciotori, adresat lui Alexandru Averescu, preşedintele Consiliului de Miniştri

Binevoind a încuviința ca să întrețin discuțiile începute cu delegații Sovietelor cu privire la chestiunile româneşti, am onoarea să vă comunic, în rezumat, ultima convorbire pe care

[54] **Nicolae Casso** (1863-1904), revoluționar român provenit dintr-o familie boierească din Basarabia. A fost un fervent naționalist român, care a încercat în 1863 să provoace o răscoală în Basarabia pentru a o elibera de ocupația rusească. A fost membru al societății literare „Junimea”, cumnat cu Vasile V. Pogor, prieten cu mai mulți oameni de cultură basarabeni şi din Vechiul Regat, filantrop, poreclit „filozoful din Chişcăreni” (unde avea o moşie şi unde adunase o bibliotecă rară). A fost mareşal al nobilimii în ținutul Bălți. A părăsit Basarabia, nemulțumit de stăpânirea rusească, şi a murit la Paris. A fost unchiul celebrului Leon Casso (1865-1914), publicist şi ministru al învățământului ăublic în anii 1910-1914.

[55] **Alexe Mateevici** (1888-1917), cel mai reprezentativ poet român din Basarabia. La 17 iulie 1917, a publicat în revista *Cuvânt moldovenesc* poezia *Limba noastră*, cea mai frumoasă odă închinată limbii române, care a devenit în 1994 Imnul Republicii Moldova.

[56] **Ştefan Ciobanu** (1883-1950), istoric şi om politic român din Basarabia, membru al Academiei Române (1918), autor al unor lucrări importante despre literatura română veche, cultura românească în Basarabia sub ocupație rusească, demografia Basarabiei, susținător fervent al introducerii limbii române în şcolile din Basarabia, vicepreşedinte al Academiei Române între anii 1944-1948.

[57] **Victor Siminel** (1897-1981), ofițer de cavalerie român din Basarabia, participant la Sfatul Țării care a hotărât unirea Basarabiei cu România. A urmat Şcoala de Război din Bucureşti (1928) şi Şcoala Superioară de Război din Paris (1930). Profesor de istorie militară la Şcoala de Război din Bucureşti (1937-1939), şef de stat-major al Diviziei 2 Cavalerie (1939-1941), şef de stat-major al Corpului de Cavalerie, apoi comandant al Regimentului 4 Roşiori. Avansat general. Director general al Serviciului Special de Informații (25 august-20 septembrie 1944). Şef al delegației militare a Înaltului Comandament Român în Comisia de redactare a Armistițiului, şef al Comisiei militare române de legătură cu Comisia Aliată de Control; între septembrie 1947 şi 1 ianuarie 1948, consilier militar în Comisia Interministerială pentru executarea Tratatului de Pace. Condamnat la închisoare de regimul comunist între anii 1951-1956.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

am avut-o cu Krassin[58] şi Klîşco[59] azi, la orele 3 p.m. Ţin să adaug că ***discuţiile*** au un caracter absolut particular şi că n-am primit ***nici un*** *fel de instrucţii* [subl. în text – *n.n.*] de la nimeni cu privire la felul conducerii acestor ***discuţii***.

1) Delegaţii ruşi par a fi convinşi că România este pe punctul de a încheia o alianţă cu Ungaria şi Polonia şi că această alianţă, patronată de Franţa, ar fi îndreptată împotriva Republicii Sovietelor. Ei pretind că o parte din discuţiile pentru înjghebarea acestei alianţe ar fi avut loc chiar la Londra. (Zvonul acesta a fost răspândit aici de polonezi, ucraineni, cehoslovaci şi chiar de către Foreign Office.) Eu le-am răspuns că atitudinea de perfectă neutralitate pe care România o păstrează de mai bine de doi ani faţă de zbuciumările din Rusia este şi o dovadă şi în acelaşi timp şi o garanţie suficientă că ea n-are decât intenţii paşnice faţă de poporul rus. Ea nu se crede în drept să impună poporului rus o anumită formă de guvernământ şi ar reacţiona cu cea mai mare îndârjire la orişice încercare – ori de unde ar veni această încercare – de amestec în afacerile ei interne.

Nu trebuie să se piardă niciodată din vedere că România face parte din alianţa popoarelor alături de care a luptat; aceasta însă nu înseamnă că ea şi-ar sacrifica interesele ei vitale şi că ar putea deveni instrumentul orb al altora. Aceasta este singura alianţă din care România face parte şi lucrul acesta nu e un secret pentru nimeni – am adăugat eu. Delegaţii ruşi au răspuns că ei recunosc că România a păstrat o atitudine corectă faţă de Rusia. I-am rugat să stăruiască pentru ca şi guvernul Sovietelor să răspundă cu aceeaşi corectitudine, lucru pe care mi l-au promis.

2) Mi-au declarat că guvernul Sovietelor va recunoaşte unirea Basarabiei cu România.

3) Au sugerat că, dacă nu se va putea încheia o pace formală între România şi Rusia, cel puţin să se facă o înţelegere oarecare.

4) Krassin mi-a comunicat că guvernul din Moscova a răspuns la telegrama trimisă de dânsul, în urma insistenţelor mele ca prizonierii români să fie eliberaţi imediat, dând instrucţii în consecinţă lui Litvinoff. Tot Litvinoff – zice telegrama din Moscova – este însărcinat să trateze toate chestiunile dintre România şi Rusia.

5) Le-am atras atenţia că tezaurul nostru a fost dat în păstrare poporului rus, ca unui aliat mai mare al poporului român, şi că prin urmare nicio lege de război nu le poate da dreptul să dispună de el, ci dimpotrivă este o datorie de onoare a poporului rus ca acest tezaur să fie restituit imediat. Am adăugat că documentele caselor de economii, acte de proprietate etc., aflate la Moscova pun în imposibilitate mii şi mii de oameni săraci, văduve şi orfani ca să-şi încaseze drepturile şi să-şi administreze avutul. Krassin mi-a promis că va aduce imediat această chestiune la cunoştinţa guvernului din Moscova (unde pleacă astă-seară) şi că va stărui cât va putea ca aceste documente să fie eliberate înainte de a se ajunge la o înţelegere cu privire la aur. M-a asigurat de acest lucru de mai multe ori.

6) Krassin mi-a dat să înţeleg că nu se va ajunge la o pace directă cu guvernul englez, dar că acest guvern va închide ochii şi va lăsa ca să se facă negoţ între ruşi şi diferite companii engleze. „Ruşii nu-şi pot lua răspunderea revoluţiilor care s-ar produce în imperiul asiatic al Angliei – a adăugat el – şi nici nu pot opri luptele împotriva polonezilor până ce Aliaţii nu[-i] vor opri pe polonezi."

---

[58] **Leonid Borisovici Krassin** (1870-1926), inginer, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist (b) din Rusia, fost şef al Comisiei de Aprovizionare a Armatei Roşii în 1918, era unul dintre colaboratorii apropiaţi ai lui Maksim M. Litvinov. Ca reprezentant comercial al RSFS Ruse la Londra şi mai târziu, în calitate de comisar al poporului pentru Comerţul Exterior al URSS, a contribuit la demersurile Puterii Sovietice de a ieşi din izolarea sa diplomatică de după 1918; ambasador la Paris (1925) şi apoi la Londra (1926), unde a şi murit.

[59] **Nikolai K. Klîşco** era membru al Colegiului Comisariatului Poporului pentru Comerţul Exterior al RSFS Ruse.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Primiți, Domnule Prim-Ministru, asigurarea respectului meu.
D.N. Ciotori

[*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, *1917-1934*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999, doc. nr. 37, p. 53-54]

***31.* 17 iulie 1920, Bucureşti, Ataşatul militar al Franței, generalul Victor Pétin, îl înştiințează pe ministrul de război despre îngrijorarea provocată în România de recentele succese ale Armatei Roşii în Polonia**

No. 3424, Le Général Pétin, Attaché Militaire à la Légation de France en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre, État-Major de l'Armée – 2º Bureau – Paris

Objet: Attitude militaire de la Roumanie vis-à-vis du danger bolshevique

Les succès récents des Armées Bolscheviques en Ukraine et en Pologne créent de vives inquiétudes dans les milieux officiels roumains. L'attitude adoptée par le Commandement est une attitude d'expectative purement défénsive. Il a procédé à un remaniement du dispositif des troupes en Bessarabie et en Bucovine; leur renforcement a été envisagé et préparé, mais ne sera exécuté que suivant les circonstances. Dans cette hypothèse, le Gouvernement serait sans doute obligé de recourir à une mobilisation partielle, à laquelle il essaye de préparer l'opinion publique, la frontière hongroise absorbe en effet une bonne partie de ses effectifs. Actuellement, il n'y a plus que cinq classes sous les drapeaux: 16, 17, 18, 19, 20. Les deux premières sont même en partie démobilisées. Aussi l'effectif des divisions est très réduité. Les forces totales du Royaume mobilisées à la date de ce jour doivent être d'environ 180.000 hommes.

II. Les forces roumaines se trouvaient il y a un mois en bordure du Dniester. Elles ont été reportées à une vingtains de kilomètres plus en … pour y être regroupées en troupes de manœuvre et réserves. Ces rassemblements sont couverts par des bataillons à une dizaine de kilomètres du fleuve. Les bords du Dniester sont surveillés par des postes et patrouilles fournis par deux régiments de graniceri (garde-frontière). On travaille à remettre en état des anciennes lignes de tranchées et des réseaux de fils de fer en particulier vers Bender et en Bucovine.

III. Les forces qui assurent la défense de la frontière sont les suivantes:

Groupement de Bucovine Général Petala	8º Division I Brigade Bessarabienne

Armée de l'Est Général Lupescu	2º Division 4º Division 5º Division	En premier échelon
	9º Division 3° Division 2° Div. Cavalerie 4 Brigades cav.	En deuxieme échelon

En outre deux régiments de graniceri répartis sur le front.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, c. 268-269]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***32.* 20 august 1920, Bucureşti, Raport al ministrului plenipotenţiar francez în România, Émile Daeschner[60], despre evoluţia tratativelor de pace dintre România şi Rusia Sovietică şi despre atitudinea ostilă ministrului de externe Take Ionescu[61] faţă de această chestiune**

Légation de la République Française en Roumanie, Direction des affaires poltiques & commerciales

De propositions du Gouvernement de Moscou à la Roumanie

Le Ministre de France en Roumanie à son excellence Monsieur le Ministre des Affaires Étrangères

Je vous ai fait connaître les propositions de paix addressées par le Gouvernement de Moscou à la Roumanie et la réponse qui y a été faite. La communication bolcheviste disait „avoir appris par la presse roumaine que si les pourparlers antérieurs avaient été interrompus c'était parce que la dernière communication roumaine n'avait pas reçu de reponse". Il s'agit là des pourparlers inaugurés ou acceptés jadis par M. Vaida Voievod alors président du Conseil et qui se trouvait à ce moment à Londres où il avait obéi aux suggestions de M. Lloyd George. Mais à maintes reprises le bruit avait cours que si, les pourparlers officiels n'étaient pas suivis, des agents officieux des soviets ne s'en trouvaient par moins de temps à autre à Bucarest ou ils entretenaient le contact avec certains éléments du monde politique. La chose ne serait pas impossible, bien qu'on me l'ait à plusieurs reprises nié, car les hommes politiques roumains excellent à ménager les situations – et les conseils à cette occasion ne lui ont pas manqué. Les germanophiles n'ont pas désarmé et parmi les plus ardents à reprocher au Gouvernement du Général Averesco de ne pas chercher à tout prix un accord avec le Gouvernement de Moscou, les journaux de M. Marghiloman ont tenu la première place à côté des 2 organes socialistes le „Chemarea" et le „Socialismul", dont les rapports avec les agents allemands que je vous ai signalée il y a quelques temps à l'égard de la Légion étrangère. Quoiqu'il en soit, la communication du Gouvernement de Moscou a profondément agité certaines membres, et l'émotion de M. Take Ionesco notamment m'a surpris; il semble qu'il ait trouvé plus de sang-froid et de calme chez le Président du Conseil et même chez M. Argetoiano, Ministre de l'Intérieur et que certains considèrent comme la tête du Gouvernement. M. Take Ionesco n'addmetait pas un instant l'idée qu'on pût accepter d'envoyer des délégues negocier à Kharkoff ou ailleurs – mais il envisageait déjà l'obligation de se retirer avec éclat en présence d'une acceptation possible de la part du Président du Conseil. L'attitude du Général Averesco n'a pas justifié ses craintes et la réponse à la proposition de Moscou n'a guère été autre que ce qu'on pouvait demander.

La situation de la Roumanie est en effet plus que délicate – et comme me le faisait remarquer le Ministre des Affaires Étrangères, les difficultés que rencontrent la France et l'Angleterre à arrêter leur ligne de conduite n'est pas faite pour faciliter la tâche du Gouvernement

[60] **Émile Daeschner** (1863-1928) a intrat în serviciul diplomatic în 1888. Ministru al Franţei la Lisabona (1913-1920). Ministru la Bucureşti între 18 aprilie 1920 şi august 1924. Ulterior a fost ambasador în SUA (1924-1925) şi Turcia (1926-1928).

[61] **Take Ionescu** (1858-1922), avocat, publicist şi om politic, unul dintre cei mai străluciţi oratori din istoria României. Studii juridice la Paris (doctor în 1881). Iniţial liberal, a intrat în 1891 în Partidul Conservator, de unde s-a desprins în 1908, formând Partidul Conservator Democrat. A fost un adept fervent al intrării României în război alături de Antanta. A acceptat să participe la guvernare alături de Partidul Naţional Liberal, ca ministru fără portofoliu (11 decembrie 1916-10 iulie 1917) şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (10 iulie 1917-26 ianuarie 1918), după care a plecat la Paris pentru a conduce Consiliul Naţional pentru Unitatea Românilor creat la 20 septembrie 1918. Ministru de externe în guvernul Averescu (13 iunie 1920-16 decembrie 1921). Prim-ministru în perioada 17 decembrie 1921-19 ianuarie 1922. Ca ministru de externe şi apoi ca premier, a fost unul dintre iniţiatorii Micii Înţelegeri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

roumain. „Plutôt que des conseils et des considérations variées, ajoutait-il, ce qu'il faudrait nous envoyer ce sont des indications précises sur ce que les Grandes Puissances feraient pour nous en cas de conflit et sous quelle forme elles viendrait à notre aide. Notre armée est actuellement démobilisée, l'état de nos moyens de transport rendrait une mobilisation très difficile, et puis surtout nous n'avons pas d'argent!”

Je vous envoie d'autre part copie du rapport qu'adresse le Commandant Thierry attaché militaire adjoint de ce Légation à M. le maréchal Foch sur l'état actuel de l'armée roumaine. Comme vous le verrez il y a bien des réserves à faire, contrairement à l'opinion de la plupart des roumains, y compris les membres du Gouvernement, dont l'opinion à ce sujet est faite d'optimisme, quelque peu orgueilleuse. Il est juste de reconnaître que l'attitude des chefs et des officiers de l'État-Major est bonne; ils envisagent la probabilité d'une attaque de la part de l'armée rouge et se montrent convaincus que celle-ci n'est pas a redouter pour des troupes constituées et organisées comme celles de la Roumanie; bien que le Gouvernement le démente, diverses mesures ont été prises préparatoires d'une mobilisation possible: rappel des hommes en congé, renforcement des garnisons de la Bukovine et de la Bessarabie (rien que dans cette province il y a 10.000 gendarmes), mais rien de tout cela n'implique l'idée que la Roumanie pourrait êter amenée à la guerre autrement que par une attaque qu'elle n'a pas l'intention de devancer.

A une nouvelle question au Parlement, le Président du Conseil a proclamé à nouveau l'attitude de réserve pacifique observée par la Roumanie, il a demandé que celle-ci eût reçu des alliées (en l'espèce la France et l'Angleterre) aucune invitation à intervenir actuellement dans le conflit polono-russe, mais il a ajouté: „si nous avions reçu pareille demande, cela se serait vu aux mesures que nous aurions prises.”

Nous n'avons donc rien à reprendre à l'attitude du Général Averesco.

Émile Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadrele 272-274]

33. 4 septembrie 1920, Informarea primită de ministrul Franței la Bucureşti privind faptul că guvernul şi poporul român nu doresc angajarea într-o politică agresivă împotriva Rusiei

La Roumanie et les Soviets

Les informations recueillies jusqu'ici par la Répresentant de la France à Bucarest indiquent que le Gouvernement et le peuple Roumaine ne sont pas favorables à une politique active contre la Russie. Ils se bornent à envisager des mesures défensives. Même dans l'arrangement Chéco-Slovaque–Roumain qui est en négociation, il est prévue que si la Roumanie est attaquée par les Bolchéviks, la Tchéco-Slovaquie et la Serbie respectivement maintieniront la Bulgarie et la Hongrie. Par contre si les Puissances de l'Entente sollicitant un concours de la Roumanie ou de la Tchéco-Slovaquie en vue d'une action contre la Russie des Soviets, les Gouvernements de Bucarest et de Prague se concerteront en vue de répondres. Cependant le Gouvernement roumain à accepté, dans ces derniers temps, de céder au Général Wrangel[62] les ... russes antreposés en Roumanie, cession qui avait toujours été refusée jusqu'ici.

Il y a peut être là l'indication d'une politique nouvelle et le Ministre de France a été de s'en-

[62] **Piotr Nikolaevich Wrangel** (1878-1928), general rus de origine lituaniană, comandant al unei părți a Armatei Albe care a acționat în sudul Rusiei în războiul civil din 1918-1920. După o serie de înfrângeri, a organizat evacuarea trupelor rămase, prin Crimeea, şi s-a stabilit în Serbia, alături de alți refugiați ruşi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

quérir sur les possibilités d'une coopération éventuelle des armées roumaines avec les forces du Général Wrangel et les Polonais pour une lutte décisive contre les bolchéviks.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189 c. 276-277]

***34.* 28 octombrie 1920, Moscova, Telegrama lui Cicerin către premierul Al. Averescu în care îşi exprimă satisfacția privind declarațiile de bună vecinătate ale guvernului român, dar avertizează că acordarea de ajutor sub orice formă generalului rebel Vrangel va zădărnici orice realizare a unui acord de pace**

Telegramme de Tchitherine au president du conseil roumain
Général Averescu, président du Conseil Bucarest. 27 Octobre

Le Gouvernement soviétiste russe accueille avec une profonde satisfaction la déclaration contenue dans votre radio télégramme du 22 Octobre; il ressort que le Gouvernement roumain est d'avis de rétablir les relations de bon voisinage durable a entre la Roumanie d'une part et la Russie et l'Ukraine d'autre part. Nous regrettons néanmoins d'avoir à constater que la Roumanie admet le passage sur son territoire de forces militaires rejoignant les rebelles contre-revolutionnaires de Crimée qui mènant une lutte acharnée contre les libertés des masses travailleuses de la Russie et de l'Ukraine. La réalité n'est donc malheureusement pas entièrement conforme aux déclarations extrêmement satisfaisantes de votre radiotélégramme et ce n'est pas là le seul genre d'aide et d'assistance que le Gouvernement roumain prête au ci-devant général Wrangel et aux autres rebelles soulevés contre le Gouvernement de la Russie. Il apparaît ainsi avec évidence que de graves questions litigieuses restent à résoudre entre la Roumanie d'une part et d'autre part la Russie et l'Ukraine. La solution des questions ci-dessus mentionnées facilitera celle des autres questions pendantes non encore résolues entre ces pays. Dans le cas ou les résultats obtenus à ce sujet seraient complètement satisfaisants, la Russie soviétique se trouverait en mesure de retirer les demandes qu'elle serait en droit de formuler envers la Roumanie sur les autres questions.

Le Commissaire du Peuple pour les Affaires Étrangères, Tchitherine

[A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, c. 290]

***35.* 28 octombrie 1920, Paris, Tratatul de la Paris privitor la Unirea Basarabiei (între România, pe de o parte, şi Marea Britanie, Franța, Italia şi Japonia, pe de altă parte)**

Considerând că în interesul păcii generale în Europa trebuie asigurată, încă de pe acum, în Basarabia, o suveranitate care să corespundă aspirațiilor populațiunii şi să garanteze minorităților de rasă, religiune sau limbă, protecțiunea ce le este datorită;

Considerând că din punctele de vedere geografic, etnografic, istoric şi economic, unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată;

Considerând că populațiunea Basarabiei a manifestat dorința de a vedea Basarabia unită cu România;

Considerând, în sfârşit, că România, din propria ei voință, doreşte să dea garanții sigure de libertate şi dreptate, fără deosebire de rasă, de religiune sau de limbă, conform cu tratatul semnat la Paris, la 9 Decemvrie 1919, locuitorilor atât ai vechiului regat al României, cât şi ai teritoriilor de curând transferate:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Au hotărât să încheie tratatul de față şi au desemnat ca plenipotențiari ai lor, sub rezerva facultății de a dispune înlocuirea lor pentru semnătură:

Maiestatea Sa Regele Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei şi al Teritoriilor Britanice de Peste Mări, Împărat al Indiilor, pe:

Prea Onorabilul Edward-George Villiers, Conte Derby…, Ambasador Extraordinar şi Plenipotențiar al Maiestății Sale Britanice la Paris;

Şi pentru Dominionul Canadei, pe:

Prea Onorabilul Sir G. Foster… Ministru al Comerțului;

Pentru Commonwealth al Australiei, pe:

Prea Onorabilul Andrew Fischer, Înalt Comisar pentru Australia în Regatul Unit;

Pentru Domininul Nouei Zeelande, pe:

Prea Onorabilul Edward-George Villiers, Conte Derby…, Ambasador Extraordinar şi Plenipotențiar al Maiestății Sale Britanice la Paris;

Pentru Uniunea Sud-Africană, pe:

Prea Onorabilul Edward-George Villiers, Conte Derby…, Ambasador Extraordinar şi Plenipotențiar al Maiestății Sale Britanice la Paris;

Preşedintele Republicei Franceze, pe:

D. Georges Leygues, Preşedinte al Consiliului de Miniştri, Ministru al Afacerilor Străine;

D. Jules Cambon, Ambasador al Franței;

Maiestatea Sa Regele Italiei, pe:

Contele Lelio Bonin Longare, Senator al Regatului, Ambasador Extraordinar şi Plenipotențiar al Maiestății Sale Regelui Italiei la Paris;

Maiestatea Sa Împăratul Japoniei, pe:

Vicontele Ishii, Ambasador Extraordinar şi Plenipotențiar al Maiestății Sale Împăratului Japoniei la Paris

Maiestatea Sa Regele României, pe:

D. Take Ionescu, Ministrul Afacerilor Străine;

D. Dimitrie Ghika, Trimis Extraordinar şi Plenipotențiar al Maiestății Sale Regelui României la Paris

Cari s-au înțeles asupra stipulațiunilor următoare:

Articolul 1. Înaltele părți contractante declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului dela gura sa până la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina şi Basarabia, şi acest vechiu hotar.

Articolul 2. O comisiune compusă din trei membri, dintre cari unul va fi numit de Principalele Puteri aliate, unul de România şi unul de Consiliul Societății Națiunilor pe seama Rusiei, va fi constituită în termen de 15 zile, cu începere dela punerea în vigoare a tratatului de față, spre a se fixa pe teren noua linie de fruntarie a României.

Articolul 3. România se obligă a respecta şi a face să fie riguros respectate pe teritoriul Basarabiei, arătat la articolul 1, stipulațiunile Tratatului, semnat la Paris la 9 Decembrie 1919, de către Principalele Puteri aliate şi asociate şi România şi anume: a asigura locuitorilor, fără deosebire de rasă, de limbă sau de religiune, aceleaşi garanții de libertate şi de dreptate ca şi celorlalți locuitori din toate ținuturile ce fac parte din regatul României.

Articolul 4. Naționalitatea română va fi dobândită deplin drept, cu excluderea oricăreia alteia, de către supuşii fostului Imperiu al Rusiei, stabiliți pe teritoriul Basarabiei arătat în articolul 1.

Articolul 5. În termen de doi ani, cu începere de la punerea în vigoare a tratatului de față, supuşii fostului Imperiu al Rusiei, în vârstă de mai mult de 18 ani şi stabiliți pe teritoriul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Basarabiei, arătat la art. 1, vor putea opta pentru orice altă naționalitatea ar putea dobândi. Opțiunea soțului va atrage după sine pe aceea a soției şi opțiunea părinților va atrage după sine pe aceea a copiilor lor în vârstă de mai puțin de 18 ani. Persoanele cari vor fi exercitat dreptul de opțiune prevăzut mai sus vor trebui, în cele 12 luni următoare, să-şi strămute domiciliul în Statul în favoarea căruia vor fi optat. Ele vor putea să-şi păstreze bunurile imobiliare pe care le-ar poseda pe teritoriul român. Ele vor putea să ia cu dânsele bunurile lor mobile de orice natură, asupra cărora nu se va impune nicio taxă de ieşire.

Articolul 6. România recunoaşte ca supuşi români, de plin drept şi fără nicio formalitate, pe supuşii fostului Imperiu al Rusiei, născuți pe teritoriul Basarabiei, arătat la art. 1, din părinți domiciliați acolo, chiar dacă la data punerii în vigoare a tratatului de față ei înşişi nu şi-ar avea domiciliul pe zisul teritoriu. Totuşi, în termenul celor doi ani cari vor urma punerii în vigoare a tratatului de față, aceste persoane vor putea declara în fața autorităților române competente, din țara în care îşi au reşedința, că renunță la naționalitatea română şi ele vor înceta atunci de a fi socotite ca supuşi români. În această privință, declarațiunea soțului va fi socotită valabilă pentru soție şi aceea a părinților va fi socotită valabilă pentru copiii în vârstă de mai puțin de 18 ani.

Articolul 7. Înaltele părți contractante recunosc că gura Dunării numită gura Kiliei, trebuie să treacă sub jurisdicția Comisiunii Europene a Dunării. În aşteptarea încheierii unei convențiuni generale cu privire la regimul internațional al căilor de comunicație pe apă, România se obligă a aplica în ceea ce priveşte porțiunile din sistemul fluvial al Nistrului, cari pot fi cuprinse pe teritoriul ei sau cari alcătuesc fruntariile acestui teritoriu, regimul prevăzut în paragraful I al art. 332 şi în articolele 333-338 din Tratatul de pace cu Germania, încheiat la 28 iunie 1919.

Articolul 8. România îşi va asuma responsabilitatea pentru partea proporțională ce revine Basarabiei din datoria publică a Rusiei, precum şi din celelalte angajamente financiare ale Statului rus, aşa cum va fi determinată printr-o convențiune particulară între Principalele Puteri aliate şi asociate, [pe de-o parte], şi România, pe de altă parte. Această convențiune va fi pregătită de către o comisiune arătată de zisele puteri. În cazul în care comisiunea nu ar ajunge la un acord în termeni de doi ani, chestiunile în litigiu vor fi supuse fără întârziere arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor.

Articolul 9. Înaltele părți contractante vor invita Rusia să adere la tratatul de față, de îndată ce va exista un guvern rus recunoscut de ele. Ele îşi rezervă dreptul de a supune arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor toate chestiunile cari ar putea fi ridicate de guvernul rus cu privire la detaliile acestui Tratat, fiind bine stabilit că fruntariile definite de acest Tratat, precum şi suveranitatea României asupra teritoriilor pe cari le cuprinde, nu vor putea fi puse în discuțiune. Se va proceda la fel în ce priveşte toate dificultățile ce se vor naşte ulterior din aplicarea sa (a Tratatului).

Tratatul de față va fi ratificat de Puterile semnatare. El nu va putea intra în vigoare decât după depunerea acestor ratificări şi cu începere dela intrarea în vigoare a Tratatului semnat de Principalele Puteri aliate şi asociate şi România la 9 Decemvrie 1919.

Depunerea ratificărilor va avea loc la Paris.

Puterile al căror Guvern îşi are sediul în afară de Europa vor avea facultatea de a se mărgini a face cunoscut guvernului Republicei Franceze, prin reprezentantul lor diplomatic la Paris, că ratificarea lor a fost dată, şi în acest caz ele vor trebui să transmită instrumentul acestei ratificări de îndată ce va fi cu putință.

Un proces-verbal despre depunerea ratificării va fi încheiat.

Guvernul francez va remite tuturor puterilor semnatare o copie certificată conformă cu procesul-verbal privitor la depunerea ratificării.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Făcut la Paris, în 28 Octomvrie una mie nouă sute douăzeci, într-un singur exemplar care va rămâne depus în arhivele Guvernului Republicei Franceze şi de pe care vor fi remise copii autentice fiecăreia din puterile semnatare ale tratatului.

Plenipotenţiarii cari, din cauza lipsei lor momentane din Paris, nu şi-au putut pune semnăturile lor pe Tratatul de faţă, vor fi admişi a face acest lucru până la 15 Decemvrie 1920.

Drept care, plenipotenţiarii de mai jos, ale căror depline puteri au fost recunoscute în bună şi cuvenită formă, au semnat tratatul de faţă.

(L.S.) Derby
(L.S.) Andrew Fischer
(L.S.) Derby
(L.S.) Derby
(L.S.) Derby
(L.S.) G. Leygues
(L.S.) Jules Cambon
(L.S.) Bonin
(L.S.) K. Ishii
(L.S.) Take Ionescu
(L.S.) D. I. Ghika

[Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Convenţii, III. Plurilaterale, *Tratatul dintre principalele puteri aliate şi asociate şi România*, semnat la Paris, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1920]

36. 1 noiembrie 1920, Moscova, Notă a guvernelor RSFS Ruse şi RSS Ucrainiene adresată guvernelor Marii Britanii, Franţei, Italiei şi României privind neacceptarea tratatului de la Paris de recunoaştere a unirii Basarabiei cu România

Aflând că între Marile Puteri Aliate şi România s-a semnat tratatul cu privire la alipirea la aceasta din urmă a Basarabiei, guvernele Republicilor Sovietice ale Rusiei şi Ucrainei declară că ele nu pot recunoaşte ca având vreo putere înţelegerea cu privire la Basarabia făcută fără participarea lor şi că ele nu se consideră în niciun fel legate de tratatul încheiat pe această temă de alte guverne.

Comisar al Poporului pentru Afacerile Străine al Republicii Ruse: Cicerin

Preşedinte al Sovietului Comisarilor Poporului şi Comisar al Poporului pentru Afacerile Străine al Republicii Ucrainene: H. Rakovski[63]

[Dumitru Preda, Vitalie Văratec, *Relaţiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, *1917-1934*, Editura Enciclopedică, Bucureşti 1999, p. 69, doc. nr. 50]

37. 4 noiembrie 1920, Bucureşti, Articolul lui Nicolae Iorga *Recunoaşterea Basarabiei*, despre tratatul semnat de Marile Puteri la 28 octombrie 1920, care recunoaşte unirea Basarabiei cu România, despre strădaniile succesive ale tuturor partidelor politice în acest sens şi despre problemele administraţiei româneşti în această provincie

[63] **Cristian Rakovski sau Racovschi** (1873-1941), militant socialist şi apoi comunist de origine bulgară, de profesie medic, stabilit în România şi apoi în Rusia, politician şi diplomat sovietic. A activat ca socialist în Bulgaria, Elveţia, Germania, Franţa, Rusia şi România, apoi în conducerea Cominternului. A deţinut în trei rânduri – în noiembrie 1918, în ianuarie-decembrie 1919 şi apoi între anii 1920-1923 – funcţia de prim-ministru al Ucrainei sovietice. Ambasador sovietic la Paris. Arestat în 1937, a fost executat la 11 septembrie 1941.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Recunoaşterea Basarabiei

În sfârşit, călătoria dlui Take Ionescu iese din faza demonstraţiilor, a propunerilor şi a planurilor, interesante totdeauna, folositoare uneori şi personale mai totdeauna, ca să ajungă la un lucru de pe lumea aceasta, la un rezultat real şi important pentru care trebuie să mulţămim abilităţii d-sale şi felului fericit cum şi-a întrebuinţat numeroasele cunoştinţi de pretutindeni, dar mai ales din Franţa şi din Anglia. Şi, adăugim, acest rezultat nu mai face necesară rechemarea sa, de care s-a vorbit, de la cele externe decât care ar fi mai necesară poate rechemerea de la cele interne a însuşi dlui general[64]. Basarabia ni este asigurată printr-un act căruia nimic nu-i mai lipseşte – din partea altora decât Rusia şi noi înşine – de către toate Puterile aliate, care hotărăsc soarta lumii şi, – adaus peste ce ni se făgăduise până acum – orice Guvern rusesc va trebui, la recunoaşterea sa de către toţi Aliaţii, să admită valabilitatea acestui act, rămânând doar ca Liga Naţiunilor să decidă în ce priveşte numai contestaţiile de amănunte, care, evident, nu pot avea un caracter teritorial. Se încheie astfel o lungă acţiune diplomatică la care au luat parte, pe rând, toate partidele. Liberalii căpătând, într-o formă potrivită momentului, forma intrării noastre în vechea provincie moldovenească şi admiterea de prietenii noştri a transformării caracterului prezenţei noastre acolo. Am zice chiar Guvernul dlui Marghiloman, smulgând şi duşmanilor noştri, cari vor avea şi ei cândva un cuvânt în aceste lucruri, o adesiune complectă, oricât de scump plătită altfel, la schimbarea caracterului politic al Basarabiei. Dlui Vaida, asistat de d. Pelivan, îi revine însă marele merit de a fi dobândit la Londra acel protocol după semnarea căruia, în aşteptarea actului definitiv, pentru care se cerea numai retragerea trupelor noastre, la graniţa vestică, în hotarele fixate de Înţelegere, s-au făcut în Parlamentul din Februar[65] marile, neuitatele demonstraţii care se cunosc.

Faţă de diplomaţie am ajuns astfel unde doriam: de acum înainte vom putea pune mâna pe *La cause commune*[66] a lui Burţev, care ni se trimetea gratuit ca o ameninţare şi o somaţie, fără a simţi acel fior de indignare şi mânie pe care-l simte fireşte proprietarul deposedat, care, după multă trudă şi suferinţă, intrând din nou în stăpânirea avutului celei mai drepte moşteniri, simte mâna tâlharului nepocăit care pipăie clanţa uşii cu desperare încuiate. Presa din Chişinău va vorbi cu mai puţin curaj despre provisoratul stăpânirii româneşti între Nistru şi Prut şi va invoca mai rar întoarcerea „fraţilor", fie şi supt forma bolşevică. Se va mai potoli o anumită oposiţie „românească", în stare să alăture starea de acum în toată lumea, sărăcia generală şi sălbăticirea sufletească a omului în obşte, cu vechiul raiu moscovit ca să dea şi o aprobare a propriului nostru neam la revenirea stărilor de mai înainte. În sufletele noastre tulburate de atâtea probleme, în acest colţ se face o relativă linişte. Dar, mulţămind diplomaţilor de carieră sau de ocasie, să nu uităm pe acela, mai tare decât orice diplomaţie, căruia, mai mult şi decât soldaţilor noştri, îi datorim Basarabia: *ţeranul moldovean*.

Venind acolo cu ce-am putut – ba adesea puteam mult mai bine – am supărat multă lume a cării supărare, îngeri din cer să fi fost, şi n-o puteam evita. Dar uite, l-am supărat şi pe dânsul, care ţine minte, şi puteam să nu-l supărăm, eram datori să facem orice numai să nu-l supărăm. E vremea să îmbunăm acuma pe acela a cărui dăinuire, credincioasă vieţii naţionale a dat României Mari una din cele mai mândre ţeri – nu provincii – ale sale. Consiliile de anchetă se duc şi vin. O administraţie onestă şi harnică, aceia trebuie. Şi cu cât vom introduce mai

[64] Aluzie la modul în care a fost destituit Al. Vaida-Voevod din funcţia de prim-ministru, la 13 martie 1920, prin înştiinţare telegrafică, după răsunătorul succes al recunoaşterii unirii Basarabiei cu România prin protocolul de la Londra din 3 martie.

[65] Corect: din 6 martie 1920, vezi mai sus.

[66] *La cause commune* a fost un ziar cu apariţie neregulată, întemeiat în octombrie 1909, la Paris, de către Vladimir Lvovici Burtsev (1862-1942), revoluţionar rus, jurnalist şi istoric, susţinător al metodelor revoluţionare teroriste. A apărut până în 1922, susţinând acţiunile generalilor albgardişti şi refacerea frontierelor Rusiei imperiale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mult propagandele de partid, supțiind biata pânză ce putem țese acolo, cu atât mai rău. Abia ajungem toți ca s-o dăm.

Guvernul care va lua în numele partidului său hotărârea de a introduce în Basarabia „treva lui Dumnezeu”[67] şi a neamului românesc, care în toate ținuturile alipite trebuie introdusă, acela va binemerita de la patrie.

N. Iorga

[*Neamul Românesc*, Anul al XV-lea, nr. 240, Joi, 4 Noemvrie 1920]

***38*. 23 noiembrie 1920, Bucureşti, Telegrama lui Cicerin către Al. Averescu în care protestează pentru faptul că România a acceptat refugierea unor ofițeri albgardişti pe teritoriul ei**

Au Général Averescu, Président du Conseil, Bucarest. 23 Novembre.

Le gouvernement russe a été informé que des forces armées ennemies opérant dans le secteur de Moglevpodolsk, ont traversé le Dniester pour se réfugier sur le territoire de Bessarabie où les autorités roumaines ont accueilli les officiers et les convois, refusant seulement les soldats. Le gouvernement russe compte que le gouvernement roumain suivre, en cette occurrence la ligne de conduite imposée par la coutume universelle aux puissances et l'égard de tous les détachements armés … (*lecture douteuse*) … (*lacune*) … postés par le hasard des combats à l'intérieur du territoire sur lequel n'étend leur autorité. … (*lacune*) … En ce sense, il désarmera et internera les officiers en question et rendra (*?*) à la Russie les convois ci-dessus indiqués. Le gouvernement russe s'estime d'autant plus en droit d'attendre une réponse rapide et satisfaisante à cette légitime demande que, le gouvernement roumain ne serrait trouver une meilleure occasion de prouver au peuple russe la réalité des sentiments et de l'amitié qu'il a maintes fois manifestés dans ses télégrammes officiels à notre adresse.

Le Commissaire du Peuple aux Affaires Étrangères, Tchitcherine

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, c. 297]

***39*. 24 noiembrie 1920, Însărcinatul cu afaceri al Franței la Bucureşti îl înştiințează pe ministrul de externe că pericolul bolşevic a dus la strângerea relațiilor între preşedintele de consiliu, Al. Averescu, şi ministrul afacerilor străine, Take Ionescu, şi despre modul în care reprezentantul Poloniei la Bucureşti crede că România va participa efectiv la o acțiune împotriva Rusiei Sovietice**

Légation de la République Française en Roumanie, No. 134. Direction des affaires politiques et commerciales. Le chargé d'affaires de France en Roumanie à son excellence Monsieur le Ministre des Affaires Étrangères

Ma dépêche No. 132 du 19 Novembre vous a signalé l'état d'esprit que les récents événements de Crimée avaient déterminé chez le Général Averesco. L'appréhension du danger bolcheviste a eu cet heureux résultat de rapprocher le Président du Conseil de son Ministre des Affaires Étrangères. Alors qu'il y a quelques semaines il n'apparaissait pas comme impossible qu'il subit l'influence de certains membres du Cabinet jusqu'à sacrifier M. Take Ionesco à leur

[67] Termen folosit în istoriografia medievală: armistițiul lui Dumnezeu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

animosité, aujourd'hui la perspective d'un péril contre lequel la Roumanie n'est pas armée lui fait apprécier le concours du seul homme capable de lui procurer le soutien des États voisins et des grandes Puissances occidentales. Le ton méprisant qu'a pris M. Tchicherine dans ses communications au Gouvernement Roumain, la suspension des pourparlers russo-polonais, sont des indices du traitement que réserve à ses voisins le Gouvernement des Soviets dès que l'occasion se présentera. En même temps que la collaboration de M. Take Ionescu avec son Président du Conseil a été rendue plus intime, les liens très laches qui unissaient le Gouvernement Roumain et le Gouvernement Polonais tendent à se ressever. Pour cette fin M. Take Ionescu trouvera dans le Répresentant de la Pologne à Bucarest une aide efficace. D'un commun accord ces deux hommes ont eu pour premier soin d'atténuer la déception produite en Roumanie par l'absence de résultat positif de la visite de M. Take Ionesco à Varsovie. Au cours d'un grand diner donné à la Légation de Pologne il y a quelques jours en l'honneur de M. et de Mme Take Ionescu et auquel assistaient le Général Averesco et tous les Chefs de Mission, le Cte Skrinski[68] a dans un toast chaleureux exalté la portée des entretiens du Ministre Roumain avec le Gouvernement Polonais. En lui répondant M. Take Ionescu a accentué la même note en associant à son action celle du Général Averesco, confirmant par là le caractère Gouvernemental d'une politique que certains avaient présentée comme purement personnelle.

J'ai revu hier le Ministre de Pologne et après l'avoir félicité de son opportune manifestation je lui ai demandé si à la suite du désastre de Wrangel son pays n'allait pas se départir de la réserve qu'il avait constamment témoignée à l'égard d'une entente effective avec la Roumanie. Le Cte Skrinski m'a répondu: „Si nous savons très bien qu'au printemps les Bolchevistes feront un effort considérable soit contre la Roumanie pour s'emperer de la Bessarabie, soit contre nous. Il est donc essentiel qu'un accord militaire détermine le rôle des deux armées roumaine et polonaise en prévision de cette éventualité. Cet accord est en voie d'élaboration. Le Chef de l'État en est partisan convaincu et s'en occupe. Ceci je vous le dis à vous mais je le laisse à peine entrevoir aux Roumains car s'ils connaissaient la décision ferme du Gouvernement Polonais de collaborer à une action militaire ils s'en remettraient complètement à lui et ne feraient plus aucun effort pour en prendre la part qui leur revient. En ce moment la crainte les stimule et il faut les maintenir dans cette disposition salutaire. C'est elle qui a déterminé le Général Averesco à envisager une vaste opération roumaine au-delà du Dniester conduite par 10 Divisions".

J'ai répondu au Cte Skrinski que ce projet tel qu'on m'en avait parlé (ma dépêche No. 132) comportait la participation d'une armée occidentale ce qui en faisait une simple fantaisie d'imagination. Mon Collègue Polonais m'a détrompé et m'a dit que si le Général AVERESCO s'était arrêté un moment à ce rêve il était revenu aujourd'hui à un plan plus positif: Avance roumaine jusqu'au Dniepr, mouvement polonais concerté, avec Kiew comme objectif; constitution d'une Ukraine pouvant servir de bouclier contre les attaques bolchevistes et alimenter l'Europe par ses réserves de céréales, sans préjuger de sa position ultérieure dans la Russie future. Les Grandes Puissances (c'est-à-dire en fait la France) seraient appelées à participer à l'opération par la fourniture de matériel de guerre, de munitions, d'officiers d'État-Major si besoin était. Si je rapproche cette conversation de celle que j'avais eu la veille avec M. Take Ionescu j'en déduis que la Pologne et la Roumanie préparent pour le printemps une offensive

[68] **Aleksander Józef Skrzyński** (1882-1931), om politic şi diplomat. A intrat în diplomaţie în 1906. A fost primul ambasador al Poloniei în România (acreditat la 1 iulie 1919) şi a jucat un rol semnificativ în negocierile care au dus la Alianţa polono-română din 1921. Ministru al afacerilor externe (16 decembrie 1922-26 mai 1923; 27 iulie 1924-20 noiembrie 1925). A întărit poziţia internaţională a Poloniei, prin diverse convenţii, reglementarea datoriilor britanice şi americane şi concordatul cu Vaticanul. La Liga Naţiunilor a contribuit la elaborarea Protocolului de la Geneva şi la soluţionarea litigiilor de la Danzig, într-un mod favorabil Poloniei. La 20 noiembrie 1925, i s-a încredinţat formarea guvernului, care a fost răsturnat prin lovitura de stat a lui Józef Piłsudski din 5 mai 1926.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

concertée, à laquelle la France sera appelée à s'associer sous la forme d'une aidé matérielle. Après les désastreuses tentatives de reconstitution de la Russie par des éléments russes ce plan vaut peut-être qu'on le prenne en considération. A l'abri d'une Ukraine temporairement reconstituée par les soins d'états alliés, l'Europe pourrait plus facilement laisser la chaudière russe bouillonner jusqu'à extinction qu'en se trouvait en contact immédiat avec elle. Puisqu'on ne peut encore prévoir une solution d'ensemble pour la question russe, ce serait une solution partielle dans le temps et dans l'espace. Pour sa réalisation la Pologne est certainement plus prête que la Roumanie. J'avoue qu'il m'est difficile de concevoir, dans l'état absolument lamentable – je dirais presque l'inexistence des moyens de transport qui sévit actuellement dans ce pays-ci – comment une opération pourrait être conduite même d'ici à 3 ou 4 mois, à supposer que la réorganisation commençât dès maintenant. Quoiqu'il en soit j'ai crû devoir signaler ces propos à Votre Excellence car à toute éventualité il peut paraître utile au Gouvernement de la République d'arrêter et de formuler une politique ukrainienne en tenant compte des enseignements des dernières événements.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, c. 298-300]

***40.* 17 decembrie 1920, Paris, Ministrul afacerilor străine al Franței îl întreabă pe ministrul plenipotențiar francez la Bucureşti despre o eventuală propunere de pace a ministrului de externe sovietic, Cicerin, către ministrul afacerilor străine român, Take Ionescu**

Le Ministre des Affaires Étrangères à Ministre France, Bucarest

Avez-vous eu connaissance d'un radiotélégramme daté du 13 Décembre, dans lequel M. Tchitcherine, faisant allusion à des radios qui lui auraient été adressés les 10 et 20 novembre par M. Take Jonesco, lui fait savoir qu'il prend acte de la déclaration de neutralité du gouvernement roumain et lui propose d'engager des pourparlers sur toutes les questions qui intéressent la Russie et la Roumanie? Veuillez me faire parvenir tous les renseignements que vous pourrez recueillir relativement à ces négociations. M. Tchitcherine a proposé de nouveau au Gouvernement roumain de traiter en l'invitant à choisir lui-même le lieu des négociations. Il laisse entendre que la question de la Bessarabie pourra être facilement réglée et insiste sur l'intérêt de la Roumanie à dissiper les méfiances et les inquiétudes de la nation russe en cessant de paraître systématiquement hostile. Le ton de la communication est aussi pressant que conciliant et de nature à faire écarter toute crainte d'arrière pensée hostile. M. Take Jonesco n'en estime pas moins que, dans les circonstances présentes, il n'est possible à la Roumanie d'opposer une fin de non recevoir. Il compte donc répondre affirmativement et il proposera Riga. Il pense que l'éloignement et les difficultés de communication seront un premier moyen de gagner du temps. Il retardera encore le moment de la réunion en discutant la qualité des délégués et les détails de la procédure.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadrele 335-338]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul III.
RETRAGEREA ARMATEI ROMÂNE DIN UNGARIA

Introducere

Documentele incluse în acest capitol se referă atât la modul şi condiţiile în care s-a efectuat retragerea, cât şi la alte aspecte militare şi politice ale prezenţei armatei române în Ungaria în primăvara anului 1920. Aceasta se afla acolo din august 1919, după ce reuşise să respingă ofensivele forţelor regimului bolşevic din Ungaria, declanşate la 21 martie 1919. Deoarece exista pericolul unei joncţiuni cu Rusia bolşevică, situaţia reprezenta o ameninţare majoră pentru securitatea României abia unificate. Având aprobarea generalului Franchet d'Espèrey (comandantul Armatei de Orient), Comandamentul Trupelor din Transilvania a efectuat o contraofensivă începând din 16 aprilie, care a atins Tisa, iar la 3 august 1919 armata română a cucerit Budapesta, punând capăt regimului bolşevic. Generalul Ştefan Holban, desemnat guvernator al Budapestei, s-a preocupat de restabilirea ordinii şi îmbunătăţirea situaţiei locuitorilor, care sufereau de nenumărate lipsuri. La Budapesta a fost trimisă o misiune militară interaliată care să ţină legătura cu noile autorităţi care se constituiau (regentul Feldmareşal Arhiduce Joseph August, guvernul István Frederick), precum şi să asigure retragerea armatei române, care a instaurat un regim de ocupaţie, în calitate de membră a Antantei, asupra unei părţi din Ungaria (altă parte a fost ocupată de armata sârbă). Rechiziţiile pentru armata română s-au limitat la strictul necesar. Cu toate acestea, Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace de la Paris a cerut, în repetate rânduri, începând cu ultimatumul din 29 august 1919, ca armata română să înceteze rechiziţiile şi să evacueze teritoriul cucerit în Ungaria după 30 iulie 1919. Regimul de ocupaţie al armatei române s-a prelungit şi după 15 noiembrie 1919, când a predat Budapesta Comisiei Aliate de Control, dar numai până la Tisa, care rămânea linia de demarcaţie provizorie dintre Ungaria şi România, la vest de cea stabilită de Consiliul Militar Suprem la 1 martie 1919 (Arad–Salonta–Oradea–Carei–Satu Mare). Pentru armata română, menţinerea pe aliniamentul Tisei era necesară din motive strategice, fiind o frontieră naturală uşor de apărat. În dezbaterile Conferinţei de Pace legate de delimitarea definitivă a frontierei dintre România şi Ungaria, delegaţia Ungariei a acţionat în mod sistematic pentru a obţine retragerea completă a armatei române din teritoriul ocupat între aliniamentul Tisei şi linia de demarcaţie stabilită de Conferinţa de Pace, oferind tot felul de motive, precum acela că acest regim de ocupaţie ar fi împiedicat desfăşurarea alegerilor (*Documentul nr. 11*).

Venirea la putere în Ungaria a amiralului Miklós Horthy (desemnat prim-ministru la 1 martie 1920) a înlăturat anarhia provocată de bolşevici, dar a însemnat şi începutul politicii revanşarde faţă de România şi Cehoslovacia, fapt semnalat ca îngrijorător într-un memoriu al

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lui Alexandru Vaida-Voevod, şeful delegaţiei României la Conferinţa de Pace de la Paris, din 1 februarie 1920 (*Documentul nr. 7*). Ministrul de externe József Adolf Somssich a încercat să convingă Misiunea Militară Română că Ungaria nu are intenţii agresive, deoarece pentru ambele state persistă pericolul bolşevismului (*Documentul nr. 22*), dar unele documente publicate în capitolul IV arată că ofiţeri ai armatei Ungariei au continuat să desfăşoare acţiuni subversive în Transilvania înainte şi după retragerea armatei române din Ungaria. Retragerea forţelor de ocupaţie româneşti nu era posibilă atâta timp cât situaţia internă a Ungariei rămânea instabilă. România trebuia să se asigure că nu va mai suferi un atac dinspre vest, în condiţiile în care securitatea sa era oricum ameninţată pe frontierele de nord şi est. De asemenea, penuria de material rulant şi de combustibil îngreuna evacuarea trupelor şi materialelor. Delegaţia României la Conferinţa de Pace a explicat în mai multe memorii că din aceste motive obiective retragerea armatei române va fi un proces de durată (*Documentul nr. 7, 17, 18*). La Budapesta a continuat să funcţioneze un birou de legătură între Misiunea Militară Interaliată şi Comandamentul Trupelor din Transilvania.

Procesul retragerii armatei române din Ungaria s-a dovedit unul complicat, generând noi surse de tensiune între România şi Consiliul Suprem de la Paris, care, după cum s-a arătat şi în capitolul precedent, condiţiona recunoaşterea unirii Basarabiei de evacuarea armatei române din Ungaria (*Documentul nr. 18*). Preocuparea centrală a factorilor politici şi militari de la Bucureşti a fost de a asigura o linie de apărare şi adâncime strategică la graniţa de vest a ţării cu Ungaria. În teritoriul rămas sub ocupaţia armatei române au continuat rechiziţiile, care erau necesare din cauza penuriei din Transilvania şi din restul României. Reparaţiile solicitate de România (locomotive, vagoane, materiale industriale etc.) erau considerate compensaţii pentru pagubele enorme suferite de România în timpul ocupaţiei Puterilor Centrale, ele fiind necesare muncii de refacere a ţării. Comisia de reparaţii a cerut însă ca România să returneze materialele nemilitare necesare reconstrucţiei Ungariei (*Documentele nr. 6, 7, 8, 10*).

La 26 februarie 1920, şeful Marelui Cartier General, generalul Constantin Prezan, a decis stoparea aprovizionării cu alimente provenite din România nu doar pentru că penuria din România nu permite alocarea de hrană pentru teritoriul ocupat în Ungaria, ci şi pentru că Ungaria menţine intenţiile agresive la adresa României, ba chiar cumpără şi armament din Austria (*Documentul nr. 21*). Tot în luna februarie, Marele Cartier General a înaintat un memoriu Consiliului Suprem de la Paris, în care a expus în amănunt atât pagubele provocate în România de armata austro-ungară (unele dintre materialele furate au fost descoperite în Ungaria după ce armata română a instalat regimul de ocupaţie), cât şi rechiziţiile şi capturile făcute de România în Ungaria. În acest memoriu se respingeau afirmaţiile denigratoare despre regimul de ocupaţie al armatei române, care ar fi secătuit economia Ungariei şi se sublinia că „Ocuparea Budapestei, ca şi a teritoriului ungar, de către trupele române se datoreşte numai agresiunilor repetate ale ungurilor, care, după ce şi-au reorganizat armata lor, ne-au atacat de 2 ori în 8 luni de zile. În asemenea condiţiuni, armata română, pe baza legilor războiului, a capturat şi ridicat de pe câmpul de luptă materialul de război al armatei Ungariei şi totodată a luat măsuri de a o pune în imposibilitate a mai repeta ceea ce au făcut după noiembrie 1918”. De asemenea, într-un memoriu al delegaţiei române la Conferinţa de Pace din 4 martie se preciza că dreptul României la reparaţii este justificat, deoarece Ungaria a încălcat convenţia de armistiţiu de la Belgrad din 13 noiembrie 1918, prin reluarea mobilizării şi atacarea României (*Documentele nr. 4, 24, 25, 26*).

Evacuarea tuturor forţelor şi materialelor s-a efectuat în mai multe etape, între 14 februarie şi sfârşitul lunii aprilie, conform planului prezentat Misiunii Militare Interaliate de la Budapesta de către colonelul Toma Dumitrescu, expert militar al Delegaţiei României la Conferinţa de Pace. (*Documentele nr. 13, 23, 27*). La începutul retragerii, Comandamentul Trupelor

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

din Transilvania a adresat o proclamație către locuitorii din regiunea care urma să fie restituită Ungariei, în care se arăta că armata română a oprit ruina națiunii şi statului maghiar (*Documentul nr. 16*). Armata s-a preocupat şi de evacuarea populației din teritoriul care a fost cedat după noua delimitare a frontierei, conform planului alcătuit de resortul Interne al Consiliului Dirigent şi pus în aplicare de un birou care a funcționat la Careii Mari. Locuitorii din satele situate dincolo de linia Clemenceau au fost mutați în județele Satmar, Bihor, Arad, Timiş şi Torontal (*Documentele nr. 13, 14, 16, 17, 27*).

Diferendele petrecute în zona de frontieră au necesitat trimiterea unei misiuni militare interaliate la Debrețin, care a propus unele rectificări de frontieră după semnarea Tratatului de la Trianon la 4 iunie 1920. Ele erau necesare în special pentru a ține seama de traseele căilor ferate (*Documentele nr. 29, 30, 33, 34*). O asemenea rectificare a propus delegația României într-un memoriu adresat Conferinței ambasadorilor la 2 octombrie 1920, în legătură cu comuna Cinghirul Nou, unde românii majoritari sufereau persecuții din partea autorităților locale (*Documentul nr. 35*). Existau şi proteste din partea comunităților de slovaci din zona Békéscsaba–Makó, care, de teama deznaționalizării, doreau ca aceasta să fie atribuită României. Încă de la 22 ianuarie, delegația României se arăta îngrijorată de posibilele persecuții la care vor fi supuşi românii şi slovacii din zona care urma să fie cedată Ungariei după retragerea armatei române (*Documentul nr. 3*).

O chestiune conexă tratată în acest capitol este cea a abandonării părții Maramureşului de la nord de Tisa (aflat în prezent în Ucraina), care s-a făcut înainte de semnarea Tratatului de la Trianon, începând cu data de 12 mai 1920, de către o comisie mixtă de evacuare întrunită la Satu Mare la 5 mai (*Documentele nr. 28, 31, 32*). Maramureşul în întregimea sa a fost revendicat în declarația de unire de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, conform voinței exprimate de delegații maramureşeni. Partea sa de nord a intrat sub administrație românească în iunie 1919 în contextul conflictului cu Ungaria bolşevică. A fost stabilită o linie de demarcație provizorie cu Cehoslovacia, care cuprindea teritoriul populat majoritar de români. Negocierile purtate la Conferința de Pace au condus însă la acceptarea cedării către Cehoslovacia a acestui teritoriu, printr-o decizie a guvernului Vaida-Voevod din 5 aprilie 1920. Frontiera definitivă a fost fixată prin Tratatul de la Sèvres din 10 august 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 9 ianuarie 1920, Budapesta, Telegramă a Misiunii Militare Interaliate în care se solicită Consiliului Suprem să oblige guvernul României să permită delegației misiunii să inspecteze zona Debrețin şi să se poată adresa direct Comandamentului român din Transilvania**

Conférence de la Paix, Conseil Suprême, Paris, No. 1301.

Commandement troupes roumaines Transylvanie informe que, ayant transmis à son Quartier Général à Bukarest la note de cette mission militaire interalliée relative à visite que une délégation interalliée devait faire dans région Debreczen, à reçu réponse que pareilles demandes doivent être faites directement au Gouvernement Roumain par une des légations alliées à Bucarest. En conséquence, susdite délégation qui depuis 3 jours attendait en vain à Szolnoch autorisation des Roumains franchir Tisza a été rappelée Budapest. Cette mission militaire interalliée renouvelle protestation déjà faite par sa dépêche numéro 1284 du 7 Janvier contre un tel traitement qui compromet prestige de cette représentance du Conseil suprême et demande: Primo – que Gouvernement Roumain soit mis en demeure de laisser Délégation interalliée se rendre immédiatement à Debreczen qui se trouve en territoire hongrois arbitrairement retenu par troupes roumaines contre décision Conseil Suprême continuer leur retraite jusqu'à ligne démarcation; Secundo – que pour toute question se référant au susdit territoire hongrois arbitrairement occupé par les Roumains cette mission militaire interalliée soit autorisée à s'adresser comme auparavant directement au commandement des troupes de Transylvanie. Cette mission doit ajouter que sans adoption des mesures susdites elle viendrait se trouver dans l'impossibilité accomplir ses fonctions.

Mission Militaire Interalliée, Budapest

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, cadrul 724]

***2*. 20 ianuarie 1920, Budapesta, Amiralul Horthy solicită Misiunii Militare Interaliate să intervină pe lângă guvernul român pentru reglementarea traversării Tisei de către deținătorii de paşapoarte emise de Ungaria şi protestează contra arestării unui grup de ofițeri la Békéscsaba**

Conseil Suprême, Conférence de la Paix, Paris, 20 Janvier 1920.

La Mission Militaire Interalliée en Hongrie a l'honneur de communiquer au Conseil Suprême pour information une lettre de l'Amiral de Horthy, Commandant de l'Armée Nationale

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Hongroise, qui énumère différentes mesures d'oppression contre les sujets Hongrois, qu'on allègue avoir été prises par l'Armée roumaine d'occupation à l'est de Theiss. En ce qui concerne la demande de l'Amiral Horthy pour la désignation d'une commission alliée qui serait chargée de faire une enquête sur l'arrestation d'officiers Hongrois à Békéscsaba, la Mission Militaire Interalliée s'est efforcée d'envoyer une commission pour la représenter dans le territoire que le Conseil Suprême a requis les Roumains d'évacuer; mais le commandement Roumain a empêché cette Commission de traverser la Theiss, ainsi qu'il a déjà été rendu compte par la Mission Interalliée dans leurs télégrammes No. 1284 en date du 7 Janvier, et No. 1301 en date du 9 Janvier.

R.S.G. Gorton[1], Président de jour, Mission Militaire Interalliée.

Le commandement en chef de l'armée nationale hongroise à la mission militaire interalliée en Hongrie, Budapest, 10 Janvier 1920.

Des rapports officiels me signalent les atrocités suivantes commises par les Roumains envers des sujets hongrois que j'ai l'honneur de vous faire connaître:

1. Les Roumains refusent le passage au pont de Tisza à Szolnok aux personnes munies des certificats et des passeports réguliers délivrés par les autorités hongroises et portant le cachet du bureau d'évidence; ils pillent leurs bagages, les renvoient, détruisent même les certificats des quelques uns et leur enlèvent leur argent. Dernièrement ils essayent de justifier ce procédé en prétendant, que seuls les passeports délivrés par les autorités viennoises soient valables. De nos prisonniers de guerre rentrants d'Italie ils ne laissent passer que ceux originaires de Transylvanie.

2. A Békéscsaba tous les officiers et sous-officiers ont été arrêtés, parce qu'ils ont organisé une force armée en prévision de l'évacuation de la ville par les Roumains. Les familles des détenus ont été traitées d'une manière brutale, quoique ne sachant rien de ces préparatifs.

J'ai l'honneur de vous proposer et prier de bien vouloir ad 1/ obtenir du Gouvernement en Chef Roumain, que la question du passage du Tisza indiquée sous 1 / soient réglées en observant les intérêts justifiés des sujets hongrois. Attendu qu'un grand nombre de sujets hongrois domiciliés au-delà du Tisza est contraint par les procédés des autorités roumains de perdre son temps loin de leur domicile, exposés par cette malchance à des pertes matérielles lourds, les raisons d'équité militent aussi en faveur d'une décision urgente. Ad 2/ approuver mon avis, que le plus opportun serait de confier à la mission interalliée l'établissement de fait qui serait en même temps chargée de faire cesser des actes d'injustice. Des différends surgissent journellement entre les Hongrois et les Roumains d'au delà du Tisza. Cela motive à plus forte raison la délégation d'une mission permanente, dont la nécessité fut déjà démontrée à plusieurs reprises par le Gouvernement et la Commission d'armistice hongrois. J'ai l'honneur de solliciter en tous cas votre bienveillante intervention pour les officiers détenus à Békéscsaba.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, c. 725-726]

3. 22 ianuarie 1920, Paris, Delegația României la Conferința de Pace avertizează asupra posibilelor persecuții asupra românilor şi slovacilor din Ungaria, care ar urma după retragerea armatei române

Délégation Roumaine à la Conférence de la Paix, Paris.

[1] Generalul de brigadă de artilerie Reginald St. George Gorton (1866-1944), comandantul misiunii militare britanice la Budapesta între august 1919 şi iulie 1921.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Au sujet du retrait des troupes roumaines sur les limites fixées par le Conseil Suprême et en exécution des engagements pris par le Gouvernement Royal et confirmés verbalement par le Président du Conseil de Roumanie Monsieur Vaida, devant le Conseil Suprême, dans la séance du mardi 20 Janvier 1920, la Délégation Roumaine a l'honneur de faire appel aux sentiments d'humanité du Conseil Suprême, en ce qui concerne les garanties effectives à assurer, afin que les populations, tant roumaines que slovaques, qui seron laissées sans défense, après le départ des troupes roumaines, soient préservées des persécutions et mauvais traitements de la part des autorités et agents de la force publique de Hongrie. Les tristes expériences subies à cet égard, déjà au cours de la guerre et dont ont été victimes les blessés, les prisonniers et les populations civiles autorisent malheureusement toutes les craintes sur les atrocités qui pourraient être commises vis-à-vis de ces populations, qu'il s'agisse soit de communes isolées, soit de groupe de communes formant un noyau important. Le danger est d'autant plus sérieux qu'en dehors des manifestations locales de joie d'avoir échappé à l'opression hongroise, il y a eu, de la part de ces populations, des affirmations publiques, telles que le mémoire adressé par le groupément slovaque de Békéscsaba au Conseil Suprême, appuyé par le Gouvernement Tchéco-Slovaque, et suivi par l'élection des députés slovaques au Parlament de Bucarest où ils siègent et démontrent par leurs discours leurs sentiments. La Délégation Roumaine n'ignore pas que ces populations sont destinées à bénéficier plus tard du droit de protection des minorités solemnellement affirmé et consacré par le Conseil Suprême. Mais il s'agit pour l'instant d'une période transitoire créant une situation de fait à laquelle le Conseil Suprême aura à coeur de porter remède afin qu'après le départ de l'armée roumaine les populations ainsi laissées sans défense ne soient pas en butte aux vengeances et aux mauvais traitements des Hongrois.

[Arhivele Militare Române, rola 1.2696, cadrul 0045]

4. 27 ianuarie 1920, Budapesta, Adresă a delegației tehnice la Comisia Internațională Specială, prin care se solicită informații detaliate despre pagubele suferite de România în timpul ocupației din 1916-1918

No. 73.01.74. Marele Cartier General, Delegatul tehnic al României în Comisia Internațională Specială din Budapesta către Direcția generală a refacerii

Pentru pregătirea lucrărilor ce urmează a se trata de către Delegația română în Comisia Internațională specială din Budapesta, avem nevoie a cunoaşte şi pagubele suferite de Regatul nostru pe timpul ocupației străine în 1916-1918. Cu onoare vă rugăm să binevoiți a da dispoziție ca să se elibereze cât mai grabnic copii de pe toate tabelele recapitulative statistice, elaborate de dvs. până în prezent, eventual de pe toate rapoartele sau dările de seamă adresate în acelaşi scop şi pe care vă rog a le încredința locotenentului Babeş Mircea[2], delegatul nostru.

Şef de stat-major general al armatei, General Cihoski[3]

[2] **Mircea Babeş** (1896-1968), fiul savantului Victor Babeş. După ce a luptat cu gradul de locotenent în campaniile 1916-1917, a devenit licențiat în drept al Universității din Iaşi, iar în 1921 a intrat în serviciul diplomatic. La 23 noiembrie 1921 a fost inclus în comisia de delimitare a frontierei româno-ungare. Ulterior a avut misiuni la Varşovia şi Washington şi a deținut diferite funcții în Ministerul de Externe.

[3] **Henri Cihoski** (1871-1950) a fost, în timpul războiului, şef de stat-major al Corpului 6 Armată şi ulterior comandant al Diviziilor 13 şi 10 Infanterie. Între 11 noiembrie 1918 şi 1 februarie 1920 a fost subşef al Marelui Cartier General (cu gradul de general de divizie). Între 1921 şi 1928 a comandat la Sibiu Corpul 7 Armată şi Inspectoratul 3 Armată. Ministru al apărării naționale (10 noiembrie 1928-4 aprilie 1930). Trecut în rezervă cu gradul de general de corp de armată în martie 1932.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Delegatul tehnic al României, General Şerbescu[4]

[Arhivele Militare Române, rola 1.2696, cadrul 0045]

***5*. 30 ianuarie 1920, Neuilly, Delegația Ungariei la Conferința de Pace reclamă că armata română refuză să permită unor cetățeni maghiari să treacă la est de Tisa, unde au domiciliile legale**

Délégation hongroise, Neuilly, No. 50. À Monsieur le Président de la Conférence de la Paix.

La Délégation hongroise vient d'être informée par le Ministère des Affaires Étrangères hongrois que les autorités militaires roumaines refusent de délivrer des permis pour des voyages dans les territoires situés au delà de la Tisza. Parmi les grandes masses d'émigrés qui sont en train de retourner de l'Amérique, il y en a beaucoup qui ont leur domicile légal dans les communes situées au-delà de la Tisza et qui par suite des mesures prises par les autorités roumaines se trouvent dans l'impossibilité de retours à leurs foyers. À peu près 450 de ces émigrés arrêtés dans leur voyage, se trouvent actuellement à Budapest. Le Gouvernement Hongrois a déjà recouru à ce sujet à l'entremise de la Mission Militaire Interalliée à Budapest, sans avoir obtenu un résultat satisfaisant. Comme la façon de procéder des autorités militaires roumaines est de nature à entraver la vie économique du pays et apporter de graves préjudices aux intérêts des voyageurs en question, la Délégation de Hongrie, par ordre de son Gouvernement se permet donc de s'adresser à la Conférence de Paix la priant de bien vouloir mettre en jeu son influence auprès du Gouvernement Royal Roumain afin que les ordonnances chicaneuses susmentionnées soient révoquées et que le retour des émigrés en question soit facilités de la part des autorités roumaines.

Apponyi

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, cadrul 731]

***6*. 31 ianuarie 1920, Paris, Notă a delegației Marii Britanii la Conferința de Pace în care se fac propuneri de compromis asupra restituirii parțiale a materialului feroviar preluat din Ungaria**

This note was drafted by General Mance and myself this morning. I have sent it to Mr. McFadyean of the Reparations Commission for observations. It is intended to be a proposal to settle the immediate difficulties of the moment and is not a substitute for, but rather a supplement to the Minute on questions at issue between Roumania and the Conference which I gave Your Excellency this morning.

A.W.A. Leeper

Drafted by General Mance and Mr. Leeper

(This has been sent to Mr. McFadyean of the Reparations Commission for his observations).

[4] **Constantin Şerbescu** (1878-?), autor al studiului *Observațiuni şi învățăminte culese din războaiele balcanice (1912-1913) din punct de vedere politic, strategic şi tactic* (1914). În 1916-1917, cu gradul de colonel, a comandat Regimentul 51 Infanterie, iar după ce a fost avansat general a fost comandant al Brigăzii 20 Infanterie. În 1920 era comandant al Diviziei 2 Vânători (1920), iar în 1922 a devenit comandant al Diviziei 20 Târgu Mureş.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Note by the British Embassy

1. It is important that the principies underlying the disposal of the material removed from Hungary by Roumania should be decided as early as possible so that certain action which is immediately necessary should not be delayed until a final settlement of the whole question has been arrived at on the basis of the Report of the Inter-Allied sub-Committee of the Reparations Commission at Budapest.

2. The following is proposed as a basis of agreement with the Roumanian Government to be submitted to the Prime Minister of Roumania on his return to Paris:

a) In consideration of the prolonged military operations imposed on Roumania in self-defence against the Hungarian Sovyet Government, no demands will be addressed to the Roumanian government for the return of such purely military material as has been seized and evacuated up to date;

b) In order to avoid the economic collapse of Hungary the Roumanian government agree to return at the earliest possible date such non-military material as may be designated for the economic stability of Hungary without prejudice to the final settlement with Hungary as regards reparations or to the repartition of rolling stock as provided for in the Treaty of Peace. Under this category will be included the return of all locomotives and wagons removed across the Theiss since September 26th together with 500 locomotives, 5.000 wagons and 300 coaches removed prior to that date, and also … tons of seed corn. This will leave Roumania in possession, pending the final settlement, of nearly 800 locomotives and over 26.000 carriages and wagons which she has taken from Hungary;

c) The balance of non-military material not urgently necessary for the reconstruction of Hungary will be at the disposal of the Reparation Commission, but it is agreed in principle that this should be left in the possession of Roumania to facilitate her reconstruction, and should be debited to Roumania in the Reparations account.

3. The Sub-Committee of the Reparation Commission at Budapest should be instructed to subdivide the schedules of material removed by Roumania in the above categories, and to report at the earliest possible moment what items beyond these mentioned above should be places in category b.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadrele 808-809]

7. 1 februarie 1920, Memoriu adresat Conferinței de Pace în care se explică motivele pentru care armata română a oprit transporturile de alimente pentru Budapesta: penuria din România, atitudinea ostilă a autorităților din Ungaria, apariția unor organizații revanșarde, cumpărarea de armament şi muniție din Austria. Se solicită o anchetă în privința acestor achiziții contrare tratatului de pace cu Austria, deoarece există pericolul unor agresiuni contra României şi Cehoslovaciei

La Délégation Roumaine à la Conférence de la Paix ayant reçu communication de la dépêche envoyée par la Commission interalliée de Budapest, d'après laquelle le Commandement de l'armée roumaine a interdit le passage de la Tisa au transport des articles de ravitaillement à destination de Budapest, on lui a demandé les raisons pour lesquelles cette disposition avait été prise par le Commandent Militaire Roumain, a l'honneur de répondre aux questions posées en attirant la bienveillante attention du Conseil Suprême sur les faits suivants:

1. Les populations des provinces de Maramures, Satmar, Solnoc-Dobica, Bistritza-Nasaud, Alba Inferioara, Hunedoara, Turda, Aries, Ciuc, Odorhei, Trei Scaune du pays transylvain, à

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la suite d'une récolte tout à fait compromise, souffrent de la faim, parce que l'approvisionnement de ces contrées n'est possible que d'une manière défectueuse en raison de la pénurie de locomotives et de charbon dont souffre la Roumanie elle-même.

2. Les villes de Transylvanie, aussi bien que Bucarest, ne peuvent être approvisionnées que dans une mesure tout à fait inadéquate à leurs besoins bien que tous les moyens disponibles aient été mis on œuvre dans ce but.

3. La Roumanie s'était engagée envers l'Angleterre de lui restituer vingt trois mille wagons de blé. Les stocks existants ne permettant pas l'exportation d'une quantité de blé aussi forte, les autorités anglaises sont tombés d'accord avec le Gouvernement roumain et ont consenti à ce que la Roumanie s'acquitte de sa dette en argent et non en nature.

4. La Roumanie s'est engagée à mettre l'excédent de son blé pouvant être exporté, moitié à la disposition de la France, un quart à celle de l'Italie et un quart à celle des pays voisins alliés et neutres. Mais la Roumanie n'ayant aucun excédent de blé lui permettant d'exporter a été libérée par les Alliés de cet engagement pris dans l'espoir de pouvoir constituer un stock de blé destiné à l'exportation.

5. Les Magyars (le Généralissime Horthy, le Premier Ministre Huszar[5], le Comte Andrassy[6], le Ministre Friedrich[7], aussi bien que tous les autres chefs de parti) à l'occasion de l'exposé de leur programme politique, au moment des élections pour la Chambre, ne se sont pas gênés pour déclarer qu'au printemps ils feront la guerre aux Tchèques et aux Roumains.

6. L'opinion publique magyare est méthodiquement et systématiquement entretenue dans un état d'excitation constante contre la signature de la Paix. Le Généralissime Horthy, loin de respecter la décision de la Conférence de ne maintenir qu'une armée de 35.000 hommes, continue à recruter journellement des contingents nouveaux „pour avoir sous la main une force réelle qui prouvera au monde que le Magyar sait s'imposer au Monde entier”.

7. Il s'est constitué à Budapest une „association pour reconquérir les contrées perdues” laquelle avec l'appui des autorités officielles de l'État, mène une agitation affrétée, sourde, contre les Puissances Alliés et Associées, ainsi que contre les décisions de la Conférence de la Paix, et ouverte contre la Tchéco-Slovaquie et la Roumanie.

8. La Hongrie fait des achats d'armes et de munitions en Autriche en les payant avec des vivres; c'est ainsi que:

a) 11 wagons de munitions d'infanterie et 5 wagons d'effets militaires sont passés au commencement de Décembre 1919 d'Autriche en Hongrie; ils ont été pays 24 millions de couronnes.

b) Vers le 10-15 Décembre 1919, un autre transport de munitions et d'armements est passé de Vienne en Hongrie. Le Gouvernement magyar a acquitté ces fournitures en bestiaux.

c) Le 15 Décembre 1919, le Gouvernement hongrois a acheté à Vienne et a fait expédier en Hongrie 2 batteries de canons de 305 mm et une autre batterie de canons d'un calibre inférieur.

d) L'arsenal du ministère de la guerre autrichien a vendu aux Hongrois 50.000 fusils Mannlicher, modèle de 95 au prix de 488 couronnes le fusil; 300 mitrailleuses aux prix de

[5] Károly Huszár (1882-1941), învățător la origine. Deputat al Partidului Social Creştin (1910-1918), ministru al educației în ultimul guvern regal al Ungariei (30-31 octombrie 1918) şi în guvernul Frederick (23 august-24 noiembrie 1919). Prim-ministru în perioada 24 noiembrie 1919-15 martie 1920.

[6] **Contele Gyula Gábor Manó Ádám Andrássy** (1860-1929), om politic cu mai multe mandate de ministru, ultimul la externe, în perioada 24 octombrie-2 noiembrie 1918. În 1920 a intrat în noul Parlament, mai întâi ca independent, apoi ca reprezentant al Partidului Național Creştin.

[7] **István** Frederick (1883-1951), om de afaceri şi politician. Secretar de stat pentru război în guvernul Mihály Károlyi (31 octombrie 1918-8 februarie 1919) şi prim-ministru după reprimarea revoluției bolşevice, între 23 august şi 24 noiembrie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

23.800 couronnes l'arme ainsi que les munitions, savoir: 100 cartouches par fusil et 1.000 cartouches par mitrailleuse. Le transport de ces armements n'a pas encore été fait, parce que la Hongrie était engagé a livrer en échange de ces fournitures 500 wagons de pommes de terre qu'elle espérait obtenir on Roumanie.

e) Entre les 29 et 30 Décembre 1919, il a été encore expédié de Vienne à Budapest 18 cannons de campagne de 70 mm et 4 obusiers de 130 mm.

f) Le 5 Janvier 1920 sont partis de Vienne pour Budapest 3 wagons de casques, un wagon de bêches de terrassier, 2 wagons de pelles et 24 camions automobiles. L'achat s'est effectué de la manière suivante: Les intermédiaires du Gouvernement Hongrois (dont nous pouvons donner les noms et adressés) ont paye à l'Autriche en tout et pour tout 53 millions, tandis que du ministère de la guerre de Budapest elle a reçu 4 millions. Ce dernier doit encore leur livrer 500 wagons de pommes de terre qui ont coûté 1 couronne 60 le kg en Hongrie et seront vendues a moins de 8 couronnes de kg à Vienne. Les intermédiaires ont encore obtenu de la Hongrie le transit libre de 1.000 wagons de pommes de terre achetées par eux en Roumanie et pour lesquelles ils avaient obtenu un permis d'exporter. (C'est le passage de ce transport qui vient d'être arrêté sur la Tisa par le commandement de l'armée roumaine.) De cette façon, les intermédiaires, pour un capital de 33 millions de couronnes, placé dans ces fournitures devait réaliser un bénéfice de 80 à 90 millions de couronnes, tandis que les 50.000 armes et munitions ne coûtaient au Ministère de la Guerre Hongrois que 500 wagons de pommes de terre (c'est-à-dire 8 millions de couronnes) plus les 4 millions avancés aussi pour le permis de transit. Une grande partie de ces munitions et armements destinés à être employés contre la Roumanie devait donc être payés avec des pommes de terre roumaines.

En présence de ces faits, nous attirons l'attention du Conseil des Alliés sur les considérations suivantes:

Le Traité de Paix avec l'Autriche (art. 133) stipule que l'Autriche est tenue de mettre à la disposition des Puissances alliées et associées ses armes, munitions et arsenaux. Si donc l'Autriche, afin d'obtenir des vivres pour la ville de Vienne, vend aux Hongrois ce qui de droit ne lui appartient pas, les Puissances Alliées „à intérêts limités" la Tchéco-Slovaquie et la Roumanie, pourront difficilement se défendre au printemps contre les attaques des armées de Horthy et de Friedrich. Dès maintenant, les Hongrois font une propagande active contre la signature du Traité de Paix. Ils ont, avec habilité, su éveiller la pitié des Généraux des Puissances Alliées et Associées installés à Budapest et faisant partie de la Commission Interalliée. Cette dernière, par son intervention en faveur du ravitaillement de la ville de Budapest, a pu obtenir des autorités civiles et militaires roumaines l'exportation des vivres si nécessaires aux populations de Roumanie. Ces autorités ont consenti à ce sacrifice, voulant ainsi donner la preuve de leurs sentiments d'humanité et aussi, parce que se fiant aux assurances hypocrites des Magyars qui soutenaient que la ville de Budapest souffre du manque de vivres ont voulu secourir la population affamée de la capitale hongroise. Les renseignements donnés ci-dessus montrent de quelle manière perfide les Magyars ont abusé de la pitié et de la bonne foi roumaine. Une enquête s'impose, mais elle doit être faite de telle façon que les autorités autrichiennes et magyars n'en soient pas prévenues; les unes et les autres étant intéressées à dissimuler leur fraude. Dans ce but, une Commission secrète composée d'officiers du bureau de renseignements de l'État-Major interallié ou français devrait être chargé de l'enquête. Quant à nous, au cas où le Conseil des Ambassadeurs voudrait ordonner cette enquête, nous nous tenons dès maintenant à la disposition de cette Commission pour lui fournir toutes les précisions possibles.

Nous nous permettons de demander instamment au Conseil Suprême des Ambassadeurs de bien vouloir attendre le résultat de cette enquête; et, lorsque le Conseil aura acquis la conviction. que les Magyars ont fait et font des préparatifs d'attaque contre le Tchéco-Slovaquie

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et la Roumanie au printemps prochain, nous sommes persuadés que le Conseil appréciera le danger très grand qui fait sourire à la paix générale et à la sureté des population abandonnées la retraite de l'armée roumaine avant même que la Hongrie ait signé le Traité de Paix et exécuté les conditions du Traité imposées par la Conférence et relative aux contingents de l'armée et des armements. La possibilité de parer à une attaque brusquée et de sauver les populations slovaques et roumaines des territoires occupés contre les atrocités de l'armée magyare mérite de fixer l'attention de la Conférence. Si par contre le Conseil Suprême ne jugeait pas à propos de prendre en considération ce que nous avons exposé plus haut, nous proposons et nous demandons que ce Conseil, inspiré par une sage et haute prévoyance, veuille bien ordonner que ces contrées soient, jusqu'à la signature du Traité de Paix et jusqu'à l'exécution des conditions de ce Traité par les Magyars, occupées par des forces militaires alliées ou neutres ou par des contingents roumains sous commandement français. L'expérience faite en Silesie et dans les contrées du Sleswig qui n'ont pas encore participé au plébiscite constitue un avertissement éloquent. L'Allemagne a jeté en prison des Danois du Sleswig. Les Hongrois condamneront à mort les populations slovaque et roumaine abandonnées. Le caractère sanguinaire, haineux et vindicatif des Magyars nous est connu depuis longtemps. C'est pour cette raison que, doublement conscients de notre responsabilité, vis-à-vis des populations menacées et des devoirs que nous avons à remplir vis-à-vis des Puissances Alliées et Associées nous avons tenu à avertir, en temps opportun ces derniers du danger qui nous menace.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, cadrele 732-738]

***8*. 3 februarie 1920, Sibiu, Ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania referitor la modalitățile de aprovizionare cu alimente şi furaje a diviziilor dislocate în Transilvania şi Banat. Se interzice cumpărarea direct de la populație**

România, Corpul 7 Armată, No. 27724, Serv. Int., Sibiu.

Am onoare a vă înainta mai jos copie (extras) a ordinului Comandamentului Trupelor din Transilvania No. 11716 din 4.I.1920, rugându-vă să binevoiți a da ordinele necesare în consecință.

Pentru a se va evita neînțelegeri, care ar rezulta din faptul că în unele regiuni sunt dislocate unități ce fac parte din mai multe divizii, aprovizionarea în alimente şi furaje a armatei de operațiuni din Transilvania se va face după cum urmează:

1) Diviziile ardelene din acoperire, precum şi diviziile ardelene aflate în interior vor exploata zone, respectiv teritoriile ce le sunt afectate.

2) Diviziile şi unitățile neindivizionate din Vechiul Regat vor exploata, în înțelegere cu comandamentele diviziilor ardelene pe teritoriul cărora se găsesc, următoarele regiuni:

a) Brigada 2 Roşiori şi Divizionul 1 Artilerie Călăreață: partea din districtul Timiş şi Karaş, aflată la nord de linia ferată Chichinda Mare–Timişoara–Lugoj–Maros Ilia;

b) Divizia 1 Vânători: districtul Arad;

c) Regimentul 8 Vânători şi Divizionul 2, Regimentul 1 Artilerie Munte: partea din districtul Karaş, aflată la sud de linia ferată Timişoara–Lugoj–Maros Ilia;

d) Regimentul 4 Vânători: partea din districtul Timiş, aflată la sud de linia ferată Chichinda Mare–Timişoara–Lugoj;

e) Regimentul 7 Vânători şi Divizionul 1, Regimentul 1 Artilerie Munte: partea din districtul Hunedoara, aflată la sud de apa Mureşului;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

f) Regimentul 10 Vânători: districtul Sibiu.

3) Unităţile din regat vor respecta toate angajamentele care au fost făcute de către unităţile şi comandamentele ardelene în teritoriile respective.

4) Se interzic cu desăvârşire orice rechiziţie sau cumpărături directe de la populaţie. Angajamentele se vor face numai în înţelegere cu autorităţile civile locale (Prefectura districtului sau autorităţile comunale), după preţurile maximale stabilite de Consiliul Dirigent, în scopul ca repartiţia să fie făcută deopotrivă pe întreaga populaţie a teritoriului ocupat. Unităţile din regat vor lua înţelegere şi cu comandamentul teritorial pe care se găsesc dislocate (divizie, eventual brigadă şi regiment). În principiu, unităţile ardelene aflate în curs de organizare şi părţile sedentare care nu au mijloace de transport vor avea precăderea asupra localităţilor care se află în imediata apropiere a garnizoanei. La aceasta, precum şi la ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania No. 9567 din 28 I 1920, se ordonă din partea corpului de armată următoarele instrucţiuni de detaliu:

l) În principiu, corpurile de trupă şi serviciile vor primi articolele de hrană, furajele şi combustibilul, contra bon regulamentar, din depozitele de subzistenţă, manutanţe şi regiile de carne sau de la furnizorii măcelari din garnizoană. Trupele care, în baza ordinelor primite, şi-au aprovizionat articole de hrană, şi mai cu seamă furaje, vor folosi aceste aprovizionamente.

2) Acele articole care nu se află în depozitele de subzistenţă şi în aprovizionamentele trupei se vor procura prin cumpărături. Observăm că Consiliul Dirigent a imobilizat cea mai mare parte a cerealelor, a lăsat unele libere în comerţ şi a fixat preţuri maximale aproape pentru toate articolele de hrană, deoarece atât soiul articolelor libere în comerţ, cât şi preţurile sunt supuse adeseori unor schimbări.

3) Toate subzistenţele, cerealele şi furajele necesare pentru hrana oamenilor şi animalelor se vor procura numai prin prim-pretorii plăşilor care se găsesc zilnic la reşedinţa plăşilor, aceştia cunoscând pe proprietarii care au surplusuri de cereale şi furaje.

4) Pentru astfel de aprovizionări se vor trimite numai ofiţeri, fiind cu desăvârşire interzis a se trimite grade inferioare.

5) Corpurile se vor aproviziona pe această cale numai cu subzistenţele strict necesare hranei trupei şi animalelor cel mult pe timp de o lună. Toate cumpărăturile se vor plăti cu preţurile maximale stabilite de Consiliul Dirigent, şi în ce priveşte hrana oamenilor, în limita alocaţiei de hrană.

6) Trupele ardelene vor exploata zonele, respectiv teritoriile în garnizoanele lor şi judeţele acestora. Trupele din garnizoana Sibiu, în plus şi judeţele Făgăraş şi Târnava Mare, iar cele din garnizoana Braşov, în plus judeţul Trei Scaune. Exploatarea judeţului Odorheiu rămâne la dispoziţia Diviziei 18. În localităţi unde se află mai multe corpuri de trupă, Diviziile vor stabili, după necesitate, zone pentru trupele respective.

7) Şi rechiziţiile de trăsuri sunt interzise. Trăsurile pentru transport sunt a se cere, conform dispoziţiunilor legii asupra mijloacelor de transporturi încă în vigoare în Ardeal, Banat etc., pe baza unei cereri semnate de către comandantul răspunzător al unităţii, de la autorităţile politice sau de la comună, şi sunt a se plăti. Cererea aceasta în scris are să conţină: numirea unităţii, numărul trăsurilor cerute, pe cât timp şi pentru ce distanţă, numele ofiţerului sau subofiţerului care este în drept de a lua în primire trăsurile şi este obligat a plăti taxele de cărăuşie comunei, contra unei chitanţe. Conform dispoziţiunilor ordonanţei no. 1178 din 6 Martie 1919 a Consiliului Dirigent, publicată în Gazeta Oficială no. 21, este de a se plăti: pentru o trăsură cu un cal şi pentru km 1 coroană; pentru o trăsură cu doi cai şi pentru Km 1,5 coroane.

Se distribuie Diviziilor 18, 19, 21, Diviziei 1 Vânători, Diviziei 1, Brigăzii 2 Roşiori şi tuturor comandamentelor şi serviciilor aflate pe teritoriul Corpului 7 armată, cât şi prefecturilor de judeţe şi oraşe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Comandantul Corpului 7 Armată, general de brigadă Domăşnianu[8],
Intendent, general Bunaciu[9]

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, dosar 3-1920, file 4-5]

***9*. 4 februarie 1920, Bucureşti, Informare a reprezentantului diplomatic al Franței asupra demersurilor de urgentare a evacuării armatei române la est de Tisa, precum şi asupra influenței economice crescânde a Angliei în Ungaria şi România. Franța trebuie să devină o contrapondere la această influență britanică în bazinul Dunării**

Mon collègue anglais m'a fait part d'instructions qu'il aurait recueil y a une huitaine de jours comportant une démarche à effectuer de concert avec moi auprès du Gouvernement roumain pour hâter l'évacuation de la rive gauche de la Tisza. Je n'ai reçu aucune instruction similaire et malgré la suggestion intéressée de mon collègue britannique, je me garderai d'en provoquer de la part de V.E.

Depuis le mois d'août dernier, les Anglais se sont constamment efforcés de faire partager à la France les responsabilités de leur politique en Hongrie dont eux seuls ont eu l'initiative, comme seuls, ils en ont recueilli le bénéfice. Sans doute, si tous les Gouvernements représentés au Conseil Suprême avaient conservé l'attitude de neutralité impeccable qu'aurait dû comporter leur caractère d'exécuteurs des décisions de ce Conseil, en pourrait comprendre notre inflexibilité au sujet de l'inexécution par les Roumaine de certaines de ces décisions, par exemple l'évacuation de la Tisza. Mais, l'intervention anglaise si elle se produit n'a pas le caractère désintéressé d'un acte de haute police internationale. Elle constitue une des manifestations de la protection que l'Angleterre à accordée à la Hongrie pour en faire le contre de son action dans l'est de l'Europe. C'est avec son concours qu'à été établi et maintenu le Gouvernement actuel de Buda-Pesth et les tendances de ce dernier donnent prétexte à la Roumanie pour rechercher des sécurités à venir sur ses confins occidentaux. Le succès de la politique de l'Amiral Troubridge[10] et de Sir de Clerk[11] à Buda-Pesth n'a pas manqué d'impressionner les Roumains; ils couvrent les Anglais d'opprobre, mais ils recherchent en même temps leur concours. La situation acquise par l'Angleterre en Hongrie, sur le Danube (achat des Sociétés de navigation hongroise et autrichienne), à Constantinople et dans la Mer Noire marque une sorte d'en-

[8] **Gheorghe Domăşneanu** (1868-1940), şef de promoție la Academia Militară de la Viena, ofițer în Regimentul 43 Caransebeş, promovat în Statul Major în 1900. În timpul războiului a fost şeful de stat-major al Armatei 10, luptând pe frontul italian. Avansat general-maior la 1 august 1917. S-a pus la dispoziția Consiliului Dirigent, organizând cele 4 divizii, precum şi jandarmeria din Transilvania şi Banat. A comandat Divizia 19 de la Timişoara. A demisionat la sfârşitul anului 1920, ulterior intrând în viața politică.

[9] Generalul de brigadă intendent **Alexandru Bunaciu**, provenit din armata austro-ungară, integrat în armata română prin decretul regal din 31 ianuarie 1919 (vezi *Gazeta oficială publicată de Consiliul Dirigent*, Sibiu, 23 februarie/8 martie 1919, p. 1).

[10] **Amiralul Sir Ernest Charles Thomas Troubridge** (1862-1926) provenea dintr-o familie cu tradiție în marina britanică şi a intrat în serviciul Royal Navy în 1884. Între 1901 şi 1905 a fost ataşat naval la Viena, Madrid şi Tokyo. După avansarea la gradul de contraamiral, în 1911 a condus War Staff în 1912, iar după declanşarea războiului a comandat flota de crucişătoare din Mediterana. A fost acuzat că nu a reuşit distrugerea a două nave germane care s-au refugiat la Constantinopol, dar a fost achitat. Comandând misiunea navală în Serbia, a condus evacuarea armatei sârbe în Corfu în decembrie 1915. În 1919 a fost avansat amiral şi numit preşedintele comisiei interaliate a Dunării, până în iunie 1920.

[11] **Sir George Russell Clerk** (1874-1951), diplomat, primele misiuni le-a deținut în Abisinia şi Imperiul Otoman. În noiembrie 1919, în calitate de secretar privat al secretarului de stat pentru afaceri externe, a fost trimis în misiune în Ungaria, iar în ianuarie 1920 a devenit primul reprezentant diplomatic britanic la Praga. După 1926 a fost ambasador în Turcia, Belgia şi Franța.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cerclement de la Roumanie. Celle-ci aussitôt a misé sur la Puissance qui paraissait avoir gagné la lutte d'influence dans le bassin du Danube. Elle a accepté la mission navale malgré tous les avis techniques, elle serait sur le point de soumettre au Parlement un projet comportant la remise à la mission anglaise du Colonel Walton de l'exploitation des réseaux de chemins de fer et la réfection du matériel roulant; elle a vraisemblablement conclu à l'heure actuelle la commande de 200 locomotives anglaises pour une somme de 400 millions de lei, malgré les offres plus avantageuses du Creusot, etc.

Dans ces conditions, je crois que nous devrions nous efforcer d'apparaître aux yeux de la Roumanie comme le contrepoids de cette influence britannique excessive et loin de nous associer aux mesures destinées à la développer, donner aux Roumains l'impression qu'ils pourront trouver en nous le point d'appui nécessaire pour s'affranchir d'une tutelle naissante. En ce qui concerne la Tisza, il ne me paraît pas qu'il soit d'une bonne politique française de supprimer le seul point de friction entre la Roumanie et l'Angleterre agissant comme on le croit ici pour le compte de la Hongrie.

Henri Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, c. 740-741]

***10.* 6 februarie 1920, Paris, Notă a comisiei de reparații din delegația britanică referitoare la propunerile făcute la 31 ianuarie 1920 în privința restituirii parțiale a materialului feroviar preluat din Ungaria**

British Delegation, Reparation Commission

Mr. Leeper,

I read your note on the Roumanian depredations in Hungary. The question is not one which strictly concerns the Reparation Commission or even the Organization Committee, and the British Delegate is rather anxious not to be involved more than is absolutely necessary in questions affecting countries with which treaties are not yet signed. The important thing seems to me to be very careful about category c, and I note that the Budapest Committee will be consulted. In this connection Sir William Goode[12] makes the following comment on your Memorandum: This sounds a just proposal but if Roumania's continued failure to provide the food supplies repeatedly promised is any indication, Hungary will have to whistle for her railing stock and seed corn. As regards c, I think almost all the 'non-military' material is urgently necessary for Hungarian reconstruction, e.g. machinery for factories now lying idle etc. I should have preferred to cable for the opinion of Major Lyons, but I cannot communicate with him in code, and it is not advisable to discuss this question en clair.

A. McFadyean

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadrul 810]

***11.* 8 februarie 1920, Neuilly, Delegația Ungariei protestează contra menținerii armatei române pe aliniamentul Tisei, şi nu pe linia de demarcație stabilită de conferință. Continuarea regimului de ocupație ar împiedica desfăşurarea viitoarelor alegeri în acel teritoriu.**

[12] Sir **William Athelstane Meredith Goode** (1875-1944), ziarist şi analist financiar, preşedintele comisiei de reparații pentru Austria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Se solicită trimiterea unor comisii care să investigheze modul în care este tratată populația maghiară sub regimul de ocupație român şi sârb

Délégation de Hongrie, Paris, No. 75

Monsieur le Président,

Dans sa première note, adressée à la haute Conférence de la Paix le 14 Janvier a.c. sous No. 1, la Délégation Hongroise à l'honneur d'attirer l'attention des Puissances Alliées et Associés sur le fait, que, malgré les démarches réitérées entreprises en ce sens par le Gouvernement Hongrois auprès des Missions Alliées à Budapest, et nonobstant les injonctions adressées par les Gouvernements de Puissances Alliées et Associées au Gouvernement Royal Roumain, les troupes roumaines continuaient à maintenir leurs positions le long de la ligne de la rivière Tisza, et refusaient de se retirer sur la ligne de démarcation fixée par le Conférence. Tout en démontrant la gravité de l'injure faite aux justes intérêts de la Hongrie par le refus opiniâtre du Gouvernement Royal Roumain de se soumettre à la décision de la Conférence, ainsi qu'en signalant les difficultés sérieuses que cette attitude du Gouvernement royal pourrait faire surgir à l'oeuvre de la paix, la Délégation hongroise a un devoir, adresser à la Conférence la prière pressante de bien vouloir prendre d'urgence les mesures nécessaires, à fin que le retrait des troupes roumaines en arrière de la ligne de démarcation soit effectuée dans le plus bref délai possible. Trois semaines viennent de s'écouler depuis que la Délégation Hongroise s'était permise de saisir la Conférence de cette prière urgente, sans qu'une réponse y relative lui soit parvenue.

Malheureusement, aucun indice ne justifie non plus la supposition, que le Gouvernement Royal Roumain se soit décidé entre temps à se soumettre à la volonté de la Conférence, en retirant ses troupes de la ligne de la Tisza, qu'elles occupent abusivement. Au contraire, certaines mesures militaires, comme par exemple l'interdiction de toute circulation, de voyageurs aussi bien que des postes et télégraphes au delà de cette ligne, ainsi que l'édification d'ouvrages de défense bétonnés le long du cours de la rivière Tisza motivent la supposition que l'armée roumaine a l'intention de maintenir à l'indéfini ses positions actuelles.

La Délégation Hongroise se voit par conséquent d'autant plus dans la nécessité d'insister sur sa demande en la renouvelait avec toute instance, que certaines des circonstances qui rendait urgente la retraction des troupes roumaines, et auxquelles allusion a été faite dans sa note précitée, ont, depuis, gagnées d'actualité. Notamment, les élections à l'Assemblée Nationale Hongroise ont depuis été effectuées. Cette Assemblée aura à décider du cours que prendra à l'avenir la politique intérieure de la Hongrie, ainsi que de la question de la paix. Il est par conséquent d'intérêt capital aussi bien pour la Hongrie elle-même, que pour la tranquillité future de l'Europe à ce que les décisions que prendra cette Assemblée représentant l'opinion générale du pays entier, et qu'elles ne puissent être invalidées sous aucun prétexte. Or, ceci ne serait pas le cas, tant que l'occupation roumaine empêcherait une partie considérable de la population de se faire représenter à l'Assemblée.

Le délai offert à la Hongrie pour l'étude des conditions de paix qui lui ont été présentées touchant à sa fin, la Délégation devra soumettre prochainement à la Conférence les observations que le Gouvernement Hongrois aura à formuler par rapport à ces conditions. Qu'il soit donc permis à la Délégation de rappeler à la bonne mémoire de la Haute Conférence, qu'en se départissant de son intention déclarée de ne faire partir sa Délégation de Paix que lorsque la retraite des troupes roumaines aurait été effectuée, le Gouvernement hongrois n'avait agi que dans le désir sincère de ne pas retarder l'oeuvre de la paix et surtout dans la ferme conviction, que la sommation adressée par les Puissances Alliées et Associées au Gouvernement Royal

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumain ne resterait pas sans conséquence. Vu ces circonstances, la Conférence voudra bien reconnaître, que la solution de la question à quelle se rapporte la présente note ne pourrait ne pas influencer en certains points la réponse que le Gouvernement hongrois aura l'honneur de soumettre à la Conférence par rapport aux conditions de paix.

C'est pourquoi, la Délégation se permet de s'adresser derechef à la Conférence en cette matière, en y joignant la prière de bien vouloir lui faire communication urgente des décisions qu'elle trouvera bon de prendre à cet effet.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'expression de ma haute considération.

Délégation de Hongrie, No. 76, Paris, le 8 Février 1920

Monsieur le Président,

Dès le début de l'occupation du territoire hongrois par des troupes Roumaines, Yougo-Slaves et Tchéco-Slovaques, les Gouvernements Hongrois n'ont pas cessé de solliciter l'entremise des Missions Alliées à Budapest auprès de leurs Gouvernements pour que ceux-ci mettent fin au traitement injuste et souvent inhumain, que les autorités militaires et civiles des Puissances occupantes infligeaient dès le premier moment de l'occupation et ne cessent d'infliger jusqu'à ce jour à la population magyare des territoires occupés. Le Gouvernement Hongrois n'a pas manqué non plus d'adresser la même demande au Haut Commissaire que les Puissances Alliées et Associées avaient délégué à Budapest au cours de l'automne dernier, lequel a eu l'occasion de s'assurer en personne, sur base de documents authentiques, du bien-fondé des plaintes des habitants magyars des territoires occupés. Dans sa première réponse à l'invitation qui lui avait été adressée par la Conférence de la Paix, le Gouvernement Hongrois s'était permis d'attirer derechef l'attention de cette Conférence sur la situation intolérable de la population magyare des territoires en question, en y ajoutant la prière de bien vouloir déléguer des commissions de contrôle chargées de vérifier sur lieu la justesse des assertions du Gouvernement Hongrois et de mettre fin à la persécution de ces populations malheureuses.

Enfin, à peine arrivée à Neuilly, la Délégation Hongroise a jugé de son premier devoir, d'attirer de nouveau, par sa note No. XI du 18 Janvier a.c., l'attention des Principales Puissances Alliées et cele des États-Unis d'Amérique sur cette affaire, tout en répétant la prière urgente de bien vouloir déléguer des commissions spéciales dans les territoires sus-mentionnés. Cette prière fut une dernière fois proférée et tout spécialement recommandée à la bienveillances des Principales Puissances Alliées ainsi qu'à celle des États-Unis d'Amérique par la Président de la Délégation Hongroise, lorsque occasion lui fut donnée, d'exposer de vive voix, devant les Représentants des Puissances, le point de vue de la Hongrie sur les questions de la paix. Néanmoins, malgré l'instance avec laquelle la Délégation Hongroise a cru devoir revenir à plusieurs reprises sur cette prière plus que motivée, tant du point de vue purement humanitaire que par des considérations d'ordre politique, les Principales Puissances Alliées n'ont pas jugé opportunes jusqu'à présent de lui donner suite. La Délégation Hongroise constate ce fait avec d'autant plus d'angoisse, que, d'après les renseignements qui lui parviennent continuellement, moins de s'améliorer, le traitement infligé surtout par les autorités roumaines et dans les derniers temps aussi par les autorités yougo-slaves, à la population magyare dont il s'agit, empire de jour en jour.

En connaissance du haut sens de justice et de l'esprit humanitaire qui anime les Gouvernements des Principales Puissances Alliées ainsi que le Gouvernement des État-Unis d'Amérique, la Délégation Hongroise se refuse à croire que ceux-ci qui viennent de décider d'envoi d'une Commission dans les comitats occidentaux de la Hongrie pour y étudier la situation de la population allemande de ces contrées, commission qui du reste, nous n'en doutons pas, se convaincra sous peu du non-fondé des rumeurs que certains milieux intéressés ne cessent de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

propager par rapport aux prétendus mauvais traitements infligés à cette population, puissent rester indifférente aux souffrances qu'ont à subir 3 millions et demi de magyars, qui n'ont d'autre tort, que d'appartenir à une race différente de celles qui disposent du pouvoir sur le territoire où ils vivent. C'est à ce sentiment d'équité bien connu que la Délégation Hongroise fait appel on adressant une fois de plus aux Principales Puissances Alliées ainsi qu'aux États-Unis d'Amérique l'instante prière de mettre fin aux maux de la malheureuse population magyare des territoires occupés en y déléguant d'urgence des Commissions spéciales munies à cet effet de pouvoirs suffisants.

C'est avec d'autant plus de confiance que la Délégation Hongroise se plaît à espérer que la prière souvent répétée trouvera un accueil favorable, que tout récemment encore elle vient de recueillir dans les dernières notes que les Principales Puissances Alliées viennent de lui adresser, de nouvelles preuves precieuses du soin particulier avec lequel ces Puissances s'efforceront à assurer à toutes les races, sans distinction, l'entière et complète jouissance du haut principe de la liberté par elles toujours proclamée. En effet le régime appliqué à la population magyare des territoires occupés par les Autorités des Puissances Occupantes et tout particulièrement par les Autorités Roumaines et Yougoslaves, surpasse de beaucoup, par l'injustice de ses mesures, tout ce qui, d'après l'avis des Puissances Alliées, pouvait personnifier, dans l'ancien Monarchie des Habsbourg, aux yeux de ses sujets, un système d'oppression et de domination des autres races. La Délégation Hongroise ne saurait douter de ce que l'étude du dossier transmis dans l'annexe de sa note No. XI du 13 Janvier a.c. et de l'annexe No. X de la note No. VIII, ainsi que des pièces jointes à ce pli convainquer la Haute Conférence de la veracité de l'assertion, que les traitement qu'ont à subir les habitants magyars des territoires occupés, et surtout ceux de la Transylvanie, du Banat et de la Bacska et du comitat du Baranya, ne sauraient même plus être qualifiés d'oppression de domination mais qu'il s'agit bien plutôt dans ces cas d'une poursuite systématique inexorable, indigne du XX-ème siècle et rappellent les procédés du moyen âge menacent sa victime et dans son honneur, et dans la liberté personnelle, et dans sa vie, et dans sa propriété privée persécution acharnée, qui défiant les principes sacres de la civilisation, poursuit ouvertement le but inhumain d'exterminer la race magyare peuplant ces contrées depuis plus de dix siècles.

La Délégation Hongroise ne peut supposer, que les Gouvernements des Puissances auxquelles elle s'adresse au nom de la justice et de l'humanité refuseraient de lui prêter l'oreille et de mettre fin aux maux de millions d'êtres humains en détresse. C'est pourquoi elle s'est permis avec la présente, de revenir une fois de plus sur cette demande, tout en y ajoutant la prière, de bien vouloir lui faire parvenir le plus tôt possible une réponse relative aux mesures qu'ils jugeront utiles à entreprendre par rapport à la présente affaire.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma haute considération.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, c. 744-751]

12. 13 februarie 1920, Londra, Notă redactată la Foreign Office privind divergențele dintre guvernele României şi Ungariei asupra condițiilor în care se va retrage armata română

The Roumanian Government states that the evacuation of Hungary is proceeding, but both the King and Mr. Maniu[13] affirm that the Hungarians have at least 70.000 men under

[13] **Iuliu Maniu** (1873-1953). Studii juridice la Cluj, Budapesta şi Viena. Doctor în drept în 1896. Membru marcant al Partidului Național Român din Transilvania, deputat în Dieta de la Budapesta (din 1906). Ca ofițer

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

arms and that the menacing language of the Hungarian leaders makes it imperative for Roumania to hold certain strategic points. Mr. Hohler, however, states that there are only 20.000 Hungarian troops and that the Hungarians can only command 350 locomotives. About three thousand Hungarian troops have been sent to the Theiss to maintain order after the Roumanian troops evacuate. They will undertake not to cross the river without the authorisation of the Inter-Allied Military Commission.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Elveția, inv. 1733, rola 1, pachet IX, cutia 562, dosar 2009, nr. 3065, (*Desăvârşirea unității...*, vol. VI, p. 5-6, nr. 854]

***13.* 17 februarie 1920, Informare adresată prim-ministrului referitoare la etapele de retragere a trupelor şi de evacuare a materialelor. Se solicită obținerea acordului pentru stabilirea unei zone neutre până la ratificarea păcii**

Délégation roumaine à la Conférence de la Paix. Pour Président Conseil:
Le Général Presan communique en réponse à vos questions:

1. Retrait des troupes pas commencé. No. 6721 du 1er Février.

2. Evacuation des dépôts commencée le 14 Février et cause manque charbon seulement 7 transports ont pu être effectués jusqu'à présent sur les cent nécessaires. Pour évacuer les dépôts de l'armée, le Conseil dirigeant, conformément arrangement transport élaboré d'accord avec Direction Générale C. F. de Cluj prévoit cinq trains par jour. Si cet arrangement pouvait être exécuté, ce qui n'est guère probable, évacuation complète des dépôts serait terminée huit mars. Ensuite commencera l'évacuation des troupes qui prendra fin vers le quinze mars.

3. Un officier de liaison a été envoyé à Budapest afin de montrer nos bonnes intentions à la Mission militaire interallié. Cet officier est muni pleins pouvoirs pour étudier l'évacuation par plusieurs étapes. Première étape serait ligne Zenta, Mezötur, Canal Harobagi, Niyregyhaza, Csap, sur laquelle nous devrons rester temps nécessaire pour évacuation de la zone deuxième étape et ainsi de suite. Si on applique cette disposition évacuation première zone pourrait commencer plus tôt et continuerait en étapes successives jusqu'à la complète évacuation de la région.

4. Il est absolument nécessaire d'obtenir à Paris l'établissement d'une zone neutre permanente entre nous et les Hongrois ou bien les empêcher de passer à l'est de la Theiss jusqu'à la ratification de la paix. Cette mesure est d'autant plus indiquée que la reprise lutte avec bolcheviks sur le Dniester parait imminente.

5. Si l'évacuation se fait conformément au plan établi, elle ne pourrait quand même être terminée avant le quinze mars. Si toutefois intérêt suprême du pays réclame de quitter cette région avant même d'évacuer nos dépôts et matériel roulant dont nous avons grandement

---

de rezervă a fost trimis pe frontul din Italia. În 1918 a comandat la Viena un detaşament de militari români care au asigurat ordinea în oraş. A avut un rol major în organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918 şi a fost ales preşedinte al Consiliului Dirigent şi responsabil cu resortul afacerilor interne (decembrie 1918-martie 1920). Membru de onoare al Academiei Române (din 1919). Preşedinte al Partidului Național Român (9 august 1919), preşedinte al Partidului Național Țărănesc (1926-1933, 1937-1947), de mai multe ori prim-ministru (noiembrie 1928-iunie 1930; iunie 1930-octombrie 1930; octombrie 1932-ianuarie 1933). A contribuit la înlăturarea lui Carol al II-lea în septembrie 1940 şi apoi la pregătirea actului de la 23 august 1944. După instalarea dominației sovietice, a devenit principalul reprezentant al opoziției democratice, fapt pentru care i s-a înscenat un proces, care a avut ca efect şi desființarea PNȚ (11 noiembrie 1947). A fost condamnat la închisoare pe viață şi a decedat la Sighet la 5 februarie 1953.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

besoin. Il faudra que le Gouvernement communique au Grand Quartier cette nécessité afin de prendre mesures en conséquence.

Ştefan Pop

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 125, file 1-2]

***14.* 18 februarie 1920, Cluj, Planul de evacuare şi de colonizare în alte județe a populației, inventarului agricol, alimentelor şi a altor bunuri din comunele situate la vest de linia Clemenceau[14], unde se instalase anterior administrația românească. Se propune rectificarea frontierei la Nădlac**

Prezidența Consiliului Dirigent, Cluj. Onor Resortul Interne, Loco.

Trimitem copia depeşei noastre de azi către Comandamentul Trupelor din Transilvania, în cestia retragerii unei părți din populațiunea din zona ce se va evacua.

Secretar general (*indescifrabil*)

Prezidența Consiliului Dirigent către Comandamentul Trupelor din Transilvania, Sibiu.

Prezidența Consiliului de Miniştri sub nr. 323 de la 11 l.c. ne cere să ne punem cu dumneavoastră de comun acord privitor la retragerea populațiunii române, şvabe şi slovace din zona care se va evacua în interiorul Ardealului, comunicând hotărârile luate Marelui Cartier General. Comunicăm următoarele şi rugăm să le transmiteți imediat şi dlui delegat dr. Ioan Suciu[15]. Ținuturi potrivite pentru colonizarea celor care doresc a se retrage sunt în județele Satmar, Bihor, Arad, Timiş şi Torontal. Colonizarea propriu-zisă reclamă cel puțin un an. Locuitorii fără inventar pot fi plasați la domeniile statului, dar cel mult 1.000 oameni. Cartiruirea temporară se poate face prin sate cu ajutorul administrației. Regiuni potrivite pentru colonizare sunt în Satmar, unde oraşul Satu Mare are o moşie de 10.000 jugăre catastrale, din care cu exproprierea se pot face 600 ceziuni de câte 15 jugăre, apoi în sudul Bihorului, în județele Arad, Timiş, Torontal, unde sunt latifundii expropriabile. Pentru ca refugiații să fie plasați în apropierea locurilor unde ar urma să fie colonizați, Resortul Agricultură propune pentru adăpostirea lor coloniile ungureşti din județele Arad şi Timiş, apoi comunele din apropierea Satmarului şi din sudul Bihorului. Prefecții să fie avizați din bună vreme câte persoane vin şi cu ce inventar, pentru a putea dispune. 1.000 de oameni fără inventar vor afla lucru pe domeniile statului. Acest raport l-am trimis şi la Preşedintele Consiliului de Miniştri pe seama dlui Iuliu Maniu, care se află în Bucureşti.

Secretar general, Borcia[16]

Planul de evacuare a teritoriului de dincolo de linia Clemenceau administrat de Subprefectura Județului Satu Mare

1. Pentru efectuarea evacuării se înființează biroul de evacuare, cu sediul Careii Mari, subprefectura. Preşedinte: dr. I.C. Barbul, subprefect; substitut de preşedinte, dr. Octavian Pop, preşedinte la secția orfanală; directorul biroului dr. Titu Damian, notar județean; Directorii plaselor: Salca, dr. Ioan Gherman, primpretore Salca; Nyirbator-Ligetalja, Ioan Gherman pretor în Nyirbator; Colonia-Alba, dr. Tibor Toth, primpretor în Colonia Cinghir, Paul Che-

[14] Linia de demarcație Arad–Salonta–Oradea–Carei–Satu Mare, stabilită de Consiliul Militar Suprem la 1 martie 1919.

[15] **Ioan Suciu** (1862-1939), avocat şi om politic din Arad, deputat din partea Partidului Național Român în Dieta de la Budapesta (1906-1910). Ca membru în Consiliul Național Român Central, s-a ocupat de organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. În decembrie 1919 a devenit preşedintele consiliului suprem de aplicare a legii agrare în Transilvania.

[16] **Lucian Borcia** (1878-1945), avocat din Sibiu, secretar general al Consiliului Dirigent.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rekeş, comisar de alimentare Cinghir; Comisarii din plasa Salca: Valer Câmpian, Ioan Nistor, Victor Fogaş, Nicolae Păţeanu, Ştefan Sonca, George Dănilă, Ioan Soran, Ştefan Tordei. Aparţin plasei Salca comunele Peneszlek, Mek Vallaj din plasa Careii Mari. Comisarii din plasa Colonia Alba: Petru Şuţa, Vasile Micola, Geza Pop, Antonie Magelaş, Demetriu Mureşan. Aparţin comunele din această plasă şi din plasa Satmar. Comisarii din plasa Cinghir: Ştefan Farcaş, Teodor Luca, Paul Cherekeş, Ştefan Egyes. Aparţin comunele din această plasă, afară de comunele Vetes, Ovareu, Dava, Peta, Ates şi comunele din plasa Satmar. Comisarii din plasa Nyirbator-Ligetalja: Nistor George, Melega Ernest, Georgiu Sinca şi pentru fiecare plasă ca ajutor 10 soldaţi sub conducerea unui caporal.

2. Lucrările evacuării. Ridicarea cerealelor şi alimentelor superflue de la producenţi şi din depozit. În scopul acesta se va face, sub conducerea şi supravegherea directorilor de plasă prin comisarii plaselor, o rechiziţie ţinând seama de ordonanţa nr. 98/1920, cu modificarea, şi anume: Se va lăsa la producenţi numai cuantul următor: Pe fiecare lună până la 1 septembrie de fiecare membru 20 kgr. cereale sau 15 kgr. făină, 30 kgr. cartofi, 5 kgr. paste făinoase, iar pentru muncirea pământului de fiecare jugher ce ajunge sub însămânţare sau fânaţ 2 kgr. cereale. La neproducenţi: 15 kgr. cereale sau 12 kgr. făină, 15 kgr. cartofi, 2 kgr. paste făinoase de membru de familie. Depozitarii se consideră de neproducenţi şi se va proceda ca faţă de cei neproducenţi. Ce va rămâne peste cuanturile sus-amintite trebuie rechiziţionat pe lângă preţurile fixate în ordonanţa amintită. Rechiziţiile sunt a se face din casă în casă şi a se executa cu cea mai mare rigurozitate şi punctuozitate. Sunt a se rechiziţiona: grâu, orz, cucuruz, ovăz, mazăre, linte, cartofi, secară, fasole, sămânţă de floarea-soarelui, sămânţă de trifoi. Directorii de plasă se vor îngriji de transportarea alimentelor şi cerealelor etc., vor designa un loc de depozitare unde vor aduna comisarii cele rechiziţionate, de unde apoi succesiv vor transporta, şi anume: plasa Salca la gara Careii Mari, plasa Nyirbator-Ligetalja la gara Careii Mari, plasa Colonia Alba la gara Satu Mare, plasa Cinghir la gara Satu Mare, unde le va prelua delegatul „Cassei Noastre". Finanţarea rechiziţionatelor o va face „Cassa Noastră" din Satu Mare, prin organele sale.

3. Transportarea valorilor şi efectelor publice cade în sarcina Direcţiunii Financiare, care a primit ordonanţa de la Resort şi va lucra conform ordonanţei sub controlul delegatului Consiliului Dirigent şi a Prefectului.

4. Mutarea oficianţilor administrativi şi financiari cu avutul lor. În scopul acesta, atât referentul respectiv al administraţiei, cât şi al Direcţiunii Financiare vor trimite la birou conspectul acelora conţinând numele lor, unde au fost deplasaţi şi, pentru transportarea avutului lor, de ce ajutor au lipsă.

5. Mutarea populaţiei române cu avutul lor. În scopul acesta, biroul va provoca populaţia română de pe teritoriul care vine evacuat ca să se prezinte în persoană ori în scris la biroul de evacuare, aducând la cunoştinţă că unde vreau a se aşeza şi pentru transportarea avutului, de ce mijloace au lipsă. Cu evacuarea aceasta este însărcinat biroul de evacuare, şi lucrările amintite le va executa prin organele sale notate. Toate lucrările stau sub dirigarea şi controla delegatului al Consiliului Dirigent şi al Prefectului. Finanţarea evacuării este încredinţată „Cassei Noastre" din Satu Mare, care va lucra în acord cu biroul de evacuare. [Pentru] începutul lucrărilor se fixează ziua 17 februarie 1920. Acest plan se va comunica confidenţial cu membrii biroului şi câte un exemplar se va trimite Consiliului Dirigent şi Comandamentului trupelor din Transilvania.

Careii Mari, 14 februarie 1920

Subprefect, dr. I.C. Barbul[17]

[17] **Ilie Carol Barbul** (1883-1946), avocat şi om politic din Satu Mare, delegat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia. Prefect şi subprefect de Satu Mare între 1919-1927. A înfiinţat primul ziar românesc local în 1919. La 15 aprilie 1919 a întâmpinat armata română eliberatoare, care declanşase ofensiva contra armatei regimului bolşevic maghiar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Prezidenția Consiliului Dirigent, Cluj, la 26 Februarie 1920. On. Resort al Internelor,

Am onoare a vă comunica în copie telegrama dlui Preşedinte al Consiliului Dirigent nr. 78/b, spre ştiință şi conformare. Rapoartele cerute, binevoiți a le transmite cel mai târziu până la 27 l.c. orele 12 acestui prezidiu, pentru a le expedia la Bucureşti prin Hughes. Rapoartele sunt a se face în forma de telegrame.

Secretar general, Borcia

Cabinetul Primului Ministru, tuturor Resorturilor

Binevoiți a-mi telegrafia ce măsuri ați luat privitor la evacuarea teritoriului vest de linia Clemenceau. Binevoiți a face dispozițiile ca să fie toate pregătite lucrurile, pentru ca vagoanele ce se vor pune la dispoziție să fie încărcate în cea mai mare urgență.

Iuliu Maniu, preşedinte, nr. 78 b, 1920, Cluj, la 26 februarie 1920

Către Resortul de Interne, Loco

Comunicarea resorturilor copie depeşei nr. 12310 de la 21 II 1920, a Comandamentului Trupelor din Transilvania

Încât nu s-ar fi făcut, binevoiți a arăta acestui Comandament de-a dreptul şi imediat cele cerute, pe noi avizându-ne numai despre cele ce ați comunicat Comandamentului. Depeşa am comunicat-o pe cale telegrafică dlui delegat Ioan Suciu, prefectului din Giula şi prefectului din Cenad, precum şi prefecților din Bihor şi Satmar.

Secretar general, Borcia

Comandamentul Trupelor din Transilvania, Biroul Operațiilor, către Consiliul Dirigent, Cluj

1. La 14.2.1920 s-a primit la acest Comandament ordinul M.C.G. nr. 6844 din 9.2.1920, iar la 16.2.1920 ordinul nr. 7009, prin care ordine se dispunea a se lua măsuri de evacuare a populației române şi şvabe care a aderat la unire. La aceste ordine s-a intervenit la M.C.G. ca să se comunice dlui Ioan Suciu, delegatul Consiliului Dirigent aflat în Bucureşti, să se transporte de urgență la Sibiu, pentru a studia şi aranja împreună chestiunea evacuării populației, precum şi a bogățiilor Consiliului Dirigent, iar dacă dânsul nu poate sosi înainte de 25.2.1920 (până la care dată d-sa ne-a comunicat personal că este reținut de serviciu în Bucureşti), să se intervie ca să se trimită un alt delegat.

2. Astăzi 21.2.1920 primim de la dl dr. Suciu o telegramă dată din Arad prin care arată că este nevoie pentru Prefectura din Giula de două mii vagoane şi pentru Prefectura din Cenad de una mie vagoane pentru cereale, în plus, zilnic, câte una sută pentru evacuarea țăranilor români şi slovaci, care ar dori să se refugieze, fără a ni se preciza stațiile unde trebuiesc trimise aceste vagoane şi unde vor fi debarcate, precum şi ce categorie de vagoane.

3. Întrucât operațiunea evacuării se execută numai pe bazele unui plan de transport precis şi bine studiat (pentru a nu da naştere la perturbări), acest Comandament nu poate lua nicio măsură de evacuare fără a se primi date precise şi care constau în a se arăta (atât pentru evacuările bogățiilor şi a depozitelor, cât şi pentru evacuarea populației) numărul de vagoane necesar (pe categorii), gările de îmbarcare şi debarcare.

4. Rog binevoiți a da ordin să ni se comunice cât mai urgent aceste date fără de care nu mai iau nicio răspundere dacă populația română şi şvabă, cât şi bogățiile Consiliului Dirigent vor rămâne neevacuate.

Comandantul Trupelor din Transilvania, General Mărdărescu, Şeful Statului Major, General Panaitescu, nr. 12310, 21.2.1920

Subprefectura Județului Cenad, nr. 165/1920. Către Consiliul Dirigent, Resortul Internelor, Cluj

Retrăgându-se armata în zilele aceste la granițe, ajungem în astfel de împrejurări, de sunt silit a cere următoarele dispoziții:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I. Ni se taie singura linie ferată Arad–Pecica–Batanie–Mezohegyes–Nădlac prin aceea că Batania şi Mezohegyesul cad afară din hotare. O să comunice trenul numai până în Pecica, 25 km depărtare de la noi, de unde vom putea primi poşta aducându-o cu trăsura. Deci poşta, epistolele să ni se adreseze din momentul retragerii armatei la primpretoratul Pecica, de unde le vom ridica zilnic.

II. Telefonul îl vom avea prin Şeitin, Şemlac, Pecica. Linia aceasta există! E de dorit însă ca să se dispuie din partea direcției poştelor din Oradea ca serviciul să se ție prompt şi cu rigoare, deoarece până acum fiind linia aceasta laterală, şi neavând lucru funcționarii mai de multe ori, nu erau la timp în oficiu.

III. Linie telegrafică nu o să avem, deoarece de la Şeitin la Şemlac nu avem sârme şi la Şeitin aparatul e defect.

IV. Comuna Nădlac şi Şeitinul s-au ținut de pretura Nădlac. Ambii pretori au abzis, peste câteva zile nu o să avem niciun pretore! Unul se duce dincolo de hotare, celălalt e bolnav şi afacerile familiare îl silesc să abzică. Tornea şi Iratoşul mic s-au ținut de primpretura din Batanie, deci nu o să aibă primpretorat, cu noi nu o să poată comunica numai foarte anevoios, Tornenii roată prin Pecica circa 40 km fără poştă, fără tren, iar Iratoşul mic la o distanță de peste 50 km, prin Arad, iar fără poştă, fără tren. Astfel fiind chestia, e lipsă de aranjament definitiv cu privire la cele 4 comune ce mai rămân din județul Cenad, deoarece nici cu pretoratul din loc nu ştim ce face, neavând oameni care să primească posturi nesigure. Eventual, s-ar putea ajuta cu denumirea unui căpitan de graniță, având acesta a face administrarea în locul primpretorului.

V. După cum am avut onoare a raporta, linia Clemenceau taie hotarul comunei Nădlac în două, rămânând 2/3, circa 14.000 jughere catastrale, pământ prima, dincolo de graniță. Dacă armata se retrage tocmai la linia desemnată în harta nouă trimisă, oamenii noştri nu o să poată semăna orzul, ovăzul şi porumbul, şi toată roada de grâu o să rămână în Ungaria, ce va să zică o să avem o pagubă de cel puțin 50 milioane de coroane şi nu o să ştim ce să facem cu populația care rămâne fără pământ, fără ocazie de lucru! De numai e omeneşte posibil, ar fi bine, doar în înțelegere cu consiliul ambasadorilor din Paris, să se ție hotarul comunei ca graniță şi să se esopereze ca fixarea precisă a hotarului față de Ungaria să înceapă la Nădlac şi de aici să meargă spre nord, deoarece prin munții părților nordice şi aşa se începe lucrul mai târziu, şi cred că acolo din întârziere nu se face pagubă, pe când la noi şi la vecinii noştri din câmpie e chestie vitală, ca să ştim ce e al nostru şi să putem lucra tot pământul ce va fi al nostru. De aceea amintim mai sus că aceasta să se facă cu consentimentul consiliului ambasadorilor, ca nu cumva ungurii, dacă armata o să țină hotarele comunelor, iar nu linia indicată în hartă, să atace eventual armata şi să dăm leansă la vreo nebunie. Să nu ni se ia în nume de rău, dacă rugăm cu insistență, ca considerând urgența celor de mai sus, să se facă tot posibilul şi făcându-se să nu fim la timp încunoştințați.

Nădlac, 26 februarie 1920

Subprefect (*indescifrabil*)

[A.N.I.C., Fondul Consiliul Dirigent, inv. 1130, dosar 1-1920, filele 48, 59, 60, 62, 63, 79]

***15*. 21 februarie 1920, New York, Articol din ziarul *The New York Times* în care se explică motivele intervenției armatei române în Ungaria şi decizia de menținere a ei pe aliniamentul Tisei. Se arată comportamentul corect față de populația civilă**

Rumanians in Hungary. A Defence against the charges of general Bandholtz. To the Editor of *The New York Times*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

In a cable from Paris the behaviour of the Rumanian army during the occupation of Budapest and the holding at the present time even of the Theiss border are again criticised. The authority of Brig. Gen. H.H. Bandholtz[18], who expresses his views to this cable is evidently of the nature to shake the confidence of the most impartial people and of the most sincere friends of Rumania. Therefore by way of defence I ask to be permitted to say a few words. My aim is not to point out evident contradictions, from which one may deduce a partiality to the Hungarians. In sum, although the Hungarians have been our common enemies in this war yet have their friends. They may even provoke a certain compassion among those who are considering only their present really sad, nevertheless just situation, and are forgetting their determining part in provoking the world conflict to which has contributed not a little their tendency to oppress the different nationalities, and Magyar imperialism. What I wish to remind American people of is:

(1) That the action of the Rumanians in August, 1919, against the Hungarians was provoked by their attack, and was therefore a necessity for the defence of the country at the same time this action has brought a service to mankind, saving it at least from a part of the world Bolsheviki.

(2) That the behaviour of the Rumanian army was not so bad as some people tend to paint it. The proof of this stands in the petition given a few days ago to the French mission in Vienna to be forwarded to the Peace Conference, a petition published in same American papers and signed by 100.000 Jews of Budapest begging the Supreme Council that the Rumanian troops be recalled to re-establish order and to protect them against the persecution under which they are now suffering.

(3) That the holding of the Theiss border, even at the present time, is a mere measure of safety, as the Peace Treaty is not yet concluded. It astounds me how easily some facts are forgotten. It is known that the Rumanians were once before on the line of demarkation indicated by the Peace Conference, namely, last year until the end of July, this fact however did not persuade the Hungarians to remain calm; it is better to say it was exactly this fact which encouraged them to attack us and to provoke the campaign which ended with the occupation of Budapest, the only measure that could give Rumania the surety of not being attacked again; is it astonishing then, now that peace is not yet concluded, that the Rumanians should remain a part of the Hungarian territory for their safety? But what else are the French, English and even American armies doing at the present time, when they are holding the Rhine border? Did anybody find this wrong? And it should not be forgotten that peace with Germany is concluded, even ratified.

My mind is completely puzzled how one of our allies, an American, could find Rumania guilty among under similar circumstances. Can there therefore be any wonder at the Hungarians daring to ignore the Peace Treaty handed them by the Supreme Council and presenting their Peace Treaty as though they were conquerors and the Allies the conquered.

C. Cihodariu[19]

[*Desăvârşirea...*, p. 23-25, nr. 858]

[18] **Generalul de brigadă Harry Hill Bandholtz** (1864-1925) a absolvit West Point în 1890. În 1900-1913 a servit în trupele de ocupație din Filipine, iar în 1917 a fost numit comandant al Brigăzii 58. În Franța a organizat poliția militară. Între august 1919 şi februarie 1920 a fost reprezentantul SUA în Misiunea Militară Interaliată de la Budapesta, funcție în care a demonstrat o atitudine duşmănoasă față de armata română. În 1936 a fost dezvelită o statuie a sa, în fața ambasadei SUA de la Budapesta.

[19] **Inginerul Constantin Cihodariu** (1870-1930) a fost trimis în SUA într-o delegație pentru a studia problema refacerii podului de la Cernavodă (vezi *Almanach Argus*, 1924, p. 47). A fost ministrul comunicațiilor în guvernul Take Ionescu (17 decembrie 1921-19 ianuarie 1922).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***16.* 22 februarie 1920, Sibiu, Proclamația Comandamentului Trupelor române din Transilvania adresată populației din zona de la est de Tisa cu ocazia retragerii trupelor de ocupație care au contribuit la restabilirea ordinii şi siguranței cetățenilor**

În ceasul în care armata română evacuează zona de la răsărit de Tisa, Comandamentul Trupelor române aminteşte cetățenilor acestui ținut că ocupațiunea română a fost provocată numai prin ofensiva pornită de armata roşie maghiară din vara anului 1919. Cetățeanul paşnic din acest ținut, judecând cu dreptate şi imparțialitate, nu poate tăgădui că numai datorită oştirilor române a fost salvat de bolşevismul distrugător, care se grăbea să ducă la dezastru şi ruină toate avuțiile naționale maghiare, să prade şi să transforme în cenuşă bunul şi proprietatea fiecăruia. Din clipa când soldatul român a pus stăpânire pe malul Tisei, dreptul, cinstea şi viața fiecăruia au fost garantate; administrația civilă, şcoala, justiția şi biserica națională maghiară prin nimic n-au fost stânjenite; dimpotrivă, sub scutul soldatului român şi-au putut continua mersul lor normal. Dacă mândria va înăbuşi pentru moment simțământul de dreptate, istoria nepărtinitoare va fi obligată a recunoaşte că numai grație Armatei române s-a oprit ruina națiunei şi statului maghiar. De asemenea, nu se va tăgădui că rechizițiunile strict necesare armatei de ocupație s-au făcut în condițiuni legale şi după o prealabilă despăgubire, avându-se grija a se scuti de aceste obligațiuni locuitorii nevoiaşi. Aducem mulțumirile noastre autorităților civile locale, care şi-au îndeplinit rolul cu bunăvoință şi exactitate. Mai aducem mulțumiri tuturor locuitorilor care recunoscând în armata română pe salvatorii lor ne-au dat supunere şi ascultare, fără şovăire. Atragem totodată luarea aminte că în cazul când vreo ceată de răsvrătiți, sub impulsul foştilor împuterniciți ai gărzii roşii, vor complota pe timpul retragerii la viața vreunui soldat, funcționar sau cetățean român, ori va încerca a nimici materialul armatei române, atunci armata română, oprindu-şi mersul, se va reîntoarce în zona în care s-a complotat pentru a descoperi, prinde şi reprima deîndată pe atentatori, cu toată rigoarea legilor de război. Zona va fi predată autorităților ungare în totală ordine, astfel încât liniştea cetățenilor să fie asigurată.

Sibiu, 22 februarie 1920

Comandantul Trupelor din Transilvania, General Mărdărescu[20]

Şeful statului-major, General Panaitescu[21]

[*Colecția Ordonanțelor date de Comandamentul Trupelor din Transilvania*, Sibiu, 1920, p. 80, *Desăvârşirea...*, p. 25-26, nr. 859]

***17.* 23 februarie 1920, Londra, Memoriul lui Alexandru Vaida-Voevod adresat lui David Lloyd George referitor la dificultățile întâmpinate în cursul retragerii trupelor române de pe Tisa, precum şi la evacuarea comandamentelor române de pe teritoriul Ungariei**

[20] **Generalul Gheorghe Mărdărescu** (1866-1938) a absolvit Şcoala Militară de Ofițeri (1888) şi Şcoala Superioară de Război (1894). A fost comandant al Şcolii Superioare de Război (1915-1916). În timpul războiului, având gradul de general de brigadă, a fost şef de stat-major la Armatele 3 şi 2. După terminarea războiului a fost inspector general al infanteriei, iar la 11.04.1919 a fost numit comandant al armatei din Transilvania, cu care a desfăşurat ofensiva care a condus la zdrobirea revoluției comuniste din Ungaria. Între 1922 şi 1926 a fost ministru de război. În 1927 a fost avansat general de corp de armată. A fost autorul mai multor lucrări de istorie şi artă militară, şi a condus revista *România militară*.

[21] **Generalul de brigadă Ştefan Panaitescu** (1872-1943) a absolvit Şcoala Militară de Ofițeri de Infanterie în 1895 şi Şcoala Superioară de Război în 1908. În timpul războiului a comandat Brigăzile 7, 29 şi 40 Infanterie. În perioada 24 decembrie 1918-martie 1921 a fost şeful de stat-major al Comandamentului Trupelor din Transilvania (Vezi Ion Giurcă, „Generalul Ştefan Panaitescu – şeful de stat-major al Comandamentului Trupelor din Transilvania", în *Document, Buletinul Arhivelor Militare Române*, 22, 2019, 3, p. 3-9).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumanian Delegation at the Peace Conference, London.

The Right Hon. Lloyd George, President of the Peace Conference in London

Your Excellency,

The Roumanian Government, in conformity with the decisions of the Supreme Council, has ordered the retreat of the Roumanian troops from the Theiss to the line fixed by the Peace Conference according to the Note of the 12th October, 1919, which line was declared as definite boundary between Roumania and Hungary. The evacuation of those regions has already begun. The technical difficulties which are opposed to a quick evacuation are enormous: firstly the lack of coal and also deep snow up to ½ meter together with sharp frost of 10-15 C° below zero. The Roumanian General Headquarters sent me a telegram on the 17th February in which the following communications are stated: “The evacuation of the depots started on the 15th but on account of the lack of coal only 7 transports could be effected so far out of 100 which are necessary to evacuate the depots of the army. The Transylvanian Local Government (Conseil Dirigeant) according to the transport arrangements made in agreement with the General Railway Direction of Cluj which foresees five trains daily. The first etappe would be the line Zenta, Mesotur, Channel Hortobagy, Nyregyhaza, Csap, on which we shall have to stay longer for allowing the necessary time for the second etappe and so on. If this scheme is put in application the evacuation of some of the first could start earlier and would continue by successive etappes unto the complete evacuation of the region. It is absolutely necessary to obtain in Paris a permanent neutral zone between us and Hungary or else to prevent the Hungarians from crossing eastwards of the Theiss until the ratification of Peace. This measure is so much more necessary that the fighting against the Bolshevists on the Dniester seems to have to restart. If however the supreme interest of the country request to leave this region even before evacuating our depots and rolling stock that we want so badly, the Government will have to communicate this necessity to G.H.Q. so that measures should be taken in consequence”.

Wishing to satisfy with the greatest urgency the decision of the Supreme Council but at the same time it being my duty to consider the moral and material interest of my country, I am trying to find the solution which would enable me to avoid any appearance of non execution or illoyalty on the part of my Government and the Roumanian G.H.Q. towards the Supreme Council, and on the other hand not to endanger the superior interests of Roumania. To achieve this object I take the liberty of addressing the following request to the Honourable Supreme Council:

1) To be good enough to order that the most competent and at the same time enjoying the fullest confidence of the Supreme Council, General Franchet d’Esperey, Chief of the Oriental Allied Armies and Lt-General Bridges[22] should be entrusted to inspect the section of the Roumanian army in those regions of Hungary of which the evacuation has been decided by the Supreme Council, ordered by the Roumanian Government and started to be executed by the Roumanian G.H.Q.

2) The above named Generals should be authorized to decide how the evacuation should be executed, to fix a date by which this evacuation can and will have to be ended.

The Roumanian Government and General Head Quarters will conform themselves entirely to the dispositions which the above named Generals will think necessary to be taken.

I have the honour to be, Sir, Your Excellency’s most humble and obedient servant, Alexandru Vaida-Voevod, Prime Minister for Roumania, Minister for Foreign Affairs.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 135, file 2-5]

[22] **Generalul-locotenent Sir Tom Bridges** (1871-1939). În timpul războiului a comandat Divizia 19 (a pierdut un picior în bătălia de la Menin din 20 septembrie 1917). În 1918-1920 a făcut parte din misiuni de legătură în Grecia şi Rusia. Între 1922-1927 a fost guvernator al Australiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***18.* 23 februarie 1920, Londra, Notă redactată la Foreign Office asupra vizitei lui Alexandru Vaida-Voevod la Londra. Şeful guvernului a arătat că dificultatea transporturilor împiedică retragerea armatei din Ungaria. De asemenea, a solicitat ca zona Békéscsaba–Makó, populată majoritar de slovaci, să fie atribuită României. S-a discutat şi despre chestiunea recunoaşterii unirii Basarabiei**

M. Vaida-Voievod arrived last night and at his request I went to see him this morning and had a long conversation with him, in which he expressed his views on most matters both of foreign and internal politics. I endeavoured so far as was possible to keep him to the issues which directly at this moment interest the Peace conference and venture to summarise what he said on these subjects:

1. I reminded him that the Peace Conference would expect to learn from him what he had done to carry out his pledge to withdraw his troops from the occupied area of Hungary. He assured me that he had given the most categorical orders that this should be done immediately. The chief difficulty arose from the General Staff and in this connection he read me a telegram he had received from the Acting Prime Minister, M. Vlad[23], describing a scene in the Chamber of Deputies a few days ago, in which M. Vlad openly attacked the General Staff as being the tools of the former Prime minister Brătianu. It was, however, difficult to deal with the General Staff since they urged that at the present time of year with 2 feet of snow on the ground and an almost complete lack of transport facilities was next to impossible to withdraw considerable bodies of troops together with their stores. If they withdraw immediately from the whole occupied area, these stores would be left to the Hungarians. In these circumstances M.Vaida-Voievod had spoken two days ago to General Franchet d'Esperey who had asked him whether he would be willing to test the good faith of the Roumanian Governments by despatching a French officer together with British and Italian representatives to report on what was happening. I gather that he intends to repeat this offer to H.M.G. and the Supreme Council. He is honestly anxious to withdraw his troops at once. Since he wishes to demobilise and to see the frontier question settled.

2. Together with the Czecho-Slovak and Serb-Croat-Slovene Governments, the Roumanian Government have drawn up a memorandum to the Peace Conference demanding that no change shall be made in principle in the territorial clauses of the Hungarian Peace Treaty. M. Vaida-Voievod is anxious for one or two unimportant modifications of this line to include certain Roumanian populations, but he will not allow this desire to interfere with the immediate conclusion of peace. The Roumanian and Czecho-Slovak Governments, however, while content with the frontiers as laid down in the Peace Treaty, feel bound to support the demand put forward by the large Slovak population of the Békéscsaba region for union with Roumania. Their representative, M. Hrabovsky[24], has come to London with M. Vaida-Voievod and

[23] **Aurel Vlad** (1875-1953), avocat şi om politic. A fost ales deputat în Parlamentul de la Budapesta în 1903. Membru în Consiliul Dirigent, responsabil cu finanţele. În guvernul Vaida-Voevod a fost ministru de interne (interimar), al industriei şi comerţului, şi apoi al finanţelor.

[24] Avocatul Juraj Hrabovsky a participat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia şi a devenit apoi unul dintre fruntaşii Partidului Naţional Slovac, deputat în circumscripţia Békes după alegerile din 2-8 noiembrie 1919. El a declarat în parlament: „Noi, Georges Hrabovsky şi Paul Veszelsky, aleşi deputaţi pentru Camera română de către naţiunea slovacă cu mare entusiasm şi unanimitate în circumscripţiile Békes-Csaba şi Tot-Komlos, aparţinând României Mari, însărcinaţi de poporul slovac din comitatele Békes şi Cenad, transmitem salutările noastre respectuoase Consiliului suprem de la conferinţa de pace, rugându-l a lua în consideraţie voinţa inalterabilă a poporului slovac din sus-zisele comitate, de a rămâne pentru totdeauna unit cu România mare, unde găsesc toată garanţia vieţei lor naţionale. Poporul slovac roagă Consiliul suprem să respecte convenţia din 1916, încheiată între România şi Marile puteri aliate, astfel ca poporul slovac să poată beneficia de toate rezultatele războiului mondial, în care a sacrificat majoritatea fiilor săi". După ce judeţul Békes a fost atribuit Ungariei, Hrabovsky a fost arestat, dar apoi a continuat să activeze în Uniunea Intelectuală a Slovacilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I had twenty minutes conversation with him. He declares that the area from Békéscsaba to Makó, comprising a population of 200.000, is almost exclusively inhabited by the Slovaks and that the Hungarian statitistics for this area are absolutely false. He said that there was not the faintest doubt in the event of a plebiscite being taken that practically the whole of this population, except for a few Hungarian officials, would vote for union with Roumania and he was perfectly prepared to abide by the resolutions of any full examination of Allied officials sent to the spot. Possibly some such enquiry could be carried out by the Military Mission recently sent from Budapest to Békéscsaba. I gave him no encourangement to hope that any change might be made in the frontiers as already drawn in the Hungarian Peace Treaty, but he declared that this population would never submit to have Hungarian rule again imposed on them and that they had already in their National Asembly voted for union with Roumania and sent deputies to the Roumanian Parliament.

3. The Roumanian Prime Minister expressed his determination to adopt the same point of view as his Czecho-Slovak and Yugo-Slav collegue that they refused to accept the imposition on them of servitudes, imposed with the object of buttressing the artificially created industries of Budapest and other large Hungarian towns. The idea of free trade between these countries, hovewer, he did not think in itself inacceptable; though he doubted if it were possible to carry out entirely. He seemed inclined, however, to accept such a system for a limited period, for instance two years, and is most alive to the necessity to its pre-war state of efficiency.

4. He spoke very earnestly about the necessity of the recognition of the union of Bessarabia with Roumania by the Peace Conference, if his Government were to remain in office. If he were to return to Roumania empty-handed, he could hardly hope to stay in power, since his lack of succes with be a powerful weapon in the hands of M. Brătianu and the old Roumanian party. I reminded him that the Supreme Council had declared that they would discuss the Bessarabian question when the Roumanian Government had satisfied them with regard to the evacuation of Hungary and that therefore discussion of the latter question must precede that of the former.

5. The greater part of our conversation was devoted to the internal situation in Roumania and M. Vaida-Voievod's own ideas with regard to the necessity for the descentralisation of administration, autonomy for the church and reform of the civil service, especially the Diplomatic Service. Both he and two other members of the Delegation with whom I lunched, expressed their determination to use their time in London to get into touch with important educational and other institutions here, with a view to replacing German influence in Roumania and Transylvania by British influence. M. Vaida-Voievod expressed his keen desire to be received by Secretary of State and the Prime Minister. The King has expressed his wish that he should return immediately to Bucharest so his stay here can only be short.

A.W.A. Leeper

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadrele 828-831]

***19.* 25 februarie 1920, Bucureşti, Raport al ataşatului militar francez referitor la unitățile armatei române dislocate în Transilvania, la ofițerii preluați din fosta armată austro-ungară, precum şi la starea de spirit a militarilor**

Le Général Pétin, Attaché Militaire en Roumanie, à Monsieur le Ministre de la Guerre, Paris.

---

din Ungaria (*Unirea. Ziar național*, Blaj, 12 noiembrie 1919; *Slovacii din România*. Editori Jakab Albert Zsolt, Peti Lehel, Cluj-Napoca, 2018, p. 163-164).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Situation militaire et morale des troupes roumaines en Transylvanie.

Les troupes de Royaume qui se trouvent en Transylvanie (1re et 2e Divisions de Chasseurs, Chasseurs de Montagne et 1re D.C.) ont très bon esprit. Toutefois, malgré la discipline passive du paysan roumain, en sont que le désir de la démobilisation complète est très vif. Dans les Divisions transylvains le moral de la troupe est moins bon. Il n'y a pas d'incidents, mais les soldats sont moins maniables et réclament plus facilement. Les absences illégales sont nombreuses. Il existe une réelle animosité entre les officiers du Royaume et les officiers transylvains (anciens officiers hongrois). Cette animosité, moins sensible entre Roumains et Transylvains, devient très nette entre Roumains et Saxons. À la caserne, aux mess, dans les cafés, partout les deux classes sont séparées et aucune camaraderie n'exista entre les officiers d'un même régiment. Des hauts Commandements ont été, cependant, donnés aux Transylvains. Le 7e Corps d'Armée est commandé par un ancien officier général autrichien (Général Boeriu[25]). Le Général Popp[26], commandant le 18e D/I., a servi également dans l'armée impériale et royale. Les officiers supérieurs admis à servir dans l'armée roumaine sont très nombreux, surtout dans l'Intendance et les Services. En résumé: les 6 Divisions transylvains (16e, 17e, 18e, 19e, 20e et 21e) ne sont pas homogènes et n'ont qu'une très médiocre valeur combative. Le Commandement roumain s'en rend compte, et il sait qu'au cas de conflit sérieux il ne pourra guère compter sur ces troupes qui ne comprennent cependant que des éléments roumains. Les contingents saxons et magyars ont été mis en congé et n'étant pas incorporés.

Le Général Pétin, Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 184, cadrele 715-716]

***20.* 25 februarie 1920, Bucureşti, Informare a reprezentantului diplomatic al Franței asupra evacuării armatei din regiunea de la est de Tisa şi asupra problemelor cooperării militare antibolşevice dintre România şi Polonia, cu posibila asistență a mareşalului Ferdinand Foch**

Le Docteur Cantacuzene repart demain pour Paris. Il a obtenu du Gouvernement le retrait immédiat des troupes roumaines de la région de la Theiss. L'opposition à cette mesure provenait d'ailleurs de l'État-Major. J'ai vu le Roi hier soir. Il m'a dit que l'évacuation commencerait sans faute ce matin, que faute de moyens de transport les troupes l'accompliraient à pied par étapes d'environ 20 kilomètres par jour. Le Roi m'a fait part de la nouvelle reçue

[25] **Generalul Ioan Boeriu** (1859-1949) a absolvit Şcoala Militară de la Sibiu în 1878. Cu gradul de colonel, în 1914 a comandat în Galiția Regimentul 76 Infanterie. S-a distins în bătăla de la Krasnik din 23 august 1914. După ce a fost rănit pe câmpul de luptă la 23 noiembrie 1914, deşi infirm, a continuat serviciul militar ca expert în Ministerul de Război. A fost avansat general de brigadă, iar în 1917 a fost înnobilat ca baron. La începutul lunii noiembrie 1918, ca preşedinte al Senatului militar al ofițerilor şi soldaților români din Viena, a comandat trupele româneşti care au menținut ordinea în Viena şi în alte localități din Austria (în cooperare cu Iuliu Maniu). La 11 noiembrie a fost avansat feldmareşal, dar la 18 noiembrie a fost primit în armata română cu gradul de general de divizie. A fost numit în fruntea comandamentului teritorial de la Sibiu, ulterior a Corpului 7 Armată. După pensionare (1921), a devenit senator şi membru în comitetul central al Astrei.

[26] **Dănilă Pop (Papp)** (1868-1950) a absolvit Academia Militară Terezian din Viena (1890) şi a fost profesor la Şcoala Militară din Sibiu. Declanşarea războiului l-a găsit la Trento în Italia, dar a fost transferat pe Frontul de est, luptând în Galiția şi Bucovina. În perioada septembrie 1914-ianuarie 1915 a fost şef de stat-major al Diviziei 54 Infanterie, iar între 6 ianuarie 1915-2 noiembrie 1918 a comandat o brigadă din Armata 7. A fost integrat în armata română, ocupând funcțiile de comandant al Diviziei 18 şi al Corpului 6 Armată (1924-1930). Guvernator al ținutului Mureş (1938-1940). În perioada 1 august 1941-23 august 1944 a fost reprezentantul diplomatic al României la Vatican.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

hier d'une attaque bolchevique sur le front polonais et, à ce propos, m'a dit qu'une liaison était en voie d'organisation sur le front entre les unités voisines appartenant aux deux armées roumaines et polonaises. Il y a loin de là aux rapports entre les États-Majors prévus dans mes télégrammes 86, 87 et 88. D'autre part, le Ministre de Pologne que j'avais vu hier matin, m'avait appris qu'il était chargé de demander au Gouvernement roumain l'envoi d'instructions au Ministre de Roumanie à Varsovie, sinon l'envoi d'un agent spécial, pour participer à l'élaboration de la réponse polonaise aux propositions russes. Ces dispositions me paraissent excellentes mais elles ont pour objet des suppressions diplomatique ou des simplifications militaires locales. En ce qui concerne le concert à établir entre les hauts commandements, l'état-major roumain lui est visiblement réfractaire et, si j'en juge par les propos faites au commandante Skrinski[27], l'État-Major polonais l'est également. Aucun des deux ne veut faire le premier pas pour ne pas paraître avoir besoin du concours de l'armée voisine. Une autorité supérieure pourrait seule mettre un terme aux effets de cette vanité puérile. Au sujet du projet de voyage du Maréchal Foch à Varsovie annoncé par la presse, le Roi a dit avec chaleur: „Il faut qu'il vienne ici! Sa présence serait d'une portée immense”. J'ai laissé tomber cette suggestion, ne sachant pas de quelle suite elle serait susceptible. Si le maréchal Foch invitait les représentants de l'état-major général roumain à participer à un conciliabule avec ceux de l'armée polonaise, ils s'y rendraient certainement; mais il semble que ils seraient probablement offensées d'être appelés à Varsovie. Il n'en serait probablement pas de même si le maréchal Foch désignait un point de réunion intermédiaire, par exemple Lemberg. Le dérangement imposé aux deux parties effacerait chez les Roumains l'impression d'être des invités de second plan.

Henri Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, cadrele 775-777]

***21.* 26 februarie 1920, Telegramă a generalului Prezan, şef al Marelui Cartier General român, către Comandamentul Trupelor române din Transilvania, în care se motivează hotărârea de a nu mai permite Ungariei procurarea de alimente din România**

Marele Cartier General, Secția operațiilor, Telegramă Nr. 7217 din 26 februarie 1920 către Comandamentul Trupelor din Transilvania.

La nr. 12374 din 24 februarie a.c.:

1. Prin nota nr. 527 din 30 ianuarie, ministrul prezident al guvernului ungar aduce la cunoştința Misiunii militare interaliate că nu are nicio intenţiune agresivă, ci din contră doreşte să trăiască în bună armonie cu toți vecinii. În acelaşi timp, arată că este surprins şi regretă că pe baza unor informațiuni din presa străină care atribuie Ungariei intenţiuni agresive, guvernul român a luat hotărârea de a suprima reaprovizionarea Budapestei prin cumpărături din România.

2. Față de aceste declarațiuni avem de răspuns că intenţiunile agresive ale guvernului ungar au reieşit în realitate din următoarele fapte:

a. Declarația făcută de amiralul Horthy, de ministrul prezident Husar (care acum semnează cererea nr. 527 către Misiunea militară interaliată), că la primăvară vor începe războiul împotriva cehilor şi românilor. (Declarațiuni făcute cu ocazia expunerii programului lor politic în timpul alegerilor pentru cameră.)

[27] Aleksander Józef Skrzyński (1882-1931), primul ambasador al Poloniei la Bucureşti. A fost implicat în negocierile pentru încheierea tratatului de alianță româno-polon. Ministru de externe (1922-1923, 1924-1926), prim-ministru (1925-1926).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

b. În scopul mai sus arătat ungurii, departe de a menține sub drapel numai cei 35.000 de oameni, conform hotărârii Conferinței, fac zilnic recrutări voluntare şi chiar forțate. Arătarea că cele 4 contingente chemate acum în urmă au drept unic scop lăsarea la vatră a contingentelor vechi este o dispoziţiune cunoscută de toată lumea ca un niijloc deghizat de instruire a mai multor contingente, păstrându-se sub arme acelaşi efectiv.

c. La Budapesta, sub auspiciile guvernului, se găseşte o asociație pentru recucerirea provinciilor pierdute. Această asociație lucrează, în ascuns, împotriva tuturor aliaților şi, pe față, contra noastră şi a cehilor.

d. Alimentele procurate din România pentru rezolvarea crizei alimentare din Budapesta treceau la Viena drept compensații pentru armamentul şi muniţiunile primite de unguri de la austrieci; armament hotărât a fi întrebuințat în contra noastră.

3. Dacă la toate cele arătate mai sus se adaugă faptul, constatat în mod indiscutabil şi cu acte autentice, că amiralul Horthy şi statul său major, şi prin urmare întregul guvern ungar, au organizat în spatele trupelor noastre anumite focare prin care să propage revolta populațiunii împotriva trupelor, nu mai poate rămâne nicio îndoială asupra intenţiunilor agresive ale guvernului ungar. Acestea, şi nu simple zvonuri din presa străină, sunt motivele adevărate care au determinat hotărârea a nu se mai permite Ungariei procurarea de alimente din țara noastră.

4. În consecință, vă rog a aduce la cunoştința Misiunii militare interaliate din Budapesta argumentele arătate la capitolul 2, ca răspuns la nota nr. 527 a guvernului ungar.

General Prezan

[A.N.I.C., fond Preşedinția Consiliului de Miniştri, Miscellanea, dosar nr. 9/1916, f. 459, *Desăvârşirea...*, p. 52-53, nr. 865]

22. 28 februarie 1920, Raport informativ al Comandamentului Trupelor române din Transilvania către Marele Cartier General în care se prezintă dorința guvernului Ungariei de a stabili cât mai curând relații bune cu România, din cauza pericolului comun reprezentat de bolşevism

Ministrul de externe ungar, Contele Somisch[28], cerându-i colonelului Dumitrescu[29] să i se facă o comunicare, dl colonel Dumitrescu, în urma aprobării dată de acest comandament că poate să primească comunicarea fără a se angaja întru nimic, a avut întrevedere ieri, 27/II/1920, cu Contele Somisch, care l-a autorizat şi rugat cu insistență să comunice nota, care se transmite în copie.

Din Ordin, Şef de stat-major, General (ss) Panaitescu

a. Afirmațiile care circulă asupra intențiilor agresive ale Ungariei sunt nefondate, nici D-sa ca ministru de externe, nici comandantul armatei naționale, viceamiralul Horty, şi nici ministrul de războiu nu au deloc asemenea intenții. Din contră, dorința D-lor şi a întregii Ungarii este de a stabili cât mai curând cele mai bune relații cu România.

[28] **Contele József Adolf Somssich de Saárd** (1864-1941), ministru de externe în perioada 11 septembrie 1919-15 martie 1920.

[29] **Toma Dumitrescu** (1877-1936), colonel (1917), ulterior general de brigadă (1923), general de divizie (1930), şef de stat-major al trupelor române din Basarabia (1918). În noiembrie 1918 a fost ofițer de legătură pe lângă Comandamentul Armatelor Aliate de la Salonic, iar începând din 28 decembrie 1918 a reprezentat România la Conferința de Pace de la Paris-Versailles ca expert militar. În 1921 a fost şef al misiunii române în comisiunea interaliată pentru delimitarea frontierei dintre România şi Ungaria, delegat la Conferința internațională de la Geneva pentru dezarmare şi comerțul armelor (10 aprilie-19 mai 1922) şi de la Lausanne (20 noiembrie 1922-24 iulie 1923), comandant al Şcolii Superioare de Război (1 ianuarie 1926-5 iunie 1927). În documente apare şi în forma Dimitrescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

b. Dat fiind pericolul bolşevismului care ameninţă Ungaria (ca şi pe România dealminteri) din exterior, aceasta este după D-sa una din consideraţiile care pledează în favoarea bunelor relaţii dorite de guvernul ungar cu România. La Belgrad, Praga şi în Austria bolşevismul există deja; la Presburg zilele acestea [se] aşteaptă ca bolşevicii să facă ceva, deşi D-sa nu crede că pot avea succes.

c. Dorinţa Guvernului maghiar este ca România să trimită un diplomat la Budapesta care să poată vorbi şi trata o asemenea chestiune, bineînţeles ca prin reciprocitate şi Ungaria să trimită la Bucureşti diplomatul său, şi aceasta chiar înainte de semna păcii; dealtminteri ungurii au deja la Roma, Praga, Belgrad etc. asemenea comisari – ei nu au caracterul unor ambasadori legali.

d. D-sa se însărcinează ca să pregătească în acest scop şi opinia publică, care [*sic!*], pentru un moment, nu este în întregime prea favorabilă românilor din cauza ocupaţiei prea prelungite în Ungaria.

e. Dl de Somisch ar dori să aibă un rezultat în această privinţă cât mai curând, în definitiv D-sa doreşte să aibă pe cineva cu care poată vorbi, întrucât până astăzi a fost complectemente lipsit de această posibilitate.

Colonel (ss) Dumitrescu

[Arhivele Militare Române, rola 1.2669, cadrul 0108]

23. 29 februarie 1920, Raport informativ al Comandamentului Trupelor române din Transilvania către Marele Cartier General referitor la planul de retragere a trupelor române din Ungaria, precum şi la activitatea misiunilor militare din Ungaria

Comandamentul Trupelor din Transilvania către Marele Cartier General. Raport informativ Nr. 458

a. Ştiri din zona comandamentului: Nimic nou de semnalat. Starea spiritelor: calmă.

b. Ştiri de la unguri prin colonelul Dumitrescu:

1. Planul de evacuare a zonei militare fixat de acest comandament, pe care colonelul Dumitrescu l-a prezentat Misiunii Interaliate din Budapesta, a fost primit fără nicio obiecţiune. Stabilirea detaliilor a fost încredinţată comitetului de organizare a armatei, poliţiei şi jandarmeriei ungare reprezentate de colonelul Berthon[30] din Misiunea Militară Franceză.

2. La cererea făcută de colonelul Dumitrescu de a stabili de la început forţele armatei ungare care vor trece Tisa, dl general Graziani[31] a aprobat propunerea de a se întări numai jandarmeria în zona militară cu jandarmi din Ungaria. Dnii generali Gordon (*sic!*) şi Mombelli[32], ţinând seama de comunicarea amiralului Horthy că nu contează prea mult pentru armata sa, s-a admis în principiu ca forţele ungare care trec Tisa să se limiteze la o singură divizie.

3. După retragerea noastră, comandamentul maghiar intenţionază a instala la Debreţin divizia colonelului Lehar cu unităţile dislocate (afară de un regiment care va rămâne la Miskolc)

[30] **Locotenent-colonelul Étienne Berthon** (1870-1928). În timpul războiului a comandat Regimentul 294 Infanterie, iar în octombrie 1918 a devenit sub-şef de stat-major al Armatei Dunării. Apoi a devenit şeful de stat-major al armatei generalului Graziani. Au fost publicate memoriile sale: *Le général Étienne Berthon, 1870-1928: carnet de guerre, 1914-1919, lettres de Budapest, 1919-1920*, Éditions Christian, Paris, 2016.

[31] **Generalul Jean César Graziani** (1859-1932), din aprilie 1919 comandant al Armatei franceze a Dunării. Între august 1919 şi februarie 1920 a fost şeful misiunii militare franceze din Ungaria şi comandant al Corpului de Armată 1 în 1920. Şi-a încheiat cariera ca membru în Consiliul Superior de Război în 1921 şi comandant al Corpului de Armată 18. A fost trecut în rezervă în 1924.

[32] **Ernesto Mombelli** (1867-1932), general, comandant al corpului de armată din Macedonia în iunie 1917, reprezentantul Italiei în Misiunea interaliată din Ungaria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în partea de nord şi centru a zonei evacuate, iar în partea de sud va fi adus un regiment din divizia de honvezi.

4. Ca efective, colonelul Dumitrescu a putut constata că o companie n-are decât 80 de oameni, lucru ce s-a putut confirma şi din vederea unui batalion, care era în marş spre Budapesta. Echipamentul se prezintă în general bun, iar tot batalionul avea căşti.

5. Pe tot parcursul de la Szolnok până la Budapesta, prin staţii şi în capitală chiar, este foarte multă jandarmerie şi poliţie: toată [în]armată, în Budapesta, afară de jandarmerie şi poliţie, mai există organizaţia Karhatalom care face patrulări prin oraş.

6. Se dă ca sigură alegerea amiralului Horthy ca guvernator (regent) al Ungariei.

7. Generalul Soos[33], fostul şef de stat-major al lui Horthy, actualmente secretar general la Ministerul de Război ungar, este vizat ca viitor şef al departamentului Războiului; şef de stat-major al amiralului Horthy este generalul Berzevics.

8. O comisiune interaliată sub preşedinţia colonelului italian Vignal, din care fac parte căpitanul englez Etkius [Atkins] şi maiorul francez Michel, lucrează în Ungaria de vest (Sopron-Szombathely) în vederea de a informa Consiliul Suprem asupra situaţiei locale şi spiritului [stării de spirit a] populaţiei din regiune ce urmează a trece Austriei.

9. Contele Apponyi, în expunerea verbală ce a făcut Consiliul Suprem a arătat necesitatea de a face un plebiscit în toate teritoriile dezlipite de Ungaria. Consiliul Suprem a ajuns la concluzia de a trimite comisiuni interaliate în Ungaria de vest. (pct. 8)

10. Numele comisarilor politici aflaţi la Budapesta: Italia – Cerutti[34], Anglia – Hohler, America – Grandsmith (*sic!*)[35], Polonia – contele Szembeck[36], Cehoslovacia – dr. Lejamek, Serbia – Bajic[37], Austria – Knobloch[38], Germania – contele Fürstenberg[39]; Franţa a trimis ca înalt comisar pe domnul Doulcet[40], fost ministru la Cristiania[41], şi care este aşteptat dintr-o zi în alta.

11. Misiunea Franceză pare a manifesta o bucurie vădită de stabilirea unor bune relaţii între România şi Ungaria; după toate aparenţele reiese că relaţiile dintre unguri şi cehi sunt mult mai încordate decât cele dintre unguri şi noi. Din convorbirile avute de colonelul Dumitrescu cu maiorul Hemtelot reiese că atât maiorul, cât şi generalul Mittelhauser[42], şi toţi cehii, în general, nu văd necesar să aibă bune relaţiuni cu ungurii.

---

[33] **Károly Soós de Bádok** (1869-1953), general de infanterie. Şef de stat-major în armata lui Horthy (august 1919-martie 1920), apoi ministru de război în perioada 15 martie-19 iulie 1920.

[34] **Vittorio Cerutti** (1881-1961), diplomat. A activat la ambasada de la Viena între 1904 şi 1915 şi la Buenos Aires între 1916 şi 1919. La 19 iunie 1919 a fost numit comisar politic în misiunea de la Budapesta, iar în perioada februarie-24 septembrie 1920 a fost înalt comisar din partea Italiei.

[35] **Ulysses S. Grant-Smith** (1870-1959), diplomat. A fost numit la 4 decembrie 1919 comisar în Misiunea Interaliată de la Budapesta. După 1921 a fost ambasador în Albania şi Uruguay.

[36] **Jan Szembeck** (1881-1945), diplomat, ambasador al Poloniei la Budapesta (1921-1924) şi Bucureşti (1927-1932).

[37] **Lazar Bajić** (1877-1947), jurist şi diplomat originar din Novi Sad. A fost mobilizat în armata austro-ungară, dar a reuşit să fugă cu compania pe care o comanda la armata sârbă. La 14 august 1919 a fost desemnat reprezentantul Regatului sârbilor, croaţilor şi slovenilor în Misiunea Interaliată.

[38] **Baronul Hans Cnobloch** (1871-1962), ministrul plenipotenţiar al Austriei la Budapesta (29 noiembrie 1918- noiembrie 1922) şi apoi la Bucureşti (noiembrie 1922-30 iunie 1925).

[39] **Maximilian Egon II von Fürstenberg** (1863-1941), conte german, fost consilier al împăratului Wilhelm al II-lea. În timpul războiului a servit mai întâi în armata germană, iar apoi în cea austro-ungară, cu gradul de general-maior.

[40] **Jean Doulcet** (1865-1928), diplomat francez, ministru plenipotenţiar la St. Petersburg (1912-1917), la Budapesta (noiembrie 1918-aprilie 1919) şi apoi la Oslo (aprilie 1919-februarie 1920).

[41] Christiania, denumirea purtată de capitala Norvegiei între anii 1624-1924, azi Oslo.

[42] **Eugène Désiré Antoine Mittelhausser** (1873-1949), general francez, şef de stat-major al Misiunii Franceze în Cehoslovacia conduse de generalul Maurice Pellé, ulterior şef de stat-major al armatei cehoslovace (1 ianuarie 1921-30 decembrie 1925).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

12. Ziarul săptămânal *The World*, care apare la Budapesta în limba engleză, în numărul său din 12 II 1920 a publicat următoarele două note:

a. *Great Romania*, Cluj, 6 februarie 1920. *Beati Possidentes*: România Mare este o țară foarte fericită pentru că ea posedă foarte mari depozite pline cu materii brute. Multele achiziții de origine ungară făcute de România ne fac să credem că ea este salvată şi poate porni spre prosperitate. În Transilvania niciun fel de simptome de nemulțumiri nu se pot constata. Puțin secuii manifestă pentru anexarea lor la noua Ungarie, însă fără a face pentru acest lucru o propagandă pronunțată. Cu toate această situație înfloritoare, este păcat că oamenii de stat români nu se ocupă destul de chestiunile economice. Dl Vaida-Voevod este un economist[43] eminent ale cărui discursuri au stârnit interes în parlamentul fostei monarhii ungare. El este omul ce trebuie azi României, mai ales când țara are nevoie de o îndrumare economică serioasă. În ceea ce priveşte pericolul bolşevic care amenință România, trebuie ca ea să-şi caute prieteni cu care să coopereze contra agitatorilor păcii internaționale. Într-un ziar român citim că România face constatarea că este înconjurată numai de duşmani. Această constatare, spune ziarul englez, nu este departe de adevăr, căci purtarea politică a Daciei este foarte egoistă şi avantajoasă numai ei, de aceea trebuie făcute mari eforturi pentru a scăpa de această situație, căci reacțiunea şi răzbunarea întârzie foarte rar. România este un stat unde trebuie să se lucreze mult.

b. *Short Objections*: Armata română a evacuat Budapesta acum câteva luni; purtarea ei în Ungaria a fost generoasă şi corectă şi este păcat a se confunda actele sale cinstite cu câteva neînțelegeri locale. În privința rechizițiunilor ce s-au făcut, ele sunt mult inferioare față de cele făcute de unguri în România. Singurul care a păgubit de pe urma ocupației române este Manfred Weiss[44] care a pierdut aproximativ 500.000.000 coroane. Suntem însă siguri că România rămâne credincioasă vechilor sale tradiții loiale şi umane şi va restaura consecințele rechizițiilor. Noi ne legăm cu dragoste de România şi nu putem confunda atitudinea sa ca ocupantă cu aceea a Ungariei.

Din ordin Şef de Stat Major, General Panaitescu, Şef Birou informații, Maior Drouhet[45]

[A.N.I.C., fond Preşedinția Consiliului de Miniştri, Miscellanea, dosar nr. 9/1916, f. 461, *Desăvârşirea...*, p. 56-58, nr. 867]

***24.* Februarie 1920, Memoriu al Marelui Cartier General al Armatei Române înaintat Consiliului Suprem ca răspuns la nota delegației ungare, care denigra comportamentul trupelor române în Ungaria, care ar fi devastat şi secătuit economia. În privința capturilor efectuate de armata română, se arată că acestea acoperă doar o mică parte din pagubele provocate de armatele Puterilor Centrale în România**

Prin nota nr. III delegația ungară a adus la cunoştința Consiliului Suprem faptul că trupele regale române, retrăgându-se din centrul Ungariei, au devastat țara astfel încât oarecare regiuni dintre Dunăre şi linia demarcațională se găsesc într-o criză economică de nesuportat. Delegațiunea ungară, sperând că Consiliul Suprem le va acorda unele despăgubiri, cere ca

[43] Alexandru Vaida-Voevod era, de fapt, medic de profesie.

[44] **Manfréd Weiss von Csepel** (1857-1922), celebru industriaş ungur de origine evreiască, întemeietorul primei fabrici de conserve (1882), apoi de cartuşe (1889), înnobilat în 1896. În 1911 a construit marea întreprindere metalurgică Manfréd Weiss Stahl-und Metallwerke AG de pe insula dunăreană Csepel. În 1909 a proiectat un model de bucătărie de campanie, pe principiul oalei sub presiune.

[45] **Edouard Drouhet**, maior la Secția de informații a Comandamentului trupelor din Transilvania, fratele lui Charles Drouhet (1879-1940), lingvist român de origine franceză. A fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în anii 1911 şi 1922 şi cu „Legiunea de Onoare” în 1922.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ele să se facă cât (*sic!*) mai neîntârziat şi în natură, în special maşinile şi uneltele agricole, locomobilele, animalele de tracțiune, semințele şi alimentele, destinate ca plată lucrătorilor agricoli.

1. Marele Cartier General, luând cunoştință de textul acestei note, nu poate trece neobservată, încă de la început, expresiunea *dévalisé* pe care delegațiunea ungară şi-a permis a o întrebuința pentru a arăta Consiliului Suprem conduita trupelor române care au intrat învingătoare în Ungaria şi le-a adus siguranța şi liniştea necesară. În acelaşi timp, Marele Cartier General remarcă că *(sic!)* delegațiunea ungară anticipează să afirme că populația din teritoriul cuprins între Tisa şi linia demarcațională este în fața unei crize economice care nu se poate înlătura, deşi în această zonă se găsesc şi astăzi trupele române. De altfel, mai jos se arată cu cifre inexactitatea afirmărilor delegației ungare. În fine, se mai observă, pe de altă parte, că delegațiunea ungară utilizând expresiunile „semințe" şi „hrana lucrătorilor agricoli", pare că nu voieşte să arate că este vorba, în fond, numai de simple cereale, ci vrea să facă a se crede că armata română a procedat la ridicarea ultimelor rezerve de articole alimentare, privind astfel populația atât de mijloace de hrană, cât şi de posibilitatea de a face însămânțările pentru anul agricol 1920.

2. Retragerea trupelor române pe stânga Tisei făcându-se pe jos şi utilizând numai vehiculele propriilor lor formațiuni, se înțelege de la sine că afirmațiunea din nota nr. III nu poate fi deloc verosimilă. Apoi, efectivul trupelor române de ocupație fiind cu totul redus, se înțelege iarăşi că aceste trupe nu ar fi putut consuma atât de mult, încât să producă criza economică de care vorbeşte delegația ungară. Pentru a evidenția şi mai mult această afirmațiune este suficient a reaminti delegațiunii ungare situația alimentară pe care au lăsat-o trupele române la retragerea lor din Ungaria, care natural că era cu mult mai bună față de aceea extrem de critică pe care o găsiseră la intrare. Pentru a dovedi cele afirmate de noi mai sus, menționăm următoarele fapte şi cifre:

a) În zona dintre Tisa şi linia demarcațională, ca şi între Dunăre şi Tisa, nu numai că nu s-au ridicat cantități „exorbitante", cum arată nota delegațiunii ungare, dar toate rechizițiile s-au făcut contra plată sau cel puțin contra unui bon de rechiziție şi, în principiu, prin organele locale. Ridicările făcute nu ajung nici până la cifra disponibilului stabilită ca excedent peste nevoile totale prin contingentarea făcută de către înseşi autoritățile administrative respective.

3. Astfel, situațiunea ridicărilor din regiunea est de Tisa a fost următoarea: Cereale, furaje, leguminoase etc. Disponibil 41.200 vagoane. S-au ridicat 4.400 vagoane. Procentul ridicărilor 11%. Plăți făcute în numerar pînă la 1 februarie 1920 cor 33189773,84. Animale de tracțiune. Cai: existent 47.845, ridicat 10.715, procentul ridicărilor 22 %. Boi: existent 34.675, ridicat 6.665, procentul ridicărilor 5 %. Plăți făcute în numerar pînă la 1 febr. 1920 cor. 12.681.032. Materiale agricole, Maşini şi generatoare, unelte de forță. Existent: 1.293 / 523 / 108. Ridicat 1038 / 24 / 65. Procentul ridicărilor; 8%; 15% Plăți făcute în numerar pînă la 1 febr. 1920: 700.000. Totalul plăților în numerar coroane: 46.570; 805,84. La care urmează a se mai adăuga valoarea bonurilor de rechiziție şi a actelor eliberate, care continuă a se mai plăti şi astăzi.

Pentru ce priveşte zona de la vest de Tisa: S-au ridicat numai cerealele, furajele şi leguminoasele necesare alimentării armatei. Animalele de tracțiune s-au ridicat circa 8.893 capete, care nu reprezintă nici 30% din existent. Maşini şi unelte agricole s-au ridicat numai din fabricile de producțiune, depozite, ca şi de la unele ferme ale statului ungar. Ele nu trec de 20% din existent (în Budapesta şi regiunea Kecskemet nu s-au făcut deloc rechiziții).

b) Armata română a înlesnit aprovizionarea Budapestei, aducând de la est de Tisa mai bine de 800 vagoane cereale.

c) În Budapesta, ca şi în localitățile unde armata română a staționat, trupele au distribuit gratuit 244.597 zile hrană care, socotite numai a 10 coroane ziua, ar reprezenta suma de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2.445.970 coroane. În afară de aceasta s-au dat numeroase autorizaţiuni pentru diferite transporturi de alimente care s-au pus în consumaţie cu preţ redus. În plus, s-au distribuit gratuit populaţiunii sărace din Budapesta alimente în greutate de 5.949.738 kg care, socotite în mediu pe 5 coroane kilogramul, reprezintă suma de 29.748.690 coroane.

d) În fine, delegaţia ungară uită că o bună parte din populaţia ţării a fost scutită de rechiziţiuni şi că, dacă în unele regiuni consumaţiunea a fost ceva mai mare datorită situaţiunii inerente a unora din localităţi, în raport cu mişcările şi situaţia trupelor, în schimb, au fost zone întregi, ca Kecskemet şi Transdanubia şi nordul estic al Ungariei, din care nu s-au ridicat decât foarte puţin, iar din altele, ca Budapesta, chiar deloc.

3. Seria de plângeri adresate comandamentelor române contra faptului că plăţile se făceau cu însăşi hârtia maghiară (coroane zise albe şi bolşeviste), curând după trecerea armatei între Tisa şi Dunăre, fac, în afară de actele de cheltuieli pe care le posedăm, dovada de exactitatea afirmaţiunilor de mai sus cu privire la plăţile în numerar făcute în teritoriul Ungariei ocupate de armata română.

4. În graficul următor se arată comparativ preţurile aplicate de români în Ungaria în materie de rechiziţiuni, faţă de acelea aplicate de Puterile Centrale pe timpul ocupaţiunii lor în România. Din acest grafic se vede cât de superioare (*sic!*) sunt preţurile aplicate de armata română faţă de acelea aplicate de Puterile Centrale în România, preţuri absolut inferioare celor existente la acea epocă.

5. Din lucrările statistice, referitoare la activitatea Puterilor Centrale pe timpul ocupaţiunii în România, încheiate la 31 oct. 1918, se vede că:

a. Pentru întreţinerea trupelor ocupante, ca şi pentru cele ce se aprovizionau din România, se ridicau numai ca cereale şi furaje, în mediu 4.474 vagoane lunar, ceea ce reprezintă un total de 102.902 vagoane consumate de către trupele de ocupaţie ale Puterilor Centrale pe tot timpul şederii lor în România.

b. Pentru Austro-Ungaria s-au expediat în medie, lunar, câte 4.375 vagoane cereale şi leguminoase, deci un total de 100.648 vagoane, ceea ce reprezintă de 8-10 ori mai mult decât ceea ce s-a ridicat de către românii din Ungaria.

c. În afară de acestea, prin traficul cu pachete poştale expediate individual, ca şi prin învoirea permisionarilor Puterilor Centrale de a lua cu ei alimente în pachete până la 25 kg fiecare, o cantitate însemnată de alimente a ieşit din România pentru Austro-Ungaria. Din statistica oficială a armatelor de ocupaţie ale Puterilor Centrale rezultă că, pe această cale, s-a expediat un număr de 1.002 vagoane alimente.

d. În graficul următor se arată comparaţia animalelor ieşite din România faţă de acelea ridicate de români din Ungaria: Animale mari 2.212.000 / 50.336. Animale mici 5.150.000 / 39.233. Ieşirile din România fiind împărţite în proporţia de 5 pentru Austro-Ungaria şi 7 pentru Germania se vede că în orice caz Austro-Ungaria au întrecut cu mult ridicările făcute de noi.

Din cele ce preced rezultă deci că nu poate fi vorba de devalizări şi nici de regiuni secătuite, cum lasă să se înţeleagă în nota sa delegaţiunea ungară. Ca urmare, deci, nu mai poate fi chestiunea de restituiri şi dacă prin imposibil această chestiune s-ar pune vreodată atunci Marele Cartier General nu vede posibilitatea tratării chestiunii mai înainte de a se fi restituit României cel puţin aceea ce s-a exportat cu destinaţie pentru Austro-Ungaria. De altminteri, lipsa de cereale pentru însămânţări în Regatul României este cunoscută atât de amicii, cât şi de inamicii săi şi ea face cea mai sfântă dovadă că ridicările făcute de către trupele române din Ungaria nu au fost decât pentru acoperirea nevoilor armatei. Cauzele situaţiunii economice critice la care se referă nota nr. III a delegaţiuniii ungare trebuie căutate în situaţia internă a Ungariei din toamna 1918 şi primăvara 1919. De la epoca intrării trupelor române, situaţia alimentară

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în care Ungaria fusese adusă de regimul bolşevic a fost îmbunătăţită în limitele posibilităţilor, deşi, în România învingătoare, situaţia era mai critică decât în Ungaria învinsă.

(...)

Delegaţiunea ungară la Comisiunea de pace a prezentat Consiliului Suprem nota nr. IV, prin care a arătat că:

- Trupele române au ocupat şi devastat 3/4 din teritoriul Ungariei;

- Că nu poate fixa încă cifra pagubelor cauzate prin rechiziţiuni, întinse pînă la vandalism, dar pe care le evaluează la circa 4 miliarde 8/10;

- Că numai în Budapesta şi împrejurimi daunele produse prin sustrageri, rechiziţii şi pagube, după evaluarea Inspectoratului General Industrial, se ridică la 1.289.769.466 coroane şi pentru care românii nu au plătit decât 610.727 coroane;

- Că delegaţia este în măsură a produce date definitive asupra pierderilor suferite de oraşele Estergon, Györ şi Komaron, iar acelea din comitatele Vésprem şi Fejor sunt în curs de adunare;

- Că nesocotind paragraful 132 din Tratatul de pace cu Austria, care prescria numai transformarea, iar nu demontarea uzinelor de război, românii au ridicat fabrica de tunuri de la Györ (1.400 vagoane), armureria şi fabrica de muniţiuni din Budapesta (Fegyverés Gépgyar), ca şi o bună parte din fabrica Manfred Weiss;

- Că s-au ridicat 1/3 din maşinile destinate industriei private din aceste 2 fabrici (?), totalitatea materiilor prime, 70% din scule, şi 90% din curelele de transmisiune;

- Că acelaşi lucru s-a făcut cu marile uzine din Budapesta;

- În fine, că pierderile Ungariei ca maşini nu întrec 20%-60%, dar că lipsa totală de scule, curele şi materii prime îi pun în imposibilitate de a lucra;

şi cere:

A li se restitui de către noi, neîntârziat şi în natură, maşini, produse manufacturate şi scule.

1. Marele Cartier General constată în această notă, ca şi în precedentele, că delegaţiunea ungară s-a folosit în redactare de expresiuni care nu sunt permise între raporturile dintre învins şi învingător. Expresiunile *dévasté*, *vandalisme*, *détourmementes,* adresate armatei române de către delegaţiunea ungară, nu pot fi atribuite decât obişnuinţei ce acest popor o are de a trata şi califică actele propriei lui armate, după desfacerea fostei monarhii austro-ungare. Diferitele publicaţiuni făcute prin ziare şi actele pe care le posedăm, scrisori de mulţumire, adresate chiar de către miniştrii unguri, stau la dispoziţiune pentru a face dovada că asemenea cuvinte nu pot fi adresate armatei române.

2. Marele Cartier General nu ascunde faptul că, pe tot timpul ocupaţiunii române în Ungaria, o parte din unguri, care au venit în contact cu reprezentanţii diferitelor Puteri Aliate şi Asociate la Budapesta, pe care căutau a-i atrage cât mai mult în cercul lor întins, le-au adus la cunoştinţă o serie de fapte pe care le atribuiau armatei române, dar care, în urma cercetărilor făcute, chiar cu concursul autorităţilor ungare, în general, nu s-au adeverit. Astfel fiind, Marele Cartier General nu este deloc surprins când, luând cunoştinţă de a IV-a notă a delegaţiunii ungare, are prilejul să constate o serie de afirmaţiuni foarte departe de adevăr.

3. Prin Convenţiunea din 29 oct. 1916, dată la care ocupaţiunea României nu se realizase încă, Puterile Centrale, împărţind averea României, destinau în totalitatea lor maşinile, instalaţiunile din fabrici şi instrumentele de toate categoriile Austro-Ungariei şi numai o mică parte a fost rezervată Germaniei, Turciei şi Bulgariei. (*Sammlung der Kriegswirtschaftlichen Vereinbarungen mit dem verbündeten Ausland,* p. 353). Ca urmare a acestui compromis, după ocuparea efectivă a României, Austro-Ungaria, beneficiind de drepturile acordate prin acest act, a ridicat şi transportat la ei, aproape în întregime, industria ţării româneşti. Aceste ridicări au fost împinse până la şarpantele clădirilor, uşi, ferestre şi ziduri chiar. Dacă conduita românilor în

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ungaria este calificată prin cuvântul „vandalisme”, ce cuvânt trebuie să utilizeze oare românii pentru actele austro-ungarilor în România. Seria de fotografii făcute la părăsirea țării de către armata de ocupație a Puterilor Centrale constituie una din probele afirmațiunilor de mai sus. O nouă probă este constituită de starea în care industria română se găseşte astăzi, stare cunoscută Puterilor Aliate şi Asociate, atât prin reprezentanții lor în România, cât şi prin nesfârşita serie de cereri care se adresează industriilor lor de a contribui la satisfacerea nevoilor noastre. Cea mai desăvârşită probă, însă, că Ungaria, în special, a beneficiat într-o măsură foarte largă de ridicările făcute din România o fac obiectele găsite în diferitele depozite şi fabrici din Budapesta. Astfel: la fabrica Manfred Weiss (Budapesta)-Czepel s-au găsit o serie de clopote ridicate din bisericile din România pentru a fi topite şi transformate în materie primă. În timpul războiului, armatele de ocupație austro-ungare şi germane au dispus sechestrarea tuturor clopotelor de bronz de la bisericile româneşti din teritoriile ocupate şi topirea lor în scopuri militare. O serie de documente din Arhiva Comisiunii Monumentelor Istorice Bucureşti consemnează această măsură. În aceeaşi fabrică s-au găsit turele transportabile, ridicate din România, şi care fuseseră ascunse, pentru a nu fi găsite şi ele, precum fuseseră găsite clopotele. La depozitul de metale (Pongratz ut. Budapesta) s-au găsit, de asemenea, clopote bisericeşti, aduse din România. La muzeul Ministerului de Lucrări Publice din Budapesta (secția poştă, telegraf, telefon) s-au găsit o serie de obiecte-materiale şi echipament ridicate din Muntenia. La depozitul de material sanitar Budapesta (Elnok-utca) s-au găsit o cantitate enormă de materiale sanitare, ridicate atât din România, chiar de la farmaciile particulare, cât şi din depozitele române de la Odessa. Pe Dunăre, s-au găsit la Budapesta o serie de vase aparținând României. În fine, în atelierele MAV din Budapesta, locomotive de cale ferată române, iar în diferite stațiuni, vagoane CFR.

4. Ocuparea Budapestei, ca şi a teritoriului ungar, de către trupele române se datoreşte numai agresiunilor repetate ale ungurilor, care după ce şi-au reorganizat armata lor, ne-au atacat de 2 ori în 8 luni de zile. În asemenea condițiuni, armata română, pe baza legilor războiului, a capturat şi ridicat de pe câmpul de luptă materialul de război al armatei Ungariei şi, totodată, a luat măsuri de a o pune în imposibilitate a mai repeta ceea ce au făcut după noiembrie 1918. Prin această acțiune, armata română, care a fost obligată de a duce singură lupta contra ungurilor, în afară de pierderile serioase pe care le-a suferit (mai mult de 6.000 de oameni morți şi răniți), a fost obligată, prin faptul mobilizării, să sustragă exploatărilor agricole şi industriale un număr important de brațe, în dauna intereselor României şi în avantajul populațiunii ungare, căreia i-a adus siguranța şi liniştea, atât de mult dorite de unguri, ca şi de Puterile Aliate şi Asociate. Armata română, prin ridicările făcute din Ungaria, nu a făcut decât să-şi reia, într-o proporție cu totul redusă, ceea ce i se luase din țară până la octombrie 1918, şi numai în lipsa unora din ele a ridicat similare de ale acestora.

5. Cât priveşte referința delegațiunii ungare la nerespectarea art. 132 din Tratatul de pace cu Austria, trebuie să declarăm că nu vedem legătura acestui tratat în relațiunile dintre România şi Ungaria. De altminteri, la epoca trecerii românilor peste Tisa tratatul în chestiune nici nu era semnat.

6. Toate operațiunile de ridicări, făcute de armata română în Ungaria, au fost clasificate în 2 grupe distincte: prima formată din tot ceea ce constituia obiect de captură, iar cea de a doua compusă din rechiziții. Pentru obiectele şi materialele capturate, nu s-au dat bonuri de rechiziție; ele s-au inventariat de către trupele române. Pentru toate operațiunile de rechiziții, însă, autoritățile române au eliberat bonuri sau au plătit în numerar. Numai pentru rechizițiile făcute în Budapesta şi împrejurimi, prin Comisiunea specială, s-au eliberat bonuri în valoare de peste 28.113.000 coroane şi s-au plătit în numerar 732.000 coroane. În plus, s-au mai plătit operațiuni de manoperă, în numerar, pentru suma de 443.824 coroane şi s-au mai eliberat şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

bonuri de rechiziții în acelaşi scop. Față de aceste cifre, se vede că afirmațiunea delegației ungare, cum că românii n-au plătit decât 610.727 coroane, este deci completamente falsă.

7. Afirmațiunea că s-ar fi ridicat din fabrica Manfred Weiss totalitatea materiilor prime, 70% din unelte şi 90% din curele este pe de-a întregul gratuită, întrucât din această fabrică s-au ridicat circa 30% din materiile prime (150 vagoane din 464), iar ca curele de transmisiune, s-au luat numai acelea corespunzătoare maşinilor ridicate. 24 vagoane s-au ridicat ca pedeapsă pentru faptul că s-au găsit turele române ridicate din România şi nedeclarate.

8. Fabrica de tunuri din Gyor, fiind construită în special pentru a fabrica material de război, nu putea să sufere decât consecințele soartei războiului, pentru care de altminteri ea fusese creată. Prin această acțiune, s-a ridicat posibilitatea Ungariei de a mai fabrica material pentru distrugerea omenirii, eventualitate pe care însăşi delegația ungară nu o exclude prin nota ei.

9. Rechizițiile făcute din unele fabrici din Budapesta, de altminteri foarte puține la număr, nu reprezintă decât maximum 20% din existent, cifră recunoscută şi de către delegația ungară, dar care îi acordă o limită superioară destul de exagerată, față de nesiguranța în care singură delegațiunea se găsea la epoca redactării notei.

10. În ce priveşte evaluările făcute de către delegațiunea ungară ridicărilor din Ungaria, pe care le cifrează la 4 miliarde 8/10 ca şi la 1. 289.769.466 coroane. Marele Cartier General trebuie să declare că atât aceste valori, de altminteri ca şi prețurile şi cantitățile care le-au provocat, sunt extrem de exagerate. Pentru a face o dovadă în această privință, prezentăm în graficul de mai sus comparațiunea între prețurile aplicate de Puterile Centrale în România pe timpul ocupațiunii lor şi acelea aplicate de români în Ungaria. Din acest grafic se vede cât de superioare au fost prețurile românilor în raport cu acelea acordate de unguri în România, ştiut fiind că acestea din urmă, la rândul lor, erau cu mult inferioare la epoca ocupării teritoriului român.

11. Marele Cartier General rămâne însă foarte surprins de concluziunile la care ajunge delegațiunea ungară. Într-adevăr, ea cere să se restituie Ungariei în natură produse manufacturate şi maşini, când în aceeaşi notă arată că nu are nevoie decât de materii prime, unelte şi curele de transmisiune?! Apoi, faptul că diferiți industriaşi din Budapesta au încercat, prin propuneri făcute delegaților noştri, să obțină comenzi din România (ca: mobile, sticlă, automobile, motoare, carton gudronat etc.) face dovada că industria ungară are posibilitatea de a lucra.

De altminteri, fabrica Ganz-Danubius începuse să lucreze încă după timpul ocupației române. În fine, numeroasele propuneri făcute de către foarte mulți industriaşi unguri, printre care şi firma Manfred Weiss, de a le permite să creeze industrii similare în România, fac o nouă dovadă că armata română aducea cu ea o deplină încredere pentru toate ramurile de activitate ale populației ungare, iar nicidecum acte de vandalisme. Dacă delegația ungară găseşte că industria țării lor este inactivă, apoi cauzele trebuie căutate în lipsurile de care acea industrie suferea şi până la august 1919, iar nu în conduita armatei române.

12. Trista situațiune industrială în care România a rămas după octombrie 1918, la retragerea armatelor Puterilor Centrale, a obligat-o ca, ținând seama de conduita agresivă a ungurilor cu ocazia celor 2 ofensive din aprilie şi iulie 1919, să caute a-şi acoperi o parte din nevoile sale industriale reluându-şi aceea ce i se ridicase sau similarele lor. Eforturile făcute de armata română pentru stârpirea bolşevismului, care o amenința serios în cele 2 flancuri de la răsărit şi apus, nu permit acum muncitorilor de astăzi, ieri soldații de la Tisa, să renunțe la posibilitatea de a lucra pentru refacerea țării lor atât de mult încercată în cele 23 de luni de ocupație a Puterilor Centrale.

[A.N.I.C., Fond Preşedinția Consiliului de Miniştri, Miscellanea, dosar nr. 9/1916, f. 390-396, 403-412, *Desăvârşirea*..., p. 58-67, nr. 868, 869]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***25.* 4 martie 1920, Paris, Propunere de modificare a unui articol din proiectul Tratatului de Pace cu Ungaria, care prejudiciază drepturile României asupra rechizițiilor efectuate în cursul campaniei din Ungaria**

La Délégation roumaine à la Conférence de Paix a l'honneur de solliciter du Conseil Suprême des Alliés une lègère modification de l'alinéa 6 de l'article 181, partie IX, clauses financières, du Traité de Paix avec la Hongrie, modification répondant mieux à la situation actuelle. L'article 181, l'alinéa 6, prévoit: „Les dispositions qui prècèdent ne s'appliqueront aux opérations militaires effectuées postérieurement au 3 Novembre 1918 sans l'assentiment des principales Puissances Alliées et Associées et non prévues par les Conventions d'armistice des 3 et 13 Novembre 1918, que dans la mesure où la Commission des Réparations le décidera et la Commission des Réparations aura pour ce qui concerne ces opérations plains pouvoirs de statuer sur toutes les questions touchant notamment, etc."

Au cas où cet alinéa voudrait viser les opérations de l'Armée Roumaine en Hongrie, la Délégation Roumaine rappel que la Hongrie a refusé d'exécuter les clauses de l'Armistice de Novembre 1918 se référant à la démobilisation et au désarmement de ses armées et au maintien sur le pied de paix de six divisions. Lorsqu'en Avril 1919, la Conférence de Paix communiqua au Gouvernement Karolyi la nouvelle ligne de démarcation fixée le 26 février 1919 et demanda la retraite des troupes hongroises en arrière de cette ligne, le Gouvernement Karolyi, en lieu de se soumettre à cette décision, confia le pouvoir au communiste Bela Khun, dans l'espoir qu'en troublant la Paix de l'Europe, il pourra, en liaison étroite avec les bolchevistes Russes, soustraitre la Hongrie aux conditions de paix qui devaient lui être imposées par la Conférence de la Paix. Les armées de Bela Khun attaquèrent immédiatement les troupes roumaines de la Transylvanie en Avril 1919, pendant que les les télégrammes de Budapest et de Pétrograd établissaient l'accord avec les forces bolchevistes russes qui attaquaient en même temps la Roumanie sur le Dniester et en Galicie. Les troupes roumaines attaquées repoussent les armées hongroises jusqu'à la Theiss et le Gouvernement roumain demandera la démobilisation et le désarmement de l'armée hongroise, c'est-à-dire l'exécution des clauses de l'armistice de Novembre. Bela Khun, au lieu de se conformer à ces clauses, ordonne, au contraire, la mobilisation générale, force les représentants des Grandes Puissances de Budapest à quitter la capitale, et après avoir attaqué les Tchéco-Slovaques, en Mai 1919, refuse de nouveau d'obtempérer à l'ordre du Conseil Suprême de démobiliser et de désarmer, et attaque pour la seconde fois, au 20 juillet 1919, les troupes roumaines avec un effectif supérieur à 100.000 hommes bien armés. Après 5 joues de luttes sanglantes avec de lourdes pertes (plus de 5.000 hommes tués et blessés), les troupes roumaines réussissent à repousser les armées hongroises et pour faire disparaitre le danger permanent qui menaçait la Roumanie de la part des Hongrois, avancent jusqu'à Budapest pour désarmer l'armée hongroise. C'est à cela que se réduissent les opérations de l'armée roumaine en Hongrie. Elles ont été provoquées par l'inexécution par les Hongrois des clauses de l'armistice de Novembre 1918 et par les attaques des armées hongroises contre la Roumanie. La Délégation Roumaine estime donc qu'il ne serait pas juste que ces opérations fussent considérées comme n'ayant pas l'assentiment des Grandes Puissances Alliées et Associées, car la rédaction actuelle de l'article 181 fournit aux Magyars, dans les mémoires présentés à la Conférence, l'occasion d'exploiter en faveur de la Hongrie l'equivoque qui semble résulter de la rédaction de cet article, de sorte que les intérêts de la Roumanie basés sur le droit et la justice seraient fortement lésés.

Pour tous ces motifs, la Délégation Roumaine sollicite du Conseil Suprême la modification de cet alinéa 6 de l'article, ainsi qu'il suit: „Les dispositions qui précédent s'appliqueront aux opérations militaires effectuées ultérieurement au 4 Novembre 1918 dans la mesure où la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Commission des Réparations le jugera nécessaire, et cette dernière aura, en ce qui concerne ces opérations, plains pouvoirs de statuer sur toutes les questions touchant notamment, etc." Cette nouvelle rédaction laisse la question des réquisitions faites par l'armée roumaine en Hongrie à l'appréciation de la Commission des Réparations, ainsi que la Conférence l'a déjà décidé.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1495, rola 228, cadrele 90-92]

***26.* 26 martie 1920, Budapesta, Delegația tehnică la comisia internațională specială de la Budapesta solicită trimiterea unei delegații conduse de un reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine, care să participe la lucrările comisiei care se ocupă de bunurile scoase din Ungaria**

No. 191. Delegația română în comisia internațională specială de la Budapesta către Marele Stat Major, Biroul operațiilor.

Am onoare a raporta următoarele: Ministerul Afacerilor Străine, cu adresa No. 18213 din 8 decembrie 1919, a trimis Marelui Cartier General copie de pe încheierea Consiliului Suprem din 14 noiembrie 1919, prin care hotăra instituirea la Budapesta a unei Comisiuni Interaliate speciale compuse din reprezentanți ai Statelor Unite ale Americii, Angliei, Franței, Italiei, României, Yugoslaviei, Cehoslovaciei, Greciei şi Poloniei, cu scopul „de a stabili valorile si bunurile scoase din Ungaria împotriva stipulărilor tratatelor de pace". Tot prin acea adresă se ruga Marele Cartier General să numească delegatul său care să ia parte la lucrările comisiunei. Marele Cartier General, cu adresa No. 5655 din 10 decembrie 1919 şi ca răspuns la adresa No. 18213/919, a comunicat Ministerului Afacerilor Străine că:

1. Înainte chiar de primirea deciziunei Consiliului Suprem, hotărâse pe dl General Şerbescu ca delegat în Comisia specială de la Budapesta.

2. Că luând cunoştință de cuprinsul deciziei Consiliului Suprem, este de părere să numească ca (*sic!*) reprezentant al Guvernului Român o persoană din corpul diplomatic.

3. Că cel mai indicat pentru această misiune ar fi dl ministru Diamandy[46], care este la curent cu toate chestiunile privitoare la evacuările din Ungaria.

4. Că menține numirea dlui General Şerbescu, care va fi ajutor al dlui Ministru Diamandy pentru chestiunile technice militare.

Urmare acestei adrese, Ministerul Afacerilor Străine, cu No. 19458 din 17 decembrie 1919, a comunicat Marelui Cartier General că dl Gh. Derussi[47], ministru plenipotențiar la Berna, a fost însărcinat să reprezinte Guvernul Român ca delegat în Comisia Interaliată de la Budapesta şi totodată roagă a se lua cuvenitele măsuri pentru ca dl General Şerbescu şi celelalte persoane desemnate în acest scop să fie gata a pleca la Budapesta cu tot materialul de care vor avea nevoie. În acest scop, Marele Cartier General, Biroul Operațiilor, cu No. 6134 din 2/1/920, a dat ordin dlui general Şerbescu să ia măsuri să-şi completeze personalul de care are nevoie şi să ia, în acelaşi timp, contact cu dl ministru Derussi pentru a stabili data plecării. Dl General Şerbescu, însă, cu adresa No. 2 din 31 decembrie 1919, anunțase Ministerul Afacerilor Străine că atât d-sa, precum şi personalul technic ajutător, împreună cu toate actele şi datele necesare,

[46] **Constantin Diamandy** (1868-1931), diplomat cu misiuni la Sofia (1910-1912), Roma (1913) şi Petrograd (1914-1918), membru al delegației la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Ministru plenipotențiar la Paris (1924-1930).

[47] **Gheorghe Derussi** (1870-1931), diplomat. Consul la Budapesta (1907-1913), ministru plenipotențiar al României la Sofia (1/14 octombrie 1913-19 iulie/21 august 1916), apoi la Stockholm şi Copenhaga (1 aprilie 1917-1 aprilie 1918; 1 februarie-1 septembrie 1919) şi Berna (1 septembrie 1919-2 iulie 1921). Ministru de externe în guvernul Take Ionescu (17 decembrie 1921-19 ianuarie 1922).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sunt gata de plecare la Budapesta. Nu s-a primit însă niciun răspuns de la Ministerul Afacerilor Străine. Delegaţiunea română, cu adresele No. 153 din 25 februarie şi No. 160 din 28 februarie a.c., a arătat din nou Ministerului Afacerilor Străine că lucrările necesare pentru apărarea cauzei Statului Român în faţa Comisiei Internaţionale speciale de la Budapesta sunt gata şi Delegaţia nu aşteaptă decât ordinul de plecare. Ministerul Afacerilor Străine, cu No. 4146 din 3 martie 1920 şi ca răspuns la adresa Delegaţiei No. 153/920, ne-a rugat să luăm lămuririle necesare de la Marele Cartier General, care, prin ofiţerul de legătură, dl. Colonel Ionel Dumitrescu[48], este în măsură a şti dacă Comisiunea Internaţională s-a întrunit la Budapesta.

Delegaţia română, răspunzând la această adresată, a înaintat Ministerului Afacerilor Străine, cu No. 171 din 5/111/920, copie după raportul telegrafic al dlui colonel Dumitrescu către Comandamentul Trupelor din Transilvania, formalitate care, de altfel, s-a îndeplinit şi de către Marele Cartier General cu No. 7269 din 29/11/920. Din raportul dlui colonel Dumitrescu se vede că Comisiunea internaţională specială, compusă din delegaţi ai Franţei, Italiei, Angliei, Iugoslaviei, Greciei, Cehoslovaciei şi Poloniei, s-a întrunit deja şi că prezenţa Delegaţiei române acolo ar fi necesară pentru ca lucrările Comisiunei să nu ia un drum eronat. Prin adresa noastră No. 171/920, sus menţionată, rugăm Ministerul Afacerilor Străine, să ne răspundă dacă, în cazul când Guvernul crede necesar ca această Delegaţie să mai plece la Budapesta, să ne comunice de urgenţă:

a. Numele delegatului pe care Guvernul l-a desemnat să trateze chestiunile cu Comisia Interaliată.

b. Data la care Comisiunea va trebui să plece.

c. Dacă Guvernul are de dat instrucţiuni suplimentare Delegaţiei militare.

Supunând cele ce preced la cunoştinţa Dvs., am onoare a ruga să binevoiţi a face demersurile necesare pe lângă Ministerul Afacerilor Străine spre a se hotărî dacă această Delegaţie mai pleacă sau nu, întrucât parte din ofiţeri sunt ceruţi de către corpurile unde [...].

Pentru Delegatul tehnic al României, Intend. Lt. Colonel (*indescifrabil*)

Secretarul delegaţiei, adm. Sublocot. (*indescifrabil*)

[Arhivele Militare Române, rola 1.2696, cadrul 0467]

***27.* Mai 1920, Sinteză despre acţiunile armatei române, de la intrarea în Budapesta la 3 august 1919 şi până la evacuarea teritoriului ocupat în Ungaria (în trei etape în perioada februarie-aprilie 1920), precum şi despre raporturile Comandamentului român cu guvernele din Ungaria şi cu comisia celor patru generali din Misiunea Militară Interaliată de la Budapesta care a supravegheat efectuarea rechiziţiilor şi desfăşurarea evacuării**

De l’entrée des roumains à Budapest de 3 Août 1919 jusqu’à la fin de l’évacuation de la Hongrie par les Forces roumaines, 1er Mai 1920.

La première démarche du nouveau Gouvernement hongrois est de prier les Missions alliées de Vienne de provoquer l’arrêt de la marche roumaine. Dans ce cas, il répondrait du maintien de l’ordre et de l’établissement d’un régime qui répondrait aux conditions posées dans la déclaration des Puissances alliées et associées du 26 Juillet. Un télégramme est également reçu du Lieutenant-Colonel Romanelli[49], chef de la Mission Militaire italienne de Buda-

[48] De fapt, Toma Dumitrescu.

[49] **Colonelul Guido Romanelli** (1876-1973), ofiţer şi diplomat, şeful milisiunii militare italiene la Budapesta. A redactat o relatare a misiunii sale: *Nell’Ungheria di Béla Kun e durante l’occupazione romena: La mia missione (maggio-novembre 1919)*, a cura di A. Biagini, Ufficio Storico, Stato Maggiore dell’Esercito, Roma, 2002. Pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pest. Le Conseil Suprême répond le 2 Août que, sans accueillir toutes les suggestions du Lt-Colonel Romanelli, „Le Conseil demandera au Gouvernement roumain d'arrêter ses troupes sur les positions qu'elles occupent actuellement à la suite de l'agression dont elles viennent d'être l'objet du fait de l'armée hongroise, et ne le priera pas de les retirer jusqu'à la ligne fixée le 13 Juin, avant que le nouveau Gouvernement du Budapest ne se soit strictement soumis aux clauses de l'armistice". Le Gouvernement roumain est informé, le 3 Août, par l'intermédiaire du Ministre de France à Bucarest, que ce télégramme représente les décisions du Conseil Suprême et qu'il y a lieu de demander d'urgence d'arrêter immédiatement ses troupes sur les positions qu'elles occupent actuellement. Il semble que le Colonel Romanelli ait notifié aux forces roumaines de s'arrêter sur leurs positions (voir son télégramme du 4 août); cependant, la cavalerie roumaine, arrivée à 12 kilomètre de Budapest le 2 Août (Annexe 165 M.R. 1374), fait son entrée à Budapest le 3 août au soir (Annexe 174 M.R. 1374), les troupes roumaines occupent la ville le 4 Août au soir (Annexe 167 M.R. 1374).

Le 4 Août le Conseil Suprême notifie au Gouvernement roumain la constitution d'une mission de quatre généraux chargés de veiller à l'exécution des promesses du nouveau Gouvernement hongrois. Il demande au Gouvernement roumain de donner des ordres à son commandement en Hongrie pour que la ligne de conduite, établie par la mission, soit respectée; il est précisé que cette mission représente la Conférence; elle agira par délégation de son autorité. Le même jour, le Colonel Romanelli rend compte de l'occupation, occupation qui s'est effectuée malgré la notification. Le 5 Août les pouvoirs de cette Commission sont de nouveau précisés, et sa mission est définie comme suit:

a) d'entrer en communication avec le Gouvernement hongrois pour assurer l'exécution de l'armistice avec les modifications que d'un commun accord ils reconnaîtront nécessaires;

b) d'entrer en communication avec les Commandements roumains et S.H.S.[50] pour garantir le pays occupé et donner les instructions quant à l'occupation et au retrait des troupes en excédent.

Le 5 Août, le Colonel Dimitrescu, représentant militaire roumain au Conseil de Versailles, déclare au Maréchal Foch, que l'armée roumaine se considère comme agissant comme mandataire de l'Entente et adressera au Commandement Interallié des comptes rendus périodiques, des rapports, sur les mouvements de troupes et les opérations de désarmement (Annexe 196 M.R. 1374).

Le même jour, le Commandement roumain remettait au Gouvernement hongrois (Peidl[51]), en demandant une réponse pour le 6, les conditions de l'armistice dont les clauses les plus importantes sont les suivantes: Le Grand Quartier Général roumain renonce à l'occupation totale de la Hongrie, à la condition que le Commandament hongrois s'engage à livrer:

a) tout le matériel de guerre, sauf ce qui servira à l'armement de la force armée, que la Hongrie sera autorisée à maintenir, force qui ne pourra dépasser 15.000 hommes;

b) toutes les usines ayant servi à la production d'armes et de munitions dont le démontage se fera sous la surveillance de spécialistes roumains pour le compte de la Roumanie;

c) l'équipement nécessaire à une armée de 300.000 hommes;

d) 50% du matériel roulant d'État; de m|me 50% des machines, etc., servant à sa production et à son entrètien.

e) 200 autos, 400 camions avec accessoires;

---

activitatea sa, vezi Andrea Carteny, „The Military and "Humanitarian" Mission of Colonel Romanelli to Hungary (1919)", în *Transylvanian Review*, 19, 2010, 3, p. 122-130.

[50] Abreviere pentru *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca* (Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor).

[51] Ultimul guvern al Republicii Sovietice Ungare, condus, între 1 şi 6 august 1919, de socialistul Gyula Peidl (1873-1943).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

f) 30% du cheptel de toutes espèces;

g) 30% de l'outillage agricole;

h) 20.000 wagons de céréales, 10.000 wagons de maïs et 5.000 wagons d'orge et d'avoine;

i) la restitution de la batellerie fluviale roumaine enlevée en Roumanie par l'ennemi;

j) 50% du matériel fluvial appartenant à l'État hongrois.

Cette Convention doit être acceptée ou rejetés intégralement. Au cas où ces conditions ne seront pas acceptées, le Commandement roumain enlèvera de Hongrie, sans souci du nombre, tout le matériel et le bétail qui sera jugé nécessaire par la Roumanie pour la dédommager de toutes les dévastations faites en Roumanie pendant l'occupation ennemie.

Le 6 août, le Général Gorton, en qualité de chef des missions militaires italienne, britannique et américaine protestait par écrit et requiert le Commandement roumain de s'abstenir de toute exécution avant qu'une décision ait été prise par le Conseil Suprême. Le Conseil lui-même télégraphie au Gouvernement roumain qu'il refuse de reconnaître au commandement roumain le droit d'imposer aucun armistice sans l'autorisation des Puissances Alliées et Associées. Ce télégramme et la notification du Général Gorton devaient normalement être entre les mains du Gouvernement roumain et du Commandement local avant l'expiration du délai imparti pour l'acceptation de l'armistice. A 18 h.30 le même jour l'Archiduc Joseph[52] avait arrêté les membres du Gouvernement Peidl.

Le 7 Août le Conseil Suprême précise de nouveau les instructions données à la Commission des Généraux. Il exprime, à Bucarest, son étonnement de ne pas avoir reçu de réponse à son télégramme au sujet de l'armistice et son regret d'être amené à croire que le Gouvernement roumain a l'intention de braver la Conférence et de se séparer des Puissances Alliées et Associées. Il apprend en effet que le Commandement roumain refuse de déférer aux indications des Généraux alliés, qu'il s'oppose à la publication du télégramme adressée par le Conseil Suprême au Gouvernement hongrois et qu'il laisse ses soldats piller, réquisitionner et envoyer en Roumanie tout ce qui peut tomber sous leurs mains. Il lui demande de démentir sans retard cette opinion et de démontrer non par des mots mais par des actes, que la Roumanie est prête à exécuter la politique arrêtée par le Conférence. La Commission des Généraux fait connaître le 7 Août, que le Commandement roumain n'ayant pas obtenu la signature de l'armistice, a notifié au Gouvernement hongrois que les troupes roumaines franchiraient le Danube de 7 Août.

L'Archiduc Joseph annonce le 8 Août par télégramme au Conseil Suprême la chute du Gouvernement et la formation d'un nouveau Gouvernement Provisoire. Lui-même, en qualité de Gouverneur, a pris le pouvoir en mains et se propose de préparer la réunion de l'Assemblée Nationale pour établir un Gouvernement sur la base constitutionnelle. En attendant, le programme du nouveau Gouvernement consistera à écraser complètement le bolchévisme, exécuter les clauses d'Armistice et d'établir l'ordre général. Il exprime le désir d'avoir l'appui moral du Conseil Suprême. Le Gouvernement roumain envoie à Budapest, comme Haut Commissaire, M. Diamandy, pour le représenter auprès de la Commission des Généraux.

Le 12 Août, la Commission des Généraux se trouve définitivement constituée sur place, et, au cours du premier entretien M. Diamandy ne peut donner aucune assurance avant d'avoir conféré avec le Commandement roumain (Général Mardarescu). La Commission des Généraux lui signale la gravité de la situation et demande que les réquisitions cessent immédiatement dans une certaine zone fixée autour de la ville, ainsi que tout enlèvement de matériel roulant. Répondant, le 13, au Compte-rendu de la Commission des Généraux, le Conseil Suprême fixe les rapports que la Commission des Généraux devra entretenir avec le Gouver-

[52] **Feldmareşalul Arhiduce Joseph August** (1872-1962), regent al Ungariei în perioada 7 august-23 august 1919.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nement hongrois d'une part, et le Commandement roumain de l'autre. Ceci est confirmé, le même jour, au Gouvernement roumain, dans ces termes:

„La Commission des Généraux Alliés est investie de l'autorité que lui a conférée le Conseil Suprême. Elle n'est pas militairement qualifiée pour donner des ordres directs aux Généraux roumains. Mais elle est qualifiée pour leur communiquer les vues arrêtées par les Puissances Alliées. Si le Gouvernement roumain est décidé à ne pas se séparer des Puissances alliées, il donnera à ses Généraux les ordres voulus pour qu'ils se conforment aux décisions de la Conférence.

La Conférence ne peut croire que le Gouvernement roumain, en refusant de se conformer aux vues des Puissances Alliées, s'arrête à une décision aussi grave par ses conséquences."

Le Gouvernement roumain répond le 14 Août au télégramme que lui a adressé le Conseil Suprême le 7 Août; sa teneur est la suivante: „Il entend travailler d'accord avec les Puissances Alliées et Associées. Il a donné les ordres utiles au Commandement Militaire pour qu'il collabore avec la Mission des Quatre Généraux. La Roumanie est décidée à agir d'accord avec la politique que la Conférence pourra fixer à l'égard de la Hongrie. Les troupes roumaines n'ont pas pu s'abstenir d'occuper Budapest puisqu'elles occupaient déjà la Ville lorsqu'elles ont été invitées par le Conseil Suprême à s'arrêter sur leurs positions. Cette occupation était indispensable d'ailleurs pour faire cesser l'état de choses existant en Hongrie. Le Gouvernement Roumain ne pouvait prévoir que la Conférence de la Paix considérerait encore comme existant l'Armistice du 13 Novembre 1918, alors qu'il avait été invité à coopérer à une action militaire contre la Hongrie et pas plus qu'elle ne s'opposerait à ce que l'armée puisse disposer du matériel de guerre capturé. Enfin, en ce qui concerne les autres réquisitions, toutes dispositions ont été prises pour assurer de larges disponibilités à l'exportation, pour ne pas compromettre l'activité économique du pays et enfin pour ne pas gêner l'approvisionnement de Budapest."

Le Conseil Suprême prend acte avec satisfaction de l'intention manifestée par le Gouvernement roumain d'agir d'accord avec la politique que la Conférence fixera pour la Hongrie de se conformer aux décisions du Conseil Suprême que lui transmettra la Commission des Généraux de Budapest, en particulier quant au désarmement de l'Armée hongroise, au maintien de l'ordre, au ravitaillement, à l'abstention de toute immixtion dans la politique intérieure ainsi que de toute réquisition de matériel de guerre, de chemins de fer, d'agriculture et de bétail.

La Commission des Généraux annonce le 15 Août la constitution du Ministère Friedrich. La Commission des Généraux a également décidé que la garnison roumaine de Budapest et environ, sera fixée, pour le moment, à une Division d'infanterie et que la Police hongroise comptra 6.000 hommes. Le 22 Août, le Conseil Suprême, accentuant la tendance de son télégramme du 13 Août, fait connaître à la Commission des Généraux, que les Puissances „Alliées et Associées ne sauraient conclure une Paix durable avec un Gouvernement tel que le Gouvernement hongrois actuel créé à la suite d'un coup" d'État et exige la démission de l'Archiduc Joseph. La Commission des Généraux est chargée de publier un message dans ce sens au peuple hongrois. Le Conseil Suprême, par un télégramme du 23 Août exprime au Gouvernement roumain son étonnement de constater que son attitude ne concorde pas avec les assurances qu'il lui a données. Les forces roumaines continuent à saisir et enlever les biens hongrois, bien que la Roumanie ne doive pas ignorer les principes des réparations inscrits dans le Traité de Versailles, que le Général roumain a signé.

Solidarité des États ennemis. Leurs actifs sont mis en commun dans l'intérêt de toutes les Puissances. Participation au fond commun proportionnellement au montant des réclamations. Rôle exclusif de la Commission des Réparations comme organe d'exécution en matière de réparations. L'action des forces roumaines est un manquement à ces principes de solidarité. Le Gouvernement roumain ne peut ignorer l'accord donné le 27 Juin par M. Antonesco, sous

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

réserve de l'approbation de son Gouvernement, au principe des dettes dites de „libération”, comportant entr'autres que: La contribution de la Roumanie dans les dépenses de libération des territoires acquis serait balancée avec les premières réclamations de la Roumanie pour réparation. Aucun nouveau paiement ne pourrait être fait à la Roumanie tant que les autres États n'auront pas reçu leur part proportionnelle. C'est en considération de ces deux points que les autres Puissances Alliées et Associées ont fixé la quote-part roumaine dans les dettes de libération. Les récents actes de la Roumanie, sauf rétractation, ne peuvent être considérés que comme le renoncement à l'accord de 27 juin. En outre, ils risquent de violer le principe des Réparations.

Le Conseil Suprême demande donc la reconnaissance explicite et immédiate de la part du Gouvernement roumain des principes suivants:

1. Tous les biens ennemis constituent une sécurité commune pour toutes les Puissances Alliées et Associées.

2. Reconnaissance de la Commission des Réparations comme le représentant exclusif pour le recolement à titre de réparation des biens ennemis.

3. Prise en charge détaillée par le Gouvernement roumain de tous les actifs hongrois reçus par la Roumanie depuis le 3 Novembre 1918 qui seront mis à la disposition de la Commission des Réparations.

La Roumanie ne conservera le droit de disposer que des biens identifiés, comme ancienne propriété roumaine, d'accord avec la Commission des Réparations.

4. Cessation de toutes nouvelles expéditions sur la Roumanie.

5. Ratification de l'accord du 27 Juin.

Le Conseil Suprême insiste à nouveau le 25 Août auprès du Gouvernement roumain sur le fait que celui-ci n'a pas encore répondu à son télégramme du 23 et que les Autorités roumaines, en dépit des assurances données continuent à vider la Hongrie de ses ressources. Il ne lui cache pas qu'il attend avec impatience cette réponse et que les plus sérieuses conséquences pourraient survenir si les Autorités roumaines ne modifiaient pas entièrement leurs procédés. La Commission des Généraux faisant allusion à un télégramme reçu par un de ses Membres, et dans lequel il est dit „que le Conseil Suprême ne pourra pas exiger le retrait de l'armée roumaine derrière la ligne du 13 Juin jusqu'à ce qu'elle puisse prouver que toute menace d'action militaire de la Hongrie, est écartée” fait observer que sauf un petit contingent mal équipé, sous les ordres de l'Amiral Horthy, l'armée hongroise n'existe plus et que les forces roumaines n'ont pas évacué la Hongrie parce que leur présence est nécessaire jusqu'à ce qu'une armée hongroise, suffisamment forte pour maintenir l'ordre à l'intérieur, soit organisée. Il confirme de nouveau que „de l'avis de la mission, l'armée hongroise a été depuis un certain temps, réduite au-dessous des effectifs mentionnés dans l'armistice du 13 Novembre”.

Le 5 Septembre, le Conseil Suprême décide de charger Sir Georges Clerk de porter au Gouvernement roumain une note lui demandant s'il entend agir, d'accord avec les Alliés, et cesser d'agir isolément en Hongrie. Le 7 Septembre, Le Grand Quartier Général roumain ordonne l'évacuation de toute la Hongrie à l'Ouest de la Theiss (Annexe 216 M.R. 1 374). Des interventions se seraient alors produites (Annexes 206, 207, 208, 209, 210, 211, 216 M.R. 1374) du côté des Alliés afin d'éviter une évacuation trop rapide. L'ordre d'évacuation est reporté à une date non mentionnée par le document roumain. Le 8 Septembre, la Commission des Généraux Alliés annonce que le Ministère Friedrich se plaint de la politique de l'Entente à son endroit, des réquisitions roumaines; il menace de remettre le pouvoir à la Commission des Généraux; celle-ci se plaint de ne pas recevoir de réponse à ses télégrammes. M. Bratiano, Président du Conseil du Gouvernement roumain fait parvenir le 9 Septembre au Conseil Suprême un long mémoire exposant la situation de la Roumanie depuis le début de la guerre, tendant

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

à démontrer le bon droit de la Roumanie à récupérer pour son compte „une minime partie de l'outillage et du matériel agricole et industriel dont les ennemis, pendant leur occupation, l'ont totalement privée et dont une grande partie a été livrée à la Hongrie". Il déclare que „les réquisitions exigées par le Gouvernement roumain ne doivent pas atteindre le tiers des disponibilités de manière à respecter les besoins de la population et de ne pas arrêter la vie économique de la Hongrie". Enfin, il s'élève contre la thèse qui, suivant lui, tendrait à tenir la Roumanie aux termes de l'armistice de Belgrade alors que les Hongrois l'auraient sans cesse violé.

Sir George Clerk arrive à Bucarest le 11 Septembre. Le Cabinet Bratiano démissionne le 12. La Commission des Generaux rend compte que de nombreux trains chargés de matériel continuent à traverser la Theiss en se dirigeant sur la Roumanie. M. Bratiano en assumant toute la responsabilité de l'occupation de Budapest, dont il a toujours estimé la nécessité, déclare le 15 Septembre à Sir George Clerk;

1. qu'il a donné des ordres pour le retrait immédiat des troupes roumaines;

2. qu'aucune réquisition ne sera autorisée en dehors du matériel de guerre, du matériel de chemins de fer et des approvisionnements nécessaires aux troupes;

3. que tous les approvisionnements seront payés, soit en argent soit en bons;

4. que le Gouvernement roumain accepte en principe, à condition d'y être représenté, la création d'une Commission chargée d'évaluer les dommages.

Le 16 Septembre, le Gouvernement roumain, comme suite au télégramme que lui a adressé le Conseil Suprême le 23 Août, fait connaître à Sir George Clerk qu'il reconnaît les attributions de la Commission des Réparations, qu'il s'engage à ne s'approprier en Hongrie, rien autre que le matériel de guerre, le matériel de chemin de fer et tout autre objet d'utilité militaire, dont la capture aura été faite les armes à la main. Aucune nouvelle expédition de marchandises ne doit plus être effectuée pour la Roumanie. Le 19 Septembre, la Commission des Généraux Alliés, reçoit Monsieur Diamandy et le Général Mardarescu qui déclarent que deux divisions d'infanterie et deux brigades de cavalerie ont été retirées, mais que le Gouvernement roumain ne leur a pas encore fixé la date à laquelle aura lieu l'évacuation systématique de la Hongrie. Les mêmes représentants roumains acceptent la formation immédiate dans la région du Danube de deux divisions d'infanterie et une brigade de cavalerie hongroises; ils ne peuvent pas prendre la responsabilité d'évacuer toute cette région tant qu'ils ne sont pas sûrs des intentions de l'armée Horthy; la Commission des Généraux accorde un sursis de quelques jours. Le 20 Septembre, la Commission des Généraux insiste encore auprès du Conseil Suprême sur le nécessité d'un Gouvernement reconnu et donne la statistique des enlèvements roumains jusqu'au 18. Le 26 Septembre, le Général Serbesco signe un accord avec la Direction des Chemins de fer hongrois aux termes duquel toutes les locomotives et wagons qui pourraient être enlevés de Hongrie après le 26 Septembre, 8 heures seraient rendus immédiatement. Le Conseil Suprême décide de demander à Sir George Clerk de se rendre à Budapest. Sir George Clerk quitte Bucarest le 29 Septembre et arrive à Budapest le 10 Octobre.

L'Armée Roumaine évacue la Transdanubie le 7 Octobre. Le même jour, l'ordre d'évacuation du pays à l'Est de la Theiss est donné de nouveau par le Commandament roumain, ainsi à une date indéterminée sur une nouvelle intervention qui se serait produite du côté allié (Annexe 216 M.R. 1 374). Le Conseil Suprême reçoit le 8 Octobre le compte-rendu des évacuations de matériel de chemins de fer, de bestiaux et de matériel agricole par les points de Szolnok et de Csongrad faites jusqu'au 4 Octobre. On lui signale que les Commissions des réquisitions continuent à fonctionner.

M. Bratiano et le Général Vaitoianu, ainsi que M. Diamandy et le Général Mardarescu certifient à Sir George Clerk que toutes les réquisitions, à part celles concernant le matériel de guerre, le matériel de chemins de fer et le ravitaillement ont été airêtées. Cependant le 13

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Octobre, la Commission des Généraux proteste avec la plus vive énergie auprès du Conseil Suprême contre le fait que les réquisitions continuent (Enlèvement du Musée National, Usine Schmidt & Cie).

Par sa note du 12 Octobre, le Conseil Suprême prend position sur les trois questions en discussion par le Gouvernement roumain: 1. Frontières territoriales; 2. Sauvegarde des minorités; 3.Hongrie. Le 15 et 24 Octobre, la Commission des Généraux demande par écrit au Commandement roumain que les troupes roumaines ne soient retirées qu'à une distance de 50 kilomètres de Budapest:

a) qu'une division d'infanterie et de cavalerie restent à 30 kilomètres de Budapest afin de faire pression sur les éléments hongrois douteux.

b) que le commandement roumain donne son concours à la formation d'une troisième division hongroise (Annexe 216. M.R. 1374).)

Le 16 Octobre, le Gouvernement roumain aurait envoyé au Conseil Suprême une note déclarant qu'il se voit obligé d'ordonner le retrait de ses troupes à l'est de la Theiss avant l'hiver, mais que, pour éviter des difficultés, il désire prendre des dispositions d'accord avec les Alliés. Cette note aurait été communiquée le 20 Octobre à la Commission des Généraux par M. Diamandy.

Le 28 Octobre, le Commandement roumain de Budapest répète qu'il est nécessaire d'activer la retraite avant l'hiver et, en conséquence, demande que l'organisation de la police hongroise soit accélérée. Vers la fin d'Octobre, M. Diamandy reçoit pleins pouvoirs du Gouvernement roumain pour régler avec Sir George Clerk la date d'évacuation. L'arrangement intervient vers le 1er Novembre. La date d'évacuation est prévue pour le 9, mais le 10, le Commandement roumain indique que l'évacuation commencera le 12 novembre et durera dix jours. Il déclare qu'il n'a pas d'ordre pour évacuer au-delà de la Theiss (Compte-rendu de la Commission des Généraux du 10 Novembre), bien que le 7 Novembre, le Conseil Suprême ait demandé au Gouvernement roumain de ramener immédiatement ses troupes sur la ligne du 13 Juin et non seulement sur la Theiss.

Le 12 Novembre, l'évacuation de Budapest commence; les troupes roumaines atteignent la Theiss le 22. Il semble bien qu'à ce moment le Gouvernement roumain s'en tienne encore à ses revendications territoriales, réclamant la frontière de la Theiss. Le Conseil Suprême, fait savoir le 16 Novembre la Roumanie qu'il a pris connaissance de la réponse qu'il lui a adrésée le 2 Novembre sous la signature du Général Vaitoianu. Il constate qu'aucune satisfaction ne lui est donnée. Des démandes pressantes ont été adressées au Gouvernement roumain les 4, 5, 6, 7, 14, 23, 25 Août, 5 Septembre, 12 Octobre, 5 Novembre, 7 Novembre; la réponse du 2 Novembre conciliante dans les mots est négative dans les faits. Le Conseil Suprême ne peut attendre plus longtemps; il invite les Roumains à prendre, sans discussion, sans réserves ni conditions les résolutions suivantes:

1. Evacuer entièrement le territoire hongrois en se retirant sur les frontières définitives fixées par la Conférence.

2. Evacuer entièrement le territoire hongrois en se retirant sur les frontières définitives fixées par la Conférence.

3. Signer le Traité sur l'Autriche et le Traité des Minorités dans les conditions indiquées par la Note du Conseil Suprême en date du 12 Octobre.

Des conflits continuent de temps en temps, courant Novembre et Décembre quant à l'administration des territoires compris entre la Theiss et la ligne de démarcation du 13 Juin.

La Roumanie, sous la signature de Alex. Vaida Voievod, répond le 31 Décembre à la notification ci-dessus des Alliés. Elle accepte la création d'une Commission chargée d'examiner les dépréciations imputées à l'occupation roumaine. Elle donne l'ordre d'évacuer les régions

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

indiquées par la Conférence. Elle accepte les clauses réglant la question des Minorités. Au début de Février, le Gouvernement roumain délègue auprès de la Commission des Généraux, le Colonel Dimitrescu chargé d'étudier de concert avec elle le repli des troupes roumaines jusqu'à la ligne de démarcation fixée par la dépêche du 13 Juin. Ce mouvement s'effectue en trois phases:

1. Un recul général de 10 kilomètres le long de la Theiss exécuté entre le 24 et le 27 Février.

2. L'évacuation de la zone Nord entre le 8 et le 12 Mars (frontière tchécoslovaque jusqu'au Koros).

3. L'évacuation de la zone Sud entre le 26 Avril et le 1er Mai (du Koros jusqu'au Maros).

[A.N.I.C., Fond Preşedenţia Consiliului de Miniştri, dosar 11/1918, f. 26-39, *Desăvârşirea…*, p. 128-142, nr. 889]

28. 12 mai 1920, Planul de evacuare a trupelor române staționate în Maramureşul de la nord de Tisa, teritoriu care a fost acordat Cehoslovaciei

Preşedintele Comisiunii de evacuare a teritoriului ceho-slovac către Secretariatul general al Internelor, Cluj.

Comisiunea de evacuare a teritoriului ceho-slovac, întrunindu-se la Satu Mare împreună cu Comisiunea ceho-slovacă, a stabilit principiile de evacuare a teritoriului, principii cuprinse în planul de evacuare alăturat. În scopul executării celor de la punctul 2 din planul de evacuare, cu onoare rog a numi delegații dv. în subcomisiunile de la Satu Mare, care lucrează sub preşedinția colonelului Bălănescu, şi de la Sighetul Marmației, care lucrează sub preşedinția colonelului Linde, pentru ca împreună cu subcomisiunile ceho-slovace să procedeze la detaliile evacuării. Aceşti delegați vor găsi toate instrucțiunile necesare la preşedinții subcomisiunilor. Cum subcomisiunea ceho-slovacă din Satu Mare a şi sosit în localitate, cu onoare rog ca numirile să se facă telegrafic, pentru a nu întârzia lucrările. Se va numi prefectul respectiv, sau delegatul său, pentru fiecare subcomisiune, precum şi câte un delegat din partea Direcțiunii poştei şi telegrafului.

Preşedintele Comisiei de evacuare, general de divizie Petala[53]

Comisiunea română de evacuare a teritoriului ceho-slovac. Planul de evacuare:

1. Evacuarea materialelor care aparțin statului român va preceda evacuarea teritoriului de către administrația şi armata română. Având în vedere relațiunile de amiciție între statul român şi statul ceho-slovac, comisiunea română de evacuare, conform instrucțiunilor ce are de la guvernul său, hotărăşte:

a. Nu se va evacua nici un fel de material care a aparținut particularilor sau fostului stat maghiar şi care trebuie să treacă în stăpânirea statului ceho-slovac. Ordine categorice au fost date în acest sens comandanților de trupe români însărcinați cu executarea evacuării.

b. Se vor evacua numai materialele care aparțin statului şi armatei române, precum şi bagajele şi avutul personal al funcționarilor români.

c. Din materialele prevăzute la punctul b) aparținând statului şi armatei române, şi care ar fi absolut indispensabile continuării în bune condițiuni a diferitelor servicii publice, se vor putea lăsa pe loc în mod provizoriu, după cererea comisiunii ceho-slovace, încheindu-se procese

[53] **General de divizie Nicolae Petala** (1869-1947), în campaniile din 1916-1917, a comandat Brigada 15 Infanterie, Divizia 9 Infanterie, Armata 1 şi Corpul 1 Armată. În 1919-1920 a fost comandantul Comandamentului Trupelor de Vest.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

verbale şi cerându-se autorizarea preşedintelui comisiunii române. Aceste materiale se vor restitui statului român cel mult în timp de o lună de la data predării lor autorităţilor ceho-slovace.

2. În scopul de a se controla executarea întocmai a dispoziţiunilor de mai sus, Comisiunea Română propune înfiinţarea a 2 subcomisiuni, care să lucreze sub preşedinţia Comandanţilor Brigăzilor 52 şi 44 Române, a căror trupă ocupă actualmente teritoriile de evacuat. Aceste subcomisiuni vor lucra de acord, iar pentru toate chestiunile în litigiu se vor adresa preşedinţilor comisiunii centrale respective, care vor hotărî.

3. După terminarea evacuării materialelor, urmează predarea teritoriului către autorităţile ceho-slovace.

4. După luarea în primire a teritoriului de către autorităţile ceho-slovace, se vor retrage pe linia de frontieră grănicerii şi jandarmii români.

5. Trupele se vor retrage cele din urmă. Detaliile de execuţie se vor regula de subcomisiunile mixte.

6. Considerând dislocarea actuală a trupelor române şi răspândirea pe teritoriu a autorităţilor civile de toate categoriile, operaţiunile de la punctele 3, 4 şi 5 se vor face în trei etape distincte. În prima etapă, se va evacua sectorul Brigăzii 44 Infanterie până la Tisa. În a 2-a etapă, se va evacua restul sectorului Brigăzii 44 Infanterie, până la noua linie de frontieră. În a treia etapă, se va evacua sectorul Brigăzii 52 Infanterie. A se vedea crochiul alăturat. Subcomisiunile sunt îndatorate a raporta data când s-a terminat evacuarea pentru fiecare etapă, înaintând comisiunilor respective toate actele prin care să se constate predarea în regulă a teritoriului. Începerea executării evacuării pentru etapa următoare se va ordona de către comisiunea mixtă centrală, după examinarea actelor ce a primit.

Pentru conformitate, căpitan Cezar I. Petre

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent. Secţia siguranţa generală, inv. 1114, dosar 3-1920, file 209-210]

***29.* 26 iunie 1920, Paris, Informare adresată de reprezentantul României, dr. Ioan Cantacuzino, lui A. Millerand, preşedintele Republicii franceze şi preşedinte al Conferinţei de Pace, despre modul în care se realizează practic trasarea frontierei între România şi Ungaria**

À Son Excellence Monsieur Alexandre Millerand, Président de la Conférence de la Paix.
Délégation Roumaine à la Conférence de la Paix

Monsieur le Président,

L'article 26 du Traité de Paix avec la Hongrie prévoit qu'après la mise en vigueur du dit traité, une Commission de démilitation, composée de sept members, déterminera sur le terrain le tracé de la ligne frontière entre la Hongrie et la Roumanie telle qu'elle a été prévue à l'article 27, 3e partie II. La „Lettre d'envoi” – alinéa 7 – que Votre Excellence a remise au Président de la Délégation Hongroise le 6 Mai 1920, et dont les Délégations Roumaines, Yougo-Slave et Tchéco-Slovaque ont pris acte dans la réponse envoyée à Votre Excellence le 4 Juin 1920, laisse entrevoir que si les dispositions du traité créent quelque part un injustice, qu'il est de d l'interêt général de faire disparaître, la Partie en cause pourra adresser à ce sujet un rapport au Conseil de la Société des Nations; celle-ci pourra offrir ses bons offices pour rectifier à l'amiable le tracé primitif. La Roumanie se réserve le droit de demander modifications, aux moins où les frontières telles qu'elles ont été déterminées par le Traité, apportent à la population de sérieux préjudices d'ordre économique, ethnique ou social. Pour le moment le Gouvernement Roumain nous charge d'attirer l'attention de la Conférence de la Paix sur

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

l'état anormal et pénible dans lequel se trouve la commune de Nadlac, la première commune frontière au nord de Mures, et dont la situation est exposée dans tous ses détails, dans le mémoire annexé et pourvu des cartes géographiques nécessaires. Nous prions Votre Excellence de bienvouloir faire remettre ce mémoire à la Commission mixte de délimitation (mentionnée à l'art. 46 du Traité), aussitôt que celle-ci sera constituée, afin que cette Commission puisse sans retard prendre note de demandes de la Roumanie, qui sont exposées dans le mémoire. Nous prions également Votre Excellence de bine vouloir faire remetre dès maintenant, un second exemplaire du mémoire à la Sous-Commission intéralliée de Budapest, qui, sous la Présidence du Commandant anglais Forster, établit provisoirement le tracé de la frontière Roumaine Hongroise, et que le fait de connaître les justes revendications de la Roumanie, ne pourra qu'éclairer dans sa haute mission.

Je pris Votre Excellence de bien vouloir agréer l'assurance de ma haute considération.

Président de la Délégation Roumaine à la Conférence de la Paix, Cantacuzene

Délégation Roumaine à la Conférence de la Paix

Memoire téchnique concernant la question de la frontière roumaine-hongroise dans le secteur de Nadlac

L'article 27 du Traité de Paix avec la Hongrie prévoit comme frontière Roumaine-Hongroise dans le secteur de Nadlac: „une ligne à determiner sur le terrain passant entre Nagylak et la station de chemin de fer jusqu'à un point à choisir à un kilomètre environ au sud de la station de Nagylak."

Le télégramme No. 7617 du Ministère des Affaires Étrangères de Bucarest nous communique entre autres que la Sous-Commission intéralliée présidée par le Commandant Anglais Forster a décidé que l'importante fabrique textile sur le territoire commune Nadlac à l'Ouest d'Arad serait provisoirement considérée neutre et, d'autre part que „les champs appartenant à nos paysans (de Nadlac) restent en territoire hongrois sans profit pour personne". La commune de Nadlac est située dans le département de Cenad. Elle est le chef lieu de l'arrondissement de Nadlac, lequel comprend environ 30.000 âmes dont la moitié habite Nadlac. Pour mieux comprendre la situation, il faut savoir que le département de Nadlac est le plus peuplé de tous les départements de l'ancienne Hongrie, malgré qu'il soit purement agricole, et qu'il n'ait sur son territoire ni industrie, ni grandes villes. Au point de vue de la densité de la population, Nadlac l'emporte même sur le département central, malgré l'agglomération industrielle de ce dernier et malgré que la capitale Budapest soit une ville d'un million âmes. Il en résulte premièrement l'importance économique de ce point et deuxièmement la démonstration de l'importance capitale qu'a la fabrique textile pour l'existence du surplus de la population pauvre et privée de terre. Ce Commencement d'industrie sert donc aussi au point de vue social comme une garantie pour le maintien de l'ordre. La gare de Nadlac située environ à 4 km à l'ouest du centre de la commune dessert en même temps les communes de Seitin et de Senlac, qui ont à elles doux le même nombre d'habitants que Nadlac, et qui sont elles aussi riches productrices de céréales et d'autres produits agricoles, volumineux et difficiles à transporter par terre. Étant donné que le Murech à cette altitude n'est pas navigable, tout ce centre d'intensive agriculture n'a d'autre gare à sa disposition que celle de Nadlac. Aussi, celle-ci est-elle, en comparaison avec les gares d'alentour, d'une construction assez importante ayant même ub dépôt en béton armé pour les céréales. Elle avait été agrandie l'année qui précéda la guerre mondiale. Étant donné la particularité de la plaine hongroise, divisée en peu de communes mais de très grande étendue, à cause du manque de sécurité de la vie et de la fortune pendant la domination turque – les habitants ont en général leurs lots de terre éloignés du centre de la commune et ils possèdent par tout des petites germos (système „Tanya") dispersées dans toute

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la plaine. De sorte que même si le tracé de la frontière ne coupe que le territoire extérieur de la commune, cela aboutit, pour les raisons ci-dessus, à couper en deux la commune elle-même.

D'un autre côté, vu la culture très intense de céréales qui entraîna le manque de pâturages dans ce région, le fait qu'au delà de la frontière proposée se trouvent des pâturages et des prairies, prouve l'importance locale de la rectification demandée le Gouvernement roumain. Non moins pénible que la situation de la gare de Nadlac est aussi le cas de la commune de Cenad (appelée Magyar Cenad pour la distinguer de Nagy Cenad et Os-Cenad). Ces deux questions ne constituent en effet qu'une seule, au point de vue du principe, aussi bien qu'au point de vue géographique. Lorsqu'on connaît la genèse des choses, on voit que si la prospère commune roumaine de Cenad est restée en dehors des limites territoriales de la Roumanie, c'est seulement pour ne pas entrecouper la voie ferrée Mako-Battonya, qui fut adjugée à la Hongrie. Pourtant le fait de couper en deux cette ligne secondaire par l'incorporation de la gare de Nadlac et de la commune Cenad à la Roumanie n'entraînerait pas l'isolement des stations Palota-Mezohegyes et Battonya. Ces stations sont desservies aussi du côté nord par les lignes Oroshaza-Mezohegyes et Ketegyhaza-Mezohegyes, qui les relient au réseau de chemin de fer hongrois, tandis que en laissant la commune de Cenad en dehors des nouvelles limites, tous les environs de Nadlac et le groupe des communes de ce secteur roumain, mentionnées plus haut, demeurent complètement et définitivement isolées, au milieu d'un camp marécageux. En annexant la commune Cenad à la Roumanie, on redonne au secteur de Nadlac la liaison avec les chemins de fer roumains par Cenad – San Miclauchul Mare. On parvient ainsi à sauver le pont de chemin de fer sur le Murech – de Cenad à San Miclauchul Mare – lequel serait coupé en deux par la frontière actuelle (ne pas confondre ce pont avec le pont Mako-Zombor, qui est indiqué dans le texte du traité et qui reste intact en territoriale hongrois).

Autant ce pont sur le Murech serait important pour la Roumanie, au point de vue économique et stratégique, autant il l'est peu pour la Hongrie, et cela pour deux raisons:

1. A peine à quelques kilomètres en aval, se trouve le pont Mako-Zombor, qui reste complètement en territoire Hongrois.

2. La Hongrie a déjà 51 points de frontière où ses lignes ferrées passent dans les pays voisins.

Étant donné, première l'existence du pont Mako-Zombor, en aval, et celle plus au nord des gares de frontière Battonya-Pecska, deuxièmement la caractère analogue, au point de vue de agricole des régions séparées par la frontière, il est très probable que le point de passage de Cenad, qui ne représente qu'une dépense inutile pour un état comme la Hongrie, serait complètement abandonné. Le seul argument contraire que l'on pourrait invoquer, au point de vue Hongrois, serait que la Communication directe de voie ferrée d'environ 10 kilomètres, entre Apatfalva et Cenad Falota, risquerait d'être suspendue, sans que toute fois l'un ou l'autre de ces villages soit isolé du réseau de chemine de fer. Et en dehors de cela restent-ils aussi reliés par une excellente chaussée directe. Mais, si la mauvais fois des Hongrois veut invoquer cet argument, la Délégation Roumaine peut offrir de faire construire une portion d'environ 10 km de voie ferrée sur l'emplacement déjà existant de chaussée mentionnée plus haut, qui relis directement Apatfalva par Kovegy avec Cenad Palota; de cette manière, le seul contre argument qu'on puisse encore opposer à cette petite rectification frontière, tellement importante pour les intérêts roumains, serait aussi rejeté.

En résumé à cause de la frontière actuelle:

1. Une fabrique reste séparée de ses ouvriers et vice versa;

2. Une gare importante reste isolé au milieu des champs;

3. Les champs et les pâturages des habitants de Nadlac restent en Hongrie, la frontière traversant le corps même d'une commune;

4. Un pont fluvial de voie ferrée est coupé en deux, sans profit pour personne;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

5. Une commune roumaine prospère, d'environ 3.000 habitants, reste en Hongrie;

6. Une région agricole toute entière reste complètement et définitivement isolée de l'accès par chemins de fer;

7. On perd le seul point de communication (pour voitures et piétons), qui relie la Crishana roumaine avec le Banat sur le territoire roumain. Jusqu'à Arad, 70 km, il n'y a point d'autre pont, tandis que, en territoire hongrois déjà à 10 km en aval, se trouve un second point plus important que le premier.

On remédierait à tous ces désavantages si on déplacerait simplement la frontière suivre les limites administratives de la commune de Nadlac, telles qu'elles étaient sous le régime hongrois, et si la Sous-Commission Intéralliée adjugeait à la Roumanie le territoire qui s'étend au Sud de la route Apatfalva–Kovegy–Cenad Palota. Si nous faisons la somme de tous les intérêts politiques, économiques, sociaux, ethnographiques de communication et dint avant tout les intérêts militaires, qui seraient compris ou bien sauvegardés, suivant quel'on détacherait de la Roumanie, ou bien qu'on lui ajouterait cette petite portion de terrain en question, il résulte alors qu'il s'agit d'un cas qui réclame qu'on ne néglige pas de lui donner toute l'attention qui lui est due.

Le Secrétaire de la Délégation

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, c. 194-202]

***30.* 1 iulie 1920, Budapesta, Telegramă a lui Athelstan-Johnson[54] către Foreign Office despre convenția încheiată între Ungaria şi România prin care se dă posibilitate țăranilor din ambele țări de a trece frontiera în scopul muncilor agricole**

British High Commission, Budapest. From Mr. Athelstan-Johnson to Foreign Office, No. 403

Mr. Rattigan, Bucharest, No. 30, 1st July, 1920

My dispatch No. 436

Interallied Military Mission inform me that Colonel Popescu[55] has returned to Budapest, and has accepted on behalf of his Government the provisional Communal Boundary demarcation line. Also that a Convention has been signed between Hungary and Romania as to peasants crossing the line for agricultural purposes. It would seem as if no little credit should be given to Colonel Popescu for the successful issue of these negotiations which are the first signs we have seen here of the Romanian Government being willing to treat with this Government. It is to be hoped that Colonel Popescu will remain in Budapest, and be attached to the future Romanian Mission here, for which there is an urgent need. Repeated to Bucharest

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, c. 187]

***31.* 2 iulie 1920, Cluj, Informare asupra modului în care s-a procedat la ocuparea părții de nord a Maramureşului de către autoritățile cehoslovace**

Ministerul de interne, Direcțiunea poliției şi siguranței generale, Subinspectoratul general de siguranță din Transilvania, no. 6589. Către Domnul Inspector General Administrativ, Cluj

[54] **Wilfrid Athelstan-Johnson** (1876-1939), diplomat britanic, prim secretar la legația britanică de la Budapesta.

[55] Colonelul Ştefan Popescu, şeful de stat-major al Comandamentului Trupelor de Vest.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cu onoare vă înaintăm mai jos în copie raportul cu no. 171 al Serviciului de Siguranță Sighet, spre ştiință. Subinspector general (*indescifrabil*), şeful serviciului, Cosma.

Am onoare a vă raporta că în decursul săptămânii trecute s-a efectuat ocuparea teritoriului Craia, Hust, Teceu, Taras, din partea cehilor. Prin aceasta, cehii au intrat în posesiunea unei părți a liniei ferate Sighet–Satu Mare, ei s-au instalat definitiv pe acest teritoriu, tăind chiar şi liniile telefonice şi telegrafice aşa că în ce priveşte comunicația suntem absolut închişi. Totodată, am onoare a vă raporta că alimentele îndrumate pe linia Oradea Mare, Satu Mare, Sighet cu destinația de a servi aprovizionarea populației dincoace de Tisa sunt confiscate de către cehi, descopciind soldații cehi cu forța la punctele Craia şi Hust, vagoanele destinate pentru Sighet. În privința aceasta cu onoare vă rugăm să binevoiți a interveni de urgență la forurile competente ca să nu se mai împiedice de către cehi trenurile cu alimente destinate populației române.

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent. Secția siguranța generală, inv. 1114, dosar 3-1920, fila 2]

32. 15 iulie 1920, Cluj, Raport asupra modului în care s-a executat ocuparea Maramureşului de nord de către armata cehoslovacă, precum şi asupra traseului noii frontiere

Ministerul de interne, Direcțiunea poliției şi siguranței generale, Subinspectoratul general de siguranță din Transilvania, no. 7334

Domnule Inspector General, alăturat avem onoare a vă înainta copie după raportul no. 176 al Serviciului de Siguranță Sighet, spre ştiință.

Subinspector general (*indescifrabil*), şeful serviciului, Cosma

D-sale Domnului Fălcoianu, inspector general administrativ, Cluj.

Am onoare a vă raporta că cehii au terminat cu acapararea teritoriului dincolo de Tisa. Frontiera actuală a sectorului Serviciului nostru începe la punctul Vişc, urcând pe malul stâng al apei Tisei până la punctul Trebuşa de unde e direcțiunea nord-vestică la cota Pop Ivan şi de acolo pe coama acestui munte în direcția nord-vestică până la frontiera veche a Ungariei dinspre Galiția. De la acest punct frontiera e aceeaşi ce era a Ungariei, respectiv a județului Maramureş. Pe acest sector suntem mejdazi cu polonii. Am onoare a vă raporta că cehii au concentrat trupe mai numeroase pe teritoriul nou ocupat. Avem informații sigure că în comuna Slatina (în nemijlocita apropiere a oraşului Sighet) au adus 4 companii, 4 tunuri, 4 mitraliere şi 15 automobile. Trupele de-a lungul sectorului nostru evaluează [sunt evaluate] cam la un regiment.

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent. Secția siguranța generală, inv. 1114, dosar 3-1920, fila 17]

33. 30 iulie 1920, Budapesta, Raportul însărcinatului cu afaceri britanic la Budapesta referitor la unele propuneri de rectificare a frontierei dintre România şi Ungaria, motivate de traseele căilor ferate

British High Commission, No. 547. To the Right Honourable The Earl Derby

My Lord,

I have the honour to forward, herewith, a despatch I have addressed to His Majesty's Ambassador in Paris, forwarding to His Lordship a report drawn up by Captain Graham of the

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Interallied Military Mission at Debreczen, commenting on certain proposals of the Roumanian Delegation in Paris with regard to the future Hungarian-Roumanian frontier, which Lord Derby has transmitted to Your Lordship's department, as well as to myself, but of which I have not the references to the Foreign Office.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Wilfried Athelstan-Johnson, acting for High Commissioner.

30th July 1920

My Lord,

With reference to Your Lordship's despatch no. 4599/3918/20 of the 9th instant, forwarding to me a memorandum addressed by the Roumanian Delegation to M. Millerand on June 26th, regarding certain proposed rectifications of the Hungarian-Roumanian frontier, I have the honour to enclose herein a report drawn up by Captain Graham of the Interallied Military Mission at Debreczen, with which has been good enough to furnish me after reading Your Lordship's despatch under reply. I consider, and General Gorton shares my opinion, that the Roumanians in their note to the President of the Council at Paris are only endeavouring to pave the way for the final Delimitation Commission. I am forwarding copy of this despatch to His Majesty's Principal Secretary of State for Foreign Affairs.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Wilfried Athelstan-Johnson, acting for High Commissioner

Budapest, 28th July 1920

Frontier between Hungary and Roumania, Report Nagylak sector.

An agreement was made between the Roumanians and Hungarians, by which the provisional demarcation line should run so that the Roumanians shouls have complete possession of the railway line Ermihalyfalva – Szekélyhid, and also that they would be allowed to use the station Kotegyen, which is the junction on railway Nagyszalonta–Kotegyen–Illya. In return the Hungarians were to have complete possession of the railway Kesthelyes–Máko. In the case of the railway Ermihalyfalva–Szekélyhid, where the line runs through Hungarian territory (namely at Erselind-Bagomer) the frontier has been fixed one kilometer from the railway, whereas in the case of Nagylak where the line run through so-called Roumanian territory, the frontier line has been fixed only 200 metres from the railway. It will be seen by the above that the Roumanians gained considerable territory by the agreement. With reference to the textile factory, all the buildings are on Hungarian territory, and as the owner is also a Hungarian, living in Hungary, the factory was given to the Hungarians. According to the convention made between the Roumanians and Hungarians, the workmen living on the Roumanian side of the frontier are allowed to continue work in the factory. If the Roumanians are anxious to construct a new railway line, this should be possible between Nagylak and Szerb-Csanad or Nagy St Miklos, which would serve the same purpose, besides having the advantage of requiring less material.

It would be interesting to know which Roumanian village is referred to, which will be out off from Roumania. I know of no Roumanian village in this area, and in my opinion it will be found that the greater number of inhabitants in this area (viz: between the present line and the river Maros) are Hungarians. If the line must be changed it might follow the course of the river which would form a natural boundary.

Captain H. Graham, General Staff

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadrele 212-215]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***34.* 16 august 1920, Budapesta, Raportul căpitanului David Brunton Aitken din misiunea interaliată de la Debreţin asupra desfăşurării lucrărilor de demarcaţie a frontierei româno-ungare, precum şi asupra unor dispute între locuitorii din satele limitrofe**

British High Commission, No. 594. To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston

My Lord,

With reference to my dispatch no. 547 of 30th July, I have the honour to enclose herein, copy of a report signed by Captain Aitken of the Interallied Military Mission at Debreczen, reporting on a tour of inspection of that Mission on the Hungarian Roumanian frontier line. I also enclose copy of a semi-official letter addressed by Captain Aitken to Brigadier General Gorton, which I consider is of considerable interest.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant.

Wilfried Athelstan-Johnson, acting for High Commissioner.

Debreczen, le 7 juillet 1920, Comité Fixe, no. D. 167

Le Comité Fixe a l'honneur de transmettre le rapport hebdomadaire suivant du 7 juillet 1920

Par suite des plaints renouvelées, d'importance secondaire, recues de different endroits de la ligne de démarcation, se rapportant principalement à l'éxecution de la „Convention”, le Comité a décidé d'inspecter la frontière sur toute sa longueur, et de savoir si, aux différents points établis, liberté pleine et entire a été accordée aux gens indépendamment de la nationalité, pour faire la récolte, et que les fonctionnaires des deux pays comprenaient bien le but veritable de la „Convention”. On a convenu de diviser cette inspection en deux parties: Du point de la frontière le plus au nord jusqu'à la route de Berettyö-Ujfalu-Nagy Várad; de la route de Berettyö-Ujfalu-Nagy Várad au point de la frontière le plus au sud. Le Comité a quitté Debreczen mardi, 3 jullet, et en arrivant à la frontière sur la route de Debreczen-Ermihalyfalva trouva qu'une tranchée profonde la coupait en deux, tranchée qui avait été creusée par les Roumains. Le Capitaine Rimniceanu donna l'ordre de réparer immédiatement la chaussée, et en meme temps expliqua le but et la signification du mot „Convention”. La „Convention” n'avait pas été executé par les autorités hongroises non plus, comme il arriva un fonctionnaire des finances, qui avait l'ordre de prelever 18 couronnes sur toute voiture conduit par les fermiers du lieu et qui traverserait la frontière pour se render en territoire hongrois. Le délégué hongrois interdit la continuation de cette procédure, et a, depuis, télégraphié au Commandant Stiepsics. On avait delivrer des permis, et on continuait de la faire, bien qu'on y a inutilement beaucoup de lenteur. En arrivant à Ermihalyfakva le Comité rendit visite à l'officier „grenalieri” roumain qui était à la tête de ce secteur. Il dit qu'on exécutait la convention sauf sous le rapport des 12 couronnes d'octroi imposée par les Hongrois; il expliquerait que la tranchée qui interceptait le chemin était selon ses ordres; cependant il consentit à retablir sur-le-champ une communication convenable.

A Nagy-Karoly l'officier „grenalieri” roumain du secteur le plus au nord reçut une visite de notre comité; il déclara que tout se passait d'une façon normale et satisfaisante, mais il recommanda avec insistence une augmentation de passages à niveau entre ceux de Borvely et d'Ermihalyfalva. Le Comité a envisagé la question au même point de vue, et recommande qu'on établisse immédiatement les trois passages suivants: I. Szena H. Bench M, 158; II. Jutroczkey Tanya; III. Peneszlek–Ermihalyfalva (route de) Bench M. 158. Les délégués ont informé respectivement le commandant Stiepsics et le Colonel Popescu, et le Comité a informé le

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

commandant De Troismonts de cette mesure. Le Comité a ensuite inspecté les trois points de passage fixes, à savoir I. Peito, II. Ovari, III. Borvely, et s'assura qu'il n'y avait pas de difficultés ni de plaintes de part et d'autre, et aussi que tous ceux qui avaient demandé des permis les avaient déjà reçu, bien que le nombre de ces documents parût être très petit dans ce district. En se dirigeant vers le sud du coté de Nagy Varad le comité trouva que tout marchait bien et que la „convention" s'exécutait d'une manière satisfaisante à Nagy Zanto et à Bors, mais qu'une autre point de passage était nécessaire, décidément, à Kismaria, comme la route en cet endtoit est un chemin de grande communication et serait d'une grande utilité pour les intéressés. Vu l'importance de ce chemin, comparé aux points de passage voisins, on donna des ordres pour que ce chemin fût considéré comme chemin de traverse provisoire, jusqu'à ce qu'il put être confirmé comme permanent par les autorités roumaines et hongroises.

Le Comité, pendant qu'il était à Ovari, s'efforca de régler une dispute au sujet de 28 têtes de betail qui avaient erré au de là de la frontière et qui avaient été saisies par les autorités roumaines comme objects de contrabande. Il parut que, bien que les autorités militaries roumaines se montrèrent satisfaites au sujet de l'erreur commise, l'ordre de la remise en liberté est du resort de la douane, que celle-ci selon les réglements est immédiatement saisie de questions de ce genre. Cette administration, bien qu'elle voulût reconnaitre le droit de propriété, et qu'elle convint que les bestiaux ne fussent pas des objets de contrabande, déclara qu'il fallait en referrer à Bucarest, et refusa de reconnaitre ni le comité ni le Capitaine Rimniceanu. Cette question, d'une importance primordiale, puisqu'il s'agissait de toute sa récolte, et chaque jour représentait une partie considérable, jusqu'à present est restés sans solution. Cependant une commission speciale y a été envoyé pour trancher la question sur le lieu, après les representations énergiques du comité à Nagy Várad. Nous avons l'honneur de signaler ce cas pour montrer combien il importe qu'on donne au capitaine Rimniceanu pleins pouvoirs pour régler sur le lieu ces différents et d'autres du même genre, relativement à la convention ou bien à la frontière, s'il faut que ce comité rende un service vraiment appreciable. Lui-même s'est plaint amèrement de la façon dont il est entravé. Il a demandé à ses chefs pour qu'ils lui donnent plus de liberté, afin que des formalités d'ordre secondaire et le droit civil ne puissant pas l'empêcher de prendre une decision immediate. Nous avons l'honneur de prier la Mission Militaire Interalliée de vouloir bien s'efforcer d'obtenir un résultat satisfaisant du représentant roumain de ce coté; c'est une question qui a une grande importance pour ceux qui ont le malheur d'être domiciliés près de la ligne de la frontière. Ce Comité a l'intention de partir pour la seconde partie de l'inspection de la frontière mardi ou mercredi le 10 ou le 11 juillet, et un autre rapport sera aussitôt à sa conclusion.

Cap. Romano Odilo, Cap. D.B. Aitken

Debreczen, 16th August 1920

Dear General,

Practically the whole of last week was spent on the demarcation line, chiefly for the purpose of elucidating the „convention". On the whole it is being carried out satisfactory, though slowly, but of course here and there one comes across some functionary who is out for making difficulty, and sticking to petty formalities. The latter class cannot get it out of their heads that the dignity of their country is at stake, and will not look at it in the same light, that it has been made purely for the benefit of the poor individuals on the spot. The affair of the 28 cattle at Ovari was a clear case of pigheadness. The proprietor offered to leave with the Roumanians a deposit of a sum greater than the cattle were worth, if his cattle were temporarily restored till the question was settled, and also to agree to return them every night after work to the Roumanian side; an offer which would make any true Scotsman turn in his grave, but the Roumanians

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

would not listen to it. The cattle had to remain idle a few hundred yards over the Roumanian border. The journey was too hot to be called pleasant, but at any rate was interesting and instructive. I have now been to Szatmar, Nagy Caroly, Nagyvárad and Arad and haven never seen more thorough Hungarian towns, also the villages in between. You feel the whole atmosphere is not genuine one, there is the painfully obvious attempt at blackguarding the people into becoming Roumanians and terrorizing them at every turn. You suddenly hear an enormous blast of bugles and look to see the division march past, but are rewarded instead by the sight of four disreputable limpets blowing their “innards” out followed by stray dogs. The military I believe leave the people more or less at peace, but it is the civilian element which causes the trouble, especially the detective branch. They are suspicious of every movement, and are constantly heckling over every minute detail. If, for example, some unfortunate individual out of curiosity, asks me what I am, an Englishmen or a Scot, he is immediately pounced upon afterwards by various civilian gentlemen of the secret service, who threaten him with arrest as a spy. There is an almost pathetic look as they stare at us reminding themselves of better times in bygone days. I am convinced it will prove more than an “Alsace Lorraine” and will never be “Romanophiled”. There is in the heart of everyone. I am certain, the feeling that they have got to keep quiet for a short time in the same way as one regards a passing illness when one is confined to ones bed. I again visited the Rabbi only to find he had just left for Budapest to see a specialist. I had, however, a long chat with his two sons, who although Zionists are neither in an obvious hurry to reach their beloved city. They assured me that nothing fresh of any description had occurred and one could not say that a pogrom in any shape had taken place here since the beginning. We had a very interesting talk; they explained to me how the Hungarians had utterly reversed their ideas, namely that whereas before the war, if anyone said he was a Jew, he was nearly killed, and was told he was a Hungarian, now the situation is “vice-versa”, and he is killed for daring to suggest he is a Hungarian. He put down the anti-semitism to the Government really being forces by the military, and when things would become normal and a stable Government appeared, that this feeling would die just as quickly as it had been born.

Yours sincerely, David Brunton Aitken

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadrele 221-228]

***35.* 2 octombrie 1920, Paris, Memoriu adresat preşedintelui Conferinței ambasadorilor în care se reclamă persecuțiile asupra românilor dintr-o comună care a fost atribuită Ungariei după fixarea frontierei definitive. Se propune o rectificare de frontieră care să atribuie Ungariei altă comună cu populație preponderent maghiară**

Délégation roumaine à la Conférence de la Paix, Paris. À Son Excellence, Monsieur Jules Cambon, Président de la Conférence des Ambassadeurs.

Monsieur le Président,

Conformément aux instructions du Gouvernement roumain, j’ai l’honneur de recourir à votre haute entremise auprès de la Conférence des Ambassadeurs afin que cette assemblée soit instruite de la triste situation dans laquelle se trouvent les habitants de la commune de Csenger-Ujfalu (Cinghirul Nou en Roumain). Cette commune, habitée par une population roumaine, a été attribuée, par la fixation de la frontière, à la Hongrie. Les troupes roumaines ayant en conséquence évacué la zone où se trouve la dite commune, des troupes des police hongroises y sont arrivées après le départ des troupes roumaines, et, d’après les renseignements

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fournis au Gouvernement roumain et dont se porte garant l'ancien député au Parlement roumain, Monsieur Ardeleanu, les habitants de Csenger-Ujfalu, qui avaient unanimement manifesté leurs sentiments roumains, par des marques d'autant publiques qu'ils n'avaient pas envisagé l'eventualité d'un retour sous la domination magyare, se sont trouvés en butte à une série de persécutions et de mauvais traitements organisés comme pour des représailles. La plupart des habitants du village – ceux dont la situation était la plus importante au point de vue fortune et influence – ont été conduits sous escorte, par la gendarmerie hongroise, à Debreczin semble-t-il, et nombre d'entre eux n'en sont point revenus. Les familles Suta, Dunca, Juhas, Sabo ont été ainsi décimées et l'on ignore le sort de leurs membres. En portant ce qui précède à votre connaissance, Monsieur le Président, je me permets de rappeler que, par une lettre du 29 Mai adressée à la Présidence de la Conférence, la Délégation roumaine, sur instructions du Gouvernement de Bucarest, avait eu l'honneur de signaler comment le nouveau tracé de la frontière avait englobé fâcheusement les deux communes roumaines de Csenger-Ujfalu et de Ura et avait proposé dès alors, en prévision précisément des persécutions contre ces communes qu'on était fondé de craindre, de changer la frontière en faisant passer à l'État magyar les communes de Zaita et Nagypalad, beaucoup plus importantes comme population et situation sur la voie ferré Szatmar –Feher – Gyarmat, contre retour sur territoire roumain des communes roumaines de Ura et Csenger-Ujfalu (Cinghirul Nou). Je vous serais très obligé de bien vouloir saisir la Conférence de la situation pénible que les autorités hongroises font aux habitants de la commune en question et de rappeler en même temps à son bienveillant examen la rectification du tracé de la frontière, telle qu'elle est proposée dans la note de la Délégation roumaine du 29 Mai 1920. Veuillez agrées, Monsieur le Président, les assurances de notre haute considération.

Le Président de la Délégation roumaine, Ghika

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadrele 58-63]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul IV.
CONSOLIDAREA SECURITĂȚII ROMÂNIEI ÎNTREGITE

Introducere

O direcție centrală de acțiune a politicii externe a vizat consolidarea securității României Mari. Factorii politici şi militari de la Bucureşti erau conştienți că deciziile Conferinței de Pace de la Paris nu vor putea soluționa marile probleme de securitate existente în estul Europei. Coordonatele de acțiune au fost axate cu deosebire pe două direcții. Prima a avut în vedere încheierea şi ratificarea tratatelor de pace cu Ungaria, Austria şi Bulgaria, precum şi a tratatului din 10 august 1920, care preciza noile frontiere ale României, Cehoslovaciei şi Regatului sârbilor, croaților şi slovenilor. (*Documentele nr. 27, 28, 33, 34, 36, 37*) La acesta din urmă, România a aderat la 28 octombrie 1920, fiind semnat de ministrul plenipotențiar Dimitrie Ghica şi de ministrul de externe Take Ionescu.

A doua direcție de acțiune a vizat crearea de alianțe regionale cu statele vecine care împărtăşeau percepții comune de securitate, în baza dezideratului prezervării *statu-quo*-ului teritorial rezultat după Conferința de Pace de la Paris. Proiectul inițial românesc promovat de Take Ionescu în ianuarie 1919 a urmărit construirea unui format extins de alianță care să acopere întreaga graniță estică de la Marea Baltică la Marea Neagră. Pilonii acestei construcții erau România şi Polonia, alături de Cehoslovacia şi Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor. Scopul proiectului regional românesc era menit să asigure o frontieră extinsă de securitate pe axa est (împotriva Rusiei) – vest (împotriva Ungariei) – sud (împotriva Bulgariei). Ideea susținută de Take Ionescu era, de altfel, parte a unui proiect regional promovat şi de ministrul de externe cehoslovac, Edvard Beneš, prin alianța cu Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor încheiată la 14 august 1920, care a fost primul pas în crearea Micii Înțelegeri. Beneš a venit în vizită la Bucureşti la câteva zile după aceea, pentru a propune aderarea României la această alianță, dar România va semna ceva mai târziu tratatele de alianță defensivă cu Cehoslovacia, la 23 aprilie 1921, şi cu Iugoslavia, la 7 iunie 1921. (*Documentele 39, 40, 41, 58*) Pe de altă parte, România şi Polonia erau conştiente de necesitatea conjugării forțelor în fața unei potențiale amenințări dinspre est. Discuțiile în acest sens au avansat mai ales după victoria Poloniei împotriva Armatei Roşii (august 1920). De menționat că negocierile diplomatice româno-polone s-au realizat în strânsă cooperare cu Franța, interesată de eliminarea pericolului bolşevic. Ministrul de externe Take Ionescu a efectuat o vizită în Polonia în perioada 1-3 noiembrie 1920 pentru a încerca inluderea Poloniei în alianța cu Cehoslovacia şi Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor, în scopul prevenirii unei posibile alianțe polono-ungare. (*Documentul 58*) Acest demers a eşuat, iar alianța militară cu Polonia se va încheia în alte condiții, prin convenția din 3 martie 1921,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

care a constituit un vector central în politica de securitate regională a României în perioada interbelică. (*Documentele 14, 62, 65, 68, 74*)

Pe parcursul anului 1920, România s-a confruntat cu multiple ameninţări interne şi externe. În interior, principalul pericol era reprezentat de activităţile comuniste, desfăşurate atât în Vechiul Regat (*Documentele 1, 3, 5, 6, 17, 55, 56*), cât şi în noile provincii. Problema comunismului a devenit preocuparea majoră pentru autorităţi, deoarece războiul civil din Rusia putea conduce la agresiuni ale forţelor Rusiei bolşevice asupra frontierelor de nord şi est ale României, iar propagarea comunismului le-ar fi favorizat. Partidul Socialist, sub influenţa Moscovei, a încercat destabilizarea statului prin organizarea unei greve generale care a afectat în principal transportul feroviar (20-28 octombrie). Era clar că scopul, după cum avertiza prim-ministrul, generalul Alexandru Averescu, era ameninţarea siguranţei statului, într-un moment în care persista pericolul unui conflict cu Rusia sovietică. (*Documentele 55, 5*6) Acţiunile subversive comuniste au culminat cu atentatul de la Senat din 8 decembrie, organizat de un terorist despre care există informaţii că fusese instruit la Odessa în acest scop. (*Documentele 66, 72*)

Pe lângă provocările generate de factorul comunist, persistau atitudinile şovine, ostile şi disprețuitoare faţă de români, ale unor membri ai minorităţilor maghiară şi germană, care mai sperau că Transilvania va fi retrocedată Ungariei. (*Documentele 12, 16, 23, 24, 45*) În circulara adresată prefecţilor de către generalul Alexandru Averescu la 29 martie (*Documentul 15*), se solicita desfăşurarea de acţiuni de contra-propagandă, cu ajutorul învăţătorilor şi preoţilor. În acest sens, este de remarcat şi iniţiativa episcopului vicar de Oradea, Roman Ciorogariu, un vechi luptător pentru cauza naţională. La 11 mai, el a propus înfiinţarea unei reviste care să combată propaganda maghiară. (*Documentul 21*) Subinspectoratul general al Siguranţei din Transilvania a înaintat la 20 septembrie un proiect amănunţit de constituire a unui organism de propagandă şi contra-propagandă la nivel naţional. (*Documentul 46*)

Situaţia minorităţilor fusese reglementată în condiţii cât se poate de permisive prin tratatul dintre puterile aliate şi asociate şi România din 9 decembrie 1919, dar unii reprezentanţi ai maghiarilor şi saşilor au interpretat inexact noţiunea de autonomie şcolară şi religioasă prevăzută în articolele 9-11, acţionând pentru constituirea unor corporaţii autonome care să aibă un regim şcolar separat de legislaţia României. (*Documentul 2*) După zdrobirea revoluţiei bolşevice din Ungaria, unii participanţi s-au refugiat în Transilvania şi Banat, unde au continuat propaganda comunistă, îmbinată adesea cu cea iredentistă. Alte comploturi şi activităţi de spionaj au fost organizate de ofiţeri ai armatei maghiare pătrunşi în Transilvania. Se încerca constituirea unei forţe armate recrutate dintre foştii militari ai armatei austro-ungare, care să lupte pentru refacerea Ungariei. Autorităţile româneşti au reuşit anihilarea acestor acţiuni subversive desfăşurate la Timişoara, Oradea şi Cluj. La Oradea şi Cluj au fost ulterior intentate procese contra participanţilor la aceste comploturi. (*Documentele 8, 9, 13, 20, 29, 49, 54*) Anchetele şi procesele intentate spionilor şi complotiştilor care au acţionat în Transilvania şi Banat au determinat intervenţii ale delegaţiei Ungariei la Conferinţa de Pace de la Paris, în care se pretindea că acuzaţiile nu sunt întemeiate, susţinându-se în schimb că românii îi persecută în mod sistematic pe maghiarii din teritoriul aflat încă sub ocupaţie. Ca urmare a unor asemenea presiuni făcute de Legaţia Britanică de la Bucureşti, au fost achitaţi unii dintre ofiţerii aparţinând armatei Ungariei care fuseseră acuzaţi de spionaj. (*Documentele 10, 54*)

În Bucovina, situaţia era în continuare confuză, deoarece victoriile Armatei Roşii în Ucraina şi Polonia din primăvara anului 1920 au stimulat activităţile bolşevice, atât în oraşe, cât şi printre ţărani, unde învăţătorii de origine rusă sau ucraineană erau cei mai activi propagandişti. Unii ţărani bucovineni s-au înrolat în Armata Roşie. (*Documentul 43*) În Basarabia, pericolul comunist a persistat pe tot parcursul anului, după cum reiese şi s-a constatat în inspecţia efectuată de ministrul de război, generalul Ioan Răşcanu, în perioada 7-10 decembrie. Pe de o

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

parte, forțele militare bolşevice erau concentrate în apropierea Nistrului, iar pe de altă parte în interiorul provinciei se desfăşura o intensă activitate de propagandă în favoarea comunismului şi a Rusiei. În raport se prezintă şi planul de întărire a dispozitivului de apărare din Basarabia, corelat cu măsurile ce vor fi luate de jandarmerie pentru menținerea ordinii. (*Documentul 73*)

În plan extern, pericolul era reprezentat de o eventuală agresiune asupra frontierelor de nord şi est, din partea Rusiei bolşevice. Războiul ruso-polon declanşat în februarie 1919 pentru controlul asupra vestului Ucrainei a generat o nouă dinamică a confruntării militare în Europa de Est. Starea precară a înzestrării armatei române permitea însă doar o atitudine de expectativă față de războiul ruso-polon aflat în desfăşurare, deoarece interesul României era menținerea stabilității pe frontierele de nord şi est, după ce demobilizarea diminuase forțele disponibile. În acest context, Marele Stat Major a luat în calcul prevenirea unor atacuri pe frontierele de nord şi est prin modificarea dispunerii forțelor în prima parte a lunii iulie, aşa cum a consemnat ataşatul militar francez. (*Documentul 25*) În Bucovina se aflau Divizia 8 şi Brigada 1, iar pe frontiera de est erau două eşaloane (Diviziile 2, 4, 5 şi Diviziile 3, 9 Infanterie, 2 Cavalerie şi patru brigăzi de cavalerie). Abia după ce în 13-25 august 1920 armata poloneză a reuşit să obțină o victorie zdrobitoare contra Armatei Roşii, a devenit clar că pericolul s-a mai diminuat şi pentru România (războiul s-a încheiat prin armistițiul din 11 octombrie).

România nu avea interesul să intre în conflict cu Rusia, la scurt timp după încheierea conflictului cu Ungaria bolşevică şi după ce procedase la demobilizare. Ceea ce era mai important era ca Rusia să accepte unirea Basarabiei, prin negocieri. La începutul lunii februarie s-au reluat tratativele cu Rusia Sovietică pentru recunoaşterea Basarabiei, dar acestea nu au avut succes, deoarece nu s-a ajuns la un acord asupra locului de desfăşurare a discuțiilor dintre reprezentanții celor două state. Prim-ministrul Alexandru Vaida-Voevod a fost contactat la Londra pentru a se iniția negocieri la Chişinău, dar acesta a propus desfăşurarea lor undeva în Franța. La 5 august, comisarul poporului pentru afaceri externe Gheorghi Vasilievici Cicerin revenea cu o nouă propunere, de negocieri la Harkov, reiterată la 13 octombrie. (*Documentele 11, 32, 53*)

Negocierile cu diplomații sovietici s-au desfăşurat în paralel cu menținerea amenințării agresiunilor forțelor armate bolşevice care operau în Ucraina. Abia la mijlocul lunii noiembrie s-a conturat eventualitatea unei ofensive preventive româno-polono-franceze în sudul Rusiei, care a fost propusă de generalul Averescu, dar reticența Franței a stopat acest proiect. (*Documentele 60, 61, 62, 71, 79*) Take Ionescu l-a informat ulterior pe Cicerin că România nu intenționează să intervină în războiul civil din Rusia. (Documentul 75 din 18 decembrie) Armata română nu ar fi intrat în acțiune decât pentru a răspunde unui atac al bolşevicilor la Nistru, conform rapoartelor ataşatului militar al Franței din 17 iulie, 30 iulie şi 9 decembrie (*Documentele 25, 30, 67*) şi a celor ale ministrului Franței din 10 august (*Documentul 35*), 15 septembrie (*Documentul 44*), 12 octombrie (*Documentul 52*) şi 2 decembrie (*Documentul 64*). Ataşatul militar francez a transmis la 11 decembrie un plan de dispozitiv defensiv al României în ipoteza unei ofensive a Rusiei în Basarabia şi Bucovina. (*Documentul 69*)

În concluzie, în anul 1920 România a obținut recunoaşterea internațională a celor trei acte de unire, a inițiat demersuri concrete de reasigurare regională şi consolidare a securității prin avansarea proiectelor de constituire a Micii Înțelegeri şi a alianței militare cu Polonia. Rusia Sovietică rămânea un factor major de insecuritate, care se manifesta atât printr-o eventuală agresiune militară, cât şi prin propaganda comunistă desfăşurată în toate provinciile României. Având în vedere refuzul Moscovei de a recunoaşte unirea Basarabiei pe fondul acțiunilor destabilizatoare organizate de forțele bolşevice, granița de est a României a fost cea mai vulnerabilă, situație care s-a menținut pe întreg parcursul perioadei interbelice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 7 ianuarie 1920, Budapesta, Înaltul Comisar al Marii Britanii transmite informațiile ataşatului militar american la Bucureşti, colonelul H.E. Yates, referitoare la pericolul răspândirii bolşevismului în România, precum şi la intenția Marelui Stat Major român de a ataca din nou Ungaria**

British High Commission, Budapest. To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston

My Lord,

I have the honour to report that Colonel Yates[1], American Military Attache in Bucharest has just passed through this city, coming direct from a visit to General Denikin. He states that he considers there is very great danger of Roumania falling a prey to Bolshevism, the recent elections having resulted in the country being swept by the Agrarian party, which is communistic in the highest degree. He considers that the danger will be very greatly increased if the Roumanians accept the peace terms, which are being offered them by the Bolsheviks, the bait being the cession of Bessarabia, as thus free play would be given to further Bolshevik propaganda inside Roumania. He thinks that there would be little difficulty then for this wave of Bolshevism to link up with that which has its centre in Austria, and which is doing its utmost to overlow into Italy. I should not trouble Your Lordship with these observations of Colonel Yates were it not that they receive striking confirmation from other sources here, particularly that furnished by Admiral Horthy, which makes it appeat as if a very real danger were existent. Colonel Yates also stated that it was common talk in the Roumanian General Staff that they were only waiting for an opportunity to resume the offensive against Hungary, in which case they intended to strip this country absolutely bare, and would not this time admit the interference of any Inter-Allied Commissions.

I have the honour to be, My Lord, Your Lordship's obedient servant, Hohler

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadre 769-770]

***2*. 12 ianuarie 1920, Paris, Memoriul delegației României adresat Preşedintelui Conferinței de Pace în care se semnalează tendințele minorităților maghiară şi germană de a depăşi prevederile Tratatului din 9 decembrie 1919 referitoare la autonomia şcolară**

[1] **Halsey Edward Yates** (1876-1963), ofițer american de infanterie. Ataşat militar în România între 1916 şi 1919. În perioada august-decembrie 1919 a reorganizat jandarmeria din Ungaria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Délégation roumaine à la Conférence de la Paix, Paris. À Son Excellence, Monsieur Georges Clemenceau, Président du Conseil des Ministres, Président de la Conférence de la Paix

Monsieur le Président,

Le Gouvernement Roumain nous a chargés d'attirer l'attention de la Conférence sur un mouvement inquiétant pour la tranquillité et la sureté de l'Etat Roumain, qui a commencé à se produire parmi la population saxonne et szekler de Transylvanie. Le Traité spécial du 9 Décembre 1919, qui garantit les droits des minorités ethniques de Roumanie, accorde dans son article 11 l'autonomie locale aux Saxons et aux Szeklers de Transylvanie, en ce qui concerne les questions religieuses et scolaires. Les Saxons et les Szeklers, contrairement aux articles 9 et 10 du même Traité, dans lesquels on détermine les cadres et les limites de cette autonomie scolaire et religieuse, interprètent d'une manière totalement inexacte les mots „autonomie locale”. Ils ont entrepris, dans toute la Roumanie, une propagande active afin d'unir tous les Saxons et les Szeklers en corporations autonomes établies sur tout territoire du royaume et dans lesquelles ils organiseraient leur propre régime scolaire indépendamment et en dehors des cadres des lois scolaires de l'Etat Roumain. Dans leur assemblées et leurs proclamations, ils déclarent que leur but est d'édifier une „forteresse puissante du Germanisme dans l'Orient de l'Europe” au triple point de vue intellectuelle, économique et politique. Le Congrès de tous les Allemands de la Grande Roumanie, dirigé par les chefs politique des Saxons, a émis la prétention, repoussés en Février 1919 par le Gouvernement roumain, de s'organiser en „Marche Allemande” et de considérer comme „terre allemande le territoire qu'ils occupent”; ils ont manifesté publiquement l'intention de demander l'appui moral et matériel de Berlin pour réaliser leur but politique, scolaire et économique. Tant les Saxons que les Szeklers ont décidé de créer non seulement des écoles primaires avec leur langue nationale comme langue d'enseignement, principe admis dans les articles 9 et 10 du Traité spécial, mais de créer également toutes sortes d'écoles secondaires et même des universités avec des subventions de Berlin et de Budapest. Leurs étudiants font exclusivement en Allemagne leurs études supérieurs et font partie des associations pangermanistes d'étudiants, en sorte que, une fois de retour en Roumanie, ils se trouvent être les agents naturels de l'impérialisme allemand. Les Gouvernement roumain est prêt, conformément aux changements qu'ils a pris, tenu dans les lois qui unissent les nouvelles provinces à la Roumanie que dans le Traité spécial du 9 Décembre 1919, à donner la possibilité à chaque religion et à chaque confession de s'organiser d'une manière autonome dans les cadres des nouvelles frontières de l'Etat et sous le contrôle du Gouvernement. En ce qui concerne cependant l'organisation de l'autonomie scolaire, les limites de cette autonomie sont précisées dans les articles 9, 10, 11 du Traité spécial des minorités. Sortir du cadre de ces articles, ce serait admettre l'existence de véritables Etats à l'intérieur de l'Etat roumain. Cette situation menacerait la consolidation de l'Etat Roumain dans sa nouvelle forme, par un pareil moyen de propagande et de consolidation du pangermanisme, mis en œuvre sous les yeux et au frais de la Roumanie. L'Etat roumain serait donc obligé de tolérer, sans opposition possible, la création et le développement de pareilles organisations crées dans le but d'affaiblir l'Etat et de porter à sa souveraineté une atteinte que nous ne saurions admettre. La Conférence, en qualité d'auteur du Traité des minorités, est seule indiquée pour donner une interprétation légale de l'article 11, avant la fin de ses travaux, afin que les Saxons et les Szeklers de Transylvanie ne puissent continuer, à' l'abri de cet article, leur agitation et leur propagande pangermanistes. Nous avons l'honneur de prier la Conférence de la Paix de bien vouloir donner une interprétation authentique et légale de l'article 11 du Traité spécial du 9 Décembre 1919 afin de préciser les points suivants:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1) En ce qui concerne l'autonomie scolaire des Saxons et des Szeklers de Transylvanie, cette autonomie est locale, c'est-à-dire que les Saxons et les Szeklers, qui se trouvent dans la même commune, ont la possibilité, conformément à l'article 10 du Traité des minorités et d'une manière autonome, de créer et d'entretenir des écoles primaires mais non des écoles supérieurs.

2) Une organisation scolaire autonome qui dépasserait les cadres d'une commune et unirait en un seule organisation la population saxonne ou szekler d'une région entière ou de tout le pays n'est pas possible.

3) L'Etat Roumain a pris l'engagement de subventionner d'une manière proportionnelle et équitable les écoles primaires autonomes de toutes les minorités ethniques et religieuses, les subventions de l'étranger au profit de ces écoles sont prohibées.

4) Les écoles primaires autonomes, qui sont sous le contrôle de l'Etat roumain en conformité des articles 10 et 11, doivent être organisées suivant le plan d'enseignement fixé par les lois de l'Etat et dépendent, comme tous les autres établissements d'enseignement, du Ministère de l'Instruction Publique.

5) Ces conditions font partie intégrante du Traité spécial du 9 Décembre 1919.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma très haute considération.

Cantacuzène, Président de la Délégation roumaine

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 184, cadre 707-710]

3. 5 februarie 1920, Bucureşti, Articol intitulat *Spre socialismul aliaților noştri sau spre „bolşevismul duşmanilor"*, în care se expune pericolul agresiunii combinate a Rusiei şi Ungariei, care se folosesc de bolşevism pentru a recupera Basarabia şi Transilvania

E un fapt asupra căruia, am spus-o şi altă dată, nu se poate trece cu acea uşurință specifică cronicarilor noştri politici, obişnuiți să se preocupe, în mod exclusiv, de micile şi marile intrigi ale „fruntaşilor" diferitelor partide. Iată faptul. Propaganda bolşevică, timidă la început, apoi din ce în ce mai îndrăzneață, îşi face un drum nesupărat printre păturile muncitorimii noastre de la oraşe. Se pare că există printre socialiştii români un pumn de oameni care vrea să răstoarne, cu un singur gest, organizația noastră de stat, punând în locul ei faimoasa Constituție a sovietelor, despre care însăşi majoritatea socialiştilor noştri n-au decât cunoştințe vagi. Formula „dictaturii proletariatului" ademeneşte, însă cu perspectiva unei supremații imaginare a celor ce muncesc.

Toate relele de care ne plângem astăzi sunt înfățişate, de către propagatorii agitației sociale, sub forma unor suferințe strâns legate de o anumită formă de guvernământ şi menită să dispară de îndată ce la cârma țării se va instala, împreună cu statul său major de la Moscova, doctorul Racovski[2], ca cel mai mare, mai binevoitor şi mai credincios fiu (ce e drept nerecunoscut) al României Mari. Nu ne-am ocupa de această propagandă, dacă ea s-ar mărgini să fie subiectul de predilecție al „campaniilor" unui mic cenaclu de revoluționari amatori, pentru care marile frământări sociale s-au legănat totdeauna între atitudinea pamfletară şi caricaturile obscene.

[2] **Cristian Rakovski** (1873-1941), medic, militant socialist, ziarist şi diplomat de origine bulgară. A fost preşedinte al Partidului Social Democrat Român. La declanşarea războiului a fost închis pentru propagandă în favoarea Puterilor Centrale, dar a fost eliberat de soldații ruşi la începutul lunii mai 1917 şi transferat în afara României. A fost prim-ministru al Ucrainei sovietice (noiembrie 1918, ianuarie-decembrie 1919, 1920-1923), apoi trimis al Uniunii Sovietice în Marea Britanie, Franța şi Japonia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dar în cluburile Partidului Social-Democrat, care deşi reprezintă minoritatea lumii noastre muncitoare, este totuşi o forţă, se dezbate acum, în mod serios, alianţa cu Internaţionala a III-a, iar organizaţiile sindicale, legitime fortăreţe de luptă împotriva capitalului, se pregătesc să se transforme în corporaţiuni care pretind să se cârmuiască, în numele unei dictaturi cu care suntem acum vecini, dar ne este încă şi duşmană în acelaşi timp. Deputaţii socialişti din prima Cameră a României Mari vor să dea mâna astfel pe deasupra celor cel puţin douăsprezece milioane de ţărani în batalioane roşii ale lui Lenin. Iată un lucru care nu e cu putinţă şi e lesne de priceput pentru ce. Partidele socialiste din Apus stau şi astăzi despărţite în faţa problemei pe care dl Moscovici crede că o poate rezolva atât de simplu. Social-democraţia franceză n-a îndrăznit încă să adopte programul maximalist. Şi acolo întrebarea se pune numai din punctul de vedere al principiului dacă se poate cere, după marea revoluţie a războiului, încă o revoluţie care să ducă la îndeplinirea, prin teroare, a stăpânirii proletariatului industrial şi dacă se poate înfăptui, în împrejurările prezente, himericul apostolat: „fiecare munceşte cât poate, fiecăruia i se dă cât trebuie”. La noi, lucrurile se prezintă însă altfel. Bolşevismul este o ameninţare care îşi are locul dincolo de graniţe. Şi în Ungaria, care e îndoliată că nu mai poate împila Ardealul, şi în Rusia, care râvneşte la Basarabia, forma bolşevismului este un paravan după care se ascund tot tendinţele unor revendicări naţionale. Să cădem victima acestei curse care ni se întinde? Să credem că la Petrograd şi la Budapesta se ţese fericirea naţiunii noastre? E o copilărie cu care pot fi convinşi numai câţiva visători legaţi la ochi de iluzia unui apostolat social sau este o urzeală care n-are nimic a face cu marile probleme în faţa cărora înaintaşii socialismului aliaţilor noştri au rămas încă nedumeriţi. De ce tindem deci spre socialismul duşmanilor noştri naţionali? Mai este însă, ştim, încă o amăgire. Realizarea revoluţiei comuniste e destinată să facă din lumea care suferă astăzi o lume peste care s-a revărsat cornul abundenţei. }n privinţa aceasta nu răspundem noi, ci lăsăm să vorbească cel mai autorizat doctrinar socialist de la noi, dl C. Dobrogeanu-Gherea: „Să organizezi, în mod socialist, foametea şi sărăcia lucie? Iată greaua problemă şi contrazicerea extraordinară care se pun în calea socialismului internaţional”.

Alex. A. Hodoş[3]

[„Renaşterea Română”, an. II, nr. 289 din 5 februarie 1920; Octavian Roske (coord.), *Ideologie şi structuri comuniste în România*. Vol. III, *1 ianuarie 1920-3 februarie 1921*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, p. 37-38 (doc. nr. 8)]

***4*. 8 februarie 1920, Paris, Scrisoare a lui Alexandru Vaida-Voevod către Iuliu Maniu în care relatează activitatea sa la Londra şi anunţă o vizită la Roma pentru pregătirea concordatului cu Vaticanul. Mai sunt menţionate: ofertele de credit pe piaţa franceză, necesitatea promovării intereselor economice ale Angliei, amânarea evacuării trupelor din Ungaria**

Iubite Iuliu,

Rezultatul călătoriei mele la Londra este încrederea unanimă a opiniei publice engleze faţă de curentele noi din România reprezentate prin blocul al cărui miez îl formează ardelenii. Această încredere valorează mai mult decât simpatia, care este numai produsul încrederii. Nu vorbesc numai de cercurile oficiale, ci şi de presă, fără deosebire de partid, confesiune etc. şi de întreaga opinie publică: biserici, savanţi, financiari etc. Cedând stăruinţelor lui Lloyd George,

[3] **Alexandru A. Hodoş** (1893-1967), om politic, ziarist şi scriitor. Director al publicaţiilor „Renaşterea Română”, „Ţara Noastră”, „Biruinţa”, „Linia Dreaptă”; director la Societatea de Radio-Difuziune şi al „Teatrului Naţional-Bucureşti; membru al Partidului Naţional-Creştin; deputat de Someş (1926-1927), subsecretar de stat (1937-1938).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trebuie să stau aici şi la Londra până după terminarea discuţiei cu ungurii. Apoi voi pleca la Roma. De altcum, italienii s-ar supăra foc. Pe când englezii vor să-i ia pe francezi ca „logăi”[4] în cucerirea economică a Europei şi pe italieni ca frătuţi, pe atunci Briand doreşte crearea unui bloc european continental. Cu bolşevicii trebuie să căutăm – fără a ne oferi – să încheiem pace. Precum au stăruit încă înainte cu câteva săptămâni ca să dăm arme lui Denikin, aşa ne laşează acum pe toţi vecinii Rusiei, ca să ne încheiem noi pacea, iar cei mari să aibă profitul, fără a-i fi indispus pe bolşevici. Eu le reclam intervenţia diplomatică măcar indirectă. Ciotori e pe drum la Copenhaga pentru a discuta repatrierea prizonierilor noştri – pretext – şi a aduce de va putea lucrurile la un ofert de pace prin bolşevici.

La Roma vor fi multe de aranjat şi cu Quirinalul, şi cu Vaticanul. Bine ar fi dacă înţelegându-te cu Cristea[5] el ar propune Regelui numirea lui D.C. Pennescu[6] ca înalt comisar şi ulterior ministru pe lângă Vatican, spre a pregăti concordatul. Chestia minorităţilor confesionale mi-a consumat mai mult timp şi energii la Londra decât toate celelalte chestii, aşa de importante, împreună. Alătur în traducere angajamentele, ori, dacă vreai, acordul între mine – ca reprezentantul guvernului român şi al Consiliului Dirigent – şi oficialitatea politică şi confesională engleză. Am avea un profit moral şi material neînchipuit de mare dacă am articula un § în constituţie – de altcum de sine înţeles – asigurând tuturor confesiunilor egala îndreptăţire, şcolile primare pe cheltuiala lor, subvenţia în proporţie cu numărul sufletelor, desăvârşita libertate a cultului şi autonomia în cadrele statului român.

Nu-ţi poţi închipui cu ce neîncredere am fost la început întâmpinat şi ce succes enorm moral am obţinut câştigând în fine absoluta încredere a tuturor cercurilor, mult mai fanatice şi dârze în chestii confesionale decât catolicii. De nespus ajutor mi-a fost Cozens Hardy[7]. E om de mare energie, mare talent organizatoric, bine apreciat atât la lumea politică hotărâtoare, cât şi la lumea financiară. Deputat şi fiu de lord – viitor lord –, trece ca unul dintre bunii cunoscători ai României. El, dimpreună cu Boerescu şi cu Tilea, a pregătit programul primirii şi al vizitelor mele. Boerescu şi Tilea mi-au făcut de asemenea neprețuite servicii. De dimineaţa până la 3 ore noaptea mi-au stat într-ajutor zi de zi. Tilea are excelente calităţi politice şi e mult mai matur decât numărul anilor săi.

Cu oferte de împrumuturi am fost îmbulzit şi la Paris, şi la Londra. Împrumut extern nu se rentează să facem sub 2 ½ franci francezi miliarde. Avem peste 2 miliarde datorie flotantă în bonuri de tezaur. Cumulând-o, ne-am putea scuti de speculă. Restul ar fi suficient ca să putem da faţă până la aranjarea finanţelor noastre (buget, dări unitare etc., unificarea valutei). Atunci condiţiile ni s-ar oferit mult mai favorabil. Până ce vor decurge negoţierile – la Bucureşti, unde i-am îndrumat pe toţi –, voi câştiga câteva zeci de milioane pentru trebuinţele curente (studenţi, lefurile funcţionarilor de la legaţii, plăţi scadente, propagandă).

---

[4] Regionalism prin care se desemnează caii lăturaşi înhămaţi la un atelaj.

[5] **Miron (Ilie) Cristea** (1868-1939), absolvent al Institutului Teologic din Sibiu (1890) şi al Facultăţii de Litere de la Budapesta (1895). În 1901 a fost hirotonit diacon, iar în 1902 a devenit călugăr. La 25 aprilie 1910 a fost numit episcop de Caransebeş. Delegat la Marea Adunare de la Alba Iulia şi membru al delegaţiei care a înmânat regelui Ferdinand actul Unirii. Primul partriarh al Bisericii Ortodoxe Române (de la 1 noiembrie 1925), regent al Regatului României în perioada 20 iulie 1927-7 iunie 1930. Prim-ministru în perioada 19 februarie 1938-6 martie 1939.

[6] **Dimitrie C. Pennescu** (sau Penescu) (1874-1938), jurist şi diplomat. Absolvent al Facultăţii de Drept de la Bucureşti. A intrat în serviciul diplomatic în 1894. A fost prim-ministru plenipotenţiar al României la Vatican (1 iunie 1920-1 februarie 1928), după care a fost transferat la Stockholm, unde a rămas în funcţie până la 31 decembrie 1930.

[7] **Baronul William Cozens-Hardy** (1869-1924), jurist şi om politic liberal. În timpul războiului a fost comandor în statul-major al Amiralităţii. A fost ales în Camera Comunelor în alegerile din 14 decembrie 1918. A propus un consorţiu care urma să exploateze subsolul Transilvaniei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Nu e adevărat – o crezusem şi eu – că Take ar avea simpatia şi respectul englezilor şi francezilor. Întreabă-l pe Cozens Hardy, care identic acelaşi lucru mi l-a spus ca şi Steed[8] – fără să fie cunoscuți. În contra observărilor maliţioase ale lui Lloyd George şi a criticii altor bărbaţi de stat englezi şi francezi am fost silit să-i apăr şi pe Brătianu şi pe Take. Ar trebui să-ţi scriu volume spre a-ţi refera în detalii – şi ştii cât de măsurat îmi este timpul. Deci: primiţi-l princiar pe Cozens Hardy! Ne poate fi foarte folositor, dar şi strica ne poate, printr-o vorbă, din cale afară. Proiectul lui aşa cum e ar trebui încă mult modificat, însă dă-ţi silinţă ca măcar o afacere să-i reuşească. Englitera de va voi ne va putea gâtui şi şicana şi dacă vom fi dătoraşii Belgiei, Elveţiei ori ai altui stat mic. Având interesele ei economice legate de ale noastre mai curând ne va susţine şi în politică. De la noi depinde să nu ne lăsăm copleşiţi. Locomotive numai Anglia poate furniza. Belgia oferă cele comandate la englezi, nu ale ei. Reţeaua de linii şi şosele trebuincioase Basarabiei, spre a nu pierde zeci de milioane pe an din cauza defectuoasei comunicaţii, nici peste 20-30 de ani nu vom putea să o clădim din mijloacele şi cu personalul propriu. Văzând că în chestia Basarabiei vom fi abandonaţi, l-am interesat pe Cozens Hardy – în înţelegere cu Pelivan – pentru concesionarea eventuală la o companie anglo-franceză a acestei întreprinderi. El se gândeşte la minele din Ardeal, la codri, la gaz etc. Poate s-ar putea uşura cu ajutorul englez lichidarea băncilor ungureşti de la noi. Nu-l lăsaţi să plece dezamăgit la niciun caz, căci voind să păpăm prea mult suntem ameninţaţi să pierdem însutit. Când până şi Franţa a fost silită să primească condiţii de-a dreptul umilitoare de credit de la America, atunci să nu fim prea cu nasul în nori. Chestia Consiliului Dirigent, respectiv lupta în contra lui atunci, când aceiaşi oameni se îndârjesc pentru dreptul relativ mic al statului organic, îţi mărturisesc, nu aş pricepe-o dacă nu aş cunoaşte oamenii.

Griji pentru Dumnezeu! Ne ameninţă peste 1/2 an aceeaşi dezbinare care îi roade pe iugoslavi şi pe cehoslovaci, dacă nu vom rezerva un drept oarecare destul de larg pentru perioada de tranziţie provinciilor nou alipite. Nu susţine o solidaritate artificială. E mai rea decât secesiunea unui grup relativ mic şi lipsit de principii şi de pricepere politică. Cu persuasiuni nu vei susţine nici disciplina de partid, nici autoritatea ta. Trebuie în fine să dovedeşti că ştii să fii şi energic până la necruţare, de altcum îţi vor distruge prin faima că „Maniu e prea moale” toată reputaţia şi tot prestigiul. Cu Iorga şi cu ţărăniştii vei găsi înţelegerea tot aşa de uşor ca şi cu basarabenii, mai cu seamă pe tema regionalismului descentralizator. Că nu se găseşte niciun autocandidat în contra lui Take, te asigur e o mare greşeală politică, care se va răzbuna amar. Nu te grăbi a introduce în Ardeal calul troian. Corupţia va urma prin mii de canaluri. Constantinescu P(orcul)[9] şi oamenii lui Take – Blanc[10] – în mod artificial au provocat o scădere a cursului la bursa din Paris prin speculaţii clandestine. Contra acţiunea mea iar a ridicat în 5 zile cu 4 puncte cursul. Solidaritatea de bandiţi e perfectă între cei care se tem că nu vor mai putea face afaceri dacă nu vor reuşi să se impună ca „guvern naţional”.

---

[8] **Henry Wickham Steed** (1871-1956), ziarist la *The Times*. În timpul războiului a făcut propagandă pentru destrămarea Austro-Ungariei şi constituirea unei federaţii a slavilor de sud. A fost editorul-şef al ziarului între anii 1919-1922.

[9] **Alexandru C. Constantinescu** (1859-1926), avocat şi om politic liberal. Doctor în drept la Paris (1881). Deputat şi apoi senator începând din 1901. De mai multe ori ministru: agricultură şi domenii (noiembrie 1909-decembrie 1910; ianuarie 1914- decembrie 1916, aprilie 1922-martie 1926); interne (decembrie 1916- ianuarie 1918); industrie şi comerţ (noiembrie 1918-septembrie 1919), lucrări publice (februarie-septembrie 1919).

[10] **Aristide Blank** (1883-1960), om de afaceri, director al Băncii Marmorosch-Blank. Studii juridice la Universitatea Bucureşti şi economice la Viena. În campania din 1916 a servit ca ofiţer de aviaţie de rezervă şi a intrat în anturajul principelui Carol, după care a plecat la Paris, unde a finanţat ziarul *La Roumanie*. În perioada interbelică a sprijinit diverse proiecte culturale şi filantropice, dar s-a remarcat mai ales ca unul dintre membrii camarilei lui Carol II, pe care l-a subvenţionat în diferite moduri, fapt care i-a permis realizarea de numeroase afaceri oneroase.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Azi am fost la Millerand. În chestia trupelor dânsul nu insistă, dar nu ne poate apăra față de englezi şi americani. L-am rugat să trimită la Bekes-Csaba un general ori colonel francez din Seghedin, ca să aibă cui să i se adreseze poporul pentru scut. Bine ar fi ca comandamentul suprem al nostru să ceară de la generalii aliați din Budapesta ca să exmită o comisie de experți spre a se convinge şi a refera la Londra şi Paris despre greutățile de neînvins pricinuite de iarnă, cerând amânarea evacuării. Neevacuând, oferim pretext maghiarilor, iar englezii, acceptând argumentele ca juste, ne vor laşa în o mulțime de chestii.

Azi a primit toată presa pariziană (ziarele mari) aviz secret de la guvern să nu se ocupe cu chestiile din Europa Orientală. A urmat tăcere, cu atât mai mult că nu am încă fondurile necesare la dispoziție. Cât timp nu voi aranja chestia aceasta nu pot pleca, iar ea numai după vizita mea la Roma – după terminarea conferinței de la Londra – se va putea aranja.

Stau ca pe ace. Nevastă-mea a intrat în luna a 8-a, încât abia aştept să o ştiu acasă în tihnă şi linişte. De asemenea, ar trebui să-ți stau într-ajutor ca să faci rânduială. Dar pe de altă parte e cu totul exclus să nu termin ceea ce am început cu atâta succes. Dar ne va mai ajuta Dumnezeu.

Te îmbrățişează cu drag, al tău iubitor, Alexandru.

N.B. Prostiile, pe care mi le impută în mod perfid „Viitorul" din 3 II, poți fi liniştit, nu le-am zis.

[A.N.I.C., Fond Alexandru Vaida-Voevod, inv. 2107, dosar 120, file 1-5]

***5*. 9 februarie 1920, Bucureşti, Raportul însărcinatului cu afaceri britanic în care se pun la îndoială informațiile furnizate de colonelul Yates înaltului comisar Thomas Hohler şi se apreciază că nu există un pericol real de bolşevizare a României**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston.

My Lord,

I have the honour to acknowledge receipt of Your despatchs no. 30/171993/W19 enclosing copy of Mr. Hohler's despatch no. 2 in which is reported a conversation with the late American Military Attache Colonel Yates at Bucarest, on the situation in this country. In my telegram no. 57 I had the honour to inform Your Lordship that I an unable to credit Colonel Yates's statements as to the alleged intentions of the Roumanian General Staff to undertake a further invasion and occupation of Hungary. I set forth, in the same telegram, my reasons for holding this opinion, and need not go into the matter further in this despatch. With regard to Colonel Yates's statements as to the danger of Roumania falling a prey to Bolshevism in the near future, I have the honour to make the following observations: It is quite true that the recent elections resulted in the return of some 60 members of the so-called Peasants Party in Old Roumania. This success, I may observe in paranthesis, was entirely due to the abstention from the elections of the Averesco-Take Jonesco group, as the Peasants Party claimed to be the nearest thing to the above group to present themselves for election, and thus secured a large proportion of the peasant vote. The „Peasants party" can however hardly be described as Bolshevik. They are undoubtedly socialistic, but are apparently averse from disorder and anarchy. The only real Bolshevism which exists in Roumania at present is to be found in the artisan classes in the towns, who constitute a very small proportion of the total population. Moreover only about 20% of these artisan classes are at present infected with real Bolshevism. The remainder appear to be merely discontented with present conditions and above all disinclined to work. Of course the remaining 80% of the artisan class are subject to infection by Bolshevistic propaganda, for which I gather that preparations are now being made on a large scale

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

in Soviet Russia. At the same time the army is at present solidly loyal to the King and strongly opposed to the Bolshevic idea. As long as this state of things continues in the army, it is difficult to see what chance of success there may be for a Bolshevik movement in Roumania even if the Russian propaganda amongst the artisan class succeeds beyond expectation; though it must be admitted that the peasantry are here as elsewhere too apathetic actively to oppose bolshevism.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Frank Rattigan.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadre 786-787]

***6*. 14 februarie 1920, Galați, Raport al consulului Franței referitor la activitățile subversive comuniste desfăşurate prin intermediul sindicatelor, precum şi la zvonurile despre o eventuală agresiune rusă în Basarabia**

Le Consul de France à Galatz à Son Excellence Monsieur Millerand, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères.

Depuis quelques jours, des nouvelles tendancieuses circulent avec intensité à Galatz: soulèvement bolchevik en Bessarabie, annonce de l'imminent passage du Dniester par les troupes bolcheviki, assurance de la passivité éventuelle, et même de la complicité des soldats roumains de Bessarabie vis-à-vis de l'armée bolchevik. Toutes ces fausses informations sont répandues par les émissaires des syndicats ouvriers qui déploient une grande activité. Ces syndicats seraient actuellement en communication avec les Bolcheviki de Russie par l'intermédiaire du docteur Rakovski, l'agitateur roumain bien connu, qui a quitté le Royaume pour la Russie en 1917. Les syndicats ouvriers de Galatz ont été organisés par Rakovski lui-même, ils sont en relation constante avec les institutions similaires de l'ancien Royaume et, particulièrement, celles de Bucarest et de Ploesti. Cette propagande syndicaliste a produit un certain émoi dans les cercles commerciaux de Galatz.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 800-801]

***7*. 14-16 februarie 1920, Paris, Protest contra condamnării la moarte de către autoritățile române a unor ofițeri maghiari acuzați de spionaj, despre care se afirmă că ar fi fost de fapt membri ai unei organizații care luptă contra comunişti**

Délégation de Hongrie, no. 103. Pour Monsieur le Président de la Conférence de la Paix, Paris, Note verbale.

La Délégation de Hongrie vient de recevoir la nouvelle que le Colonel hongrois Eméric Csécsy Nagy et sept officiers ont été condamnés à mort par la Cour Martiale Roumaine à Nagyvarad, sous prétexte d'avoir collaboré à une organisation militaire. La Délégation de Hongrie à l'honneur d'attirer l'attention de la Haute Conférence de la Paix sur le fait, que les organisations militaires formées sur les territoires occupés par les Etats limitrophes à la Hongrie datent toutes encore du temps où la Hongrie était en proie du bolchévisme; aussi ces organisations avaient elles une tendance foncièrement anti-bolcheviste et visaient en premier lieu de rétabir l'ordre en Hongrie en combattant le communisme. Il serait donc erroné d'imputer aux personnes qui ont pris part à ces organisations des tendances dirigées contre les Etats occupants et il serait injuste de les frapper d'arrêts sévères pour la seule raison, qu'elle voulait servir la cause de l'humanité et de la civilisation. Le procédé en question de la Roumanie est d'ailleurs contraire au droit des gens, vu que la Roumanie et la Hongrie ne se trouvent plus en état de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

guerre, et que les territoires occupés ne font de droit encore nullement partie de la Roumanie. Par conséquent, cette Puissance ne pourrait revendiquer le droit de souveraineté sur ces territoires, droit qui seul lui donnerait le pouvoir judiciaire sur la vie et la mort. La Délégation de Hongrie proteste donc de vive voix contre cette nouvelle infraction commise par la Roumanie contre le droit international et le sentiment humanitaire, et prie la Haute Conférence de la Paix de bien vouloir intervenir d'urgence par voie télégraphique, afin que l'arrêt de mort prononcé contre le Colonel Eméric Csécsy Nagy et ses sept camarades soit immédiatement aboli, et que les personnes en question soient remises en liberté le plus tôt possible. Elle demande de bien vouloir lui communiquer en son temps la suite que la Haute Conférence de la Paix aura donné à la présente démarche.

Neuilly, le 14 Février 1920

Delegation de Hongrie, No. 108, Note verbale

Pour faire suite à la note verbale No. 05 en date du 14 Février cr., là Délégation de Hongrie à l'honneur de porter à la connaissance de la Haute Conférence de la Paix, que des informations plus détaillées lui ont été communiquées de la part du Ministère des Affaires Etrangères hongrois au sujet de la condamnation à mort du colonel Emeric Csécsy Nagy, informations qui appuient fortement les faits exposés dans la note précitée. Les personnes condamnées à mort par la Court Martiale Roumaine à Nagyvarad sont les suivantes: le Colonel Emeric Csécsy-Nagy; le Lieutenant-Colonel Guillaume Cserey; le Lieutenant-Colonel Alexandro Bartha; le Commandant Albert Szunyogh; le Lieutenant Lorand Csapo; le maire adjoint Edmond Lukacs; le juge du Tribunal de 1ère Instance Tihamér Jankovics. Toutes ces personnes ont domicilié à Nagyvarad. Outre les condamnés à mort susmentionnés, le notaire Georges Örley à été frappé d'une peine de 15 ans de travaux forcés. Les personnes susindiquées n'ont commis aucun crime ou délit. La nouvelle ayant été répandue, que les troupes roumaines évacueraient la ville, elles ont voulu préparer une organisation de sûreté, afin d'empêcher un coup de main bolcheviste, dans le cas où les Roumains quittaraient Nagyvarad. Selon les informations de la Délégation de Hongrie, des agents provocateurs avaient fait parvenir au Lieuténant Colonel Cserey un ordre faussé, ordre auquel ils donnaient l'apparence comme s'il parvenait de Budapest. Le colonel se rendait imédiatement chez le colonel Csécsy Nagy, afin de lui communiquer ce fait étrange. Trois heures après les autorités militaires roumaines ont arrêté les susnommés. De même ont été arrêtés sous prétexte d'espionnage le lieutenant Campe et le Lieutenant de réserve Zoltán Gáli. La Délégation de Hongrie prie la haute Conférence de la Paix de bien vouloir intervenir d'urgence, afin que l'arrêt de mort en question soit abouti et les personnes susmentionnées soient remises en liberté le plus tôt possible.

Neuilly, le 16 Février 1920

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, c. 762-765]

***8*. 20 februarie 1920, Neuilly, Delegația Ungariei la Conferința de Pace protestează contra arestării la Timişoara a unui grup de 600 de persoane acuzate de conspirație. Se solicită trimiterea unei comisii care să ancheteze şi să împiedice executarea sentințelor**

Delegation de Hongrie, No. 121. Pour Monsieur le Président de la Conférence de la Paix, Paris

Monsieur le Président,

La Délégation de Hongrie vient d'être informé de la part du Ministère Hongrois des Affaires Etrangères que les autorités royales roumaines ont arrêté à Temesvar 600 personnes

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

accusées de conspiration. Cette accusation manque absolument du bien fondé. Pour sauver les autres accusés le journaliste Akos Micsek et François Steiner se sont déclarés coupables et furont condamnés à mort par le tribunal roumain. Le Ministre Hongrois des Affaires Etrangères s'est adressé à la Mission Militaire Interallié à Budapest en la priant de bien vouloir déléguer une commission mixte pour faire l'enquête dans cette affaire et pour empêcher l'exécution de ces innocents. Par ordre de son gouvernement la Délégation de Hongrie a l'honneur de faire appelle aux sentiments de justice et d'humanité de la Haute Conférence de la Paix et de solliciter son intervention urgente auprès qui de droit, afin que satisfaction soit donnée à la demande susmentionnée. La Délégation de Hongrie saurait gré à la Haute Conférence de la Paix de bien vouloir l'informer, dès que faire se pourra, du résultat des démarches qu'elle a bien voulu faire à ce sujet.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma très haute considération.

Apponyi, Président de la Délégation de Hongrie

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, cadru 770]

***9*. 22 februarie 1920, Cluj, Referat al Serviciului de Siguranță în care se aduc unele precizări asupra modului în care s-a făcut evacuarea Budapestei de către trupele române, precum şi referitor la unii foşti conducători ai Republicii Sovietice Ungare**

Din incidentul evacuării oraşului Budapesta de către trupele române, Serviciul de Siguranță Român a ridicat şi trimis la Cluj pe următorii indivizi: 1. Garbay Sándor; 2. Dr. Medgyessy Istvan; 3. Dr. Kosafalvi Endre; 4. Dr. Majláth Ferenc; 5. Gaspar; 6. Webber; 7. Kadar Imre; 8. Roboz Bela; 9. Gyory Erno; 10. Roboz Imre[11]. În chestia acestor indivizi, subsemnatul sunt în situația de a da următoarele lămuriri:

1) Garbai Sándor[12], fostul preşedinte al maghiarimei sovietice, a fost deținut de către Siguranța Română în Budapesta şi internat la Hotel Hungaria, unde i s-a luat interogatoriul. A făcut declarație în scris care, după cât ştiu, se găseşte la Divizia 1. Drept urmare, Divizia 1 hotărâse a-i da drumul, mai cu seamă după ce s-a constatat că nu bolşevicii, ci şoviniştii maghiari constituie adevărata primejdie pentru noi; încolo era vorba să evacuăm încă atunci Budapesta şi noi aveam interesul de a lăsa astfel de elemente, care să compromită cu desăvârşire o închegare a rândurilor maghiare cu tendințe de revanşă contra noastră. Garbai Sándor (care însuşi avusese mai mult un rol „decorativ” între sovietişti, ca făcând parte din socialiştii minimalişti, conducerea de fapt având-o alții) însă când a înțeles că e vorba să fie „liber”, adică să ajungă pe mâna guvernului Frederick, a început a protesta formal şi a se ruga cu mâinile încleştate să fie ținut sub paza baionetelor române, sau împuşcat, dar protestează contra unei astfel de libertăți. S-a hotărât atunci a-l lăsa mai departe internat, pe cheltuiala lui fireşte, mai cu seamă că se puteau afla informații utile pentru noi de la dânsul.

2) Dr. Majláth Ferenc nu este bolşevic (e descendent din familia aristocrată română din Ardeal, Majláth[13]), ci fost prefect al jud. Strigoniu (Esztergom) sub guvernul lui Karolyi. În

[11] **Imre Roboz** (1892-1945), ziarist şi regizor de teatru.

[12] **Sándor Garbai** (1879-1947), om politic socialist, a proclamat Republica Sovietică Ungară. Deşi a fost şef al statului şi prim-ministru în perioada 21 martie-1 august 1919, puterea reală era deținută de ministrul de externe Béla Kun. După reprimarea revoluției comuniste s-a refugiat în România, iar apoi în Cehoslovacia. A murit la Paris.

[13] Familia nobiliară maghiară Majláth descindea din boierii români Mailat din Comăna (Țara Făgăraşului). Matei Mailat a fost înnobilat în 1511, iar fiul său Ştefan Mailat (1502-1550) a încercat să devină principe al Transilvaniei, sub suzeranitate otomană, în timpul războiului civil din Ungaria (1527-1541). A deținut şi reconstruit cetatea Făgăraşului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

această calitate ar fi descoperit şi urmărit seria de abuzuri a administraţiei lui Tisza[14], Wekerle[15], Apponyi etc. (oameni de încredere au susţinut aceasta chiar înaintea subsemnatului), care ajungând din nou la putere sub guvernul lui Frederick, pentru a se răzbuna contra lui, l-au constituit bolşevic şi l-au băgat în puşcărie.

De fapt, reacţionarismul şovinist maghiar sub pretextul bolşevismului a executat sute şi mii de arestări şi schingiuiri pe nedrept, având în acelaşi timp dibăcia perfidă de a arunca odiul asupra noastră, convingând atât lumea externă, cât şi pe cei arestaţi că „totul se face la comanda valahilor". Or, această stare de lucruri nu se putea tolera, deci autorităţile militare româneşti au căutat să afle care dintre internaţi sunt victimele mistificaţiilor maghiareşti, obligând apoi autorităţile maghiare să-i pună în libertate. Ştiu pozitiv că şi dr. Majlath Ferenc a ieşit din puşcărie în astfel de condiţii.

De indivizii dr. Madgyessy István şi dr. Kosafalvy Endre nu-mi mai aduc aminte, desigur însă că şi aceştia vor fi aparţinând tagmei lui dr. Majláth. Cât pentru indivizii Gaspar, Webber, Kadar Imre, Roboz Bela, Gyory Erno, Robos Imre, mi-aduc aminte că făceau parte, nu sunt sigur dacă cu toţii sau numai unii din ei. Se va afla de la dl Băncilă, din redacţia unui ziar filoromân din Budapesta, din care cauză erau cei mai urgisiţi de către guvernul Frederick. În acelaşi timp ne dădeau cele mai importante informaţii despre maşinăriile maghiare contra noastră, pe urma cărora am fost în măsură de a descoperi mai multe comploturi. Subsemnatul figuram ca „şeful tehnic" al cenzurii, aşa că numiţii mi se prezentau nebănuiţi, sub firescul pretext de a avea treabă la cenzură ca ziarişti, atât ziua cât şi noaptea.

Toţi aceşti oameni au contribuit mult la punerea la cale a unui miting al republicanilor aprobat şi dorit chiar de noi, fiindcă era vorba ca, cu prilejul acestui miting, să fie proclamată republica, guvernul Frederick destituit şi alcătuirea guvernului republican, care să încheie cu noi mai întâi armistiţiul cu condiţii preliminare, între care şi admiterea graniţei din tratatul nostru din 4 august 1916, în scurt apoi pace separată şi nu prin amestecul Consiliului de patru de la Paris. Or, mitingul a fost risipit de agenţii şi poliţia guvernului Frederick cu ştirea, aprobarea şi concursul „Aliaţilor", prin atrocităţi ultrabarbare. Oamenii urmăriţi au fost bătuţi, înjunghiaţi, zdrobiţi, capete crăpate, mâini fracturate etc. Între victime erau fireşte şi dnii Gaspar, Webber etc., care s-au refugiat la Hotel Hungaria, unde era comandantul Grupului General Moşoiu[16] şi unde au stat vreo două zile, neîndrăznind a se duce acasă şi implorând ocrotirea armatei române.

În acest timp subsemnatul am plecat din Budapesta, nu ştiu ce s-a întâmplat cu dânşii, cât a mai stat armata în Budapesta încă vreo 3 săptămâni, însă după evacuarea Budapestei i-am nimerit în Oradea Mare, sub paza siguranţei conduse de dl Băncilă. Mai am de adăugat că organizarea complotului în Ardeal de către guvernul maghiar am ajuns întâi subsemnatul a o cunoaşte, şi anume din comunicarea ce mi-a făcut-o un gazetar maghiar pe care toţi sus-numiţii l-au condus la mine şi pe care apoi eu l-am pus la dispoziţia Siguranţei (Băncilă), ataşată pe lângă Grupul General Moşoiu. Desigur, Siguranţa va fi utilizat informaţiile primite de la mine şi apreciindu-le a căutat a-i recompensa scăpându-i de moarte sigură şi aducându-i pe terito-

[14] **Contele István Tisza** (1861-1918), jurist, economist şi om politic. În 1886 a intrat în Partidul Liberal şi a fost ales deputat. În februarie 1910 a creat Partidul Naţional al Muncii. Prim-ministru al Ungariei între 3 noiembrie 1903-18 iunie 1905 şi 10 iunie 1913-15 iunie 1917. A susţinut cu fermitate menţinerea sistemului dualist austro-ungar, fiind reprezentantul „consensului liberal-conservativ".

[15] **Sándor Wekerle** (1848-1921), om politic, de trei ori prim-ministru (ultimul guvern între 20 august 1917 şi 30 octombrie 1918).

[16] **Generalul Traian Moşoiu** (1868-1932), iniţial ofiţer în armata austro-ungară, a intrat în 1893 în armata română. În timpul războiului a comandat Regimentul 2 Dorobanţi Vâlcea, Diviziile 20 şi 23 Infanterie, Brigada 26, Divizia 12, Divizia 7 şi Comandamentul Trupelor din Transilvania. A fost guvernator al Ungariei ocupate, iar ulterior ministru de război, al comunicaţiilor şi al lucrărilor publice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

riul român, mai cu seamă că dânşii veniseră cu scopul hotărât de a înfiinţa o gazetă filoromână la Cluj.

Dr. Dumitru Lascu[17]

[Arhivele Militare Române, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2997/1919, f. 81-83 (*Desăvârşirea*, p. 26-28, nr. 860)]

***10*. 24 februarie 1920, Neuilly, Delegaţia Ungariei la Conferinţa de Pace protestează contra arestării unor intelectuali maghiari din Transilvania, acuzaţi de conspiraţie. Se susţine că maghiarii sunt persecutaţi de autorităţile române şi se solicită trimiterea unei comisii care să investigheze „atrocităţile”**

Delegation de Hongrie, No. 132. Pour Monsieur le Président de la Conférence de la Paix, Paris

Sir,

We just received from our government a telegram from which we transmit the following extracts: At Marosvásarhely Roumanians have arrested Andrew Ugron and Patrubán on the ground that they have pecuniary support to the public officials dismissed from their offices by the Roumanians for refusing to take the oath of allegiance. The pretext adduced for the arrest is a military conspiracy. In the whole of Transylvania the persecution of the Magyars has assumed incredible dimensions. Under various pretexts Major Boros, district judge Stephen Móricz, Alexander Móricz, bank director, have been arrested at Dées, and lieutenant Veres at Nagyilonda. At Kolozsvár quite recently two more death sentences have been passed; two Hungarian reserve officers, whose name we have nor yet succeeded in ascertaining, have been condemned to death. Enormous resentment prevails among the Szeklers; it is to be feared that they will act against Roumanians on their own responsability. An Entente Mission should be sent without fail to Transylvania since as a result of British intervention there the Roumanians are preparing to treat brutally the Church dignitaries as well as all those distinguished Transylvanians whom they imagine or know to have applied to foreign countries for protection against the atrocities of the Roumanians. This communication speaks for itself. The work of peace is in serious danger.

In perfect good faith we are doing our best, to bring our part of it to a close, on terms which, while taking into account to the largest extent the rights of victory and the claims founded on it, still would make it possible for our country to live. This latter standpoint having not received due consideration in the preliminary work in which we had no part and onesided information therefore had its own way, we have to represent it to the best of our powers. But we never do so in a way to obstruct the path leading to the goal of just and lasting peace, which we are anxious to reach as anyone can be. But we have to reckon with the psychology of a nation nearly driven to despair, of a national assembly consciously being but a rump and having nevertheless to assume the responsibility for a treaty that concerns the whole country, including its non-represented parts. There is no knowing what the assembly will decide, but one thing is clear: that a situation like this can bear no additional burden. Still it is burden to the break-down line by the unceasing atrocities of the Roumanian occupation on an area which is nearly the half of Hungary.

[17] **Dumitru Lascu**, avocat din Oradea, delegat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia şi ales în Parlamentul României la alegerile din noiembrie 1919. Ca ofiţer de rezervă în biroul 2 contrainformaţii a fost trimis în Ungaria în august 1919 pentru a recupera fonduri de arhivă furate în timpul ocupaţiei. A reuşit să obţină şi numeroase documente provenind din arhiva poliţiei secrete maghiare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Again and again did we apply to the Supreme Council that the Roumanian troops should at least evacuate the region situated outside the line of demarcation, regions that ought to send 50 members to the national assembly and whose being laid waste is a serious danger to the approvisionment of the country. This evacuation has been promised to us at as early a date as November 1919, but nothing has been done, except the sending of notes, whose wording seemed serious enough, but which were constantly disregarded by the Roumanians without their incurring the slightest disfavour. It is a riddle we are unable to solve. Again and again did we submit to the Supreme Council an endless series of facts, of glaring abuse and cruel inflictions showing the inhumane attitude of the Roumanian military and civilian authorities towards the Magyars in the occupied regions, their incapacity of amendment, the growing irritation that must result from this, the impossibility of tolerating such a state of things, whether from the standpoint of humane conscience or of practical wisdom. Again and again we asked for an impartial commission of injury to be sent to the spot to ascertain there the truth about the facts we are complaining of and so to offer a sound base on which to decide whether or not civilized beings ought to be submitted to such a government. To these requests, self-evident though their advisability seems, we never even had an answer, still less were they complied with. One feels almost tempted to think that, underlying this unconceivable passivity, there is a conscious dread of truth, last it should interferes with foregone conclusions. But we do banish every thought of that kind from our minds. We persist to trust the humanity and wisdom of a Supreme Council which represents the most civilized nations of the world and we make another appeal, more urgent still than the former ones had been, to send out the commission of injury so often asked for, without further delay. In the fulfilment of our peace mission we have to state as impressively as given to us, that this is a critical moment. The conclusion of peace on the terms offered to us, even when amended – we hope they will be – in important particulars, is in itself a heavy moral burden laid on the national assembly. The additional load of the sufferings of our brethren in Transylvania and the apparent indifference of the Allied Powers concerning them, is, we are afraid, in excess of our nation's burden-bearing capacity. It is to be feared then that all our efforts will be frustrated of these hours of legitimate but uncalculating irritation, when councils of despair prevail over those of wisdom. The Supreme Council will we have no doubt of that appreciate the motives which prompted us to use what will perhaps be considered as too strong language. At this extremely critical hour it was our plain duty to speak out, not only in our capacity of representatives of Hungary, but likewise as citizens of the community of civilized nations, whose tranquillity requires that peace should be restored in the minds as well as in the outward world.

I am, Sir, your obedient servant,

Apponyi

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, cadre 774-778]

11. 3 martie 1920, Londra, Ambasadorul Franței informează despre stadiul negocierilor de pace româno-sovietice, care s-ar putea desfăşura undeva în Franța

Le premier ministre roumain qui est encore à Londres a reçu des propositions de paix du Gouvernement des Soviets. Il en a fait part à M. Lloyd George qui à titre personnel lui a dit qu'il y avait lieu d'accepter une négociation. M. Vaida-Voevod a demandé qu'elle s'ouvra à Londres. Le premier ministre anglais qui redoute l'envoi comme plénipotentiaire de M. Litvinoff, l'ancien ambassadeur des Soviets expulsé de Londres, a conseillé de choisir Kichinat,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

capitale de la Bessarabie. M. Vaida-Voevod refuse cette ville à cause de la proximité de la Russie. Il m'a demandé s'il serait désagréable de laisser la négociation s'ouvrir à Paris ou à défaut de Paris dans une ville du Midi de la France, Cannes, par exemple. Il serait heureux d'obtenir une pronte réponse.

Paul Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadru 258]

***12*. 4 martie 1920, Cluj, Raport al jandarmeriei despre atitudinea ostilă față de români a unui notar sas, care continuă redactarea actelor exclusiv în limba maghiară**

Brigada 4 Jandarmi către Compania Jandarmi Sibiu, no. 4259. Luați cunoştință de adresa Subinspectoratului General de Siguranță Cluj nr. 1548 şi delegați comandantul plutonului respectiv de a face cercetări discrete în privința celor semnalate, raportând rezultatul Brigăzii. Comandantul Brigăzii 4 Jandarmi, colonel Sterea.

Serviciul de Siguranță Sibiu raportează următoarele: În comuna Apoldul de Sus, notarul comunei, Kasper Julius, de naționalitate sas, cu toate că a primit ordin precis în mai multe rânduri de la dl Pretor din Miercurea, ca toate actele oficioase să le facă în limba română, el le face în limba maghiară, aşa de exemplu o cununie, botez, naştere. Întreg actul îl scrie ungureşte, maghiarizând şi numele respectivului, care fapt a făcut să se scandalizeze mai mulți dintre săteni. Numitul s-a exprimat în fața unor persoane din comitetul comunal că ştie cu toată siguranța că lucrurile au să se schimbe şi nu peste mult timp au să vină ungurii iar stăpâni şi de aceea nu voieşte el a introduce altă limbă străină în protocoalele lor atât de sfinte. Subnotarul care are să scrie toate actele oficioase în limba română conform ordinelor nu poate pentru că notarul nu-i permite. Pe de altă parte acest notar ațâță încontinuu poporul sas de acolo în contra românilor, chiar şi plătirea dărilor a îndemnat pe câțiva saşi ca să nu plătească până nu vor vedea lucrurile întoarse, adică iar pe unguri stăpâni. Aceleaşi idei şi sentimente nutreşte şi primarul comunal de acolo, care cu notarul în coînțelegere a ordonat prin bătaia dobei de-a lungul satului ca la anul nou al saşilor nimeni să nu lucreze, iar acele care va călca acest ordin va fi pedepsit strict. Despre acest ordin pretorul din Miercurea, după cum spun țăranii, n-a avut cunoştință. Că acest notar este unul dintre cei mai mari duşmani ai românilor ne mai dovedeşte şi faptul că în anul 1916, când a intrat România în război, el a acuzat pe preotul român din comună, care a fost dus de jandarmi şi internat, iar atunci când îl escorta jandarmii pe dinaintea cancelariei a zis: „Nu te-a mai dus dracul odată, popo”. Datele necesare referitoare la cele spuse mai sus se pot procura de la preotul român şi ce fac parte din comitetul comunal (*sic!*). Cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune cele ce credeți de cuviință asupra lui. S-a comunicat Direcțiunii Poliției şi Siguranței Generale Bucureşti, Corpului 7 Armată Sibiu, Corpului 7 Armată Cluj.

Subinspector General, Enescu

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 3-1920, fila 96]

***13*. 6 martie 1920, Bucureşti, Raport al Marelui Cartier General către Preşedinția Consiliului de Miniştri despre descoperirea unor organizații subversive compuse din ofițeri ai armatei maghiare, care desfăşurau acțiuni împotriva armatei şi a siguranței statului român. Aceste organizații urmăreau constituirea unei forțe armate recrutate dintre foştii militari ai armatei austro-ungare, care să lupte pentru refacerea Ungariei în vechile ei hotare**

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Marele Cartier General, Serviciul de Stat Major, Nr. 2194 din 6 martie 1920, Secția Informații, Marele Cartier General, Biroul I către Preşedinția Consiliului de Miniştri.

Cu onoare se înaintează alăturatele extrase din rapoartele Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 15.535 din 1 ianuarie şi nr. 16.651 din 2 februarie 1920, relativ la descoperirea organizațiilor secrete militare maghiare în Transilvania împotriva armatei române şi a siguranței statului. Din aceste rapoarte reiese că la Comandamentul Armatei Naționale Maghiare în Budapesta există un birou special, sub conducerea maiorului de stat-major Simonfalvy, cu misiunea de a organiza milităreşte numeroase formațiuni clandestine şoviniste maghiare în Transilvania, care la un moment dat să provoace revoluțiunea şi să ne atace din spate, precum şi un alt birou, sub conducerea căpitanului de stat-major Denk, care este însărcinat cu spionajul în România şi întreținerea spiritului agresiv şi războinic contra autorităților române din Transilvania. Având în vedere că pe tema sentinței Curții Marțiale a Corpului 6 Armată se duce şi va urma încă şi în viitor din partea duşmanilor noştri interni ca şi externi o propagandă vie, Marele Cartier General este de părere că ar fi cazul ca această chestiune, atât de importantă şi hotărâtoare pentru noi, să găsească o cât mai largă publicație prin presă şi să fie adusă la cunoştința Conferinței de Pace de la Paris, pentru a se arăta cum procedează pe sub ascuns Ungaria învinsă, chiar în momentul când e pe punctul să încheie pacea.

Şeful Marelui Cartier General, General Prezan

Extras din raportul informativ Nr. 15.535 din 1.I.1920

În urma informațiunilor culese prin agenți şi în urma sosirii la Oradea Mare a unui locotenent ungur, Csapo Lorand, care se dăduse în tren, față de un ofițer ardelean, drept „ofițer de legătură" pe lângă Comandamentul Trupelor din Transilvania, fără a avea însă această calitate, Grupul Tisa a procedat, în noaptea de 20-21 dec. 1919, la percheziție simultană la toate persoanele bănuite de a fi venit în contact cu acest locotenent; în urma acestei percheziții, s-au deținut următoarele persoane: locotenent-colonel Cserey, colonel Csecsy, general Lukás etc. La percheziție, s-au găsit la colonelul Cserey nişte informațiuni date de Biroul de informații al lui Horthy scrise pe pânză de mătase, care puteau prin urmare fi dosite foarte uşor, precum şi un decret de numire cu data de 8 decembrie 1919, semnat la Budapesta de şeful de stat-major al armatei Horthy! Prin acest decret, locotenent-colonelul Cserey Vilmos era însărcinat cu conducerea organizației interne în Oradea Mare şi în Comitatul Bihor. Decretul purta ştampila Biroului de informații al armatei lui Horthy. Se dau mai jos, în traducere, două documente găsite asupra colonelului Cserey şi care fuseseră aduse de locotenentul Csapo:

Documentul nr. 1. Scopul şi intențiunea organizării interne. Scopul organizării este de a înființa o Ungarie independentă cu vechile hotare. Datoria organizării interne este de a organiza bărbații creştini, care au servit în fosta armată austro-ungară, pentru a-i pregăti ca să facă parte din armata națională care urmează a se înființa, precum şi prepararea iredentei pe baza realizării integrității țării şi liberării ei de sub jugul străin. Comandamentul din fiecare district va numi în fiecare comitat câte un conducător care va asuma conducerea militară a comitatului şi a partizanilor cauzei ungare. Dacă nu s-ar găsi persoane militare pentru acest serviciu, se vor numi persoane civile cărora li se vor ataşa câte un ofițer destoinic. Conducătorii comitatelor se vor sfătui personal cu conducătorii partizanilor din comitat, asupra organizării amănunțite a comitatului. Conducătorul comitatului va pune în capul fiecărui cerc câte un conducător, iar acesta, la rândul lui, va numi în fiecare comună câte un conducător, ofițer sau gradat după mărimea comunei. Conducătorul comunei [îi] va cerceta pe toți foştii militari şi [îi] va organiza pe cei apți pentru serviciu în companii de câte 100 [de] oameni şi o patrulă de asalt compusă din 10 oameni. În ceea ce priveşte recrutarea oamenilor se recomandă cea mai mare precauțiune: nu vor fi primiți decât foştii militari creştini, care să fie persoane de absolută încredere

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

necontaminate de bolşevism; se vor lua în primul rând ţăranii şi lucrătorii câmpului; iar numai în cazuri extreme, şi atunci aleşi cu atenţie, lucrătorii din fabrici şi industriaşii. Conducătorul cercului trebuie să cunoască pe fiecare comandant de companie (conducător de comună), iar comandantul de companie trebuie să cunoască pe fiecare om din unitatea lui. Comandantul de companie, ajutat de oamenii din patrula de asalt, este şi conducătorul moral al oamenilor încredinţaţi lui; le va inspira simţul naţional şi dragostea de patrie, convingându-i că organizarea serveşte un scop notabil şi că este o distincţie de a face parte din ea.

Dispoziţiunile luate de conducătorul cercului vor servi de bază unităţilor comunale. Când ar fi oportun, se poate forma din 3 companii din aceeaşi comună un batalion, şi strânge la un loc 3 batalioane pentru a forma un regiment. Batalioanele şi regimentele neapărat comandate de ofiţeri. Primul factor răspunzător este comandantul de companie, care trebuie să fie bine informat asupra oamenilor din compania lui şi asupra gradului lor de instrucţie. Comandantul de companie trebuie să aibă în vedere pregătirea specială a fiecărui om; va instrui servanţi pentru mitralieră şi tun. Conducătorul cercului va centraliza rapoartele despre mersul organizării, înaintându-le conducătorului comitatului. Odată cu recrutarea oamenilor vor trebui inventariate şi armele, şi muniţia de care se dispune. Acestea vor trebui să fie ţinute ascunse la particulari, iar comandanţii să fie bine informaţi la ce persoane sunt arme şi muniţiuni, şi câte anume. Dacă în zona cercului s-ar afla tunuri îngropate, trebuie să se formeze baterii din oamenii care au instrucţia de artilerie. Fiecare conducător comunal şi de cerc va înainta imediat, după terminarea organizării, un raport amănunţit cu date precise. Fiecare conducător de comitat va raporta la zi întâi a fiecărei luni datele asupra organizării, starea politică, numele persoanelor care desfăşoară o muncă asiduă în interesul neamului şi, eventual, numele persoanelor de neîncredere. Conducătorul comitatelor este dator să verifice dacă datele primite sunt adevărate. Comitatul organizat va primi ordine de la Comandament relativ la timpul când urmează ca oamenii să fie la dispoziţia sa, precum şi la scopul la care vor fi întrebuinţaţi. Se ţine foarte mult ca, în interesul scopului urmărit, existenţa organizărilor să fie strict secretă.

Documentul nr. 2. Decret de numire. Din ordinul forurilor competente, se însărcinează domnul locotenent-colonel Cserey Vilmos cu conducerea lucrărilor organizaţiei interne militare Oradei-Mari şi comitatul Bihor.

Simonfalvy, maior, şef de stat-major, Tokos, locotenent-colonel

Ştampila poartă cuvintele: Comandantul Suprem al Armatei Naţionale Maghiare.

Pentru conformitate, Maior Florin Georgescu[18]

Extras din raportul informativ Nr. 16.651 din 2 februarie 1920.

Miercuri-seară, 28 ianuarie 1920, au fost prinşi la vest de Csege, pe când treceau Tisa, agentul spion ungur Tamasy Tibor, sublocotenent în rezervă din biroul de informaţii al armatei lui Horthy, şi fratele său, dr. Pap Tibor; numiţii sunt originari din Cluj, şi anume: sunt fiii văduvei Tamasy Josefine din strada Monoster nr. 7, care este proprietara unor case şi a unei averi de circa 2 milioane. Agentul Tamasy Tibor a adus de la Budapesta un decret de numire la fel cu acela găsit la Oradea Mare la locotenent-colonelul Cserey. Decretul poartă ştampila Biroului de informaţii al lui Horthy şi este eliberat la 25 ianuarie 1920 şi conţinutul său, în traducere, este următorul: Carte de Plenipotenţă, domnul căpitan Boross Gyula este însărcinat, din ordinul forurilor superioare, cu înfiinţarea lucrărilor militare în comitatul Szolnok-Dobâca. Budapesta, 23 ianuarie 1920. Simonfalvy, maior. Ştampila are următoarea inscripţie: Comandamentul Suprem Naţional Maghiar. După declaraţiile sublocotenentului Tamasy Tibor,

[18] Maiorul Florin Georgescu, transferat din Regimentul 33 Artilerie la biroul I informaţii în mai 1918. Vezi Alin Spânu, *Nicolae Condeescu, Şeful Secţiei Informaţii din Marele Cartier General în Primul Război Mondial*, „Infosfera. Revistă de studii de securitate şi informaţii pentru apărare”, 2, 2010, 4, p. 62, 65.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

organizarea birourilor de stat-major de la comandamentul Horthy este următoarea: Grupa I formează secția de operații şi are mai multe birouri denumite cu litere; aşa, de exemplu, biroul I este biroul care se ocupă cu politica externă şi cu evidența. Conducătorul biroului este maiorul de stat-major Simonfalvy, acesta are ca ajutor pe căpitanul de husari Toot Gyula, ofițer activ. Grupa a II-a este secția de informații, condusă de maiorul de stat-major provenit din husari Stojakovici Döme. Grupul acesta are printre alte birouri şi biroul de spionaj contra României condus de căpitanul de stat-major Denk (activ) şi care poartă denumirea de biroul 2 b Denk. Are ca ajutoare pe căpitanul de stat-major Erb Gustav (activ) care dă paşapoartele şi legitimațiile falsificate (acest birou are copie de pe toate felurile de imprimate ale armatei române şi după toate ştampilele tuturor comandamentelor), iar ca al II-lea ajutor pe căpitanul de stat-major Fleischhacker.

Pentru conformitate, Maior Florin Georgescu

[A.N.I.C., fond Casa Regală, Anexa, dosar 100, file 19-23 (*Desăvârşirea*, p. 77-80, nr. 877]

***14*. 25 martie 1920, Bucureşti, Raport al însărcinatului cu afaceri al Franței la Bucureşti despre ultimele evoluții ale politicii României față de Rusia şi Ucraina, precum şi despre relațiile stabilite cu Polonia**

Le Chargé d'Affaires de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Je remercie Votre Excellence des renseignements qu'elle a bien voulu me faire parvenir par son télégramme 138-139 au sujet de l'attitude adoptée par le Gouvernement français et par le Conseil Suprême à l'égard de la Russie. Le Général Averesco m'a longuement entretenu hier des problèmes qui se posent pour les Etats limitrophes de l'ancien Russie. M'autorisant des termes de votre télégramme précité je lui ai indiqué les principes adoptés par le Conseil Suprême de Londres du 25 Février dernier. Le Général Averesco m'a dit: „Voilà la première fois que je reçois sur ce sujet une indication un peu précise. En prenant le pouvoir j'ai essayé de me documenter sur notre propre politique à l'égard du Gouvernement de Moscou, sur celle de la Pologne et celle des grandes Puissance. Personne aux Affaires Etrangères ni ailleurs n'a pu me donner aucune indication. M. Vaida-Voevod a certainement échangé des vues à Paris et à Londres sur ces questions. Il n'en n'a pas fait part à son Gouvernement. Sa réponse à la proposition des Soviets elle-même n'a été connue ici que par les journaux. Me voilà appelé à faire le choix d'une attitude à l'égard du Gouvernement russe. Quel est le principe qui doit régir nos rapports avec ce dernier? Les Etats limitrophes ont-ils pleins liberté pour traiter, sans tenir compte d'un intérêt supérieur européen? Au contraire, n'est-il pas préférable que tous les pays alliés s'entendent pour adopter une attitude commune? Cette entente doit-elle être restreinte aux deux Etats limitrophes, la Pologne et la Roumanie? Personne ne semble avoir d'idée là-dessus et d'ailleurs ce désarroi s'explique si l'on considère que la France et l'Angleterre paraissent avoir dans la question des points de vue diamétralement opposés". J'ai répondu au Président du Conseil que ce désarroi menaçait malheureusement de persister tant que ne serait pas levé le doute qui pèse sur l'Europe quant aux intentions réelles du Gouvernement de Moscou. Celui-ci se considère-t-il comme l'organe dirigeant d'un nouvel Etat, d'un Etat régulier désireux d'établir en tant qu'Etat des relations normales avec les autres Gouvernements d'Europe. Au contraire n'est-il que l'organe dirigeant d'un parti politique et social qui ne songe qu'à obtenir pour ses adeptes le libre passage vers les autres pays d'Europe dans un but de propagande. Dans le premier cas il est évident qu'il n'y a pas de gros inconvénients

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

à laisser les Etats limitrophes traiter à leur guise. Dans le second le péril serait immense, car si les agents bolcheviques peuvent se rendre à Varsovie ou à Bucarest, ils viendront aussi bien à Paris ou à Londres.

En tout cas, j'ai dit au Général Averesco que si une entente générale avec les Grandes Puissances offrait des difficultés, tout au moins les deux Etats limitrophes devaient-ils agir en étroite liaison et je regrettais la défiance persistante que je constate ici à l'égard de la Pologne. Je ne crois pas qu'il faille chercher à cette défiance une autre cause que le sentiment de jalousie suscitée chez les Roumains par toute espèce d'action entreprise à coté d'eux. Car à tout prendre, même si l'arrière pensée qu'ils prêtent aux Polonais de chercher à s'étendre jusqu'à la Mer Noire était réelle, l'accomplissement de ce dessein servirait à isoler la Roumanie de la future grande Russie, but qu'elle a essayé d'atteindre en favorisant la tentative de constitution d'une Ukraine indépendante. Quoi qu'il en soit, le Gouvernement roumain a répondu avec la plus mauvaise grâce à l'invitation du Gouvernement polonais à participer à l'élaboration de la réponse polonaise aux propositions des Soviets. Au lieu d'envoyer à Varsovie un représentant qualifié, il s'était d'abord contenté d'adresser des instructions à son ministre dans cette capitale. J'ai appris aujourd'hui d'un source sûre que c'est grâce à l'intervention directe du Roi ou plutôt de la Reine que l'on a finalement envoyé à Varsovie le Colonel Antonesco[19], chef d'Etat Major au Ministère de la Guerre, où il jouit d'une très grosse autorité, et qui a été suivi de deux membre du Parlement sans importance spéciale. Dans quel sens auront agi les envoyés roumains? On n'en sait rien encore ici; mais ils ont dû inciter les Polonais à la modération, sans y parvenir probablement. Ici on définit la différence d'attitude des deux pays limitrophes de la manière suivante (c'est un ministre du Cabinet actuel qui s'est exprimé ainsi): „La Pologne suit l'impulsion française, nous devons nous rallier au point de vue anglais”. M. Vaida-Voevod aurait pû modifier cette orientation. Le Ministre de Pologne m'a affirmé que l'ex premier roumain avait tout d'abord rédigé une réponse négative à l'avance des Soviets. Mais M. Lloyd George l'a converti et c'est sous l'influence de ce dernier qu'il a répondu favorablement à l'invitation venue de Moscou.

Il n'y a donc pas entente entre les deux pays limitrophes de la Russie. J'ai demandé à mon collègue de Pologne ce que signifiât d'après lui la formule citée plus haut: „La Pologne agit sous l'impulsion de la France”, et, au cas où dans la bouche de son auteur elle impliquait une politique de résistance active à l'égard de Russes, comment elle se conciliait avec le fait pour la Pologne d'avoir répondu aux avances de ces derniers. Le Commandante Skrinski m'a répondu comme il l'avait fait précédemment: „Notre réponse est tellement ferme, nos exigences tellement étendues que les Bolcheviks ne peuvent pas les accepter. Alors c'est la guerre. Elle aura lieu. Nous pouvons succomber. Dans le cas contraire nous ne devrons qu'à nous seuls notre succès et alors aucune action étrangère ne pourra intervenir dans l'établissement des nos frontières et de nos rapports avec nos voisins”.

Henri Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 262-264]

[19] **Ion Antonescu** (1882-1946), şef al Biroului Operaţii al Statului Major al Armatei de Nord (august-octombrie 1916), al Grupului de armate General Prezan (noiembrie 1916) şi al Marelui Cartier General (decembrie 1916-1919). Comandant al Şcolii Speciale de Cavalerie de la Sibiu (aprilie 1920-septembrie 1922), ataşat militar la Paris şi apoi la Londra (30 august 1922-14 iulie 1926), comandant al Regimentului 9 Roşiori (1927), comandant al Şcolii Superioare de Război (1927, 1929, 1931-1933) şi comandant al Brigăzilor 5, 6 şi 8 Roşiori (1929-1931). La 10 mai 1931 a fost avansat general de brigadă, iar la 12 decembrie 1933 a fost numit subşef al Marelui Stat Major (1 decembrie 1933-11 decembrie 1934). Ministru al apărării naționale (28 decembrie 1937-30 martie 1938). Preşedinte ale Consiliului de Miniştri şi conducător al statului (6 septembrie 1940-23 august 1944). A fost condamnat la moarte pentru crime de război prin sentința Tribunalului Poporului din 17 mai 1946.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***15*. 29 martie 1920, Bucureşti, Circulară a generalului Alexandru Averescu, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de interne, către prefecţii de judeţe, cărora le cere luarea de măsuri contra propagandei comuniste, prin cooperarea cu preoţii şi învăţătorii din sate**

Domnilor prefecţi de judeţe din Regat şi Transilvania,

Pe când, de jur-împrejurul ţării noastre, agenţii provocatori au semănat anarhia şi au contribuit la distrugerea economică a ţărilor cu mari bogăţii, România, graţie virtuţilor strămoşeşti ale fiilor ei, a rămas strajă neadormită contra tuturor tendinţelor de corupere şi de aţâţare. Ici-colo şi la noi, duşmanii ordinii încearcă, prin propagandă scrisă sau vorbită, să producă turburarea minţilor celor mulţi şi muncitori, făcând pe unii să creadă că nu se va face împroprietărirea, pe alţii că au drepturi, în mod egal, asupra tuturor bunurilor din ţară, în fine, încearcă să-i facă a crede că va fi mai bine într-o viaţă pe care ei le-o pregătesc. Aceste tendinţe anarhice şi distructive oriunde şi oricum s-ar ivi trebuiesc combătute cu toată energia. În acest scop o acţiune de contrapropagandă trebuie să pornească imediat. Ea trebuie să fie rezultatul acordului tuturor oamenilor de ordine, indiferent de gruparea politică căreia îi aparţin. Vă rugăm, deci, apelaţi călduros la toţi intelectualii din acel judeţ ca să se pună în serviciul acelei cauze. Rugaţi pe preoţi şi pe învăţători să facă din misiunea lor la sate un adevărat apostolat, rugaţi-i ca în predicile şi cuvântările lor să lumineze pe săteni şi să-i convingă că adevărata cale spre fericire nu o pot găsi decât prin muncă liniştită şi spornică. Faceţi apel la demobilizaţi ca să spună tuturor câte jertfe au făcut, pentru a păstra şi apăra pământul strămoşesc, şi să nu lase sub streaşină caselor lor să se oploşească oamenii distrugerii şi ai răului. Întrebuinţaţi, acolo unde este nevoie, şi pe invalizii de război care, suntem siguri, vor răspunde cu dragoste la apelul Dv. de a se face propagatorii liniştei, muncii şi ordinei. Acelora dintre invalizi care ar fi lipsiţi de mijloace, Ministerul le va plăti transportul şi o indemnizaţie de deplasare pe care o veţi aprecia, în raport cu cheltuielile ce vor fi nevoiţi să facă pentru îndeplinirea misiunii lor. Rezultatele obţinute de Dv. pe acest tărâm ni le veţi face cunoscute.

Preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru de interne, General Averescu

[Octavian Roske (coord.), *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. III, *1 ianuarie 1920-3 februarie 1921*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, p. 73-74, doc. nr. 32]

***16*. 5 aprilie 1920, Extras din informarea săptămânală a Ambasadei Franţei la Bucureşti către Ministerul de Externe în legătură cu situaţia din Banat şi animozităţile create de iredentismul ungar**

Compte-rendu de renseignements, 5 Avril 1920, No. 2. Renseignements Généraux Banat de Temesvar (Roumanie), (Bon informateur). Le chauvinisme latent de la population d'origine Hongroise donne à l'irrédentisme dans le Banat une forme aiguë. Cet irrédentisme est d'autant plus redoutable que c'est un terrain de colonisation allemande, que les magnats magyares malgré leur sympathie pour la France sont convaincus du relèvement prochain de l'Allemagne et qu'ils ont le plus profond mépris pour leurs maîtres Roumains. Si les administrations sont actuellement dirigées par les Roumains de l'Ancien Royaume, tous les cadres subalternes sont Hongrois, banques, commerce et industrie sont tenus par les Hongrois. La presque totalité du personnel des chemins de fer est Hongrois. En un mot, les Hongrois du Banat sont maintenus par l'état du siège, ils ne sont nullement matés par les Roumains. L'influence allemande paraît devoir être aussi grande qu'elle était avant la guerre et tout ce que la France avait gagné en

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

influence au moment de l'occupation du Sud de la Hongrie elle est en train de la perdre. Une Association secrète, politique et militaire („M.O.V.E.”), ayant pour but le retour de la Hongrie à ses anciennes frontières, recrute de nombreux adhérents dans toutes les classes de la société (les Juifs exclus). Elles est présidée par le Général d'État Major Gombos[20] et a des filiales dans toutes les villes ayant des garnisons importantes.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1203, rola 99, cadru 401 (*Desăvârşirea*, p. 116-117, nr. 885)]

17. 10-16 aprilie 1920, Ploieşti, Buletin de informații al Diviziei 13 referitor la acțiunile socialiştilor şi comuniştilor desfăşurate în mai multe localități, precum şi la starea de spirit a militarilor şi civililor

Secret. Divizia 13, serviciul de stat-major, biroul II, Buletin de informații no. 60 de la 10-16 aprilie 1920 stil nou.

Întruniri. În ziua de 13 aprilie a avut loc la Clubul Socialist din Ploieşti Congresul Federației Socialiste din Prahova, cu delegați din cele 15 secțiuni din județ, pentru fixarea candidaturilor la viitoarele alegeri. Au fost aleşi, cu majoritate de voturi, pentru Cameră următorii: Dunăreanu, Dobrogeanu-Gherea[21], Urlățeanu, M. Bălineanu, N. Marian (chelner), I. Marinescu, Gh. Nicolaescu, Carol Barta [Bartha[22]]. Pentru Senat: C. Dobrogeanu-Gherea (bătrânul)[23], Nicolae Lambru[24], C. Popovici[25] şi N. Stroescu[26]. În ziua de 13 aprilie a avut loc în sala „Cooperativa” din Ploieşti o întrunire a fruntaşilor politici din partidul d-lui Tache [Take] Ionescu. Au vorbit Bucur Spirescu[27], Gogu Zamfirescu, A. Constantinescu, Luca Elefterescu[28], Barbu Georgescu, Gh. C. Dobrescu[29] şi N.M. Pârvulescu[30] despre luptele politice şi organizarea partidelor.

---

[20] **Gyula Gömbös** (1886-1936), ofițer de carieră, adept al desprinderii Ungariei din monarhia dualistă. După instalarea regimului bolşevic, a creat această grupare paramilitară şi a devenit ministrul de război al guvernului de la Szeged, iar după instalarea lui Horthy la putere, s-a implicat în represiune şi în combaterea tentativei de preluare a puterii de către Carol IV de Habsburg.

[21] **Alexandru Dobrogeanu-Gherea** (1879-1937), militant socialist. A făcut parte din delegația care a acceptat afilierea la Komintern. A ocupat mai multe funcții în Partidul Comunist din România între 1921 şi 1924 şi a fost ales deputat în 1924. În 1932 a emigrat în URSS, unde a sfârşit prin a fi executat în timpul marii terori staliniste.

[22] **Carol Bartha**, social-democrat originar din Braşov. A făcut parte din gruparea care se pronunța pentru afilierea cu rezerve la Komintern şi păstrarea unității mişcării socialiste. Membru în conducerea Partidului Social-Democrat între 1933 şi 1938. În 1939 a aderat la Frontul Renaşterii Naționale.

[23] **Constantin Dobrogeanu-Gherea** (1855-1920), militant socialist, ziarist şi scriitor, membru marcant al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (preşedinte al acestuia până în 1899) şi al Partidului Social Democrat Român reînființat în 1910. Principalele opere politice: „Ce vor socialiştii români?” (1886); „Neoiobăgia. Studiu economico-sociologic al problemei noastre agrare” (1910).

[24] **Nicolae Lambru**, țăran din județul Prahova, socialist, apoi comunist. Candidat la alegerile din 1919 şi 1922.

[25] **Constantin Popovici** (1876-1940), membru al Partidului Social Democrat, secretarul Comisiei Generale a Uniunii Sindicatelor. În iunie 1932 gruparea Constantin Popovici s-a desprins din PSD, iar în august 1933 a fuzionat cu Partidul Socialist Independent din România, acesta devenind astfel Partidul Socialist Unitar.

[26] **Nicolae Stroescu**, avocat ploieştean, membru marcant al secțiunii Ploieşti a Partidului Social-Democrat.

[27] **Bucur Spirescu** (1856-?), profesor de matematică, membru al Partidului Conservator-Democrat.

[28] **Luca Elefterescu** (1853-1925), magistrat şi om politic. Prefect al județului Prahova (1893-1895, 1900-1901, 1904-1907, 1910-1914) şi preşedintele organizației locale a Partidului Conservator.

[29] **Gheorghe C. Dobrescu**, primar în perioada 1905-1907. A introdus sistemul de alimentare cu apă în orașul Ploieşti.

[30] **Nicolae M. Pârvulescu** (1878-?), avocat, decan al Baroului Prahova (1921-1941).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Starea de spirit a populației. În urma zvonurilor că se vor mai mări dările către stat, populația se arată foarte nemulțumită. Discuția de căpetenie a populației, în special a țăranilor, o formează chestia pământului şi împroprietărirea. Din cauza întârzierii aplicării acestor măsuri, ei se arată neîncrezători promisiunilor guvernului Averescu, iar în urma propagandei socialiste, cum că dl general Averescu s-ar fi unit cu Brătianu şi Marghiloman[31] şi că promisiunile de împroprietărire ar fi numai nişte simple ficțiuni, parte din ei se arată chiar ostili, criticând acest guvern. În privința alegerilor, țăranii se împart în mai multe categorii: unii cu socialiştii, alții cu averescienii, iar parte sunt neutri, căci ei declară că orice guvern promite mult până se vede la putere, iar în urmă nici nu se mai gândeşte la nevoile populației. Socialiştii fac mari eforturi pentru a fi susținuți de către țărani.

Starea de spirit a trupei. În ziua de 5 aprilie, sosind în gara Ploieşti un tren permisionar cu soldați demobilizați venind din Basarabia şi defectându-se maşina, soldații au provocat scandal forțând pe mecanicul care conducea trenul accelerat Galați-Bucureşti şi care tocmai sosise în gara Ploieşti să ataşeze maşina la trenul permisionar, vociferând şi strigând că atunci când țara a avut nevoie de ei i-a trimis în Basarabia în 2 zile, iar acum când sunt demobilizați, trebuie să facă 15 zile până acasă. Mecanicul, refuzând categoric, s-a produs un tumult, în care timp au intervenit mai mulți ofițeri, căutând a convinge pe soldații intransigenți că se va repara maşina, însă n-au fost ascultați. Intervenind, în cele din urmă, un domn general, care se găsea în trenul accelerat, soldații s-au răspândit. Este de semnalat că acest tren de permisionari era condus de către ofițeri, ale căror nume le-au luat dl general pentru a raporta Marelui Stat Major. Şeful stației pentru aplanarea acestei întâmplări a dispus anularea plecării unui tren pentru Predeal şi luând maşina, a ataşat-o la trenul permisionar cu demobilizați.

Diverse. În ziua de 9 aprilie a sosit la Ploieşti câte o delegațiune socialistă de la Brăila şi Galați cu scopul de a lua contact cu capii socialişti pentru a pune candidatura de deputat la Ploieşti, Brăila şi Galați a socialistului Bujor[32], actualmente arestat la fortul Jilava. Într-o şedință secretă, s-a discutat planul pentru evadarea numitului socialist, în modul următor: fiecare sindicat va trimite câte un delegat la Bucureşti, de unde, travestiți în lucrători, să se poată apropia de închisoare pentru aplicarea planului. Tot la această şedință, în urma mai multor discuțiuni, au căzut cu toții de acord pentru aderarea la Internaționala III-a. Lăcătuşii din depoul C.F.R. Ploieşti au înaintat Direcțiunii Generale un memoriu prin care au cerut să li se mărească sporul pentru scumpirea traiului. Direcțiunea Generală a respins însă acest memoriu şi a luat dispoziții ca să li se procure alimente cu prețuri reduse şi să înființeze în toate stațiunile mai

[31] **Alexandru Marghiloman** (1854-1925). Studii juridice la Paris. Din 1884, membru al Partidului Conservator şi şef al acestuia din 1914. A deținut mai multe portofolii (justiție, lucrări publice, agricultură, industrie, comerț şi domenii, externe, interne, finanțe) în diverse guverne conservatoare. După izbucnirea războiului, s-a pronunțat pentru o neutralitate favorabilă Puterilor Centrale. În timpul guvernului pe care l-a condus în perioada 5 martie-24 octombrie 1918, România a trebuit să accepte o pace nefavorabilă cu Puterile Centrale (Tratatul de la Bucureşti din 7 mai 1918), pe fondul situației dificile create de trădarea aliatului rus şi de declanşarea revoluției bolşevice. Tot în timpul mandatului său, Sfatul Țării de la Chişinău a votat unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918. Considerat în mod nedrept a fi un trădător, în realitate Marghiloman a acționat cu abilitate pentru salvarea a ceea ce mai rămăsese din statul român, precum şi a dinastiei sale. După terminarea războiului, Marghiloman a încercat fără prea mult succes revigorarea conservatorismului, creând Partidul Conservator Progresist.

[32] **Mihail Gheorghiu Bujor** (1881-1964). Studii juridice la Iaşi. Membru al Partidului Social-Democrat din 1899. Redactor-şef la „România muncitoare". A participat la reorganizarea Partidului Social-Democrat (1910). În timpul refugiului în Moldova a devenit adept al bolşevismului. După ce a fost arestat pentru o scurtă perioadă, a fost eliberat la presiunea soldaților ruşi. Refugiat la Odessa, a organizat detaşamente românești înarmate în speranța de a instiga la revoluție în România. S-a întors în România la sfârşitul anului 1919. A fost arestat în martie 1920 şi condamnat la moarte pentru trădare (pedeapsă comutată în muncă silnică pe viață). După instaurarea regimului comunist a ocupat mai multe funcții politice minore.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

importante, unde funcționarii ceferişti să poată găsi în orice timp alimente mai ieftine pentru a nu fi speculați de restauratorii de prin gări. În ziua de 26 martie s-a lansat printre muncitorii organizați în sindicatul Câmpina o listă de subscripție pentru lucrătorii tipografi grevişti din Bucureşti, în realitate însă suma care s-a ridicat la 15.000 lei s-a trimis la Comitetul Central de la Bucureşti pentru deplasarea şi propaganda agenților revoluționari din România care fac legătură cu comitetele revoluționare din Rusia etc.

În ziua de 29 martie a sosit în Câmpina, venind din Rusia, socialistul revoluționar român I. Gheorghiu, cunoscut om de încredere al capului socialist decedat Ştefan Gheorghiu[33] şi care, înainte de intrarea noastră în război, a plecat în Rusia dându-se ca maistru sondor la schela Baku şi având legături cu comitetele revoluționare ruse. Acest individ a ținut o întrunire secretă la „Casa Poporului” din Câmpina, făcând o descriere amănunțită asupra revoluției în Rusia, organizarea sovietelor şi activitatea lui Lenin în anii 1916-1917, cum şi acțiunea de propagandă revoluționară desfăşurată prin agenții săi, în mod abil şi neobservat, înaintea izbucnirii revoluției ruse. Prezența şi activitatea numitului I. Gheorghiu în țară, imediat după arestarea lui Bujor, pare a agita spiritele socialiste şi a tulbura ordinea şi siguranța statului. Ni se semnalează că la „Casa Poporului” din Câmpina se țin în fiecare zi întruniri socialiste cu caracter bolşevist, se face propagandă pentru aderare la Internaționala a III-a, strigându-se „Trăiască revoluția comunistă” şi se propagă lupta de clasă de către conferențiari, care propagandă idei comuniste şi anarhice.

Garnizoana Bârlad a pus în urmărire pe mecanicul Bozianu, cu serviciul la Ghidigeni, şi pe plutonierul Roman, din Regimentul 3 Roşiori, bănuiți că ar adera la ideile socialiştilor. Făcându-se o percheziție la domiciliul plutonierului Roman, s-au găsit numere din ziarul „Socialismul” şi „Chemarea”. A fost pus în supraveghere severă de către regiment. Partidul Socialist din Bârlad, în urma instrucțiunilor primite de la centru, a întreprins o vie propagandă în vederea alegerilor. În garnizoana Râmnicu Sărat s-a înființat un comitet din notabilitățile oraşului şi județului, împreună cu un delegat al garnizoanei, în scopul ca prin conferințe, sfaturi, broşuri etc. să combată ideile socialist-comuniste. Se semnalează că majoritatea evreilor din Câmpina s-au înscris în Partidul Socialist făcând o întinsă propagandă internaționalistă în rândurile muncitorilor pentru a câştiga câți mai mulți adepți de partea lor, încearcă prin diferite sume de bani de a corupe pe capii socialişti-internaționalişti, pe care caută, pe toate căile, a-i convinge că viitorul este al Partidului Socialist internaționalist, căci are majoritatea muncitorilor din țară, legături strânse şi solide cu străinătatea şi mijloace materiale suficiente. Propaganda lor periculoasă nu se mărgineşte de a o face numai în rândurile muncitorilor şi a pătruns în rândurile țăranilor plugari şi funcționarilor petrolişti şi încearcă chiar, prin diferite mijloace, de a câştiga simpatia soldaților din regiunea Câmpina asupra cărora se exercită o vie propagandă socialistă prin cooperativa şi cinematograful „Casa Poporului”, unde, în mod discret, li se distribuie soldaților țigări, tutun şi diferite articole de coloniale cu prețuri derizorii şi chiar în mod gratuit; li se permite intrarea gratuită în sala cinematografului şi sunt invitați prin diferite localuri publice, în care timp propagandiştii caută să-i formeze în direcțiunea idealului socialist-internaționalist. În urma investigațiunilor s-a stabilit că legătura între Comitetul socialist din Câmpina şi Comitetul Central Bucureşti se face prin evreul Schein şi prin Giuberti Finatu din Câmpina, actualmente soldat, contingent 1920, Batalionul de Specialități Bucureşti, care se îmbracă în haine civile, ia parte la toate întrunirile şi conferințele intime care se țin de către Comitetul Partidului Socialist, iar în parcursul drumului Bucureşti-Câmpina şi retur, îmbrăcat în uniformă, face propagandă cu caracter primejdios printre soldați şi țărani. (S-a comunicat Direcțiunii Poliției şi Siguranței Generale Bucureşti şi Comandamentului Militar

[33] **Ştefan Gheorghiu** (1879-1914), activist sindical de orientare anarhistă. A fost implicat în crearea Confederației generale a sindicatelor (1906) şi în reorganizarea Partidului Social-Democrat (1910) şi în editarea gazetei „România muncitoare”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Câmpina.) Printre socialiştii prahoveni circulă zvonul că din Franţa s-a comunicat ca să adere cu toţii la Internaţionala a III-a şi că, în curând, se va declara greva generală timp de 24 de ore în toată Europa.

Din ordin, Şef de Stat Major, Şeful Biroului II, Colonel, indescifrabil, Căpitan, indescifrabil

[Octavian Roske (coord.), *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. III, *1 ianuarie 1920-3 februarie 1921*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, p. 94-96, doc. nr. 42]

18. 25 aprilie 1920, Cluj, Raport al Subinspectoratului General al Siguranţei din Transilvania despre necesitatea instituirii unor structuri de propagandă şi contrapropagandă în toate provinciile României, pentru combaterea comunismului şi iredentismului

Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, nr. 1546. Domniei Sale Domnului Preşedinte al Consiliului de Miniştri.

Domnule Preşedinte de Consiliu, Serviciul Special de Siguranţă din Oradia-Mare, prin raportul No. 483 din 2.IV.1920 a făcut cunoscut Subinspectoratului General al Siguranţei din Transilvania următoarele:

1. Populaţia Judeţului Bihor şi a tuturor judeţelor de la frontiera Ungariei – din cauza vitregiei cu care a fost tratată de maghiari – are conştiinţa naţională mult întunecată, şi aceasta înlesneşte foarte mult propaganda tendenţioasă a agenţilor maghiari.

2. Propaganda naţională pe care ar trebui s-o facă şcoala şi biserica este foarte slabă din cauză că atât preoţii, cât şi învăţătorii se tem de reîntoarcerea stăpânirii maghiare.

3. Inspecţiunile făcute de către ofiţerii Grupului Tisa nu şi-au avut ecoul decât la oraşe.

4. Presă românească nu este în aceste ţinuturi, pe când ungurii au vreo zece ziare, numai în ţinutul Bihorului.

5. Din cauza unităţilor puţine de grăniceri – un pluton pe 20 kilometri –, frontiera este continuu deschisă spionilor şi propagandiştilor unguri.

6. Lipsa de medici în aceste ţinuturi face ca populaţia să treacă în Ungaria pentru căutarea sănătăţii, ceea ce facilitează propaganda maghiară.

Cele expuse învederând o situaţiune destul de critică din punct de vedere naţional şi al ordinei interne, am onoare a vă ruga să binevoiţi a lua în consideraţie următoarele propuneri:

1. Să ia fiinţă o secţie de contrapropagandă.

2. Să se pună fie la dispoziţia acestei secţii, fie la dispoziţia organelor ce veţi crede fondurile necesare pentru o contrapropagandă naţională intensă în aceste ţinuturi.

3. Să apară şi să se susţină, în aceste ţinuturi, o presă strict naţională, căreia să i se dea o cât mai largă răspândire în masele populare.

4. Cordonul militar de la frontieră – trupele de grăniceri – să fie cât mai bine închegat, mărind numărul acestor unităţi şi cel al poliţiei de frontieră.

5. Să se dea instrucţiuni speciale organelor de poliţie în sensul celor de mai sus.

6. Să se studieze chestiunea sanitară a acestor ţinuturi şi să se dea medicii necesari.

Ministru de Război, General Răşcanu[34]

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent. Secţia siguranţa generală, inv. 1114, Dosar 3-1920, fila 217]

[34] **Ioan Răşcanu** (1878-1952). În timpul războiului a fost şeful Secţiei Operaţii din Marele Cartier General, comandant al Brigăzii 15 Artilerie şi al Diviziei 1 Vânători. Ministru de Război în guvernele Văitoianu (27 septembrie-30 noiembrie 1919), Vaida-Voevod (1 decembrie 1919-12 martie 1920) şi Averescu (13 martie 1920-16 decembrie 1921).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***19*. 28 aprilie 1920 şi 5 mai 1920, Ministrul Franței la Roma informează că prim-ministrul Italiei a afirmat că România ar trebui să cedeze Transilvania Ungariei**

J'ai eu du Prince Ghika, avant de quitter San Remo que M. Nitti avait dit aux correspondants roumains reçus par lui à l'occasion de la Conférence que la Roumanie agirait sagement en rendant la Transylvanie à la Hongrie, attendu qu'elle serait bien obligée tôt ou tard, à la restituer. Les correspondants en question, m'a dit le Prince Ghika, n'ont pas osé envoyer à leurs journaux ces propos étranges. Nous n'avons pas les mêmes raisons pour qu'il ne soient pas connus à Bucarest. Il serait donc utile de les transmettre à notre représentant en Roumanie.

Barrère[35]

Dans mon télégramme No. 1001, je rapportais des propos tenus par M. Nitti a San Remo a un journaliste roumain concernant l'abandon éventuel de la Transylvanie à la Hongrie. M. Lahovary[36] me dit que le rapport en est parvenu au Gouvernement de Bucarest, qu'il a causé dans les milieux roumains une vive irritation contre l'Italie, et que la personne du Président du Conseil italien y est fort attaquée.

Barrère

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 187, cadre 775, 777]

***20*. 10 mai 1920, Raport al prefectului județului Cojocna asupra unor activități subversive desfăşurate de persoane refugiate din Ungaria, care participaseră la revoluția bolşevică şi care au indus în eroare autoritățile române de la Cluj**

De la Prefectura județului Cojocna. În ziua de 10 mai 1920, cu nr. 2 confidențial, am avut onoarea a vă raporta următoarele asupra redactorilor ziarului „Új Ember” şi activității lor în acest oraş. Alăturându-vă anexatele amănunte asupra redactorilor ziarului „Új Ember”, precum şi ale altor două persoane, mă simt dator a vă comunica impresiunea mea asupra activității lor în acest oraş. Foaia ce este publicată de aceşti domni şi care a luat caracterul unei publicațiuni proromâne nu reprezintă decât cea mai puțin importantă parte din ocupațiunile lor. Sub scutul acestei atitudini, care în urma unor garanții date, ştiu că le va atrage bunăvoința autorităților române, ei duc precum mai odinioară la Budapesta o activă operă de organizare revoluționară, al cărei rezultat îl vedem în întocmirile succesive şi cu caracter uniform ale diferitelor sindicate profesionale care s-au alcătuit de la sosirea lor. Rolul nefast al acestor domni, asupra căruia desigur cercetările polițieneşti vor putea da amănunte interesante, este dovedit „a priori” prin originea lor şi prin ocupațiunile lor precedente. Pericolul prezenței acestor domni a fost recunoscut față de mine de către domnul Flueraş[37], preşedintele Partidului Socialist din Ardeal. La unele asigurări ce-i ceream, domnia sa mi-a declarat a nu lua răspunderea acțiunii grupului elementelor emigrate din Ungaria, în special a persoanelor semnalate aici, garantându-mi din contra caracterul românesc a orişicărei mişcări controlate de domnia sa.

[35] **Camille Barrère** (1851-1940), ambasadorul Franței la Roma între 1897 şi 1924.

[36] **Alexandru Emanuel Lahovary** (1855-1950), diplomat cu misiuni la Sankt Petersburg, Constantinopol, Viena, Belgrad. Ministru la Paris între 1 octombrie 1908 şi 11 octombrie 1917. Ministru la Roma între 2 decembrie 1917 şi 1 februarie 1928.

[37] **Ioan Flueraş** (1882-1953), muncitor, membru al Partidului Social-Democrat din Ungaria, ales în Consiliul Național Român Central. Vice-preşedinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Membru al delegației la Conferința de Pace de la Paris. După 1918 şi-a continuat activitatea ca om politic social-democrat. În 1946 a refuzat colaborarea cu comuniştii. A fost arestat în 1948 şi a murit în temnița de la Gherla.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Domnul Flueraş şi-a exprimat mirarea că autoritățile româneşti au lăsat aşa de uşor ca refugiații bolşevişti din Budapesta să se răspândească în toată țara, formând astfel în mod automatic o organizație gata alcătuită prin legăturile la precedenta. Faptul că poliția acestui oraş a găsit cu cale să întrebuințeze persoanele semnalate aici la publicarea unei foi pro-româneşti, faptul că ele din abilitate s-au predat imediat la aceasta nu micşorează nici pericolul ca aceste persoane îl reprezintă, nici răspunderea celor ce le-au dat un rost şi o uşurință de acțiune pe care nu o aveau, accelerând astfel procesul de propagandă revoluționară la care Ardealul este poate supus. Propun cu insistență, ca domnii redactori ai ziarului „Új Ember" pomeniți în alăturata listă să fie cât mai neîntârziat expulzați, ca domnii Sándor Garbai şi Dr. Lajos Faludy să fie căutați şi să aibă aceeaşi soartă.

Redactorii ziarului „Új Ember", Imre Roboz. Rol important sub regimul lui Béla Kun. S-a semnalat prin articolele cele mai violente la adresa României în ziarul „Nezedek". Liber în Cluj. Béla Roboz. Unul din cei mai faimoşi terorişti din Budapesta, prietenul tuturor conducătorilor bolşevişti unguri. A venit cu fonduri destul de însemnate. Liber în Cluj. Ernö Györi, fugit din Budapesta, comunist cunoscut. Liber în Cluj. Akos Gara[38], jurnalist din Oradea Mare. Redactor la ziarul „Munkas ujsag" sub comună. Ziar suprimat de către autoritățile române din cauza tendințelor bolşeviste. Liber în Cluj. Jakob Székely, redactor la acelaşi ziar. În timpul ocupației române s-a refugiat la Budapesta, şi vine de acolo. Liber în Cluj. Imre Székely, idem, liber în Cluj. Dr. Alois Forizs, advocat la Budapesta, secretar la jurnalul „Munka Szovetseg". A fost în Budapesta în timpul comunei. Preşedintele „Sindicatului advocaților bolşevişti". Personaj important şi om de încredere al lui Béla Kun. Liber în Cluj. Dr. Lajos Faludy. A venit din Budapesta cu Imre Roboz, a fost unul din secretarii lui Béla Kun. A circulat liber în Cluj, a plecat nestingherit. Sándor Garbay. Considerat la Budapesta conducătorul mişcării sovietiste din Transilvania, analogul d-lui Racotsky. A circulat liber în Cluj, a plecat nestingherit. Bela Pusztay, comunist din Budapesta întrebuințat de Siguranța română.

În urma unei observări ulterioare de trei luni mă cred astăzi îndreptățit a reînnoi şi toate afirmațiunile mele asupra primejdiei cauzate de prezența în Cluj a acestor domni şi cererea expulzării făcute. Aprecierea Siguranței asupra efectului ce trebuie să-l aibă publicarea ziarului „Új Ember" a fost cu totul greşită. Acludând (*sic!*) la redacția acestui ziar „tovarăşii" ce au funcționat atâtea luni de zile în serviciile cele mai urâte ale lui Béla Kun, formând astfel un personal care întruneşte unanimitatea indignărilor maghiare pornite din toate clasele aproape şi încredințându-le apărarea intereselor româneşti, Serviciul Siguranței mergea ca de bunăvoie la învrăjbirea raporturilor româno-maghiare, pune în inferioritate vădită cauza noastră prin dureroasa cădere de prestigiu adusă de apărătorii aleşi. „Új Ember", jurnal pur bolşevic, care într-o serie de articole anarchie şi scandaloase şi defăimătoare strecoară şi câte o critică aspră a teroarei albe din Budapesta nu poate servi cauza românească. Niciun suflet cinstit sau cuminte nu va fi câştigat de „Új Ember" din Ardeal, după cum nici nu ar putea fi câştigat în România veche de către un ziar al cărui redactor ar fi Rakovsky. „Új Ember"-ul, departe de a fi de vreun ajutor, este, cel puțin în județul meu, din punctul de vedere național un element de bine, socotim şi din punct de vedere social un periculos mijloc de propagandă a ideilor anarchice. Procesul de apropiere etnică atât de lent prin el însuşi ar fi în întregime nimicit dacă am continua a identifica cauza românească cu cea a lui Imre Roboz şi Béla Kun. De altfel, chiar admițând utilitatea „Új Ember"-ului din punctul de vedere al românismului, caracterul său anarchic scoate orişice influență în afară de clasa socială la care se adresează. Răspândirea acestui ziar sau protecțiunea lui de către autoritățile noastre înşelate de o aparință de utilitate ar duce la confusiunile cele mai periculoase. Rog să binevoiți a examina considerațiunile precedente, când față de măsurile ce aş putea fi silit să le iau în ceea ce priveşte apariția şi redactorii

[38] **Akos Gara** (1877-1944), ziarist şi scriitor originar din Oradea stabilit la Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ziarului „Új Ember”. Serviciul Siguranței căruia îi revine a-şi dezvolta punctul său de vedere. Primiți, vă rog, d-le, asigurarea celei mai înalte mele considerațiuni.

Prefectul de Cluj şi Cojocna către Ministeriul de Interne, Bucureşti

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 2-1920 I, file 133-136]

***21*. 11 mai 1920, Memoriu al vicarului episcopiei de Oradea, Roman Ciorogariu, asupra necesității înființării unei reviste care să susțină propaganda românească şi să combată propaganda maghiară**

Onoratului Secretariat General al Ministerul Instrucțiunii şi al Cultelor în Cluj.

La recedarea din 17 aprilie 1920 de sub nr. 25278/1919 secția I cu reverență vă suştern în copie dispoziția luată pentru combaterea propagandei organizate de agenții Ungariei contra integrității statului român. Dacă se va îndeplini, scaunul episcopesc ortodox din Oradea Mare, la care aparțin mai bine de 230.000 de suflete credincioşi, propaganda aceasta se va putea face cu mai multă autoritate prin vizitațiunile canonice ale viitorului episcop, care adună mai mult popor, şi au darul impresiilor mari asupra unui popor care în unele părți n-a văzut episcop de mai bine de 200 de ani, de când nu s-a îndeplinit scaunul episcopesc din Oradea Mare. O vizitațiune canonică a unui episcop face mai multe decât toate ordonanțele şi adunările poporale. Sigur vă este cunoscută activitatea mea ziaristică din Arad şi propaganda ce am făcut în „Tribuna Bihorului” de la adunarea națională de la Alba Iulia până la intrarea armatei române în Oradea Mare. Vreau să zic cunosc bine meseria gazetăriei. Mă ofer a îndruma eu propaganda românismului în o revistă diocezană săptămânală, care ar fi totodată organul oficios al eparhiei, dacă mi s-ar pune un ajutor anual de coroane 30.000 plătibil în 4 rate lunare. Această revistă ar putea apărea la începutul lunii iunie. Această revistă ar fi scutită de inconvenientele unui ziar de partid şi ar servi numai educația cetățenească, prin aceea că ar fi călăuza preotului şi învățătorului în acțiunea sa de propagandă. Fără această călăuză preotul şi învățătorul poate să rătăcească în aplicarea metodei de propagandă. Întrucât ați accepta acest plan de propagandă în scris, vă rog a-mi da răspuns şi a-mi pune la dispoziție suma cerută.

Oradea Mare, la 11 mai 1920

Roman Ciorogariu[39], vicar episcopal

În timpul din urmă se ivesc tot mai multe simptome ale unei propagande sistematice pentru reîntregirea Ungariei. Se răspândesc printre şirele ziarelor şi cu grai viu zvonuri false că ungurii vor ocupa în scurt timp Ardealul. Prin întârzieri de trenuri şi prin întârzierea trenurilor de alimente caută să producă nemulțumire în popor, ca astfel tot felul de agenți să poată exploata nemulțumirea aceasta îndemnând poporul la revoltă. S-a produs astfel în multe părți atmosfera de îngrijorare, ici-colo, unde poporul a rămas fără conducători harnici, chiar o panică între popor. Toate aceste apucături şi acțiuni subversive sunt bine cunoscute de oamenii serioşi de la noi, atât în ce priveşte originea lor, cât şi scopul infernal ce-l urmăresc. În anul trecut, când se organizase propaganda contelui Karoly Gyula, mai apoi a lui Kun Béla contra alipirii noastre la România, v-am dat instrucții cum să se organizeze în cercuri de propagandă preoții şi învățătorii noştri, cu atragerea fruntaşilor care au influență asupra maselor poporu-

[39] **Roman Ciorogariu** (1852-1936), teolog şi pedagog greco-catolic, cu studii universitare la Leipzig şi Bonn. Profesor la Institutul Teologic-Pedagogic din Arad din 1880 (director între 1901 şi 1916). Ca membru al Partidului Național Român, s-a implicat în activități culturale şi politice. În octombrie 1917 a fost numit episcop vicar de Oradea, iar la 16 octombrie 1920 a fost ales episcop. Senator în primul guvern al României Mari.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lui, pentru combaterea acelor agenți străini şi luminarea poporului nostru asupra viitorului mai bun ce-l aşteaptă în România Mare. Reînnoiesc acel metod de a combate propaganda străină între poporul nostru. Îndeosebi insist a îndruma preoțimea la predici, conferințe şi consfătuiri particulare cu poporenii, în care să se explice greutățile începutului, agravate şi de sistemul de guvernare nenorocos al fostului Consiliu Dirigent. După ce se va produce stabilitate în guvernământul țării, toate se vor îndrepta. Cugete-se toți la aceea ce este în Ungaria şi să se teamă a ajunge pe soarta celor rămaşi în Ungaria. Ferind astfel deoparte poporul de molipsirea anti-românească, de altă parte fără preget să fie dați pe mâna forurilor siguranței publice agitatorii contra integrității statului român. Îndeosebi sunteți poftiți a vă întocmi programul examenului astfel, ca în fiecare comună să se facă examenele cu mare solemnitate şi cu participarea oficioasă a comitetelor parohiale, precum şi invitarea prealabilă a părinților şi peste tot a sătenilor, cu un cuvânt să se facă din examene o serbare şcolară la care protopresbiterul având să prezideze însuşi toate examenele, să aibă ocazia a ține cuvântări patriotice poporului adunat în jurul şcoalei.

Oradea Mare, la 11 mai 1920

Consistorul eparhial ortodox român, Roman Ciorogariu, Arhimandrit, vicar episcopesc

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 2-1920 I, file 81-83]

***22*. 12 mai 1920, Bucureşti, Raportul ministrului plenipotențiar al Poloniei la Bucureşti, Skrzynski, către Stanislaw Patek[40], ministrul de externe al Poloniei, referitor la vizita generalului Rozwadowski[41] la Bucureşti. S-a discutat despre necesitatea încheierii unei alianțe între cele două state, atunci când va interveni un moment oportun, după semnarea Tratatului cu Ungaria şi după stabilizarea situației politice interne**

Legația Poloneză din Bucureşti, 12 mai 1920, Nr. 250/P, Raport nr. 42a

Alianța româno-polonă

Către Domnul ministru al afacerilor străine din Varşovia

În timpul şederii de două săptămâni a generalului Rozwadowski la Bucureşti am avut în prezența lui câteva întâlniri cu generalul Averescu, cu ministrul afacerilor străine, cu ministrul de război, cu şeful Statului Major, nu o dată şi cu participarea Regelui.

Efectele pozitive ale acestor conferințe sunt următoarele:

1) Coroana şi guvernul sunt convinşi de necesitatea alianței polono-române şi se vor îndrepta spre ea;

2) Nu vor semna niciun acord şi nici nu vor efectua negocieri al căror conținut este îndreptat împotriva Poloniei (mai ales – ceea ce a fost subliniat – cu cehii);

[40] **Stanislaw Patek** (1866-1944), jurist, om politic şi diplomat polonez, reprezentant al Poloniei la Conferința de Pace, ministru de externe (16 decembrie 1919-6 iunie 1920), ministru plenipotențiar la Tokio (1921- 1926), la Moscova (1926-1932), la Washington (1933-1935). După invazia germană a Poloniei s-a implicat în protejarea evreilor polonezi. A murit în urma rănilor primite în timpul insurecției din Varşovia, la 25 august 1944.

[41] **General de divizie Tadeusz Jordan Rozwadowski** (1866-1928), ofițer de artilerie în armata austro-ungară, ataşat militar la Bucureşti înainte de 1914. În timpul războiului a comandat pe frontul rusesc Brigada 12 Artilerie şi Divizia 43 Infanterie. După crearea statului polonez a devenit şeful marelui stat-major (22 noiembrie 1918). Până în martie 1919 a comandat armata care lupta în Galiția contra Rusiei bolşevice. A fost apoi numit şeful delegației militare la Conferința de Pace de la Paris, iar la 22 iulie 1920 a reluat conducerea armatei care lupta contra ofensivei ruseşti. După aceea a fost numit inspector general al cavaleriei. În vara anului 1920 a pregătit la Bucureşti negocierile care au condus la încheierea convenției de alianță defensivă din 3 martie 1921. A fost arestat în timpul loviturii de stat din mai 1926 şi a murit apoi în condiții suspecte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

3) În privința Rusiei consideră concepția guvernului nostru ca şi cum ar fi a lor. Nu doresc o Rusie mare, unită, renăscută, văzând în ea un inamic de moarte şi înțelegând că este în interesul lor să sprijine toate eforturile pentru crearea pe teritoriul vechiului țarat a mai multor state de graniță. În acest moment nu duc tratative de pace cu sovieticii, nefiind cu aceştia în stare de război.

4) Doresc să facă un front diplomatic unitar cu noi față de Occident.

Aceste patru puncte cuprind în totalitate aranjamentul privind principiile cardinale ale politicii polono-române. Rezervele, din motive tactice, sunt legate doar de alegerea momentului oportun şi adecvat pentru încheierea în scris a obligațiilor reciproce dintre cele două guverne. Guvernul de aici va avea mână liberă să o facă în momentul semnării păcii de către Ungaria. Atâta timp cât aceasta nu are loc, România stă cu sabia lui Damocles deasupra capului sub forma celor 9 miliarde pe care Antanta le-a impus României drept compensație pentru rechizițiile făcute în Ungaria. Actualmente, ea a fost scutită de această compensare, însă până când pacea nu este formal semnată, guvernul se teme că cea mai mică impresie, imprudent lăsată, de nesubordonare față de Consiliul Suprem ar putea fi folosită de către prietenii Ungariei, aflați în Antanta, pentru a justifica reimpunerea acestei poveri enorme asupra României.

Peste câteva săptămâni această dificultate ar trebui să fie înlăturată, însă şi alte circumstanțe favorabile vor veni în sprijinul poziției şi muncii noastre. Printre aceste elemente favorabile nouă în viitor includ:

1) Întrunirea noului parlament, în care, fără îndoială, politica noastră va fi susținută.

2) Consolidarea poziției lui Averescu prin victorie (în alegeri), lucru pe care îl prevăd.

3) Eliberarea acestuia de opinia publică – mai mult decât în prezent, când este implicat într-o campanie electorală grea şi complicată, ca urmare a diferențelor de mentalitate existente între cele patru provincii ale Regatului.

4) Formarea unui guvern definitiv, cu ministrul afacerilor străine care va avea cel puțin un caracter stabil[42], ceea ce va influența pozitiv atât prestigiul acestuia, cât şi modul în care acționează.

Prin urmare, în iunie, dacă Domnul Ministru consideră că este necesar, pot fi făcuți paşii următori pe calea deja stabilită; ultimele zile au fost importante întrucât au clarificat scopul spre care ne îndreptăm. Înțelegerea de la Bucureşti din primele zile ale lui mai 1920 nu va fi una scrisă, însă cu toate acestea este obligatorie pentru guvernul de aici, nu numai moral, dar şi formal. Majestatea Sa a considerat că este necesar să alterneze conferințele secrete cu cele publice şi cu nenumăratele manifestări de bunăvoință arătate atât reprezentantului armatei noastre victorioase, cât şi reprezentantului Republicii Polone – în prezența reprezentanților tuturor țărilor – prin care a subliniat importanța primordială a acestor dezbateri, dezvăluind cumva secretul direcției lor şi asupra rolului personal pe care l-a jucat în ele.

Rapoartele care au plecat de aici către toate guvernele au dus către capitalele lumii impresia pe care toți miniştrii plenipotențiari prezenți aici au avut-o, că între Polonia şi România s-a întâmplat ceva decisiv. Am impresia că în săptămânile următoare ar trebui să aibă loc lucrările pregătitoare pentru viitoarea convenție militară, muncă practic deja începută în timpul vizitei locotenent-colonelului Antonescu la Varşovia şi care ar putea fi continuată aici de către ataşatul nostru militar, dacă maiorul Górka ar primi un ordin corespunzător. Una dintre convențiile care, după părerea mea modestă, ar trebui să fie încheiată cât mai rapid din motive politice este convenția militară cu România care ar asigura-o în cazul unui atac al Ungariei. Această

[42] La 13 iunie 1920, Duiliu Zamfirescu va fi înlocuit de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine cu Take Ionescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

convenție nu este atât în interesul României, cât în interesul politicii noastre active în Ungaria, pe care abia atunci guvernul nostru ar putea-o duce cu îndrăzneală şi trezind simpatie; fără a o îndepărta pe România de noi şi, pe de altă parte, fără a risca faptul ca, în cazul neglijării acestei politici, Ungaria va fi împinsă iremediabil în brațele Germaniei. Atitudinea guvernului de aici față de Ucraina este strâns şi logic legată de poziția față de problema rusească (punctul al 3-lea). Obiecțiile tactice sus-menționate care rezultă din temerea față de Antanta sunt perfect îndreptățite în acest caz. Cumpărarea de muniții şi arme pentru Ucraina din vechile stocuri ruseşti care se află aici nu mă îndoiesc că poate fi realizată, poate cel mai uşor sub forma unei achiziții aparente pentru Polonia cu livrare în Ucraina.

[A. Skrzynski]

[Krzysztof Nowak, Henryk Walczk, *Un singur popor cu două drapele. Alianța polono-română (1918) 1921-1926. Documente şi materiale*, Varşovia, 2020, ediție bilingvă, doc. 42, p. 204-206]

23. 22 iunie 1920, Cluj, Informare asupra atitudinii ostile românilor pe care o manifestă locuitorii din Biserica Albă, printre care circulă zvonul că Serbia va primi întregul Banat

Ministerul de Interne, Direcțiunea poliției şi siguranței generale, Subinspectoratul general de siguranță din Transilvania, no. 6226.

Domnule Inspector general,

Cu onoare vă înaintăm mai jos în copie raportul Serviciului de Siguranță Lugoj, spre ştiință.

Subinspector general (indescifrabil), Şeful serviciului, Cosma

Avem onoare a vă raporta că după informațiunile primite de la secția Oravița, ziua de 8 iunie[43] a fost serbată în Biserica Albă (Iugoslavia) cu o deosebită pompă. Toate străzile erau prevăzute cu flori, iar casele împodobite cu steaguri sârbeşti. Motivul acestei serbări a fost subscrierea păcii cu ungurii, cu care ocaziune afirmativă li s-a promis întreg Banatul, având românii cât mai curând să evacueze ținutul ocupat până acum. Românii şi germanii de acolo sunt însă cu totul deprimați, necăjiți de modul cum sunt tratați de autoritățile sârbeşti şi dacă nu înaintează trupele noastre care sunt cu nerăbdare aşteptate, nu este eschisă izbucnirea unei revolte generale. Informațiile sunt autentice, fiind aduse de dl Paraschivescu, şeful vămii Nicolinț, care în ziua indicată mai sus a fost în persoană în Biserica Albă.

Şeful serviciului, Floru

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, Secția siguranța generală, inv. 1114, Dosar 3-1920, fila 13]

24. 15 iulie 1920, Cluj, Raport cu privire la propaganda antiromânească desfăşurată de unii clerici maghiari în mai multe localități din Transilvania şi asupra vizitei pastorilor unitarieni americani

Ministerul de Război (Cabinet). Am onoare a raporta: Episcopii catolici unguri din Transilvania şi în special episcopul Majláth[44], în turneurile lor religioase ce fac în Ardeal, în loc să se mărginească în cadrul activității lor profesionale, nu încetează prin predicile lor de a in-

[43] La 8 iunie 1867 Imperiul Habsburgic s-a transformat în monarhia dualistă austro-ungară.

[44] **Gusztáv Károly Majláth** (1864-1940), conte şi episcop romano-catolic de Alba Iulia între 1897 şi 1936.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sufla populaţiunii speranţe că într-un viitor apropiat soarta li se va schimba, şi mai ales caută prilejul de a-şi face vizitele în centrele pur ungureşti, în special în zilele care coincid cu date istorice, când au mai multă ocazie de a vorbi în special secuilor şi a le întreţine viu spiritul de duşmănie şi luptă contra neamului nostru. Astfel, episcopul Majláth în cuvântarea sa din ziua de 21.III.1920, din Biserica din Odorhei, zice poporului: „Acum trăim aşa zile, că trebuie să tăcem; însă nu trebuie să disperăm, căci va veni timpul când toate se vor schimba”. În ziua de 10 mai, la liceul româno-catolic din Târgu Mureş, între altele în predica sa a adăugat: „Am venit să vă mângâi în aceste zile grele, când ţara noastră se află în grea încercare. Am venit să ne rugăm împreună acum când conferinţa de pace pregăteşte condiţiile. Întăriţi-vă întru Cristos şi adunaţi-vă cât mai mulţi, cât sunt şi eu între voi”. Totodată am onoare a vă mai raporta în aceeaşi ordine de idei următoarele: Sub forma unei comisiuni religioase unitare şi-au făcut apariţia în Transilvania un fel de misiune americană compusă din Sydney B. Snow[45], Ioel, Rev. Metchalf P.D. şi Eduard B. Witte, care pretind că sunt preoţi unitari şi rostul lor aici, după cum ei spun, ar fi aranjarea anumitor chestiuni cu caracter religios. Atitudinea lor şi mai cu seamă agitaţia pe care o fac ungurii sub protecţia acestei misiuni par a dezminţi întru toate mult trâmbiţatul rost religios. Prima etapă după sosirea în Transilvania a fost Clujul, unde au stat câteva zile. Au plecat apoi la Turda şi de aici la Deva, Petroşani etc. În tot locul au fost primiţi de populaţia maghiară, indiferent de confesiune, cu mare alai, însufleţire şi pompă. Sub scutul acestei misiuni cu chip religios, se face cea mai grozavă propagandă ungurească. Preoţimea maghiară vorbind poporului, de faţă fiind această misiune, susţine speranţa întregii naţiuni maghiare, întărindu-le astfel convingerile că se vor schimba vremurile. În Cluj, manifestaţii în public nu au fost. Puţini credincioşi la biserică. Consfătuirile le-au avut în seminarul unitar unde au locuit. În Turda au fost primiţi de un public de 1.000-1.500 persoane şi cu această ocaziune protopopul unitar din Turda, Lörinczi Dénes, a vorbit mulţimii spunând că au venit fraţii americani să-i întărească în credinţa lor şi ca credincioşi şi ca naţiune maghiară, locuitoare de 1.000 de ani pe aceste pământuri. A rugat întreaga adunare să înalţe rugăciuni către Dumnezeu ca să-i ridice din asuprirea în care se află, având dreptul de a trăi şi muri independenţi pe pământul acesta. Cu lacrimi în ochi îndeamnă publicul să fie tare şi să nu şovăiască în credinţa lor, pentru că naţiunea maghiară în trecutul ei de o mie de ani a fost [text lipsă].

[Arhivele Militare Române, fond Comandamentul Trupelor din Transilvania, dosar nr. 220/1919-1920, f. 440 (*Desăvârşirea*, p. 406-407, nr. 895)]

25. 17 iulie 1920, Bucureşti, Raport al ataşatului militar francez despre schimbările efectuate în dispunerea forţelor armatei române, intervenite după victoriile bolşevicilor în Polonia şi Ucraina

Le Général Pétin, Attaché Militaire à la Legation de France en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre, Etat-Major de l'Armée – 2e Bureau, Paris.

I. Les succès récents des Armées Bolscheviques en Ukraine et en Pologne créent de vives inquiétudes dans les milieux officiels roumains. L'attitude adoptée par le Commandement est une attitude d'expectative purement défénsive. Il a procédé à un remanièment du dispositif des troupes en Bessarabie et en Bucovine; leur renforcement a été envisagé et préparé, mais

[45] **Sydney Bruce Snow** (1878-1944), ziarist şi pastor al cultului unitarian, militant pacifist. În martie 1920 a fost trimis în Transilvania în fruntea unei comisii care să investigheze presupusele persecuţii asupra credincioşilor cultului unitarian.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ne sera exécuté que suivant les circonstances. Dans cette hypothèse, le Gouvernement serait sans doute obligé de recourir à une mobilisation partielle, à laquelle il essaye de préparer l'opinion publique, la frontière hongroise absorbe en effet une bonne partie de ses effectifs. Actuellement, il n'y a plus que cinq classes sous les drapeaux: 16, 17, 18, 19, 20. Les deux premières sont même en partie démobilisées. Aussi l'effectif des divisions est très réduit. Les forces totales du Royaume mobilisées à la date de ce jour doivent être d'environ 180.000 hommes.

II. Les forces roumaines se trouvaient il y a un mois en bordure du Dniester. Elles ont été reportées à une vingtains de kilometres plus en arrière pour y être regroupées en troupes de manœuvre et réserves. Ces rassemblements sont couverts par des bataillons à une dizaine de kilomètres du fleuve. Les bords du Dniester sont surveillés par des postes et patrouilles fournis par deux régiments de graniceri (garde-frontière). On travaille à remettre en état des anciennes lignes de tranchées et des réseaux de fils de fer en particulier vers Bender et en Bucovine.

III. Les forces qui assurent la défense de la frontière sont les suivantes: Groupement de Bucovine Général Petala: 8e Division, I Brigade Bessarabienne. Armée de l'Est Général Lupescu: en premier échelon: 2e Division, 4e Division, 5e Division; en deuxieme échelon: 9e Division, 3e Division, 2e Div. Cavalerie, 4 Brigades cav. En outre deux régiments de graniceri répartis sur le front.

Le Général Pétin, Attaché Militaire, p. c. le Chef d'Etat-Major

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 268-269]

***26*. 23 iulie 1920, Paris, Mesaj al Preşedintelui Conferinței ambasadorilor, Jules Cambon[46], adresat conducătorilor Cehoslovaciei, Austriei şi Regatului sârbilor, croaților şi slovenilor, în care le dă ca exemplu modul în care s-au încheiat negocierile asupra frontierei dintre România şi Ungaria**

Conférence des ambassadeurs, le Président. Pour Monsieur le Président de la Tchécoslovaquie, de l'Autriche, de l'Etat Serbe Croate Slovène.

Monsieur le Président, L'attention de la Conférence des ambassadeurs a été attirée sur les résultats heureux de l'accord que viennent de conclure les gouvernements hongrois et roumain pour régler à l'amiable les questions de détail relatives aux frontières pendantes entre la Hongrie et la Roumanie. J'ai l'honneur de vous faire connaitre que la Conférence des ambassadeurs a appris avec la plus grande satisfaction l'ouverture de ces négociations directes entre les deux pays limitrophes; elle estime que les solutions obtenues par cette voie sont de nature à mieux assurer la paix générale et qu'il est, tant de l'intérêt de votre propre gouvernement que de ceux des pays voisins du vôtre, d'adopter dans la plus large mesure une méthode semblable. Aussi la Conférence des ambassadeurs serait-elle très heureuse de voir votre gouvernement confier à une procédure identique la solution de toutes les questions de détail relatived aux frontières encore en suspens entre votre pays et la Hongrie. Veuillez agréer, Monsieur le Président, les assurances de ma haute considération.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 184, cadru 742]

[46] **Jules Cambon** (1845-1935), diplomat. A fost ambasador la Washington (1897-1902), Madrid (1902-1907), Berlin (1907-1914). În timpul războiului a condus departamentul politic al Ministerului de Externe, iar în timpul Conferinței de Pace a fost şeful conferinței ambasadorilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***27.* 23 iulie 1920, Bucureşti, Ministrul de externe Take Ionescu prezintă Senatului expunerea de motive pentru ratificarea tratatului de pace cu Austria, subliniind datoria României de a respecta drepturile minorităților naționale**

Şedința de vineri, 23 iulie 1920. D. Take Ionescu, ministru de externe şi ad-interim la finanțe, dă citire următorului Mesaj regal:

Domnilor senatori,

Pe lângă raportul ministrului nostru secretar de stat la departamentul afacerilor străine cu No... din... 1920, înfățişându-mi-se proiectul de lege cu expunerea de motive, privitoare la aprobarea tratatului de pace şi a anexelor lui, încheiat în Saint-Germain la 10 septembrie 1920, între Puterile aliate şi asociate, şi între Austria, precum şi a tratatului asupra minorităților, semnat la Paris la 9 decembrie 1919, eu îl înaintez în dezbaterile d-voastre. Dat în Bucureşti.

Ferdinand

Ministrul afacerilor străine, Take Ionescu

Expunere de motive. Tratatul de pace cu Austria reprezintă în istoria aproape de două ori milenară a neamului românesc ceasul culminant. La întocmirea acestui tratat, națiunile a căror existență însăşi fusese suprimată, precum şi acelea al căror patrimoniu fusese încălcat de imperiul habsburgilor au figurat ca factori de dezlegare a problemei habsburgice prin singura soluție dreaptă: desființarea unei formațiuni politice, care nu putea invoca pentru dânsa nicio idee de drept. Toate celelalte dispoziții din acest tratat de pace, în cea mai mare parte identice cu cele din tratatul de pace cu Germania, cad în umbră față de faptul esențial al desființării monarhiei, piedică la unitatea noastră națională, şi care a început cel mai mare măcel din istoria omenirii, în setea de a strivi viața neatârnată a vecinilor noştri sârbi, aliații noştri din războiul de la 1913. În tratatul cu Austria însă, se cuprinde şi o dispoziție ce a frământat opinia noastră publică, o dispoziție care priveşte deopotrivă pe tovarăşii noştri din război şi pe Statele învinse din răsărit, o dispoziție pe temeiul căreia s-a încheiat între noi şi aliații noştri celălalt tratat, pe care vă cerem autorizația de a-l ratifica, tratatul relativ la drepturile minorităților. Nu este necesar să ascundem că în conştiința noastră tratatul asupra drepturilor minorităților era cel puțin de prisos. Originea Statului român modern întemeiat pe drept şi pe libertate, împreună cu declarațiile solemne şi spontane de la Alba Iulia, era o garanție îndestulătoare că România întregită nu va aluneca niciodată pe povârnişul fatal al deznaționalizărilor sau al persecuțiilor religioase. Experiența făcută de țările care au încercat această operă imposibilă şi imorală era de ajuns ca să lumineze pe celelalte popoare şi să le împiedice a cădea în ispita nedreptății. În Occident însă, dorința de a evita cu orice preț noi conflicte sângeroase, dorința care face parte din crezul democrațiilor moderne, a împins la ideea unor garanții internaționale pentru respectarea drepturilor minorităților. Oroarea celor petrecute în vechea Turcie, în Austro-Ungaria şi în vechea Rusie a apăsat asupra judecății marilor aliați şi i-a dus să facă pentru noi toți cei din centru şi din răsărit, din garantarea drepturilor minorităților, o chestiune de drept internațional sub egida Ligii Națiunilor. Atârnă de înțelepciunea şi de simțul de dreptate al guvernelor româneşti ce se vor succeda, lucru de care nu ne îndoim niciun minut, că dispozițiile relative la drepturilor minorităților să nu aibă niciodată prilejul să fie invocate în chip serios. Cât despre dispozițiile relative la tranzit, ele nu sunt decât repetarea în noul tratat a ceea ce a fost întotdeauna dreptul comun între Statele civilizate. Ministrul afacerilor străine, Take Ionescu.

Proiect de lege. Art. Unic. Guvernul este autorizat a ratifica şi a face să se execute Tratatul de pace, împreună cu anexele lui, încheiat de Puterile aliate şi asociate cu Austria, în Saint-Germain, la 10 septembrie 1919, precum şi tratatul asupra minorităților, semnat în Paris

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la 9 decembrie 1919. Copii şi traducţiuni autentice de pe zisele tratate şi anexe se vor alătura la prezenta lege. Ministrul afacerilor străine, Take Ionescu.

D. Tache Ionescu, ministru de externe şi ad-interim la finanţe: D-lor senatori, vă rog să binevoiţi a încuviinţa urgenţa. Se pune la vot urgenţa şi se admite. D. General Coandă[47], preşedinte: Se va trimite de urgenţă la secţiuni.

[*Desbaterile parlamentare. Senatul*, nr. 24 din 1 august 1920, p. 381-383]

28. 29 iulie 1920, Bucureşti, Ratificarea de către Senat a tratatului de pace încheiat cu Austria la Saint-Germain şi a tratatului asupra minorităţilor semnat la 9 decembrie 1919

Şedinţa de Joi, 29 iulie 1920.

D. General C. Coandă, preşedinte: …Acum, d-lor senatori, la ordinea zilei avem raportul comitetului delegaţilor asupra proiectului de lege privitor la aprobarea tratatului de pace şi a anexelor lui, încheiat la Saint-Germain, la 10 septembrie 1919, între Puterile aliate şi asociate şi între Austria, precum şi a tratatului asupra minorităţilor, semnat la Pais la 9 decembrie 1919[48].

D.D. Alexandrescu[49], raportor, dă citire următorului raport şi proiect de lege: Domnilor senatori, Proiectul de lege privitor la aprobarea Tratatului de pace şi a anexelor lui, încheiat în Saint-Germain la 10 septembrie 1919, între Puterile aliate şi asociate şi între Austria, precum şi a Tratatului asupra minorităţilor, semnat la Paris la 9 decembrie 1919, adus în deliberarea Senatului cu Mesajul regal No… dela… 1920, secţiunile d-voastre, luându-l în cercetare, l-au admis toate numind delegaţi: Secţiunea I pe dl Gheorghiu Spiru, Secţiunea II pe dl Alexandrescu D., Secţiunea III pe dl Melidon Ervante, Secţiunea IV pe dl General Aslan Mihail şi Secţiunea V pe dl Baţaria N.[50], care, întrunindu-se în ziua de 27 iulie 1920, s-au constituit în comitet al delegaţilor, sub preşedinţia dlui general Aslan, şi, luând din nou în cercetare sus arătatul proiect de lege, l-a adoptat, binevoind a mă numi raportor. Acest proiect de lege a fost admis de toate secţiunile Senatului pentru următoarele consideraţiuni:

Domnilor senatori,

Este de interesul tuturor statelor ca războiul mondial, care a zguduit omenirea, să ia în mod definitiv sfârşit cu o oră mai înainte, pentru ca diferitele popoare să poată dezvolta pe

[47] **Constantin Coandă** (1857-1932), ofiţer de artilerie cu studii militare şi tehnice la Paris, general de brigadă din 1902. Profesor la Şcoala de Poduri şi Şosele şi la Şcoala Superioară de Război. A îndeplinit numeroase funcţii, între care secretar general al Ministerului de Război, comandant al Corpului 5 Armată, inspector general al artileriei. În vara anului 1916 a fost trimis ministru plenipotenţiar pe lângă Marele Cartier General rus. După lovitura de stat bolşevică s-a transferat la Kiev, unde a fost arestat şi condamnat la moarte, fiind salvat în ultimul moment de armata germană. A fost prim-ministru în perioada 24 octombrie-29 noiembrie 1918. După război a intrat în Partidul Poporului. Preşedinte al Senatului (22 iunie 1920-22 ianuarie 1922 şi 8 iulie 1926-5 iunie 1927), ministru al industriei şi comerţului (26 martie-14 iulie 1926).

[48] Tratat semnat din partea României de generalul Constantin Coandă, adjutant regal, şi Victor Antonescu, ministru plenipotenţiar.

[49] **Dimitrie Alexandrescu** (1850-1925), jurist şi om politic. După studiile încheiate la Paris în 1875, a intrat în magistratură, iar în 1894 a devenit profesor la Universitatea din Iaşi. A publicat numeroase studii de drept civil, între care *Explicaţiunea teoretică şi practică a dreptului civil român în comparaţiune cu legile vechi şi cu principalele legislaţiuni străine* (11 volume, 1886-1915).

[50] **Nicolae Constantin Baţaria (Batzaria)** (1874-1952), scriitor şi om politic aromân. Studii la Universitatea Bucureşti. Director al şcolilor aromâne de la Cruşova, Ianina şi Bitolia. Între 1908 şi 1915 a fost senator al Partidului de Uniune şi Progres în Parlamentul otoman (între 1912-1913 a fost şi ministru al lucrărilor publice). În 1915 s-a stabilit în România, devenind un apropiat al lui Nicolae Iorga. În 1919 a aderat la Liga Poporului şi a fost ales senator. În România a continuat activitatea publicistică şi literară (a fost unul dintre cei mai apreciaţi autori de literatură pentru copii).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

calea paşnică relaţiunile dintre ele, care singure pot asigura viaţa lor normală, economică, comercială şi industrială. Deşi, de fapt, războiul a încetat de mult, totuşi din cauza multiplelor interese care sunt în joc şi a dificultăţilor ivite, mult dorita şi aşteptat pace n-a putut încă fi adusă la îndeplinire. Guvernul cere astăzi de la Corpurile legiuitoare autorizarea de a ratifica, deocamdată, Tratatul încheiat cu Austria de către Puterile aliate şi asociate, la St.-Germain, în ziua de 10 septembrie 1919, precum şi Tratatul relativ la dreptul minorităţilor încheiat cu România la Paris, în ziua de 9 decembrie 1919. Tratatul de pace încheiat cu Austria are pentru ţara noastră o însemnătate deosebită, pentru că el dezmembrează şi desfiinţează monarhia Habsburgilor, care era o piedică la unitatea noastră naţională. Graţie vitejiei armatei şi concursului preţios dat de aliaţii noştri, idealul nostru naţional este astăzi îndeplinit, iar pentru a nu vorbi decât de ceea ce ne revine de la fosta împărăţie a Habsburgilor, Bucovina, care a zăcut aproape un veac şi jumătate sub jugul străin, face astăzi şi pentru totdeauna parte din statul român, întregit aproape cu întreaga suflare românească.

Prin art. 59 al acestui tratat, a cărui ratificare se cere de la dumneavoastră, redobândind deci Bucovina, smulsă acum 150 de ani din trupul Moldovei prin fraudă şi trădare, despre care poetul nostru naţional a zis:

D. locotenent-colonel I. Pleşoianu: Să-mi daţi voie să propun ca să ascultăm în picioare frumoasele versuri care se vor citi.

D. C. Dinescu: De cine sunt?

D. D. Alexandrescu: Sunt versurile lui Alexandri (*sic!*), poetul nostru naţional, al cărui bust se găseşte printre noi. Senatul întreg ascultă în picioare citirea următoarelor versuri:

D.D. Alexandrescu, raportor, ceteşte: „Tu, scumpă Bucovină, odraslă românească / Tu, cuibul vitejiei, tu, fală strămoşească / Nu te pot atinge insultele profane, / Când eşti vlăstarea, fiica cohortelor romane, / Când falnic răzemată pe vechile mormânturi, / Păstrezi în al tău suflet anticele avânturi; / Când fiecare arbor din codri-ţi fioroşi / Cuprinde o legendă din timpii glorioşi; / Când fiecare stâncă, şi plaiu, şi râu, şi nume / Atestă că nu piere romana gintă în lume”[51].

Cât despre tratatul încheiat între Puterile Aliate şi România la 9 decembrie 1919 cu privire la dreptul minorităţilor, deşi art. 6 din acest tratat statorniceşte principii noi, relativ la dobândirea naţionalităţii de către străini, prin naşterea lor pe teritoriul nostru (*jus soli*) principiu necunoscut până acuma în dreptul nostru public; şi deşi prin art. 7 al aceluiaşi tratat ne obligăm a recunoaşte, şi am şi recunoscut de fapt, ca supuşi români de plin drept şi fără nicio formalitate, pe toţi evreii locuind pe toate teritoriile României, care nu se pot prevala de o altă naţionalitate, ceea ce este contrar art. 7 din Constituţie, care n-a fost revizuită asupra acestui punct; totuşi, nu putem decât să admitem şi aceste clauze, dovedind încă o dată prin acesta că România este un element de ordine la porţile Orientului, şi merită a figura în concertul naţiunilor civilizate. În baza celor mai sus expuse, vă rugăm, d-lor senatori, să binevoiţi a vota următorul proiect de lege, formulat de dl ministru de externe în termenii următori:

Proiect de lege. Art. unic. Guvernul este autorizat a ratifica şi a face să se execute Tratatul de pace împreună cu anexele lui, încheiat de Puterile Aliate şi asociate cu Austria, la St.-Germain în ziua de 10 septembrie 1919, precum şi Tratatul asupra minorităţilor, semnat la Paris, la 9 decembrie 1919. Copii şi traduceri autentice de pe zisele tratate şi anexe se vor alătura la prezenta lege.

[*Desbaterile Parlamentare. Senatul*, No. 27 din 10 august 1920, p. 438-440]

[51] Este un fragment din poezia lui Vasile Alecsandri, *Răpirea Bucovinei*, publicată în „Convorbiri literare”, IX, p. 280, decembrie 1875, sub numele de Ştefan Molna.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***29*. 28 iulie 1920, Timişoara, Informare a prefectului de Timiş asupra acţiunilor de spionaj ale unor persoane venite din Ungaria, precum şi asupra activităţii iredentiste a unora dintre deputaţii şvabi**

Prefectul judeţului Timiş, Nr. 4163 Pref. Reg. 1920. Către Direcţiunea Poliţiei şi Siguranţei Generale, Cluj

Aflând noi de un timp încoace că mulţi indivizi umblă şi trec cu uşurinţă graniţele la Ungaria, am dispus stricta urmărire a acestor proceduri păgubitoare intereselor noastre de stat. Scurt după aceasta aflăm de firul unor indivizi de curând sosiţi din Ungaria, am delegat pentru cercetarea lor pe agenţii secreţi Victor Filip şi Gheorghe Crăciun. Făcând noi aceste demersuri, cu onoare raportăm că, încă în noaptea delegării zise, pe baza celor raportate de numiţii agenţi, am deţinut pe indivizii: Schmidt Nandor, Kuhn Andreas, Hintzmann Andreas, Major Mauritiu, Kovacs Aloisie, Weber Petre, Beck Alexandru, Teleki Ioan, d-na Mühlhoffer, d-ra Poch Rozalia, punându-i în siguranţă şi executând totodată şi stricte percheziţii personale şi domiciliare. Fiecare dintre aceşti indivizi ne-au făcut confesiuni scrise cu mâna lor, din care punând datele în conexitate cu celea confiscate, crima spionajului o deducem şi o susţinem desăvârşită pe baza următoarelor date deja dovedite, parte prin recunoaştere, parte prin acte.

Conform raportului alăturat aici în copie al agenţilor secreţi Filip şi Crăciun, indivizii aceştia de mai multe ori au trecut graniţa, făcând contrabandă de diferite valute, mărfuri şi scrisori necenzurate pentru Ungaria. Şi de data aceasta împreună au venit din Ungaria, aflând noi la dânşii 44 scrisori particulare, care erau destinate spre distribuire diferiţilor locuitori de aici. Unul dintre aceştia, şi anume Schmidt Nandor, care e ajutor de sublocotenent în armata lui Horthy, recunoaşte că el şi partizanii lui numai prin faptul că s-au dat de spioni au putut trece cu uşurinţă graniţele Ungariei, ba încă spre acest scop au avut tot concursul jandarmariei maghiare. Iar la noi Schmidt s-a folosit de două bilete de identitate produs pe alt nume. Tot la Schmidt am aflat o scrisoare importantă fără dată şi adresă, pe care o alăturăm în copie la acest raport al nostru; am mai aflat şi o carte de vizită pe o parte tipărită „Donavell Ianos", iar pe alta scrisă după cum sună copia alăturată. Trimiţătorul acestei scrisori şi bilet este un căpitan maghiar, care operează la Békéscsaba împreună cu Donavell, şi ambele aceste documente sunt destinate, după fasiunea lui Schmidt, lui Dr. Andres Francisc, advocat în Timişoara. Noi numaidecât am deţinut pe acest advocat şi am executat la fel şi la acesta percheziţii, în urma căreia am confiscat întreaga arhivă a aşa-numitului „Consiliu naţional şvăbesc" (Schwäbischer Nationalrat). Astfel a reieşit că dr. Andres este un prieten intim al lui Donavell, care fusese director de şcoală la Timişoara şi avusese strânse legături cu indivizii complotului „Levente" descoperit de noi, dar n-a mai putut fi deţinut, căci scurt înainte de descoperirea complotului i-a succes să treacă la Ungaria cu un tren de expatriare. Donavell, dr. Andres, apoi deputaţii din parlamentul român: dr. Muth[52], Striegl, Kreuter, precum şi canonicul Blaskovits erau sufletul Consiliului Naţional Şvăbesc urzit în urma revoluţiei din 1918 şi până la subscrierea păcii cu Ungaria, întâmplată la 3 iunie 1920, pe faţă profesau dorinţa de a alipi Banatul la Ungaria. Arhiva lor confiscată dovedeşte aceasta fără îndoială. De la subscrierea păcii încoace, pentru a seduce lumea de machinaţiunile lor subversive partidul acestora se numeşte „Autonomie Partei". Pentru lămurirea situaţiei şvăbeşti, ţinem să observăm că de acest partid al autonomiştilor se

[52] **Kaspar Muth** (1876-1966), avocat din Timişoara. La 20 octombrie 1918 a convocat o adunare în care a susţinut menţinerea integrităţii teritoriale a Ungariei. În ianuarie 1919 a fondat Partidul Şvab al Autonomiei, care dorea constituirea unei republici a Banatului ca parte a Ungariei. A fost ales deputat în alegerile din iunie 1920. În 28 august 1920 a fost nevoit să facă o declaraţie de loialitate în Parlament. În 1932 a devenit preşedintele Uniunii Germanilor din România, iar între 1931 şi 1935 a fost preşedintele Partidului German din România. S-a opus simpatizanţilor nazişti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

deosebesc aderenții cu mai puțină popularitate ai partidului așa-numit „Deutsche schwäbische Volkspartei”, care de la început s-au declarat loiali supuși ai țării. Acest partid e condus de Röser, director de bancă. După conținutul scrisorii din chestiune, trimițătorul ei cere informații despre situația politică din Banat, pentru ca să poată interpela la Budapesta, după ce interpelația făcută de Kreuter în Parlamentul român a produs sânge rău la unguri. E vorba aici şi de programul ministrului de naționalități în Ungaria Bleier care dorește ca numitul să păşească de deputat la Budapesta, cu program bănățenesc. Tot aici e vorba de organizarea localităților acolo înşirate, ceea ce ar urma deja în preajma evacuării lor. Pentru scopul organizării e trimis advocatul Strubert din Sânmiclăuşul Mare şi preotul sârbesc tot de aici. Pe deasupra acestor date, limpede spune, că în urma situației politice externe în decurs de 2 ani se va redobândi Banatul, dar Ardealul ba. Pe biletul de vizită e notată adresa precisă a advocatului dr. Andres.

Între hârtiile confiscate de la Kun, am aflat o condică neagră de buzunar, în care între altele am citit adresa precisă a detectivului Szakal Ianos, carele de prezent se află în serviciul poliției din Békéscsaba. Acest Szakal era de la 1 mai 1905 în serviciul oraşului Timişoara, de unde preluat de noi în serviciul poliției de stat, a fost agent secret până la 14 mai 1920, când dispăruse fără a şti de el ceva. Acum am putut deci constata că, dezertând din serviciul poliției de aici, a fugit la Ungaria şi se află la Békéscsaba. Peste aceşti indivizi, cum au umblat la Buda-Pesta şi Békéscsaba şi cum au conferat cu ofițerii unguri, ne-a depus mărturie individul Geltz Bela, care a fost cu numiții luat de hamal pentru bagajele lor. Acestea sunt datele care evident dovedesc crima în contra siguranței externe a statului. Drept aceea pe toți aceştia 11 la număr, dimpreună cu toate hârtiile şi corespondențele, i-am predat în 18 curent Curții Marțiale din loc spre competenta procedare, cerându-i înapoi în caz că se vor pune în libertate pentru a putea noi continua procedura pentru toate contravențiile de contrabandă şi pentru eventuala lor internare.

În legătură cu acest raport al nostru cu onoare rugăm:

1. a interveni şi comunica guvernului nostru ținuta iredentistă a deputaților numiți, aparținători partidului şvab autonomist;

2. a ne da instrucțiuni în privința eventualei internări, ce am face față de aceşti indivizi, când s-ar pune pe picior liber, şi

3. a interveni la Ministerul de Interne, Secretariatul General Cluj, ca să interzică expatrierea prin birourile județene de reîmpatriare a acelor indivizi, care fiind de competința comunelor din teritoriul alipit, se consideră de suditență română, pentru ca aceştia se reîntorc iarăşi acasă şi comit acte de spionaju, folosindu-se gratuit de trenurile statului român.

Temişoara, la 20 iulie 1920.

Prefectul regional Liuba

Raport. Domnului prefect regional Timişoara

Raportez că în mod confidențial am luat cunoştință că foarte mulți indivizi din Temişoara mai de multe ori trec în Ungaria şi retour, ba în timpul ultim chiar şi un ofițer din armata ungară se afla pe teritoriul oraşului. Eruând în chestia aceasta în noaptea de 12 iulie 1920, împreună cu agentul Crăciun, ne-a şi succes [!] să dețin pe individul Nandor Schmidt, care este ajutor de sublocotenent în armata ungară şi la care am aflat un bilet de identitate, eliberat de la poliția din Lugoj, pe numele Francisc Hunmayer, comerciant, şi un bilet de liberă petrecere eliberat de la poliția Temişoara pe numele lui Stefan Arvay. Am mai aflat şi o epistolă, din care reiese că dânsul a venit aici să facă propagandă. Tot în noaptea sus-numită am mai deținut pe indivizii următori, care tot în acelaşi timp au venit din Ungaria cu Schmidt, şi se află în legătură cu dânsul: Andreas Kuhn, Andreas Hintzmann, Mauritiu Major, Alois Kovacs, Petre Weber, Alexandru Beck, Ioan Teleki, D-na Bela Mühlhoffer şi D-ra Rosalia Poch, care indivizi în declarațiile lor recunosc că foarte de multe ori s-au dus în Ungaria şi au venit înapoi, trecând

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

noaptea peste frontieră fără niciun paşaport ori permis. Ba au dus epistole şi de câte ori au trecut în Ungaria s-au dus la un căpitan de infanterie în Bichiş-Ciaba, la care au dus informaţii şi de la care au primit ordine, când au venit în România. Individul Bela Geltz locuieşte în Temişoara II, str. Behela nr. 6, care încă a fost cu indivizii sus-numiţi acum mai ultima oară în Ungaria ca hamal al dânşilor, spune în fasiunea sa, că când au intrat în Bichiş-Ciaba, indivizii sus-numiţi au scos dintr-un sac un pachet de epistole şi le-au dus la un căpitan din armata maghiară, iar în Buda-Pesta s-a alipit de dânşii şi ajutorul de sublocotenent Schmidt, care apoi pe tren de la Buda-Pesta până la Bichiş-Ciaba a povestit că e spion şi au văzut la dânsul o legitimaţie cu portrete, iar la frontieră s-a dus la comandantul jandarmariei de frontieră maghiară care l-a şi trecut peste frontieră, împreună cu ceilalţi indivizi. Notez că la individul Schmidt am mai aflat şi o carte de vizită a lui Donavell care era profesor în Temişoara, iar acum e în Ungaria şi era adresată dlui Iosif Andres, avocat în Temişoara. Cu ocaziunea percheziţiei ţinute la dl Iosif Andres, am găsit scrisori care îl arată ca iredentist. Iar individul Schmidt fasionează că epistola aflată la dânsul a adus pentru dr Iosif Andres. Pe indivizii Nandor Schmidt, Andreas Kuhn, Andreas Hintzmann, Mauritiu Major, Alois Kovacs, Petre Weber, Alexandru Beck, Ioan Teleki, dna Bela Mühlhoffer, d-ra Rosalia Poch şi dr. Iosif Andres, cu onoare îi înaintez, pentru a lua măsurile cuvenite în contra lor, alăturând şi toate actele, epistolele aflate la dânşii şi declaraţia fiecărui individ.

Temişoara, la 17 iulie 1920

Victor Filip, agent funcţionar, Gheorghe Crăciun, agent secret

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 5-1920, file 114-116]

***30*. 30 iulie 1920, Bucureşti, Raportul adjunctului ataşatului militar francez referitor la atitudinea României faţă de războiul ruso-polon, precum şi la situaţia precară a armatei române, care impune expectativă**

Légation de France en Roumanie, l'Attaché Militaire, No. 3457. Le Commandant Thierry, f.f. d'Attaché Militaire à Monsieur le Ministre de la Guerre, Etat-Major de l'Armée – 2e Bureau, Paris

Les événements militaires du front polonais ont produit dans tous les milieux roumains une profonde émotion. L'opinion publique a été violemment divisée sur les mesures à prendre immédiatement et les bruit les plus contradictoires ont couru tant dans la presse que dans les milieux fréquentés par les hautes personnalités de ce pays. Au sein du Gouvernement l'accord est loin d'être fait. Le Ministre des Affaires Etrangères, M. Take Ionesco, est représenté par certains comme partisan résolu de l'intervention militaire immédiate aux côtés de la Pologne. Il aurait contre lui la majorité du Gouvernement. Ceci semble toutefois n'être qu'une manœuvre de ses adversaires politiques qui, connaissant l'opposition de l'opinion publique, seraient heureux d'en profiter pour le discréditer. C'est qu'en effet une mobilisation est considérée par quantité de personnes comme n'ayant aucune chance de réussir si elle n'avait pas pour objet la riposte à une attaque des Bolchevistes. Le peuple est las de la guerre; ceci ne fait aucun doute.

D'autre part, l'armée est en voie de réorganisation et elle manque de matériels nécessaires pour mener une campagne qui pourrait être d'assez longue durée (aviation, munitions, équipements). Il semble donc que, tenant compte à la fois de l'état matériel de ses troupes et de la résistance de l'opinion publique, le Gouvernement se soit décidé à rester dans une attitude d'expectative. Certaines précautions ont néanmoins été prises. De source sûre j'ai su, ainsi d'ailleurs que je vous en ai rendu compte, que les Roumains ont procédé à un regroupement

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de leurs forces de Bessarabie. Laissant sur le Dniester les 2 régiments de garde-frontières, ils ont reporté sur une ligne parallèle au fleuve et à environ 30 kilomètres à l'ouest de celui-ci, les gros de leurs trois divisions qui antérieurement étaient en bordure du Dniester. Dans chaque alvéole de division, un échelonnement en profondeur a été réalisé. Des tranchées ont été creusées sur la ligne des gros. Les 2 divisions d'infantererie et la division de cavalerie qu'ils avaient en réserve ont été maintenues sur leurs emplacements antérieurs.

A l'extrême gauche, en Bukovine, tout le système des anciennes tranchées russes a été remanié. La 8e D.I. renforcée d'une brigade de cavalerie qui, seule, tenait garnison en Bukovine a reçu l'appoint, d'abord de deux régiments d'infanterie qui avaient été récemment constituée avec des cadres prélevés sur les troupes de l'Ancien Royaume et avec des troupes faisant partie des deux plus jeunes contingents de Bukovine. En outre, deux autres nouveaux régiments d'infanterie venant de Transylvanie out été envoyés il y a quelques jours dans la région de Czernowitz. La gauche du dispositif roumain est donc constituée par la 8e D.I. renforcée d'une brigade de cavalerie et de 4 régiments d'infanterie. Je ne puis vous donner encore de précisions sur les effectifs. Cependant, il est vraisemblable de penser que chaque division compte huit à neuf mille hommes (services compris). Des renseignements que je n'ai pu vérifier m'ont fait connaître qu'un certain nombre de médecins auraient été rappelés. Il est certain d'autre part que tous les officiers en congé dans toute la Roumanie ont rejoint leur poste et que la démobilisation de la classe 17 qui avait été commencée a été interrompue.

En résumé, l'attitude de la Roumanie est nettement défensive. Malgré les bruits qui ont couru d'un accord militaire signé entre la Roumanie et la Pologne, on peut penser que le Gouvernement Roumain, peu sûr de l'opinion publique, n'interviendrait que pour répondre à une attaque directe des Bolchevistes.

Le Commandant Thierry, f.f. d'Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 844-846]

***31*. 4 august 1920, Scrisoare a lui Vasile Stoica[53], trimis al guvernului român în SUA, către ziarul *The New York Times*, prin care răspunde afirmațiilor lui Karoly Huszar, fost prim-ministru al Ungariei, cu privire la comportamentul armatei române în Ungaria, arătând că acesta a venit în SUA pentru a conduce propaganda iredentistă**

Rumanians in Hungary, New York, August 4, 1920. To the Editor of the *New York Times*.

In your issue of July 20 an article was printed in which Charles Huszar, former premier of Hungary now in this country, discusses the overthrow of Bolshevism in his country, the subsequent Rumanian occupation as well as certain problems of the present and future. Mr. Huszar states that "Bolshevism was the excuse invented by the Rumanians in invading Hungary, but they came after Bela Kun (fled)." As a matter of fact, the Hungarian Red Army attacked the Rumanians on July 20, 1919, after the close of the offensive against the Czecks. For two days they scored some successes. The Rumanian counter-offensive began on July 24, and in three days the whole Red Army of Bela Kun was broken up, with the Rumanians rapidly advancing

[53] **Vasile Stoica** (1879-1959), absolvent al Universității din Budapesta. Redactor la *Românul* (Arad). Ofițer în armata austro-ungară, a trecut la începutul războiului în România şi a participat la luptele din toamna anului 1916, fiind rănit de două ori şi decorat cu „Virtutea Militară". În primăvara anului 1917 a fost trimis în SUA pentru a propaga cauza românească, după care a participat la Conferința de Pace de la Paris. A fost încadrat în Ministerul Afacerilor Externe (1921), dar a renunțat după câțiva ani. În 1930 a revenit ca ministru în Albania, Sofia, statele baltice, Turcia. În 1942-1944 a fost secretar al Biroului Păcii, apoi ambasador în Olanda.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

on Budapest. The Red Government resigned on Aug. 1, after suffering complete defeat in the field that brought the Rumanian forces to the gates of Budapest. Second, Mr. Huszar asserts that "the Rumanians started an anti-Semitic agitation" by way of pretext for asking for a mandat over Hungary to restore law and order. Mr. Huszar, who for years had been a member of the Anti-Semitic Catholic People's Party and who was, at the time referred to Minister of Education in the Cabinet of the rabid anti-Semite demagogue, Friedrich, ought to know and, indeed knows very well that progroms were started in Budapest three days before the entry of the Rumanian troops. One of the first measures taken by General Holban[54], the Rumanian commander, was directed to stop the murderous assaults on Jews in the streets of Budapest and to effect the release from prison of a large number of innocent persons held solely on account of their Jewish race. The Rumanian commander also ordered an investigation of prison conditions that exposed a system of most abominable cruelty and torture. That the Rumanians actually defended the Budapest Jewry against the wanton excesses of Mr. Huszar's friends and supporters, the "Awakening Hungarians" is attested by the petition which, signed by over 100.000 Jews of Budapest and other cities, was presented to the Supreme Council shortly after the Rumanians evacuated the Magyar capital, asking for the return of the Rumanians as a protection against the terror of the Magyar whites. The Rumanians in the old kingdom may have committed errors of policy in the past, but certainly their record in Hungary has earned for them the gratitude of Hungarian Jews, a gratitude whose expressions are not lacking. Thirdly, Mr. Huszar declares that the Rumanians wanted a mandate from Paris to make their Crown Prince King of Hungary. The truth is that the suggestion of a personal union between the two countries was made by Hungarian politicians closely allied to Mr. Huszar. The proposal was never even considered by any Hungarian statesman. Fourthly, Mr. Huszar complains about the requisitions of the Rumanian Army. It is true that the Rumanians took a large quantity of rolling stock, arms and ammunition and other supplies of military value but most of this was merely recovered Rumanian property earned off by the Magyars during their occupation of Rumania in 1917. As to "1.200 locomotives" which Mr. Huszar asserts the Rumanians have taken, all that need be said is that the Rumanians would be happy today if they possessed as many as 1.000 locomotives, all told. Investigation by the Supreme Council revealed the charges of pillage in Hungary as the exaggerations of Magyar propaganda. Fifthly, Mr. Huszar charges that the Rumanians, in the territory assigned to them by the Peace Treaty, are persecuting and flogging Hungarians and preventing them in the use of their language. There is uncontroverted evidence to the effect that the Magyars in the territory assigned to Rumania not only enjoy full civil rights and liberties but also are ungrudging in acknowledgement of their gratitude and friendship for Rumania. There are today nine Magyar Deputies, some of them Socialists, in the Rumanian Parliament. Magyar schools in communities with Magyar population are entirely unaffected by the new order except that the teachers are being paid by the Rumanian Government to uphold Magyar culture among their pupils. In the old Hungary 4.000.000 Rumanians possessed four "gymnasia" (high schools); in Rumania today 1.000.000 Magyars possesses twelve similar schools. As to the charge of "flogging" Magyars, etc., the best answer is in the fact that Hungarians, to escape persecution and corporal punishment, enacted in law by Mr. Huszar's National Assembly. Mr. Huszar's statement reveals that his real purpose

[54] **Ştefan Holban** (1869-1939) a absolvit Şcoala de ofiţeri din Bucureşti (1889) şi Şcoala Superioară de Război (1900). Între 1910 şi 1912 a fost ataşat militar la Sankt-Petersburg. La începutul războiului a comandat Divizia 9 Infanterie, iar în decembrie 1916 a fost ataşat pe lângă Comandamentul armatei ruse din România, după care a fost avansat general de brigadă. În iunie 1918 a fost numit comandant al Diviziei 6 Infanterie, cu care a intrat în Transilvania în noiembrie 1918. A staţionat la Oradea pentru organizarea teritoriului eliberat, iar în campania din Ungaria a fost comandant al grupului de sud, şi apoi guvernator militar al Budapestei. Ministru de război între 17 decembrie 1921 şi 18 ianuarie 1922.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

in coming to the United States is to conduct propaganda here for the ”territorial integrity” of Hungary; a historical fiction abandoned long ago by Hungarians of good feeling and political insight, men like Professor Jaszi[55] and his friends. He is intent upon arousing American sentiment against America’s late allies, Rumania and Czechoslovakia. Mr. Huszar’s attempts to play himself off as an apostle of anti-Bolshevism and the Hungary of Admiral Horty as a bulwark against Red Russia should meet on the part of the American public with the ridicule they deserve.

Basil Stoica, Commissioner of Rumanian Government

[Desăvârşirea, p. 408-411, nr. 869]

32. 5 august 1920, Moscova, Telegramă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin, Comisar al Poporului pentru Afacerile Străine, către Take Ionescu, privind începerea negocierilor de pace. Se propune desfăşurarea lor la Harkov

Am citit în ziarul „Îndreptarea” declaraţiile Dvs., conform cărora schimbul de radiotelegrame dintre guvernele noastre, din martie a.c., ar fi fost întrerupt ca urmare a absenţei unui răspuns din partea noastră la ultima comunicare ce ne-a fost adresată de guvernul român. Permiteţi-mi să vă atrag atenţia că ultima comunicare pe care am expediat-o României a fost Nota din 17 martie şi că noi n-am primit răspuns la această radiotelegramă din partea guvernului dvs. În radiotelegrama menţionată, noi am arătat cauzele care au făcut să refuzăm purtarea tratativelor la Varşovia şi de ce am insistat asupra propunerii noastre de a le desfăşura la Harkov. Dacă guvernul român a răspuns la această comunicare, noi n-am primit acest răspuns, iar despre existenţa ultimei radiograme româneşti adresate Rusiei am aflat numai din discursul Dvs. inserat în ziarul “Îndreptarea”. Guvernul rus este gata să reînnoiască schimbul de păreri cu guvernul român, întrerupt din cauza unei neînţelegeri inexplicabile, şi, ca şi până acum, este pătruns de dorinţa de a organiza o conferinţă de pace cu România. Suntem convinşi că la această conferinţă s-ar putea obţine mari avantaje pentru ambele părţi şi că România va fi mulţumită de rezultate, având în vedere posibilitatea de a tranzacţiona toate problemele cu caracter teritorial şi economic apărute între cele două state. Dacă nu vă convine să purtaţi aceste negocieri la Harkov, atunci aşteptăm o altă propunere din partea Dvs.

[*Relaţiile româno-sovietice. Documente,* vol. I, *1917-1934*, Editura Enciclopedică, Bucureşti 1999, p. 57-58, Nr. 39]

33. 9 august 1920, Bucureşti, Raportul şi expunerea de motive prezentate pentru ratificarea de către Senat a tratatului de pace încheiat cu Bulgaria la Neuilly-sur-Seine, la 27 noiembrie 1919

Şedinţa de luni, 9 august 1920

D. D. Alexandrescu, raportor, dă cetire următorului raport şi proiect de lege:

Domnilor senatori, Proiectul de lege privitor la aprobarea Tratatului de pace, precum şi a Protocolului la dânsul anexat, încheiat în Neuilly-sur-Seine, la 27 noiembrie 1919, între Pute-

[55] **Oskar Jaszi** (1875-1957), sociolog, istoric şi om politic, promotorul unei politici de acordare a unei largi autonomii naţionalităţilor din monarhia dualistă. Ca membru al guvernului Mihály Károlyi responsabil cu minorităţile, a condus delegaţia care a purtat tratative cu Consiliul Naţional Român, la Arad la 13-14 noiembrie 1918. În ianuarie 1919 a demisionat din guvern. A emigrat în SUA, unde şi-a continuat activitatea ştiinţifică şi politică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rile Aliate şi asociate şi între Bulgaria, adus în deliberarea Senatului cu Mesajul regal No... de la 1920, secţiunile d-voastre luându-l în cercetare l-au admis toate, numind delegaţi: Secţiunea I pe dl Mihail Urlici; Secţiunea II pe dl D. Alexandrescu; Secţiunea III pe dl G. Gheorghiu; Secţiunea IV pe dl General M. Aslan; Secţiunea V pe dl N. Baţaria, care întrunindu-se în ziua de 31 iulie 1920 s-au constituit în comitet al delegaţilor, sub preşedinţia d-lui general M. Aslan şi, luând din nou în cercetare sus arătatul proiect de lege, l-au adoptat pe următoarele considerante (*sic!*), făcându-mi distinsa onoare de a mă numi raportor.

Domnilor senatori,

Tratatul de pace încheiat cu Bulgaria şi semnat la Neuilly-sur-Seine în ziua de 29 (*sic!*) noiembrie 1919 nu este, după cum foarte bine o spune expunerea de motive, decât o consecinţă firească şi fatală a evenimentelor petrecute în Balcani de la 1912 încoace. Clauzele privitoare la fruntariile noastre cu Bulgaria sunt prevăzute în art. 27 şi 50 al acestui Tratat. Art. 27, parte finală, cuprinde următoarea dispoziţie: „Fruntariile Bulgariei vor fi fixate după cum urmează: Cu România de la Marea Neagră până la Dunăre, fruntaria astfel cum exista la 1 august 1914, de aci până la confluenţa Timokului cu Dunărea. Principalul şanal al Dunării în Amont". Iar în art. 59 al aceluiaşi tratat se prevede că: „Bulgaria declară de pe acum că recunoaşte şi acceptă fruntariile Austriei, ale Greciei, ale Ungariei, ale Poloniei, ale României, ale Statului Serbo-croato-sloven şi ale Statului ceho-slovac, astfel cum aceste fruntarii vor fi fixate de către principalele Puteri aliate şi asociate."

În baza acestor clauze, pe care, în ceea ce ne priveşte, noi le-am ratificat de fapt, România a reluat posesiunea Dobrogei vechi şi celei noi, pe care le invadase şi ocupase vecinii noştri de la sud, comiţând acolo tot felul de samavolnicii, ilegalităţi şi atrocităţi. Nelegiuirile lor au fost însă, din fericire, de scurtă durată, căci victoria aliaţilor şi a armatelor noastre viteze au permis dobrogenilor, care fugiseră înaintea unui duşman trufaş şi îmbătat de o glorie vremelnică, să se reîntoarcă la căminul lor, unde n-au găsit decât jale, dezastru şi pustiu. Pentru toate aceste motive, vă rog, d-lor senatori, să binevoiţi a împuternici guvernul să ratifice cu o oră mai înainte tratatul încheiat în ziua de 29 (*sic!*) noiembrie 1919, la Neuilly-sur-Seine, între Puterile Aliate şi asociate şi Bulgaria.

Proiect de lege. Art. Unic. Guvernul este autorizat a ratifica şi a face să se execute Tratatul de pace şi protocolul lui, încheiat de puterile aliate şi asociate cu Bulgaria în Neuilly-sur-Seine, la 27 noiembrie 1919. Copii şi traducţiuni autentice de pe zisele Tratat şi Protocol se vor alătura la prezenta lege.

Ministrul afacerilor străine, Take Ionescu

Expunere de motive

Tratatul de pace cu Bulgaria este o consecinţă firească a evenimentelor care s-au petrecut în Balcani de la 1912 încoace. Atât la 1913, cât şi la 1915, vecinul nostru de la sud s-a pus în conflict sângeros cu aliaţii săi din 1912, atunci când popoarele din Balcani înţelesese (*sic!*) interesul superior al unirii dintre ele şi la 1913, şi la 1916, România, urmând aceeaşi politică, aceea pe care i-o dicta conştiinţa ei naţională, a fost nevoită să intre în război cu un vecin pe care îl legase atâtea suveniruri, mai ales campania din 1877. După războiul din 1913 a urmat pacea de la Bucureşti şi pacea de la Atena[56], care au pus temeliile situaţiei politice din peninsula balcanică. După războiul mondial în care Bulgaria a intrat în 1915 a venit pacea de la Neuilly, care confirmând cele ce se hotărâse în 1913 a fixat definitiv, pe temeiul dreptului, relaţiile

[56] Tratatul de pace dintre Grecia şi Imperiul Otoman semnat la Atena, la 14 noiembrie 1913, care punea capăt conflictului balcanic şi prin care otomanii recunoşteau apartenenţa la Grecia a Macedoniei, inclusiv a oraşului Salonic, a unei mari părţi a provinciei Epir, a unor importante insule din Marea Egee şi suveranitatea Greciei asupra insulei Creta.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dintre națiunile din peninsula balcanică. Celelalte stipulațiuni reproduc Tratatul de pace cu Germania, care, fiind încheiat cel dintâi cu statul direct răspunzător de provocarea războiului mondial, a servit drept tip pentru toate celelalte. Odată ratificat Tratatul de la Neuilly, nimic nu va împiedica reluarea raporturilor tradiționale dintre România şi Bulgaria, acele ale unei vecinătăți paşnice şi naționale.

Ministrul afacerilor străine, Take Ionescu

D. General Coandă, preşedinte: Rezultatul votului: votanți – 78, majoritatea regulamentară – 46, bile albe – 78. Senatul a admis în unanimitate proiectul de lege. (Aplauze.)

[*Desbaterile Parlamentare. Senatul*, No. 29 din 14 august 1920, p. 505-507 şi 514]

34. 10 august 1920, Sèvres[57], Tratatul dintre principalele Puteri Aliate şi asociate şi Polonia, România, Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor şi Cehoslovacia

Art. 1. (Determină frontierele Poloniei în teritoriile despărțite prin precedentele tratate de pace şi împărțite între Statele noi sau sporite, aşa-zisele state succesoare, cu trimeteri repetate la decizia Conferinței de pace de la Paris din 28 iulie 1920.)

Art. 2. (Determină frontierele Cehoslovaciei): 1. cu Germania; 2. cu Austria; 3. cu Ungaria; 4. cu România[58], linia următoare: de la cota 123 la aproximativ 1.200 metri la est de Magosliget, care este punctul comun celor trei fruntarii ale Cehoslovaciei, României şi Ungariei, către nord-est şi până la cursul Batarului; o linie de determinat pe teren; parte din limita administrativă dintre comitatele Ugocsa şi Satmar, cursul Batarului către amonte, de aci, în general către est şi până la cota 652 aflată pe munții Avas la 6 kilometri aproximativ la sud-vest de Velete: o linie de determinat pe teren mergând paralel cu şoseaua Tiszaujlak-Halm la o distanță cel puțin de un kilometru, tăind calea ferată la aproximativ 500 metri la sud de stațiunea Nevetlenfalva, urmând apoi în general linia de despărțire a apelor Batar la nord şi Tur la sud, trecând prin cotele 238 şi 582; de aci, către sud-est şi până la cota 943 la sud de Remete; linia de despărțire a apelor Tisei la nord şi Turului la sud; de aci, către nord şi până la un punct de ales pe cursul Tisei şi la aproximativ 1 kilometru în amonte de Remete; o linie de determinat pe teren; de aci către est şi până la un punct de ales în amonte de confluența Tisei cu Visso, astfel încât calea ferată Sighetul Marmației-Borşa să fie lăsată în întregime pe teritoriul român, dând totdeodată Cehoslovaciei maximul de uşurințe pentru a face o racordate a căii ferate Huszt, Apşa-de-Jos, Korosmezo la nord de Tisa şi în întregime pe teritoriul cehoslovac; cursul Tisei către amonte; de aci, către est şi până la cota 1655 care este punctul Carpaților comun bazinelor celor trei râuri Tisa, Viso şi Ceremuş; linia de despărțire a apelor Tisei şi Visso. Punctul 1655 este punctul comun celor trei fruntarii ale Cehoslovaciei, Galiției Orientale şi României.

5. Cu Galiția orientală (...)

6. Cu Polonia (...)

Art. 3. Sub rezerva prevederilor din tratate, acorduri complimentare şi deciziuni intervenite sau ce vor interveni pentru regularea afacerilor actuale, înaltele părți contractante recunosc suveranitatea României asupra teritoriilor delimitate de către fruntariile de mai jos:

1. cu Ungaria, fruntaria descrisă în articolul 27.3 al tratatului de pace încheiat cu Ungaria la 4 iunie 1920;

[57] Neratificat de România, dar aplicat în fapt pe teren. (Nota N. Daşcovici).

[58] Printr-un protocol particular în doi din 1921, România şi Cehoslovacia au convenit la oarecare schimburi de comune şi ajustări de frontieră la textul tratatului de la Sèvres. (Nota N. Daşcovici).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. cu Statul sârbo-croato-sloven, linia următoare[59]:

Cu începere de la punctul comun celor trei fruntarii ale României, Ungariei şi Statului sârbo-croato-sloven, punct de ales pe teren la aproximativ 4 kilometri la sud-vest de la staţia Kiszombor, şi aproximativ la est–sud-est de cota 84 şi la sud–sud-vest de cota 83 într-o direcţiune generală sud-est, până într-un punct al căii ferate Jimbolea-Lovrin la 3 kilometri aproximativ la nord de Jimbolea; o linie de determinat pe teren trecând la est de Puszta-Keresztur, la vest de Porgani şi de Bolgartelep; apoi, între Vălcani la est şi calea ferată de la Naghykikinda (Chichinda-Mare) la Szeghed, la vest, apoi între Marienfeld (Mariafölde) şi Mocrin, la est de Nakofalva şi de Seultour (Szentborbala) la vest de Banat-Komloş (Osztern); de aici, către sud şi până la un punct de pe cursul Temeşului, aşezat între Surjan şi Boka, la 6 kilometri aproximativ la sud de Modoş; o linie de determinat pe teren, tăind calea ferată de la Timişoara la Naghykikinda (Chichinda-Mare), între Zsombolya (Jimbolea) (Hatzfeld) şi Gyertyamos (Cărpeniş) şi trecând între Klari şi Horvat-Kecsa (Checia-Croată) (Köcse), la vest de Otelek, Janosfölde şi Pardanz, la est de Tamasfalva (Tămaşa) şi Felsöittebe, între Istvanfölde şi Modoş; de aici în direcţiune generală sud-est şi până la punct ales între Iam şi Mirkocz, pe calea ferată Karasjesznö la Oraviczbanya (Oraviţa-Montană); o linie de determinat pe teren trecând la nord de Kanak între Szecsenfalva şi Torontalujfalu, între Zichyfalva şi Nagygaj, între Verseczvat şi Temesmora, între Kiszam (Jamul-Mic), Naghysered, Temes-Kutas şi Marketelke la Vesi şi Nagysam (Jamul Mare), Laczunas (Lăţunaş) şi Komornok (Comorâşte) (Komoriztye) la est; între Temeszöllös şi Vărădia, între Ciorda şi Alsovarany; de aici către sud-est şi până la un punct ales de pe cursul Nerei, la aproximativ 1 kilometru la est de şoseaua dintre Kusics (Cuşici) şi Nerraranyos (Zlaticza): o linie de determinat pe teren trecând între Körted (Krusicza) şi Mikloshaza (Nicolinţ), ocolind la est cota 234 şi localitatea Szöllösheghy (Rebenburg) şi în urmă îndreptându-se către vest–sud-vest în aşa fel încât să permită construirea în teritoriul român şi pe valea Nerei a unei căi ferate normale între Zlaticza (Nerraranyos) şi Petrilova (Petrila); de aci, către aval şi până la confluenţa Nerei şi Dunării: cursul Nerei; de aci, către sud-est şi până la confluenţa Timocului cu Dunărea: cursul principal (albia) de navigaţiune al Dunării. Această confluenţă este punctul comun celor trei frontiere ale Bulgariei, României şi Statului sârbo-croato-sloven.

3. cu Bulgaria, fruntaria descrisă în articolul 27.5 al tratatului de pace încheiat cu Bulgaria la 27 noiembrie 1919;

4. Marea Neagră;

5. la nord-est: o linie ce va fi determinată ulterior[60];

6. cu Galiţia orientală[61], linia următoare:

Din punctul de vedere comun vechilor limite ale Basarabiei şi Bucovinei pe cursul principal al Nistrului şi până într-un punct aflat la aproximativ 2 kilometri în aval de Zaleszczyski; cursul principal al Nistrului către amonte; de aici către sud-vest şi până la punctul de întâlnire a limitei administrative dintre Galiţia şi Bucovina cu limita dintre districtele Horodenka şi Snyatin la aproximativ 11 kilometri de sud-est de Horodenka: o linie de determinat pe teren

[59] Printr-un acord particular în doi, România şi Iugoslavia au convenit la o ajustare a frontierei stabilite la Sèvres prin schimbări de comune şi de traseu, pe teren, potrivit cu realitatea etnică, cu nevoile economice şi cu regimul proprietăţii private de-a lungul graniţei comune – protocolul special din 1923 (nota lui N. Daşcovici).

[60] Graniţa Nistrului recunoscută prin convenţia specială de la Paris din octombrie 1920, reprodusă aici (nota lui Nicolae Daşcovici).

[61] Propriu-zis aceasta este graniţa noastră cu Polonia, dar în momentul tratatului de la Sèvres nu se hotărâse definitiv dacă Galiţia va fi alipită Poloniei. Printr-un acord particular direct, în virtutea drepturilor de suveranitate recunoscute internaţional, cele două state vecine şi aliate, Polonia şi România, au convenit, la 1928, să consfinţească între ele ca graniţă despărţitoare veche linie istorică dintre Bucovina dinainte de rapt [raptul din 1775] şi Galiţia orientală (nota lui Nicolae Daşcovici).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trecând prin cotele 317, 312 şi 239; de aci, către sud-vest şi până la punctul său de întâlnire cu vechea fruntarie dintre Ungaria şi Galiția; vechea limită administrativă dintre Galiția şi Bucovina; de aci, către nord-vest şi până la punctul (cota) 1655 care este punctul Carpaților comun bazinurilor celor trei râuri: Tisa, Viso şi Ceremuş, vechea fruntarie dintre Ungaria şi Galiția.

Punctul (cota) 1655 este punctul comun celor trei fruntarii ale României, Galiției şi Cehoslovaciei.

7. cu Cehoslovacia, fruntaria descrisă în articolul 2.4 al tratatului de față.

Se va prevedea prin stipulațiuni ulterioare traseul pe teren al liniei de frontieră dintre România şi Galiția orientală[62].

Art. 4. (Determină fruntariile Statului sârbo-croato-sloven cu diferiții vecini.)

Art. 5. (Cuprinde prevederile generale despre limba de redactare a tratatului şi despre procedura de ratificare.)

[*Interesele şi drepturile României în texte de drept internațional public*, cu un studiu introductiv de N. Daşcovici, Publicațiile Institutului de Drept Internațional Public al Universității Mihăilene din Iaşi, No. 2 -6, Iaşi, 1936, p. 25-29]

35. 10 august 1920, Ministrul Franței la Bucureşti informează asupra stadiului relațiilor dintre România şi Rusia şi face aprecieri asupra situației armatei române pe baza raportului maiorului Thierry

Légation de la République Française en Roumanie, Direction des Affaires Politiques et Commerciales, No. 77. Le Ministre de France en Roumanie à son excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Je vous ai fait connaître les propositions de paix adressées par le Gouvernement de Moscou à la Roumanie et la réponse qui a été faite. La communication bolcheviste disait „avoir appris par la presse roumaine que si les pourparlers antérieurs avaient été interrompus c'était parce que la dernière communication roumaine n'avait pas reçu de reponse”. Il s'agit la des pourparlers inaugurés ou acceptés jadis par M. Vaida-Voevod alors président du Conseil et qui se trouvait à ce moment à Londres ou il avait obei aux suggestions de M. Lloyd George. Mais à maintes reprises le bruit avait cours que si les pourparlers officials n'étaient pas suivis, des agents officieux des soviets ne s'en trouvaient pas moins de temps à autres à Bucarest où ils entretenaient le contact avec certains éléments du monde politique. La chose ne serait pas impossible, bien qu'on me l'ait à plusieurs reprises nié, car les hommes politiques roumains excellent à ménager les situations, et les conseils à cette occasion ne lui ont pas manqué. Les germanophiles n'ont pas désarmé et parmi les plus ardents à reprocher au Gouvernement du Général Averesco de ne pas chercher à tout prix un accord avec le Gouvernement de Moscou, les journaux de M. Marghilomn ont tenu la première place à côté des 2 organes socialistes, le „Chemarea” et le „Socialismul”, dont les rapports avec les agents allemands se sont clairement révélés à l'occasion de la campagne que je vous ai signalée il y a quelque temps à l'égard de la Légion étrangère. Quoiqu'il en soit, la communication du Gouvernement de Moscou a profondément agité certains membres, et l'émotion de M. Take Ionesco notamment m'a surpris; il semble qu'il ait trouvé plus de sangfroid et de calme chez le Président du Conseil et même chez M. Argetoiano[63], Ministre de l'Intérieur et que certains considérent comme la tête du

[62] E tocmai ceea ce s-a făcut direct între Polonia şi România, la 1928 (nota lui Nicolae Daşcovici).

[63] **Constantin Argetoianu** (1871-1955), om politic. A studiat medicina, literele şi dreptul la Paris. În 1898 a intrat în diplomație. Activitate politică neîntreruptă, începând din 1914 (deputat sau senator); ministru al justiției (29 ianuarie-4 martie 1918), finanțelor (13 martie-13 iunie 1920 şi 7 mai 1931-5 iunie 1932), internelor

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Gouvernement. M. Take Ionesco n'admettait pas un instant l'idée qu'on pût accepter, d'envoyer des déléguées négocier à Kharkoff ou ailleurs, mais il envisageait déjà l'obligation de se retirer avec éclat en présence d'une acceptation possible de la part du Président du Conseil. L'attitude du Général Averesco n'a pas justifié ses craintes et la réponse à la proposition de Moscou n'a guère été autre que ce qu'on pouvait demander. La situation de la Roumanie est en effet plus que délicate, et comme me le faisait remarquer le Ministre des Affaires Etrangères, les difficultés que rencontrent la France et l'Angleterre à arrêter leur ligne du conduite n'est pas faite pour faciliter la tâche du Gouvernement roumain. „Plutôt que des conseils et des considérations variées, ajoutait-il, ce qu'il faudrait nous envoyer ce sont des indications précises sur ce que les Grandes Puissances feraient pour nous en cas de conflit et sous quelle forme elles viendraient à notre aide. Notre armée est actuellement démobilisée, l'état de nos moyens de transport rendrait une mobilisation très difficile, et puis surtout nous n'avons pas d'argent!"

Je vous envoie d'autre part copie du rapport qu'adresse le Commandant Thierry attaché militaire adjoint de cette Légation à M. le maréchal Foch sur l'état actuel de l'armée roumaine. Comme vous le verrez il y a bien des réserves à faire, contrairement à l'opinion de la plupart des roumains, y compris les membres du Gouvernement, dont l'opinion à ce sujet est faite d'optimisme quelque peu orgueilleuse. Il est juste de reconnaître que l'attitude des chefs et des officiers de l'Etat-Major est bonne; ils envisagent la probabilité d'une attaque de la part de l'armée rouge et se montrent convaincus que celle-ci n'est pas à redouter pour des troupes constituées et organisées comme celles de la Roumanie; bien que le Gouvernement le démente, diverses mesures ont été prises préparatoires d'une mobilisation possible: rappel des hommes en congé, renforcement des garnisons de la Bukovine et de la Bessarabie (rien que dans cette province il y a 10.000 gendarmes), mais rien de tout cela n'implique l'idée que la Roumanie pourrait être amenée à la guerre autrement que par une attaque qu'elle n'a pas l'intention du devancer. A une nouvelle question au Parlement la Président du Conseil a proclamé à nouveau l'attitude de réserve pacifique observée par la Roumanie, il a dementi que celle-ci eût reçu des alliés (en l'espèce la France et l'Angleterre), aucune invitation à intervenir actuellement dans le conflit polono-russe, mais il a ajouté: „si nous avions reçu pareille demande, cela se serait vu aux mesures que nous aurions prises". Nous n'avons donc rien à reprendre à l'attitude du Général Averesco.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franţa, inv. 1494, rola 189, cadre 272-274]

***36*. 12 august 1920, Bucureşti, Raport al ataşatului militar francez despre organizarea, efectivele, dispunerea în teritoriul şi pregătirea de lupă a armatei române. Se remarcă deficienţele în dotare, dar şi menţinerea unei stări morale bune printre militari**

Bucarest, le 12 Août 1920, Commandant Thierry f.f.[64] l'Attaché Militaire à Monsieur le Ministre de la Guerre, État Major de l'Armée, 2 Bureau, pour le Maréchal Foch, Paris

J'ai l'honneur de vous envoyer les renseignements que vous avez demandés au Ministre de France par télégramme no. 558/2 du 4 Août et qui ont déjà fait l'objet d'une première réponse télégrafique qui vous a été adressée par le Ministre de France le 9 Août sous le no. 3.489.

(13 iunie 1920-13 decembrie 1921, 7 mai 1931-31 mai 1932), agriculturii (4-20 iunie 1927), prim-ministru (28 septembrie-23 noiembrie 1939), membru al Consiliului de Coroană (din 30 martie 1938). Arestat la 6 mai 1950, a decedat la 6 februarie 1955 în penitenciarul Sighet.

[64] f.f. – faisant fonction – interimar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A la date du 3 Avril 1920, sous le no. 2.222 le Général Pétin, Attaché Militaire a adressé au Ministre de Guerre (E. M. A. 2e Bureau) un tableau faisant connaître l'organisation prévue pour le temps de paix de toute l'Armée roumaine. Cette organisation devait être réalisé dans le courant de 1920. Il y a tout lieu de penser qu'il s'agit là d'un maximum, tant au point de vue du nombre des grandes unités que de la composition de chacune d'elles, maximum qui, vraisemblablement n'a pas encore été réalisé. Les restrictions doivent plus spécialement s'attacher à l'Artillerie, aussi bien au point de vue du nombre d'unités organiques que de leur composition même.

Situation actuelle des grandes unités. Les événements extérieurs qui se sont succédés depuis la fin de 1919 n'ont jamais permis au Commandement roumain de faire rentrer dans les alvéoles du temps de paix les grandes unités. Depuis cette date, les deux grands groupements de forces que les événements de 1919 avaient imposés, ont été maintenus sur leurs emplacements de campagne (Transylvanie-Bessarabie). Ceci justifie donc certaines difficultés qui n'ont pas manqué de se produire lorsqu'il s'est agi de réorganiser l'armée sur les bases qui étaient prévues pour le temps de paix.

1. Front – Est: Général Lupescu (Q. G. Jassy)
a) – Groupe de Bukovine: Général Lupescu (Q. G. Czernowitz)
– 2e, 7e et 8e D. I.
– 1 Brigade d'inf. bukovinienne (113e & 114e R. I.)
– 1. Brigade de cavalerie;
– 1 Regt. de garde-frontières (5.000 hommes)
– b) Groupe de Bessarabie: Général Popovici (Q. G. Kichineff)
– 3e, 4e, 5e, 6e et 14e D. I.
– 1 Division de cavalerie plus:
– 3 brigades de cavalerie,
– 1 Regt. de garde-frontières.
2. Front ouest: (Transylvanie) Général Mosoiu (Q. G. Sibiu)
– 1 Regt. de garde frontières
– 16e, 17e, 18e, 19e et 21e D. I.
– 1e et 2e Divisions de chasseurs;
– Division de cavalerie.
3. Troupes du Danube et de l'intérieur:
– 1e, 9e, 10e, 11e, 12e, 13e et 15e D. I.
– Une de ces D. I. est plus spécialement chargée du front de Dobroudgea (ses effectifs sont légèrement renforcés).

Un régiment de garde-frontières est échelonné le long du Danube. 3 brigades sont réparties à l'intérieur.

Effectifs ...sont présentes sous les drapeaux ...les classes 17, 18, 19 et 20. En tenant compte des appels de ces classes et des hommes servent à long terme, la totalité des effectifs roumains actuellement en service ne doit pas dépasser 200.000 hommes. Les grandes unités ont des effectifs très différents.

Sur le front Est:
– 5 D. I. comprenant environ chacune 9.000 hommes soit 45.000 hommes
– 3 D. I. sur ce même front comptant ensemble 10.000 hommes
– La brigade bukovinienne est à 4.000 hommes
– l'ensemble de la cavalerie et des garde-frontières donne environ 17.000 hommes.
Le total du front peut être évalué à 76.000 hommes

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sur le front Ouest

– 6 D. I. comptant ensemble environ 36.0000 hommes

– 2 Divisions de chasseurs 20.000 hommes

– 1 Dision de cavalerie 3.000 hommes

– 1 Regt. de garde-frontières 5.000 hommes

Total du front ouest 64.000 hommes

A l'intérieur et sur le front du Danube

– 7 Divisions ayant des effectifs extrêmement faibles de 3 à 4.000 hommes) soit au maximum 28.000 hommes

Seule une d'entre elles qui est dans la région de Silistria a été vraisemblablement enforcée par prélèvements sur les autres D. I. de l'Intérieur ce qui ne change pas ce total de 28.000 h. En y ajoutant le regt. de garde-frontières échelonné sur le Danube, les services d'Armée, les formations d'artillerie et les chars d'assaut (une grosse compagne), et la gendarmerie (très nombreuse, on arrive à un chiffre voisin de 30.000 hommes.

Recapitulation:

Front est 76.000 hommes

Front ouest 54.000 hommes

Intérieur 26.000 hommes

Formation d'Armée, etc 30.000 hommes

Total 196.000 hommes

La classe 21 doit être appelés à l'automne. Elle présentera un chiffre beaucoup plus fort que les classes précédentes puisqu'elle sera la première à comprendre la totalité du contingent annuel de la Grande Roumanie (ce chiffre pourrait être de 60 à 70.000 hommes). Mais il faut faire des réserves sur l'homogénité de ce nouveau contingent car l'expérience déjà faite en Bessarabie au cours de l'appel qui a eu lieu aux environs du mois de mai dernier, dans cette région a prouvé le peu d'enthousiasme dont ont fait preuve les nouveaux recrus (sur 16.000 hommes appelée en Bessarabie on prétend que plus de 4.000 sont rentrés chez eux).

En résumé 21 D. I. d'infanterie sont constituées régulièrement avec des effectifs correspondants aux données ci-dessus.

Deux divisions de chasseurs à pied (troupes excellentes) ont été maintenues après avoir fait leurs preuves au cours de la campagne hongroise. Les artilleries divisionnaires de ces 2 Divisions ont été constituées par prélèvements sur les r. D. des D. I. de l'intérieur.

Situation en materiel

I. L'artillerie

1) Artilleries divisionnaires.

Les 21 D. I. organisés comportent effectivement chacune une artillerie divisionnaire comprenant:

a) 1 Regt. de campagne à 3 groupes de 3 batteries de 4 pièces (75 [mm] français en grande majorité, 75 [mm] Russe, 75 [mm] Roumain; toutes ces pièces tirent la cartouche française). On s'attache de plus en plus à n'avoir que du 75 français.

b) 1 Regt. d'obusiers à 4 batteries dont 2 batteries d'obusiers légers de 105 [mm] et batteries d'obusiers lourdes de 150 [mm]. Toutefois, cette formation n'est pas complètement réalisée. C'est ainsi que si sur les 21 Regts. d'obusiers 15 ou 16 ont... dès maintenant cette composition, dans les autres il n'y a que des batteries de 105 [mm].

2) Artillerie à cheval:

Il existe pour les 2 Divisions de cavalerie un seul regt. à cheval composé de 9 batteries de 75 [mm] français.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

3) Artillerie lourde:

Il existe effectivement 4 regts. d'Artillerie lourde, soit à 4 soit à 6 batteries. On les a armés comme on a pu du meilleur matériel dont on disposait. Il est logique de penser qu'il y a des calibres de 15 et de 21 provenant de la Hongrie ainsi que du matériel Krupp. Je ne suis pas en mesure dès maintenant de donner des précisions à ce sujet.

Dans chacun des Regts. d'Artillerie lourde, on a fait un mélange de matériel court et de matériel long. Il n'existe aucun tracteur. Les chevaux étant en nombre insuffisant tous les attelages de ces régiments sont constitués par des *bœufs*. On estime qu'une unité d'artillerie lourde peut au maximum faire une quinzaine de kilomètres par jour.

4) Artillerie de montagne:

Il existe 2 Regts. d'Artillerie de montagne dont 1 est à 4 batteries, l'autre ne présente peut-être pas ce chiffre. Ils se servent du matériel allemand de 75 [mm]. On doit doter certaines de leur unités d'un canon genre 47 [mm] français, mais il n'y a encore rien de fait à ce sujet.

5) Munitions.

Renseignements très contradictoires. Il y aurait 1.000 coups per pièce de 75 [mm] français. Par contre, le 75 [mm] Krupp disposerait de 800.000 coups. Je fais toutes réserves sur ces chiffres. Je vous envoie ci-joint un état très approximatif du matériel d'artillerie en service et des munitions correspondantes. Cet état m'a été donné par l'Attaché Militaire polonais qui vient de l'envoyer à son gouvernement. Je vous le donne à titre de simple indication, sans avoir été à même d'en verifier l'exactitude, même approchée, et porterai mes efforts dans ce sens.

II. Aviation

Aucune formation organique n'existe à l'heure actuelle. L'intention du Gouvernement roumain est de procéder à une réorganisation complète de cette arme. L'armée possède des appareils isolés provenant soit de prises hongroises, soit d'appareils français (Breguet, Sopwitch, Spad) achetés à l'Armée d'Orient ou venant d'arriver de France. Ces appareils ont un certain nombre de bons pilotes et il serait possible d'organiser immédiatement quelques escadrilles de chasse ou de reconnaissance. L'Aviation de bombardement est complètement inexistante. Il s'agit là d'un procédé de combat complètement inconnu des Roumains. L'insuffisance de l'aviation roumaine n'échappe pas au Ministre de la Guerre qui s'est montré, hier encore, très pressé de voir aboutir la commande qui devait être passé en France et à laquelle est lié l'envoi en Roumanie d'un Officier supérieur français et de 33 sous-officiers techniciens. Le ministre de la Guerre m'a dit avoir soumis au Conseil des Ministres, hier 11 Août, la question de livraison de pétrole à la France et il fait sûrement tous ses efforts pour que son Gouvernement lui donnée satisfaction.

III. Chars d'assaut

Un batallion à 4 compagne est prévu. Il n'existe à l'heure actuelle qu'une grosse compagnie équipés avec notre char Renault et quelques chars Schneider, ces derniers très usagés.

IV. Habillement

Les classes actuellement en service sont bien habillées, mais il n'existe pas de collection de rechange. Les disponibilités ne permettent pas d'habiller la classe 21. La... 200.000 collections prévues dans le contrat qui doit être ... avec la France et m'a dit que l'habillement était ce qu'il était le plus pressé de recevoir.

V. Ponts

Il n'existe actuellement qu'un regt. de pontoniers ne disposant que de ponts de bateaux à l'exclusion de tout matériel metallique. Ce régiment est réparti entre les grandes unités.

VI. Transports

La situation du réseau ferré de la nouvelle Roumanie ne saurait en rien être comparée à celle d'un pays dont l'unification est ancienne. Il n'existe en effet que des soudures très im-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

parfaites entre les réseaux anciennement hongrois, anciennement roumaine et anciennement russes. Aussi les transports de troupes qui devraient être effectués du front de Transylvanie vers le front de Bessarabie-Bukovine seraient-ils très longs du fait de la distance à parcourir.

1.) Réseau ferré:

Toutes les lignes de Transylvanies et de l'ancien Royaume sont à voie unique et normale excepté:

1. la section Bucarest-Ploiesti-Buzeu qui est à double voie.

2. la section Krasna-Husi (Bessarabie) qui est à voie étroite.

Les transbordements avec les réseaux bessarabiens (voie russe) se font à Jassy et Reni (Danube). Le réseau est en bon état. En Roumanie et en Transylvanie sauf:

1. le grand pont sur le Danube à Cernavoda en partie détruit et non encore réparé; il existe une dérivation mais très précaire.

2. le grand pont sur le Sereth entre Marasesti et Tecuci détruit sur une longueur de 400 m environ.

En Bessarabie, les voies particulierement celles de… Husi-Bender (ville Tighina) sont en exploitation.

La Roumanie possède un matériel excellent dont la moitié au moins provient de «réparations» faites au cours de la campagne contre la Hongrie. Les atelliers de réparations, insuffisants et pourvus de chines-outils très anciennes, à petit rendement et en mauvais état d'entretien, continuent à être désorganisés à telle point que, si la question ne reçoit pas une solution rapide, le trafic déjà insuffisant jusqu'à présent sera complètement compromis.

a) locomotives: 2.816 dont 760 en Transylvanie. Sur ce total près de 2.000 sont imobilisées pour cause de réparations, dont la moitié pour gros accidents. Des machines en service aucunne n'est en parfait état. Pour reprendre le trafic normal d'avant guerre, c'est une commande d'environ 4.000 locomotives qu'il faudrais faire à l'étranger. En Bessarabie, une cinquantaine de locomotives sur les 400 qui existaient avant la guerre sont en état de fonctionner.

b) voitures à vapeurs: 5.609 dont 1913 en Transylvanie. 2000 environ ont besoin de réparations. Le reste est dans un état précaire.

c) wagons de marchandises: 75.544 dont 35.525 en Transylvanie. Environ 10.000 ont besoin de réparations.

3. Combustibles:

La production du pays en combustible est suffisante pour faire face aux besoins. Par jour les usines de Pétroshany (Transylvanie) peuvent produire 200 à 250 wagons de charbon. Celles de Skita-Golesti (Valachie) 8 wagons de lignite. Celles de Comanesti (Moldavie) 15 wagons de lignite.

La production de naphte pourrait dépasser de beaucoup les besoins du pays. Mais les Raffineries de pétrole étant… de produits légers, dont elle ne peuvent se… ce fait arrêtée. D'ailleurs peu de locomotives sont équipées pour la chauffe au pétrole. On se sert aussi de bois pour le chauffage des locomotives. Des dépôts de bois existent dans toutes les grandes gares.

4. Matières premières:

Les matières premières et les pièces de rechange pour les réparations manquent.

5. Programme de transport:

Dans l'ancienne Roumanie, en admetant que l'on possède les machines nécessaires, il est possible, d'avoir sur chaque ligne principale 24 marchés, dont 12 dans chaque sens, savoir:

– 1 train accéléré;

– 1 train omnibus à voyageurs;

– 1 train de combustible;

– 2 trains de marchandises (ravitaillement de la population, trafic nécessite par les industries),

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

– 1 train de ravitaillement militaire;

– 6 trains de transport de troupes, dont le nombre pourrait être porté à neuf en cas de besoin à condition de renforcer le personnel des lignes utilisées.

Le Ministre des Communications a declaré dernièrement qu'il entrait dans les ateliers plus de matériel à réparer qu'il n'en sortait; certains ingénieurs prétendent que les ouvriers des chemins de fer ne travaillent pas afin d'entraver les transports militaires.

6. Liaisons ferrées entre la Transylvanie et la Bessarabie.

La voie Satmar-Hust-Marmorosh-Szeghet-Delatyn-Kolomea-Czernowitz traverses en partie le territoire tchèco-slovaque. Elle ne peut être utilisée par les Roumains pour pour les transports vers la Bukovine qu'après entente entre les deux gouvernements.

...que les trois voies suivantes qui partent de Cluj:

1. Cluj, Dej, Bistritz, Gura Humorului, Suceava;

2. Cluj, Cucerda[65], Toplita, Madefalu[66], Adjud;

3. Cluj, Teius, Sighisoara (Segesvar), Brassov, Prédeal, Ploesti, Buzau (tronçon commun avec la précédente de Cluj à Cucerda).

Cette dernière ligne est complétée plus au sud par une ligne parallèle passant par Alba Julia, Alvincz[67], Sibiu, Fàgàras, Brassov.

Transports automobiles

Il existe un régiment de traction automobile. Je n'ai pas de renseignements précis sur sa composition, mais je sais qu'une grande partie de son matériel est en mauvais état. Actuellement 200 camions remplacent les tramways de Bucarest qui sont immobilisés par une grève.

Je ne crois pas toutefois que le service automobile avec les moyens dont il dispose puisse assurer des transports de troupes comme en France. En outre, si les routes sont excellentes en Transylvanie, elles sont mauvaises en Moldavie et impraticables en Bessarabie dès que vient la saison de pluies.

Transport militaire qui pourrait être réalisé a brève échéance.

Le danger hongrois, comme le danger bolcheviste, ont obligé le Haut-Commandement roumain à maintenir sur chacun de ses fronts la moitié de ce qui pourrait entrer en campagne dans une bref délai.

A supposer que la question hongrois soit définitivement réglée, le transport des forces de Transylvanie sur le front de Bessarabie demanderait beaucoup de temps et rencontrerait de grosses difficultés techniques. Par suite, la constitution sur le front Est d'une important masse de manœuvre, destinée à autre chose qu'à des opérations de défense propre, n'est pas... réalisée et ne pourrait être qu'au bout d'un long délai (au minimum un mois).

Les opérations de mobilisation proprement dites demanderait de toute façon du temps et il est sage de ne comparer en rien ce qui se passerait en Roumanie avec ce qui s'est passé chez nous en 1914.

Dès maintenant, certaines mesures ont été prises et sont en cours d'exécution depuis que le danger bolcheviste s'est accusé. C'est ainsi que l'on a procédé à la réquisition de certaines moyens de transport (animaux, voitures, etc...). Cette mesure n'est que partielle. Certains formations sanitaires ont dû être constituées, car des médecins ont été rappelés. Malgré tout, ces mesures restent dans le cadre d'une réponse à une agression et ne peuvent être interprétées comme l'acheminement vers un dispositif offensif.

[65] Corect: Cucerdea, în județul Mureș.

[66] În maghiară, Madéfalva, azi Siculeni, în județul Harghita.

[67] Azi, Vințu de Jos, în județul Alba.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Forces qu'il serait éventuellement possible de porter sur le front de Bessarabie - Bukovine.

Quoi qu'il arrive, la Roumanie ne dégarnira jamais complètement sa frontière hongroise pas plus que sa frontière bulgare. On peut admettre qu'elle laisserait un minimum de 2 B. I. et 1 D. C. sur sa frontière occidentale, ce qui donnerait au maximum de ce côté unde disponibilité de 6 D. I.

Au début, tout au moins, les D. I. de l'intérieur resteraient sur place ainsi que celle de Dobroudgea. On ne pourrait donc transporter sur le front de Bessarabie que les 5 ou 6 D. I. prélevées sur le front de Transylvanie, ce qui donnerait sur le front Est un total de 14 D. I., 1 D. C. plus ½ brigades de cavalerie. Mais ainsi que je l'ai expliqué ci-dessus toutes ces forces ne sont pas en état d'engager immédiatement la lutte puisque certaines d'entre elles n'ont encore que des effectifs faibles.

Valeur de l'armée roumaine

L'état morale de la troupe este bon. Si au début de l'année certains incidents se sont produits chez les réservistes des classes antérieures à la classe 16, ils étaient certainement dûs à l'impatience que ces réservistes avaient d'être démobilisés; ils ne sont pas reproduits. De plusieurs côtés on signale que les classes maintenus sous les drapeaux au-delà du terme légal font preuve d'un bon esprit et semblent comprendre la gravité des circonstances actuelles qui justifient leur maintien sous les armes. Cette apréciation vise surtout les hommes provenant des contingents du Vieux-Royaume; en ce qui concerne les appelés des nouvelles provinces (Bessarabie, Bukovine, Transylvanie) il y a lieu de formuler certaines réserves à ce sujet. La grande masse des soldats est d'origine paysanne; ils paraissent ne pas avoir été contaminés par les idées bolchevistes que seuls, les ouvriers, d'ailleurs peu nombreux en Roumanie, ont quelquefois accusées. Il est toutefois difficile d'émettre un pronostic sur l'état d'âme des réservistes déjà rentrés chez eux et qu'une mobilisation impopulaire appellerait sous les drapeaux. Le soldat est bon, c'est incontestable. Il bénéficie du rude apprentissage que la vie à la campagne lui a donné en le privant de toute espece de confort et où il s'est habitué aux intempéries d'un climat excessif. Il semble que les cadres de sous-officiers soient également bns pour les mêmes raisons. Par contre, la guerre a donné les galons d'officiers à quantité de sous-ordres devenus lieutenants et capitaines, et qui n'avaient ni la valeur morale ni les connaissances professionelles suffisantes. Cette situation est un souci constant pour le Haut-Commandement qui fait tous ses efforts pour y remédier en créant des écoles d'instruction ou multiplient... les conférences dans les corps de troupe et en cherchant à répandre le plus possible dans régiments les ouvrages militaires, surtout ceux d'origine française. Les officiers supérieurs paraissent meilleurs que les officiers subalternes. Ils sont en effet d'une autre origine. Ils étaient officiers avant la guerre et ont bénéficié d'une culture militaire beaucoup plus grande. Au grand État-Major, il y a certainement beaucoup d'officiers distingués, très intelligents et connaissant bien leur métier. On peut être assuré que la Roumanie dispose maintenant des éléments voulus pour avoir un G. Q. G. qui soit à hauteur des événemets. On ne signale pas de cas de favoritisme qui soient l'apanage de la naissance ou des relations. En résumé, la Roumanie dispose de bons éléments militaires. Le point noir est actuellement beaucoup plus dans l'opinion publique du pays que dans les imperfections de son armée.

Conclusion

Tout ce que nous voyons en ce moment en Roumanie donne bien l'impression que le désir du Gouvernement est de s'en tenir strictement à une attitude d'expectative. Il y a quelques jours, le Gouvernement des Soviets a envoyé un radio qui avait tous les caractères d'un ultimatum. Des termes exacts en ont été cachés au public. Le réponse qui lui a été faite est conçu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dans des termes essentiellement conciliants. L'opinion publique est nettement opposée à une intervention militaire aux côtés de la Pologne. Seule, une agression justifierait aux yeux du public une guerre dont les riques n'échappent à personne. Les milieux militaires s'attendent néanmoins à ce que le Gouvernement ait la main forcée; le Général Commandant de groupement de Bukovine n'ai pas caché son sentiment sur ce sujet à l'un de mes Officiers qui me rend compte que dans l'entourage du Général Zadic, à Czernowitz, on s'attend à une mobilisation.

Le Commandant Thierry, f. f. d'Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1493, rola 176, cadrele 274- 288]

37. 14 august 1920, Bucureşti, Ratificarea de către Senat a tratatului de pace încheiat cu Ungaria la Trianon, la 4 iunie 1920, prilej cu care senatorul Ioan Păcurariu[68] ține un discurs despre istoria plină de suferințe a românilor transilvăneni

Şedința de sâmbătă, 14 august 1920. D. D. Alexandrescu, raportor al comitetului delegaților, ceteşte următorul raport şi proiect de lege:

Domnilor senatori, Proiectul de lege relativ la ratificarea Tratatului de pace, a Protocolului şi a Declarațiunii la dânsul anexat, încheiat la Trianon, la 4 iunie 1920, între Puterile Aliate şi Ungaria, adus în deliberarea Senatului cu Mesajul regal No... de la 9 august 1920, secțiunile d-voastre, luându-l în cercetare, l-au admis toate, numind delegați: Secțiunea I pe d. Spiru Gheorghiu; Secțiunea II pe d. D. Alexandrescu; Secțiunea III pe d. G. Meitani[69]; Secțiunea IV pe d. Lazăr Popescu şi Secțiunea V pe d. N. Bațaria, care, întrunindu-se în ziua de 11 august 1920, s-au constituit în comitet al delegaților, sub preşedința d-lui George Meitani, şi, luând din nou în cercetare sus arătatul proiect de lege, l-au admis pe următoarele considerente:

Domnilor senatori, Tratatul de pace încheiat la Trianon între Puterile aliate şi asociate şi Ungaria, în ziua de 4 iunie 1920, este cel mai important din cele ce ați ratificat până acum[70] şi veți ratifica şi în viitor, pentru că el îndeplineşte idealul nostru național, întrunind sub acelaşi steag aproape toată suflarea românească, după o dominație străină de peste 1.000 de ani. Clauzele privitoare la România sunt prevăzute în art. 27, punctul 3 şi în art. 45 urm. Un punct important pentru noi se găseşte în art. 186 al acestui tratat, care pune în sarcina României partea din datoria publică a Ungariei aferentă la teritoriile încorporate țării noastre. Un alt punct care ne interesează, de asemenea, este acel prevăzut în art. 199, după care pensionarii civili şi militari ai fostului regat ungar, deveniți români în baza tratatului de față, vor fi considerați în viitor ca pensionari români, ei neputând exercita, în ceea ce priveşte pensia lor, niciun recurs în contra guvernului ungar, principiu admis şi obşteşte recunoscut de dreptul internațional public. Este de observat că statul ungar nu restituie statului român nicio reținere din acele făcute acelor pensionari, pe când erau funcționari, deşi uneori s-a admis principiul acestor restituiri, de exemplu în Tratatul de la Frankfurt[71] în 1871, intervenit cu ocazia cedării din partea Franței

[68] **Ioan Păcurariu** (1869-1930), absolvent al Facultății de Filosofie din Cluj (1897), a fost profesor de română, latină şi istorie în Năsăud (şi preşedintele despărțământului Astrei între 1910 şi 1930). Delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia şi senator în Parlamentul României între 1920 şi 1930.

[69] **George Meitani** (1879-?), descendent al unei familii de comercianți aromâni stabiliți în Țara Românească în 1810. Studii juridice la Paris. Din 1905, a fost profesor de drept internațional la Universitatea Bucureşti.

[70] Mai fuseseră ratificate tratatul de pace de la Versailles cu Germania şi tratatul de pace de la Saint Germain cu Austria, acesta fiind motivul convocării sesiunii extraordinare a Corpurilor legiuitoare.

[71] Tratatul de pace de la Frankfurt am Main (9 mai 1871) punea capăt războiului franco-prusian din 1870-1871.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a Alsaciei şi Lorenei, Germaniei, atunci atât de puternică şi învingătoare, astăzi însă învinsă şi zdrobită de Puterile aliate. Suntem fericiți, noi aceştia din generația actuală, că am trăit vremuri atât de mari, pentru ca în urma celui mai cumplit măcel ce a putut înregistra omenirea să ajungem a vedea triumful suprem al civilizației şi dreptății, speranță pe care noi n-o pierdusem niciodată, nici în momentele cele mai grele, pe când duşmanul, pentru scurt timp învingător, striga din răsputeri: *Vae victis!* Toate clauzele din acest tratat, oricât de nefavorabile ar fi unele din ele, România le primeşte astăzi şi le ratifică, fiind mândră de nobila şi măreața misiune ce a avut să aducă pacea, liniştea şi ordinea în fosta monarhie ungară, unde soldații noştri au fost primiți cu flori şi cu urale de mulțumiri şi recunoştință. Istoria va înregistra deci cu bucurie faptul impunător că armatele noastre învingătoare au trecut Tisza şi că stindardul românesc, acel de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz, a fâlfâit pe zidurile Capitalei maghiare. Pentru toate aceste motive, vă rugăm, d-lor senatori, să binevoiți a vota următorul proiect de lege.

Proiect de lege. Art. unic. Guvernul este autorizat a ratifica şi a face să se execute Tratatul de pace, Protocolul şi Declarațiunea la dânsul anexate, încheiate de Puterile aliate şi asociate cu Ungaria, în Trianon, la 4 iunie 1920. Copii şi traduceri autentice de pe zisele Tratat, Protocol şi Declarațiune se vor alătura la prezenta lege.

Raportor, D. Alexandrescu

Expunere de motive

Tratatul de pace cu Ungaria, dacă vine cel de-al patrulea în deliberările domniilor voastre, în ordinea de importanță pentru statul român este cel dintâiu. O mie de ani a dăinuit lupta dintre maghiari şi români pentru stăpânirea acelor țări care prin acest tratat se unesc definitv cu Patria Mumă. Niciodată însă nu a încetat de a fi obiectul de căpetenie al gândirii naționale. Întreruptă o clipă de avântul eroic al poporului român în vremea lui Mihai Viteazul, stăpânirea maghiară despre (*sic!*) frații noştri de peste Carpați s-a caracterizat printr-o asprime mereu crescândă. Deşteptarea la viața poporului român a pus problema națională, mai ales în anul 1848. De atunci şi până la izbucnirea războiului mondial, chiar în vremurile în care un tratat impus nouă prin amenințare[72] ne făcuse aliații asupritorilor fraților noştri, chestiunea unirii tuturor românilor într-un singur stat a fost nu numai o chestiune de aspirațiuni, ci o chestiune de activitate politică. Pentru rezolvarea ei, regatul român era gata la toate jerfele. Din fericire pentru dânsul, nici în vederea acestui scop sfânt el nu a participat în nimic la provocarea războiului mondial, cel mai cumplit dintre măceluri. Soarta a vrut ca acea catastrofă, din care avea să iasă România întregită, să fie provocată tocmai de către acei care aveau cel mai mare interes să păstreze o stare de lucruri care le dădea lor hegemonia, nelegitima şi nefireasca hegemonie asupra poporului român de peste Carpați. Se bizuise pe o axiomă falsă, aceea a invincibilității Germaniei, ca şi cum istoria ar fi putut să înregistreze în vremurile noastre triumful nedreptății şi darea înapoi a civilizației. În acel război, neprovocat de dânsa, România a intrat cum era dreptul şi istoria ei să intre şi din vitejia fiilor ei şi din sprijinul marilor noştri aliați, ale căror jertfe pentru cauza comună au fost fără precedent în cartea istoriei, a ieşit Unitatea noastră națională. Această unitate se recunoaşte şi se confirmă prin semnătura învinsului din acest tratat. Coincidență bizară: între iscălitura armistițiului şi aceea a tratatului de pace, armata română a fost silită să se jertfească pentru a doua oară ca să scape pe învinsul de ieri, asupritorul de o mie de ani, de grozăvia unei anarhii mai dăunătoare decât războiul şi înfrângerea. Cu acest

[72] Este vorba de tratatul secret de alianță al României cu Austro-Ungaria semnat la Viena, la 30 octombrie 1883, conceput ca o modalitate de integrare a României în Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria şi Italia). Amenințarea era legată de atitudinea Austro-Ungariei în aşa-numita chestiune a Dunării, în care aceasta obținuse câştig de cauză prin conferința de la Londra.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

prilej feciorii noştri din vechiul regat şi catanele de peste munţi[73] au intrat în Capitala Ungariei, de astă dată însă cu tricolorul nostru, în loc de drapelul străin sub care de atâtea ori îşi vărsase sângele pentru o cauză vrăjmaşă lor.

Tratatul de pace cu Ungaria urmăreşte pas cu pas celelalte tratate de pace al căror prototip a fost tratatul cu Germania, principalul vinovat de catastrofa mondială. Odată cu ratificarea tratatului [de] la Trianon, relaţiile dintre noi şi Ungaria vor deveni normale şi, desigur, din parte-ne amicale. În adevăr, România nu mai are niciun diferend cu statul ungar. Fiecare din cele două popoare a intrat în domeniul său legitim prin tratatul de la Trianon, care urmăreşte linia de despărţire etnică între cele două popoare, deşi rămân români şi unguri în afară din noile hotare ale patriei respective. Economiceşte, legăturile dintre România şi Ungaria sunt fireşti, şi Regatul Român, ajuns la completa lui dezvoltare, nu va face nicio greutate pentru a înlesni noua aşezare economică a vecinului din apus. Dacă legăturile României, legături de tot felul cu Statele care au ieşit ca şi noi victorioase din războiul mondial, sunt şi trebuie să rămână un punct cardinal şi statornic în politica Regatului Român, aceasta nu împiedică ca în cadrul acestor legături România să dorească cu sinceritate un trai de buni vecini cu Ungaria, aşezată de astă dată la hotarele ei definitive şi drepte prin tratatul de la Trianon.

Războiul naţional a costat pe naţiunea română jertfe de sânge şi de averi care ar fi părut fabuloase în altă vreme. Războiul naţional a fost una din acele zguduiri în viaţa unui neam, care tocmai pentru că au fost hotărâtoare, nimeni nu poate să le dorească repetarea. Dar războiul naţional a adus poporului român nu numai îndestularea aspiraţiilor lui de atâtea veacuri, dar şi ceasul de glorie şi de mândrie în care delegaţii lui au putut să-şi puie iscălitura pe tratatul de pace de la Trianon.

Ministrul afacerilor străine, Take Ionescu

D. General Coandă: Discuţiunea generală este deschisă. D. senator Pecurariu are cuvântul.

D. I. Pecurariu: D-le preşedinte, d-lor senatori, când cu permisiunea d-voastre mă prezint la acest loc, pentru ca să iau cuvântul în chestiunea ratificării tratatului de pace cu Ungaria, îmi vin în minte cuvintele marelui învăţat Hajdău pe care le-a scris înainte de aceasta, cu mai bine de 40 de ani în „Istoria Critică a Românilor” şi care sună cam în modul următor: „Bună era Dunărea, când ne apăra de urgia străină din sud, dar acea Dunăre, odinioară atât de bună, a făcut să pierdem pe fraţii noştri din sud. Buni erau Carpaţii, când serveau ca loc de scăpare pentru naţiunea română în timpul năvălirii barbarilor, dar acei Carpaţi, atât de buni, ne-au împiedicat şi ne împiedică încă unirea naţională a neamului românesc. Rea era lipsa de barieră despărţitoare între Muntenia şi Moldova, lipsă care le îmbrâncea pe aceste Principate în continue lupte şi certuri, dar această lipsă de barieră a facilitat ca, cu o oră mai curând, să se facă unirea acestor Principate.”[74] Totul fiind relativ, totul fiind bun şi rău, afară de unul Dumnezeu, care singur reduce antagonismul la armonie, istoria ne face să întrevedem că în viaţa popoarelor mai presus de orice acţiune, a naturii, a rasei, a climei, a accidentelor locale, mai presus de orice lege fizică, stă asupra legii: „Providenţa”. Da, provedinţa (*sic!*), degetul lui Dumnezeu, s-a arătat lucrător şi în înfăptuirea idealului nostru naţional! Tratatul de pace de la Trianon consfinţeşte un fapt, la producerea căruia a conlucrat neamul românesc o mie de ani, au conlucrat aliaţii noştri în războiul mondial, au conlucrat chiar duşmanii noştri, au

[73] Aluzie la cele şase divizii ardelene constituite la începutul anului 1919 şi integrate imediat în armata română.

[74] Citatul ca atare nu există în lucrarea lui B.P. Hasdeu care nici nu utilizează termenul de „barieră”; ci reprezintă ceea ce a înţeles I. Păcurariu din lucrarea lui Hasdeu. Singurul citat apropiat în acest sens este la p. 307: „Despărţiţi prin munţi şi prin elemente străine, Românii au mai fostu trunchiaţi prin diversitatea guverneloru”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

conlucrat nenumărați factori şi împrejurări, care toate, din dispoziția prea înaltă şi nepătrunsă a Providenței, au convergat şi au coincidat pentru ca să se poată săvârşi faptul Unirii neamului românesc! Nu voiesc să insist asupra modului cum s-a putut înfăptui acest ideal al neamului românesc, ci voiesc numai să arăt:

1) Ce înseamnă pentru români, în general, şi mai ales pentru românii de peste Carpați evenimentul care îşi află consfințirea în Tratatul de pace cu Ungaria?

2) Al cui este meritul? Cui trebuie noi în aceste momente solemne să aducem omagiu de mulțumire şi recunoştință pentru că s-a putut înfăptui idealul nostru milenar?

3) Ce răni lasă acest Tratat în sufletul românesc?

Vă rog să mă urmăriți cu indulgență. Din parte-mi voi cerca, în considerarea timpului înaintat să fiu cât se poate de scurt. Ce înseamnă evenimentul care îşi află consfințirea în Tratatul de pace cu Ungaria pentru românii de peste tot, şi în special românii de peste Carpați? Acest eveniment înseamnă pentru noi sfârşitul unei lungi perioade de suferință, sfârşitul unui martiriu de o mie de ani; înseamnă răsplata tuturor suferințelor, înseamnă dreptatea ce Providența ne-o dă pentru toate nedreptățile suferite. Dacă căutăm în trecutul neamului nostru, vedem cum la baza existenței lui stă o necesitate istorică. Neamul nostru s-a născut dintr-o necesitate istorică: Imperiul Roman pe vremea împăratului Traian nu putea fi apărat şi asigurat în pareta dinspre Dunăre, până ce marele împărat n-a pus stăpânire pe malul stâng al Dunării şi în Carpați, fundând aici o nouă provincie romană, locuită de un nou popor în formațiune, căruia i-a dat marea misiune istorică care subsistă şi astăzi; să fie santinelă neadormită la Dunărea bătrână şi pe plaiurile Carpaților şi zid de apărare a civilizației apuse în contra barbariei din răsărit. Această misiune istorică cântată aşa de frumos de laureatul poet Alexandri [Alecsandri] în poemul său istoric *Sentinela Română* poporul românesc a împlinit-o cu sfințenie şi credință. Au fost timpuri când a putut să o împlinească în măsură mai mică, apoi timpuri în măsură mai mare, iar astăzi, după ce idealul național şi-l vede realizat, e pus în posibilitatea să o îndeplinească în întregimea ei. Abia aşezată şi închegată aici, colonia lui Traian în rolul său de santinelă şi stâlp al lumii apusene a avut să îndure nespuse suferințe din partea hoardelor barbare ce se năpusteau asupra Imperiului Roman. Vin apoi undele [valurile] slavilor care se revarsă asupra unor părți din fosta Dacie a lui Traian şi asupra ținuturilor locuite de români în sudul Dunării făcând să pierdem o mare parte din frații noştri de peste Dunăre, iar în limba noastră lăsându-ne o sumă mare de cuvinte slave, drept reminiscență a timpurilor întunecoase, când salvonismul amenința cu pieirea neamul românesc de pe aceste plaiuri.

La sfârşitul secolului IX vin ungurii. Ei se aşază în vecinătatea noastră, ne nimicesc organizația noastră în Transilvania, Banat şi Crişana, ne despart de ceilalți frați ai noştri şi ne subjugă cercând să ne împiedice în împlinirea misiunii noastre istorice. Şi robia noastră sub unguri a ținut o mie de ani! Doamne, cât am suferit în această mie de ani! Pământul nostru strămoşesc l-am pierdut, căci ni l-au luat stăpânitorii, iar noi am ajuns iobagi fără pământ, fără țară, fără drepturi, numai cu dreptul de a munci pe seama altora şi de a uda cu lacrimi şi sânge pământul scump ce cuprindea mormintele moşilor şi strămoşilor noştri, care nici ele nu mai erau ale noastre. Eram decretați ca „legați de glie" şi „tolerați" în această țară a noastră numai până le va plăcea dumnealor. Opriți prin legi („Aprobatele şi compilatele")[75] de la orice cultivare în şcoli eram condamnați la soarta vitelor şi meniți să rămânem iobagi din veac în veac, şi nimeni din neamul nostrum să nu se ridice la o treaptă mai înaltă de cultură sau de rang decât numai cu

[75] *Approbatae Constitutiones*, colecția de legi adoptate de Dieta Transilvaniei în timpul Principatului Transilvaniei, care conține hotărârile Dietei adoptate între 1541-1653 şi codifică deplina stăpânire de clasă a nobilimii, având la bază atât sistemul „religiilor recepte" şi al „stărilor privilegiate", cât şi legarea de glie a țăranilor. Colecția următoare de legi este *Compilatae Constitutiones* (1653-1669).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

prețul trădării neamului său[76]. Până acolo a mers egoismul de clasă al stăpânitorilor, încât cele trei națiuni privilegiate din Transilvania – ungurii, secuii şi saşii – au făcut o ligă cu numele *Unio trium nationum ad extirpendos infidels rusticos*[77], adică: „Uniunea celor trei națiuni pentru stârpirea iobagilor necredincioşi”, şi fiindcă iobagii erau mai toți români, este evident că uniunea era îndreptată contra românilor.

Şi cu toată această stare de Prometeu înlănțuit de stâncă şi sfâşiat de vulturi, poporul românesc din Transilvania, Banat şi Crişana nu şi-a pierdut conştiința că e român şi că are o limbă şi o lege românească, şi nu şi-a pierdut încrederea în dreptatea divină care odată va pune capăt suferințelor. (Aplauze prelungite şi repetate.) Drept aceea, istoricul Bonfiniu[78] de la curtea regelui Matias ne-a lăsat mărturie scrisă că „românii mai mult s-au luptat pentru limbă decât pentru viață”.

De prin secolul al XV-lea se încep uneltirile şi propagandele meschine, ca să ne convertească la legea străină. Se încearcă mai întâiu husiții[79], vin apoi luteranii[80] ca să ne convertească la legea lor şi ne tipăresc cărți bisericeşti; se încearcă apoi calvinii[81], patronați de principii calvini ai Ardealului, ca să ne calvinizeze şi vin, în sfârşit, şi catolicii, patronați de însuşi împăratul de la Viena ca să ne facă catolici[82]. Românii au rezistat la toate aceste uneltiri şi propagande ademenitoare şi au rămas de legea românească. Şi am avut martiri mulți, cum a fost episcopul Sava Brancovici[83], care, fiindcă şi-a apărat biserica contra năzuințelor de calvinizare ale calvinilor, a fost aruncat dintr-un castel din satul Ieci, pe fereastră, în apa Mureşului, unde şi-a găsit moartea; iar marele apostol al culturii neamului românesc de peste Carpați, Inocențiu Micul Clain[84], a trebuit să moară în exil pentru că au apărat limba şi legea românească.

Din când în când bietul țăran român cerca să-şi facă el dreptate, dacă vedea că nu mai este cine să-i facă dreptate: a luat parte la răscoala lui Gheorghe Doja şi a suferit consecințele acestei răscoale; a luat parte la răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan şi a suferit crudă răzbunare; a luat parte la răscoala din 1848 şi a suferit persecuțiunile. După anul 1848 se începe era absolutismului austriac care pentru viața națională a românilor de dincolo era ceva mai favoritor, dar la 1867 se încheie între unguri şi nemții austriaci aşa-numitul „pact dualist” prin care aceste

---

[76] Adică al convertirii la catolicism sau luteranism.

[77] *Fraterna Unio* (*Uniunea Frățească*) sau *Unio Trium Nationum* a fost un pact de alianță mutuală militară şi politică încheiat pe parcursul Răscoalei de la Bobâlna la 16 septembrie 1437 între marea nobilime maghiară din Transilvania, clerul catolic, orăşenii saşi şi secui. Înțelegerea a fost semnată la Căpâlna, aflată pe atunci în Comitatul Dăbâca. Uniunea a stabilit eliminarea completă a iobagilor, cei mai mulți aparținând etniei majoritare române, din viața politică şi socială din Transilvania, deşi iobagii formau vasta majoritate a populației transilvane. La 2 februarie 1438 s-a întrunit la Turda Adunarea Generală a nobilimii maghiare din Transilvania, care a aprobat documentul „Unio Trium Nationum” (*Fraterna Unio*).

[78] **Antonio Bonfini** (? 1427-1505), cărturar umanist italian, cronicar şi poet care a trăit la curtea regelui Matthias Corvinus (1458-1490). Principala sa operă este *Historia Pannonica: Sive Hungaricarum Rerum Decades IV.*

[79] Adepții mişcării religioase şi social-politice fondate de teologul reformator ceh Jan Hus (1371-1415), îndreptată împotriva Bisericii catolice şi a arbitrariului seniorilor feudali germani.

[80] Adepții primei mari mişcări reformatoare inițiate în 1517 de clericul german Martin Luther (1483-1546).

[81] Adepții mişcării reformatoare religioase inițiate în anii 1532-1536 de teologul francez Jean Calvin (1509-1564), considerată o radicalizare a luteranismului.

[82] Aluzie la întemeierea bisericii greco-catolice sau a bisericii unite cu Roma la începutul veacului al XVIII-lea.

[83] **Sava** (mirean: Simeon) **Brancovici** (?-1683), mitropolit ortodox al Ardealului (1656-1660; 1662-1680), persecutat şi întemnițat pentru opoziția sa față de calvinism. În anul 1955, Biserica Ortodoxă Română l-a trecut în rândul sfinților, fiind prăznuit la 24 aprilie.

[84] **Ioan Inocențiu Micu-Klein**, pe numele laic Ioan Micu (1692-1768), a fost episcop greco-catolic al Episcopiei române unite de Făgăraş. În anul 1737 a mutat sediul episcopal la Blaj, unde a ridicat Catedrala „Sfânta Treime” şi mănăstirea cu același hram. Este considerat întemeietorul gândirii politice românești moderne. Ultimii 24 de ani din viață i-a petrecut la Roma. La 19 octombrie 1997 a fost reînhumat în catedrala ctitorită de el la Blaj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

două naţiuni îşi dau mâna să se sprijinească întru apăsarea şi nimicirea naţionalităţilor de sub stăpânirea lor. Şi de acum începe pentru românii de peste Carpaţi iobăgia politică, cea mai teribilă iobăgie, căci se baza mai mult pe robia sufletului, care e mai cumplită decât cea a trupului.

Voci: Aşa este.

D. I. Pecurariu: Ungurii au inventat dogma că toţi cetăţenii patriei formează o singură naţiune politică şi aceea este cea maghiară şi cetăţenii numai în cadrul acestei naţiuni fictive pot să-şi exercite drepturile lor politice. Numai acei cetăţeni pot uza de drepturi politice care acceptează ideea de stat maghiar unitar. În faţa acestei prea puternice şi utopice idei trebuie să înceteze orice deosebiri de limbă între cetăţeni şi toţi cei cu „buze străine" trebuiesc să devină mai curând ori mai târziu „cu buze maghiare" (de limbă maghiară); orice instituţie ce nu serveşte această „idee" n-are raţiune de existenţă în statul maghiar unitar. Doamne, cât am suferit sub tirania acestei idei utopice!

Limba noastră a fost exclusă din şcoli, din administraţie, din justiţie, din viaţa publică şi se făceau pregătiri ca să se scoată de la sfântul altar, ba chiar şi de la vatra ţăranului. Nu ne era iertat să ne spunem ce gândeam şi simţeam de [şi] nici să ne întrunim decât numai în prezenţa jandarmului, ce ne privea sălbatec. Dacă cineva cuteza să vorbească ori să scrie nu pe placul stăpânitorilor, temniţa îi era partea. Erau spionate până şi gândurile noastre cele mai ascunse şi dacă puternicii zilei bănuiau ori întrevedeau că în sufletul nostru se sălăşlueau gândiri şi sentimente ce nu erau pe placul lor, internarea şi temniţa ne era soarta. Chiar numai pentru că am vrut să ne plângem printr-un memorand[85] la capul încoronat, fruntaşii neamului nostru au fost judecaţi şi condamnaţi la temniţă grea. Şi, Doamne, cât am suferit în decursul războiului mondial! În primele zile ale acestui grozav război, placarde mari puse pe pereţi ne da de ştire că „naţiunea maghiară" va avea atâta putere încât „să zdrobească" naţionalităţile care vor îndrăzni să uneltească ceva contra ideii de stat maghiar unitar. Cine putea umbla în două picioare era dus la război; cine avea două mâini era dus la lucru militar; cine avea un car cu două vite de jug era dus cu forţa la „forşpan"[86]; cine avea câteva măsuri de cereale i se rechiziţionau; cine avea un ban trebuia să-l dea ca „împrumut de război" (aprobări); de cuteza cineva să vorbească mai tare, jandarmul îi înfunda gura cu pumnul; de cuteza să se plângă era închis şi maltratat; era oprită vorba românească chiar şi în tranşeele care în clipa următoare deveneau mormântul soldatului român, martir al intereselor străine... Îmi vine să strig cu proiectul [poetul] Virgiliu că „de aş avea o sută de guri şi glas de fier" nu aş putea să enumăr toate nedreptăţile şi nelegiuirile care s-au săvârşit; însăşi crucea de pe „coroana Sfântului Ştefan" s-a strâmbat[87] de nedreptăţile săvârşite sub egida ei! (Aplauze.)

În sufletul asupritorilor noştri s-a născut un fel de încredere oarbă, un fel de „hybris" – cum ar numi-o Aristoteles, părintele teoriei despre „vina tragică" – care trebuia să fie pedepsită. Nu era încă terminat războiul mondial, dar pacea de la Bucureşti era făcută[88], şi guvernul unguresc dă o ordonanţă prin care se decretează aşa-numita „zonă culturală". În această zonă, pretinsă culturală, cădeau toate judeţele din jurul Transilvaniei dinspre România, iar şcoli româneşti în această zonă nu mai puteau exista; s-au inventat de minţi extravagante chiar planuri ca populaţia română de aici să fie mutată pe şesul cel mare unguresc, iar în locul ei să fie aduşi unguri. Printr-o trăsătură de pană s-au maghiarizat sute de şcoli româneşti din zona aceasta de imediată maghierizare (*sic!*), iar învăţătorii, în vara ce a urmat după subscrierea păcii

[85] Referire la mişcarea memorandistă din anii 1892-1895 în care s-a cerut respectarea prevederilor Constituţiei dualiste de la 1867, care acorda drept de liberă exercitare celorlalte limbi din imperiul austro-ungar.

[86] Muncă în folosul statului.

[87] Aluzie la faptul că crucea de pe Coroana Sfântului Ştefan – cu care s-au încoronat regii Ungariei de la 1075 la 30 decembrie 1916 – este într-adevăr oblică, probabil din cauza unui accident, când Coroana Sacră nu a fost introdusă corect în cutia purtătoare.

[88] La 24 aprilie/7 mai 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de la Bucureşti, au fost duşi la Cluj să înveţe ungureşte şi să fie pioni ai culturii şi şovinismului unguresc.

Voci: Aşa a fost.

D. Ion Pecurariu: Şi se dă o ordonanţă ca toate ajutoarele de război, toate întregirile de plată ce le dădea statul ungar la puţintelele şcoli româneşti secundare ce le aveam în Blaj, Braşov, Năsăud, Beiuş şi Brad se sistează până ce nu se acceptă condiţiunile ce guvernul unguresc le va stabili, în schimbul acelor ajutoare, condiţiuni care ştergeau caracterul românesc al acestor şcoli.

Părintele Protopop Câmpeanu: Legea lui Appony şi Hajdu-Dorogh[89].

D. Ion Pecurariu: Şi trebuie să spun cu mândrie că au fost licee româneşti şi patroni la înălţimea chemării lor, şi au fost profesori care au zis: „Mai bucuros mergem la tăiat lemne sau la săpat decât să primim pentru un blid de linte să ne vindem caracterul naţional al şcolilor noastre”. (Aplauze.) Şi n-am primit acele ajutoare şi am rămas cu ce ne putea da susţinătorii de şcoală, iar Dumnezeu a vrut ca planul unguresc să nu se realizeze. Şi acum să trecem la a doua parte a discursului meu: cui datorim noi mulţămită astăzi, cui trebuie să aducem omagii pentrucă s-a putut înfăptui idealul nostru naţional? Meritul că s-a putut înfăptui idealul nostru naţional îl are, în primul loc, poporul nostru de dincolo de Carpaţi. (Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)

Voci: Aşa este.

D. Dr. I. Pecurariu: Merit are acel blând popor, care în decursul veacurilor a ţinut cu tărie la limba şi legea sa; merit au acei simpli, dar venerabili preoţi, dieci, învăţători, care au susţinut limba românească în bisericuţele şi în şcolile umile ce le-am avut.

D. N. Baţaria: Şi ţăranii la vetrele lor.

D. Ion Pecurariu: Merit au apoi toţi acei apostoli ai culturii neamului românesc, toţi acei care au suferit persecuţiuni, chinuri, temniţă, pentru drepturile, interesele şi idealul neamului. Merit are un Horia, Cloşca şi Crişan, un Avram Iancu, un Bărnuţiu, toţi corifeii renaşterii noastre naţionale şi culturale, toţi acei mulţi şi nenumăraţi, numiţi şi nenumiţi, cunoscuţi şi necunoscuţi, tineri şi bătrâni, care au suferit şi au murit apărând drepturile poporului românesc. (Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)

Voci: Aşa este! Bravo!

D. I. Pecurariu: Merit au toţi aceşti mucenici ai neamului, ale căror suflete planează astăzi aci în mijlocul nostru, bucurându-se şi ei, împreună cu noi, de rodul activităţii şi suferinţelor lor. (Aplauze prelungite.)

Voci: Bravo!

D. I. Pecurariu: În al doilea rând! Merit că s-a putut înfăptui idealul nostru naţional îl au fraţii noştri din vechiul regat. (Aplauze.) Sunt convins că pe cât de adevărat este că fraţilor din vechiul regat nu le-ar fi venit în gând să ia în stăpânire Ardealul fără români, tot atât de adevărat este că românii de acolo n-ar fi putut deveni liberi fără ajutorul fraţilor din regat.

Voci: Aşa este.

D. Ion Pecurariu: Soarta a vrut ca, în evoluţia neamului notru, românii de peste Carpaţi şi cei din vechiul regat să se ajute împreună. S-ar putea zice că unii fără ceilalţi n-ar fi putut nici exista. Istoria ne atestă aceasta. Transilvania a fost aşa-zicând leagănul neamului nostru. În Carpaţii ei ne-am refugiat în vremurile de restrişte ale migraţiunii popoarelor. Din Carpaţi au pornit descălicătorii principatelor. Principatele înfiinţate odată au luat apoi ele în mână conducerea destinelor acestui neam. Când ele erau în primejdie din partea turcilor, noi ardelenii,

[89] La 8 iunie 1912 a fost înfiinţată Episcopia Greco-Catolică de Hajdúdorog, menită să promoveze maghiarizarea românilor şi rutenilor, fapt care a stârnit nemulţumirea ierahilor Bisericii Române Unite cu Roma, în frunte cu mitropolitul Victor Mihaly de la Blaj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

întrucât am putut să le săream întru ajutor, întocmai ca şi ei, când ardelenii erau în pericol. Mihai Viteazul încearcă mai întâiu unirea tuturor românilor, durere! Pentru scurtă durată. Când românii din Principate gemeau sub domnia fanarioților şi limba şi cultura românească erau ameninţate cu pieire, vine de peste munți, întocmai ca odinioară Negru-Vodă cu sabia în mână, George Lazăr[90] cu cartea în mână, să spună românilor din Principate că erau români. Tot de peste munți se arată şi zorile renaşterii noastre literare şi culturale[91]. După Unirea Principatelor, când românii de peste Carpați gemeau în robie politică la unguri, Regatul devine centrul culturii româneşti, conducătorul destinelor neamului şi liberatorul menit de providență al românilor de peste Carpați. Şi acum când cu ajutorul fraților din vechiul regat a dat Dumnezeu să devenim liberi şi să ne vedem cu ochii visul nostru milenar, avem datorința sfântă ca cu această ocaziune solemnă, când avem să ratificăm tratatul care consfinţeşte această realizare a visului nostru, să exprimăm noi, românii de peste Carpați, în numele partidului care a condus pe aceşti români în toate luptele lor naționale şi politice timp de 72 de ani, cea mai adânc simțită mulțumita recunoştință omagială şi admirațiune Maiestăților Lor, prea bunului nostru Rege şi prea bunei noastre Regine. (Senatul ridicat în picioare aclamă pe Maiestățile Lor în strigăte: Să trăiască!) Este o fericire mare pentru națiunea română că în aceste momente hotărâtoare în fruntea vechiului regat Providența ne-a trimis pe Maiestățile Lor care, înțelegând spiritul vremei, au putut să se ridice la înălțimea adevăratelor interese ale neamului românesc şi au avut puterea morală şi fizică să înfrunte toate greutățile şi dezamăgirile unui război atât de grozav şi cu atâtea peripeții. (Aplauze prelungite.) De aceea drept expresiune a profundei noastre mulțumire, a recunoştinței noastre omagiale şi a admirațiunii noastre fără margini, strig în numele românilor de dincolo de Carpați: „Trăiască M.S. Regele, trăiască M.S. Regina!" (Senatul ridicat în picioare aplaudă îndelung.)

Datorim apoi recunoştință şi suntem obligați să aducem omagiul nostru de mulțumire şi de înaltă stimă tuturor acelor bărbați care în frunte cu d. Ionel Brătianu au avut soarta să fie la cârma țării atunci când s-au petrecut momentele hotărâtoare ale intrării României în războiul mondial. După mine, cea mai hotărâtoare clipă în întreaga istorie a neamului românesc a fost clipa când Consiliul de Coroană din 28 [27] august 1916 a hotărât că România, ca reprezentantă liberă a neamului românesc, rămâne credincioasă misiunii sale istorice şi nu se îngrozeşte de abisul ce duşmanii neamului îl pregăteau. În analele istoriei noastre neperitoare vor rămânea numele acelor bărbați mari, care au luptat cu cuvântul şi cu scrisul în acele vremuri grele şi critice, pentru ca România, rămânând fidelă misiunii sale istorice, să intre în război alături de Antanta. (Aplauze.) Trebuie să slăvim spre glorie veşnică numele d-lui Take Ionescu, actualul ministru de externe (aplauze prelungite), pentru activitatea sa patriotică de atunci şi pentru acele vorbe ce înainte de intrarea României în război le-a zis: „Mai bine învinşi cu Antanta decât învingători cu Puterile Centrale", vorbe care dovedesc o adâncă cunoştință a intereselor şi a misiunii istorice a neamului românesc. Omagiu şi veşnică recunoştință aducem marelui patriot Nicolae Filipescu (aplauze), al cărui suflet e de față între noi şi se bucură şi el de roadele muncii şi zbuciumului său pentru întregirea neamului!

Aducem apoi omagiile noastre şi mulțumirea noastră nețărmurită armatei române. (Senatul se ridică în picioare şi aplaudă frenetic.) Armata română a săvârşit cea mai grea problemă din tot trecutul neamului nostru. Printr-o ofensivă fulgerătoare, care a ajuns mai până în cen-

[90] **Gheorghe Lazăr** (1779-1823), pedagog, teolog, traducător şi inginer român din Transilvania. În 1818 a înființat la Bucureşti prima şcoală cu predare în limba română, Şcoala de la Sfântul Sava. Acuzat de susținerea lui Tudor Vladimirescu în revoluția de la 1821, a trebuit să părăsească Bucureştiul şi să se reîntoarcă pe meleagurile natale, unde a murit în scurtă vreme.

[91] Referire la activitatea savanților Şcolii Ardelene (Samuil Micu, Petru Maior, Gh. Şincai, Ion Budai Deleanu ş.a.) de la finele secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trul Ardealului, a pus în uimire lumea. Ea nu s-a retras decât atunci când a avut în față forțe de tot covârşitoare şi nu şi-a pierdut curajul şi speranța nici atunci când ajunsese înghesuită în colțul de țară rămas încă necuprins de duşmani, în Moldova. În acest colț de țară situațiunea armatei române era similară situațiunii celor 300 de Spartani ai lui Leonida, la Thermopile; nu numai că a rezistat, dar a făcut şi minunea de la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz. (Aplauze prelungite.) Ceva mai mult: în timp ce un stat puternic ca Rusia se prăbuşea culcat la pământ de boala bolşevismului, armata română a rezistat şi în contra acestei cumplite boale şi nu s-a lăsat infectată de ea. (Aplauze.) Ea a format un zid puternic, de care valul bolşevist s-a lovit în zadar. Glorie eternă se cuvine acestei armate, iar mulțumirea noastră, a acelora pe care ea ne-a dezrobit, este fără margini. Datorim mulțumire şi recunoştință întregului popor românesc din vechiul regat şi din celelalte provincii pentru suferințele îndurate în acest crâncen război, pentru ajutorul ce în orice chip ni l-au dat, şi pentru cele 800.000 de morminte ce cuprind osămintele mucenicilor desrobirii noastre. (Aplauze prelungite.)

Datorim mulțămire aliaților noştri cu ajutorul cărora numai am putut să ne înfăptuim idealul. Aducem mulțămirea noastră, a românilor dezrobiți, marei şi generoasei Franțe, surorei noastre, care, începând de la Unirea Principatelor, a fost patroana intereselor neamului nostru. Suntem conştienți că Verdunul a apărat nu numai Parisul şi Franța, ci şi cauza unirii neamului nostru, întocmai cum armata română a servit nu numai cauza românească, ci şi cauza Franței şi a dreptății şi civilizației în lume. Trăiască marea şi generoasa Franță, bărbații ei de stat şi glorioasa ei armată! (Aplauze prelungite.) Dăm tributul nostru de mulțumire puternicei Anglii şi armatei ei, puternicelor State Unite din America, armatei lor şi marelui Wilson, care s-a făcut buciumătorul în lume al marii idei, izvorâtă din războiul mondial, al ideii de autodeterminare a popoarelor şi care când monarhia austro-ungară trosnea din încheieturi, a trimis Regelui României vorba aceea mare, care a turnat în noi românii de peste Carpați atâta speranță şi putere, anume că America sprijineşte în întregime revendicările naționale şi teritoriale ale României. (Aplauze.) Exprimăm sincera noastră mulțămire surorei noastre Italia, bărbaților ei de stat şi glorioasei ei armate. (Aplauze.) Mulțumim şi celorlalți aliați: serbi, greci şi alții, care încă ne-au ajutorat întru împlinirea idealului nostru.

Dar să trec la a treia parte a discursului meu. Spusesem că al treilea lucru de care vreau să vorbesc sunt unele răni ce Tratatul de pace cu Ungaria lasă în sufletul românesc. Din aceste răni vreau să amintesc numai două. Prin Tratatul de pace cu Ungaria noi pierdem o parte din Banat, din Banatul acela care este românesc, pentru că aci au pus oştirile române [romane] mai întâiu piciorul, atunci când s-a pus temelia neamului românesc. Aci a curs mai întâi sânge român [roman] pentru ca apoi din acel sânge să răsară poporul românesc. Banatul întreg a fost românesc totdeauna şi numai când au venit turcii în Ungaria şi au ținut-o sub domninațiunea lor, românii expuşi persecuțiunilor turcilor s-au retras către munți, şi apoi stăpânitorii ce au urmat după retragerea turcilor din Ungaria au adus acolo colonişti străini, sârbi şi şvabi, şi în felul acesta s-a înlăturat un drept vechi al românilor din Banat. Banatul formează o unitate teritorială, precum formează o unitate şi din punct de vedere economic. Banatul a [ar fi] trebuit să fie în întregime al nostru, şi s-a făcut o greşeală mare din punct de vedere diplomatic şi internațional că s-a hotărât altfel. Puterile mari aliate au cercat prin făurirea tratatelor de pace să asigure pacea pe timp cât se poate mai lung. Față cu dreptul României asupra Banatului întreg s-a făcut o eroare. De 13 sute de ani locuiesc sârbii acolo, în sudul Dunării, unde locuiesc şi astăzi, şi n-am fi avut niciodată nimic de revendicat cu românii, am trăit în bună pace cu ei, să fi lăsat acei diplomați să curgă acea Dunăre încă 13 sute de ani ca graniță naturală între națiunea românească şi cea sârbească, ca ele să trăiască încă 13 sute de ani în pace (aplauze) şi să nu creeze aici, în estul Europei, o a doua Alsacie-Lorena, cum – durere – mi se pare că s-a creat. Noi n-am avut pretențiune asupra românilor din sudul Dunării, cu toate că în Valea Timocului se spune că avem peste 480.000 români; n-am făcut pretențiune, căci Dunărea, cu maiestuosul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

său curs, ne-a despărțit şi ne desparte. Ar fi trebuit ca sârbii să renunțe la conaționalii lor mult mai puțini în Banat, dacă noi renunțăm la aproape o jumătate de milion de români din Valea Timocului. Asta era drept.

A doua rană ce Tratatul de pace cu Ungaria ne lasă în sufletul nostru este divizarea aceea nenaturală a Maramureşului. Maramureşul formează o unitate teritorială, întocmai ca Banatul. La sud este mărginit de Carpații nordici ai Ardealului, iar în partea ostică şi nord-ostică est înconjurat de coloana Carpaților păduroşi. El formează de ambele părți ale Tisei o unitate teritorială. Dacă o parte numai se dă României şi cealaltă rămâne la Ceho-Slovacia, nu se poate face nici chiar alimentarea populației în ținuturile sterile şi muntoase din Maramureş.

Voci: Aşa este.

D. I Pecurariu: Linia ferată ce leagă Maramureşul cu corpul României-Mari trece pe teritoriul Ceho-Slovaciei, vine iar pe teritoriul României şi iar pe teritoriul Ceho-Slovaciei. Mai mult nu se poate face nic măcar administrația acestui ținut în mod aşa de nenorocit de cealaltă parte din dreapta Tisei, cu care parte formează o unitate atât de inseparabilă. Ar fi fost de dorit ca Maramureşul să fi fost în întregime sau cel puțin până la o linie, până la care el formează o unitate indivizibilă, să fi fost anexat României şi aceasta pentru motivul istoric că, după cum ştim, de aci din Maramureş, au plecat descălecătorii Moldovei noastre! (Aplauze.)

Voci: Aşa este.

D. I. Pecurariu: Însă s-a sfârşit. Putem acum să exprimăm numai dorințe şi speranțe că guvernele noastre şi înțelepciunea bărbaților de stat ai statelor cu care venim în colisiune din acest punct de vedere vor afla calea şi modalitatea care vor putea să asigure posibilitatea unei conviețuiri paşnice şi în aceste ținuturi.

Şi acum, domnilor senatori, am început cu Providența şi vreau să închei tot cu Providența.

Providența ne-a ajutat să înfăptuim România-Mare! Să implorăm ajutorul Providenței ca să ne ajute să consolidăm şi să susținem România Mare. Să implorăm ajutorul Providenței să ne dea putința să facem să înflorească această Românie Mare, la temelia căreia este atâta sânge şi atâtea lacrimi şi să ne dea puterea morală, să ne dea caractere (aplauze prelungite), să ne dea caractere multe, multe şi mari, căci numai prin caractere vom putea face România Mare să fie tare, fericită şi veşnică. (Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)

Voci: Bravo!

D. General Coandă, preşedinte: Dlor senatori, ridic şedința pentru astăzi şi anunț şedință publică pentru luni, 16 august, la ora 16 p.m. Aş ruga însă pe d-nii senatori ca la începutul şedinței să binevoiască a trece în secțiuni pentru a studia proiectele de legi care sunt depuse.

Şedința e ridicată la ora 13.15 minute.

D. General Coandă, preşedinte: Dlor senatori, rezultatul votului este următorul: votanți 69, majoritate regulamentară 46, bile albe 68, bile negre 1. Senatul a adoptat proiectul de lege pentru ratificarea tratatului de pace încheiat cu Ungaria. (Aplauze prelungite.)

[*Desbaterile Parlamentare. Senatul*, No. 32 din 22 august 1920, p. 623-628 şi 658]

38. 22 august 1920, Bucureşti, Expunerea de motive şi ratificarea de către Senat a tratatului de pace de la Versailles

Şedința de sâmbătă, 14 august 1920

Raportor G. Meitani:

Expunere de motive

Domnilor senatori, După trei ani de lupte istovitoare, alături de marii noştri aliați, după jertfe şi suferințe fără pereche ale tuturor fiilor țării, ostaşul nostru vă aduce astăzi semnul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

victoriei finale – tratatul de pace de la Versailles – acceptat şi semnat de către inamicul învins. Laurii victoriei împodobesc astăzi mormintele sfinte ale celor ce au ştiut să se jertfească pentru scumpa lor patrie şi pentru libertatea neamului nostru românesc; laurii victoriei împodobesc de asemenea mormintele eroilor aliaţi, care luptând pentru drept şi libertate şi-au dat viaţa pe pământul nostru sfinţit, care va rămâne de-a pururea legat de pământul ţării lor. Înaintea aceastor morminte sacre, minţile şi sufletele tuturor românilor din toate unghiurile se închină cu recunoştinţă, ca înaintea unor neîntrecuţi eroi. Laurii victoriei încununează cu mândrie şi fruntile bravilor noştri ostaţi de la Jiu, Mărăşti, Oituz şi Mărăşeşti, rămaşi în viaţă pentru ca astfel să-şi înveţe urmaşii că, fiind conduşi de un *Rege viteaz*, au ştiut să-şi dezrobească fraţii, au ştiut să adeverească odată mai mult datinele strămoşeşti, transformând porecla în renume. Tratatul de pace ce vă supunem spre ratificare cuprinde XV părţi distincte, prin care se reglementează diversele consecinţe de ordin politic, militar, financiar, economic şi social, pe care agresiunea premeditată a duşmanilor a pricinuit-o.

Prin partea I a tratatului de la Versailles (art. 1-26), referitoare la Pactul Societăţii Naţiunilor, aliaţii noştri s-au străduit să puie stavilă agresiunilor viitoare, creând Societatea Naţiunilor, din membrii diverselor state. Guvernul român, semnând acest tratat, a înţeles să dea creditul ţării, necesar acestei noi întocmiri, pentru ca astfel să se îndrume către ţelul ce îl urmăreşte, spre pacea şi armonia universală. Acestei Societăţi a aliaţilor, în care România figurează ca membră fondatoare, îi va reveni marele merit, dacă prin organizarea şi măsurile ce va lua va şti să localizeze – cum se cuvine – diversele conflicte viitoare dintre naţiuni. Proporţionând armamentul şi fabricarea de muniţii ale unora dintre naţiuni, pe de o parte, micşorându-le şi limtându-le la altele, de alta, controlând şi împiedicând în mod efectiv viitoarele agresiuni, şi supuindu-le arbitrajului şi judecăţii unei Înalte Curţi, care să aplice sancţiuni severe, Societatea Naţiunilor aspiră că îşi va desăvârşi astfel scopul ce îl urmăreşte.

Prin partea II a tratatului de pace (art. 27-30) se determină fruntariile Germaniei de astăzi faţă cu satisfacerea dreptelor revendicări ale aliaţilor noştri, prin mijlocirea şi eliberarea teritoriilor smulse de la patriile mume şi cotropite prin agresiuni anterioare. Franţa victorioasă şi eroică, Belgia – sora noastră de martiriu, Polonia, prietena noastră de grele vremuri – astăzi reînviată – Ceho-Slovacia liberată şi nou creată îşi văd revendicările şi visul lor naţional transformat în realitate, aşa precum dreptatea imanentă impunea să aibă loc.

Prin partea III a clauzelor politice ale tratatului (art. 31-117) se reglementează diversele dispoziţiuni tinzând la organizarea cea nou creată prin tratat a Belgiei, Luxemburgului, Franţei cu malul stâng al Rinului şi cu bazinul de cărbuni al Sarrei, bazin atribuit ca folosinţă Franţei, pe un timp limitat, drept compensare a grelelor încercări şi a marilor daune suferite în partea ei nordică.

Reglementarea situaţiunii politice nou create în Alsacia şi Lorena, realipirea acestor două provincii smulse cu 50 de ani în urmă, dar readuse acum la sânul marei noastre surori; precizarea ca amănunt asupra situaţiunii politice nou create prin recunoaşterea ca State libere a Ceho-Slovaciei şi Poloniei, reglementarea situaţiei Austriei de astăzi faţă de Germania viitoare prin înlăturarea contopirilor politice, determinarea situaţiei de drept a Prusiei Orientale, a regiunii Memelului, Danzigului, Sleswigului şi Heligolandei, faţă de noua configuraţie a Europei centrale, iată ce cuprinde în esenţă partea III a clauzelor politice. Prin aceeaşi parte se recunoaşte de către Germania independenţa tuturor teritoriilor care făceau parte din vechiul Imperiu al Rusiei la 1 august 1914, implicit dar şi a scumpei noastre Basarabii smulse acum 100 de ani de la Patria-Mumă.

Prin partea IV a tratatului (art. 118-158) se reglementează „drepturile şi interesele germanilor afară de Germania”, din colonii, din China, Siam, Siberia, Maroc, Egipt, din Turcia şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bulgaria, din Santungul atribuit Japoniei, toate acestea ca urmare a transmiterii drepturilor şi intereselor germane din aceste colonii unora din Puterile aliate sau asociate nouă.

Prin partea V a clauzelor militare, navale şi aeriene (art. 159-213) se precizează în detaliu la cât se reduc efectivele şi încadrarea viitoare a armatei germane, armamentul, muniţiunile şi materialul militar; cum să se facă recrutarea şi instrucţia militară în Germania, cum fortificaţiunile germane vor fi dezarmate şi dărâmate, iar flota militară redusă la un minimum bine precizat; cum întreaga viaţă militară şi navală nu va mai face parte din forţele militare germane; cum întregul material, naval şi aeronautic german, va fi predat aliaţilor şi asociaţilor noştri, lăsând o mică parte Germaniei, cum pentru controlul acestor dispoziţiuni vor funcţiona comisiuni interaliate de control în toată Germania, toate aceste dispoziţiuni pentru ca astfel să se garanteze chiar de acum pacea generală şi să se evite agresiuni, aşa precum şi-a propus a înfăptui Societatea Naţiunilor.

Prin partea VI (art. 214-226) privitoare la prizonierii de război se reglementează situaţiunea prizonierilor noştri şi a aliaţilor la inamic, situaţiune care în ce priveşte ţara noastră este foarte gravă, dat fiind că zeci de mii din prizonierii noştri şi-au găsit sfârşitul în captivitate, din cauza răului tratament ce li s-a administrat de către duşmani. Toate măsurile şi sancţiunile din tratat vom face să fie riguros aplicate foştilor noştri duşmani, iar familiilor martirilor noştri, martiri ai neamului, se vor da ajutoarele cuvenite pe care fostul inamic este obligat a le plăti. De asemenea, în această parte se reglementează chipul cum mormintele prizonierilor şi internaţilor vor fi îngrijite în ţările foste inamice şi vice-versa, pentru ca astfel cultul eroilor să rămână neadormit şi să serve drept pildă generaţiunilor viitoare ca omagiu al vitejiei româneşti.

Prin partea VII a tratatului (art. 227-230), privitoare la sancţiuni, se prevede înfiinţarea unui tribunal special şi modalităţile după care el va avea să judece pe toţi aceia care s-au făcut vinovaţi de călcarea legilor războiului şi de săvârşire de abuzuri şi fapte criminale în contra averii şi vieţii supuşilor Puterilor aliate şi asociate.

Prin partea VIII (art. 231-248) a clauzelor reparaţiunilor se pune principiul obligării Germaniei la desdăunarea tuturor aliaţilor şi asociaţilor din faptul agresiunii sale, se precizează că de acest principiu se vor bucura toţi aliaţii şi asociaţii în proporţia daunei persoanelor, fie asupra bunurilor care urmează a fi acoperite de inamici după justificarea ce vom face înaintea Comisiunii de reparaţiuni ce va funcţiona la Paris. Tot în această parte se arată modul cum inamicii sunt obligaţi a procura anume materiale şi animale refacerii teritoriilor invadate, determinând anumite ţări cărora Germania se obligă să le predea de îndată drept acont o parte din animale şi materiale.

Deşi ţara noastră a avut de suferit enorm de pe urma ocupaţiunii, mai ales de la germani, o asemenea obligaţiune independentă de regăsirea chiar a acelor luate de la noi nu a fost prevăzută decât tocmai sub condiţia dovedirii identităţii animalelor şi lucrurilor furate din ţară, ceea ce echivalează cu o lipsă de obligaţie de asemenea natură din partea germanilor. Din aceeaşi parte se detaliază modul cum se vor acoperi despăgubirile de la Germania faţă cu resursele ei normale şi faţă cu posibilitatea utilizării puterii ei de muncă şi de fabricaţiuni.

Prin partea IX a clauzelor financiare (art. 249-263) se arată care sunt mijloacele financiare prin care Germania trebuie să-i desdăuneze pe aliaţi; se hotărăşte că pentru toată despăgubirea aliaţilor şi asociaţilor există un privilegiu de rangul I-iu asupra tuturor bunurilor şi veniturilor Imperiului şi ale Statelor germane până la completa desdăunare; că, tot în aceleaşi condiţiuni, produsul lichidării bunurilor inamicilor din ţările aliate va servi drept acoperire în partea a acelor daune, dat fiind că se recunoaşte de aliaţi că resursele finaciare normale ale Germaniei nu pot acoperi cuantumul total daunelor pricinuite aliaţilor. Prin aceeaşi parte se precizează raporturile şi legăturile dintre dispoziţiunile financiare faţă de cele ale reparaţiunilor şi ale clauzelor economice din acelaşi tratat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Prin partea X a clauzelor economice (art. 264-312) se prevăd modalităţile de aranjare a problemelor economice relevate de urmările războiului, şi anume: care sunt tratatele care mai rămân în fiinţă între Germania şi aliaţi sau asociaţi, care sunt clauzele vamale ce vor guverna raporturile dintre aliaţi şi Germania; cum se reglementează materia concurenţei ilegale şi a proprietăţii industriale; care va fi modul cum datoriile inamicilor dinainte de război către aliaţi vor fi încasate de către aceştia în contul despăgubirilor datorite lor; cum bunurile, drepturile şi interesele supuşilor inamici din ţările aliate vor fi reţinute şi lichidate de aliaţi de către aceştia (*sic!*) a coprins astfel cu produsul acestor vânzări daunele suferite, în timp ce supuşii inamici care vor suferi de acele măsuri vor fi despăgubiţi de Germania. Se reglemenetază, de asemenea, situaţiunea contractelor dinainte de război ale inamicilor cu aliaţii, hotărându-se în principiu că ele sunt şi rămân anulate, afară de unele pe care guvernele Statelor aliate şi asociate vor recunoaşte că sunt de executat în interes general şi de altele ce sunt expres enumerate prin tratat. Se organizează tribunalul arbitrar mixt pentru rezolvirea tuturor diferendelor din datorii, din contracte şi lichidări de bunuri dintre supuşii statelor inamice şi aliate, precizându-se care este situaţia asigurărilor sociale şi de stat din teritoriile cedate.

Prin partea XI a navigaţiei aeriene (art. 312-320) se precizează modul de întrebuinţare a aeronavelor aliate şi asociate deasupra teritoriului german, care sunt modalităţile sub care serviciul public de aeronave din Germania va funcţiona în viitor din punctul de vedere al mărginirii şi al controlului aliat.

Prin partea XII a porturilor, căilor de apă şi căilor ferate (art. 321-386) se reglementează şi se detaliază felul utilizării acestor căi aparţinând Germaniei, cum liberarea navigaţiei este garantată, care este situaţia porturilor libere; care este, în sfârşit, regimul fluviilor Elbei, Oderului, Niemenului şi Dunării, socotite ca internaţionale şi pentru a căror supraveghere se înfiinţează o comisiune internaţională pentru toate aceste fluvii. În această privinţă, regimul Dunării noastre, declarat şi acceptat de noi ca internaţional, suferă restricţiuni de la libertatea noastră de riverani, în special în ce priveşte susul Dunării şi mai ales Porţile-de-Fier, puse sub controlul unei comisiuni internaţionale create ad-hoc, deşi situaţia geografică a noastră şi a statului sârb ar fi cerut ca internaţionalizarea Dunării pe întregul ei parcurs să nu aducă nicio restricţiune în acest punct nouă şi vecinilor noştri sârbi. Prin aceeaşi parte a tratatului se reglementează regimul trasporturilor internaţionale pe căi ferate – pentru a nu fi stânjenit de Germania –, se iau dispoziţiunile cuvenite, între altele, şi în ce priveşte materialul rulant german din ţările aliate sau asociate.

Prin partea XIII, despre muncă (art. 387-428), se reglementează în mod cât mai uniform munca; se precizează felul cum raporturile dintre lucrători şi patroni vor fi regulate prin organizarea permanentă a Conferinţei generale a muncii şi a Biroului Internaţional al muncii; cum în compunerea lor participă şi reprezentanţi ai lucrătorilor şi patronilor; cum, în sfârşit, întreaga şi marea problemă a muncitorimii va fi rezolvată în mod cât mai uniform în toate ţările, şi deci şi la noi, pentru ca astfel armonia universală dintre aceste două clase să fie înfăptuită. Se mai reglementează în mod uniform orele de lucru, pe zi şi pe săptămână, se stabilesc ca probleme vitale de soluţionat de către conferinţa muncii, chestiunea recrutării şi întrebuinţării muncitorilor, chestiunea prevenirii întreruperii lucrului şi a nevoinţei de a lucra (chomaju-lui) (*sic!*). De asemenea, problema asigurărilor muncitoreşti de existenţă şi ajutor raţional, problema protejării lucrătorilor în contra boalelor generale sau profesionale, a accidentelor de muncă, a protecţiei copiilor, adolescenţilor şi femeilor, a pensiunilor şi asigurărilor de bătrâneţe şi de invaliditate, în sfârşit chestiunea libertăţii sindicale şi organizarea învăţământului profesional şi tehnic, cu şi alte măsuri analoage, care vor contribui la regulamentarea cât mai uniformă şi la îmbunătăţirea simţitoare a vieţii lucrătorilor, problemă care ne preocupă şi pe noi îndeosebi. Odată ce ţara noastră a acceptat toate aceste măsuri, prin semnarea tratatului la 7 iulie 1919,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a înțeles prin aceasta să rezolve în principiu soarta lucrătorilor de la noi, rămânând ca organizarea de fapt, prin organele de drept, să urmeze cât mai neîntârziat. Prin aceasta se confirmă o dată mai mult că tot preocupării statelor din Occident de acord cu a Guvernelor noastre se datoreşte reglementarea cât mai umană a acestor mari probleme, şi deci speculațiunile intenționate şi subversive din orient nu fac decât să profite fără sorți de izbândă de necunoaşterea unui regim egal al muncii la care Guvernul român a aderat de mai bine de 8 luni.

Prin partea XIV a tratatului (art. 429-434) a garanțiilor de executare se reglementează diversele garanții pe care Puterile aliate şi asociate înțeleg a le lua pentru executarea tratatului de la Versailles de către Germania.

În sfârşit, prin partea XV a clauzelor diverse, se precizează situațiunea tranzitorie a unora dintre tratate (*sic!*) cu Germania şi unele Puteri aliate sau neutre, cum şi data când tratatul de la Versailles va fi pus în vigoare şi va deveni astfel obligatoriu tuturor prin forma ratificării.

Acestea fiind principalele dispoziții enumerate în punctele lor mari, un examen detaliat prin prezenta expunere n-ar fi cadrat cu scopul ce urmărim de a ne face chiar de acum o idee generală despre clauzele tratatului. Fraternizarea de arme dintre noi şi aliați, marele triumf al dreptății, interese chiar de ordin public, financiar şi economic special ale țării noastre ne impun datoria de a vă supune acest tratat spre ratificarea lui cât mai grabnică, pentru ca astfel să fie pus în executare cu un moment mai înainte şi în mod uniform față de toți aliații şi asociații noştri şi deci a înlesni refacerea imediată a țării noastre atât de greu încercată prin război şi prin efectele lui.

Ministrul Afacerilor Străine, Take Ionescu

Proiect de lege. Art. unic. Guvernul este autorizat a ratifica şi a face să se execute Tratatul de pace împreună cu Protocolul său, încheiat de Puterile aliate şi asociate cu Germania, în Versailles la 28 iunie 1919, Tratat şi Protocol care au fost ratificate prin Decretul-Lege sub No. 1.508 din 5 aprilie 1920 şi publicat în Monitorul Oficial No. 7 din 9 aprilie 1920. Copii şi traducțiuni autentice de pe zisele Tratat şi Protocol se vor alătura la prezenta lege.

Ministrul Afacerilor Străine, Take Ionescu

Se pune la vot cu bile proiectul de lege prin care se ratifică tratatul de pace cu Germania. D. General C. Coandă, preşedinte: D-lor senatori, rezultatul votului este următorul: votanți 67, bile albe 67. Prin urmare, proiectul de lege a fost adoptat în unanimitate (aplauze).

[*Desbaterile Parlamentare. Senatul*, No. 32 din 22 august 1920, p. 615-618 şi 621-622]

39. 26 august 1920, Bucureşti, Informare despre remanierea guvernului şi despre vizitele efectuate de mareşalul Joseph Joffre[92] şi Edvard Beneš[93] în România

Le Lieutenant de Vaisseau de La Pond, officier de liaison à Monsieur le Ministre de la Marine, Etat-Major de l'Armée, 2e Bureau, Paris.

[92] **Mareşalul Joseph Joffre** (1852-1931), şef al Marelui Stat Major între 1911-1914. A oprit ofensiva germană în bătălia de la Marna din prima parte a lunii septembrie 1914. În 1915-1916 a deținut comanda supremă a tuturor armatelor franceze, după care a fost trimis în misiune în SUA pentru a pregăti intervenția armatei americane în război. În 1918 a devenit preşedintele Consiliului de Război al Antantei.

[93] **Edvard Beneš** (1884-1948) a urmat studii de drept, filosofie şi sociologie la Praga, Paris şi Dijon. În timpul războiului a desfăşurat la Paris o intensă activitate de propagandă pentru recunoaşterea independenței cehilor şi slovacilor. În guvernul provizoriu din 1916-1918 a deținut funcția de ministru de interne şi externe. A participat la organizarea Legiunii cehoslovace. După obținerea independenței (14 noiembrie 1918), a rămas în funcția de ministru de externe până în 1935, ulterior fiind preşedinte între 1939 şi 1948.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Monsieur Taslaoano[94], Ministre de l'Industrie, a été accusé d'avoir dans la gestion de son Département accordé trop d'importance à l'édification de sa fortune personnelle. Sa défense a été jugée insuffisante par le Ministre de la Justice qui a démissionné. Il y aura donc d'ici quelques jours un remaniement ministériel, le Président du Conseil profitera sans doute de cette occasion pour se séparer des deux ministres indésirables, M. Taslaoano (Industrie) et Valeano (Communications). Le Parlement part en vacance le 27 août, le Président du Conseil et le Ministre des Affaires Etrangères comptent partir pour l'étranger au début de Septembre. Visite du Marechal Joffre. Le Marechal est arrivé à Bucarest le 18 août et est parti pour Belgrade le 23 août. Pendant tout son séjour il a été l'hôte du Roi. L'accueil enthousiaste dont le Marechal a été l'objet a montré une fois de plus combien sont étroits les liens qui unissent moralement et intellectuellement la France et la Roumanie. Il a fallu de nombreux démentis officiel pour persuader la population que la mission du Marechal n'avait aucun caractère politique, et que son arrivé ne serait pas comme celle du Général Pau le signal d'une entrée en guerre de la Roumanie. Visite de M. Benes. M. Benes, Ministre des Affaires Etrangères de la République Tchéco-Slovaque, a fait à Bucarest un court séjour. Il a informé le Gouvernement roumain de l'alliance défensive conclue entre la Tchéco-Slovaquie et la Yougo-Slavie et a invité la Roumanie à participer à cet accord. M. Take Ionesco a affirmé que le point de vue Tchéco-Slovaque et le point de vue roumain étaient identiques, l'un et l'autre comportent la défiance vis-à-vis de la Hongrie et la neutralité vis-à-vis de la Russie soviétique.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 859-860]

***40*. 3 septembrie 1920, Praga, Discursul lui Edvard Beneš pronunțat la 1 septembrie 1920 în Comisia Parlamentară permanentă şi transmis de Legația Belgiei de la Praga Ministerului de Externe al Belgiei, referitor la politica externă a Cehoslovaciei, la semnificația înțelegerii între Cehoslovacia, România şi Iugoslavia, precum şi la relațiile româno-cehoslovace**

Légation de Belgique, Prague, 3 Septembre 1920. La Légation de Belgique à Prague a l'honneur de transmettre au Ministère des Affaires Etrangères le texte français (2 exemplaires) du discours prononcé le premier septembre 1920 par Monsieur Benes, Ministre des Affaires Étrangères de la République Tchéco-Slovaque devant la commission Parlementaire Permanente, sur la politique extérieure de la République.

Ministère des Affaires Etrangères, Prague, le 2 Septembrie 1920. Discours prononcé par Monsieur Benes devant la Commission Parlementaire Permanente, le 1er septembre 1920.

Monsieur Edouard Benes, ministre tchécoslovaque des Affaires étrangères, a fait le 1er septembre, devant la Commission Parlementaire Permanente, un exposé de la situation politique extérieure de la République tchécoslovaque. On lira ci-dessous la version française de ce discours:

„En rendant compte des récentes négociations politique à Belgrade et à Bucarest, je ne puis me restreindre à l'exposé des quelques faits contenus dans les accords; je considère comme nécessaire de montrer à l'opinion avec précision la signification essentielle de ces accords. L'en-

[94] **Octavian Codru Tăslăoanu** (1876-1942), ziarist, scriitor şi om politic. Între 1902 şi 1906 a fost secretar general al consulatului României la Budapesta, iar între 1907 şi 1914 a condus revista *Transilvania*. În timpul războiului a fost ofițer de rezervă în armata austro-ungară, dar a dezertat şi a intrat în armata română, unde a servit ca ofițer de informații. Ministru al industriei şi comerțului (13 martie-16 noiembrie 1920) şi al lucrărilor publice (16 noiembrie 1920-1 ianuarie 1921).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tente entre la Yougoslavie, la Roumanie et la Tchécoslovaquie est réellement un fait politique d'importance exceptionnelle. Elle aura non seulement une profonde influence sur l'évolution de la politique de ces trois États, mais elle dirigera dans une grande mesure la politique de l'Europe Centrale et aura aussi une influence notable sur la politique du reste de l'Europe. Les déclarations faites en Yougoslavie et en Roumanie ont fait voir à toute notre opinion publique que c'était certainement un événement politique remarquable. Nous pourrions d'ailleurs citer les commentaires de l'Occident, ceux de l'Allemagne et de la Pologne et nous verrions que partout l'importance en est comprise. Il est donc important de se rendre compte des idées qui nous servirent de base pour assurer coûte que coûte le succès de cette politique. La paix et l'ordre à l'intérieur ont pour condition la sécurité à l'extérieur. Nous voyons partout autour de nous comment, sous l'influence de la guerre et des négociations aux conférences, ainsi que sous l'action des événements d'Orient, toute l'Europe est encore troublée et comment, de ce trouble et de cette incertitude, naissent une susceptibilité nationale extrême, la nervosité, l'inquiétude et enfin la peur. Cette inquiétude et cette peur se manifestent dans tous les petits Etats de l'Europe Centrale, à l'intérieur comme à l'extérieur. A l'intérieur, craintes de révolution, de dissolution et d'anarchie; à l'extérieur, crainte de conflit armé avec tel ou tel voisin, crainte de la dissolution de l'Etat, du retour à l'ancienne situation, crainte notamment d'une réaction monarchiste ou de toute autre forme. Il est clair que ni les individus ni, à plus forte raison, les nations ne peuvent vivre plus longtemps dans un pareil état d'âme. Cette situation finirait par provoquer une complète dissolution morale et la ruine de tout ordre politique, économique et social. Nous trouvons là une des raisons pour lesquelles nous avons cherché à créer à tout prix un milieu susceptible de faire disparaître cet état d'âme chez nous et autour de nous, à rendre la confiance et la quiétude à la population, à faire disparaître toute nervosité et, avec le temps, à rétablir l'ordre. Pour le gouvernement, qui se rend compte de cette situation, il s'agit avant tout de rendre à toute la population la confiance en soi. Il fallait que le pays vît que l'on prend les mesures pour écarter toutes les causes de conflits et d'attaque de l'extérieur, susceptibles soit de menacer l'existence de l'Etat, soit de provoquer la dissolution de son organisation intérieure et de rendre ainsi impossible le travail pacifique, la consolidation et la reconstruction intérieures. En d'autres termes, il s'agissait pour nous de commencer à reconstruire après la longue période de ruines et de démolitions et de le faire d'accord avec ceux qui ont les mêmes intérêts, les mêmes buts et les mêmes sentiments que nous. Le seul moyen de rétablir l'ordre est de nouer rapidement des relations économiques avec tous les voisins.

La deuxième idée fondamentale qui nous amena à penser à une collaboration intime avec la Yougoslavie et la Roumanie a été la situation économique. Il n'y a aucun doute que la situation économique actuelle est partout pénible, aussi bien chez nous que dans l'Europe Centrale. Elle est meilleure qu'on n'en jugerait d'après les critiques publiques, mais, malgré tout, la vie économique normale n'est pas encore rétablie, surtout parce que les rapports économiques convenables n'ont pas encore été noués à ce jour entre les Etats et les nations à intérêts communs. Dans ces deux dernières années, depuis l'armistice, les Etats de l'Europe Centrale n'ont pas encore pu apprécier d'une façon juste leurs besoins économiques; voir les tendances possible, dans l'avenir, de leur politique économique, comprendre clairement leurs rapports économiques mutuels, organiser leurs statistiques, établir un programme précis d'exportation et d'importation. Cela a été jusqu'à ce jour au-dessus de leurs forces physiques. De plus, la situation économique dans ces Etats était telle que le nationalisme politique fut partout complété par un nationalisme économique extrême aboutissant à une fermeture économique exagérée des divers Etats. La misère et le manque de diverses denrées ou matières premières les contraignirent à prendre diverses mesures qui rendirent impossibles les relations économiques et empêchèrent l'exportation ou l'importation. Cette situation fut encore com-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pliquée ou directement provoquée par les questions de change. Il en résulta que des barrières douanières furent dressées entre les divers Etats, que les mesures concernant la douane ou le change se compliquèrent terriblement, de telle sorte que, de facto, les difficultés économiques de ces Etats ne firent que croître, s'accroissent toujours ou, tout au moins, durent jusqu'à ce jour. Il n'y a pas de toute que les tendances actuelles de dissolution morale, la misère économique et en grande partie, l'anarchie sociale ne peuvent disparaître que par le rétablissement aussi rapide que possible de rapports économiques normaux entre les Etats, lesquels doivent, à ce point de vue, se compléter mutuellement.

Si donc, dans de telles circonstances, une entente politique s'est faite sur certaines questions entre trois Etats si proches l'un de l'autre, il ne s'agit pas et ne peut pas s'agir d'une entente ne concernant que quelques questions politiques. Il est clair que les nombreux besoins économiques des parties intéressées servent de base à cette entente, besoins dont la satisfaction doit faire bénéficer ces divers pays d'une situation économique et financière normale et par là des conditions les plus normales de vie juridique, politique et sociale. Si la politique de la République tchéco-slovaque a été, en tout et partout, pacifique et oposée à toute intervention, on manquerait de perspicacité en ne voyant pas que le gouvernement avait la conviction que, contre les tendances à la dissolution nées de la guerre, la seule tactique efficace et juste est celle que nous avons suivie et qui a finalement trouvé son expression dans l'idée de ce qu'on a appelé la Petite Entente entre la Roumanie, la Yougoslavie et nous. Cette tactique consiste simplement: 1. à assurer la sécurité extérieure de l'Etat, 2. à nouer rapidement des relations intimes politiques et, par la même, économiques. 3. à rendre possible de la sorte la paix intéreure, afin de pouvoir se consacrer, sans être troublé, au travail de réforme sociale.

Contre la reconstruction de l'ancienne monarchie et contre toute nouvelle fédération. Quelques motifs d'ordre général nous ont enfin pousés à nous rapprocher. De temps à autre, on entend exprimer des regrets sur la disparition de l'Autriche-Hongrie. On invoque les difficultés auxquelles se heurtent lès Etats successeurs et l'on en rend responsable la politique anti-autrichienne, réalisée par la guerre. On émet aussi des projets de confédération danubienne ou au moins, d'union douanière des anciens territoires de l'Autriche-Hongrie. Je crois qu'il serait bien inutile aujourd'hui de redouter ces tendances, qui n'auront jamais assez de force pour amener un retour de l'histoire, qui fut si fatale pour la Yougoslavie, pour la Roumanie et pour nous. Il est certain, cependant, que ces nations ont des intérêts communs et que leur situation économique surtout exige une rapide consolidation de l'Europe centrale. Nous travaillerions pour nos adversaires si nous ne voyons pas le côté positif de ces tendances, qui ont surgi précisément parce que l'importance de ces intérêts communs avait été jusqu'alors surestimée et qu'on s'efforçait de former de nouvelles entités dans le sens indiqué.

Nous ne doutons en aucune manière que la reconstruction de ces entités ne soit dangereuse pour nous, politiquement et économiquement. Il faut examiner clairement les intérêts politiques et économiques de ces Etats et rapprocher ce qui peut être rapproché le mieux et le plus facilement. Mais il y a de plus; il faut donner à l'Europe la garantie que nous sommes en état de maintenir l'ordre politique et que nous saurons établir entre nous des relations économiques susceptibles de faciliter la consolidation générale de l'Europe. Notre entente est le premier pas vers la constitution d'un nouveau système politique et économique de l'Europe centrale. C'est un système qui aura incomparablement plus de souplesse que n'importe quelle autre union politique ou économique. C'est un système qui permettrait aux divers Etats de former une union politique et économique, sous forme de différents traités de courte durée et renouvelables, pouvant s'adapter aux changements de la situation internationale et correspondant à la structure politique, économique et sociale de ces trois Etats. Les intérêts et les besoins de ces Etats seraient ainsi mis en harmonie. C'est ainsi que nous donnerons à l'Europe

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et notamment aux Aliées la garantie que l'ordre régnera dans l'Europe centrale. Ne former dans l'Europe centrale que des alliances politiques et militaires serait une faute. Il faut que nos buts soient autres, plus élevés et de plus haute portée. C'est seulement ainsi que notre alliance sera durable, parce qu'elle répondra non seulement à des sentiments d'amitié et de sympathie, mais encore à nos intérêts vitaux. Il est évident que l'entente ne fonctionnera bien que quand elle se sera créé de solides traditions, et quand l'idée en sera entrée dans le mode de penser de l'opinion publique des trois Etats. Ainsi seulement l'alliance sera durable et réellement bienfaisante. Il va de soi qu'elle est ouverte à tout autre Etat qui voudrait y entrer à l'avenir. Mais cela, c'est l'œuvre de l'avenir; il ne s'agissait jusqu'ici que de faire le premier pas, le plus difficile et le plus important.

La situation européenne et la Petite Entente. Enfin, une dernière idée, qui n'est pas la moins importante de toute, nous a conduits à conclure notre entente avec les Yougoslaves d'une part et avec les Roumains de l'autre. D'une façon générale, la situation politique en Europe est aujourd'hui difficile et il ne faut pas s'imaginer qu'elle pourra peut-être changer entièrement dans un avenir prochain. La situation de l'Europe sera déterminée, et peut-être longtemps encore, par les grands blocs politiques, principalement par le bloc des Alliés à l'ouest, par le bloc allemand au nord, par le bloc russe à l'est. La situation de l'Europe sera déterminée tantôt par les tendances réciproques de Etats interposés et les relations de ces Etats avec les grands blocs politiques. On peut supposer qu'en dépit de toutes les difficultés politiques l'unité des alliés occidentaux subsistera à l'avenir et nous désirons de tout notre cœur qu'il en soit ainsi. Il faut souligner que l'intérêt de la consolidation de l'Europe exige que ceux qui ont le plus contribué à créer l'état de choses actuel aient le plus possible d'autorité matérielle et morale, de façon à pouvoir achever véritablement l'œuvre de paix. A côté du bloc des Alliés, il y a le bloc allemand, qui tend surtout aujourd'hui à se consolider intérieurement et à panser les plaies de la guerre, mais qui suit avec attention les événements européens pour pouvoir un jour, au moment propice, intervenir de toute sa puissance dans la situation internationale et jouer en Europe un rôle politique correspondant à sa force. Enfin il y a le troisième bloc, la Russie avec tout l'est, qui se trouve actuellement en état de révolution et d'anarchie, mais qui exercera encore longtemps sa lourde influence sur la situation de l'Europe et dirigera pour une bonne part le cours des événements européens. Ce bloc déterminera certainement les tendances particulières, politiques et sociales, de l'Europe. Je crois qu'il y aurait de l'imprévoyance à ne pas se rendre compte que l'anarchie à l'est durera encore longtemps. On peut prévoir encore de longs et graves conflicts entre la Pologne et la Russie. Les tentatives d'entente avec l'Allemagne, en vue de buts politiques immédiats, se répéteront en Russie. Tout cela entre naturellement en ligne de compte et notre Etat doit être préparé à toutes les éventualités, consolidé intérieurement et assuré ainsi pour l'avenir.

Notre entente avec la Roumanie. A Bucarest nos négociations ont reçu, de même, un accueil amical et sincère. De la déclaration officielle faite par Monsieur le général Averescu, président du conseil, il ressort qu'une réelle amitié et des relations de bon voisinage, sincères et étroites, se sont établies entre la Roumanie et nous. Les négociations avec la Yougoslavie ont duré plusieurs mois et il a fallu procéder à de minutieuses études préparatoires. Nos négociations avec la Roumanie, au contraire, sont de date toute récente. Aussi certaines questions de détail sont-elles encore à l'étude et ne seront terminées qu'après l'arrivée prochaine à Prague de Monsieur le ministre plénipotentiaire de Roumanie. Toutefois, on est arrivé à une entente positive de principe sur les mêmes questions qu'avec la Yougoslavie. Nous nous sommes notamment mis d'accord sur la conduite à suivre pour l'application du traité de paix du Trianon et sur les mesures de défense à prendre au cas où l'intégrité de l'un de nos deux Etats serait menacée d'une façon quelconque. On est également arrivée à l'unité de vues dans

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la question du conflit russo-polonais, dans celle des rapports avec l'Entente, dans les questions balkaniques, etc. Une entente de principe est également acquise dans la question des futures relations économiques entre la Roumanie et nous, notamment dans une question qui, jusqu'à présent, n'avait été ni définitivement ni clairement résolue, à savoir la question des frontières entre la Russie subkarpathique et la Roumanie. Un commission spéciale de délimitation apportera quelques modifications aux frontières de manière que l'une et l'autre partie reçoive les compensations convenables et que les communications, en même temps soient rendues possibles. En outre, cette commission spéciale conclura une entente définitive touchant l'usage que nos deux Etats respectifs pourront faire du chemin de fer allant de Marmarosskà Sihota, en Galicie. Enfin, sera réglée la question d'une zone douanière spéciale autour de Marmarosskà Sihota, établie du part et d'autre, afin que la population ne souffre pas de la fixation de la nouvelle frontière passant entre Marmarosskà Sihota et la Russie subkarpathique. Ces questions litigieuses qui, d'ailleurs, n'ont jamais donné lieu à de graves différends entre la Roumanie et nous seront tranchées d'un commun accord. Les deux parties doivent se féliciter de ce qu'une entente absolue soit intervenue, de telle façon que seuls demeurent la meilleure impression et des sentiments vraiment amicaux. De part et d'autre il a été fait preuve de la plus grande amitié, et du plus sincère désir d'entente, ainsi que la bonne volonté de créer une tradition amicale de bon voisinage qui ne sera et ne pourra jamais être troublé. Avec la Roumanie, notre conduite dans les principales questions de politique européenne se basera de la sorte sur une entente, comme il convient entre voisins amis, loyaux et dévoués. En résumé donc, avec la Yougoslavie on a abouti à une entente complète dans la question de nos futures relations et de notre politique en général.

C'est cette méthode et ces résultats, Messieurs, qui caractérisent notre travail au cours des dernières négociations et j'estime qu'à cette occasion il est encore nécessaire de souligner une chose: la politique extérieure de la République tchécoslovaque est, depuis deux ans déjà, dictée par certains principes déterminés qu'il est nécessaire de souligner spécialement à cette occasion. Nous étions conscients de la nécessité d'une prompte consolidation de l'Europe et d'une réalisation vraiment rapide de la paix. Depuis le début jusqu'à ce jour notre politique a suivi une ligne nettement tracée. En outre „avec une méthode précise, elle a écarté les conflits l'un après l'autre; méthodiquement elle a passé des problèmes les plus faciles aux problèmes les plus graves et elle a abouti à l'instauration dans l'Europe Centrale d'un système politique général d'amitié qui assure à la République tchécoslovaque et à ses voisins la paix et la prospérité économique. Nous avons formé un système précis de politique, ayant un fondement moral, d'une valeur méthodique, scientifique, et basé sur l'idée fondamentale que c'est, avant tout, nous-mêmes qui, par notre travail et la confiance en nous, pouvons nous aider et nous sauver. Nous sommes persuadés que c'est la seule politique possible dans les circonstances et dans l'état de choses actuels, que c'est uniquement par cette politique que notre Etat sera renforcé, son existence assurée et qu'il sera le plus vite consolidé. S'il a été, en ce temps, mis en pratique en Europe une politique une à la méthode et au plan nettement déterminés, cela a été sûrement chez nous. Il serait nécessaire que notre public s'en rendît compte, afin qu'il ne se laisse point abuser et tromper systématiquement par les nouvelles alarmantes parues dans différentes circonstances, dans les journaux et télégrammes. Si nous avons abouti à un succès final c'est certainement grâce au fait que nous avions une ligne politique nettement tracée et notamment que nous ne nous sommes pas laissé tromper par les nouvelles alarmantes, dont le but était régulièrement de semer la panique autour de nous. Nous ne nous sommes pas laissé tromper par les événements dans la Russie soviétique et ne nous laisserons pas tromper par eux dans l'avenir.”

[A.N.I.C., Fond Microfilme Belgia, inv. 1548, rola 35, cadre 177-185 (*Desăvârşirea*, p. 428-438, nr. 904)]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***41*. 4 septembrie 1920, Paris, Notă a Ministerului de Externe asupra politicii defensive a României față de Rusia Sovietică şi asupra negocierilor în desfăşurare cu Cehoslovacia. Guvernul român a acceptat cedarea stocurilor ruseşti generalului Wranghel**

Ministère des Affaires Etrangères, Direction du Affaires politiques et commerciales

La Roumanie et les Soviets. Les informations recueillies jusqu'ici par le Représentant de la France à Bucarest indiquent que le gouvernement et le peuple roumain ne sont pas favorables à une politique active contre la Russie. Ils se bornent à envisager des mesures défensives. Même dans l'arrangement Tchéco-Slovaque-Roumain qui est en négociation, il est prévu que si la Roumanie est attaquée par les Bolchéviks, la Tchéco-Slovaquie et la Serbie respectivement maintiendront la Bulgarie et la Hongrie. Par contre si les Puissances de l'Entente sollicitent un concours de la Roumanie ou de la Tchéco-Slovaquie en vue d'une action contre la Russie des Soviets, les gouvernements de Bucarest et de Prague se concerteront en vue de répondre. Cependant le gouvernement roumain a accepté, dans ces derniers temps, de céder au Général Wrangel les stocks russes entreposés en Roumanie, cession qui avait toujours été refusés jusqu'ici. Il y a peut être là l'indication d'une politique nouvelle et le Ministre de France a été chargé de s'enquérir sur les possibilités d'une coopération éventuelle des armées roumaines avec les forces du Général Wrangel et les Polonais pour une lutte décisive contre les bolchéviks.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 276-277]

***42*. 6 septembrie 1920, Viena, Raport al ministrului plenipotențiar al Belgiei la Viena către Léon Delacroix, prim-ministru şi ministru al afacerilor externe ad-interim, în legătură cu intrarea României în Mica Înțelegere şi scopul acestui organism**

Légation de Belgique en Autriche, Vienne, le 6 Septembre 1920, No. 474/209.

Monsieur le Ministre,

Monsieur Benesch a fait ces jours derniers l'exposé de sa politique. La Tchéco-Slovaquie retire incontestablement de grands avantages du traité d'alliance conclu avec les Yougo-Slaves. Monsieur Benesch a réussi aussi à se faire pardonner l'abandon de Teschen[95] dont ses compatriotes lui avaient fait si injustement le reproche. L'entrée de la Roumanie serait assurée, dit-on, dans la nouvelle union dite «Petite Entente», mais elle ne semble possible que pour des éventualités bien déterminées. La Roumanie cherche a obtenir l'affranchissement du Danube, ce qui est fort naturel et conforme à ses intérêts particuliers. Monsieur Benesch a réuni ainsi tous les pays voisins de la Hongrie qui tiennent à conserver les territoires qu'ils ont obtenu à son détriment. Mais quelle est la situation de l'Autriche à l'égard de la Petite Entente? Il y on a qui prétendent, et je crois qu'ils ont raison, que Monsieur Renner[96] est l'initiateur de cette union; ses entrevues avec Monsieur Benesch n'auraient pas eu d'autre but. On ajoute encore que Monsieur Renner aurait été vivement encouragé dans cette politique par le ministre d'Italie Marquis de la Torretta[97] qui serait jaloux de l'influence que les français auraient acquis à

[95] Teschen (în poloneză Cieszyn, în cehă Těšina), parte a Sileziei disputată între Polonia şi Cehoslovacia, ocupată de forțele cehe în ianuarie 1919. La 28 iulie 1920 Conferința de Pace a decis împărțirea ei între cele două state.

[96] **Karl Renner** (1870-1950), jurist şi om politic social-democrat, cancelar şi ministru de externe al Austriei între 30 octombrie 1918 şi 7 iulie 1920. A condus delegația Austriei la tratativele de la Saint-Germain.

[97] **Pietro Tomasi Della Torretta** (1873-1962), om politic şi diplomat, ambasador la Petrograd între 1917 şi 1919. Reprezentantul Italiei la Conferința de Pace de la Paris. Ministru de externe în 1921-1922, ambasador la Londra între 1922 şi 1927.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Budapest. Ces derniers assurent de leur côté qu'ils n'ont poursuivi en Hongrie que des intérêts purement commerciaux. Il ne faudrait donc ajouter aucune foi aux assertions récentes de Monsieur Renner, il exprimait un respect scrupuleux de la neutralité qui l'empêchait de conclure un arrangement avec les Tchéco-Slovaques. L'entente avec Prague existerait depuis quelque temps déjà et aurait été étendue maintenant à la Yougo-Slavie et à la Roumanie. L'union contre la Hongrie n'est pas le seul but poursuivi par la Petite Entente, elle a en même temps une pointe dirigée contre nous. Ces gouvernements veulent se solidariser à l'occasion pour faire valoir leur revendications contre les Puissances Occidentales. C'est en même temps une union des Gouvernements démocrates à tendances communistes contre les gouvernements réactionnaires à tendances monarchiques comme le gouvernement hongrois. Il ne faut pas perdre de vue ce côté de la question. Messieurs Benesch et Renner cherchent dans la politique extérieure des garanties pour le maintien au pouvoir de leur parti. C'est dans cet ordre d'idées qu'il faut entrevoir, malgré l'animosité qui les sépare, la possibilité d'un rapprochement entre la Hongrie et la Roumanie; un premier pas a déjà été fait dans ce sens.

R. Le Chait

[A.N.I.C., Fond Microfilme Belgia, inv. 1891, rola 57, cadre 56-58 (*Desăvârşirea*, p. 439-440, nr. 905]

***43*. 9 septembrie 1920, Paris, Informare asupra propagandei bolşevice desfăşurate în Bucovina de către unii intelectuali ucraineni şi evrei**

Etat Major de l'Armee, 2e Bureau, section de renseignements, Renseignement de Roumanie.

La propagande continue très intense parmi les paysans, les ouvriers et les étudiants. Les instituteurs de villages sont souvent des propagandistes actifs. De nombreux agitateurs bolcheviques circulent constamment entre Cernowitz et Kamenetz. L'instituteur Kamiak (ex-directeur de la *Volia Narode*[98]) est le chef des extrémistes. Il préside un Comité Exécutif de doix membres parmi lesquels sont choisis les commissaires du peuple (un nommé Wolczuski en fait partie). Il est en relations avec de nombreux instituteurs et fait une propagande active contre l'enrôlement des jeunes paysans roumains dans l'Armée Roumaine. Grâce à lui beaucoup de bukoviniens sont passés dans l'Armée Rouge. Le professeur Znikemowicz a surtout une clientèle d'intellectuels et d'etudiants. L'association qu'il a organisée, „Sretch”, a des ramifications dans tous les villages ukrainiens. L'association des étudiants ukrainiens de Cernowitz, dans ses séances secrètes, reçoit de nombreuses personnes arrivant de Russie. Le Parti Sioniste a offert son appui au Parti Socialiste Ukrainien. Par l'intermédiaire d'un nommé Ausslander, docteur en droit, membre de l'Union Universitaire „Harminia”, il se serait engagé au cas d'approche des rouges de rendre inoffensifs les postes militaires et à prendre provisoirement le pouvoir. Communiquè à: S.G., A.E.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadru 864]

***44*. 15 septembrie 1920, Bucureşti, Raport al ministrului Franței referitor la atitudinea de expectativă a guvernului Averescu față de războiul civil din Rusia, precum şi la propunerile de pace avansate de guvernul bolşevic. Încheierea unui tratat ruso-român nu este considerată încă oportună**

[98] „Narodnia volia”, ziarul socialist al revoluționarilor ucraineni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

M. Take Jonesco avait déjà quitté Bucarest, lorsque m'est arrivé votre télégramme no. 837 à 842 et j'ai dû atteindre la fin d'une indisposition du Président du Conseil pour lui soumettre les considérations que vous m'avez chargé de lui exposer sur le… que pourrait présenter dans l'état actuel de la lutte contre le bolchevisme, un concours militaire de la Roumanie appuyant les actions combinées de la Pologne et du Général Wrangel, même si cette intervention se réduisait à une démonstration destinée à fixer une partie des troupes rouges. La réponse a été ce qu'il fallait malheureusement prévoir: le Général Averesco se refuserait à prendre la responsabilité d'une intervention quelle qu'elle fut qui ferait sortir la Roumanie de son attitude expectante actuelle. Les arguments se résument ainsi: la France est loin, alors que la Roumanie est voisine immédiate de la Russie; l'état d'esprit du pays n'est pas favorable… seconde guerre contre la Russie… incertitude… Avenir du Gouvernement du Général Wrangel; enfin la situation financière de la Roumanie est… Le Gouvernement roumain accordera toutes les facilités possibles dans les limites où sa responsabilité pourra être sauvegardée tout au moins en apparence, mais il n'ira pas au-delà. Il ne fallait pas s'attendre à une autre réponse et l'ancien Ministre de Russie M. Poklewski, qui représente encore le Général Wrangel, n'a jamais pensé qu'on pourrait obtenir de la Roumanie un concours armé. Si le Général Averesco consent aujourd'hui à livrer à celui-ci les armes que nous lui demandons, c'est uniquement parce que le procédé par lequel se fera la remise… sur nous la responsabilité. Il est possible que M. Take Jonesco, dans ses entretiens en France, manifeste des dispositions plus énergiques, mais ce ne sera qu'en son nom personnel et il ne serait suivi ni par son gouvernement, ni par l'opinion. Les hésitations du Général Averesco étaient d'autant plus marquées que, lorsqu'il m'a reçu, il venait de recevoir de Moscou de nouvelles propositions de paix. Je vous en rends compte par le télégramme suivant.

Un radiogramme de Moscou, reçu il y a 3 jours, propose de nouveau au gouvernement roumain l'ouverture immédiate de négociations directes. La communication arrivée après le départ pour la France de M. Take Jonesco est conçue en termes très pressants et… Le général Averesco, dont le conseil dans les cas de ce genre est M. Argetoiano, a fait une réponse destinée à gagner du temps indiquant que le gouvernement roumain était désireux de rétablir avec la Russie des rapports analogues à ceux d'autrefois et qu'il rechercherait la procédure à employer pour y arriver en temps opportun. Les termes du télégramme ne paraissent pas avoir été heureusement conçus puisqu'ils ont provoqué de Tcitchérine une réponse assez vive déclarant la télégramme incompréhensible, et faisant observer que pour rétablir des relations, il n'y avait pas à chercher d'autre moyen que de conclure un traité. Au Général Averesco, qui m'indiquait, avant d'envoyer son télégramme, que son embarras à répondre serait moins grand s'il connaissait mieux les vues des alliés, j'avais répondu qu'en ce qui concerne la France ne pourrait pas être douteuse, que vous estimiez la situation du Gouvernement de Moscou critique et que le moment n'était pas opportun de le fortifier par un empressement à traiter avec lui. Il a posé la même question à mon collègue d'Angleterre en le priant de tâcher de savoir l'avis de son Gouvernement qui sera pour ainsi dire officieux insistant sur le fait qu'il ne voudrait pas que la réponse qu'il recevra prit le caractère d'un conseil impératif. Je me propose de le revoir et de lui recommander la prudence.

Je sais que le Général Averesco a reçu de la part de M. Krassine des assurances très… du Gouvernement des Soviets. D'autre part, j'ai lieu de croire que l'action du Ministre d'Italie s'exerce avec insistance auprès de lui pour l'engager à accepter d'entrer en négociations. Comme vous l'indiquait mon télégramme no. 373, le Général Averesco a fait sonder le Gouvernement britannique sur l'accueil qu'il aurait lieu pour la Roumanie de faire aux dernières propositions de paix du Gouvernement de Moscou. M. Lloyd George a fait répondre que si la révision de la convention de Londres était reconnue et que si les conditions offertes à la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumanie lui apparaissaient avantageuses, elle ferait bien de traiter. Le Général Averesco à, parait-il, aussi fait faire une démarche analogue à Paris, mais il s'efforçait de penser que la note très belliqueuse du Secrétaire général du Ministère des Affaires Etrangères lui était peut-être un peu personnelle et que la réponse du Président du Conseil lui-même serait peut-être un peu moins catégorique.

J'ai répondu que son espoir ne me paraissait avoir aucune chance de se réaliser que vous ne prendriez peut-être pas la responsabilité de déconseiller formellement à un pays comme la Roumanie de traiter isolement si elle le jugeait indispensable, mais que vous estimiez que tout accord conclu actuellement avec les Soviets aurait pour effet de renforcer la situation critique dans laquelle ceux-ci se trouvent, alors que, d'autre part, la Roumanie ne pourrait faire aucun fond sur un engagement quelconque pris par un gouvernement comme celui de Moscou. Je l'ai mis en garde contre les encouragements que lui prodigue certainement le Ministre d'Italie en vue de l'engager à traiter.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 278-287]

***45*. 16 septembrie 1920, Oradea Mare, Raportul Serviciului special de siguranță nr. 1670 referitor la zvonurile despre posibile modificări ale frontierei româno-maghiare, răspândite pe diferite căi**

Referitor la starea generală a spiritelor din localitate avem următoarele informațiuni: se vorbeşte în oraş că în urma unei înțelegeri între România şi Ungaria, ținuturile Oradea, Arad, Timişoara, Satu Mare şi Careii Mari se vor înapoia Ungariei şi vor fi evacuate de trupele noastre. Aceste ştiri s-au răspândit mai mult de impulsul de către comunicatele publicate în ziare, despre o înțelegere economică-politică între Ungaria şi Franța. Mult mai multă seriozitate cuprinde în sine vestea că Horthy ar fi ajuns la o înțelegere cu Take Ionescu, ca teritoriile ce cad în afară de Ardeal să se înapoieze Ungariei, urmând ca trupele noastre să se retragă până la Ciucea. Afirmativ, această veste a fost publicată în numărul din 11 septembrie al ziarului „Virrodot” apărut în Budapesta. După cum se vorbeşte, urmarea acestui articol a fost şi faptul că delegația bisericii romano-catolice nu s-a prezentat în fața ministrului Argetoianu pentru a depune omagii. De altfel, orice ştire porneşte din rezidența episcopală, de unde apoi se răspândeşte în întreg oraşul. Tot în astfel se vorbeşte că Horthy ar fi fost de curând în Berettyfalu, unde s-ar fi exprimat că în curând Oradea va fi reşedința întregului Bihor. Credem că ar trebui date publicații oficioase care să dezmintă aceste versiuni. Cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune cele ce veți crede de cuviință.

P. Şeful serviciului, Banu

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 4-1920, fila 491]

***46*. 20 septembrie 1920, Cluj, Raport al Subinspectoratului General al Siguranței din Transilvania prin care se propune instituirea unui organism de propagandă şi contrapropagandă la nivel național, pentru combaterea comunismului şi iredentismului**

Domnule Ministru,

Referindu-mă la adresa Prezidenției Consiliului de Miniştri no. 1521/1920 din 29 aprilie a.c., am onoare a vă prezenta propunerile mele cu privire la instituirea şi funcționarea unui Biurou de propagandă şi contrapropagandă pentru întreaga țară:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I. Se va institui în Bucureşti, pe lângă Ministerul de Interne, un Biurou special pentru conducerea şi supravegherea acţiunii de propagandă din întreaga ţară. Acest Biurou va avea secţiuni subordonate în: 1) Bucureşti pentru vechiul Regat; 2) Cluj pentru Ardeal şi Banat; 3) Chişinău pentru Basarabia; 4) Cernăuţi pentru Bucovina; 5) Constanţa pentru Dobrogea.

II. Secţiunea de propagandă din Cluj va fi condusă de o secţiune compusă din: a) delegatul Ministerului de Interne; b) un reprezentant al Siguranţei generale; c) un delegat al armatei; d) un profesor universitar; e) un ziarist; f) un actor; g) un pictor. Toţi membrii acestei comisiuni vor servi fără plată.

III. Organul executiv al secţiei de propagandă din Cluj va fi Secretariatul Secţiunii de propagandă, şi anume: 1. Secretarul general al propagandei; 2. Conducătorul Biuroului pentru şcoala de propagandă; 3. Raportorul Biuroului de presă; 4. Raportorul Biuroului pentru adunări, conferinţe, teatre şi alte producţiuni; 5. Raportorul Biuroului de propagandă pentru muncitori; 6. Raportorul Biuroului de propagandă pentru străini; 7. Raportorul militar pentru propagandă în armată. La aceştia se adaugă personalul necesar în biurouri.

IV. În fiecare judeţ se constituie o Secţiune judeţeană de propagandă, sub conducerea unui Secretar de propagandă pentru judeţ, ajutat de unul sau doi funcţionari.

V. În fiecare comună mai mare va funcţiona un comitet comunal de propagandă compus din: preot, învăţător, secretarul comunal şi reprezetanţii fruntaşi ai ţăranilor.

VI. Secţiunea de propagandă din Cluj va avea următoarele atribuţiuni:

1) Organizarea, conducerea şi supravegherea acţiunii de propagandă din Ardeal şi Banat.

2) Înfiinţarea şi conducerea Şcoalei de propagandă în care vor fi instruiţi propagandiştii recrutaţi din şirurile ţărănimii şi muncitorimii, conform unui program practic, care va îmbrăţişa toate problemele actuale de interes obştesc şi ţinând seama de dorinţele maselor populare.

3) Editarea unui mare ziar de informaţiuni pentru intelectuali.

4) Editarea unui ziar poporal pentru ţărănime.

5) Publicarea de broşuri scrise într-o limbă înţeleasă de popor şi tratând probleme de interes politic, naţional, economic, istoric, social etc.

6) Publicarea de manifeste şi foi volante pentru combaterea bolşevismului şi iredentismului.

7) Publicarea de placate ilustrate cu diferite fotografii, schiţe şi caricaturi, arătând starea populaţiunii de sub regimul bolşevic şi reacţionar unguresc.

8) Organizarea de adunări poporale şi conferinţe: a. la oraşe în zilele de sărbătoare, în legătură cu producţiuni teatrale şi cu petreceri pentru muncitori; b. la sate adunări şi conferinţe instructive tratând despre diferite probleme de actualitate şi însoţite de asemenea de serbări şi petreceri.

9) Înfiinţarea şi supravegherea secţiunilor judeţene de propagandă.

VII. Secţiunea judeţeană şi comitetul comunal:

1) Vor executa dispoziţiunile Secţiunii centrale din Cluj.

2) Vor informa prin rapoarte săptămânale despre necesităţile de propagandă din judeţ şi comună.

3) Recomandă elementele potrivite pentru şcoala de propagandă.

4) Îngrijeşte organizarea adunărilor, conferinţelor şi petrecerilor de la sate.

VIII. Suma de bani necesară pentru înţelegerea biurourilor şi alimentarea acţiunii de propagandă şi contrapropagandă o las la aprecierea dumneavoastră. Ceea ce ţin să adaug este ca fondul cultural care s-ar destina pentru acest scop ar putea să fie sporit şi prin donaţiuni, colecte publice, prin timbre speciale sau prin o loterie anume autorizată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Primiți, vă rog, Dle Ministru, încredințarea distinsei mele considerațiuni.
Cluj, 20 septembrie 1920

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent. Secția siguranța generală, inv. 1114, Dosar 3-1920, file 218-219]

***47*. 28 septembrie 1920, Budapesta, Raportul însărcinatului cu afaceri britanic referitor la jignirea şi molestarea unui colonel român de către doi ofițeri maghiari. Incidentul semnalează starea de spirit periculoasă a ofițerilor care vor fi demobilizați**

British High Commission, Budapest. To the Right Honourable, the Earl Curzon of Kedleston.

My Lord,

I have the honour to report that a most unfortunate incident occurred to Colonel Popescu[99] at the Hotel Ritz two nights ago. Colonel Popescu called on me on the 25th, in order to inform me he was leaving Nagyvarad for good, where he has been acting with considerable tact and success in liaison with the Interallied Military Mission at Debreczen. He told me he proposed to leave on Sunday for Bucharest. It seems that at about 4 a.m. on Sunday the 26th instant Colonel Popescu was awakened by a loud knocking at his door. On opening the door he was confronted by two young Hungarian officers in uniform, who attempted to assault him. Luckily Colonel Popescu is a big strong man, and was able to knock one of his assailants down and push the other out of the room, though he himself received a nasty blow on the forehead. He at once telephoned down to the hall porter to stop the two officers from leaving the Hotel, but seemingly without effect. He reported the incident to the Interallied Generals and left that morning, as arranged, for Bucharest. General Hamelin[100] at once called on the Minister of War, who was already apprised of the occurrence. The Minister begged him in the name of the Hungarian Government to telegraph to the Government of Bucharest the fullest apologies for this insult, and also to Nagyvarad where Colonel Popescu had gone on his way back to the Roumanian Capital. General Sréter[101] also assured General Hamelin that he would endeavour to arrest the officers, try them by Court Martial, and have them expelled from the army. It will probably be found that these two Hungarian officers are “Awakening Hungarians”, and that they have endeavoured to create this incident in order to embarrass the Government in its attempts to come to an understanding with the Roumanian Government. At the same time the incident only confirms what I have felt for some time past, which is that in the present condition of feeling amongst the half demobilized young officers of the Army, it is a public danger for officers of the limitrophe states to walk about the streets of Budapest in uniform, and that incidents and broils will most certainly take place when the Commission of Military Control arrives in Budapest, if any officers of the limitrophe states are attached to this Commission. To hold the present Hungarian Government responsible for such incidents is as just as to hold His Majesty’s Government responsible for the doings of the Sinn Feiners in Ireland. I only desire to state that the problems that will face the Allied Representatives in Budapest on the ratification of the Peace Treaty seem to be so grave that I consider it my duty to point out the

[99] Este vorba de colonelul Ştefan Popescu, şeful de stat-major al Comandamentului Trupelor de Vest.

[100] **Generalul de divizie Jules Camille Hamelin** (1866-1958), administrator al teritoriilor de vest din Levant în perioada 19 noiembrie 1918-21 noiembrie 1919. În 1920 a fost şeful misiunii militare franceze în Ungaria.

[101] **István Sréter de Szanda** (1867-1942), ofițer şi om politic, ministru al apărării în perioada 19 iulie-16 decembrie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dangers that may threaten the internal order of the country, if proper attention be not paid to the excited and heated condition of military opinion amongst the fifty to a hundred thousand young men who will be thrown on the streets without any hope of subsistence by the putting in force of the military clauses of the Peace Treaty.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Wilfried Athelstan-Johnson, acting for High Commissioner.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadre 12-14]

***48*. 29 septembrie 1920, Moscova, Notă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin adresată lui Take Ionescu, privind restabilirea relațiilor paşnice între Rusia şi România**

A trecut o lună de când v-am transmis ultima noastră comunicare. Ea a rămas fără răspuns. Cu toate acestea, unele organe de presă româneşti afirmă că ne-ați fi transmis un răspuns în care ne întrebați ce scopuri urmărim propunându-vă o conferință de pace. Acest răspuns nu l-am primit niciodată, dar amintindu-ne de un alt caz, când un răspuns al Dvs. ne-a rămas necunoscut, considerăm necesar să revenim la întrebările pe care ni le-ați fi adresat. Rusia Sovietică ar aprecia mult restabilirea unor relații de pace şi de prietenie cu România, care, după părerea sa, ar fi în cel mai mare grad avantajoase pentru ambele țări. După părerea guvernului sovietic din Rusia, consensul în problemele teritoriale şi financiare ce interesează ambele părți este întru totul realizabil şi ar fi extrem de folositor pentru ambele țări să înceapă imediat tratativele. Dacă aceste explicații sunt considerate insuficiente, toate doleanțele suplimentare pot fi prezentate Rusiei chiar la conferința ruso-română.

[*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, *1917-1934*, Editura Enciclopedică, Bucureşti 1999, p. 63 (doc. nr. 45)]

***49*. 2 octombrie 1920, Cluj, Raportul consulului britanic asupra procesului intentat unor ofițeri ai armatei Ungariei, acuzați de organizarea unei rețele de spionaj şi de constituirea de formațiuni militare care să opereze în spatele frontului în cazul unui război cu Ungaria**

British Consulate, no. 28. To His Majesty's Secretary of State for Foreign Affairs, Foreign Office, London

My Lord,

I have the honour to report that five ex-officers of the Hungarian army, General Johann Flohr, Colonel Karl Kratochwill[102], Captains Krasonyi and Boross, Lieutenant Anyos and an engineer named Thurzo were tried by court martial here in Cluj on the 27th, 28th and 29th ultimo on the charge of having „committed a crime against the safety of the State". The indictment set forth that, in the latter part of last year, General Horthy's Headquarters had devised a plan for creating disturbances among the civil population of the occupied areas and in the ranks of the young Transylvanian army in the event of a withdrawal of the Roumanian forces across the Tisza. This object was to be achieved by the organisation of a network of espio-

[102] **Karl Kratochwill** (1869-1946), ofițer de origine cehă. În timpul războiului a comandat Regimentul 4 Infanterie Honvezi şi Brigada 39 Infanterie Honvezi. În noiembrie 1918 a devenit comandantul districtului militar al Transilvaniei. A comandat apoi Divizia Secuilor, care a purtat lupte contra armatei române până în aprilie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nage and by the formation of units under the command of Hungarian officers which would operate in the rear of the Roumanian front and attack simultaneously with the Hungarian army. All the loyal elements of the old army were to be induced to join the ranks of the new National army. This formed part of a general scheme which aimed at the reconstitution of an independent Hungary within its old boundaries. The Transylvanian organisation which had its centre at Debrecen was placed under the leadership of General Flohr and Colonel Kratochwill. Krasonyi, Boross, Anyos and Thurzo were their agents at Cluj, dej, Nyiregyhaza and Torda respectively. The whole accusation was based on the disclosures of the Crown witness Tibor Tamasi alias Tudor Balint. It would seem that on the morning of January 26 last, two men, Tamasi and one Tibor Pap, connected with the organisation, were arrested by the Roumanians on the left bank of the Tisza. They are said to have made a deposition to the effect that they had been provided with false passports by the Ministry of Interior in Budapest, in order to spread the news in Transylvania that the Hungarian army with the assistance of Italian and British troops would attack the Roumanians in the course of the month of February with a view to restoring the integrity of Hungarian territory beyond the Tisza. Pap was not present at the trial. His whereabouts are said to be unknown. The perquisitions effected produced compromising matter only in the case of Captain Boross and actual proofs of the guilt of the other accused were not elicited during the trial. After a brilliant defence by their counsel, who argued that the accused must be regarded as subjects of a foreign state and that, seeing how little was known in Transylvania of the course of the Peace negotiations doubts to the delimitation of the frontiers could easily susbsist among the inhabitants of Transylvania, they were all acquitted with the exception of Captain Boross who was condemned to five years hard labour.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient humble servant, Charles Goodwin[103]

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadre 53-55]

50. 4 octombrie 1920, Moscova, Telegramă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin adresată lui Take Ionescu, în legătură cu negocierile de pace româno-sovietice. Se repetă radio-telegrama din 1 octombrie

Vingt neuf septembre. Un mois s'est écoulé depuis notre dernière communication envoyée à votre adresse et qui fut laissée par vous sans réponse. Certains organes de la presse roumaine affirment cependant comme quoi une réponse nous aurait été envoyée par vous et comme quoi vous nous y auriez demandé quelles seraient nos intentions, en vous proposant une conférence de paix.

Cette réponse ne nous est jamais parvenue, mais nous nous souvenons d'un autre cas où une réponse venant de votre part nous est. restée inconnue. Nous considérons comme nécessaire de relever les questions que soi disant vous nous avez adressées: La Russie soviétiste apprécierait hautement le rétablissement de relations de paix et d'amitié avec la Roumanie, relations présentant selon elle les plus grands avantages pour les deux pays. Il semble au gouvernement soviétiste russe que sur les questions territoriales, ainsi que financières intéressant les deux pays, un accord est pleinement réalisable et il est aussi de l'opinion qu'il serait de la plus grande utilité pour les deux pays de commencer les négociations entre eux immédiatement

[103] **Charles Arthur Goodwin** (1886-?), consul al Marii Britanii pentru Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, cu reşedinţa la Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sans retard. Si ces explications sont considérés insuffisantes, toutes déclarations complémentaires peuvent être présentées par la Russie à la conférence même entre elle et la Roumanie.

Commissaire du peuple aux affaires étrangères, Tchitchérine.

[*Desăvârşirea*, p. 444-445, nr. 908]

***51*. 8 octombrie 1920, Bucureşti, Telegramă a generalului Alexandru Averescu către Gheorghi Vasilievici Cicerin, privind condiţiile angajării negocierilor de pace. Se arată că România a menţinut poziţia de neutralitate în raport cu combatanţii războiului civil**

Nr. 24 133, Suite au télégrame No. 21 321 du 8 septembre 1920.

Le gouvernement roumain n'a pas cessé de désirer le retablissement des bonnes relations avec la Russie et cela le plus tôt possible et sur les bases les plus durables. C'est pourquoi il s'est empressé d'adherer à l'idée du règlement de la situation, dans cette partie de 1'Europe, dans une conférence generale dont les decisions auraient présenté plus de garantie de stabilité pour l'avenir. En tous cas, pour le rétablissement des rapports normaux entre les deux pays, par des negociations directes, le point de vue du gouvernement roumain concernant ces negociations est, en grandes lignes, le suivant: La Roumanie est entrée dans la guerre mondiale en 1916, comme alliée de la Russie. Le changement survenu en Russie á la suite de la revolution de mars 1917 n'a eu aucune repercussion sur les liens d'alliance entre les deux pays. Lorsque le pouvoir politique est passé aux mains du gouvememement soviétiste, la Roumanie a pris une attitude de parfaite et absolue neutralite à l'égard des evenements intérieures de la Russie et à l'égard des hostilités entre la Russie et les autres Etats limitrophes. Toutes les mesures prises par nous n'ont eu d'autre but que de nous défendre contre le désordre qui aurait pu se produire sur notre territoire ou de nous mettre en garde contre toute agression armée du dehors. Cette ligne de conduite a été observé jusqu'à ce jour. Personne n'a pensé en Roumanie de faire le moindre acte d'hostilité envers la nation avec laquelle nous avons fraternisé en deux grandes guerres liberatrices. De la sorte, à notre point de vue, un véritable état de guerre avec la Russie n'a jamais existé ni de fait, ni de droit. Nous avons reçu de la part du gouvernement soviétiste deux ultimatums par les télégrammes No. 106 et No. 107 du 2 mai, télégrammes qui n'ont été suivis ni d'une déclaration formelle, ni d'une attaque par des forces militaires organisées. Pour sortir de la situation créée par les télégrammes susmentionnés et pour rétablir les rapports de bon voisinage avec la nation russe, la Roumanie est prête a entrer négociations avec les gouvernants qui détiennent aujourd'hui le pouvoir politique en Russie; mais pour faire ce pas, il est d'abord nécessaire qu'elle connaisse clairement le terrain sur lequel elle va s'engager. Le gouvernement soviétiste est prié, en conséquence, de nous communiquer sur quelles bases il entend commencer les négociations avec la Roumanie, après quoi suivra la nomination de nos délégués pour prendre contact avec ceux du gouvernement soviétiste.

[*Relaţiile româno-sovietice*, p. 64-65, doc. nr. 46]

***52*. 12 octombrie 1920, Bucureşti, Însărcinatul cu afaceri al Franţei informează despre situaţia negocierilor de pace dintre România şi Rusia şi despre poziţia neutră a României faţă de combatanţii în războiul civil**

Le Chargé d'Affaires de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Les télégrammes de presse ayant fait plusieurs fois état de pourparlers entre la Roumanie et le Gouvernement des Soviets j'ai demandé au Général Averesco où en étaient exactement ses relations avec la Russie. Le Président du Conseil m'a rappelé que le projet de Conférence à Londres ayant été rejeté et la paix russo-roumaine ayant été considérée comme une question à débattre entre les intéressés, il avait été invité par Tchitcherine à faire connaitre les vues du Gouvernement roumain. Le Général Averesco avait alors répondu au Commissaire des Affaires Etrangères des Soviets: „Vous me demandez mes conditions de paix, mais je ne sache pas que nous soyons en guerre. Bien mieux, le dernier acte officiel qui nous relie à un gouvernement russe est un Traité d'Alliance. Pour la Roumanie il est toujours valable bien qu'aujourd'hui sans objet. Ce qui est certain c'est que nous n'avons jamais été réciproquement en état de guerre, il m'est donc impossible de formuler des propositions de paix”. Cette réponse n'a pas été du goût du gouvernement de Moscou qui a renouvelé sa demande. Il y a quelque jours, le Général Averesco a fait parvenir à M. Tchitcherine une communication dans le sens suivant: „La Roumanie n'a pas à formuler de propositions d'accord puisqu'elle n'a rien de demander au Gouvernement des Soviets. C'est celui-ci qui désire établir des relations avec elle, c'est donc a lui de faire connaitre ses propositions. La Roumanie les examinera avec l'intérêt qu'elles comporteront”. Les choses en sont la et le Gouvernement roumain attend les propositions „de paix” du Gouvernement de Moscou sans pouvoir discerner quelle sera leur nature.

J'ai profité de cette conversation pour demander au Président du Conseil quelle attitude il comptait adopter à l'égard du Général Wrangel. „Nous sommes résolus, m'a-t-il répondu, à ne nous mêler en rien des affaires intérieures de la Russie. Le Général Wrangel est un chef de parti qui lutte contre d'autres chefs de partis. Nous les ignorons les uns et les autres. Et nous tenons tant à ne pas nous départir de cette attitude de neutralité absolue que lorsque le Marechal Joffre nous a pressés de faire parvenir au Général Wrangel le matériel de guerre russe resté en Roumanie, nous n'y avons consenti que moyennant l'emploi d'un subterfuge: nous remettons ce matériel à la France et c'est elle qui en dispose comme elle l'entend”. J'ai fait observer au Président du Conseil qu'il me paraissait difficile de mettre sur le même pied, comme il semblait de faire, le parti du Général Wrangel qui poursuivait le maintien de l'ordre et constituait une protection sociale dont bénéficie la Roumanie elle-même, et celui des Bolchevistes dont le triomphe était également à craindre pour tous les voisins de la Russie. „Qui sait ?, m'a répondu le Général, peut-être l'organisation bolcheviste évoluera-t-elle et, sous une forme plus humaine, finira-t-elle par s'asseoir définitivement. Dans ce cas il serait bien dangereux pour nous d'avoir secondé d'une façon quelconque un de ses adversaires actuels. La prudence exige que nous fassions les morts”. Au fond, le Gouvernement Averesco, comme ceux qui l'ont précédé, préférerait pour la Russie la solution bolchevique qui lui parait moins dangereuse au sujet de la Bessarabie que l'établissement d'un gouvernement conservateur et militaire surtout ayant pris naissance dans la Russie méridionale.

Henri Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 288-289]

53. 13 octombrie 1920, Moscova, Notă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin adresată generalului Alexandru Averescu, privind condițiile angajării negocierilor de pace, printr-o conferință între România, Rusia şi Ucraina, care s-ar putea ține la Harkov

Guvernul sovietic rus a luat la cunoştință cu profundă satisfacție de dorința exprimată în radiotelegrama Dvs. din 8 octombrie de a stabili într-un viitor cât mai apropiat relații paşnice

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

între Rusia şi România, pe baze cât mai trainice. În ceea ce-l priveşte, guvernul rus n-a încetat niciodată să urmărească unul şi acelaşi scop şi nu a depins de el dacă relaţiile dintre cele două ţări n-au fost stabilite mai devreme. Având în vedere tocmai stabilirea de relaţii prieteneşti între Rusia şi România, pe baze trainice şi de necontestat, guvernul rus apreciază că numai tratativele directe pot duce la un rezultat dorit, pentru că interesele celor două ţări pot fi satisfăcute în modul cel mai avantajos pentru cele două părţi contractante, dacă nicio influenţă din afară nu va complica sau frâna realizarea acestei dorinţe comune. În ceea ce priveşte natura juridică a relaţiilor internaţionale dintre Rusia şi România, ea poate fi dezbătută cu succes numai în cadrul negocierilor preconizate.

Nu încape îndoială că, chiar în ochii guvernului român, relaţiile existente în prezent nu corespund unor raporturi normale între două ţări, dacă pentru el este evident că o serie de chestiuni pendinte ce interesează, pe de o parte, România şi, pe de altă parte, Rusia şi Ucraina pot fi soluţionate numai pe calea tratativelor de pace între guvernele acestor state. Guvernul român împărtăşeşte dorinţa noastră de a ieşi din actuala situaţie şi, în acest scop, de a purcede la negocieri în cadrul unei conferinţe de pace cu participarea celor trei guverne. Guvernul sovietic rus are în vedere să poarte aceste negocieri cu România pe baza strictei respectări a drepturilor statelor şi popoarelor interesate şi că, pe această bază, se poate realiza cu uşurinţă o înţelegere. Obiectivul conferinţei preconizate trebuie să fie soluţionarea tuturor chestiunilor puse în discuţie dintre ele şi stabilirea de relaţii trainice de pace şi prietenie. Imediat ce guvernul sovietic din Rusia va primi un răspuns definitiv din partea guvernului român referitor la deschidere neîntârziată a conferinţei de pace, el va comunica guvernului român lista delegaţilor împuterniciţi de guvernul rus să participe la ea. Am dori să ştim dacă guvernul român acceptă propunerea făcută în comunicările noastre anterioare, de a stabili oraşul Harkov ca loc al negocierilor.

[*Relaţiile româno-sovietice*, p. 65-66. nr. 47]

***54.* 16 octombrie 1920, Budapesta, Raportul însărcinatului cu afaceri britanic referitor la achitarea ofiţerilor maghari în procesul de la Cluj. Este transmisă scrisoarea ministrului de externe al Ungariei, în care se mulţumeşte pentru sprijinul acordat de Legaţia britanică de la Bucureşti**

British High Commission, Budapest. To the Right Honourable, the Earl Curzon of Kedleston.

My Lord,

With the reference to my telegram no. 527 of to-day's date, I have the honour to enclose herein copy of a Note I have received from the Hungarian Government, expressing their thanks for the assistance rendered in the release and acquittal of certain Hungarian officer tried by Court Martials at Kolozsvár and Nagyvárad. Your Lordship will observe that Count Csáky[104] expresses his warm thanks, in the name of the Hungarian Government, to all those who assisted in procuring the remittal of the sentences passed on these Hungarian officers, and particularly to His Majesty's Representative at Bucharest. I am forwarding copy of this despatch to His Majesty's Representative at Bucharest.

[104] **Contele Imre Csáky** (1882-1961) a avut misiuni la legaţiile Austro-Ungariei de la Sankt Petersburg, Berlin şi Bucureşti (unde a participat la redactarea Tratatului de Pace din 7 mai 1918). Ministru de externe în perioada 22 septembrie-16 decembrie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Wilfried Athelstan-Johnson, acting for High Commissioner

Ministère Royal Hongrois des Affaires Etrangères, Budapest, le 9 Octobre 1920

Monsieur,

Au moment où premières nouvelles de l'acquittement en dernier ressort de quelques accusés des grands procès politiques intentés par les autorités roumaines contre certaine personnages hongrois à Nagyvárad et Kolozsvár me sont parvenues, je le considère de mon devoir de chercher les moyens de faire parvenir au plus tôt possible l'expression des plus sincères et plus profonds remerciments du Gouvernement Royal Hongrois à tous ceux qui, touchés par le malheur de ces martyrs et par la douleur de leurs familles désespérées, ne se sont pas lassés pendant de long mois, tant que ces procès duraient, d'user de toute leur influence en vue de sauver les accusés et donner de l'espoir à leurs familles. D'après les informations qui me sont parvenues, c'est grâce à vos efforts, et en même temps au zèle du Ministre Plénipotentiaire de Sa Majesté Britannique auprès du Gouvernement Royal de Bucarest que ce résultat a été obtenu. Je vous prie par conséquent de bien vouloir accepter de moi, au nom du Gouvernement Royal Hongrois, l'expression des plus sincères et plus profondes remerciments pour les nobles services que vous avez bien voulu rendree avec un si infatigable dévouement à la juste cause de ces malheureux, et par cela indirectement à toute la nation hongroise. N'ayant pas l'honneur d'être en relation directe avec le Ministre Plénipotentiaire de Sa Majesté Britannique à Bucarest j'ai l'honneur de m'adresser en même temps à vous, Monsieur, avec la prière de bien vouloir faire l'interprère auprès de Son Excellence des mêmes remerciments sincères et profondes. Je saisis l'occasion pour vous renouveler, Monsieur, les assurances de ma considération très distinguée.

Csáky, Ministre des Affaires Etrangères

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadre 65-67]

***55*. 21 octombrie 1920, Bucureşti, Raport al prim-ministrului prezentat regelui, prin care se cere introducerea stării de asediu în Bucureşti şi extinderea cenzurii asupra întregului teritoriu, pentru a combate efectele grevei generale**

Sire,

Greva generală care s-a declarat în diferite stabilimente de producțiune, precum şi în unele servicii ale statului şi cu nesocotirea legii pentru aplanarea conflictelor muncitoreşti a creat în țară o situațiune cu atât mai primejdioasă, cu cât starea de pace nu este încă restabilită între România şi toți vecinii noştri. Această grevă este pusă la cale de uneltiri subversive, iar nevoile profesionale sunt numai pretext, urmărind numai scopul ca, prin dezorganizarea muncii, să amenințe siguranța statului. În asemenea împrejurări este imperios necesar a se lua măsuri ca serviciile necesare traiului să funcționeze şi a ne garanta în contra oricăror turburări. De aceea, rog plecat Maiestatea Voastră să binevoiască a semna alăturatul proiect, pentru ca, în puterea Legii din 14 august 1916, să se aplice starea de asediu în raza cetății Bucureşti, întinzându-se cenzura la întregul Regat.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, prea plecat şi prea supus servitor, Preşedintele Consiliului de Miniştri, General Alexandru Averescu

[Octavian Roske (coord.), *Ideologie şi structuri comuniste în România*. Vol. III, *1 ianuarie 1920-3 februarie 1921*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, p. 204, doc. nr. 90]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***56*. 22 octombrie 1920, Bucureşti, Raport al Legației Belgiei către ministrul de externe în care se descrie desfăşurarea grevei generale din România. Se arată măsurile energice luate de guvern contra acțiunilor de origine bolşevică**

La grève générale. En Roumanie où les paysans forment les 90% de la population, la question sociale du travail ne se pose que pour la minorité ouvrière des villes. Mais cette minorité este remuante et exigeante; le parti socialiste la mène, et Tor et la propagande bolchévistes la poussent à la révolte et mène à la révolution. Aussi dans ces derniers temps les grèves ont été aussi nombreuses que peu justifiées. Les employés des P.T.T., des Tramways et même les fonctionnaires inférieurs de la Justice ont chômé pendant de longues semaines. Ces grèves se sont toutes terminées à l'avantage de ces «travailleurs» qui ont obtenu la reconnaissance de leurs revendications. Le Gouvernement a été même assez faible pour admettre le paiement des salaires pour les jours de grève. Dans ces conditions, il n'est pas étonnant que les leaders socialistes aient haussé leurs exigences et employé la menace de la grève générale. Comme prélude à une cessation générale du travail, les mécaniciens et les chauffeurs des chemins de fer se sont mis en grève dimanche 17 de ce mois. Ces travailleurs ont réclamé une augmentation de salaire de plus de 1200 lei par mois. Le Ministre ne veut pas la leur accorder et il a raison. Ces employés touchent déjà des salaires supérieurs à ceux de beaucoup de fonctionnaires et de magistrats. Cette grève ne rencontre donc aucune sympathie dans le public qui a approuvé les mesures prises par le Gouvernement. Le service des chemins de fer a été militarisé et ainsi le Simplon Orient Express et quelques trains ont été remises en marche. Le Gouvernement n'a pas cédé non plus à un ultimatum du parti socialiste. En conséquence, la grève générale a commencé hier matin. Elle n'est que partielle; les services des Postes, de l'eau, de l'électricité, les boulangeries et les minoteries continuent à marcher. Les restaurants et les cafés sont ouverts: les tramways circulent. Hier soir, les journaux ont paru «avec des moyens de fortune»; ce matin, aucun d'eux n'a été publié. Les autorités militaires ont pris les mesures nécessaires pour assurer le fonctionnement des services publics qui seraient interrompus. Le Gouvernement a fait arrêter les meneurs syndicalistes, a proclamé l'état de siège et a rétabli la censure. Ces mesures extraordinaires ne seront maintenues qu'autant que durera cette grève générale. En somme, les chefs rouges n'ont terrorisé ni le Gouvernement, ni le public par leur ultimatum et par la grève qui l'a suivi. Grâce aux mesures énergiques prises par les autorités, la vie n'a pas été arrêtée. On peut prévoir la prochaine fin de cette tentative bolchéviste. L'agitation des chefs socialistes a, en effet, un caractère absolument bolchéviste. Si la situation ne s'améliorait pas prochainement, le Roi recourera sans doute à un grand moyen: l'établissement d'un gouvernement militaire; mais il faut espérer que nous n'arriverons pas à cette dangereuse extrémité.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Belgia, inv. 1891, rola 47, cadre. 1000-1001 (*Desăvârşirea*, p. 449-451, nr. 911)]

***57*. 27 octombrie 1920, Moscova, Telegramă a lui Gheorghi Vasilievici Cicerin adresată generalului Alexandru Averescu, în care se exprimă regretul că România acceptă tranzitarea forțelor care se alătură rebelilor din Crimeea. Problemele litigioase persistă în relațiile României cu Rusia şi Ucraina**

Télégramme de Tchitherine au President du Conseil roumain Général Averescu.

Le Gouvernement soviétiste russe accueille avec une profonde satisfaction la déclaration contenue dans votre radio télégramme du 22 Octobre; il ressort que le Gouvernement rou-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

main est d'avis de rétablir les relations de bon voisinage durable entre la Roumanie d'une part et la Russie et l'Ukraine d'autre part. Nous regrettons néanmoins d'avoir à constater que la Roumanie admet le passage sur son territoire de forces militaires rejoignant les rebelles contre-revolutionnaires de Crimée qui mènent une lutte acharnée contre les libertés des masses travailleusses de la Russie et de l'Ukraine. La réalité n'est donc malheureusement pas entièrement conforme aux déclarations extrêmement satisfaisantes de votre radiotélégramme et ce n'est pas là le seul genre d'aide et d'assistance que le Gouvernement roumain prête au ci-devant général Wrangel et aux autres rebelles soulevés contre le Gouvernement de la Russie. Il apparaît ainsi avec évidence que de graves questions litigieuses restent à resoudre entre la Roumanie d'une part et d'autre part la Russie et l'Ukraine. La solution des questions ci-dessus mentionnées facilitera celle des autres questions pendantes non encore résolues entre ces pays. Dans le cas où les résultats obtenus à ce sujet seraient complètement satisfaisants, la Russie soviétiste se trouverait en mesure de retirer les demandes qu'elle serait en droit de formuler envers la Roumanie sur les autres questions.

Le Commissaire du Peuple pour les Affaires Etrangères, Tchitherine

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadru 290]

***58*. 5 noiembrie 1920, Varşovia, Raport al Legației Belgiei către prim-ministru şi ministru al afacerilor externe ad-interim, Léon Delacroix, în legătură cu vizita efectuată de Take Ionescu la Varşovia în vederea determinării Poloniei să adere la Mica Înțelegere. Considerații privind poziția Poloniei. Sunt anexate un interviu luat lui Take Ionescu şi discursurile ținute de ministrul de externe prințul Sapieha[105] şi de Take Ionescu**

Monsieur le Ministre,

Monsieur Take Ionesco, Ministre des Affaires Etrangères de Roumanie, vient de visiter Varsovie, qu'il a quittée hier. Il semble bien que le principal, si pas l'unique objet de ce voyage aît été d'obtenir l'adhésion de la Pologne à la «Petite Entente»; cet objet n'a pas été atteint. Ainsi que vous ne l'ignorez pas, Monsieur le Ministre, le but poursuivi par les initiateurs de cette Petite Entente est la constitution d'un bloc de puissances qui sont redevables à la grande guerre soit de leur existence, soit de leur accroissement territorial. Ce bloc de puissances veut assurer «la paix» c'est-à-dire le présent *statu quo* territorial, dans l'Europe centrale et orientale, et il présente le caractère d'une alliance défensive dirigée contre l'Allemagne et ses satellites. Il se compose de puissances qui sont, somme toutes, satisfaites de la surface qu'elle occupent en ce moment.

La Pologne ne se trouve pas dans ce cas; et, tout en acceptant comme sincères les déclarations faites par son Ministre des Affaires Etrangères, que son pays est désireux de paix comme pas un, on ne peut ne pas sentir que la blessure d'amour propre national et d'intérêt économique que la Pologne a reçue par la solution de la question de la Silésie de Teschen est trop fraîche pour que le Gouvernement polonais soit disposé à reconnaître cette solution par; sa signature. En outre, d'autres territoires, en ordre principal, par exemple, la Haute Silésie, plébiscitaire, qui sont encore en jeu, présentent pour l'avenir de la Pologne une importance telle qu'on ne voit pas comment, «ceux, ce pays pourrait asseoir son économie nationale

[105] **Prințul Eustachy Kajetan Sapieha** (1881-1963). La 16 iunie 1919 a fost numit ambasador al Poloniei la Londra. În această calitate a semnat Tratatul de la Trianon. Între 23 iunie 1920 şi 20 mai 1921 a fost ministru de externe. A semnat, împreună cu omologul său Take Ionescu, Convenția de alianță defensivă cu România din 3 martie 1921.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sur des bases durables. Certains dirigeants polonais reconnaissent que l'intérêt de leur pays réclamerait peut-être l'adhésion à la Petite Entente, mais ils ajoutent qu'il leur serait impossible d'y entraîner l'opinion publique polonaise, d'autant plus que c'est le gouvernement tchécoslovaque qui paraît avoir joué dans cette combinaison internationale le rôle le plus effectiv. Et cela malgré les déclarations faites par Monsieur Ionesco à des journalistes que ce fut lui qui, en 1918, prit l'initiative d'une entrevue avec Monsieur Venizelos et Monsieur Masaryk[106] afin de préparer le terrain à ce que l'on appelle aujourd'hui la Petite Entente. D'autre part, malgré les préliminaires de paix signés à Riga, on considère qu'une reprise des hostilités avec la Russie Soviétiste n'est point définitivement écartée, tandis que les nations membres de la Petite Entente jouissent déjà réellement de l'état de paix. Des démarches actives ont été faites, jusqu'auprès du Chef de l'Etat polonais, par le Chargé d'Affaires tchécoslovaque, parallèlement aux efforts de Monsieur Ionesco. Le Prince Sapieha a dit que «rien ne sépare la Pologne de la Roumanie». Toutefois, en réalité, les engagements déjà conclus, sur le terrain de la Petite Entente, par la Roumanie, ne sont pas de nature à simplifier l'union plus étroite, y compris une entente militaire séparée polono-roumaine, que désireraient les dirigeants polonais, d'après ce que m'a déclaré Monsieur Daszynski[107]. Au point de vue économique, la perspective d'assurer les voies de communication vers la mer Noire présente un intérêt primordial.

Afin de rendre une entente polono-roumaine effectivement utile, le Gouvernement Polonais espère même, «dans quelques mois», m'a dit Monsieur Daszynski, amener un rapprochement hongro-roumain. Quant aux conditions auxquelles un semblable rapprochement pourrait se réaliser, le journal officieux «Narod» stipule les suivantes, qui semblent bien difficiles à faire accepter par la Roumanie: 1) Cession à la Hongrie des territoires «essentiellement hongrois» de Semigrad et de Banat; 2) autonomie des minorités ethniques dans les autres territoires mixtes hongro-roumains occupés par les Roumains; 3) cessation de la «politique d'extermination» (je cite le «Narod») dirigée contre les Hongrois; 4) réparation des dommages considérables causés en Hongrie par les Roumains durant l'occupation. La seule compensation suggérée par le «Narod» est «la cessation de l'agitation anti-roumaine sur les territoires hongrois annexés à la Roumanie». Des hommes politiques polonais, outre une entente avec la Roumanie et la Hongrie, envisagent aussi une union plus étroite avec la Finlande et avec les pays baltes, sans en excepter une Lithuanie réconciliée, en vue d'établir, de la Baltique à la mer Noire, cette barrière tant désirée contre le panslavisme et le pangermanisme, ou, ainsi que me le disait Monsieur Daszynski, «contre le panslavisme ». L'attitude qu'adoptera la France à l'égard de ces divers problèmes parait devoir exercer une influence prépondérante sur la politique extérieure polonaise.

Veuillez agréer,...

Annexe. Le Journal de Pologne, Samedi 6 Novembre 1920, Nr. 245. La Petite Entente et la Pologne. Un interview de Monsieur Take Jonesco, Varsovie 4 novembre.

Quelques heures avant le départ de Monsieur Take Jonesco pour Bucarest, j'ai voulu demander au grand politicien roumain quel était le résultat de son voyage et quelle impression il emportait de Varsovie.

---

[106] **Tomáš Garrigue Masaryk** (1850-1937), filosof, sociolog şi om politic ceh. După ce a plecat în exil în 1914, a militat pentru desprinderea cehilor şi slovacilor din Imperiul Austro-Ungar, organizând unităţi de voluntari proveniţi din prizonierii de război din Rusia şi desfăşurând o intensă propagandă în SUA, Anglia şi Franţa. A fost ales preşedinte al Cehoslovaciei la 14 noiembrie 1918 (a rămas în funcţie până în 1935).

[107] **Ignacy Ewaryst Daszyński** (1866-1936), om politic de orientare socialistă, cofondator al Comitetului Naţional Polonez, şef al guvernului provizoriu instalat la Lublin la 7 noiembrie 1918. La 26 ianuarie 1919 a fost ales în Seim, iar în iulie 1920 a devenit vice-premier.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

«On s'attendait, me dit-il, avec un fin sourire un peu sceptique, à ce à quoi je ne m'attendais pas moi-même: à l'impossible. Je n'ai pas voulu tenter l'impossible, mais, ayant de très bons rapports avec la Pologne, étant son voisin et espérant le rester, quoique la frontière ne soit pas encore définitivement fixée, je suis tout simplement venu rendre visite au gouvernement polonais.

Je tenais d'autant plus à venir à Varsovie que j'étais déjà allé à Prague voir le gouvernement tchèque avec lequel nous avons conclu des accords, dont Monsieur Benes a déjà parlé, je ne voulais pas que l'on pût s'imaginer que je n'étais pas disposé à venir jusqu'à Varsovie. J'ai exposé ici, très nettement et très franchement la situation politique telle que je la vois et telle que d'ailleurs, je l'ai décrite dans mon discours de cet après-midi. C'est évidemment à la Pologne maintenant de juger si, oui ou non, elle veut participer à la même combinaison politique que nous. Quand, et à quelles conditions, ce n'est plus mon affaire. Je considère de notre devoir, et je sais que le gouvernement français a reconnu que c'est de notre devoir, de faire tout notre possible pour que s'établissent non seulement des rapports officiels corrects mais de vraies liaisons, des alliances même entre la Pologne et la Tchéco-Slovaquie. Il serait enfantin de dire que les rapports actuels, bien qu'officiellement excellents, soient ceux que je désire et qui sont d'une nécessité vitale pour les deux républiques. Je suis sûr que quand la Pologne aura obtenu, comme il est indispensable qu'elle l'obtienne, la Haute-Silésie, dont l'acquisition seule peut lui permettre d'organiser son économie nationale, une alliance entre la Tchéco-Slovaquie et la Pologne s'en suivra mécaniquement. En attendant, la Roumanie ne cessera pas de faire les efforts les plus sincères et les plus persévérants, pour aboutir à ce résultat. La Roumanie, quoique le moins menacé des 5 Etats nouveaux et celui qui est le mieux situé géographiquement, à l'exception de la Yougoslavie, ne cherche pas égoïstement à assurer sa propre défense. Elle poursuit au contraire l'œuvre européenne de la création d'un état de choses qui maintienne la paix dans le centre et l'Orient de l'Europe. A ce point de vue, la Tchéco-Slovaquie, comme la Pologne ont les mêmes intérêts à défendre à l'Ouest, la Roumanie et la Pologne à l'Est, et par la même l'entente cordiale entre la Tchéco-Slovaquie et la Pologne est non seulement nécessaire pour elles deux, mais encore profitable à la Roumanie. Grâce à notre position exceptionnelle nous sommes débarrassés des points de vue locaux, et un peu égoïstes, et nous pouvons envisager la situation au point de vue général, tout comme les grandes puissances d'Occident, la France en particulier, qui serait plus qu'embarassée si jamais elle avait à choisir entre Prague et Varsovie. Elle doit en effet pouvoir compter sur les deux pays pour le maintien de l'œuvre de la Conférence de Versailles, si essentielle à la sécurité et à la grandeur de la France.»

Pas d'entente avec la Hongrie.

La conversation se fait plus intime, Monsieur Take Jonesco me parle des hommes d'Etat éminents de Serbie, de Grèce, de Bohême, avec lesquels j'ai eu souvent l'occasion de m'entretenir, les Patchitch, les Venizelos, les Massarik, qui sont les hommes de la Petite Entente, et l'on aborde l'idée d'une combinaison politique englobant aussi la Hongrie. Monsieur Take Jonesco proteste vivement: «Je suis, me dit-il, un homme trop sérieux pour envisager, ne fût-ce qu'un instant, l'hypothèse chimérique d'une alliance entre la Roumanie et la Hongrie, ou entre la Roumanie et un groupe de puissances où se trouverait la Hongrie. Il n'y a qu'une manière de ne rien faire, c'est de tenter l'impossible. Avec les vaincus d'hier, on ne peut avoir que des rapports normaux de bon voisinage, mais non pas d'amitié politique. Si l'on essayait d'entretenir des rapports plus étroits avec un des vaincus, par là même, fatalement, on se mettrait mal avec les confrères du temps de guerre, qui croiraient et auraient raison de croire que le rapprochement avec un vaincu se fait aux dépens d'un des vainqueurs. Prenons le cas spécial

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de la Hongrie. En vue de quoi la Hongrie conclurait-elle une union politique avec la Roumanie, si ce n'est pour faire valoir des prétentions contre la Tchéco-Slovaquie et la Yougoslavie. En effet, personne d'entre nous n'a aucune revendication à poursuivre désormais contre la Hongrie. Quelle serait la folie d'un homme d'Etat roumain, qui d'ailleurs ne serait jamais suivi par son peuple, de vouloir aider la Hongrie, ne fût-ce que par son abstention, dans une entreprise contre la Tchéco-Slovaquie et la Yougoslavie, pour se trouver le lendemain devant une Hongrie plus puissante et qui ne pourrait pas ne pas chercher à exercer sa vengeance sur la Roumanie. En France, le peuple, la nation tout entière a eu le bon sens, l'orgueil magnifique, de refuser pendant 46 ans les offres tentantes de l'Allemagne. Elle sentait qu'une alliance avec l'Allemagne serait conclue aux dépens de l'Angleterre et qu'un jour viendrait où, grâce à son concours, l'Allemagne, plus forte que jamais, se dresserait devant la France. Pourquoi aurions-nous moins de sens politique que la France?

Le prix de ramifié hongroise

D'ailleurs, avec une naïveté déconcertante, trois fois en deux mois, on m'a chuchoté le prix de l'amitié politique hongroise; une cession territoriale de notre part ou l'autonomie de la Transylvanie. Je réponds de la manière la plus catégorique: «rien de toute cela, ni aujourd'hui, ni demain, ni jamais. Autant je me propose d'entretenir avec la Hongrie les rapports de bon voisinage normaux, auxquels elle a droit, autant je refuserai toujours d'adhérer directement ou indirectement à aucune combinaison dont le but, avoué ou non, serait la destruction totale ou partielle d'un de 5 traités de paix de Paris qui, pour moi, forment un ensemble irréductiblement intangible.»

— Mais dans ce cas, hasardais-je, êtes-vous certain de réussir à mettre sur pied la Petite Entente telle que vous la concevez?

Et Monsieur Take Jonesco de me répondre sans un instant d'hésitation: «J'en suis absolument sûr, nous réussirons malgré tout et contre tout».

Robert Vaucher

Le banquet officiel. Hier, à une heure et demie, à l'Hôtel Bristol, le Prince Sapieha, ministre des affaires étrangères, a offert un grand dîner en l'honneur du ministre des affaires étrangères roumain et de Madame Take Jonesco. A ce dîner très réussi et où régna une atmosphère des plus sympathiques assistèrent: le corps diplomatique étranger accrédité près la République polonaise, les chefs des missions militaires étrangères, les membres du cabinet, le cardinal Kakowski[108] et des représentants du monde politique, militaire et de la presse varsovienne.

Discours du prince Sapieha

Au dessert, le Prince Sapieha, s'adressant à Monsieur Take Jonesco, dit:

Excellence, Messieurs,

Je suis heureux de saluer au nom du gouvernement et de la nation polonaise le représentant d'une grande nation alliée, d'autant plus que ce représentant est un homme éminent dont le nom figure désormais à la page d'honneur de l'histoire de son pays et qu'il est un de ceux qui auront grandement contribué au rétablissement de la paix en Europe. N'est-ce pas justice, que ce soit un homme d'Etat roumain qui ait entrepris la tâche ardue de consolider la paix en Europe Centrale, puisque de tout tenips la Roumanie a été un champion de la paix et que de notre mémoire elle est venue rétablir l'ordre et la paix parmi ses voisins. N'est-ce pas vers elle que le monde tourne ses regards en y cherchant un solide appui dans le trouble général que la

[108] **Aleksander Kakowski** (1862-1938), cardinal şi arhiepiscop de Varşovia. A fost membru în consiliul de regență al Regatului Poloniei înființat de Germania, între 18 septembrie 1917 şi 14 noiembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

grande guerre a déchaîné en Europe Centrale. Et parmi tous les Roumains n'est-ce pas Vous, Monsieur le Ministre, qui étiez tout désigné pour accomplir la tâche ardue, mais si belle que Vous avez entreprise. Votre profonde connaissance des hommes et des peuples vous inspire la patience et l'esprit de conciliation indispensables pour mener à bonne fin la grande tâche de la consolidation de la paix en Europe Centrale. Vous venez, Monsieur le Ministre, avec Vos grandes idées dans un monde tout frémissant encore des batailles, couvert de poussière et de sang. Vous trouvez les nations tout haletantes encore de la lutte, exultant de victoire et de liberté reconquise, exultant de rêves réalisés et pleines de rêves irréalisables, d'ambitions innasouvies, de torts commis et ressentis, de blessures d'amour-propre national, de patriotisme blessé, de haine latente. C'est dans cette atmosphère, résultant de la grande guerre, que Vous venez tenter de consolider la paix. Vous voyez les obstacles, et parce que Vous les voyez, Vous pouvez les surmonter.

Il est un remède, entre tous, qui guérit beaucoup de ces blessures, c'est le bien-être économique. La guerre a déchiré cette toile d'araignée si compliquée qui reliait entre eux les Etats et les peuples. Il importe avant tout de reconstituer cette toile, d'établir des liens économiques nouveaux qui, en donnant le bien-être, amèneront l'apaisement. Mais en m'adressant à Vous, Monsieur le Ministre, pourquoi parlerais-je de guerre et de passions? Entre la Roumanie et la Pologne, n'est-ce pas plutôt d'amitié et de confiance qu'il faudrait parler? Si Vous êtes considérés comme des champions de l'ordre et de la paix, je tiens à affirmer que nous voulons l'être aussi et il importe que le monde sache que la Pologne, que la nation polonaise désire non seulement vivre en paix, mais qu'elle aspire à gagner la confiance du monde comme garant de la paix.

Tout nous rapproche, Monsieur le Ministre, rien ne nous sépare. Bien que de races différentes, la Roumanie et la Pologne sont les avant-gardes de la civilisation latine. Comme Vous, nous avons été à dure école: école que nous réserva le joug étranger, où l'on désapprend tout et où l'on apprend si peu. Comme Vous, et je suis fier de le dire, nous avons servi de bouclier à l'Europe contre le flot déchaîné de l'anarchie. Tous nos intérêts politiques sont les mêmes: les intérêts économiques nous rapprochent. La collaboration de la Roumanie et de la Pologne s'impose donc, je dirai même: elle existe déjà. Il nous faut par conséquent, Monsieur le Ministre, travailler à la grande cause conjointement et, chacun pour sa part, travailler à calmer les passions, à réparer les torts, travailler à rapprocher les nations et à tirer le rideau sur le passé. Telle et la voie, que Vous-même Vous indiquez, Monsieur le Ministre, telle est la voie que chaque nation pacifique, que la Pologne est décidée à suivre. Nous sommes heureux, Monsieur le Ministre, d'avoir pu saluer parmi nous le champion de ces grandes idées, le représentant d'une nation qui, après avoir par son héroïsme et par le génie de ses chefs, réalisé son union nationale et sa grandeur, travaille aujourd'hui au bonheur des peuples voisins. C'est avec la plus sincère et la plus cordiale sympathie que je lève mon verre en l'honneur et à la prospérité de l'Etat roumain.»

Discours de Monsieur Take Jonesco

Le Ministre des affaires étrangères de la Roumanie répondit:

«Profondément touché par l'accueil si cordial et dépassant toute mon attente (quoique je connaisse la vieille tradition de l'hospitalité polonaise), que vous m'avez fait depuis le moment où je suis entré dans votre chère Varsovie, où enfin ce n'est plus l'ordre qui règne mais la liberté ordonnée, permettez-moi de vous remercier pour toutes vos marques d'amitié envers mon pays et pour les bonnes paroles que vous venez de m'adresser. Je suis heureux d'être le premier ministre d'un Etat ami qui soit venu apporter son hommage à la Pologne, à la Pologne

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

si riche en gloire, revenue à la vie plus de 130 ans après le crime le plus odieux de l'histoire humaine. Tout homme libre, de n'importe quelle race, de n'importe quel point de la terre, doit aimer la Pologne pour son long martyr avant même de la connaître. Combien davantage l'appréciera-t-on après l'avoir approché, ne serait-ce que les quelques heures fugitives qu'il m'a été donné de passer parmi vous. Cet amour de la Pologne est encore plus grand après l'immense service que vous venez de rendre à la civilisation par votre récente victoire de la Vistule, qui me rapelle notre action de 1913 quand nous sommes allés délivrer de la barbarie l'ennemi de la veille. C'est ainsi que la Pologne, comme la Roumanie, a commencé à payer sa dette envers le monde civilisé à peine sorti de la catastrophe gigantesque que nous n'avions en rien provoquée, bien que la victoire, certaine comme la lumière du jour, dut nous apporter, à vous le rétablissement de votre indépendance, et à nous l'accomplissement de cette unité nationale pour laquelle nous avons lutté pendant des siècles.

Quelles que soient les souffrances que la grande guerre nous ait fait connaître, et qui ne guériront que difficilement, quelque soient les sacrifices que la Roumanie a volontairement consentis, non seulement comme on le dit si injustement dans le but noble mais égoïste de réaliser son unité mais encore afin de contribuer par son sang à la victoire du droit et de la liberté qui devait profiter à toutes les victimes, nous ne pourrons cependant jamais oublier que l'état de choses actuel est le fruit d'une victoire dans laquelle la part des grandes démocraties de l'Occident est de beaucoup la plus grande. Toujours d'accord avec nos alliés d'Occident, il nous reste, me semble-t-il, une grande œuvre à accomplir. Je ne pense pas à la reconstitution intérieure de notre pays qui est notre affaire propre. Je pense au maintien de la paix qui n'est possible que par l'observation intégrale des traités de paix, si justes et si modérés, qui ont mis fin à la guerre mondiale. D'ailleurs, Monsieur le Ministre, tout le monde sent aujourd'hui que le maintien de la paix est indissolublement lié au maintien de l'ordre social déjà trop ébranlé.

La Roumanie n'a point d'autre but dans sa politique internationale. Elle ne demande qu'à se consacrer aux œuvres fécondes de la paix dans les frontières qu'elle a gagnées par sa vaillance et que lui ont reconnues les traités de Paris, complétés par la convention de jeudi dernier, qui a fixé notre frontière de l'est, que nous entendons désormais non seulement ne pas laisser discuter, mais aussi ne jamais dépasser, quoique 600.000 Roumains vivent au-delà. Je suis certain que la Pologne entend se consacrer à la même œuvre une fois que ses frontières seront fixées de tous les côtés.

C'est dans l'amour passionné de la paix qu'il faut chercher l'explication de toute mon activité. J'ai pensé et je penserai toujours que les Etats victorieux du centre et de l'Orient de l'Europe se doivent à eux-mêmes et doivent à leurs alliés de l'Occident d'établir entre eux des rapports tels que toute fissure soit rendue impossible malgré les divergences de vue que le voisinage provoque parfois, et qu'ils forment une telle masse que toute tentative de toucher au traité de paix n'ose même pas se manifester. Si tel est le but final que nous poursuivons il n'est pas moins certain qu entre nos deux pays des liens d'amitié étroite et de confiance réciproque existent et subsisteront, tant à cause de la communauté de nos intérêts, que de la noble émulation que nous inspirent les idées les plus hautes de justice et de morale dans les rapports internationaux. Certain que rien ne pourra jamais venir troubler ces bons rapports, je lève mon verre à la grandeur et la prospérité de la Pologne, à la santé du Chef de l'Etat et à la votre, Monsieur le Ministre.»

Après le discours du Prince Sapieha l'orchestre a joué l'hymne roumain et après celui de Monsieur Take Jonesco, il entonna l'hymne polonais écoutés debout par l'assistance.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Belgia, inv. 1548, rola 35, cadre 65-67 (*Desăvârşirea*, p. 454-466, nr. 913)]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***59*. 5 noiembrie 1920, Budapesta, Însărcinatul cu afaceri britanic relatează procesul celor doi ofițeri care l-au agresat pe colonelul Popescu, apreciind că sentința (3 luni de închisoare) a fost prea blândă**

British High Commission, Budapest. To the Right Honourable, the Earl Curzon of Kedleston.

My Lord,

With the reference to my telegram no. 549 of to-day's date, I have the honour to report that the two Hungarian officers who assaulted Colonel Popescu in his hotel on the 27th September were brought up for trial in Budapest on the end October. Their names are Lieutenant of the reserve Alexander Jánossy and 2nd Lieutenant of the reserve Eugen Miskolczy; neither of them are members of the National Army, but both are entitled to wear uniform, and are amenable to military jurisdiction. According to the terms of the indictment, Jánossy, armed with a knuckle-duster, and Miskolczy, wearing a sword, forced their way into Colonel Popescu's room at 4.30 in the morning of the 27th September; a souffle ensued, in the course of which Jánossy struck Colonel Popescu on the forehead with his knuckle-duster. Both of the prisoners were accused of disturbing the peace (öffentliche Gewalttätigkeit); Jánossy, in addition, of assault and battery.

It was expressly stated in the indictment that the accused had not been incited by any third party, and the the „Széklerverband” was in no way implicated. The prisoners pleaded „not guilty”. Jánossy stated that on the evening before he had attended a party at the house of Miskolczy's brother, where the atrocities commites by the Roumanians at Nagyvárad and elsewhere had been discussed. He left at 3.30 in company with Miskolczy and went to see a friend at the hotel. On arriving there they found that this man had left and that his room was occupied by Colonel Popescu. In a sudden access of fury, Jánossy lost his presence of mind and rushed upstairs. Miskolczy followed and attempted to restrain him. Jánossy knocked at Colonel Popescu's door, and Colonel Popescu appeared in a night-shirt. Jánossy asked him who he was and why he had come. Colonel Popescu answered in Roumanian, whereupon Jánossy asked him in German if he did not speak Hungarian. Colonel Popescu replied „Pfui Magyars”, whereupon Jánossy seized him by the hand as he was about to shut the door, struck him on the forehead and disappeared.

The statement of Colonel Popescu wass then read out. He was not sure whether he had been struck with a knucke-duster or a life-preserver, as Jánossy had kept his hand in his pocket, but judging by the nature of the wound, he thought it had been caused by some metal object. In the conversation which had taken place he had only expressed his annoyance at being woken up at such an hour. Jánossy then stated that Colonel Popescu had said nothing, and had merely made a motion with his hand as if to defend him. The blow had been delivered with the naked fist. Three or four witnesses were called, but none of them could adduce any important evidence. Miskolczy was acquitted. Jánossy was found guilty of assault and battery and of a breach of discipline, in that he forced his way into Colonel Popescu's room at night and struck him in the face with the fist, and was sentenced to three months imprisonment. He was acquitted of the charge of disturbing the peace, on the ground that he had no weapon. In commenting on the case, „Az Ujság”, while deploring the incident, excuses it as merely the act of an excited young man, with no political significance, and actually holds the Roumanian Government partially responsible, on the ground that they shouls never have sent Colonel Popescu as their representative to Budapest, since he is an ex-officer of the Austro-Hungarian army, and is well known to have ill-treated Hungarians in the „occupied” territory; the mere presence of such a man in Budapest was almost bound to provoke some unpleasant incident.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Such arguments as these, ridiculous as they are, are unfortunately only too congenial to a certain type of Hungarian mind. In fact, the sentence seems far too light for the punishment that should have been accorded for such an assault, the more so as the defence cannot be seriously accepted. The moral to be drawn is that it is not wise at present for officers of the limitrophe states to appear in uniform in Budapest, a fact that seems to be appreciated by all these countries with the exception of Roumania.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Wilfried Athelstan-Johnson, acting for High Commissioner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadre 81-84]

***60*. 19 noiembrie 1920, Bucureşti, Însărcinatul cu afaceri al Franței informează despre îngrijorarea produsă de victoriile Armatei Roşii în Crimeea. Guvernul României propune o intervenție comună româno-franceză**

Le Chargé d'affaires de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères

Les événements qui viennent de se dérouler en Crimée ont dessillé les yeux d'un certain nombre des Roumains qui n'avaient jamais voulu considérer sous son véritable jour le danger du voisinage bolchevique. M. Take Ionesco, qui j'ai rencontré avant-hier comme il sortait de chez le Général Averesco, m'a dit: „Savez-vous ce que vient de me dire le Président du Conseil? Il envisage le désastre de Wrangel comme la démonstration de l'impossibilité de restaurer en Russie un ordre de choses normal par des moyens nationaux. Il n'y a qu'une intervention étrangère qui puisse résoudre la question. Les pays intéressés devraient consacrer cet hiver à préparer pour le printemps une expédition militaire en Russie. Si l'Occident consent à fournir 10 divisions, le Général Averesco s'engagerait volontiers à mettre sur pied notre armée et à participer à une action combinée". J'ai répondu au Ministre des Affaires Etrangères: „Quand vous dites l'Occident vous entendez sans doute la France. C'est une bien grosse affaire et l'imagination du Président me parait prendre bien subitement son essor". „C'est vrai, à répliqué M. Take Ionesco, et si je vous cite ce fait c'est surtout comme indice symptomatique de l'état d'esprit nouveau qui se fait jour chez nous, en ce qui concerne la Russie. Les propos de M. Take Ionesco sont parfois si fantaisistes, surtout quand il prétend rapporter ceux des autres que je ne demandais s'il n'avait pas mis du sien dans le langage attribué à son Président du Conseil. Mais, hier soir, après un grand diner qui à eu lieu à la Légation de Pologne, le Général Averesco a tenu au le Général Petin, notre attaché militaire, exactement le même propos. Celui-ci communique d'ailleurs par le présent courrier au Ministre de la Guerre le compte rendu de sa conversation que je l'avais pris de m'adresser. Il est certain que l'état lamentable où se trouve actuellement le Royaume au point de vue des finances, de l'esprit publique et par-dessus tout des transports ne peut faire envisager à tout esprit réfléchi une tête à tête avec la Russie bolchevique victorieuse, sans un frison de peur. Le Général Averesco, dont on énumère plus volontiers les défauts que les qualités, est sans contredit un esprit réfléchi, rare parmi ses compatriotes. Il n'est pas étonnant qu'il soit trouvé le premier à s'alarmer.

Henri Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 292-293]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***61*. 19 noiembrie 1920, Bucureşti, Raportul ataşatului militar adresat însărcinatului cu afaceri al Franței. Este relatată discuția purtată cu generalul Alexandru Averescu, în care acesta propune o ofensivă preventivă contra Rusiei a armatelor României şi Poloniei, sprijinite de 10 divizii occidentale. Ataşatul militar este sceptic în privința ajutorului occidental**

Le Général Pétin, Attaché militaire à la Legation de France en Roumanie à Monsieur Henri Cambon, Chargé d'affaires de France

Hier soir, à l'issue du diner chez le Ministre de Pologne, le Général Averesco m'a pris à part, non sans une nuance de solennité, et entretenu des affaires de Russie. Pour lui, qui connait la Russie depuis longtemps, l'effondrement de Wrangel n'est pas une surprise. La Russie est hors d'état de rien faire elle-même par suite du manque de conviction et d'idéal de l'immense majorité du peuple russe inculte. Malheureusement la disparition de Wrangel a d'autres conséquences, dit le Général, que celle de confirmer mes théories. Elle marque la fin de toutes les tentatives contre-révolutionnaires d'origine purement russe. Le régime des Soviets demeure donc le vainqueur incontesté. Cette victoire, poursuit le Président du Conseil, a les plus graves conséquences. Pour nous, d'abord, qui sommes les voisins immédiats mais aussi pour les Grands Alliés, et avant tout pour la France qui avait misé à fond sur la carte Wrangel.

„Au printemps prochain, le gouvernement des Soviets ne pourra manquer de chercher un dérivatif à ses difficultés d'ordre intérieur et il recommencera la guerre contre la Pologne d'abord, dont l'armée est épuisée, et contre nous ensuite. On ne peut échapper à ce danger d'écrasements successifs qu'en adoptant un système basé sur cette vérité que la guérison de la Russie ne viendra pas d'une évolution intérieure, mais d'un remède extérieur. Ce remède, nous devons l'appliquer par une offensive préventive, prise au printemps prochain contre la Russie. Elle serait menée par les forces de Pologne et de Roumanie, appuyées par une dizaine de divisions occidentales. Une trentaine de divisions, au total, serait très suffisant pour des opérations actives qui sont les plus faciles. Ce qu'il y a de plus difficile, c'est la garde des arrières et des communications; nous, Roumains, nous serions les moyens de l'assurer."

Je n'ai guère interrompu le monologue du Président du Conseil que pour donner les répliques indispensables et l'enchainer. Naturellement, j'ai manifesté quelque scepticisme sur les possibilités d'un concours occidental. Le Général m'a répondu que, naturellement, la première tâche était de faire comprendre aux opinions publiques que cette guerre était inévitable. J'ai demandé au Général s'il comptait continuer son appui à l'Ukraine. „A quoi bon? Ce serait autant d'armes et des munitions données aux Bolcheviks. Néanmoins, nous ferons le geste. Mais ce n'est pas maintenant qu'il faut soutenir l'Ukraine. Il eût fallu le faire, il y a un an." Il ne m'appartient pas de commenter cet entretien aux conclusions inattendues. Il ne prend sa valeur que de l'insistance toute particulière dont le Président du Conseil a entouré ses déclarations. Il manifeste, en tous cas, l'émotion profonde de la Roumanie au jour où s'ouvre pour elle la redoutable tête à tête avec la Russie. C'est bien certainement ce tête à tête qu'elle désire éviter. En me congédiant, le Général m'a répété qu'il ne ma parlait pas comme Président du Conseil, mais qu'il me donnait une opinion personnelle nettement arrêtée, m'autorisant pleinement, suivant sa propre expression, à en rendre compte à mes chefs autorisés et en faire tel usage qui paraitrait bon.

Général Pétin

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 293-295]

***62*. 24 noiembrie 1920, Bucureşti, Însărcinatul cu afaceri al Franței raportează consecințele înfrângerii generalului Wranghel asupra politicii interne şi externe a României**

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

(reconcilierea dintre Alexandru Averescu şi Take Ionescu, urgentarea încheierii unui acord militar cu Polonia). Informații primite de la ministrul Poloniei despre planul unei ofensive concertate în Ucraina preconizat de generalul Averescu

Legation de la République Française en Roumanie, Direction des affaires politiques et commerciales, No. 134. Le chargé d'affaires de France en Roumanie à son excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères

Ma dépêche No. 132 du 19 Novembre vous a signalé l'état d'esprit que les récents événements de Crimée avaient déterminé chez le Général Averesco. L'appréhension du danger bolcheviste a eu cet heureux résultat de rapprocher le Président du Conseil de son Ministre des Affaires Etrangères. Alors qu'il y a quelques semaines il n'apparaissait pas comme impossible qu'il subit l'influence de certains membres du Cabinet jusqu'à sacrifier M. Take Ionesco à leur animosité, aujourd'hui la perspective d'un péril contre lequel la Roumanie n'est pas armée lui fait apprécier le concours du seul homme capable de lui procurer le soutien des Etats voisins et des grandes Puissances occidentales. Le ton méprisant qu'a pris M. Tchicherine dans ses communications au Gouvernement Roumain, la suspension des pourparlers russo-polonais, sont des indices du traitement que réserve à ses voisins le Gouvernement des Soviets dès que l'occasion se présentera. En même temps que la collaboration de M. Take Ionesco avec son Président du Conseil a été rendue plus intime, les liens très laches qui unissaient le Gouvernement Roumain et le Gouvernement Polonais tendent à se resserer. Pour cette fin M. Take Ionesco trouvera dans le Répresentant de la Pologne à Bucarest une aide efficace. D'un commun accord ces deux hommes ont eu pour premier soin d'atténuer la déception produite en Roumanie par l'absence de résultat positif de la visite de M. Take Ionesco à Varsovie. Au cours d'un grand diner donné à la Légation de Pologne il y a quelques jours en l'honneur de M. et de Mme Take Ionesco et auquel assitaient le Général Averesco et tous les Chefs de Mission, le Commandante Skrinski a dans un toast chaleureux exalté la portée des entretiens du Ministre Roumain avec le Gouvernement Polonais. En lui répondant M. Take Ionesco a accentué la même note en associant à son action celle du Général Averesco, confirmant par là le caractère gouvernemental d'une politique que certains avaient présentée comme purement personnele.

J'ai revu hier le Ministre de Pologne et après l'avoir félicité de son opportune manifestation je lui ai demandé si à la suite du désastre de Wrangel son pays n'allait pas se départir de la réserve qu'il avait constamment témoignée à l'égard d'une entente effective avec la Roumanie. Le Commandante Skrinski m'a répondu: „Si nous savons très bien qu'au printemps les Bolchevistes feront un effort considérable soit contre la Roumanie pour s'emperer de la Bessarabie, soit contre nous. Il est donc essentiel qu'un accord militaire détermine le rôle des deux armées roumaine et polonaise en prévision de cette éventualité. Cet accord est en voie d'élaboration. Le Chef de l'Etat en est partisan convaincu et s'en occupe. Ceci je vous le dis à vous mais je le laisse à peine entrevoir aux Roumains car s'ils connaissaient la décision ferme du Gouvenement Polonais de collaborer à une action militaire ils s'en remetraient complétement à lui et ne feraient plus aucun effort pour en prendre la part qui leur revient. En ce moment la crainte les stimule et il faut les maintenir dans cette disposition salutaire. C'est elle qui a déterminé le Général Averesco à envisager une vaste opération roumaine au-delà du Dniester conduite par 10 Divisions". J'ai répondu au Commandante Skrinski que ce projet tel qu'on m'en avait parlé (ma dépêche No. 132) comportait la participation d'une armée occidentale, ce qui en faisait une simple fantaisie d'imagination. Mon collègue polonais m'a détrompé et m'a dit que si le Général Averesco s'était arrêté un moment à ce rêve il était revenu aujourd'hui à un plan plus positif: avance roumaine jusqu'au Dnieper, mouvement polonais concerté, avec Kiew comme objectif; constitution d'une Ukraine pouvant servir de bouclier contre les attaques bolchevistes

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

et alimenter l'Europe par ses réserves de céréales, sans préjuger de sa position ultérieure dans la Russie future. Les Grandes Puissances (c'est-à-dire en fait la France) seraient appelées à participer à l'opération par la fourniture de matériel de guerre, de munitions, d'officiers d'Etat-Major si besoin était. Si je rapproche cette conversation de celle que j'avais eu la veille avec M. Take Ionesco j'en déduis que la Pologne et la Roumanie préparent pour le printemps une offensive concertée, à laquelle la France sera appelée à s'associer sous la forme d'une aidé matérielle. Après les désastreuses tentatives de réconstitution de la Russie par des éléments russes ce plan vaut peut-être qu'on le prenne en considération. A l'abri d'une Ukraine temporairement reconstituée par les sois d'états alliés, l'Europe pourrait plus facilement laisser la chaudière russe bouillonner jusqu'à extinction qu'en se trouvait en contact immédiat avec elle. Puisqu'on ne peut encore prévoir une solution d'ensemble pour la question russe, ce serait une solution partielle dans le temps et dans l'espace. Pour sa réalisation la Pologne est certainement plus prête que la Roumanie. J'avoue qu'il m'est difficile de concevoir, dans l'état absoluement lamentable, je dirais presque l'inexistence des moyens de transport qui sévit actuellement dans ce pays-ci comment une opération pourrait être conduite même d'ici à 3 ou 4 mois, à supposer que la réorganisation commencât dès maintenant.

Quoiqu'il en soit j'ai crû devoir signaler ces propos à Votre Excellence car à toute éventualité il peut paraître utile au Gouvernement de la République d'arrêter et de formuler une politique ukrainienne en tenant compte des enseignements des dernière événements.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 298-300]

***63*. 2 (?) decembrie 1920, Bucureşti, Informare despre trimiterea generalului Gorski la Paris, cu misiunea de procurare de materiale de război**

Télégramme Bucarest, sans date, sans heure, reçu le 4 décembre. Le Général Gorski souschef d'état major général, part ce soir pour Paris en vue d'y négocier l'acquisition de matériel de guerre, notamment des chars d'assaut. Son voyage est motivé par l'appréhension qu'inspire au gouvernement l'attitude des chefs de l'armée de Moscou. Je vous prie de recommander le Général Gorski au Ministère de la Guerre. Nous avons tout intérêt à ce que l'armée roumaine soit mise le plus tôt possible en mesure de résister victorieusement aux attaques possibles de la Russie bolcheviste.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadru 302]

***64*. 2 decembrie 1920, Bucureşti, Informare a însărcinatului cu afaceri al Franței despre menținerea neutralității guvernului României față de guvernul sovietic, dar cu acceptarea refugiaților necombatanți**

Le Gouvernement de Moscou est entré dans ces derniers temps a deux reprises directement en rapport avec celui de Bucarest. Un premier télégramme suggérait une conversation en vue de consacrer l'attribution de la Bessarabie. Il a été répondu que la question ne se posait pas, la situation se trouvant réglée en fait et en droit. Le second télégramme demandait des explications au sujet d'informations d'après lesquelles le Général Wrangel aurait demandé à réorganiser son armée sur le territoire roumain. M. Take Ionesco a répondu que pareille demande ne lui avait jamais été faite et qu'il ne croyait pas qu'on la lui fit, que la Roumanie continuait à se maintenir dans son attitude de neutralité mais que s'inspirant des sentiments

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

d'humanité, elle entendait rester libre de donner asile aux réfugiés non combattants principalement femmes et enfants.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadru 303]

65. 7 decembrie 1920, Raport al ministrului Franței la Varşovia referitor la tratativele româno-polone de încheiere a unei convenții militare cu caracter defensiv pentru garantarea frontierelor de est ale celor două state

Ainsi que l'indiquait mon télégramme no 507, le Ministre des Affaires Etrangères de Roumanie, lors de sa visite à Varsovie, avait décliné toute conversation au sujet d'une entente particulière avec la Pologne. Les événements des dernières semaines et surtout la menace d'une offensive bolcheviste contre la Bessarabie ont modifié le point de vue de M. Take Jonesco qui se serait rallié à l'opinion du Général Averesco. Ce dernier a fait savoir, il y a quelques jours, au Prince Sapieha qu'il était disposé à envisager une entente de caractère exclusivement défensif garantissant aux deux pays leurs frontières orientales, c'est-à-dire celle des préliminaires de paix de Riga pour la Pologne et celle du Dniester pour la Roumanie. Le Ministre des Affaires Etrangères polonais a répondu immédiatement à cette ouverture qui concordait avec sa proposition antérieure à M. Take Jonesco, et a élaboré sur cette base un projet d'accord qu'il vient d'envoyer à Bucarest. Ce projet prévoit l'établissement d'une convention d'ordre purement militaire qui déterminera le mode d'assistance que se prêteront mutuellement les deux Gouvernements. En me donnant ces indications, le prince Sapieha m'a dit qu'aucune difficulté n'était à craindre et qu'il espérait signer l'accord avant Noël. De son coté, le chef de l'Etat est tout à fait partisan de cette entente et a déjà désigné le Général Stanislas Haller pour se rendre à Bucarest afin de discuter la convention militaire. J'ai cru pouvoir répondre au prince Sapieha, qui m'interrogeait à ce sujet, que le Gouvernement français n'élèverait sans doute aucune objection contre le projet en question. Le Ministre des Affaires Etrangères ne cache pas sa satisfaction.

Panafieu[109]

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 304-306]

66. 8 decembrie 1920, Bucureşti, Extras din Ordonanța definitivă a Consiliului de Război al Corpului 2 Armată despre modul în care s-a pregătit şi desfăşurat atentatul de la Senat

Pregătirea maşinei infernale. Max Goldştein[110] a cerut lui Leon Lichtblau[111] să-i procure o lădiță de 35 cm pe 25 cm, cu un mâner deasupra şi două cârlige laterale, iar lui Saul Ozias i-a

[109] **Hector André de Panafieu** (1865-1949), ambasadorul Franței la Sofia (1912-1915 şi 1920) şi la Varşovia (1920-1925).

[110] **Max Goldstein** (1898-1924), funcționar comercial, anarhist. Originar din Bârlad, se stabileşte în Bucureşti, unde aderă la grupul comunist. Condamnat la 10 ani închisoare după descoperirea grupului comunist şi a tipografiei clandestine, evadează în 1920. Fuge la Odessa şi se întoarce în timpul grevei generale. Eşuează în încercarea de a deraia trenul dintre Chitila şi Ciocăneşti. Ulterior pregăteşte un atentat cu explozibil, ajutat de Leon Lichblau, Saul Ozias şi Gheorghe Pârvulescu. Atentatul are loc la Senat în ziua de 8 decembrie 1920.

[111] **Leon Lichtblau** (1901-1938), publicist socialist, apoi comunist. Ulterior atentatului a devenit membru în Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist din România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cerut să-i procure un ceas deşteptător, precum şi nişte brichete; tot astfel el a procurat şuruburi de alamă cu care să fixeze bricheta şi ceasornicul de cutia de lemn. Saul Ozias i-a procurat şi un cleşte, iar sârma necesară a tăiat-o de la instalația sa de sonerie. Această maşină infernală a fost pregătită împreună cu Leon Lichtblau, Saul Ozias. Fiind gata, în mod logic urma să întrebe ce întrebuințare îi vor da. După discuțiuni îndelungate între cei trei făuritori ai maşinei, Leon Lichtblau şi Max Goldstein obțin majoritatea contra lui Saul Ozias şi hotărăsc ca această maşină să fie întrebuințată pentru săvârşirea unui atentat în sala Senatului. Pentru aceasta, Max Goldstein [îl] însărcinează pe Leon Lichtblau, care cunoştea bine clădirea Universității, întrucât era student în drept, să aducă date precise asupra orelor când au loc şedințele, asupra sălei, împrejurimilor, precum şi a intrărilor în Universitate şi în sala de şedințe a Senatului. Leon Lichtblau se duce întru îndeplinirea însărcinării în ziua de 7 decembrie 1920 şi asistă la şedința Senatului, ia informațiunile necesare şi se duce acasă în strada Stelei 15, unde aştepta Max Goldstein, căruia i le dă. Maşina infernală se compunea din cele două obuze de 75 mm sistem german, fixate pe fundul cutiei cu şuruburi de alamă; ceasornicul era de asemenea aşezat în cutie la baza obuzelor, iar brichetul la partea superioară a acestora. Întregul dispozitiv era astfel aşezat încât la o anumită oră, când ceasornicul trebuia să sune, trăgea de o sârmă, prin o altă sârmă, înfăşurată pe cheia deşteptătorului şi apăsând pe butoanele brichetelor suprapuse se producea flacăra, care se transmitea prin două fitiluri la cele două detonatoare ale obuzelor şi astfel explozia era produsă. Această maşină s-a lucrat în două trei zile, iar în seara de 7 decembrie 1920 a fost gata.

Săvârşirea atentatului. În seara de 7 decembrie 1920, Max Goldstein se afla împreună cu Leon Lichtblau şi Saul Ozias în strada Stelei no. 15, de unde se hotărăsc ca chiar în noaptea aceea de 7/8 decembrie 1920 să aşeze maşina infernală în sala Senatului. În acest scop, Max Goldstein, împreună cu tovarăşii săi Leon Lichtblau şi Saul Ozias, părăseşte casa din strada Stelei la ora 9 în seara de 7/8 decembrie 1920. Lădița în care era maşina o ducea Leon Lichtblau, parcurgând străzile Decebal, bd. Colței, bd. Carol şi de aci la Senat, prin aripa Universității dinspre statuia lui I.C. Brătianu; printre clădirea cea veche şi cea nouă, ocolesc aripa pe la nord şi, prin uşa ce ducea la vechile latrine, care întotdeauna erau deschise, au intrat în localul Universității. De aci au luat-o pe coridorul parterului ce are ferestre spre bd. Carol, care uneşte intrarea Universității dinspre statuia lui Brătianu, cu intrarea principală ce duce la Biblioteca Facultății de Drept şi la Senat. Ajung la intrarea principală unde se află scările ce suie la sala Senatului şi sub care se aflau depozitate diferite pietre cu inscripțiuni istorice. Se adăpostesc sub scară, printre pietre, până la ora 12 noaptea. Când totul a intrat în linişte, ei au urcat scările sus la sala Senatului unde au încercat să intre, servindu-se de o cheie passe-partout întâiu prin uşa din dreapta care merge la bufet, pentru a fi mai feriți; dar neputând pe acolo, au deschis uşa cea mare din mijloc şi au pătruns înăuntru, după care au închis-o imediat. Ajunşi în sală, au aprins o lampă ce aveau la ei şi au început să caute locul unde să aşeze maşina infernală. După o inspecție sumară, s-au hotărât să o aşeze în dosul perdelei din spatele scaunului prezidențial, mai ales că acolo era şi mult spațiu, ceea ce i-a încredințat şi mai mult, că nu va fi descoperită întrucât nimeni nu umbla pe acolo. Au mai ales acel loc şi pentru motivul că este în apropiere de locurile ce le ocupau fruntaşii cei mai autorizați ai burgheziei. Pentru că ceasornicul cu care era prevăzută maşina nu funcționa decât 10 ore, au fost nevoiți să stea înăuntru pe întuneric, vorbind şi fumând la capătul băncii ministeriale. Scrumul de la țigări îl strângeau pentru a nu lăsa niciun fel de urmă. La ora 5 dimineața, au întors ceasul pentru ultima oră, care era ora 3, a doua zi, când Senatul era în plină şedință, maşina infernală avea să producă explozia. Pe acelaşi drum apoi au părăsit Universitatea. Ajunşi acasă, s-au culcat şi după masă, imediat, Leon Lichtblau s-a dus la cursuri la facultate, intenționat, pentru a putea afla imediat despre

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

roadele faptei ce pregătise în noaptea precedentă. Explozia se produce exact la 2:45 p.m., în ziua de 8 decembrie st.n. 1920, omorând pe episcopul Radu al Oradiei Mari[112] şi răneşte mortal pe Dimitrie Greceanu[113], ministru, şi pe senatorul Spiru Gheorghiu, rănind de asemenea şi pe generalul Coandă, preşedintele Senatului, pe episcopul Ciorogariu şi pe episcopul Nifon[114]. După explozie, Leon Lichtblau părăseşte foarte emoţionat Universitatea şi pleacă acasă în strada Stelei, să comunice tovarăşului său Max Goldstein efectele exploziei. Amândoi au fost foarte emoţionaţi şi pentru a se linişti au trebuit să ia bromură. În urma acestui atentat ale căror urmări straşnice au zdruncinat până şi pe autorii lui, au hotărât pe atentatori să-şi ia măsurile cuvenite, pentru a nu cădea în mâinile autorităţilor. Max Goldstein sfătuieşte pe tovarăşul său Leon Lichtblau, care îi părea o fire slabă, să ia calea pribegiei, lucru ce a şi făcut nu mult în urma acestui sfat; iar el îşi ia rămas-bun de la tovarăşii săi de luptă şi de la fraţii săi şi se îndreaptă spre Rusia.

[Octavian Roske (coord.), *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. III, *1 ianuarie 1920-3 februarie 1921*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, p. 258-259, doc. nr. 118]

***67.* 9 decembrie 1920, Bucureşti, Raportul ataşatului militar francez în care se comentează planul de apărare a frontierei de pe Nistru conceput de generalul Ion Răşcanu. Se fac aprecieri asupra capacităţii reduse de mobilizare şi de luptă a armatei române în cazul unei agresiuni ruseşti**

Le Général Pétin, Attaché militaire en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre, Paris, et à Monsieur le Marechal Foch

L'écroulement du Général Wrangel pose pour la Roumanie le problème russe dans toute son acuité immédiate. Ni le Président du Conseil, Général Averesco, ni le Ministre des Affaires Etrangères, M. Take Ionesco, n'ont dissimulé leurs inquiétudes à cet égard dans les conversations qu'ils ont eues avec le Ministre de France et avec moi-même. Le Président du Conseil ayant même envisagé telles éventualités où il pensait que le concours de la France serait nécessaire, j'ai jugé le moment opportun pour prier le Ministre de la Guerre de me mettre au courant de la façon la plus nette, des dispositions prises par le Commandement Roumain pour établir sa couverture face au Dniester. Je ferai remarquer que le rendement à peu près nul des chemins de fer roumains rend illusoire l'exécution des transports par voie de fer. Seules les mesures prises dès le temps de paix, complétées par quelques transports par voie de terre, auront une valeur effective. Quelles mesures ont été adoptées et sont actuellement exécutées? Quels effectifs ont les troupes, et dans quelle mesure peuvent-ils être renforcés? Comment sera assuré le ravitaillement en vivres et en munitions? Le Général Rascano, Ministre de la Guerre, me fournit à cet égard la documentation suivante.

[112] **Radu Dimitrie** (1861-1920), episcop greco-catolic de Oradea, militant unionist, unul dintre cei mai mari oratori ai Bisericii greco-catolice.

[113] **Dimitrie Greceanu** (1859-1920), membru al Partidului Conservator, primar al Iaşiului (6 ianuarie 1911-30 aprilie 1912), ministru al justiţiei (15 iunie 1906-12 martie 1907; 27 august-8 decembrie 1920) şi al lucrărilor publice (11 decembrie 1916 -28 ianuarie 1918).

[114] **Nifon Niculescu** (1858-1923), absolvent al Facultăţii de Teologie din Bucureşti (1892). Din 1893, director al Cancelariei Sinodului, arhiereu şi vicar al Mitropoliei Ungro-Vlahiei (1895-1896 şi respectiv 1896-1909), episcop al Dunării de Jos din 1909. La sfârşitul anului 1921 şi-a dat demisia din cauza rănilor suferite în urma atentatului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Organisation du commandement. Les troupes de couverture face à la Russie sont placées sous les ordres du Commandement supérieur du front Est (Général Lupasco[115] à Jassy). Elles comprennent deux corps d'Armée: 4 (C.A. Général Zadik[116] à Cernowitz) 2 D.Inf; 3 (C.A. Général Rujinski[117] à Galatz) 2 D.Inf., et une réserve générale comprenent: 2 D.C. plus 1 D.C. provisoire; 1 Brigade de Chasseurs transformable en 1 Division 3 Rts; 3 D.Inf. La carte ci-jointe indique la disposition des troupes. Elle nous montre qu'en arrière des 4000 garde-frontières disposés le long du Dniester, se trouvent 4 divisions d'infanterie axées sur les voies ferrées de pénétration qui seraient les axes probables de marche. Ces divisions sont bien groupées. En arrière d'elles et dans leur voisinage se trouvent 3 divisions de cavalerie. En soutien 1 Brigade de Chasseurs auprès de Jassy, et une Brigade en Bukovine au sud de Cernowitz. Comme réserve stratégique on dispose d'une division à Roman (7e), d'une division à Tecuci-Focsani (6e), enfin d'une dernière vers les bouches du Danube (10e).

Remarques sur le dispositif. Le Commandement roumain ne se flatte pas d'empêcher le passage du Dniester. Son intention est de contre-attaquer sur la direction reconnue la plus dangereuse, et d'obtenir le temps nécessaire à sa concentration par le combat en retraite des troupes avancées, tant d'infanterie, que de cavalerie, cette dernière étant très fortement renforcée en mitrailleuses. Mon impression est que la répartition des troupes de couverture est trop schématique. Elle dispose les troupes trop uniformément à l'ouest du Dniester. On pourrait faire des économies dans la partie sud de la Bessarabie et le reporter sur la partie nord et sur la Bucovine, qui sont les directions d'attaque indiquées. En effet, les troupes bolcheviques une fois maitresse de Cernowitz auraient tourné la ligne du Prouth, et seraient bien placées pour l'invasion de la Moldavie du nord au sud. Le Commandement roumain a senti ce danger, et il a envisagé la concentration sur son aile gauche, face au nord.

Concentration du dispositif sur la gauche face au nord. Pour le cas probable où le gros de l'effort bolchevique porterait sur la Bukovine, le plan consisterait à retarder avec les 8e et 2e divisions d'infanterie et 1e division de cavalerie; à concentrer entre Botosani et Jassy les 6e et 7e divisions d'infanterie, la brigade de chasseurs, formant ainsi un barrage face au nord est. On espère pouvoir à ce moment là passer à la contre attaque et y faire coopérer la division d'infanterie de Chisinau et la 2e division de cavalerie.

Valeur du dispositif. Les effectifs sont actuellement très faible, 80 hommes par compagnie. D'autre part on attellerait très péniblement la batterie de combat, 4 pièces et 6 caissons. Dans ces conditions la force de résistance du dispositif roumain est en vérité extrêmement précaire. La Roumanie peut-elle faire mieux? Elle est liée par des considérations de politique intérieure. Pour avoir des effectifs sérieux en couverture, il lui faudrait rappeler des classes sous les drapeaux. Mesure extrêmement impopulaire dans un pays surmené. Si la Russie attaque, nul doute que le peuple ne marche; mais il sera trop tard. Quoiqu'il en soit, le gouvernement se propose, après Noël, de remonter l'opinion publique et d'appeler deux classes sous les drapeaux, probablement les classes 1912 et 1913 libérées déjà depuis un certain temps.

---

[115] **Alexandru Lupescu** (1865-1936). Studii: Şcoala Militară de Ofiţeri din Bucureşti, Şcoala Specială de Artilerie şi Geniu şi Şcoala Superioară de Război. În timpul războiului a fost şef de stat-major al Armatei 1, subşef al Marelui Cartier General şi inspector general al învăţământului militar. În 1919-1920 a comandat Corpul 6 Armată, iar în 1920-1921 a fost comandantul Trupelor de Est.

[116] **Iacob Zadik** (1867-1970), ofiţer de origine armeană. Studii: Şcoala fiilor de militari din Iaşi, Şcoala Militară de Artilerie, Geniu şi Marină, Şcoala Superioară de Război. În timpul războiului a fost şef de stat-major al Armatei de Nord şi apoi al Armatei 1. Între septembrie 1917 şi februarie 1918 a fost secretar general al Ministerului Muniţiilor şi Materialelor de Război, iar între februarie 1918 şi aprilie 1920 a comandat Divizia 8 Infanterie, în fruntea căreia a intrat în Bucovina (5-12 noiembrie 1918). A trecut în rezervă în 1926.

[117] **Generalul Nicolae Rujinski** (1864-1946). În timpul războiului a comandat Diviziile 7, 9 şi 12 Infanterie, iar în anii 1920-1921 a fost comandant al Corpului 3 Armată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Positions fortifiées. Mon impression est que, dans les conditions actuelles, la Bessarabie du nord est indéfendable, que la Bucovine sera envahie en très grande partie et que la Roumanie pourra s'estimer heureuse d'opérer son rétablissement à l'ouest du Prouth. Encore faudrait-il, pour être sûre, qu'elle prépare dès maintenant une position d'arrêt, qui pourrait être sur la ligne Suceava – Harlau – Jassy. Mais là encore le Commandement est arrêté par la pénurie des effectifs, et le Chef d'Etat Major Général me disait que, pour le moment, il est hors d'état, faute d'hommes, de faire planter un piquet de fil de fer.

Ravitaillement en vivres et munitions. Les chemins de fer ne fonctionnent pas, la mobilisation devant être longue, on ne peut compter ni sur les trains ni sur les convois. Il a donc été décidé que l'on vivrait comme au XVIIIe siècle sur les magasins.

Vivres. On est en train de les acheter en Bessarabie et de le rassembler à l'ouest du Prouth, dans le triangle Jassy, Roman, Bacau.

Munitions. Elles sont suffisantes, tant pour l'infanterie que pour l'artillerie. On a formé déjà des dépôts, qu'on est en train de renforcer à Negresti, Crasna, Bacau, Sascut, Racaciuni.

Conclusion. Le Commandement roumain a pris des mesures sérieuses, mais son dispositif stratégique manque de vigueur et est trop théorique. Quoiqu'il en soit, on peut espérer qu'après quelques jours de combat en retraite on réussirait un regroupement qui permettrait de passer à la contre offensive. Il faudrait effectuer dès maintenant quelques travaux de fortifications, mais par peur d'émouvoir l'opinion publique il est peu vraisemblable qu'on s'y décide.

Pour conclure, la situation sera très critique jusqu'au 1e février. A cette date l'arrivée des recrues instruites, et probablement de deux classes rappelées, donnera des effectifs satisfaisants. Mais il n'y a pas et il n'y aura pas de chemins de fer, d'où: impossibilité de mobiliser l'armée dans un délai acceptable; impossibilité de mobiliser l'artillerie lourde en particulier (la seule artillerie courte dont disposeront les divisions roumaines sera celle des régiments d'obusiers affectés à l'artillerie de chaque division, calibre de 105 à 150); mauvais fonctionnement des services de l'arrière. Pour tous ces motifs, il faut considérer la situation comme grave, et souhaiter vivement que la Roumanie échappe à la guerre. En présence d'une armée russe, mauvaise certes, mais qui existe, les troupes de couverture roumains auraient une lourde tâche, étant donné que faute de chemins de fer leur renforcement par l'armée mobilisée demeure soumis à tous les aléas et comporte toutes les restrictions.

Appendice. Couverture face à la Hongrie et à la Bulgarie

Face à la Hongrie on ne laisserait que deux excellentes divisions de chasseurs que viendraient renforcer des troupes prélevées sur les 6e et 7e corps. A mon avis, c'est beaucoup trop. La Hongrie n'attaquera pas tant qu'elle aura à sa tête le gouvernement conservateur actuel. Elle est anti-bolchevique, et il est inutile de rien laisser face à la Hongrie. Le jour où celle-ci attaquerait, ces excellentes divisions roumains de chasseurs seraient insuffisantes, et d'ailleurs la Hongrie n'attaquera que le jour où les troupes rouges victorieuses s'approcheront de la Theiss et auront fait surgir la révolution soviétique en Hongrie. Je pense donc qu'on pourrait transporter dès maintenant les divisions de chasseurs en Moldavie. Face à la Bulgarie le Commandement roumain se borne à laisser une division, qui suffira à arrêter les bandes. C'est bien ainsi. Si la Bulgarie entre en guerre c'est que la Roumanie sera déjà battue. Il est donc inutile de perdre d'avance des troupes sur ce théâtre d'opérations secondaires. Pour conclure, rien à changer un dispositif très économique qui fait face à la Bulgarie. Par contre il est possible d'économiser les deux belles divisions de chasseurs qu'on se propose de laisser face à la Hongrie.

Le Général Pétin, Attaché militaire en Roumanie

Note complémentaire relative à la situation de l'aviation. Des renseignements sur l'aviation roumaine du temps de paix ont été fournis dans un rapport du Commandant Couret en date

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

du 1er décembre. Comme il était facile de la prévoir, l'aviation mobilisée ne peut comprendre que quelques unités improvisées, sans consistance, sans aucun ravitaillement. La Direction de l'Aéronautique se propose de mettre sur pied et de concentrer à Jassy: 3 Escadrilles de reconnaissance de 4 à 6 avions Brandebourg, V.C.I., Fokker etc; 1 Escadrille de bombardement de 8 avions Bréguet; 3 Escadrilles de chasse de 8 avions Spad. Les rechanges sont absolument inexistants. Les moteurs sont fatigués et ne peuvent être remis en état. Les abris sont très insuffisants; en tout 4 hangars Bessonneau 20 x 28. Les approvisionnements consistent en 2000 kg d'huile. En résumé, l'aviation roumaine est inexistante et absolument incapable de remplir un rôle utile même dans la période de concentration.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 317-323]

***68*. 9 decembrie 1920, Bucureşti, Ministrul plenipotențiar al Poloniei vorbeşte reginei Maria despre oportunitatea unei convenții militare bilaterale ca mijloc de apărare împotriva bolşevicilor**

Vijelie care face ca unele încăperi să fie foarte friguroase, deoarece vântul pătrunde printre ziduri şi ferestrele duble. L-am primit pe ambasadorul polonez, care a încercat să mă convingă să încurajez o convenție militară între cele două țări ale noastre ca mijloc de apărare împotriva bolşevicilor care ne-a putea lovi. I-am spus că la prima vedere pare un plan înțelept, dar că eu nu l-am studiat, aşa că trebuie să o fac înainte de a-mi spune părerea – am întotdeauna grijă să nu o exprim *à la légère*, pentru că s-a creat legenda că am influență în problemele politice, un lucru care este mult exagerat[118].

[Regina Maria a României, *Însemnări zilnice 1920*, vol. II, p. 340-341]

***69*. 11 decembrie 1920, Bucureşti, Raportul ataşatului militar adresat ministrului de război şi Mareşalului Foch, în care se propune un plan de dispozitiv defensiv al României în fața Rusiei, care ia în calcul o posibilă ofensivă a Armatei Roşii în nordul Basarabiei şi în Bucovina. Este subliniată necesitatea cooperării militare dintre România şi Polonia, pentru care există disponibilitate din partea poloneză**

Le Général Pétin, Attaché militaire en Roumanie à Son Excellence Monsieur Daeschner, Ministre de France, Bucarest.

Monsieur le Ministre,

Veuillez trouver ci-inclus le double d'un rapport que j'adresse au Ministre de la Guerre et à Monsieur le Maréchal Foch pour leur exposer les mesures de défense prises par le Commandement roumain sur la frontière de Bessarabie. Vous verrez que mes appréciations sur la valeur de ce dispositif sont pessimistes, d'une part parce que le dispositif pris me comble timide et insufissant, d'autre part parce que l'impuissance absolue des chemins de fer roumains rend pratiquement impossible la mobilisation de l'armée et le renforcement en temps utils des troupes

[118] Într-adevăr, reginei Maria îi va fi refuzată orice implicare în realizarea acestui tratat. La 1 martie 1921 regina a consemnat: „Sunt însă tot felul de discuții în jurul acestui tratat polono-român, care este una din invențiile lui Take [Ionescu] nesusținută de toți oamenii noştri politici. Am încercat să-l determin pe Nando să fie foarte prudent. Au fost de asemenea multe discuții în legătură cu participarea mea la ceaiul de joi [3 martie] de la Legația poloneză. În cele din urmă nu a fost aprobată ceea ce va fi o teribilă dezamăgire pentru Schrimsky [Skrzynski]”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de couverture. Vous trouverez d'autre part une étude personnelle que je soumets à l'examen de Monsieur le Maréchal Foch et qui me semblerait pouvoir être avantageusement préconisée auprès du Commandement roumain. Naturellement, tant que cette étude n'aura pas reçu l'approbation du Maréchal Foch, elle n'a aucune valeur que celle de mes propres réflexions.

Permettez-moi maintenant, Monsieur le Ministre, de vous soumettre quelques considérations complémentaires. Il semble impossible qu'une agression des Soviets contre la Roumanie ne comporte aucune répercussion hors de ce pays. Si la Roumanie est battue et envahie, il est probable que ce sera la révolution en Bulgarie et en Hongrie, et que le Gouvernement des Soviets reprendra immédiatement sa lutte militaire contre la Pologne, pour tendre enfin la malitaire contre la Pologne, pour tendre enfin la main à l'Allemagne. Toutes ces hypothèses ne sont pas en dehors de mon sujet puisqu'elles aboutissent à démontrer ce qui est d'ailleurs ici un lieu commun banal, la solidarité des intérêts militaires de Pologne et de Roumanie. Il y a un an, j'ai exposé ici cette solidarité et je n'ai trouvé auprès du Gouvernement roumain qu'une réserve extrême. Le Général Henrys m'a convoqué à Lemberg pour me développer les mêmes idées. Ses efforts n'ont pas mieux abouti à Varsovie. Cependant la Russie continue à battre successivemeny chacun de ses adversaires pendant que les autres demeuraient immobiles et elle a eu raison de tous, sauf de la Pologne qui a été sauvée par miracle et qui demeure bien meurtrie. A une heure qui est si plainde de menaces, où le Gouvernement roumain avoue ses inquiétudes, où une attaque de la Roumanie semble vraiment possible, la même faute va-t-elle se renouveler? La Pologne et la Roumanie qui sont toutes deux menacées par le même adversaire vont-elles continuer à s'ignorer militairement? Il ne m'appartient pas de parler alliance. Mais vous trouverez naturel, Monsieur le Ministre, que j'attire votre attention sur la nécessité absolue d'amener les Etats-Majors de ces deux pays à converser. Avant de faire une alliance, on peut faire une convention militaire, on peut au moins causer. L'Attaché militaire de Pologne, le commandant Gorka,[119] que je viens de voir à plusieurs reprises, m'affirme que le Commandement Polonais, bien qu'il soit à l'heure actuelle moins menacé que le Commandement Roumain, serait tout disposé à accueillir les ouvertures de celui-ci. Je vous serais reconnaissant, Monsieur le Ministre, de vouloir bien examiner si le Gouvernement français ne serait pas en mesure d'exercer une pression sur les Commandements polonais et roumain pour les amener à ces conversations qui me semblent indispensables et surtout si urgentes. Je vous serais reconnaissant aussi de me faire savoir s'il vous semblerait opportun que j'entame, dès maintenant, des conversations dans ce sens auprès du Commandement roumain, où, vous les savez, je suis toujours écouté avec intérêt et bienveillance.

Pétin

Le Général Pétin, Attaché militaire en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre, Paris, et à Monsieur le Marechal Foch.

Projet d'un dispositif de défense de la Roumanie face à la Russie.

Dans mon rapport no. 3925/S, le vous ai critiqué le dispositif de couverture adopté par les Roumains. Je soumets à votre haut examen le projet ci-dessous, en vous demandent de me faire connaitre si vous approuveriez que j'en défende les idées auprès du Commandement roumain.

[119] **Maiorul Olgierd Górka** (1887-1955), istoric, militar, om politic şi diplomat. În timpul războiului a luptat în Legiunile poloneze. În noiembrie 1918 a devenit şeful secţiei de demobilizare din Statul Major General polonez. După câteva luni petrecute ca ataşat militar la Berna, la 15 septembrie 1919 a fost transferat la Bucureşti, unde a funcţionat până în mai 1922. A fost unul dintre cei mai importanţi medievişti polonezi (a publicat şi câteva studii asupra relaţiilor româno-polone în Evul Mediu). În septembrie 1939 s-a refugiat în România, ajungând apoi la Londra, unde a devenit preşedintele Consiliului polonezilor din Marea Britanie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I. Axes d’attaque

Une opération des forces rouges contre la Roumanie peut avoir évidemment comme premier objectif de prendre la Bessarabie. Mais si l’on place la question dans un cadre plus général, on pourrait penser que cette opération serait pour les Soviets d’un profit beaucoup plus considérable, si l’objectif stratégique choisi, tout en leur assurant par surcroit la possession de la Bessarabie, leur permettait d’envahir la Roumanie dans les conditions les meilleurs et leur procurait un débouché sur l’Europe Centrale. Dans cet ordre d’idées, il convient d’examiner les deux hypothèses qui s’offrent pour le Commandement russe.

1. Effort principal par le sud de la Bessarabie. Une offensive qui se produirait, la gauche à la mer, sur un front général Bender–Akermann, aurait à franchir le Dniester dans sa partie la plus large et les rivières parallèles de la Bessarabie du sud. Elle traverserait évidemment une région où la population est de tendances bolchevistes et tendrait à gagner la Dobroudgea, région hostile à l’influence roumaine, d’où elle pourrait lier son action à celle de la Bulgarie. Mais c’est là un objectif bien lointain, et qui ne pourrait être atteint qu’après la destruction de l’armée roumaine, laquelle aurait beau jeu pour utiliser les coupures très nombreuses du terrain. Il faut plutôt penser que, dans le sud de la Bessarabie, en l’état actuel de la Bulgarie, il n’y aurait qu’une action de diversion.

2. Effort principal par le nord de la Bessarabie et à travers la Bukovine. L’attaque sur ce front présente de nombreux avantages pour les Rouges. Elle les amène d’abord à frapper au point de soudure des armées polonaises et roumaines, donc en un point faible. Le terrain sur lequel elle se produirait est en majeure partie peuplé de populations ruthènes, déjà bolchévisées, et d’éléments juifs-allemands (Bukovine), non moins favorables aux Soviets. Si elle pouvait traverser sans obstacle les Carpathes elle donnerait la main aux troupes de la Hongrie, si la révolution venait à éclater dans ce pays, à la suite des succès russes. Le résultat minimum de cette offensive serait, une fois les troupes de couverture roumaines percées, d’inonder la Bessarabie du nord vers le sud, en dévalant le long des fleuves sans avoir à les traverser. Pour toutes ces raisons, il est vraisemblable de penser que c’est plutôt par le nord que se ferait l’action des Rouges qui n’entameraient qu’une action de diversion vers le sud.

II. Dispositif prévu par le Grand Etat Major Roumain

Ainsi que je l’ai fait remarquer, il présente le danger de vouloir tout défendre. Les réserves sont loin et c’est un minimum d’une dizaine de jours avec lequel il faudrait compter pour pouvoir engager une action de contre-offensive et qu’elle ait à se produire. Ceci résulte du manque de moyens de transport et de communications, que la Roumanie est, actuellement et pour longtemps encore, hors d’état d’améliorer.

III. Projet proposé.

Le croquis ci-joint schématise le projet ci-dessous qui tient compte de ces diverses considérations. Il prévoit:

1. Une couverture de la Bukovine, face à l’est, en liaison étroite avec la droite polonaise qui tient le Zbroutch. Elle serait assurée par une forte D.I., renforcée d’une BDe de cavalerie (8e D.I. Bde d’infanterie bukovinienne, 1e Bde de calarasi).

2. Une couverture de la Bessarabie du nord, constituée par une D.I. et 2 D.C. (2e D.I. -1e D.C., 2eD.C.). Cette couverture résisterait dans la zone très étroitement comprise entre le Dniester et le Prouth, en liaison avec les forces de Bukovine.

3. Un groupement de manœuvre de 4 D.I. (7e, 5e, 6e D.I. et 1 brigade de chasseurs transformée rapidement en D.I. à 3 R.I.). Il serait soutenu par la 1e D.I. de chasseurs renforcée ellemême par la brigade restante de la 2e D.I. de chasseurs, comme il est expliqué au no. suivant. Ce groupement prendrait à son compte l’action de contre-offensive. Au pis-aller, il occuperait une position d’arrêt, aménagée à l’avance, sur la ligne générale Suceava – Harlau – Jassy. Cette

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

position peut-être dès maintenant préparée puisqu'il suffirait de faire travailler les troupes à pied d'œuvre si l'on admet le dispositif proposé. L'E.M. roumain hésite à déplacer dès maintenant les D.I. (6e, 7e, 10e) de leurs garnisons, faisant valoir des motifs de mobilisation. Cette objection n'est pas irréfutable et l'on voit la possibilité de renforcer les D.I. par un échelon de mobilisation. C'est là un probleme d'Etat-Major à étudier.

4. Un groupement de D.I. de chasseurs dans la Haute-Transylvanie, sur le versant ouest des montagnes, prêt à intervenir au profit de la réserve générale ou à défendre les cols des Carpathes, si les Rouges se présentaient par le territoire Ruthène – Tchéco-Slovaque, ou par les routes venant de Bukovine. La 1ere D.I. de chasseurs et le brigade restante de la 2ere D.I. de chasseurs sont actuellement sur le front de Hongrie. Il semble possible de les transporter dès maintenant à proximité du front est, car, dans les circonstances actuelles la Hongrie ne saurait disposée à manifestations hostiles à la Roumanie. Il serait regrettable de se priver, pour un danger imaginaire, de toute la force que représentent ces excellentes troupes. En définitive, nous proposons:

a. une couverture de la Bukovine et de la Bessarabie du nord, constituée par 2 D.I., 2 D.C, 1 BDe de cavalerie;

b. un groupement de 6 D.I. formant masse de manœuvre pour contre-attaquer;

c. une couverture minimum de l'est et du sud constituée par 2 D.I. et 1 D.C.

Le Général Pétin, Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 315-316, 324-327]

***70*. 12 decembrie 1920, Bucureşti, Raportul ministrului Franței adresat ministrului de externe, în care se prezintă propunerea generalului Averescu de constituire a unei armate a Antantei care să atace Armata Roşie, al cărui spate să fie asigurat de armata română**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Dès la première visite que je lui ai faite à mon retour de congé, le Président du Conseil m'a entretenu de la question des Soviets et de la situation créée par la défaite du Général Wrangel. D'après le Général Averesco, le bolchevisme est condamné à disparaitre, mais il peut disparaitre de deux manières: soit qu'on le laisse s'éteindre de lui-même, et cela peut durer quelque temps, soit que ses adversaires hâtent sa chute en y employant les moyens appropriés. Le Général Averesco est pour cette seconde manière, ses connaissances militaires aidées des renseignements recueillis de bonne source lui permettent d'affirmer que si les Puissances de l'Entente fournissaient 10 divisions, s'ajoutant à l'armée roumaine, les forces ainsi réunis suffiraient pour balayer les armées rouges et pousser droit jusqu'à Moscou. Ces paroles pouvaient surprendre dans la bouche du Président du Conseil qui auparavant passait plutôt pour être partisan de pactiser avec Moscou et dont l'attitude paraissait se modifier ainsi au moment même où disparaissait le point d'appui bon ou mauvais qu'aurait pu constituer les troupes de Wrangel. Poussant plus loin le Général Averesco m'exprima la pensée que la France, étant celle des Grandes Puissances la plus hostile au bolchevisme, serait sans doute aussi la plus disposée à constituer les 10 divisions envisagées, et comme je lui faisais observer qu'après 5 ans de guerre et les pertes subies il pourrait être difficile de lui demander aujourd'hui de faire à nouveau un pareil effort et pour une guerre de cette nature, le Général Averesco admit que la moitié de ces divisions pourrait être demandée à l'Angleterre. Mais quant à l'armée roumaine, y compris ses réserves, il semble bien que le Général Averesco entendrait lui faire assurer les services de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

l'arrière, sûreté et organisation du pays. Et comme je lui demandait s'il n'envisageait pas en pareille occurrence le concours de l'armée polonaise, il déclara n'avoir en elle qu'une confiance limitée; formée de troupes inégales et „impressionnables”, il valait mieux ne pas avoir à compter sur elle. Je n'ai pas cru devoir pousser plus à fond un entretien ainsi orienté et le Général Averesco s'est d'ailleurs empressé de préciser que ces propos il me les tenait à titre d'opinion privé. Il s'est entretenu dans des termes analogues avec l'Attaché Militaire de la Légation, et le Général Petin comme moi s'est demandé quel effet le Président du Conseil pensait produire sur ces interlocuteurs en s'exprimant comme il le faisait. Il est curieux qu'après avoir manifesté sur l'armée polonaise l'opinion que je vous ai relatée plus haut, le Général Averesco ait pris l'initiative signalée par notre Ministre à Varsovie d'une reprise des pourparlers en vue d'un accord militaire avec la Pologne.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 309-310]

***71*. 13 decembrie 1920, Moscova, Telegrama adresată de Gheorghi Vasilievici Cicerin lui Take Ionescu, în care se condiționează soluționarea favorabilă a chestiunilor litigioase de menținere a strictei neutralități. Rusia este dispusă să restabilească relații bune şi durabile cu România. Se solicită data şi locul negocierilor între România, Rusia şi Ucraina**

M. Tchitcherine, Commissaire du Peuple aux Affaires Etrangères à Monsieur Take Jonesco, Ministre des Affaires Etrangères, Bucarest

Le Gouvernement russe prend acte des déclarations contenues dans votre radio du 30 novembre quant à votre décision de n'autoriser aucune infraction à la neutralité de la Roumanie au sens le plus strict du mot. Il nourrit le ferme espoir que le Gouvernement roumain ne tolerera aucune violation de ce principe. Le Gouvernement russe vous serait en outre extrêmement reconnaissant de lui donner des renseignements exacts et détailles sur les forces armées des rebelles contre-révolutionnaires qui selon votre télégramme ont été désarmées par les autorités roumaines. Je me permets de répéter que le Gouvernement roumain en manifestant dans ces conditions la réalité de ses sentiments de paix et d'amitié envers la Russie facilitera par cela même la solution favorable des questions qui peuvent être discutées à la conférence proposée par nous entre la Russie et la Roumanie. Le Gouvernement russe ne voit cependant point de raison qui puisse amener à restreindre le nombre des questions à examiner entre la Russie et la Roumanie de façon a enprésenter certaines à la conférence et à écarter les autres.

Votre radio du 10 novembre suggère l'idée que le le Gouvernement roumain nous proposerait de limiter les négociations à un nombre restreint de questions. Le Gouvernement russe est, au contraire, d'avis que pour établir des relations de paix et d'amitié durables entre les deux pays, il est indispensable de soumettre à la conférence proposée par nous toutes les questions intéressant la Roumanie et la Russie sans en écarter aucune, et il estime d'ailleurs qu'aucune difficulté sérieuse ne pourra empêcher une solution satisfaisante pour les deux parties. Quelque la situation générale politique et militaire de la République russe se soit sensiblement affermie, si on la compare même au passé très proche, son desir de paix et sa ferme décision d'établir des relations d'amitié avec les autres Etats sont tels qu'elle est prête à satisfaire dans une très large mesure les désirs que pourrait exprimer le Gouvernement roumain. Il dépend donc uniquement de ce dernier de hâter l'avènement de bonnes relations durables entre nos

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

deux pays et le Gouvernement russe répète sa demande de faire savoir si le Gouvernement roumain est prêt à fixer dès maintenant le lieu et la date des négociations entre la Russie et la Roumanie, ainsi que notre alliée la République ukrainienne.

Le Commissaire du Peuple aux Affaires Etrangères, Tchitcherine

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 311-312]

***72*. 14 decembrie 1920, Bucureşti, Ministrul Franței în România relatează atentatul de la Senat şi dă detalii despre victime. Presupuneri despre autorii atentatului (bolşevici, unguri, muncitori români)**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Comme je l'ai annoncé à Votre Excellence par mon télégramme 504, un attentat meurtrier a été commis dans la salle du Senat Roumain le 8 Décembre au début de la séance à 3 heures de l'après midi. En attendant son installation dans un édifice actuellement en construction, le Senat tient ses séances dans l'amphithéâtre de l'Université. Celui-ci est en réalité une sale assez exigüe de forme rectangulaire allongée qui prend le jour par de hautes croisées auxquelles on peut accéder par l'extérieur grâce aux bâtiments en voie de construction qui leur sont accolés. L'explosion de l'engin placé tout près de la tribune présidentielle a fait des victimes parmi les membres de l'assemblée qui se trouvaient les plus rapprochés de celle-ci: le Général Coanda, président du Senat, M. Greceano, Ministre de la Justice qui avait pris place au banc du Gouvernement, les évêques catholiques-unis d'Oradea Mare et du Bas-Danube et un autre sénateur. J'ai vu quelques heures après le Colonel Filipesco, chef du Service Pyrotechnique qui venait de procéder à l'examen et l'analyse de l'engin et m'en a fait la description. C'est un 765 de montagne allemand dont une partie de la charge explosive a été remplacée par de la ferraille. Un mécanisme d'horlogerie provenant vraisemblablement d'un réveil matin a déclenché l'explosion au moment voulu.

Mgr. Radu, évêque d'Oradea Mare, a été tué sur le coup. C'était un joyeux compagnon d'allure rabelaisienne, et qui menait grande vie dans son riche diocèse. Il ne paraissait guère désigné pour une fin aussi tragique. Le Général Coanda n'a tout d'abord éprouvé aucun effet de ses blessures. Ce n'est qu'après un laps de temps assez long qu'on s'est rendu compte de la gravité de son état. Après avoir donné lieu aux plus vives inquiétudes il semblerait depuis hier qu'il soit sauvé. M. Greceano, Ministre de la Justice, après une agonie de quarante-huit heures, a succombé dans un hôpital voisin du Senat où il avait été transporté. Sa perte est un grand malheur. On peut affirmer qu'il n'est guère dans le personnel politique roumain un seul homme qui le valût comme tenue morale. Son autorité provenait plus de son honorabilité indiscutable que de son tempérament un peu trop calme pour un chef politique. Aussi n'avait-il jamais joué un rôle de premier plan. Provenant d'une vieille famille moldave, c'était un parfait gentlemen. Il appartenait à l'ancien parti conservateur de feu Nicolas Filipesco et était resté fidèle à M. Take Ionesco avec qui il avait partie liée dans le présent Ministère. Par son éducation et ses sentiments il constituait pour nous un précieux appoint dans le Gouvernement. J'ai cru devoir marquer les dispositions particulières dont il était animé à notre égard en envoyant à ses obsèques une couronne aux couleurs françaises. Les funérailles nationales des deux victimes Mgr. Radu et M. Greceano ont eu lieu dimanche. Les deux cercueils ont été déposés dans le hall de la grande salle de concerte l'Athénée. Les deux clergés orthodoxe et

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

uniate se sont associés pour faire les prières, liturgiques à la fois pour l'un et pour l'autre. Des discours ont été prononcés. Ensuite en si grande nombre que la nuit était déjà venue lorsque le cortège a pu se rendre à la gare où les cercueils ont pris le chemin, l'un de la Moldavie, l'autre de la Transylvanie.

La question se pose non sans quelques angoisses de connaitre l'auteur de l'attentat et le mobile auquel il a obéi. Jusqu'à présent les investigations de la police n'ont donné aucun résultat. Toutes les suppositions sont donc permises. Il se peut agir d'un attentat bolcheviste, la frontière roumaine n'étant pas assez hermétiquement fermée pour interdire toute infiltration de provenance russe. On peut aussi l'attribuer à un Hongrois, soit dans une pensée de politique générale, soit pour venger les traitements subis par ses compatriotes dans les nouvelles provinces roumaines. Enfin il se peut que cette mesure de terreur ait été organisée par des éléments roumains. Il ne faut pas perdre de vue que le Gouvernement Averesco, et surtout le Ministre de l'Intérieur M. Argetoiano, a eu la main excessivement dure à l'occasion des récentes tentatives de grèves. Des arrestations en masse ont été opérées, des condamnations et des incarcérations, dont la sévérité ont été connues du public. Onze meneurs condamnés à 5 ans de travaux forcés alors que dans la plupart du pays ils auraient eu quelques mois de prison, s'étaient enfuis la semaine précédente du fort de Jilava. On avait tout d'abord pu penser que le Gouvernement avait été tacitement complice de cette évasion mais il se peut qu'elle fût uniquement due à l'inadvertance des gardiens. D'autres inculpés attendent leur comparution devant la Cour Martiale. Est-ce pour donner un avertissement préalable aux Autorités que l'attentat a été perpétré ? L'hypothèse n'est pas invraisemblable. En tous cas cet acte qui ne visait personnellement aucune victime déterminée a bien le caractère terroriste des manifestations purement anarchistes qui se sont produites par séries à certaines époques dans différents pays d'Europe. Peut-être la Roumanie aborde-t-elle simplement l'ère sociale qui a été marquée en France par le souvenir de Ravachol.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 889-891]

***73*. 15 decembrie 1920, Bucureşti, Raport privind situația politico-militară din Basarabia trimis de ministrul de război, generalul Ioan Răşcanu, prim-ministrului, generalul Alexandru Averescu. Este semnalată concentrarea de forțe bolşevice în apropierea frontierei şi se propun măsuri preventive militare şi de siguranță internă pentru consolidarea apărării**

Ministerul de Război, Cabinetul ministrului, Nr. 18453.

Domnule Preşedinte de Consiliu,

Ca urmare a inspecțiunii ce am făcut în Basarabia, în zilele de 7-10 decembrie a.c. trupelor Diviziilor 5 şi 3, dispuse în zona Cetatea Albă – Tighina – Orhei – Chişinău, luând contact şi cu populațiunea locală din acea zonă, am onoarea a vă raporta cele ce urmează asupra constatărilor făcute la fața locului:

1) Bolşevicii concentrează mereu trupe, de-a lungul frontierei noastre în baza unui anumit plan. Din anexata schiță, care reprezintă situația forțelor bolşevice adunate în prezent în vecinătatea frontierei de est, precum şi din atitudinea acestor trupe de-a lungul frontierei noastre, rezultă următoarele: Majoritatea forțelor bolşevice sunt grămădite spre frontiera de est a Poloniei şi în partea ei de sud, după cum urmează: 5-6 divizii infanterie şi o divizie cavalerie (Divizia 7, 44, 60, 47, 1 şi una brigadă din Divizia 45 şi Divizia 8 Cavalerie) sunt dispuse în regiunea Kamenietz-Podolsk [Kamieniec-Podolski] (la sud) şi Sepetowka (la nord), de-a lungul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

râului Zorucz. Efectivele acestor trupe se ridică la circa 16.000 baionete, 4.000 săbii şi 106 tunuri. 5-6 divizii sunt dispuse de-a lungul Nistrului în faţa frontierei noastre, şi anume: Divizia 45 (numai 2 brigăzi la nord-vest de Moghliev), Divizia 41 la Moghilev, Divizia 43 Sud Moghilev până la Râbniţa inclusiv. Divizia 8, între Dubăsari-Grigoriopol, cu efective foarte reduse, Divizia 10 spre Tiraspol, Divizia 22 în faţa Limanului Nistrului. Totalul acestor forţe este de circa 15.000 [de] oameni şi maximum 80 [de] tunuri. Ele fac parte din Armata 14 cu cartierul la Uman. Înapoia celor două grupe de mai sus se constituie o grupare mai importantă, spre est, în regiunea Bar-Vinniţa-Vapniarka, care are în prezent 7 divizii (24, 14, 51, 31, 42 şi alte două cu număr necunoscut), având în total circa 18.000 baionete, 3.000 săbii şi 150 tunuri. Această grupare este îndreptată mai mult spre Polonia de Sud, putând totuşi să se îndrepte şi spre partea de nord a Basarabiei. Din acest dispozitiv rezultă că în prezent majoritatea forţelor bolşevice (acele arătate mai înainte la a şi la c, circa 34.000 baionete, 6-7.000 călăreţi şi 250 tunuri) sunt îndreptate mai ales către Polonia de Sud, nefiind exclusă începerea unor operaţiuni bolşevice contra Poloniei, în această parte. Minoritatea forţelor bolşevice – 15.000 baionete, sunt, deocamdată, dispuse spre frontiera noastră. Dată fiind atitudinea defensivă din ultimul timp a acestor trupe (facerea de tranşee de-a lungul Nistrului), se poate întrevedea că Comandamentul bolşevic are teamă că în cazul când ar ataca Polonia noi am căuta să forţăm trecerea Nistrului şi să cădem în spatele trupelor bolşevice ce ar fi intrat în Polonia. Cu toate acestea, în cazul când bolşevicii ar încheia pacea cu Polonia şi cum forţele bolşevice din zona Bar-Vapniarka-Smerinka-Vinniţa nu sunt prea departe de frontiera noastră, nu ar fi exclusă posibilitatea ca aceste forţe să întreprindă o operaţiune contra noastră, dacă relaţiunile politice dintre noi şi ei ar rămâne tot în situaţia actuală.

O operaţiune ca cea expusă mai înainte – deşi fiind probabilă – nu este iminentă, căci bolşevicii, care cunosc valoarea armatei noastre, nu s-ar încumeta să întreprindă un război contra României, numai cu cei 30-40.000 [de] oameni adunaţi în vecinătatea frontierei noastre şi înainte de a fi încheiat definitiv pacea cu Polonia. Cu toate acestea, credem că este prudent să luăm măsuri preventive întărind trupele noastre de la frontiera de est, căci, de îndată ce vom fi tari şi vom avea trupe suficiente spre frontieră, se va micşora mult posibilitatea unui atac din partea bolşevicilor, care vor afla la timp că noi ne-am întărit. Dacă o operaţiune în stil mai mare, din partea bolşevicilor, nu este iminentă, nu sunt excluse însă întreprinderi mai mici, făcute cu scopul de pradă, executate de bande de soldaţi afamaţi, împinşi de foame, căci pe malul stâng al Nistrului, lipsurile sunt enorme; populaţiunea este lipsită cu totul de hrană, iar trupele bolşevice trăiesc prădând şi puţinul ce s-ar mai găsi. În schimb, în Basarabia este un mare belşug; în toate satele, curţile locuitorilor sunt pline de producte şi de vite, lucru ştiut de bolşevici şi de aci se naşte dorinţa nestrămutată de a trece Nistrul spre a jefui şi mânca. Din partea unor bande nedisciplinate şi afamate, avide de jaf şi sânge, şi mai ales surescitate prin propaganda ce li se face, nu sunt excluse întreprinderi ca cele arătate mai sus. Îngheţarea Nistrului poate îndemna şi mai mult la asemenea acte. Din cauza concentrării trupelor bolşevice pe malul Nistrului, din cauza îngheţării Nistrului şi mai ales din cauza unei active propagande întreprinse de bolşevici în Basarabia cu ajutorul elementelor locale aflate în solda lor (în majoritate evrei), populaţiunea basarabeană de la sate şi mai ales din centrele mari (Chişinău, Tighina, Cetatea Albă, Bălţi) este foarte surescitată şi îngrozită. Zilnic se răspândesc cele mai alarmante ştiri; se vizează anumite persoane care vor fi asasinate; se lipesc pe străzi şi în trenuri manifeste incendiare şi revoluţionare, se taie firele telefonice ale trupelor de-a lungul Nistrului, încercări de a se distruge lucrările de artă ale căilor ferate etc. Toate aceste manifestaţiuni, din cauza propagandei bolşevice, fac ca elementele rele din Basarabia, ce sunt multe, să se agite şi să terorizeze populaţia paşnică şi cuminte de la sate şi să îngrozească populaţia din oraşe, mai ales populaţia cu stare. Nu sunt excluse atentate mai ales sub impresiunea recentului atentat comis la Senat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Este absolut necesar să se ieie măsurile cele mai energice pentru a ține în frâu elementele de dezordine şi a da încredere populației paşnice.

Măsuri pentru înlăturarea stării actuale şi pentru prevenirea unui atac din partea bolşevicilor:

1) Măsuri militare. Cele mai eficace măsuri, atât pentru a preveni atacurile inamicului, cum şi pentru a da încredere populațiunii, sunt măsurile militare, constând din mărirea efectivelor trupelor spre frontiera de Răsărit. Ultimele măsuri ordonate de guvern, care sunt deja în curs de executare, vor spori aceste efective, astfel ca, în 10 zile (când trupele ce sunt în curs de deplasare vor fi complet sosite pe zonele hotărâte), vom dispune de circa 18.500 oameni, din care 15.000 baionete, 3.000 călăreți şi 190 tunuri. Se vor găsi pe frontiera de Răsărit Diviziile 8, 2, 3, 5, 1 Brigadă de vânători, Diviziile 1 şi 2 Roşiori şi 4 regimente călăraşi. Efectivele unităților sunt foarte reduse însă, astfel că de abia vom putea obține efectivele de mai sus. Către finele lunii ianuarie, când recruții vor fi terminat prima perioadă de instrucție de 8 săptămâni, vor fi aduşi în Basarabia (ei se instruiesc acum în Vechiul Regat), astfel că la acea dată efectivele diviziilor se vor dubla şi, ce este mai important, vom putea dubla şi tunurile înhămate, căci azi, deşi avem tunuri şi cai suficienți, din cauză că ne lipsesc oameni, nu putem înhăma decât 2 tunuri de fiecare baterie. La finele lui ianuarie 1921 vom dispune de 36.000 oameni, din care 30.000 baionete, 6.000 săbii şi 380 tunuri. Pentru a trece însă perioada de criză, până la finele lunii ianuarie 1921, cred că este absolut necesar să deplasăm spre frontiera de est şi Diviziile 7, 6 şi 10, grupându-le după cum urmează: Diviziile 7 şi 10 în nordul Moldovei, în regiunea Botoşani-Iaşi, unde să constituie, împreună cu brigada de vânători şi diviziile de cavalerie, o masă de manevră la dispoziția Comandamentului Trupelor de Est, putând face față fie spre Bucovina, fie spre Basarabia de Nord, acestea fiind direcțiunile probabile ale atacurilor principale ale inamicului. Divizia 6 să fie deplasată în Basarabia de Sud, unde va constitui, împreună cu Divizia 5, Corpul 3 Armată organic – întărit şi cu Divizia 3 şi Divizia provizorie de cavalerie (3-4 regimente). Corpul 3 Armată astfel constituit va avea misiunea să se opună atacurilor inamicului îndreptate spre Chişinău (obiectivul politic principal) şi Basarabia de Sud (atât de bogată în grâne), formând un fel de pivot al grupului operativ de Nord, cel mai puternic (Diviziile 8, 2, 6, 10 şi Diviziile 1 şi 2 Cavalerie), destinat să se opună atacurilor principale ale inamicului. Deplasând, de pe acum, şi Diviziile 6, 7, 10, cu efectivele lor actuale (fără recruți) – circa 9.000 [de] oameni şi 78 [de] tunuri –, vom dispune, în total, până la sosirea recruților, de 24.000 baionete, 3.000 călăreți, 268 tunuri; în total cu tunari şi servicii, 30.000 oameni. Când vor sosi şi recruții, către finele lunii ianuarie 1921, vom dispune, în total, pentru toate diviziile de mai sus, de 50.000 oameni, cu care vom putea face față chiar la un efectiv dublu al bolşevicilor. Toate aceste forțe le socotim ca trupe de acoperire, sub protecțiunea cărora, în caz când ar trebui să angajăm un război serios cu bolşevicii, vom putea mobiliza şi concentra grosul forțelor noastre. Cu măsurile propuse aci vom putea face față primelor necesități operative, numai cu efectivele de pace, menținând sub arme numai contingentul 1918, fără a ne atinge de vreun om de la vatră. Cum însă ne lipsesc ofițeri, în front, vom fi nevoiți să suspendăm şcolile speciale de ofițeri, întrerupând cursurile, dacă situația operativă va cere, şi să procedăm şi la concentrări de ofițeri de rezervă, care vor trebui plătiți din credite extraordinare, dacă se aprobă de guvern concentrări, care sunt foarte necesare.

2) Măsuri de siguranță internă. Ca compliment indispensabil al măsurilor militare, expuse mai înainte, se impune luarea următoarelor măsuri de siguranță internă: a se exercita cu mai multă rigoare starea de asediu în zona de 30 km de la Nistru, astfel cum se exercită şi pe frontiera de Vest, în zona Corpului Vânătorilor. Oraşul Chişinău intră în zona de 30 km, căci din anumite părți ale cursului Nistrului, unde acest curs intră adânc în Basarabia, frontiera se găseşte la circa 20 km de Chişinău. Nu este nevoie de vreun înalt Decret pentru aceasta, ci de un

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

simplu ordin că, conform dispoziţiunilor în vigoare, Chişinăul este cuprins în zona de 30 km. Starea de asediu se va exercita de comandantul Corpului 3 Armată, prin intermediul prefectului de poliţie în oraşul Chişinău şi prin intermediul prefecţilor de judeţe, în judeţele respective din sudul Basarabiei: Tighina şi Cetatea Albă. În nordul Basarabiei, în judeţele Hotin, Soroca şi Orhei, se va exercita tot, de asemenea, de comandantul Corpului 4 Armată. Este necesar ca domnul ministru de interne să deie ordin Inspectoratului Jandarmeriei de a pune la dispoziţia Corpului 3 Armată batalioanele de instrucţie de jandarmi din Chişinău şi Cetatea Albă, pentru ca, în caz de atac din partea bolşevicilor, aceste două unităţi, tari fiecare de câte 700 oameni, să fie cuprinse în planul de acţiune, fiind destinate pentru apărarea oraşelor Chişinău şi Cetatea Albă. Oamenii acestor batalioane de instrucţie sunt destinaţi să facă şcoală până la 1 iulie 1921, astfel că, până atunci, sunt disponibili a fi întrebuinţaţi în caz de nevoie ca trupe operative. Este, de asemenea, necesar ca Ministerul de Interne să întărească numărul jandarmilor din comunele situate în zona de 30 km, de la Nistru spre interior, astfel ca, în fiecare din aceste comune, să se afle câte un post tare de 5-6 oameni, comandaţi de un sergent sau plutonier de jandarmi, armaţi toţi cu carabine şi grenade de mână. Aceşti jandarmi vor avea însărcinarea de a organiza paza imediată a localităţilor cu ajutorul locuitorilor gospodari şi oameni de ordine, care pot fi armaţi cu ce găsesc (coase, topoare, puşti de vânătoare etc.). Această apărare va fi îndreptată contra bandelor răzleţe care, fiind urmărite de armată, ar căuta să intre în sate şi să jefuiască. Toată această apărare să fie înfăptuită de fiecare divizie pe teritoriul ei, ajutată de cel mai mare în grad dintre ofiţerii de jandarmi. Jandarmii necesari acestei organizări să se ieie din Vechiul Regat. De asemenea, se impune ca dl ministru de interne să dispună ca să se golească închisorile din Tighina, Cetatea Albă şi Chişinău, transferând condamnaţii în Vechiul Regat. În caz de atac din partea bolşevicilor, aceşti oameni vor fi, desigur, eliberaţi şi vor mări numărul jefuitorilor.

3) Măsuri relative la căile ferate. Căile ferate din Basarabia, momentan, sunt cu totul paralizate din lipsă totală de combustibil. Transporturi militare nu vom putea efectua, ceea ce este un mare dezavantaj, mai ales dată fiind şi starea rea a drumurilor în Basarabia, pe timpul dezgheţului şi ploilor. Trebuie să se ieie măsurile cele mai energice pentru ca această stare imposibilă să înceteze. Trebuie, de asemenea, ca atelierele căilor ferate de la Tighina să fie mutate la Reni, unde sunt clădiri. Oricâte greutăţi s-ar naşte din această deplasare (cazarea lucrătorilor etc.), ele sunt mult mai mici decât acelea de a avea imense ateliere cu sute de lucrători la 200 metri de puşca inamicului. Tot astfel şi în nordul Basarabiei avem ateliere şi mai mari, la Ocniţa, la 30 km, de frontiera Nistrului. Este de mirat cum, până în prezent, nu s-au luat măsuri de deplasare a acestor ateliere în interiorul ţării, la Reni şi cele de la Ocniţa la Ungheni. Cu toate măsurile menţionate mai sus, nu este, totuşi, exclusă eventualitatea unei concentrări de noi contingente, afară de cele aflate sub arme, ceea ce nu s-ar putea executa deocamdată din cauza lipsei de echipamente. Ar trebui intervenit din nou prin Ministerul de Externe, ca guvernul francez să ne trimită neîntârziat în mod anticipat, cele 60.000 rânduri de efecte, rămânând ca noi să livrăm ulterior şi treptat echivalentul în petrol, aşa cum este prevăzut în contract. S-au dat deja două telefoane de domnul ministru de externe, nu am primit vreun răspuns. Domnul ministru plenipotenţiar al Franţei ar trebui sesizat de acest lucru.

Dacă în raportul de faţă, până acum, am fost nevoit să arăt stări critice sau chiar rele, nu pot termina expunerea mea iară a scoate în evidenţă starea morală excelentă a trupelor noastre din Basarabia. Puţine la număr, trebuind să facă un serviciu foarte greu, locuind în condiţiuni destul de precare prin sate, oştenii noştri, bine conduşi de ofiţerii lor, sunt animaţi de cel mai excelent spirit militar, având conştiinţa deplină de misiunea lor şi fiind gata să se sacrifice până la unul, pentru apărarea moşiei strămoşeşti, câştigată cu atâtea jertfe. Ţara şi guvernul se pot încrede în trupele noastre de la Nistru.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Domniei Sale Domnului Preşedinte al Consiliului de Miniştri.

Rezoluție: Întărirea, prin mişcările deja în curs, este suficientă față de situațiunea actuală, cu atât mai mult cu cât este mai mult ca imposibilă o acțiune serioasă până la finele lui ianuarie, când efectivele noastre sunt, în chip normal, sporite. Lărgirea zonei stării de asediu nu cred că este necesară, implicând în ziare alarmarea populațiunii. Comandamentele militare pot lua însă dispoziții prin care să se dea o mai mare intensitate vigilenței. Se aprobă intervențiile pentru sporirea jandarmeriei noastre. De asemenea, se aprobă intervenirea pentru plata anticipată a furniturilor de echipament”. Al. Averescu

[Octavian Roske (coord.), *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. III, *1 ianuarie 1920-3 februarie 1921*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, p. 272-276, doc. nr. 123]

***74*. 15 decembrie 1920, Bucureşti, Ministrul Franței transmite nota ataşatului militar referitoare la situația armatei române, cu precizarea că acesta nu era la curent cu discuțiile purtate la Varşovia între şefii marilor state-majore român şi polonez în vederea unei apărări în comun**

Le Ministre de France en Roumanie à son excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères

Je vous adresse ci-inclus copie d’une note que me remet l’Attaché militare de cette légation et sur laquelle j’appelle toute votre attention: indépendamment de quelques considérations de politique générale, elle a trait surtout à la situation actuelle de l’armée roumaine envisagée au point de vue de l’éventualité d’une prochaine attaque par les troupes des Soviets actuellement groupées assez nombreuses sur la rive gauche du Dniester et c’est à ce titre que je vous la signale. A cette note se trouvent joints un rapport et un mémoire que le Général Pétin envoie à M. le Ministre de la Guerre et au Maréchal Foch tant pour leur exposer les mesures défensives prises par les autorités roumaines que les modifications qui pourraient leur être suggérées. Comme vous le verrez la situation est alarmante et elle l’est d’autant plus qu’on ne voit pas la possibilité d’y porter remède dans les circonstances présentes et qu’au cas où le conflit dont la possibilité est à redouter se produirait à une date prochaine le temps matériel pourrait manquer pour l’arrivée de concourd extérieurs même les plus rudimentaires. Au moment où le Général Pétin rédigeait ces notes sur la nécessité d’une entente entre les Etats-Majors polonais et roumains il ignorait les conversations engagées à Varsovie et les informations données à notre Ministre par le Compte Sapieha sur l’intention du Maréchal Pilsudski[120] d’envoyer à Bucarest le Général Haller[121] pour se concerter sur un plan de défense

[120] **Józef Klemens Piłsudski** (1867-1935), militar şi om politic, lider al Partidului Socialist Polonez înainte de 1914, a ajuns la concluzia că independența Poloniei va trebui câştigată prin forța armelor. Legiunile Poloneze create de el au luptat mai întâi în armata austriacă împotriva Rusiei, dar în iulie 1917 el şi-a retras sprijinul acordat Puterilor Centrale şi a fost arestat. Din noiembrie 1918 şi până în decembrie 1922 a fost şeful de stat al Poloniei şi comandant al armatei, cu gradul de mareşal. În 1919-1921, a apărat Polonia de agresiunile Rusiei Sovietice. A demisionat la 14 decembrie 1922, dar la 12 mai 1926, pe fondul crizei politice în care intrase republica, a decis să dea o lovitură de stat. Parlamentul l-a ales preşedinte la 31 mai, dar el a refuzat, rămânând doar ministru al apărării, dar fiind conducătorul de facto al celei de a doua republici polone.

[121] **Generalul Józef Haller von Hallenburg** (1873-1960). În timpul războiului a fost comandant de brigadă în Legiunea Poloneză, luptând contra Rusiei chiar şi după tratatul de la Brest-Litovsk din 3 martie 1918. S-a refugiat în Franța, unde a creat în iulie 1918 „armata albastră”, care a luptat de partea Antantei. Cu această armată a venit în Polonia în 1919 şi a participat la războiul contra Rusiei bolşevice. După terminarea războiului a fost ales în Seim. În septembrie 1939 a plecat în exil, ajungând ministrul educației în guvernul lui Władysław Sikorski.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

commune. Les considérations et les suggestions du Général Pétin n'en conservent pas moins toute leur valeur. Ancien chef d'Etat-Major du Général Berthelot, en relations personnelles avec la plupart des chefs militaires, sa situation le met mieux que tout autre en état de soumettre des suggestions aux autorités roumaines et de les discuter avec elles sans risquer de froisser leur amour-propre, qui vous le savez est immense ici, le jour où il paraitra à Paris qu'il y a lieu d'entrer dans cette voie. Je l'ai invité dès maintenant à se tenir en contact étroit avec le Ministre de la Guerre et de prendre occasion d'entretenir le Roi. La confience illimitée que les Roumains grands et petits témoignent à l'égard de leur armée rend difficile de leur faire admettre un conseil mais ce n'en est pas moins vers la France qu'ils se tourneraient pour en attendre du secours au cas où ils se trouveraient en danger. Le département connait l'accord intervenu au sujet de la fourniture par nous d'effets d'habillement en échange de pétrole, fournitures indispensables au Gouvernement roumain pour habiller ses recrues. Ces fournitures devaient avoir lieu par tranches successives. Vous jugerez certainement que dans les circonstances présentes il y aurait lieu de hâter l'envoi de ces habillements et d'abreger sinon de supprimer les délais prévus entre les livraisons successives. Il serait également indispensable à mon avis que notre Ministère de la Guerre envisageât dès maintenant la nécessité de prévoir les armes et munitions qu'il y aurait lieu d'envoyer à la Roumanie au cas où le conflit redouté avec les Soviets viendrait à éclater. Les approvisionnements dont elle dispose lui permettraient de tenir quelques semaines à peine.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 313-314]

***75*. 18 decembrie 1920, Bucureşti, Telegrama lui Take Ionescu către Gheorghi Vasilievici Cicerin în care se dau detalii despre dezarmarea şi internarea trupelor ucrainene aflate în România şi se dezminte informația că generalul Wrangel ar pregăti o ofensivă pornind din România. Se solicită informații despre concentrările de forțe ruse de la Nistru**

Télégramme de Take Jonesco à M. Tchitcherine, Commissaire du Peuple aux Affaires Etrangères, Moscou.

J'ai reçu votre radio en date du 14 courant qui est une réponse à notre radio 29023 du 20 novembre. Je complète les renseignements que je vous ai donné alors sur le désarmement, l'internement de troupes ukrainiennes qui ont passé notre frontière. Nous avons désarmé et interné 440 soldats et 105 officiers, nous avons pris 4 canons et 50 chevaux, nous l'avons fait avant toute demande de votre part, conformément à notre décision dont nous vous avons fait part à maintes reprises, de garder une stricte neutralité. J'attends votre réponse à mon dernier radio no. 30561 du 12 courant pour pouvoir répondre au reste de votre télégramme. Par la même occasion, je tiens à vous répéter que tous bruits relatifs à une éventuelle descente du Général Wrangel et de ses troupes en Roumanie est absolument dénué de fondement. Lorsque vous avez eu l'information que l'armée du Général Wrangel pourrait venir en Roumanie pour préparer une attaque contre la Russie, vous nous avez demandé des explications que nous nous sommes empressés de vous donner, étant donné votre droit comme… neutralité. Je suis convaincu que nos explications vous ont éclairé à cet égard. A notre tour, nous tenons à vous signaler que depuis au moins une vingtaine de jours, une concentration de troupes russes se poursuit sur la frontière du Dniester et que ce mouvement va en s'accentuant... qui ont donné des preuves de leurs intention pacifiques. Je vous prie de nous donner à ce sujet des informa-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tions propres à nous confirmer vos déclarations précédentes sur l'établissement des rapports amicaux entre les deux pays. A ce sujet, je vous fais observer que notre radio no. 24133 du 8 octobre dernier est resté sans réponse.

Take Jonesco, Ministre des Affaires Etrangères

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadru 338]

***76*. 21 decembrie 1920, Paris, Ministerul de Externe francez se opune proiectului lui Take Ionescu de convocare a unei conferințe româno-sovietice la Bruxelles, deoarece recunoaşterea guvernului sovietic ar consolida propaganda bolşevică în statele occidentale**

Ministre des Affaires Etrangères. Pour Londres, Rome, Varsovie, Prague, Belgrade: J'adresse à de Margerie le télégramme suivant que je vous communique à toutes fins utiles.

Pour tous sauf Bucarest: J'adresse à M. Daeschner le télégramme suivant et vous prie d'en entretenir confidentiellement le Gouvernement belge pour obtenir son assentiment à nos vues.

Pour Bucarest seulement: Je réponds à votre télégramme 516.

Pour tous: Je vous prie de faire connaitre immédiatement à M. Take Jonesco les graves inconvénients que me parait présenter l'idée de réunir à Bruxelles une conférence où les représentants des Soviets et de la Roumanie discuteraient les conditions d'une reprise de relations officielles. Le Gouvernement roumain connait les principes qui guident la politique de la France relativement aux Bolcheviks et s'était jusqu'ici déclaré en plein accord sur les dangers que présente la reconnaissance du Gouvernement de Moscou et l'établissement de rapports de Gouvernement à Gouvernement entre la Roumanie et les Soviets. Le Gouvernement français ne pourrait donc que regretter les négociations envisagées. Mais il appartient au Gouvernement roumain d'apprécier en toute liberté si de telles conversations sont de nature à préserver la Roumanie de toute crainte d'agression du côté de la Russie en lui assurant la possession définitive de la Bessarabie d'accord avec ses voisins. Je ne puis m'empêcher d'ailleurs de remarquer que M. Take Jonesco avait paru décidé à former un solide groupement de forces en servant d'intermédiaire pour l'entrée de la Pologne dans la Petite Entente, les Gouvernements roumain et polonais se mettant d'accord entre eux pour concerter leur défense contre l'hostilité des Bolsheviks, avec l'appui matériel et moral des grandes puissances et spécialement de la France (tout envoi de troupes occidentales étant exclu). Les négociations avec Tchithcerine constitueraient une orientation différente que nous ne saurions que regretter. Le Gouvernement français, en toute hypothèse, dissuade avec la plus grande énergie le Ministre des Affaires étrangères roumain de son idée de Conférence à Bruxelles. Cela donnerait à ces pourparlers une importance et une publicité extrêmement dangereuses, renforçant puissament la propagande bolchevik en Belgique, en Angleterre, en Italie et en France. Il parait des plus douteux que le Gouvernement belge s'y prête. M. Take Jonesco ne donnera certainement pas suite à cette suggestion.

Georges Leygues[122]

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 344-346]

[122] **Georges Leygues** (1857-1933), jurist şi om politic, ministru cu diferite mandate începând din 1894 (învățământ, interne, colonii). A fost vreme îndelungată ministru al marinei (16 noiembrie 1917-20 ianuarie 1920, 28 noiembrie 1925-21 februarie 1930, 3 iunie 1932-2 septembrie 1933). În perioada 24 septembrie 1920-16 ianuarie 1921 a condus guvernul şi ministerul de externe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***77.* 25 decembrie 1920, Bucureşti, Ambasadorul Franței corectează informația asupra unei posibile conferințe româno-sovietice la Bruxelles. În realitate, se preconizează o întâlnire la Riga, Guvernul României încercând să câştige timp în tratativele cu Rusia**

Je réponds à vos télégramme no. 1133 et suivants. Il y a eu erreur de déchiffrement ou de transmission de mon télégramme no. 510. M. Take Jonesco n'a jamais parlé de Bruxelles comme lieu de conférence éventuelle avec les Bolcheviks. C'est Riga (je dis Riga) qu'il envisagé précisément pour lier son action à celle de la Pologne. Mais comme je vous l'ai indiqué, la politique du gouvernement roumain vis-à-vis de celui de Moscou consiste avant tout à chercher à gagner du temps. Pas plus le Général Averesco que M. Take Jonesco ne sont impatients de traiter et n'ont la moindre confiance dans les garanties que leur donnerait un engagement quel qu'il fût de la part des Bolsheviks.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadru 349]

***78.* 31 decembrie 1920, Bucureşti, Ambasadorul Franței informează despre stadiul negocierilor cu Rusia, care se arată conciliantă. Take Ionescu amână răspunsul la propunerea de inițiere a tratativelor de pace**

Je me réfère à mon télégramme 525. A la dernière communication de M. Take Jonesco M. Tchitcherine a fait une nouvelle réponse extrêmement conciliante protestant que la présence des troupes rouges dans le voisinage du Dniester n'a d'autre motif que la nécessité de leur assurer des quartiers d'hiver convenables et insistent sur l'ouverture prochaine des pourparlers de paix. Le Président du Conseil et le Roi, que préoccupent la situation militaire signalée dans ma dépêche politique 412, estiment qu'il est impossible d'opposer un refus qui dans les circonstances présentes équivaudrait à une rupture étant donné que les pourparlers actuels ne sont que la continuation des conversations acceptées l'an dernier depuis Londres par M. Vaida-Voevod sur le conseil de M. Lloyd George. Dans ces conditions M. Take Jonesco se prépare à adresser à M. Tchitcherine une réponse dont il n'a pas encore arrêté les termes mais qui aurait pour effet d'ajourner encore le moment de l'acceptation définitive.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadru 359]

***79.* 31 decembrie 1920, Paris, Întrevedere privată a preşedintelui Franței Alexandre Millerand cu Nicolae Titulescu, în care s-a discutat despre eventualitatea unei intervenții armate a României în sprijinul Poloniei în cazul unei agresiuni sovietice şi despre posibila cooperare a Franței**

Roumanie et Petite Entente. Conversation du Président avec M. Titulesco.

Il me lit un des passages sténographié d'une conversation que Take Jonesco a eue à Londres le 20 Octobre 1920 avec Lloyd George. Lloyd George a déclaré dans cette entrevue qu'il était tout à fait opposé à l'entrée de la Pologne dans la petite Entente, que la Pologne était un élément de désordre. Il a beaucoup insisté pour que la Roumanie reconnût les Soviets, à quoi Take Jonesco a répondu qu'elle se préparait à reconnaitre Wrangel. Je vous ai lu ces pas-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sages à titre tout à fait personnel, à l'homme et non au Président, a dit Titulesco, pour que vous compreniez bien quels sont nos sentiments. Je suis sûr que si les Bolcheviques nous attaquaient nous les battrions, mais il faut compter avec l'opinion publique; une partie a peur. Est-ce que vous nous en voudriez beaucoup si tout étant décidé à ne pas arriver à un accord, nous acceptions de négocier avec les Soviets tout en mobilisant.

J'ai répondu qu'il me paraissait s'agir d'un problème de politique intérieure pour la solution duquel je n'avais pas les éléments nécessaires, mais que, pour le juger théoriquement, puisque nous étions d'accord sur le but, ce n'était pas un très bon moyen que de négocier avec les Soviets même avec la volonté de ne pas aboutir. Titulesco en a convenu mais en disant qu'il y serait peut-être obligé. Il a ajouté que les éléments les plus anti-bolcheviques en ce moment en Roumanie c'était la Cour. Il m'a parlé alors de mariages greco-roumains. Il m'a déclaré qu'ils étaient l'œuvre de la Reine, que le Cabinet n'en avait été avisé que lorsqu'ils avaient été décidés, notamment de celui du Prince Carol par un télégramme en clair du Roi au Général Averesco lui disant que la Reine venait de lui annoncer les fiançailles du Prince Carol. Le Cabinet s'était demandé s'il devait démissionner et avait jugé que le mieux était de rester.

Au cours de la conversation Titulesco m'a dit: Il est bien clair que si les bolcheviks attaquaient la Pologne, nous devrions marcher. Ce ne sera peut-être pas très commode de la faire comprendre à l'opinion. Pourrions-nous compter en ce cas sur le concours de la France? Un concours financier et matériel, ai-je répondu, et même technique. „Mais ne pourrait-on nous envoyer ne fût-ce qu'à titre de symbole, une troupe?” Je lui ai répondu qu'il n'y fallait pas compter et je lui ai rappelé le cas de la Pologne. Il m'a répondu que dans le cas de la Pologne, c'était la Pologne qui était attaqué, tandis que dans l'hypothèse envisagée c'était la Roumanie qui attaquerait pour venir en aide à la Pologne. J'ai maintenu ma réponse. A maintes reprises M. Titulesco a insisté sur le point que la conversation était de caractère tout à fait privée. Il s'est plaint de la situation difficile que créait la divergence d'opinion entre la France et l'Angleterre.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 355-356]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul V.
LECȚIILE MARELUI RĂZBOI. INIȚIATIVE PRIVIND CONSTRUCȚIA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

Introducere

Din punctul de vedere al demersurilor de natură militară anul 1920 a rămas în conştiinţa celor care l-au trăit prin faptul că la 18 martie, imediat după venirea la putere a guvernului condus de generalul Alexandru Averescu, s-a emis decretul-lege nr. 1162 prin care s-a dispus demobilizarea armatei până la contingentul 1915 inclusiv. (*Documentul 3*) Acest important demers a atras după sine şi desfiinţarea Marelui Cartier General condus de generalul Constantin Prezan, rivalul lui Averescu, şi trecerea răspunderilor sale în sarcina Marelui Stat Major, condus atunci de generalul Constantin Christescu; decretul de demobilizare a fost urmat la scurtă vreme de declarațiile oferite presei de către ministrul de război, generalul de brigadă Ion Răşcanu, prin care acesta a prezentat situația la acel moment a armatei şi a trasat misiunile ce-i reveneau în condițiile trecerii ei pe picior de pace. (*Documentul 4*) Problemele cele mai importante erau cele legate de avansările cadrelor militare, de pensiile militare, situația prizonierilor, problema realizării de echipamente cu materiale din străinătate „am fost nevoiți să dăruim ostaşilor ce s-au demobilizat până acum câte un rând de haine – căci acasă ei nu găsesc nimic”, şi se proclamau două principii: primul era ca surplusul de vite şi atelaje al armatei să fie distribuit familiilor nevoiaşe, celor care îşi pierduseră susținătorul în război, iar al doilea prevedea participarea militarilor la muncile agricole, unde „armata va da cel mai larg concurs. Toate vitele, atât de la trupele operative, cât şi din zona interioară, vor fi puse la dispoziția populației pentru muncile de primăvară”, subliniindu-se astfel rolul important pe care armata urma să-l aibă în procesul de reconstrucție a țării. Se afirma că „dacă situațiunea actuală este liniştitoare, totuşi pentru a nu avea surprize Guvernul a luat măsuri, care ne vor asigura atât la Răsărit, cât şi Apus paza şi în consecință liniştea de care avem nevoie”. Dar cum oare ar fi putut efectivele armatei române pe picior de pace să facă față unui atac masiv sovietic pe Nistru în condițiile în care situația n-ar mai fi fost „liniştitoare”, asta nu se preciza.

La scurtă vreme după aceste declarații, la 11 aprilie, a fost publicat decretul lege de amnistie acordat de regele Ferdinand pentru cei care s-au făcut vinovați de delicte penale şi militare în timpul războiului. (*Documentul 6*) Decretul conținea însă un număr de 18 excepții, încât ne întrebăm dacă nu cumva a fost mai puțin o amnistie şi mai mult o dorință de a proclama principiul că justiția îi va urmări până la capăt pe cei care se făcuseră vinovați de „dezertare la inamic sau în străinătate şi pe cei care s-au predat de bunăvoie la inamic sau care au rămas de bunăvoie în teritoriul fost vremelnic ocupat de inamic, fără justificarea legitimă...”, iată două formulări ale unuia şi aceluiaşi fenomen menite să împiedice orice interpretare legislativă în

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

favoarea celor acuzați de așa ceva. În aceste condiții înțelegem de ce în volumul 15 al Însemnărilor generalului Alexandru Socec, aflate la Arhivele Naționale, la p. 162, în dreptul datei de 19 oct. 1921 se află un decupaj de ziar cu următorul titlu: „11.000 procese de dezertare la Craiova”: „La Consiliul de Război al Corpului 1 Armată din Craiova sunt două secțiuni, cu 12 cabinete de instrucție în fața cărora sunt pendinte 11.000 (unsprezece mii) de procese, așa-zise pentru dezertare la inamic. Ostașii care au luptat eroic la Jiu, vitejii de la Cerna, oltenii aceştia bravi care au luptat şi au apărat țara, goi şi nemâncați, sunt târâți în fața Consiliului de Război, pentru a-şi «lămuri» situația, întrucât cei căzuți prizonieri în mase sunt considerați ca dezertori la inamic. Tot în această categorie au fost clasați şi cei care au fost părăsiți de comandanți şi astfel risipiți au fost capturați.” Excese de acest gen erau inevitabile în condițiile în care țara parcurgea un proces dificil de adaptare la condițiile păcii, de evaluare a greşelilor şi erorilor de natură militară care au dus la mari pierderi de vieți omeneşti şi, cu deosebire important, de gestionare a traumelor şi emoțiilor colective provocate de tragedia războiului.

Un alt demers concret care demonstra efortul țării de a remedia neajunsurile resimțite în timpul războiului şi de se adapta la spiritul timpului a fost decretul din 15 mai 1920 referitor la înființarea „Comitetului tehnic al materialului de război”, menit să expertizeze întreg materialul de război de care dispunea țara şi să arate ce trebuie făcut în continuare „după ce toate aceste chestiuni au fost studiate de direcția XI tehnică din Ministerul de Război”. (*Documentul 9*) În ceea ce priveşte această direcție, ea a fost întemeiată prin decretul-lege din 10 iunie. Atribuțiile ei erau legate de „ținerea la curent cu toate progresele ştiinței şi cu invențiunile moderne cu privire la arme, muniții şi oricare alte instrumente de luptă. Studiul şi prevederea sistemelor de arme de luptă şi celorlalte materiale de război, stabilirea planurilor de execuție şi a caietelor de sarcini pentru fabricarea acestor materiale în țară sau străinătate, precum şi recepționarea lor. Studiul dezvoltării industriale a țării interesând nevoile apărării naționale... Este organul de control tehnic al Ministerului de Război, asupra oricărei lucrări.” (*Documentul 10*) Pe parcursul anului 1920 au fost realizate o serie de propuneri privind organizarea şi dotarea regimentelor de infanterie. Aşa, de pildă, am descoperit propunerile redactate în acest sens de comandantul Diviziei 13 Infanterie (celebra divizie care s-a evidențiat la Mărăşeşti sub comanda generalului Ion Popescu-Sanitarul) adresate comandantului Corpului 3 Armată. (*Documentul 7*)

O preocupare constantă a fost omagierea celor căzuți la datorie în războiul de întregire. La 25 martie, la scurtă vreme după venirea la putere a guvernului condus de generalul Al. Averescu, Senatul a adoptat legea privind recunoaşterea ca persoană morală şi juridică a societății „Mărăşti” care îşi propunea: comemorarea bătăliei din generație în generație prin mijloace educative şi instructive pentru populație şi tineret; reclădirea satului Mărăşti, distrus complet astăzi, pe baza unui plan stabilit de comitetul Societății; ridicarea în satul reconstruit a unei biserici, şcoală cu bibliotecă, muzeul bătăliei, orfelinat, Casă națională şi bancă cu cooperativă sătească; în fine, înălțarea unui monument al bătăliei cu un mausoleu, cuprinzând osemintele eroilor căzuți în acea bătălie. (*Documentul 5*) Pe aceeaşi linie, generalul Răşcanu cerea prin ordinul de zi din 15 iulie 1920 „omagirea nominală a ofițerilor căzuți la datorie în Războiul de Întregire la fiecare regiment în ziua în care era serbat patronul spiritual al regimentului respectiv”. (*Documentul 12*) La 31 iulie, Adunarea Deputaților a adoptat legea pentru cinstirea eroilor căzuți elaborându-se o serie de măsuri concrete în acest sens: alcătuirea unei Cărți de Aur care să cuprindă „Lista combatanților morți în campania 1916-1919”, care să fie afişată ”în sala şcoalei comunale spre a fi o pildă vie generațiunilor tinere şi distribuirea câte unui exemplar la toate primăriile urbane sau rurale din România întregită”; ridicarea de monumente comemorative în toate localitățile unde s-au desfăşurat actele de eroism ale neamului, monumente ce vor avea o amploare deosebită după importanța luptelor ce au avut loc în acele

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

regiuni; lucrări pentru construirea, întreținerea în bună stare şi înfrumusețarea mormintelor şi cimitirelor eroilor noştri, atât în țară cât şi în străinătate, şi se stabilea că o „comemorare a eroilor căzuți în război se va face în fiecare an, în ziua Înălțării Domnului. Această zi, decretată ca sărbătoare națională, va fi serbată în toate comunele țării printr-un parastas, prin procesiuni şi serbări cu caracter național, după un program stabilit de Societate, la care vor lua parte toate instituțiile de stat şi particulari". (*Documentul 14*) În fine, la 31 iulie 1920 Camera Deputaților a adoptat proiectul de lege privind cinstirea memoriei eroinei naționale, Ecaterina Teodoroiu, prin care se prevedea ridicarea unui monument şi a unui institut de fete care să poarte numele eroinei, iar coliba unde se născuse aceasta să fie refăcută şi declarată casă memorială. (*Documentul 15*) Era aşadar a doua casă memorială declarată ca atare în România, prima fiind bojdeuca lui Ion Creangă, care a primit acest statut în iunie 1918.

Pe tot parcursul anului 1920 s-au evidențiat dorința de a adapta cele învățate în război la procesul de instruire şi formare a armatei române, în documente pentru uzul exclusiv al militarilor. Secția I a Marelui Stat Major a redactat o serie de considerații legate de învățămintele desprinse din Marele Război, care se regăsesc în Documentul 17, unde se arată foarte clar care vor fi direcțiile de evoluție în viitor: „În armata franceză, circulă deja părerea că pe viitoarele câmpuri de luptă nu se vor mai întâlni luptători cu pieptul deschis şi că infanteria se va găsi, poate, îmbarcată în care blindate. Este aproape sigur, pe de altă parte, că *luptele aeriene din ultimul război vor deveni adevărate bătălii cu urmări considerabile pentru mersul războiului* (*subl. ns*.). În Anglia, a luat deja ființă un «Minister al Aerului»; în Franța, în Germania chiar (cu toată dezarmarea impusă de aliați), se lucrează în tăcere la perfecționarea maşinelor de război deja întrebuințate şi se caută a se născoci altele". Toate armele sunt trecute în revistă, dar cele mai interesante considerații sunt cele legate de organizarea infanteriei: „Experiența făcută de Armata rusă cu trupele de rezervă în războiul din Manciuria ar fi trebuit să ne fie de învățătură şi să ne ferească de a cădea în greşeala amestecului unităților de rezervă cu unitățile active. A mai persista în această greşeală, după ce experiența a fost făcută şi scump plătită de noi înşine, ar însemna prea mult. A sosit timpul dar ca concepția unităților de rezervă, în felul cum a fost aplicată la noi, să fie complet abandonată. Ultimul război a învederat încă o dată că, dacă puterea militară a statului trebuie să tindă la națiunea armată, aceasta nu însemnează că toate elementele trebuiesc să se găsească în prima linie de la începutul războiului". Iar ca demers concret pentru îmbunătățirea calității materialului uman al armatei române se subliniază necesitatea schimbării atât a criteriilor de repartizare a tinerilor dintr-un contingent la diferirele arme, cât şi schimbarea chiar a criteriilor de recrutare. Putem spune că acest amplu document intern sintetizează câteva din lecțiile învățate de liderii armatei române din desfăşurarea Războiului de Întregire.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 3 ianuarie 1920, Bucureşti, Cuvântarea regelui Ferdinand I la depunerea jurământului elevilor recruți ai şcolilor militare de ofițeri**

Scumpi elevi,

Am ținut să viu între voi pentru a fi de față la marele pas ce faceți azi în viața voastră militară, când legându-vă cu jurământ de Țară şi Tron v-ați închinat pe viață Patriei şi Regelui vostru. Vouă, tinerilor elevi, care sunteți meniți să fiți în viitor conducătorii ostaşului român, jurământul ce-ați depus astăzi vă impune datorii deosebite. Vă impune pe lângă datoria care este patrimoniul sacru al fiecărui ostaş, adică credință, supunere față de legi şi executare oarbă a poruncilor ce veți primi de la autoritățile superioare, vă impune zic şi îndatorirea de a vă pregăti cu toată râvna şi cu tot sufletul la misiunea ce cu toții doriți a împlini, vă impune să vă formați caracterul de bun român şi bun creştin, căci numai cu aceste calități veți putea fi pilda subordonaților voştri. Fiți în timpul şederii voastre în şcoală exemplu viu de ascultare atât de importantă în vremurile de azi, când respectul autorității se slăbeşte şi când materialismul caută să învingă toate legile creştine. Pregătiți-vă bine împotriva tuturor acelor ispite. Oțeliți-vă caracterul prin supunere şi cultivați iubirea camaraderească între voi ca nişte adevărați frați de sânge, pentru a putea deveni sfătuitori ai ostaşilor români. Siliți-vă să întregiți calitățile lor moştenite de la strămoşi şi pe care le-au dovedit în mod atât de strălucit, încât a produs admirația tuturor acelora care i-au văzut în luptă; luați pildă de la ei, urmați-i şi dați-vă osteneala ca să le semănați şi ca caracter şi ca putere de muncă. Atunci vom putea fi siguri că ne putem bizui pe brațul şi caracterul vostru, iar după îndeplinirea celor doi ani de şcoală să ieşiți cu convingerea în sufletul vostru că veți intra în această familie glorioasă ce constituie corpul ofițeresc, cu toată pregătirea necesară pentru a putea împlini rolul vostru cu cinste şi cu bine. Acestea sunt urările ce vă fac astăzi, şi acum să strigăm din tot sufletul: „Să trăiască iubita noastră armată!"

[*Cuvântări de Ferdinand I, Regele României 1889-1922*, Bucureşti, 1922, p. 146-147]

***2*. 5 ianuarie 1920, Braşov, Cuvântarea regelui Ferdinand I la vizita Regimentului Vânătorilor de Munte**

Din suflet mulțumesc pentru frumoasele cuvinte cu care am fost întâmpinat sub tradiționalul Pom de Crăciun de către ofițerii regimentului Vânătorilor de Munte prin Comandantul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lor. Când v-am trimis să purtați drapelul regimentului peste Tisa, am dorit să arătați unui duşman rătăcit, care nu mai respecta nici legi, nici ordine, nici societate şi nici familie, ce va să zică vitejia ostaşului român, ce va să zică adevărata onoare ostăşească. Am sperat ca vânătorii de munte, în frunte cu comandantul lor, vor avea din nou prilejul să-şi arate calitățile pe care le cunoaştem din luptele de la Coşna şi Cireşoaia. Nu i-a fost dat însă să aibă acest noroc. Totuşi, regimentul şi-a făcut bine datoria. Aceasta o ştiu şi o afirm cu convingere. Încă de la formarea regimentului am avut o deosebită încredere în bravii vânători de munte şi ca o dovadă a acestei mari încrederi Le-am dăruit ca comandant al lor pe fiul Meu[1]. Sunt sigur că pilda dată de El ca instructor şi comandant va rămâne pentru totdeauna în regiment[2], şi-Ți urez din toată inima să continui a sta în fruntea bravilor tăi ofițeri şi soldați, pentru binele şi propăşirea regimentului. Să trăiască scumpa noastră armată!

[*Cuvântări de Ferdinand I, Regele României 1889-1922*, Bucureşti, 1922, p. 148-149]

3. 18 martie 1920, Bucureşti, Decretul lege No. 1.162 prin care se dispune demobilizarea armatei

Ferdinand I, Prin grația lui Dumnezeu şi voința națională, Rege al României, La toți de față şi viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la departamentul de război sub No. 15.360/920, Am decretat şi decretăm:

Art. I. Demobilizarea armatei începe pe ziua de 20 martie 1920. Ea se va face în mod treptat şi în ordinea contingentelor, începând cu cele mai vechi. Contingentele 1910, 1911, 1912, 1913, 1914 şi 1915, care au fost deja lăsate la vatră pe zilele de 10 decemvrie 1919 şi 1 fevruarie 1920, se consideră demobilizate pe acele date.

Art. II. Guvernul este autorizat să mențină sau să cheme sub arme, la nevoie, contingentele necesare siguranței statului, în raport cu situația politică externă.

Art. III. Instrucțiuni ministeriale vor regula în amănunt punerea în aplicare a decretului de față.

Art. IV şi cel din urmă. Ministrul Nostru secretar de Stat la departamentul de război este însărcinat cu executarea prezentului decret.

Dat în Bucureşti, la 18 martie 1920, Ferdinand, No. 1.162

---

[1] Înaltul Decret No. 1.134 din 2 octomvrie 1917 publicat în *Monitorul Oastei* din 1917, octomvrie 7, No. 116, p. 2.227, arăta că: „Alteța Sa Regală Principele Moştenitor se înaintează pe ziua de 1 septemvrie 1917 la gradul de locotenent-colonel în Regimentul 1 Vânători”. Înaltul Decret No. 1.135 din 2 Octomvrie 1917, publicat în *Monitorul Oastei*, p. 2228, arăta că: „Dorind a arăta iubitului Nostru Fiu Alteța Sa Regală Principele Moştenitor via Noastră recunoştință pentru interesul neobosit ce a pus pentru înființarea unui corp special instruit pentru lupta la munte şi solicitudinea deosebită ce a dovedit la alcătuirea acestui corp am hotărât: Alteța Sa Regală Principele Moştenitor se numeşte Cap al regimentului Vânători de Munte”. La p. 2.229 se află Înaltul ordin de zi No. 43: „Pentru a da un semn al mulțumirei Mele Regală regimentului Vânători de Munte pentru modul deosebit cum acest corp de trupă s-a purtat în fața inamicului în luptele de lângă Târgu-Ocna, am numit pe Alteța Sa Regală Principele Moştenitor Cap al acestui regiment. Sunt convins că regimentul va şti în toate împrejurările să se arate demn de această distincțiune. Regimentul va adresa Înaltului Său Cap raportul trimestrial. Dat la Marele Nostru Cartier General, în 3 octomvrie 1917. Ferdinand”.

[2] Din fruntea acestui regiment, principele moştenitor Carol a plecat în secret la finele lunii august 1918 ca să se căsătorească, tot în secret, la Odessa, cu aleasa inimii sale, Zizi (Ioana) Lambrino (1898-1953), declanşând prima parte a „crizei dinastice”. Fiul lor, Mircea Carol Grigore Lambrino, se va naşte câteva zile mai târziu, după cuvântarea regelui Ferdinand, la 8 ianuarie 1920, la Bucureşti (decedat la 27 ianuarie 2006, la Londra). Principelui Carol nu i s-a permis să fie alături de soția sa în acel moment.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ministru de război, General de brigadă Ion Răşcanu[3]

Raportul dlui ministru de război către M.S. Regele.

Sire,

Autorizat de consiliul de miniştri prin jurnalul No. 676/920, cu cel mai profund respect, vă rog pe Maiestatea Voastră să binevoiască a semna alăturatul proiect de înalt decret prin care se iau cuvenitele dispoziţiuni pentru demobilizarea generală a armatei, regulându-se şi consecinţele acestei demobilizări generale faţă de diversele dispoziţiuni derivatoare din legiuirile în vigoare care au fost întocmite în vederea mobilizării şi a stării de război.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, Al Maiestăţii Voastre prea plecat şi supus servitor,

Ministru de război, general de brigadă Ion Răşcanu, No. 15.360

[*Monitorul Oficial*, nr. 265 din 21 martie 1920, p. 13.128]

4. 22 martie 1920, Bucureşti, Declaraţiile oferite presei de către ministrul de război, generalul Ioan Răşcanu, privind demobilizarea şi reorganizarea armatei, activităţile ei în slujba celor nevoiaşi, situaţia celor care au fost prizonieri

Importante declaraţiuni ale d-lui general I. Răşcanu, ministru de război.

În urma demobilizării şi a trecerei armatei pe picior de pace, ridicându-se o sumă de chestiuni noi, am crezut necesar să ne adresăm d-lui general I. Răşcanu, ministru de război, care cu amabilitatea-i caracteristică a binevoit a ne face următoarele declaraţiuni:

Demobilizarea armatei – Situaţia Marelui Cartier General. Guvernul, apreciind situaţia externă şi ţinând seamă de nevoile interne care cer concursul tuturor energiilor vii ale neamului, pentru refacerea şi consolidarea ţărei, a supus şi M.S. Regele a semnat decretul pentru Demobilizarea treptată a armatei cu începere de la 20 martie a.c. Toate atribuţiunile M.C.G. vor trece de îndată asupra Marelui Stat Major. Conducerea operativă, în tot ceea ce priveşte fronturile noastre de la Răsărit şi Apus, o va avea M.St.M. Atribuţiunile de Comandament şi Administraţie trec asupra Ministerului de Războiu. Toate contingentele, până la 1915 inclusiv, se vor demobiliza imediat fără nici cea mai mică întârziere. Treptat, şi în raport cu situaţia de la frontiere, se vor demobiliza şi celelalte contingente. Pentru asigurarea unei munci intense în interior, s-a avut în vedere siguranţa ce trebuie să domnească la frontiere. Dacă situaţiunea actuală este liniştitoare, totuşi pentru a nu avea surprize, Guvernul a luat măsuri, care ne vor asigura atât la Răsărit, cât şi Apus paza şi în consecinţă liniştea de care avem nevoie.

Înaintările în armată. În principiu s-a admis ca tuturor ofiţerilor, ce au fost înaintaţi pe 1 aprilie şi care au luat un singur grad în campanie, să li se dea şi al doilea grad – aceasta însă numai în raport cu posibilităţile bugetare ale anului 1920-1921 şi tabelele de efective. O parte din aceste înaintări au fost supuse Înaltei aprobări a M.S. Regelui. Prin demobilizarea M.C.G. va funcţiona un singur Comitet Superior care va lua în discuţiune această chestiune şi o va soluţiona definitiv. Reclamaţiunile ofiţerilor neînaintaţi în timpul războiului în majoritate s-au

[3] **Ioan Răşcanu** (1878-1952), general şi om politic român, a ocupat diferite poziţii în cadrul unităţilor de artilerie sau în eşaloanele superioare ale armatei, mai importante fiind cele de profesor la Şcoala de Ofiţeri de Artilerie, Geniu şi Marină (din 1903), Şcoala Superioară de Război (din 1906), ataşat militar la Berlin (1907-1911), şef de cabinet al ministrului Nicolae Filipescu (1911-1912) şi şef al Secţiei Operaţii din Marele Stat Major (1916), comandant al Brigăzii 15 Artilerie şi comandant al Diviziei 1 Vânători. Ministru de război în guvernările din anii 1919-1921; ministru pentru Basarabia şi Bucovina (1927); comisar superior al guvernului în Basarabia şi Bucovina (1931), ministru de stat (1931-1932; primar al oraşului Vaslui (1938-1942); primar al Bucureştilor (octombrie 1942-23 august 1944). Arestat de regimul comunist la 5/6 mai 1950, a murit în închisoarea de la Sighet.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rezolvit. Mai sunt încă câteva cazuri izolate de reclamațiuni privitoare la înaintări. De îndată ce reclamanții vor avea dosarele complete, ei vor fi puşi în dezbaterile Comitetului Superior al Armatei şi apoi li se va întocmi Decretul de înaintare. Reclamațiunile ofițerilor foşti prizonieri se vor soluționa în cursul acestei luni, prin aducerea acestei chestiuni în Consiliul Superior. Activitatea [activarea] ofițerilor de rezervă s-a făcut în parte. În prezent, se pregătesc lucrările pentru noi activări, care vor fi aduse în dezbaterile Consiliului Superior după 1 aprilie a.c. Înaintarea ofițerilor proveniți din fosta armată Austro-Ungară şi Rusă se va face îndată ce vor sosi toate tabelele de propuneri ale comandamentelor. Tuturor li se va da drepturile ca şi ofițerilor din vechiul regat.

Pensiile. Cele trei proiecte de legi reunite sub denumirea „Recunoştința Națiunei către cei ce au făurit România Mare”, menite să aline suferințele bravilor luptători şi urmaşilor lor, au fost completate şi le voi depune în Parlament, imediat ce acesta îşi va reîncepe activitatea. Răsplata dreaptă, ce toți o aşteaptă, se va da. Proiectele – devenite legi – imediat vor fi puse în aplicare. Îngrijirea mormintelor, oficiul asistenței şi pensiile vor consolida edificiul României Mari.

Chestiunea prizonierilor noştri de Război. Ministerul se ocupă îndeaproape de această chestiune. Dificultățile ce am întâmpinat în opera de verificare au fost destul de mari. Pot face totuşi unele precizări. Numărul total al prizonierilor noştri la inamic, în afară de numărul destul de considerabil al internaților şi ostaticilor civili, trece de 200.000 militari; dacă adăugăm şi ostaticii, care au îndurat deopotrivă viața rea a celor dintâi, numărul lor total trece de un sfert de milion. Dintre aceştia, 150.000 au fost în Germania; peste 50.000 în Austria; peste 30.000 la bulgari; peste 10.000 la turci. Din numărul total, au fost repatriați până în prezent aproximativ 125.000; s-a constatat oficial 56.000 de morți; rămâne ca inamicul să ne justifice restul. El va trebui să dea seama de toți aceştia până la ultimul om. Guvernul a luat măsuri pentru aceasta. Prizonierii Români foşti în Armata Austro-Ungară, şi aflați în Italia, Franța şi Anglia, au fost repatriați. Pentru cei aflați în Rusia, s-a trimis o misiune specială şi s-a intervenit pe lângă Comandamentul Aliat din Orient pentru a le înlesni repatrierea lor.

Intendența. Completarea echipamentului armatei. În prezent, căutăm a realiza, fie în străinătate, un stoc de 250.000 rânduri complete de echipament. În atelierele armatei se lucrează, din lână adusă din Ungaria, încă un stoc de 150.000 de rânduri. Chestiunea aceasta este foarte importantă şi Ministerul se ocupă îndeaproape de ea, întrucât am fost nevoiți să dăruim ostaşilor ce s-au demobilizat până acum câte un rând de haine – căci acasă ei nu găsesc nimic.

Aprovizionarea armatei. Merge oarecum greu, din cauza speculei neomenoase la care se dedau posesorii de cereale şi alimente. Totuşi, până la organizarea Direcției Generale a Aprovizionării, Ministerul posedă stocul de alimente necesar pentru a face față nevoilor curente.

De îndată ce va lua ființă acest organ, se va proceda la o riguroasă şi minuțioasă statistică pentru a se şti ce avem în fiecare județ. Tot ceea ce va fi necesar armatei, județelor şi comunelor se va împărți prin această Direcție cu regularitate. Secția Intendenței pe lângă Şcoala Superioară de Război. Pe lângă Şcoala Superioară de Război s-a înființat o secție a Intendenței, unde ofițerii din această armă îşi vor întregi cunoştințele, pentru a fi la înălțimea misiunii lor.

Distribuirea surplusului de vite al armatei la populație. Alături de preocupările de căpetenie am căutat să venim şi în ajutorul economiei naționale. Am considerat ca o primă şi sfântă datorie îmbunătățirea soartei celor rămaşi în suferință de pe urma războiului. Ajutoarele imediate ce li s-au dat ca bani, îmbrăcăminte, alimente etc. le-am completat, acum în urmă, prin darea de căruțe, hamuri şi vite. Am distribuit până acum un număr însemnat de animale şi în special boi, în județele Suceava, Putna, Tutova, Covurlui, R.-Sărat, Tulcea, Vlaşca, Teleorman şi Ilfov. Operațiunile sunt în curs, întregul surplus de vite al armatei va trece la populație în cel

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mai scurt timp. Comisiunile întocmite în acest scop şi cu reprezentanţi ai Ministerului de Agricultură, de Interne şi ai populaţiunei şi-au început lucrările. Principiul distribuirei a fost şi este: ajutorarea celor în suferinţă. Toţi cei nevoiaşi – atât cât se va ajunge – vor primi gratuit câte o vacă sau o pereche de boi sau juncani, sau câte cinci oi. Vitele de prăsilă vor trece la Ministerul de Agricultură. Într-un cuvânt, ajutorarea populaţiei, prin Ministerul de Răsboi, s-a făcut şi se va face în cea mai largă măsură.

Muncile agricole. În această direcţie, armata va da cel mai larg concurs. Toate vitele, atât de la trupele operative, cât şi din zona interioară, vor fi puse la dispoziţia populaţiei pentru muncile de primăvară. S-au dat instrucţiuni Comandamentelor de Corp de Armată şi s-au făcut publicaţiuni prin ziare în acest sens. Muncile se vor efectua întâi la obşti şi sate (orfani, văduve, invalizi, femeile mobilizaţilor şi valizii ce nu au vite de muncă), apoi la proprietari şi arendaşi. Programele de lucru s-au alcătuit pe judeţe de Ministerul de Agricultură, prin Comisiuni anume instituite. Vom face toate sforţările ca să intensificăm aceste munci, întrucât numai astfel vom putea ieşi din situaţia grea de azi.

Mulţumind dlui general Răşcanu pentru importantele declaraţiuni ce a binevoit a ni le face ne grăbim a le împărtăşi cititorilor noştri.

[(*Acţiunea Română*) (Presa Capitalei, luni, 22 martie 1920, p. 1-2]

5. 25 martie 1920, Bucureşti, Adoptarea de către Senat a legii privind recunoaşterea ca persoană morală şi juridică a societăţii „Mărăşti"

Senatul, şedinţa de joi, 25 martie 1920

D. General Al. Averescu, preşedintele consiliului de miniştri şi ministru de interne, dă citire următoarelor mesaje regale şi proiecte de legi.

Domnilor senatori,

Pe lângă raportul preşedintelui consiliului Meu de miniştri şi ministru de Stat la departamentul de interne No... Înfăţişându-Mi-se proiectul de lege din iniţiativă parlamentară, relativ la recunoaşterea ca persoană morală şi juridică a societăţii „Mărăşti"[4], votat şi adoptat de Adunarea deputaţilor în şedinţa de la 11 martie 1920. Eu înaintez acest proiect de lege la deliberările domniilor voastre.

Dat în Bucureşti.

Ferdinand

Preşedintele consiliului de miniştri şi ministru de interne, General Al. Averescu

Expunere de motive

Satul Mărăşti, teatrul marei bătălii de la 11 iulie 1917 e complet distrus. În sufletul ostaşilor noştri Mărăştii au devenit un simbol, căci bătălia îi poartă numele; iar după terminarea luptelor, trupele ce au cooperat în această măreaţă izbândă au constituit chiar pe câmpul de luptă „Societatea Mărăşti", care şi-au propus următoarele scopuri:

1. a comemora această bătălie din generaţie în generaţie prin mijloace educative şi instructive pentru populaţie şi tineret;

[4] Societatea „Mărăşeşti" se întemeiase la 26 octombrie/8 noiembrie 1917, la iniţiativa generalului Al. Averescu, invitat împreună cu alţi generali subordonaţi lui la dejunul organizat de regina Maria la Coţofeneşti (Petre Otu, Vasile Popa, *Gheorghe A. Dabija*, *Amintiri din cariera militară 1893-1920*, Editura Militară, Bucureşti, 2020, p. 30-37).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. a reclădi satul Mărăşti, distrus complet astăzi, pe baza unui plan stabilit de comitetul Societății;

3. a clădi în satul reconstruit biserică, şcoală cu bibliotecă, muzeul bătăliei, orfelinat, Casă națională şi bancă cu cooperativă sătească;

4. în fine, a înălța un monument al bătăliei cu un mausoleum, cuprinzând osemintele eroilor căzuți în acea bătălie[5].

Din cauza evenimentelor, Societatea nu a fost încă recunoscută ca persoană morală. Această întârziere a adus mari prejudicii societății, întrucât nu se pot primi donațiuni şi legate şi nici nu se pot contracta angajamentele cerute de diferite lucrări.

Pentru remedierea acestei stări de lucruri şi pentru ca activitatea societății să nu sufere nicio întârziere, subsemnații vă roagă, d-lor deputați, să binevoiți a vota următorul proiect de lege prin care societatea Mărăşti se recunoaşte ca persoană morală şi juridică în baza statutelor aci anexate.

(Urmează numele a 35 de senatori)

Lege

Art. 1. Se recunoaşte Societății „Mărăşti” calitatea de persoană morală şi juridică, în baza statutelor aci anexate, care nu se pot modifica decât cu aprobarea consiliului de miniştri.

Art. 2. Se acordă Societății „Mărăşti” următoarele înlesniri:

a) Scutirea de orice taxe de timbru şi înregistrare ce ar trebui plătite conform legii timbrului;

b) Scutirea de orice taxe fiscale a actelor donatorilor pentru donațiunile făcute societății;

c) Scutirea de taxele poştale interne pentru corespondență, gropuri, scrisori de valoare, telefoane, telegrame, mandate poştale şi orice alte mesagerii ale societății;

d) Scutirea, cu prealabila aprobare a ministerului de lucrări publice, de orice taxe pe căile ferate şi căile de navigațiune ale Statului, a transporturilor de orice fel de obiecte şi mărfuri expediate de Societate sau destinate Societății.

Această lege, dimpreună cu statutele la dânsa anexate s-a votat în Adunarea deputaților în şedința de la 11 martie 1920, şi s-a adoptat cu majoritate de una sută optzeci şi două voturi, contra cinci.

Preşedinte, N. Iorga, Secretar, Teodosie Bârcă

Statutele societății „Mărăşti”

Crearea societății

În amintirea biruinței repurtată de trupele române, în bătălia de la Mărăşti de la 9-17 iulie 1917, se instituie de către ostaşii Armatei 2, chiar pe câmpul de luptă al Mărăştilor, o societate cu numele de *Societatea Mărăşti*.

Scopul societății

Art. 2. Scopul societății Mărăşti este:

a) a perpetua comemorarea acestor zile glorioase ale neamului, din generație în generație, prin mijloace educative pentru populație şi în special pentru tineret;

b) înălțarea unui monument comemorativ;

c) refacerea unei porțiuni din lucrările duşmane;

d) reconstituirea satului Mărăşti.

Constituirea societății

Art. 3. Societatea se constituie din membrii al căror număr poate să fie nelimitat.

[5] Despre reconstruirea satului Mărăşti şi marea ceremonie din 10 iunie 1928 de punere a pietrei fundamentale a mausoleului, vezi Petre Otu şi Vasile Popa, *op.cit*., p. 35, şi Maria, Regina României, *Însemnări zilnice 1928*, traducere Sanda Ileana Racoviceanu, Editura Polirom, Iaşi, 2013, p. 204.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Membrii sunt de trei categorii:

a) Membrii de drept şi fondatori

Toți ostaşii, fără deosebire de grad, care fac sau au făcut parte din trupele sau serviciile Armatei 2 în decursul acestui război.

b) Membrii aderenți

Orice român major, fără deosebire de sex sau profesiune, înscris prin admiterea comitetului diriguitor şi acceptarea preşedintelui de onoare.

c) Membrii onorifici

Acest titlu se conferă numai de către comitetul diriguitor, persoanelor care s-ar învedera a da societății sprijin material şi moral deosebit pentru atingerea scopurilor urmărite de societate.

Excluderi

Art. 4. Dacă unul din membrii societății se va manifesta prin imoralitate, antinaționalism sau dezinteresare completă față de scopurile societății, el va fi exclus din societate prin avertismentul comitetului diriguitor al societății.

Comitetul diriguitor al societății

Art. 5. Societatea Mărăşti se va conduce de către comitetul diriguitor al societății şi care se compune din:

Preşedinte de onoare, general Al. Averescu

Preşedinte activ, general Al. Mărgineanu[6]

Membrii: general Sava Dimitriu, general Dabija Gheorghe, general Alexiu Alex, general Negoescu Gheorghe, general Macri Ion, colonel Calotescu Constantin, colonel Paschevici Corneliu, locotenent-colonel Gheorghiu D., locotenent-colonel Gheorghiu Al., locotenent-colonel Botez M. Gh.

Secretarul comitetului, maior Tătărăscu Ştefan.

Sediul

Art. 6. Sediul societății şi al comitetului diriguitor este la Focşani.

Înlocuirea membrilor retraşi din comitet

Art. 7 În caz că unul din membrii comitetului, dintr-o cauză oarecare de forță majoră, nu ar mai putea figura în comitet, numirea înlocuitorului său se va face în modul următor:

Preşedintele activ al comitetului va propune o listă de membri eligibili preşedintelui de onoare, care desemnează dintre aceştia un număr de trei. Aceşti trei din urmă sunt supuşi votului, urmând a fi ales ca membru cel ce întruneşte majoritatea voturilor.

Preşedintele de onoare poate delega toate prerogativele sale preşedintelui activ al comitetului.

Întrunirea comitetului, modul său de lucru

Art. 8. Comitetul diriguitor al societății se va întruni prin invitațiunea semnată de preşedintele activ ori de câte ori va fi nevoie. Orice hotărâre a comitetului va trebui să aibă majoritatea voturilor membrilor din comitet. Orice hotărâre a comitetului va trebui să fie supusă aprobării preşedintelui de onoare.

Hotărârea astfel admisă în întregime va fi consemnată într-un proces verbal, semnat de preşedintele activ. Procesele-verbale se vor ține la curent într-un registru special de către secretarul comitetului.

---

[6] **Alexandru Mărgineanu** (1871-1930), general, comandantul Diviziei 3 Infanterie în bătălia de la Mărăşti, decorat cu Ordinul *Mihai Viteazul*, clasa a III-a „Pentru destoinicia cu care a condus operațiile diviziei sale în luna iulie 1917". Înalt Decret No. 715 din 18 iulie 1917. A fost cel care a avut de fapt atunci la sfârşitul luptelor inițiativa constituirii societății Mărăşti. A fost înmormântat în mausoleul de la Mărăşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Responsabilitatea juridică a comitetului

Art. 9. Niciun act în legătură cu scopul societății Mărăşti nu poate emana decât de la comitetul diriguitor al societății, singurul care are răspunderea morală a întregii societăți.

Fondul societății

Art. 10. Pentru punerea în execuțiune a scopurilor prevăzute la art. 2 din actualele statute, societatea va dispune de un fond care provine din:

a) contribuțiuni, date benevole de către ofițerii, subofițerii şi soldații din trupele şi serviciile Armatei 2;

b) din contribuțiuni venite din orice parte a neamului românesc.

Suma prevăzută la punctul *a* de mai sus va fi întrebuințată pentru reconstruirea satului Mărăşti, iar suma prevăzută la punctul *b* va fi întrebuințată pentru înălțarea unui monument care să reamintească generațiilor viitoare victoria noastră de la Mărăşti.

Pe viitor fondul Mărăşti se va menține prin mijloace ce se vor hotărî de către comitetul diriguitor.

Administrarea fondului

Art. 11. Administrarea fondului se va face conform prescripțiunilor admise pentru administrarea fondurilor publice.

Fondul societății Mărăşti va fi administrat de către un consiliu de administrație compus din trei membri din comitetul diriguitor şi un casier, numiți de către preşedintele activ al comitetului, cu aprobarea preşedintelui de onoare.

Înfăptuirea scopurilor societății

Art. 12. Pentru înfăptuirea scopurilor societății, prevăzute la art. 2 din actualele statute, se hotărăşte:

a) Prin reconstituirea satului se înțelege reparațiunea caselor avariate şi reclădirea celor distruse în acelaş stil şi pe acelaş loc ca şi cele ce au existat înainte. La efectuarea reconstituirii satului, se vor menține câteva case anume alese, sub stare de ruină. De asemenea şi la celelalte case unde se va putea menține un colț de ruină, el va fi menținut alături de noua clădire;

b) Monumentul se va înălța la cota 536, în cinstea eroilor căzuți, şi va purta inscripțiile comemorative ale bătăliei;

c) Refacerea unei porțiuni din lucrările duşmane trebuie să ia dezvoltarea reală, trebuind a fi consolidate, pentru a se putea menține pe viitor.

Începerea lucrărilor. – Onorariile personalului tehnic

Art. 13. Pe dată ce împrejurările vor permite, comitetul diriguitor va proceda neîntârziat la punerea în execuțiune a lucrărilor. În acest scop el este împuternicit a numi ingineri, arhitecți şi experți necesari. Comitetul diriguitor va avea facultatea să aprobe onorariul reclamat de acest personal tehnic pentru întâmpinarea cheltuielilor.

Consolidarea educațiunii naționale în legătură cu scopurile formulate

Art. 14. Pentru înfăptuirea consolidării educațiunii național-patriotice în legătură cu scopurile societății Mărăşti, se hotărăşte:

a) ridicarea în satul Mărăşti a unei biserici, cu inscripțiile eroilor căzuți în sectorul Mărăşti;

b) clădirea unui local spațios în stil național, în care comitetul diriguitor al societății Mărăşti va strânge o parte din trofeele şi obiectele de curiozitate deosebită cucerite de la duşman în bătălia de la Mărăşti, cu o indicațiune explicativă adnotată pe lângă fiecare obiect de trofeu;

c) comitetul diriguitor va organiza o dată în fiecare an, şi anume în ziua de 11 iulie – ziua atacului de la Mărăşti –, o întrunire generală a tuturor membrilor societății Mărăşti, dându-i caracterul unui pelerinaj către locurile memorabile ale Mărăştilor.

Întrunirea generală va avea loc la Mărăşti.

Se va organiza un program pentru sărbătorirea comemorativă a bătăliei, care se va stabili de către comitetul diriguitor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Buna conservare a lucrărilor

Art. 15. Rămâne în grija comitetului diriguitor al societății a lua măsurile cele mai proprii pentru a se garanta inviolabilitatea şi buna conservare în viitor a lucrărilor executate prin mijloacele societății. În acest scop comitetul va avea facultatea să numească numărul necesar de custozi.

Adunarea generală a societății Mărăşti

Art. 16. Pentru lichidarea gestiunii anuale, pentru justificarea cheltuielilor şi implicit pentru descărcarea comitetului va avea loc o dată pe an la Focşani adunarea generală a societății Mărăşti.

La adunarea generală a societății vor fi convocați:

a) toți membrii societății Mărăşti;

b) comandanții titulari – la epoca convocării – de brigade, divizii şi corp de armată – ai unităților prevăzute în tabela anexată la aceste statute.

Câte o delegație compusă din un ofițer superior, un căpitan, un ofițer subaltern şi două grade inferioare din trupele şi serviciile ce se notează pe tabelul anexat la aceste statute.

Adunarea generală se va ține la data hotărâtă de comitet şi va avea toată valabilitatea, indiferent de numărul membrilor prezenți.

Comitetul față de adunarea generală

Art. 17. La adunarea generală a societății, pe lângă descărcarea gestiunii pe anul financiar trecut, comitetul diriguitor, prin preşedintele activ, va arăta activitatea comitetului pe anul expirat şi va asculta noile propuneri ale membrilor societății.

Societatea Mărăşti persoană morală

Art. 18. Se va solicita de Corpurile legiuitoare ca societatea să fie recunoscută persoană morală.

Aceste statute dimpreună cu legea s-au votat de Adunarea deputaților, în şedința de la 11 martie 1920, şi s-au adoptat cu majoritate de una sută optzeci şi două voturi, contra cinci.

Preşedinte, N. Iorga, Secretar, Teodosie Bârcă

[*Desbaterile Adunării Deputaților*, nr. 46 din 27 martie 1920, p. 655-657 şi *Dezbaterile Senatului*, nr. 24 din 1 august 1920, şedința din 23 iulie 1920, p. 378-380]

6. 11 aprilie 1920, Bucureşti, Decretul de amnistie acordat de regele Ferdinand pentru cei care s-au făcut vinovați de delicte penale şi militare în timpul războiului

Ferdinand I, Prin grația lui Dumnezeu şi voința națională, Rege al României, La toți de față şi viitori, sănătate:

Văzând jurnalul consiliului Nostru de miniştri asupra raportului ministrului Nostru Secretar de Stat la departamentul de război sub No. 487 din 10 aprilie 1920, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare,

Am decretat şi decretăm:

Art. I. Sunt amnistiate, în puterea decretului-lege de față, toate faptele comise de toți cei chemați sub arme sau care au îndeplinit un serviciu în armată pe timpul războiului mondial. Faptele supuse competinței instanțelor penale obişnuite sau militare, fie că pedepsele pronunțate şi executate nu s-au împlinit, fie că faptele se află în curs de instrucțiune sau în curs de judecată, fie că încă până acum infracțiunile nu au fost descoperite, exceptându-se faptele următoare, care nu vor beneficia de amnestie, şi anume:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1. Trădarea, spionajul-ambosajul[7] (art. 197-201, inclusiv din codul justiției militare);

2. Lovirea superiorului (art. 214-216, inclusiv din codul justiției militare);

3. Revolta şi rebeliunea (art. 210 şi 218 din codul justiției militare);

4. Dezertarea în străinătate şi dezertarea la inamic (art. 229 până la 232, inclusiv din codul justiției militare);

5. Dezertare cu complot (art. 234 din codul justiției militare);

6. Jafuri, distrucțiuni şi devastări de edificii (art. 242-246 din codul justiției militare);

7. Omorul cetățeanului la care a fost cuartiruit (art. 249 din codul justiției militare);

8. Fals în materie de administrație militară (art. 250-253 codul justiției militare). Necuprinzându-se în această excepție falsul biletelor de voie şi celor de drum;

9. Necredința în serviciu şi administrația militară (art. 255 din codul justiției militare);

10. Primejduirea siguranței Statului, operațiunilor militare, apărării țării sau înlesnirea operațiunilor militare ale inamicului (art. 52, titlul II ad. din codul justiției militare);

11. Crimele contra siguranței interioare şi exterioare a statului şi atentatul contra Adunării legiuitoare (art. 66-93 inclusiv din codul penal civil);

12. Plăsmuirile şi falsificările (art. 112-139, inclusiv din codul penal civil);

13. Sustragerile de bani publici (art. 140 din codul penal civil);

14. Asociațiunea făcătorilor de rele (art. 213-216, inclusiv din codul penal civil);

15. Omorul şi asasinatul (art 225-234 din codul penal civil);

16. Tâlhăria (art. 317-320, inclusiv din codul penal civil);

17. Crimele care pun în pericol viața mai multor persoane (art. 357-380, inclusiv din codul penal civil);

18. Spionajul pe timp de pace (art. 1-6, inclusiv din legea contra spionajului din 1913).

Precum şi provocațiunea, complicitatea sau tăinuirea unor asemenea fapte.

Art. II. În excepțiile de mai sus nu intră şi prin urmare beneficiază de amnistia din prezentul decret-lege toate faptele săvârşite pe timpul războiului mondial şi sub dominațiunea ungară, austriacă sau rusă până la unirea cu statul român a teritoriilor foste sub dependința acelor dominațiuni şi aceasta fără distingerea între militari şi civili.

Excepțiile prevăzute la punctele 12, 13, 14, 15, 16 de mai sus (şi care excepții) se mențin pentru toți locuitorii din România actuală, ori în ce timp faptele prevăzute de aceste numere s-ar fi comis.

Art. III. Drepturile pecuniare ale părților lezate prin infracțiunile care s-au amnistiat prin acest decret-lege, rămân neatinse şi pot fi urmărite pe cale civilă.

Art. IV. Prin prezentul decret-lege nu se face nicio derogare de la art. 1, lit. *b, c, d* şi *e* din legea poziționii ofițerilor. Cei care prin condamnațiunile lor au pierdut gradul nu-l mai capătă prin această amnestie.

Art. V. De amnistia acordată prin prezentul decret-lege nu pot beneficia militarii care s-au predat de bunăvoie la inamic sau care au rămas de bunăvoie în teritoriul fost vremelnic ocupat de inamic, fără justificarea legitimă şi ale căror cauze se cercetează de comisiunea întocmită de ministerul de război prin decizia ministerială No. 90/920.

Art. VI. Sunt reabilitați toți cei care condamnați de instanțele penale militare, pe timpul războiului mondial, li s-au suspendat pedepsele conform înaltului decret No. 1045/917, chiar dacă nu au dat nicio dovadă individuală de vitejie sau în urma suspendării pedepselor lor au fost trimişi în alte servicii decât cele ale frontului.

Art. VII. Dezertorii şi nesupuşii care nu sunt arestați sau încă nu s-au prezentat la corpurile sau serviciile lor trebuie să se prezinte până la 1 iulie 1920, ca să poată beneficia de amnistia acordată prin prezentul decret-lege.

[7] A ambosa – a fixa, a lega o navă de proră şi de pupă, astfel încât să nu-şi mai poată schimba poziția.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Art. VIII. Miniştrii noştri secretari de stat la departamentele de război şi justiție sunt însărcinați cu executarea prezentului decret-lege.

Dat în Bucureşti, la 9 aprilie 1920.

Ferdinand

Ministru de război, General de brigadă Ion Răşcanu

Ministru de justiție, M.B. Cantacuzino

No. 1547

Raportul d-lui ministru de război către M. S. Regele

Sire,

Realizarea idealului nostru național fiind un fapt în mare parte îndeplinit prin vitejia ostaşilor noştri, sub înțeleapta Voastră conducere, şi pacea fiind pe punctul de a fi asigurată, credem că este echitabil şi în interesul unei înalte considerațiuni de Stat să se ierte cea mai mare parte din infracțiunile comise pe timpul războiului mondial de către toți cei chemați sub arme sau care au îndeplinit un serviciu în armată pe timpul acestui război, precum şi de către cetățenii țărilor surori alipite care au contravenit legilor Statelor sub care erau subjugați, în credința că servesc cauza neamului. Sunt totuşi fapte care, prin gravitatea lor excepțională, primejduiesc totdeauna siguranța statului sau zdruncină disciplina în armată şi ordinea în interior, precum ar fi: trădarea, spionajul, înțelegerile cu inamicul cu scop de a-i favoriza întreprinderile sale, lovirea superiorului etc., asemenea fapte nu se pot ierta fără a se atinge sentimentul național şi memoria eroilor noştri morți pentru înfăptuirea României Mari. Cu acest prilej credem că este cazul să se reabiliteze şi toți condamnații cărora li s-a suspendat executarea pedepsei, care, chiar dacă nu ar fi putut satisface, pe deplin, cerințele din înaltul decret No. 1.054 din 1917, totuşi au dat dovadă de reculegere completă nemaiavând a li se imputa nimic după prima lor rătăcire. Păstrând datina strămoşească, când de sfintele sărbători ale Paştelor se iertau cei rătăciți şi conformându-mă simțimântelor Maiestății Voastre, a cărei inimă îngăduitoare pentru cei greşiți n-a rămas niciodată nemişcată, când s-a făcut apel la generozitatea ei. De comun acord cu d. ministru de la departamentul justiției, fiind autorizați de consiliul de miniştri cu jurnalul No. 880-920, viu cu cel mai profund respect a supune Maiestății Voastre spre semnare alăturatul decret-lege, prin care se amnestiază parte din infractorii de pe timpul războiului mondial.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, Al Maiestății Voastre, preaplecat şi preasupus servitor, ministru de război, general de brigadă Ion Răşcanu

1920, aprilie 9, No. 487

[*Monitorul Oficial*, joi, 15 aprilie 1920, p. 580]

7. Mai 1920, Raportul Diviziei 13 către Corpul 3 Armată, Propunerile privind modul de organizare şi dotare a unităților de infanterie cu mijloace tehnice de telegrafie, artileristică, subunități de cavalerie ş.a.

La ordinul D-vs no. 261 din 25 aprilie 1920, urmat după ordinul Marelui Stat Major 454, am onoarea a raporta că, analizând propunerile făcute relativ la organizarea infanteriei, am găsit că lucrarea Brigăzii 26 Infanterie este cea mai bine studiată. Pentru artilerie, lipsindu-ne Regimentul de tunuri şi Brigada, am însărcinat cu studiul acestei lucrări pe Regimentul 23/3 Obuziere. Pentru Pionierii pe care-i avem detaşați la Corpul 1 Armată, am cerut comandantului de batalion a ne trimite lucrarea care însă n-a sosit încă. Din studiul acestor lucrări mă fixez la următoarele puncte:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I. 1. Batalionul de infanterie trebuie să cuprindă:

a) Un pluton de legătură.

b) Un pluton stat-major (depozit) care va cuprinde personalul serviciilor administrative şi de stare civilă sub comanda unui ofiţer de administraţie care să facă administraţia batalionului. Acesta va fi ajutat de plutonierii-majori ai companiilor sau elevi de admnistraţie, pentru ca comandantul de companie să fie lăsat liber de a-şi vedea numai de partea tehnică şi educativă. Până în prezent starea civilă era concentrată la regiment, unde casierul nu putea face toate serviciile cum trebuie, din care actele celor morţi şi dispăruţi sunt în regulă.

c) Patru companii de infanterie încadrate conform procentului de regulament.

d) O companie de mitraliere a 4 plutoane. Ca proporţie, mitraliera, fiind considerată ca un spor de fonduri (de luptător) pe linia de luptă, trebuie a se tinde la mărirea numărului cât mai mult. Pe viitor ar trebui să avem la fiecare companie de mitralieră câte 12 piese (3 piese de pluton).

2. Regimentul va trebui să cuprindă:

a) Una companie de stat-major (depozit) în care să compteze secretarii, conducătorii de la trăsurile trenului regimentar, ordonanţele ofiţerilor de la statul-major al regimentului şi muzica care este necesar a se prevedea şi la Regimentele de la 80.

b) Una companie tehnică compusă din: Un pluton de legătură (transmiţători de ordine, agenţi de legătură, semnalizatori optici şi observatori); Un pluton. O echipă (grupă) pionieri sub comanda unui sergent specialist (o echipă – grupă – de poduri uşoare; o echipă – grupă – telefonişti; o echipă – grupă – telegrafişti); Un pluton compus din cele două secţii aruncătoare de mine cu grenade sau gaze (4 piese); o baterie (4 piese) tunuri uşoare de 53 mm.

c) Una companie mitralieră de poziţie 12 piese pusă sub ordinele directe ale Comandamentului de regiment.

d) Trei batalioane compuse cum s-a arătat la punctul 1.

Crearea de companii tehnice este motivată de nevoia de a se avea specialişti formaţi din timp de pace şi a nu se recurge în ultimul moment la unităţile din corp pentru a le lua oameni, dezorganizându-le astfel. Pentru aceasta este nevoie începând de la companie să se stabilească tabela de efectiv întocmită în mod amănunţit pe specialităţi şi însărcinări în unitate, care nu trebuie să sufere modificări decât în cazul cu totul excepţionale şi datorită numai împrejurărilor speciale în care vor fi chemate să lupte acele unităţi.

Armamentul şi muniţiuni. Este necesar ca arma soldatului să fie de calibru mic din cauza specialităţilor balistice şi pentru a se putea purta un număr cât mai mare de cartuşe la luptători. Sub acest raport arma md. 1893 ar corespunde acestor cerinţe, iar numărul de 160 cartuşe prevăzut este suficient. La arma md. 1907-1915 care este mai grea şi al cărui încărcător poartă un număr de 3 cartuşe în loc de 5, cred că numărul de 120 cartuşe asupra trăgătorului să fie suficient. Grenada. Se vor distribui câte 8 de fiecare puşcaş grenadier, iar pentru transportul lor trebuie să se prevadă o căruţă de fiecare companie spre a se evita pierderile de material provenit din: evacuări, forţă majoră, rea-voinţă şi accidente. Pentru curăţitorii de tranşee cred că nu e nevoie a li se da cuţite speciale de tranşee, putându-se folosi de baionetele ce au; în schimb unitatea trebuie să aibă revers pentru echipele speciale.

Mijloacele tehnice. Unelte portative trebuie să fie distribuite la fiecare luptător din front. Lopeţile individuale să se dea fiecărui soldat; iar restul uneltelor: târnăcoape, toporaşe, foarfeci pentru tăiat sârma, să se distribuie la gradaţii combatanţi proporţional pe plutoane. Plutonul de legătură de asemenea să aibă uneltele respective pentru orientarea adăposturilor şi distrugerilor necesare. Trupele de agenţi de legătură şi transmiţători de ordine să fie prevăzute cu câte 2 biciclete. Echipa de telefonişti să aibă câte un aparat mic pentru fiecare pluton şi un aparat al comandamentului de companie, în afară de aparatele mici telefonice ce ar fi avut necesar

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

patrulelor de recunoaşteri. La batalion sunt necesare 2 aparate telefonice cu 5 km cablu. La Regiment 4 telefoane cu 10 km cablu. Toate unităţile să fie dotate cu cate 2 lanterne mari şi 2 panouri de legătură cu aviaţia având şi numărul de raclete necesar împrejurărilor.

Trăsuri. Dacă luăm în consideraţie starea drumurilor în general, capacitatea de tracţiune a cailor destinaţi infanteriei şi raportăm acestea la greutatea de încărcare vedem că la trăsura de aprovizionare trebuie să se încarce: hrana proaspătă pe zi şi bucătăriile în număr de 7, ceea ce depăşeşte cu mult greutatea de încărcare medie a unei trăsuri în campanie (350-500 kg), greutate ce provoacă deteriorarea grabnică a trăsurei şi ruinarea animalelor de tracţiune. Pentru această consideraţie propun a se dota compania cu două trăsuri de aprovizionare spre a se repartiza greutatea ce transportă şi eventual servind şi la transportul armelor şi efectelor celor căzuţi. La regiment trenul regimentar să fie prevăzut pentru aprovizionare cu un convoi de patru auto-camioane (2 pentru serviciul aprovizionării, unul muniţiuni şi unul materiale diverse), desfiinţând trăsurile de hrană regimentare. Este nevoie şi de o camionetă sanitară pentru evacuarea răniţilor. Pentru transportul grenadelor, ele neavând loc la cheson, este nevoie a se prevedea la fiecare unitate câte o trăsură cu doi cai. Pe lângă chesoanele de muniţiuni şi ambulanţe să se prevadă câte un samar pentru cazurile când aceste trăsuri nu pot înainta.

3. Brigada

Astăzi, Brigada este numai o treaptă intermediară între trupe şi marile unităţi pentru înlesnirea dispoziţiunilor de luptă în timp de război şi pentru supravegherea pregătirii de război în timp de pace. Sunt însă cazuri când natura teatrului de operaţii reclamă unităţi tactice (arme combinate) sau chiar strategice, cu un efectiv mai mic (exemplu: război de munte). În asemenea cazuri brigadierii vor putea fi însărcinaţi să comande trupele tactice ale invaziei formate în raport cu situaţiunea, trupe ce vor cuprinde mai multe arme (avangardă, grupul atacului de... etc.) deci, comandamentul brigăzii va trebui să cuprindă, pe lângă comandament şi organe de stat-major, şi de transnitere a ordinelor. În conscinţă, în cazul când brigada de infanterie se va mai menţine ca unitate de luptă, gruparea organizată ar fi:

A. Comandamentul compus din: a) general sau colonel comandant cu adjunctul său (căpitan); b) Serviciul de stat-major, având 3 birouri: 1. Biroul Operaţiunilor, sub conducerea unui ofiţer superior de stat-major; 2. Biroul de informaţiuni şi contrainformaţiuni, sub conducerea unui locotenent adjutant şi secretarii necesari; 3. Biroul Adjutanturei, sub conducerea adjutantului brigăzii.

B. Trupe: 2 regimente de infanterie constituite cum s-a arătat la punctul 2.

C. Servicii: Una secţie telefonică (2 grupe) necesare posturilor schimburilor şi controlul liniilor, condusă de ofiţer şi dotată cu cel puţin 5 aparate telefonice. Călăreţi necesari ca agenţi de legătură daţi de Divizie la necesitate. Trei motociclete împreună cu restul de personal cai şi trăsuri arătate în tabela m.s.a.

II. Artileria. Pentru constituirea grabnică a unităţilor de artilerie, mă unesc cu propunerile făcute în rapoarte la ce se alătură cu următoarele excepţiuni: Este de preferat ca Divizionul de obuziere să fie constituit ca şi Divizionul de tunuri (3 baterii), deoarece cred că Divizionul pe 2 baterii are o forţă prea slabă.

a) Secţia de conservatori prevăzută la brigadă s-a trecut la Divizie la dispoziţia Comandamentului Artileriei Divizionare, care este şi Comandamentul Brigăzii de Artilerie.

b) Una ambulanţă divizionară a 3 secţii şi o infanterie de cai.

c) Una coloană de brancardieri. Aceste 2 din urmă servicii pot satisface trebuinţelor de a da prima îngrijire şi evacua răniţi dintr-o luptă.

d) Una coloană de subsistenţă. Pe lângă hrana ce se dă la trupă se mai dau la această coloană încă trei zile de hrană (1 zi hrană de rezervă şi 2 zile hrană ordinară), cantitatea necesară pe durata crizelor strategice (ruperea relaţiunilor cu serviciile armatei).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

e) Un detaşament jandarmi pedeştri pentru serviciul de pază fix (apropiat) al Comandamentului.

Pentru toate aceste servicii ce intră în compunerea organică a Diviziei pe picior de război este necesar să se prevadă din timp de pace un miez compus din cadre şi trupe necesare pentru pregătirea personalului, păstrarea materialului şi executarea mobilizării. De asemenea, este necesar ca tot materialul, inclusiv trăsurile şi armamentul, să se găsească asupra unității. Întreg personalul serviciilor auxiliare (chiar şi cel sanitar) trebuie să fie prevăzut cu mijloace de apărare (armă sau revolver).

D. Formațiuni de etape (formațiunile liniei)

a) Un divizion coloane de muniținni etape, cu organizație identică cu a divizionului din linia 1.

b) Un spital mobil, compus în secții de spital având încă următoarele anexe: 1 secție automobile port brancardiere; 1 coloană pentru reaprovizionarea materialului sanitar; 1 secție brancarde de rezervă.

c) Un depozit mobil cu o bucătărie de campanie.

d) Una coloană de subsistență etape.

E. Formațiuni de marş:

a) Regimentul de marş compus din 4 batalioane corespunzând celor 4 regimente de infanterie ale Diviziei;

b) Două companii de vânători de marş corespunzătoare celor 2 batalioane ale regimentului de vânători. Ambele aceste unități vor forma Controlul de Instrucție Divizionar, care asigură sosirea repede şi metodică a personalului de înlocuire la corpurile de trupă;

c) Un grup de artilerie de marş, compus din atâtea baterii cu efectiv redus câte divizioane cuprind cele 2 regimente de artilerie;

d) Un pluton de cavalerie de marş. Aceste din urmă 2 unități în războiul din 1916-1918 s-au întrunit pe armată la Centrul de Instrucție al Armatei. Pentru a fi însă în imediată apropiere a Diviziei s-ar putea ca şi aceste unități să fie întrunite la Centrul de Instrucției Divizionar.

e) Un pluton de pionieri din fiecare companie care se instruieşte la parcul de geniu la Diviziei.

Comandantul Diviziei 13, General...

Şef de Stat Major, Colonel...

[Arhivele Militare Române, rola 6.802, cadrele 1306-1310]

***8.* 13 mai 1920, Bucureşti, Avansările la gradul de general de divizie şi respectiv la gradul de general de brigadă, din mai 1920, în care se poate vedea numărul mare de colonei care au primit gradul de general de brigadă la 1 septembrie 1917**

Înaintări. Aprobat, Ferdinand

Tabel – Generalii de brigadă admişi la comanda de divizie
pe anul 1919-1920

1. Domoşneanu Gheorghe, general de brigadă de la 1 august 1912
2. Anastasiu I. Ioan, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
3. Mihăiescu Ilie, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
4. Ştefănescu Ştefan, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
5. Macri Ioan, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
6. Glodeanu Dumitru, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

7. Mironescu A. Gheorghe, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
8. Răşcanu Ioan, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
9. Scărişoreanu Romulus, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
10. Pap Dănilă, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
11. Olteanu Marcel, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
12. Lişcu Toma, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
13. Leca Aristide, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
14. Şerbescu Constantin, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
15. Constantinescu Stan, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
16. Dumitrescu Constantin, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
17. Darvari Mihail, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
18. Mircescu Ludovic, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
19. Tomescu Grigore, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
20. Davidoglu Cleante, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
21. Alexiu Alexandru, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
22. Găvănescu Constantin, general de brigadă de la 1 septemvrie 1917
[23.] Hanzu Alexandru, general de brigadă de la 1 noemvrie 1918
Ministru de război,
General de brigadă Ion Răşcanu
No. 4.862
1920, Mai 13
(*Monitorul Oastei*, No. 41 din 11 august 1920, p. 1909-1910)

Cercetând *Anuarul armatei 1920-1921*, constatăm că la 1 aprilie 1917 au primit gradul de general de brigadă următorii colonei:

1. Zadic Iacob; 2. Rujinski Nicolae; 3. Ionescu E. Marin; 4. Cihoscki Henric; 5. Ghinescu Ioan; 6. Mărgineanu Alexandru; 7. Popescu I. Ioan; 8. Broşteanu Ernest; 9. Angelescu Paul; 10. Traian Moşoiu; 11. Mihail D. Ştefan (cu I.D. No. 489 din 27 mai 1917); 12. Rudeanu Vasile; 13. Schina Mihail; 14. Vlădescu Ioan; 15. Andriescu D. Gheorghe – medic general de brigadă

La gradul de medic general

1. Medic colonel Buță Ioan; 2. Medic colonel Vicol Nicolae.

La 1 septembrie 1917 au primit gradul de general de brigadă următorii colonei:

1. Dimitriu Sava; 2. Petcuş Leonida; 3. Jitianu Ioan; 4. Arion Broon [Brown]; 5. Mihăescu Nicolae; 6. Anastasiu Ioan; 7. Mătăsaru Sculy; 8. Vernescu Ioan; 9. Scărlătescu Gheorghe; 10. Holban Ştefan; 11. Constantinidi Alexandru; 12. Mihăescu Ilie; 13. Bârsescu Ioan; 14. Ştefănescu Ştefan; 15. Macri Ioan; 16. Rusescu Gheorghe; 17. Mironescu Demostene; 18. Glodeanu Dimitrie; 19. Stambulescu Gh.; 20. Mironescu Gheorghe; 21. Teodorescu Alexandru; 22. Gheorghian Ioan; 23. Papană Ioan; 24. Răşcanu Ioan; 25. Scărişoreanu Romulus; 26. Olteanu Marcel; 27. Lişcu Toma; 28. Eremia Gheorghe; 29. Leca Aristide; 30. Şerbescu Constantin; 31. Neculcea Constantin; 32. Constantinescu Stan; 33. Bădescu Bucur; 34. Dumitrescu Constantin; 35. Darvari Mihail; 36. Mircescu Ludovig; 37. Tomescu Grigore; 38. Tomoroveanu Alexandru; 39. Davidoglu Cleante; 40. Botez Mircea – *Serviciul Remontei*; 41. Polizu Alexandru; 42. Alexiu Alexandru; 43. Găvănescul Constantin; 44. Nicoleanu Eracle; 45. Boboc Constantin – *Comandantul Pieței Bucureşti*; 46. Leonte State – Intendent general de brigadă; 47. Potârcă Iacob – medic general de brigadă; 48. Papp Dănilă, primit ulterior din armata austro-ungară.

La 10 mai 1918 au primit gradul de general de brigadă următorii colonei:

1. Cihoscki Alexandru; 2. Dejoianu Ioan; 3. Popovici Dumitru; 4. Panaitescu Ştefan; 5. Gorschi Alexandru; 6. Epure Traian

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Conform art. 74 din Legea de înaintare:

7. Lucescu Eugeniu; 8. Pavelescu Ioan; 9. Burileanu Ştefan

La 1 noiembrie 1918 au primit gradul de general de brigadă următorii colonei:

1. Nicolescu Dimitrie (după revenirea din prizonierat); 2. Văitoianu Alexandru (după revenirea din prizonierat); 3. Nedeianu Marin; 4. Rîşcanu Constantin; 5. Frim Constantin (după întoarcerea din prizonierat); 6. Condeescu Nicolae; 7. Tăut Teodor (după întoarcerea din prizonierat); 8. Gherghiceanu M. Gheorghe; 9. Gherescu Leblez Anton; 10. Negru Atanasie; 11. Sachelarie Dimitrie; 12. Negoescu I. Gheorghe; 13. Munteanu Alexandru (după întoarcerea din prizonierat); 14. Mandrin Petre – intendent general de brigadă; 15. Hanzu Alexandru – primit din Armata Austro-Ungară în Armata Română cu vechimea şi gradul de Gen. brig. la 1. XI. 1918.

La 1 decembrie 1918 au primit gradul de general de brigadă următorii colonei:

1. Damian Petcu; 2. Şeinescu Radu (după întoarcerea din prizonierat).

În fine, la 1 aprilie 1919 s-au acordat următoarele avansări la gradul de general:

La gradul de general de divizie

1. Zadic Iacob; 2. Rujinski Nicolae; 3. Ionescu E. Marin; 4. Cihoscki Henri; 5. Ghinescu Ioan; 6. Mărgineanu Alexandru; 7. Popescu I. Ioan; 8. Broşteanu Ernest; 9. Angelescu Paul; 10. Traian Moşoiu.

Conform art. 74 din legea de înaintare:

11. Mihail D. Ştefan.

La gradul de general de brigadă:

1. Paşalega Dimitrie; 2. Botea Gheorghe; 3. Macarovici Vasile; 4. Teodorescu Constantin; 5. Daschevici Ioan; 6. Florescu Mihail; 7. Gherculescu Dumitru; 8. Dragu Constantin; 9. Ionescu Mihail; 10. Pirici Teodoru; 11. Amza St. Constantin[8]; 12. Samsonovici Nicolae.

[*Anuarul armatei 1920-1921*, p. 9-11]

9. 15 mai 1920, Bucureşti, Decretul regelui Ferdinand de înființare a Comitetului tehnic al materialului de război

I. D. No. 2.240 din 15 mai 1920

Ferdinand I, Prin grația lui Dumnezeu şi voința națională Rege al României,

La toți de față şi viitori sănătate: Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la departamentul de război sub No. 1.180 din 14 mai 1920,

Am decretat şi decretăm:

Art. I. Se aprobă de Noi următorul decret privitor la înființarea „Comitetului tehnic al materialului de război”:

Art. II. Comitetul tehnic al materialului de război se compune din:

a) Şeful marelui stat-major, preşedinte;

b) Toți inspectorii tehnici de arme;

c) Directorul direcției XI tehnice, membri;

d) Primul subşef de stat-major general, ca secretar.

Pentru materialele serviciilor: sanitar, aeronautic, intendență etc., se vor chema şi inspectorii tehnici respectivi.

Art. III. Acest comitet se va convoca de către marele stat-major, având următoarele atribuțiuni:

[8] Cunoscut în istorie sub numele de Constantin Ştefănescu Amza (1875-1964).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a) Să examineze şi să refereze asupra materialelor şi mijloacelor tehnice cu care trebuieşte dotată armata, după ce toate aceste chestiuni au fost studiate de direcţia XI tehnică din ministerul de război;

b) Să dea în studiul Direcţiei 11 tehnice toate chestiunile de materiale şi mijloace tehnice pe care le va socoti ca necesare armatei.

Procesele-verbale încheiate de comitet se vor supune spre aprobare ministerului de război.

Art. IV. Ministrul Nostru secretar de Stat la departamentul de război este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentului decret.

Dat în Bucureşti, la 15 mai 1920.

Ferdinand

Ministru de război, General de brigadă Ion Răşcanu

Raportul d-lui ministru de război către M.S. Regele

Sire,

Cu cel mai profund respect rog pe Maiestatea Voastră să binevoiască a aproba şi semna alăturatul proiect de decret privitor la înfiinţarea unui „Comitet tehnic al materialelor de război", comitet care să examineze şi să refereze asupra materialelor şi mijloacelor tehnice cu care trebuie să se doteze armata după ce aceste chestiuni au fost studiate de Direcţia 11 tehnică din ministerul de război.

Motivul care ne-a determinat a întocmi acest proiect de decret este că războiul modern devenind din ce în ce mai ştiinţific şi întrebuind toate mijloacele tehnice date de ştiinţele aplicate armata trebuie să adopte cu chibzuială şi la vreme toate materialele şi produsele industriei ţinând seamă de învăţămintele trase din războiul trecut.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, al Maiestăţii Voastre prea plecat şi prea supus servitor, ministru de război, general de brigadă Ion Răşcanu

Şeful marelui stat-major al armatei, general de corp de armată Christescu

1920, mai 14

[*Monitorul Oastei*, No. 39 din 21 iulie 1920, p. 1869-1870]

10. 10 iunie 1920, Bucureşti, Decretul regelui Ferdinand privind înfiinţarea Direcţiei 11 tehnice din cadrul Ministerului de Război pentru ţinerea la curent cu toate progresele ştiinţei şi cu invenţiunile moderne cu privire la arme, muniţiuni şi oricare alte instrumente de luptă

I. D. No. 2.502 din 10 iunie 1920[9]

Ferdinand I, prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională Rege al României,

La toţi de faţă şi viitori sănătate:

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la departamentul de război sub No. 249 din 9 iunie 1920, am decretat şi decretăm:

Art. I. Se aprobă de noi, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare, ca în legea de organizare a ministerului de război să se introducă următoarele modificări:

a) La finele art. 1 astfel cum acest articol a fost modificat prin decretul-lege No. 1.579/919 publicat în *Monitorul Oficial* No. 9 din 27 aprilie 1919, se adugă aliniatul următor:

„Direcţia 11 tehnică".

[9] Se găseşte publicat şi în *Monitorul Oficial* No. 66 din 25 iunie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

b) La finele art. 4, astfel cum acest articol a fost modificat prin decretul-lege No. 65/919, publicat în *Monitorul Oficial* No. 230 din 10 ianuarie 1919, se adaugă aliniatele următoare:

„Direcția XI tehnică

Ținerea la curent cu toate progresele ştiinței şi cu invențiunile moderne cu privire la arme, muniții şi oricare alte instrumente de luptă.

Studiul şi prevederea sistemelor de arme de luptă şi celorlalte materiale de război, stabilirea planurilor de execuție şi a caietelor de sarcini pentru fabricarea acestor materiale în țară sau străinătate, precum şi recepționarea lor.

Studiul dezvoltării industriale a țării interesând nevoile apărării naționale şi prevederea măsurilor necesare pentru organizarea şi îndrumarea acestei industrii, în vederea satisfacerii trebuințelor armatei şi, în special, a fabricării armamentului în țară, precum şi pregătirea mobilizării acestei industrii în vederea războiului. Este organul de control tehnic al ministerului de război asupra oricărei lucrări.”

Art. II. Personalul acestei direcții şi atribuțiunile sale se fixează prin regulamentul de mai jos:

Regulament pentru organizarea şi funcționarea Direcției 11 tehnică din Ministerul de război

Art. 1. Direcția 11 tehnică are misiunea de a se ține la curent cu toate progresele ştiinței şi invențiunile moderne, care pot determina crearea de noi mijloace de luptă; de a studia şi a avea numai ea singură dreptul să propună ministerului de război sistemele de arme de luptă şi celelalte materiale de război, cu care să fie prevăzută armata, pentru a fi în orice moment la înălțimea ultimelor progrese tehnice şi perfecționări ce se pot atinge, stabilind planurile de execuție şi caietele de sarcini respective pentru confecționarea lor în țară sau străinătate, precum de asemenea de a stabili prin trageri de poligon tablele de tragere ale tuturor armelor şi gurilor de foc; de a servi în mod obligatoriu pentru ministerul de război, ca organ direct şi unic al acestuia, la cercetarea chestiunilor tehnice, la executarea experiențelor respective, la recepționarea tuturor materialelor de război şi la controlul întrebuințării lor; de a urmări întreaga dezvoltare industrială a țării, a căreia producție interesează nevoile apărării naționale şi a propune măsurile de luat pentru completarea, organizarea sistematică şi îndrumarea rațională de dat acestei industrii, în vederea satisfacerii trebuințelor armatei şi în special a fabricațiunii armamentului la noi în țară; de a pregăti mobilizarea acestei industrii din punctul de vedere al utilizării întregii ei capacități de lucru pe timp de război.

Art. 2. Direcția 11 tehnică lucrează în strânsă legătură cu marele stat-major general al armatei, precum şi cu toate direcțiile şi serviciile ministerului de război, pentru studiile referitoare la armele de luptă şi celelalte materiale de război.

Rezultatul studiilor se supun discuției şi avizului comitetului consultativ al Direcției 11 tehnică la şedințele căruia vor lua parte şi delegați din partea direcțiunilor şi serviciilor armatei pe care îi interesează.

Art. 3. Procesele-verbale încheiate de comitetul consultativ al Direcției 11 tehnică, aşa după cum s-a arătat la art. 2 şi învestite cu aprobarea ministerială, determină punerea în imediată aplicare a concluziunilor formulate prin ele.

Art. 4. Direcția 11 tehnică este organul de control tehnic al Ministerului de Război. Orice lucrare tehnică, fie ea chiar desăvârşită de către celelalte organe ale Ministerului de Război, va trebui trimisă şi Direcției 11 tehnică pentru a studia şi da avizul, ca în urmă să poată dobândi sancțiunea pentru punerea ei în aplicare.

Art. 5. Direcția 11 tehnică va fi condusă de un general de divizie sau brigadă, înaintat pe baza art. 74 ca director superior; un general de brigadă sau colonel de infanterie ca director, un inginer-şef diriginte, având următoarea organizare:

[…]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Laborator de analize şi încercări

Se va organiza ulterior după decizia ministerială.

Laboratorul va poseda toate cele necesare pentru facerea analizelor de tot felul de substanţe utilizate în arta războiului, ca pulberi, explosive etc., şi a tot felul de produse industriale care interesează armata. De asemenea, va poseda toate instrumentele necesare încercărilor mecanice de resistenţe de materiale. Ca personal principal de conducere: un inginer director de laborator, doi ingineri subdirectori.

Poligon de trageri şi experienţe

Se va organiza ulterior prin decizie ministerială. Poligonul va trebui să fie plan lung, cel puţin de 15 km şi lat de cel puţin 1 km.

El va fi înzestrat cu toate cele necesare pentru determinarea regimului de tragere a armelor şi gurilor de foc, a stabilirii tablelor de tragere respective şi altor experienţe similare.

Va dispune de câte un model de fiecare armă şi gură de foc în serviciul armatei.

Ca personal principal de conducere: un maior de artilerie, director de poligon, un căpitan de artilerie şi un căpitan de infanterie, subdirector.

Art. 6. Comitetul consultativ al Direcţiei 11 tehnică se compune din: director superior ca preşedinte, directorul, inginerul diriginte, şeful secţiei I, şeful secţiei II şi câte un inginer de la fiecare secţie ca membri.

Art. 7. Această direcţie va funcţiona pentru restul chestiunilor, conform prescripţiunilor regulamentului de funcţionare a ministrului de război.

Art. III. Ministrul nostru secretar de stat la departamentul de război este însărcinat cu executarea decretului de faţă.

Dat în Bucureşti, la 10 iunie 1920

Ferdinand

Ministru de război

General de brigadă Ion Răşcanu

Raportul d-lui ministru de război către M.S. Regele

Sire,

Autorizat de consiliul de miniştri prin jurnalul cu No. 1304 din 1920, cu cel mai profund respect rog pe Maiestatea Voastră să binevoiască a semna alăturatul proiect de decret prin care, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare, se introduc unele modificări la art. 1 şi 4 din legea organizării Ministerului de Război şi în regulamentul acestei legi.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, Al Maiestăţii Voastre preaplecat şi preasupus servitor, Ministru de Război, General de brigadă Ion Răşcanu

No. 249, 1920, 9 iunie

[*Monitorul Oastei*, No. 36, 1920, iulie 8, p. 114-119]

11. 4 iulie 1920, Bucureşti, Cuvântarea regelui Ferdinand la solemnitatea depunerii jurământului de către recruţii din Basarabia şi Bucovina

Pe platoul Cotroceni a avut loc solemnitatea depunerii jurământului recruţilor basarabeni şi bucovineni. Cu această ocazie M.S. Regele a rostit următoarea cuvântare:

„Dragi ostaşi din ţinuturile basarabene şi bucovinene, iarăşi alipite la patria-Mumă! Cu vie mulţumire către Dumnezeu Atotputernicul care ne-a condus braţul ca să înfăptuim ceea ce de veacuri era dorul fiecărei inimi româneşti, oriunde bătea ea, şi cu mare bucurie vă găsesc azi aici, în ziua de sărbătoare, în care prin jurământ v-aţi legat pentru apărarea Patriei şi a Tronului în faţa lui Dumnezeu şi a acestor Drapele, care au condus oştirile noastre ca să vă scape pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

voi de o stăpânire care nu era românească şi să vă aducă iarăşi la sânul Mamei care este România Mare! Când v-aţi legat prin jurământul acesta cu inima şi trupul către Ţară, aţi intrat într-o nouă familie, care este brava oştire românească. Zi mare şi frumoasă este când prin depunerea jurământului soldatul intră în familia mare a fraţilor ostaşi români, căci de aci înainte el este adevărat ostaş român, bucurându-se de toate drepturile şi trebuind a face faţă la toate datoriile. Şi care sunt aceste îndatoriri? Să fiţi fraţi de inimă ca şi de sânge; să fiţi gata să apăraţi aceea ce este mai scump: Căminul vostru, Ţara şi Patria voastră, Regele şi Dinastia voastră şi toate acestea din toate puterile şi cu tot sângele vostru. Gândiţi-vă întotdeauna că sus în Ceruri este un ochiu părintesc, care vă priveşte în orice clipă; gândiţi-vă ca să nu păşiţi greşit şi să apucaţi drumul cinstei şi al datoriei, ca orice bun ostaş român. Atunci veţi căpăta nu numai încrederea, dar şi iubirea şefilor voştri, care vă vor primi şi vă vor îngriji ca pe copiii lor, căci oştirea română este o familie mare, care are legături tari şi sfinte între membri ei, legături constatate în cursul războiului naţional şi care constau ca toţi să se jertfească pentru unul, unul pentru toţi şi toţi la rândul lor pentru Patria iubită. Venirea voastră în Capitala României întregite mai formează şi cheagul cel mai puternic pentru unirea de veci a tuturor ţărilor româneşti. Prin serviciul ce-l faceţi aici în vechile şi glorioasele regimente, înfăptuiţi şi mai trainic unirea sacră, care cuprinde pe toţi fiii României Mari, în interiorul aceloraşi hotare şi sub acelaşi acoperământ. Cu nădejde mă uit la voi şi am convingerea că voi găsi în voi, astăzi şi în viitor, ostaşi buni şi vrednici care cu credinţă nestrămutată şi cu jertfa vieţii lor îşi vor servi Ţara şi Patria românească!”

Cele din urmă cuvinte ale cuvântării M.S. Regelui au fost acoperite cu nesfârşite urale izbucnite din piepturile tuturor celor de faţă.

[Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 2, p. 421]

***12*. 15 iulie 1920, Bucureşti, Ordinul de zi pe armată al ministrului de război, generalul Ion Răşcanu, în care se cere fiecărui corp de armată omagierea nominală a ofiţerilor căzuţi la datorie în Războiul de Întregire la fiecare regiment în ziua în care era serbat patronul spiritual al regimentului respectiv**

Ordin de zi pe armată

Unirea la Patria-Mumă a ţinuturilor româneşti de la răsărit şi apus, înfăptuirea deci a României în hotarele ei istorice şi asigurarea unui viitor strălucit neamului nostru, a cerut sacrificii mari, dureroase, a cerut jertfa vieţii a sute de mii de fii ai ţării. Dacă în sufletele noastre ale tuturora sunt pentru totdeauna adânc săpate numele celor morţi pentru ţară; dacă orice clipă care ne reaminteşte timpurile mari ce trăim e legată de recunoaşterea sacrificiului sublim al celor dispăruţi, acelaşi lucru însă poate să se petreacă în sufletul generaţiilor tinere, generaţii ce nu au putut lua parte la lupta neamului decât cu sufletul, generaţii care abia acum sau în viitor vor fi chemate la marea şcoală a naţiunii, Armata. De aceea, venind la corpuri, viitoarele generaţii să găsească recunoştinţa noastră către marii morţi ai Patriei ridicate la înălţimea unui simbol care să constituie un exemplu şi stimulent a noi eroisme de care cândva, odată, neamul nostru va avea din nou nevoie pentru a concretiza marile avânturi sufleteşti ale neamului, avânturi pregătite de mii de ani de suferinţe şi neclintită credinţă pentru a învedera prin numărul morţilor însuşi rezultatul muncii fiecărui corp şi serviciu al armatei, întru formarea contingentelor de oşteni ce s-au perindat în fiecare, în decursul timpului, dispunem următoarele:

1. La toate comandamentele, serviciile şi corpurile de trupă se vor înfiinţa *tablouri de onoare* de morţi în războiul de întregire, tablouri ce se vor afişa în sălile de onoare ale corpurilor de trupă şi şcoli, iar la comandamente în biurourile şefilor de stat-major.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. La fiecare corp de trupă, de *ziua patronului regimentului* în programul festiv, să se prevadă şi apelul sub arme.

În acest apel se vor citi şi numele tuturor ofiţerilor trupei morţi sau dispăruţi (morţi în captivitate etc.) în războiul de întregirea neamului, fiecare fiind trecut la subunitatea unde a contat (statul-major al regimentului, batalionului, compania etc).

La fiecare nume citit, şeful subunităţii va răspunde „Mort pentru Patrie". Acelaşi lucru se va face la şcolile militare, adânc pătrunşi de recunoştinţa ce o datorăm celor ce cu preţul trupului lor ne-au întregit neamul. Ministerul speră că comandamentele, serviciile şi corpurile de trupă îşi vor face un punct de onoare din traducerea în fapt a acestei recunoştinţe.

Ministru de război, general de brigadă Ion Răşcanu

No. 6.751, 1920, iulie 15

[*Monitorul Oastei*, No. 41, 14 august 1920, p. 1936-1937]

13. 22 iulie 1920, Bucureşti, Înaltul Decret nr. 3071 referitor la avansările la gradul de general de brigadă

I. D. No. 3.071 din 22 iulie 1920

Ferdinand I, Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională Rege al României,

La toţi de faţă şi viitori sănătate: asupra raportului ministrului nostru secretar de stat la departamentul de război sub No. 14.832 din 22 iulie 1920.

Am decretat şi decretăm:

Art. I. Se înaintează la gradul de general de brigadă:

A) Pe ziua de 1 aprilie 1919, colonelii:

Paşalega Dumitru, comandantul Brigăzii 1 Artilerie;

Botea Gheorghe, comandantul Brigăzii 11 infanterie;

Teodorescu Const., comandantul Brigăzii de specialităţi;

Macarovici Vasile, comandantul Brigăzii 3 Artilerie;

Daschievici Ioan, comandantul Brigăzii 7 Călăraşi;

Florescu Mihail, comandantul Brigăzii 19 Infanterie;

Gherculescu Dumitru, comandantul Brigăzii 28 Infanterie;

Dragu Constantin, comandantul Brigăzii 34 Infanterie (de la Direcţia 11 tehnică);

Ionescu Mihail, de la marele stat-major;

Pirici Teodor, comandantul Brigăzii 2 Vânători;

Ştefănescu Amza Const., secretarul general al Ministerului de Război;

Samsonovici Nicolae, de la marele stat-major.

B) La gradul de veterinar general de brigadă, veterinarul colonel:

Stavrescu Petre, de la Direcţia 6 sanitară.

C) La gradul de general de brigadă în corpul jandarmerie, colonelul:

Racoviţă Mihail, comandantul Brigăzii 1 jandarmi.

Art. II. Ministrul nostru secretar de stat la departamentul de război este însărcinat cu executarea decretului de faţă.

Dat în Bucureşti, la 22 iulie 1920

Ferdinand

Ministru de război, General de brigadă Ion Răşcanu

[*Monitorul Oastei*, No. 41 din 11 august 1920, p. 1910-1911]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***14.* 31 iulie 1920, Bucureşti, Votarea de către Adunarea deputaților a legii pentru cinstirea eroilor căzuți**

Şedința de sâmbătă, 31 iulie 1920. D. Apostol Zamfir, raportor, dă citire următorului raport şi proiect de lege.

Expunere de motive pentru proiectul de lege „cinstirea eroilor căzuți”

Prin sângele vărsat cu dărnicie, prin suferințele şi prin jertfa conştientă a sute de mii de ostaşi ai neamului nostru, s-a consolidat, aproape în hotarele sale istorice, poporul românesc, într-un stat mare ca întindere şi puternic ca energie națională. La fel cu toți cei care au contribuit la ridicarea Patriei, la fel cu toți cei ce supraviețuiesc generației de jertfă, morții îşi au drepturile lor. Ei nu cer lacrimile noastre; pretind însă în schimb, în mod imperios, recunoaşterea sacrificiului lor sublim şi ridicarea lui la înălțimea unui simbol, care să constituie exemplul şi stimulentul a noi eroisme de care va avea nevoie completa consolidare şi viitorul neamului nostru. Prima dintre datoriile pe care le avem față de aceşti eroi ai neamului este să le îngrijim mormintele, înfrumusețându-le aşa încât prin ele să dăm grai celor ce dorm înăuntru, spre a vorbi generațiilor viitoare despre vitejia fără seamăn şi noblețea de simțuri a întregului neam românesc.

În acest scop a luat ființă „Societatea mormintele eroilor căzuți în război”, recunoscută ca persoană morală prin înaltul decret-lege No. 4.106 din 12 septemvrie 1919. Pentru împlinirea scopului ei creştinesc şi umanitar, Societatea este chemată să cerceteze cu respect toate locurile pe care s-a desfăşurat tragedia războiului nostru şi cu pietate va da oricărui mormânt sub care doarme un erou, sfințenia şi prestigiul cuvenite unui altar al durerii şi al gloriei naționale.

În al doilea rând, un popor care a reprezentat întotdeauna, în această parte a Europei, principiile de drept şi civilizație ale Romei eterne este dator să-şi cristalizeze marile avânturi sufleteşti, pe care le-a pregătit 2000 de ani de suferințe, de credință neclintită şi de luptă pentru afirmarea geniului latin, spre a le proiecta în viitor, nu numai sub formă de morminte, dar şi de opere artistice, ca mausolee, edificii comemorative etc., care să fie cea mai justă expresie a energiei naționale. În fața acestor morminte, înaintea acestor temple veni-va tinerimea viitorului, în orice moment greu pentru țară, spre a primi cuvântul de ordine şi aci va învăța, mai mult ca oriunde, drumul de urmat, pentru ca neamul nostru să merite, ca şi în trecut, conducerea morală a popoarelor ce ne înconjoară, rol care constituie însuşi principiul existenței noastre ca popor latin la porțile Orientului.

Pentru împlinirea scopului sublim ce şi l-a asumat, Societatea are nevoie de fonduri, şi pentru ca această operă națională să nu se găsească în situația de a trăi prin caritate publică, s-a alcătuit proiectul de lege pe care am onoare a-l supune aprobării Corpurilor legiuitoare. Prin o serie de măsuri cuprinse în legea de față, se impune un program de activitate al societății şi se indică metodele legale pentru procurarea de fonduri, prin anumite taxe şi contribuțiuni, care ating în particular persoanele cu dare de mână şi diferitele întreprinderi.

Ministru de război, general de brigadă Ion Răşcanu

Domnilor deputați,

Comitetul delegaților de secțiuni, compus din: D. Sturza R.C., pentru secțiunea II; D. General Gh. Cantacuzino, pentru secțiunea III; Preotul Grigorescu U., pentru secțiunea IV; D. Breştin Iosif, pentru secțiunea V; D. Imbroane Avram, pentru secțiunea VI; D. Slăvescu Virgil, pentru secțiunea VII, şi Subsemnatul, Apostol Zamfir[10], pentru secțiunea I, întrunindu-se

[10] Căpitanul Apostol Zamfir a fost grav rănit la 2/15 octombrie 1916, fiindu-i amputat un picior. Vezi articolul scris de el însuşi în Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*. Vol I. *Cum s-a făcut unirea*, Oradea, 1938, p. 87-93.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în ziua de 31 iulie a.c., sub preşedinţia d-lui General Gh. Cantacuzino[11], a luat în cercetare proiectul de lege pentru cinstirea memoriei eroilor căzuţi; văzând şi expunerea de motive ce însoţeşte acest proiect de lege, l-a admis cu adăugirea următorului aliniat la finele art. 3: „Lista combatanţilor morţi în campania 1916-1919, extrasă din Cartea de aur, va fi afişată în sala şcoalei comunale spre a fi o pildă vie generaţiunilor tinere".

Domnilor deputaţi,

Atât tradiţia strămoşească a cinstirii morţilor, cât şi imperativul categoric al existenţii şi consolidării poporului român în graniţele lui etnice, statornicite în acest război prin sforţările întregii naţiuni şi mai ales prin jertfa sublimă a peste 800.000 morţi, ne impune o datorie sacră de pietate faţă de memoria morţilor din război. Căzând în lupta acerbă pentru apărarea pământului patriei cotropite de duşmani, în lupta de liberare a neamului, ei au murit cu credinţa neclintită a înfăptuirii idealului visat şi nădăjduit de generaţiile a multe sute de ani. Astăzi, aceşti fii aleşi ai provinciilor româneşti, într-o frăţie eternă, se odihnesc laolaltă cu tovarăşii de luptă şi cu asupritorii de ieri, sub brazda scobită de obuze şi udată de sânge a câmpiei şi munţilor României. Nu îi turburăm dar... Altare uitate, altare neştiute, altare neîngrijite! Pe aceste locuri sfinte, monumente ale vitejiei şi jerfei, patrimoniul generaţiilor viitoare, trebuie să crească floarea recunoştinţii şi aducerii-aminte. Să nu le acopere buruiana uitării... „Societatea mormintele eroilor", ce s-a înfiinţat şi va trăi prin acest proiect de lege, şi-a luat asupra-şi nobila sarcină de a îngriji şi înfrumuseţa mormintele vitejilor, icoane înălţătoare, şcoala desăvârşită şi sanctuar de reculegere pentru cei care vor veni, care trebuie să păstreze întreagă şi neştirbită moştenirea ce ei ne-au lăsat-o. Pentru aceste motive, comitetul delegaţilor prin subsemnatul, vă roagă, d-lor deputaţi, să binevoiţi a-i da aprobarea d-voastre.

Raportor, Apostol Zamfir

Proiect de lege pentru „cinstirea eroilor căzuţi"

Art. 1. Pentru cinstirea memoriei eroilor noştri morţi pentru Patrie, se va construi la Bucureşti un edificiu comemorativ al războiului de unitate naţională, cuprinzând un cenotaf al eroilor, deasupra căruia va fi depusă „Cartea de Aur", conţinând numele tuturor eroilor morţi pentru Patrie. Admis.

Se vor ridica de asemenea monumente comemorative în toate localităţile unde s-au desfăşurat actele de eroism ale neamului, monumente ce vor avea o amploare deosebită după importanţa luptelor ce au avut loc în acele regiuni. Admis.

Se vor efectua lucrări pentru construirea, întreţinerea în bună stare şi înfrumuseţarea mormintelor şi cimitirelor eroilor noştri, atât în ţară cât şi în străinătate. Admis.

Aceste lucrări şi construcţii se vor face prin îngrijirea „Societăţii Mormintele Eroilor căzuţi în război" şi sub direcţiunea Ministerului de Război. Admis.

Art. 2. Comemorarea eroilor căzuţi în război se va face în fiecare an, în ziua Înălţării Domnului. Admis.

Această zi, decretată ca sărbătoare naţională, va fi serbată în toate comunele ţării printr-un parastas, prin procesiuni şi serbări cu caracter naţional, după un program stabilit de Societate, la care vor lua parte toate instituţiile de stat şi particulari. Admis.

Art. 3. Se va depune în fiecare comună un registru numit „Cartea de Aur", ca şi cel de la art. 1, în care se va înscrie:

---

[11] **Gheorghe Cantacuzino „Grănicerul"** (1869-1937), sublocotenent în 1892, a fost angajat în 1899 ca profesor de gimnastică al prinţului Carol. La izbucnirea Războiului de Întregire era comandant al regimentului de grăniceri de la punctul de frontieră Predeal. S-a distins prin curajul său neobişnuit, fiind decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul". Ulterior, a fost numit administrator al spitalelor civile şi a fost ales deputat de Vâlcea din partea Partidului Poporului, şi deputat de Tulcea, din partea Partidului Conservator-Progresist (1922 şi 1926). Din 1930, membru marcant al Gărzii de Fier, din 10 decembrie preşedinte de onoare al partidului „Totul pentru Ţară."

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a) Numele tuturor combatanților şi necombatanților morți în campania 1916-1919, care s-au născut sau au locuit în acea comună. Admis.

b) Numele tuturor cetățenilor care au murit din cauza actelor de violență comise de duşmani, ei fiind în exercițiul funcțiunii lor sau făcându-şi datoria de cetățeni. Admis.

Această „Carte de Aur” se va păstra în localul primăriilor, în sala de onoare, şi va fi la dispoziția locuitorilor. Admis.

Pentru românii morți în străinătate, această „Carte de Aur” va fi depusă la legațiunea română.

Modificare a comitetului delegaților: *Lista combatanților morți în campania 1916-1919, extrasă din Cartea de aur, va fi afişată în sala şcoalei comunale spre a fi o pildă vie generațiunilor tinere.*

Art. 4. Familiilor celor morți în timpul şi din cauza războiului li se vor decerne o diplomă specială, ce va fi instituită conform I.D. No. 735 din 19 iulie 1919.

Dreptul de a primi şi moşteni această diplomă se fixează astfel: soția, copiii în ordinea vârstei, părinții şi frații în ordinea vârstei. Admis.

Art. 5. Întreagă această operă de înaltă recunoştință națională va fi adusă la îndeplinire prin „Societatea Mormintele Eroilor căzuți în război” de sub Înalta ocrotire a M.S. Regina. Admis.

Art. 6. Fondurile acestei societăți, pe lângă cele prevăzute de statutele ce însoțesc înaltul decret No. 4.106 din 12 septemvrie 1919, se vor aduna din:

a) Subvențiunile acordate de către stat, subvențiuni al căror cuantum va fi stabilit anual de Consiliul de miniştri;

b) Din cota de 10% a timbrului de asistență, înființat prin art. 39 din legea pentru organizarea Ministerului Muncii şi Ocrotirilor Sociale, astfel cum a fost modificat prin decretul-lege No. 2.538 din 1920. Admis.

Acest timbru se va putea spori, pe cale de regulament, de către ministerul muncii şi ocrotirilor sociale, pentru articole de lux, la o taxă progresivă de 1, 2, 3, 4, şi 5 lei la sută, iar pentru unele articole de întrebuințare curentă la o taxă proporțională 1%. Admis.

c) Din donațiuni şi legate. Admis

Art. 7. Teatrul Național va ceda în folosul societății 2% din taxa de 12% ce se încasează conform înaltului decret No. 99 din ianuarie 1919. Admis.

Ministru de război, General de brigadă Ion Răşcanu

Raportor, Apostol Zamfir

[...]

Se pune la vot proiectul de lege în total cu bile şi rezultatul scrutinului este: Votanți 103, Majoritate regulamentară 90, bile albe 103

D.R. Ioanițescu, vicepreşedintele Adunării: Adunarea a adoptat proiectul de lege în unanimitate.

[*Desbaterile Adunării Deputaților*, nr. 35 din 8 august 1920, p. 633 -636 şi 639]

15. 31 iulie 1920, Bucureşti, Expunerea de motive prezentată în Camera Deputaților pentru proiectul de lege privind cinstirea memoriei eroinei naționale Ecaterina Teodoroiu

Şedința de sâmbătă, 31 iulie 1920. D. V. Slăvescu are cuvântul pentru a ceti proiectul de lege pentru cinstirea eroinei noastre Ecaterina Teodoroiu. Se dă cetire următorului proiect de lege:

Expunere de motive pentru proiectul de lege: Monumentul, Coliba şi Institutul de Fete Sublocotenent-fecioara „Ecaterina Teodoroiu”

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Domnilor deputați,

I. Războiul cel mare nu l-a purtat atât armata, cât națiunea întreagă, națiunea armată, din punct de vedere tehnic, sufletesc, moral şi național; bărbatul ostaş ca şi femeia română, femeia ostaş, laolaltă în războiul care a consolidat hotarele istorice ale neamului românesc, au adus nu numai suferințe şi jertfe, dar au vărsat sângele cu dărnicie pe altarul Patriei. E îndeobşte necontestat că dreptul morților trebuie cercetat şi împlinit cu sfințenie, ca şi întreaga mângâiere a familiilor lor. Mai presus de oricari din aceşti morți şi familiile lor, se desprinde luminoasă şi sfântă *fecioara eroină* sublocotenent Ecaterina Teodoroiu şi familia ei. Urmaşe demnă şi strălucită pilduire a patriotismului femeii române, Ecaterina Teodoroiu, fecioara din Vădeni-Gorj, şi-a făcut nu numai datoria de a alina şi îngriji suferințele celor răniți şi bolnavi pe front, laolaltă apoi cu ei, cot la cot, cu arma în mână, pururea de veghe în tranşee, s-a avântat la asalt, din cotă în cotă, în fruntea plutonului ce comanda. Voluntară de război, fecioara, începând din Valea Jiului şi până în Moldova, urmează cu credință şi vitejie, lupta sângeroasă, în prima linie, în focul mistuitor ce nu alege, ci culege. La Muncelu steaua-simbol, de înalt patriotism, lovită în inimă de glonțul vrăjmaş, apune în toiul luptei celei mari. Un monument comemorativ se va ridica în oraşul Târgu Jiu pentru eroii căzuți în Valea Jiului, drept mărturie a vitejiei şi patriotismului ostaşilor care au dăruit neamului nostru „Victoria de la Jiu", niciodată însă el nu va putea constata măreția acestor acte naționale istorice, decât numai unit cu simbolul statuie al fecioarei eroine, jertfă din zilele românismului, o religiune națională.

II. A cinsti însă morții nu înseamnă numai a le cerceta şi îngriji mormintele ori numai a le ridica mausolee şi monumente comemorative oricât ele ar constitui pilduiri şi stimulente ale unor noi eroizme. Oricât piatra, bronzul sau troița strămoşească vor da grai din graiul nostru celor ce se odihnesc în pământul Patriei, ele nu vor putea vorbi generațiilor viitoare mai bine decât prin opera pozitivă, creatoare, concretă a înzestrării şi întemeierii lăcaşelor de educațiune şi cultură națională, în tezaurul cărora să vibreze zi cu zi şi an de an refrângerea [răsfrângerea] reală a sentimentelor ca şi a nevoilor obşteşti. Nu suntem numai debitorii idealişti şi artistici ai memoriei celor morți, cât trebuie să fim creatorii în acte reale şi pozitive ai cinstirei faptelor lor, ai simțimintelor ce i-au călăuzit pe ei; le suntem ipotecați moraliceşte, sufleteşte şi național, şi orice ipotecă, oricât ar sta în domeniul abstract al doctrinei, mai presus de orice, ea impune în mod necesar o garanție concretă şi reală. Numai astfel se aşază pe temelii sănătoase şi înrâuritoare viitorul neamului românesc. Un prim institut de asemenea categorie, un institut de fete pentru educațiunea şi cultura fizică, sufletească şi națională, a tinerelor vlăstare feminine, care să poarte numele fecioarei eroine, va fi cea dintâi brazdă trasă pe acest ogor (aplauze).

III. O situațiune cu totul excepțională, dureroasă pe de o parte, înălțătoare pe de alta, ne-o oferă coliba în care s-a născut fecioara. Mama care a purtat la sânul ei pe Ecaterina, căzută la Muncelul, pe Neculai, căzut la Buliga, şi pe Vasile, dispărut de război; tatăl eroinei, un bătrân orb şi bolnav, fratele şi surorile ei, rămaşi în viață, trăiesc în cea mai mare mizerie, într-o colibă cu două încăperi, o vatră mică de casă ce cade în ruină, niciun pogon de pământ de muncă, nicio vită în bătătură. Modesta avere a părinților a fost aproape toată jertfită, după îndemnul şi stăruința fecioarei, pentru studiile ei şcolare profesionale, în nădejdea ca la rându-i să susțină întreaga familie. Pentru aceste motive, şi pentru că aceste lucrări: Monumentul, coliba şi Institutul de Fete să nu-şi mai dăinuiască viața prin caritatea publică ce se drămuieşte uneori în mod supărător, am alcătuit proiectul de lege pe care am onoare a-l supune Corpurilor legiuitoare (aplauze).

Legea cuprinde şi modalitățile de procurarea fondurilor necesare, precum şi programul de activitate al tuturor societăților din inițiativă particulară, ca şi obolul individual ce s-a alcătuit şi lucrează în acest scop.

V. Slăvescu, deputat de Gorj; V.V. Haneş, deputat de Dâmbovița: Vintilă Georoceanu, deputat de Olt; Tache Slăvescu, N.P. Tomovici Plopşor, deputat de Gorj; N.G. Papacostea, I. Ciotor, V. Potârcă, deputat de Dolj; A. Ghițescu, deputat de Teleorman; C. Brăescu, Dr.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

N. Imbroane, G. Pleşoianu, deputat de Vâlcea; P. Vuruclas, I. Lungu, N. Muzicescu, Tilică Ioanid, G. Vercescu, ş.a.

Dlor deputaţi, voi citi numai cele patru articole care sunt scurte, rugându-vă ca să admiteţi urgenţa pentru acest proiect (citeşte articolele).

Proiect de lege pentru Monumentul, Coliba şi Institutul de Fete Sublocotenent „Ecaterina Teodoroiu”

Art. 1. Pentru cinstirea memoriei Fecioarei Eroina Ecaterina Teodoroiu, care a murit vitejeşte pentru Patrie, se va ridica în oraşul Tg.-Jiu un monument statuie[12], care va face parte integrantă din monumentul comemorativ al „Victoriei de la Jiu”, cuprinzând numele tuturor ofiţerilor căzuţi în luptele victorioase din Valea Jiului, în frunte cu fecioara sublocotenent.

Lucrările de construire, întreţinere şi îngrijire se vor face prin „Societatea Mormintele Eroilor căzuţi în război” şi sub direcţiunea ministerului de război.

Art. 2. Comemorarea Fecioarei Eroină se va face în fiecare an în ziua de 14 octomvrie, Sf. Paraschiva, ziua victoriei de la Jiu[13]. Corpul Fecioarei va fi ridicat de la Muncelu şi înhumat sub monumentul comemorativ[14].

Toate comunele şi şcolile ţării vor sărbători această zi prin serbări şcolare, cu caracter naţional şi educativ. Un parastas şi o procesiune naţională vor avea loc în comuna Vădeni, judeţul Gorj, locul de naştere al Eroinei.

Art. 3. Coliba din comuna Vădeni, judeţul Gorj, în care s-a născut Fecioara, va fi reparată şi întreţinută în mod permanent, împreună cu locul de casă, consacrându-se acest modest şi umil locaş, drept loc istoric[15].

Familiei Eroinei, în schimb, i se va construi o altă casă, în aceeaşi comună, şi i se va acorda în mod gratuit un număr de zece pogoane, împreună cu vitele, uneltele şi necesariile unei modeste gospodării ţărăneşti.

Fratele şi surorile fecioarei rămase în viaţă vor avea dreptul de bursă la şcolile statului, cu întâietate.

Dispoziţiunile legii de faţă nu exclud pensiunea pe care familia o primeşte ca ajutor pentru fratele mort al Eroinei.

Art. 4. Se va întemeia în oraşul Tg.-Jiu un institut de fete pentru educaţiunea şi cultura fizică, sufletească şi naţională a tinerelor vlăstare feminine şi va purta numele „Sublocotenent Fecioara Ecaterina Teodoroiu”[16]. El va fi pus sub directa oblăduire a ministerului cultelor şi

---

[12] Prima statuie a Ecaterinei Teodoroiu a fost inaugurată la 31 mai 1925, la Slatina, operă a sculptorului Dumitru Măţăoanu (1888-1929). Următorul monument va fi ridicat la Brăila în 1928, sculptor Vasile Ionescu-Varo (1887-1966). Va urma cel de la Tişiţa, 1934, sculptor Oscar Han (1891-1976), realizat pe cheltuiala lui Pamfil Şeicaru. Mausoleul Ecaterinei Teodoroiu din Târgu Jiu a fost construit în 1936 după planurile sculptoriţei Miliţa Petraşcu (1892-1976). A urmat monumentul de la Azuga, din 1937, sculptor Ioan Iordănescu (1881-1950). La Târgu Jiu, statuia Ecaterinei Teodoroiu, operă a Iuliei Oniţă (1923-1987) va fi dezvelită la 22 ianuarie 1979, pe bulevardul ce-i poartă numele, vizazi de Şcoala Generală „Ecaterina Teodoroiu”, iar în 1994 se va instala bustul eroinei (sculptor Florin Musta) pe aleea personalităţilor istorice de pe platoul din faţa Mausoleului de la Mărăşeşti.

[13] Este vorba de prima bătălie de pe Valea Jiului, care s-a desfăşurat între 10/23-16/29 octombrie 1916 şi a avut ca rezultat zădărnicirea încercării Armatei 9 germane de forţare a Munţilor Carpaţi prin trecătorile Surduc şi Vâlcan, de către forţele Armatei 1 române comandate iniţial de generalul Constantin Dragalina şi apoi de generalul Nicolae Petala.

[14] Iniţial înmormântată în comuna Fitioneşti din judeţul Putna, osemintele Ecaterinei Teodoroiu au fost strămutate la 9 iunie 1921 la Târgu Jiu, într-un cavou amplasat în centrul oraşului.

[15] Din anul 1938, casa familiei Teodoroiu, construită în 1884, a fost amenajată drept casă memorială „Ecaterina Teodoroiu”. Astăzi, comuna Vădeni este cartier din partea de nord a municipiului Târgu Jiu.

[16] În noiembrie 1921, graţie sprijinului unor personalităţi ale timpului, precum Gh. Tătărescu, C. Angelescu, Traian Lalescu, Vintilă Brătianu şi alţii, a luat fiinţă Şcoala Secundară de Fete din Târgu Jiu. La 11 februarie 1938, prin Decretul Regal nr. 378, acestei şcoli i s-a acordat denumirea Liceul de Fete „Ecaterina Teodoroiu”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

arte frumoase, care va elabora programul întreg spre desăvârşirea scopului. Toate lucrările, construcţiunile, întreţinerea şi îngrijirea atât a colibei, cât şi a institutului de fete rămân în sarcina şi răspunderea directă a acestui minister.

Fiicele văduvelor de război, ale invalizilor, orfanele, precum şi fiicele ostaşilor care s-au purtat vitejeşte pe câmpul de luptă, dar supravieţuiesc războiului, vor fi primite cu întâietate în acest Institut.

Art. 5. Fondurile necesare se vor aduna din:

a) lei 500.000, pe care corpurile legiuitoare vor vota în acest scop;

b) fondul adunat pentru ridicarea unui monument al „Înălţătorului avânt din 1913”[17] în oraşul Tg.-Jiu;

c) fondul ridicării monumentului comemorativ al Eroilor căzuţi în Valea Jiului[18], conform art. 6 şi 7 din legea înfiinţării „Societăţii mormintele Eroilor căzuţi în război”;

d) fondul „Ionel Slăvescu” pentru eroii din Valea Jiului, pus sub auspiciile Băncii Naţionale a României şi întemeiat de d. Virgiliu Slăvescu;

e) fondul „Ecaterina Teodoroiu”, adunat sub îngrijirea şi iniţiativa particulară a d-nei Athena Călugăreanu, Craiova;

f) fondul adunat de către ofiţerii şi trupa Diviziei 11, prin iniţiativa particulară a d-lui general Broşteanu[19];

g) din donaţiuni şi legate;

h) diurna pe o zi a deputaţilor şi senatorilor în sesiunile extraordinară şi ordinară ale anului 1920[20].

Avram Imbroane, Petre Vuruclas, Mişu Protopopescu, P.G. Papacostea, Vercescu Gh. S. Simu, George Pleşoianu, Virgiliu Slăvescu, V.V. Haneş, Vintilă Georoceanu, G. Marich, Constantin Java, Potârcă Virgil, Al. Ghiţescu, Tache Slăvescu şi alţii.

D. D. R. Ioanițescu, vicepreşedinte: D. ministru de război are cuvântul.

D. General Răşcanu, ministru de război: D-lor, îmbrăţişez cu cea mai mare căldură acest inimos proiect de lege şi voi considera ca o sfântă datorie pentru mine a-l realiza, fiind una din primele aplicaţiuni ale legii pentru cinstirea memoriei eroilor pe care d-voastre aţi votat-o azi cu unanimitate şi aţi îmbrăţişat-o cu atâta căldură.

Voci: Urgenţă!

D. D. R. Ioanițescu, vicepreşedinte: D. ministru al muncii are cuvântul.

D. Grigore L. Trancu-Iaşi, ministrul muncii şi ocrotirilor sociale: D-lor deputaţi, graţie d-lui deputat Slăvescu, am putut să vizitez coliba în care trăiesc părinţii Ecaterinei Teodoroiu şi unde a crescut această eroină a neamului nostru şi am fost încă de pe atunci de părere ca să menţinem coliba aşa cum este, cu ferestruicele mici, cu paturile ruinate, în mizeria în care

---

După reforma învăţământului din 1948 şcoala se va numi Liceul de Fete până în anul 1953. Din anul 1953 până în anul 1961, anul contopirii sale cu Liceul „Tudor Vladimirescu”, se va numi Şcoala Medie de Fete. La 29 martie 1970 are loc festivitatea acordării numelui „Ecaterina Teodoroiu” fostei Şcoli Medii nr. 2 ce fiinţa în clădirea Liceului Pedagogic.

[17] Statui ale „Înălţătorului avânt din 1913” s-au ridicat în număr de două: una la Constanţa în aprilie 1916, distrusă în octombrie acelaşi an, în vremea ocupaţiei bulgare, şi alta la Bucureşti, la 22 iunie 1925, operă a sculptorului Emil Wilhelm Becker, aflată astăzi în piaţa Valter Mărăcineanu de lângă Grădina Cişmigiu.

[18] Monumentul comemorativ al celor 800 de eroi căzuţi în toamna lui 1916 în luptele din defileul Jiului s-a ridicat în 2018, este Crucea Eroilor de pe Muntele Straja, judeţul Hunedoara.

[19] **Ernest Broşteanu** (1869-1932), comandant al Diviziei 11 Infanterie (23 decembrie 1916/5 ianuarie 1917-28 octombrie/10 noiembrie 1918), din care făcea parte Regimentul 43/59 de Infanterie în care s-a aflat Ecaterina Teodoroiu.

[20] „În 1926 s-a stabilit ca un deputat sau senator să primească o indemnizaţie de 6000 lei pe lună, la care se adăuga diurna de 500 lei de şedinţă, în timpul sesiunilor.” Cf. Constantin Solomon, Alina Piroşca, *Evoluţia parlamentarismului în România*, în Revista de Filosofie a Academiei de Ştiinţe a Moldovei, nr. 3/2016, p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

se găseşte, pentru ca copiii de astăzi şi de mâine să vină să vadă unde cresc sentimente înalte naţionale şi patriotice (aplauze prelungite).

Să fie bine ştiut, pentru toată lumea, că nu numai în palate luminoase, strălucite cresc sentimente înalte, ci şi acolo jos, unde este depozitul de energie şi de patriotism al poporului nostru (aplauze prelungite).

Punându-se la vot urgenţa, se admite fără discuţiune.

[*Desbaterile Adunării Deputaţilor*, Nr. 35 din 8 august 1920, p. 639-642]

16. Septembrie 1920, Studiu şi propuneri ale Corpului 4 Armată, Serviciul de Stat Major, asupra organizării şi serviciilor pe care trebuie să le îndeplinească un Comandament Teritorial

Prin Ordinul No. 5200, din 6 septembrie, al Marelui Stat Major, s-au înfiinţat Comandamentele Teritoriale, câte unul pentru fiecare Corp de Armată. Scopul înfiinţării este acela de a se despărţi cu totul chestiunile teritoriale de Comandamentele de trupă şi de a se dispune din timp de pace de Comandamente, care să continue conducerea militară a teritoriilor, după deplasarea Comandamentelor operative. Prin organizarea ce s-a dat însă Comandamentelor Teritoriale, nu s-au luat de la Comandamentele operative toate serviciile cu caracter teritorial şi care în timpul războiului continuă a funcţiona pe teritoriu şi alimentează, în diverse moduri, trupele operative. Pentru ca un Comandament Teritorial să corespundă în totul menirii sale, părerea mea este că trebuie completat de pe acum şi cu următoarele servicii:

1) Un serviciu al aprovizionării subzistenţei şi echipamentului. Acest serviciu să aibă în timp de pace atribuţiunea ca sub conducerea Serviciului Intendenţei Corpului de Armată să facă aprovizionarea şi depozitarea subzistenţelor necesare trupelor în timp de pace şi a celor necesare ca stoc de mobilizare. Ca organe ajutătoare, să se prevadă la fiecare cerc de recrutare câte un birou al subzistenţelor. Cercul de Recrutare prin acest birou şi manutanţele de garnizoană, care să depindă direct de el, să aibă sarcina să facă aprovizionamentele necesare, trupelor de pe raza sa. Serviciul de la Comandamentul Teritorial şi Birourile de la Cercurile de Recrutare vor întocmi lucrările pregătitoare, statistici de existentul pe teritoriu în subzistenţe, echipament, postavuri, piele etc., situaţiile de nevoile trupelor, iar în epoca aprovizionărilor vor ţine licitaţii, încheia contracte şi urmări executarea lor. Manutanţele de garnizoană vor depozita şi păstra în depozite de garnizoană şi distribui la trupe subzistentele. Acest sistem de aprovizionare, făcut pe bază de depozitare desigur că va da cele mai bune rezultate, căci un birou de subzistenţă, care are sarcina de a aproviziona trupele şi animalele unui singur judeţ, o va putea face mult mai bine decât Corpul de Armată sau chiar Divizia, pentru mai multe garnizoane. La aceasta va contribui cunoaşterea perfectă a regiunii în care se găseşte, a preţurilor curente şi variaţiunilor lor. Legate de teritoriu şi rămânând pe loc în caz de mobilizare, Comandamentul Teritorial şi Cercurile de Recrutare vor putea, mai bine ca oricine, să facă în timp de pace şi să continue şi după mobilizarea armatei, serviciul aprovizionării. Cu această măsură luată s-ar uşura sarcina Serviciilor de Intendenţă de la Comandament, şi li s-ar da putinţa să se ocupe cu controlul administrativ al corpurilor de trupă şi cu conducerea generală a serviciului de aprovizionamente. Comandamentele de trupe ar fi de asemenea uşurate, căci chestiunile aprovizionamentelor le răpeşte foarte mult timp şi le împiedică de a se ocupa suficient de adevăratele lor atribuţiuni, instruirea şi educarea trupelor pentru război. Ca urmare, acestui fel de organizare a serviciului de aprovizionare, Companiile de subzistenţă, Depozitele Rogionale, de subzistenţă, manutanţele şi depozitele de garnizoană, atelierele de confecţii, şi depozitele de echipament trebuie să fie trecute sub

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ordinele directe ale Comandamentelor Teritoriale, ca unele care sunt strâns legate de teritoriu, şi rămân pe loc şi în timp de război.

2) Un serviciu Sanitar. Astăzi, sub ordinele Comandamentelor de Corp de Armată şi Divizii se găsesc următoarele trupe şi stabilimente sanitare: a) Companiile sanitare; b) Spitalele Militare şi Infirmeriile de Ochi şi de garnizoană; c) Depozitele sanitare; d) Farmaciile de garnizoană. Toate aceste servicii sunt strâns legate de teritoriu şi niciunul din ele nu urmează armata de operaţiuni. În interesul continuării serviciului ele trebuie puse de pe acum sub ordinele Comandamentului Teritorial, sub a cărui autoritate rămân de fapt în timp de război. Pentru buna lor conducere, pe lângă Comandamentele Teritoriale, să se prevadă un serviciu sanitar (un medic şi un farmacist).

3) Un serviciu de Armament şi Muniţiuni. Între atribuţiunile sale, Comandamentele Teritoriale vor avea în timp de război şi sarcina de a alimenta trupele operative cu arme şi muniţiuni. Toate depozitele de armament şi muniţiuni, şi atelierele de reparaţii ale Corpurilor de Armată vor rămâne pe teritoriu pentru a alimenta trupele luptătoare. Este deci bine ca ele să fie chiar organizate şi administrate din timp de pace de Comandamentul Teritorial, care va conduce şi în timp de război. Deosebit, de experienţa războiului a scos în evidenţă necesitatea de a se militariza şi transforma în fabrici de muniţiuni multe din fabricile industriei private. Toate acesta trebuiesc studiate şi organizate din timp, de către organul militar, care va rămâne cu comanda teritoriului, în timpul războiului, adică Comandamentele Teritoriale. Pentru îndeplinirea acestor servicii, Comandamentele Teritoriale este necesar să fie dotate din timp de pace cu un serviciu de Armament şi Muniţiuni.

4) Sub ordinele directe ale Comandamentelor Teritorial cred că trebuie trecute de asemenea:

a) divizioanele de tren, ca unele care rămân pe teritoriu şi trebuie să continue a funcţiona în timp de mobilizare pentru a alimenta cu oameni, căruţe şi animale, convoiurile ce se mobilizează pentru Comandamentele operative;

b) companiile de pompieri şi închisorile militare ca unele ce sunt unităţi pur teritoriale;

c) comenduirile de piaţă.

Astăzi Comenduirile de piaţă, mai ales acelea care nu sunt prevăzute în buget, funcţionează cu personal, ofiţeri şi trupă detaşaţi de la corpurile de trupă din garnizoană. Din cauză că personalul se schimbă des, iar Comenduirile de piaţă se trec de la un corp de trupă la altul, după cum este şi Comandantul Garnizoanei, acest serviciu este foarte slab condus şi nu are o continuitate în mersul său. Cred că locul Comenduirilor de piaţă este la Cercurile de Recrutare. Ele să fie pentru oraşele reşedinţe de trupe, aceea ce sunt în comunele rurale şefii de garnizoană. În sarcina lor pe lângă poliţie militară, în garnizoană să cadă şi controlul populaţiunii militare din garnizoană. Reangajaţii şefi de garnizoană care sunt însărcinaţi cu controlul oamenilor nicăieri nu vor avea un loc mai bun ca la Comenduirile de piaţă. Din punctul de vedere al controlului populaţiei militare, Comenduirile să lucreze sub ordinele Cercurilor de Recrutare, iar din punctul de vedere al poliţiei în garnizoană, să depindă de Comandantul Garnizoanei. În felul acesta, Comenduirile de piaţă şi personalul lor, nemaischimbându-se după dorinţele Comandanţilor de Garnizoană, vor avea continuitate în activitatea lor.

5) Prin această organizare Comandamentele Teritoriale vor avea sub comanda, controlul şi supravegherea lor toate formaţiunile cu caracter teritorial. La rândul lor, aceste Comandamente vor avea pe Comandanţii Cercurilor de Recrutare ca elemente de control şi supraveghere, pentru toate formaţiunile care se găsesc pe raza Cercului de Recrutare respectiv. Cercurile de Recrutare nu vor mai avea deci numai atribuţiuni de recrutare şi rechiziţii, ele vor avea şi atribuţiuni de aprovizionări de tot felul, iar sub supravegherea şi controlul lor se vor găsi toate formaţiunile teritoriale de pe raza lor. În felul acesta, denumirea de cerc de recrutare nu mai este potrivită. Propun să fie schimbată în acela de cerc teritorial sau district militar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În rezumat, cred că Comandamentele Teritoriale a căror existență a fost evidențiată şi de practica războiului şi a căror înființare este un mare pas înainte pentru buna organizare militară de pace şi război, trebuie completate cu următoarele servicii:

a) un serviciu al aprovizionărilor (subzistenței şi echipament), care să fie însărcinat cu statistica existentului pe teritoriu şi cu aprovizionarea trupelor în timp de pace şi război, cu organizarea depozitelor şi conducerea Companiilor de subzistență şi manutanțelor de garnizoană;

b) un serviciu sanitar având controlul şi supravegherea în atribuțiunile sale [ale] companiilor sanitare, spitalelor şi infirmeriilor şi farmaciilor de garnizoană şi organizarea depozitelor sanitare;

c) un serviciu de armament şi muniții însărcinat cu depozitele de arme şi muniții, atelierele de reparații, studiul transformării fabricilor industriei private în fabrici de muniții;

d) sub ordinele Comandamentelor Teritoriale să fie trecute Divizioanele de tren, închisorile militare, pompierii şi Comenduirile de Piață;

e) în exercitarea controlului şi supravegherea Comandamentelor Teritoriale să se folosească de Cercurile de Recrutare (Cercuri teritoriale sau districte militare), care să aibă asemenea atribuțiuni asupra tuturor formațiunilor teritoriale de pe raza lor.

În parte s-au satisfăcut aceste nevoi, prin ordinele date de Marele Stat Major, de a se trece la mobilizare Serviciul Intendenței, Sanitar şi Armament de la Corpul de Armată, Comandamentul Teritorial. Măsura este bună, fără îndoială, dar ar fi mai bine ca aceste servicii să funcționeze, din timp de pace, pe lângă Comandamentele Teritoriale. Afară de aceasta, nici Corpurile de Armată, chiar dacă vor rămâne organe numai de comandament, nu trebuie cu totul lipsite de câte un serviciu, cât de redus, de intendență, sanitar şi armament. Un organ de Comandament de importanța Corpului de Armată trebuie să numere în efectivul său şi aceste servicii, care să facă legătura între Comandament şi trupe, pentru tot ceea ce trebuie să numere în efectivul său şi aceste servicii, care să facă legătură între Comandament şi trupe, pentru tot ceea ce priveşte serviciile respective. Nu se va putea trece deci complet Comandamentelor Teritoriale aceste servicii de la Corpurile de Armată. Este mai bine să se reducă din timp de pace strictul necesar Comandamentului, Serviciile Intendenței, Sanitar şi al Armamentului al Corpul de Armată şi să se doteze Comandamentele Teritoriale cu aceste servicii.

6) Dacă aceste adăogiri nu se mai pot face în buget, propun şi rog să se aprobe ca ele să se dea Comandamentului Teritorial, prin detaşări de la celelalte Comandamente sau servicii. Aşa de exemplu: în cazul special al Corpului 4 Armată s-ar putea face astfel:

a) Serviciul aprovizionării s-ar putea completa cu ofițeri şi trupă luată de la Serviciul Intendenței al Corpului de Armată (Biroul Subzistențelor);

b) Serviciul sanitar, un medic (şi un farmacist) de la Spitalul Corpului de Armată care pe lângă serviciul său la Spital să facă şi pe acela de şef al Serviciului Sanitar, al Comandamentului Teritorial;

c) Pentru Serviciul de Armament şi Muniții s-ar putea utiliza locot. Colonel Stoenescu Niculai din serviciul Comandamentului Pieței Iaşi, care să facă şi acest serviciu pe lângă cel de la Comenduire;

d) Serviciul de aprovizionare la Cercurile de Recrutare s-ar putea îndeplini deocamdată de Biroul rechizițiilor;

e) Serviciul Comenduirilor prin detaşări de la corpurile de trupă din garnizoana respectivă.

Comandantul corpului de armată, General de divizie

Şeful de Stat Major, Colonel

[Arhivele Militare Române, rola 6.802, cadre 1426-1432]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***17.* 1920, Bucureşti, Raportul Marelui Stat Major către Preşedinţia Consiliului de Miniştri despre necesitatea sprijinirii armatei române cu materiale de război produse industrial în ţară, cerându-se avizul Ministerului de Război la construirea fiecărei unităţi industriale**

Am onoarea a vă comunica următoarele:

Războiul a demonstrat că nu poate fi purtat în bune condiţiuni, dacă e lipsit de concursul imediat al industriei puse în serviciul armatei, pentru producerea materialului de război. Din timpul de pace nu se poate fabrica tot materialul de război, pentru război de lungă durată, deoarece unele materiale nu durează timp îndelungat, iar altele suferind schimbare, ne-am găsi la un moment dat cu un material pe de o parte stricat, pe de alta nemaisatisfăcând cerinţelor timpului. Din această cauză ţările occidentale fabrică în timp de pace numai materialul de primă necesitate, luând însă toate măsurile ca la începerea ostilităţilor întreaga industrie să fie transformată pentru producerea materialelor de război.

România fiind la începutul înjghebării unei mari industrii se impune ca să se aibă în vedere pe lângă interesele economice şi interesele generale de apărare ale ţării. Pentru a corespunde acestor cerinţe fabricile trebuiesc aşezate la distanţe mari de frontiere şi la adăpostul obstacolelor, munţi, fluvii etc., astfel ca să nu mai fie expuse nici la distrugerea din primul moment, nici la o evacuare, deci la o stagnare a lucrului. Regiunea care corespunde mai bine condiţiunilor de siguranţă ar fi: Braşov, Trei Scaune, Ciuc, Odorhei, Târnava Mare, Făgăraş şi eventual Valea Siretului. În aceste regiuni trebuiesc canalizate instalările de fabrici şi în legătură cu căile ferate. Regiunea proprie instalării de şantiere pentru fabricarea materialului de comunicaţie fluvială ar fi pe Dunăre, începând de la Cerna-Vodă până la Ismail. Pentru ca aceste propuneri să aibă rezultatele practice mai este nevoie de a face sacrificii, dându-se avantajii la instalare, transport etc. fabricilor ce s-ar crea în folosul armatei.

Pentru motivele mai sus arătate şi în strânsă legătură cu necesităţile războiului, vă rugăm să binevoiţi a aproba ca atunci când se dau autorizaţiuni spre a se înfiinţa fabrici, şantiere, ateliere etc. (în legătură cu produsele armatei) să se ia şi avizul Ministerului de Război (Marele Stat Major). Pe lângă fiecare fabrică, şantier sau atelier mare, înfiinţate în astfel de regiuni, s-ar putea instala câte o secţie, care să producă diferite piese, accesorii sau proiectile necesare armatei, asigurând satisfacerea nevoilor de pace; iar în timp de război să se poată mobiliza şi funcţiona după modelul celor ce au funcţionat în Franţa şi Germania.

Ministru de Război, General,

Şeful Marelui Stat Major, General,

[Arhivele Militare Române, rola 6.802, cadre 1357-1358]

***18.* 1920, Bucureşti, Proiect al Secţiei I din Marele Stat Major de reorganizare a armatei, a serviciilor şi a operaţiunilor militare pe baza noilor principii de organizare militară puse în evidenţă de experienţa ultimului război, pentru fiecare armă în parte: infanteria, cavaleria, artileria, carele de luptă, aeronautica, apărarea antiaeriană şi arma geniului**

Consideraţii generale

Reorganizarea armatei noastre este o necesitate de stat impusă, pe de o parte, de noile principii de organizare militară puse în evidenţă de experienţa ultimului război şi, pe de altă parte, de nevoile militare ale României întregite care pare oarecum obligată, prin situaţia sa generală, ca să se ţină necontenit gata de luptă. Lucrarea de faţă nu are în vedere viitoarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

organizare militară a statului. Evenimentele militare şi politice europene, care s-au desfăşurat în anii din urmă, sunt prea aproape de noi spre a putea fi privite, cu obiectivitatea cerută, din punctul de vedere al iminenței lor asupra viitorului. La aceasta se mai adaugă alte necunoscute peste care nu se poate trece. Astfel, puterea militară ce ne va fi lăsată de tratatele încheiate nu se cunoaşte încă; de asemenea, partea ce va reveni maşinelor de război în viitoarele organizări militare nu se poate încă defini. În armata franceză, circulă deja părerea că pe viitoarele câmpuri de luptă nu se vor mai întâlni luptători cu pieptul deschis şi că infanteria se va găsi, poate, îmbarcată în care blindate. Este aproape sigur, pe de altă parte, că luptele aeriene din ultimul război vor deveni adevărate bătălii cu urmări considerabile pentru mersul războiului. În Anglia, a luat deja ființă un „Minister al Aerului”; în Franța, în Germania chiar (cu toată dezarmarea impusă de aliați), se lucrează în tăcere la perfecționarea maşinilor de război deja întrebuințate şi se caută a se născoci altele. Dar între mutismul viitorului şi organizarea noastră militară din trecut, care se găseşte în ființă, există nevoile prezentului scoase la suprafață de transformările organice aduse marilor armate apusene în decursul ultimului război, transformări de care trebuie să ținem seamă pentru că ele au fost impuse şi consacrate de practica războiului; acesta este scopul şi cadrul celor ce urmează.

Partea I. Gruparea elementelor pentru constituirea micilor unități

I. Infanteria

A. Principii generale de întrebuințare

Gruparea elementelor constitutive ale oricărei arme sau serviciu trebuie să răspundă mai întâi de toate cerințelor câmpului de luptă şi ale războiului, în general. Ultimul război n-a schimbat întru nimic rolul infanteriei în luptă; misiunea ei a rămas necontenit aceea pe care a avut-o în trecut: *cucerirea şi păstrarea terenului*. Mijloacele de acțiune ale infanteriei au rămas de asemenea neschimbate: focul şi mişcarea, urmate de luptă corp la corp, în cazul când apărarea nu va fi părăsit terenul mai înainte ca atacul să fi pătruns în pozițiunile ei. Mişcarea înainte, destinată a duce trupele atacului pe pozițiunile ce trebuiesc să cucerească, izgonind trupele adversare, nu este posibilă, fără pierderi considerabile, împotriva focului unei apărări hotărâte, decât atunci când focul ei va fi înăbuşit cu un foc de distrugere şi de neutralizare, cu mult mai puternic, din partea trupelor care atacă. Acțiunea focului a devenit dar preponderentă şi, de aceea, trebuie să se caute a-i da un maximum de putere, atât prin organizarea cât şi prin instrucțiunea trupelor. În ce priveşte infanteria, maximul de putere al focului său se obține cu arma automatică (mitraliera uşoară sau puşca mitralieră). Pe de altă parte, o armă automatică nu poate acționa cu toată puterea de care este capabilă decât atunci când protecțiunea ei este asigurată pe toate direcțiunile de unde ar putea fi atacată. Arma automatică trebuie să dispună dar: de o echipă de oameni pentru serviciul său (foc, aprovizionare, mişcare, întreținere) şi o echipă de siguranță care trebuie să-i garanteze libertatea de acțiune, ferind-o de orice atac prin surprindere. Instrucțiunea oamenilor din această din urmă echipă trebuie să le permită a înlocui pe camarazii lor din prima echipă. Şi unii şi alții trebuie să aibă, în plus, un armament individual rustic şi de volum mic, pentru a se putea servi de el în orice moment şi orice teren.

B. Organizarea micilor unități de infanterie

După considerațiunile de mai sus şi după experiența dobândită în cursul ultimului război, unitatea elementară a infanteriei este grupul de luptă care cuprinde:

a) pentru serviciul armei automatice (puşcă mitralieră sau mitralieră uşoară) 6 oameni, numiți puşcaşi şi formând o echipă;

b) pentru manevă, protecțiune şi luptă împrejurul armei automatice, 6 oameni armați cu puşca (trăgând acelaşi cartuş ca mitraliera) şi cu grenade de mână sau de armă, numiți grenadieri şi formând o altă echipă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Grupul de luptă va avea deci un total de 12 oameni şi un şef. Grupul de luptă astfel constituit se bucură de o putere de acţiune şi de o autonomie, aşa că compania care n-ar dispune decât de 3-4 grupe de luptă poate să se bată bine, atât în ofensivă şi cât în defensivă. Două sau trei grupe de luptă constituiesc plutonul de luptă, iar patru plutoane de luptă şi un pluton de comandament (circa 35 [de] oameni), cuprinzând secretarii şi diferiţii amploiaţi ai companiei, constituiesc compania cu un efectiv de război de circa 193 [de] oameni. Batalionul va avea: 3 companii, compuse ca mai sus, o companie de mitraliere, un pluton de materiale de însoţire şi un pluton de comandament. Regimentul se va compune din: a) trei batalioane; b) o companie de specialităţi, cuprinzând: pionierii şi lucrătorii de artă, contabilii, serviciul medical, trenul de luptă şi regimentar, meseriaşii, conducătorii şi un pluton de comandament (telefonişti, telegrafişti, semnalizatori, eclerori călări). Eventual, două regimente întrunite constituie o brigadă. Principalele subdiviziuni ale armei rămân cele existente, adică: Infanterie, Vânători şi Vânători de munte. În ce priveşte efectivele de război ale unităţilor de infanterie, ele vor fi aproximativ cele din tabelele No. 1.

II. Cavaleria

A) Principii de întrebuinţare. Organizarea cavaleriei trebuie să caute, ca şi pentru infanterie, a-i da un maximum de putere de foc, fără a-i micşora viteza şi mobilitatea care au rămas calităţile fundamentale ale armei. Puterea de foc se măreşte prin înzestrarea cavaleriei cu un număr convenabil de arme automatice şi cu o artilerie corespunzătoare misiunilor sale. Astfel organizată, cavaleria va fi în stare să lupte ca şi infanteria, având în plus o mare mobilitate şi continuând să rămână: a) un organ de acoperire şi de recunoaştere, înainte de bătălie; b) un instrument esenţial pentru exploatarea succesului, după bătălie. În timpul acestor două faze, cavalerul trebuie să fie în stare să lupte călare contra unei cavalerii care caută sau acceptă acest fel de luptă; contra unei infanterii surprinse sau în panică; contra unei artilerii în marş sau aşezate pe o poziţie expusă. Întreaga tactică a cavaleriei se va sprijini deci pe mobilitate şi pe puterea focului.

B) Organizarea micilor unităţi de cavalerie. Necesitatea, pusă în evidenţă de experienţa războaielor din urmă (începând cu cel sud-african) de a face cavalerie o armă capabilă pentru lupta călare şi, în acelaşi timp, capabilă de a transporta repede şi de a pune în acţiune, de la un punct la altul, mijloace de foc puternice, duce la concluziunea că unitatea elementară de luptă a cavaleriei trebuie să fie plutonul cu un efectiv de circa 37 oameni. Acest efectiv permite într-adevăr:

a) constituirea a 2 grupe de luptă pe jos, similare şi de aceeaşi valoare cu grupele de luptă ale infanteriei, având ca armament o puşcă-mitralieră, puşti sau carabine cu baionetă şi grenade;

b) ţinerea cailor grupului de luptă cu oamenii retraşi, armaţi cu puşcă sau carabină cu baionetă şi instruiţi astfel încât să poată înlocui în orice moment pe camarazii lor din grupul de luptă.

Pentru lupta călare, toţi oamenii plutonului vor avea sabia purtată la şa. Escadronul se va compune din: patru plutoane de luptă a 37 de oameni; un pluton de comandament de circa 39 [de] oameni. Deci escadronul trebuie să aibă ca efectiv de război 187 [de] oameni. Regimentul se va compune, în principiu, din 4 escadroane, un escadron de mitraliere (8 piese) şi va avea în plus: un escadron de specialităţi cuprinzând: pionierii şi lucrătorii de artă, contabilii, trenul de luptă şi regimentar, conductorii şi un pluton de comandament (telegrafişti, telefonişti, semnalizatori etc.). Două sau trei regimente vor forma o brigadă. Cele două subdiviziuni ale armei, roşiori şi călăraşi, pot să rămână cu condiţiunea de a primi aceeaşi organizare. Pentru efectivele de război aproximative a se vedea tabelele No. 2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

III Artileria

A. Principii de întrebuințare. Tunul din zilele noastre, arma de distrugere cea mai puternică, poate varia efectele focului său de la câteva proiectile de recunoaştere până la un adevărat uragan de foc şi de fier destinat să zdrobească tot ce va întâlni, în timpul cel mai scurt. Din proprietatea caracteristică a tunului rezulta că rolul artileriei pe câmpul de luptă este să deschidă calea atacurilor celorlalte arme, mai întâi pregătind aceste atacuri şi apoi sprijinindu-le şi însoțindu-le. Pe lângă o foarte mare putere de foc, artileria trebuie să aibă dar şi o mare mobilitate: mobilitate tactică, pentru a urma pe orice teren şi pe orice timp mişcările celorlalte arme pe câmpul de bătălie; şi mobilitate strategică, pentru a putea merge repede de la un câmp de bătălie la un altul, unde importanța operațiunilor ar cere o concentrare de mijloace. Organizarea artileriei trebuie să-i asigure dar o mare putere de distrugere şi o mare mobilitate. Puterea se asigură prin varietatea materialului (tunuri de diferite calibre, tunuri lungi, tunuri scurte etc.) şi printr-o bună organizare a aprovizionării cu muniții, iar mobilitatea prin perfecționarea mijloacelor de transport. Mijloacele de transport susceptibile de a asigura mobilitatea sunt: tracțiunea hipomobilă, tracțiunea automobilă, cu tractoare sau după tipul carelor de asalt (*à chenille*) şi calea ferată. Tracțiunea hipomobilă asigură mobilitatea artileriei numai în parte: ea nu asigură deplasarea oricărui material pe orice teren, şi pe orice timp, şi de multe ori este insuficientă chiar pentru materialul uşor. Tracțiunea automobilă perfecționată poate să dea artileriei şi mobilitatea tactică şi mobilitatea strategică. În fine, calea ferată trebuieşte rezervată numai pentru mobilitatea strategică şi pentru materialele foarte grele.

B. Organizarea micilor unități de artilerie. Artileria s-a găsit într-o transformare continuă, în cursul ultimului război: ideea simplificării şi unificării calibrelor, care domnea în unele armate (în armata franceză, mai ales) înainte de război, a fost abandonată cu desăvârşire, față cu complexitatea însărcinărilor impuse artileriei pe câmpul de luptă, şi s-a ajuns la o artilerie cu calibre foarte variate. La baza organizării artileriei care se întâlneşte către sfârşitul războiului, găsim subdiviziunile următoare:

a) Artileria uşoară (numită mai înainte artilerie de câmp) având un material de calibru mic (65 mm în munți, 75 mm în câmpie) care permite o tragere repede şi întinsă, de la 4-10.000 m cu un proiectil încărcat cu exploziv, cu gloanțe, cu materii gazogene sau fumigene. Bateria de 4 tunuri şi 12 chesoane este unitatea elementară de luptă a artileriei uşoare. Trei baterii formează un divizion, iar 3-4 divizioane un regiment. La fiecare din unitățile acestea trebuie să se prevadă încă: la baterie: un atelier telefonic; la divizion: un grup de comandament, o secție de transmisiuni (tele-radio) şi eclerori [cercetaşi]; la regiment: un grup de comandament, o secție de transmiuni şi o secție de observație. În ceea ce priveşte tracțiunea, ea trebuie să fie: hipomobilă pentru toată artileria de munte, iar pentru artileria de câmpie în parte hipomobilă şi în parte automobilă. Aprovizionarea în muniții este asigurată de serviciul respectiv al marilor unități din care artileria uşoară face parte. Organizarea artileriei uşoare scurte (obuziere uşoare) se face după aceleaşi norme. Artileria uşoară este cea mai aptă pentru însoțirea atacurilor infanteriei, prin foc şi mişcare.

b) Artileria grea scurtă are tunuri scurte de 155-220 mm care permit tragerea accelerată şi curbă a unui proiectil cu mare încărcătură de explosiv, de materii gazogene sau fumigene, la distanță de 6-15.000 m. Organizarea acestei artilerii este similară cu aceea a artileriei uşoare; totuşi, din cauza mersului operațiunilor care poate reclama la un moment dat sporirea mijloacelor de foc ale unei unități insuficient aprovizionate în muniții, este absolut necesar ca fiecare divizion scurt să aibă şi o coloană de muniții proprie cu tracțiune automobilă. Artileria grea scurtă este arma de distrugere a punctelor organizate defensiv mijlocii.

c) Artileria grea lungă cuprinde tunuri lungi cu un calibru de 105-155 mm care permit tragerea accelerată întinsă a unui proiectil cu încărcătură mijlocie de exploziv, de gloanțe, de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

materii gazogene sau fumigene de la distanța de 10-15.000 m. Organizarea unităților sale este identică cu aceea a unităților de artilerie grea scurtă. Artileria grea scurtă se întrebuințează în special pentru distrugerea artileriei adversare, a instalațiunilor slab protejate sau descoperite şi a personalului.

d) Artileria uşoară specială sau de tranşee cu proiectile grele cuprinde tunuri rustice şi foarte simple similare cu tunul francez 150 T şi 240 T care se mişcă cu brațele şi permit tragerea unui proiectil cu o foarte mare încărcătură de explosiv, de materii gazogene sau fumigene, de la distanța de 1000-2500 m. Această artilerie lucrează pe linia infanteriei şi în strânsă legătură cu ea, de aceea ea se mai numeşte şi artilerie de tranşee. Ea se întrebuințează, aproape exclusiv pentru pregătirea atacurilor de la mică distanță, prin distrugerea organizațiunilor defensive cu caracter permanent. Organizarea acestei artilerii depinde de împrejurările care reclamă întrebuințarea sa; în tot cazul, ea se va constitui în unități de artilerie pe jos, ca artilerie de mare putere. Aprovizionarea în muniții este foarte delicată, căci nu se poate face decât cu brațele şi cu mici cărucioare.

e) Artileria prea de mare putere cuprinde tunuri lungi de calibre superioare celui de 155 mm şi tunuri scurte de calibru egal sau superior celui de 220 mm. Proprietatea caracteristică a acestei artilerii este putința sa de a trimite la distanțe foarte mari (putere de bătaie) un proiectil cu încărcătură de explosiv foarte mare (putere de distrugere). Ea convine pentru toate distrugerile importante, până la 15.000 m şi pentru toate tragerile asupra aglomerațiunilor de trupe sau de materiale inamice, până la distanțele cele mai depărtate. Tunurile cele mai grele ale acestei artilerii nu se pot transporta decât pe apă sau cu calea ferată; pentru cele mai uşoare trebuie să se caute tracțiunea automobilă. Organizarea acestei subdiviziuni se va inspira de indicațiunile date mai sus pentru artileria grea, cu deosebire că tracțiunea hipomobilă fiind aproape exclusă pentru un material aşa de greu se vor constitui numai unități pe jos, regimentele având o compunere omogenă (acelaşi calibru şi sistem de tun) şi destinația de a fi întrebuințate atât în armatele de operațiuni, cât şi în apărarea cetăților şi coastelor. Artileria uşoară specială (de tranşee) va fi înglobată pentru moment în această subdiviziune.

Pentru completarea ideilor asupra organizării artileriei, trebuie să privim chestiunea şi din punctul de vedere al grupărilor de artilerie în ansamblul armatei. Învățămintele trase din războaiele trecute (războaiele napoleoniene, mai ales) şi din ultimul război duc la împărțirea artileriei în două mari categorii:

a) artileria organică a marilor unități (divizii şi corpuri de armată), care cuprinde o cantitate de artilerie definită şi invariabilă, pentru toate împrejurările;

b) artileria extraorganică sau rezerva generală de artilerie, care cuprinde toată artileria necesară înaltului comandament, pentru întărirea temporară a armatelor cu mijloace de distrugere în raport cu sforțările impuse de misiunea lor.

Pentru a determina cantitatea de artilerie organică necesară unei mari unități se pleacă de la principiul că orice mare unitate (divizie sau corp de armată) trebuie să dispună de cantitatea de artilerie maximă compatibilă cu mobilitatea cerută de războiul de mişcare, adică de artileria capabilă de a o urma pretutindeni cu toate aprovizionările necesare în muniții. După acest principiu şi după experiența dobândită în cursul războiului din urmă ar trebui să se prevadă ca artilerie organică:

a) pentru un corp de armată: un regiment de 4 divizioane a trei baterii de tunuri lungi (2 divizioane de 105 mm şi 2 divizioane de 155 mm) sau 2 regimente a două divizioane de trei baterii (unul de 105 mm şi altul de 155 mm);

b) pentru o divizie de infanterie un regiment de 75 mm a 4 divizioane de trei baterii şi un regiment artilerie scurtă a două divizioane de 3 baterii (un divizion de obuziere de 105 mm si 1 divizion de 155 mm);

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

c) pentru o diviziune de cavalerie: un regiment călăreț de două divizioane a trei baterii.

În [ccea] ce priveşte artileria extraorganică ea se va calcula cam în proporția de un divizion pentru fiecare divizie, adică se va avea ca rezervă generală de artilerie un număr de divizioane aproape egal cu numărul total al diviziilor. În fine, artileria extraorganică se va compune din unități de toate calibrele (artilerie uşoară, grea şi de mare putere).

IV. Carele de asalt (Tancurile)

A. Principii de întrebuințare. Carele de asalt pot fi considerate ca unități de infanterie blindate; mijloacele lor de acțiune pe câmpul de luptă sunt într-adevăr aceleaşi ca şi la infanterie: focul şi mişcarea. Ele se grupează în:

a) unități de care uşoare care însoțesc atacurile infanteriei, luptă în rândurile ei;

b) unități de care grele destinate a preceda atacurile infanteriei, pentru a-i deschide calea şi a înlesni mersul carelor uşoare, în terenurile răscolite sau organizate puternic mai dinainte.

Caracteristice admise pentru materialul şi armamentul carelor de asalt sunt:

a) Carul uşor trebuie să aibă o greutate cât mai mică spre a putea fi transportat cu camioanele; să aibă dimensiuni restrânse pentru a scăpa observației îndepărtate; sa aibă o viteză proprie destul de mare şi să poată fi mânuit cu înlesnire atât pentru a putea înainta repede (pe drumuri şi în teren variat), cât şi pentru a se putea sustrage tragerilor artileriei adverse. Armamentul său trebuie să cuprindă armele necesare însoțirii atacurilor infanteriei, adică mitraliere puternice cu proiectil capabil de a traversa blindaje de 20 mm la 100 mm şi tunuri automatice de calibru mic (27, 37, 57) trăgând un proiectil puternic, capabil de a traversa blindaje de 30 mm la distanță de 100 m.

b) Carul greu. Condițiunile cerute acestui material sunt: masa şi viteza. În ce priveşte armamentul, el trebuie să aibă: mitraliere puternice, tunuri de calibru mijlociu cu tragere întinsă (75 mm) şi mortiere cu tragere curbă (150 mm) pentru lupta de car contra car şi pentru a distruge repede cuiburile de rezistență, care vor fi scăpat pregătirii atacului şi pe care infanteria le va întâlni în cursul înaintării.

B. Organizarea unităților. Întrebuințarea de asalt imediat înaintea infanteriei şi în rândurile sale motivează ataşarea lor la unitățile de infanterie. În ce priveşte organizarea lor după normele admise în Franța:

a) 5 care uşoare formează o secție (1 şef de secție, 3 subofiteri şi 12 caporali);

b) 4 care grele formează o baterie (4 ofițeri, 4 subofițeri şi 52 caporali sau servanți);

c) 3 secții care uşoare constituesc l companie, 3 companii care uşoare constituesc 1 batalion, 3 baterii care grele constituesc 1 divizion;

d) 2-3-4 batalioane care uşoare care formează un regiment de care uşoare căruia i se va da în plus: 1 grup de comandament, 1 secție de aprovizionare, 1-2 secții de transport (după numărul batalioanelor);

e) 3 divizioane de care grele pot forma 1 regiment de care grele care va trebui să dispună de: 1 grup de comandament, 1 secție de reparații, 1 secție de aprovizionare.

Personalul unităților de care de asalt va purta denumire proprie, însă va fi considerat o infanterie specială. Aşa, de exemplu, s-ar putea zice: Regimentul ... de „Infanterie blindată”.

V. Aeronautica

Aeronautica cuprinde: Aviația şi Aerostația.

1. Aviația

Aviația are un triplu rol: a) observația; b) lupta contra aeronauticei inamice (avioane, baloane); c) atacul obiectivelor terestre. Pentru îndeplinirea fiecăruia din aceste 3 roluri se compun unități specializate. Subdiviziunea elementară a acestor unități este escadrila chemată a

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

îndeplini sarcina unei unități tactice, adică să asigure ansamblul unei misiuni de observații (observația pentru o divizie de ex.), să formeze cel puțin o patrulă puternică de avioane de luptă, să formeze cel puțin un pluton puternic de avioane de bombardament. Afară de aceasta ea trebuie a fi din punct de vedere tactic şi tehnic în mâna şefului său. Efectivele cele mai convenabile ale escadrilelor par a fi: a) escadrila de observație 10 avioane; b) escadrila de luptă (un loc) 15 avioane; c) escadrila de bombardament de zi (2 loc.) 12 avioane; d) escadrila de noapte (3 loc.) 10 avioane. Prin urmare, aviația va cuprinde: 1. aviația de observație (reglaj, recunoaşteri etc.); 2. aviația de luptă; 3. aviația de bombardament de zi; 4. aviația de bombardament de noapte; 5. aviația de asalt.

2. Aerostația

Aerostația întrebuințează baloane captive care sunt organe de observații şi care execută observația pentru: comandament (misiuni de comandament şi supraveghere generală), artilerie (misiuni de tragere), infanterie (misiuni de legătură). În principiu, toți observatorii şi toate unitățile pot să asigure executarea acestor diferite misiuni. Unitatea cea mai mică este compania, care va avea în serviciu un balon. Fiind dată vulnerabilitatea baloanelor şi mărirea continuă a adâncimii câmpurilor de luptă, balonul pare a tinde să dispară din organizarea armatelor de operațiuni.

VI. Apărarea antiaeriană

Apărarea antiaeriană înglobează toate mijloacele care au de scop: a) interzicerea aviației inamice de a zbura deasupra teritoriului; b) de a zădărnici incursiunile ce nu s-au putut interzice; c) serviciul de informații asupra activității aeriene inamice, informații care interesează atât aviația amică, cât şi comandamentul. Unitățile de apărare antiaeriană: Un regiment, chemat a păzi un front de 40 km şi o adâncime de 150 km, trebuie să cuprindă elemente de toate specialitățile, adică:

a) un grup de comandament de regiment;

b) patru grupe de 4 baterii mobile a 6 piese, pentru apărarea frontului (96 piese);

c) patru grupe de 6 baterii semifixe a 4 piese (96 piese) pentru apărarea punctelor sensibile dinapoia frontului şi din spate;

d) un batalion a 3 companii de proiectoare pentru trageri şi vânători de noapte;

e) un batalion a 4 companii, armat cu mitraliere şi tunuri automatice de mic calibru, pentru protecția coloanelor de marş, a gărilor de debarcare, a punctelor de trecere obligate, contra raitelor de mică înălțime;

f) una companie de camuflaj, spre a da cadrele tehnice pentru aplicarea metodelor de camuflaj;

g) una companie de baloane de baraj, a 6 secții (60 baloane);

h) un parc de aprovizionare şi reparații.

Cadrul de pace trebuie să conțină germenul tuturor acestor subunități pentru a asigura instrucția întregului personal necesar pentru piciorul de război.

VII. Geniu

A. Principiul de întrebuințare. Trupele de geniu sunt întrebuințate în război mai mult pentru lucrările de comunicații, legături şi transmisiuni. Aceste lucrări reclamă uneori efective foarte mari care nu pot şi nici nu trebuiesc să intre în tabelele de efective ale unităților de geniu, organizate în timp de pace, din cauză că majoritatea lucrărilor se pot executa cu trupe auxiliare (miliții, prizonieri etc.), geniul având numai conducerea tehnică şi încadrarea necesară lucrului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

B. Organizarea unităților de geniu. Unitatea elementară trebuie să poată funcționa în toate împrejurările ca şantier complet însă cu un număr de oameni şi de specialişti minim. Plutonul, comandat de un ofițer, cu un efectiv de circa 60 oameni în care intră specialiştii şi gradele inferioare, pare a răspunde condițiunilor de mai sus. Patru plutoane vor forma o companie cu un cadru susceptibil de a absorbi tot personalul de întărire (auxiliari) ce ar putea primi. Compania trebuie să fie înzestrată, în plus, cu un eşalon foarte mobil de unelte şi materialele necesare lucrărilor sale. Un efectiv de 260 [de] oameni în care s-ar cuprinde şi cadrul inferior (variabil în raport cu specialitatea) a fost suficient în ultimul război. Pentru gruparea companiilor în unități superioare, se va ține seamă şi de subdiviziunile sau specialitățile armei (trupe de căi ferate, de tracțiune automobilă, de telegrafie şi transmisiuni, pontonieri; săpători minieri etc.). În tot cazul, batalionul va fi format din: 2-3 companii normale; 1 companie de parc şi 1 grup de comandament. În [ceea] ce priveşte efectivele şi numărul unităților de geniu, ele se vor determina în raport cu nevoile serviciilor technice ale marilor unități şi comandamentelor ce intră în compunerea armatei mobilizate.

Partea II. Grupările de diferite arme şi servicii pentru constituirea marilor unități

Norme generale pentru organizarea marilor unități

Înglobarea elementelor de o singură armă în unități de diferite arme (mari unități) are de scop unitatea de conducere şi combinarea efectelor acestei arme pe câmpul de luptă. Elementele constitutive ale unei unități (divizie, corp de armată, armată etc.) sunt: comandamentul, asistat de un stat-major; trupele luptătoare de diferite arme; serviciile şi trupele speciale.

A. Comandamentul conduce trupele luptătoare în operațiuni şi în bătălie şi împlineşte toate nevoile lor punând în acțiune serviciile (organele de direcție şi trupele speciale). Conducerea, adică voința comandamentului, se manifestă prin ordine. Ordinele trebuiesc să îmbrățişeze în acelaşi timp şi conducerea trupelor şi conducerea serviciilor; pentru diviziunea muncei însă, ele trebuiesc separate în două părți: Partea I a ordinelor care se adresează trupelor şi Partea II a ordinelor care privesc activitatea serviciilor. Statul-major, ca auxiliar al comandamentului:

a) centralizează chestiunile de organizare şi de administrație şi le supune comandamentului pentru ca aceasta să poată cunoaşte, în tot momentul, situația personalului, a efectivelor şi a materialului;

b) prin recunoaşteri şi studii, pregăteşte elementele necesare deciziunii comandamentului;

c) redactează ordinele adresate trupelor şi serviciilor;

d) asigură buna funcționare a legăturilor.

Statul-major lucrează în numele comandantului şi nu trebuie să fie organ de execuție în niciun caz. Statul-major este condus de un şef de stat-major (asistat de un subşef de stat-major, de la corp de armată în sus) şi se împarte în birouri denumite după atribuțiunea lor principală. După experiența ultimului război, birourile necesare şi suficiente sunt:

a) Biroul 1 Organizare, având în atribuțiuni toate chestiunile referitoare la: organizare, administrație, efective, personal, justiție militară, serviciul curent;

b) Biroul 2 Informații asupra inamicului: Ordinea de bătaie a inamicului, informații asupra inamicului, prin toate mijloacele (utilizarea organelor de observație, de ascultare şi de reperaj ale diferitelor unități şi arme, interogarea prizonierilor), spionajul şi contraspionajul, întrebuințarea şi supravegherea agenților;

c) Biroul 3 Operațiuni. Studii şi ordine privitoare la operații (partea I a ordinelor), legături de comandament şi cu unitățile vecine, transmisiuni (telegrafice, telefonice, radio etc.), instrucția, topografică şi cartografia, cifrul şi curierul;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

d) Biroul 4 Transporturi. Studii şi ordine privitoare la transporturi şi reaprovizionarea (partea II a oridinelor), comunicaţii (întreţinere, amenajări, construcţiuni, exploatare) şi tracţiune (trupe şi material de transport).

B. Trupele luptătoare sunt organizate după cum s-a arătat în partea I. Comandanţii unor anumite unităţi de arme luptătoare (artilerie, tancuri, aeronautică, geniu) care intră în compunerea unei mari unităţi îndeplinesc în acelaşi timp şi funcţiunea de conducător sau director de serviciu în marea unitate din care fac parte din cauză că aceste arme au în luptă îndoitul rol de luptă şi de serviciu.

C. Serviciile. Îngrijesc de nevoile trupelor; primesc sau cumpără materialele necesare, le întreţin şi le reînoiesc. Plutonul, comandat de un ofiţer, cu un efectiv de circa 60 [de] oameni în care intră specialiştii şi gradele inferioare, pare a răspunde condiţiunilor de mai sus. Patru plutoane vor forma o companie cu un cadru susceptibil de a absorbi tot personalul de întărire (auxiliari) ce ar putea primi. Compania trebuie să fie înzestrată, în plus, cu un eşalon foarte mobil de unelte şi materialele necesare lucrărilor sale. Un efectiv de 260 [de] oameni în care s-ar cuprinde şi cadrul inferior (variabil în raport cu specialitatea) a fost suficient în ultimul război. Pentru gruparea companiilor în unităţi superioare, se va ţine seamă şi de sub-diviziunile sau specialităţile armei (trupe de căi ferate, de tracţiune automobilă, de telegrafie şi transmisiuni, pontonieri, săpători minieri etc.). În tot cazul, batalionul va fi format din: 2-3 companii normale; 1 companie de parc şi 1 grup de comandament. În ce priveşte efectivele şi numărul unităţilor de geniu, ele se vor determina în raport cu nevoile serviciilor tehnice ale marilor unităţi şi comandamentelor ce intră în compunerea armatei mobilizate. Serviciile se grupează după cum urmează:

1. Serviciul de aprovizionare cuprinzând:

a) Aprovizionarea în subsistenţă (hrană, apă, efecte, combustibil etc.) care revine Serviciului Intendenţei;

b) Aprovizionarea în arme, muniţii, artificii etc., care priveşte Serviciul Artileriei;

c) Aprovizionarea cu materiale de luptă şi unelte de tot felul de care răspunde Serviciul Geniului.

2. Serviciul Sanitar: igiena şi îngrijirea personalului; evacuări; spitalizări; întreţinerea şi înlocuirea materialului sanitar.

3. Serviciul Veterinar şi Remontei: îngrijirea animalelor (serviciul veterinar) şi înlocuirea lor (serviciul remontei).

4. Serviciul Transporturilor: Amenajarea şi întreţinerea şoselelor; transporturi pe şosele (trenuri hipomobile şi automobile); aşezarea şi exploatarea căilor ferate înguste; transporturi pe căile ferate şi pe apă.

5. Serviciul Teritoriului. Administrarea taberelor, cantonamente etc.

6. Serviciul de Ordine. Pretoratul, poliţia şi siguranţa generală; curţi marţiale sau consilii de răsboi.

7. Serviciul Poştelor.

8. Serviciul Tezaurului.

Comandamentul (cu stat-major) şi serviciile constituesc o grupare numită Cartier General. Personalul de trupă şi cadrul trupei de la Cartierul general funcţionează sub ordinele unui comandant de cartier. În cursul operaţiunilor, Cartierul General se poate fracţiona în:

a) Grupul Comandamentului compus din comandant, majoritatea statului-major şi serviciul transmisiunilor şi o mică fracţiune din fiecare serviciu;

b) Grupul Serviciilor compus dintr-o fracţiune a statului-major şi a serviciului transmisiunilor şi din majoritatea serviciilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

După normele date mai sus şi consacrate de experienţa războiului, organizarea marilor noastre unităţi ar trebui să tindă a se realiza după cum urmează:

1. Divizia de infanterie. Divizia de infanterie este gruparea elementară de toate armele, adevărata unitate de luptă şi, deci, unitatea de măsură a puterii militare. Pentru determinarea forţei şi compunerei diviziei, în afară de cele spuse mai sus, mai intervin şi consideraţiunile următoare:

a) Să se poată transporta uşor de la un loc la altul pe teatrul de operaţiuni;

b) Să aibă o putere de foc maximă, adică să fie destul de tare pentru a putea dura în luptă;

c) Să se poată hrăni şi întreţine uşor cu mijloace proprii spre a putea deveni independentă în operaţiuni;

d) Să poată merge pe jos cu uşurinţă pe orice teren şi pe orice timp.

În ultimul război, pe frontul de vest, au operat două tipuri de divizie: una uşoară (compunere ternară în infanterie) şi alta grea (cu compunere de infanterie quaternară). Armatele franceză şi germană au ieşit din război cu divizia uşoară, iar marii comandanţi francezi susţin în unanimitate păstrarea acestei divizii, adică divizia de 3 regimente de infanterie. Compunerea diviziei cu 3 regimente de infanterie (sub ordinele unui general comandant al infanteriei diviziei) şi înzestrarea ei cu artileria necesară şi cu toate mijlocele de luptă moderne, mai are şi avantajul de a simplifica metodele de comandament, ţinând pe fiecare comandant în atribuţiunile sale. Comandantul diviziei va avea, într-adevăr, să dea ordine directe comandanţilor diferitelor arme (infanterie, artilerie, tancuri, aeronautică, cavalerie, geniu), iar aceştia vor comanda şi conduce, în ce-i priveşte, eşaloanele ce le sunt imediat subordonate. Divizia quarternară (4 regimente infanterie, cu 2 comandanţi de brigăzi de infanterie) este din contră un angrenaj complicat şi inutil pentru conducerea infanteriei diviziei în luptă: un comandant de brigadă rămâne mai totdeauna pe dinafară sau, ceea ce este şi mai rău, pentru a face ceva este incitat a se amesteca în conducerea unui regiment. În rezumat, divizia cea mai maniabilă şi care răspunde mai bine la condiţiunile enunţate mai sus trebuie să aibă compunerea următoare:

I. Comandamentul şi Statul Major: a) comandantul; b) statul-major; c) mijloacele de transmisiuni; d) mijloacele de observaţie; e) automobile şi mijloace speciale necesare exercitării comandamentului;

II. Trupele.

A. Infanterie: a) Comandamentul infanteriei diviziei; b) 3 regimente infanterie a 3 batalioane;

c) l batalion mitraliere a 3 companii.

B. Artilerie: a) Comandamentul artileriei diviziei; b) 1 regiment de 4 divizioane artilerie uşoară (75 mm); c) 1 regiment de 2 divizioane artilerie scurtă (105 şi 155 mm).

C. Aeronautică: Un ofiţer comandant, 1 escadrilă, 1 balon.

D. Cavalerie: Un escadron.

E. Geniu: Un batalion (2 companii săpători, 1 companie parc).

F. Lucrători: Un batalion de infanterie de rezervă sau miliţii.

G. Centru de instrucţie: 3 companii (una de regiment) de 200-300 oameni.

III. Serviciile.

A. Infanterie de aprovizionare: a) subsistenţa; b) muniţii, arme, artificii; c) materiale de luptă şi unelte diverse; d) material de transmisiuni.

B Serviciul sanitar: a) 1 ambulanţă automobilă; b) 1 secţia sanitară automobilă; c) 1 grup de brancardieri.

C. Serviciul Veterinar. Un veterinar şef de serviciu: a) 1 escadron de tren hipomobil; b) l convoi hipomobil; c) l convoi automobil; d) 1 secţie reparaţii cale ferată; e) l secţie de ambulanţă automobilă; f) 1 secţie sanitară; g) coloane de subsistenţe divizionare; h) coloane de muniţii; i) 1 secţie de reparaţii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

D. Serviciul Teritoriului: un director al cantonamentelor şi taberilor.

E. Serviciul de ordine: a) Poliția; b) Justiția.

F. Serviciul Financiar şi Poştal: a) Tezaurul; b) Poşta.

2. Divizia de cavalerie

Actuala organizare a diviziilor de cavalerie în [ceea] ce priveşte trupele călări, adică compunere din 3 brigăzi a 2 regimente, este bună şi trebuie să rămână; pentru a da însă diviziei o mai mare putere, în lupta pe jos, este necesar ca să i se sporească artileria călăreață cu 1 divizion şi să i se dea o susținere de infanterie organică. Compunerea diviziei de cavalerie care pare să răspundă mai bine condițiunilor puse de ultimul război ar fi: a) Comandamentul (stat-major şi serviciile existente înzestrate cu mijloacele de transmisiuni necesare); b) 6 regimente cavalerie, grupate în 3 brigăzi; c) 1 grup de ciclişti (400 puşti şi 3 secții mitraliere); d) 1 regiment artilerie călăreață a 2 divizioane; e) 1 escadron de transmisiuni; f) 1 grup de 50 săpători de ciclişti; g) 2 grupe de autotimuri-automitraliere; h) 1 escadrilă (eventual).

3. Corpul de cavalerie

Întrunirea mai multor divizii de cavalerie sub ordinele unui singur comandant constituie un corp de cavalerie.

4. Corpul de armată

Organizarea corpului de armată (întrunirea mai multor divizii) şi a unităților superioare acestuia (armate, grupuri de armate) este în funcțiune de puterea militară a fiecărui stat şi deci foarte variabilă. Astfel, unele state îşi au armatele organizate în timp de pace pe divizii, iar la mobilizare, diviziile se grupează în armate, suprimând corpul de armată. În alte armate, corpul de armată este o grupare numai în vederea conducerii tactice şi strategice, debarasat de serviciile administrative care nu concură la această conducere. În fine, armatele mari au corpul de armată organizat complet, pentru a putea duce şi alimenta pe un front de mai mulți kilometri şi pentru a aproviziona elementele sale organice şi de întărire cu tot ce le este necesar ca hrană şi mijloace de luptă. Corpul de armată cel mai apt pentru bătălie pare a fi, după experiența făcută de armata franceză în ultimul război, o grupare de 4 divizii infanterie la care trebuie să se adauge încă numeroase elemente şi mijloace neîndivizionate. Un corp de armată astfel constituit însă n-are destulă mobilitate strategică, astfel că nu poate să convină decât ca grupare eventuală cerută de situațiuni speciale (război de tranşee într-un sector stabil, operațiuni izolate). Organizarea normală a corpului de armată rămâne dar pe 2 divizii grele sau 3 divizii uşoare de infanterie, plus elementele neîndivizionate ce-i sunt necesare pentru a putea să dureze în luptă şi pentru a putea trăi. Comandamentul, şi serviciile Corpului de armată se organizează şi funcționează după normele arătate, la divizie, cu deosebirea ca personalul şi mijloacele de funcționare ale Cuartierului General şi ale serviciilor sunt mai mari. Trupele neindivizionate, adică trupele combatante care se găsesc sub ordinele directe ale corpului de armată, se dau cam în proporțiile următoare:

A. Artilerie: a) Comandamentul Art. de Corp (şi şeful serv. artil.); b) Mijloace de transmisiuni şi observație; c) Un regiment de art. grea lungă a 4 divizioane; d) Automobile şi camionete.

B. Tancuri: a) Comandantul şi şeful serviciului tancurilor al corpului de armată; b) 1 Regiment tancuri a 2 batalioane.

C. Aeronautică: a) Un comandant al aeronauticei; b) 1 escadrilă de comandament şi observației; c) 1 balon.

D. Cavalerie: a) Un regiment cavalerie, din care se vor detaşa escadroanele divizionare.

E. Geniu: a) Comandantul şi şeful serviciului geniului Corpului de Armată; b) Un batalion geniu, 2 companii săpători, 1 companie de poduri.

F. Lucrători. Un regiment de infanterie teritorială (miliții) a 4 batalioane, din care se vor detaşa câte un batalion la fiecare divizie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

5. Armata

Armata este un organ de comandament şi de încadrare care înglobează un număr de mari unităţi (corpuri de armată sau divizii, divizii de cavalerie etc.) şi de elemente de întărire şi care dispune de toate organele cerute de nevoile conducerii şi traiului.

A. Cartierul general, compus după normele arătate, va cuprinde: a) Comandamentul cu statul-major, trupele combatante afectate cartierului pentru transmisiuni, observaţie, escortă etc. (formând un batalion).

B. Serviciile se rezumă în următoarele:

1. Serviciul de aprovizionare: a) Subsistenţe; b) Materiale de luptă diverse; c) Material de transmisiuni; d) Material de tancuri.

2. Serviciul sanitar.

3. Serviciul veterinar şi remonta.

4. Serviciul transporturilor cu o direcţie a transporturilor.

5. Serviciul teritoriului cu: a) Direcţia etapelor; b) Serviciul de ordine; c) Serviciul financiar şi poştal; d) Rezerva de personal de lucrători.

C. Trupele. În afară de marile unităţi (corpuri de armată divizii de cavalerie etc.) va mai cuprinde unităţi de: artilerie, tancuri, aeronautică, extraorganice, cavalerie, geniu. Armata poate să dispună încă de trupe de apărare antiaeriană şi de grupuri importante aeronautice.

Partea III. Indicaţiuni generale asupra organizării armatei pentru timpul de pace

1. Formaţiunile şi efectivele de pace

Organizarea militară a statului trebuie să răspundă în prima linie la toate cerinţele războiului. În cele spuse până aici (partea I şi II a proiectului) s-a arătat cum trebuie să se prezinte armata pe picior de război (mobilizată). Organizarea şi efectivele pentru timpul de pace se deduc din cele de război, observându-se principiul ca instrucţiunea din timpul de pace a diferitelor arme şi formaţiuni să se poată face astfel încât să nu se deosebească de instrucţiunea pe care trebuiesc să o aibă în război. Tabelele de efective pentru timpul de pace se stabilesc de Marele Stat Major în unire cu inspectoratele tehnice de arme şi servicii, călăuzite, pe de o parte, de principiul enunţat cu privire la instrucţie, iar pe de altă parte, de necesitatea de a nu încărca bugetul cu cheltuieli care nu-şi găsesc justificare. Efectivele de pace se stabilesc dar cu un minimum strict necesar. Totuşi, unele unităţi având misiuni de îndeplinit din primele zile ale mobilizării (trupele de acoperire), vor trebui să aibă în timp de pace efective superioare celor care le-ar fi necesare pentru instrucţie. Tot în vederea economiilor şi a unei mai bune instrucţiuni profesionale unele formaţiuni de război pot fi grupate în timp de pace în unităţi de comandament care dispar la mobilizare. Astfel sunt trupele de geniu, de comunicaţii şi transmisiuni, trupele sanitare, trupele de subzistenţă, diferite ateliere etc. etc.

2. Durata serviciului militar. Recrutarea.

Legile noastre impun cetăţenilor obligaţiuni militare inegale: 2 ani serviciu sub arme celor recrutaţi pentru infanterie, 3 ani celor din trupele călări, 4 ani celor din marină. Este o nedreptate socială care trebuie să dispară, fie prin unificarea termenului de serviciu sub arme pentru toate armele, fie prin acordarea unor avantaje celor care sunt chemaţi la un serviciu mai lung. Discuţiunile asupra reducerii timpului de serviciu sub arme sunt la ordinea zilei, ele pornesc însă de la concepţii greşite şi ca atare nu pot fi luate în seamă. În prima linie, se uită că reducerea termenului de serviciu la timpul strict necesar instrucţiei profesionale nu este admisibilă decât cu condiţiunea de a da tineretului o educaţie fizică şi cetăţenească desăvârşită, anterior încorporării în armată. Or, până atunci va trece încă mult timp, cel puţin la noi. Termenul de serviciu s-ar putea însă reduce fără mare inconvenient la doi ani pentru toate armele dacă se va constata că contingentul anual este suficient pentru ca efectivele de pace să

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

poată fi împlinite cu două contingente. Pentru moment, necunoscându-se încă, cu preciziunea cerută, cifra contingentului anual, nu se poate schimba nimic din dispoziţiunile actualei legi de recrutare, în [ceea] ce priveşte durata serviciului. Repartiţia contingentului, la diferitele arme, se face după norme foarte greşite. Se aleg tinerii cei mai robuşti şi cu ştiinţă de carte pentru călăraşi, grăniceri, jandarmi, cavalerie şi artilerie, iar ceea ce rămâne, adică toţi slăbănogii, se dau la infanterie. Marele Stat Major a atras atenţia Ministerului asupra acestei măsuri şi, totuşi, ea continuă a fi aplicată, fără a se băga de seamă că una din cauzele pentru care infanteria noastră n-a putut să suporte unele sforţări este reaua ei recrutare. Aceasta trebuie să înceteze: oamenii cei mai voinici trebuiesc daţi la infanterie, iar slăbănogii să meargă în trupele călări, unde au de câştigat şi ei, şi caii care-i duc în spinare. O altă măsură care ar trebui să se ia, prin instrucţiunile de recrutare, ar fi aceea ca recruţii să fie mai selecţionaţi, cu alte cuvinte tinerii care n-au o constituţie destul de robustă să fie scutiţi de serviciu în timp de pace. Condiţiunile legii noastre de recrutare (luate din legea de recrutare franceză) sunt aşa de severe că o mulţime de recruţi umplu infirmeriile corpurilor şi spitalele militare, după câteva zile de la sosirea lor în cazarmă, unde sunt ţinuţi apoi luni de zile, ca guri inutile, până ce sunt reformaţi. S-ar avea un folos dacă tinerii cu o astfel de constituţie fizică ar fi scutiţi de serviciul militar din capul locului. Recrutarea ofiţerilor, fiind cu totul insuficientă pentru toate nevoile de încadrare ale armatei de astăzi, trebuie sporită prin creieri de şcoli pregătitoare cu efective fixate, astfel încât debitul lor să asigure împlinirea vacanţelor în mod regulat.

3. Unităţile active şi Unităţile de rezervă

Înainte de războiul balcanic şi în scopul de a spori infanteria armatei de operaţiuni, s-a creat prin buget câte un batalion de rezervă de fiecare cerc de recrutare. În anii următori, acest batalion a fost transformat în regiment cu un cadru foarte redus (la început, 95 oameni în termen de fiecare regiment). În fine, la 1914, s-au creat 5 comandamente teritoriale cu intenţiunea ca, la mobilizare, să devină 5 divizii de rezervă, prin mobilizarea şi gruparea unităţilor de rezervă completate cu câteva elemente active. Experienţa făcută de armata rusă cu trupele de rezervă în războiul din Manciuria ar fi trebuit să ne fie de învăţătură şi să ne ferească de a cădea în greşeala amestecului unităţilor de rezervă cu unităţile active. A mai persista în această greşeală, după ce experienţa a fost făcută şi scump plătită de noi înşine, ar însemna prea mult. A sosit timpul dar ca concepţia unităţilor de rezervă, în felul cum a fost aplicată la noi, să fie complet abandonată. Ultimul război a învederat încă o dată că, dacă puterea militară a statului trebuie să tindă la naţiunea armată, aceasta nu însemnează că toate elementele trebuiesc să se găsească în prima linie de la începutul războiului. O organizare raţională trebuieşte, din contra, să prevadă eşelonarea forţelor în adâncime şi compunerea armatei de operaţiuni numai din unităţi omogene, din toate punctele de vedere: încadrare, echipament, armament, instrucţie etc. Din fericire, situaţia actuală a armatei noastre este aşa că suprimarea unităţilor de rezervă nu numai că n-ar slăbi-o, dar ar face-o cu mult mai tare dacă se adoptă compunerea diviziei cu trei regimente de infanterie. Din cele 8 regimente de infanterie ale diviziilor de rezervă se poate într-adevăr forma un regiment de infanterie activ (cu o economie de cadre care ar servi la completarea unităţilor care sunt mai lipsite). Regimentul activ, astfel format, va ridica numărul regimentelor de infanterie active, într-un corp de armată, la 9; adică, am avea infanteria necesară pentru 3 divizii active. Cum pe altă parte diviziile de rezervă actuale au deja o parte din trupele de celelalte arme şi o bună parte din serviciile necesare, ele se pot transforma fără mare sforţare în divizii active. Singura sforţare ar fi crearea diviziilor 22, 23 şi 24; or, chiar înfiinţarea acestor divizii va costa mult mai puţin, după normele propuse aci, decât după vechiul sistem activ pe 4 regimente şi o divizie de rezervă cu 8 regimente).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

4. Împărțirea şi organizarea teritorială

Principiile de împărțire şi organizare teritorială în vigoare (cercuri de recrutare, regiuni de divizii, regiuni de corp de armată) sunt bune; ele trebuiesc aplicate însă în sensul de a asigura, pe cât va fi cu putință, împlinirea efectivelor de pace şi de moblizare a unităților cu o majoritate de oameni de naționalitate română. Pentru aceasta, soluționarea cea mai bună constă în următoarele:

a. Regiunile de corp de armată trebuiesc modificate, căutându-se a se avea o preponderență a populației româneşti în fiecare regiune.

b. Efectivele de pace, ca şi cele de mobilizare, ale unităților dintr-un corp de armată trebuiesc împlinite cu oameni luați din întreaga regiune a corpului de armată, fiecare cerc dând o proporție calculată astfel încât elementul românesc să se găsească în majoritate. În rezumat, recrutarea pe cercuri de recrutare a regimentelor de infanterie trebuieşte temperată cu recrutarea regională pe regiuni de corp de armată. Împărțirea teritorială ce propunem se vede în schița anexată[21].

5. Concluziuni generale

În rezumat, reorganizarea armatei noastre trebuie să tindă a realiza:

– revederea şi completarea organizării micilor unități de toate armele, după normele arătate în partea I şi a II-a a acestui proect;

– regruparea marilor unități de toate armele şi completarea serviciilor pentru ca să avem:

a) 8 corpuri de armate, a 3 divizii (ternare) active şi autonome, corpul de armată rămânând o grupare numai din punct de vedere tactic;

b) 2 divizii de cavalerie independente;

c) 2-3 divizii de vânători independente;

d) o rezervă de artilerie pentru toată armata.

Această reorganizare este absolut necesară şi se poate face, fără prea mari sacrificii, în două etape: se vor reorganiza şi completa mai întâi cele 7 corpuri de armată existente şi apoi se va trece la crearea corpului 8 armată, sau şi mai bine încă: se vor reorganiza mai întâi toate unitățile existente, completându-le nevoile şi lipsurile constatate după normele date în partea I şi a II-a şi se vor regrupa în 8 corpuri de armată (5 a 3 divizii active şi 3 a 2 divizii active); şi apoi se va înființa treptat câte o divize activă la corpurile care vor avea 2 divizii.

Şeful Marelui Stat-Major, General de Corp de Armată Constantin Christescu

[Arhivele Militare Române, rola 8.1586, cadre 0025-0042]

[21] Nu se află în acest dosar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul VI.
SITUAȚIA ECONOMIEI ŞI A ADMINISTRAȚIEI LOCALE

Introducere

În anul 1920, situația economică a României era încă profund afectată de pagubele suferite în cursul Primului Război Mondial. Starea dezastruoasă a economiei a fost descrisă chiar în programul de guvernare prezentat de generalul Alexandru Averescu la 25 martie. (*Documentul nr. 10*) Economia nu putea funcționa normal din cauza stării catastrofale în care încă se afla rețeaua de căi ferate (infrastructura, locomotivele, vagoanele). Chiar şi podul Borcea care asigura legătura dintre Dobrogea şi restul țării era încă nefuncțional. (*Documentul nr. 18*) Un studiu realizat la începutul lunii martie de către secretarul comercial al Legației britanice a analizat cu multă competență starea economiei româneşti, considerând că redresarea ei s-ar putea face prin reducerea cheltuielilor prin demobilizarea armatei, prin eficientizarea aparatului administrativ, precum şi prin creşterea exporturilor, care ar putea fi garantate prin acordarea de credite de către băncile din Marea Britanie (*Documentul nr. 5*)

Dacă majoritatea populației îşi asigura cu greu traiul, exista însă şi acea categorie a „îmbogățiților de război", care a realizat profituri enorme în timpul neutralității şi apoi în război. Supraimpozitarea averilor acestora a făcut obiectul unui proiect de lege dezbătut la 6 august în Adunarea Deputaților. (*Documentul nr. 17*) Aprovizionarea populației coordonată de comisii ale primăriilor a continuat să fie dificilă, în primul rând din cauza stării transporturilor, fapt semnalat de diverşi prefecți, care avertizau că penuria, creşterea masivă a prețurilor, dar şi corupția funcționarilor din administrațiile locale puteau favoriza propaganda bolşevică, îndeosebi în noile provincii. (*Documentele nr. 1, 2, 3, 4, 8, 9, 21*) Situația era atât de gravă, încât chiar şi ataşatul militar francez semnala la 6 octombrie că abuzurile, incompetența şi corupția noilor funcționari instalați în Transilvania, Bucovina şi Basarabia riscă să compromită ceea ce s-a realizat prin unirea acestor provincii cu vechiul regat. (*Documentul nr. 21*) O expunere şi mai cuprinzătoare asupra situației economiei şi asupra dificultăților întâmpinate de introducerea noii administrații în Transilvania a făcut-o ministrul Franței la finalul anului 1920. Agricultura era afectată de condițiile climatice, de reducerea suprafețelor însămânțate, devastarea pădurilor de către țărani, precum şi de conflictele pentru împărțirea pământurilor expropriate. Acelaşi raport semnala speculațiile financiare efectuate în Transilvania de băncile din Vechiul Regat, care au accentuat dificultățile economice. (*Documentul nr. 23*)

Existau însă speranțe de îmbunătățire a situației economice, căci măcar în unele județe recolta se anunța foarte bună. (*Documentul nr. 13*) Mai de durată era însă refacerea a ceea ce s-a distrus în decursul războiului. La 12 iunie a fost înființat un subsecretariat de stat pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

refacere şi aprovizionare, iar la 31 iulie 1920 Parlamentul a aprobat un credit extraordinar de 30.000.000 lei pentru lucrările de refacere a construcţiilor distruse în timpul războiului. (*Documentul nr. 16*) Fraudele enorme făcute prin intermediul acestui subsecretariat au contribuit la compromiterea guvernului Partidului Poporului. Alt prilej de obţinere de mari profituri de către Banca Ţărănească deţinută de partidul aflat la guvernare a fost unificarea monetară (schimbarea coroanelor austro-ungare la un curs mai mare decât cel real). Proiectul de buget al guvernului Averescu, prezentat de ministrul Ion N. Angelescu[1] în sesiunea extraordinară a Parlamentului, la 16 august (*Documentul nr. 19*), prevedea o reformă radicală a finanţelor şi a administraţiei (timp de patru ani nu existase niciun buget general al statului). Noul buget „încheagă unitatea statului român, iar prin drepturile şi îndatoririle reciproce ce impune fiecărui cetăţean, el cimentează şi unitatea sufletească. În expunerea proiectului bugetului ordinar şi a celui extraordinar destinat reparaţiilor cauzate de război, ministrul de finanţe a trasat direcţiile însănătoşirii economiei naţionale: eliminarea cheltuielilor neraţionale rezultate din suprapunerea diferitelor servicii publice, controlul bugetar preventiv, dezvoltarea unui plan de educaţie şi instrucţie naţională, investiţiile în lucrările publice, unificarea şi reformarea sistemului de impozitare.

În privinţa administraţiei locale, evenimentul cel mai important al anului 1920 a fost adoptarea primei măsuri de uniformizare a organizării teritoriului, prin înaltul decret lege nr. 1462 din 4 aprilie, care a desfiinţat Consiliul Dirigent din Transilvania, directoratele pentru Finanţe, Interne, Agricultură, Instrucţiune publică, Justiţie şi Industrie şi Comerţ din Basarabia şi secretariatele de serviciu din Bucovina. Dispariţia acestor forme de autonomie regională care au funcţionat începând cu decembrie 1918 a provocat diverse nemulţumiri, în special printre oamenii politici din Transilvania, dar ea era inevitabilă, fiind impusă de necesitatea unificării administrative a României Mari. Pentru înlesnirea tranziţiei către noua organizare administrativă, au fost create o Comisie Centrală de Unificare, care avea în subordine comisii în fiecare judeţ, precum şi o direcţiune a ţinuturilor alipite, în cadrul Ministerului de Interne. (*Documentul nr. 20*) La nivelul oraşelor şi comunelor, activitatea era îngreunată de atitudinea ostilă a funcţionarilor proveniţi din fosta administraţie care fie refuzau să depună jurământul de credinţă faţă de statul român, fie nu cunoşteau suficient limba română. Prefecţii din Transilvania semnalau şi deficitul de personal calificat de origine română. (*Documentele nr. 13, 14, 22*) Alte dificultăţi cu care se confruntau administraţiile locale din noile provincii erau cele legate de reforma agrară. Aceasta a fost introdusă în 1920 şi în Basarabia, printr-o lege specială de expropriere a proprietăţilor imobiliare, adoptată la 11 martie, care ţinea seama de condiţiile specifice moştenite din regimul ţarist. (*Documentul nr.* 6) În Transilvania, exproprierile au creat diverse animozităţi între români şi maghiarii şi saşii care posedau proprietăţi aflate sub incidenţa legii reformei agrare din 10 septembrie 1919 (de peste 500 iugăre, adică 288 hectare). (*Documentele nr.* 7, 13, 22, 23)

În concluzie, se poate aprecia că guvernele din anul 1920 au depus eforturi pentru consolidarea unităţii statului, prin integrarea şi unificarea administrativă, care trebuiau efectuate cu rapiditate. Dificultăţile cu care s-au confruntat autorităţile erau generate atât de cauze mai profunde date de deosebirile de experienţe istorice dintre provincii (care însemnau în special modele diferite de administraţie), cât şi de situaţii de conjunctură, precum numărul mic de funcţionari competenţi, care să încadreze administraţia în noile provincii.

[1] **Ion N. Angelescu** (1884-1930), economist şi om politic român. A studiat la Bucureşti şi München. Ministru de finanţe în guvernul condus de generalul Arthur Văitoianu (6 octombrie-28 noiembrie 1919), subsecretar de Stat la Ministerul Finanţelor (30 august 1920-13 decembrie 1921 şi 17 decembrie 1921-17 ianuarie 1922). Din 1915, profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale şi rector al acesteia între 1924 şi 1929. Autor a numeroase lucrări de politică economică şi de istorie a economiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 3 februarie 1920, Bistrița, Raportul Prefecturii referitor la situația aprovizionării cu alimente în mediul urban şi în mediul rural, precum şi la situația sanitară şi şcolară. Membrii familiei regale, prim-ministrul şi preşedintele Camerei Deputaților au efectuat vizite în județ**

De la Prefectura județului Bistrița-Năsăud, nr. 138/1920, către înaltul resort de interne, Cluj.

Domnule ministru,

Fiind prefectul acestui județ bolnav aproape 2 luni de zile s-a întrerupt şi firul rapoartelor lunare. Despre starea de azi în județ, cu toată stima vă raportez următoarele:

1. Starea alimentațiunii în comitat lasă de dorit, căci deşi avem bucate cumpărate şi plătite, totuşi transportarea bucatelor întârzie neobişnuit de mult. Funcționarii de la gări fac fel şi fel de greutăți, ba aşteaptă să fie renumerați excepțional ca să-ți ajute şi să nu te oprească din caz în caz la transportarea bucatelor.

2. De 2 zile au sosit la gara Bistrița 2 vagoane de cucuruz, care însă e stricat, necopt şi negru. După zisa preceptorilor, numai cu mare grijă s-ar putea alege o parte şi s-ar putea usca. O bună parte însă nu e pentru alimentare. Am atras atențiunea comisiunei de aprovizionare.

3. Dl. inginer Cucu Adam ca plenipotențiar al funcționarilor a adus 2 vagoane şi jumătate de grâu bun şi ieftin după împrejurările de azi, maja 280 coroane.

4. În foaia socialistă din Cluj, nr. 4 ianuarie, un socialist cu numele Josif Varga se căieşte de nepăsarea preturei de acolo, ba chiar şi de nepăsarea prefectului. Adevărul este următorul: prefectul a cercetat ținutul Someşului între altele şi comuna Rodna Veche. Fapt e că muncitorii de mine s-au plâns că nu li se dă de lucru şi le lipsesc alimentele. I-am invitat să-şi bage rugarea în scris şi le-am promis a le sprijini cauza către forurile mai înalte în cadrele posibilității. Mai departe că va fi îngrijire de alimentare pentru toată comuna şi pentru ei, numai să se înştiințeze la pretură. Din noiembrie încoace au sosit la Rodna mai multe transporturi de bucate. Această plasă se îngrijea foarte bine de aprovizionare. Am dispus la comisiunea de aprovizionare şi la pretura Rodnei să cerceteze dacă este adevărat că funcționarii mineri au primit bucate, iară ei muncitorii nu ar fi primit, deşi banii bucatelor se spune că s-ar fi plătit din Bruderlade[2]. Rezultatul cercetării va urma a fi cunoscut în curând. Nu este exclus să fie mistificare în cauză. Se va vedea.

[2] „Lăzi frățeşti". Asociații de ajutor reciproc, inițial administrate de către breslele saşilor, dar care s-au generalizat în Transilvania în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

5. Ca să micşorăm îngrijorarea satelor în privinţa alimentării şi ca să nu expunem la exploatare neomenoasă nicio comună nimănui, am dispus la comisia de aprovizionare ca fiecărei comune să i se dea documente în regulă să se poată aproviziona, cumpăra şi transporta acasă direct, fără nicio mijlocire. Multe comune au şi încercat. Dar au dat de greutăţi mari, neaşteptate, pe la Arad, Timişoara, Dobriţin. Judeţul nostru pentru moment are alimente, dar partea cea mai mare se aşteaptă să sosească. Această chestie, această grijă nu e mică în judeţul nostru. Dar comisiunea de aprovizionare e la postul său. Greutăţile comunicaţiei însă ne sparie.

6. Starea sanitară în judeţ apare din raportul prim-medicului judeţean aci alăturat.

7. În ultimele zile ale lui ianuarie, Alteţa Sa Regală şi suita sa au cercetat Valea Someşului, unde a fost primit pe la toate staţiunile, şi mai ales în Năsăud, Sângeorz şi Rodna, cu o însufleţire şi în condiţiuni grandioase. Tot atunci a urmat câteva zile şi o mare vânătoare pe munţi cu bun succes.

8. Starea şcoalelor suferă. Pentru epidemiile din oraş, şcolile sunt închise.

9. Culmea zilelor frumoase în judeţul nostru au fost zilele de Crăciun şi înainte de Crăciun. A cercetat Bistriţa şi judeţul dl Prim-Ministru Dr. A. Vaida şi dl Prezident al Camerei N. Iorga. La casa judeţului o mare adunare de popor, inteligenţa mixtă români şi saşi şi ofiţerimea întreagă din loc, în frunte cu Alteţa Sa Regală au ascultat o frumoasă conferinţă a dlui Iorga şi un expozeu al dlui prim-ministru. Corul prezent şi muzica militară au intonat Imnul Regal şi colinde de Crăciun şi cântul patriotic „Pe al nostru steag e scris unire”.

10. Zilele de Crăciun ne-au adus pe cei mai scumpi oaspeţi ce are ţara, pe Maiestăţile Lor Regele, Regina, Prinţesa Elisabeta şi Ileana. Primirea a organizat-o garnizoana de aci şi regimentul vânătorilor. De Crăciun, un cor poporal de 80 de inşi a colindat pe la familia regală stârnind înalta complacere a Maiestăţii Sale Regele şi Reginei. Tot atunci s-a prezentat la familia regală o trupă de irozi după obiceiurile din Bistriţa. Maiestăţile lor au cercetat bisericile din Bistriţa, apoi spitalele şi policlinicul. Pe acest din urmă l-au aflat foarte bine condus.

11. La inaugurarea Universităţii, judeţul nostru este reprezentat de deputaţi şi de senatori şi de o frumoasă delegaţie de inteligenţă şi popor din Bistriţa şi de pe Someş.

12. Am citit comunicatele ziarelor cu privire la complotul urzit şi descoperit în Oradea-Mare. Judeţul nostru, pot afirma, că nu ne dă motiv de îngrijorare, deşi nu-i exclus că avem plătiţi să circuleze şi pe satele noastre. Măsurile de precauţiune sunt luate din partea celor competenţi. În fine, prefectul acestui judeţ şi-a reocupat postul. Aşteaptă însă dezlegarea sa pentru a se muta la Cluj, unde e invitat a-şi ocupa postul. Duminica viitoare despărtământul Astra al Bistriţei ţine o mare adunare la casa judeţului unde prefectul va explica legea agrară şi legea electorală în punctele principale şi îşi va lua rămas-bun de la toţi cei din Bistriţa, popor, inteligenţi, funcţionari şi militari. În 6 Faur serbarea Unirii la judeţ[3].

Prefect Gavril Tripon[4]

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 5-1920, file 10-11]

***2*. 9 februarie 1920, Zalău, Raportul prefectului județului Sălaj în care se solicită rămânerea Batalionului 17 Vânători în garnizoană, pentru a garanta menținerea ordinii publice. Aprovizionarea cu alimente continuă să fie deficitară**

[3] Este vorba de sărbătoarea Unirii Moldovei cu Ţara Românească de la 24 ianuarie 1859, pe stilul nou.

[4] **Gavril Tripon** (1860-1930), Avocat, publicist şi om politic, membru în comitetul executiv al Partidului Naţional Român şi în grupul memorandiştilor din 1894, preşedinte al secţiei ASTRA de la Bistriţa, preşedinte al Consiliului Naţional Român judeţean în noiembrie 1918. A organizat primirea armatei române în oraş la începutul lunii decembrie 1918 şi a fost primul prefect român al Bistriţei (27 ianuarie 1919-8 martie 1920).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Prefectul județului Sălaj, Către On. Consiliul Dirigent, Resortul Internelor, Cluj

Am onoarea a raporta asupra situației județului şi următoarele: în județ, în cercurile inteligente maghiare se observă nelinişte mare, poate în urma judecăților aduse contra indivizilor care au făcut comploturi în diferite oraşe, poate că s-au deținut şi în Zălau 3 foşti ofițeri maghiari. Fiindcă siguranța publică în județ nu s-a instituit deloc, nici pe lângă cele mai amănunte investigații nu putem erua, că ce e baza agitației şi nervozității. În ținuturile mărginaşe pentru a fi în orice timp şi orişicând ordine, rânduială şi linişte, trebuie ca nu numai hotarele să fie bine păzite, ci şi în interiorul județelor, mai vârtos a celor din apropierea frontierei trebuie să avem pază militară suficientă. Drept aceea, precum am raportat în scrisoarea mea din urmă, vă rog, dacă numai e cu putință, să interveniți la Comenduirea Supremă Militară, ca Batalionul 17 Vânători să rămână în Zălau, să nu plece curând la front, sau cel puțin 150-200 soldați să rămână în cazarmă pentru stabila susținere a ordinii şi pazei publice. E vorba că întreg batalionul să plece în 15-20 l.c. spre Tisa. Cea mai bună chezăşie pentru susținerea ordinii azi încă e numai teama, frica de soldatul român. Țăranul, atât românul cât şi maghiarul, îşi vede de lucru, în teorie împărțeşte în măsură mare moşiile, mai vârtos duminica, de altcum e liniştit. Lucrul principal e ca să fie prevăzut cu alimente, ceea ce din cauza comunicației rele a trenurilor încă lasă foarte mult de dorit. Administrația face tot posibilul pentru alimentarea poporului, transportul încă e foarte greu şi din cauza aceasta şi rezultatul e puțin. Ziua 6 faur o am serbat cu toată solemnitatea, încă am făcut mai mult cum s-a ordonat prin ordinul telegrafic. În 7 l.c. am asistat la serbarea depunerii jurământului din partea ofițerilor şi soldaților batalionului nostru şi am fost invitat atât la banchetul festiv, cât şi la producțiunea teatrală a batalionului. Suntem mândri de ținuta şi istețimea ofițerilor şi soldaților noştri din Zălau. Serbările din Cluj au întărit credința multor români mai slabi la inimă. Trăim timpuri când cu toții trebuie să fim ochi şi urechi, pe toate liniile grijă, trezie şi forță militară.

Prefect, George Pop[5]

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 5-1920, fila 3]

3. 17 februarie 1920, Zalău, Raportul prefectului județului Sălaj în care se semnalează penuria alimentară şi dificultățile în transporturi. Foştii prizonieri în curs de repatriere din Italia sunt intimidați de autoritățile din Ungaria să nu se întoarcă acasă

Prefectul județului Sălaj, către On. Consiliul Dirigent, Resortul afacerilor Interne, Cluj.

Rog să luați spre ştiință următorul raport săptămânal: Conaționalii noştri maghiari se observă că sunt mâhniți, încă sperează în Horthy. Trebuie că este şi în județul nostru ceva organizare, dar nu-i aflăm urmele. Țăranul nostru față de tot ce esistă este prea pretensiv, ceea ce se observă mai vârtos la pertractările referitoare la legea agrară. La pertractările de până acum plenipotențiații țăranilor pretind întreg teritoriul din comune în prețurile cele mai bagatele, aşa că tocmeala între proprietari şi popor se pare a fi exclusă. Comunicația în județ, necirculând trenul, e foarte grea. În județ dacă nu sosesc bucatele necesare, o să se ivească foame. E inevitabil ca trenurile să ne transporte bucatele la timp ca să nu pierdem încrederea ce o avem înaintea poporului. Prizonierii care se reîntorc din Italia prin Ungaria spun că tot a 2-a zi soseşte câte un transport de 1700 oameni în Ungaria. Horthy şi cu ai săi pe cea mai mare parte îi reține acolo, intimidând pe cei din Ardeal să nu vină acasă, că aici românii îi bat şi-i internează

[5] **Gheorghe Pop de Oarța** (1865-1933) a studiat dreptul la Universitatea din Budapesta, devenind avocat la Zalău. La 11 noiembrie 1918 a înființat Consiliul Național Român al județului. Primul prefect al județului Sălaj între 25 aprilie 1919 şi 22 aprilie 1920. A mai fost prefect şi în 1932-1933.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

din nou. Mulți apoi şi rămân acolo şi se înrolează în armata lui Horthy. Alte evenimente mai însemnate nu sunt în județ.

Cu stimă, George Pop, prefect

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 5-1920, fila 5]

***4*. 26 februarie 1920, Zalău, Prefectul județului Sălaj informează despre zvonurile care circulă printre români şi maghiari, precum şi despre dificultățile în aprovizionarea cu alimente**

Prefectul județului Sălaj. Către On. Consiliul Dirigent, Resortul afacerilor Interne, Cluj

Raportul meu săptămânal binevoiți a-l lua la cunoştință în următoarele: Lumea agitată, populația română aşteaptă esecutarea legii agrare, inteligența maghiară sperează în Horthy. Ştirile că bolşevicii sunt la Nistru pun pe gânduri şi inteligența noastră. În județ, dealtcum, e linişte. Întreg județul e de părerea că, Consiliul Dirigent dacă se va desființa, se vor institui directorate, acestea au să rămână până la unificarea legilor în Cluj. Scumpetea enormă şi prin scăderea continuă a coroanei, traiul greu pe mulți dintre oficianți îi va sili să părăsească posturile şi să continue praxa advocațială. Cu chestii politice lumea puțin se interesează. O dizolvare a Camerei şi alegeri nouă ar fi în detrimentul cauzei de obşte. Alimentarea județului e foarte grea, administrația face tot posibilul, circulația trenurilor însă zădărniceşte activitatea dezvoltată în scopul acesta. În cazarma de aici s-au ivit 4 cazuri [de] tifos exantematic, s-au luat toate măsurile pentru a nu se lăți morbul.

Cu stimă, George Pop, prefect

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 5-1920, fila 7]

***5*. 5 martie 1920, Bucureşti, Studiu întocmit de secretarul comercial al Legației Marii Britanii în care se expune starea dezastruoasă a economiei româneşti şi se propune acordarea de credite engleze pentru redresarea acesteia**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston.

My Lord,

I have the honour to transmit a short note on the financial and economic position of Roumania prepared by Mr. Alexander Adams, the commercial secretary of this Legation.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship s most obedient, humble servant, Frank Rattigan

The economic position of Roumania at the present moment presents great difficulties in the realm of foreign trade. The fiduciary circulation estimated at 9,1 thousand millions in my annual report, which sum included sums estimated to be necessary for the redemption of the Kronen and Rouble currency, has been still further increased by the putting into circulation of a further sum of over 266 millions lei. It is true that this increase in the circulation was provided for by the contract dated October 1919 between the Banca Națională and the Liberal Government of that time. Nevertheless, the continuing hiatus between the revenues collected and the expenses incurred by the Government is an extremely serious matter and as the 260 million odd was brought into circulation between the 31st December and the date of the latest published returns of the Banca Națională, i.e. the 7th February, a fairly reasonable assump-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tion, and one warranted by information received from other sources, would fix the monthly deficit at some 200 millions lei. The present Government, in contradistinction to the Liberals whom they replaced, appear to admit to themselves and to the country that the position calls for the most serious measures, and my annual report mentioned the intention to restore the balance between revenues and expenditures for the Budget Year commencing 1st April next. At the same time it is impossible to hide from oneself that they are faced with the most bitter opposition in all their moves from members of the late Government. It has been announces that demobilisation of the army would be taken in hand, but it seems impossible to ascertain exactly how far this programme has been carried out, and it is greatly to be feared that very little has been done, this in consequence primarly of the strenous opposition to demobilisation evinced by the General Staff. It is not for me to say how far the fears of Bolshevik inroads are justified, but the current opinion seems to be that the Brătianu Party is determined at all costs to keep its hold over the country through the army, and most of the so-called news about Bolshevik intentions is attributed, with what justice I cannot say, to the manoeuvres of supporters of the old regime, in order to strenghten their case for keeping the war army in being.

It is hard not to believe that the Liberals' keen desire to return to power is giving them a distorted view of the situation, and inducing them to adopt measures which do not make for the ultimate good of Roumania. The only thing absolutely necessary at the present moment is a greater economy in the administration of the country, and this can only be achieved if the military expenses are firmly and decisively decreased by a strong and stable Government. The politicians who form the Brătianu Party seem to be straining every nerve to prove to the electorate that no stable Government is possible without them, and as for many years past they have had the administration in their hands it is natural that the great majority of the senior officials in government departments at the present time are their creatures. This state of things has made, and is undoubtedly making for inefficiency in the carrying out of all administrative measures, and is a further cause of difficulty to any Government save their own. Some measures have, however, recently been adopted for the quickening up of the administrative machine, and amongst these may be mentioned a recent decision of the Council of Ministers forbidding any civil servant to occupy a position outside of his service. Previously there had been a great laxness in this respect and it was not an uncommon happening that a prominent civil servant should work in his department for a part of the day, and devote the rest to the duties of a director or sub-director of an industrial banking or other enterprise. Such measures were not only advisable from the viewpoint of increased efficiency, but also in order that no conflict might occur between an official's public duty and his private interests.

To every attempt made for the whole or partial demobilisation of the army the General Staff and the Liberal Party raise the cry of „wolf" and it is, therefore, uncertain to me whether or no the present Government, ot that which is believed to have been formed and or ready to come into office (on the return of Dr. Vaida-Voevod) under the leadership of General Averescu will be able, in the face of this opposition, to force upon the King and Parliament the absolutely necessary restrictions in the expenses of Government. This delicate position will certainly prove exceedingly serious for Roumania. On the one hand she is threatened (or stated by the General Staff to be threatened) with invasion, and must keep her war army in being. On the other hand if she do this, financial bankruptcy seems inevitable.

The rate of exchange on London seems to reflect the position with more or less accuracy, and the steady fall in the value of the leu as against the sovereign is the measure of the incapacity of Roumania to pay for her imports. Exports there were none, or practical speaking none, during last year, and unless the transport position receive considerable amelioration exports during the year 1920 cannot reach normal height. (This is problematic in any case as autumn

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sowings of wheat were only 30% of normal.) More than normal exports are required in order to pay for last year's importations, the large Government purchases, as to the total of which no information has been vouchsafed, but which are believed to be in the region of 800 to 1000 million, as well as the necessary importations for this year and payments on account of some of the urgent requirements of machinery, both agricultural and industrial, locomotives, railroad material, bridge repairs, dock equipment etc. I have recently received visits from several Bucharest merchants who find it impossible to pay for merchandise ordered in the United Kingdom, and now coming forward for delivery, because of the fall in the value of the leu. Orders given with a rate of exchange of 60, and fulfilled today with a rate of four times that amount cannot be carried through. The market for all classes of goods becomes more and more restricted as prices rise, and although wages and salaries in this country have been increased enormously since June 1919, they have not kept pace with the rise in prices of everything worn, and practically everything eaten by the population, as this rise in prices has followed, and in many cases preceded the alterations in international exchanges. The products of Asia Minor, fruits, olives, olive oil, spices etc; the alimentary products of America and the United Kingdom, tinned goods of all kinds, preserves, coffee, tea, general groceries etc, sugar, as well as chocolate and tinned milk from Switzerland, have all increased in price to something over their international value. This means that an extraordinarily large amount in Roumanian currency is required to pay for a very small quantity of food, with the partial exception of locally produced articles, and these latter, as is but with prices comparable with those of the imported products, for the peasant will not sell his eggs and chickens, nor the landed proprietor his wheat, for a less quantity of clothing or Swiss chocolate than he was wont to procure for it before. This all-round rise in prices has restricted consumption to a very great extent, and there does not seem to be at the present moment any reason why the international value of the leu should rise much higher, unless and until a Government come into power able firstly to withstand the attacks of what may be called „the old gang”, and secondly with sufficient virility to force upon the country the financial reforms necessary, together with the demilitarisation. Unless they are able to bring about this last, I see no hope of prices receding.

In this connection the personality of General Averescu, with the following he undoubtedly has, must be considered. There seems reason to hope that he is in favour of a strong policy, and should he be able to secure the aid of the Transylvanian leaders, with their sane ideas of national economy, their energy, and their sincere and patriotic desire to put the country on its legs again, probably something will be achieved during the next few months. It seems certain, however, that he will not undertake any grave measures of administrative reform before holding new parliamentary elections, as he will be obliged to secure for himself a band of political adherents in the Chamber of Deputies and the Senate, and this means a further adjournement for another three or four months.

The above short notes will bring clearly to the mind the fact that, even with the establishment of a strong Government as outlined, able to withstand the machinations of the Brătianu Party, and desirous of achieving financial reforms, Roumania is in the greatest need of foreign credits in order, firstly that her transport system may be put upon a somewhat better basis than at present, and secondly that a less prejudicial rate of exchange should rule between London and Bucharest. Any amelioration in the transport system effected by means of credits granted by Great Britain will redound to the advantage of our country which will then be able, by means of purchasing Roumanian exports, to secure payment for her own shipments of last year, and the coming year, to Roumania. A less prejudicial rate of exchange will enable British exporters to hold that position in the Roumanian market which they have already commenced to occupy during the year 1919, and further to entrench themselves against future assaults

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

upon the part of their competitors. Thus, when envisaged from either standpoint, it seems in the interest of the United Kingdom that Roumania should receive credits, even though limited in amount, from our country. Locomotives and railway material supplied by us will be charged against these credits, and in addition some part could undoubtedly be utilised to facilitate payments to merchants sending goods for general consumption to Roumania. With regard to the general question of granting Roumania a loan or a credit, it should be remembered that the total debt of the country does not exceed more than some 20 thousand millions of lei, and this seems to be an exceedingly favourable position for any country after the War. Being almost purely an agricultural country with a laborious and intelligent peasantry, Roumania seems destined to arise from the ruin wrought by the war quicker than the more highly industrialised countries of Western Europe, and a little help devoted primarily to the transport system would seen to an impartial observer to be an investment likely to yield large results.

Alexander Adams, office of H.M. commercial secretary, British Legation, Bucharest, 4th March 1920

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadre 865-873]

6. 13 martie 1920, Bucureşti, Legea de reformă agrară pentru Basarabia

Capitolul I

Art. 1. Pentru cauză de utilitate publică şi naţională se expropriază proprietăţile imobiliare din cuprinsul Basarabiei, în condiţiunile şi măsura prevăzute de lege.

Art. 2. Exproprierea nu poate fi împiedicată de niciun fel de acte de orice natură, chiar când prin cuprinsul lor s-ar prevedea că proprietatea nu poate fi înstrăinată, cum ar fi: testamentele, donaţiunile sau orice acte de prohibiţiune de înstrăinare şi este declarată de plin drept din ziua votării acestei legi de către Sfatul Ţării – 27 noiembrie 1918. Din aceeaşi zi proprietăţile ce sunt supuse exproprierii trec asupra statului, libere de orice obligaţiuni sau orice sarcini de orice natură.

Art. 3. Din proprietăţile expropriate se alcătuieşte „Fondul Imobiliar Basarabean al Statului".

Art. 4. Se vor expropria în întregime:

a) Proprietăţile imobiliare (rurale, urbane) ce aparţin hăznelei (statului), udelurilor (Coroanei), băncii ţărăneşti şi mănăstirilor din străinătate;

b) Proprietăţile imobiliare rurale ale supuşilor străini (legea general despre încetăţenire);

c) Pământurile ce aparţin zemstvelor, oraşelor, comunităţilor urbane, în afară de acelea ce vor fi recunoscute ca neapărat trebuincioase, ori pentru buna aşezare, ori trebuinţi culturale şi alte nevoi ale zemstvelor sau oraşelor şi comunităţilor urbane;

c) Proprietăţile rurale ce aparţin persoanelor juridice, fie publice, fie private, neprevăzute la alin. a şi c. Se vor excepta numai cele ce aparţin comunelor sau asociaţiilor şi tovărăşiilor ţărăneşti, răzăşeşti, care în întregime sunt scutite de expropriere.

Art. 5. Se vor expropria pământurile mănăstirilor locale, lăsându-se fiecărei mănăstiri câte 50 ha pământ cultivabil, viile şi grădinile de pomi roditori.

Art. 6. Se vor expropria pământurile bisericilor, lăsându-se fiecărei biserici câte un lot întreg de fiecare membru al clerului (preot, diacon şi dascăl).

Art. 7. Se vor expropria pământurile din proprietăţile particulare, lăsându-se pentru fiecare proprietate 100 ha pământ cultivabil, viile, grădinile de pomi roditori şi pepinierele

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

existente până la 22 decembrie 1918. Se va expropria şi suta de ha precum şi din proprietăţile între 25-100 ha, tot ce trece peste 25 ha, în cazul când proprietarul a arendat proprietatea sa timp de cinci ani consecutivi în cursul anilor 1905-1916.

Art. 8. Trec în proprietatea statului pădurile, în afară de cele ce fac parte din proprietatea ţărănească sau răzăşească.

Art. 9. Trec în proprietatea statului apele, lacurile, bălţile şi stuhăriile, în afară de cele ce aparţin obştilor sau comunelor.

Art. 10. Se expropriază, fără nicio restricţie proprietăţile embaticare[6], rurale, urbane, precum şi cele ce aparţin persoanelor fizice sau juridice şi au fost date în arendă pentru aşezări comunale, rurale sau urbane.

Art. 11. Subsolul terenurilor expropriate rămâne de drept proprietatea statului.

Art. 12. Întinderea proprietăţilor din punctul de vedere al exproprierii se va socoti după starea lor juridică la 1 martie 1917.

Art. 13. Moşiile ce aparţin în indiviziune la mai mulţi proprietari, precum şi moşiile ce aparţin unui singur proprietar se vor considera ca o singură moşie sau proprietate.

Art. 14. Proprietarul are dreptul de a-şi alege moşia şi locul pentru porţiunea ce legea de faţă îi rezervă, însă într-o singură bucată şi cu condiţia ca această delimitare nici într-un caz să nu deprecieze pământul ce urmează a fi predat populaţiei muncitoare.

Art. 15. Toţi proprietarii atinşi de expropriere sunt obligaţi, în termen de două luni de la promulgarea decretului-lege din 22 decembrie 1918, a înainta la organele respective o listă de proprietatea lor totală, arătând locul unde se află proprietăţile sau moşiile lor, întinderea, starea juridică, planurile şi alte materiale necesare. Cei ce nu vor îndeplini aceasta, nu vor avea deschisă nicio cale pentru orice fel de greşeli s-ar putea comite cu ocazia exproprierii.

Art. 16. În privinţa proprietăţilor ce aparţin udelurilor, haznelei, mănăstirilor din străinătate şi Băncii ţărăneşti, statul de drept înlocuieşte pe proprietar.

Art. 17. Pământurile cultivabile nesupuse exproprierii, atât timp cât vor dura lucrările de reformă agrară, vor putea fi vândute numai „Casei Noastre” şi în aceleaşi condiţiuni de preţuire şi răscumpărare ca cele expropriate.

Capitolul II

Art. 18. Pentru aplicarea legii de faţă a reformei agrare se va înfiinţa, pe lângă Ministerul de Domenii, cu sediul în Chişinău, o instituţie specială de Stat cu numele de „Casa Noastră”.

Art. 19. „Casa Noastră” va fi persoană juridică şi se va bucura de o autonomie deplină.

Art. 20. „Casa Noastră” va fi condusă de un consiliu compus din 5 membri, din care unul va fi numit de ministerul de agricultură, doi de directoratele din Basarabia de finanţe şi justiţie, câte unul de la fiecare şi doi aleşi în fiecare an de Congresul delegaţilor ţărani şi proprietari în comisiile judeţene. Preşedintele se alege de consiliu din sânul lui.

Art. 21. „Casa Noastră” va pregăti şi conduce toate lucrările de expropriere şi împroprietărire, sub controlul ministerului de agricultură.

Art. 22. „Casa Noastră” va avea atâtea comisiuni cât va găsi de cuviinţă pentru aplicarea reformei agrare.

Art. 23. Pentru judecarea tuturor neînţelegerilor şi nemulţumirilor provenite de la expropriere şi împroprietărire, pe lângă „Casa Noastră” se va înfiinţa o „Comisie Centrală” de judecată, care va judeca şi hotărî în a doua şi ultima instanţă; hotărârile ei nu vor putea fi supuse opoziţiei sau recursului. „Comisia Centrală” se va compune din 5 membri, din care unul

[6] De la embatic, formă de arendare a unei proprietăţi pe termen foarte lung, în intervalul căruia arendaşul beneficia de toate drepturile de proprietate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

va fi prim-preşedintele Curţii de Apel, care va fi şi preşedintele comisiei, unul delegat de „Casa Noastră”, şi trei aleşi: doi de Congresul delegaţilor ţărani şi unul de Congresul delegaţilor proprietari în comisiile judeţene. Pentru fiecare din cei 5 membri se va numi sau alege câte un supleant.

Art. 24. În fiecare judeţ „Casa Noastră” va avea câte o comisie judeţeană de expropriere şi împroprietărire. Comisia judeţeană se va compune din un judecător, consilierul agricol al judeţului, un delegat al „Casei Noastre”, un delegat al proprietarilor şi 5 delegaţi ai ţăranilor aleşi de Congresul ţărănesc judeţean, având fiecare membru al comisiei câte un supleant. Delegaţii ţăranilor şi ale proprietarilor se aleg în fiecare an. Preşedintele se alege de Comisiune din sânul ei.

Art. 25. Organizarea „Casei Noastre” şi numirea comisiilor trebuie să fie făcute în termen de o lună de la promulgarea acestei legi. Când una din autorităţile sau categoriile de interesaţi indicate nu vor trimite delegaţi în consiliul de administraţie sau în comisie, acestea vor putea lucra şi fără reprezentantul acelei autorităţi sau categorii, fără a da dreptul nimănui de a protesta sau contesta lucrările făcute.

Art. 26. Comisiile judeţene vor lucra la faţa locului prin subcomisiuni şi vor avea de rezolvat chestiuni privitoare la întindere, preţuire, fixarea hotarelor, stabilirea tablourilor celor ce vor trebui să fie împroprietăriţi, întinderea loturilor, determinarea părţii ce va trebui să treacă la satul sau colonia respectivă, şi în fine orice chestiuni ce se vor ridica de „Casa Noastră” sau se vor ivi de la sine în legătură cu aplicarea reformei agrare. De fiecare lucrare avută la faţa locului subcomisia va alcătui un memoriu pe care-l va prezenta comisiunii judeţene spre cercetare şi luarea hotărârii. Despre cele ce va hotărî Comisiunea cu privire la expropriere, se va alcătui un proces-verbal, în patru exemplare, din care unul se va afişa la primăria comunei respective, unul se va înmâna proprietarului, unul se va trimite Casei Noastre şi unul se va anexa la dosar.

Art. 27. Părţile interesate pot ataca cu apel hotărârile comisiei judeţene în termen de 15 zile de la afişare. Apelul se va declara la Comisia judeţeană, care în termen de 7 zile de la primirea lui îl va înainta împreună cu dosarul Comisiunii Centrale. Preşedintele Comisiunii Centrale va fixa termenul de judecată nu mai devreme de 8 şi nici mai târziu de 15 zile de la primirea apelului. Fiecare termen trebuie să fie afişat cel puţin cu trei zile înainte la biroul Comisiei Centrale. Înştiinţări individuale nu se vor emite.

Art. 28. Înaintea Comisiei Centrale părţile interesate se vor prezenta în persoană, neputând fi nici asistate, nici reprezentate, afară de minori şi interzişi, care vor fi reprezentaţi prin tutorii şi curatorii lor, iar cei bolnavi vor putea fi reprezentaţi prin soţie sau rudă până la al patrulea grad inclusiv. Şedinţele de judecată vor fi publice. Comisiunea Centrală va putea ordona cercetări la faţa locului, expertize etc., pentru a-şi putea forma convingerea. Hotărârile Comisiunei Centrale sunt definitive.

Art. 29. Hotărârea Comisiei judeţene privitoare la expropriere, iar în caz de apel, hotărârea Comisiei Centrale, se va publica în Monitorul Oficial. Motivele se vor da în rezumat.

Capitolul III

Art. 30. Pământurile expropriate se vor parcela în loturi de completare, loturi întregi şi loturi de colonizare.

Art. 31. Întinderea lotului întreg va fi între 6–8 ha, a celui de colonizare între 8–10 ha şi se va stabili numai după regiuni.

Art. 32. Lotul se va compune dintr-unul sau mai multe corpuri după natura pământului.

Art. 33. Vor fi împroprietăriţi muncitorii de pământ, după capii de familie (orfanii vor fi reprezentaţi prin tutori) în proprietate individuală, după cum urmează: a) în primul rând, cu câte un lot de completare, agricultorii care locuiesc pe moşie şi posedă mai puţin de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

norma stabilită cu precădere de la mare spre mic; b) în al doilea rând, cu câte un lot întreg agricultorii care n-au deloc pământ şi locuiesc pe moşie; c) în al treilea rând, cu câte un lot de completare agricultorii care posedă mai puțin de norma stabilită şi locuiesc la o depărtate mai mică de 5 km de moşie, cu precădere de la mare spre mic; d) în al patrulea rând, cu câte un lot întreg agricultorii care n-au deloc pământ şi locuiesc la o depărtare mai mică de 5 km de moşie.

Art. 34. La împroprietărire nu se va face nicio deosebire între săteni şi orăşeni, a căror îndeletnicire principală este cultivarea pământului. Învățătorii şi preoții vor fi considerați ca muncitori de pământ.

Art. 35. Odată cu împărțirea pământului, iazurile mici care nu pot corespunde decât unui interes local vor trece la comunele respective.

Art. 36. Cu proprietățile expropriate prevăzute la art. 10 se vor împroprietări arendaşii actuali.

Art. 37. Cu pământurile care au fost folosite în baza dreptului de arendă pe termen îndelungat pentru plantarea viilor şi grădinilor de pomi roditori se vor împroprietări arendaşii actuali dacă au îndeplinit condițiunile arendei.

Art. 38. Pe pământurile rămase libere se vor face colonizări.

Art. 39. Colonizarea se va face în sate, şi nu în ferme izolate.

Art. 40. Pământurile pe care coloniştii le vor avea în alte localități, sub orice titlu, trec în „Fondul Imobiliar”, iar cu valoarea acestor pământuri, stabilite după prețurile din localitate, ei vor fi scăzuți din prețul datorit pentru pământul ce li se va da în calitate de colonişti.

Art. 41. „Casa Noastră” va înlesni coloniştilor creditul necesar pentru dobândirea inventarului, dându-li-se ca ajutor şi materialul de construcție la clădirea gospodăriei lor.

Art. 42. Fiecare sat care nu are imaş sau are prea puțin şi-l va forma sau completa cu prilejul împroprietăririi.

Art. 43. Întinderea imaşului nu va putea fi mai mică decât 15% din pământul care se va împărți locuitorilor unui sat, şi cel pe care locuitorii împroprietăriți îl stăpânesc de fapt. Cei împroprietăriți sunt obligați să ia parte la formarea imaşului. Agricultorii care nu vor fi împroprietăriți au facultatea de a contribui la formarea imaşului cedând „Fondului Imobiliar” o cantitate de pământ egală cu imaşul primit.

Art. 44. Se va delimita din „Fondul Imobiliar”, unde se va cere: a) 9 loturi de câte 25 ha fiecare pentru şcolile normale; b) câte un lot întreg pentru fiecare şcoală primară de la sate; unde nu sunt şcoli se va socoti câte o şcoală de fiecare sat; c) 56.430 ha pentru şcoli şi diferite instituțiuni cu caracter agricol şi industrial, după cum se va arăta în anexa acestui articol; d) 2 loturi pentru fiecare regiment pentru deprindere la muncă şi aprovizionarea lui cu verdețuri, cereale şi loc de pomicultură.

(...)

Această lege s-a votat de Adunarea deputaților, în şedința de la 10 martie anul 1920, şi s-a adoptat cu unanimitate de două sute cincizeci şi unu voturi. Preşedinte, N. Iorga, Secretar, Teodosiu Bârcă. Această lege s-a votat de Senat, în şedința de la 11 martie anul 1920, şi s-a adoptat cu unanimitate de una sută cincizeci şi şase voturi. Preşedinte, P. Bujor[7], Secretar, Dr. Iosef Blaga.

[7] **Paul Bujor** (1862-1952), biolog, om politic şi scriitor. Profesor la Universitatea din Iaşi (1896-1936). A fost unul dintre fondatorii revistei „Viața Românească” (1906). A fost membru în Partidul Social-Democrat, iar în 1919 a fost unul dintre fondatorii Partidului Țărănesc şi unul dintre cei mai radicali susținători ai reformei agrare. A fost ales la 28 noiembrie 1918 primul preşedinte al Senatului României Mari (până la 26 martie 1920). În august 1923 a fondat Liga Drepturilor Omului. A rămas membru al Partidului Țărănesc (apoi Național-Țărănesc), dar cu o orientare pronunțat de stânga, opusă „oligarhiei” partidului. În timpul regimului comunist a revenit în politică, fiind ales şi membru de onoare al Academiei R.P.R. în 1948..

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Promulgăm această lege şi ordonăm ca ea să fie învestită cu sigiliul Statului şi publicată în Monitorul Oficial.

Dat în Bucureşti, Nr. 1.036, 11 martie 1920, Ferdinand

Ministru de Stat, Ion Inculeț

Ministrul agriculturii şi domeniilor, Ion Mihalache

Ministru de justiție ad-interim, Dr. Ştefan C. Pop

[*Monitorul Oficial*, nr. 258, 13 martie 1920, p. 12831-12835]

7. 13 martie 1920, Zalău, Prefectul județului Sălaj informează despre dificultățile în exercitarea administrației şi în aplicarea reformei agrare, precum şi despre zvonurile iscate de întârzierea semnării tratatului de pace

Prefectul județului Sălaj, către On. Consiliul Dirigent, Resortul Internelor, Cluj

Am onoare a-mi înainta raportul săptămânal şi următoarele: Întârzierea iscălirii păcii dă speranță maghiarilor ca să crează că ținuturile noastre vor rămânea Ungariei, ceea ce neliniştește şi pre mulți dintre românii mai slabi de înger. Comenduirea Diviziei 2 Vânători biroul informațiilor în 12 l.c. îmi face întrebarea că înlocuit-am oficianții unguri cu români, şi fiindcă nu avem cu cine să se înlocuiască în județul nostru, ar fi să se facă schimbări numai la poştă, telegraf, telefoane şi gări, fiindcă administrația, la din contra, ar stagna. Scumpetea ce creşte din zi în zi, dacă nu se vor maxima prețurile tuturor mărfurilor şi tuturor obiectelor de comerț, clasa funcționarilor e nimicită total. Populația față de reforma agrară e mult pretensivă, țăranul pretinde tot. Ce o să urmeze nici nu se poate prevede. Comisiunea județeană face tot posibilul fără a vedea îndestularea ce s-ar fi aşteptat. La pertractările locale, țăranul arată legea despre împărțirea pământului şi interpretând-o de multe ori greşit, nu-l poți capacita. Candidații de secretari în lipsa mare de secretari comunali la examen, dacă numai cât de cât corespund, sunt a se lăsa să treacă examenul.

Cu stimă, prefect George Pop

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 5-1920, fila 56]

***8*. 20 martie 1920, Zalău, Raportul prefectului județului Sălaj referitor la starea de spirit a populației şi la situația aprovizionării cu alimente (dificilă pentru funcționari din cauza creşterii mari a prețurilor)**

Prefectul județului Sălaj către Consiliul Dirigent, Resortul Afacerilor Interne, Cluj

Am onoarea a-mi înainta raportul săptămânal în următoarele: CăderealuiVaida a atins penibil opiniunea publică a județului. Chiar în timpul acela, când Vaida în străinătate lucra, în interesul țărei întregite, nu a fost potrivit a se returna în mod repentin un guvern, care avea majoritatea. E de căutat oareşcareva soluție, căci neînțelegerile pot să ducă la un dezastru. E exemplu viu Germania. Aşa ne-a adus poşta apeluri cu subscrierea generalului Averescu pentru a fi împărțite şi publicate în județ. Neavând instrucție de la Consiliul Dirigent, le-am reținut, şi nu le-am dat publicității. Rog să-mi deie îndrumări hotărâte în privința ținutei politice spre viitor. În județ, la suprafață e linişte, ştirile dubioase şi promisiunile prea mari față de exproprierea pământurilor, care cu greu se vor înfăptui, pot să aducă zguduituri neaşteptate. Populația, deşi mai în mare preț cum s-ar fi aşteptat, să prevede cu cele de alimentări. Faptul că pe diferite piețe de vânzare sunt bucate în abundență e semn îmbucurător, că

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

populația nu duce lipsă de alimente. Pentru funcționari fiind traiul foarte greu, ar fi consult să ne facă ceva, căci în scumpetea enormă e mai imposibilă existența lor. Ar trebui să-şi primească retribuțiunile poate în natură/alimente, stofă/poate în bani.

Cu stimă, Prefect George Pop

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 5-1920, fila 59]

***9*. 24 martie 1920, Informare a Subinspectoratului General de Siguranță din Transilvania despre propaganda bolşevică în teritoriul populat de ruteni, precum şi despre penuria de alimente şi alte bunuri din Maramureş, provocată de dificultatea transporturilor şi de corupția autorităților locale**

Raportul no. 2545 al Direcției Poliției şi Siguranței Generale, Subinspectoratul General de Siguranță din Transilvania, către Corpul 6 Armată, Cluj

Referitor la situația populației din Maramureş, avem onoare a vă comunica următoarele: Lipsurile de care suferă populația din Maramureş sunt multe şi de multe feluri. Cauzele sunt, pe lângă puținul interes şi aruncarea populației în mâinile speculatorilor evrei, şi situația geografică şi lipsa de comunicație în acest ținut, precum şi urmările războiului. Lipsa de alimente e îngrozitoare. Pe apa Mara, Cosău, Iza şi pe cursul inferior al Tisei de la Sighet în jos, în anii mai buni de recoltă mai erau câte ceva roade în bucate, aşa că se acoperea lipsa de hrană pe 4-5 luni a populației din acele părți. În anul 1919 însă recolta în bucate a fost atât de slabă, încât în multe locuri sămânța nu au dat-o, în celelalte părți ale județului sunt teritorii unde nicicând nu se seamănă nimic afară de cartofi, aşa Vişeul, Tisa, ținutul Varhovinei şi Valea Tarasului, şi astfel populația se nutrea totdeauna prin alimente care se aduceau din alte părți. În timpul războiului autoritățile militare austro-ungare împreună cu autoritățile civile ungureşti, deşi cu multe greutăți, totuşi au prevăzut populația cu alimentele necesare, aşa că comparând poporul flămând situația de acum cu cea de atunci, e silit să constate faptul că soarta lor în timpul regimului unguresc era cu mult mai bună ca acum. Din această cauză, românii au neîncredere, şi privesc cu oareşicare pesimism viitorul României Mari.

Rutenii au o situație aproape îngrijitoare, ei locuiesc în zona dintre linia normală ce e stabilită conform contractului între România şi Antanta din 1916 şi linia ocupată de armata noastră după înaintarea din primăvara anului trecut. Zona aceasta e părăsită de toată lumea. Cehoslovacii nu o pot ajuta, iar autoritățile noastre nu se interesează îndeajuns de ruteni, sub titlul că nici aşa nu va aparține României Mari, iar autoritățile vamale şi grănicerii, ținându-se prea strict de ordonanțele primite de la forurile superioare, consideră ținuturile acelea ca o țară străină şi nu permit trecerea alimentelor, abstrăgând cazurile singuratice când pichetul în contra unui bacşiş gras închide ochii pentru orice fel de marfă. Nu ştim dacă forurile în drept îşi dau seama de urmările grave ce ar putea rezulta din situația aceasta nemaisuferită. Zona aceasta, în urma situației descrise, este un teren foarte bun pentru bolşevism. Foarte uşor de înțeles că poporul bântuit de foame, de tifos, lipsit aproape de toate mijloacele pentru acoperirea nevoilor zilnice, în ultima disperare se aruncă orbeşte în brațele bolşevicilor ruşi, care mai au şi avantajul prin aceea că le sunt frați şi ortodocşi de legea care o doresc ei, considerând catolicismul ca legea subjugărilor Austro-Ungariei. Bolşevicii se şi folosesc de starea aceasta spirituală şi trimit rutenilor agenți pe care aproape nimeni nu-i controlează, căci pe cele două linii sunt de o parte aşezați cu posturi rare, pe de altă parte se încred unul altuia, vama crede că vor controla cei de la front, iar soldații din partea lor cugetă că persoanele trecute sunt deja controlate de vamă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pentru a avea o idee clară cum se alimentează până acum jud. Maramureş, vă istorisesc pe scurt: îndată după intrarea armatei române s-a înfiinţat comisariatul de alimentare sub conducerea d-lui dr. Aurel Sabo[8]. Funcţionarea acestui comisariat a fost mai jos de orice critică, aşa că dl subprefect dr. Gavril Mihail a fost silit să ia asupra sa totul. El a avut însă nefericirea că şi-a ales oameni răi, aşa de exemplu a adunat de la populaţie circa 800.000 coroane, cu care l-a trimis pe Aurel Mihail, fost secretar, să cumpere alimente în Banat. Numitul a mers în Banat chiar pe timpul ocupaţiei sârbeşti, a stat acolo 3 luni, fără să trimită un singur grăunte. În octombrie a sosit acasă cu vestea că aduce 200 vagoane de bucate, însă a adus circa 100. În schimb, pentru Mihail a adus cu sine pentru alimente aproape un milion. Vagoanele sosite au fost date în schimb pentru sare, populaţia care a dat bani înainte însă nici până în ziua de azi nu a primit alimente pentru banii aceia, căci alimentele sosite până acum toate le-au plătit cu bani. Despre faptul că pentru bani daţi înainte nu au primit alimente, m-am convins primind delaţiunile câtorva oameni de prin comunele Crăceşti, Deseşti şi Giuleşti. Pe urmă a observat forurile administrative respective prefectul dr. Chiroiu[9] că lucrurile nu merg bine şi a înfiinţat o comisiune de alimentare în baza ordinului Consiliului Dirigent din 1 august. Ca preşedinte era primarul oraşului Victor Hodor, membru Hark (?)[10], fost secretar comunal în Ocna Şugatag şi al 3-lea membru un maistru zidar din comuna Ocna Şugatag cu numele Albu. Această comisie transporta alimentele prin intermedierea unei societăţi care financiază afacerile şi ai cărei membri sunt evrei, în frunte cu un anume Basch, comerciant în Ocna Şugatag. Din starea aceasta se naşte toată nefericirea judeţului. Importul alimentelor este monopolul acestor evrei. Ei aduc alimente cu permisele comisiei de alimentaţie. În calitatea oficială, natural pe drum dispar 50-60% din aceste alimente venite sub titlul oficial. Un singur caz: au plecat din Timişoara 40 vagoane alimente, la gara din Oradia Mare au dispărut 20 luând direcţia spre Budapesta. Pe calea aceasta au dispărut sute de vagoane de alimente, aduse sub formă oficială. Aşa dl prefect dr. Vasile Chiroiu s-a simţit nevoit să cheme de la Cluj un delegat al Consiliului Dirigent pentru ancheta abuzurilor nemaipomenite. De rezultatul anchetei încă nu se ştie nimic, fie însă acela oricum ar fi, nu ne ajută nimic, căci lipsa alimentelor tot lipsă rămâne. Un singur remediu ar fi cum credem noi. Să se trimeată din Regat câteva trenuri speciale încărcate cu alimente de porumb şi escortate cu forţă militară, aşa ca să nu poată să dispară pe drum nicio boabă şi să nu poată cheferiştii jefui vagoanele sub diferite titluri. Aceasta să se împărţească populaţiei pentru salvarea situaţiei extrem de grave. Mai sunt nevoi de multe feluri, dar toate le-ar răbda uşor, să aibă numai ce mânca.

Articolul de prima necesitate este însă bumbacul, de 6 ani nu se găsesc în Maramureş opinci, ghete încă sunt puţine şi formează obiectul de speculă cel mai scandalos al ovreilor. În privinţa aceasta însă sunt greutăţi şi piedici nemaipomenite. Articolele nu le pot aduce comercianţii direct pe linia Bucureşti – Cluj – Baia Mare – Sighet, ca să înconjure neplăcerile cu autorităţile vamale şi soldaţii de control, căci de la Baia Mare spre Sighet drumul numai vara e apt pentru comunicare. Pe lângă aceasta, nefiind legătură de tren, cărăuşia scumpeşte enorm de mult preţul mărfurilor, pe cealaltă cale mărfurile sunt şi mai scumpe, căci linia Oradea Mare – Debreţin – Satul Mare – Sighet este în mai multe locuri tăiată prin linia vamală, aşa că comercianţii se plâng adesea că sunt vămuiţi de două-trei ori, abstrăgând abuzurile soldaţilor de control şi machinaţiunile cheferiştilor, cu ajutorul cărora tot la a 3-a staţie se strică o roată,

[8] **Aurel Sabo** sau **Szabo**, avocat, căpitan al gărzii naţionale în noiembrie 1918 şi delegat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia.

[9] **Vasile Chiroiu** (?-1922), primul prefect român al Maramureşului, instalat la 28 aprilie 1919.

[10] **Victor Hodor** (1883-?), funcţionar în administraţia publică înainte de 1918. Primar al Sighetului între 1 mai 1919 şi martie 1920. A fost membru în comisia româno-maghiară de evaluare a proprietăţilor maghiare rămase în România. A deţinut şi ulterior alte funcţii în administraţia locală (de exemplu, prefect de Bihor în iulie 1923-ianuarie 1924, prefect de Cluj, iunie-octombrie 1927 şi aprilie-mai 1931).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

o locomotivă, ori nu-s cărbuni, ori nu-i ulei, ori altceva din cauza căruia trenul cu marfă nu pleacă până ce nu se umple buzunarul cheferistului cu un bacşiş bun. Abuzurile acestea nu se pot combate din motivul simplu că cine primeşte bani îi primeşte numai între patru ochi, iar în caz de nevoie neagă, iar cine dă bani asemenea tace, deoparte că cunoaşte bine legea care pedepseşte şi pe mituitor, pe de altă parte el nu are decât deficit, căci sumele ieşite la urmă pe preţul mărfii calculând plus 50-100 % venit net. Mai cu seamă abuzurile cheferiştilor nu se pot combate numai prin controla persoanelor de specialitate, care să observe cazurile când maşiniştii spun că este stricată roata şi dacă această declaraţie este făcută din intenţie de a pungăşi, omul păcătos să fie la moment pedepsit cu cele mai drastice şi grave pedepse. Altcum moravurile rele nu se vor vindeca şi în sufletul populaţiei amărâte vor creşte din ce în ce mai mult neîndestularea, ura şi pofta de revoltă.

Subinspector general, M. Enescu

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 4-1920, file 393-394]

***10.* 25 martie 1920, Bucureşti, Prim-ministrul desemnat, generalul Alexandru Averescu, dă citire programului guvernamental în faţa Senatului. Se prezintă starea economică dezastruoasă cauzată de război. Ţara trebuie reclădită pe baze noi, iar în politica externă se va urmări buna vecinătate; în interior trebuie asigurată liniştea. Reformele electorală şi agrară vor fi definitivate. Refacerea economiei va necesita echilibrarea bugetului, reconstrucţia comunicaţiilor şi reglementarea conflictelor de muncă. Administraţia va fi unificată şi descentralizată**

D. General Alexandru Averescu, preşedintele consiliului de miniştri şi ministru de interne (urcându-se la tribună), ceteşte următoarea declaraţiune a guvernului:

Domnilor senatori,

Împrejurările în care se găseşte astăzi ţara indică ele însele linia de conduită ce se impune unui guvern doritor de a răspunde nădejdei acelora mulţumită sforţărilor şi jertfelor cărora am izbutit, spre marea bucurie a întregului neam, să vedem întruniţi în sfat reprezentanţi ai tuturor părţilor, care de veacuri s-a visat că vor forma odată trupul patriei întregite şi care astăzi formează de fapt şi pentru pururea: România Mare (aplauze puternice). Conştient de aşteptările în mijlocul cărora a venit la putere, guvernul va face toate sforţările ce omeneşte sunt de închipuit pentru a se ridica la înălţimea greutăţilor cu care este chemat să lupte. Trebuie făcută însă mărturisirea că din cauza proporţiunilor uriaşe ale acestor greutăţi încrederea de a le învinge nu ne-o dă numai propriile noastre puteri, ci şi nădejdea sprijinului ce vom găsi din partea tuturor iubitorilor de ţară (aplauze). Sunt momente în viaţa unui neam în care toate inimile trebuie să bată la fel şi toate minţile trebuie să fie orientate într-o singură direcţie şi neamul nostru trece astăzi prin asemenea momente. Vârtejul uriaşului război din care am ieşit a lăsat în urma lui răni adânci în organismul nostru obştesc. Sute de mii de vieţi ne-au fost răpite, precum şi mii şi mii de trupuri de voinici au rămas ciuntite, ceea ce înseamnă, trecând peste consideraţiunile de ordin sentimental, o simţitoare împuţinare a braţelor celor mai viguroase de muncă. Stocul nostru de vite s-a redus atât de mult, încât munca agricolă este în modul cel mai îngrijitor stânjenită. Sunt judeţe în care întinderi mari de pământ din cele mai roditoare s-au transformat în păduri de mărăcini. Activitatea industrială a ţării este cu desăvârşire zdruncinată din cauza devastărilor şi a neputinţei de a se împlini lipsurile. Mişcarea comercială se găseşte de asemenea în cea mai întristătoare suferinţă, din cauza împuţinării mijloacelor de transport şi a stării deplorabile în care sunt reduse în general căile de comunicaţie. Starea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

financiară prezintă anomalia că, pe când Statul se zbate în cele mai mari greutăți, o abundență exagerată de numerar inundă țara, până şi în unghiurile cele mai modeste, şi o adevărată frenezie a cuprins pe toți în mânuirea banilor. Goană nesăbuită după câştig şi nicio înfrânare la cheltuială. O rană însă nepipăită, dar poate cea mai serioasă din toate, este modificarea mentalității aproape în toate straturile sociale, ceea ce a dus la o serioasă rupere a echilibrului dintre sentimentul datoriei şi legitimitatea dreptului (aplauze). Acestea sunt, în puține cuvinte, marile chestiuni în fața căror se găseşte guvernul şi care trebuie să facă obiectul preocupării sale imediate. Mai trebuie să adăugăm însă şi faptul că dacă tunul a suprimat hotarele vechiului regat, iar diplomația a statornicit pe cele noi, ne mai stau în cale încă numeroase asperități, datorite trecutului, care trebuiesc încetul cu încetul suprimate pentru ca să ajungem la o satisfăcătoare omogenitate a întregii noastre națiuni. Se rezumă totul deci la necesitatea de a purcede la reclădirea întregii țări pe baze noi şi mai largi, corespunzătoare noilor gândiri şi noii stări de fapt. Până a putea însă clădi sănătos şi metodic, este nevoie să nu fim stânjeniți în activitatea noastră lăuntrică de nicio altă preocupare, ceea ce înseamnă că trebuie să ne asigurăm liniştea din toate punctele de vedere. Nicio turburare din afară, nicio turburare înauntru (Aplauze prelungite).

Politica externă. Politica externă a guvernului va fi, în substanță, continuarea politicei din timpul războiului. Din orice punct de vedere am considera lucrurile, decurge firesc concluziunea că România trebuie să întreție şi să întărească excelentele raporturi cu toate statele alături de care şi-a dat generosul ei tribut în războiul mondial (aplauze). Relațiunile cu foştii noştri duşmani vor trebui însă restabilite în limitele tratatelor de pace, pentru care cuvânt acestea se vor supune ratificării Corpurilor legiuitoare, fără nicio întârziere. Toate sforțările vor trebui făcute pe de altă parte în sensul că fără compromisuri îndoielnice să ne asigurăm de buna vecinătate a statelor ce ne înconjoară. Politica de expansiune a făcut loc acum politicii de serioasă statornicire lăuntrică şi de aceea orice mână ni se va întinde cu sinceritate de peste hotare este bine să fie întâmpinată cu o egală sinceritate.

Liniştea internă. Guvernul va face tot ce-i va sta în putință pentru ca să concilieze aspirațiunile trezite de zguduirile războiului, cu menținerea ordinei în actuala noastră alcătuire socială şi politică (aplauze prelungite). Sforțările cele mai mari vor fi făcute pentru a se îmbunătăți starea maselor largi şi în suferință ale națiunii. Aceste sforțări mai presus de orice sunt o necesitate de ordin moral. Ele vor merge însă numai până la atingerea unei stări de echilibru social, care să decurgă exclusiv din noțiunea de drept recunoscută azi şi pe care odihneşte actuala noastră alcătuire socială (aplauze prelungite). La orice nesocotință brutală de a zdruncina această ordine, se va pune cu cea mai mare energie o stavilă neşovăitoare izvorâtă din sentimentul datoriei (aplauze prelungite).

Reforma electorală. Acordarea votului obştesc este un fapt împlinit atât în vechiul regat, cât şi în provinciile nou alipte, nu rămâne deci decât a se legifera în forma definitivă ceea ce s-a aplicat deja prin decrete legi. În proiectul de lege întocmit de guvern în această privință, pe lângă unificarea celor trei procedeuri aplicate la ultimele alegeri, se va ține seamă şi de experiența făcută în ceea ce priveşte constituirea Camerelor.

Reforma agrară. Acelaşi lucru se poate spune şi de reforma agrară. Împroprietărirea individuală prin expropriere este o chestiune definitiv rezolvată în întregul regat (aplauze). Nu rămâne decât a se fixa prin lege în detaliu ceea ce s-a admis în principiu prin modificarea Constituțiunii şi prin diferitele decrete-legi şi mai cu seamă ceea ce a pătruns adânc în masa întreagă a națiunii în diferitele părți ale României Mari (aplauze). Mai mult însă decât legiferarea însăşi, ceea ce va face obiectul celei mai urgente preocupări a guvernului va fi aplicarea de fapt a împroprietăririi individuale (aplauze).

Situația financiară. Nu numai că trebuințele războiului au dat naştere la cheltuieli mult superioare puterilor noastre financiare, dar chiar după încetarea ostilităților, un dezechilibru

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

îngrijorător a dăinuit şi dăinuieşte încă între venituri şi cheltuieli. Va trebui cu orice preţ a se ajunge la o statornicire chibzuită a bugetului ordinar şi a cheltuielor extraordinare, făcând pe deoparte, şi fără înduioşare, toate reducerile posibile în cheltuieli, iar pe de alta sporind veniturile prin noi impozite, sub formele indicate de cerinţele timpului, prin împrumuturi interne sub diferite forme şi prin împrumuturi externe. Măsuri urgente vor fi luate pentru unificarea monetară şi pentru reducerea numerariului în circulaţiune. Datoria publică luând proporţiuni atât de mari, devine o adevărată necesitate crearea unui minister al tezaurului[11] pentru o mai judicioasă împărţire a muncei, în trebile financiare ale ţării.

Refacerea. Se va propune înfiinţarea unui minister al refacerii[12], care să centralizeze, în mâinile sale, diferitele încercări de până acum, îndreptate în sensul de a readuce activitatea noastră industrială şi economică la un nivel satisfăcător. Deşi această problemă va fi înbrăţişată în mod unitar în tot complectul ei, nu mai puţin restaurările şi recomplectările vor urma, în marginile mijloacelor la îndemână, o ordine de precădere având întâietate regiunile în care urmele războiului s-au brăzdat mai adânci (aplauze).

Situaţiunea economică. Pentru îmbunătăţirea situaţiunii economice, prima condiţiune este reconstituirea şi completarea căilor noastre ferate. Se va propune crearea unui minister al comunicaţiunilor[13], care să asigure această îmbunătăţire urgentă şi vitală. Pentru readucerea la viaţa intensivă a comerţului nostru şi pentru asigurarea propăşirii industriei, care este în aşa mare suferinţă, se vor lega relaţiuni cu străinătatea, călăuzindu-ne de principiul de a statornici relaţiunile comerciale independent de cele financiare.

Intensificarea muncii. Producţiunea industrială fiind în legătură nu numai cu mijloacele materiale puse în mişcare, ci şi cu modul cum este organizată şi se desfăşoară munca, se va propune crearea unui minister al muncii[14], la care să ajungă toate firele conducătoare ale acestei compexe chestiuni. Se va căuta a se da o soluţiune dreaptă tuturor chestiunilor care azi, nefiind încă statornicite prin legiuiri, duc la regretabile conflicte în detrimentul când a unei părţi, când a alteia şi întotdeauna în detrimentul interesului şi liniştei generale. La acest minister vor face parte şi acele numeroase instituţiuni de prevedere socială care sunt o cerinţă recunoscută a timpului.

Administraţiunea. În administraţiune, chestiunea de căpătenie va fi ca ţara să aibă o administraţiune, ceea ce nu va fi atât [timp] cât aparatul administrativ judeţean şi comunal va fi amestecat în vârtejul luptelor politice. Guvernul îşi propune a curma hotărât aceste tradiţii învechite şi a proceda apoi, treptat, la stabilitatea personalului administrativ. În ceea ce priveşte legiferările în chestiunea administrativă, se va porni de la îndoitul principiu al unificăriii administraţiunii în întreaga ţară mărită şi al descentralizării administrative (aplauze).

Acestea sunt, în puţine cuvinte, punctele cardinale pe care se vor orienta primii paşi ai guvernului; este de prisos să se intre acum în mai multe detalii. Cred că mă pot mărgini la cele spuse, încheind prin declaraţiunea generală că întreaga noastră activitate va fi călăuzită de principiile largi şi sincer democratice, sub streaja celui mai riguros simţ al realităţii, astfel ca cele ce se vor hotărî să fie înfăptuite fără întârziere şi fără ştirbire. Urmând această linie de purtare, care după cum am spus ne este indicată de situaţiunea însăşi în care se găseşte ţara, nota dominantă a preocupării noatre va fi ca, atunci când ne vor lua locul alţii, să părăsim puterea

[11] Nu se va realiza.

[12] La 15 iunie 1920 se va constitui Subsecretariatul de stat al Refacerii şi Aprovizionării, titular fiind numit Ion C. Atanasiu.

[13] Ministerul Comunicaţiunilor se va constitui la 12 iunie 1920, titular fiind numit generalul Gheorghe Văleanu.

[14] Ministerul Muncii şi Ocrotirilor Sociale se va constitui la 29 martie 1920, titular fiind numit Grigore Trancu-Iaşi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu conştiinţa împăcată a datoriei împlinite către Patrie, nu numai prin vorbe, dar mai vârtos prin fapte şi cu orice sacrificii (aplauze prelungite).

[*Desbaterile Senatului,* nr. 46 din 27 martie 1920, p. 653-655]

***11.* 16 aprilie 1920, Bucureşti, Însărcinatul cu afaceri britanic relatează despre schimbarea de atitudine a lui Vaida-Voevod (rezistenţă pasivă), precum şi despre unele evoluţii pozitive în plan economic. Guvernul ar fi intenţionat să forţeze exportul de petrol la preţul intern, dar a renunţat în urma protestului companiilor străine**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston, London

My Lord,

I have the honour to report that Mr Vaida-Voevod appears now to regret the violence of the language used by him in regard to the King and government as reported in my despatch no. 86 of the 4th instant. He has stated in several recent interviews that the idea of forcible resistance on the part of Transylvania to the constituted Roumanian authority is too grotesque to be taken seriously. Yet there is no doubt that he did threaten such resistance in the course of conversation with General Ironside[15] and myself. It is possible that the calmer counsels of Monsieur Maniu may have convinced Mr Vaida that passive resistance is more likely to be successful than any attempt at violence. At the same time it is evident that General Averesco's efforts to suppress the semi-independence of Transylvania has created great excitement in the ranks of the official Transylvanian party, and has produced a situation of great tension, which may lead to serious trouble if not carefully handled. Meanwhile I am glad to be able to inform Your Lordship that I note distinct signs of energy and activity on the part of the present government. Things are beginning to be done, a refreshing change after years of entire inaction and drift on the part of the authorities. For exemple the government appear determined to deal with the railways, the deplorable state of which is primarily responsible for the present grave economic situation. In order to surmount the depreciated exchange, which renders it impossible to pay for purchase abroad in Roumanian currency, they are introducing legislation with a view to obtaining control of all exportable products, which they will exchange for such purchases. They are, however, anxious to limit imports to articles of necessity, or to such as may increase production; for example agricultural machinery, locomotives etc. The press forecasts of the legislation in question created consternation in the petroleum industry, owing to the statement that the government intended to establish a monopoly by forcing the sale to them of all petroleum products at internal prices, i.e. 1/10th of the world price. As these press reports received some corroboration from the Ministries concerned, the representatives of America, Belgium, France, Great Britain and the Netherlands addressed a strong protest to the Roumanian government on this subject, pointing out that 90 % of the industry was in the hands of their subjects, whose enterprise had been initiated under the regime of free development of industry and commerce, and in the confident belief that this regime would be continued. A somewhat strong interview took place as the result of this note between the Minister of Foreign Affairs and the representatives concerned, at which the former complained in violent terms

[15] **Generalul Edmund Ironside** (1880-1959) a luptat în războiul contra boierilor (1901-1902) şi în Primul Război Mondial în Divizia 4 canadiană. În septembrie 1918 a fost numit comandantul forţei de intervenţie interaliate din nordul Rusiei. În martie 1920 a comandat o comisie care superviza evacuarea armatei române din Ungaria şi trasarea noii frontiere. La 3 septembrie 1939 a fost numit şeful Imperial General Staff, după care a fost avansat feldmareşal şi a primit titlul de baron.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

that a collective démarche of this kind had been merely on reports in the press, which were as a matter of fact far from accurate. It was the intention of the government to put the control of all exportable products into their own hands, in order to pay the necessary purchases abroad. But they would, in the case of petroleum products, pay the full world price, not the internal one, in francs, dollars or sterling pounds. I replied that our note was meant as a warning that we could not acquiesce in such flagrant injustice to the interests of our subjects, as would be involved in the alleged intention of the government to monopolize the purchase of petroleum products at internal rates, and pointed out that, as stated in our note, the confirmation of these press reports by the Ministry of Commerce affords ample justification for such a warning. The Minister of Foreign Affairs said that he could assure us definitely and officially that the intentions of the government were as he had stated. He added that in these circumstances if we would withdraw our note, he would cancel his reply, which he had read to us. This reply was couched in the most violent terms, and upbraided the representatives for their alleged unwarranted action. After some discussion it was agreed, in view of the Minister of Foreign Affairs assurances, to withdraw the notes on both sides. It is the option of the majority of the representatives that the press articles were in fact substantially correct, and that it was only on receipt of our protest that the Roumanian government decided to drop the project described in these articles.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship s most obedient, humble servant, Frank Rattigan

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 393, cadru 932-934]

***12*. 29 aprilie 1920, Cluj, Consulul britanic informează despre desființarea „Consiliului Dirigent” şi despre neregulile din activitatea acestuia**

British Consulate, Cluj. To Majesty’s Secretary of State for foreign Affairs, Foreign Office, London

My Lord,

I have the honour to report that the ”Consiliul Dirigent” which was entrusted with the government and administration of Transylvania by Royal Decree of December 13, 1918, was dissolved by Decree-Law under date April 4th, 1920. It handed over its powers and duties to the central government at Bucharest on the 10th instant and the different departments here were taken over by a ”Commission of Liquidation and Unification”, whose task is to ”liquidate” the old administration and to carry out the ”unification” of the Transylvanian and Roumanian administrations. An Inspector-General of Administration has been appointed for Transylvania. I understand that grave irregularities on the part of many of the outgoing officials have been detected and it would appear that, in some cases, considerable sums are involved.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship’s most obedient, humble servant, Charles Goodwin

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadru 974]

***13*. 31 mai 1920, Sighişoara, Prefectul județului Târnava Mare propune îndepărtarea funcționarilor care nu pot folosi limba română sau prelungirea termenului de aplicare a decretului care impune aceasta. Reintroducerea autonomiei locale conform fostei legislații austro-ungare defavorizează accederea românilor în funcții. Aplicarea reformei agrare a creat animozități între români şi saşi, dar situația economică este bună. Şcolile româneşti şi germane îşi desfăşoară activitatea normal**

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Prefectul Județului Târnava Mare, no. 1165/20, către Ministerul de Interne, Secretariatul General, Cluj

Despre situația județului Târnava Mare raportez următoarele:

La 19 april am luat în primire funcțiunea de prefect, iar la câteva zile mai apoi mi-am început activitatea. În județ, administrația în general a fost şi este mulțumitoare, mersul afacerilor este şi a fost normal, ceea ce este a se atribui împrejurării că funcționarii acestui județ, în mare majoritate saşi, apoi şi unguri cu ocaziunea preluării imperiului, au rămas în oficii şi în consecință, urmând puține schimbări în personal, administrația şi-a continuat cursul său obişnuit. După cum în diferite rânduri şi la toată ocaziunea am accentuat însă, administrația cu limba maghiară a devenit germană, aşa că aici saşii şi ungurii folosesc numai limba germană, atât în afacerile lor interne cât şi față de populațiune, fără deosebire de limbă. Obținând ordonanțele referitoare la limba corespondenței oficiale, sigile şi numele străzilor, am făcut momentan dispozițiile necesare pentru reintroducerea legalității pe baza legilor în vigoare, rămânând ca legislațiunea să-şi facă la timpul său datorința, spunându-şi cuvântul. Cu considerare la cele expuse am invitat pe dl subprefect ca să-mi confecționeze un tablou al tuturor funcționarilor județeni, din care să se poată constata care anume posedă limba română, a agendelor oficioase şi ale celorlalte națiuni conlocuitoare, ca să putem la timp constata întrucât funcționarii necunoscători de limba română şi-au însuşit-o până acum. Motivul acestei dispoziții este acesta:

Prin decretul nr. 11 al fostului Consiliu Dirigent decretându-se limba română de limbă oficioasă, au fost deobligați toți amploiații de limbă străină necunoscători de limba română ca în termin de un an să-şi însuşească această limbă în scris şi graiu în măsura ca să se poată folosi de ea, asemenea li s-a cerut funcționarilor şi învățarea limbilor celorlalte populațiuni. Terminul de un an a trecut, espirat de mult, dar nu cunosc să se fi făcut în acest obiect ceva dispoziție, apoi nu s-a stabilit nici aceea, că ce urmări, consecințe va avea asupra funcționarea, nesatisfacerea acestei modeste pretenții din partea statului român. În fapt, nu cunosc ca să se fi făcut vreun pas în direcțiunea aceasta, adică dispoziția a rămas pe hârtie, nereflectând nimenea la urmările naturale ce trebuie să aibă. Ar fi de dorit, ca să se facă dar dispoziția, prin care să se stabilească ca măcar aceia, care în terminul fixat, nu au învățat limba română, ca să poată scrie şi vorbi în ea în măsura de a putea fi priceput, să rămână şi mai departe în funcție şi să se folosească de limba ce le convine lor ori să se amoveze din funcțiuni, şi în consecință să se aducă alți oameni ori, în fine, să se prolungeze termenul final. Cestiunea nu este chiar atât de grea de tranşat, căci o lege numai atunci e lege, când îşi are urmările sale, constringente, altcum nu poate fi lege ori dispoziție cu puterea unei legi.

Liniştea în județ în general nu a fost turburată. Am aflat însă o agitare îngrijorătoare, anume contrastul de interese antipode între români şi saşi. Românii conştienți pretind ca în statul român să aibă conducerea în administrația comunală şi în cea județeană. Saşii pretind ca majoritatea şi voința majorității să fie hotărâtoare, unde sunt ei în majoritate. Observ că în comunele rurale mai toți funcționarii au fost saşi, în comunele urbane esclusiv, şi românii nu puteau deprinde nicio controlă, necum să ia parte în administrare. Cu preluarea imperului român, românii au ajuns mai pretutindeni în frunte, căci scoțându-se din vigoare legea comunală, care poseda ceva autonomie, folosită exclusiv în detrimentul românilor, prin prefecți şi alți oameni de bine au ajuns şi români, cu deosebire primari. În anul acesta s-a reintrodus prin fostul Consiliu Dirigent însă autonomia comunală conform legilor ungare, deci a urmat şi starea dejositoare pentru elementul românesc. S-au ordonat alegeri, şi cum am amintit, saşii s-au folosit de organizarea lor solidă, şi au majorizat pretutindeni pe români, lăsându-le ici colea posturi de a 2-a mână, neînsemnate, şi alegând şi acolo pe aceia pe care ei au voit, iar nu pre aceia pe care-i voiau românii. Sub durata suspendării legii comunale între români şi saşi s-au încheiat pacturi formal, împărțind funcțiile frățeşte, acum având avantagiu nu mai țin la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pacturile încheiate. De aici s-a născut tendința românilor de a se ține de pacturi cu provocare la trecut, de aici tendința contrară a saşilor, şi în urmă tendința românilor de a se separa, aşa ca românii să-şi aleagă, conform proporției numerite, ei înşişi pe funcționarii comunali, şi saşii asemenea, aşadar un fel de dualism. Se înțelege, unde saşii sunt în minoritate, se țin ei de pact. Din aceste stări sunt nemulțumiri de ambele părți.

Restaurările, adică alegerile în consiile comunale şi ale funcționarilor comunali, care după legile ungare cad sub alegere, fiind în curgere când am venit eu, şi plângerile fiind zilnice, am rugat pe domnii prim-pretori să mai amâne restaurările acestea comunale, până după alegerile de deputați, silindu-se în tot chipul ca să se învoiască pactele între sine pentru înconjurarea neplăcerilor, şi stăruind ca unde e notar/secretar comunal sas să se pună primar român, ceea ce însă nu succede, cu atât mai puțin, căci prim-pretorii saşi nici că nu se silesc să urmeze sfatului acestuia, şi nu voiesc să se aplice legea în favoarea românilor. În ordonanța prin care s-a reintrodus autonomia comunală ungurească nu se vorbeşte espres de modul aplicării secretariului comunal, iar înainte se numea din partea prefectului, astfel dar nesiguranța aceasta am folosit-o în sensul ca secretarul general să se numească şi acum de către prefect, în modul acesta vacanțele se pot suplini prin români, respectiv oameni de încredere. Stările acestea se vor putea urma în cazul confecționării unei legi/decret-lege cu tendința de unificare, care şi aşa trebuie să urmeze, şi încă întemeiați pe principiul centralizării în sens mai larg, ca adică să se asigure ce este al Cezarului, căci cum este azi nu poate fi stare durabilă. În fine, administrația trebuie să asigure şi interesele statului pe o formă cu ale comunei, şi comunele încă nu pot fi lăsate în mâinile altora, decât în acelora în care statul are încredere, altcum ne trezim în abis. Eu nu voi hezita un moment: a scoate din valoare ordonanța consiliului dirigent, prin care s-a reintegrat autonomia comunală, şi anulând toate alegerile, aş reintroduce, în altă formă, adică pentru uniformitate, numirile de către prefect, căci atunci şi saşii ar fi mulțumiți, mângâindu-se cu aceea că legea e lege, trebuie respectată. Aceasta ar fi un mediu paliativ până la confecționarea unei legi pentru întreg regatul, care şi aşa va trebui să urmeze în curând. Numai în modul acesta putem ajunge la influența ce ni se cuvine ca stat român. Referitor la administrația județeană, de cumva s-ar valida cerința de a şti ceti şi scrie româneşte, s-ar putea ameliora şi aceasta, introducându-se elemente de încredere şi demne, şi mai strămutându-se unii dintre funcționarii de acum prin alte județe, ori pensionându-se.

Având în vedere că astăzi prefectul devine şi din ceea ce de mult prefectul vechii Românii ar fi de dorit să se facă modificările, ca personalul județean să se subordoneze nemijocit prefectului şi aici, încetând subprefectura în construcția de azi, dându-i prefectului posibilitatea de a conduce, dar nu cum e azi, să lucreze singur pentru toți. În tot timpul am simțit lipsa secretariului prefecturii, menit a fi ataşat pe lângă prefect, sigur, că nu se află oameni de acea treabă, deoarece fiecare tânăr doreşte a începe cu funcția unui consilier la Consiliul Dirigent. Asemenea am simțit şi lipsa unui automobil, fiindcă aveam dorul de a merge la sate, să fac inspecții şi să vin în atingere cu poporul cât mai des. Dorința aceasta a rămas dorință, un fel de *pium desiderium*.

O altă mişcare însemnată s-a produs între români prin începerea executării reformei agrare, producând, fireşte, conteste între români şi iarăşi saşi, care posed averi ce cad sub esarandarea forțată. Începutul a fost greu. Animozitățile însă față de organele noastre au început a scădea, căci cu mare greu au succes să se organizeze comisiunile județene, în fruntea cărora sta un judecător/magistrat. Procedura aceasta obiectivă a impus şi impune şi românilor şi saşilor, astfel e esperiența ce vom evita sguduiri mai simțitoare prin esecutarea reformei agrare. Dorința generală a oamenilor noştri este însă ca reforma agrară să se modifice în interesul şi favorul elementului românesc, căci în județ abia se observă avantagiile reformei prezente. Cred că cestiunea se studiază.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În privința economiei pot raporta cum că atât april, cât şi cu deosebire luna mai au fost excelente pentru toate ramurile economiei. Recolta promite mult, fânul abundent şi calitate superioară. În ce priveşte stările sanitare, acestea asemenea sunt normale, boale contagioase nu s-au ivit, afară de neînsemnate cazuri sporadice care s-au sufocat în germene. Aceasta atât referitor la oameni, cât şi la animale. În județ se află un număr frumos de vite, şi se prăsesc mereu, cu deosebire saşii bogați, ca păşunile lor superflue până acum, sunt ocupate sau aprovizionate cu un număr neobişnuit de mare de vite cornute, ca să se scape de obligamentul impus în reforma agrară, ca să cedeze teritoriile românilor. Pe tema aceasta încă s-au iscat conflicte, care însă se rezolvă binevoitor de comisiunea județeană. Ce se ține de finanțele statului, județului şi comunelor, deşi sunt restanțe respectabile, stările se pot numi încă suportabile. E apăsătoare împrejurarea că pe terenul financiar nu avem oameni de specialitate decât foarte puțini, iar cei ca să aplice acum nu se silesc în conformitate cu datorința legală a se prevedea cu cunoştințele de trebuință. De aci urmează, că pe terenul acesta nu putem înainta şi domina încă tot sistemul ungar cu oamenii săi. Lipsa numerarului de banii mărunți este îngrijitoare şi ia proporții tot mai mari. Asemenea stări se pot semnala şi relative la poştă, telegraf, telefon.

Învățământul însă îşi face cursul său normal şi regulat. Pe teritoriul județului sunt 2 licee săseşti cu limba de propunere germana, bine aranjate şi organizate. Avem şcoală civilă română în Sighişoara, care asemenea funcționează foarte bine, cu puteri didactice corespunzătoare. Şcolile poporale/elementare de la oraşe şi sate merită toată lauda, atât cele săseşti, cât şi cele româneşti. Laudă se cuvine poporului şi conducătorilor acelora. Este şi şcoală de agronomie săsească în Mediaş, comună urbană, cu limba de propunere săsească şi înființată pentru saşi. Pe terenul comunicației până acum nu s-au făcut aproape nimic, abia nişte începuturi modeste. Astfel comunicația atât cea de stat, cât şi cea județeană şi comunală lasă mult de dorit. Dezastrele războiului se vor resimți încă multă vreme. Administrația silvanală e regulată, deşi şi aici numai şeful e român, ceilalți lucră ungureşte ori germaneşte. Poporul altcum este foarte sârguincios, şi cultivă cu mare predilecție pământul, dezvoltând o activitate, cum numai ardelenii ştiu. Scumpetea extraordinară încă dăinuieşte nu numai, ci se întinde tot mai sus. Acestea momentele mai însemnate până la finea lunii mai a.c.

Prefect, (indescifrabil)

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 5-1920, file 15-18]

14. 12 iunie 1920, Braşov, Raport săptămânal (5-12 iunie 1920) al prefectului județului Braşov, referitor la desfăşurarea campaniei electorale şi a alegerilor, precum şi la necesitatea unor reorganizări administrative, care să poată favoriza populația românească

Săptămâna trecută şi cea prezentă a fost săptămâna alegerilor. Organele noastre administrative au fost în mod extraordinar angajate în lupta electorală, care a fost cât se poate de îndârjită. Neavând sprijinul unui partid bine organizat, care să dispuie de un număr mare de membri influenți (Partidul Poporului de fapt astăzi nu există în județ), toată lupta electorală a fost susținută de prefect şi câțiva funcționari ai prefecturii. În județul Braşov, cu o populație de circa 105.000 locuitori, dintre care numai 1/3 parte este română, iar restul de 70.000 sunt saşi, unguri, ovrei etc., reuşita candidaților români la alegerile parlamentare şi tot asemenea şi la alegerile consiliilor județene şi comunale nu este posibilă decât numai în urma unui compromis, care se face prealabil cu populația săsească, cedând un număr anumit de deputați, consilieri judiciari sau comunali saşilor. Starea aceasta de lucruri nu se poate modifica, decât

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

numai în cazul când s-ar schimba configurația prezentă a județului, configurație croită de guvernul maghiar pentru ajungerea scopurilor ce urmăreau, şi s-ar mări județul (care este cel mai mic din întreaga Transilvanie) cu teritorii luate din județele învecinate Făgăraş, Trei-Scaune şi Prahova. În sensul acesta am înaintat încă în primăvara anului 1919 mai multe memorii Consiliului Dirigent, cerând alipirea cercului Bran şi a două comune rurale, Vlădenii şi Țințarii, din județul Făgăraşului (spre a paraliza preponderența saşilor) şi a celor 3 comune Buzău, împreună cu mai multe comune româneşti situate pe lângă Olt din județul Trei-Scaune, spre a echilibra numărul prea mare al ceangăilor (ungurilor) din plasa Săcele. Propunerile mele au fost primite cu multă satisfacție, dar au rămas neexecutate şi am intrat în alegerile din anul 1919 tot în condițiile vechi. Atunci am fost nevoiți să încheiem un pact cu saşii spre a reuşi cu alegerea foştilor deputați dr. V. Saftu[16] şi M. Popovici, iar în plasa Săcele am reuşit cu Voicu Nițescu[17], numai din cauză că ungurii n-au mers la vot. În preajma alegerilor, care au decurs acum, am făcut întrebarea cu ocazia consfătuirii prefecților la Bucureşti, dacă s-a făcut vreun compromis cu saşii din partea guvernului. Am primit răspunsul că nu s-a făcut, iar mai târziu când s-a fixat candidatura d-lui Take Ionescu la Braşov, am primit din partea d-lui Goga însărcinarea să iau înțelegere cu saşii spre a asigura reuşita d-lui Take Ionescu. Înainte de sosirea d-lui Take Ionescu la Braşov, dl M. Popovici mi-a comunicat că, deşi avizase la Bucureşti pe dl T. Ionescu că nu va avea contracandidat la Braşov şi nu va candida el însuşi la Braşov, s-a decis a-şi susține candidatura față de dl Ionescu. La sosirea d-lui Take Ionescu am raportat că are contracandidat pe Mihai Popovici şi că saşii şi-au pus un contracandidat sas. Dl Take Ionescu a rămas foarte surprins şi mi-a spus că va pleca a doua zi la Bucureşti. În urma insistenței mele s-a hotărât însă să nu-şi retragă candidatura, asigurându-l că voi stărui ca saşii să-i dea tot concursul. În cercul Caraşeu, oferit în ultimul moment d-lui Take Ionescu din partea Partidului Național, nu s-a putut susține candidatura d-sale, deoarece curierul trimis duminică n-a putut sosi marți, la timp pentru a preda declarația de candidatură a d-lui Take Ionescu. Am avut o luptă foarte grea spre a câştiga pe saşi pentru dl Take Ionescu. Cu toate că le-am oferit mandatul de senator, saşii vedeau în Take Ionescu pe marele „germanophob” din timpul războiului şi pe duşmanul neîmpăcat a tot ce este german. Negocierile cu saşii, începute târziu, au durat până în ajunul alegerii şi în ultimul moment s-au declarat alegătorii saşi aplecați a susține candidatura d-lui Take Ionescu. Nu a mai fost timpul material pentru ca să fie posibilă organizarea alegătorilor saşi pentru Take Ionescu, şi urmarea a fost că din 2700 alegători saşi, abia au votat 480-500 saşi, iar mulți români au votat parte cu Mihai Popovici, parte cu socialiştii. Alegerea s-a terminat cu balotagiu. S-a mai făcut şi greşeala că s-au încorporat în circumscripția electorală a oraşului Braşov alegătorii români din comunele Vlădeni şi Țințari, aparținători județului Făgăraş. Aceasta a jignit foarte mult pe saşi, şi a adus avantagii numai Partidului Național. Alegătorii din aceste două comune care au votat cu noi erau în afară de cercul influenței noastre, şi în urma victoriei obținute de Partidul Național în județul Făgăraş erau pe deplin devotați acestui partid. Fruntaşii Partidului Național din județul Braşov, care sunt în număr destul de considerabil, preoți, profesori şi învățători, au făcut o propagandă cât se pate de puternică în aceste comune şi au învrăjbit alegătorii români folosindu-se de tot felul de minciuni, colportate prin ziarul lor „Gazeta Transilvaniei”. De prezent lupta continuă cu multă îndârjire. Partidul

[16] **Vasile Saftu** (1863-1922), studii de teologie şi filosofie la Sibiu şi Leipzig. Profesor la Seminarul Teologic de la Sibiu. În 1896 a devenit parohul bisericii Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului (protopop din 1911). În noiembrie 1918 a condus Garda Națională. Deputat în primul Parlament al României Mari.

[17] **Voicu Nițescu** (1888-1954), ziarist şi om politic transilvănean, director al Gazetei de Transilvania (1911-1916). În 1917 a fost trimis de guvernul român în Rusia pentru a organiza corpurile de voluntari români. După repatriere, a făcut parte din delegația la Conferința de Pace de la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Național duce o campanie furioasă. Se folosesc de toate mijloacele, batjocorind şi înjurând toate autoritățile şi funcționarii lor. Drept reclamă, dl Mihalache este preumblat prin toate 3 comune şi după cum anunță în „Gazeta Transilvaniei", la întrunirea de duminică vor veni şi dl Maniu şi Vaida. Agenții electorali în frunte cu dl A. Dobrescu fac o propagandă nemaipomenită pentru dl M. Popovici, înegrind guvernul şi toate autoritățile. Sperăm, cu toate acestea, că candidatul nostru va reuşi. Despre rezultatul final voi raporta telegrafic.

Prefect, Gheorghe Baiulescu[18]

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent. Secția siguranța generală, inv. 1114, Dosar 3-1920, fila 72]

***15.* 31 iulie 1920, Bucureşti, Ministrul Franței la Bucureşti informează despre intensificarea agitațiilor sindicale şi a grevelor în serviciile publice (poştă, transporturi)**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Les derniers mois viennent d'être marqués par une vive agitation syndicaliste. Le mouvement a commencé par une grève des Postes et télégraphes qui dure depuis près de quinze jours. A l'heure actuelle même, bien que des soldats et des volontaires soient venus en assez grand nombre remplacer les grévistes, le service normal est loin d'être repris. Indépendamment même de la durée invraisemblable de cette grève, on est obligé de la mettre en regard de la négligence avec laquelle le Gouvernement considérait la question avant qu'elle n'arrivât à son point de crise. Quoiqu'il en soit des revendications des employés des P.T.T., dont certaines paraissaient assez fondées, le résultat de la grève est déplorable. Le service a d'abord été complètement désorganisé. Ensuite le succès du mouvement a causé une émulation syndicaliste tant dans le corps des ouvriers que dans celui des fonctionnaires. Les employés des tramways se sont réunis d'abord, puis ceux de Chemins de fer, pour se déclarer solidaires des grévistes de P.T.T. Tous s'élevant contre la tactique gouvernementale qui consiste à promettre et à ne pas tenir. Puis l'émotion s'est étendue dans le monde des fonctionnaires dont beaucoup, par suite du vide de la caisse publique, ne sont payées que très irrégulièrement de leurs traitements déjà souvent insuffisants. Une réunion générale de tous les employés de l'Etat fut convoquée dans un théâtre pour le 19 Juillet. Interdite par la police elle déborda dans la rue où se déroulèrent des scènes tumultueuses. Mais l'incident le plus curieux et qui mérite d'être signalé est celui dont vient d'être le héros un magistrat roumain M. Schina, actuellement arrêté et poursuivi devant les tribunaux d'abord comme promoteur de l'Union Syndicaliste des Fonctionnaires, jugée illégale par le Gouvernement, et ensuite pour avoir à a suite d'une entrevue avec le Ministre de l'Intérieur, M. Argetoianu publié dans un journal une lettre dont vous trouverez ci-inclus copie et qui jette un jour curieux à la fois sur le magistrat et sur l'homme d'Etat en question. Je ne crois pas devoir rien y ajouter. M. Schina passerait aujourd'hui devant les tribunaux.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 848-849]

[18] **Gheorghe Baiulescu** (1855-1935), medic cu studii la Viena. În calitatea sa de membru al consiliului oraşului, la 16/29 august 1916 a întâmpinat armata română, după care a devenit primul primar român al Braşovului. La 7 ianuarie 1919 a devenit primul prefect român al Braşovului (până în 14 decembrie 1920, apoi iar între 2 ianuarie 1921-31 ianuarie 1922, şi 31 iulie 1923-1 februarie 1924).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***16.* 31 iulie 1920, Bucureşti, Votarea de către Adunarea deputaților a unui credit extraordinar de 30 de milioane lei pentru materiale de construcție destinate lucrărilor de refacere în regiunile afectate de război**

Şedința de sâmbătă, 31 iulie 1920

Domnilor Deputați,

Comitetul delegațiilor de secțiuni compus din: D. Vintilă Georoceanu pentru secția I; D. Cincu Nestor pentru secția II; D. Ioanițescu R.D. pentru secția III; D. Ghițescu Stan pentru secția V; D. Băltănoiu V. pentru secția VI; D. Dr. Candrea Ion pentru secția VII; şi subsemnatul Constantin Brăescu pentru secția IV, întrunindu-se în ziua de 15 iulie 1920, sub preşedința d-lui D. R. Ioanițescu[19], a luat în cercetare proiectul de lege pentru deschiderea pe seama şi la dispoziția subsecretariatului de Stat al refacerei şi aprovizionării, un credit extraordinar de 30 milioane lei pentru plata materialului şi lucrărilor de refacere a regiunilor dăunate de război, văzând şi expunerea de motive ce însoțeşte acest proiect de lege, l-a admis întocmai cum a fost prezentat şi, prin subsemnatul, vă roagă, d-lor deputați, să binevoiți a-i da aprobarea d-voastre.

Raportor, Const. Brăescu

Expunere de motive. În timpul războiului, regiuni întregi de pe zona frontului de luptă au fost distruse şi locuitorii din acele părți ale țării au rămas fără locuințe şi fără adăposturi pentru vite. Dacă până acum opera de refacere a regiunilor dăunate de război n-a putut să-şi atingă scopul dorit din cauza neajunsurilor şi lipsurilor de tot felul, acum, când studiile sunt gata şi avem şi o parte din materialul de construcție, este o datorie din partea Statului să înceapă de îndată lucrările de refacere. Pentru plata lucrărilor, a transporturilor şi procurării de noi materiale este absolută nevoie de deschiderea unui credit extraordinar de 30.000.000 lei, cu care să se poată face față lucrărilor menționate. În conformitate cu art. 55 din legea contabilității publice, deschiderea creditelor extraordinare neputându-se face decât cu aprobarea Adunării deputaților, subsemnații, autorizați de consiliul miniştrilor, au onoare a vă ruga să binevoiți a aproba deschiderea acelui credit extraordinar de 30.000.000 lei pe seama şi la dispoziția subsecretariatului de Stat al refacerei şi aprovizionării.

Preşedintele consiliului de miniştri, general Al. Averescu

Subsecretar de Stat la subsecretariatul refacerii şi aprovizionării, I. C. Atanasiu

Proiect de lege. Art. Unic. Se deschide pe seama şi la dispoziția subsecretariatului de Stat al refacerii şi aprovizionării un credit extraordinar de 30.000.000 lei care va servi la plata materialului şi lucrărilor de refacere a regiunilor dăunate de război.

Preşedintele consiliului de miniştri, general Al. Averescu

Subsecretar de stat al refacerii şi aprovizionării, I. C. Atanasiu

Se pune la vot proiectul de lege în total şi rezultatul votului este: votanți 104, majoritate regulamentară 90, bile albe 103, bile negre 1.

[*Desbaterile Adunării Deputaților*, nr. 35 din 8 august 1920, p. 624-625, 631]

***17.* 6 august 1920, Bucureşti, În Adunarea deputaților se prezintă proiectul legii privitor la supraimpozitarea surplusurilor de venituri realizate în anii 1915-1920 de către persoane fizice şi societăți comerciale („îmbogățiții de război”)**

Sesiunea extraordinară 1920. Şedința de vineri, 6 august 1920. D. raportor I.N. Angelescu dă citire următorului proiect de lege din inițiativă parlamentară:

[19] **Dimitrie R. Ioanițescu** (1885-1970), jurist, economist şi om politic, profesor la Academia de înalte studii comerciale şi industriale. Ministru de şase ori în guvernele liberale (muncă, agricultură, sănătate).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Domnilor deputați,

Războiul mondial şi războiul ce am purtat noi au fost cauza multor nenorociri şi mizerii care s-au revărsat asupra maselor populațiunii noastre; dar ele au fost în acelaşi timp prilej minunat de îmbogățire pentru anumiți privilegiați ai soartei. Ca din pământ au răsărit şi răsar mereu, atât în cuprinsul vechiului Regat, cât şi în ținuturile alipite, aşa-numiții îmbogățiți de război, dintre care cei mai mulți şi-au format milioanele şi zecile de milioane de lei din exploatarea suferințelor şi privațiunilor populației celei mai numeroase (aplauze prelungite). În genere, se petrece sub ochii noştri o deplasare enormă de bogății: sărăcesc o parte din avuții dinainte de război, se scurg cele din urmă economii ale populației sărace, pentru a se forma cu o repeziciune uimitoare o nouă clasă de magnați ai capitalului, care nu sunt – în cele mai multe cazuri – din acei mai demni de respectul contemporanilor (aplauze). Statul nu poate să stea nepăsător în afața unor astfel de manifestări economice bolnăvicioase. Este datoria Statului să stabilească un relativ echilibru de puteri între cetățeni, prin împiedicarea unor acumulări nenormale de avuții de o clasă restrânsă în dauna alteia. Este datoria Statului să aducă o reparație socială cel puțin acum, în momentul când nemulțumirile provocate de mizeria maselor au ridicat revendicările la cea din urmă treaptă a unor cerințe liniştite. Refacerea vieții economice impune Statului cheltuieli de zeci de miliarde. Încotro trebuie să ne îndreptăm ochii pentru vindecarea rănilor aduse de război, dacă nu în primul rând spre moderarea exuberanțelor de fericire pe care acelaşi război le-a adus pentru unii din contemporanii noştri? (Aplauze.)

Guvernele care s-au perindat la cârma țării de la declararea războiului mondial şi până astăzi au întârziat şi în această privință ca şi în multe alte privințe. Din cauza aceasta opera noastră e mai grea. Dar credem că guvernul şi Parlamentul acesta, ieşit din cele mai violente convulsiuni sociale – ca o urmare fatală a războiului ce am purtat – nu se vor da înapoi de la nicio lucrare, oricât de grele ar fi condițiile în care sunt puse să lucreze. Pătrunşi de aceste simțiminte, avem onoare să propunem adunării deputaților, din inițiativă parlamentară, alăturatul „Proiect de lege asupra impunerii câştigurilor de război de la 1915 şi până astăzi". Acest proiect va fi urmat la vreme de alte două proiecte de aceeaşi natură: confiscarea averilor nejustificate ale funcționarilor civili şi militari; impozitul asupra plus valutei mobiliare şi imobiliare. De astă dată rog Adunarea deputaților să binevoiască a lua act de acest proiect asupra impunerii câştigurilor de război, ținând seamă în acelaşi timp de necesitatea ca această lege să intre cât mai repede în vigoare (aplauze prelungite).

Proiect de lege privitor la impunerea câştigurilor de război

§ 1. Obiectul impozitului

Art. 1. Veniturile realizate de orice gospodărie privată, ca o consecință a războiului mondial, sunt supuse unui impozit special, în conformitate cu prescripțiile legii de față. Aceste venituri sunt numite în această lege „câştiguri de război".

Art. 2. Se înțelege prin câştig de război orice plus de venit, peste venitul normal dinaintea războiului mondial, fie că este vorba de o creştere a venitului anterior al unei gospodării, fie că este vorba de un venit nou.

Art. 3. Venit normal dinaintea războiului se socoteşte media veniturilor din anii 1912, 1913 şi 1914. Industriaşii, agricultorii, comercianții şi intermediarii, care au ținut o contabilitate a afacerilor lor, vor declara şi dovedi cu registre veniturile lor normale dinaintea războiului, raportându-se aceste venituri la capitalul învestit, în întreprinderea respectivă. Când nu s-au ținut registre sau când întreprinderea a început în cursul războiului, se va socoti ca venit normal de 1/3 din venitul anilor de neutralitate de război şi următorii, de la 1915-1920. Societățile comerciale, de orice fel, vor declara ca venit normal acel venit mediu care rezultă din bilanțurile încheiate în 1912-1914. Dacă societatea s-a creat după declararea războiului mondial, venitul normal va fi calculat pe baza de 5% la capitalul social vărsat. Pentru intermediari, fără capital

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

învestit, venitul normal se socoteşte venitul mediu al funcţionarilor comerciali fără să treacă în orice caz suma de 5.000 lei anual.

Art. 4. Venit actual din anii 1915-1920 se socoteşte venitul realizat efectiv de fiecare cetăţean, el se declară de cetăţeni şi se controlează de organele administrative şi fiscale.

Art. 5. Câştig de război impozabil se socoteşte surplusul de venit care rezultă din comparaţia venitului normal cu venitul din anii 1915-1920, după normele prevăzute la art. 3.

§ 2. Cotele impozabile şi scara impozitelor

Art. 6. În cazul când capitalul învestit într-o întreprindere nu s-a mărit în cursul războiului faţă de perioada normal anterioară, câştigul de război se va impune după scara următoare:

Câştiguri de război – impozitul din surplus (surplus faţă de venitul normal): 1.000-5.000 lei: 10% din surplus; 5.000-10.000: 20%; 10.000-50.000: 30%; 50.000-100.000: 40%; 100.000-500.000: 60%; 500.000-1.000.000: 80%; peste 1.000.000: 90%.

Art. 7. Dacă întreprinderea şi-a mărit capitalul învestit sau dacă s-a creat în cursul anilor 1915-1920, se va plăti un impozit conform scării următoare: Procentul de câştig la impozitul plătit. Capitalul actual: sub 8%: 0; de la 8%-10%; 10% din surplus; 10%-15%: 30%; 15%-20%: 50%; 20%-30%: 70%; peste 30%: 90%.

Art. 8. Intermediarii şi oricine au realizat venituri în anii 1915-1920, fără să aibă o întreprindere şi un capital învestit, se vor impune în modul următor: Surplusul de venit. Impozitul plătit până la 1/10 peste venitul normal (conform art. 3 alin. Ultim). De la 1/10-5/10: 10%; 5/10-10/10: 20%; 10/10- 20/10: 30%; 20/10-30/10: 50%; 30/10-40/10: 70%; peste 40/10: 90%.

Art. 9. Legea de faţă nu se aplică la veniturile mai mici de 5.000 lei anual.

Art. 10. La veniturile mai mici de 25.000 lei anual se scade din câştigul de război impozabil câte 5% pentru fiecare membru al familiei care a stat cel puţin trei luni de zile în armata activă.

§ 3. Constatarea câştigurilor de război.

Art. 11. Ministrul de finanţe şi ministrul de justiţie vor determina, pe cale de regulament, organele de constatare, control şi urmărire a impozitelor prevăzute în această lege. Organele administrative şi contribuabilii sunt obligaţi să dea toate informaţiile cerute de aceste organe.

Art. 12. Autorităţile publice sunt obligate să dea toate informaţiile necesare referitoare la mersul afacerilor tuturor cetăţenilor din circumscripţia lor administrativă, în vederea aplicării legii de faţă. Aceste informaţii se vor comunica organelor locale hotărâte conform art. 11.

Art. 13. Toţi contribuabilii sunt obligaţi să declare veniturile conform prescripţiunilor legii de faţă şi după instrucţiunile amănunţite date de ministrul finanţelor.

Art. 14. Administratorii şi directorii societăţilor sunt responsabili de exactitatea datelor privitoare la veniturile societăţilor, conform dispoziţiilor legii de faţă.

Art. 15. Furnizorii Statului sau [ai] oricăror administraţii publice în interval de la 1915 [la] 1920 sunt datori să declare natura, valoarea furniturii şi autoritatea ce a furnizat. Acei care în mod indirect au furnizat Statului sau altei administraţii publice sunt datori să declare pe intermediari. Administraţiile publice vor declara către organele fiscale locale, în termenul ce se va fixa de ministerul de finanţe, numele furnizorilor, natura şi valoarea furniturii primite, în intervalul de la 1915 [la] 1920.

§ 4. Sancţiuni

Art. 16. Contribuabilii care vor denatura adevărul, în declaraţiile lor privitoare la veniturile din anii 1915-1920, se vor pedepsi cu o amendă egală cu de cinci ori valoarea impozitului pe venit, pe baza venitului ce trebuia să se declare. În caz de falsificări în scripte şi de denaturare a adevărului, cu vădită rea-credinţă, vinovatul se va pedepsi cu de zece ori valoarea impozitului datorat şi cu închisoare de la 5 zile la 3 luni.

Art. 17. Funcţionarii publici care vor da informaţiuni false sau vor ascunde adevărul cu bună ştiinţă se pedepsesc cu o amendă de la 1.000 [la] 50.000 lei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Art. 18. Contravenţiunile la art. 15 se pedepsesc cu o amendă de la 1.000 [la] 100.000 lei şi în caz de vădită rea-credinţă sau falsuri cu închisoare de la 5 zile la un an.

§ 5. Dispoziţii tranzitorii

Art. 19. Legea de faţă intră în vigoare cu începere de la 1 octomvrie 1920.

Art. 20. Impozitele plătite în ţinuturile româneşti alipite, ca impozite asupra câştigurilor de război, se scad din impozitele ce urmează să se plătească conform legii de faţă, în cazul când aceste din urmă impozite sunt mai mari decât cele plătite, rămânând să se plătească numai restul.

Dr. I Angelescu, I. Petrovici, M. Vlădescu, D. R. Ioanițescu, Dim. I. Nicolaescu, Gh. Spătaru, Anibal Teodorescu, Ion Lăzărescu, G. Dimopol, Barbacioru, G. Berea, P. Dragomirescu, Dr. Potârcă, D. Grozdea, Dr. Amos Frâncu, Artenie Moldovanu.

[*Desbaterile Adunării Deputaților*, nr. 40 din 14 august 1920, p. 852 -854]

***18.* 10 august 1920, Bucureşti, Memoriul prezentat regelui Ferdinand de membrii Camerei de Comerț din Constanța solicitând ajutor pentru refacerea distrugerilor suferite în timpul războiului în toată Dobrogea. Se cere urgentarea lucrărilor de refacere a podului Borcea**

Camera de Comerț şi Industrie, circa a X-a, Constanța. Memoriu prezintat Majestăţii Sale Regelui în audiența de la 10 august 1920 de către Delegaţiunea Camerei de Comerț şi Industrie din Constanța compusă din: George I. Georgescu[20] preşedinte, P. Sapira[21] vicepreşedinte, Tache Manicatide[22] membru, fost preşedinte.

Sire,

Toată suflarea românească trebuie a recunoaşte că, după războiul din care Maiestatea Voastră aţi rânduit Neamul românesc între popoarele lumii, toată cumințenia forțelor noastre creatoare, în mod unit şi solidar, este obligată să lupte pentru întărirea economică a ţării. Organizarea economică a Dobrogei şi repararea în grabă a podului de la Borcea sunt factorii cei mai importanți şi formează elementele fundamentale pentru un început solid de prefacere şi întărire a vieţii noastre economice.

Sire,

Războiul a lăsat urme adânci în viaţa Dobrogei, căci el – prin distrugerea podului de la Borcea, prin rănirea braţului de oţel pe care Defunctul Rege Carol I l-a întins Dobrogei peste Dunărea românească – a întrerupt calea măririi ce fusese României deschisă, permanent, la Mare prin portul Constanța. Dobrogenii, înainte de război, cu ajutorul patriei mume, făcuse din Dobrogea o adevărată grădină, din care Ţara întreagă şi Statul trăgeau foloase. Peste 1.200.000 tone cereale şi leguminoase, petrol şi derivate, lemnărie, făină, sare şi alte diverse mărfuri ieşiau anual din ţară numai prin portul Constanța (în anul 1911/1912) pentru străinătate, ceea ce contribuia la bogăţia ţării, în plus că tot pe această cale intrau în ţară (în anul 1913/1914) peste 230.000 tone de cărbuni, ferărie şi metale şi diverse alte materiale. Trecuse de 1.100 numărul vaselor cu pânze şi vapori, cu un tonaj de peste 1.400.000 tone, care intrau anual şi apoi ieşiau cu diverse mărfuri şi încărcături, prin portul Constanța. Prin cele două

[20] **George I. Georgescu**, comerciant angrosist, preşedinte al Camerei de comerț din Constanța (1920-1923). A întemeiat în 1920 Şcoala Superioară de Comerț, azi Colegiul Comercial "Carol I."

[21] **Pincus Şapira** (1871-1933). Comerciant specializat în bijuterii, ceasornicărie şi optică, furnizor al Casei Regale.

[22] **Tache Manicatide** (1879- ?) angrosist de cereale, fost preşedinte al Camerei de comerț şi consilier comunal, membru marcant al Partidului Conservator.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

magazii cu silozuri care funcționau la Constanța (având o capacitate totală de 882.640 Hl.), se manipulau şi se exportau anual peste 300.000 tone cereale (în anul 1913/1914), iar prin stația de petrol a portului Constanța ieşeau anual peste 800.000 tone produse petrolifere (în anul 1913/1914).

Sire,

Sângele vărsat de vitejii luptători ai Dobrogei, dimpreună cu frații lor olteni-munteni şi moldoveni cu ocaziunea formidabilei rezistențe contra duşmanului de la Sud au asigurat Dobrogei recunoştința țării întregi. Locuitorii dobrogeni au pierdut pe cei mai mulți din fiii lor în luptele de la Turtucaia, iar, pe altă parte, ei fiind expuşi la imediata vecinătate a duşmanilor de la Miazăzi, prin devastările comise şi prin ruinele făcute în Dobrogea de invazia duşmană. În schimb, locuitorii dobrogeni care şi-au părăsit gospodăriile şi au pierdut chiar urmele celor mai sfinte amintiri de muncă – numai să nu cadă în mâna duşmanilor – după ce s-au întors învingători la căminurile lor s-au văzut cei mai năpăstuiți, cei mai oropsiți, decât toți ceilalți fii din restul țării. Foarte mulți, nenumărați locuitori dobrogeni, îşi au căminurile înghesuite în bordeiele săpate între ruinele gospodăriilor lor trecute. Despăgubiri sau ajutoare pentru refacere nu li s-au acordat. În portul Constanța nu mai vin vapoare. Trenurile pentru Constanța s-au rărit, astfel că nu mai este chip a călători decât cu greutăți mai mari ca în vremea războiului. Comerțul în Dobrogea şi în special în Constanța stagnează complet, iar comercianții de seamă au părăsit acest mare port mutându-şi reşedința în alte centre şi întrerupând relațiunile noastre cu strinătatea, iar micii comercianți nu mai sunt în măsură a-şi agonisi existența şi a suporta greutățile impuse de împrejurările actuale, mai ales când toate deciziunile şi măsurile care privesc comerțul şi industria se iau fără consultarea breslei lor prin autoritățile ce-i reprezintă. Podul de la Borcea nici după trecere de aproape doi ani de la terminarea războiului nu s-a reparat, fie datorită controverselor de ordin tehnic, fie datorită lipsei unei direcțiuni sau serviciu special cu puteri depline care să se ocupe numai de această lucrare, cu toate că chiar duşmanii noştri, după invadare în Dobrogea – recunoscând importanța acestei lucrări –, luaseră toate măsurile pentru grabnica lui reparare, montând eşafodaje, instalând uzina electrică necesară instalațiunilor de aer comprimat, precum şi ateliere flotante – lucrări care au fost întrerupte prin ridicarea ulterioară a acestor instalațiuni de către diferitele noastre servicii. Se cheltuiesc zeci de milioane cu linii ferate şi terasamente schimbătoare provizorii la malul Borcei, cu 35-40 şlepuri întrebuințate pentru podul de vase şi pentru feriboturi, fără a se putea garanta o comunicațiune permanentă şi sigură mai ales în timpul iernii şi în cazul că apa Borcei îngheață. Se privează produsele şi bogățiile țării de mijloacele necesare pentru transportarea la centrele de consumațiune şi de export, prin imobilizarea a circa 5.000 (cinci mii) vagoane, capacitatea totală a acestor şlepuri.

După o anchetă practică ce noi subsemnații delegați am întreprins, am constatat că lucrarea reparării podului de la Borcea nu s-a făcut până astăzi din următoarele motive:

a) controversele de ordin tehnic între diferitele servicii, care n-au colaborat şi n-au lucrat solidar pentru această importantă refacere;

b) s-au refuzat oferte avantajoase pentru refacerea urgentă a podului, fără motive temeinice;

c) lipsa de continuitate în executarea proiectelor de refacere a podului.

În prezent, după ce executarea podului de la Borcea a fost angajată aşa de târziu la uzinele de la Reşița (în luna iunie 1920) pentru a fi terminată abia în luna august 1921, din cauza lipsei concursului necesar din partea autorităților noastre, suntem încredințați că lucrarea nu va fi gata în termenul contractual. Lipsesc uzinei menționate – care întrebuințează circa 70.000 lucrători – cantitatea suficientă de cărbuni de la Petroşani. Nu i se dă cu un preț rezonabil ferul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

vechi de care serviciul podurilor dispune, fer care nu se poate prelucra în țară în altă parte. Transporturile materialelor necesare uzinei nu se efectuează la timp şi este necesar ca acestor transporturi să li se dea precădere de toate organele C.F.R. Nu i se înlesneşte aprovizionarea lucrătorilor cu alimente şi îmbrăcăminte.

Sire,

Un sfert de veac se împlineşte în acest an la 14 ale lunei septembrie de când Maiestatea Voastră, ca Prinț Moştenitor al Coroanei, ați asistat şi sărbătorit la 14 septembrie 1895 – zi istorică a României – inaugurarea podului de peste Dunăre. Atunci s-a pecetluit pentru vecie unirea celor două maluri ale bătrânului fluviu, s-a întrupat cu adevărat Dobrogea la Patria mumă şi s-a ilustrat pentru prima oară în țara românească iscusința şi bravura inimoşilor ingineri români care au învins obstacolele naturei. Astăzi, noi, delegații Camerei de Comerț şi Industrie din Constanța, în numele comercianților şi industriaşilor Dobrogeni, asigurăm Maiestatea Voastră de cea mai înaltă supunere şi că vom munci şi ne vom strădui pentru a readuce Dobrogea la o stare şi mai înfloritoare ca cea dinaintea războiului. Rugăm în acelaşi timp Providența să hărăzească deplină sănătate Maiestății Voastre şi Familiei Regale, iar biruința Maiestății Voastre în războiul care a adunat Neamul nostru între Tisa, Dunăre şi Marea Neagră, să vă urmărească şi mai departe în lupta pentru izbânda noastră în viața economică, ca să vindecați şi rana cea mare a Dobrogei, făcând să se repare de urgență podul de la Borcea, în care scop cerem iertare Maiestății Voastre dacă propunem:

1) instituirea de îndată a unei direcțiuni speciale, format din ingineri şi personal tehnic competinte, căreia să i se dea puteri depline, spre a se ocupa exclusiv de repararea podului de la Borcea;

2) să se ia de pe acum toate măsurile, pentru a se asigura Dobrogei comunicația, transporturile şi circulația peste Borcea în timpul iernei şi mai ales în cazul unui eventual îngheț a Borcei[23].

Sire, Cu inima plină de nemăsurată dragoste şi încrezători în solicitudinea Maiestății Voastre pentru progresul economic al Dobrogei, strigăm cu toții: Să trăiți, Sire! Să trăiască Maiestatea Sa Regina! Să trăiască Dinastia!

Preşedinte, George Georgescu,
Vicepreşedinte (ss) P. Sapira,
Membru (ss) Tache Manicatide

[A.N.I.C., Fond Casa Regală, dosar 11/1920, filele 1-7]

***19.* 16 august 1920, Bucureşti, Ministrul Ion N. Angelescu prezintă în fața Adunării Deputaților bugetul pe anul 1920-1921, făcând un istoric al „bugetelor fictive" din anii 1917-1919, un tablou al situației administrației publice şi impozitelor din România şi stabilind care au fost costurile financiare ale întemeierii României Întregite şi direcțiile de reformare a sistemului financiar românesc**

Şedința de luni, 16 august 1920. Se depune şi se citeşte următorul raport şi proiect de buget general al veniturilor şi cheltuielilor Statului pe exercițiul 1920/1921, astfel de cum a fost modificat de comisiunea bugetară:

[23] Cererile comercianților constănțeni erau mai vechi. La 9 februarie 1920 Nicolae Iorga consemnase în memoriile sale: „O mare deputație de Dobrogeni cer un împrumut de două sute de milioane pentru refacere. Oameni de ispravă, care declară că, îndată ce vor avea bani, vor şti să puie la loc ceea ce au distrus duşmanii". (Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. 2, f.a. p. 332-333)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Domnilor deputați,

Bugetul, care s-a prezentat de d. ministru al finanțelor[24] Adunării Deputaților în această sesiune, arată o sumă de 6.090.920.000 lei la venituri şi 6.600.000.000 lei la cheltuieli, încheindu-se cu un deficit de 509.080.000 lei. Comisiunea bugetară, examinând bugetele prezentate de diferitele departamente, a făcut reduceri de cheltuieli aproape fără nicio însemnătate. Pentru ce nu s-au putut realiza economiile, pe care ni le impunea situația financiară de azi, se va vedea din expunerile următoare. Toate reducerile ce s-au făcut de comisia bugetară la cheltuielile mai puțin utile au fost atribuite unor servicii publice, care au astăzi un rol precumpănitor în asigurarea vieții Statului: instrucția publică şi armata. În bugetul ministerului instrucției publice, fără a se depăşi sumele prevăzute la cheltuieli s-au adus oarecari îmbunătățiri ale salariilor corpului didactic de toate gradele, păstrându-se raporturile existente dintre salarii. În afară de aceasta, toate reducerile de cheltuieli realizate de la diverse departamente, în sumă de aproape 50 de milioane lei, au fost trecute la Ministerul de Război, spre a se mări fondul prevăzut pentru alocația de hrană a trupei. Cu aceste mici modificări, bugetul pe 1920-21 ne arată 6.115.920.000 lei la venituri, 6.625.000.000 lei la cheltuieli şi un deficit de 509.080.000 lei. Pentru a înțelege situația financiară a Statului, aşa cum rezultă din acest bilanț pentru a se cunoaşte cât mai bine lacunele bugetului ce prezentăm şi mai ales pentru a se întrevedea mijloacele de consolidare a finanțelor publice, voi face o scurtă expunere a problemelor pe care le pune acest buget, indicând în anumite cazuri şi soluțiunile ce se impun. Nu mă voi rătăci pentru aceasta în lumea teoriilor de politică economică generală şi nici nu voi aluneca pe panta utopiilor financiare, care amețesc pe impresionişti în timpuri critice. Bugetul ce se prezintă acum împrăştie numai negura ce acoperea starea gospodăriei noastre publice şi ne dă putința să vedem realitatea. El este însă numai preludiul unei drame, ai cărei eroi n-au apărut încă pe scenă. Primul act al acestei drame financiare va fi bugetul anului 1921/22 pe care vom începe să-l pregătim din primele zile ale sesiunii noastre din toamna aceasta. Cu această stare de spirit trebuie să examinăm bugetul pe anul 1920/21.

1. Rezultatele gestiunii financiare de la 1916 până la 1920.

De la 1916 şi până acum nu s-a mai prezentat Adunării Deputaților niciun buget general al Statului şi reprezentanții națiunii n-au putut să cerceteze situația generală financiară şi să voteze legile de prevedere şi preîntâmpinare a crizei financiare prin care am trecut şi sub apăsarea căreia încă ne găsim. O gestiune financiară totuşi a avut loc, iar astăzi primim ca moştenire împovărată rezultatele acestei gestiuni din curs de patru ani, plini de zbuciumări, şi moştenirile naționale nu se primesc niciodată sub beneficiul de inventar. Acum se prezintă un buget al Statului, care nu are numai importanța obişnuită de a stabili o ordine în gospodăria publică, dar are şi o importanță istorică. E cel dintâi şi cel mai însemnat act politic privitor la constituirea Statului tuturor Românilor uniți acum într-un singur popor. Cetățeanul din toate ținuturile româneşti va da contribuția lui pentru Statul român, iar Statul român va face cheltuielile pentru serviciile publice puse la dispoziție locuitorilor din tot cuprinsul României Mari. Bugetul acesta încheagă unitatea Statului român, iar prin drepturile şi îndatoririle reciproce ce impune fiecărui cetățean, el cimentează şi unitatea sufletească. Dar, în afară de aceasta, bugetul care se prezintă Adunării Deputaților, mai are însemnătatea că marchează sfârşitul unei politici financiare pe care România veche a dus-o multă vreme. Prin organizarea administrativă a țării, prin chiar apăsarea nedreaptă a sarcinelor publice asupra unor clase sociale mai mult decât asupra altora, lipsuri care nu sunt opera zilei de azi, ci opera unui lung şir de ani din trecut, bugetul acesta încheie o epocă în istoria financiară a României şi impune o reformă radicală a finanțelor noastre.

[24] Nicolae Titulescu a fost în perioada 13 iunie 1920-13 decembrie 1921 pentru a doua oară ministru de Finanțe; prima oară fusese în guvernul de uniune națională al lui Ion I.C. Brătianu (10 iulie 1917-26 ianuarie 1918).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bugetul din 1916-17, care s-a prelungit de mai multe ori până la 31 martie 1920, se prezenta cu venituri de 645.719.300 lei şi la cheltuieli cu aceeaşi sumă. Bugetul ce se prezintă de astă dată Adunării Deputaţilor arată 6.115.920.000 lei la venituri şi 6.625.000.000 lei la cheltuieli, adică sume de zece ori mai mari decât în 1916-17. O parte din această urcare este naturală, iar o parte este impusă de împrejurări nefireşti, dar totuşi mai presus de puterea de a le schimba a oricăror guverne.

Prevederile făcute în bugetul 1916-17 nu s-au efectuat nici la venituri, nici la încasări, aşa cum se fixaseră în buget. La jumătatea anului bugetar am intrat în războiul mondial, şi efectul imediat a fost o reducere a încasărilor şi o mărire a plăţilor. De aceea, pe exerciţiul 1916-17 s-au încasat 379.000.000 lei în loc de 646.000.000 lei şi s-a ordonanţat pentru plăţile necesare suma de 1.027.000.000 lei, adică mai mult [cu] 400.000.000 lei decât se prevăzuse în buget, dându-se astfel naştere la un deficit bugetar de 650.000.000 lei. În anul următor, 1917-18 s-a prelungit bugetul anterior, dar rezultatul a fost şi mai deosebit de prevederi, în primul rând pentru faptul că în anul 1917-18 n-am avut de administrat decât Moldova, restul ţării fiind ocupat de armatele duşmane. Astfel, s-a încasat pe seama exerciţiului 1917-18 suma de 187.000.000 lei şi s-a ordonanţat suma de 787.000.000 lei, adică a rezultat un deficit de 600.000.000 lei. Ca formă, bugetul din 1916-17 s-a prelungit şi pentru anul 1918-19, dar de fapt realitatea n-a corespuns cu bugetul fictiv, încasările au fost mai mici şi plăţile mai mari. Întrucât, în toamna anului 1918, armatele de ocupaţie străine au fost gonite din Muntenia şi Oltenia, încasările au fost şi mai mari ca în anii precedenţi, mai ales că în cursul acestui an administraţia noastră s-a întins şi în Basarabia. Cifra ordonanţărilor a fost de 1.646.000.000 lei. În exerciţiul 1919-1920 sumele cheltuite au fost enorme şi pentru procurarea lor s-au epuizat aproape toate mijloacele cunoscute; s-a ordonanţat pe seama acestui exerciţiu suma de 4.127.000.000 lei. Cu această sumă s-au satisfăcut cerinţele armatei şi administraţiei civile din vechiul regat, Basarabia, Ardeal, Bucovina şi Banat. Încasările acestui exerciţiu au fost de 1.140.000.000 lei, dintre care 53.000.000 lei proveniţi din încasările din Basarabia, iar restul din vechiul regat, deoarece din Ardeal nu a intrat ca venit la Stat nicio sumă. Deficitul acestui exerciţiu financiar a fost prin urmare 2.987.000.000 lei. Aşadar, în cursul celor patru exerciţii bugetare, până la 31 martie 1920, s-au încasat ca venituri la Stat aproximativ 2.125.000.000 lei, zic aproximativ, fiindcă în scriptele ministerului de finanţe nu sunt date definitive. Faţă de aceste încasări, s-a ordonanţat suma de 7.587.000.000 lei pe seama celor patru exerciţii bugetare din urmă. Luăm suma ordonanţărilor, deoarece datele definitive asupra plăţilor nu sunt încă adunate şi centralizate. Suma ordonanţărilor şi a plăţilor nu este însă prea deosebită. Rezultă, prin urmare, că s-a plătit peste încasări suma de 5.462.000.000 lei. Ca formă, sumele ordonanţate în plus s-au trecut fie ca credite bugetare suplimentare şi extraordinare, ceea ce a făcut ca bugetul exerciţiului 1916-1917, prelungit mereu, să fie absolut fictiv, fie ca credite extrabugetare, şi anume: 3.282.000.000 lei credite extra-bugetare şi restul credite extraordinare şi suplimentare bugetare. În fond, deficitul de aproape 5 şi jumătate miliarde a fost acoperit prin împrumuturi succesive, şi anume: Împrumutul Naţional 1916: realizat 333.000.000 lei; Împrumutul Unirii 1919: 310.000.000 lei; Împrumutul la Banca Naţională cu 1%: 1.000.000.000 lei; Împrumutul la Banca Naţională fără dobândă: 1.500.000.000 lei; Împrumutul la Banca Naţională cu 0,50%: 1.000.000.000 lei; Împrumutul pe bonuri de tezaur interne: 300.000.000 lei. Total: 5.543.000.000 lei

2. Buget ordinar şi buget extraordinar

Bugetul care se prezintă acum este o oglindă fidelă a unei situaţiuni anormale, dar reale. Un amestec de legi financiare din diverse timpuri, fără o unitate şi adesea fără să prezinte echitatea care se cere în aşezarea contribuţiilor asupra cetăţenilor, ne dă izvoarele veniturilor bugetare. O administraţie publică neînchegată şi neunificată, adesea cu cadre inutile din alte administraţii de Stat, ne impune cheltuieli peste limitele cele mai raţionale. Dar nici una, nici

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

alta nu se pot schimba dintr-odată, şi le moştenim acum ca sarcini de lichidat ale României Mari. Acest buget ne înfăţişează bugetul ordinar. În România veche, în mod normal am avut numai un astfel de buget, şi am fi putut continua această practică şi în România Mare, dacă n-ar apăsa asupra noastră sarcini directe ale acestui război. De aceea vom avea să lucrăm de aci înainte, cel puţin atâta vreme până se vor termina urmele războiului ce am purtat, cu bugete extraordinare, alături de bugetele ordinare. Împrejurări de natură externă ne obligă să amânăm depunerea unui proiect de buget extraordinar, până în sesiunea următoare, când e sigur că vom şti pe ce putem conta din distribuţia sarcinelor impuse celor învinşi în războiul mondial. Suntem conştienţi însă că şi acest buget extraordinar, care trebuie să aibă în vedere între altele repararea pagubelor cauzate de război şi refacerea utilajului economic al ţării, nu poate fi acoperit decât tot prin sacrificiile noastre, dintre care unele se vor repartiza asupra generaţiei de azi şi altele se vor repartiza direct şi indirect asupra generaţiilor viitoare.

3. Cheltuieli iraţionale din cauza lacunelor administrative. Organizarea administrativă a României Mari a trebuit să pornească fireşte de la sâmburele administrativ al României vechi. Dar vechea noastră administraţie a fost şi ea dezorganizată prin război. În timpul războiului cele mai multe din funcţiile normale ale Statului au încetat şi altele noi au devenit necesare. Pentru aceste funcţiuni noi s-au creat servicii noi, fără ca vechile cadre ale serviciilor existente să dispară. După încetarea războiului s-au impus Statului activităţi noi şi acomodate împrejurărilor. Pentru împlinirea lor s-au creat organe noi administrative. Nimic din ce a fost n-a dispărut, deşi obiectul activităţii nu mai există, şi astfel avem astăzi administraţii fosile, pe lângă cele noi şi active. În afară de aceasta, din cauza nestatorniciei politice [de] după război şi mai ales din cauza lipsei unui plan general de refacere şi consolidare a ţării, s-au creat multe servicii publice pentru aceeaşi misiune, uneori s-a făcut aceasta chiar în cursul aceleiaşi administraţii. În sfârşit, Statul a fost nevoit să-şi asume roluri pe care nu le are în mod permament şi a creat şi pentru aceste acţiuni sporadice şi trecătoare servicii publice obişnuite. În loc ca aceste servicii să trăiască prin ele înseşi şi să dispară odată cu terminarea activităţii lor, ele se permanentizează şi sunt trecute în cadrele permanente administrative şi în bugetele ordinare. La toate aceste anomalii se mai adaugă în bloc administraţiile provinciilor româneşti alipite, deşi în multe cazuri cadrele administraţiei centrale sunt lărgite astfel încât să facă faţă nevoilor administrative ale ţării întregi. Prin urmare, din examinarea amănunţită şi comparativă a bugetelor diverselor departamente se poate constata cadre administrative inactive, fosile, organe administrative duble cu aceeaşi misiune, servicii accidentale şi trecătoare permanentizate şi administraţii provinciale moştenite, neîncadrate într-o administraţie unitară, prevăzându-li-se alocaţii bugetare globale. Toate aceste anomalii trebuiesc înlăturate pentru ca să nu mai punem pe umerii cetăţenilor sarcini inutile pe lângă marile sarcini necesare. În acest scop este nevoie de întocmirea unui plan general de organizare sistematică, economică şi socială a ţării întregi, plan care să se execute într-un timp mai îndelungat de un organ public care să nu fie supus fluctuaţiilor politice şi [să] aibă un caracter de legislaţie administrativă, nu de administraţie. În cele mai multe cazuri, miniştrii cei mai competenţi – nu vorbim de alţii – au fost ei înşişi prizonierii cerinţelor politice ori ai rutinei administrative. Experienţa ne-a arătat că opera de reorganizare administrativă a unui ministru s-a mărginit la crearea de noi servicii, chiar dacă cele existente au devenit inutile, iar în ce priveşte coordonarea serviciilor diverselor departamente şi reducerea celor dublate au fost rari miniştri de finanţe care au încercat-o şi aproape niciunul n-a reuşit s-o înfăptuiască.

4. Bugetul şi statutul funcţionarilor publici.

Înainte de război am avut să suferim de „plaga funcţionarismului”. Învăţământul nostru, în cea mai mare parte, nu dădea decât postulanţi la funcţiile publice. Împrejurările de acum, după război, au făcut ca oferta de servicii pentru funcţiunile publice să nu mai fie aşa de mare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Se pare însă că organele administrative superioare găsesc satisfacţie şi mândrie într-o pletoră de funcţionari, chiar când ar fi inutili. Şi astfel se observă un fenomen curios: administraţiile publice duc o luptă de concurenţă între ele şi cu întreprinderile private pentru dobândirea de funcţionari. Pentru a triumfa în această luptă, administraţiunile publice superioare au rupt orice norme privitoare la numirile şi avansările funcţionarilor. Şi astfel asistăm la numiri de funcţionari superiori, şefi de serviciu ori inspectori în diverse administraţii dintre tineri cu studiile neterminate, fără vreo pregătire de specialitate sau administrativă, ori la numiri de directori, subdirectori şi şefi de servicii într-o administraţie dintre impiegaţii ori subşefii de birou ai altor administraţii publice. Şi din examinarea statelor de personal s-a ajuns ca numărul funcţionarilor superiori de la şefii birourilor în sus să fie mai mare decât al celor inferiori. Într-o astfel de situaţie este foarte greu să se facă o egalizare de salarii pentru funcţiile de acelaşi grad din toate administraţiile publice. Această egalizare nu există nici în administraţiile centrale. Câtă vreme baza recrutării şi avansării funcţionarilor nu sunt nici titlurile studiilor, nici vechimea, justificarea însăşi a cererii de înfăptuire a egalizării salariilor în funcţiunile echivalente este greu de susţinut. Pentru înlăturarea acestor greutăţi de natură administrativă şi mai ales de natură bugetară, se impune alcătuirea unui statut general al funcţionarilor publici.

5. Necesitatea introducerii controlului bugetar preventiv.

Prevederile bugetare sunt întrecute mai întotdeauna în cursul exerciţiului bugetar şi dacă la vreun articol nu s-a epuizat în anul bugetar, ele se consumă cu repeziciune în ultimele zile. Nu există nicio instituţiune de Stat care să controleze ordonanţările în limitele acestor credite bugetare ordinare, să judece utilitatea lor şi eventual să le împiedice. De aceea nu există economii din creditele bugetare. Mai mult decât atât, s-a introdus o practică periculoasă în finanţele publice prin adăugirea unui articol special în buget, cu sume enorme rezervate, intitulat: Fond pentru deschidere de credite suplimentare şi extraordinare bugetare. E un nou buget global, care se distribuie între diversele articole bugetare, ori se dă numai la un articol, fără ca Parlamentul să fi avut putinţa să judece dacă alocaţiunile atribuite unui anumit serviciu sunt necesare sau nu. După dispoziţiile ministerelor sau diverselor servicii ale lor, se încep lucrări speciale din credite bugetare globale extraordinare sau suplimentare, uneori din diverse articole de la Cap. „Material". Odată lucrările începute, se angajează diurnişti, care dublează personalul serviciilor şi se fixează diurne la funcţionarii existenţi, creându-se pentru anumiţi funcţionari o situaţie privilegiată, prin plăţi lunare, care adesea sunt mai mari decât salariul bugetar. Nici pentru astfel de cheltuieli nu există o instituţie care să exercite un control preventiv. Pentru împiedicarea abuzurilor ce s-ar face cu creditele suplimentare şi extraordinare bugetare; pentru împiedicarea lucrărilor neautorizate, care angajează cheltuieli bugetare; pentru evitarea ordonanţărilor inutile din alocaţiuni bugetare nedefinite, este nevoie să se instituie controlul bugetar preventiv, fie printr-o reorganizare şi lărgire a atribuţiunilor Înaltei Curţi de conturi, care în activitatea ei actuală a ajuns să aibă un rol platonic, fie prin crearea unei instituţii speciale cu atribuţiunile arătate. Numai astfel s-ar putea pune o ordine în cheltuielile publice şi Parlamentul ar fi în măsură să aibă o privire în gestiunea financiară a Statului.

6. Natura cheltuielilor ordinare în bugetul pe 1920-1921.

În mare parte, şi din cauza dezordinelor semnalate, cheltuielile Statului se ridică la cifre foarte mari, care nu ne-ar speria dacă cel puţin ar satisface necesităţile cele mai imperioase ale Statului. Iată cum se împart aceste cheltuieli pe departamente: Ministerul de Război: 950.772.230; Ministerul de Finanţe: 1.527.778.171,27; Ministerul Instrucţiei: 655.208.468; Ministerul Cultelor: 131.063.918,65; Ministerul de Interne: 702.650.854; Ministerul Lucrărilor Publice: 420.882.353; Ministerul Comunicaţiilor: 1.162.081.540; Ministerul Justiţiei: 203.400.000; Ministerul Domeniilor: 132.357.360,79; Ministerul Industriei: 106.315.855; Ministerul de Externe: 20.982.175; Preşedinţia consiliului de miniştri: 4.110.829; Comitetul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

agrar: 89.175.748,80; Ministerul Muncii: 24.428.785; Subsecretariatul refacerii: 12.317.670; Fond pentru deschideri de credite: 481.474.041,49. Total: Lei 6.625.000.000.

Cu aceste prevederi bugetare, Statul îşi propune să-şi îndeplinească cele mai urgente misiuni ale sale. În primul rând avem nevoie de o sforţare imensă pentru a da pregătirea necesară elementelor tinere chemate să ia parte la viaţa economică şi socială de astăzi. În ţinuturile alipite, în special, această necesitate e o condiţie de viaţă. Un plan vast de educaţie şi instrucţie naţională şi profesională trebuie conceput şi inaugurat de la început. Construcţia de şcoli de toate gradele şi toate specialităţile, prevederea lor cu personalul didactic necesar trebuie să fie cele dintâi preocupări ale unei guvernări prevăzătoare. Înfăptuirea unui astfel de program face parte din activitatea ordinară a Statului şi cheltuielile necesare trebuie să se prevadă în bugetele anuale ordinare. În bugetul ce se prezintă, aceste cheltuieli nu sunt trecute, ci sunt lăsate pe seama bugetului extraordinar şi nu se putea face altfel deocamdată. De asemenea, nu putem aştepta şi nu putem lăsa pe seama altora refacerea şi completarea utilajului economic care cade în sarcina Statului. Drumuri, poduri, căi ferate, material rulant etc. sunt obiectele lucrărilor publice, după un plan de înfăptuire împărţit pe un timp determinat şi ca atare intră în cea mai mare parte în bugetul ordinar. Altfel am ajunge să întreţinem cadre administrative inactive, în cazul când am lăsa toate aceste lucrări pe seama unui buget extraordinar şi când acest buget n-ar putea fi acoperit. Tot între cheltuielile periodice ordinare ar trebui să fie prevăzute şi fondurile necesare pentru cercetări, explorări, pentru drenări, irigaţiuni şi canalizări, care nu sunt altceva decât investiţiuni treptate de capitaluri, menite să mărească capacitatea de producţie a ţării şi să procure şi izvoare de venituri publice, cu atât mai necesare cu cât vechiul sistem al veniturilor publice din domenii este pe cale să dispară. Tocmai pentru că cheltuielile menţionate aici nu sunt prevăzute în bugetul ordinar, ci sunt lăsate pe seama bugetului extraordinar, cifrele prevăzute la cheltuielile bugetului ordinar sunt îngrijorătoare. Situaţia pe care o înfăţişează bugetul ordinar nu este însă opera zilei de azi, ci este rezultatul unei politici financiare tradiţionale în [ceea] ce priveşte cheltuielile, şi câtă vreme nu se vor lua măsuri de felul celor propuse în acest raport cu privire la introducerea unei ordini în cheltuielile publice, niciun guvern nu se va putea opri de pe povârnişul periculos pe care mergem.

7. Prevederile bugetare cerute de datoria publică

Dar dacă cheltuielile menţionate aici pot fi trecute şi în bugetul extraordinar, cu condiţia ca acest buget să existe şi să fie acoperit, este însă o cheltuială care, prin natura ei, este periodic, fixă şi matematiceşte stabilită pentru fiecare an: este anuitatea datoriei publice. Această anuitate nu este trecută decât parţial în bugetul ordinar. Înainte de a examina această chestiune, iată care este situaţia datoriei noastre publice, formal contractată până acum, şi exceptând datoria public rezultată din alipirea noilor ţinuturi româneşti, după angajamentele internaţionale ce ni se impun:

Datoria publică la 1 aprilie 1920. Am intrat în război cu o datorie publică internă şi externă de aproximativ 1.600.000.000 lei şi ieşim din război cu datorie publică internă şi externă, contractată formal, de peste 11 miliarde lei. Din această datorie, aproape 4 miliarde lei formează datoria consolidată şi 7.102.000.000 lei datorie flotantă. La această datorie se adaugă aproximativ 10 miliarde cota care va reveni ca datorie publică pentru Ardeal, Bucovina şi Basarabia din datoriile publice ale Statelor la care au aparţinut. Apoi se mai adaugă cel puţin 5 miliarde la Banca Naţională pentru retragerea coroanelor şi a rublelor. Prin urmare, vom avea o datorie publică de peste 25 miliarde lei. Momentan ni se impune astfel cea mai mare problemă financiară din câte s-au pus politicei noastre financiare: consolidarea datoriei flotante de peste 7 miliarde, atât internă cât şi externă, precum şi plata anuităţilor şi dobânzilor datoriei externe. În [ceea] ce priveşte consolidarea datoriei publice interne, o parte este urgentă, altă

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

parte mai poate fi amânată. Consolidarea datoriei publice externe este actuală, dar ea depinde de raporturile ce se pot stabili momentan între noi şi Statele creditoare. Ceea ce ne apasă acum mai greu, şi împiedică chiar prevederile precise bugetare, sunt anuităţile datoriei consolidate externe şi dobânzile datoriei flotante externe. În bugetul care se prezintă pe noul an, se prevăd sumele cerute pentru plata anuităţilor şi dobânzilor, dar aceste sume nu corespund întru nimic realităţii şi presupun de la început că nu sunt prevăzute pentru aceste plăţi. Sumele sunt calculate pe baza cursurilor *al pari* între valuta noastră şi valutele ţărilor creditoare nouă şi se ştie cât suntem de departe acum de această situaţie. Fireşte că cea mai bună soluţie era să se prevadă sumele în lei, socotite pe cursul real mediu al pieţei, în scopul de a cumpăra valuta străină pe acest curs şi a face plăţile datorate. Dar iarăşi nici prevederile bugetare pentru acest scop nu însemnează propriu-zis o acoperire a cheltuielilor necesare. Şi atunci acoperirea rămâne de făcut. În această privinţă sunt două posibilităţi:

a) împrumuturi externe pentru plata anuităţilor şi dobânzilor datoriilor contractate în străinătate şi eventual şi pentru consolidarea datoriilor externe flotante;

b) valorificarea de către Stat a unora din produsele noastre exportabile, în vederea procurării valutelor străine, de care avem nevoie, ceea ce are ca rezultat o anumită politică a preţurilor în interior.

Dintre aceste două soluţii, prima nu depinde numai de voinţa noastră, deşi e cea mai simplă şi mai comodă. A doua soluţie este mai complexă, dar depinde numai de noi şi dă dovada putinţei de a ne menţine independenţa economică. Era nevoie de aceste observaţiuni, pentru că o mare parte din sarcinele bugetului ordinar, rezultate din datoria publică, rămâne să fie trecută în bugetul extraordinar, pentru o bună regulă a gospodăriei publice.

8. Anomaliile actualului sistem de impunere.

Evaluarea veniturilor. În faţa unei astfel de situaţiuni reale a cheltuielilor, găsirea mijloacelor de acoperire bugetară se prezintă ca o încercare destul de îndrăzneaţă, în împrejurările date. Sistemul nostru de impozite, destul de învechit şi complicat, a devenit, în urma încorporării sistemelor de impozite ale ţinuturilor alipite, un adevărat labirint, în care nici firul Ariadnei nu ne mai poate conduce cu siguranţă. Iată câteva exemple: Impozitul funciar rural se bazează în vechiul regat pe venitul constatat în modul cel mai rudimentar, prin recensămintele fiscale periodice, care în situaţiunea de acum sunt de două ori întârziate. În Ardeal şi ţinurile alipite care aparţinuseră Ungariei impozitul funciar pe pământ se bazează pe venitul cadastral, a cărui evaluare datează de la 1875; iar în Bucovina pe venitul cadastral evaluat la 1880. În Basarabia, Statul nu încasează aproape nimic ca impozit asupra pământului (de abia 0,26 bani de deseatină[25]), în timp ce zemstvele şi volostele au până la 36 lei de deseatină. Acest impozit funciar nu a fost respectat nicăieri în cursul războiului, şi mai ales după război. În Ardeal impozitul a fost mărit ca imitaţie a impozitului mărit în Ungaria, dar nu pe o cale legală, din care cauză nu toate direcţiile financiare l-au aplicat. În Bucovina cota era de 22,7% asupra venitului cadastral, s-a scăzut în 1914 la 19,3%, s-a adăugat 80% în 1917 şi apoi alte sporuri, aşa că astăzi cota este de 38,34%, plus zecimile care se ridică la 27,4% sau în total aproape 65% asupra venitului cadastral, dar tot acel stabilit în 1880. În vechiul regat impozitul funciar pe pământ s-a mărit în 1920 cu ¾ din impozitul înscris în roluri înainte de 1915 şi cu jumătate din această cotă la impozitele înscrise în roluri după 1915. Întrucât un principiu elementar de impunere este ca cetăţenii unei ţări să contribuie la sarcinile Statului proporţional cu veniturile lor, în cazul veniturilor egale, trebuia să se găsească un mijloc ca fiecare proprietar de pământ să plătească pentru aceeaşi întindere, de aceeaşi calitate şi productivitate, cam acelaşi impozit.

[25] Unitate rusească de măsură a suprafeţei, folosită în trecut şi la noi, egală cu 1,09 hectare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Şi astfel s-au mărit cotele de impunere a venitului cadastral până la anomalia de a înghiți întreg venitul cadastral; astfel, în Bucovina s-a mărit cota până la 98,94% din venitul cadastral, ceea ce echivalează cu 12% din venitul actual şi astfel s-ar apropia de impozitul dublat în vechiul regat la un venit actual. Dar operațiile nu se termină aci. În ținuturile alipite se plăteşte şi un impozit general pe venit, care se suprapune impozitului special pe venitul sau produsul pământului. Şi atunci, la echivalarea teoretică, matematică, ce se face, trebuie să se țină seama şi de partea adaosă în impozitul general pe venit de venitul pământului, urmând ca aceasta să atragă o scădere a cotelor de impunere asupra evaluărilor cadastrale.

Şi mai este încă ceva. În vechiul regat, pornindu-se de la un principiu modern în impunerea cetățenilor de a contribui la sarcinele Statului, un reprezentant al Statului patriarhal, reprezentantul tipic al conservatorismului, a scutit de impozit pe toți posesorii unei întinderi de pământ mai mici de 6 ha, voind să vadă în aceasta scutirea de impozite a aşa-numitului minimum de existență. Fără să ne ocupăm de această erezie financiară, trebuie să constatăm că în ținuturile alipite proprietarii cu mai puțin de 6 ha plătesc impozite şi acest fapt constituie un factor nou, de care trebuie să ținem seamă în echivalarea impozitelor. Această echivalare se poate asemăna, după cum se vede, cu o mare problemă algebrică de gradul n, cu un număr x de necunoscute! Aceeaşi complexitate ne-o prezintă şi impozitul funciar pe proprietățile urbane, precum şi patentele sau darea de câştig pe clase în ținuturile alipite. Pe de altă parte, întâlnim între impozitele directe în vechiul regat impozitul personal şi impozitul asupra salariilor, care nu există în ținuturile alipite, unde întâlnim, între altele, impozitul progresiv pe venit în toate aceste ținuturi; impozitul suplimentar la venitul general şi impozitul asupra câştigurilor de război numai în Ardeal şi Bucovina, în afară de alte impozite mai puțin însemnate. Este un sistem de impunere absurd; dar cine ar îndrăzni să afirme că putea să fie înlăturat la alcătuirea bugetului de acum? În sistemul acesta de impunere, s-au făcut evaluările necesare, ținându-se seama de felul impunerii, de mărirea impozitului, de cifra populațiunii în diverse regiuni ale țării, dar şi de imperfecțiunile actuale ale administrației financiare. Prevederile bugetare la venituri trebuie să fie apreciate în acest cadru. După aceste prevederi am ajunge să avem anul acesta la venituri suma de 6.181.000.000 lei, şi anume: impozite directe: 461.000.000; impozite indirecte: 1.900.890.000; drepturi de timbru şi înregistrare: 575.250.000; monopolurile statului: 1.035.000.000; servicii publice: 1.651.120.000; domeniile statului: 164.355.000; subvențiuni: 29.187.000; Ministerul de Finanțe: 99.888.400; Ministerul de Interne: 30.758.000; Ministerul de Justiție: 17.588.000; Ministerul de Externe: 500.000; Ministerul de Domenii: 14.182.000; Ministerul de Industrie: 117.636.000; Ministerul de Război: 1.415.000; Ministerul Lucrărilor Publice: 4.272.000; Ministerul Cultelor: 12.8878.600. Total 6.115.920.000.

9. Principii conducătoare în reforma impozitelor existente. Înainte de război, în vechiul regat, recurseserăm întotdeauna la impozitele indirecte pentru a procura resursele cerute de nevoile Statului. Merseserăm pe această cale destul de departe. În bugetul din 1916/17, la 100 lei venituri provenite din impozitele indirecte, în înțelesul larg, nu numai în înțelesul ce se dă la rubrica „Venituri indirecte” din buget, de abia aveam 13 lei venituri din impozite directe. Şi se ştie că impozitele indirecte izbesc aproape în mod egal pe cel sărac, ca şi pe cel bogat, ba uneori chiar mai mult pe cel sărac. Politica financiară de dreptate socială cere ca Statul să se reazeme mai mult pe impozitele directe, care pot fi repartizate după normele proporționalității şi progresivității. Ei bine, în bugetul pe care îl prezentăm acum Adunării Deputaților am fost siliți să păstrăm sistemul trecut. Din cauza necesității de a face apel la fiecare impozit din cele existente şi de a-l mări până la limita maximă ce o poate suporta, raportul între veniturile provenite din impozitele directe şi indirecte este şi mai defavorabil. La 100 de lei proveniți din impozite indirecte abia avem 8 ¾ lei proveniți din impozite directe. Greutățile financiare după război au impus şi altor State să facă un apel larg la impozitele indirecte. Dar acesta nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

e un motiv ca să nu ne oprim la vreme de pe acest drum, şi în reforma financiară să nu ne îndreptăm spre impozitele directe. Oricare guvern ar fi la conducerea Statului, el nu se va putea sustrage necesităţilor imperioase ale vremii. Între acestea citãm:

1. Statul nu se va putea lipsi de niciunul din impozitele existente, care aduce un venit însemnat, chiar dacă el ar călca întrucâtva principiile de dreptate ideală în materie de impunere. Cel mult, Statul va căuta ca sarcina care apasă greu pe o categorie de cetăţeni să fie echivalată printr-o apăsare tot atât de grea a celorlalte categorii. Despre o uşurare de impozite nu poate fi vorba decât la acei oameni politici, care nu se gândesc că vor fi vreodată chemaţi să aibă răspunderea conducerii Statului.

2. Statul va fi silit să facă apel mai larg la monopolurile fiscale, nu atât prin mărirea veniturilor din actualele monopoluri, cât prin crearea altor monopoluri.

3. Domeniile Statului, sub forma lor de până acum, fiind pe cale să dispară, este o condiţie de existenţă pentru Stat, în împrejurările date, să ştie să-şi creeze şi să mărească veniturile din drepturile regaliene pe care i le indică zi cu zi noua organizaţie economică. Veniturile acestea sunt incomparabil mai mari decât veniturile vechilor domenii, şi ele singure sunt menite să uşureze treptat sarcinile financiare grele ce apasă asupra maselor.

4. Suprapunându-se actualelor impozite directe, radical schimbate, mai ales în [ceea] ce priveşte impunerea capitalului mobiliar, este nevoie să se introducă impozitul progresiv pe venitul general. Nu trebuie să ne facem însă iluzii prea mari pentru un moment asupra rezultatelor acestui impozit, care nu e un impozit pentru vremuri anormale şi nu are efect într-o organizaţie de Stat neunificată şi neconsolidată. Pe măsură însă ce acest impozit va prinde rădăcini, pe aceeaşi măsură impozitele directe se vor transforma în impozite complimentare pe venitul fondat.

10. Bugetul extraordinar şi posibilitatea acoperirii lui

Aceste principii de politică financiară momentană presupun următoarele:

a) credinţa că suntem în măsură să trecem criza financiară ce ne apasă prin propriile noastre puteri;

b) inaugurarea sistemului unui buget ordinar, deosebit de cel extraordinar. Principiile menţionate mai sus se referă numai la bugetul ordinar.

Într-o astfel de situaţie, vederile tuturor se îndreaptă asupra bugetului extraordinar. Acest buget este menit să aducă repararea pagubelor de război, refacerea utilajului economic al Statului şi participarea la refacerea utilajului economic privat, precum şi lichidarea unora din datoriile contractate şi neconsolidate în timpul războiului. Acest buget ar trebui să arate la cheltuieli sume de zeci de miliarde. Pentru a face posibil un astfel de buget va fi nevoie să se alcătuiască de la început un plan bine determinat de acţiune a Statului, în aşa fel ca cheltuielile şi deci acoperirea lor să fie repartizate pe mai mulţi ani. Cu ce vor fi acoperite cheltuielile necesitate de bugetul extraordinar?

Nu sunt decât două căi:

1. împrumuturile publice;

2. impozitele extraordinare şi excepţionale.

La împrumuturile publice interne s-a făcut apel prea mult pentru acoperirea cheltuielilor curente ale Statului, aşa încât pentru câtăva vreme orice noi împrumuturi publice interne nu vor mai da sume însemnate. Trebuie menţionat în acelaşi timp şi faptul că o datorie publică de aproape 25 miliarde cât va rezulta după unificarea valutei şi după aplicarea tractatului cu Austria şi Ungaria este o sarcină destul de mare ce se lasă generaţiunilor viitoare. Împrumuturile externe mari nu s-ar putea face acum decât în condiţii foarte grele, iar în genere orice împrumut extern prin anuităţile lui influenţează atât de mult balanţa plăţilor, încât ar menţine o depreciere perpetuă a valutei noastre naţionale. Pentru a face faţă angajamentelor financiare

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ce avem față de străinătate, ne este destul să inaugurăm o politică rațională de devize în folosul Statului. Prin această politică vom avea putința să lichidăm angajamentele şi chiar să aducem în țară tot ce trebuie pentru refacerea utilajului economic. Nu insist mai mult asupra acestei chestiuni, care nu e numai de politică financiară, dar este mai mult o chestiune de politică economică generală. Aşa fiind, singura resursă principală de acoperire a cheltuielilor bugetului extraordinar rămân numai impozitele extraordinare şi excepționale, care, în momentul de față, pe lângă misiunea fiscală mai au şi o misiune de reparație şi justiție socială. Între aceste impozite se pot menționa: impozitul pe plusvaluta bunurilor mobiliare şi imobiliare; impozitul pe câştigurile de război; confiscarea în favoarea tezaurului a averilor nejustificate, făcute de funcționarii publici civili şi militari de orice categorie. Cu aceste norme de conducere în politica noastră financiară, finanțele publice se vor consolida şi criza va fi trecută cu uşurință prin propriile noastre puteri.

Domnilor deputați,

Bugetul ce se prezintă acum Adunării Deputaților, cu toate lacunele inerente situațiunii reale căreia îi corespunde, este un început de realizare a programului expus. Cu ajutorul Camerei, singura în măsură să reziste pornirilor spre cheltuieli prea mari, observate în ultimele decenii la conducătorii departamentelor, vom putea, în sesiunea ordinară de la toamnă, să înlăturăm lacunele menționate ale bugetului şi să intrăm pe adevărata cale de însănătoşire a finanțelor publice, odată cu alcătuirea bugetului pe anul următor. Dar de astă dată bugetul ne arată o supremă sforțare de a introduce o ordine financiară în momentul prefacerii şi nestatorniciei administrative de la începutul vieții de Stat a României Mari. Aşa fiind, rog Adunarea Deputaților să voteze bugetul prezentat, cu încrederea că face primul pas în opera de consolidare economică a țării.

Raportor general Dr. I. N. Angelescu

[*Desbaterile Adunării Deputaților*, No. 50 din 28 august 1920, pp. 1103-1113]

***20.* 21 august 1920, Ordine ale prim-ministrului şi ale ministrului de interne în care se fac precizări asupra modului de unificare administrativă a noilor provincii. Se înființează o Direcțiune a ținuturilor alipite în Ministerul de Interne**

Preşedinția Consiliului de Miniştri nr. 3765, Bucureşti, Ordin Circular.

Unele autorități interpretând greşit prescripțiunile Înaltelor Decrete Legi nr. 1462 şi 1477/1920 şi dând astfel loc la confuziune de atribuțiuni, pe lângă instrucțiunile deja date, se mai adaugă următoarele lămuriri:

Din momentul desființării Consiliului Dirigent din Ardeal şi ministerelor speciale din Bucovina şi Basarabia prin Decrete Legi, citate, s-a prevăzut, în principiu, simplificarea administrativă a întregii Românii. Țara întreagă până la noile sale hotare a trecut sub administrațiunea departamentelor ministeriale de la Centru. În mod provizoriu şi tranzitoriu, urmează să se aplice încă legile, ordonanțele şi deciziunile locale, întrucât ele nu au fost schimbate printr-un decret-lege sau pritr-o lege. Fiecare departament ministerial îşi exercită atribuțiunile sale prin intermediul unui secretariat general, instituindu-se de către departamentele respective un asemenea secretariat general în fiecare din cele trei ținuturi. Departamentele ministeriale lucrează cu secretariatele generale din ținuturile alipite prin corespondență, care se face prin îngrijirea delegatului provincial pe lângă departament. Miniştrii vor convoca în Bucureşti cel puțin o dată pe lună pe secretarii generali la o conferință comună. Pe lângă fiecare secretariat general, Departamentele numesc un delegat ales dintre funcționarii superiori ai

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ministerului. Acest delegat funcționează ca consilier tehnic pe lângă Secretariatul General, neavând niciun amestec direct în administrația locală. Fiecare Secretariat General are un delegat pe lângă Departamentul respectiv din Bucureşti, care serveşte ca agent de legătură. Secretarii Generali împreună cu delegații formează în ficare ținut o comisie de unificare, prezidată de un prezident numit de Preşedintele Consiliului de Miniştri. Atribuțiunile acestor comisii sunt de ordin pur legislativ; ele propun măsuri utile procesului de unificare şi pot lua unele hotărâri în legătură cu acest proces, dar nici comisiunea, nici preşedintele ei nu au niciun amestec în administrația locală. Ca organe directe ale Ministerului de Interne vor funcționa inspectori generali, administratori speciali, cu atribuțiuni exclusive de a controla actele administrațiilor locale, raportând direct Ministerului de Interne constatările lor. În urma acestor rapoarte ministerul va lua hotărârile şi va aplica sancțiunile ce va crede de cuviință, prin mijlocirea secretariatelor generale. Departamentele care nu au organe similare pot delega inspectorului general administrativ atribuțiuni omoloage, pentru controlul autorităților, depinzând de ele. Prefecții de județe din ținuturile alipite vor coresponda în mod normal cu Ministerul de Interne, prin mijlocirea secretariatelor generale respective; în caz de urgență bine vădită ele vor putea coresponda direct cu Ministerul de Interne, aducând însă întotdeauna la cunoştința secretariatelor generale prin trimiterea de copii, rapoartele sau telegramele înaintate direct ministerului.

Preşedintele Consiliului de Miniştri, General Averescu

România, Ministerul de Interne, Direcțiunea Secretariatului şi Personalului. Deciziune

Având în vedere importanța lucrării de unificare administrativă, în cursul lunii aprilie 1920, ținând seamă că în prezent în Ardeal, Basarabia şi Bucovina sunt încă în vigoare legi, regulamente şi ordonanțe speciale şi că, pentru aplicarea lor, s-a trimis la ministerele din fiecare ținut câte un delegat care, conform hotărârii luate de Comisiunea Centrală de Unificare, în şedința de la 4 iulie 1929, va fi însărcinat cu întreaga corespondență dintre minister şi secretariatul general respectiv. Considerând că atât lucrările acestor delegați, cât şi acelea făcute de funcționarii noştri detaşați la Cluj, Chişinău şi Cernăuți trebuie coordonate şi că în acest scop, după propunerea Comisiunii bugetare a Camerei, s-a înființat o nouă Direcțiune în Minister. Decidem:

Art. I. Direcțiunea ținuturilor alipite şi unificării administrative are următoarele atribuțiuni:

a. Conducerea tuturor lucrărilor Ministerului de Interne referitoare la Ardeal, Basarabia şi Bucovina, afară de numiri şi Siguranța generală şi poliția. Pe măsură ce se va hotărî ca diferitele serii de lucrări să se facă după legile în vigoare în regat sau după legi uniforme acestea se vor trece Direcțiunilor respective. Delegații secretariatelor generale din Cluj, Cernăuți şi Chişinău sunt ataşați acestei Direcțiuni.

b. Coordonarea lucrărilor administrative ale comisiunilor regionale de unificare şi studierea lor comparativă – pentru prezentarea la comisiunea centrală.

c. Stabilirea legilor, regulamentelor şi ordonanțelor care sunt în vigoare şi colectarea lor, traduse în limba română.

Art. II. Lucrările de cancelarie, copiere şi arhivă se vor face de personalul detaşat din celelalte Direcțiuni ale Ministerului.

Art. III. Dl. Director al Secretariatului şi Personalului este însărcinat cu executarea prezentei Deciziuni.

Ministrul de Interne, C. Argetoianu

[A.N.I.C., Fondul Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 4-1920, file 539, 627-628]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***21.* 6 octombrie 1920, Bucureşti, Ataşatul militar francez relatează despre corupția şi incompetența administrației instalate în noile provincii, care au modificat sentimentele populației. Măsurile de românizare au fost aplicate fără tact şi discernământ. Au fost expulzați intelectuali şi comercianți maghiari şi au fost rechiziționate localurile şcolilor maghiare. În Bucovina abuzurile sunt mai rare, dar în Basarabia se acționează cu brutalitate, ceea ce ar putea favoriza dezvoltarea bolşevismului**

Le Général Pétin, Attaché Militaire en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre, Etat-Major de l'Armée, 2e Bureau, Paris.

Situation intérieure en Transylvanie, Bessarabie et Bukovine.

On sait avec quel enthousiasme les Roumains de Transylvanie, Bessarabie et Bukovine accueillirent leur retour à la mère-patrie. Les minorités étrangères, allemandes, de Transylvanie et Bukovine se rallièrent même, et les autres semblaient prêtes à un essai sincère. Or, l'observateur impartial est obligé de reconnaitre que les sentiments des mêmes populations sont aujourd'hui entièrement modifiés. Ce ne sont, chez les nouveaux Roumains, que plaintes et récriminations, et chez les minorités symptômes graves de lutte ouverte. Par quelle série de mesures maladroites, par quelles méthodes défectueuses la Roumanie est-elle parvenue à ce résultat? Plusieurs causes générales agissent dans ce sens en Transylvanie aussi bien qu'en Bukovine et en Bessarabie. A ces causes s'ajoutent des mesures particulières que je soulignerai plus loin pour chaque province. Il faut remarquer tout d'abord que depuis l'armistice le Vieux Royaume lui-même a été incapable de réorganiser ses finances, ses transports et ses grands services. Les passions politiques se sont dépensées en stériles discussions et peu de mesures pratiques ont été prises. A peine commence-t-on à en envisager quelques unes, mais timides et mal étudiées. Une telle situation ne pouvait manquer de se répercuter dans les nouvelles provinces. Mais les Roumains de Transylvanie, Bukovine et Bessarabie auraient supporté cette répercussion sans trop se pleintre s'ils avaient senti un effort sincère de reformes et s'ils avaient vu entreprendre les premières mesures propres à ramener un ordre de choses normal. Or, par une sorte de gageure, il semble que le Gouvernement ait envoyé la lie de ses fonctionnaires dans les nouvelles provinces. Le népotisme, qui plus que jamais fleurit dans les milieux dirigeants, a fait choisir ou des fonctionnaires tarés ou des jeunes gens inexpérimentés, mais animés du désir de faire promptement fortune et prêts à tout pour y arriver. Ces fonctionnaires, en majorité, ont considéré les nouvelles provinces comme des „colonies à exploiter” et ils n'ont reculé devant aucun abus. Quelques fonctionnaires honnêtes ont apporté avec eux leur nonchalance et leur incurie, de telle sorte que quelles que soient ses intentions, le Gouvernement central a été rendu odieux par ses envoyés officiels, et que les meilleurs mesures ont été tournées par ses agents. Il suffit de traverser les nouvelles provinces pour être témoin d'abus d'autorité et pour constater la vénalité de la plupart des employés.

Une autre cause de désaffection résulte du procédée employée pour la roumanisation des nouvelles provinces. La langue roumaine a été imposée pour tous les cours dans les universités provinciales, les noms des rues ont été changés à jour fixe, les enseignes des magasins ont du être refaites. Les étrangers sont expulsés des villes et un grand nombre reconduit à la frontière. Le recrutement a été appliqué brutalement et sans ménagements etc. La plupart de ces mesures appliquées avec tact et discernement eussent été justifiées; elles sont devenues de véritables instruments de tyrannie entre les mains des fonctionnaires vénaux et haineux. Ces abus et vexations se sont commis sous la protection de l'état de siège et de la censure qui viennent seulement d'être levés. La question agraire pèse lourdement sur la situation générale. La loi sur le partage des terres commence à peine à être mise en application. Les municipalités ont bien reçu la terre destinée aux paysans, mais le lotissement individuel est à peine commen-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cé. Aussi le paysan cultive-t-il juste pour ses besoins; dans certains cas il transforme même en pâturages les terres à blé. Il s'habitue d'ailleurs à considérer ces terres comme siennes et il sera très difficile de faire payer aux anciens propriétaires le prix des expropriations. Ces derniers s'en rendent compte et s'en inquiètent. Pour unifier les devises, le Gouvernement vient d'opérer le retrait des couronnes et des roubles. Les couronnes ont été remboursées à 0,50 bani. Cette mesure a permis de scandaleuses spéculations dans le Vieux Royaume. En outre, comme 40 % des sommes déclarées ne sont pas remboursées en espèces, mais en bons du trésor non négociables, il en résulte une diminution des capitaux disponibles engagés dans les affaires, ce qui paralyse le commerce et l'industrie. La vie a immédiatement augmenté dans les nouvelles provinces.

En Transylvanie. En Transylvanie, les mesures maladroites de „roumanisation" ont presque réussi à grouper en un bloc d'opposition violente les minorités diverses (Souabes et Magyars) qui auparavant se jalousaient. Les Magyars sont plus spécialement visés dans le plan de „roumanisation" intensive adopté à Bucarest et brutalement appliqué sur place. L'expulsion de tous les éléments non-roumains est la première mesure que l'on essaye d'appliquer. Grâce à un règlement habilement rédigé, les autorités ont eu à leur disposition les moyens de se débarrasser de tous ceux dont la place était bonne à prendre. Les arrêts d'expulsion frappent surtout l'aristocratie, les intellectuels et le haut commerce. D'après les derniers renseignements de notre agent consulaire, dans la seule ville de Cluj, 50 familles ont été envoyées en Hongrie la 21 août, 75 familles le 28 août et 55 familles les premiers jours de septembre. Le droit d'option prévu par le traité n'est pas respecté, le délai de 12 mois encore moins. Dans la hâte de faire traverser la frontière à tous les éléments jugés gênants, on expulse des Magyars qui se sont engagés par écrit à devenir citoyens roumains. On expulse même des avocats et des pasteurs qui ont prêté serment de fidélité au Roi Ferdinand. C'est ainsi que le révérend Kirchknow, évêque des luthériens, vient de recevoir un ordre d'expulsion. Le Traité du 9 Décembre accorde „ipso facto" aux anciens ressortissants de la monarchie austro-hongroise la qualité de citoyens roumains. Le Gouvernement a exigé d'eux une déclaration non prévue par le Traité. La presse hongroise a fait connaitre que le Gouvernement de Budapesth refusait de recevoir ces expulsés qui ne sont plus hongrois et deviennent par ces mesures contradictoires de véritables „heitmatlos". Les expulsions manquent d'être arrêtées par cette décision du Gouvernement hongrois, les Roumains se sont rabattus sur les évacuations. Le commissaire du gouvernement à Cluj a déclaré à un journal que „Tous les gens dont la présence n'est pas indispensable à la vie économique de la ville vont être évacués". Le gouvernement a occupé toutes les écoles qui dépendaient directement de l'ancien état hongrois pour en faire des écoles roumains, puis, sous prétexte que ces locaux étaient insuffisants, il a réquisitionné presque tous les établissements scolaires appartenant aux communautés religieuses, les mettent ainsi dans l'impossibilité de recevoir des élèves à la rentrée des classes. Il ne semble pas d'autre part que les églises non orthodoxes jouissent d'une entière liberté pour l'exercice du culte. C'est ainsi que les évêques catholiques, à qui il était interdit de quitter le siège de leur évêché, ont dû protester et ont péniblement obtenu l'autorisation de faire une tournée pour administrer la confirmation. Ces mesures vexatoires sont très sensibles dans une province qui n'a jamais connu l'intolérance religieuse. Pas plus que les expulsions et les évacuations, elle ne hâtent la roumanisation.

En Bukovine. Il semble qu'en Bukovine, les vexations et abus soient plus rares, surtout depuis le départ de l'ancien ministre, M. Nistor. L'influence prépondérante est entre les mains des Juifs allemands qui s'efforcent par tous moyens de battre en brèche l'influence française et celle des alliés. La propagande bolcheviste venant de l'Ukraine a gagné quelques adeptes parmi les paysans ruthènes, mais le mouvement a peu d'ampleur.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

En Bessarabie. En Bessarabie, la Roumanie n'avait pas une faute à commettre. Le voisinage du bolchevisme qui met cette province dans la situation d'un „marche”, le grand nombre de Russes qui la peuplent et qui sont encore fidèlement attachés au souvenirs de la Grande Russie, devaient inciter les Roumains à user d'habileté et de souplesse dans leur essai d'assimilation. Ils on accumulé fautes sur fautes. Nulle part l'état de siège et la censure n'ont été plus rigoureux, nulle part les gendarmes et policiers plus brutaux. Quant aux fonctionnaires, ils ont dépassé toute mesure. Leurs abus d'autorité et leur vénalité ont été si manifestes qu'un sénateur a dû les dénoncer en plein parlement. Une commission parlementaire vient d'être envoyée pour enquêter sur place. Il est certain qu'un tel régime a favorisé le développement du bolchevisme, mal combattu par le tardif partage des terres. Mais les récentes victoires polonaises ont diminué l'audace de la propagande bolcheviste et rassuré les éléments d'ordre.

Conclusion. Le Gouvernement roumain est dans son droit en s'efforçant d'empêcher les manifestations des chauvinismes hongrois, russe et allemand. Il est certain que des nombreux éléments étrangers supportent mal la domination roumaine et travaillent presque ouvertement à s'en libérer. Il y a donc une œuvre de défense sociale et d'assainissement national que le Gouvernement a le droit et le devoir d'accomplir. Mais la maladresse et la brutalité des procèdes employés, le peu de valeur morale des fonctionnaires risquent de compromettre cette œuvre. Si le souvenir des cruautés des Hongrois, lorsqu'ils étaient les maitres en Transylvanie, et de la trahison des Russes pendant la guerre expliquent certaines mesures de représailles, ils ne les excusent pas. Le Général Averesco, dont la popularité est encore très grande dans les campagnes, semble s'être rendu compte des fautes commises, et être décidé à faire changer de méthode.

Le Général Pétin, Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 866-872]

22. 13 noiembrie 1920, Raportul prefectului județului Braşov în care se prezintă motivul amânării alegerilor pentru consiliile comunale până la efectuarea unei noi delimitări a județului

Prefectura Județului Braşov, no. 2997/1920, Către Domnul Secretar General al Ministerului de Interne, Cluj.

Prin adresa no. 9492/14222 referitoare la alegerea reprezentanțelor comunale în județul Braşov, se cere d-lui subprefect să justifice procedura d-sale de până acum şi să dispună imediat alegerea reprezentanțelor comunale. Îmi iau voie a atrage în chestia aceasta importantă atențiunea d-voastră asupra următoarelor:

Dacă până în ziua de azi nu s-a executat ordinul dat de Secretariatul General, cauza este că a trebuit să ținem cont de împrejurările locale din acest județ, în care minoritățile străine sunt mult mai puternice ca elementul românesc (35.000 români față de 65.000 saşi, unguri etc.). În cele 23 [de] comune rurale, care constituiesc județul, în afară de comunele Râşnov şi Feldioara, elementele străine sunt în majoritate, astfel că deşi votul este universal, în plăşile Bârsa de Sus şi Bârsa de Jos, saşii ar avea o majoritate preponderentă şi alegerile consiliilor comunale ar ieşi în defavorul românilor. Dar chiar şi în Râşnov şi Feldioara, unde românii sunt în majoritate, n-am putea garanta un rezultat favorabil pentru români, deoarece saşii sunt foarte bine organizați, pe când românilor le lipseşte această organizație, şi în afară de aceasta mulți din alegătorii români lipsesc din comună sau se găsesc în o stare dependentă de saşi, fiind angajați în serviciile saşilor. Cu ocaziunea constituirii antistiilor comunale, m-am convins pe deplin de greutatea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

situațiunii şi am fost nevoit să negociez luni de zile cu reprezentanții saşilor, până ce am ajuns la o învoială, care însă nu a satisfăcut pe deplin nici pe saşi, nici pe români. În momentele de față când continuu se agitează contra saşilor şi ei se tem că se vor lua măsuri jignitoare contra lor, sunt convins că cu greu s-ar putea ajunge la un acord satisfăcător în fața alegerilor reprezentanțelor comunale. Rezultatul alegerilor ar fi deci nefavorabil pentru români şi agitațiile între conlocuitorii saşi şi români din comunele rurale ar continua în măsură şi mai mare şi s-ar spori nemulțumirea care există aproape pretutindeni. În plasa Săcele situația românilor este şi mai precară. În toate comunele din această plasă ciangăii sunt în majoritate preponderentă. De prezent funcționarii comunali numiți de mine sunt toți români şi tot asemene şi secretarii comunali, fiindcă ciangăii la timpul său au refuzat depunerea jurământului de fidelitate. În caz de alegeri, în niciuna din acele 7 comune românii n-ar putea reuşi sau ar primi câteva mandate numai grație ceangăilor, în urma unui compromis. Luând în considerare situațiunea ce am expus-o, sunt şi astăzi de părere ca deocamdată să nu se facă alegerea consiliilor comunale în județul nostru şi să se amâne constituirea reprezentanțelor comunale până la crearea noii legi administrative şi până la arondarea nouă a județului. Până când județul nostru va rămâne în forma lui de acum, croită de unguri pentru interesele lor, contrarii dorințelor româneşti, nu vom putea să luăm lupta cu saşii şi ungurii în mod efectiv, căci vom rămâne o minoritate față de ei şi la oraş şi la comună şi în județ. Având însă majoritate în județ, consiliile județene vor fi româneşti şi toate hotărârile lor vor fi aduse în favorul românilor. În cazul acesta, elementele străine vor amuți şi vor fi gata a face concesii elementului român dominant şi la oraş şi la comune în alegerile reprezentanțelor.

Prefect, Gheorghe Baiulescu

[A.N.I.C., Fondul Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 4-1920, fila 305]

***23.* 28 decembrie 1920, Bucureşti, Raportul ministrului Franței referitor la măsurile de unificare administrativă şi financiară aplicate în Transilvania, la activitatea iredentistă şi anti-românească a Asociației Maghiare de Cultură Generală, la unele incidente provocate de aplicarea reformei agrare, la situația dezastruoasă a economiei, precum şi la politica autorităților față de evreii din Transilvania**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

La rentrée des Chambres a apporté quelques changements dans l'administration de la Transylvanie. Le Député Bucsan[26] qui avait été délégué comme secrétaire général de l'Intérieur a démissionné pour aller reprendre son siège au Parlement et a été remplacé par un fonctionnaire de carrière, M. Tanasesco. On espère que cette nomination apportera un peu d'ordre au Secrétariat général. Un nouveau Préfet vient également d'être nommé à Cluj. Il est prématuré de juger de son administration et il semble qu'il se soit borné jusqu'à présent à continuer la petite guerre contre les inscriptions en Hongrois dans les rues et sur les devantures des magasins. Il y a quelque chose de plus intéressant à signaler. Depuis le 1er Décembre presque tous les grands services de la province ont été directement reliés à Bucarest. La comptabilité est analogue à celle de l'Ancien Royaume et des spécialistes viennent d'arriver

[26] **Constantin Bucşan** (1883-?), avocat, scriitor şi ziarist, cumnat al lui Octavian Goga. Membru în Marele Sfat Național al adunării de la Alba Iulia şi deputat în mai multe legislaturi între 1919 şi 1927. Secretar general al Ministerului de Interne delegat pentru Transilvania (8 aprilie 1920-noiembrie 1920) şi subsecretar de stat la Ministerul de Interne (28 martie 1926-4 mai 1927).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

à Cluj pour procéder à la réorganisation du service des finances. Parallèlement à ce travail les anciens ressorts du Conseil Dirigeant continueront à procéder à leur liquidation. Pour abréger la durée de cette opération dont il est impossible de prévoir la fin on avait pensée à transférer à Bucarest les bureaux qui en sont chargés, dans l'idée que dans la capitale il serait plus facile de hâter leur dissolution. Le manque de locaux disponibles les a maintenus à Cluj d'où ils partiront, parait-il, au printemps prochain. Pendant de longs mois encore, sous prétexte de liquider le passé, on le verra se mêler de tout et venir alourdir un mécanisme administratif qui fonctionne déjà très difficilement.

Mes dépêches précédentes ont signalé à Votre Excellence les graves torts que l'administration roumaine causait, par ses abus, à sa propre cause en Transylvanie. Il est hors de doute qu'à mesure que le temps passe les éléments hongrois s'organisent davantage en vue des futures luttes politiques. La presse transylvaine dénonce chaque jour les manœuvres irrédentistes de ceux qui voudraient „redevenir sujets de Horthy”. Comme auparavant on leur reprochait tout aussi durement leur passivité qui était „payée par Horthy”, ils ne trouvent pratiquement aucun changement dans l'attitude des Roumains à leur égard. Ce qu'on leur reproche c'est d'avoir fait renaitre l'Emke (Erdely Magyar Kosmuvélodéni Egyésulet), Association transylvaine hongroise de culture générale. Cette société, qui dans le fond est nettement irrédentiste, groupe chaque jour de nouveaux adhérents et étend partout ses ramifications. Son but avoué est de soutenir la culture magyare mais en réalité elle est un instrument de lutte contre la roumanisation. Par exemple il est dans son programme de faire venir dans des villages purement hongrois les quelques familles isolées qui se trouvent dans les villages purement roumains. Ces familles d'anciens petits fonctionnaires noyées dans la masse roumaine ne pourraient se défendre contre la roumanisation et seraient perdues pour la minorité magyare. L'Emke cherche donc à les sauver en leur procurant le moyen de vivre ailleurs dans les régions où le bloc hongrois peut lutter efficacement contre les Roumains. En tout cas on voit dès maintenant les Hongrois prendre position, et dès que la suppression du régime d'exception aura permis le retour de certaines libertés, les Roumains auront quelques difficultés pour conserver tous les sièges qu'ils se sont octroyés lors des dernières élections.

L'administration roumaine trouve des obstacles analogues dans les districts souabes et saxons qui lui imputent leur ruine financière et agraire. Pendant la guerre, sûrs de la victoire de leurs compatriotes, ces éléments germaniques avaient versé des sommes importantes aux emprunts de guerre allemande et autrichienne. Les biens des églises qui étaient destinés à alimenter leurs écoles confessionnelles ont été transformés en titres d'emprunt et n'ont maintenant qu'une valeur dérisoire. Ils sont donc dans une situation difficile pour soutenir leurs écoles et ils ne manquent pas de prétendre que seul le change des couronnes a causé leur ruine. D'autre part les questions agraires sont devenues des prétextes d'incidents graves. Les paysans roumains à qui on avait donné à entendre que toute la terre allait leur être donnée veulent entrer en possession des propriétés saxonnes, mais ces propriétés ayant déjà été divisées entre paysans saxons, il ne reste plus grand-chose à liquider. De là des incidents violents qui rendent la vie difficile à l'autorité dans les villages des environs de Sibiu et de Brasso.

En regard de cette situation il est curieux de noter une évolution se produire dan les sentiments des Roumains, où plutôt dans leur politique, envers les Israélites de Transylvanie. Dernièrement se tenait à Cluj un grand Congrès Sioniste. Des Israélites d'Angleterre, de Hollande, d'Allemagne et de Pologne étaient venus pour donner le mot d'ordre et pour fonder des associations locales. L'Autorité roumaine leur a donné toutes facilités et le Gouvernement s'est fait représenter à la séance d'ouverture du Congrès. Il est visible que Bucarest compte sur le Sionisme pour demagyariser les Juifs de Transylvanie. „Nous n'aurons jamais à faire la guerre avec la Palestine, déclarait M. Bucsan; nous avons donc intérêt à ce que les Juifs se considèrent

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

comme citoyens de cette contrée lointaine. Qu'ils apprennent l'Hébreu et qu'ils se réclament du Sir Anglais qui commande à Jérusalem. En agissant ainsi ils diminuent d'autant la force du bloc Magyar et nous préférons voir leur réclamations venir de Jérusalem que de Buda-Pesth." L'attitude de ce haut fonctionnaire peut être intéressante à noter; elle indique en tout cas pas un changement d'attitude à l'égard des Juifs de la part de la population roumaine, ni du Gouvernement roumain, pas plus qu'elle n'indique de la part des Juifs une modification dans leurs sentiments vis-à-vis de la Roumanie, malgré la qualité de citoyens roumains que leur a valu le Traité de Versailles.

Cette situation est nettement mauvaise. En ce qui concerne l'agriculture elle est dans un état lamentable. Voici sans commentaires les conclusions du rapport de la Direction Régionale de l'Agriculture de Cluj pour le mois d'Octobre 1920: „Le mois d'Octobre n'a pas apporté de changements favorables dans la situation des semailles d'automne, au contraire. La situation a encore été aggravée par les grèves des transports, le manque de pluies et les gelées survenus à la fin du mois. On a juste pu continuer à ensemencer les terrains labourés auparavant. La surface ensemencée est environ 50 % de la surface ensemencée à cette épôque l'année dernière. La situation agricole de la Transylvanie est devenue de ce fait alarmante et comme la récolte du maïs n'a pas été bonne, elle peut même devenir désastreuse. En tenant compte de la surface restrainte ensemencée à l'automne il importe d'intensifier les semailles de printemps et dans ce but il parait indispensable d'immobiliser les semences nécessaires aux travaux de printemps." Il faut rechercher les vraies causes de cette lamentable situation dans la réforme agraire qui est toujours en projet et qui pourra difficilement aboutir. Le gouvernement est en effet dans une situation très délicate. D'une part il se rend compte que les moyennes propriétés sont indispensables pour permettre de faire rendre au sol les céréales dont la Roumanie a besoin pour améliorer son change. D'autre part, comme il promis toute la terre aux paysans roumains pour les attirer à Alba Julia il n'ose prendre les décisions qui pourraient seules relever économiquement le pays.

Quant aux forêts, qui constituent la grande richesse du pays, elles sont à l'heure actuelle massacrées par les paysans qui les considérent comme leur propre bien. Les arbres sont abattus sans discernement; pour chauffer quelques villages ou pour construire quelques cases misérables, d'importantes richesses sont dilapidées. Les gardes forestiers sont impuissants et l'un d'eux qui voulait essayer de protéger une forêt appartenant à l'eglise gréco-catholique d'Oradea-Mare a été assassiné par les paysans. Les grandes exploitations forestières subissent elles aussi une crise sérieuese. Manque de numéraire et manque de moyens de transports, pour éviter la faillite plusieurs seraient heureuses de pouvoir trouver des capitaux qui leur permettraient d'attendre des jours meilleurs.

S'il en est ainsi dans les campagnes et à l'égard des terrres et des forêts, qui forment le capital le plus stable, on peut s'imaginer de l'état où se trouve le marché financier transylvain. Ce marché, malgré l'inflation fiduciaire, est sans argent. Le taux de l'argent varie de 30 à 50 %. La spéculation effrénée qui depuis plus d'un an sévit dans toute la Roumanie commence à porter ses fruits. Les banques et les particuliers ayant angouffré leurs Lei dans des affaires fictives qui ne rapportent rien ont pu réaliser au début des bénéfices énormes et rapides en revendant des actions qui n'étaient que du papier. Puis, mis en appetit par ces premiers résultats, ils ont recommencé jusqu'à ce que les nouvelles actions leur restant pour compte, il leur est devenu impossible d'avoir les fonds nécessaires pour continuer de nouvelles affaires. En Transylvanie plus spécialement le change des couronnes a aggravé cette situation. Les banques ne paient plus les comptes courants et ne tiennent que par une série d'expedients. Seule la succursale de la Marmorosch Blank qui a de l'argent dans ses coffres fait de bonnes affaires et accapare toute la clientèle. A ce sujet il faut noter que les offres françaises de capitaux pour les grandes

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

affaires de travaux publics arrivent au bon moment et il faut souhaiter que les négociations en cours permettent à la France de se réserver ainsi une parte importante dans l'exploitation des richesses naturelles de la Transylvanie.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franţa, inv. 1494, rola 184, cadre 751-756]

***24.* 31 decembrie 1920, Bucureşti, Cuvântarea de răspuns a Regelui Ferdinand la Adresa Camerei Deputaţilor, în care parlamentarii sunt îndemnaţi să aducă la îndeplinire reforma agrară şi reforma finanţelor publice şi să se concentreze asupra refacerii şi consolidării statului prin unificarea legislativă şi administrativă**

Domnule Vicepreşedinte, Domnilor Deputaţi,

Primesc cu deosebită bucurie mărturiile de neclintită credinţă pe care mi le aduceţi din partea Adunării Deputaţilor şi împreună cu Regina vă mulţumesc pentru urările aşa de fierbinţi ce faceţi cu prilejul logodnelor Principelui Moştenitor şi a Principesei Elisabeta şi pentru modul călduros cu care Reprezentanţii Naţiunii ne arată ca totdeauna şi în această împrejurare cât de puternice sunt legăturile ce există între Ţară şi Dinastie.

Domnule Vicepreşedinte, Domnilor Deputaţi,

Iau act cu vie satisfacţie că sunteţi pătrunşi de marea răspundere ce avem cu toţii faţă de misiunea istorică a generaţiei noastre de a realiza marile reforme anunţate de la chemarea primei Constituante şi reînnoite atât pe frontul de luptă pentru unitatea neamului, cât şi după încheierea păcii. Îndeosebi reforma agrară, pentru care guvernul meu face toate sforţările, se cuvine a fi înfăptuită cât mai curând pentru ca noua viaţă economică a Ţării să nu fie prea îndelung stânjinită prin starea de incertitudine a regimului proprietăţii rurale. Ţara aşteaptă apoi de la sătenii împroprietăriţi o muncă spornică pe ogoarele lor, din care să izvorască pe lângă înflorirea gospodăriilor ţărăneşti şi bun stare a întregii economii naţionale. Nădăjduiesc că dragostea de pământ aşa de vie a săteanului român va înlătura priveliştea atât de tristă şi dăunătoare a păraginei în care a rămas mare parte din pământul de hrană al Ţării, fie din cauza neîngrijirii, fie din împrejurări climaterice neprielnice. Am ferma convingere că Aleşii Ţării vor pune toată priceperea lor în rezolvirea acestei chestii atât de arzătoare pentru a da o soluţie, care, pe lângă satisfacerea dorinţelor populaţiei ţărăneşti, să păziască şi interesele superioare economice ale Ţării.

Domnule Vicepreşedinte, Domnilor Deputaţi,

Una din grijile noastre de căpetenie este curmarea crizei transporturilor, care, împiedecând intensificarea producţiei, are o înrâurire nenorocită asupra întregei vieţi economice a Ţării. Pentru însănătoşirea acestei stări bolnăvicioase vom avea trebuinţă de încordarea tuturor forţelor noastre proprii, fără însă a îndepărta cu totul ajutorul de afară, de care avem nevoie, întrucât nu este în contrazicere cu interesele vitale şi superioare naţionale. Faptul că Domniile Voastre consideraţi înlăturarea acestei crize ca primă datorie, îmi este o chezăşie că veţi reuşi în sforţările de care sunteţi însufleţiţi. Reforma finanţelor noastre publice, ca şi alcătuirea unui buget echilibrat de asemeni nu mai poate suferi întârziere fără a ne expune la urmările cele mai grave. Pentru a face faţă marilor sarcini ce ne apasă ni se impune tuturora a ne sili la cele mai simţitoare economii în cheltuielile publice şi private, şi de a ne supune la toate sacrificiile cerute de timpurile grele în care ne zbatem. Precum în toiul luptei floarea acestei Ţări nu a cruţat nici sănătatea, nici viaţa spre înfăptuirea unirii naţionale, tot aşa Ţara are dreptul de a cere de la cei cu dare de mână să-şi jertfească din averea lor pe altarul patriei, ajutând fiecare după mijloacele sale la refacerea şi întărirea României întregite.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Domnule Vicepreşedinte, Domnilor Deputaţi,

Una din problemele cele mai grele de ordin social se studiază în toate ţările şi rezolvirea ei într-un mod larg, drept şi trainic, este o chestie vitală pentru fiecare Stat cu industrie. România, care prin îmbogăţirea naturală a solului său este chemată a da o dezvoltare mult mai intensă industriei sale, nu poate rămâne îndărăt în ceea ce priveşte organizarea muncii. Cu plăcere văd că reprezentanţii naţiunii sunt hotărâţi a da grabnică rezolvire acestei probleme. Evoluţia industrială a făcut ca muncitorul să fie conştient de valoarea sa ca un factor esenţial în viaţa economică a Statului.

Domnule Vicepreşedinte, Domnilor Deputaţi,

În soluţiunea problemei muncii, care cuprinde o mulţime de chestiuni sociale şi economice, va trebui să ţinem socoteala de acest fapt şi nu mă îndoiesc că veţi fi călăuziţi de principiul că starea înfloritoare a industriei este în raport direct cu starea cât mai mulţumitoare a lucrătorului. Aceasta este cheia pentru rezolvirea problemei muncii. Unirea teritorială a tuturor ţinuturilor româneşti vă impune datoria de a lua măsuri pentru unificarea legislativă şi administrativă în tot cuprinsul Statului român. Este o operă grea şi care, pentru a fi trainică nu îngădue pripeală, ci dimpotrivă, cere multă cumpătare şi muncă încordată pentru un studiu cât mai amănunţit al vieţii ce diferitele părţi alipite au dus-o până acum. Sunteţi chemaţi dar a face o operă statornică şi sănătoasă, care să garanteze, sub scutul legilor, fiecărui cetăţean deplină libertate. Cu deosebită plăcere primesc asigurarea că nu veţi înceta a purta dragoste şi grije scumpei noastre armate. Aceasta răspunde unui sentiment obştesc de încredere în această puternică pavăză de apărare şi garanţie statornică a ordinei, de care întreaga Naţiune are nevoie în silinţele ei pentru dezvoltarea paşnică şi productivă şi pentru buna stare generală pe care o dorim cu toţii.

Domnule Vicepreşedinte, Domnilor Deputaţi,

Fiind acum stăpâni pe veci asupra tuturor hotarelor noastre, ne putem concentra toate energiile noastre asupra covârşitoarei opere de refacere şi consolidare, de a cărei necesitate sunteţi convinşi Domniile Voastre, împreună cu toţi Românii însufleţiţi de iubirea ţării. Soarta a rezervat generaţiei noastre nu numai de a vedea pe toţi Românii întruniţi în acelaşi Stat, ci şi de a aşeza România întregită pe temelii solide şi statornice. Răspunderea ce apasă pe umerii Domniilor-Voastre este grea, dar ţelul la care tindem este aşa de frumos, aşa de înalt, încât nu se poate ca inimile tuturor patrioţilor să nu bată în aceeaşi măsură, însufleţiţi cu toţii laolaltă de acelaşi dor de [a] pune mâna la clădirea edificiului trainic ce suntem chemaţi şi datori a înălţa. Generaţiile viitoare ne vor judeca după faptele noastre. Dea Domnul să ne poată bine cuvânta pe noi toţi fiii generaţiei de azi, uniţi în suflete, uniţi în voinţi, uniţi în munca pacinică, aşa cum au fost uniţi în vitejie pe câmpul de luptă. Mulţumindu-vă încă o dată pentru bunele urări ce ne aduceţi, rog pe Atotputernicul să binecuvânteze şi să sporească lucrările Domniilor Voastre pentru binele şi întărirea scumpei noastre Ţări.

[*Cuvântări de Ferdinand*, Bucureşti, 1922, p. 267-271]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul VII.
VIAȚA POLITICĂ, SOCIETATEA ŞI CULTURA

Introducere

Documentele incluse în ultimul capitol acoperă o arie largă şi variată de fapte petrecute pe parcursul anului 1920, care oferă o imagine cuprinzătoare asupra vieții politice şi a societății româneşti, atât din Vechiul Regat, cât şi din provinciile unite în 1918. Cele mai multe documente reflectă activitatea Parlamentului şi a celor două guverne care s-au succedat în 1920, conduse de Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919-12 martie 1920) şi Alexandru Averescu (13 martie 1920-16 decembrie 1921). Faptul cel mai remarcabil al situației politice era, desigur, declinul Partidului Național Liberal, care s-a produs concomitent cu ascensiunea noilor forțe politice, Liga Poporului, Partidul Național (din Transilvania) şi Partidul Țărănesc. Acesta a fost rezultatul alegerilor din 2-4 noiembrie 1919 care au dus la constituirea guvernului condus de Alexandru Vaida-Voevod. Guvernul Vaida-Voevod s-a dovedit însă incapabil să administreze statul, aşa cum îi declara generalul Averescu, la 9 februarie 1920, însărcinatului cu afaceri britanic Frank Rattigan. (*Documentele nr. 4, 11*) Criza guvernamentală declanşată prin demisia miniştrilor războiului, finanțelor şi comerțului la 23 februarie a condus la desemnarea la 13 martie 1920 ca premier a generalului Alexandru Averescu, considerat singurul capabil să restabilească ordinea în țară. De fapt, aducerea la putere a Partidului Poporului a fost sugerată Regelui Ferdinand chiar de către Ion I.C. Brătianu, care a intuit corect că ajuns la guvernare acest partid se va compromite. Succesele remarcabile de politică externă repurtate de Al. Vaida-Voevod nu i-au consolidat poziția de premier. Vestea că va începe negocieri cu Rusia Sovietică i-a atras acuzația de „bolşevic" reproşându-i-se că nu a cerut consimțământul suveranului, aşa că va fi singurul premier al României destituit telegrafic pe când se afla în străinătate. Artizanul acestui demers este, firește, Ion I.C. Brătianu. „Ce uşor a putut să mă înlăture – ca «bolşevic» – pe când absentam din țară şi eram pe cale de a intra în tratative de pace cu U.R.S.S. – va scrie mai târziu Vaida-Voevod cu amărăciune. Timid cum era, Regele Ferdinand mi-a dat să înțeleg destul de lămurit."[1]

După unele ezitări, regele a acceptat la 12 martie să-l demită pe Alexandru Vaida-Voevod. (*Documentele nr. 5, 7, 8, 11*) La 13 martie se instaurează guvernul condus de generalul Alexandru Averescu, având în fruntea Ministerului Afacerilor Străine mai întâi pe Duiliu Zamfirescu, apoi, de la 13 iunie, pe Take Ionescu. Acesta din urmă, în scurta perioadă când a îndeplinit această funcție, a conceput noile directive ale politicii externe româneşti, fiind unul dintre inițiatorii

[1] Alexandru Vaida-Voevod, *op.cit.*, p. 97.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

atorii Micii Înțelegeri. Venit la putere, generalul Alexandru Averescu a prezentat Parlamentului un program foarte ambițios de „reclădire pe baze noi a întregii țări”. (*Documentul nr. 10* din capitolul VI) Primele decizii luate la scurt timp după formarea guvernului au fost înființarea Ministerului Muncii şi Ocrotirilor Sociale (la 30 martie), demobilizarea armatei şi desființarea Marelui Cartier General. (*Documentele nr. 13, 14*)

După demiterea sa, Alexandru Vaida-Voevod a protestat contra politicii noului guvern de numire în Transilvania a unor funcționari corupți proveniți din vechiul regat. Însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii la Bucureşti Frank Rattigan aprecia că există pericolul unui conflict fratricid între românii transilvăneni şi cei regățeni, de care ar profita maghiarii şi inamicii externi. (*Documentele nr. 17, 26*) Alte documente relevă existența unor serioase nemulțumiri, provocate de desființarea Consiliului Dirigent la 2 aprilie prin Decretul-Lege 1477, de menținerea stării de asediu, de evacuările forțate şi de închiderea şcolilor al căror personal a refuzat prestarea jurământului, precum şi de incompetența şi corupția funcționarilor aduşi din Vechiul Regat. (*Documentele nr. 20, 21, 29, 42, 43*)

Parlamentul a fost dizolvat la 26 martie 1920, în vederea organizării de noi alegeri (*Documentele nr. 15, 16*) Alegerile desfăşurate la 25-27 mai pentru Adunarea Deputaților şi la 30-31 mai pentru Senat (2 iunie, în Transilvania) au confirmat victoria Partidului Poporului aflat la guvernare. Opoziția a denunțat vehement brutalitatea campaniei electorale, care ar fi influențat rezultatul alegerilor. (*Documentele nr. 21, 26, 30, 31, 32, 33, 35, 37*) În orice caz, alegerile din mai 1920 au lărgit mult spectrul politic reprezentat în Parlament, inclusiv prin prezența Partidului Socialist, care a obținut 19 deputați şi 2 senatori. După constituirea noului Parlament, Regele Ferdinand i-a îndemnat pe deputați şi senatori să ducă la îndeplinire ratificarea tratatelor de pace şi principalele legi de care depindea redresarea stării interne a țării, adică bugetul şi continuarea reformei agrare. (*Documentul nr. 34*) Răspunsul la mesajul regal promitea realizarea reformelor agrară, electorală, administrativă şi financiară (*Documentul nr. 39*), dar sesiunea parlamentară extraordinară a fost în general marcată de discuții fără obiect, după cum remarca ministrul Franței. (*Documentele nr. 38, 40*) La deschiderea sesiunii parlamentare ordinare (28 noiembrie), Regele Ferdinand aprecia că reforma agrară va fi „cea mai frumoasă podoabă a domniei Mele”, şi anunța viitoarele proiecte de legi din domeniile administrației şi economiei. (*Documentele nr. 52, 54, 58*) Parlamentarii şi-au asumat în proiectul de răspuns la mesajul regelui îndeplinirea reformelor agrară, electorală şi şcolară (*documentele nr. 55, 56, 57*), dar Nicolae Iorga, în numele opoziției, a atras atenția asupra bilanțului negativ al celor nouă luni de guvernare, într-un memorabil discurs ținut la 27 decembrie. (*Documentul nr.* 59) Nici măcar reforma agrară nu a fost îndeplinită la timp, după dorința exprimată de rege. Finalizarea legii pentru reforma agrară promise încă din 1917 întârzia (abia la 17 iulie 1921 a fost adoptată), şi de aceea generalul Averescu a decis să înceapă împărțirea loturilor de teren pentru țărani. La 19 septembrie, el s-a deplasat la Gurbăneşti (în prezent în jud. Călăraşi) pentru a acorda actele de proprietate celor 602 țărani din localitate. Acțiunea a avut un evident scop propagandistic. Această împroprietărire provizorie era, după cum recunoştea chiar şeful guvernului, aplicarea reformei preconizate de Partidul Național Liberal. (*Documentele nr.* 49, 52)

Situația economică, în continuare dificilă, era de natură să stimuleze declanşarea grevelor în întreaga țară. La 5 septembrie a fost adoptată Legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, inițiată de ministrul muncii Grigore Trancu-Iaşi. Se introducea obligativitatea arbitrajului între muncitori şi patroni şi se restricționa dreptul la grevă în întreprinderile şi instituțiile publice. Adoptarea legii, care era necesară pentru restabilirea ordinii, a provocat proteste, fiind contestată şi în Parlament de unii reprezentanți ai opoziției. Guvernul Averescu,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

prin energicul său ministru de interne Constantin Argetoianu, a ştiut să gestioneze cu abilitate criza declanşată de greva generală din 20-28 octombrie, care a fost de fapt un eşec. (*Documentele nr. 42, 49*) De altfel, provocările generate de presiunea mişcărilor şi acţiunilor bolşevice au constituit o preocupare centrală pentru autorităţile române. Teama faţă de posibila extindere a bolşevismului a influenţat în mod semnificativ poziţionarea de ansamblu a guvernelor care s-au succedat la putere. Unii dintre socialişti se menţineau în limitele democraţiei parlamentare, dar în mişcarea socialistă se punea problema acută a raporturilor cu Internaţionala a III-a de la Moscova. La congresul Partidului Socialist din Transilvania şi Banat din 15-18 septembrie 1920 s-a decis aderarea la Internaţionala a III-a, a fost omagiată revoluţia bolşevică din Ungaria şi a fost condamnată participarea socialiştilor români Ioan Flueraş şi Iosif Jumanca la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia. Inclusiv Gheorghe Cristescu, delegatul Partidului Socialist din Vechiul Regat, s-a exprimat în acest sens în mesajul adresat congresului, situându-se pe aceleaşi poziţii ca socialiştii maghiari, fiind o expresie a internaţionalismului proletar dus la extrem. Era evident că în Transilvania mişcarea socialistă era acaparată de maghiarii care se foloseau de ea în scopuri iredentiste, în concordanţă cu expansionismul Rusiei bolşevice. (*Documentele nr. 45, 51*)

Situaţia minorităţilor naţionale din noile provincii a reprezentat una dintre cele mai importante preocupări ale vieţii politice din România anului 1920. Într-un discurs la banchetul dat în onoarea influentului deputat englez William Cozens-Hardy (4 mai), ministrul fără portofoliu Octavian Goga dădea asigurări că România va duce o politică de toleranţă faţă de minoritatea maghiară, pentru a nu urma aceleaşi greşeli precum foştii stăpâni. (*Documentul nr. 22*) Deopotrivă, Ministrul Franţei aprecia că politica de românizare forţată prin expulzări şi confiscări este dăunătoare şi că guvernul ar trebui să înţeleagă că unitatea statală va fi cimentată nu prin acţiuni brutale, ci prin măsuri binevoitoare faţă de minorităţile naţionale. (*Documentul nr. 44*) Continuau reclamaţiile aristocraţilor maghiari deposedaţi prin reforma agrară, precum şi cele referitoare la confiscarea proprietăţilor Asociaţiei Maghiare a Învăţământului Public din Transilvania. (*Documentele nr. 10, 12*) La mijlocul lunii septembrie, ministrul de interne Constantin Argetoianu a efectuat o inspecţie în Transilvania şi Banat, pentru a lua notă de doleanţele minorităţilor, cărora le-a promis că vor beneficia de aceleaşi drepturi ca şi românii, pentru că aşa este just. Mai mulţi fruntaşi ai comunităţii maghiare i-au prezentat un memoriu în care solicitau schimbarea atitudinii guvernului de la Bucureşti. Saşii, în schimb, care recunoscuseră la scurt timp după 1 decembrie 1918 unirea Transilvaniei cu România, insistau asupra respectării depline a autonomiei şcolare conform Tratatului Minorităţilor. (*Documentele nr. 23, 43, 46, 62*) În Basarabia situaţia era chiar mai complicată. Marii proprietari din Basarabia, afectaţi de reforma agrară, prezentată în capitolul anterior, aveau tendinţe rusofile, în timp ce restul populaţiei era ţinta unei intense propagande bolşevice. Tocmai pentru a contracara aceste tendinţe, în zilele de 16-20 mai, regele şi regina au efectuat o vizită în Bucovina şi Basarabia pentru a câştiga loialitatea acestor noi supuşi şi pentru a întări sprijinul regelui faţă de aplicarea reformelor fundamentale în domeniul agrar. (*Documentele nr. 24, 25, 28, 42*)

Înfăptuirea României Mari a fost şi un prilej pentru fondarea sau revigorarea unor instituţii culturale în noile provincii. În Transilvania, pe lângă ASTRA, a cărei activitate a continuat în noile condiţii de după 1918, au fost inaugurate în prezenţa familiei regale prima universitate românească de la Cluj, care se înfiinţase deja în mai 1919 (*Documentul nr. 3*), precum şi cea de la Cernăuţi. (*Documentul nr. 48*) Cele două universităţi (în special cea de la Cluj) vor avea un rol major în dezvoltarea ştiinţei şi culturii româneşti în perioada interbelică. De asemenea, Parlamentul a aprobat înfiinţarea şcolilor româneşti de la Roma şi Paris, care au contribuit la formarea noilor generaţii de intelectuali umanişti, în spirit european. (*Documentul nr. 41*)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În concluzie, se poate aprecia că 1920 a fost un an agitat din punct de vedere social şi politic, în care cele două guverne care au condus ţara s-au confruntat cu probleme de natură economică, socială şi politică, determinate de necesitatea refacerii ţării după război, de felul în care s-a procedat la instaurarea administraţiei în noile provincii, de aplicarea noilor reforme promise încă din timpul războiului pe fondul construirii unor noi realităţi social-economice şi a pericolelor generate de presiunile acţiunilor bolşevice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1.* 8 ianuarie 1920, Bucureşti, Însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii informează despre perspectiva dizolvării Parlamentului, negocierile dintre Brătianu şi Averescu, starea dezastruoasă a economiei, necesitatea finanțării externe. Marghiloman ar fi singurul om politic capabil să redreseze situația**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston.

My Lord,

I have the honour to report that the situation has not altered appreciably since the date of my despatch no. 239. The main feature of interest is the apparent failure of the Bratiano – Averesco secret negotiations. There are several versions current regarding these proceedings, but according to the most reliable it was Bratiano who approached Averesco with an offer of the dissolution of parliament on certain conditions. It is evident that the Bratianists are extremely dissatisfied with their present position. They had hoped with their experience of parliamentary procedure and tactics to control the Chamber, in spite of the fact that they are in a decided minority. But they apparently failed to gauge the strength of their unpopularity in the country and in parliament. Moreover, the president of the Lower House, the fiery Jorga, is intensely hostile to them. Consequently whenever a Bratianist rises to speak the atmosphere becomes charged with electricity, and any attempt at defiance or violent language on the part of such member provokes an outburst of hostility which overawes him. Only Mr. Bratiano himself, and one or two of the strongest of his supporters, can hold their own against this atmosphere. I must admit that, though I have no sympathy for his views, Mr. Bratiano shows to considerable advantage in such conditions. He undoubtedly has the courage of his convictions, and his protracted and practically unchallenged dictatorship has given him a distinct mastery over his compatriots, so that he generally succeeds in reducing to silence the majority of his attackers. At the same time he made a grave tactical blunder in publicly charging Marghiloman with being a traitor to his country. Had he left the conservative leader alone, the latter would have had no opportunity of emerging from the morass of discredit into which he had sunk. As it is, Marghiloman has adroitly seized the opportunity offered him to clear himself from the stigma of unpatriotism, and, helped by the unpopularity of his assailant has succeeded to a large extent in convincing parliament and nation that his alleged treachery consisted in accepting a burden which none else would assume. I refer of course to the formation of a Government to negotiate with the Germans upon the collapse of Roumania at the beginning of 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

In view of their disillusionment as to their control of the Chamber, the Bratianists are now at one with Averesco in desiring its dissolution. At the same time they are beginning to perceive the depth of their unpopularity and realise that new elections will result in a further considerable loss of seats for their party. They consequently decided to make use of their trump card, their control of the King, to bargain with Averesco. A proposal was apparently made to the latter to obtain the dissolution of Parliament by the King in return from the nomination of certain Bratianists prefects, which would give the party some control of the elections. Further a certain number of Bratianists were to be included in Averesco's list. The General seems to have coquetted with the idea for some time. He is no statesman and did not appear to realise that his great popularity with the people lies in the very fact that he is regarded as their champion against the abuses of the Bratianists regime. Rumours of the negotiations however soon got about (it is impossible to keep anything secret in this country for long), and deputations of peasants from all over the country called upon Averesco begging him to reassure them, in the face of the stories current that he was betraying them to Bratiano. The General came to the conclusion therefore that the game was too dangerous and abandoned it, not however before his popularity had received a slight shock.

Meanwhile I fear there is little doubt that the country is going from bad to worse. The state of the railways is disastrous. The new Minister of Public Works, Mr. Popovici[2], is well intentioned, but not a strong man, and I have grave doubts as to his ability to clean the Augean stables[3]. The roads are in such a state that, except for one or two of the main routes, they are totally impracticable in winter. Prices are soaring every day, while the value of the lei falls with equal rapidity. I believe it may be affirmed without exaggeration that the cost of living is at present higher in Roumania than in other European country. I have noticed a curious phenomenon, which I understand is spreading through Central Europe, a pronounced hostility on the part of the country people towards the town dwellers. In several districts the peasants have asked me if it was true that the inhabitants of Bucharest were finding life very difficult. On my admitting that this was so they made no attempt to conceal their satisfaction. They refuse to bring country produce into the towns except at the rates so exorbitant as to amount almost to blackmail. It has been found impossible to remedy this state of things by the imposition of maximum prices and penalties. The peasants have made so much money that they keep their produce themselves, rather than sell at controlled prices. The industrial situation is very bad. The Bratianists government made no attempt to deal with the root of the evil, i.e. the cost of living consequent upon speculation and profiteering. Indeed as Your Lordship is aware, some of the chief speculators and profiteers were members of the government. Whenever a strike broke out the government dealt with it not by examining into the real causes of the trouble, but merely by surrendering to the demands of the strikers en bloc.

The present government has consequently inherited an almost impossible situation. The fundamental fact of course remains that this country is one of the richest in the world. Moreover, the Roumanian people are on the whole easy going, peaceable, and contended by nature. If therefore, Roumania could obtain the necessary financial assistance from abroad, to enable her to weather the present crisis, I am convinced of her return to prosperity. This financial assistance, however, will have to be considerable, as the country has at present a monthly deficit

[2] Mihai Popovici (1879-1966), jurist şi economist, membru în Marele Sfat Național de la Alba Iulia şi în Consiliul Dirigent, responsabil cu industria şi comerțul. Ministru de mai multe ori în guvernele național-țărăniste. Condamnat împreună cu Ion Mihalache, a fost deținut la Sighet până în 1955.

[3] Aluzie la a cincea muncă a lui Heracle, curățirea grajdurilor uriaşe ale regelui Augias prin devierea cursului a două râuri. Expresia este folosită cu referire la o acțiune de îndreptare a unei stări negative de durată, în acest caz situația dezastruoasă a căilor ferate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

of approximately 200 million lei. Moreover, as I have already reported, autumn sowings have been less than half the average amount, so that no hopes can be placed on next year's harvest to improve the value of the Lei. If only a strong man could be found in Roumania, to suppress corruption, food profiteering and speculation, and reorganise the railways, the recovery would be very rapid. But unfortunately there does not appear to be a single Roumanian statesman endowed with the necessary qualities. Marghiloman is the only possible exception. But he will need a little time yet to live down his unpopularity with the people. Though he is the leader of the Conservatives his programme, as defined to me by his private secretary, is on the whole very democratic, so that there is nothing to fear from the point of view of reaction, in the event of his coming to power. I would be glad to see his inclusion as Minister of Interior in a coalition government under Averesco, Take Jonesco and the Transylvans.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Frank Rattigan

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadre 774-778]

***2*. 9-11 ianuarie 1920, Nicolae Iorga relatează despre adunarea Asociației Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român, prilej cu care a constatat problemele cu care se confruntă noua administrație. Viața culturală românească. Atitudinea favorabilă a minorității germane. Alegerile pentru comitetul ASTRA**

Drum în Ardeal, la Asociație[4]. La Sibiu, primire oficială. Găzduire în Rezidență, unde, lângă amintirea cea mare a lui Şaguna[5] – cărțile, mobilele lui, zac rămăşițele recente ale lui Mangra[6]: însemnări din *Mihai Viteazul* al lui Bălcescu[7], mătaniile lui lăsate pe o masă. Bătrânul Ilarion Puşcariu[8], care înlocuieşte pe Roşca[9], acesta compromis cu Mangra şi invizibil dă o masă

[4] Asociația Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român (ASTRA) a fost înființată de mitropolitul Andrei Şaguna la Sibiu la 23 octombrie/4 noiembrie 1861. A avut un rol însemnat în emanciparea culturală şi politică a românilor din Transilvania.

[5] **Andrei Şaguna** (1808-1873), episcop ortodox al Transilvaniei (1847), apoi mitropolit (1864), militant pentru drepturile românilor, fondator al Gimnaziului românesc din Braşov (1851), membru de onoare al Academiei Române. Canonizat la 29 octombrie 2011.

[6] **Vasile (Vincențiu) Mangra** (1850-1918), mitropolit, istoric, membru titular al Academiei Române (1909). În ultima parte a vieții a devenit unul dintre oamenii de încredere ai guvernului ungar, ostil mişcării naționale româneşti. A fost ales în 1910 deputat la Ceica (Bihor), cu un program guvernamental. La 24 iulie/6 august 1916 a fost ales mitropolit al Ardealului. Din cauza atitudinii sale politice, perioada sa de păstorire la Sibiu a fost declarată vacantă.

[7] **Nicolae Bălcescu** (1819-1852), istoric, scriitor şi om politic. După ce a intrat în armată în 1838, a aderat în 1840 la o organizație conspirativă, fiind condamnat la 3 ani de închisoare. În 1843 a participat la constituirea organizației de tip masonic Frăția. Aflat la Paris la începutul revoluției din februarie 1848, s-a întors în țară, devenind unul dintre cei mai importanți conducători ai revoluției în Țara Românească, începută la 11 iunie. A fost ministru de externe în guvernul provizoriu. Arestat la 13 septembrie, a reuşit să evadeze. În primăvara anului 1849 a acționat pentru concilierea (eşuată) dintre revoluționarii români din Transilvania şi cei maghiari. Studiile *Puterea armată şi arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei şi până acum* (1844) şi *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul* (neterminat, apărut postum în 1861-1863) pot fi considerate întemeietoare pentru istoriografia militară românească. În 1845 a editat revista *Magazin istoric pentru Dacia*. A murit în exil la Palermo, la 29 noiembrie 1852.

[8] **Ilarion (Bucur) Puşcariu** (1842-1922), episcop, pedagog şi istoric român, membru de onoare al Academiei Române (1916).

[9] **Eusebiu Roşca** (1856-1944), cleric ortodox din Transilvania, profesor şi ulterior director al Institutului Teologic-Pedagogic din Sibiu, a reprezentat Episcopia Sibiului la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia; membru în comitetul central al ASTRA.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

intimă. E încă la optzeci de ani, foarte voinic. Ar părea că doreşte de Mitropolie. Alții îl vreau pe Bălan[10], care slujeşte duminecă, 11, pentru întâia oară. Papp[11], de la Arad, are simpatii. O deputăție de preoți, cu profesorul Crăciunescu[12] în frunte, îmi cer imperios respectarea prescripțiilor Statutului şagunian şi alegerea fără zăbavă a Mitropolitului şi a episcopilor. Puțină lume la Asociație. Dacă n-am fi noi şi militarii, ea s-ar simți şi mai mult. Lumea s-a risipit la funcții după afaceri. Țeranii lipsesc cu totul. Cu prilejul vizitei la Sălişte îmi arătasem dorința ca minunatul cor de acolo să cânte, încadrând concertul de luni al d-rei Voileanu[13]. S-a refuzat: nu trebuia profanată, desigur, muzica savantă.

Saşii se arată foarte prevenitori. Bătrânul Dörr[14], prefectul, se exprimă curat româneşte. Schullerus[15], ginerele lui Teutsch[16], e mai deschis în criticile contra abuzurilor noului regim: citează pe un ofițer de jandarmerie care încercase să vămuiască ştampilarea coroanelor[17]; Căile Ferate merg mizerabil; mărfurile lipsesc îndeobşte. Hans Otto Roth[18], care vorbeşte la banchet sâmbăta, face o foarte bună impresie. E şeful tinerilor. Îmi comunică reviste şi ziare cu impresii ale lui din Bucureşti şi cu observații la criticile aduse programului german din România, program pe care el l-a redactat. Îi spun că eu nu cred în teoriile despre stat, care se schimbă prea des ca să fie admise, şi că, mai la urma urmei, fiecare stat se inspiră de la nevoile lui. Dacă aş fi ungur, m-aş face a primi tot pentru ca apoi să nu dau nimic. Prefer să-i spun cinstit că e mai bine în anume chestii, ca aceia a unei delimitări teritoriale, să nu se facă experiența imposibilității, care vine apoi în defavorul cui a cerut-o. Şi el admite că sunt numai puncte de plecare. Din partea mea îi spun că n-am nimic contra principiilor ca atare. Maniu îmi va spune, la Blaj, că am făcut rău vorbindu-le în nemțeşte. El [Maniu] îi ascultă în limba lor, dar le răspunde în limba lui. Se plânge şi de intențiile saşilor de a-şi întinde drepturile: reclamau pentru ei, în gura Blajului, o moşie cumpărată pentru colonizări şi pe care pentru a o scăpa de expropriere se şi grăbiseră a o parcela.

În general, este o atmosferă defavorabilă lor. Fiecare aduce înainte cazuri izolate. Poporul nu urmează pe şefii săi în acceptarea noii situații. Le obiectez că Statul nu poate face politica

---

[10] **Nicolae Bălan** (1882-1955), arhiereu ortodox din Transilvania. A fost ales mitropolit al Ardealului la 27 februarie 1920, funcție pe care o va deține până la moarte, la 6 august 1955. A contribuit la întocmirea statutului de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, aprobat în 1925, şi a apărat autonomia Bisericii. Ctitor a numeroase aşezăminte bisericeşti, după 1948 a susținut politica regimului comunist de suprimare a bisericii greco-catolice din Transilvania.

[11] **Ion Ignatie Papp** (1848-1925), episcop de Arad între ianuarie 1902 şi decembrie 1918. A reprezentat episcopia la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia la 1 decembrie 1918.

[12] **Aurel Crăciunescu** (1877-1943), preot timişorean, profesor de teologie, istoric bisericesc, din 1918 protopop, consilier patriarhal (1929-1943).

[13] **Ana Voileanu-Nicoară** (1890-1976), pianistă şi critic muzical. A studiat la Viena şi Berlin (1908-1914) şi a devenit unul dintre primii profesori ai Conservatorului de Muzică şi Artă Dramatică fondat de Gheorghe Dima la Cluj la 17 septembrie 1919, activând până în 1952.

[14] **Albert Dörr** (1858-1932), primar al Sibiului (1906-1918), cu o bogată activitate edilitară, ulterior prefect (1919-1922). Memorialist: *Sibiul între două fronturi. Amintiri de război după însemnări de jurnal*, Editura Curs, Sibiu, 2019.

[15] **Adolf Schullerus** (1864-1928) a fost unul dintre cei mai renumiți intelectuali saşi ai epocii sale, lingvist, istoric, etnolog, folclorist, scriitor şi teolog. Senator al Partidului German (1919-1926).

[16] **Georg Daniel Teutsch** (1817-1893), episcop evanghelic, teolog, istoric şi om politic.

[17] Operațiunea de ştampilare a bancnotelor austro-ungare care trebuiau retrase din circulație, prilej cu care s-au făcut nenumărate afaceri ilegale.

[18] **Hans Otto Roth** (1890-1953) a fost deputat între 1919-1938, iar din 1932 a condus grupul parlamentar al Partidului German. Preşedinte al Casei Generale de Economii din Sibiu, al consiliului de administrație al Uzinei Electrice din Sibiu, şi prim-epitrop al Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană din România. Având convingeri politice creştin-liberale, a intrat în opoziție față de conducerea nazistă a Grupului Etnic German la începutul anului 1940. A fost arestat în 1952.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

satelor, ci satul e dator să urmeze politica Statului. Impresionantă e şi vizita la colecţiile lor [ale saşilor] din Sibiu şi aceia la harnicele sate din margini, Cisnădia şi Cisnădioara. Păcat că n-am sosit la timp pentru a vedea costumele. O atitudine de neîncredere şi ironie o aflu numai la actualul „conte al Saşilor". Mi se spune că se va duce şi în loc va veni Dörr. La vizitarea bisericii şi a Muzeului Brukenthal[19] mi se observă cu amărăciune că exproprierea ar face imposibilă menţinerea moştenirii culturale săseşti, aşa de preţioasă. Braniţte[20] reprezintă Guvernul ardelean. Când se ridică un toast pentru acesta, el spune, cu humor, că acel care a avut acest curaj e mai tare şi decât *Omul cel mai tare din lume* al lui Vlad Delamarina[21]. Consiliul nu e deloc popular. Acuzaţii contra lui circulă pretutindeni. Unele sunt false. Administraţia autonomă e de fapt invizibilă. Braniţte vorbeşte o seară întreagă de planul său de a româniza mânăstirile de femei catolice şi de a întemeia mânăstiri româneşti de femei. La discuţia cu privire la statificarea [etatizarea, trecerea în patrimoniul statului a] şcolii de fete a Asociaţiei, Consiliul a fost înfăţişat de raportor ca unul care ar fi impus desfiinţarea ei. Braniţte intervine, supărat, ca să arate că e vorba numai de confundarea cu gimnaziul de fete al Statului şi că acesta, departe de a suprima şcoala, a făcut sacrificii pentru dânsa. Cumnatul lui Goga[22], Bucşan, crede şi el că în forma de acum partidul naţional ardelean nu mai poate merge. El e dispus a mă urma pe mine. Mulţi din tineri au acelaşi punct de vedere. Viaţa culturală românească – afară de buna îngrijire a Muzeului Asociaţiei – nici nu se simte aici. Singurul ziar e *Telegraful Român*[23], total decăzut. La înnoirea comitetului Asociaţiei, tinerii manifestă violent pentru înlocuirea bătrânilor. Lista radical nouă ridică protestări. Bătrânul Cosma[24] părăseşte locul lui de lângă prezident şi face o noua listă, fiecare nume fiind pus deosebit la vot. Ivan[25], pe care Guvernul îl vrea episcop la Cluj, unde e dus, cade. Un profesor bătrân se ridică împotriva candidaturii bătrânului general Florian[26], propuind pe Dănilă Papp, eroul bucovinean, care se înfăţişează ca un bun om de

[19] Fondat de **Samuel von Brukenthal** (1721-1803), guvernator al Transilvaniei între 1778 şi 1787. Prin testament, el a dispus deschiderea palatului ca muzeu public (inaugurat în 1817).

[20] **Valeriu Braniţte** (1869-1928), publicist şi om politic. Studii universitare la Budapesta şi Viena (1891). A fost redactor la ziarele Tribuna, Dreptatea, Drapelul, Patria, şi a fost condamnat de mai multe ori pentru susţinerea cauzei naţionale. În 1910 a fost ales în comitetul naţional al Partidului Naţional Român. Membru în Marele Sfat Naţional al Adunării de la 1 decembrie 1918 şi în Consiliul Dirigent (ministru fără portofoliu şi ulterior ministru al cultelor şi instrucţiunii publice). A înfiinţat Universitatea românească din Cluj şi mai multe şcoli româneşti secundare în diverse oraşe. După dizolvarea Consiliului Dirigent la 4 aprilie 1920 a fost inclus în delegaţia la Conferinţa de Pace. Membru de onoare al Academiei Române (1919).

[21] **Victor Vlad Delamarina** (1870-1896), scriitor, militar şi marinar. A urmat la Bucureşti Colegiul „Sfântul Sava", apoi a efectuat studii militare la Craiova, Iaşi, Bucureşti. În 1895 a fost avansat sublocotenent de marină, dar a murit de tuberculoză. S-a remarcat prin poeziile scrise în dialect bănăţean, cea mai apreciată fiind poezia umoristică *Ăl mai tare om din lume*.

[22] **Octavian Goga** (1881-1938), poet, prozator şi om politic. Studii universitare la Budapesta şi Berlin. Unul dintre fondatorii revistei *Luceafărul* (1902) şi secretar al *Astrei* din 1904. În 1912 a fost închis pentru articolele sale de presă. Declanşarea războiului l-a găsit la Paris, de unde s-a întors în România. S-a pronunţat pentru intrarea României în război alături de Antanta. În toamna anului 1916 a fost încorporat într-un regiment de infanterie, iar ulterior a lucrat în redacţia ziarului *România*. A fost ministrul cultelor şi artelor (13 iunie 1920-16 decembrie 1921) şi ministru de interne (30 martie 1926-4 iunie 1927). În 1932 a fondat Partidul Naţional Agrar, care, în 1935, a fuzionat cu Liga Apărării Naţional-Creştine, formându-se Partidul Naţional Creştin. Prim-ministru în perioada 28 decembrie 1937-10 februarie 1938.

[23] Gazetă bisăptămânală de informare socială şi culturală, care a apărut la Sibiu din 3 ianuarie 1853.

[24] **Partenie Cosma** (1837-1923), om politic, deputat în Parlamentul de la Budapesta, senator şi director al Băncii „Albina" din Sibiu, senator în primul parlament al României Mari.

[25] **Nicolae Ivan** (1855-1936), cleric ortodox, din 1892 protopop de Alba Iulia, vicepreşedinte al Comitetului Central al Partidului Naţional Român din Transilvania (1906-1918). Va fi ales primul episcop al Clujului la 4 decembrie 1921, funcţie pe care o va păstra până la moarte.

[26] **Dionisie Florianu de Olt-Racoviţa** (1856-1921) a făcut studii militare la Sibiu. A comandat unităţi din Transilvania şi a fost ofiţer de stat-major pentru probleme de trageri şi armament. În noiembrie 1917 a primit

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

societate, pleşuv, zâmbitor, fără nimic corespunzător faimei lui romantice. Florian declară că un singur glas de protestare îl face să nu mai primească. Trebuie intervenţia mea pentru a-l împăca. Pe Papp îl cooptăm la Liga Culturală[27] din Bucureşti.

[Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. 2, f.a., p. 314-317]

3. 2 februarie 1920, Cluj, Festivităţile de inaugurare a Universităţii româneşti din Cluj, în prezenţa familiei regale şi a numeroşi demnitari şi oaspeţi din ţară şi străinătate. Discursul Regelui Ferdinand

Luna Faur a început cu o mare sărbătoare. În ziua primă s-a făcut inaugurarea oficială a Universităţii din Cluj[28] şi depunerea jurământului profesorilor în faţa Suveranului şi a Familiei Regale. Sărbătorile au început din după-amiaza zilei de 31 ianuar şi s-au terminat în noaptea de 2 februar. Aceste zile au fost unele din cele mai înălţătoare ale acestui mare şi frumos oraş, de azi înainte oraş românesc. Clujul, care în trecutul nostru a fost focarul celui mai năprasnic şovinism, sufocând spiritul românesc din tot cuprinsul Ardealului, a prăznuit cu mare alaiu şi pompă inaugurarea Universităţii Române, a celui mai sfânt altar al Culturii şi Ştiinţii Româneşti. Oraşul a avut o înfăţişare vrednică de măreţia acestor zile. Întreg Clujul a fost îmbrăcat în tricolorul românesc. Străzile, edificiile publice şi particulare erau împodobite în raport cu solemnitatea acestui mare eveniment. În partea dreaptă a Pieţei Unirii, lângă biserica de mai multe ori seculară, s-a ridicat o prea frumoasă tribună pentru familia regală şi de fiecare parte a ei câte o tribună pentru înalţii demnitari ai Statului şi pentru distinşii oaspeţi din străinătate şi din toată ţara. La Universitate s-au înălţat două columne monumentale şi Palatul ei a fost învăluit de o decoraţie pitorească şi mândră, de asemenea şi interiorul lui nu lasă nimic de dorit ca splendoare. Sâmbătă, 31 ianuar, la 9 ½ au sosit delegaţii studenţimii universitare din Iaşi, Cernăuţi şi Bucureşti, în număr de vreo 300, fiind salutaţi în mod cordial de către studenţii din Cluj. La orele 2 au sosit cu un tren special Principele Moştenitor cu întreaga sa suită, fiind salutat de autorităţi şi o mare de lume. Primarul oraşului[29] îl salută prin cuvinte calde spunându-i că întreg neamul românesc înconjură pe Alteţa Sa Regală cu o neţărmurită dragoste, de mult încă, de când nu era al nostru, şi că mamele noastre vorbeau întotdeauna cu

gradul de general de brigadă. În ianuarie 1919 a fost integrat în armata română cu gradul de general de divizie şi numit locţiitor al comandamentului secţiei militare a Consiliului Dirigent. A fost şi membru în comitetul central al ASTRA.

[27] Liga pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor milita pentru egalitate socială, politică şi naţională, dar şi pentru limba şi cultura naţională. A fost înfiinţată la 15 septembrie 1890, la iniţiativa unor studenţi şi personalităţi culturale întrunite la Universitatea din Bucureşti. A purtat o bogată activitate politică pentru întărirea unităţii naţionale a tuturor românilor din România şi Transilvania. A emis primul *Apel pentru apărarea drepturilor românilor* la 24 ianuarie 1891. În 1914 a devenit Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor. Nicolae Iorga a preluat conducerea ei în 1919 şi o va deţine până la moarte.

[28] Profesorii universităţii maghiare din Cluj au refuzat să jure credinţă regelui Ferdinand şi s-au refugiat la Budapesta. La 12 mai 1919 a fost înfiinţată Universitatea românească, începând predarea în limba maghiară. La 3 noiembrie 1919, prin Decret Regal, instituţia maghiară a devenit în mod oficial românească. Au fost numiţi noi profesori, mulţi dintre aceştia fiind transferaţi de la alte univesităţi din ţară. Colectivul de profesori maghiari a fost demis în totalitate, întrucât a refuzat să depună jurământul faţă de rege. Numele iniţial a fost *Universitatea Daciei Superioare*, iar din 1927 *Universitatea Regele Ferdinand I*, până în 1948. Din 1959 poartă numele savantului român Victor Babeş (1854-1927) şi pe cel al matematicianului maghiar János Bolyai (1802-1860).

[29] **Iulian Pop** (1880-1923), avocat. Primul primar al Clujului numit de Consiliul Dirigent al Transilvaniei (19 ianuarie 1919-13 aprilie 1923). Pe durata mandatului său a fost inaugurată Universitatea Dacia Superioară, s-a început introducerea gazului metan, a fost dezvelită statuia Lupa Capitolina, a fost construit podul peste Someş din Piaţa Mihai Viteazul şi au fost efectuate lucrări masive de refacere a străzilor şi şcolilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

drag de feciorul de Împărat care a trăit numai spre binele Românilor, îl salută acum întreagă suflarea românească ca pe cea mai scumpă speranță a noastră în viitor. La ora 6 a sosit şi trenul mult aşteptat, muzica intonează imnul regal, iar mulțimea izbucneşte în strigăte furtunoase de ură, apoi apar figurile surâzătoare ale preaiubiților noştri Suverani, strigătele şi ovațiunile se întețesc şi entuziasmul ajunge la culme. Primarul Clujului rosteşte o însuflețită cuvântare de bine-venire, la care Regele răspunde adânc emoționat. Se fac prezentările, Maiestățile dau mâna cu fiecare. Un reflector ilumineză Calea Regelui Ferdinand şi îi dă un aspect măreț oraşului înveşmântat în mândrul tricolor românesc. Convoiul împărătesc porneşte spre inima oraşului şi sărbătorile încep în toată strălucirea lor. Bătrânul Cluj n-a mai văzut atâta splendoare şi atâta lume românească!

Îmi este peste putință şi nici nu este locul aici ca să descriu tot ceea ce s-a petrecut, nici măcar ceea ce am văzut. Pentru ca cetitorul să-şi poată închipui ceea ce a putut să fie, voi schița în puține cuvinte bogatul program. În prima zi, după sosirea Suveranilor, s-a dat un banchet de către primărie la Hotelul New York. A doua zi, Duminică, 1 Faur, la ora 9 ½, inaugurarea festivă în Aula Universității, sub prezidența M.S. Regelui în prezența Familiei Regale şi a delegaților străini şi români, discursul Suveranului, jurământul solemn al Profesorilor, discursul rectorului[30], discursul delegatului studențimii, discursul ministrului instrucțiunii[31], cetirea adreselor delegaților Universităților şi instituțiunilor culturale din străinătate şi din țară. La ora 2 p.m., banchet dat de rectorul Universității în sala Prefecturii. La ora 5, reprezentație de gală la Teatrul Național. La ora 8, retragere cu torțe a studențimii şi a armatei. La ora 9 seara, prânz dat invitaților de către Ministerul Instrucțiunii. Luni, a treia zi, dimineața până la ora 11, vizitarea Universității Bibliotecii, Clinicilor şi Institutelor Universitare. La ora 11, defilarea armatei în Piața Unirii pe dinaintea Maiestăților Lor. La ora 1, banchet dat delegaților de resortul Cultelor, iar Suveranii vor lua masa la Comandamentul Corpului de Armată[32]. La ora 2, reprezentație populară la Teatrul Național. La ora 3, şedință festivă la Clubul studențesc „Petru Maior", în Aula Universității. La ora 5, plecarea Maiestăților, iar seara balul studențimii în sala Teatrului de Vară.

Inaugurarea Universității româneşti a Daciei Superioare a depăşit cadrele unei solemnități naționale, luând proporțiile unei sărbători de rasă: Sărbătoarea Latinității. Cultura română a fost încadrată în sufletul latin şi astfel nu numai că s-a şters pentru vecie pata turanică de pe fruntea fostei Universități ungureşti, dar s-a ridicat întreg Ardealul, cu tot cuprinsul lui, în concertul popoarelor latine, aşezându-l la locul unde avea dreptul ca să fie de la început. Voi reproduce aici numai minunatul discurs al M.S. Regelui. Acest discurs constituie o pagină de splendidă elocință, în care amintirea mucenicilor care ne-au pregătit zilele de astăzi, pomenirea energiilor milenare ce ne-au păstrat aşa de stăruitor neamul în Transilvania, se ridică la înălțimi de o frumusețe neîntrecută. Cuvântarea regelui nostru iubit iese din comun prin elogiul aşa de academic pe care Suveranul l-a adus culturii latine. În acest înțeles ca focar de latinism trebuie să lucreze Universitatea română din Ardeal, adică pentru acea cultură care

[30] **Sextil Puşcariu** (1877-1948), lingvist, istoric literar, pedagog, cronicar muzical şi teatral, publicist. A scris peste 400 de lucrări de lingvistică, a coordonat *Dicționarul limbii române*, *Atlasul lingvistic român*. A fondat la 27 august 1919 Muzeul Limbii Române din Cluj, care a publicat revista *Dacoromania*.

[31] **Ion Borcea** (1879-1936), profesor universitar de biologie la Universitatea din Iaşi, membru corespondent al Academiei Române (5 iunie 1919), om politic, membru marcant al Partidului Țărănesc, ministrul Cultelor şi Instrucțiunii (16 decembrie 1919-13 martie 1920). Membru fondator al Academiei Oamenilor de Ştiință din România (1935). A înființat stațiunea zoologică marină de la Agigea.

[32] Corpul 6 Armată (Cluj) s-a înființat prin decretul-lege nr. 345/27 ianuarie/7 februarie 1919 şi practic a început să funcționeze la 12 iulie 1919. Primul comandant a fost generalul de divizie Nicolae Petala (1869-1947). Avea în subordine Diviziile 16 Infanterie (Bistrița), 17 Infanterie (Oradea), 20 Infanterie (Târgu Mureş) şi cercurile de recrutare: Beiuş, Bistrița, Cluj, Odorhei, Târgu Mureş, Oradea, Satu Mare şi Sighetul Marmației.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

face din armonie, disciplină, claritate şi spirit de dreptate şi de lumină principii normative de conducere, şi bine a făcut Maiestatea Sa că a pus în lumină acest caracter latin pentru ca să se vadă câtă deosebire este între Clujul academic de azi şi între Clujul de ieri al Ungurilor. Clujul de astăzi nu va mai fi centrul unei acţiuni şoviniste ungureşti, ci miezul unei activităţi naţionale româneşti. Sfaturile adresate de Maiestatea Sa tinerimii universitare, căreia Augusta Familie i-a dăruit un ceas de neştearsă amintire, sunt îndreptarul însuşi al creşterii acestei tinerimi.

Cuvântarea rostită de regele Ferdinand la inaugurarea Universităţii din Cluj.

Domnule Rector! Domnilor Profesori! Iubiţi Studenţi!

Cu adâncă mulţumire sufletească am răspuns la invitaţia de a asista la sărbătoarea de azi: am considerat ca o datorie plăcută pentru Regină şi Mine de a prezida la inaugurarea Universităţii române din Cluj, în ziua solemnă când un nou duh îşi face intrarea în aceste ziduri. Salut cu vie plăcere între oaspeţii noştri pe savanţii reprezentanţi ai Universităţilor şi instituţiunilor ştiinţifice din ţările care prin prezenţa lor au vrut să arate dragostea frăţească ce o simt faţă de tânăra lor soră, aducându-i urări calde şi simpatia lor îmbărbătoare în viitor, dând astfel acestei serbări culturale un caracter de solemnitate deosebită. Un frumos obicei din vechime cerea celui ce avea să vorbească într-o ocazie solemnă să-şi înceapă cuvântul cu o binecuvântare: *Sit orator antequam dictor*.[33] Socotesc că rareori acest nobil sfat a fost mai potrivit ca în împrejurarea de faţă. Ca un curat prinos al inimilor noastre recunoscătoare, ridice-se dar duioasă şi smerită închinăciunea noastră către vestitorii, înainte urzitori şi făuritori ai acestei zile de glorie, către slăviţii şi din veac adormiţii mucenici ai neamului acestuia, ştiuţi şi neştiuţi, mari şi mărunţi, ca şi către acest nemuritor sobor de morţi ai războiului din urmă. Căci dacă bucuria de azi e numai a noastră, a celor rămaşi, meritul e al lor, al celor duşi, al tuturor: de la Mihaiu izbăvitorul dintr-un început, de la marii ostaşi ai gândului şi faptei româneşti de aici străjeri neadormiţi ai limbii şi legii, până la cel din urmă cioban şi plugar sărac, care au păstrat cu îndărătnicie dacă patrimoniul naţional, toţi, dar absolut toţi, au partea lor în opera de azi, în strălucita minune a României Mari în hotarele Daciei Traiane, pe care nu le-a fost hotărât s-o vadă, dar care fără truda şi jertfa lor de fiecare clipă n-ar fi fost cu putinţă. Când viteaza Mea armată s-a aruncat peste munte, ea a putut găsi astfel în energia poporaţiei şi în conştiinţa ei de neam sprijinul necesar biruinţii, iar când pe urma oştirilor biruitoare au descălecat dascălii şi cărturarii Regatului Meu, ei au aflat nestinsă vatra de foc sacru, pe care Românimea ardeleană, vestală credincioasă, îl păstrează de veacuri. Cuvine-se dar cu adevărat să-i unim pe toţi în această pioasă binecuvântare astăzi împreună cu vitejii care cu sângele lor generos au scris şi pecetluit după datină Hrisovul stăpânirii noastre veşnice prin aceste mândre ţinuturi. Binecuvântat şi slăvit în veac numele lor. Rod al aceloraşi stăruinţi e şi Universitatea Română pe care o inaugurăm astăzi aici. Aici, în acest oraş mare, care sub stăpânirea de ieri ajunsese centrul concepţiei maghiare în Ardeal, fosta Universitate ungurească întemeiată în bună parte şi cu banul românesc şi de formă cu cele mai dulci făgăduinţi de toleranţă – cursurile erau să fie paritetice – a devenit în curând focarul gândirii maghiare exclusiviste faţă de orice alt sentiment naţional. Nicăieri poate nu s-a simţit mai nemilos pumnul stăpânirii trecute pe sufletul Românimei ca în Clujul unguresc cu Universitatea lui. Dumnezeu însă n-a îngăduit ca această unealtă crudă să-şi vază scopul îndeplinit. Şi iată, prin voinţa acelor puteri misterioase, care pot fi întârziate, dar nu zădărnicite, se desface azi ca semn luminos al idealului nostru înfăptuit templul senin al învăţăturii şi iubirei de Patrie, Universitatea românească a Clujului românesc. Ieri încă datoria către neamul românesc era desluşită, înfăptuirea unirei naţionale. Azi, prin mărirea teritoriului şi prin înglobarea în Statul Român a unui însemnat număr de cetăţeni,

[33] Aceste cuvinte ale Sfântului Augustin se traduc astfel: *Să fie rugător înainte de a fi orator*. (Nota autorului).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

care aparținând altor neamuri reclamă dreptul de a trăi pe pământul care i-a născut, problemele politice, sociale şi economice au crescut mult şi în aceeaşi măsură s-au înmulțit îndatoririle tuturor acelora care sunt chemați a juca un rol în viața Statului. Nu numai după forța brută sau după numărul baionetelor, nici după întinderea teritoriului se măsură puterea unui Stat modern, ci mai cu seamă după gradul culturii sale intelectuale. Prin ştiință şi lumină putem numai întări prezentul şi pregăti temeliile unui viitor rodnic. Precum în ordinea vieții materiale spiritul pune în mişcare materia, asemenea şi în ordinea vieții sociale forța unei națiuni creşte prin impulsiunea dezvoltării sale morale şi cine oare poate da această impulsiune mai eficace decât creierul unei națiuni, Universitatea. Cuvântul Universitate: *Omnium scientiarum universitas* ne spune menirea ei. Îmbrățişând tot domeniul gândirii, la ea ca la un izvor nesecat aleargă tineretul studios ca să-şi potolească setea sa de lumină şi ştiință: şi cu cât ea se va ridica mai sus pe aripile luminoase ale cugetării, cu atât mai bogat, mai limpede şi mai binefăcător va curge acest izvor. Astfel apare în viața statului Universitatea în puterea rolului ei atât de înalt, atât de nobil, nu de a scoate un număr cât mai mare de titrați, nu cantitatea, ci calitatea e factorul important de a forma generații de oameni de caracter, însuflețiți de vederi largi, pătrunşi de iubire de patrie şi de dragoste de învățătură şi de muncă, dornici de a-şi pune energia şi capitalul lor de ştiință în slujba acestei țări. Am ferma convingere că tânăra Universitate română ai cărei naşi suntem azi va şti să răspundă în viitor tuturor aşteptărilor Mele. Aşezată într-o țară în care diferitele naționalități au trăit fiecare viața ei proprie culturală şi intelectuală, în raport cu aspirațiunile lor etnice şi cu puterile lor civilizatoare, ea are frumoasa menire de a deschide uşile ei tuturor acelora care au dorința să se încălzească la razele luminii ei arzătoare, dovedind lumii întregi că în România întregită ştiința nu face deosebire cărui neam aparține tânărul studios; cu aceeaşi dragoste îi va primi pe toți sub aripile ei materne. Închinat adevărului pe căi de dreptate – singurele care conduc la concordie între diferitele seminții ale lumii –, acest aşezământ de înaltă cultură va putea fi de folos neamului şi umanității, cinstindu-ne deopotrivă prin munca sa ştiințifică. Dar ca un semn vădit al prețuirii şi iubirii Mele față de ea şi față de ținutul care o adăposteşte, am hotărât în amintirea acestei serbări a dărui un fond de 400 mii lei, a căror dobândă se va întrebuința pentru înființarea pe lângă această Universitate a unui Institut pentru studiul istoriei române, atât de vitreg tratat sub stăpânirea trecută. Urările călduroase pentru un viitor strălucit şi pentru propăşirea pe calea adevăratei ştiințe ce fac astăzi pentru noul aşezământ național de înaltă cultură le cuprind în cuvintele: *Vivat, floreat, crescat alma mater clujensis ad scientiae honorem Patriaque salutem!*

Cuvântarea preaiubitului nostru Suveran a făcut o adâncă impresiune asupra întregii asistențe şi mulți ochi au lăcrimat de bucurie şi fericire la auzul ei. Frumusețea cuvântării a fost la înălțimea solemnității, căci inaugurarea Universității din Cluj are pentru întreg românismul o însemnătate deosebită; ea simbolizează consolidarea culturală a neamului nostru ca o urmare firească a operei de întregire pe care avântul militar şi conducătorii României au făptuit-o milităreşte şi politiceşte. Universitatea din Cluj, împreună cu Universitățile din Bucureşti, Iaşi şi Cernăuți, va forma un cadrilater cultural, înlăuntrul căruia se va putea propăşi activitatea intelectuală a României Mari. Ea va crea impulsiuni spre o nouă viață națională, va stabili principiile generale ale culturii unui neam în toate direcțiunile, aruncând lumini în domeniul economic, financiar, juridic, pur ştiințific şi tehnic. Ea va fi laboratorul în care se vor pregăti energiile intelectuale ale neamului nostru şi din care vor ieşi orientările generale ale culturii lui şi pentru aceasta Universitatea din Cluj reprezintă o afirmare a României Nouă pe terenul cultural.

[Vasile Bianu, *Însemnări*, p. 354-358]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***4*. 9 februarie 1920, Bucureşti, Însărcinatul cu afaceri britanic relatează discuția purtată cu generalul Averescu, care se arată nemulțumit de capacitatea guvernului Vaida-Voevod de a administra statul. Averescu a propus regelui să-i încredințeze formarea unui nou guvern care să organizeze noi alegeri. Proiectul său este o coaliție care să rezolve situația economică dezastruoasă**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston.

My Lord,

I have the honour to report that General Averesco, in the course of a long conversation which I had with him the other day, gave me the following views on the situation. The present government had, in his opinion, already proved themselves quite incapable of administering the country. He admitted that they were on the whole well intentioned, and that many of the ministers were able and energetic, but there was not a single member of the Ministry with any experience of the art of government. In fact the only experience of political or public life which they possessed was derived from their long and energetic resistance to the Magyar rule in Transylvania. I observed that their task was not rendered any easier by the fact that the protracted dictatorship of Mr. Bratiano had resulted in the whole bureaucratic system of the country being entirely in his hands. All the functionaries in the various government departments had apparently developed into something like the slaves of the Bratianos. They were so obsessed with awe of these gentlemen, that they were afraid to work for any one but the liberals, for fear of losing their posts on the return to power of the latter party, an event which they considered certain in the near future. General Averesco agreed that this was the case, but said that this state of things was chiefly due to the fact that the functionaries considered with some reason that a government with such ignorance of administration as that now in power could not last more than a few weeks. He went on to say that the chief danger of the present situation lay in the presence in parliament of the so-called “peasant party”. The latter were for the most part uneducated and had the wildest ideas on statecraft. He told me that he had asked for an audience of the King and meant to give him the following advice. His Majesty could dismiss the present government at once and call upon him to form a Ministry for the purpose of holding new elections under the guarantee of complete freedom. He expected these elections to result in the return of enough members of his party to make it by far the strongest in old Roumania. He would then be prepared to form a coalition government on national lines in which all parties would be represented. He would ask Take Jonesco to be Minister of Finance, as, in his opinion, the latter was the only statesman in Roumania who could restore the financial situation of the country to a sound basis. As Minister for Foreign Affairs he thought of Titulesco. For the other Ministries he would select members of the Transylvanian parties with a leavening taken from the best of the supporters of Bratiano and Marghiloman. He would not accept either of these two statesmen in his government, the first because he was a danger to Roumania with his inordinate ambition and his genius for intrigue; the second because not sufficient time had elapsed since his administration of the country under the German aegis. General Averesco did not, however, agree with the Bratianist or Takist view of Marghiloman, whom he regarded as an honest man and a patriotic Roumanian, whose strong character and statemanship would in time be of great use to the country. He agreed with me that the worst feature of the present situation were the disastrous state of the railways, the deplorable financial conditions, and the disinclination for work amongst the people. These would be the first matters to which his government would direct their attention, and he had every hope of dealing with them successfully.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Frank Rattigan

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadre 790-792]

***5*. 19 februarie 1920, Bucureşti, Raportul ministrului Franței la Bucureşti referitor la criza guvernamentală intervenită prin demisia miniştrilor războiului şi comerțului. Este evidențiată imensa popularitate de care se bucură generalul Averescu, care ar putea forma noul guvern, în colaborare cu Take Ionescu**

La crise ministérielle parait virtuellement ouverte par la démission simultanée des ministres de la Guerre et du Commerce. Néanmoins, il est possible que l'on attende le retour de M. Vaida-Voevod pour que la crise soit générale et officielle. Le motif de la rupture est la lutte ouverte entre l'Etat-Major et le Gouvernement sur les questions de la démobilisation et de l'évacuation de la Theiss. La faiblesse du Gouvernement provient de la crainte qu'a subitement suscitée dans le public le péril bolchevik, et la présence au Ministère de l'Intérieur d'un socialiste notoire, le docteur Lupu, qui est un défi au maintien de l'ordre social. Cette présence qui est l'erreur fondamentale du Gouvernement actuel cause aujourd'hui sa perte. Tous les regards sont tournés vers le général Averesco qui a été porté au Sénat, il y a une quinzaine de jours, avec une majorité triomphale. Le peuple, par un phénomène de fanatisme collectif très curieux attend de lui le retour de l'âge d'or. La bourgeoisie compte sur le secours des mitrailleuses dont il lui promet l'emploi et qu'il a d'ailleurs si copieusement utilisées contre le peuple en 1907. Il est a prévoir que M. Take Jonesco ferait partie de sa combinaison ministérielle et prendrait probablement le porte-feuille des finances. Le Roi est parti ce matin pour Sinaia, probablement pour se dérober aux difficultés du moment. Il se pourrait donc que la crise ne prenne fi que dans quelques jours. Quoiqu'il en soit, il serait prudent d'avertir, des maintenant, la presse française de se montrer très réservé sur le passé du général Averesco, dont la vanité est légendaire, et d'éviter tout commentaire malveillant à son égard.

Henri Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 798-799]

6. 19 februarie 1920, Declarație a deputatului Iosif de Fay[34], în numele secuilor din Transilvania, în care se afirmă necesitatea conviețuirii paşnice cu românii. Se solicită prezența secuilor în administrația locală, precum şi sprijinul statului pentru instituțiile culturale şi bisericeşti din regiunea pe care guvernele Ungariei au lăsat-o în subdezvoltare

Dl dr. I. Fay: D-lor, înainte de toate vă rog să iertați greşelile cuvântării mele, deoarece eu româneşte numai de câteva luni vorbesc. Anume vreau să vorbesc ceva despre poporul secuilor. Vreau să vă atrag atenția asupra acestui popor de omenie şi sârguincios. Având nădejde că interesele sale vitale vor fi ocrotite în marginile noului stat, secuii au primit cu linişte şi cu încredere unirea cu România (aplauze prelungite). Cum că aşa este, aceasta o dovedeşte scurt faptul că parlamentarii maghiari din întâiul Parlament al României Mari au ieşit aproape fără

[34] **Iosif de Fay** (1892-1927), baron, doctor în drept internațional, deputat de Odorhei. În 1920 a intrat în diplomație (a fost ambasador la Tokio şi Bruxelles).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

excepție din sânul acestui popor. Nu tăgăduiesc că au fost şi poate sunt şi de aceia care accentuând lozinci de agitare au voit să tulbure liniştea înțeleaptă a secuimii, prin lipsă de conştiințe şi cu uşurință. Dar, d-lor deputați, aceştia nu au nicio însemnătate serioasă. Procedeele acestea, drept vorbind, nici nu se pot numi agitațiuni. Deoarece agitație nu este. Este însă o frazeologie năbădăioasă cu care conducătorii care îşi au pierdut oştirile mai încearcă apusa lor putere şi fac pe disperații politicii. Aceşti domni se pot agita. Poate se pot chiar înnebuni unii pe alții, dar nu nebunesc pe cumintele nostru popor secuiesc, muncitor. Poporul acesta ştie să cumpănească greutatea stringentă a schimbărilor universal istorice şi a evoluțiunii, precum se vede şi din faptul că mica noastră națiune, înconjurată de popoare străine, nu s-a putut păstra decât făcând numai politica reală.

D-lor deputați, de multe secole, 1500 (*sic!*) de ani[35], secuimea trăieşte strânsă într-un colț în munții Ardealului. În acest enorm timp, partea cea mai mare a vieții secuimea a petrecut-o ca copil vitreg al statului ungar (aplauze prelungite). Viața tradițională separată a acestui popor a căzut jertfă tendințelor maghiare de unificare şoviniste, aproape tot aşa ca şi existența altor popoare vechi, locuitoare pe teritoriul statului ungar (aplauze unanime, strigări de bravo). Cât de dezvoltată a fost conştiința existenții separate a secuilor față de orice alt popor şi chiar şi față de fratele său maghiar este destul să o dovedesc cu indicația eclatantului fapt istoric că oştirile secuieşti au luptat pe la 1600 alături cu oştirile lui Mihai Viteazul. (Aplauze furtunoase. Strigări de bravo.) D-nii mei, dacă aşa a fost în Evul Mediu, când de facto viața națională a secuimii exista şi când deosebirile de interese o puteau duce pe astfel de acute loviri, cu atât mai mult s-au dezvoltat aceste deosebiri în evul nou, când şi cele mai mici urme de viață secuiască separată au fost şterse! Chiar şi în timpul cel mai din urmă, guvernele ungare nu au recunoscut importanța secuimii ungureşti, într-atâta chiar că în Ungaria, puternic dezvoltată de la 1867 încoace, aşa zicând numai această regiune a rămas nedezvoltată, neglijată, fără o rețea de căi ferate de oarecare valoare şi fără instituții culturale, la înălțimea nivelului modern, aşa că funcționarii maghiari trimişi în teritoriul secuiesc considerau numirile în acest teritoriu ca o dizgrație, aş putea zice ca o deportație (aplauze).

D-lor deputați, prin hotărârea Conferinței de Pace, România a devenit stăpâna țării secuilor, şi prin aceasta îndreptarea neglijențelor a trecut ca o problemă asupra guvernului român. Limitele unei cuvântări parlamentare ar fi înguste ca să înşirăm toate câte ar fi de făcut, dar a căror realizare cu considerație şi bunăvoință mult ar contribui şi la buna stare a secuimii şi la înflorirea ei, dar şi la ridicarea culturii şi cinstei statului (aplauze). Dintre problemele care aşteaptă soluții le vom pomeni numai pe câteva din cele mai însemnate. După părerea mea, în rândul întâi ar fi nevoia de construire a rețelei de căi ferate, care să aibă ca rezultat legătura secuimii cu porturile mării (aplauze prelungite). Legătura aceasta ar fi cu atât mai însemnată cu cât este sigur că şi până aci interesele vitale ale secuilor tindeau spre sud (aplauze) şi că ei, fiind un popor *par excellence* comercial, trecură pe drumuri muntoase, grele de umblat, trecură cu carele lor şi Carpații ca să-şi satisfacă trebuințele lor. D-lor deputați, tot atât de însemnat aş socoti şi sprijinirea eficace din partea statului, a bisericilor şi şcolilor, deoarece din cauza neglijării seculare de care am vorbit, secuii nu sunt în stare să-şi susțină institutele de cultură cu succes, şi numai din propria putere. De mâna întâi ar fi şi chestiunea funcționărimii secuieşti. Într-o nație atât de omogenă ca cea secuiască, îndrăznesc să afirm că ar fi în interesul cel mai înalt al statului să existe o întocmire care şi în administrație şi în justiție ar fi favorabilă existenței

[35] Referire la teoria fantezistă a descendenței secuilor din hunii care ar fi rămas în Transilvania după destrămarea confederației lui Attila la mijlocul secolului al V-lea. În realitate, secuii provin dintr-o populație de origine turcică venită împreună cu maghiarii la sfârşitul secolului al IX-lea şi care a fost colonizată în secolul al XII-lea în sud-estul Transilvaniei, pentru a păzi hotarele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în masă a elementului secuiesc, sârguincios şi politiceşte element de încredere. Însă dacă susținând unitatea statului român, poporul secuiesc şi-ar putea conduce afacerile sale cu o astfel de soluțiune a chestiunii, nu ar duce la iredentism, ci din contră la încopcierea trainică a mai bunei înțelegeri, care ar lipi pe secui de statul căruia ar avea să-i mulțumească renaşterea vieții sale tradiționale (aplauze). Ca cetățean credincios al statului român şi ca secui care îmi iubesc neamul, am venit în acest loc, nevoind să țin seamă de acea teroare nestăpânită a societății cu care răposații conducători au voit să silească pe secui să se bată cu mori de vânt (aplauze). Noi am adus cu noi încredere şi ca răspuns cerem tot încredere (aplauze).

D-lor deputați, părerile dv. nu trebuie să le întemeiați pe aparență, trebuie să vedeți, să cunoaşteți poporul secuiesc, muncitor, cu suflet cinstit, de aceea zic: ajutați-ne ca armele agitatorilor să le luăm prin aceea când nu veți privi la noi ca învingătorul la învins, ci că vă veți întoarce ca prieten la prieten (aplauze prelungite) la acest popor de secui care mult a suferit şi care este vrednic de o soartă mai bună. Făcându-se astfel, eu sunt convins că în scurt timp poporul secuiesc va fi una din pietrele cele mai sigure la edificiul României Mari (aplauze prelungite şi îndelung repetate).

[*Desbaterile Adunării Deputaților*, nr. 41/1919-1920, p. 394 (*Desăvârşirea*, p. 6-7, nr. 855)]

7. 23 februarie 1920, Bucureşti, Raportul însărcinatului cu afaceri britanic asupra ultimelor dispute politice. Regele este convins că generalul Alexandru Averescu poate îndrepta situația dezastruoasă, dar ezită să demită guvernul Vaida-Voevod pentru a nu da impresia că i-ar defavoriza pe transilvăneni. Generalul Averescu ar dori dizolvarea Parlamentului

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston, London.

My Lord,

I have the honour to report that the King sent one of his confidential agents last night to tell me that he was alarmed at the present situation. As I knew, His Majesty had come round to the belief that he could trust General Averesco to serve him loyally. The country had been going from bad to worse under the present Government. They were, no doubt, well intentioned, but they had no experience of Government, and nothing was being done to remedy the existing abuse, to improve the deplorable condition of the railways, or to deal with the financial situation. In fact the Government appeared totally incapable of doing anything. Meanwhile the time of parliament was taken up with an interchange of personal recriminations between party leaders. In these circumstances the King had come to the conclusion that an immediate change of Government was necessary and that General Averesco was the only man could cope with the situation. He had consequently come to an understanding with the General whereby the latter was to afford him a reasonable pretext for dismissing the Vaida Government. His Majesty had right under the constitution to dismiss any Government in whom he had lost confidence. But there was a most regrettable tendency towards a split between old and new Roumanians, and if His Majesty dismissed the present Transylvanian Government without proper grounds, he would appear to have taken sides with the old Roumanians. He particularly wished to avoid this. It had therefore been arranged that, when the right moment comes, General Averesco would obtain the resignation of several prominent members of the Ministry. The King would take this opportunity to tell Mr. Vaida that he could not now carry on the Government efficiently and that he must therefore ask for his resignation. General Averesco would then be invited to form a Government. The General had in turn promised that he would not insist on the

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

immediate dissolution of a parliament. What had actually happened was as follows: The King had informed several of the Ministers that the Government no longer had his confidence. He had at the same time called on Averesco to provoke the promised resignations. Only two had been forthcoming. Moreover the General once more insisted on the immediate dissolution of Parliament which the King was pledged not to allow. In these circumstances His Majesty's position was hopelessly compromised with the Government, whereas he had no sufficient grounds for demanding their resignation.

I replied that I sympathized with the King, but that I did not see how I was personally concerned. Internal politics were wholly outside my province. The King's agent said that he would be most grateful if I could get General Averesco to talk over the situation with me, and give him some good advice. I replied that I would see Averesco, and if he gave an opportunity would point out what I personally imagined to be the King's difficulties. But I could certainly not take it upon myself to advise any particular course of action. In fact, to put the matter quite clearly if Averesco asked me my views on the situation, I would give them in a friendly and unofficial way, and did not know far the General would pay attention to these views. I was prepared to do this in view of the King's urgent request, and in order to do what I could without in any way interfering in internal politics; to promote the recovery of that country.The King's agent expressed himself as satisfied with this and I arranged an interview with General Averesco today. In the course of a very long conversation the General explained the situation much as described above, though he naturally maintained that he was in no way to blame for the King's difficulties. He said the trouble was that His Majesty was constitutionally incapable of putting his whole trust in anyone. At the critical moment he pulled back; real cooperation on these lines was almost impossible. His own position in the country was stronger than ever, so strong, in fact, that he could guarantee a wave of popular enthusiasm for His Majesty if he took the decisive step required of calling to power the one man in whom the people had real faith. To get things done the Government must enjoy the absolute trust of the people, and he was the only man who could carry through the strong measures necessary to regenerate the country. With regard to the dissolution of Parliament, he maintained his view that this measure was urgently necessary. It would be quite impossible to carry on the Government with a hostile parliament, in which his only backing would lie in the equivocal support which the Bratianists would for their own reasons afford him. Moreover he had come to an agreement with the Socialists whereby the latter would cease the existing sabotage of all work in consideration of the immediate dissolution of parliament. In conclusion General Averesco repeated his assurances of complete loyalty to the King and affirmed both his readiness and his ability to cover His Majesty in any difficulties which might confront him. I subsequently had an audience with the King and repeated to His Majesty that Averesco had said. He expressed himself as much relieved by the assurance conveyed to him, and thanked me very warmly for may intervention. I again impressed on His Majesty the entirely unofficial character of any conversations on the internal situation which I had had either with him or with any Roumanian statesman. I pointed out that I limited myself strictly to giving my views unofficialy when invited to do so. The King said that he quite understood this, but that it was most useful to him to be able to talk frankly to someone who had no axe of his own to grind and could consequently give an impartial opinion.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship s most obedient, humble servant, Frank Rattigan

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadre 856-859]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***8*. 25 februarie 1920, Bucureşti, Informare a reprezentantului diplomatic al Franței asupra crizei guvernamentale. Demisiile unor miniştri la sugestia generalului Averescu. Se prevede formarea unui guvern Averescu, care va organiza alegeri, şi se apreciază că dorința Regelui Ferdinand de aducere la guvernare a Ligii Poporului este influențată de Ion I.C. Brătianu**

Le Chargé d'Affaires de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

La décomposition du Gouvernement roumain s'accentue chaque jour davantage et la crise décisive s'annonce comme prochaine. Comme je l'ai indiqué à Votre Excellence par mon télégramme no 91-92, le Général Averesco est l'homme sur lequel reposent toutes les espérances pour ramener dans ce pays une situation politique normale. Son plan est le suivant: renverser le Ministre Vaida-Voevod, former un cabinet provisoire avec le concours d'amis personnels, personnages politiques de second plan, dissoudre la Chambre, faire les élections qui lui assureraient une véritable Chambre introuvable, constituer alors un Cabinet national de concentration comprenant les membres les plus qualifiés de chaque parti. Ce serait le Grand Cabinet organisateur de la Nouvelle Roumanie. Le premier résultat à atteindre est la chute du Cabinet. Or celle-ci peut être difficilement obtenir par un vote du Parlement, les députés n'étant généralement pas disposés à renverser un Gouvernement que leur assure la continuation de leur mandat au profit d'un Gouvernement dont le premier acte sera de les renvoyer dans leurs circonscriptions.

D'autre part le Roi actuel, tant en raison de la transformation de l'esprit public que de son tempérament propre, ne peut provoquer la retraite du Cabinet par le seul „fait du Prince" comme il était d'usage sous son prédécesseur. Je sais de source sûre qu'il s'est abouché avec le Général Averesco pour déterminer l'effritement du Cabinet actuel et donner ainsi prétexte à la liquidation de tout le Gouvernement. Le Général Averesco s'est fait fort d'obtenir, en leur promettant leur retour dans un Cabinet futur, la démission de trois ministres, suffisante à ses yeux pour permettre au Roi de congédier les autres. Effectivement le Ministre de la Guerre, celui du Commerce, celui de Bessarabie ont démissionné simultanément. Le Ministre des Finances, M. Vlad, a fait de même pour une question concernant son Département et sans en être sollicité, mais à par là participé sans le vouloir au coup d'Etat clandestin du Roi et du Tribun. Ceci c'est passé en l'absence du Président du Conseil que l'on somme de revenir au plus tôt à Bucarest pour être mis en présence de la situation ainsi crée. Dans l'entourage du Général Averesco on prétend même ne pas atteindre son retour pour renverser son propre ministère, et le bras droit du Général, M. Argetoianu, me disait hier soir que si M. Vaida-Voevod tardait encore quelques jours on opérerait sans lui.

J'ai recueilli de la meilleure source que le programme proposé par le Général Averesco au Roi et agrée par celui-ci comporterait dès la chute du présent Gouvernement la prorogation des Chambres pendant une dizaine de jours. Pendant ce temps le premier Cabinet Averesco se constituerait. Dès la reprise de la session parlementaire un incident provoqué par un député ferait éclater le conflit. Le Général se rendrait alors chez le Souverain et lui signifierait qu'il est impossible de gouverner avec un Parlement ainsi composé. La dissolution serait prononcée. Les élections faites sous les auspices du Président de la "Ligue du Peuple" détermineraient la constitution d'un nouveau groupement de partis. Les Tsaranistes ou Paysans, création de circonstance, produit des dernières élections, disparaitraient. Le Bloc transylvain qui avait tenté avec quelque présomption de s'appesantir sur l'ancien Royaume se scinderait et l'une de ses parties, sous la direction de M. Goga, le populaire poète de l'irrédentisme transylvain, s'allierait au parti du Général Averesco pour former un vaste groupement, à cheval sur les deux

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

moitiés et disposant d'une forte majorité. Tels sont les principaux événements qu'on annonce dans les milieux politiques de Roumanie pour une période prochaine. Mais l'absence de vues générales, de désintéressement personnel, et de suite dans les idées chez les hommes politiques, ne permet pas d'affirmer que ce programme pourra être exécuté en tout ou en partie.

A notre point de vue j'ai déjà signalé à Votre Excellence (télégramme no 91-92) que l'arrivée au pouvoir du Général Averesco ne me parait pas constituer un événement heureux. S'il se maintient quelque temps au pouvoir nous aurons affaire à un homme que trop de raisons éloignent de nous et qui, en ce moment même, affecte des sympathies marquées pour l'Italie et l'Angleterre. Mais il y a plus. Je crois pouvoir affirmer que le chef de la Ligue du Peuple n'est dans tout cela que le jouet de M. Bratiano. Ce dernier a le sentiment très net que le fétichisme dont le Général Averesco est l'objet s'effondrera fatalement à l'exercice du pouvoir. C'est, j'en ai la conviction, le chef du parti libéral qui, usant de son influence sur le Roi, le pousse à favoriser Averesco. Celui-ci une fois au pouvoir, le parti libéral, le seul organisé, se chargera de ruiner à tout jamais sa situation. Par là il hâtera son propre retour aux affaires. J'ai déjà eu l'occasion d'exprimer à Votre Excellence mon avis sur le résultat, au point de vue français, d'une pareille éventualité.

Henri Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 801-803]

9. 1 martie 1920, Constantinopol, Comandantul flotei franceze informează despre primejdia expansiunii bolşevismului în România, care, conform generalului Prezan, ar fi putut fi stopată în timpul ofensivei amiralului Kolceak prin acțiunea unei coaliții (România, Polonia, statele baltice, Finlanda, Cehoslovacia). Există convingerea unei acțiuni concertate a Rusiei şi Germaniei, şi de aceea se are în vedere o apropiere de Germania pentru a preveni pericolul bolşevic, dar autorul raportului apreciază că nu este oportună încheierea păcii cu Rusia

Ministère des Affaires Etrangères, Direction du Affaires politiques et commerciales. Extrait d'un Rapport du Vice-Amiral De Bon[36], Commandant en Chef l'Armée Navale, à M. le Ministre de la Marine.

Du côté social, les préoccupations du pouvoir sont vives. Les querelles de politique intérieure sont violentes, elles sont avivées par la difficulté pour la Vieille Roumanie d'assimiler des territoires considérables en Transylvanie et Bessarabie. J'ai entendu répéter par des personnes appartenant à divers partis que le pays était gouverné avec une fermeté insuffisante dans les conditions agitées où il se trouve. J'ai assisté à des manifestations populaires importantes avec exhibition de drapeaux rouges et rencontres entre contre-manifestants. Dans toutes les conversations que j'ai eues on sentait une très grande préoccupation causée par le péril bolcheviste, que les circonstances actuelles et la défaite de Denikine rendent plus redoutable que jamais. Les Roumains considèrent qu'ils son menacés directement par les Bolcheviks. Ceux-ci attaqueront d'abord la Pologne et chercheront à se défaire des Polonais, soit en concluant la paix avec eux, soint en les écrasant, ce que les milieux militaires de Bucarest considèrent comme facile. Dans tous les cas, les Bolcheviks exigeront d'avoir libre faculté de transit avec l'Allemagne. Les Bolcheviks se retourneront alors contre les Roumains qui se considèrent comme bien moins forts qu'eux. Certes les sphères dirigeantes sont disposées à combattre, car elles considèrent le

[36] **Viceamiralul Ferdinand Jean-Jacques de Bon** (1861-1923), comandantul flotei franceze de la Constantinopol.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

bolchevisme comme un danger terrible pour la civilisation européenne (ce mot m'a été répété à diverses reprises) mais le peuple roumain est las de la guerre, il a exigé la démobilisation et supportera difficilement l'appel de plusieurs classes pour lutter sur le front du Dniester. Aussi un certain courant commence-t'il à se dessiner en Roumanie, où l'on voit poindre l'idée d'une paix avec les Bolcheviks. La thèse des petits Etats tampons entre l'Europe et le bolchevisme est considérée par tous comme purement théorique et illusoire. C'est l'avis universel de ceux qui peuvent juger sur place, néanmoins certains Roumains désirent voir se créer une Ukraine qui, si fragile qu'elle soit, représenterait cependant une barrière entre la Russie et la Roumanie et pourrait faire frein momentanément.

Le Général Prezan, Chef d'Etat-Major Général de l'Armée Roumaine, regrette qu'au moment de l'offensive Koltchak du printemps dernier, le Conseil Suprême n'ait pas organisé une ligue contre le Bolchevisme, selon lui cette ligue aurait pu grouper la Pologne, la Roumanie, les Etats Baltes, la Finlande, la Tchéco-Slovaquie et les forces de Koltchak et de Denikine. Pour augmenter leur moral et montrer l'union de l'Europe, les Grandes Puissances auraint dû envoyer chacune une division qui aurait combattu avec les armées des pays indiqués ci-dessus. Il estime que, si toutes ces forces avaient été groupées sous un commandement unique exercé par un Général appartenant à une des Grandes Puissances dont la Q.G. aurait été installé dans une des villes de l'Europe Centralés, elles auraient réussi à vaincre le bolchevisme, d'autant plus que l'union de toutes les Puissances aurait été ainsi matérialisée et que le moral des bolcheviks en aurait été atteint. Je crois me souvenir que le Maréchal Foch a présenté, il y a un an, une suggestion semblable au Conseil des Dix. On doit aujourd'hui regretter amèrement qu'elle n'ait pas été accueillie. Toutes les personnalités roumaines avec qui je me suis entretenu partagent les vues que je vous ai déjà exprimées, sur l'union des Bolcheviks avec les Allemands, elles pensent que la République des Soviet est sous la Direction occulte de l'Allemagne. Aussi un mouvement se fait-il jour en Roumanie pour se rapprocher de l'Allemagne, de manière à éviter les coups des Bolcheviks. Ce rapprochement avec l'Allemagne n'inspire d'ailleurs pas aux Roumains une trop vive antipathie, malgré la manière dont les Allemands ont rançonné le pays. Les relations qui s'étaient établies au temps du Roi Carol entre les Officiers allemands et les Officiers Roumains ont laissé des traces. Les informations recueillies par nos services de renseignements, aussi bien à Constantza qu'à Bucarest, montrent que ce mouvement de retour vers l'Allemagne est accentué dans les grades inférieurs de l'Armée et de la Marine et j'emporte l'impression que, sous la menace du péril bolcheviste et en face des très grandes difficultés rencontrées l'éventualité d'un rapprochement entre la Roumanie et l'Allemagne doit être considérée comme sérieuse.

Malgré sa révolution l'Allemagne reste pour les Roumains le pays de l'ordre. L'indécision des Alliés, leur incapacité à prendre des déterminations nettes et à fixer les grandes lignes de leur politique en Orient paraissent convaincre de plus en plus l'opinion roumaine qu'ils ne trouveront de direction ferme et d'appui que du côté de l'Allemagne. Je crois devoir signaler ce très réel danger à l'attention du Gouvernement, d'autant qu'il s'ajoute aux considérations que j'ai déjà eu l'occasion d'exprimer dans les rapports du 20 Décembre et du 6 Janvier relativement à l'influence allemande qui renait en Orient et qui tend, à s'exercer contre les Alliés. Je me suis bien efforcé de montrer aux personnalités avec qui j'ai causé que ce serait une pure folie d'entrer en relations avec les Bolcheviks, surtout en vue d'une paix, quand on voit ce qui se passe en Russie où continue de régner le chaos le plus complet et où la plupart des éléments méprisent et exècrent le pouvoir des Commissaires du Peuple. Chacun s'est montré d'accord avec moi sur ce point, mais tous sont revenus à ceci: "Nous ne pouvons continuer à vivre dans les conditions actuelles, nous ne trouvons du côté des Alliés aucun appui ni aucune direction ferme. Les Alliés, ballottés dans une indécision continuelle, ne pensent qu'à leurs entreprises

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

commerciales et à accaparer les ressources de notre Pays”. Si les Roumains n’ont pas gardé de la guerre la haine des Allemands, ils ont en revanche pour tous les Russes des sentiments de haine plus forts que jamais et je me suis convaincu qu’il était absolument inutile de demander à la Roumanie le moindre effort en faveur des réfugiés russes. Il a fallu tout récemment que, à la demande du Général Henrys[37], représentant du Général Denikine à Bucarest, la Reine intervienne personnellement pour que les troupes roumaines laissent passer un corps de 300 cadets venu d’Odessa à la frontière en combattant contre les bandes bolcheviques et qui avait été repoussé deux fois à coups de fusil par les détachements roumains de garde sur le Dniester. Ce refus de faire quoi que ce soit pour les réfugiés de Russie Méridionale s’applique non seulement aux Russes, mais encore aux autres nationaux (Polonais, Tchéco-Slovaques, etc...). Le fait pour ces malheureux de venir de Russie les rend suspects aux Roumains qui accumulent les consignes sanitaires et les preuves de mauvaise volonté sans consentir à céder au plus élémentaire devoir d’humanité.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 189, cadre 255-257]

***10*. 9 martie 1920, Londra, Notă a Foreign Office în care se arată netemeinicia reclamațiilor nobilimii maghiare din Transilvania în privința reformei agrare. Legea exproprierii este democratică şi ea va fi luată ca model şi în restul României. Contele Miklós Bánffy acționează pentru recuperarea Transilvaniei**

Foreign Office. To Most Honourable, Robert Cecil, M. P.[38]

My dear Cecil,

1. Thank you for sending to me the document you received from Count Bánffy[39] to which I have given my attention. Count Banffy of course is expressing a purely one-sided Hungarian view, though he has come to this country, I understand, on a Roumanian passport. He has apparently been working in the most energetic manner against the Roumanian authorities with a view to the recovery by Hungary of Transylvania. None the less his observation interested me and I thought you might loke to have my views on the points he raised.

2. Count Bánffy appears to imagine from the difference between the expropriation law in force in the old kingdom of Roumania and that which has been introduced in Transylvania that the Roumanian authorities have in the latter case transgressed the ordinary rules of justice to their individual subjects. I think, however, I should remind you that the difference between the two laws is essentially due, first of all, to the fact that the expropriation law in the old King-

[37] **Generalul Paul Prosper Henrys** (1862-1943). Comandant al Armatei de Orient între 31 decembrie 1917 şi 1 aprilie 1919. Comandant al Misiunii Militare franceze în Polonia între 1 aprilie 1919 şi 30 septembrie 1920.

[38] **Vicontele Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil** (1864-1958), avocat, om politic şi diplomat. Subsecretar de stat pentru afaceri externe al Parlamentului (30 mai 1915-10 ianuarie 1919). Memoriile prezentate de el guvernului britanic în 1916-1918 au prefigurat constituirea Ligii Națiunilor. În noiembrie 1918 a fost desemnat şeful secției pentru Liga Națiunilor din Foreign Office. El a alcătuit planul pe baza căruia a funcționat comisia pentru Liga Națiunilor de la Conferința de Pace. Pentru întreaga sa activitate ulterioară dedicată Ligii Națiunilor, a primit Premiul Nobel pentru Pace în 1937.

[39] **Contele Miklós Bánffy** (1874-1950), scriitor, pictor şi om politic. Ca ministru de externe între 14 aprilie 1921 şi 19 decembrie 1922 a încercat să obțină revizuirea Tratatului de la Trianon. În 1926 a optat pentru cetățenia română, devenind unul dintre reprezentanții de seamă ai vieții culturale a maghiarilor din Transilvania. În timpul dictaturii lui Carol II, organizația sa, Comunitatea Populară Maghiară, a făcut parte din Frontul Renaşterii Naționale. După dictatul de la Viena din 30 august 1940, Miklós Bánffy a devenit membru al Parlamentului de la Budapesta. În 1943-1944 a purtat tratative cu Iuliu Maniu pentru ieşirea concomitentă din alianța cu Germania. În februarie 1945 s-a întors la Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dom of Roumania was passed in 1917 through a Parliament which represented the land-holding portions of the community and as such may be considered as a remarkable concession on their part to the growing democratic tendency, but the expropriation law which has now been introduced into Transylvania owed its origin to the democratic and mainly peasant majority in Transilvania which has always been distinguished for its advanced opinions as compared with the old kingdom of Roumania. I understand that the Transilvanian law is likely before long to be imitated in the kingdom of Roumania and that such is the desire of the present Roumanian Government, at the head of which, as you know, is a Transilvanian.

3. It appears to be quite true that the Magyar landlords in Transilvania have been to a large extent deprived of their lands under this expropriation law. This, I would remark, is primarily due the fact that it was Magyar landlords who possessed the greater and better part of the land in Transylvania. They are penalised not necessarily because they are Magyars, but essentialy because they are big land lords and I understand that such Roumanian as there are, are also losing a considerable portion of their landed estates.

4. Count Bánffy's appeal to the Minorities Treaty which the Roumanian Government signed on December 9th last seems to me inconsistent with the whole policy, directed as that is against the union of Transilvania with Roumania. Undoubtedly the Magyar subjects of Roumania will have every right to appeal to the provisions of this Treaty and I am confident that under it full protection will be assured to them but it appears to me logical and inconvertible that the same burden should be born on the both sides and that the Magyar landlords can hardly with justice claim to be protected by a provision forming an inseparable part of a general Treaty of Peace with Hungary until they show their willigness to accept the Peace Treaty itself. Once Hungary has done so, I have every reason to hope that Roumania's Magyar subjects will enjoy very fair treatment, but I am sure that their best way to obtain this is not by intriguing against the Roumanian Government or by distorting the facts of the case.

Yours very sincerely, (indescifrabil)

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadre 840-843]

***11*. 11 martie 1920, Bucureşti, Raportul însărcinatului cu afaceri britanic despre posibila demitere a guvernului Vaida-Voevod, care se confruntă cu multe dificultăți interne (dar care a obținut recunoaşterea unirii Basarabiei)**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston, London

My Lord,

I have the honour to report that the situation has not changed materially since the date of my despatched no.47. The Averesco Take Jonesco group are still confident that General Averesco will be called to office within the next few days. But the King is evidently disinclined to take the decisive step of dismissing the present Government in the absence of the Prime Minister. His Majesty is apparently still determined to take this action immediately upon the return of Mr. Vaida. On the other hand time is in favour of the present Government. It is not secret that the King is easily swayed and not particularly steadfast in his decisions. He may not be able to withstand the strong and continous pressure now being brought to bear on him by supportes of the Vaida Government with a view to inducing him to retain them in power. Moreover Mr. Vaida's position has been considerably improved vis a vis public opinion by the successes he has achieved in obtaining the attribution of Bessarabia to Roumania, and in securing a substantial foreign loan. It is possible, therefore, notwithstanding the confidence of the

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

opposition parties, that His Majesty may in the end decide to retain the present Government. In such an event it is to be hoped that the Government will make a real attempt to deal with the many internal difficulties which wait a solution. They have, of course, been handicapped by the unavoidable absence of Mr. Vaida. But their conduct of affairs has been conspicously spineless and haphazard. The acting Prime Minister Mr. Pop is an old man, without much apparent energy, and with little or no power over his colleagues. It is precisely this inertia on the part of the Government that has enabled the opposition to win over the King. If therefore Mr. Vaida shows a real determination to take the difficulties of the present situation in hand, he may be able to consolidate his Government. It is significant that Mr. Marghiloman, perhaps the most astute and farseeing of Roumanian statesmen, is conducting in his papers a strong campaign in favour of Mr. Vaida, though he criticizes very sharply the conduct of Mr. Pop and some of his colleagues.

P.S. March 12th. I have just been informed by a member of the government that the report that Mr. Vaida had obtained a substantial foreign loan is premature as nothing has yet been concluded.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship s most obedient, humble servant, Frank Rattigan

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadre 879-880]

***12*. 11 martie 1920, Neuilly, Memoriu al delegației Ungariei la Conferința de Pace în care se reclamă restituirea bunurilor Asociației Maghiare a Învățământului Public din Transilvania, confiscate de Consiliul Dirigent. Se solicită trimiterea unor comisii de control în toate regiunile Ungariei ocupate de sârbi, cehi şi români**

A Son Excellence, Monsieur Millerand, Président du Conseil des Ambassadeurs.

Monsieur le Président,

J’ai l’honneur de porter à la connaissances de Votre Excellence, que le Conseil Dirigeant Roumain de la Transylvanie vient de saisir les biens de l’Association Hongroise d’Enseignement Public de la Transylvanie, association qui porte le nom Hongrois „Emke”, correspondant aux initiales de sa dénomination magyare: „Erdélyi Magyar Közmüvelodési Egylet”, biens ayant un caractére purement privé. La saisie a été decrétée par une ordonnance du dit Conseil Dirigeant, en date du 22 Octobre 1919, portant le No. 11393. Je me permets d’attirer l’attention de Votre Excellence, que les biens de l’association en question doivent leur origine à des fondations privées et des collectes sociales, et qu’en tout temps, ces sommes ont été employées exclusivement à des buts culturels. L’Emke est une institution purement humanitaire, dont la sphère d’activité se borne à la fondation et au maintien des écoles, des pensionnats, des bibliothéques et des bourses destinées à l’appui des étudiants hongrois pauvees, non seulement en Transylvanie, mais dans toute la Hongrie. Elle avait formé un pensionnat plus important à Budapest, institut dans lequel 70 étudiants transylvaniens recevaient leur éducation. Son action s’étendait aussi au maintien par l’enseignement et par les institutions sociales, du caractère hongrois de la population dans les régions, où l’élément magyar se trouve en minorité. Une des principales fondations de cette association entretenait la plus ancienne école secondaire d’agriculture en Transylvanie, celle de Algyogy dans le Comitat de Hunyad. Cette société profitait d’une entière liberté d’action, comme d’ailleurs, toutes les institutions culturelles en Hongrie, vu que l’Etat hongrois accordait en tout temps son concours le plus efficace aux institutions humanitaires sans aucune différence, quelle que fût la nationalité et la religion de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

leurs fondateurs. Pour ne citer que quelques exemples, je me permets de mentionner l'Astra, Société Roumaine de Littérature et d'Enseignement Public de la Transylvanie, la Société d'Enseignement National Roumain d'Arad et la Société d'Education de Marmaros. L'Astra, société le plus florissante des trois institutions mentionnées, disposant en temps de paix d'environ 1 million de couronnes, entretenant 49 succursales et 122 agences a absolument le même caractère et la même sphère d'activité en ce qui concerne les questions d'enseignement et les questions humanitaires en rapport à la nationalité roumaine, comme l'a l'Emke en rapport à la nationalité magyare. L'Etat Hongrois ne mettait jamais d'entrave à l'activité de l'Astra et le fait que des personnages de nationalité magyare avaient également contribué à sa fondation en 1861 témoigne grandement de la largesse d'esprit et du sentiment humanitaire de la nation magyare. Par la saisie des biens de l'Association d'Enseignement Public de la Transylvanie toute une série d'écoles sera forces de cesser ses cours ayant perdu tout appui materiel. Des centaines d'écoliers et d'étudiants magyars seront dépourvus des subsides qui leur assurait la continuation de leurs études et ces malheureux se verront en face de la misère et courront le risque de perdre une existence qu'ils croyaient déjà assurée. Le pensionnat de Budapest de l'association susmentionées devra être fermée et 70 écoliers hongrois pauvres seront plongées dans la misére en augmentant le nombre des infortunés que la persécution roumaine viant de ruiner. Le Conseil dirigeant roumain de la Transylvanie ne pourrait avancer le prétexte, que la saisie des biens de l'Emke a été effectuée arbitrairement et par méprise par des organes qui n'en avaient pas l'autorisation, étant donné que cette mesure a été prise en vertu de l'ordonnance précités dudit Conseil dirigeant. La Délégation de Hongrie prie la Haute Conférence de vouloir bien intervenir d'urgence afin que cette saisie contraire aux stipulations des Conventions de la Haye, et à celles de l'Armistice de Belgrade du 13 Novembre 1918 soit annullé et que l'Association Hongroise d'Enseignement Public de la Transylvanie soit restitué en possession de ses biens ayant un caractère privé et purement humanitaire. La Délégation de Hongrie sollicite encore une fois l'intervention des Puissances principales en les priant de mettre un terme aux atrocités des Roumains et d'envoyer d'urgence des Commissions d'enquête dans les parties occupées de la Hongrie. Ces Commissions auront l'occasion de voir elles-mêmes où méne le régims serbe, thcèque et roumain, elles pourront convaincre que les principes proclamés par les Puissances alliées sont tous les jours bafoués parleurs clients.

Veuillez agréer, monsieur le Président, l'assurance de ma haute considération.

Apponyi

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 187, c. 762-765]

***13*. 25 martie 1920, Bucureşti, Raport al însărcinatului cu afaceri al Franței despre primele acțiuni ale guvernului Averescu (demobilizarea, desființarea Marelui Cartier General) şi intențiile de dizolvare a Parlamentului**

Le Chargé d'Affaires de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Mon télégramme 132-133 avait annoncé à Votre Excellence la constitution du Ministère Averesco, dans des conditions propres à étonner quiconque est habitué aux règles politiques en usage dans les pays occidentaux. La prorogation de dix jours imposée à la Chambre a pris fin aujourd'hui et le Général Averesco vient, il y a une heure, de reparaitre devant l'Assemblée dont il médite la dissolution. L'accueil qu'il y a reçu a été des plus froid, sauf sur les bancs des libéraux et des Marghilomanistes, de ceux en un mot que la dissolution écarterait probable-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ment de la vie parlementaire pendant la prochaine législature. Pendant ces dix derniers jours le Général Averesco s'est efforcé de répondre sans tarder aux espoirs qu'avait fait naitre à son arrivée, aussi bien dans le peuple que dans la bourgeoisie. Comme le sait Votre Excellence, le renvoi brutal du Cabinet Vaida-Voevod et le coup de force de la Couronne à l'égard du Parlement ont été motivés par le dépôt de trois projets de lois "scélérates", loi agraire, loi des loyers, loi portant suppression de la gendarmerie, toutes trois inspirées par le plus pur esprit bolchevique. Le Gouvernement Averesco a mis de côté ces projets et a laissé entendre qu'ils ne reverraient plus le jour. Par là il s'est acquis la bienveillance des classes dirigeantes. D'autre part il a décrété la démobilisation, et a supprimé le Grand Quartier Général, affirmant par là que la période de guerre était définitivement clôturée. Cette double mesure habilement exploitée lui a valu un regain de popularité dans les campagnes, bien qu'en réalité, la démobilisation fût déjà effectuée, mais le mot n'en avait pas été officiellement prononcé. D'autre part la suppression du Grand Quartier Général et le renvoi du Général Prezan lui a permis d'assouvir la haine tenace qu'il entretenait contre cet organisme depuis qu'il avait quitté l'Armée. Le Général Prezan et le Grand Etat Major étaient d'ailleurs les agents directs de la Couronne et du parti libéral; en s'affranchissant de leur tutelle Averesco a privé le Roi et M. Bratiano d'un de leur plus puissant soutien. Il est curieux après ces exemples de constater que les seuls applaudissements qui aient aujourd'hui salué le premier Ministre à la tribune de la Chambre soient partis des bancs des libéraux. C'est que la question qui domine actuellement toutes les autres est celle de la dissolution. La seule façon pour les libéraux de l'éviter, ou tout au moins de la retarder, est de créer au Gouvernement actuel une sorte de majorité qui lui enlève tout prétexte au renvoi de la Chambre. Aussi, les partisans de M. Bratiano applaudissent-ils à tout rompre le Gouvernement, espérant par leur bruit lui donner l'illusion d'une atmosphère favorable.

Au début, le plan du Général Averesco comportait la dissolution immédiate. Aujourd'hui, sa date est incertaine. Le Roi, qui, d'après la Constitution, a seul qualité pour la prononcer, aurait demandé à son Premier Ministre de ne pas donner à cette opération un caractère arbitraire et autocratique, d'attendre que les prochains débats démontrent à l'opinion publique l'impossibilité pour le Gouvernement de travailler, avec cette Chambre, de justifier par là une mesure aussi radicale. Ce souci du Souverain coïncide trop complètement avec l'intérêt de M. Bratiano pour ne pas reconnaitre dans cette détermination l'influence persistante de ce dernier. Le seul fait de retarder l'échéance fatale marque un mouvement de retraite du Gouvernement et de la Couronne. Aussi dans l'entourage du Général Averesco, le presse-t-on de ne pas s'arrêter aux scrupules royaux et de dissoudre sans retard, sans même attendre de cette Chambre la ratification des traités de paix, le vote du Budget, ni celui de la future loi électorale. On a hâté de se trouver seul à seul avec le Pays et de lui jouer la grande scène de séduction où excellent le premier Ministre actuel et sa troupe. Est-il véritablement dans ses intentions de créer à ce moment là un Gouvernement fort et sérieux en faisant appel à des personnalités de premier rang au lieu de garder les comparses qui forment le Cabinet d'aujourd'hui? M. Take Jonesco parait en être sûr et il se désigne lui-même comme le prochain ministre des Affaires Etrangères. Le Général Averesco le lui laisse croire. Je serais moins affirmatif, à l'égard au caractère du Premier Ministre. Quoi qu'il en soit, l'incertitude dans laquelle nous visons rend impossible la tractation des affaires. A peine a-t-on reçu une assurance d'un ministre ou d'un chef de service qu'il est remplacé par un autre. Quant aux événements politiques, ils ne se suivent dans aucun ordre logique. M. Take Jonesco me disait hier soir: "Je pense quelquefois à vous et à vos collègues, et je me demande comment vous faites pour pouvoir envoyer des rapports à vos Gouvernements". Je lui ai répondu: "C'est bien simple, je n'en envoie pas". Cet aveu a déterminé chez l'ex Premier Ministre un accès d'hilarité prolongé. Si je rapporte

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sa réflexion à Votre Excellence c'est qu'elle contient implicitement une justification du peu de développement de la correspondance politique de cette Légation.

Henri Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 807-809]

***14.* 25 martie 1920, Bucureşti, Raportul ataşatului militar francez referitor la primele acțiuni întreprinse de guvernul Averescu şi la perspectivele relațiilor franco-române sub noua guvernare**

Le Général Pétin, Attaché Militaire en Roumanie, à Monsieur le Ministre de la Guerre, E.M.A., 2e Bureau, Paris.

Situation politique. Ainsi que je vous l'annonçais dans mon rapport no. 2088 du 12 Mars 1920, l'arrivée au pouvoir du Général Averesco s'est produite dans des conditions bien différents du fonctionnement normal d'un régime parlementaire. La démission forcée du Ministère précédent a été provoqué par le refus du Roi de signer les projets de loi sur la reforme agraire et sur les loyers. En ce qui concerne la personnalité du Général Averesco, je ne puis que me référer aux termes de l'Annexe du Rapport que je vous ai envoyé le 6 Décembre 1919, sous le no. 1478, lorsque le Général Averesco est entré, pour quelques jours, dans le précédent Cabinet, comme Ministre de l'Intérieur. Je n'ai aucunement à en modifier soit les termes, soit le fond. Le Ministère actuel a pour lui une majorité composée des libéraux, des partisans de M. Marghiloman, de ceux de M. Goga, ainsi que de ses clients personnels. Il représente aussi tous ceux qui ont eu peur d'un mouvement trop extrême que les sentiments et les actes du socialiste dr. Lupu, ancien Ministre de l'Intérieur, pouvaient faire redouter. Dès son arrivée, il a pris certaines mesures destinées à donner satisfaction immédiate au peuple: démobilisation générale, et par voie de conséquence, dissolution du G.Q.G. Le program du Cabinet n'est pas encore connu et il serait prématuré de risquer à ce sujet un pronostic quelconque. En particulier, la dissolution des Chambres que l'on donnait condition *sine qua non* de l'arrivée au pouvoir du Général Averesco pourrait bien n'avoir lieu que si le Général Averesco se trouvait en présence d'une opposition systématique des Chambres. Ce qu'il convient en tout cas de souligner, c'est que le nouveau Ministère se rapproche dans son ensemble des anciens partis. En ce qui concerne les sentiments probables du nouveau Gouvernement vis-à-vis de la France, il convient de remarquer que tous les Ministres sont des hommes de second plan et que leur manière d'agir sera calquée sur celle de leur chef. Il n'est pas douteux que celui-ci, au début très certainement, n'ait pour la France une attitude extérieure sympathique. Mais ses véritables sentiments seront évidemment inspirés par les intérêts propres de son pays et aussi par le passé. Or, le Général Averesco a gardé de la présence en Roumanie de la Mission du Général Berthelot un mauvais souvenir causé par le rôle effacé que les circonstances lui ont réservé. D'autre part, il convient de ne pas oublier qu'il a épousé une italienne, qu'après avoir été à l'Académie de Guerre de Turin, il a travaillé au Grand Etat-Major Italien et qu'enfin, il a été Attaché Militaire en Allemagne où il a eu des relations personnelles très cordiales avec Mackensen. Il faut donc s'attendre à ce que nos projets d'expansion commerciale ne rencontrent pas les mêmes facilités qu'avec un Ministère Vaida-Voevod et trouvent même en travers de leur route une concurrence italienne, voir même allemande, auxquelles les appuis officiels pourraient bien ne pas faire défaut.

Le Général Pétin, Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 184, cadre 810-811]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***15*. 27 martie 1920, Bucureşti, Telegramă a ministrului Franței în care se relatează împrejurările dizolvării Parlamentului la 26 martie**

La chambre a été dissoute hier vendredi soir. La cause déterminante de cette mesure a été le discours de M. Maniu, principal chef des Transylvains, qui n'a accordé sa confiance au gouvernement que dans la mesure où celui-ci se conformerait dans chaque question aux directives de son groupe. Après le leader transylvain (*sic!*), M. Mihalache[40], Ministre socialiste de l'Agriculture dans le Cabinet précédent, est venu apporter à la tribune tous les articles de journaux publiés depuis 4 années, le plus souvent dans la presse bratianiste, sur le Général Averesco et dans lesquels il est qualifié de traitre. Le tumulte de la Chambre a nécessité une suspension de séance. Le Président du Conseil en a profité pour se rendre chez le Roi. Il est revenu 20 minutes plus tard ayant en poche le décret de dissolution qu'il a lu à la Chambre. Une dépêche politique no. 23 partie par la valise d'hier mettra V.E. au courant des circonstances qui ont détermine cet événement.

Henri Cambon

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 812-813]

***16*. 3 aprilie 1920, Bucureşti, Raportul ataşatului militar francez referitor la împrejurările în care a fost dizolvat Parlamentul la 26 martie. Liberalii s-ar putea alia cu transilvănenii, care sunt deranjați de trimiterea de funcționari din vechiul regat. Campania electorală se anunță violentă**

Le Général Pétin, Attaché Militaire en Roumanie, à Monsieur le Ministre de la Guerre, E.M.A., 2e Bureau, Paris.

Dès son premier contact avec la Chambre, le Général Averesco a profité d'un incident de séance pour obtenir immédiatement du Roi un décret de dissolution (26 Mars 1920). Ce Ministère, né d'un petit coup d'Etat, n'a donc pas hésité à brusquer les événements, et a justifié ainsi ce qu'on lui prêtait comme première intention. Il a agi avec la complicité des libéraux et de tous les éléments bourgeois de l'ancienne Roumanie, inquiets des tendances ultra-démocratiques de la nouvelle Chambre. Le Général Averesco, soutenu par les anciens partis, a en outre voulu se séparer d'un Parlement disparate où l'absence de majorité bien définie lui paraissait devoir rendre difficile l'action de son Gouvernement. Réunira-t-il, dans la Chambre future, une majorité décidé, en se groupant autour du Gouvernement, à servir le pays? Tout pronostic serait prématuré, d'autant plus que le Parti libéral, contant la gravité de la situation pour lui, cherche à regagner son influence d'autrefois en exerçant, dès maintenant, un véritable chantage à l'égard du nouveau Ministère. Au cas où celui-ci ne lui accorderait pas ce qu'il demande (portofeuilles dans le Cabinet, etc.) certains vent jusqu'à dire que le Parti libéral, qui a proposé au Général Averesco une fusion avec la Ligue du peuple, n'hésiterait pas à rompre avec lui et à faire alliance avec les Transylvains. Ceux-ci forment aujourd'hui, pour le Cabinet, et demain peut-être pour le pays, un redoutable inconnue. D'une part, si la popularité du Gé-

[40] **Ion Mihalache** (1882-1993), învățător şi om politic. În timpul războiului s-a distins ca ofițer de rezervă al Regimentului 62/70 Infanterie în bătălia Bran-Câmpulung, primind Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa III. A fondat Partidul Țărănesc la 18 decembrie 1918. Ministru al agriculturii şi domeniilor în guvernul Vaida-Voevod (16 decembrie 1919-12 martie 1920), ministru de interne (10 octombrie 1930-4 aprilie 1931, 11 august 1932-8 ianuarie 1933). Vicepreşedinte al Partidului Național-Țărănesc din 1926. Condamnat la 12 noiembrie 1947 la muncă silnică pe viață. A decedat în închisoarea de la Râmnicu-Sărat la 5 februarie 1963.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

néral Averesco est toujours considérable chez les paysans de l'ancien Royaume, son influence reste limitée à l'ancienne Roumanie. D'autre part, quelle sera l'évolution politique sociale de la Transylvanie qui est, dans l'ensemble du Royaume, un élément si important? Les secousses bolchevistes, de l'an dernier en Europe Centrale, ont pu y laisser quelques traces. Elle porte en elle un désir d'autonomie inconscient, latent, basé sur la force de son organisation et sur les traditions d'une unité millénaire. La simple connaissance d'un étant d'âme que nul n'ose préciser, mais que tout ancien Roumain redout fait comprendre l'intention prêtée au Général Averesco de procéder très rapidement à une unification complète de la Grande Roumanie, en envoyant, au plus tôt, dans les provinces roumaines nouvelles des fonctionnaires de l'Ancien Royaume. J'ai eu l'occasion, tout récemment, de voir M. Vaida-Voevod. L'ancien Président du Conseil ne m'a pas caché ses appréhensions à cet égard. Il m'a cité l'exemple de l'Alsace et de la Lorraine séparées de la France pendant à peine cinquante ans et que la France entoure cependant de précautions toutes particuliéres destinées à faciliter son réacclimatement. M. Vaida-Voevod regrette que la Général Averesco ne semble pas disposé à imiter cet exemple. La campagne éléctorale s'annonce comme devant être violente.

Le Général Pétin, Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 814-815]

***17.* 13 aprilie 1920, Bucureşti, Însărcinatul cu afaceri britanic relatează întrevederea cu Alexandru Vaida-Voevod, care protestează contra politicii guvernului de numire în Transilvania a unor funcționari recrutați din aristocrația coruptă a vechiului regat. Averescu şi Argetoianu consideră justificată desființarea Partidului Național, care ar fi discreditat. Există pericolul unui conflict fratricid între românii transilvăneni şi regățeni, de care ar profita maghiarii şi inamicii externi**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston, London.

My Lord,

I have the honour to report that Mr Vaida-Voevod asked me to come and see him yesterday. I foun him in a state of violent agitation. He stated that the Averesco government were apparently determined to convert Transylvania into a Satrape. Not content with the suppression of the Conseil Dirigeant, they were appointing a number of prefects to Transylvanian districts, chosen from the ranks of the effete and corrupt old Roumanian aristocracy. The Transylvanians had a thorough contempt for people of this kind, and would never recognize their authority. Further, General Averesco's promise of free elections was a mere farce, at any rate as far as Transylvania was concerned. He was endeavouring to undermine the position of the official Transylvanian party by employing agents, generally ex-soldiers, who were being despatched to every village in order to turn the people from their leaders and convert them into supporters of the „Popular League". With this object in view, every kind of fantastic promise was being made, which could never be carried out. The only result would be to create violent discontent amongst a population which had remained up to the present free from bolshevik or anarchical agitation. Mr. Vaida declared categorically that he and his colleagues would not for a moment stand such treatment. They had warned the King that, if he supported General Averesco in this policy, he would inevitably alienate the sympathy of the Transylvanian people, and provoke a fratricidal conflict, which would result in the separation of Transylvania from Old Roumania. I was subsequently entertained to luncheon by the King, and informed His

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Majesty of the violent resentment which was apparently felt by the Transylvanian leaders in regard to the measures described above. I ventured to say that I thought His Majesty ought to leave no stone unturned to avert the threatened split, which would be a source of weakness and disorder to the country, and would damage the position of Roumania in the eyes of the world. It would appear that the Roumanians were not even capable of living at peace amongst themselves, much less establishing friendly relations with their neighbours. It was quite certain that any outside enemies Roumania might possess would do all they could to profit by such internal discord. The King recognized this, but sais that the Conseil Dirigeant had become most unpopular with the Transylvanian people, and had obviously outlived its usefulness. The appointment of Old Roumanian prefects was the outcome of a desire on the part of his government, in which he himself concurred, that a class of prefects should be created which would be capable of creating more friendly relations with the non-Roumanian elements in the new provinces. The Hungarians in particular disliked and despised the Transylvanian officials. In dealing with Hungarians it was important to employ gentlemen. Owing to the fact of their long suppression under the Magyar rule, it was almost impossible to find amongst the Roumanian population of Transylvania men who could mix on equal terms with the Hungarian leaders, most of whom were members of the Magnate Class. His Majesty did not believe in the alleged election towing intrigues of General Averesco, though the latter was perfectly justified in employing anyone capable to explain the policy of his government to the people, so long as the same liberty was accorded to other parties. I replied that there was no doubt much to be said on both sides, but I felt very strongly that he should exert all his influence to prevent a disastrous conflict between Old and New Roumania, which would certainly be exploited by their enemies, and would prevent the immediate regeneration of the country as a whole. His Majesty was in a position of the greatest influnce with both sides, and I believed that the exercise of tact and foresight was all that was necessary to bring the two together. The King replied that he was fully alive to the dangers of the situation and would do all he could to ease the strain, but he himself felt that the Transylvanian leaders were to blame for the excessive nature of their pretentions and the violence of their language.

General Averesco, together with Mr. Take Jonesco and Mr. Argetoyano, the Minister of Finance, dined with me the same evening, and I took the opportunity to point out the risks they were running in dealing too harshly with the Transylvanian leaders, who were already rather sore at their abrupt dismissal from office. Mr. Take Jonesco appeared to agree that they were being handled somewhat tactlessly, but both General Averesco and Mr Argetoyano were inclined to be no less violent in their language than Mr Vaida-Voevod. Their arguments were similar to those employed by the King. They maintained, moreover, that they had the Transylvanian people entirely with them in their wish to suppress the activities of the official Transylvanian Party. The latter, they affirmed, was completely discredited owing to the corruption of some of its members, and the inefficiency of the remainder. Mr Vaida's threats did not disturb them, as they were both ready and able to gauge the accuracy of the government's assertions as to the Transylvanian people being entirely with them in this policy. It is true that the proceedings of the Conseil Dirigeant have aroused considerable discontent. But I doubt whether the substitution of Old Roumanian prefects for those of local origin will be a popular measure. At the date of my tour in Transylvania last summer I found Mr Maniu's position very strong. He was universally respected, and appeared to enjoy the confidence of both the Roumanian and non-Roumanian elements, who regarded him as a man of undisputed integrity, and, as above all, a patriotic Transylvanian. If, as Mr Vaida informed me, Mr Maniu is at one with him in his ideas of resistance à l'outrance to the proposed policy of the government, the

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

latter may find themselves in a difficult position. It must be remembered that the Hungarian element especially is strongly anti-Roumanian and will certainly attach itself to any movement in favour of separation from Old Roumania. For these reasons I have endeavoured to impress on the King and government the need for tact and discretion, and I earnestly hope that at the eleventh hour there may be a reconciliation between the conflicting parties.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship s most obedient, humble servant, Frank Rattigan

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 393, cadru 923-926]

***18*. 20 aprilie 1920, Bucureşti, Raportul însărcinatului cu afaceri britanic despre eşecul negocierilor dintre Alexandru Averescu şi Take Ionescu pentru formarea unui guvern de coaliție. Participarea lui Take Ionescu la guvernare ar fi fost favorabilă atât pentru politica externă, cât şi pentru restabilirea situației financiare**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston, London.

My Lord,

I have the honour to report that the negociations which have been in progress between General Averesco and Take Jonesco, with a view to forming a coalition Government, have now been broken off. Mr. Take Ionesco, in communicating this decision to me yesterday, stated that Averesco was impossible to deal with for the present, but he would very soon be forced to realise that he could not get on without Takist support. Mr. Filipesco[41], the son of the former pro-Entente leader, who appears to be working with Take Jonesco, was more explicit. He expressed the conviction that at least 25 members of "the party"- composed presumably of his own supporters and Takists – would be returned to the Chamber at the next elections, and that they could count on the entire support of more than twenty members of Averesco's own party. If this confident anticipations were realised, they would be able to dictate their own terms to the Government. I had seen the Prime Minister a few hours before. He told me that he was experiencing great difficulty in getting his party to accept the cooperation of Take Jonesco, but did not yet despair of success. He had personally a high opinion of Take's qualities, and was most anxious to utilise them for the service of our country. Unfortunately Take was apparently incapable of recognizing the true state of affairs. He ought to understand that this party had entirely ceased to exist as a political organization. He was merely a distinguished politician, with a small band of supporters; men of no value and importance whatsoever, with the exception of Messrs Ghitulesco[42] and Camarasesco[43]. He himself, general Averesco thought, was too

[41] **Grigore M. Filipescu** (1886-1938), inginer, avocat, ziarist şi om politic. Studii tehnice şi juridice la Zürich şi Paris. Membru în Partidul Conservator. În 1917 a aderat la Partidul Muncii, iar în 1918 a fost unul dintre fondatorii Ligii Poporului, dar după scurt timp a ieşit din partid şi aderat la Partidul Conservator Democrat, care la 22 noiembrie 1922 a fuzionat cu Partidul Național Român. În 1926 a reînființat ziarul *Epoca*, care a apărut până în 1938. În 1929 a fondat Liga Vlad Țepeş. Vezi Andrei Popescu, „Grigore N. Filipescu (1886-1938): Repere biografice", Annals of the University of Bucharest, Political science series, 14, 2012, 2, p. 17-46.

[42] Ziaristul Victor Bradu Ghițulescu, autorul lucrărilor omagiale „8 iunie 1930" şi „Cartea de Aur, 70 ani de la întemeierea Dinastiei Române 1866-1936, M.S. Regelui Carol II" .

[43] **Ioan Cămărăşescu** (1882-1953), studii juridice la Paris (1905). Membru al Partidului Conservator şi apoi membru fondator al Partidului Conservator Democrat, prefect de Silistra (1913-1916), ministru de interne în guvernul Take Ionescu (17 decembrie 1921-19 ianuarie 1922). În 1922 a aderat la Partidul Țărănesc. A fost proprietarul fermei model Dâlga, cea mai mare din România (2500 ha), naționalizată în 1949. A murit în închisoarea de la Sighet.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

intelligent not to realise his position. But he was not strong enough to resist the clamour of his supporters, who were egging him on to make impossible conditions. Was it conceivable that a man without a party, who was moreover bitterly discredited in the country, should have the face to demand about half the portfolios in the Government for his partisans, and the support of the Government for his candidates in a large number of constituencies? The Prime Minister was prepared to go very far, in the teeth of strenuous opposition from his own party, to secure the cooperation of Take Jonesco. But this was really too much. Moreover he had been obliged to explain to Take Jonesco that he was looked upon as a reactionary in regard to the agrarian question, on which he had remained significantly silent for a long time past. He had therefore, begged him not to make public the proposal for a coalition, until the right time came. The Prime Minister had hoped to rush his party into an acceptance of the proposed coalition just before the elections came on. But Take and his partisans, had lost no time in speaking publicly on the proposal, with the result that the supporters of the Government were up in arms and affirmed that they would not have Take at any price.

It is very regrettable that these negotiations should have been broken off. Take Jonesco is of course a pronounced ententophil and an especial friend of Great Britain, though in this connection I must admit that I am continually receiving circumstantial reports as to his being in the hands of the Americans. Hovewer this may be, his presence in the Government would be a guarantee of an enlightened foreign policy. He is moreover held to be one of the soundest financial experts in the country and his advice and assistance would be of great value in rehabilitating the financial situation. At the same time I agree with General Averesco that the blame for the rupture must be laid at the door of Take Jonesco, whose demands appear to me to be out of all proportion to the importance of his actual situation. I have endeavoured to convert him to a more reasonable frame of mind, but cannot claim to have achieved any particular success in this direction. He appears, unfortunately, to be convinced that it is essential to restore his damaged prestige by imposing conditions, the acceptance of which will show how highly his support is valued by the Government. He is confirmed in this view by the advice of his partisans, and especially by that of Mr. Filipesco, who appears to have inherited his late father's hot head, with but a few of his statesmanlike qualities.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship s most obedient, humble servant, Frank Rattigan

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadru 937-939]

***19.* 2 mai 1920, Bucureşti, Ministrul Franței în România descrie cum a fost sărbătorită ziua muncii cu autorizația guvernului. Presa opoziției critică atitudinea tolerantă față de mişcarea muncitorească. Disputa dintre generalii Averescu şi Răşcanu asupra pedepsirii unui ofițer care a ucis un caporal pentru neexecutarea unui ordin**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Le premier Mai vient de se passer ici avec le plus grande calme et dans l'ensemble aucun incident sérieux n'est à signaler. On assurait quelques jours auparavant qu'il était dans les intentions du Ministre du Travail M. Trancu-Iasi[44] pour enlever toute signification politique aux

[44] **Grigore Trancu-Iaşi** (1874-1940), avocat, economist şi om politic. Studii juridice şi economice la Iaşi şi Bucureşti. Profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale. Inițial membru al Partidului Național

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

manifestations éventuelles de faire du 1er Mai par initiative gouvernementale une sorte de fête officielle des travailleurs qui se serait manifestée par un chômage légal complet. Sans aller aussi loin le gouvernement a décidé à la dernière heure d'autoriser le drapeau rouge et les défilés dans la rue. La sûreté générale s'est bornée à canaliser quelque peu la foule des chômeurs et des curieux. De leur coté les organisations ouvriers ont sagement limité les manifestations à l'inoffensifs défilés de leurs adhérents. C'est ainsi que l'on a eu le curieux spectacle de voir passer dans les rues et précédant un cortège de 2 à 3000 personnes plusieurs chars trainés par des magnifiques bœufs de Valachie drapés de rouge. Sur ces chars se trouvaient des groupes d'ouvriers accompagnant une énorme enclume, symbole du labeur qu'ils auraient avantage à pratiquer plus assidûment. A Bucarest même on n'a eu à signaler qu'une seule collision entre la troupe à la suite de laquelle un officier aurait été renversé et frappé. L'ordre a d'ailleurs été rétabli presque immédiatement et sur aucun point les manifestations n'ont pris un caractère fâcheux. Les Souverains qui avaient décidé de partir pour la campagne deux jours avant le 1er Mai se sont révisés et sont revenus à Bucarest la veille de ce jour. Ils n'ont cessé de parcourir la ville en automobile ou à pied pendant toute la journée.

Cette attitude tolérante du Gouvernement du Général Averesco envers les ouvriers est à signaler à la veille des élections. Les journaux d'opposition ne manquent pas de critiquer cette attitude de l'homme qui, disent-ils, serait par suite des circonstances le dernier rempart de l'ordre contre l'anarchie. La journée d'hier montrerait plutôt la passivité et le faible appui qu'ils trouveraient encore dans le pays. La politique du Général Averesco n'est pas douteuse sur ce point et ses sentiments favorables à l'equilibre et aux demies-mesures se sont manifestées clairement le mois dernier à propos d'une fait divers dont les conséquences politiques auraient pu être sérieuses. Il s'agit de la mort du caporal Gheorghiasi Radu frappé d'un coup de sabre le 7 Avril en pleine rue de Bucarest par un officier pour avoir refusé d'exécuter un ordre qui lui était donné en service commandé. Les journaux socialistes ne manquèrent pas de commencer aussitôt à ce sujet un vive campagne, qui ne pût arrêter un communiqué tout à fait inexact du Général commandant le 2e Corps d'Armée qui démentait la mort du caporal Gheorghiasi, alors que le fait était devenu certain. Ce communiqué aurait été donné aux journaux par ordre du Général Averesco, à l'insu du Général Rascanu, Ministre de la Guerre. Ces faits n'auraient pas mérité d'être rapportés ici s'ils n'avaient été l'occasion d'un vif conflit entre le Président du Conseil et le Ministre de la Guerre. Le premier prétendait qu'il fallait étouffer l'affaire et rendre la liberté à l'officier inculpé afin de prouver son innocence. Il prétendait pouvoir facilement imposer le silence à la presse bolcheviste ainsi qu'il l'a fait déjà, dit-i, en bien d'autres occasions. Au contraire, le Général Rascanu reprochait au Général Averesco la fausseté de son attitude et le danger de cette méthode antique pratiquée, dit-on, fréquemment dans certains pays. Il proposait une punition exemplaire pour l'officier infligée par un conseil de guerre réuni d'urgence. Ce conflit était si sérieux qu'on a même parlé de la démission prochaine du Ministre de la Guerre qui aurait volontiers abandonné son portefeuille pour le poste de Chef d'Etat-Major Général. Il semble pourtant que la politique du Général Averesco ait eu le dessus car la campagne socialiste n'a pas duré et nul ne s'inquiète plus aujourd'hui des poursuites à intenter au meurtrier du caporal Gheorgiasi.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 816-818]

Liberal, a fondat un efemer Partid al Muncii în mai 1917, iar în 1918 s-a înscris în Liga Poporului. A fost ministru al muncii şi ocrotirii sociale în guvernul Averescu (30 martie 1920-16 decembrie 1921) şi a elaborat Legea conflictelor colective de muncă, adoptată la 5 septembrie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***20*. 2 mai 1920, Bucureşti, Raportul ataşatului militar francez despre desfăşurarea campaniei electorale şi reacţiile de nemulţumire provocate de dizolvarea Consiliului Dirigent la 2 aprilie**

Le Général Pétin, Attaché militaire en Roumanie, à Monsieur le Ministre de la Guerre, Paris.

Situation politique. La campagne électorale est ouverte. Les chefs de partis multiplient leurs conciliables et entament avec les partis les plus voisins des tractations nombreuses pour se partager les sièges. Mais il est impossible, pour le moment, de faire des pronostics sérieux. Toutefois, il est certain que la Ligue du Peuple (Général Averesco), actuellement au pouvoir, en profitera pour élargir son action et chercher à englober, grâce à la popularité de son chef, certaines minorités, qui sans être de l'opposition, n'en étaient pas moins en dehors du parti. Le Général Averesco réussira-t-il à former ainsi un parti de concentration où seraient représentés à coté des Averescistes, les Conservateurs, les Démocrates et quelques dissidents ? Il serait prématuré de l'affirmer. Les Libéraux, de leur coté, sont entrés en campagne. Ils vont essayer de sauver les sièges que leur a accordés le cartel conclu avec le Gouvernement. Mais, ils sont si impopulaires qu'il n'est pas certain que la bienveillance officielle elle-même les sauva du désastre. Il est assez piquant de constater que le Général Averesco, qui a été poussé vers le pouvoir par l'affection populaire savamment entretenue, n'est arrivé au gouvernement que par un véritable coup d'état du Roi, encouragé par la Chambre que peuplent toujours les créatures de M. Bratiano.

Tous les éléments bourgeois ou conservateurs et, au surprise, tous les amis de l'ordre se sont aussitôt groupés autour de lui et ont constitué sa vraie force. Le chef de la Ligue du Peuple entre donc dans la lutte électorale soutenu par tous les partis bourgeois. Quelqu'aveugles et peu experts en politique que soient les paysans, il est fort possible qu'on leur ouvre les yeux et beaucoup d'entre eux, au lieu de voter pour les candidats du Général, votent pour leurs propres représentants. C'est donc à tort peut-être que libéraux, conservateurs et averescistes se flattent d'évincer de la Chambre prochaine ce parti tzaraniste (paysan) qui les effrayait par l'agitation révolutionnaire. Quant aux socialistes, bien que peu nombreux, ils sont très disciplinés et progressent rapidement dans les villes.

En résumé, dans le vieux Royaume, les élections peuvent réserver de grosses surprises au Général Averesco. Dans les nouvelles provinces, le Général trouvera en face de lui une grosse opposition. En effet, son acte politique capital, ces dernières semaines, a été d'unifier l'administration des provinces nouvelles, auxquelles les modalités de l'ancien royaume ont été appliquées. En Transylvanie, par décret du 2 Avril 1920, le Roi a prononcé la dissolution du Conseil Dirigeant. Les pouvoirs de ce dernier ont été passés le 10 au gouvernement central. Cette décision a soulevé dans tout l'Ardéal le plus vif mécontentement. Les anciens membres du Conseil Dirigeant, et leur Président M. Maniu, ont rappelé dans un manifeste la façon dont ils avaient été invités à prendre le pouvoir. Ils ont déclaré n'accepter cette décision que par déférence pour la Couronne. A la suite de cette déclaration, le parti national a décidé de convoquer pour le 26 Avril une nouvelle assemblée à Alba-Julia. Si les elections se font en Transylvanie avec toutes garanties d'impartialité, il se pourrait que le gouvernement Averesco trouve de graves surprises. En Bukovine et en Bessarabie ces mesures ont eu des conséquences analogues.

Le Général Pétin, Attaché militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 819-820]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***21*. 4 mai 1920, Bucureşti, Ministrul Franței în România raportează despre alegerile care se vor ține la 23 mai, despre nemulțumirile provocate de dizolvarea Consiliului Dirigent, precum şi despre negocierile dintre partide**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

L'attention du monde politique roumain est actuellement presque entièrement absorbée par l'approche des élections. C'est au 23 de ce mois qu'elles sont fixées à moins que les difficultés de la situation n'amènent le Général Averesco à les ajourner. L'introduction du suffrage universel, la naturalisation en masse des israëlites a complètement dérouté dans l'ancien royaume les chefs des partis traditionnels, qui ne sont pas remis encore des surprises de la dernière consultation nationale. L'intervention des électeurs des nouvelles provinces a achevé de brouiller la situation qu'ont encore compliqué les mesures prises plus ou moins opportunément par le gouvernement dans l'intention de hâter la fusion nationale. La plus importante d'entre elles, et qui à un moment paru sur le point d'entrainer des conséquences dangereuses à l'union, a été la suppression par décret-loi du Conseil Dirigeant de Transylvanie, institution issue du pacte d'union, suppression qui a d'ailleurs consisté surtout à substituer aux personnalités qui le composaient des figures plus effacées. Le patriotisme de M. Vaida-Voevod et de ses amis l'a tout de même emporté et après un mouvement de révolte le parti national transylvain a décidé de s'incliner et de participer loyalement aux élections. Mais le mécontentement n'en demeure pas moins dans les esprits, et il en est de même en Bukovine. La fusion est encore loin d'être faite entre les groupements ethniques qui sont restés si nettement tranchés dans ces provinces. En Vieille Roumanie la popularité du Général Averesco demeure considérable. S'il est critiqué, comme l'on devait s'y attendre, parmi les spécialistes de la politique, il reste pour les masses et pour les paysans comme l'homme dont on peut tout attendre: dans les campagnes sa récente proclamation déclarant que la terre serait donnée à ceux-là seuls qui la cultivaient a été d'un heureux effet: l'une des fraudes consistait en effet à constituer des syndicats agricoles dont les bénéficiaires étaient le pope, l'instituteur et e pharmacien du village. Parmi les anciens partis la note est de déclarer que le gouvernement du Général Averesco est nécessaire pour sauver le pays car son nom signifie garantie du maintien de l'ordre. En réalité les anciens partis sont discrédités. Le parti conservateur s'intitule démocrate alors que les libéraux sont en pratiques plus conservateurs que quiconque. Les négociations ont été actives entre les chefs des unes et des autres pour tenter une alliance avec le gouvernement. Aucune n'a abouti au gré de leurs désirs. M. Take Ionesco a du se contenter d'un arrangement bâtard d'après lequel le Général Averesco autorise la constitution de cartels dans quelques circonscriptions désignées. D'après cet accord les partisans de M. Take Ionesco pourraient avoir au plus 45 sièges en Parlement. Les Libéraux, s'ils soutiennent le gouvernement, ont réservé leur liberté. Mais Libéraux et Conservateurs se volent relégués hors de l'ancien royaume et leurs candidats se jettent sur le Banat, la Bucovine et la Bessarabie que leur abandonne le gouvernement. Le général Averesco compte sur le parti des paysans et se croit assez puissant pour écarter avec leur aide le danger du groupement tsaraniste, où l'on ne peut nier que les idées socialistes se sont quelque peu développées parmi ses membres. La propagande bolcheviste continue, et l'on admet également que parmi les agitateurs se trouvant des influences venant de l'Europe Centrale. En résumé, la situation est extrêmement indécise, et le manque d'organisation administrative et d'autorités en état de manœuvrer comme il conviendrait les élections laisse planer la plus grande incertitude sur la composition de la Chambre qui sortira des prochaines élections.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 821-822]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***22.* 4 mai 1920, Cluj, Consulul britanic relatează un discurs al lui Octavian Goga la o adunare a Ligii Poporului, în care este salutată vizita deputatului englez William Cozens-Hardy. Goga s-a arătat recunoscător pentru sprijinul Marii Britanii în război şi a declarat că românii vor aplica o politică de toleranță față de minoritatea maghiară, pentru a nu face aceleaşi greşeli ca foştii lor stăpâni**

British Consulate, Cluj. To Majesty's Secretary of State for Foreign Affairs, Foreign Office, London

My Lord,

I have the honour to transmit herewith, for your Lordship's information, a translation of a speech delivered by Mr. Octavian Goga, Minister without portofolio, at a banquet given in the honour of the Hon. William Cozens-Hardy, K.C., M.P., and myself on the 30th ultimo. Mr. Goga arrived here from Bucharest several days ago in order to attend a meeting of General Averesco's "People Party" which was held at the Prefecture on April 25, in view of the electioneering campaign which is now in progress. The Transylvanian National Party, under the leadership of Messrs. Maniu and Vaida-Voevod, held their first meeting on the previous day at Alba-Julia, where it was definitely decided to oppose the Government. The elections in Transylvania are to take place on the 2nd of June, a week later than in old Roumania, the reason given for the postponement being that the new register and redistribution of constituencies could not be completed in time, while the real reason would appear to be that the Government hope to benefit by the influence which the results of the elections in old Roumania, where they anticipate a large majority, might have on the Transylvanian voters.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Charles Goodwin

Mr. Octavian Goga who spoke first said that he was very pleased to be able to welcome in the capital of Transylvania two eminent members of the British nation. Their presence have reminds us of recent events, when the Roumanians had the honour of fighting in the great war on the side of the glorious British nation. England, animated by feelings of broad humanitarianism, has always helped the oppressed. It is therefore natural that she should have come to the aid of our country also. We shall never forget the brotherhood in arms which united us in this great social cataclysm. We shall never forget the powerful aid which England gave us at the Peace Conference, where she took no small part in the formation of this our State in central Europe, thereby laying a solid foundation of order and civilisation in this part of the world. We must, therefore, cultivate relations, of as intimate a character as possible with England. One of our sources of inspiration for the future will certainly be the superior British culture. We realise today that our economic relations with England will bring about a new orientation and the greater welfare of our State. I can state with pleasure that, thanks to Mr. Cozens-Hardy, these relations have already assumed a positive character, for we have succeeded in organising an important export business. I also welcome Mr. Consul Goodwin, who will have the opportunity of seeing here how the Roumanian people are endeavouring to become a civilising force in the East. He will see that the Roumanians, in their daily life, will not fall into the same political errors as their former rulers. So will see that the Roumanians are animated with a spirit of tolerance and goodwill towards all. I think I give expression to the belief common to all thinking men in this country when I affirm that intolerance of race is an out of date sentiment which our hearts reject, and I should be glad if these accents of our sincerity could be placed on record. Indeed it will not be our fault if the good relations with the Hungarians are postponed a single day. We accept the consequences of the resolutions of Alba-Iulia, which were dictated by our innermost convictions. In the future we shall conduct our policy in a broad spirit of

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

liberty and democracy, particularly towards the Hungarians. And when peace will be signed we shall find a platform on which an understanding between us can be reached. Calumnies have been spread in England lately, especially in regard to our conception of religious liberty. It is very desirable that these insinuating reports should be shattered by the evidence of our generous attitude towards al creeds. It is also to be hoped that the Hungarians will leave the domain of historical fiction and abandon their old ideology, based on a spirit of feudalism. I believe that very soon conditions will become normal again in this country and that a state of things more in keeping with the principles of civilisation will prevail. We shall be guided by that democratic and parliamentary spirit which animates our great British allies. In conclusion Mr. Goga expressed the hope that the good relations between Great Britain and Roumania would be strengthened.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 393, cadre 976-978]

***23*. 9 mai 1920, Cluj, Raportul consulului britanic despre atitudinea de rezistență pasivă a minorității maghiare, care nu va recunoaşte guvernul român până când Ungaria nu va semna tratatul de pace**

To Majesty's Secretary of State for Foreign Affairs, Foreign Office, London
British Consulate, Cluj
My Lord,

I have the honour to report that efforts are being made here to induce the Hungarians to take part in the elections. It has been conveyed to them that they would be given every facility to hold meetings, and the importance of their being represented in Parliament when the constitution of Great Roumania would be settled was pointed out to them. I have spoken to some of the leading members of the Hungarian community and I do not think that they are likely to abandon their present attitude of passive resistance. They fully realise the disadvantages to themselves of keeping aloof from the political life of the country at this juncture, but even those who have given up all hope of seeing the treaty revised in their favour and who are almost reconciled to the idea of becoming Roumanian citizens in the near future, argue that they cannot recognize the Roumanian government until Hungary has signed the treaty. I believe that, in any case, they would wish to consult Count Stephen Bethlen[45], who is their leader in Budapest, before taking so important a step.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble Servant, Charles Goodwin

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadru 980]

***24*. 17 mai 1920, Cernăuți, În cuvântarea ținută la Palatul Metropolitan din Cernăuți, Regele Ferdinand le mulțumeşte fruntaşilor vieții politice şi culturale care au decis unirea Bucovinei cu România**

[45] **Contele István Bethlen** (1874-1946), om politic, economist şi diplomat, deputat în Parlamentul Ungariei din partea Partidului Liberal din 1901. După declanşarea revoluției bolşevice, a constituit un guvern la Szeged, în colaborare cu Miklós Horthy. La 14 aprilie 1921 a fost numit prim-ministru. În timpul mandatului său, care a durat până la 24 august 1931, Ungaria a susținut o politică de revizuire a Tratatului de la Trianon şi s-a aliat cu Italia fascistă (1927). În 1944-1945 a încercat, fără succes, să negocieze o pace separată cu Națiunile Unite. A fost arestat de sovietici, care se temeau că István Bethlen ar putea conduce rezistența contra lor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cu adevărată nerăbdare am aşteptat ziua de azi, când am putut îndeplini o veche dorinţă a Mea şi a Reginei de a ne găsi în mijlocul noilor Mei supuşi din frumoasa Bucovină, această veche parte a ţării care a dat vechei Moldove un şir slăvit de Voevozi ale căror domnii sunt strâns şi nepieritor legate cu epoca cea mai strălucită a istoriei Moldovei şi ale căror rămăşiţe pământeşti sunt acoperite de ţărâna sacră de acum înainte în veci românească. Era dar firesc ca în drumul spre capitala Bucovinei întâiul Rege al României întregite să se închine la mormintele marilor Voevozi din timpurile trecute, dar mereu vii în inimile poporului, care prin vitejia oştilor sale i-a dat înapoi după o lungă epocă de robie, patriei lor pierdute nu din voia lor, ci din slăbiciunea veacurilor. Primirea frumoasă şi aşa de caldă ce Mi s-a făcut Mie şi Reginei, atât ieri în tot ţinutul ce am străbătut, cât şi azi, aici în Cernăuţi, mult Ne-au mişcat şi cu drag şi bucuros aduc mulţumirile Noastre adânc simţite. Din toată inima salut pe fruntaşii acestui vechiu şi prea frumos ţinut al vechei Moldove şi mulţumesc tuturor acelora care în ziua fericită rezervată generaţiei noastre au înţeles duhul timpului şi poruncile momentului istoric, proclamând din însăşi a lor voie unirea Bucovinei cu Regatul român, unul şi nedespărţit în dreptele sale hotare fireşti[46]. Mulţumesc Înalt Prea Sfinţiei Tale[47] şi clerului român că în mijlocul îndelungatelor greutăţi ne-aţi păstrat cu sfinţenie biserica şi limba strămoşească, împreună cu bogatele danii şi strălucitele odoare care ne vorbesc de puterea şi de evlavia fericiţilor Voevozi din secolele trecute. Mulţumesc fruntaşilor vieţii politice şi culturale din Bucovina, care au ştiut în vremuri de restrişte să ţină sus steagul, spre a fi gata atunci când ceasul dezrobirii a sunat. Recunoştinţa neamului românesc este bine meritata lor răsplată. Mulţumesc orăşenilor şi ţărănimii bucovinene care Ne-a ieşit pretutindeni întru întâmpinare cu atâta dragoste şi însufleţire şi care în frumosul său port naţional Ne-a evocat mândrele vremi de odinioară.

Cunoaştem lupta sa răbdătoare pentru păstrarea caracterului naţional al Bucovinei în timpul trecut. Mulţumesc, în fine, reprezentanţilor şi poporului de naţionalitate străină, care alăturea cu elementul românesc Ne-au arătat cu atâta căldură sentimentele lor de credinţă către Mine şi noua lor patrie română. Ştiu cât de grele au fost suferinţele războiului din urmă, care cu mişcările necontenite ale frontului de luptă au apăsat cu atâta urgie asupra întregii Bucovine, de la şesul Cernăuţilor până la munţii de la Vatra Dornei. Le-am simţit cu aceeaşi părintească strângere de inimă ca şi pe ale noastre din vechiul Regat.

Nu mă îndoiesc că prin întoarcerea Bucovinei la Patria-mumă şi prin o muncă încordată a tuturor păturilor sociale, se vor vindeca în curând cele mai grele răni ale războiului. Azi, când stăm în faţa măreţului fapt al unirii Românilor din toate unghiurile în acelaşi Stat, ne îndreptăm privirile noastre spre viitorul pe care noi singuri trebuie să-l croim, precum noi înşine ne-am clădit prezentul. Puterea de voinţă, patriotismul cald de care trecutul nostru este martor netăgăduit, dorinţa sacră de a lucra toţi împreună şi cu concordie, mână în mână toţi fiii acestei ţări, oricărei legi sau neam ar aparţine ei, numai şi numai pentru binele Patriei comune, sunt chezăşia cea mai sigură pentru un viitor plin de cele mai frumoase nădejdi. Îmbrăţişând pe toţi locuitorii acestei vesele grădini, ce este Bucovina noastră, cu aceeaşi dragoste părintească şi drept răspuns la sentimentele ce am găsit aici, ridic paharul Meu în sănătatea Bucovinei şi a Capitalei ei.

[*Cuvântări de Ferdinand*, Bucureşti, 1922, p. 197-199]

[46] Se referă la momentul de la 28 noiembrie 1918, când, în Palatul Metropolitan, Congresul General al Bucovinei a proclamat unirea cu România.

[47] **Vladimir Vasile de Repta** (1842-1926), profesor la Institutul Teologic de la Cernăuţi. În 1885 s-a călugărit. A devenit vicar general al Mitropoliei Bucovinei (1896-1902), iar din 1902 arhiepiscop al Cernăuţilor şi mitropolit al Bucovinei (până în 1924). A fost deputat în Dieta Bucovinei şi în Camera imperială de la Viena, membru de onoare al Academiei Române (1919) şi senator de drept în Parlamentul României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***25.* 20 mai 1920, Chişinău, În cuvântarea ținută la Casa de Cultură din Chişinău, Regele Ferdinand rememorează istoria zbuciumată a Moldovei dintre Prut şi Nistru şi este încredințat că noua provincie va propăşi prin conviețuirea paşnică a tuturor naționalităților ei**

Am răspuns unei dorinți de mult purtate în inima Mea punând piciorul meu pe pământul acesta care odinioară fusese una din părțile mai roditoare ale vechei Moldove. Primirea călduroasă ce ne-a fost făcută în toate oraşele şi satele ei, pe unde drumul ne-a dus, a pătruns inima noastră de o bucurie cu atât mai mare cu cât ne-a dat dovadă că iubirea de neam nu s-a stins în timpurile cât Basarabia a stat sub o stăpânire ce nu avea legături de suflet cu poporațiunea moldovenească, care de veacuri alcătuieşte talpa acestei țări. O potrivire mişcătoare pentru inima Mea a vrut ca astăzi, în ziua Sfintei Înălțări, când toată România se va ruga pentru sufletele sutelor de mii de ostaşi ai săi, care cu viața lor au pecetluit hrisovul de întregire al neamului românesc, să ne aflăm, Regina împreună cu Mine, în Capitala unuia din frumoasele ținuturi care s-au unit pe veci cu Regatul Meu. Astăzi, când iarăşi stăpânim puternic toți munții şi toate plaiurile ce în veacurile trecute se bucurau de dreapta şi slăvita ocârmuire a Marilor Voevozi ai neamului românesc, putem arunca privirile noastre înapoi asupra timpurilor trecute, pe care soarta le rezervase acestei frumoase şi bogate țări, ce este ținutul dintre Prut şi Nistru. Dumnezeu care toate le cunoaşte în atotputernica sa voință şi înțelepciune, n-a voit ca chiar marele erou al istoriei moldoveneşti, Ştefan cel Mare şi Sfânt, să se bucure prea mult de a fi țiitor peste toată țara Moldovenească. Sub domnia sa atât de bogată în victorii asupra păgânilor, s-a început ştirbirea Moldovei, prin pierderea țărmului Mării şi a cetăților de pe Nistru şi Dunăre. A urmat apoi răpirea Bucovinei şi în sfârşit a Basarabiei. Unitatea geografică a vechei Moldove era astfel sfărâmată, jumătate din trupul ei era sfâşiat şi din aceasta a urmat secătuirea ei economică şi socială. Şi de aceea marii boeri ai Moldovei se plângeau Sultanului acum o sută de ani, în cuvinte ca acestea pline de durere înăbuşită: „Din poruncă ne vedem îndatoriți a vinde toate acele de peste Prut moşii şi a ne desface de dânsele... Înfățişem cu lacrămi din suflet stingerea şi pierderea ce ni se pricinuieşte dintru aceasta la atâtea familii şi suflete, la atâtea neamuri şi la atâtea lăcaşuri ale credinței noastre, cea mai desăvârşită cădere şi zdruncinare socotind a ne lipsi de pământul strămoşesc." Descurajarea s-a coborât adânc în suflete, an după an, şi poetul din urmă al generației trecute basarabene, Cavalerul Costache Stamate, suspina la bătrânețe versuri ca acestea: „Am fost şi eu Român,/Dar m-am făcut păgân;/Căci june eu fiind,/ Sărmanul meu pământ/Fu de Tătari călcat/Şi ei sclav m-au luat./De-acuma numai moartea/Să mă scape poate/De păgânătate.../Cu un dor nespus/Mă uit spre-apus:/Acolo mi-i viața,/Acolo-i speranța/ Să fim fericiți,/De-am fi toți uniți". Astăzi, mulțumită ostaşului român şi energiei ascunse în sufletul răbdător al Românului, avem fericirea să ne vedem uniți la sânul patriei de-a pururea întregite prin proclamarea de bunăvoie a sfintei uniri. Tăria noastră a stat în dreptul nostru, puterea noastră se va arăta în munca ce vom desfăşura pentru a da din nou ființă şi viață dreptului nostru ce ne-a fost mult timp tăgăduit. Țărănimea română dintre Prut şi Nistru, atât de blândă şi răbdătoare, nu a aşteptat decât dreptatea şi lumina pentru suflet, după un veac de cufundare în întuneric prin nerespectarea limbii sale străbune în şcoală şi biserică. Pe când toate celelalte limbi venite aici după răpirea Basarabiei s-au bucurat de carte, şcoală şi biserică națională, numai Moldoveanul de baştină a fost lipsit de toate. Aşadar fără nicio ură şi nicio prigonire, vom răspândi dreptate şi lumină pentru toate neamurile care alături cu Românul trăiesc pe solul bogat al Basarabiei. Şi sunt încredințat că toate popoarele de altă limbă vor răspunde cu acelaşi duh de dreptate față de concetățenii Români şi că prin paşnica lor conviețuire se va pune temelie sănătoasă propăşirii acestui pământ românesc. Prin multe încercări a trecut scumpa noastră țară, adeseori a fost la marginea prăpastiei, dar prin vitalitatea ei, prin credința ei într-un viitor strălucit, a izbutit totdeauna a-şi relua zborul indicat de soarta sa. Marele patriot şi bărbat de Stat, Mihail Kogălniceanu, avea dreptate când a spus: Providența

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lua de mână pe națiunea română ca pe o fiică iubită între fiicele cele mai iubite, o scotea din toate pericolele şi o înălța mai tânără şi mai zdravănă decât fusese înaintea ceasului de pieire. N-avem dar drept noi Românii de a susține că la gurile Dunării de Jos nouă ni s-a dat o misiune de împlinit. Să ne susținem deci toate sufletele, toate energiile noastre, spre a ajunge muncind toți fiii acestei Țări la acelaşi mare şi sfânt scop. Sunt convins că toți Basarabenii vor pune mâna lor la această măreață operă şi cu această nădejde neclintită ce o port în suflet strig din toată inima: Să trăiască Basarabia şi Capitala ei!

[*Cuvântări de Ferdinand*, Bucureşti, 1922, p. 200–203]

***26.* 20 mai 1920, Bucureşti, Însărcinatul cu afaceri britanic face aprecieri asupra posibilelor rezultate ale alegerilor care se vor ține pe 25 mai, pe provincii şi pe partide. Situația din Transilvania se poate agrava din cauza opoziției grupului Vaida-Voevod – Maniu. Pericolul unei agresiuni a Rusiei bolşevice s-a diminuat, dar economia merge din rău în mai rău în lipsa unei finanțări externe. Doar Marghiloman ar fi capabil să redreseze situația dificilă în care se află România**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston, London.

My Lord,

I have the honour to report that the elections for the new Parliament take place on the 25th instant. Predictions as to the results very considerably, but on the whole there is a general consensus of opinion that General Averesco will obtain a majority. I am personally inclined to think that the Government will secure a decided preponderence of seats in Old Roumania. Bessarabia will probably return a block of peasant representatives, but these will, I think, work with the Government rather than ally themselves to the Old Roumanian Peasents Party and Socialists under Mihalache and Lupu. I expect Transylvania to return about 45% of its members for the Maniu Vaida group, 40% for the Government supporters under Goga, and 15% nondescripts who will probably support General Averesco. I do not believe that Mihalache and Lupu will obtain any striking successes outside of their own districts. In fact I am prepared to see a considerable reduction in the seats held by this party as also by the liberals. The conservatives under Marghiloman are a negligeable quantity; but in any case they will probably support the Government in parliament. If these anticipations are realised, the position of the Government at the opening of parliament should be fairly strong. I am, however, by no means confident that they will succeed in consolidating their situation. They will have many difficulties to face. So great indeed are these difficulties, that even if one could imagine the calling to power of a government including all the best elements of a public life in the country, and the further miracle of harmony and loyal cooperation between these elements, it would be far from certain that the situation could be saved. It is to be hoped that Take Jonesco, and the best of his supporters, will finally agree to take office under Averesco. But, even should this desirable result be achieved, it will be a matter for regret that the Vaida Maniu group have been forced into active opposition to the Government. The situation in Transylvania is already far from satisfactory, and it can only be aggravated by this unfortunate split in the Transylvanian Party. This split has, of course, been fomented by the Government, acting on the principle of ”divide et impera”. But in this case the principle is fallacious, as a conflict in the ranks of the Roumanian Transylvanians must deal a fatal blow to the whole position of Roumania in that province. It must undoubtedly encourage the elements hostile to Roumanian rule, such as the Hungarians, Sekhlers, Saxons and Jews.

Externally the situation of the Government has improved. The relations with Serbia have taken a decided turn for the better, Bulgaria is doing her best to gain the good will of

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumania, chiefly, I gather, in the hope of obtaining Roumanian moral support against Serbia and Greece. The Bolshevik danger appears to be averted for the present owing to the recent Polish victories. Finally, these appears to be less tension in the relations with Hungary. Internally, however, the situation is getting worse rather than better. The railways are deteriorating at an ever increasing rate. Prices of everything, including the necessites of life are growing higher every day. Meanwhile the Government do not even yet appear to realise the length to which they must go in offering compensatory advantages, before they can have any prospect of obtaining the large foreign loan necessary for the reconstruction of the country. They did, for a short period, appear to realise to some extent their financial situations. But the competition of various British, French and American groups who have been negotiating here with the Government, has apparently once more led the latter to the view – for which Roumanian megalomania is such favourable soil – that this country can practically dictate her own terms to those who are fortunate enough to be selected by her from amongst the ranks of the aspirants after the position of her financial and economic helper. Such an attitude fills one with despair. If it is persisted in, there can be little hope of Roumania obtaining financial assistance from abroad. This will mean the complete stagnation of all industry, which in its turn will inevitably produce an outbreak of discontent ending in disorders and anarchy.

It is a tragic feature, that the solitary voice of reason and commonsense to be heard at the present moment is that of Mr. Marghiloman, in my opinion the one real statesman in this country. It is true that Take Jonesco criticises strongly the attitude of the Government, but he limits himself to lamentation rather than to constructive statesmanship. Marghiloman, on the other hand, both in his speeches and in his section of the press, has the courage to explain the real situation and the remedies which are necessary. His main point is a complete financial and economic understanding with Great Britain, in order to attain which he points out that Roumania must be prepared to abandon her present self satisfied attitude. Unfortunately his position in the country is such that his voice does not carry much weight.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship s most obedient, humble servant, Frank Rattigan

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 383, cadre 969-972]

27. 21 mai 1920, Cluj, Informare a subinspectoratului general de siguranță din Transilvania asupra unor nemulțumiri exprimate de cetățenii din Braşov în legătură cu activitatea fostului Consiliu Dirigent

Ministerul de interne, Direcțiunea poliției şi siguranței generale, Subinspectoratul general de siguranță din Transilvania, no. 5023. Către Inspectoratul General Administrativ, Cluj.

Avem onoarea a vă aduce la cunoştință următoarele: În ziua de 8 l.c. la ora 8 seara, s-a ținut o adunare a poporului român din Scheiul Braşovului în localul societății meseriaşilor români „Lumina" din Scheiu. La această adunare a vorbit dl Arseniu Vlaicu[48], fost director al şcoalei comerciale, făcând propagandă pentru actualul guvern. A demonstrat că acei domni

[48] **Arsenie Vlaicu**, profesor de economie, directorul Şcolii comerciale din Braşov şi autorul primului manual de merceologie (1895). Fiind un apropiat al lui Vasile Mangra, a fugit din Braşov atunci când oraşul a fost cucerit de armata română. A revenit după retragerea acesteia, şi a cumpărat „Gazeta de Transilvania" cu 25.000 de coroane primite de la guvernul Ungariei. Ziarul a devenit astfel până în noiembrie 1918 purtătorul de cuvânt al propagandei maghiare. O anchetă efectuată la 22 decembrie 1918 a stabilit că Vlaicu şi mitropolitul Mangra au creat o rețea de trafic de influență care le asigura venituri ilicite, nu numai lor, ci şi prim-ministrului István Tisza. (Mircea Gherman, *„Gazeta Transilvaniei" în anii primului război mondial*, Cumidava, Muzeul de Istorie Braşov, 21, 1997, p. 186-188).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

care îndemnau mai mult pe români să lupte pentru fosta monarhie şi care i-au făcut trădători pe cei care s-au refugiat în regat, astăzi sunt cei mai mari români. A mai arătat faptele Consiliului Dirigent, care, a spus dânsul, a păgubit statul cu 12 miliarde. Domnii din Consiliul Dirigent care în anul 1918 erau săraci, astăzi sunt bogaţi. Aceştia intrând în guvern au promis foarte multe, de fapt nu au adus la împlinire nimic. La sfârşitul adunării s-au redactat 2 telegrame: una către M.S. Regele, iar alta d-lui general Averescu. Adunarea a decurs în linişte până la ora 10 seara, când s-a încheiat, de unde cetăţenii au pornit spre locuinţele lor.

Subinspector general (indescifrabil), Şeful serviciului (indescifrabil)

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent. Secţia siguranţa generală, inv. 1114, dosar 3-1920, fila 231)

***28*. 2 iunie 1920, Bucureşti, Relatarea ministrului Franţei despre călătoria familiei regale în Basarabia, unde introducerea administraţiei româneşti s-a confruntat cu atitudinea rusofilă a marilor proprietari afectaţi de reforma agrară. Vizita a urmărit atragerea loialităţii populaţiei rurale şi urbane, supuse propagandei bolşevice**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Le voyage du Roi et de la Reine de Roumanie commencé le 17 Mai, quelques jours avant les élections, vient de se terminer à la veille même du jour où elles ont eu lieu. Il faut chercher à ce voyage un double but politique, d'abord le désir de montrer aux Bessarabiens leurs nouveaux souverains et de chercher à concentrer autour de ces derniers un peu du loyalisme que ce populations paysannes, quoique travaillées par le bolchevisme, gardent encore au souvenir du Tsar russe, et ensuite le soin de les décider par une visite inattendue et brillante à voter pour le Gouvernement dont les souverains étaient, en l'occurrence, les émissaires. Pour faire réussir cette dernière partie du programme un grand effort fut accompli par le cabinet Averesco. Son chef jugea même nécessaire de suivre en personne tout l'itinéraire royal. Les tracasseries de toutes sortes que l'administration roumaine à prodiguées à la population bessarabienne depuis l'annexion, les difficultés nées d'une loi agraire dont les dispositions sont encore plus dures pour les propriétaires de cette province que pour ceux de l'ancien royaume, la proximité de la Russie bolcheviste, toutes ces causes ont contribué à entretenir en Bessarabie un vif sentiment de malaise dont n'ont pas manqué de tirer partie les agitateurs. L'action de ces derniers s'est trouvé encore renforcé ces derniers mois par la présence dans le gouvernement de M. Inculetz[49], homme politique sans scrupules et ayant donné des gages à tous les partis et qui en se rendant indispensable au Gouvernement par la popularité dont il jouit parmi les paysans avait profité de sa charge de Ministre d'Etat pour la Bessarabie comme d'une arme au service de sa politique personnelle liée à celle des socialistes agraires. De violentes incidents au cours de la précédente législature purent faire penser que le Gouvernement roumain n'aurait pas agi différemment s'il avait désiré russifier la population bessarabienne. Il était devenu urgent d'intervenir, pour rassurer la classe élevée, restée russe d'aspirations, et

[49] **Ion Inculeț** (1884-1940), profesor de fizică şi matematică. Aflat la Petrograd în timpul revoluției din februarie 1917, a fost ales deputat al Partidului Socialist Revoluționar. A plecat în Basarabia în aprilie ca emisar al guvernului Kerenski, iar la 21 noiembrie/4 decembrie 1917 a fost ales Preşedintele Sfatului Țării al Republicii Democratice Moldoveneşti. Inițial partizan al rămânerii Basarabiei în componența Rusiei, a devenit unionist, contribuind la actul de la 27 martie/9 aprilie 1918. În guvernele Marghiloman (9 aprilie-23 octombrie 1918), Coandă (24 octombrie-28 noiembrie 1918), Brătianu (29 noiembrie 1918-26 septembrie 1919) şi Vaida-Voevod (5 decembrie 1919-12 martie 1920) a fost ministru pentru Basarabia. Ministru de interne în guvernele liberale între 14 noiembrie 1933-14 noiembrie 1937 şi ministru al lucrărilor publice (17 noiembrie-28 decembrie 1937).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

calmer le mouvement socialiste qui grandissant dans les campagnes risquait de tout submerger. Il semble que le voyage des souverains et la manière dont ont été conduites les élections en Bessarabie permettent de faire espérer la naissance d'un esprit nouveau. Il est hors de doute qu'un effort sérieux a été fait par les autorités roumaines pour se rapprocher de l'opposition russophile conduite par les propriétaires ruraux et cela dans le but de faire bloc contre le socialisme. Votre Excellence pourra juger par une dépêche ultérieure que si le Gouvernement n'a pas obtenu aux élections un succès triomphal dans cette province, il en est du moins sorti à égalité avec l'opposition socialiste agraire, dite tsaraniste, qui, on pouvait le craindre, risquait de tout emporter.

Au point de vue dynastique le voyage royal a produit de bons résultats: les souverains n'avaient pas encore visité les nouvelles provinces et il était opportun d'obtenir en leur faveur une sorte de consécration populaire. Certains intimes du Palais avaient songé à organiser pour ce printemps à Sibiu le sacre des premiers souverains de la Grande Roumanie. Cette idée fut ensuite écartée, comme étant à la fois prématurée en tant que fête officielle et trop tardive, si elle devait marquer la reconnaissance par le peuple des dernières manifestations. D'ailleurs les difficultés financières présentes en auraient rendu l'exécution presque impossible. On s'est donc décidé à ne faire qu'un voyage rapide, improvisé, qui n'a pas laissé cependant que produire ses effets. On s'est accordé à trouver le Roi sympathique et on lui a eu gré de l'effort qu'il s'était imposé pour vaincre sa timidité naturelle en se mêlant cordialement à ses nouveaux sujets. On a même remarqué que les allocutions qu'il a prononcées sortaient de la banalité habituelle de ce genre de compositions. Bien rédigées, cordiales, les paroles du Roi ont évoqué le souverains de la Grande Roumanie d'Etienne le Grand heureusement reconstituée par les efforts des armées roumaines. La riche érudition des compositions royales ne manque pas de faire honneur à leur auteur. La beauté de la Reine a également été appréciée par la population. Elle n'a pas cependant pu produire son plein effet par suite d'un petit accident qui a risqué de compromettre toute la suite du voyage. Un bouquet jeté à la Reine à son arrivée à Cernovitz la frappa à l'œil et l'obligea à rester les jours suivants dans son vagon-salon. Par contre l'impression laissée par la Princesse Royale Elisabeth n'a pas été aussi favorable. Pendant que l'accident survenu à la Reine empêchait cette dernière de jouer son rôle, la Princesse l'a remplacée dans les fêtes officielles avec des attitudes que l'on a jugées froides et hautaines. On lui a reproché d'être distante, de ne pas causer. Ceux qui la connaissent réellement sont d'accord pour penser qu'il s'agit surtout dans son cas d'une réelle timidité qui l'excuse mais qui n'en est pas moins fâcheuse. Le Général Averesco est rentré à Bucarest avec les souverains.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 824-825]

29. 8 iunie 1920, Paris, Informare despre nemulțumirile provocate de dizolvarea Consiliului Dirigent şi de menținerea stării de asediu. Se închid şcolile al căror personal refuză prestarea jurământului

Etat Major de l'Armee, 2e Bureau, section de renseignements. Renseignements généraux, Transylvanie. Situation politique.

La suppression du Conseil Dirigeant de l'Ardéal a été également très mal accueillie. Habitué depuis de longues années à une vie politique propre, distinct du reste de la Roumanie par sa culture intellectuelle, ses moeurs et ses intérêts économiques, l'Ardéal espérait un traitement différent du vieux Royaume. Aussi les deux personnalités politiques marquantes du vieux Royaume (*sic!*) (Vaida-Voevod et Maniu) ont elles refusé leur adhésion à cette mesure.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le mécontentement est toujours entretenu par le maintien de l'état de siège renforcé, par les arrestations et les expulsions nombreuses et par la fermeture de nombreuses écoles où le personnel enseignant aurait refusé de prêter serment. Enfin, la vie renchérit par suite des raffles effectuées par les marchands de Bucarest qui viennent racheter en Transylvanie à un taux avantageux les marchandises qu'ils y avaient vendues il y a plusieurs mois.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 184, cadru 736]

***30*. 9 iunie 1920, Bucureşti, Ministrul Franței în România comentează compoziția noului Parlament. Marea victorie a Ligii Poporului s-a datorat modului energic în care a fost făcută campania electorală. Liberalii, deşi au pierdut multe locuri de deputat, îşi păstrează pozițiile din administrație. Partidul Conservator a pierdut tot. Rezultatul negocierilor cu Partidul Național al transilvănenilor este încă incert**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Mes télégrammes 263 et 264 ont annoncé à Votre Excellence les résultats d'ensemble des élections en Roumanie. Il est maintenant devenu possible d'examiner la composition du nouveau Parlement et l'importance qu'il ne pourra manquer d'exercer dans les calcules politiques du Général Averesco. Le succès du Premier Ministre semble au premier abord complet. Les anciens partis, libéraux, conservateurs progressistes ou démocrates sortent des élections émiettes et réduits. A cet égard l'indication donnée par la composition de l'ancienne Chambre se répète dans la nouvelle et d'une manière plus nette encore. D'un autre coté, si l'on essaie de déterminer la place que tiendra la question sociale dans les préoccupations du Corps Parlementaire, on peut remarquer un affaiblissement assez marqué du parti socialiste extrémiste et du parti paysan tsaraniste. Sur ses deux ailes le gouvernement semble donc pouvoir manœuvrer, à condition bien entendu que le Général Averesco puisse par sa popularité dans les campagnes contenir les progrès du socialisme agraire. Ce succès du Général Averesco est du en premier lieu à la manière dont sont gouvernement a préparé les élections. La campagne pour la cause du Premier Ministre a été menée avec fermeté par son énergique second, M. Argetoianu, Ministre des Finances d'une dangereuse intrépidité, mais homme politique vigoureux et combatif. Les agents de ce grand électeur n'ont pas manqué de procéder à la surenchère agraire obligatoire auprès des paysans, laissant au Gouvernement, une fois les élections faites, le soin de réprimer l'agitation qu'il a lui-même éveillée parmi les masses. Dans le fait la popularité du Général Averesco, après trois mois de pouvoir, ne semble pas avoir sérieusement décrue dans les campagnes. Ses anciens adversaires politiques n'avaient d'ailleurs pas intérêt à la miner trop ouvertement, préférant gagner des suffrages sous son étiquette qu'engager une lutte inégale contre les socialistes.

Le Gouvernement a donc bénéficié de circonstances favorables, habilement utilisées. Son succès a surpris ses partisans, et ses adversaires essaient de cacher leur propre insuccès derrière celui des partis avancés. Cette victoire gouvernementale est dans la réalité moins décisive qu'elle ne le parait au premier abord. La majorité officielle du Général Averesco n'offre en effet que peu d'homogénéité et ils est peu probable que le Premier Ministre puisse compter sur la totalité des députés qu'il a fait élire ou qui se sont réclamés de son nom devant les électeurs. D'autre part l'inexpérience politique de ce peuple paysan doté d'une Constitution trop perfectionnée ne manque pas de se refléter dans ses assemblées politiques, et le tumulte du nouveau Parlement contribuera sans doute plus à compliquer la tâche du Gouvernement qu'à l'alléger. Enfin, sans parler des difficultés économiques et pour rester sur le terrain des

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

combinaisons politiques, la question de l'union avec la Transylvanie garde encore toute son acuité. De même l'échec des anciens partis ne les élimine pas autant qu'on pourrait le croire. Celui de Libéraux est au premier aspect le plus sensible. Plusieurs de ses chefs ont été battus dans leurs fiefs traditionnels depuis M. Vintila Bratianu jusqu'à M. Corbescu[50] et à M. Duca[51]. Il garde au plus une dizaine de sièges. Chassé du Parlement il garde cependant toujours les avenues du pouvoir, occupant les banques, les directions des Ministères, possédant en un mot les seuls cadres du personnel administratif et bancaire du pays. De même le parti conservateur n'existe plus. M. Marghiloman a été battu partout, même en Bessarabie où il avait donné son principal effort. Cette défaite et celle de ses partisans ne l'a pas empêché de manœuvrer. Sa personnalité reste trop grande pour qu'on l'écarte complètement. Il obtiendra un siège au moment du règlement des candidatures multiples. Le parti Takiste s'est un peu mieux maintenu quoiqu'il n'ait conclu aucun cartel avec le Gouvernement qui ne lui a prêté aucun appui. Mais on sait que l'importance de ces divers partis n'a pas de rapport avec le nombre de sièges dont ils disposent. En résumé une forte majorité gouvernementale, assez hétérogène, une masse socialiste remuante et agitée d'autant plus que son programme est encore vague, quelque reste des anciens partis et un groupe national transylvain important. Voilà les éléments de la nouvelle Chambre. Quoiqu'il en soit pour l'avenir, le Général Averesco a tout au moins pour le présent une majorité suffisante pour gouverner dans un calme relatif. Aucun autre chef politique n'aurait pu dans les circonstances présentes se constituer une situation parlementaire meilleure. Les négociations avec les principaux partis d'opposition que je vous ai signalées par mon télégramme précité sont destinées à lui donner les moyens indispensables de gouverner dans un calme suffisant. L'entrée dans le Cabinet de M.M. Take Ionesco, Greceanu et Titulescu, tous sincèrement ententophiles, ne peut que nous donner satisfaction. Le résultat encore incertain des pourparlers avec les groupes transylvains est une condition indispensable pour affermir l'union avec les provinces nouvellement réunies.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 829-831]

***31*. 9 iunie 1920, Bucureşti, Raportul ataşatului militar francez referitor la Parlamentul rezultat din ultimele alegeri. Se subliniază victoria forțelor politice care urmăresc reinstalarea ordinii. Nu există semne de separatism în noile provincii. Se solicită doar descentralizarea administrativă**

Le Général Pétin, Attaché Militaire en Roumanie, à Monsieur le Ministre de la Guerre, E.M.A., 2e Bureau, Paris.

La situation politique en Roumanie. On se rappelle qu'à peine parvenu au pouvoir, à la suite d'une véritable petit coup d'Etat du Palais, le Général Averesco a dissous la Chambre et fait proceder à de nouvelles élections. Celles-ci viennent d'avoir lieu. Le résultat général des élections pour la Chambre des Députés est le suivant: Parti du Peuple 215 sièges, Fédération 34, Parti Paysan Bessarabien 25, Parti National Transylvain 21, Socialistes 19, Libéraux, 9, Parti Paysan Transylvain 6, Démocrates 1, Démocrates de l'Union 1, Indépendants 3, Minorités eth-

[50] **Matei Gheorghe Corbescu** (1876-1923), jurist, ziarist şi om politic, membru al Partidului Național Liberal. Prefect (1908-1910) şi primar (1922) al Bucureştilor.

[51] **Ion Gheorghe Duca** (1879-1933), jurist, membru de frunte al Partidului Național Liberal (deputat din 1907). A ocupat funcțiile de ministru al cultelor şi instrucțiunii publice (4 ianuarie 1914-28 ianuarie 1918, 29 noiembrie-12 decembrie 1918), de externe (19 ianuarie 1922-29 martie 1926) şi de interne (22 iunie 1927-9 noiembrie 1928). La 28 decembrie 1930 a fost ales preşedinte al PNL. Prim-ministru în perioada 14 noiembrie-29 decembrie 1933. A fost asasinat la Sinaia de către un grup de legionari.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

niques 10, Ballotages 23, élections annulées 4. Total 369 sièges. Le Parti du Peuple ou Parti du Général Averesco est le parti gouvernemental. Il n'existe que depuis trois mois. Il a été formé par l'extension du Parti de la Ligue du Peuple, ancien Royaume, à toutes les nouvelles provinces. En fait, c'est plutôt un parti improvisé qu'un parti politique véritable. Il manque, en effet, de cadres, d'organisation (politique et économique) et même de programme précis. Comme il n'a aucun passé, on manque d'éléments pour augurer de son avenir. Son succès aux élections est dû presque exclusivement à la grande popularité du Général Averesco (surtout parmi les troupes et dans les campagnes). D'ailleurs, cette popularité est beaucoup plus grande dans l'Ancien Royaume que dans les nouvelles provinces où le Général était beaucoup moins connu, et où, d'autre part, le Parti du Peuple n'a pas eu le temps d'organiser sérieusement sa campagne électorale. Ce parti gouvernemental est considéré plutôt comme un groupement d'hommes politiques ayant appartenu aux partis les plus divers, et les ayant quittés pour „miser” sur le „tableau” Averesco parce qu'estimant que la popularité du Général assurerait le succès du Parti du Peuple aux élections. Seules, quelques semaines de séances du Parlement permettront de se rendre compte de l'attitude de ces „opportunistes” nombreux qui ne se sont inscrits sur les listes Averesco que pour être élus. Ce n'est qu'alors que l'on pourra dire si le Parti du Peuple est ou non capable de discipline. Pour l'instant, son programme peut se résumer ainsi:

– réalisation aussi large que possible de la réforme agraire, c'est-à-dire répartition effective de la terre aux paysans, contre un paiement modéré (?) et à long terme.

– relèvement économique par le rétablissement de l'ordre et l'organisation du travail, etc.

En fait, le gouvernement n'a pas encore fait connaitre son programme précis. Le Cabinet doit d'ailleurs être remanié d'ici peu, sans qu'il soit encore possible de prévoir ce que sera ce remaniement.

Fédération de la démocratie sociale-nationale:

– Le parti paysan de l'Ancien Royaume, ayant pour chef M. Mihalache (ancien Ministre de l'Agriculture);

– Le parti national démocrate, de l'Ancien Royaume, ayant pour chef M. Iorga (ancien Président de la Chambre des Deputés);

– Le parti des indépendants, de l'Ancien Royaume, ayant pour chef M. le Dr. Lupu (ancien Ministre de l'Interieur);

– Le parti paysan de Bessarabie, ayant pour chef M. Inculets (ex-Ministre de Bessarabie);

– Le parti de l'Union de Bukovine, ayant pour chef M. Nistor (ex-Ministre de Bukovine);

– Le parti national-roumain, de l'Ardéal, ayant pour chefs M.M. Maniu et Vaida-Voevod.

Ces six partis-là forment la Fédération de la démocratie sociale-nationale. Les partis composant la Fédération conserverent toute leur indépendance d'action. En se fédèrant, ils ont seulement montrer qu'ils faisaient Bloc contre le Parti gouvernemental. Le Parti Socialiste ayant pour chefs M.M. Christescu[52], Moscovici[53], Toma Dragu[54] etc., pour l'Ancien Royaume.

[52] **Gheorghe Cristescu** (1882-1973), proprietar al unui atelier de confecționat plăpumi, a intrat în mișcarea socialistă în 1898, devenind în scurt timp unul dintre fruntașii Partidului Social Democrat și ai mișcării sindicale. În timpul ocupației germane a continuat activitatea socialistă, fiind după aceea arestat pentru colaborașionism. Ca membru al Partidului Socialist, a fost ales deputat în alegerile din noiembrie 1919 și a devenit primul secretar general al Partidului Comunist din România, ales la congresul din 8 mai 1921. După 1923 s-a opus politicii de subordonare față de Komintern, iar după instaurarea regimului comunist a fost arestat și persecutat până la reabilitarea sa survenită în 1971, la aniversarea a 50 de ani a PCR.

[53] **Ilie Moscovici** (1885-1943), ziarist, membru al Partidului Social-Democrat Român din 1910, ales deputat ca membru al Partidului Socialist în alegerile din noiembrie 1919, dar destituit și arestat pentru participarea la organizarea grevei generale din 20-28 octombrie 1920. S-a opus afilierii la Komintern și a rămas un membru important al Partidului Social-Democrat, opus Partidului Comunist și URSS.

[54] **Toma Dragu** (1877-1940), doctor în drept la Paris, avocat și publicist, membru al Partidului Social-Democrat, apoi al Partidului Socialist. S-a opus afilierii la Internașionala a III-a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Chaque province nouvelle a aussi un parti socialiste. Celui de l'ancien Royaume est le mieux organisé et le plus extremiste. Ses tendances sont nettement comunistes-sovietistes et anti-dynastiques. La fusion de ces divers partis se fera probablement en Parlement, mais il serait encore prématuré de risquer un pronostic sur le parti qui en résultera. Le Parti National Libéral (ou parti bratianiste). Ce fût avant et pendant la guerre le parti de gouvernement. Il vient d'être presque complètement battu aux élections. Il n'a obtenu que 7 sièges dans l'ancien Royaume et 2 sièges en Transylvanie. Il sera donc, politiquement, très faible au Parlement. Cependant, économiquement, il reste très fort. Le Parti Libéral était, en effet, jusqu'ici le seul parti politique véritable, c'est-à-dire ayant des cadres, une organisation (politique et économique), un programme précis et une discipline. Battu sur le terrain politique, il demeure tout puissant sur le terrain économique, étant donné le grand nombre de banques et de sociétés financières, industrielles, commerciales, etc., qu'il possède dans tout le pays. Son activité extra-parlementaire sera très grande. Le gouvernement ne pourra pas se dispenser de faire appel, directement ou non, aux capitaux libéraux. Le ton et l'attitude de la presse libérale paraissent déjà indiquer, d'ailleurs, que le Cabinet Averesco (c'est-à-dire les chefs du Parti du Peuple) ont, plus ou moins, partie liée avec le Parti libéral. Le Parti Démocrate (ou parti de M. Take Ionesco). Il aurait en quelque sorte fusionné avec le Parti du Peuple en vue des élections. M. Take Ionesco a été élu à Bucarest, seul de sa liste, mais 12 Takistes ont été élus, en outre, sur des listes du Parti du Peuple. Les minorités ethniques ont élu: 1 Israélite en Bukovine, 1 Allemand en Bukovine, 2 Souabes et 6 Saxons en Transylvanie. Le Parti Conservateur-Progressiste (ou Marghilomaniste) a été complètement battu aux élections. M. Marghiloman et ses partisans portent le poids de leur passé: le gouvernement Marghiloman reste le gouvernement de l'occupation allemande.

Nouvelles provinces. Pas de séparatisme ni de désir d'autonomie dans les nouvelles provinces. Elles demandent seulement une décentralisation leur permettant d'atteindre leur maximum de prosperité économique. Les partis qui s'intitulent encore Transylvain, Bucovinien et Bessarabien sont cependant encore, dans une certaine mesure, des partis régionaux. Mais c'est là une période de transition toute naturelle.

Opposition. Les partis socialiste et paysan constitueront la Gauche du Parlement, et formeront, probablement, avec le Parti National Transylvain et les indépendants, une sérieuse opposition.

Conclusion. Ce n'est qu'après quelques semaines de législature que se feront les groupements politiques définitifs. (L'ouverture du Parlement est annoncée pour le 15 Juin.) Les partis politiques roumains ne sauraient pas du tout être comparés aux partis politiques français, par exemple. Ils ignorent presque totalement encore la nécessité de programme précis, de discipline, de cadres et d'organisation. Les partis, comme le Parlement, comme le gouvernement lui-même, y compris le Palais, font leur apprentissage du régime démocratique et parlementaire. Le suffrage universel est ici une „création" d'après-guerre. On peut dire, cependant, que le Parti du Peuple représente le Bloc des partisans de l'ordre et du travail, tandis que les partis paysans, socialiste et indépendant représenteraient, par leurs idées extrèmement avancées, un véritable danger national. A noter que les Partis National-Libéral (Bratiano), Démocrate (Take Ionesco) et Conservateur-Progressiste (Marghiloman), appelés encore „anciens partis", „partis historiques" ou „partis oligarchiques", se rendent compte du danger que constitue l'inexpérience des „hommes nouveaux", se sont groupés autour de la Couronne et ont soutenu la campagne électorale du Parti du Peuple. En somme, ces élections-ci constituent bien, dans l'ensemble, et malgré les ingérances notoires de la part du gouvernement, une victoire des partisans de l'ordre et du travail, et une défaite des idées - conscientes ou non – bolchevistes.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

P.S. A titre d'indication, voici les résultats des élections: Pour l'ancien Royaume, la Bessarabie et la Bucovine: Parti du Peuple 148 sièges; Libéraux 7; Démocrates 12; Fédération 34; Parti paysan de Bessarabie 25; Socialistes 14; Indépendants 3; Démocrates de l'Union 1; Hébreux 1; Allemand 1; Ballotage 2. Total 248 sièges. Pour la Transylvanie et le Banat: Parti du Peuple 56 sièges; Parti National Transylvain 21; Parti Socialiste 5; Parti paysan 4; Libéraux 2; Souabes 2; Saxons 6; Ballotage 21; Elections annulées 4. Total 121 mandats.

Le Général Pétin, Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 832-837]

***32*. 11 iunie 1920, Bucureşti, Raportul însărcinatului cu afaceri britanic referitor la rezultatele alegerilor parlamentare din 25-26 mai şi la discuțiile purtate cu mai mulți oameni politici. Este remarcat declinul partidelor vechi. Guvernul dispune de o majoritate suficientă pentru a aplica reformele**

To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston.

My Lord, I have the honour to transmit herewith a memo by Mr. Cradock Hartopp[55], 3rd Secretary at this Legation, giving the results of the elections up to date. I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Frank Rattigan

Memo.

As reported in Mr. Rattigan's despatch no. 133 of May 20th, the elections duly took place on on May 25th and 26th. They passed off quietly, and have resulted in a strong paper majority for the Government. The results for the Chamber are, in the Old Kingdom, Bessarabia and Bukovina: Averescans (oncluding 12 Takists) 159, The Federation (Messrs Lupu, Mihalache and Iorga 32, Tsaranists (Bassarabia) 25, Socialists 14, Liberals 6, Independents 3, Nistor 1, Jews 1, Germans 1. Total 242. In Transylvania: Averescans (Mr. Goga) 56, National Party (Messrs Vaida and Maniu) 21, Socialists 5, Tsaranists 4, Liberals 2, Swabians 2, Szeklers 6. Total 96. And there are 23 seats to be repolled. In the Senate, up to date: Averescans 27, National Party 9, Socialists 2, Liberals 1, Peasants Party 1, Independents 1, Saxons 3. Total 44. There are 2 seats to be repolled and the results of 10 in Transylvania are not yet out. The Government Party thinks they will get 16 of the unallotted seats making their total in the Chamber 231. As things now stand General Averescu will have 215 seats in the Chamber, and the opposition 146, supposing the former loses all the outstanding elections, which are due to take place next Sunday June 13th. He is, however, absolutely dependent on the support of Mr. Goga and his party, who, it must be remembered, have not been elected because they supported General Averescu, but because the electorate preferred Mr. Goga s programme to that put forward by Messrs Maniu, and Vaida. Mr. Goga is, therefore, under no obligation to the Government, and is moreover, a rather uncertain quantity politically.

Last winter he threw up overnight an understanding, he had with Mr. Take Ionescu, without giving any explanation or reasons. General Averescu, himself, and one or two of the more prominent members of his party, stood for constituencies in Transylvania, and were ignominiously beaten there by the locals; a fact which General Averescu has been cleverly used to prove that the elections were absolutely free. On the other hand, Mr. Lupu states that, had

[55] **Baronetul Sir Charles William Everard Cradock-Hartopp** (1893-1930) a luptat în război cu gradul de maior, după care a intrat în serviciul diplomatic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

they been so, his party would have had a majority. The usual rumours as to coercion by the Government are current, but I do not think that more coercion was employed than is unusually the case in this country. It is uncertain what demands will be made by Mr. Goga as the price of his support, but the Government will have to handle him very carefully. He is, in fact, master of the situation.

I have had interviews with various people including Mr. Take Jonescu, Mr. Marghiloman and Mr. Mocsony, Minister for the Banat, and all agreed that, while the position of the Government was pretty strong, there was no knowing what temper the House would be in when it met, and that the position might quite easily become one of great difficulty. Various changes in the Ministry are talked of Mr. Take Jonescu has, he tells me, been given three portofolios for his party, namely Foreign Affairs, Finance and Public Works. He himself would take the Foreign Affairs, giving Finance to Mr. Titulescu. The latter who is at present in Paris has been telegraphed to and has accepted, but unfortunately he is ill, and it is, at present, uncertain when he will return. I understand that the agreement between General Averescu and Mr. Take Jonescu has not yet been definitely concluded but a significant fact is that the Government press class (*sic!*) the Takists members with their own party, labelling the whole of the remainder "opposition". As Mr. Take Jonescu said to me: "If we were in England I would say that it was definite, but in Romania one never knows". Mr. Argetoianu, the present Minister of Finance will take this ministry of Interior unless Take Ionescu is included in the Government in which case it is said that he will resign, though whether on personal grounds or not. I have not been able to find out. The reasons for this may lie in the fact that Mr. Argetoianu intends to be complete King of his own castle while Mr. Take Jonescu wishes to have some say in the internal policy of the Government. It is greatly to be hoped that some way will be found keeping both these gentleman in the Government as the position of the latter is certainly not so strong that it can afford to lose either with a light heart.

The outstanding feature of the elections is the success of Peasant Party who have taken 57 seats I all (it is not certain that the Transylvanian Tsaranists will join them) and the complete downfall of the old parties. The Liberals having 9 seats instead of 93 in the last Parliament; the Takists have 12 but only because they were helped by the Government, while Mr. Marghiloman has no representative at all, having himself then rejected in his own constituency. It is a great pity that this statesman, perhaps the most level headed in the country, should be put out of court at that time. It is amusing to notice that Mr. Bratianu, the great "deliverer" of the Banat contested a seat in that province, and was easily beaten by a Government candidate. A significant feature of the campaign has been the attitude of the liberal press, which has, throughout, been extremely moderate, and has refrained from attacking the Government. I hear that the reason for this is a secret agreement with General Averescu by which the National Bank of Roumania is to have the privilege of issuing notes extended for twenty years. This bank is entirely in liberal hands and is gradually getting the forest and mining resources of the country into its control.

Taking all in all the Government should start in a good position and provided by Mr. Goga plays no tricks, they will have a sufficient majority to put through some of the reforms of which the country stands in such need. I now learn that the differences between Mr. Argetoianu and Mr. Take Jonescu have been smoothed over, and that the former will remain in the Government. The Cabinet has not been definitely formed, but I believe that the changes given above are the only ones of any importance, that is very hard to say, as the situation is changing every few hours.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 393, cadre 992-997]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***33*. 17 iunie 1920, Bucureşti, Aprecierile lui Vasile Bianu despre rezultatele alegerilor şi semnificaţia lor. Minorităţile s-au putut exprima liber şi sunt reprezentate în mod proporţional în Parlament**

Alegerile pentru Cameră şi Senat s-au terminat în tot cuprinsul României Mari. Rezultatul acestora fost pentru partidul guvernamental, zis al poporului, un succes deplin, ca să nu zicem un triumf. Cei 369 de deputaţi din care se compune noua Cameră se împart astfel: partidul poporului 214 (vechiul regat 122, Bucovina 6, Ardeal 66 şi Basarabia 20); federaţia 34; socialişti 19; democraţi 14; liberali 9; ţărănişti basarabeni 25; partidul naţional din Ardeal 28; Saşi şi Şvabi 8; independenţi 5; evrei 1; ucraineni 1; germani 1; ţărănişti ardeleni 6; nelămuriţi 4. Tot aşa şi la Senat, candidaţii guvernului au reuşit în majoritate covârşitoare. Prin aceste alegeri guvernul generalului Averescu a câştigat sprijinul unei majorităţi compacte şi ne place să credem şi omogenă, cu acelaşi program politic, şi cu ajutorul căreia se vor putea rezolva toate problemele la ordinea zilei, aşa de necesare consolidării şi progresului mândrului nostru Regat. Aceste alegeri au şi o mare importanţă din punctul de vedere al luptei dintre români şi elementele străine din ţările alipite. În aceste ţări lupta a fost dată pe de o parte între români, împărţiţi în 2-3 tabere, şi între celelalte naţionalităţi pe de altă parte. Ei bine, românii au trimis în Parlament o mare majoritate, aproape unanimitate, pusă în serviciul ideii de unitate naţională şi ordine. Străinii, adică ungurii, care odinioară sub ocrotirea unor legi nedrepte[56] îşi formau majorităţi zdrobitoare – abia 3-4 români reuşind să se strecoare în Parlamentul de la Budapesta, pentru a protesta acolo împotriva nedreptăţilor strigătoare la cer făcute neamului lor –, aceşti străini care voiau să arate Conferinţei că Ardealul este unguresc şi Basarabia rusească, astăzi sub regimul votului universal, formează numai mici insule răzleţe în Parlamentul românesc – dovedind prin aceasta că românii, chiar învrăjbiţi fiind în 2-3 tabere, formează imensa majoritate în aceste ţinuturi. Acesta este marele învăţământ al acestor alegeri şi el este cu atât mai bine venit cu cât Budapesta este în mare doliu pentru ţinuturile ungureşti robite, cu atât mai util cu cât constituie în acelaşi timp un adevărat plebiscit, alegerile făcându-se cu votul universal şi dându-se putinţa fiecărei naţionalităţi să se exprime liber. Căci Românii nu s-au gândit nicăieri să împiedice minorităţile de la manifestarea liberă a voinţei lor, ba din contră, în cercurile în care formau majoritate nici nu li s-au opus contracandidaţi. Minorităţile au pătruns în Parlament conform însemnătăţii lor numerice, adeverind prin aceasta caracterul profund românesc al ţinuturilor alipite. Altă constatare îmbucurătoare este şi faptul că minorităţile au trimis în Parlament reprezentanţi ai ideii de ordine şi în marea lor majoritate partizani ai unei înţelegeri cu românii. Au fost învinse şi tendinţele unei părţi din intelectualii şvabi care voiau o autonomie inadmisibilă într-un stat unitar ca al nostru. De asemenea, au fost învinse mai pretutindeni şi elementele bolşeviste, care n-au reuşit să aibă decât 2-3 reprezentanţi. Acum, la muncă serioasă pentru binele obştesc al Patriei!

[Vasile Bianu, *Însemnări*, p. 411-412]

***34*. 20 iunie 1920, Mesajul Regelui Ferdinand adresat Parlamentului reunit în sesiune extraordinară pentru ratificarea tratatelor de pace, pentru adoptarea bugetului şi pentru continuarea reformei agrare**

Domnilor senatori, Domnilor deputaţi,

Situaţia politică internă de acum 2 luni, ca şi rezultatul alegerilor parţiale din luna februarie m-au pus în situaţia de a consulta din nou Corpul electoral al ţării, pentru ca naţiunea să-şi

[56] Legea votului universal pentru jumătatea ungară a Imperiului Austro-Ungar fusese votată în 1907, dar nu s-a aplicat niciodată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

arate, în termenul hotărât de Constituţie, voinţa sa faţă de împrejurările atât de importante prin care trecem. Acum, când ţara s-a pronunţat, vin în mijlocul reprezentanţilor naţiunii cu deplină încredere că, punând interesele patriei mai presus de orice altă preocupare, Corpurile legislative vor da ţării legile ce aşteaptă de la ele.

Domnilor senatori, Domnilor deputaţi,

Un câmp foarte vast de activitate vă stă deschis înainte şi chemarea domniilor voastre este în acelaşi timp din cele mai frumoase, dar şi din cele mai pline de răspunderi. După ce vitezele noastre armate, sprijinite de puterea de rezistenţă a întregii naţiuni, au izbutit, cu preţul unor jertfe şi sacrificii atât de mari, să lărgească hotarele ţării, pentru ca să cuprindă în ele aproape întreaga românitate, rămâne acum nu mai puţin greaua sarcină de a statornici ordinea noastră lăuntrică, pe temelii întru totul corespunzătoare noii stări de lucruri şi noilor cerinţe ale timpului pe care-l trăim.

Opera aceasta, la care sunt chemaţi a pune umărul toţi românii laolaltă, este uriaşă. Înfăptuirea ei va dura mult şi nu va putea fi desâvârşită decât cu concursul patriotic şi luminat al tuturor puterilor vii ale naţiunii, călăuzite numai de dragostea de ţară. În această scurtă sesiune extraordinară, pe lângă ratificarea tratatelor de pace, vor trebui cercetate legile pe care am fost nevoit a le decreta provizoriu. Prin ratificarea lor, le veţi da tăria definitivă pentru ca în aplicarea lor să fie înlăturată orice nesiguranţă. Se cere, de asemenea, urgent statornicirea şi echilibrarea bugetului, precum şi îndrumarea sistematică a lucrărilor de împroprietărire a ţăranilor din ţinuturile liberate, cu măsuri analoage celor în curs de aplicare deja în vechiul Regat. Până la deschiderea sesiunii ordinare de toamnă, diferite comisii din sânul adunărilor domniilor voastre vor întocmi cu guvernul meu proiectele de legi pentru marile reforme ce noua stare de lucruri ne impune şi din care va trebui să apară noua aşezare a statului.

Domnilor senatori, Domnilor deputaţi,

Nimic nu poate asigura mai bine propăşirea unei ţări decât un just echilibru între diferitele interese, pentru ca, cu concursul tuturor, să se poată crea o stare de lucruri mulţumitoare pentru fiecare în parte, fără nicio distincţie, şi binefăcătoare pentru toţi. Făcând apel de aceea la patriotismul luminat al tuturor, invoc binecuvântarea atotputernicului asupra lucrărilor domniilor voastre. Sesiunea extraordinară a Corpurilor legislative este deschisă.

Ferdinand

Preşedintele Consiliului de Miniştri, ministru ad-interim de finanţe, general Alexandru Averescu; ministrul afacerilor străine, Take Ionescu; ministrul lucrărilor publice, D. Greceanu; ministrul de interne, C. Argetoianu; ministrul justiţiei, M. Cantacuzino; ministrul de stat, Constantin Garoflid; ministrul de război, general Răşcanu; ministrul cultelor şi artelor, Octavian Goga; ministrul agriculturii şi domeniilor, T. Cudalbu; ministrul comunicaţiilor, general G. Văleanu[57]; ministrul instrucţiunii publice, Petre Negulescu; ministrul industriei şi comerţului, Oct. C. Tăslăuanu; ministrul muncii şi al asigurărilor sociale, Gr. Trancu-Iaşi; ministru de stat, Anton Mocioni; ministru de stat, Ion V. Stârcea; ministru de stat, Sergiu Niţă.

[Monitorul Oficial, Sesiunea Extraordinară din 20 iunie 1920, Dezbaterile Adunării Deputaţilor, Nr. 2680, din 1/22 iunie 1920 (*Desăvârşirea,* p. 399-402, nr. 891)]

[57] **Gheorghe Văleanu (Vălleanu)** (1864-1948), absolvent al Şcolii Militare din Bucureşti, al Şcolii Politehnice din Paris şi al Şcolii de Artilerie din Fontainebleau. A devenit general de brigadă la 1 aprilie 1912. În vara anului 1916 a fost numit comandant al Cetăţii Bucureşti, iar după aceea a comandat Divizia 1 Infanterie, Corpul 1 Armată (august-septembrie 1916), Direcţia Superioară a Fortificaţiilor (noiembrie 1916-ianuarie 1917), Corpul 1 Armată – partea sedentară (ianuarie-iunie 1917), Corpul 4 Armată (iunie-august 1917), Corpul 2 Armată (august 1917-februarie 1918). În 1918 a fost avansat general de divizie, dar în acelaşi an a trecut în rezervă şi s-a înscris în Liga Poporului. A fost ministru al lucrărilor publice (13 martie-13 iunie 1920) şi al comunicaţiilor (13 iunie 1920-16 decembrie 921).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***35*. 28 iunie 1920, Bucureşti, Proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul regelui, în care se arată viitoarea activitate legislativă. Contraproiectul opoziției prezentat de senatorul Paul Bujor, în care se critică vehement modul în care guvernul Averescu a influențat cu „brutalitate şi corupție” rezultatul alegerilor parlamentare, inclusiv în noile provincii**

Şedința de luni, 28 iunie 1920

D.D. Alexandrescu, raportor: D-lor Senatori, în numele comisiunei de răspuns la Mesajul Tronului, afară de d. Vlădescu care, după cum am spus şi în şedința secretă, a făcut oarecari rezerve, am onoare a vă aduce la cunoştință proiectul de răspuns pe care l-a admis comisiunea şi cu a cărui redactare a binevoit a mă însărcina. Iată textul acestui proiect:

Sire,

Senatul României întregite salută cu bucurie, respect şi recunoştință pe primul Rege al tuturor românilor şi pe iubita noastră regină, alinătoarea atâtor dureri şi suferințe.

Sire,

Rezultatul alegerilor parțiale din luna lui fevruarie a.c., dând o indicațiune precisă, a îndreptățit pe Maiestatea Voastră să facă un nou apel la țară, care, de astă dată, exprimându-şi voința în mod liber şi conştient, cu participarea tuturor partidelor şi grupărilor politice din România întreagă, a dat actualul Parlament. Senatul, cunoscând datoriile sale şi punând interesele țării mai presus de orice, este gata a da tot concursul său Guvernului Maiestății Voastre pentru înfăptuirea marilor reforme de care țara are nevoie. Pătrunşi de răspunderea ce apasă asupra noastră, nu ne vom da în lături, ci, din contră, vom munci cu râvnă spre a ne îndeplini greaua sarcină ce am luat asupră-ne.

Sire,

Marile jertfe, făcute cu atâta hotărâre, bărbăție şi abnegație de către viteaza noastră armată, sub conducerea Maiestății Voastre, au făcut admirația lumii întregi. Ele au realizat, după atâtea secole, idealul nostru național, visat de atâtea generații. Luptele de la Mărăşti, Mărăşeşti, Doaga, Grozeşti, Oituz şi atâtea altele vor rămâne pentru armată şi generațiile viitoare titluri de glorie nepieritoare şi nume sfinte în analele istorie țării noastre, alături de Dumbrava-Roşie, Răsboeni, Călugăreni, Rahova, Grivița şi Plevna.

Sire,

Întreaga națiune doreşte, împreună cu Maiestatea Voastră, statornicirea liniştei şi ordinei lăuntrice, aşezate pe temelii puternice, spre a se da țării instituții noi politice, sociale, economice şi culturale potrivite cu noua stare de lucruri şi cu nevoile timpului. Opera de întregire a neamului românesc reclamă studii amănunțite, la care toate puterile vii ale națiunii, călăuzite numai de dorul de țară şi iubirea de neam, trebuie să dea tot concursul lor patriotic şi luminat. În scurta sesiune actuală, care totuşi va fi rodnică – atât de doritor de muncă este Senatul – pe lângă ratificarea tratatelor de pace, care se impune, acest Corp va studia şi cerceta în prealabil legile decretate în mod provizoriu de diferitele guverne ce s-au succedat şi va da tărie acelora care vor fi ratificate de Parlament, înlăturând astfel orice nesiguranță pentru cetățeni. Totdeodată Senatul va cerceta şi vota legile relative la ordinea socială, precum şi la dezlegarea chestiunii agrare pe care guvernul le-a pregătit. O cumpănă dreaptă între venituri şi cheltuieli va stabili echilibrul bugetului viitor, finanțele Statului, astfel aşezate pe baze sigure şi temeinice, fiind o condiție neapărată a oricărei dezvoltări economice şi a oricărei reforme trainice. Lucrările de împroprietărire ale țăranilor din provinciile liberate vor fi îndrumate cu măsuri analoage celor în curs de aplicare în vechiul regat. Grija nemărginită ce Maiestatea Voastră a avut întotdeauna pentru țărănime îi va hărăzi în istorie numele de „Părinte al Țăranilor”.

Sire,

Strâns uniți în jurul guvernului Maiestății Voastre, îi vom da tot concursul nostru, ajutându-l în marea operă de reforme, care are menirea de a da o aşezare trainică şi solidă Statului

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Român, astăzi întregit aproape cu toată suflarea românească. Prin reformele şi legile ce guvernul Maiestății Voastre va supune diferitelor comisiuni parlamentare spre studiare şi întocmire, între care una din cele mai importante este, de bună seamă, unificarea legislațiunii, vom căuta a pune în armonie interesul tuturor claselor sociale, fără nicio deosebire, pentru ca, cu chipul acesta şi cu concursul tuturor, să se poată înființa o stare de lucruri mulțumitoare şi binefăcătoare pentru toți.

Sire,

În această ocazie solemnă, Senatul este fericit de a depune şi de astă dată la picioarele Tronului omagiul sentimentelor sale de credință, iubire şi devotament ce Țara întreagă, de la Nistru până la Tisa, are pentru gloriosul ei Suveran, înfăptuitorul României Mari, una şi indivizibilă. Să trăiască Maiestatea Voastră! Să trăiască Maiestatea Sa Regina! Să trăiască întreaga Dinastie!

Să trăiască România Mare! (Aplauze.)

D. Paul Bujor: D-le preşedinte, d-lor senatori, în şedința de sâmbătă care s-a ținut seara, am avut onoarea să expun la câțiva d-ni senatori care erau prezenți că practica care s-a urmat până acum cu proiectul de răspuns la Mesajul Tronului a fost greşită în sensul acesta, că se prezintă un proiect pe care mare parte dintre d-nii senatori nu-l cunosc şi fără ca celelalte partide din opoziție să fie consultate. Ar fi fost logic ca întâi să se discute adresa Maiestății Sale şi în urmă să se alcătuiască comisiunea, ținând seama de toate ideile exprimate şi pe baza acestor idei să se alcătuiască răspunsul la Mesaj. Nu s-a făcut aceasta. Noi nu am luat parte la redactarea acestui proiect de răspuns. Chiar unii membri din comisiunea aleasă de majoritate au declarat că-şi fac rezerve asupra proiectului ce ni s-a citit. Din această cauză suntem nevoiți să propunem, în numele opoziției-unite, un alt răspuns la Mesaj...

D. A.C. Cuza: Nu în numele opoziției-unite, căci eu nu mă unesc cu d-voastră, de asemenea nici partidul liberal nu se uneşte cu d-voastră.

D. Paul Bujor: Este iscălit de 25-30 de d-ni senatori.

D. A.C. Cuza: Numărul nu însemnează nimic, calitatea însă da (ilaritate).

D. Paul Bujor: Iată proiectul de răspuns la Mesaj pe care noi îl propunem şi-l supunem discuțiunei d-voastră. Vă rog să-mi îngăduiți buna d-voastră atențiune şi răbdare, rămânând ca observațiunile ce le veți avea de adus să le faceți atunci când veți lua cuvântul:

Sire,

Alegerile din noemvrie 1919 pentru Adunarea Națională care avea mandatul de a revizui Constituția vechiului regat în toată întregimea ei, astfel ca noua Constituție să corespundă noii stări de fapt, au fost conduse de guvernul d-lui general Văitoianu în deplină libertate. Această libertate s-a datorit Înaltei voințe şi ordinului Maiestății Voastre. În Martie 1920, Maiestatea Voastră găsindu-Vă în necesitatea de a consulta din nou corpul electoral al țării, în urma situației politice interne şi a rezultatului câtorva alegeri parțiale din luna fevruarie, cetățenii alegători şi partidele politice au intrat cu deplină linişte în alegeri. Izvorul firesc al acestei linişti era încrederea că şi guvernul Maiestății Voastre, prezidat de d. general Averescu, va ține seama de părinteasca şi constituționala voință a Maiestății Voastre, asigurând aceeaşi libertate în alegeri ca şi guvernul Maiestății Voastre prezidat de d. General Văitoianu. Şi ce însuflețită a fost întreaga națiune când, cu ocazia deschiderii primelor Camere ale României-Mari, Maiestatea Voastră, în Mesajul de deschidere ați pronunțat veşnic neuitatele cuvinte: „cu adâncă mulțumire sufletească constat că alegerile s-au făcut, în toate ținuturile României Mari, în liniştea şi ordinea cea mai deplină, cu toate că aceste alegeri au avut loc în mijlocul preocupărilor celor mai grave înlăuntru şi în afară". Această credință înrădăcinată în sufletul corpului electoral a fost cu atât mai justificată cu cât şeful guvernului făgăduise în mod solemn, la diferite ocazii, că va asigura cea mai mare libertate a alegerilor. Spre adâncul regret al tuturor acelor care cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

deplină claritate îşi dau seama de trebuinţele reale ale ţării, alegerile din care au ieşit actualele Camere au fost astfel aranjate încât libertatea naţiunei de a-şi arăta voinţa, faţă de împrejurările mari prin care trecem, nu s-a putut manifesta. Guvernul a nesocotit că îi este de datorie să continue cu restabilirea ordinei în viaţa de Stat, abia inaugurată de fostul guvern, cu ajutorul Parlamentului ieşit din alegeri libere. A nesocotit că guvernele au datoria să respecte legalitatea şi drepturile cetăţeneşti garantate prin legi şi Constituţie, întărind astfel în conştiinţa cetăţenilor, prin pilda dată de sus, dorul de a contribui şi ei din toate puterile la consolidarea vieţii de Stat.

Cu vie îngrijorare am văzut însă cum metodele vechi, abandonate de decenii în vechiul regat, au fost din nou introduse în tehnica electorală, completate prin toate acele încălcări de drept pe care, sub stăpânirea duşmană, guvernele nu se sfiau, pe vremuri, să le aplice în contra alegătorilor români de pe teritoriile provinciilor noi alipite. Atât de batjocorită a fost libertatea cetăţenilor în aceste alegeri, atât de nerespectată voinţa Maiestăţii Voastre de a asigura naţiunii, prin guvern, putinţa să-şi arate, în termenul hotărât de Constituţie, voinţa sa, şi atât de sfidată, prin organele guvernului, făgăduinţa solemnă de a face alegeri libere, încât actualele Camere legiuitoare sunt lipsite de criteriul de a fi expresiunea adevărată a voinţei naţiunei. În Mesajul Tronului de deschidere a actualelor Corpuri legiuitoare, Majestatea Voastră aţi binevoit să accentuaţi că înalta dorinţă a Maiestăţii Voastre a fost ca naţiunea să-şi arate, în termenul hotărât de Constituţie, voinţa sa. Nici de această hotărâre a Maiestăţii Voastre nu a ţinut seama guvernul, căci nesocotind alin. VIII din art. 65 din Constituţie, a amânat termenul alegerilor pentru ţinuturile de dincolo de Carpaţi cu o săptămână, spre a influenţa rezultatul alegerilor din acele ţinuturi prin rezultatul aşteptat, dar neobţinut, cu toate presiunile, în alegerile din vechiul Regat, din Basarabia şi Bucovina.

O voce: Nu este adevărat.

D. C. Dinescu: Şi aceasta o tăgăduiţi? Este un fapt, de ce îl tăgăduiţi? Aţi amânat alegerile din Ardeal.

D. A.C. Cuza: S-a cerut să nu întrerupă nimeni; dacă întrerupeţi d-voastră, întrerupem şi noi.

D. S. Eustaţiu: Nu provocaţi.

O voce: Nu este un răspuns la Mesaj, este o simplă petiţiune.

D. P. Bujor: Îl prezentăm ca răspunsul nostru la Mesaj. Continui, d-lor senatori, cu citirea lui. În toată ţara, organele administrative au fost puse în serviciul candidaţilor unui partid care, pe timpul dizolvării Camerelor, nici nu exista şi care, numai în urma agitaţiei electorale, a mituirilor şi a samavolniciilor comise de impiegaţii dependinţi de guvern, a putut lua fiinţă. S-a abuzat în alegeri de forţa armată, jertfindu-se până şi vieţi de cetăţeni dorinţei guvernului de a-şi asigura o majoritate prin înfrângerea adevăratei voinţi a guvernului [corect: a poporului]. S-au amestecat în agitaţia electorală ofiţerii, abuzând de gradul lor în armată şi de uniforma lor spre a dezvolta agitaţie în favoarea candidaţilor oficiali şi în defavoarea celor neoficiali. S-a pus în practică mituirea cu bani a alegătorilor şi coruperea lor prin rachiu prin făgăduinţe de permise, prin furnizări de articole de prima necesitate, prin intimidări, prin terorizări şi prin abuzuri de către puterea oficială.

Contracandidaţii displăcuţi guvernului au fost arestaţi, amestecându-se ofiţeri comandanţi în luptele constituţionale ale naţiunei. Şeful guvernului a declarat în Cameră că ordinele sale către membrii corpului funcţionarilor şi ai armatei opreau asemenea ingerinţe samavolniceşti. Nu cunoaştem însă un singur caz în care s-ar fi ordonat anchete şi dictat pedepse meritate contra acelor ofiţeri ori funcţionari, care, în contra ordinelor primite de la şeful guvernului, şi-au permis să asigure reuşita partizanilor acestui şef, netezind lupta electorală prin fraude, corupţie şi samavolnicie. S-a întâmplat că unii candidaţi potrivnici şefului guvernului au fost respinşi de la candidatură. Propaganda cea mai nesăbuită, bolşevistă a fost dezlănţuită de agenţii electorali

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ai candidaților guvernamentali, adesea de înşişi candidații şi în nenumărate rânduri de prefecți şi de organele lor subalterne. Prefecții au primit ordine să scoată aleşi pe candidații guvernului, fiind amenințați în caz de nereuşită că vor fi demişi. La rândul lor prefecții au aplicat aceeaşi amenințare în contra funcționarilor inferiori. Adevărate urgii de injurii şi de calomnii au fost dezlănțuite în contra tuturor acelora care nu s-au dat legați în mâna guvernului. Copertele transparente, pregătite pentru buletinele de vot, au făcut iluzoriu secretul votului. Voturi date contracandidaților au fost socotite în favoarea candidatului guvernamental. Şi astfel națiunea a fost frustrată de cel mai sfânt drept constituțional al său, de a-şi putea arăta, conform înaltei hotărâri a Maiestății Voastre, în termenul hotărât de Constituție, voința sa.

Sire,

Ostracismul de partid n-a încetat cu terminarea alegerilor. Guvernul a ştiut să pună bine la cale, cu ocazia validărilor mandatelor, ca să nu fie considerate abuzurile prin care un deputat a fost ales ori cu ajutorul cărora s-a provocat căderea altuia, şi ca să se voteze validările şi invalidările mandatelor după considerații de partid. În fața acestei stări de lucruri, s-au arătat ilegalitățile comise de guvern în alegeri, evitând astfel complicitatea Senatului cu guvernul la perpetuarea deconsiderării legilor şi a Constituției.

Sire,

Restituirea ordinei publice, respectarea prestigiului Coroanei, întronarea dreptului, dreptății şi a libertăților cetățeneşti este ținta pentru care va trebui să se stăruiască şi pe viitor în sânul Corpurilor legiuitoare. În urmărirea acestei ținte, ele sunt încălzite de conştiința de a proceda în deplină conformitate cu voința Maiestății Voastre exprimată în înaltul Mesaj al Tronului. Numai pe calea aceasta se va putea alcătui baza solidă şi indestructibilă a României întregite, statornicind ordinea noastră lăuntrică pe temelii în totul corespunzătoare noii stări de lucruri şi noilor cerințe ale timpului. Numai astfel putem avea conştiința că opera uriaşă la care sunt chemați a pune umărul toți românii laolaltă va putea fi desăvârşită; căci la această operă se cere în adevăr, conform dorinței din Mesajul Tronului, concursul patriotic şi luminat al tuturor puterilor vii ale națiunii, călăuzite numai de dorul de țară. Ratificarea tratatelor de pace este o urgentă cerință a timpului, spre a putea asigura țării raporturile normale internaționale. Aceste raporturi vor fi cu atât mai trainice şi consolidate cu cât starea faptică de alianță din timpul războiului cu marile State aliate va putea fi susținută şi asigurată şi după încheierea definitivă a păcii în întreaga Europă. Asigurarea legiferării urgente a reformei agrare, în limita şi conform aşteptărilor îndreptățite ale țăranilor, pe aceeaşi bază principială, va forma obiectul principal al silințelor noastre. Prin introducerea dărilor progresive, cât şi a impozitului pe câştigurile legale de război, precum şi confiscarea în folosul Statului a câştigurilor ilegale de pe urma războiului, va trebui asigurat bilanțul activ al Statului. Chestia muncitorească va trebui rezolvată conform angajamentelor luate la Conferința de pace şi de țara noastră. Unificarea monedei fără păgubirea populației din Basarabia şi a celei de dincolo de munți va trebui rezolvată de urgență şi într-un chip liniştitor şi drept. Decretele legi de importanță capitală pentru bunul mers al economiei țării vor trebui ratificate.

Sire,

Oricât de mari ar fi deosebirile de vederi dintre Uniunea partidelor din opoziție şi dintre guvern, la Înalta Persoană a Majestății Voastre privesc toți membrii acestei Uniuni, cu adânc devotament şi conduşi de încredere şi de însuflețire. Maiestatea Voastră ați ştiut în zilele de restrişte să fiți pavăza conştiinței că vor urma zile de mărire şi de glorie. În România Mare înfăptuită, Maiestatea Voastră va găsi mijloacele călăuzitoare spre a asigura, cu ajutorul reprezentanților națiunii, calea sigură şi binefăcătoare pentru toți.

Sire,

În această ocazie solemnă, Uniunea opoziției din Senat este fericită de a depune la picioarele Tronului omagiul sentimentelor sale de credință, iubire şi de devotament ce țara întreagă,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de la Nistru până la Tisa, are pentru gloriosul ei Suveran, înfăptuitorul României Mari, una şi indivizibilă. Să trăiască Maiestatea Voastră! Să trăiască Maiestatea Sa Regina! Să trăiască întreaga Dinastie! Să trăiască România Mare!

P. Bujor, Gr. T. Coandă, Liviu Micşa, Popovici Eftimie, Ioan Sandu Rotariu, Const. I. Dinescu, Dr. Eugen Bran, Dr. M. Tofan, Gr. Bolocan, Iancu Meţianu, Iuliu Grofşorean, Dr. A. Gheţie, T. Dumitriu, Dr. I. Pascu, Dr. Iacob Hotăranu.

[*Desbaterile Senatului*, nr. 6, din 3 iulie 1920, p. 47-49]

***36.* 28 iunie 1920, Bucureşti, Ministrul Franţei la Bucureşti transmite şi comentează discursul pronunţat de rege la deschiderea noului Parlament (20 iunie). Se fac aprecieri asupra compoziţiei Camerei Deputaţilor. Guvernul nu are o majoritate suficientă**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères

J'ai l'honneur de communiquer ci-inclus à Votre Excellence le texte du discours prononcé par le Roi le 20 Juin à l'ouverture du Parlement. Mes depêches antérieures ont résumé l'attitude des partis et le résultat de la dernière consultation populaire. Le discours ci-joint ne donne guère d'indications nouvelles à ce sujet. Il y a cependant lieu d'en retenir un passage. C'est celui qui a été consacré au souvenir des efforts accomplis par l'armée roumaine pendant la guerre et dans lequel on a remarqué non sans surprise qu'aucune allusion, même légère, n'a été faite pour y joindre celui des armées alliées à qui la Roumanie a dû de pouvoir englober dans ses frontières la presque totalité de la race roumaine, pour reproduire les termes mêmes du message royal. Cette singulière omission et ce mutisme complet sur les relations internationales, où on ne peut pas ne pas relever l'influence de quelques éléments libéraux de l'entourage des Souverains, ont été vivement relévés par de nombreux journaux de tendance diverses et naturellement surtout par les organes de M. Marghiloman, devenu aujourd'hui le protagoniste de la politique ententophile. Le message a naturellement été jugé court et de nuance éffacée. La presse d'opposition a vu des reticences là où il semble que le Souverain a simplement voulu se borner à rappeler sommairement les principaux problèmes qui se posent à l'attention des Chambres Roumaines. Le message royal a été accueilli par des applaudissements assez nombreux de la majorité. Par contre les partis d'opposition, Socialistes, Indépendants et Transylvains ont affecté une attitude glaciale, accueillant d'un sourire ironique les passages relatifs aux réformes politiques et sociales à accomplir.

L'aspect extérieur de la nouvelle assemblée ressemble d'ailleurs beaucoup, quoique l'on en ait dit, à celui que présentait la précédente et dans la courte session parlementaire qui s'ouvre on peut vraisemblablement s'attendre à des discussions désordonnées analogues à celles qui ont rendu le travail presque impossible à la Chambre antérieure. Comme il n'existe dans le réglement aucune mesure permettant de mettre fin aux débats trop prolongés, l'opposition dès maintenant pratique l'obstruction. Il ne faut d'ailleurs pas compter sur l'initiative ni des présidents des Chambres, ni du gouvernement pour imprimer aux travaux une direction nette et une impulsion vigoureuse. Si le Président du Sénat, le Général Coanda, est un homme fin et averti, celui de la Chambre, M. Zamfiresco, semble surtout apte à remplir la partie décorative de ses fonctions. Dans ces conditions la majorité dont jouit le gouvernement n'est pas suffisante, dans un Parlement si peu instruit et si hétérogène, pour lui permettre de s'imposer avec l'autorité qui lui serait nécessaire dans les circonstances présentes. Les Libéraux restent à son égard des neutres douteux, les Socialistes se proclament ses enemis déclarés ainsi que tous

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

les aigris de l'ancien Parlement, depuis M. Iorga jusqu'au Dr. Lupu. Le plus grand danger viendrait surtout du côté des chefs transylvains; aussi sont-ils particulièrement attaqués dans les organes gouvernamentaux tant au sujet de leur politique actuelle d'obstruction qu'à cause de leur conduite anti-roumaine dans le passé, alors que la Transylvanie était encore sous la domination hongroise.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 839-840]

***37*. 2 iulie 1920, Bucureşti, Deputatul Nicolae Iorga prezintă un contraproiect de răspuns al opoziției din Camera Deputaților la Mesajul Regelui, de fapt o critică vehementă la adresa guvernului generalului Alexandru Averescu. Sunt enumerate măsurile de ordin economic, social, politic şi cultural care ar trebui luate de noul guvern**

D. N. Iorga: Cer cuvântul.

D. Duiliu Zamfirescu, preşedinte: Aveți cuvântul.

D. N. Iorga: D-lor deputați, conform cu un obicei cu totul nou care s-a luat numai în anul acesta din cauza împrejurărilor pe care noi le judecăm anormale, opoziția se simte datoare ca în momentul când se împarte proiectul de răspuns la Mesaj din partea majorității să prezinte şi din partea ei un proiect de răspuns la Mesaj pe care îl iscăleşte conform regulamentului 7 d-ni deputați şi vă rog să binevoiți, cum îmi îngăduie regulamentul, să-mi acordați câteva momente pentru a îl citi, pentru că nu e tipărit[58]. Iată proiectul minorității naționale de răspuns la Mesaj.

D. Duiliu Zamfirescu, preşedinte: Nu-l puteți citi astăzi, d-le Iorga.

D. Nicolae Iorga: Vă rog, am dreptul să o fac.

D. Duiliu Zamfirescu, preşedinte: Vă rog, vă întreb, azi nu e la ordinea zilei răspunsul la Mesaj, ci e vorba numai de un proiect.

D. N. Iorga: Şi eu prezint tot un anteproiect din partea minorității. O prezentare răspunde unei alte prezentări.

D. Duiliu Zamfirescu, preşedinte: Nu puteți să îl citiți astăzi, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Ba da!

Voci: Da, da!

D. Duiliu Zamfirescu, preşedinte: D-le Iorga, nu e la ordinea zilei.

D. N. Iorga: Am dreptul în orice formă l-ați aduce, avem dreptul şi noi să-l aducem în forma pe care o găsim cu cale. Iată anteproiectul nostru:

Sire,

Opoziția națională din Parlament nu poate începe altfel, îndreptându-se către persoana Augustă a Maiestății Voastre decât arătându-şi încă o dată recunoştința pentru spiritul de sacrificiu cu care Maiestatea Voastră a primit să stea în fruntea supremelor sforțări spre unitatea națională a unui popor întreg şi să-i ureze mulți ani de domnie liniştită şi prosperă ca să înoiască bunele datine ale țării şi să asigure observarea legilor ei. În Martie trecut, o activitate în acest spirit, spornică pentru țară şi îndrumată după cerințele actuale ale democrației universale, singura care poate întări România Mare, aşa de fericit creată în Domnia Maiestății Voastre, a fost oprită din dorința arătată în Mesaj, de a asigura liniştea şi ordinea în țară (aplauze pe băncile federației). Căci după cuprinsul aceluiaşi Mesaj, fenomene interne care nu se precizează

[58] În *Memoriile* sale, Nicolae Iorga a scris la 29 iunie 1920: „Vaida şi Popovici îmi cer să fac eu proiectul nostru de răspuns la Mesaj (vol. III, p. 40).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

făceau neapărată o nouă consultare a Țării. Desigur că nici față de Coroană, nici față de țară, Camerele de atunci nu au cugetat măcar a călca datoriile elementare ale oricărui om politic şi orice Parlament nu poate sta decât pe baza neclintită a principiilor largi şi generos democratice, dar în acelaşi timp hotărât monarhice, şi având odată cu dorința ordinei, cea mai strictă grijă a legalității (aplauze pe băncile federației). Violențele electorale, neauzite până acum şi aduse la timp la Înalta cunoştință a Maiestății Voastre, care le-a osândit în conştiința sa, fără ca ele să poată fi pedepsite, nu sunt cel mai bun mijloc de a întări acea noțiune a ordinei, pe care cei de sus nu o pot cere claselor populare, decât după ce ei înşişi au respectat-o cu sfințenie (aplauze pe băncile federației). S-a creat însă prin această operă de silnicie a guvernului Averescu acea stare periculoasă, când dreptul nu are putere şi puterea nu are drept (aplauze pe băncile federației).

Sire,

Întrucât [în ce măsură] se pot îndrepta fără noi zguduiri turburătoare ale liniştei de care țara noastră are atâta nevoie, această stare de lucruri nu am putea-o spune, încredințați fiind că drumul apucat de trecutul guvern – cu sprijinul Parlamentului de atunci, ieşit din libere alegeri prezidate de un minister fără caracter de partid, anume însărcinat cu aceasta[59] – era bun şi că pentru a se ajunge la capăt erau conducători cinstiți, iubitori ai țării şi mai ales ai stratelor adânci ale populațiunei şi sinceri devotați Coroanei (aplauze pe băncile federației). Înțelepciunea Maiestății voastre va chibzui după cunoaşterea amănunțită a încălcărilor de legi săvârşite, şi după aprecierea putinței de lucru a forțelor politice de care dispune România întregită, ce este de făcut. Căci vremea noastră ca şi dreptatea unui întreg popor cere de la noi măsuri ce nu se pot zăbovi, dar pentru care este necesară şi legalitatea perfectă a Adunării care le-ar hotărî, cât şi mai ales valoarea etică a guvernului menit a le aplica.

1. O rezolvire definitivă chestiunei agrare, soluționată aşa de fericit prin proiectul Mihalache, nu se poate atinge prin jumătăți de măsuri, punând față în față o proprietate țărănească neîndestulătoare, cu o proprietate mare ca întindere, mare deci ca ambiții, dar incapabilă de a juca un rol conducător în viața noastră economică (aplauze).

2. Iar în ceea ce priveşte reforma agrară din Basarabia, fiind rezolvată definitiv prin legea votată de Adunarea Națională, nu mai poate fi o revenire.

3. Finanțele țării nu pot fi restabilite fără a cere averilor improvizate cea dintâi şi mai grea contribuție pentru consolidarea lor [finanțelor] şi fără a impune orice avere după valoarea ei prețuită, şi în chip brut şi ca întrebuințare socială (aplauze pe băncile federației), şi în sfârşit fără a lovi un lux care întrece marginele echilibrului economic, ca şi ale moralității publice (aplauze pe băncile federației).

4. Unificarea valutei (aplauze) pentru a servi interesele legitime ale provinciilor alipite este o imperioasă cerință a momentului de față, şi ea nu mai poate fi un simplu mijloc de propagandă demagogică ori o armă contra adversarilor de partid (aplauze pe băncile federației).

5. Bogăția țării cere o nouă organizare, dar ea nu poate fi de aşa natură încât ca pentru decretele de regretabilă cointeresare să se creeze o nouă clasă de exploatatori economici care îşi caută adesea a-şi însuşi capitalul în folosul instituțiilor proiectate (aplauze). Tot aşa, reconstruirea țării nu poate servi la nelegiuita îmbogățire a particularilor interesați (aplauze pe băncile federației).

6. O libertate de comerț garantată prin măsuri de îndestulare a nevoilor elementare ale populației se cere neapărat a înlocui anarhia permiselor distribuite prin favoare (aplauze pe băncile federației).

7. O reformă administrativă descentralizatoare, cu o autonomie comunală şi județeană, care să facă imposibile abuzurile, ai căror martori îndurerați am fost şi servirea intereselor po-

[59] Guvernul condus de generalul Arthur Văitoianu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

litice numai prin funcționarii Statului, această reformă este o necesitate de la care nu se poate sustrage nicio guvernare modernă.

8. Ministerele nou create pentru satisfaceri individuale vor trebui supuse celei mai atente revizuiri. Tot aşa se cer a fi cercetate din nou dislocările din aceleaşi motive ale serviciilor publice (aplauze).

9. Vechile sisteme electorale moştenite de la regimurile care s-au încheiat au a fi înlocuite printr-o singură lege care să permită să se garanteze o reală exprimare a voinței țării reunite. Cercurile electorale create în Ardeal pentru anume candidați vor trebui înlocuite prin altele, potrivite cu caracterele fireşti ale regiunilor (aplauze pe băncile federației).

10. O politică românească reală nu poate fi decât culturală, însă cultura practică, potrivită cu nevoile naționale, nu poate ieşi decât printr-o reformă şcolară care să facă din orice aşezământ un izvor de putere sufletească (aplauze pe băncile federației).

11. Muncitorimea care nu poate fi ținută sub un regim de excepție ne-ar fi recunoscătoare dacă am scăpa-o în acelaşi timp prin reforme şi cumințI şi adânci de exploatatorii muncei ca şi de exploatatorii bunei lor credințe (aplauze pe băncile federației).

12. Naționalitățile trebuie să capete siguranța că dreptul lor la o viață sufletească proprie nu va întâmpina nicio piedică din partea unor oameni care vor fi învățat aceasta, respectând întâi toate drepturile cetățeneşti (aplauze pe băncile federației).

13. Iar în ce priveşte politica externă, nicio îndoială nu trebuie să întunece recunoştința pe care o datorim aliaților pentru partea lor aşa de importantă în realizarea idealului național. Şi opera ministrului Vaida-Voevod, şi mai ales inițiativa fericită a şefului său în străinătatea prietenă, unde a câştigat sfânta cauză a Basarabiei (aplauze), trebuie să fie şi mai departe baza politică a noastră (aplauze, strigări: Trăiască Vaida!).

14. În genere, restituirea unei legalități de mult întreruptă, şi prin starea de asediu şi printr-o cenzură aservită numai intereselor de partid, trebuie să provoace dorința de muncă a tuturor claselor şi această dorință a tuturora să restabilească real şi organic, iar nu mecanic şi aparent, sănătatea zdruncinată a Statului român întregit (aplauze pe băncile federației).

Sire, comparând opera legislativă îndeplinită de actualul guvern prin simple decrete pe baza unei autorizații acordate de un Parlament a cărui operă legislativă a fost anulată de Maiestatea Voastră şi cu toată intrarea, prin activitatea trecutului Parlament în viața constituțională, normală cu tot ceea ce cuprindeau proiectele Parlamentului dizolvat, ne-am întărit convingerea în superioritatea acestora, de care credem că rămâne legată întreaga situație politică şi dezvoltarea normală a Patriei (aplauze pe băncile federației). Aducând la cunoştința Maiestății Voastre această nezguduită credință, ne aducem aminte de frumoasele cuvinte cu care în decembrie trecut, Maiestatea Voastră saluta o Cameră constituantă, deci, după teoriile constituționale, nedizolvabilă şi dând Maiestății Voastre asigurarea că aceiaşi oameni stau în serviciul aceleiaş opere, salutăm în gloriosul Rege al Unității Naționale pe conducătorul chemat al unei opere de reformă, a cărei îngustare şi falsificare nu se poate îngădui de conştiința publică şi nici de spiritul timpului (aplauze pe băncile federației). Trăiască M.S. Regele! Trăiască M.S. Regina! Trăiască Dinastia, Familia Regală! (Aplauze.) (Urmează semnăturile a 8 domni deputați.)

D. Duiliu Zamfirescu, preşedintele Adunării: D-lor deputați, ca să se vadă longanimitatea [generozitatea, mărinimia] mea față cu interpretările pe care le dă predecesorul meu la această tribună regulamentului, am onoare a vă citi art. 95 din regulament: „Proiectul adresii menite a răspunde la discursul Tronului se va redacta de o comisiune specială, compusă de 7 membri, aleşi de Adunare". Nicăieri nu se prevede cazul unui contraproiect şi nici nu s-a mai prezentat în Cameră (zgomot, întreruperi pe băncile federației).

D. N. Iorga: S-a prezentat în Senat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

D. Duiliu Zamfirescu, preşedintele Adunării: Cu toate acestea, fiindcă niciunul din membrii opoziţiunii nu e în comisiune, admit ca acel proiect să se trimeată la imprimare şi să se discute Luni împreună cu proiectul comisiunii.

D. N. Iorga: Aşa se face în toate Parlamentele şi aşa s-a făcut în Senat.

[*Desbaterile Adunării Deputaţilor*, No. 14 din 6 iulie 1920, p. 184-185]

***38*. 30 iulie 1920, Bucureşti, Ministrul Franţei în România informează despre activitatea Parlamentului şi despre compoziţia guvernului Averescu. Este necesară o cooperare mai strânsă între oamenii politici din vechiul regat şi cei din noile provincii**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Malgré la chaleur, le Parlement poursuit ses séances et l'approche des vacances ne semble pas stimuler ses membres à hâter les décisions qui doivent être prises avant la clôture de la session. Les travaux sont d'ailleurs peu avancés et l'inexpérience de la plupart des députés joint à l'insuffisance du règlement prolongent encore les débats. C'est ainsi que prend seulement fin aujourd'hui la discussion de la réponse au message royal du 20 juin qui a occupé presque complètement le terrain depuis cette date. Les travaux importants en sont restés en suspens, quoiqu'il y ait cependant bien des mesures urgentes à prendre. Sans parler du vote du budget, ni celui des lois importantes, il reste des gouvernements précédents un arrière considérable de décrets, lois promulgués au fur et à mesure des circonstances pour lesquels il est nécessaire d'obtenir une approbation du Parlement. Le Ministère semble compter sur un vote rapide du budget et de plusieurs lois essentielles, ce qui s'expliquera sans doute par la hâte générale que l'on éprouve d'en finir. La situation du Ministère n'a pas paru être affaiblie du fait des débats en cours. Ce n'est pas que l'opposition extrémiste menée par le docteur Lupu et M. Iorga lui ait ménagé ses attaques. Les plus violentes ont d'ailleurs été des attaques de personne et ont eu comme objet celle du Ministre de l'Industrie et du Commerce, M. Taslaoanu, accusé, sinon de profiter de ses fonctions pour amasser une considérable fortune, tout au moins de léser les intérêts fiscaux en faveur de quelques amis du régime, notamment dans la question des permis d'exportation, et dans celle de la constitution des nouvelles sociétés. Ces attaques qui ont causé des incidents assez violents n'ont en fait amené à aucun résultat. On peut donc penser que la clôture de la session parlementaire arrivera sans que de nouveaux incidents sérieux se produisent contre le cabinet Averesco.

Il est par contre hors de doute que ce Ministère, pour accomplir l'œuvre que l'on attend de lui, et pour se maintenir, doit être remanié de manière à se renforcer par un appui tiré d'une de fractions de l'opposition. L'entrée de M. Take Ionesco avec plusieurs ministres conservateurs dans le cabinet a embelli un façade et lui rendra à l'extérieur de précieux services mais sans le fortifier suffisamment devant le Parlement. Si l'on met à part les libéraux et les socialistes avec lesquels le Gouvernement se peut à l'heure actuelle collaborer, le seul rapprochement efficace qu'il pourrait effectuer serait de coté des Transylvains et c'est dans ce sens qu'il poursuit ses efforts. A l'heure actuelle les Ministres d'Etat originaires des nouvelles provinces ou qui sont plus spécialement chargés de les représenter dans le cabinet sont en général des hommes de second plan ou d'une influence politique trop faible pour être d'une sérieuse utilité au Général Averesco. Le Ministre des Cultes et des Beaux-Arts, M. Goga, transylvain, est un écrivain distingué et un homme honnête, il n'a pas dans l'Ardéal l'influence que l'on pourrait supposer à ne juger que sa popularité dans l'ancien Royaume. Le Ministre de Bukovine,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

le baron Stircea et celui du Banat, le baron Moczonyi[60], autrefois sujets autrichiens, sont l'un et l'autre assez inconsistants et appartiennent par leur origines à des milieux trop différents des milieux roumains pour paraitre complètement appartenir à ces derniers. Ce petit groupe ministériel n'apporte donc pas grande force à l'equipe Argetoiano – Take Ionesco qui gouverne la Roumanie, sous le nom du Général Averesco. Il faudrait l'appui d'un group plus fort. Malgré cette nécessité on doit remarquer toujours vivace chez les hommes d'état roumain la même répugnance à faire appel au personnel politique des nouvelles provinces.

Il est vrai que l'expérience du Ministère Vaida-Voevod n'a pas été très favorable. On reproche au group national transylvain une hostilité que l'on juge peut-être irrémédiable. On se plaint qu'il ne puisse fournir aucun homme d'état digne de ce nom et avec qui on puisse travailler et on cite comme exemple l'éclipse soudaine de plusieurs de leurs chefs qui semblaient appelés au plus brillant avenir, et notamment celle de M. Maniu. Ce dédain est d'ailleurs étendu aux représentants de la Bessarabie et tout au plus trouve-t-on un peu plus d'indulgence pour les bucoviniens. Il est vrai que ces derniers se sont montrés plus dociles et que l'on pense pouvoir compter sur plusieurs de leurs leaders, et même sur leur leader socialiste, M. Grigorovitza[61]. Que certains de ces reproches soient justifiés, c'est hors de doute. Je ne les rappelle d'ailleurs que pour montrer la difficulté qu'il y aura toujours à amener les représentants des nouvelles provinces à collaborer côte à côte avec le personnel politique plus exercé de l'ancien Royaume. Une telle collaboration serait pourtant d'autant plus nécessaire que l'idée d'accorder une demi-autonomie à l'Ardeal semble, depuis la suppression du conseil dirigeant de Sibiu, être bien définitivement abandonnée. Le Général Averesco compte sur l'accalmie des vacances parlementaires pour pouvoir poursuivre plus surement les négociations en vue de l'entente destinée à lui permettre de mener à bien le remaniement délicat qu'il poursuit.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 842-844]

***39.* 30 iulie 1920, Bucureşti, Scrisoarea Adunării Deputaților, întrunită în sesiune extraordinară, adresată regelui Ferdinand, prin care îi exprimă recunoştința pentru contribuția adusă la întregirea României şi îi comunică reformele pe care guvernul şi aleşii națiunii trebuie să le realizeze: ratificarea tratatelor de pace, legi pentru ajutorarea invalizilor şi orfanilor de război, unificarea monetară şi îndeosebi reformele agrară, electorală, administrativă şi financiară**

Sire,

Adunarea deputaților, ieşită dintr-o nouă consultare a țării, este fericită că poate astăzi exprima cu o libertate care nu mai e stânjenită de zidul vechilor hotare, simțimintele de iubire şi credință ale întregului neam românesc, Suveranului sub care s-a înfăptuit pentru vecie opera de o clipă a lui Mihai Viteazul, Voevodul străbunicilor noştri şi străbunul sufletesc al Maiestății

[60] **Anton Mocioni (Mocsony) de Foen** (1882-1943), avocat. În noiembrie 1918 a constituit Consiliul Național Român de la Budapesta. A fost ales în Marele Sfat Național şi a devenit ministru de stat pentru Banat şi Transilvania în guvernul Averescu (13 martie-1 noiembrie 1920).

[61] **Gheorghe Grigorovici** (1871-1950), medic şi om politic bucovinean, membru al Partidului Social Democrat din Austria. Secretar al Partidului Social Democrat Român şi al Uniunii Generale a sindicatelor din Bucovina (1905), deputat în Parlamentul de la Viena (1907-1918). După unirea Bucovinei şi-a continuat activitatea în Partidul Socialist şi s-a opus afilierii la Komintern. A fost ales deputat în mai 1920. A fost subsecretar de stat la Ministerul Muncii în timpul dictaturii lui Carol II. A fost arestat la 13 iunie 1949 şi a murit în închisoarea Văcăreşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Voastre. Reprezentanții națiunii, desemnați de noile alegeri, pe care înțelepciunea Maiestății Voastre le-a socotit necesare, în împrejurările în care ne aflăm, își dau seama că nu există mijloc mai bun pentru a arăta respectul pe care-l poartă unui Rege, așa de legat de năzuințele și nevoile poporului Său, decât silindu-se a fi la înălțimea vremii și a da dovadă, față de interesele superioare ale Patriei, de completă uitare de sine.

Sire,

Avem o conștiință limpede și de greutățile care ne stau în cale și de datoria de a le înfrânge și de răspunderea ce ne-am asumat. Grație armatei viteze a regatului, sporită succesiv de acei frați din provinciile subjugate, care înfruntând mari primejdii au alergat sub steagul ei, grație întregei națiuni, care a dovedit curaj și stăpânire, precum și marilor noștri Aliați, care au mers până la capăt și au rămas credincioși programului lor inițial de a nu încheia o pace după pilda trecutului, ci rupând-o cu trecutul prin întemeierea peste tot de State naționale, în sfârșit, grație Providenței, pe care nu trebuie s-o uităm dintr-o nepotrivită semeție, vom fi una dintre țările însemnate din Europa, dacă ne vom organiza temeinic după cele mai sănătoase principii și cu cel mai curat devotament. Consolidarea unei opere așa de uriașe cum a fost întregirea acelei frânturi etnice, care era România Veche, cu mai toate ținuturile locuite de români, nu poate fi și dânsa decât tot o operă uriașă pentru a cărei realizare nicio inteligență nu este de prisos și niciun concurs nu este de disprețuit. Neapărat că opera aceasta de organizare nu poate fi înfăptuită cu iuțeala dorinței și nici cu impacienta nevoilor care sunt. Ea reclamă timp și răbdare, dar trebuie purces la lucru fără întârziere, în chip sistematic și în ordinea trebuințelor celor mai urgente.

Sire,

În această scurtă sesiune extraordinară avem de lichidat trecutul, ratificând tratatele de pace și întărind, prin consimțământul reprezentanților națiunii, legi care au fost decretate provizorii. După ce ne vom ocupa de întocmirea așa de viu simțită a unui buget echilibrat, vom începe vasta operă a viitorului, prin a plăti datoria țării către invalizii și orfanii de război, votând o lege care să-i ocrotească și să le înlesnească existența; va mai veni o lege a islazurilor comunale, chestiune tot așa de importantă pentru țărănime ca însăși împroprietărirea; legea reglementării grevelor, care să pună la adăpost și pe muncitori de apăsări nedrepte și societatea de consecințele încetării lucrului; legea necesară unificării monetare, dorită de toată lumea și de natură a pune capăt unui haos financiar.

Sire,

Conștientă că astăzi mai cu seamă, când s-a complicat atâta mecanismul Statului nostru, o operă legislativă folositoare nu se poate săvârși fără o vastă informațiune și un studiu migălos al tuturor amănuntelor, Camera deputaților, prin diferite comisiuni, va căuta să pregătească împreună cu guvernul, pentru sesiunea de toamnă, proiectele de legi ale marilor reforme care să asigure în toate privințele prosperitatea și înălțarea patriei noastre: reforma agrară, electorală, administrativă și financiară. În toată această lucrare vom fi în primul loc călăuziți de ideea justiției sociale. Încredințați că idealul oricărei societăți este dreptatea, că Statul nu poate privi nepăsător la concurența dintre cei mai tari și cei mai slabi și că trebuie să susție categoriile care au fost năpăstuite, împiedicând totuși ca asupriții de azi să devie asupritorii de mâine și ca steagul unei singure clase să se substituie tricolorului nostru, vom căuta să stabilim un just echilibru al tuturor intereselor, făcând o operă de pace și de armonie, fără învinși și învingători. Drepți cu toate clasele și toate revendicările legitime, înțelegem a învălui în aceeași ocrotire și pe cetățenii de altă naționalitate a căror alipire de sufletul nostru atârnă în bună parte de noi și de conduita noastră.

Sire,

Lucrând în deplin acord cu guvernul Maiestății Voastre, care în politica internă întrupează tendințele de înnoire ale vremei cu păstrarea neștirbită a ordinei, iar în politica externă alăturarea strânsă de Aliații care ne-au ajutat să fim ceea ce suntem și ne garantează să nu mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fie ce a fost, vom căuta ca printr-o muncă încordată să punem cel puțin pe cale opera pe care Țara o aşteaptă de la noi. Să trăiți, Sire! Să trăiască Maiestatea Sa Regina. Să trăiască întreaga Dinastie nedespărțită de soarta mândră a poporului român.

Preşedintele Adunării Deputaților, Duiliu Zamfirescu; Vicepreşedinți: Dr. Ioanițescu, Dr. Avram Imbroane.[62]

[A.N.I.C., Fond Casa Regală. Documente oficiale, dosar 30/1919, filele 1-7]

***40*. 13 august 1920, Bucureşti, Raportul ministrului Franței despre proiectele de legi menționate în răspunsul Camerei Deputaților la mesajul Regelui. Şedințele Parlamentului sunt în cea mai mare parte discuții fără obiect. Take Ionescu ar dori includerea unor transilvăneni în guvern**

Le Ministre de France en Roumanie à son excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Le roi a reçu le 31 juillet la Commission de la Chambre chargée de lui présenter la réponse de cette assemblée au Message du trône. J'envoie ci-inclus à Votre Excellence le texte de l'allocution. Les paroles du souverain sont assez optimistes et contiennent de nombreux éloges pour les travaux que le Parlement poursuit a l'heure actuelle (discussion du budget et des lois nouvelles, étude de la mise en application de la reforme agraire). Je ne reviendrai pas sur l'exposé de la véritable situation parlementaire dont ma dépêche n. 66 à entretenu Votre Excellence. Le seul éloge que l'on puisse réellement accorder au Parlement, c'est d'avoir constitué une majorité assez nombreuse, quelque peu homogène, autour du Ministère Averesco. En ce qui concerne les différents projets de lois en cours de discussion, ce ne sont que des projets-apparences auxquels le Gouvernement qui les défend n'attache lui-même aucune créance d'efficacité. Le budget présenté par M. Take Ionesco, n'est, lui aussi, qu'un budget purement arbitraire qui ne représente aucunement la vérité, comme le Ministre des Finances est d'ailleurs le premier à le reconnaitre. Son seul interêt est de permettre la suppression de quelques services. La réalité est que les discussions sans objets et les incidents habituels continuent d'occuper la plus grande partie des séances parlementaires. Il est difficile d'imaginer une Chambre moins préparée à délibérer sur d'aussi graves questions. L'ignorance d'une grande partie des députés est extrême, et en l'absence d'un Président capable de diriger les débats, les discussions aboutissent trop fréquemment à des tumultes analogues à ceux de l'ancienne chambre hongroise.

Un remède au mal serait la reconstitution du Ministère avec l'appui des Transylvains. Malheureusement ce projet, qui est celui de M. Take Ionesco, rencontre une sérieuse opposition du coté de ces derniers eux-mêmes. L'impression est très nette que plusieurs de leurs leaders sont profondément aigris. Les dernières discussions en ont donné la preuve. Le parti Transylvain, dirigé par M. Vaida-Voevod, n'a cessé de mener une violente opposition contre les projets gouvernementaux, opposition qui eût été bien plus fructueuse à rester discrète et atténuée. Il semble donc que le rapprochement pourtant nécessaire du cabinet avec ce parti, rencontre encore de sérieuses difficultés. Pour ces négociations délicates quelques personnes

[62] **Avram Imbroane** (1880-1938), preot şi om politic bănățean. În toamna anului 1914 s-a refugiat în România, iar la declanşarea războiului s-a înrolat voluntar. În 1917 a plecat în Rusia pentru a-i îndemna pe prizonierii români din armata austro-ungară să se înroleze în armata română. La sfârşitul anului 1918 s-a întors în Banat. A fost delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, iar în 1919 a făcut parte din delegația la Conferința de Pace de la Paris. S-a stabilit la Lugoj, apoi la Timişoara, şi s-a înscris în Liga Poporului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

semblent compter davantage sur M. Maniu, dont la politique est parfois un peu cauteleuse et fuyante, que sur M. Vaida-Voevod, qui avec un plus grand avenir politique, est jugé par elles trop violent et trop partisan des mesures extrêmes. Le parti libéral ne manque pas naturellement d'essayer de profiter de la situation. Il ne fait guère parler de lui au Parlement; mais il me revient de divers côtés qu'il poursuit très activement ses efforts en vue de s'étendre en Transylvanie, où la formule „la Roumanie aux Roumains” n'a pas exactement la même signification que dans l'ancien royaume et dans l'entourage de M. Bratiano.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 855-856]

41. 23 august 1920, Bucureşti, Senatul votează legea întemeierii şcolilor româneşti de la Paris şi Roma, ca ripostă la o măsură similară preconizată de guvernul de la Budapesta

Şedința de luni, 23 august 1920. D. Ştefan Meitani[63], vicepreşedinte: D. Paul Bujor, raportorul legii pentru înființarea de şcoli superioare la Roma şi Paris, are cuvântul. D. Paul Bujor, raportor, citeşte următorul raport şi proiect de lege: D-lor senatori, proiectul de lege relativ la înființarea la Paris şi Roma de şcoli româneşti de studii superioare, votat şi adoptat de Adunarea Deputaților în şedința de la 13 august 1920, şi adus în deliberarea Senatului cu Mesajul regal No... de la 1920, secțiunile D-voastre, luându-l în cercetare l-au admis toate, numind delegați: Secțiunea I pe d. M. Vlădescu; Secțiunea II pe d. M. Rădulescu; Secțiunea III pe d. G. Meitani; Secțiunea IV pe d. C. Dinescu; Secțiunea V pe Paul Bujor şi care întrunindu-se în ziua de 21 august 1920, s-au constituit în comitet al delegaților sub preşedința d-lui M. Vlădescu[64] şi luând din nou în cercetare sus-arătatul proiect de lege l-au admis pe următoarele considerente: prin înființarea acestor centre româneşti de cultură superioară, la Paris şi la Roma, se vor întări, în mod temeinic relațiile noastre culturale cu civilizația lumii latine, de care trebuie să fim mereu legați, pentru existența vieții noastre naționale şi culturale. Înființarea acestor şcoli superioare de cultură nu va fi o sarcină prea mare pentru Stat, deoarece, pentru întreținerea lor, se va fixa o sumă rezultând şi din taxele şcolare ce se vor pune asupra diplomelor luate în străinătate, atunci când studii similare se pot face în țară.

Expunere de motive. Se pare că guvernul din Budapesta a hotărât întemeierea la Paris a unei şcoale de studii superioare, asemenea cu şcolile franceze, engleze şi americane la Roma şi Athena. Cultura maghiară, sub-germanică, n-are nimic a face în principiile ei cu cultura latină, continuată la francezi şi italieni. Dar cultura noastră face parte din dezvoltarea mai nouă a latinității, poporul nostru având o viață sufletească esențial română [romană], în atâtea din principalele ei manifestări, iar noua cultură a claselor superioare fiind înrâurită de apusul romanic. Aşa fiind, avem datoria de a întemeia, din aceste locuri răsăritene, înaintea oricui, şcoli româneşti la Paris şi la Roma. Relațiile culturale ce s-ar îndruma astfel pe altă cale decât a unei mode superficiale şi a unei imitații servile ar fi baza însăşi a viitoarei noastre acțiuni comune cu aliații, în a căror operă, binefăcătoare pentru noi, a dominat concepția latină de drept şi umanitate. Ele ar avea o statornicie care nu se poate cere de la relațiile economice. Şcolile noastre în

[63] **Ştefan Meitani** (1866-1938), fratele lui George Meitani. Doctor în drept la Paris (1891), profesor de drept roman la Universitatea Bucureşti.

[64] **Mihail Vlădescu** (1865-1944), botanist şi om politic, membru al Partidului Conservator, deputat şi apoi senator, preşedinte al Ligii Culturale (1897-1903), ministrul cultelor şi instrucțiunii publice (22 decembrie 1904-24 octombrie 1906), decan al Facultății de Ştiințe (1915-1919), rector al Universității din Bucureşti (1 martie 1920-1 martie 1923) şi vreme îndelungată director al Institutului de Botanică. Ministru al domeniilor în guvernul Take Ionescu (17 decembrie 1921-17 ianuarie 1922). Ulterior s-a alăturat Ligii Poporului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cele două mari Capitale latine ar avea sarcina de a iniția în știință, cugetarea, arta și chiar viața fraților noștri, de a permite studii în biblioteci și arhive și de a strânge laolaltă în mediu românesc pe acei care, terminând studiile de pregătire aici, caută acolo ceea ce țara noastră nu le poate da încă – într-un cuvânt pe singurii studenți pentru care Statul trebuie să facă sacrificiul de a-i trimite în Apus. Din partea noastră, care reprezintăm astăzi singura rămășiță a romanității orientale, măreață odinioară și capabilă de a fi înviată de noi pe locurile unde a strălucit secole întregi, e o înaltă datorie să oferim aici un lăcaș cercetătorilor francezi și italieni care, la noi și în vecinătatea noastră, ar dori să caute tot ce înfățișează sau aminteşte acestora latinitatea răsăriteană. Se înoieşte astfel propunerea făcută la 1917 în Parlamentul de la Iași, semnată de sute de deputați și senatori și înmânată d-lui Albert Thomas în trecerea sa prin Moldova[65], propunere pe care numai o zăbavă neplăcută a biroului a împiedicat-o de a se preface în lege. Cred că aceste propuneri ar putea uni în același omagiu pe toți deputații cu credinți naționale.

Proiect de lege

Art. 1. Se înființează la Paris și Roma școli românești de studii superioare.

Art. 2. Ele vor cuprinde aceste secțiuni: 1. A studiilor de istorie și filologie ale popoarelor romanice; 2. A cercetărilor de arhive și biblioteci; 3. A continuării studiilor universitare pentru specialități care nu se predau încă la noi; 4. A cultivării artelor.

Art. 3. În aceste școli vor fi primiți, după recomandarea așezămintelor noastre culturale, numai studenții care vor fi isprăvit, cu o superioară distincție, studiile lor în țară.

Art. 4. Studiile se vor face în afară de internatul care [îi] va uni pe membrii acestor școli.

Art. 5. Aceşti membri vor fi ținuți a face conferințe despre viața poporului nostru sub toate raporturile.

Art. 6. Durata întreținerii membrilor școalelor arătate nu vor putea trece de 3 ani.

Art. 7. Pentru întreținerea lor se va fixa o sumă rezultând și din taxele școlare ce vor avea a se pune asupra diplomelor luate în străinătate, atunci când studii similare se pot face în țară.

Art. 8. Directorii se vor numi după recomandația Academiei Române.

Art. 9. Un regulament va fixa amănuntele de organizare.

Art. complimentar. – Pentru studiile la latinitate orientală, pe care ar dori a le face cercetători francezi și italieni, un cămin se va alcătui la Bucureşti, înzestrat cu tot ce e necesar acestor studii.

(Urmează semnăturile a 44 de parlamentari în frunte cu Nicolae Iorga și Vasile M. Kogălniceanu.)

Voci: Foarte bine (aplauze prelungite).

D. Ştefan Meitani, vicepreşedinte: discuțiunea generală este deschisă.

D. Gr. Guriță: D-lor senatori, eu găsesc că acest proiect de lege putea să nu aibă ființă acum, întrucât socotesc că nu avem așa mare nevoie pentru înființarea acestei școale (protestări).

Voci: Avem foarte mare nevoie.

D. Gr. Guriță: Nu găsesc, d-lor senatori, că era nevoie de acest proiect de lege atunci când pe deoparte d. ministru al instrucțiunii[66] propune înființarea acestor școli, iar pe de alta, la noi în țară desființează gimnazii și școli. Și țin să vă atrag atențiunea că n-avem bănci și ferestre la școlile de la țară. Iată pentru ce socotesc eu că este prematură înființarea acestor școale și că nu era momentul acum să se îngreuneze bugetul Statului.

---

[65] Este vorba de vizita ministrului socialist Albert Thomas la Iași din 17-20 mai 1917.

[66] **Petre P. Negulescu** (1872-1951), filosof și om politic. Profesor la universitățile din Iași și Bucureşti, membru al Academiei Române (1936). A fost mai întâi membru al Partidului Conservator. În 1918 a aderat la Liga Poporului, fiind ales senator și deputat. A fost ministru al instrucțiunii publice (13 iunie 1920-16 decembrie 1921 și 30 martie 1926-3 iunie 1927), precum și președinte al Camerei Deputaților (10 iulie 1926-5 iunie 1927).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

D. D. Greceanu, ministrul lucrărilor publice: D-lor senatori, sunt anumite chestiuni care, la anumite momente, se pun în interesul permanent al unui ideal. Sunt anume necesități pe care în mod irevocabil trebuie să-l înfăptuim. Astăzi, România Mare joacă un rol atât de însemnat în lumea latină, încât nu poate să se lipsească de la concertul acestor popoare latine, care voiesc să facă o unitate sufletească cu noi (aplauze prelungite). Cum acest proiect de lege este votat în unanimitate de către Adunarea deputaților, eu aş ruga ca şi onoratul Senat să-l voteze cu unanimitate (aplauze).

Voci: Tot aşa îl vom vota şi noi.

D. Paul Bujor, raportor: Este cu atât mai multă nevoie de înființarea acestor şcoli, cu cât şi Franța şi Italia vor înființa şcoli similare în țară la noi.

Nemaicerând nimeni cuvântul, se pune la vot luarea în considerație a proiectului de lege şi se admite. Toate articolele legii 1 – 10, se votează fără discuțiune. Se pune la vot cu bile legea în total. D. Ştefan Meitani, vicepreşedinte: Rezultatul votului: Votanți 70, majoritatea regulamentară 46, bile albe 66, bile negre 4. Senatul a admis proiectul de lege (aplauze).

[*Desbaterile Senatului*, No. 38 din 3 septembrie 1920, p. 761-762]

***42*. 26 august 1920, Paris, Informații despre evacuarea din Transilvania şi Banat a persoanelor care nu au cerut cetățenie română, agitațiile bolşevice, posibila cădere a guvernului Averescu, vizita Mareşalului Joffre la Bucureşti, mişcările muncitoreşti, problema antisemitismului, situația din Basarabia, tranzitul polonezilor refugiați din Rusia, propaganda şi spionajul german, propaganda antifranceză**

Etat Major de l'Armee, 2e Bureau, section de renseignements, Renseignements généraux, Roumanie.

Transylvanie. Grosse émotion soulevée par la promulgation d'un nouveau règlement sur les évacuations forcées et le logement dans les villes de l'Ardeal. Doivent être évacuées hors des frontières toutes les personnes de nationalité étrangère établies en Transylvanie et dans le Banat avant 1914 lorsque ces personnes n'auront pas demandé ou obtenu la nationalité roumaine. Il en sera de même de toutes les personnes reconnues indésirables. Ce règlement met les Hongrois à la merci de l'arbitraire. Pour se débarrasser d'eux et s'approprier leurs biens, l'administration roumaine peut les obliger à quitter la ville. Cette promulgation a amené la démission du Préfet Sturza[67] qui l'a déclarée publiquement en contradiction avec le Traité de Saint Germain. L'excuse donnée par l'administration est que ce traité n'ayant pas été ratifié à Bucarest est inexistant en Transylvanie. A Cluj, les évacuations ont déjà porté sur 22.000 personnes. Ce chiffre va pouvoir être doublée grâce au règlement du 14 août. Le chauvinisme roumain contre les Hongrois s'exagère: destruction de la statue de Kossuth, proscription de la langue hongroise ou allemande des mines Hall, surveillance étroite d'une mission américaine qui circule dans les églises reformées de Transylvanie, arrestation de pasteurs protestants sous des prétextes futiles. Ainsi le mécontentement des Hongrois devient de plus en plus grand.

Le mouvement de l'opinion. Les paysans gagnés par le mécontentement général commencent à prêter une oreille complaisante aux agitateurs bolchevistes. Le Congrès Socialiste

[67] **Mihail R. Sturdza** (1886-1980), jurist, diplomat şi om politic. A intrat în serviciul diplomatic în 1913. A participat la război ca ofițer de artilerie. În toamna anului 1918 s-a ocupat de organizarea legiunii voluntarilor români din Italia. La începutul anului 1920 a fost desemnat prefect de Cluj, dar a fost demis în luna august, pentru că a avut o atitudine favorabilă aristocrației maghiare. După aceea, a revenit în serviciul diplomatic. A aderat la Mişcarea Legionară şi a fost ministru de externe în perioada 14 septembrie-20 decembrie 1940. A deținut aceeaşi funcție şi în guvernul lui Horia Sima de la Viena (10 decembrie 1944-7 mai 1945).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de chef a adhéré à la 3e Internationale. Chez les Hongrois, quelques uns pratiquent la politique du pire et poussent au bolchevisme. D'autres suggestionnés par Budapest propageaient l'idée d'une indépendance basée sur l'égalité de toutes les nationalités. Quant aux Roumains du Royaume, ils considèrent l'Ardeal comme la terre promise. Les plus hautes fonctionnaires confiées au premier venu, fonctionnaires trop jeunes, avocats sans cause, ratés de la politique, se sont abattus sur toutes les grandes villes où le Conseil dirige d'abord. Le Gouvernement central ensuite les ont pourvus de gros emplois où ils déploient une incompétence et une malhonnêteté unique.

Menace de crise ministérielle. Le bruit a cours dès le lendemain de l'arrivée du Marechal Joffre que le Cabinet Averesco était démissionnaire à la suite d'un vote du Parlement d'une enquête contre le Ministre du Commerce. Cette nouvelle a été démentie ensuite. On prétend que sur l'intervention personnelle du Roi, le Général Averesco aurait ajourné sa démission. La question de la participation de la Fédération au gouvernement est toujours en suspens et est accueillie en défaveur par de nombreux majoritaires.

Visite du Marechal Joffre. La visite du Marechal Joffre a été accueillie avec une satisfaction marquée de la grosse majorité de la population. Cependant les propagandistes allemands soutenus en sous main par les Libéraux et ouvertement par les Socialistes ont entretenu le bruit que le Marechal Joffre venait à Bucarest pour faire pression sur le Gouvernement roumain et l'inciter à entrer en guerre contre la Russie Soviétique. Etant donnée l'hostilité irréductible de la population contre une guerre offensive, ces faux bruits ne pouvaient manquer de refroidir l'enthousiasme de beaucoup.

Conflit entre les employés de CFR et le gouvernement. Les employés de CFR menacent toujours d'une grève générale, si le gouvernement n'acquiesce pas à leurs revendications: relèvement des salaires nécessités par le renchérissement de la vie, suppression de la gendarmerie chargée du contrôle des tramways.

L'agitation ouvrière. Réunions syndicalistes et assemblées corporatives se multiplient. Indépendamment des revendications strictement professionnelles, les questions discutées concernent la formation d'une sorte de confédération générale du travail, l'abolition de l'arbitrage obligatoire en cas de grève, l'abstention complète de la Roumanie dans la lutte entre la Pologne et Bolcheviques.

L'antisémitisme. Les Juifs sont déclarés responsables de tous les maux dont souffre actuellement la Roumanie: vie chère, difficultés de politique intérieure et extérieure. Une persécution sanglante de tous les Juifs de Roumanie n'est pas une impossibilité en cas de troubles intérieurs.

La question bessarabienne. Le malaise s'accroit surtout dans le sud de la province où les populations n'attendent qu'une intervention des Bolcheviks pour se soulever contre les Pharaons (dénomination qu'ils donnent aux Roumains). Malgré les investigations des Roumains, elles ont pu conserver fusils, mitrailleuses et munitions.

La 3e Internationale de Moscou. Cinq délégués socialistes, Cristesco, Fluerash[68], Moscovici, Popovici et Fabian[69], ont reçu leurs passeports de la Police de Bucarest pour aller à Moscou.

[68] Ioan Flueraş a făcut parte din delegaţia Partidului Socialist din România care a mers în vara anului 1920 în Rusia Sovietică pentru a vedea realizările Revoluţiei şi a discuta condiţiile afilierii la Internaţionala Comunistă. Declaraţia este un răspuns la acuzaţiile aduse în legătură cu participarea sa şi a Partidului Social-Democrat din Transilvania şi Banat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, aceste fapte fiind considerate ca o colaborare cu burghezia şi ca atare ca o pretinsă trădare a intereselor clasei muncitoare. Din această cauză, Ioan Flueraş n-a fost acceptat la discuţiile pe care delegaţia română le-a avut cu reprezentanţi ai conducerii Internaţionalei a III-a.

[69] **David Fabian (Finkelstein)** (1895-1937), ziarist şi activist socialist, ulterior comunist, redactor responsabil al gazetei „Socialismul", arestat în 1924. A evadat şi s-a refugiat în URSS, unde a fost executat în timpul epurării decise de Stalin.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Emigration juive. Du 31 juillet au 15 août, 400 familles juives ont été embarquées à Galatz à destination de l'Amérique. Ces familles provenaient surtout de Ismail et de Kishinew.

Passage de Polonais. Plusieurs milliers de Polonais, venus des régions occupées par Wrangel, sont dirigé par petits paquets et par chemin de fer de Galatz vers la Pologne. Des instructions secrètes ont été données à ce sujet par le Gouvernement roumain aux chemins de fer. En Bessarabie, un ordre du Commandement Roumain prescrit de refouler au-delà du Danube tous les étrangers (sauf les Polonais) qui seraient venus de Russie. Cette mesure interdit à tous les Français qui seraient encore en Russie de fuir le Bolchevisme.

Menées étrangères. Les syndicats jaunes des menuisiers ont demandé en Allemagne de 500 à 800 ouvriers menuisiers. D'autre corps de métiers, à l'instigation des Libéraux, doivent suivre l'exemple.

Menées allemandes. En Dobroudja, la propagande et l'espionnage allemands se développent parallèlement à ceux des Bolcheviques et des Bulgares. De 1913 à 1916 s'était établie à Constantza une maison Goldstuck qui, officiellement, faisait le commerce des céréales. En réalité c'était une puissante agence du Ministre allemand à Bucarest, secondée par son agence de propagande et d'espionnage, Iversohn & Cie. A ce moment, la maison Goldstuck jettait l'argent à pleines mains pour la propagande. Maintenant cette maison (Goldstuck) est revenue à Constantza, mais sous une maison sociale italienne. Son ancien comptable général, M. Cipruts[70], est déjà installé et en attend prochainement l'administrateur en chef, M. Wolf. Le nom de Cipruts rappelle celui d'un anarchiste expulsé de la Roumanie il y a 3 ou 4 ans. Un des centres principaux de la propagande allemande en Roumanie est constitué par le Club des Parlementaires Allemands, rue Lutherana no. 12. Dans ce club se réunissent de nombreuses personnes parlant allemand: Saxons-Transylvains, Allemands de Bessarabie, de Bucovine, du Banat, de l'Ancien Royaume et quelques Suisses. Les Allemands récemment arrivés de l'Empire y trouvant l'hospitalité.

A Bucarest, comme en provinces, tous les restaurants et brasseries, surtout celles dont le patron est lui-même allemand, sont des centres secondaires d'espionnage et de propagande. La propagande allemande est arrivée au même degré de développement qu'en 1914-1916. Ses agents ne se gênent pas pour faire de la propagande bolchevique. Ils sont secondés par des émissaires hongrois et un assez grand nombre de Juifs indigènes. Depuis le succès des troupes rouges en Pologne, ils sont devenus arrogants et même agressifs vis-à-vis de la Roumanie et de l'Entente.

Même ceux que leur situation de fortune doivent faire considérer comme des bourgeois, ne cachent pas leur joie des succès bolcheviques et leurs espoirs de l'anéantissement de la Pologne.

Campagne anti-française. La campagne de fausses nouvelles et d'articles de presse dirigée contre la France continuent. Visite du Marechal Joffre et bruit de manœuvres royales sont interprétés comme une pression faite sur la Roumanie pour une entrée en guerre contre la Russie Soviétique.

Règlement du statut définitif du Danube, politique économique française en Hongrie, sont exploitées pour montrer que la France agit contrairement aux intérêts de la Roumanie. Des instigateurs de cette campagne sont les propagandistes allemands par l'intermédiaire des journaux socialistes et libéraux.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 861-863]

[70] Probabil **Filip Ciprut**, bancher comunist, unul dintre finanțatorii Partidului Socialist, alături de Aristide Blank.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***43*. 10 septembrie 1920, Bucureşti, Ministrul Franței informează despre alegerile parțiale desfăşurate în Transilvania şi despre atitudinea minorităților maghiară şi germană. Saşii, care au recunoscut la scurt timp unirea, solicită respectarea Tratatului Minorităților. Se aplică o politică de românizare rapidă. Au fost expulzați aristocrați intelectuali şi comercianți maghiari**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Les élections partielles qui viennent d'avoir lieu en Transylvanie ont été une occasion de jeter un coup d'œil d'ensemble sur la situation réelle dans cette province. Il n'y a rien à signaler sur la campagne électorale proprement dite. Le „Patria" (journal de M. Maniu) et l'„Infratirea" (journal de M. Bratianu) ont remis une fois de plus sous les yeux de leurs lecteurs les accusations qui depuis un an, ont défrayé les échos de la presse et du Parlement. Mais il y a lieu de remarquer que la presse hongroise n'a pas pris part à cette campagne, les Hongrois n'étant pratiquement ni électeurs ni éligibles. Par contre elle a consacré de nombreux articles aux questions concernant les minorités, les expulsions et les évacuations, questions qui, comme Votre Excellence le soit, préoccupent à présent l'opinion hongroise. En effet tandis qu'à Bucarest on discute à perte de vue les avantages ou les inconvénients d'une participation du parti national transylvain au gouvernement et de l'influence que le parti libéral essaie de prendre dans l'Ardeal, on assiste dans la province à une lutte autrement grave entre l'action de l'administration roumaine et les réactions des minorités saxonnes, souabes et hongroises. On pouvait penser en 1919 que le gouvernement roumain pour mieux résister aux réclamations des minorités, essaierait de diviser ces dernières en donnant satisfaction aux une pour les opposer ensuite aux autres. Pour conserver les privilèges spéciaux qu'ils tenaient de Vienne, les Saxons s'étaient immédiatement ralliés aux Roumains, et, à Alba Julia, leurs représentants ont lu une déclaration dans laquelle ils demandaient l'union de la Transylvanie à la Roumanie et se reconnaissaient sujets roumains. En échange de cette attitude l'article 11 du Traité du 9 Décembre[71] leur a reconnu une autonomie scolaire et religieuse sous le contrôle de l'état roumain. De leur coté les Souabes n'avaient pas reçu de privilèges analogues à ceux des Saxons, et cette différence de traitement avait toujours entretenu une vive animosité entre ces deux colonies allemandes de l'ancienne Hongrie. Cette politique assez habile n'a pratiquement pas été suivie par les Roumains. L'autonomie spéciale prévue à l'article 11 du traité est restée lettre morte et, actuellement, les Souabes n'ont aucune raison d'être jaloux des Saxons. Les mêmes mesures de roumanisation les ont frappé et pour se défendre ils ont décidé de se réunir à Brasso les 23, 24 et 25 Octobre pour examiner de concert les mesures à prendre pour faire respecter les droits des minorités reconnus en 1919 et méconnus actuellement par le gouvernement de 1920. Cette déclaration, grosse de conséquences, a produit une certaine impression sur la presse roumaine qui, à cette occasion, a publié des articles dont le ton conciliant étonne quand on les compare à ceux qu'elle consacra aux questions hongroises.

C'est en effet ces dernières questions qui sont les plus graves et qui donnent lieu aux plus âpres controverses. Les Hongrois sont tout spécialement visés dans les plans de „roumanisation" intensive et rapide préconisé par les Transylvains et adopté par le gouvernement de Bucarest. L'expulsion de tous les éléments non Roumains était la première mesure à laquelle devaient penser les dirigeants de l'Ardeal. Grâce aux règlements établis par elles, les autorités ont a leur disposition le moyen de se débarrasser de tous ceux dont la place leur parait bonne à prendre. Le 21 août 50 familles de Cluj ont été envoyées en Hongrie, le 28, 75 familles et la

[71] Tratatul dintre Puterile aliate şi asociate şi România în problema minorităților încheiat la Paris la 9 decembrie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

semaine dernière 53 familles. C'est l'expulsion en masse. Ces arrêts frappent surtout l'aristocratie et les intellectuels. Des commerçants qui ont leur magasin sur la Grande place ou dans les rues principales de la ville figurent également en tête de liste. Le droit d'option prévu par le Traité n'est pas respecté, le délai de 12 mois encore mois. Dans la hâte de faire traverser la frontière à tous les éléments jugés gênants on expulse des Magyars qui se sont engagés par écrit à devenir citoyens roumains. On expulse même des avocats et des pasteurs qui ont prêté serment de fidélité au Roi Ferdinand. C'est ainsi que le Reverent Kirchkhoff, évêque des luthériens de Transylvanie, qui a prêté serment et qui a été même chargé d'une mission officielle d'un caractère religieuse par l'Etat roumain, vient de recevoir un ordre d'expulsion. Comme il n'est plus citoyen hongrois il sera obligé d'émigrer en Amérique avec toute sa famille. Ces mesures sont d'autant plus regrettables que le Traité du 9 Décembre a accordé „ipso facto” aux anciens ressortissants de la monarchie austro-hongroise la qualité de citoyens roumains. Le Gouvernement a exigé d'eux une déclaration non prévue par le Traité. On leur fait prêter serment; puis, quelque mois après, on les expulsé en Hongrie. Comme ils ne sont plus citoyens hongrois, ces mesures contradictoires font de ces Magyars de véritables „heitmatlos”. Les journaux hongrois ont annoncé que le gouvernement de Budapest refusait de recevoir ces expulsés et qu'il entendait régler cette question par la voie diplomatique.

Parallèlement à ces mesures qui visent à chasser de Transylvanie tous les éléments hostiles, le gouvernement roumain s'efforce dans l'intérieur de la province à abattre sur les campagnes toutes les personnes dont l'activité lui semble dangereuse dans les centres urbains. M. Guiu[72], commissaire du gouvernement chargé des évacuations, a déclaré au journal „Patria”: „Tous les gens dont la présence n'est pas indispensable à la vie économique de la ville vont être évacués. La loi ne prévoit pas que les oisifs soient maintenus à l'intérieur de la ville où ils entravent le libre développement du travail productif”. Et le journal de M. Maniu continue ainsi: „Nous espérons qu'avant longtemps tous les magnats seront évacués car personne ne profite de leur présence. En les envoyant à la campagne, dans leurs châteaux ou dans leurs terres, nous les forcerons à travailler”. L'évêque uniate, le révérend Joseph Ferencz[73], âgé de 85 ans, habitant Cluj depuis 1841, a reçu l'ordre de quitter la ville. M. Boila[74], beau-frère de M. Maniu, ancien chef de ressort du Conseil Dirigeant, déclare dans la „Patria” que: „Pour les agents et les provocateurs, pour les professeurs malades (*sic!*) et pour les prêtes fanatiques, pour les grands propriétaires nous avons d'autres remèdes: les mesures draconiennes, les expulsions et la prison”.

Il n'y a pas lieu d'insister sur le caractère de ces mesures dont les conséquences peuvent être des plus graves. Presque tous les jours un nouveau règlement est promulgué permettant d'atteindre ceux à qui on ne peut appliquer les divers paragraphes de l'instruction concernant les évacuations. Pendant la guerre, la Hongrie, pour ne pas augmenter la solde de ses fonctionnaires, les avait autorisés par une loi à ne pas payer les taxes additionnelles destinées à alimenter le budget de Cluj. Dans un de ses derniers arrêtes le maire vient de décider que ces personnes n'ayant pas contribué pendant 6 ans aux recettes de la ville, ne pouvaient plus

[72] **Mihail Guiu** (1888-?), notar, sublocotenent de rezervă. A căzut prizonier în Rusia şi a intrat în Corpul Voluntarilor Ardeleni şi Bucovineni. Devenit agent secret, a primit misiunea de a aduce în ţară foştii prizonieri din Rusia pe care i-ar fi recrutat bolşevicii. În februarie 1919 a plecat în Ungaria pentru a furniza informaţii Consiliului Dirigent. În martie s-a stabilit la Oradea, unde a constituit o organizaţie bolşevică românească, pentru a contrabalansa bolşevismul maghiar. A reuşit să-l salveze pe episcopul Roman Ciorogariu. În 1920 a fost numit comisar al resortului intern al Consiliului Dirigent responsabil cu evacuările. Ulterior a fost acuzat în mod nedrept de trădare, dar a fost achitat. Vezi Ionel Sigarteu, „În sprijinul României Mari. Misiunile lui Mihail Guiu în Rusia şi Ungaria (1918-1920)”, *Astra Sabesiensis*, 2, 2016, 1, p. 169-180.

[73] **József Ferencz** (1835-1928), episcop unitarian de Cluj în perioada 1876-1928.

[74] **Romulus Boilă** (1881-1946), avocat şi om politic, membru al Consiliului Dirigent responsabil cu lucrările publice, comunicaţiile şi alimentaţia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

être considérés comme citoyens de Cluj. Ils sont donc inscrits sur les listes d'évacuation. Cette décision permettra de se débarrasser de tous les anciens professeurs, magistrats, ingénieurs de la ville ou de l'Etat qui, depuis l'occupation roumaine, se sont crées des situations dans les banques ou dans les affaires et qui ne peuvent pas être compris dans la catégorie des oisifs. Il est à craindre que cette politique brutale n'aboutisse précisément à exaspérer l'irréduction magyar qu'elle se propose de supprimer.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 184, cadre 745-747]

***44*. 12 septembrie 1920, Bucureşti, Ministrul Franței descrie politica de românizare aplicată în Transilvania prin expulzări şi confiscări de sedii ale instituțiilor de învățământ şi culturale, şi apreciază că politica de expansiune a culturii latine trebuie făcută în altă manieră. Politica de românizare forțată este o greşeală care ar putea fi remediată după reluarea relațiilor diplomatice cu Ungaria**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères.

Par ma dépêche no. 101 en date du 10 septembre je me suis efforcé de signaler à Votre Excellence la politique de roumanisation que poursuit l'administration de ce pays en Transylvanie. J'ai dû signaler combien les mesures brutales qu'elle emploie me paraissent dangereuses. Le tableau ne serait pas complet si je ne disais un mot de la question du clergé et de l'enseignement dans cette province. La situation se résume ainsi: l'administration roumaine après avoir privé la colonie hongroise de ses chefs et de ses intellectuels par le régime des expulsions et des évacuations, essaie de la battre définitivement en brèche par les mesures prises contre les écoles et les églises. La lutte en Transylvanie entre les cultures roumaines et hongroises à son principal théâtre en effet dans les universités et les écoles. Votre Excellence n'ignore pas quels sacrifices le Gouvernement roumain s'est imposé pour créer cette année l'Université de Cluj, où, malgré les dépenses faites, les étudiants restent clairsemés. Cette création gardera évidemment pendant quelque temps un caractère un peu artificiel dans un ville où, malgré tout, ce qui compte au point de vue intellectuel, reste encore hongrois ou allemand.

D'un autre coté le gouvernement essaie d'étouffer tout mouvement intellectuel qui lui parait suspect. C'est ainsi que le mémoire des évêques informant le gouvernement roumain de leur intention d'ouvrir à Cluj une université catholique conformément à l'article 9 du traité du 9 décembre n'est jamais parvenu à Bucarest. Remis en juin à M. Sturdza et déposé de nouveau dans les premiers jours d'août à la Préfecture, ce rapport n'a pas encore été transmis au Ministère de l'Instruction Publique. C'est du moins ce que M. Goga et son secrétaire général M. Negulescu ont répondu aux membres de la députation des Eglises envoyés à Bucarest. M. Goga a déclaré qu'il ne voyait aucune opposition de principe, mais que le règlement des questions de détail nécessiterait de nombreux pourparlers. Le projet semble donc pour le moment écarté. De plus, le gouvernement, usant de son droit, a occupé toutes écoles qui dépendaient directement de l'Etat hongrois. Sous le prétexte que ces locaux étaient insuffisants il a réquisitionné presque tous les établissements scolaires appartenant aux communautés religieuses. A Oradia-Mare l'école élémentaire de jeunes filles appartenant à l'évêché et dirigée par des sœurs a été louée par l'Etat et transformée en école roumaine. Les réparations et les modifications faites à l'intérieur de l'immeuble ont été mises au compte des religieuses. Il est vrai que depuis lors l'école roumaine a été déplacée, mais le local reste à la disposition de l'Etat qui se

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

refuse de la rendre à l'évêque. A Maramoros-Szighet le collège des piaristes et le collège reformé ont été occupés par la Préfecture. A Cluj le collège reformé des jeunes filles a été transformé en hôpital pour les femmes atteintes de maladies vénériennes. A Arad l'Église protestante avait voulu établir une école professionnelle. L'autorisation a été refusée sous le prétexte que les Roumains étudient la création d'une école du même genre. Les professeurs des écoles qui fonctionnent encore sont expulsés. A Arad 8 professeurs ont reçu l'ordre de partie en Hongrie. A Cluj quand un professeur protestant meurt ou est mis à la retraite, son successeur désigné par l'évêque ne reçoit pas l'autorisation de venir habiter la ville.

Cette politique de roumanisation de la Transylvanie par l'Ecole et l'Université provient d'une idée juste et grande. Nous avons intérêt à soutenir cet accroissement de la culture latine dans cette partie de l'Europe centrale. Il n'en est pas moins vrai qu'il a bien des réserves à faire sur la manière dont cette œuvre est poursuivie et qui parait d'autant plus lourde aux Hongrois que les professeurs Roumains et leur méthodes ne leur semblent pas valoir leur ancien personnel enseignant avec son cadre fait au modèle de l'école allemande. Cette question est d'ailleurs entièrement liée à la question confessionnelle dont ma dépêche no. 37 vous a d'ailleurs donné une idée. A cet égard il faut signaler que les églises non orthodoxes ne semblent pas jouir d'une entière liberté pour l'exercice de leur culte. Les évêques protestants n'ont pas reçu depuis 18 mois l'autorisation d'aller visiter les paroisses dépendant de leur évêque. On a répondu à leurs demandes que tous les pasteurs étant égaux ils n'avaient aucune raison de se déplacer et d'augmenter encore les difficultés causées par la crise des transports. Les évêques catholiques qui avaient reçu l'ordre de ne pas quitter le siège de leur évêché ont protesté et on fait savoir que le Sacrement de la Confirmation ne pouvant être donné que par eux ils s'adresseraient à Rome si on ne les laissait pas confirmer les enfants des campagnes. Leurs tournées de confirmation ont donné lieu à une mobilisation policière et au renforcement de la gendarmerie dans toutes les régions parcourues. La question du Serment a été l'objet de nouvelles difficultés. Accepté par les évêques et les pasteurs protestants, il a été refusé par les évêques catholiques jusqu'à ce que la question soit tranchée par la cour de Rome. Ces mesures vexatoires sont très sensibles en Transylvanie, cette province n'ayant jamais connu l'intolérance en matière de religion. Il semble que le gouvernement roumain commette une erreur en s'attaquant de front aux Eglises protestantes et à l'Eglise catholique.

Expulsions, évacuations, fermetures des écoles, attaques contre les Eglises, toutes ces mesures sont destinées à roumaniser la Transylvanie. Le général commandant la zone militaire, pour ne pas rester en arrière, y a même ajouté des tournées artistiques chargées de donner dans les villes frontières des représentations roumaines. Cette troupe qui porte le nom de „Groupe artistique du Colonel Negulescu” a pour directeur et pour premier comique le chef d'Etat Major du Général le Lt. Colonel Negulescu[75], et pour régisseur le chef de la Sûreté. Des officiers, des fonctionnaires, des employées des postes se partagent les divers rôles. Encouragé par les succès obtenus à Oradia-Mare, cette troupe est allée à Arad où les Hongrois se servant „du droit qu'avec le billet on achète en entrant” ne sont payes, pour quelques couronnes le plaisir de siffler un chef d'Etat Major et de hautes fonctionnaires. Il est trop facile aux minorités après tout cela de dénoncer la politique gouvernementale. C'est en se basant sur des faits analogues que M. Muth, député souabe du Banat, a accusé le Gouvernement de „roumanisation forcée”. Le Général Averescu, montant à la tribune, a déclaré qu'il entendait faire respecter les droits des minorités, mais il est trop aisé de faire ressortir les différences qui existent entre les déclarations du Président du Conseil et la réalité.

La reprise des relations diplomatiques avec la Hongrie permettra peut-être au Gouvernement de Bucarest de comprendre qu'il fait fausse route et que l'unité intérieure de la grande

[75] Locotenent-colonel Athanase Negulescu, şeful de stat-major al Grupului Tisa. Generalul respectiv era Traian Moşoiu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumanie sera plus rapidement cimentée par des mesures bienveillantes que par des mesures brutales. Il y a lieu cependant de noter que la grève d'une heure du 30 août a eu pour résultat de faire lever la censure et l'état de siège. A partir d'aujourd'hui les journaux hongrois ne sont plus censurés et leur articles ont un ton plus modéré.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 184, cadre 748-750]

***45*. 19 septembrie 1920, Cluj, Consulul britanic relatează desfăşurarea congresului socialiştilor din Transilvania şi Banat, cu participarea unor delegați ai Partidului Socialist din vechiul regat. Congresul a decis aderarea la Internaționala a III-a şi s-a pronunțat pentru neutralitatea României față de Rusia. A fost condamnată participarea lui Ioan Flueraş şi Iosif Jumanca la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia**

British Consulate, Cluj. To Majesty's Secretary of State for foreign Affairs, Foreign Office, London.

My Lord,

I have the honour to report that the Socialists of Transylvania and the Banat held a Congress here, in Cluj, from the 15th to the 18th ultimo, under the presidency of Mr. Flueraş, the Roumnian leader of the Transylvanian Socialist Party. Both he and Mr. Jumanca[76], the other Roumanian socialist leader of Transylvania, were members of the "Consiliul Dirigent", Department of Social Welfare and Hygiene and Department of Industry. Two hundred and eighteen delegates from all parts of the country were present, representing some 83.000 members of which about 10.000 are women. The socialists of old Roumania were represented by their leader Mr. Cristescu and another Member of Parliament, Mr. Moscovici. In his opening speech Mr. Flueraş expressed his pleasure at this manifestation of the solidarity of the working class of Transylvania and begged all those present to carefully follow the debates of the Congress which was to lay the foundations of the party. Mr. Cristescu, who spoke next, said he hoped that the work of the Congress would benefit the Roumanian proletariate and declared solemny that the working class of the old kingdom placed all their hopes in universal solidarity which must overthrow capitalism in order to build up communism on the ruins of the privileged classes. He concluded thus: "Comrades, we speak different languages, but we are all creators of social goods which go into the pockets of the leading classes, while we remain the slaves of those who are to disappear shortly. You must abandon all national ideas and adopt the international socialist idea. Be strong comrades and remain united in the common struggle which we have begun against the leading classes. Long live the Third International." Another socialist from the old kingdom spoke in the same strain. He said he was happy to find such a good organisation in Transylvania and continued thus: "You will give us a little of the administrative spirit which we lack and we shall give you the combative revolutionary spirit in exchange. You will not find any nationalism in the old kingdom, but only class hatred". A telegram was sent to Moscow expressing the sympathy of the Congress with the Third International. As the result of a discussion which followed the union of the socialist party of Transylvania and that of

[76] **Iosif Jumanca** (1893-1949), membru al Partidului Social-Democrat din Transilvania. La Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918 a rostit un discurs în care s-a pronunțat pentru unire. La inițiativa sa, proclamația a inclus revendicarea votului universal. A fost inclus în Consiliul Dirigent (responsabil de industrie) şi în delegația la Conferința de Pace. După 1920 a continuat activitatea în Partidul Social-Democrat, fiind ales de mai multe ori deputat şi senator. Exclus din partid în martie 1946, a sfârşit prin a fi arestat în 1949. A murit în închisoarea Jilava.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

old Roumania was decided on principle. Protests against the “white terror” in Hungary were heard and in a motion which Mr. Cristescu put to the meeting, expressing their admiration for the victorious Russian army, he saluted the memory of those who fell on Hungarian soil for the communist cause (in other words Bela Khun’s men who fought against the Roumanians). Hoped had been entertained that the Roumanian leaders of Transylvania would exercise a restraining influence on the socialists of old Roumania, who are evidently gliding very far down the “internationalist” slope, but it became clear from the outset that Cristescu’s extremist views which were shared by the Hungarians, who were in the majority, would prevail. A conflict arose the very first day between the central organisation of Cluj and the delegates from the provinces who were recently Hungarians. The latter reproached the Executive Committee for their inertia saying that, while socialism was making huge strides in other countries, nothing had been accomplished here. They had not even edited the daily papers “Tribuna Socialista” and “Erdelyi Munkas”, although funds had been subscribed for the purpose. The attitude of the Roumanian leaders, Flueraş and Jumanca, at the great national meeting of Alba Julia, in December 1918, at which the union of Transylvania and Roumania was proclaimed, and their subsequent cooperation with the “Consiliul Dirigent” were condemned. They were accused of having betrayed the socialist cause, they were Roumanian socialists and not “true international humanitarian socialists”. It was even suggested that they had been bought by the Government in order not to intensify the socialist movement. Mr. Jumanca retorted that the Hungarians refused to take part in the elections because they did not want to recognize the Roumanian State and that they themselves were guilty of the very crime of which they accused the Roumanians. He explained that the Executive Committee had been hampered in their activity by the state of siege and censorship and that the funds collected for the socialist press had proved quite inadequate owing to the high price of paper. Whereupon it was decided that a general strike would be declared if the state of siege was not raised and the censorship suspended. The “oligarchical” press was violently attacked and it was agreed that a much greater pecuniary sacrifice was necessary in order to secure for the socialist press “the strongest weapon of the Party”, the place which it should hold.

On the second day the question of the adhesion of the Transylvanian Socialist Party to the Third International was discussed. It was suggested that a decision in this matter should be withheld for the present, in order that it might be deliberated upon at the General Congress to be held at Câmpina shortly. But after another violent speech by Cristescu the immediate adhesion was unanimously agreed to. This, however, did not mean immediate revolution. The Roumanian socialists were not ready for it; it was necessary to educate and prepare the masses, especially the peasants, a large number of whom were not in sympathy with the movement, before the dictatorship of the proletariate could be proclaimed. The placing of the workers’ insurance fund under Government control was protested against and it was decided that all contributions to the fund should be refused in future. The Regulation of Labour Bill was denounced as an ultra-reactionary measure. Approaching the question of agrarian reform, the Congress asked that all properties above 50 yokes should be expropriated without compensation and that the maximum holding for one family should be fixed at 30 yokes. The “duplicity” of the Government towards Russia was violently criticised. The Congress asked that peace negociations should be initiated forthwith and that meanwhile Roumania should remain strictly neutral. In any case, the Socialist Party would resist any military action against Russia with all the means in their power. A delegate was chosen to accompany the delegates of old Roumania to Moscow and the new Executive Committee, which includes 8 Hungarians, 6 Roumanians and 1 Saxon, was elected. In spite of all the accusations and recriminations referred to above it was finally agreed that there could be no question of chauvinism but only of internationalism

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

and humanitarianism. The local Roumanian papers described the Congress as "a manifestation of Magyar irredentism in disguise". The enclosed extract from an article by M. Jorga on the Socialist Congress of Cluj may be of interest.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Charles Goodwin

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadre 4-9]

***46.* 22 septembrie 1920, Cluj, Consulul britanic relatează vizita ministrului de interne Argetoianu în Transilvania şi Banat. Este reprodus memoriul prezentat acestuia de către fruntaşii comunităţii maghiare, în care se solicită o atitudine mai echitabilă în vederea restabilirii păcii sociale. În memoriu se prezintă în special expulzările, rechiziţiile considerate abuzive, încetarea finanţării de către stat a şcolilor şi bisericilor. Saşii cer ca rezoluţiile de la Alba Iulia să fie incluse în noua lege fundamentală a statului. Ministrul a prezentat avantajele unificării administrative**

British Consulate. To His Majesty's Secretary of State for Foreign Relations, Foreign Office, London

My Lord,

I have the honour to report that the Minister of Interior, Mr. Argetoianu, has quite recently made a tour through Transylvania and the Banat for the purpose of inspecting the Administration and of giving the minorities an opportunity of submitting their grievances to him. He visited some of the principal towns (Lugos, Temesvár, Arad, Oradea-Mare, Cluj), received numerous delegations, caused certain abuses to be suppressed and ordered enquiries to be held into various questions which formed the subject of complaints on the part of the minorities. He seems to have made a very favourable impression on the non Roumanian element of the population. Here in Cluj, he received among others, Baron Samuel Josika[77], former president of the House of Magnates in Hungary, and a Hungarian delegation led by the Protestant Bishop Nagy Karoly[78] and Mr. Etienne d'Ugron[79], former minister in the Austro-Hungarian diplomatic service, who presented a Memorandum of which a copy is enclosed herewith. This document points to the unnecessary confusion and hardship caused by the fact that the population of Transylvania had, until quite recently, been left in complete ignorance of the provisions of the treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Roumania signed at Paris on December 9, 1919. It protests against the evacuation measures reported in my despatches Nos. 19, 20, and 24 of August 7, August 18 and September 5 respectively and draws attention to the unsatisfactory condition in which the former Hungarian government officials, who were dismissed more than a year and a half ago because they refused to take the oath of allegiance at a time when they did not know how the question of their nationality could be settled, now find themselves. It refers to the present deplorable economic conditions and mentions the desirability of carrying out the agrarian reform in a strictly impartial manner and in such a way as to

[77] **Samuel Josika** (1848-1923), membru al Partidului Liberal din Ungaria şi conducător al Partidului Naţional Maghiar din Transilvania.

[78] **Nagy Károly** (1868-1926), episcop al cultului reformat şi scriitor. Profesor la Facultatea de Teologie Reformată din 1895. Între 1918 şi 1926 a fost episcopul bisericii reformate din Transilvania.

[79] **Baronul István Ugron** (1862-1948), membru al unei vechi familii nobiliare. A intrat în serviciul diplomatic în 1886 (consul la Bucureşti – 1909-1911, ambasador la Belgrad – 1911-1913). După terminarea războiului s-a întors la castelul său din Zau de Câmpie, judeţul Mureş. Între 1923 şi 1926 a fost preşedintele Partidului Naţional Maghiar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

increase instead of diminishing production. It then sets forth the grievances of the Hungarian population in regard to the development of Hungarian culture which is being hampered in various ways. It draws attention to the lamentable condition of the Hungarian churches and schools which have been deprived of all pecuniary assistance from the State since more than a year and to the great privations which the ministers and school-masters are enduring in consequence. It reminds the Minister that no reply had been given by the Roumanian Government in the matter of the autonomous inter-denominational university which the Hungarians wish to open in Cluj (vide my despatch no. 17 of July 3, 1920). In conclusion, it begs the Roumanian Governnent to adopt a more equitable attitude towards the Hungarians of Transylvania in order to help them to develop fraternal relations with the Roumanians and to become reconciled to their fate. In reply to a delegation of Roumanian merchants who referred to the “foreign” commercial element in their address, Mr. Argetoianu said: “Gentlemen, what do you mean by that expression? I do not know any foreigners here. All inhabitants of Transylvania are citizens of Greater Roumania and they enjoy equal rights regardless of nationality or creed.” On more than one occasion Mr. Argetoianu declared that the Roumanian Government would keep its promise and grant all the minorities the same rights as those enjoyed by the Roumanians themselves, not because of the resolutions of Alba Julia which he described as “the outcome of spontaneous enthusiasm”, not because of the stipulations of the Treatises, but merely because the Roumanians felt that it is right and just.

The Saxons seem to have taken exception to these references to the resolutions of Alba-Julia. The “Deutsche Tagespost” of Sibiu writes: “We perceive in this utterance a diminution of the significance of the resolutions of Alba-Julia which constitute a historical fact on which a whole row of State measures are based and which represents a great deal more than “the outcome of spontaneous enthusiasm”. In the resolutions of Alba-Julia the Roumanians of Transylvania and the Banat proclaimed their union with Roumania. Surely that alone should suffice to render them dear and holy to every Roumanian. Mr. Argetoianu tried to make up for having thus minified the resolutions of Alba-Julia by referring to the sentiments which inspire the Roumanian people as being completely in accord with the spirit of those resolutions. But, in view of certain symptoms, which unfortunately are not consistent with these declarations, this cannot serve to reassure us. Sentiments are a very unstable foundation upon which the national existence of the minorities cannot be built up with confidence. What the minorities want and what they must continue to demand is that the Resolutions of Alba-Julia should be recorded in a fundamental law, the lasting significance of which would mean more to us than any assurances”. The Kronstadter Zeitung writes: “There is something in Mr. Argetoianu’s speech which we do not like. It is certain frivolous disparagement with which he speaks of the provisions of the Peace Treaty and of the Resolutions of Alba-Julia concerning the minorities. It is all very well and praiseworthy to declare that one is anxious to do that which one is bound to do, of one’s own free will and merely because it is in accord with one’s high ideals. But just as such declarations are not worth much in business they have even less value in politics. What we want are clear stipulations and an exact interpretation of obligations on the one side and of rights on the other. In describing the Resolution of Alba-Julia as the “outcome of spontaneous enthusiasm”, Mr. Argetoianu seems to forget that one of the first important State acts of the King of Roumania after the occupation of Transylvania was the definite and formal confirmation of these enthusiastic resolutions. When holds a high official position one cannot speak of fundamental laws with such levity without awakening the suspicion that one does not intend to give its provisions much weight”.

Speaking here in Cluj, Mr. Argetoianu said that, while he had been greatly impressed by the deeply Roumanian sentiments which he found in all the villages, there still existed an un-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

friendly atmosphere in the towns where the majority of the population was of foreign origin. He had listened to numerous delegations of the minorities in different towns and had endeavoured to assure them that they would enjoy the same liberty and the same rights as all other citizens. It was not in Roumania's interest to govern by force. Roumania felt strong enough and her rule was sufficiently justified on historical and ethnical grounds to make it unnecessary for her to adopt the former Hungarian policy towards the minorities. But all the inhabitants of Transylvania, regardless of nationality and creed, must understand that even if Roumanian rule over these territories was not to be eternal it would last at least 1000 years "in accordance with local custom". All intrigues therefore would be in vain and would only help to remind the Government that there were people in this country who did not consider themselves as Roumanian citizens and those would be treated accordingly. Speaking of the unification of the administration, Mr. Argetoianu said that it was in the interest of the Government and of the country that it should be carried out as quickly as possible. This would put an end to the dissatisfaction caused by the different regimes, as the mechanism of the State could only function normally under a uniform administration. Of course this would take time. Administrative organs could not be altered or superseded by a simple decree. All that experience had proved to be sound under the old regime would be maintained, while the administrative measures which had given satisfactory results in the old kingdom would be extended to the new territories. Mr. Argetoianu expressed the opinion that under a uniform administration the' economic activity of the country would revive and that many of the present obstacles would be removed. Transport difficulties were mainly responsible for the present evils. The former governments had failed to order the necessary engines in time. They could have been purchased at one third of the price which Roumania is paying for them today and at least 500 of them would be in the country by now. The present Government had endeavoured to make good these mistakes, as far as possible. One thousand engines had been ordered abroad. The first monthly consignment was expected in October. And, apart from the engines which were under repair in the country, more than 1200 had been sent abroad (to Austria and Czecho-Slovakia) to be repaired. In this way it was hoped that normal railway communications would soon be reestablished.

During Mr. Argetoianu's presence here in Cluj the dissolution of the local Departments and their transfer under the immediate authority and control of the respective heads of Departments in Bucharest was discussed. Mr. Bucsan, the secretary-general of Interior here in Cluj, accompanied the Minister to Bucharest for the express purpose of arriving at a decision, in consultation with the Council of Ministers, in this matter I believe that the desirability of expediting the unification of the Transylvanian administration has been recognised on principle, but there are great technical difficulties in the way. That of finding the necessary accommodation tor these departments in Bucharest and of providing their staffs with lodgings will probably prove an insuperable obstacle to their immediate transfer. I may mention that, in compliance with the wishes of the population of the Banat, the Counties of Timis-Torontal and Caras-Severin have been withdrawn from the jurisdiction of the Cluj Commission of Liquidation and Unification and are now being administered direct from Bucharest.

I understand that the Parliamentary Committee which is elaborating a scheme of administrative reform based on decentralization is in favour of reestablishing the administrative autonomy in rural districts and urban districts without municipal organization (Gemeinde Autonomie) and of extending the principle to the whole country. This autonomy was suspended by Decree no. 2 of January 24, 1919 of the "Consiliul Dirigent" which dissolved both the municipal (county and town) councils (Munizipalversammlungen) and the district councils (Gemeindevertretungen) which had been elected under the old franchise. A prefect, direct-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ly responsible to the Minister of Interior, was appointed in every county and in every town enjoying municipal rights. He took over most of the duties of the respective county or town council while those of the district councils were taken over by the district officials (Gemeindevorstehung) in rural districts and by the magistrate, under the control of the prefect, in urban districts. The existing officials who had been either nominated or elected under the old regime remained in office provided they they took the oath of allegiance, but whenever a vacancy occurred the new official was and is still appointed either by the Minister of Interior or by the Prefect according to the importance of the post. Decrees of the “Consiliul Dirigent” nos. 22 and 24 of October 25 and November 17, 1919 provided respectively for the election of the district councils and of the county and town councils on the basis of the register of voters drawn up in accordance with the provisions of Royal Decree no. 3621 of August 24, 1919 regarding the elections for Parliament. Most of the district councils (Gemeindevertretungen) have already been elected accordingly, but the second decree seems to have remained a dead letter as no municipal elections have taken place so far. I may mention, in this connection, that the Saxon officials who were accustomed to spend the greater part of their life in the district where they were elected are liable, under present conditions, to be transferred and are actually being transferred to different parts of the country. This would seem to be causing a good deal of dissatisfaction among the officials concerned. I understand that a new division of counties is contemplated in connection with the administrative reform.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship’s most obedient humble servant, Charles Goodwin

A son Excellence Monsieur Argetoianu, Ministre d’Interieur de Roumanie

Monsieur le Ministre,

Le séjour que Votre Excellence fait à Koloszvár nous offre une occasion favorable d’attirer Votre attention – avec la sincérité et la loyauté qui caractérisent notre race – sur quelques circonstances dont nous devons la relation sincére non seulement à nos frères de race vexés jusqu’à l’extrème, mais aussi à ce gouvernement central qui porte, devant Dieu et l’humanité civilisée, la responsabilité de la situation actuelle. Nous venons d’apprendre que Votre Excellence est en tournée non seulement en qualité de Ministre de l’Intérieur, mais aussi comme représentant de M. le Président du Conseil, nous prenons donc la liberté de nous étendre sur plusieurs problèmes qui dépassent les bornes du ressort de l’intérieur et touchant à d’autres branches du gouvernement et à l’esprit dont il s’inspire et nous prions respectueusement Votre Excellence de vouloir bien faire part de nos griefs et recriminations à M. le président du Conseil, de lui transmettre notre prière de le faire rémédier d’urgence et d’y contribuer gracieusement Vous-même.

1. Monsieur le Ministre! Ce destin horrible dont la providence nous a accablé, nous l’avons reçu le cœur saignant, mais avec le calme viril digne d’un peuple civilisé. Notre conduite a été dirigée par l’honneur national, la décence et la conscience de ce que nous valons. Nous avons reçu et souffert, la tête haute, les épreuves, les souffrances qui en étaient les conséquences, en attendant que les décisions des grandes puissances qui dirigent le sort de l’Europe, crée pour nous une situation nette. Cette situation nette a été créée par la convention signée par les grandes puissances et par la Roumanie à Paris le 10 decembre 1919. Cette convention nous a rendu tous nous, les habitants des territoires annexés ipso facto, citoyens roumains jouissant des droits civiques entiers. Et c’est notre premier grief, l’objet le plus important de nos récriminations que le gouvernement roumain n’a pas encore porté à la connaisance des intéressés, officiallement et se servant de tous les moyens de la publicité, cette décision et que par cette incertitude même, il a répandu un flot de souffrances, de confusions et de violences sur les habitants ignorant leur

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

état civique. C'est pourquoi nous vous adressons la prière respecteuse, Monsieur le Ministre, de vouloir bien faire porter dans l'avenir à la connaissance des citoyens intéressés, avec l'authenticité officielle et par tous les moyens de la publicité, tous les contracts, conventions, lois ou décrets valables, pour que la confiance dans le gouvernement puisse se développer et pour que les vexations sans but soient épargnées aux citoyens qui respectent la loi. La longue serie de tous nos autres griefs qui sollicitent une réparation urgente ont tous la même source: c'est que les membres de la minorité hongroise ayant des droits égaux avec la majorité, sont continuellement et systématiquement laisés dans leur droits de citoyen. Nous ne voulons point citer maintenant les souffrances innombrables que notre peuple a dû rapporter pendant l'état de guerre de la dictature militaire; nous ne voulons citer qu'une partie de celles sous lesquelles nous gémissons actuellement, depuis que nous sommes gouvernés par les autorités civiles.

2. L'un des plus douleureux de ces griefs est le décret royal num. 3125 au sujet des expulsions forcées et réquisitions de logements. Nos récriminations émanannt de ce décret se divisent en deux catégories: a – celles qui se trouvent dans le décret lui-même ; b – celles qui sont les conséquences de la manière dont il est appliqué.

a) Les offenses qui se trouvent dans le décret lui-même blessent – à travers les individus – les droits des minorités, leurs institutions, nottament celles de leurs églises et de leurs écoles, et toutes les classes sociales et toutes les branches d'occupation de la société hongroise. Au point de vue des minorités c'est un grief que le décret fait, pour les citoyens de „nationalité étrangère" des dispositions particulières qui les distinguent très désavantageusement des habitants de nationalité roumaine. C'est pourquoi nous sommes obligés de poser cette question: Comment acela peut-il s'accorder avec les droits civiques complets et entiers des Hongrois étant devenus ipso facto citoyens roumains et devant jouir par conséquent des mêmes droits que les citoyens de nationalité roumaine? Mais les „nationalités étrangères" sont soumises à un traitement spécial et désavantageux; pour que les citoyens de „nationalité étrangère" puissent rester dans une ville ou dans une commune, on exige d'eux le droit de competence municipale (illetösegi jog) qu'on n'exige pas des Roumains non étrangers. Toutes les institutions hongroises qui ne pouvent se procurer leur personnel sur les territoires de leur propre commune ou dont le personnel ne s'est pas assuré les benefices legaux de la compétence (illetöseg) c'est-à-dire le droit de séjourner dans cet endroit, peutent être, par cette procedure, privée de leur main d'œuvre et de leur personnel, les églises de leurs prétres et de leurs pasteurs, les écoles de leurs professeurs, de leurs instituteurs, de même que de leurs éléves habitant dans d'autres endroits. De la même manière et selon le même principe peuvent être expulsés et repatriés dans leur commune d'origine les individus de „nationalité étrangère" travaillant dans les différentes branches de l'organisme social que leur occupation attache à d'autres endroits que leur lieu de naissance, ainsi les industriels, marchands, ouvriers, domestiques, retraités, tandis que les Roumains ne sont sujets à aucune de ces distinctions, pour la plus grande gloire du droit civique égal et entier. Ensuite, d'où le paragraphe c) du décret a-t-il pris la base de l'expulsion pour ceux qui ont déclaré par écrit qu'ils ne désirent pas opter pour l'état de citoyen roumain? Et d'où l'éxecution du décret a-t-elle pris le droit de qualifier pour telles les déclarations accidentelles qui n'étaient pas faites dans ce but? Enfin, le titre de droit d'expulsion renfermé dans les points 2 b et 2 c du décret „…ceux dont la présence dans la ville n'est pas désirable au point de vue de l'intérêt public et… ceux qui n'ont pas d'occupation fixe" livre entièrement à des procédés arbitraires l'éxistence et la liberté – tellement réspectées dans les états modernes – des citoyens dignes d'ailleurs de tout le respect.

b) Mais, si le décret lui-même contient tant de parties arbitraires et iniques, la manière dont il est éxecuté pousse jusqu'à l'état de „l'ex-lex" l'incertitude des droits civiques pour les habitants hongrois. Car l'éxecution du décret – au moins quant à la pratique de Kolozsvár – est

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dépourvue de toute circonspection, parce quelle ne pèse même pas, la situation selon les données officielles qui sont à sa disposition et qu'en même temps elle éveille le soupçon de vexations et d'exactions voulues, parce que, sans faire la moindre distinction, elle expulse presque tous les habitants hongrois de la ville, forçent ainsi la partie intéressé à prouver – aux prix de beaucoup de fatigues et de sacrifices d'argent – dans un appel par écrit des faits connus de tout le monde; la manière dont le décret est éxecuté, a en même temps la tendance de priver les citoyens de leur droit, en tant qu'ils sont forcés de faire des déclarations qui sont de nature à rendre vain le droit d'option et son exercise libre, assurés tous deux par les articles 3, 4, et 5 de la convention du 20 decembre 1919 et par les articles 63 et 76 du traité de paix conclu avec la Hongrie. La même tendance s'est fait valoir dans les rubriques des feuilles de procés-verbaux officiels établis à l'occasion du dernier recensement civil. L'effet de la pétition en appel faite selon l'article 3 est rendu illusoir par cela même qu'au cas où l'expulsion n'est pas prononcée, le logement entier du patient est requisitionné, même s'il en est le propriétaire, sans qu'on lui procure un nouvel appartement. Ce qui enfin est inouï dans une procédure juste et équitable, c'est que le fonctionnaire qui porte les jugements en première instance est en même temps le référent du forum d'appel. Son rapport ne peut être controlé dans son objectivité ni par la présence de la partie intéressée, ni par la publicité, et le membre de la commission qui represente la minorité nationale dont ce serait la fonction de controler ce rapport est éloigné par voie brève, s'il fait son devoir conscienciuesement, voir l'exemple de Kolozsvár.

3. La situation n'est pas meilleure quand on examine la manière dont les logements sont réquisitionnés. Nous ne parlons pas des réquisitions militaires faites sous l'état de guerre, nous ne nou référons qu'aux abus pratiqués méthodiquement qui consistent en ce que les chambres meublées réquisitionnées pour les militaires sont transmises clandestinement aux civiles qui usurpent quant au loger et à l'usage des meubles les avantages dûs aux militaires et qui payent un loger qui ne suffisait pas même aux frais de la lumière électrique. Mais même quand les logements sont réquisitionnés par les autorités civiles, les droits legaux des proprietaires ou locataires, au point de vue du nombre des membres de leurs famille et de leur occupation etc, sont mis entièrement de coté, et pour la commodité plus grande de la puissance installée dans leur logement, les loyers ne sont pas fixés du tout, ou, s'ils le sont, c'est à un prix dérisoir comparé aux prix actuels du commerce libre. Les pièces des logements qui forment pour ainsi dire la condition sine qua non de l'existence: bureaux d'administration, cabinets de réception des médecins, magasins, ateliers sont réquisitionnées, et l'emploi forcé des cuisines en commun ne sert qu'à répandre les germes de la haine sociale.

4. Une plaie, un ulcère de la question hongroise est la problème des anciens fonctionnnaires d'état hongrois. Ces travailleurs dignes de tout le respect, cette phalange morale de notre vie sociale, se sont empressés, dès que notre situation internationale et notre union ont semblé être netter, de se presenter à l'appel, pour continuer dans l'économie de l'état leur travail si important dont le manque est aujourd'hui si douloureusement ressenti et pour assurer à nouveau leur propre existence après avoir subi des privations sans exemple. Des mois se sont passés depuis et ils n'ont pas recouvré leurs anciens postes, ni touché leurs appointements assurés pourtant par le traité de paix et nous ne pouvons savoir pourquoi. Ce que nous savons, c'est que la consolidation économique de l'état aussi bie que la paix et le repos des âmes doivent payer bien cher de retard. La sagesse de l'homme d'état doit trouver avec le tact et l'équité nécessaires un moyen efficace de résoudre les plus vite ce problème.

5. Il ne subsiste aucune doute que les administrations compétentes ont développé maintes et maintes foies leurs avis sur la nécessité urgente de parer aux dangers de l'inertie, on pourrait presque dire, de la banqueroute de notre vie économique, des crises affreuses de la politique financière, de la cherté de vie de plus en plus insupportable qui s'en suit et des spectres menaçants de la famine. Il ont dû aussi exposer leurs opinions sur les moyens de remédier à

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tous ces maux. Nous ne voulons mettre en évidence que l'importance du rétablissement nécessaire de la paix sociale qui exige des dispositions pleines de sagesse de la part du gouvernement afin de réaliser l'accord entre les intérêts du producteur et ceux du consommateur, et d'assurer la liberté et le respect de l'ouvrier. Notre vie agricole doit être assurée principalement par une réforme agraire, dirigée avec une sage circonspection qui tâche de développer la production économique, qui respecte l'existence des institutions culturelles basées sur des propriétés agraires, qui soit dépourvue de toute tendance nationaliste et qui soit éxecutée dans toutes les parties du pays et pour tous les citoyens selon les mêmes principes, d'une manière identique et avec des résultats identiques.

6. Ce que nous voulons encore toucher, c'est ce qui, pour nous, c'est un des problèmes les plus importantes: le problème de la culture hongroise. Ce terrain serait le plus à defendre contre l'influence d'une politique violente, et c'est pourtant sur ce terrain que nous avons le plus de griefs et des récriminations à faire qui exigent une reparation urgente. Cette culture est née et s'est développeée au sein des églises confessionelles, et la rivalité des différences confessionnelles n'était qu'à son avantage; tandis que l'état, par son action nivelante et par l'exclusion de la religion l'a arrachée à l'âme du peuple, au plus grand detriment du développement sain et harmonieux de la culture du peuple. C'est en partie parce qu'il a compris ce danger, en partie parce qu'il appréciait le développement historique de nos institutions, en partie enfin parce qu'il avait fait le bilan des forces financières de l'état, que M. Valère Branistie, le deuxième chef du ressort de l'instruction publique depuis l'avènement de l'imperium roumain, s'est prononcé pour le programme de l'instruction confessionnelle, et qu'il cherche à faire éxecuter par cette voie les dispositions qu'il a prises pour satisfaire aux le soins de culture des minorités. C'est conformément à ses intentions que les Églises hongroises ont commencé à réorganiser, au cours de l'année scolaire passée, leurs école qui étaient en partie négligées, en partie transmises à l'administration de l'état. Et ce travail que nous pouvions faire en paix – à part quelques vexations insigifiantes, suites de chicanes sur les principes – ce travail est menacé cette année subitement du danger de difficultés systématiques faites dans l'intérêt des écoles d'état à langue d'enseignement hongroises et entretenues par l'état roumain. C'est vrai que M. Prie[80], le secrétaire d'état, a promis au cours des délibérations de la semaine dernière aux représentants des Églises hongroises une certaine modération, jusqu'à ce que les conférences qui auront bientôt lieu à Bucarest, aient donné une ligne de conduite à la politique scolaire de l'enseignement obligatoire fourni par l'état ou par les confessions; ce qui ne nous empêche pas de citer les faits qui suivent, qui sont des sujets d'offene excessivement graves.

a)Tous les secours d'état destinés à nos Églises et à nos écoles ont cessé depuis bientôt deux ans; ils ne seront rendus que sous une condition (la prestation officielle du serment de fidélité des évêques) qui ne pourrait être effectuée qu'après l'arrangement des relations de l'état et des Églises respectives. En attendant, prêtres, pasteurs, instituteurs, membres des différents corps enseignants sont exposés à une existence de misère à peine supportable.

b) Bien que les Églises n'entretiennent pas avec l'état roumain les conventions scolaires faites avec l'état hongrois, les bâtiments d'école, terrains, leur ameublement complet transmis auparavant à l'état hongrois, ne leur sont point rendus, de sorte que, dans beaucoup d'endroits, elles sont exclues de leurs propres bâtiments d'école.

c) Le caractère d'école publiques n'a pas été accordé à nos écoles primaires nouvellement fondées et leur fonctionnement est aussi empêché sous d'autres prétextes.

---

[80] **Octavian Prie** (1875-1939), secretar general pentru instrucțiune publică şi culte în Consiliul Dirigent. Studii de teologie şi filosofie la Budapesta (1899). Profesor la Blaj din 1902. A contribuit la fondarea Academiei Comerciale din Cluj, unde a funcționat ca profesor între 1920 şi 1939. A fost ales de mai multe ori deputat şi senator din partea Partidului Național-Țărănesc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

d) Des localités des institutions de culture appartenant aux Églises hongroises ont été requisitionnées dans l'intérêt des écoles roumaines (l'internat du collège protestant de Szászvaros, les bâtiments des gymnases catholiques roumains de Szatmar et de Maramorossziget, l'académie de commerce de Kolozsvár). Par ce procédé leur fonctionnement est rendu extrêmement difficile; les localités de la maison d'éducation de jeunes filles protestantes à Kolozsvár sont occupées depuis deux ans déjà par un hopital pour les maladies vénériennes.

e) Les propriétés agraires qui sont des fondations pour entretien des écoles ont été saisies pour être distribuées à bail forcé, les forêts mêmes sont destinées à être expropriées (propriétés des écoles protestantes de Nagyenyed, Kolozsvár, Mezömadaras, Ujtorda, propriétés scolaires unitariennes de Ladamos, Banyabükk et Borod), les terres appartenant aux curés et aux presbytères sont saisies très souvent même au-dessous des 32 arpents fixés par le loi.

f) Les églises attendent en vain une réponse à leur demande faite dans l'intérêt de l'université hongroise; elles attendent également en vain dans l'affaire de l'académie d'agriculture hongroise.

g) Même les affaires du culte proprement dit ne sont pas à l'abri d'empiètements, souvent les préteurs, notaires, juges de village ou gendarmes ordonnent des services divines, et quand les pasteurs, les prêtres s'y refusent, n'ayant pas reçu un ordre spécial de leur évêque, ils sont maltraités, brutalisés.

h) Beaucoup d'exemples prouvent que les minorités hongroises sont restreintes par les autorités dans l'emploi de leur langue nationale (l'endommagement des enseignes de magasins, la destruction des plaques commémoratives, la destruction et mutilation des statues etc.).

Mai nous ne voulons point continuer l'énumeration de nos griefs et de nos plaintes, ceux que nous venons de presénter ne sont d'ailleurs que des hors-d'oeuvre.

Votre Excellence!

Le peuple hongrois de la Transylvanie, en tête la ville de Kolozsvár dont la population compte encore aujourd'hui 75% de Hongrois, a supporté toujours avec une discipline et une maitrise sans exemple la croix de ses lourdes épreuves et de ses griefs multiples, quoique l'animosité contre lui fût évidente. Ayant conscience de notre état de citoyens roumains qui nous assure l'égalité des droits, nous vous prions donc, Monsieur le Ministre, nous vous prions respectueusement de vouloir bien provoquer un changement équitable dans l'attitude du gouvernement envers la minorité hongroise, et puisse ce changement se faire sentir par des faits. Le peuple hongrois s'est rendu compte de sa situation changée sur ce territoire. Que la possibilité lui soit rendu enfin par un traitement juste et équitable, de garder, comme dans le passé, son sentiment de fraternité envers le peuple roumain qui habite cette terre, de l'étendre même sur les habitants des autres parties du royaume. Que ceux qui ont le pouvoir en main fassent – par la réparation urgente de nos graves offenses avec la sagesse et le sentiment moral d'un gouvernement supérieur – le premier pas sur la route de la consolidation politique, du rapprochement social et de la paix des âmes et qu'il nous donnent, en guérissant nos plaies et non en les déchirant encore plus, la possibilité de nous reconcilier avec notre sort.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadre 24-45]

47. 12 octombrie 1920, Budapesta, Raport al Misiunii britanice la Conferința de Pace referitor la numirea primului primar român la Oradea şi la reacțiile presei din Ungaria

British High Commission, nor. 735. To the Right Honourable The Earl Curzon of Kedleston.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

My Lord,

I have the honour to report that the appointment by the Roumanian Government of Dr. Popa[81] as Prefect of Nagyvárad has been acclaimed with general approval by the local press. Dr. Popa is a well known judge of Transylvania; he was an intimate friend of the late Count Tisza, and it is said that it was largely due to this friendship and influence, that during the war the Transylvanian question never became acute. The „Pesti Napló" of to-day's date states: „We do not want to exaggerate the importance of the news, but it may be taken for granted that this appointment means a change in Roumanian policy; knowing the personality of the newly appointed prefect and his connection with Roumanian circles in Transylvania, as well as his behaviour towards the Magyars, we can state that by this action the Roumanian Government desires to prepare the policy of compromise and peace". It is unfortunate that notwithstanding continual promises of the arrival of a Roumanian diplomatic mission to Budapest, this mission does not seem to materialise, and it has been agreed by the Allied High Commissioners and Generals that at our next meeting on Thursday the 14th instant, that we should once more send a telegram to the Conference of Ambassadors, urging the importance and necessity of some Roumanian representative being here with whom the Mission can treat all current questions.

I have the honour to be, with the highest respect, My Lord, Your Lordship's most obedient, humble servant, Wilfried Athelstan-Johnson, acting for High Commissioner.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Anglia, inv. 1928, rola 450, cadre 21-22]

***48*. 24 octombrie 1920, Cernăuți, Cuvântarea Regelui Ferdinand I la inaugurarea Universității din Cernăuți. Este amintită contribuția anterioară a acestei universități la dezvoltarea culturii româneşti**

După înălțătoarea serbare a inaugurării Universității surori din Cluj, am aşteptat cu deosebită bucurie prilejul de a-mi îndeplini şi față de Universitatea din Cernăuți aceeaşi plăcută datorie, prezidând împreună cu Regina şi Principele Moştenitor inaugurarea cursurilor acestui înalt institut cultural, care, prin revenirea Bucovinei la sânul patriei mame, a îmbrăcat o haină nouă potrivit trebuințelor naționale ale Statului Român. Dar temelia care este căutarea luminii şi cercetarea adevărului rămâne neclintită şi ştiința împodobită de aici înainte cu haina românească îşi urmează necontenit cu aceeaşi râvnă zborul spre sfere tot mai înalte şi noi o urmărim cu aceeaşi necurmată dragoste. De aceea, în aceste timpuri de mari frământări economice şi sociale, salut cu deosebită plăcere acest prilej care ne permite să ne adunăm noi, cârmuitorii țării şi ai culturii, şi să ne îndreptăm cugetul nostru la menirea celor mai înalte aşezăminte de învățătură care înfățişează, pe deasupra zbuciumărilor vieții de toate zilele, năzuința eternă a minții omeneşti către progres şi adevăr. Precum trupul rămâne o materie inertă şi nefolositoare fără puterea conducătoare a creierului, tot astfel viața economică şi socială a unui Stat este lipsită de forța diriguitoare dacă n-ar avea la cârmă în toate domeniile mințile luminate ale națiunii; iar lumina ne vine de la Universitate, căci aici se pregătesc conducătorii tuturor ramurilor de producțiune. Şi tot de aici, pe căi spinoase şi îndelung răbdătoare, pornesc cercetările pentru descoperirea şi utilizarea noilor forțe cucerite de la domeniile necunoscutului. Acei care având ochii ațintiți numai la activitatea practică şi imediată se întreabă ce folos poate ieşi din

[81] Avocatul Teodor Popa, primarul oraşului Oradea, fost membru al Consiliului Național Român din Bihor şi viitor vicepreşedinte al organizației județene a Partidului Național Țărănesc şi preşedinte al despărțământului Bihor al ASTRA.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lucrările de ştiinţă pură, uită că dacă nu s-ar cerceta tainele naturii cu îndărătnicie şi din iubire de ştiinţă ne-am învârti mereu în cercul restrâns al rutinei, precum lesne uită lumea de rând cui se datoresc atâtea descoperiri şi invenţii ajunse acuma la îndemâna şi spre folosul tuturor. Munca intelectuală cheltuită la studierea până în cele mai mici amănunte în orice direcţiune se răsplăteşte mai curând sau mai târziu cu foloase practice de interes obştesc. Să cinstim dar după cuviinţă această muncă izvorâtă din tot ce este mai înalt în firea omenească.

În aceste clipe care pentru Universitatea din Cernăuţi sunt o serbare de înaltă bucurie în onoarea ştiinţei şi a studiului, să nu supunem unui cuget critic ceea ce a fost aici înainte de azi, să nu îngăduim unei umbre să întunece veselia momentului. Trecutul aparţine istoriei, să ne îndreptăm deci privirile noastre cu încredere spre viitor. Totuşi, şi în trecut era în fosta Universitate un colţ de unde raze luminoase s-au răspândit şi asupra României de ieri. Nu sunt puţini preoţii şi vlădici din vechiul Regat care s-au întors de la Cernăuţi în Ţara Românească cu un capital bogat de învăţătură creştinească predată şi în limba strămoşească, şi aşa facultatea teologică greco-ortodoxă este lanţul care leagă trecutul cu prezentul. Să nu uităm însă pentru viitor că nimic nu se poate face viu şi trainic în viaţa unui stat decât pe temelii naţionale, şi de aceea, pe lângă munca ştiinţifică de ordin general, o preocupare deosebită a studiilor universitare trebuie să fie cunoaşterea ţării şi a poporului său. Şi într-aceasta, uşoară şi plăcută vă este sarcina, pentru că e prea frumos acest cap de ţară şi vrednic poporul care o locuieşte de la descălicatul Moldovei, care de aici s-a lăţit până la Nistru, Dunăre şi Mare. Sunt bine încredinţat că prin activitatea d-voastre veţi scoate la iveală şi veţi spori tot ce este frumos şi nobil în sufletul tineretului studios şi că veţi forma nu numai generaţiuni cu caracter şi folositoare ţării, dar şi cetăţeni credincioşi şi iubitori de patrie. Ca un semn al dragostei mele pentru tinerimea universitară bucovineană, dăruiesc suma de 200.000 lei, spre a servi ca prim fond pentru ajutorarea culturală a studenţilor merituoşi de la toate facultăţile acestei Universităţi, după cum senatul universitar va chibzui mai bine. Salutând cu dragoste pe toţi studenţii adunaţi la această zi de sărbătoare culturală, urez din toată inima: *Vivat, floreat, crescat alma mater Cernovicensis*.

[*Cuvântări de Ferdinand*, Bucureşti, 1922, p. 36-38]

***49*. 2 noiembrie 1920, Bucureşti, Raport al ataşatului militar francez despre cele 6 luni de guvern Averescu. A început împărţirea terenurilor conform reformei agrare. Criza transporturilor continuă. Mişcările muncitoreşti de origine bolşevică par să fie exploatate de liberali. Realizările ministrului de externe Take Ionescu (alianţa cu Cehoslovacia şi Iugoslavia, alianţa cu Polonia)**

Le Général Pétin, Attaché Militaire en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre, Etat-Major de l'Armée, 2e Bureau, Paris.

Depuis le 9 Juin 1920, date à laquelle je vous ai envoyé un rapport no. 3245/S sur la situation politique en Roumanie, je n'ai pas cru devoir réaborder ce sujet, qui, au fur et à mesure que nous éloignons de la guerre, tend à rester plus complètement dans les seules attributions du Ministre de France. Néanmoins, il vous sera intéressant d'avoir un rapide aperçu de la situation politique actuelle et le résumé de ce qu'au bout de six mois de gouvernement, le Général Averesco est arrivé à réaliser. En présence des difficultés qui rendaient l'exercice du pouvoir presque impossible, avec une Chambre comme celle qu'il avait trouvée, le Général Averesco s'est décidé, à la fin du mai, à procéder à des nouvelles directions qui, faites comme on sait les faire dans ce pays, lui ont causé une immense majorité. Cette majorité était compo-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sée de partisans de la Ligue du Peuple, parti nouveau sans programme bien défini, et dont la caractéristique était de se contenir qu'un ensemble de gens d'une éducation toute primaire, ou de quelques „laisses pour compte" des anciens partis, qui espéraient sous une nouvelle étiquette, se refaire une virginité nouvelle. C'est ainsi que le Ministère Averesco, en dehors de la personnalité de son chef, n'a, au début tout au moins, compris que des personnalités de deuxième plan, et même des gens d'une moralité douteuse (M. Taslauanu). Plus tard, l'entrée au Ministère de M. Take Ionesco, ainsi que je l'exposerai plus loin, a contribué, par la personnalité de ce dernier, à lui donner un relief dont il manquait totalement au début. Il semblait qu'une aussi forte majorité, composée d'hommes tout à la dévotion du Général Averesco, était susceptible de travailler utilement. Or, il n'en a rien été, parce que cette majorité a trouvé devant elle, dès les premières heures, une opposition acharnée composée dans sa fraction la plus intelligente des membres de l'ancien parti transylvain, et pour le surplus, des débris des Tsaranistes du précédent Parlement. Et c'est ainsi que les premiers mois de l'activité ministérielle ont été paralysés par des discussions stériles, par des interpellations sans nombre, qui n'ont permis aucun travail législatif utile.

Dans l'ordre social, un grand pas cependant a été fait. Le Général Averesco est, en effet, parvenu à commencer le partage des terres, en cours actuellement, et dont on peut prévoir d'heureux effets, car il a donné satisfaction à ce qui constitue malgré tout la majorité dans ce pays: la masse des paysans. Les difficultés auxquelles avait à faire face le Gouvernement, au point de vue économique tiennent à deux faits. D'abord, une production agricole très diminué, due précisément à ce que le partage n'était pas réalisé. Si les paysans qui n'étaient pas encore en possession de la terre, ni les anciens grands propriétaires qui se voyaient à la veille d'être dépossédés ne se sont souciés d'engager des dépenses ni de faire des efforts personnels pour mettre la terre en valeur. En second lieu, une crise des transports qui a rendu tous les mouvements d'échanges impossible. Cette crise est due au très mauvais état du réseau ferré dont le rendement déjà précaire a été aggravé par les grèves du personnel des chemins de fer. Et on ne voit pas bien comment la Roumanie, qui ne dispose pas d'ateliers de réparation, et dont les ouvriers refusent trop souvent de travailler, pourrait sortir de cette situation sans faire appel à l'étranger. Mais précisément, le parti des hommes d'affaires, en l'espèce le parti libéral, a toujours refusé de s'adresser à l'étranger, et dans le double but de se ménager des affaires avantageuses et de satisfaire un profond sentiment de xénophobie, il a toujours jalousement veillé à ce que le Gouvernement n'aille pas chercher au dehors les concours techniques qui lui font défaut. Toutes ces difficultés ont été aggravées par des mouvements ouvriers dont l'origine est vraisemblablement bolcheviste. Ces mouvements ont été habilement exploités par le parti libéral dont la situation politique est infiniment moindre qu'autrefois (7 députes au Parlement au lieu de 111 dans la dernière Chambre), mais qui reste le maitre du pays par son admirable organisation économique et financière. Engagé dans d'innombrables affaires, le parti libéral, en voyant disparaitre son influence politique, a vu certaines d'entr'elles péricliter parce que, précisément, il ne disposait plus de l'exercice du pouvoir. Certains voient aujourd'hui dans les mouvements ouvriers, un geste du parti libéral désireux de créer des difficultés au Général Averesco dans l'espoir de prendre sa place.

Politique extérieure. L'entrée de M. Take Ionesco dans le Ministère a été un coup de maitre, car le Général Averesco a trouvé dans la personne de ce dernier l'homme des grandes idées, un politique très averti des choses européennes, en même temps qu'un talent reconnu par toutes les chancelleries de l'Europe. Et si l'on mesure l'espace parcouru en politique extérieure par la Roumanie pendant ces six mois, on trouve une situation infiniment plus claire et grosse de promesses: entente avec la Yougo-Slavie et la Tchéco-Slovaquie, différends avec la Hongrie comme avec la Bulgarie très atténués, et, peut être, a très bref délai, une complète

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

entente avec la Pologne. Tout ceci est l'œuvre de M. Take Ionesco. En ce qui concerne plus spécialement l'Entente, il est assez curieux de constater que le Gouvernement Averesco dont le chef avait été représenté au début comme inféodé à des idées pro-allemandes, est infiniment plus ententophile que le dernier Ministère Bratiano. Cette tendance se manifeste depuis que M. Take Ionesco est aux Affaires Etrangères. Elle trouvera la formule concrète dans la réalisation complète de la „Petite Entente”.

Pour conclure, si la situation extérieure de la Roumanie est beaucoup plus nette qu'il y a six mois, il faut faire par contre des nombreuses réserves sur l'état intérieur du pays. Nous voyons, en effet, un Gouvernement dans lequel bien des Roumains mettaient tous leurs espoirs et qui, pour gouverner, disposait d'une importante majorité, n'avoir pas été capable d'améliorer la sort de la masse, alors qu'en cette fin de guerre le premier problème pour un chef de Gouvernement est de rendre plus facile la vie économique du pays. Cet état de choses est imputable peut-être à des difficultés matérielles, mais beaucoup aussi à l'absence de conscience professionnelle qui règne du haut en bas de l'échelle. La conclusion est maitresse: c'est le mal principal qui corrompt tous les milieux. Peut-être sommes nous encore trop près du vasselage turc? Le Général Averesco ne dispose pas malheureusement de fonctionnaires intègres et capables. Entre la haute société corrompue et les paysans, il n'y a pas comme chez nous cette classe moyenne qui fait la force d'un peuple, et le risque reste grande de voir un jour le paysan éclairé, renverser, dans un geste de dégout, ceux qui détiennent le pouvoirs et leurs séides.

Le Général Pétin, Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 875-879]

***50*. 19 noiembrie 1920. Raportul ataşatului militar francez referitor la activitatea guvernului Averescu, la evenimente din viața familiei regale şi la impresiile produse în opinia publică de ultimele evoluții ale războiului civil din Rusia. Basarabia este amenințată de propaganda bolşevică, iar reprezentanții Ucrainei la Bucureşti solicită sprijin**

Le Général Pétin, Attaché Militaire en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre, Etat-Major de l'Armée, 2e Bureau, Paris.

Situation politique et intérieure à la date du 18 Novembre 1920. Dès les premiers jours de son existence, le Ministère Averesco a porté en lui des germes de faiblesse. Indépendamment du manque complet de personnalité de la plupart de ses membres, certains d'entre eux ont été longtemps absents. Il lui a fallu en outre compter avec les accusations justifiées dont certains ministres étaient l'objet. Si bien qu'après avoir défendu ses collaborateurs le Général Averesco a été récemment obligé de „débarquer” le Ministre de l'Industrie et du Commerce, M. Taslaoanu, publiquement convaincu d'avoir trafiqué des permis d'exportation. De son coté, M. Michel Cantacuzène[82], Ministre de la Justice, a démissionné, il y a plusieurs mois, ne voulant pas se trouver aux cotés de M. Taslaoanu. Le Ministre des Finances, M. Titulesco n'a pratiquement jamais été à la tète de son Département. Aussi le Général Averesco a-t-il tout récemment procédé à un remaniement des portefeuilles. Lui-même prend le Ministère de l'Industrie et du Commerce, voulant être le seul à délivrer des permis d'importation et d'exportation. M. Greceano passe des Travaux Publics à la Justice et M. Taslaoano rentre aux Travaux-Publics! A la suite de ce remaniement, la presse est unanime à dire „comprenne qui voudra”.

[82] **Mihail G. Cantacuzino** (1867-1928), membru al Partidului Conservator, primar al Bucureştilor (decembrie 1904-martie 1907), ministru de justiție (29 decembrie 1910-31 decembrie 1913 şi 11 decembrie 1916-28 ianuarie 1918). În 1922 a intrat în Partidul Național Român, ca vicepreşedinte pentru Vechiul Regat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La Cour. La Cour vit très retirée. Ceci ne change d'ailleurs pas ses habitudes, car, depuis la guerre, il n'y a eu de réceptions que dans des circonstances très rares, à l'occasion de la visite d'hôtes de marque, tels que l'Amiral de Bon, le Cardinal Dubois, le Marechal Joffre. Le Roi vit la plupart du temps à Sinaia. La Reine a été longtemps absente. Elle vit entourée de quelques dames d'honneur qui forment une domesticité dorée, plutôt qu'une émanation de la haute société, telle qu'on la trouve dans d'autres pays, et qui n'existe d'ailleurs pas en Roumanie. La famille royale est donc assez isolée du pays. Est-ce a dire que celui-ci soit désaffectionné de ses souverains? Ce serait exagéré, car le paysan, dans sa simplicité d'esprit voit toujours dans le Roi le chef de l'armée victorieuse, et dans la Reine, la grande sœur de charité qui se penchait au chevet des blessés. Toutefois les enfants royaux n'ont pas facilité les efforts de leurs parents. Il est superflu de rappeler ici les aventures du Prince Royal, allant, quelques jours après le départ de la Mission Berthelot, se marier clandestinement à Odessa, sous les yeux railleurs des Allemands. Quant à la Princesse Elisabeth, dont le moins qu'on puisse dire est que la timidité est la cause de sa froideur, elle vient de se fiancer au Duc de Sparte. Les récents événements de Grèce ouvrent à cette union des perspectives nouvelles. Suivant l'expression même de la Souveraine, c'est la bonne étoile de la Reine qui ouvre à sa fille un chemin que l'on escompte être doré. En tous cas, ce n'est pas le désir de „latiniser" ou d'„ententiser" le Diadoque qui a fait accepter par la famille royale de Roumanie cette union dont les bases étaient jetées bien avant les derniers événements politiques de Grèce, et cette décision ne saurait être mise à l'actif des sentiments ententophiles du Roi et de la Reine.

Répercussion en Roumanie des événements du sud de la Russie – L'Ukraine. L'écroulement imprévu du Général Wrangel a causé ici un véritable stupeur. Je n'ai pas a vous en dire les causes et ne puis rien ajouter aux renseignements que vous avez eue certainement de votre coté. Ces événements inquiètent à bon droit la Roumanie qui voit se rouvrir la crise des mauvais jours de l'été dernier. Les gens avertis ne pouvant s'empêcher de penser au danger que court la Bessarabie, pays qui est bien loin d'être assimilé et où les maladresses administratives ont inconsciemment préparé un terrain favorable à la propagande soviétique. Si bien que si l'Armée roumaine avait jamais à défendre le Dniester, elle aurait des arrières peu sûrs. L'Ukraine reste cependant pour elle une possibilité et un espoir, car elle serait un matelas commode en cas de conflit avec la Russie des Soviets. L'attitude des représentants ukrainiens de Bucarest reste, en ces jours très sombres, ce qu'elle a toujours été. Le Général Delvig[83] me disait ce matin (mais quel crédit lui accorder?), que l'Ukraine résisterait jusqu'au bout. M. Matsikvitch[84], représentant officiel de l'Ukraine, qui assistait à notre conversation, me le confirmait aussi. Mais l'un comme l'autre regrettaient, non sans amertume, que des secours matériels ne leur aient pas été donnés quand il en était temps encore. Ils me demandaient que nous intervenions, de suite, près des Roumains. Je vous ai exposé trop souvent cette situation pour qu'il soit utile d'en développer encore les arguments essentiels. Peut-être est-il encore temps d'intervenir? La France ne doit-elle pas se souvenir que ce qu'on appelle l'Ukraine est le seul fragment de l'ancienne Russie qui soit encore anti-bolchevique?

Le Général Pétin, Attaché Militaire

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 880-883]

[83] **Generalul Sergej Nikolaevici Delvig** (1866-1944), şeful Misiunii Militare ucrainene, înființată în februarie 1920. Provenit dintr-o familie de origine lituaniană.

[84] **Konstantin Adrianovici Mațievici** (1873-1942), agronom şi diplomat. A fost desemnat ministru de externe al Republicii Populare Ucraina la 13 februarie 1919. În iunie 1919 a devenit reprezentant diplomatic al Ucrainei la Bucureşti. Începând din noiembrie 1920 s-a îngrijit de organizarea refugiaților din Republica Populară Ucraina şi de coordonarea organizațiilor ucrainene din România. A rămas până la moarte unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai emigrației ucrainene anticomuniste. Vezi Valeriy Vlasenko, Vadim Guzun, *Konstantin Mațievici, omul de ştiință şi diplomatul ucrainian*, „Caiete diplomatice", 3, 2015, 3, p. 20-45.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***51*. 20 noiembrie 1920, Moscova, Declarația lui Ioan Flueraş către Internaționala Comunistă, în care se referă la participarea socialiştilor din Transilvania la adunarea de la Alba Iulia şi explică colaborarea cu Partidul Național Român**

Către Comitetul Executiv al Internaționalei a III-a Comuniste. Descrierea mişcării muncitoreşti socialiste din Transilvania şi Banat, unite cu România.

După cum se ştie, regiunile sus-amintite au constituit până la 1 decembrie 1918 parte integrantă din Ungaria. În această zi a avut loc la Alba Iulia Adunarea Națională a poporului român, care a proclamat unirea acestor regiuni cu România. La această adunare a participat şi fracțiunea română a Partidului Social-Democrat al fostei Ungarii, prin delegații săi în număr de 150 membri, aleşi de secțiile partidului şi de adunările populare pe circumscripții electorale. Adunarea Națională a adoptat o rezoluție care a conținut cele mai democratice revendicări sociale, populare şi naționale. Această rezoluție a fost condiția colaboratorilor socialişti în Adunarea Națională. În caz contrar, naționaliştii ar fi proclamat unirea cu România fără nicio obligație față de poporul muncitor şi de minoritățile naționale. Această rezoluție a conținut: 1. votul universal proporțional pentru cetățenii de ambele sexe; 2. libertate deplină de asociere, întrunire şi de presă; 3. asigurarea şi protecția muncii; 4. autonomie națională, culturală şi juridică pentru minoritățile naționale; 5. reforma agrară; 6. autonomia administrativă provizorie a acestor provincii până la Constituanta României mărite pe baza votului universal, proporțional şi secret, după comune, pentru ambele sexe, începând de la 21 ani. Adunarea Națională, pe baza autonomiei rezervate în Rezoluție, a format un parlament autonom compus din 200 membri, din care 30 erau socialişti. Acest parlament provizoriu, împreună cu Guvernul, care a fost constituit din mijlocul lui, a avut sarcina de a realiza rezoluția votată de Adunarea Națională şi să guverneze până când se întruneşte Adunarea Constituantă a României unite, care va fi aleasă în spiritul Rezoluției amintite şi care va extinde şi asupra restului României reformele aplicate în Transilvania şi Banat, după care peste întreaga Românie trebuie să domnească un singur guvern.

În timpul sesiunii Adunării Naționale, delegații social-democrați au ținut o consfătuire preliminară, unde au pus în discuție rezoluția pe care s-o supună Adunării Naționale. Ea a fost acceptată în unanimitate cu o abținere, însă cel care s-a abținut încă în aceeaşi zi a încuviințat rezoluția. După Adunarea Națională, conferința delegaților socialişti a fost continuată, cu care ocazie s-a constatat despărțirea secției române de Partidul Social-Democrat din Ungaria prin despărțirea de Ungaria a teritoriilor reprezentate. Conferința a hotărât imediata întemeiere a unui partid social-democrat din Transilvania şi Banat, în afară de aceasta, conferința a hotărât să trimită în guvern doi reprezentanți ai noului Partid. Care au fost motivele care au dus la colaborare?

1. Faptul că Partidul Social-Democrat din Ungaria, cu care am colaborat ani de-a rândul, a colaborat încontinuu cu partidele burgheze de opoziție, unde era vorba de realizarea de reforme democratice, ca votul universal, libertatea de asociere, întrunire, de presă etc. în afară de asta, Partidul Social-Democrat ungar a colaborat în aceste momente critice cu partidele burgheze întrucât ele au participat atât în Adunarea Națională ungară, cât şi în Consiliul Național şi în guvernul ungar. Ca urmare, la noi colaborarea între clase a fost tradițională şi noi ne găseam tocmai în această colaborare între clase, în afară de aceasta, la începutul activității noastre Comitetul Central Executiv al Partidului din Ungaria a dat fracțiunii române sfatul de a colabora cu Partidul Național Român.

2. Comitetul Central al fracțiunii române a urmat instrucțiunile Comitetului Central, cu atât mai mult cu cât vedea că raportul național între unguri şi români, care trebuia să fie reglementat, căci amenința să provoace un război național, ceea ce ar fi amânat pe un timp îndelungat posibilitatea eliberării complete atât a proletariatului român, cât şi a celui ungar. Din

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

această cauză am menținut colaborarea între clase, pentru a preveni acest pericol, cu toate că ar fi fost mai comod să rămânem pasivi şi să nu luăm asupra noastră o răspundere atât de mare.

3. Deoarece eram convinşi că numai pe această cale putem obține de la clasele burgheze drepturile democratice, fără de care în acel timp era imposibilă dezvoltarea clasei muncitoare şi a tinerei noastre mişcări.

4. Pentru că nouă ne era teamă că fără colaborarea noastră în guvern burghezia română din Transilvania împreună cu cea din vechea Românie nu va acorda niciun drept poporului muncitor, drepturi pentru care poporul muncitor a dus timp îndelungat lupte grele, cu mari jertfe, atât în Ungaria cât şi în România.

5. Întrucât noi am vrut să obținem pentru Transilvania o autonomie, chiar dacă numai provizorie pentru timpul până când în vechea Românie s-a instaurat un regim democratic pe care noi am vrut să-l introducem în Ardeal, prin colaborarea noastră.

6. Pentru că numai prin colaborare am putut ajuta minoritățile naționale să obțină drepturi naționale autonome, culturale şi juridice, care sunt necesare pentru a înlătura conflictele naționale şi luptele şovine, care atrag atenția de la luptele de clasă.

Acestea erau principalele motive care ne-au determinat să participăm la o colaborare între clase. Ne-a reuşit, de asemenea, să introducem dorințele noastre în Rezoluția Adunării Naționale. Însă nu ne-a reuşit să forțăm completa sa realizare, mai departe nu ne-a reuşit să împiedicăm izbucnirea persecuțiilor reacționare îndreptate împotriva mişcării socialiste, comuniste, de aceea ne-am hotărât ca, în momentul pe care noi l-am găsit potrivit, să sistăm colaborarea. Noi am folosit în agitație escrocheria burgheziei față de clasele muncitoare, ceea ce a revoluționat în mare măsură masele muncitoare şi a făcut să se ivească ideea răzbunării, de a-şi câştiga drepturile prin luptă, folosind toate mijloacele posibile. Acum, Partidul nostru a renunțat desigur cu totul la vechea sa tactică şi îşi desfăşoară toată puterea sa pentru ca în timpul cel mai scurt să îndeplinească rolul său istoric care constă în răsturnarea sistemului capitalist şi în introducerea ordinii socialiste-comuniste. Din această cauză am fost delegat în Rusia Sovietică din partea Partidului Socialist din Transilvania pentru a studia aici experiența tovarăşilor ruşi, care, sperăm noi, au trecut peste cele mai grele lupte, cât şi realizarea idealului comunist. În afară de asta, Partidul ne-a dat sarcina de a intra în legătură cu Executiva Internaționalei a III-a Comuniste pentru a cunoaşte condițiile afilierii, în cazul când Partidul nostru se hotărăşte să facă acest lucru, pentru că noi, la plecarea noastră, nu am ştiut nimic de cele 21 [de] puncte. După ce Comitetul Executiv va fi luat la cunoştință prin această scurtă informare de situația din partidul nostru, cât eventual şi din explicațiile verbale pe care le voi da la dorință, noi am vrea de asemenea să obținem un răspuns în scris de la Executivă, în ce măsură privesc Partidul nostru cele 21 de puncte ale condițiilor de afiliere, pentru cazul când acesta hotărăşte afilierea la Internaționala a III-a Comunistă, la Congresul care va fi convocat în cel mai curând timp după întoarcerea noastră. La acest congres, Partidul nostru va realiza completa contopire cu Partidul Vechii Românii, cu care şi până acum am colaborat după posibilități, în înțelegere. Partidul nostru din Transilvania şi Banat numără azi mai mult de 100.000 de membri. La fel de mulți membri sunt în uniunile profesionale, având în vedere că membrii acestora sunt în acelaşi timp şi membri de partid. Numărul populației Transilvaniei şi Banatului numără cca 5.200.000-5.300.000 locuitori. Din aceştia, 3.000.000 locuitori sunt de naționalitate română, cca 1.400.000-1.500.000 de naționalitate maghiară, cca 600.000 până la 700.000 germani (şvabi şi saşi) şi restul de 100.000 până la 150.000 sunt sârbi, ruteni şi alte naționalități. Dintre muncitorii calificați, 55 până la 60% sunt de naționalitate maghiară, aproape aceeaşi proporție fiind şi între membrii de partid şi de sindicat.

Ion Flueraş, Delegat şi membru al Partidului Socialist din Transilvania şi Banat România

[*Desăvârşirea*, p. 471-474, nr. 916]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***52*. 28 noiembrie 1920, Bucureşti, Mesajul regelui Ferdinand I la deschiderea sesiunii parlamentare. Sunt prezentate înfăptuirile politicii externe din ultimele luni şi sunt anunţate proiectele de legi (organizarea armatei, legile agrare, reforma financiară, reglementarea relaţiilor de muncă, unificare administrativă şi legislativă)**

În ziua de duminică, 28 noiembrie 1920, la ora 12, în sala Adunării deputaţilor din Dealul Mitropoliei, unde erau întruniţi d-nii deputaţi şi senatori, M.S. Regele, însoţit de M.S. Regina şi înconjurat de d-nii miniştri, de Curtea Regală şi de înalţii demnitari ai statului, a cetit următorul Mesaj de deschidere a sesiunii Corpurilor legiuitoare:

Domnilor Senatori, Domnilor Deputaţi,

Sunt întotdeauna fericit când Mă găsesc în mijlocul reprezentanţilor naţiunii, căci cu legitimă satisfacţiune şi nemărginită bucurie constat că legăturile dintre Ţară şi Dinastie se strâng din ce în ce. Cu o vie mulţumire vă pun în cunoştinţă de îndoitul eveniment atât de scump Reginei şi mie a logodirii Fiului Nostru principele Moştenitor cu Principesa Elena a Greciei şi aceea a Fiicei Noastre cu Principele George al Greciei.

Domnilor Senatori, Domnilor Deputaţi,

Mă simt însă şi mai aproape de Domniile-Voastre în vremurile grele ce trăim, vremuri în care, după cum vă spuneam la deschiderea ultimei sesiuni extraordinare: chemarea Domiilor Voastre este din cele mai frumoase, dar şi din cele mai pline de răspunderi. Situaţiunea internaţională a României este definitiv aşezată prin tratatele care au pus capăt războiului mondial. Convenţia prin care Marile Puteri au recunoscut unirea Basarabiei cu Patria Mumă, unire care de aci înainte nu mai poate fi pusă în discuţiune, a legalizat şi frontiera noastră dinspre răsărit.

Legăturile României cu puternicii şi glorioşii noştri aliaţi s-au strâns tot mai mult. Despre aceasta am avut o nouă dovadă în modul cum a fost primit Ministrul Nostru al Afacerilor Străine în ţările pe care le-a cercetat. Raporturile noastre cu ţările vecine alături de care ne-am bătut se strâng pe zi ce trece mai mult; foloasele unei trainice colaborări între noi şi ele se pun din ce în ce în evidenţă. Faţă de ceilalţi vecini ai noştri, cu unii am stabilit deja raporturi normale şi am speranţa că vom ajunge la acelaşi rezultat cu toţii. Chestiunea regimului legal al Dunării, căreia poporul român poartă un aşa viu interes, este pe un bun drum de rezolvare. Pentru prima oară în istoria noastră am legat relaţiuni diplomatice cu Sfântul Scaun[85]; ele vor ajuta la încheierea concordatului reclamat de noua alcătuire a României în care libertatea fiecărui cult trebuie să se armonizeze cu unitatea Statului. Cu prilejul călătoriei în Extremul-Orient a Iubitului Meu Fiu, Moştenitor al Tronului, am putut să Ne dăm seama de vaza României pretutindeni şi am luat cu Imperiul Japoniei un prim contact, premergător al unor relaţiuni mai strânse[86].

Domnilor Senatori, Domnilor Deputaţi,

Armata, care în războiul pentru unitatea naţională s-a încărcat de glorie şi a dovedit o admirabilă disciplină, rămâne chezăşia cea mai sigură a menţinerii rezultatelor dobândite cu atâtea jertfe, şi reazemul cel mai puternic în consolidarea noastră internă. Dragostea naţiunii îi este câştigată pentru vecie. Guvernul Meu va veni cu proiecte de legi pentru aşezarea organizaţiunii şi recrutării armatei, astfel încât să corespundă noii alcătuiri a ţării şi să slujească de şcoală pentru contopirea tuturor sufletelor româneşti în serviciul Patriei.

---

[85] Legaţia României la Vatican a fost instituită la 1 iunie 1920, prim-ministru plenipotenţiar fiind numit Dumitru C. Pennescu (1 iunie 1920-1 februarie 1928).

[86] Edgar Mavrocordat fusese acreditat ministru plenipotenţiar al României la Tokio (15 septembrie 1920-1 februarie 1922).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Domnilor Senatori, Domnilor Deputați,

Cu vie satisfacție am văzut că s-a tras în numeroase puncte ale țării primele brazde pentru împărțirea pământurilor date țărănimii prin marea reformă agrară. Opera națională începută la 1864 capătă astfel deplina ei dezvoltare a doua zi după ce țăranul român şi-a dovedit din nou vitejia şi virtuțile strămoşeşti. Guvernul Meu vă va prezenta în această sesiune legile agrare cerute de Constituțiune pentru desăvârşirea operei începute. Ea va constitui cea mai frumoasă podoabă a domniei Mele, iar Domniile Voastre vă veți putea mândri de a fi aşezat definitiv piatra fundamentală a ordinei sociale. Reforma agrară va îmbrățişa pe lângă împroprietărirea țăranilor şi măsurile necesare pentru a se asigura sporirea producțiunii pământului. Împreună cu exproprierea, Constituția a pus bazele reformei electorale prin votul obştesc. După două experiențe, Domniilor-Voastre vă revine onoarea de a fixa definitiv legea noastră electorală unitară pe principiile constituționale. Situația finanțelor în urma războiului este grea pretutindeni. Bogăția României şi munca fiilor ei sunt chezăşii puternice că ea se va îndrepta în curând. După jertfele cerute țării în timp de război, e vremea de aceea să ne gândim la jertfele vieții de pace. Nu poate fi ordine temeinică în Stat fără organizare financiară bizuită pe înfrânarea cheltuielilor, sporirea veniturilor pe cale de impozite şi dreptate în stabilirea lor pentru cei mulți. Fiecare cetățean e dator să ajute Statul în măsura în care se poate ajuta pe sine însuşi.

Călăuzit de aceste principii, Guvernul Meu va prezenta Domniilor Voastre, pe lângă alte măsuri, nu numai un buget cu cheltuieli cât mai reduse, dar şi reforma integrală a finanțelor noastre publice, întocmind şi impozitul general progresiv pe venit, fără de care nu poate fi, în zilele noastre, dreptate socială. Nu mă îndoiesc că veți primi aceste reforme cu mulțumirea sufletească pe care o aduce împlinirea datoriei, chiar atunci când ea se face cu jertfa intereselor particulare. Măsurile financiare însă nu vor putea să atingă scopul ce urmărim dacă producțiunea nu va fi intensificată.

În acest scop Guvernul Meu vă va prezenta diferite proiecte luând seamă în acelaşi timp să asigure buna stare a muncitorimei prin reglementarea asociațiunilor profesionale şi a contractului de muncă.

Tot în scopul sporirii producțiunii, suntem datori să atingem marea problemă a îmbunătățirii mijloacelor noastre de comunicație şi în special a căilor noastre ferate care trebuiesc fundamental reorganizate. Reglementarea regimului apelor răspunde aceloraşi nevoi.

Domnilor Senatori, Domnilor Deputați,

Realizarea unității naționale aşteptată de atâtea veacuri şi câştigată prin victoria comună ne impune opera atât de grea a unificării administrative şi legislative. Guvernul Meu va supune deliberărilor Domniilor Voastre legile pentru noua organizare administrativă a țării, regulamentarea situațiunii funcționarilor în toate administrațiunile, precum şi modificările de introdus în codurile noastre pentru a le adapta României întregite. Aceeaşi tendință vor avea şi legile ce Guvernul Meu vă va aduce cu privire la Biserică şi la Şcoală, pentru ca prin credință şi lumină să contribuie cât se va putea mai mult la reîntărirea sentimentului datoriei la toți locuitorii țării, fără deosebire.

Domnilor Senatori, Domnilor Deputați,

Câmpul de activitate care se deschide înaintea Domniilor Voastre cere o muncă uriaşă şi o absolută abnegațiune de sine. După cum toți fiii acestui neam au încordat într-un singur gând toate energiile lor în timpul războiului național, nu Mă îndoiesc că azi vor şti să-şi unească mințile şi inimile în serviciul exclusiv al Patriei. Cu această nădejde, care este nădejdea întregei națiuni, invoc binecuvântarea Cerească asupra lucrărilor Domniilor Voastre. Sesiunea ordinară a Corpurilor legiuitoare este deschisă.

Ferdinand

[*Desbateri Parlamentare. Senatul*, No. 1 din 1 decembrie 1920, p. 1-3]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***53*. 2 decembrie 1920, Raport al prefectului județului Braşov referitor la desfăşurarea recrutării în armată a tinerilor români, saşi şi unguri din mai multe comune**

Prefectura județului Braşov, no. 3102/1920, către Ministerul Internelor, Secretariatul General, Cluj. La ordinul Dv. No. 7420-12150/1920 din 15 IX a.c. am onoarea a înainta raportul d-lui subprefect de pe contra pagină, dimpreună cu tabloul despre rezultatul controlului contingentelor 1898-1880 şi un alt raport al d-lui subprefect nr. Ad. 21/ 1920 din 28 XI a.c. Din aceste rapoarte ale d-lui subprefect reiese că feciorii de naționalitate saşi şi-au făcut datoria cu ocaziunea controlului contingentelor în mod destul de mulțumitor. Rog binevoiți a lua la cunoştință acest raport al d-lui subprefect.

Braşov, 2 decembrie 1920,

Prefect, Baiulescu

Subprefectul județului Braşov

Domnule Prefect,

La ord. D-voastră No. 2468/1920 în legătură cu raportul meu din 17.XI a.c. no. 21/1920 confid., am onoare a vă raporta:

I. Că în comunele din Plasa Bârsa de sus dl primpretor Proca împreună cu dl maior Emilian ca preşedinte şi dl medic locot.-col. dr. E. Curta[87], ca comisiune de recrutare respectiv control, a fost în toate comunele şi toți saşii s-au prezentat în ordinea cea mai perfectă, ca şi românii, la recrutare neabsentând niciunul din cei prezenți în comună. De asemenea, şi listele au fost corect întocmite din partea primăriilor, care încă ne-au declarat că atât saşii, cât şi românii s-au prezentat regulat spre a fi înscrişi la contingentele 1888-1896.

II. Şi din plasa de jos n-a fost nimeni ilegal absent. Legal absent au fost din comuna Prejmer 153, Herman 48, St. Petru 135, Bod 51, Rotbav 2, Maeruş 38, Crizbav 38, Apata 38, Feldioara 82. Ilegal absent n-a fost nimeni.

Braşov, 28 noiembrie 1920,

Subprefect (indescifrabil)

Subprefectul județului Braşov

Domnule Prefect,

Cu referire la ordinul Nr. 2458/ 1920, am onoarea a vă înainta aici anexat tabloul pregătit în secția militară a oraşului, cu observarea că, precum rezultă din acest tablou, dintre cei ce s-au anunțat personal au absentat în mod ilegal de la control: dintre români 13,5%, dintre unguri 13 %, dintre saşi 11,1 %, invalizi 6,82 %. Se poate deci enunța că saşii şi-au făcut datoria în măsură mai mare ca românii şi ungurii. Dintre cei absenți în mod ilegal, la tot cazul mulți s-au prezentat la control în alte oraşe şi localități ale Ardealului, prin ceea ce procentele celor absenți scad şi mai mult. În fine, observ că afară de cei 3.812 bărbați consemnați în tabloul anexat, n-au fost consemnați circa 3.000- 4.000 bărbați parte pentru că servesc în armata română ca ofițeri sau soldați, resp. sunt ținuți în evidență, parte pentru că au absentat în mod legal, găsindu-se cei mai mulți la universități. Domnii Primpretori încă n-au trimis rapoartele, le-am urgentat.

Braşov, 15 noiembrie 1920,

Servatius, subprefect

[A.N.I.C., Fond Consiliul Dirigent, inv. 1130, Dosar 2-1920 I, file 24, 26]

[87] **Eugen Curta**, medic militar, ajuns până la gradul de general. A fost şi primar al oraşului Târgu Mureş în 1938-1940.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***54.* 2 decembrie 1920, Bucureşti, Ministrul Franței în România relatează deschiderea sesiunii Parlamentului şi despre conținutul mesajului adresat de Regele Ferdinand (anunțul căsătoriilor principelui Carol şi principesei Elisabeta, proiectele de legi ale guvernului)**

M. Daeschner, Ministre Plénipotentiaire de la République Française à Bucarest, à M. Leygues, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères.

La Session du Parlement roumain a été ouverte le 28 Novembre. Les Souverains rentrés la veille au soir dans la capitale pour y prendre leurs quartiers d'hiver, se sont présentés devant les deux Assemblées réunies dans la Chambre des députés où ils ont reçu un accueil enthousiaste. Le Roi à lu le message du Trône dont Votre Excellence trouvera ci-inclus le texte. Il a débuté par l'annonce officielle des doubles fiançailles du Prince Héritier et de la Princesse Elisabeth. Des applaudissements unanimes et très nourris ont salué cette nouvelle. A considérer l'attitude de l'Assemblée il n'est pas douteux que la majorité des Parlementaires éprouve de la satisfaction en présence du double événement prévu dans la famille royale. D'une part elle y voit la solution de la situation délicate où s'était placé le Prince Carol, situation inextricable aussi longtemps que l'Héritier du Trône ne s'était pas décidé à sacrifier les obligations strictes de son honneur privé. D'autre part les liens ainsi crées entre les Cours de Bucarest et d'Athènes ne peuvent être envisagés qu'avec plaisir par l'opinion roumaine où domine l'appréhension des voisins balkaniques et en particulier des Bulgares. L'accueil reçu par les Souverains marque certainement un point en faveur de la dynastie de la part des représentants de la nation. Le reste du Message Royal trace le programme des travaux parlementaires. Ses divers paragraphes ont été bien accueillis. Le seul point qui ait déterminé un flottement dans l'unanimité du sentiment des Parlementaires a été l'allusion au projet d'impôt sur le revenu. Quelques apostrophes ont été lancées aux socialistes mais immédiatement couvertes par les applaudissements de tous. La presse libérale s'est efforcée de grossir l'incident qui avait passé inaperçu d'un grand nombre d'assistants. Somme toute, cette séance royale n'a présenté d'autre caractère saillant que celui d'une manifestation de sympathie pour la personne des Souverains.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 884-885]

***55.* 9 decembrie 1920, Bucureşti, Proiectul de răspuns al Adunării Deputaților la Mesajul Regelui Ferdinand. Se menționează, între altele, necesitatea stabilirii de relații normale cu statele vecine, problema reglementării regimului Dunării, desăvârşirea reformelor agrară, electorală şi şcolară**

D. D.R. Ioanițescu, raportor, dă cetire următorului proiect de răspuns la Mesajul Tronului:

Domnilor Deputați, Comisiunea de răspuns la Mesaj, compusă din d-nii: Angelescu N.I. Dr.; Grozdea D.; Musceleanu Cristian; Petrovici Ion; Rădulescu I.P.; Călciurescu Ilie şi subsemnatul, făcându-mi onoarea de a mă însărcina să vă aduc la cunoştință proiectul de răspuns la Mesajul de deschidere a Corpurilor Legiuitoare, adoptat de comisiune, am onoarea a vă înfățişa următorul proiect de răspuns:

Proiect de răspuns la Mesajul de deschidere a Corpurilor Legiuitoare

Sire,

Legătura dintre țară şi Dinastie constituie cea mai trainică temelie pentru consolidarea operei înfăptuită prin jertfa tuturor pe câmpul de bătaie. Datoria noastră de reprezentanți

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ai națiunii este ca strânşi uniți în jurul Tronului să dovedim permanenta unire dintre popor şi Rege. Pătrunsă de aceste sentimente, Adunarea Deputaților simte o vie bucurie la auzul îndoitului eveniment atât de scump Maiestății Voastre şi Maiestății Sale Regina, a logodirii A.S.R. Principele Moştenitor cu Principesa Elena a Greciei şi A.S.R. Principesa Elisabeta cu Principele George al Greciei, urând Augustelor Vlăstare ale iubitei noastre Dinastii viață lungă şi fericită.

Sire,

Acum când păşim la înfăptuirea reformelor anunțate încă de la deschiderea sesiunii extraordinare, suntem pătrunşi de marea răspundere ce apasă pe umerii noştri. Generația noastră a fost sortită cu misiunea istorică a înfăptuirii marilor reforme, care vor schimba radical bazele fundamentale şi condițiunile de viață ale României întregite, căreia trebuie să i se dea o nouă alcătuire conformă cerințelor vremii şi dreptății sociale. E mare şi frumoasă chemarea noastră şi grija noastră de căpetenie este să ne ridicăm la înălțimea răspunderii ce avem. Cu cugetul curat, cu nestrămutată hotărâre, cu deplină abnegațiune şi cu concursul tuturor sufletelor ce simt româneşte, credem că națiunea română nu va fi înşelată în speranța ce a pus în noi.

Sire,

Pentru desăvârşirea operei de însănătoşire avem nevoie să ne ştim definitiv fixați în cuprinsul hotarelor noastre legitime. Basarabia noastră iubită, trup din trupul Moldovei, de la care a fost smulsă, e definitiv realipită astăzi la patria mumă pentru a nu se mai desprinde niciodată. Nistrul e sortit să fie graniță României şi Adunarea deputaților sintetizează voința hotărâtă a unui popor, când afirmă că „frontiera despre [dinspre] Rusia e trasă pentru vecie şi ea nu mai poate fi pusă în discuțiune”. Rezolvarea chestiunii Basarabiei dă un prilej mai mult Adunării deputaților să afirme credința şi lealitatea noastră față de puternicii şi glorioşii aliați de care suntem legați prin frăția de arme, prin interese prezente şi viitoare, prin ideile de dreptate şi prin directivele culturale. Adunarea deputaților a primit cu plăcere asigurarea Maiestății Voastre despre noua dovadă ce s-a dat în privința legăturilor dintre ei şi noi. De asemenea, Adunarea deputaților este convinsă că permanenta colaborare cu vecinii noştri cu care am fost alăturea în război este spre folosul comun şi al nostru şi al lor. Stăpâni înăuntrul hotarelor noastre, tari prin noi înşine şi prin legăturile noastre cu aliații, suntem gata să legăm relații normale cu țările vecine nouă; orice mână ce ni se va întinde cu sinceritate va fi primită cu o egală bunăvoință.

Sire,

O chestiune căreia poporul nostru poartă un viu interes şi de care e legată dezvoltarea noastră economică şi prestigiul nostru politic e chestiunea regimului legal al Dunării. Adunarea deputaților aşteaptă cu încredere rezolvarea acestei chestiuni care trebuie să pună de acord interesele internaționale cu apărarea intereselor noastre vitale la gurile Dunării. Cu granițele noastre definitiv aşezate, cu regimul Dunării favorabil nouă, putem stabili relațiuni normale cu toți vecinii noştri, iar aliații noştri de ieri, de azi şi de mâine se vor putea bizui pe o Românie puternică, credincioasă şi pe deasupra bogată. Noua întocmire a României face din ea un aliat dorit în concertul mondial şi mulțumim cu recunoştință A.S.R. Principele Carol, care a dus numele nostru departe – în Extremul Orient, unde a luat cu Imperiul Japoniei un prim contact prevestitor al unor relațiuni mai strânse.

Sire,

Tradiționala toleranță a românului, care prin firea lui respectă credința fiecăruia, este o sigură chezăşie pentru convieţuirea viitoare a minorităților etnice şi a bisericilor lor în Statul național unitar român. În această ordine de idei, Adunarea deputaților înregistrează cu satisfacțiune faptul că Statul român a legat relațiuni diplomatice cu Sfântul Scaun.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sire,

Mărirea Patriei se datoreşte în primul rând armatei al cărei glorios Căpitan aţi fost. Privind mândra noastră armată, care s-a acoperit de o glorie nepieritoare şi a sângerat adânc pentru înfăptuirea unităţii naţionale, nu putem să nu fim liniştiţi, că cel mai mare chezaş al menţinerii rezultatelor dobândite va fi tot ea, brava noastră oştire. Marea moştenire a eroilor noştri o obligă să păstreze tot ce a câştigat şi să facă din cadrele ei şcoala unde se vor contopi toate sufletele, pentru ca din contopirea lor să se nască unul nou – adevăratul suflet românesc.

Sire,

Adunarea deputaţilor a fost adânc mişcată prin actul istoric al primei brazde ce s-au tras pentru împărţirea de pământ acelora care îl muncesc. Împroprietărirea, din acest moment, se poate socoti ca fapt împlinit şi cu drept cuvânt Maiestatea Voastră se poate mândri cu cea mai frumoasă podoabă a glorioasei sale domnii. Adunarea deputaţilor, mândră că guvernul Maiestăţii Voastre şi-a tradus în fapt făgăduiala dată, nu aşteaptă decât desăvârşirea operei împroprietăririi, prin votarea legilor agrare. Reforma agrară trebuie înfăptuită definitiv şi integral, dacă vrem să aşezăm pentru totdeauna piatra fundamentală a ordinei sociale. Mari şi grele sunt problemele ce decurg din această reformă. Pentru ca economia naţională să nu fie stânjenită în raportul de la producţiune la consumaţiune şi de la import la export, Adunarea deputaţilor va îmbrăţişa pe lângă actul împroprietăririi şi toate măsurile necesare sporirii producţiunii pentru ca schimbarea radicală a repartiţiei proprietăţii să constituie un progres, iar nu un regres în economia naţională.

Sire,

Odată cu îmbunătăţirea materială a stării ţărănimii, se impune şi chemarea întregului popor la viaţa politică prin exerciţiul sufragiului universal. Poporul român a fost la înălţimea dreptului ce i s-a dat, deoarece judecând după rezultatele celor două experienţe ce s-au făcut, s-a dovedit cu prisosinţă că marea masă a fost conştientă în exerciţiul noului său drept. În asemenea condiţiuni, oricât de largă va fi reforma electorală, va fi bine-venită. Adunarea deputaţilor va fixa definitiv legea electorală pentru întreg cuprinsul României şi îşi va da silinţa ca în aplicarea sufragiului universal să împace incontestabilul drept al majorităţilor cu reprezentarea proporţională a minorităţilor, deja înscrisă în Constituţie.

Sire,

Sarcinile mari pe care ni le-a impus urmările războiului şi reclădirea noului organism de Stat cer o reformă radicală a finanţelor noastre publice. Sistemul impozitelor directe urmează să fie refăcut în aşa fel ca progresivitatea în impunerea venitului să devină principiul călăuzitor nu numai după natura venitului, dar şi după mărimea lui, asigurându-se un minimum de existenţă neatins de impozite. Statul este chemat să participe la creşterile de valori datorite împrejurărilor economice generale, precum şi la acelea care rezultă din caracterul de monopol al unor întreprinderi. Dar mai presus de toate, grija noastră trebuie să fie nivelarea sacrificiilor pe care ni le-a impus războiul gloriei naţionale. Acei care au dat patriei mai mult, fie prin vărsare de sânge, fie prin sacrificarea întregului lor avut, trebuie să fie uşuraţi, iar sarcinele din timp de pace să fie suportate mai mult de către acei care şi-au văzut crescute avuţiile lor din mizeria generală. Numai o producţiune sporită ne poate scoate din criza economică în care ne zbatem. Prim noastră datorie e să înlăturăm criza transporturilor care paralizează producţiunea şi întreţine scumpirea traiului. Reorganizarea căilor ferate este o datorie naţională. Măsurile luate de guvern vor găsi deplina noastră aprobare şi oricât de mari vor fi sacrificiile ce ni se vor cere le vom consimţi voioşi numai să ducă la rezultatele pe care suntem în drept să le pretindem. Stabilirea regimului apelor şi al tuturor generatorilor de energie face parte din aceeaşi mare şi importantă problemă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sire,

Una din problemele cele mai grele, care deşi în strânsă legătură cu intensificarea producţiei îmbracă un caracter social şi este dictată de conştiinţa universală a lumei civilizate, este organizarea muncii industriale. Mersul normal al vieţii de Stat este în mare parte în funcţiune de munca în uzine şi fabrici; în mâna muncitorilor industriali sunt arterele vieţii naţionale. Un triplu interes – economic, social şi naţional – ne îndeamnă spre o grabnică rezolvire a acestei probleme. Camera română va vota legea asociaţiilor profesionale, contractul de muncă, contractul colectiv, recunoaşterea unui minimum de existenţă şi toate legile pentru ocrotirea muncitorilor, minori, femei sau adulţi, menite să le apere şi să le îmbunătăţească viaţa morală şi fizică. Evoluţia industrială a impus participarea lucrătorului nu numai la viaţa administrativă a fabricii, dar şi la cea economică şi financiară. Muncitorul trebuie să participe la beneficiile întreprinderii la care contribuie cu munca sa. Realizând aceste reforme vom crea o muncitorime conştientă şi cu dor de ţară şi vom face faţă şi obligaţiunii morale ce ne-am luat-o prin tratatul de pace.

Sire,

Adunarea deputaţilor e hotărâtă să dea întregului teritoriu naţional al României unitatea cerută de caracterul naţional al noului Stat. Opera unificării legislative şi administrative e o operă grea, deoarece s-au întrunit într-un trup teritorii care au adus vieţi de Stat deosebite. Reprezentanţii naţiunii, conştienţi de greaua lor sarcină, vor înfăptui unificarea în aşa fel încât să corespundă cu noua alcătuire unitară a regatului Român, garantând tuturor deplina libertate, fără deosebire de rassă, limbă sau religie. Elaborarea şi codificarea legilor civile, comerciale şi criminale, unificarea administrativă cu caracter pronunţat de descentralizare, elaborarea unui statut al funcţionarilor care să asigure acestora un trai potrivit stării lor sociale şi pregătirii lor intelectuale şi să le dea stabilitatea în numire şi înaintări, în fine toate măsurile care vor duce la evitarea arbitrarului şi înlăturarea regionalismului vor căpăta aprobarea noastră unanimă. Adunarea deputaţilor primind descentralizarea va face ca linia de demarcaţie a noilor regiuni să nu se confunde cu vechile hotare impuse de duşman.

Sire,

Toată această operă uriaşă trebuie să ducă la crearea unui suflet românesc. În acest scop vom da mare atenţiune bisericii şi şcoalei, două izvoare de energie care au fost şi vor fi cele două suporturi morale ale năzuinţelor noastre naţionale. Masele poporului trebuiesc luminate şi învăţământul rural trebuie completat cu unul profesional, legat de viaţa practică. Şcoala trebuie să meargă mult mai departe decât învăţătura de carte şi nu ne vom da în lături de la nicio jertfă pentru cultura română. Învăţământul de toate gradele trebuie supus unei revizuiri temeinice şi în concordanţă cu nevoile vremii.

Sire,

Acesta e programul care urmează a fi înfăptuit în cursul acestei sesiuni. În faţa acestei opere uriaşe, Adunarea Deputaţilor păşeşte la muncă cu hotărârea fermă să-şi împlinească marea ei misiune. Pentru dobândirea rezultatului dorit, niciun obstacol nu va fi de neînlăturat. De munca noastră depinde consolidarea Patriei. Avem credinţa că opera noastră dictată de spiritul de conservare al neamului va căpăta aprobarea tuturor celor care îşi iubesc ţara şi cerem de la toţi să-şi pună inimile în serviciul ei. Prin jertfă comună am obţinut victoria şi ne-am închegat într-un singur trup, tot astfel cu unanimă credinţă să ne unim sufletele pentru desăvârşirea marilor reforme. Numai astfel vom face ca splendoarea viitorului să nu fie mai prejos de jertfele trecutului.

Să trăiţi, Sire! Să trăiască M.S. Regina! Să trăiască întreaga Dinastie! Să trăiască România!

Raportor, D. R. Ioanițescu.

[*Desbaterile Adunării Deputaților*, no. 35 din 15 decembrie 1920, p. 154-159]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***56.* 10 decembrie 1920, Bucureşti, Proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Regelui Ferdinand, în care sunt amintite ultimele realizări ale politicii externe şi se promite sprijinul în aplicarea reformelor agrare, financiare, economice şi administrative**

D. Ştefan Meitani, vicepreşedinte: Acum intrăm în ordinea de zi, d-lor senatori. Pentru azi avem discuțiunea generală asupra proiectului de răspuns la Mesajul Tronului. D. Nicolae P. Romanescu, raportor, citeşte următorul proiect de răspuns la Mesajul Tronului.

Sire,

Senatul simte o vie mulțumire de a inaugura actuala sa sesiune ordinară odată cu fericitul eveniment al logodirii Fiului Vostru, Alteța Sa Regală Principele Moştenitor, cu Principesa Elena a Greciei, şi a Fiicei Voastre, Alteța Sa Regală Principesa Elisabeta, cu Principele Gheorghe al Greciei. Împărtăşind toată bucuria Maiestăților Voastre, Senatul vă aduce cu această ocaziune urările sale cele mai călduroase şi Vă afirmă din nețărmurita încredere a Națiunii române în scumpa sa Dinastie.

Sire,

Senatul îşi dă seama că împrejurările în care e chemat a colabora cu Guvernul Maiestății Voastre, urmând marilor zile de sacrificii pentru întregirea Neamului, sunt încărcate de greutăți şi de răspundere: el va căuta să-şi îndeplinească cu sfințenie datoria ce-i impune misiunea sa. Astăzi tratatele care au pus capăt războiului mondial statornicesc temeinic situația politică a României față cu celelalte popoare. Unirea Basarabiei cu Patria-Mumă e pecetluită prin convențiunea noastră cu Marile Puteri şi frontiera noastră dinspre răsărit definitiv fixată. Această unire îndeplineşte aşteptarea seculară a poporului nostru pentru reconstituirea Țării în hotarele sale etnice, aşa cum o croiseră brațele viguroase şi mințile luminate ale nemuritorilor Voevozi Ştefan cel Mare şi Mihai Bravul şi cum a fost ursit să se îndeplinească, după atâtea suferințe şi jertfe, sub conducerea Regelui Ferdinand I.

Sire,

Cu o reală satisfacțiune Țara află că legăturile de prietenie cu glorioşii săi aliați sunt neclintite. Strălucita primire făcută ministrului nostru al afacerilor străine în țările pe care le-a vizitat ne întăreşte credința că aliații noştri au credința nestrămutată de a păstra Lumii neasemuitele binefaceri ale Păcii, iar Statului nostru buna situație ce şi-a câştigat. Este o fericită prevestire pentru viitor, o dovadă netăgăduită că politica demnă, leală şi înțeleaptă a României este prețuită de toate guvernele şi de toate țările. Relațiunile noastre cu vecinii alături de care am luptat, strânse mai de aproape pe fiecare zi, ne permit a nădăjdui că vor contribui, în mod natural, a ne da victoria economică – completare logică a victoriei obținute prin arme. Dorim, totdeodată, ca şi cu ceilalți vecini relațiunile noastre să devină cât de curând normale, spre a şterge orice urme de neînțelegere şi a se ajunge la o colaborare utilă tuturor. Interese de umanitate şi economice pretind ca pe plaiurile unde s-au dat lupte uriaşe să se aşeze o pace durabilă. Socotim că printr-o politică cumpănită şi inspirată de interesele permanente ale Națiunii vom avea prilejul să vedem definitiv reglementată chestiunea, vitală pentru noi, a regimului legal al Dunării. Larga toleranță a poporului nostru în materie religioasă a respectat întotdeauna libertatea fiecărui cult. Aşadar relațiunile diplomatice legate cu Sfântul Scaun şi apropiata încheiere a unui concordat sunt primite cu simpatie. Tot astfel sunt primite începuturile unor raporturi economice stabilite cu ocaziunea călătoriei Principelui Moştenitor în Japonia – țară a cărei veche şi strălucită civilizație este mult apreciată de noi.

Sire,

Senatul va studia cu cea mai mare solicitudine proiectele de legi pe care le va aduce Guvernul pentru organizarea şi recrutarea armatei – cea dintâi la pildă ca şi la jertfă – în chip corespunzător noii alcătuiri a Țării, astfel ca Armata să fie şcoală pentru contopirea tuturor sufletelor româneşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sire,

Țara întreagă a constatat cu adâncă mulțumire că opera națională începută la 1864 se continuă astăzi, căpătând o serioasă realizare prin parcelarea terenurilor expropriate şi punerea în stăpânirea sătenilor a acestor terenuri, ca o satisfacție a legitimelor lor revendicări şi pentru a le da putința de a-şi îndeplini, în folosul obştesc, frumoasa lor funcțiune socială ca factori de bogății. Această nouă împroprietărire, pornită din inițiativa Maiestății Voastre, este cu atât mai fericită pentru Țară cu cât ea a fost făcută chiar cu învoirea marilor proprietari de moşii, care, înțelegând necesitățile timpului şi însemnătatea reformei, i-au dat concursul lor. Astfel că exproprierea, primită cu bunăvoință de toate clasele, devine o operă de armonie socială. Senatul va acorda tot sprijinul său proiectelor ce Guvernul Maiestății Voastre va propune în privința reformei agrare, pentru ca desăvârşirea împroprietăririi să se facă în conformitate cu cerințele constituționale şi să fie aşezată pe principiile de dreptate care trebuie să formeze baza oricărei alcătuiri sănătoase şi trainice. Dar, odată sătenii interesați mai de-a dreptul la apărarea solului, trebuie să-i facem părtaşi luminați şi la viața publică a Țării, deprinzându-i a avea răspundere în conducerea trebilor obşteşti. Este de un real interes social să se înmulțească punctele de contact între democrația rurală şi cea urbană. Trebuie ca în corpul electoral Țara să-şi recunoască icoana fidelă, reprezentarea echitabilă a credințelor, a intereselor, a drepturilor sale. Reforma electorală, una şi aceeaşi pentru întreaga Țară, va fi astfel întocmită încât drepturile, opiniunile şi nevoile naționale să-şi poată găsi legitima lor apărare.

Sire,

Adâncile zdruncinări economice aduse de război continuă a avea la noi, ca şi în celelalte părți ale lumii, nesfârşite repercusiuni în situațiunea financiară. Îndreptarea valutei noastre nu se va putea spera decât prin intensificarea muncii, printr-un export mai regulat al produselor solului şi subsolului, prin întocmirea unui buget cât mai sănătos, prin restricțiuni şi economii. Dar, în acelaşi timp, în starea în care se află finanțele Țării, cuvintele cele mai temeinice militează în favoarea reformei sociale a impozitelor, mai cu seamă în favoarea progresiunii aplicate la contribuțiunile directe. Toți vom fi, o credem cu întreagă convingere, la înălțimea jertfelor de pace ce ni se vor cere. Spre a asigura însă intensificarea de producțiune, precum şi o mai bună stare a muncitorimei, legile pentru asociațiunile sau sindicatele profesionale, contractul de muncă şi alte legi sociale, formând capitolele unui cod al muncii, vor fi examinate cu o de aproape luare-aminte de Senat, ca un început de aşezare a unei vieți noi, potrivit cu o țară nouă şi mare. Socotim că opera măreață, a cărei îndeplinire este imperios necesar s-o urmărească societatea şi ştiința, e crearea unui drept economic nou, un drept mai larg, mai uman, care să restituie întreaga sa demnitate muncii şi să o înconjoare cu o rețea de garanții. Credem că problema de căpătenie a epocii noastre fiind organizarea muncii – organizare de care depinde viitorul nostru –, ea nu se poate realiza decât în linşte şi în paza legilor şi că astfel condițiunile progresului social se găsesc indisolubil legate de progresul însuşi al României. Vom căuta realizarea armoniei sociale, întronarea Păcii Sociale, a unei păci cerute şi consimțite de toate conştiințele, a unei păci care nu numai să nu păgubească pe nimeni, dar să ocrotească dreptele nevoi ale tuturor.

Sire,

Sporirea producțiunii având ca un corolar indispensabil înlesnirea comunicațiilor, Senatul va cerceta cu deosebită îngrijire toate măsurile propuse pentru ameliorarea serviciilor de transporturi, care trebuiesc reorganizate urgent de la bază, spre a se înlătura, în fine, neajunsurile atât de dăunătoare în toate privințele de care Țara a avut şi are a suferi. Legea regimului apelor, al cărui proiect a fost pregătit de o comisiune parlamentară, va deschide românilor o eră de foloase economice. Căi navigabile pentru înlesnirea transporturilor, lucrări de irigații şi de îmbunătățire funciară pentru sporirea producțiunii solului, crearea de forțe motrice hi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

draulice pentru dezvoltarea organelor industriale şi înlocuirea în mare parte a combustibilului, a cărui lipsă este din zi în zi mai simțită, sunt atâtea avantaje pe care Țara le va trage din alăctuirea unei legi bine chibzuite.

Sire,

Vechile drepturi ale Patriei au fost redobândite. Scumpele noastre aspirațiuni au devenit realitate. Acum, unificarea legislativă şi administrativă pentru România Mare, precum şi statutul funcționarilor din toate administrațiunile sunt cu nerăbdare adăstate de Corpurile legiuitoare, ca şi de toți cetățenii regatului. Vom consacra studiului acestor legi toată atențiunea noastră. De asemenea, pentru închegarea unui suflet românesc unitar, vom vota voioşi legile democratice şi naționale cu privire la Biserică şi Şcoală ce se vor prezenta de Guvernul Maiestății Voastre, spre a se întări definitiv temelia noului nostru Stat. În special în ce priveşte şcoala ar fi de dorit să se armonizeze învățământul umanitar – clasicismul –, care plămădeşte idealul moral, idealul înseninător, cu metodele practice şi solide ale învățământului real.

Sire,

Un suflet nou trebuie să anime organismul Statului nostru, căci a sunat ora unui Stat nou. Numărul nevoilor de îndestulat este aşa de mare, încât sarcinile trec peste puterile indivizilor izolați şi chiar peste orice grupare: toate reclamă strânsa cooperație de solidaritate umană a cetățenilor şi a autorităților publice. Viitorul se pregăteşte în inimile oamenilor şi în voințele lor. Ideea stăpânitoare în omenire este astăzi ideea dreptății pentru toți – ultimul cuvânt al conştiinții umane, care agită şi tulbură societățile noastre, până va sosi momentul ca să le pacifice. Aleşii Țării în Senat se vor sili să stea, prin munca şi voturile lor, pildă şi învățământ spre a convinge toate clasele să primească, să dorească, să înlesnească, în marginile mijloacelor fiecăruia, domnia unui drept mai echitabil şi îndeplinirea, astfel, a datoriei sociale pentru continua dezvoltare a Națiunei, în cadrul lărgit al unei umanități mai bune.

Să trăiți, Sire! Să trăiască Maiestatea Sa Regina! Să trăiască Dinastia! Să trăiască România! (Aplauze prelungite.)

[*Desbateri Parlamentare. Senatul*, No. 7 din 14 decembrie 1920, p. 36-38]

57. 10 decembrie 1920, Bucureşti, Declarațiile senatorului Alexandru Constantinescu, în numele Partidului Național Liberal, prin care refuză orice critică a situației actuale, exprimă dorința partidului său de a da țării o nouă Constituție şi arată disponibilitatea de a se opune măsurilor legislative considerate contrare intereselor statului

D. St. Meitani, vicepreşedinte: D. senator Alex. Constantinescu are cuvântul.

D. Alex. Constantinescu: D-lor senatori, şi acum, ca şi în sesiunea precedentă, noi, Partidul Național Liberal, am crezut că în loc de discuțiuni lungi, fără sfârşit, care în definitiv nu sunt decât rechizitorii inutile, rolul şi datoria Parlamentului, în aceste momente când cu toții trebuie să ne punem la muncă pentru a scoate Statul din greutățile la care este expus şi dintre care o bună parte se resimt, este ca să se renunțe la aceste discuțiuni inutile. Ne pierdem timpul în mod inutil cu aceste discuțiuni, şi de aceea cerem şi astăzi, ca şi atunci, ca Senatul să înțeleagă înalta lui chemare şi, în locul discuțiunilor inutile, să îndeplinească pur şi simplu actul de curtenie către Tron votând fără discuțiune răspunsul la Mesaj. D-voastră ați crezut altfel de rândul trecut. Ne bucură astăzi când vedem că simțământul acesta mai accentuat al datoriei fiecăruia impune o altă atitudine, căci minoritatea, o parte dintr-însa, face nu o declarațiune, ci un contraproiect de răspuns la Mesaj, pentru că ceea ce ne-a citit aci nu sunt vederile sub care înțeleg ca să guverneze țara, ci este mai mult un contraproiect la propunerile şi asigurările pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

care majoritatea le dă Tronului prin organul raportorului său. În ceea ce ne priveşte pe noi, Partidul Naţional Liberal, voi face o declaraţiune în care se va afirma punctul de vedere al nostru în toate chestiunile arzătoare la ordinea zilei, fără a intra în rechizitorii de faptele petrecute, oricât de legitime şi îndreptăţite ar fi acestea. Este vorba că înţelegem să ne punem la lucru, şi întrucât [în măsura în care] va fi posibil, pe temeiul principiilor pe care fiecare partid trebuie să le respecte şi să caute să le susţină ca să triumfe, dacă poate să triumfe, căci nu cu incriminări putem să ajungem la soluţiuni folositoare pentru ţară. De aceea, în numele partidului ce reprezint, supun Senatului cu această ocaziune modul nostru de a vedea în chestiunile arzătoare la ordinea zilei şi modul de soluţionare, care după părerea noastră este cel mai bun şi care la timpul oportun, pentru fiecare lege ce s-ar prezinta, va veni în discuţiunea largă a Senatului. Iată declaraţiele noastre: (citeşte)

„Partidul Naţional Liberal, împărtăşind bucuria scumpilor noştri Suverani cu ocaziunea logodnei A.S.R. Principele Moştenitor cu Principesa Elena a Greciei şi aceea a A.S.R. Principesa Elisabeta cu Principele Gheorghe al Greciei, este fericit a uni urările lui sincere cu acelea ale poporului român şi a-I asigura de tot respectul şi devotamentul lui pentru Dinastie. Partidul Naţional Liberal înţelege ca România Mare printr-o politică demnă, leală şi înţeleaptă în toate direcţiunile care în orice împrejurare să salvgardeze interesele morale şi materiale ale Statului nostru să menţină legăturile ei de sinceră prietenie cu aliaţii, iar cu vecinii şi cu celelalte State să întreţină raporturile normale şi de bună vecinătate, bazate pe respectul drepturilor şi intereselor legitime ale fiecăruia. Se înţelege că, dată fiind situaţiunea noastră geografică şi învăţămintele vremii în care trăim, o asemenea politică nu numai nu ne dispensează de a ne bizui în primul rând pe propriile noastre forţe, ci dimpotrivă, implică în toate direcţiunile vieţii naţionale, acea tărie internă fără de care nu putem aspira la binefacerile unei existenţe sănătoase şi fecunde. Cel dintâi reazem al unei asemenea existenţe este desigur armata. Îi vom aduce întotdeauna nu numai prinosul recunoştinţei noastre pentru opera de înfăptuită, dar şi concursul necesar pentru ca, prin muncă şi sacrificiu, să fie şi în viitor straja neadormită a siguranţei şi neatârnării Statului. Războiul din care a ieşit România Mare şi care a reclamat mobilizarea forţelor şi activităţilor naţionale de tot felul ne indică drumul pe care nu numai armata, dar ţara întreagă trebuie să meargă pentru ca puterea noastră militară să fie la înălţimea aşteptărilor ce punem într-însa. Între cerinţele care domină nevoile actuale, este desigur aceea a organizării Statului. Suntem de aceea convinşi că atâta timp cât nu vom fi dat acestui Stat, creat prin sânge şi jertfă, cadrul definitiv la unei Constituţii, toate sforţările noastre vor purta, în mod fatal, pecetea dibuirii şi a provizoratului. Odată fixat acest cadru, vom şti ca, în limitele şi potrivit spiritului lui, să rezolvăm chestiunile care reclamă nu numai grabă şi hotărâre, dar şi temelia unui sistem izvorât din necesitatea imperioasă de a asigura Statului român o existenţă conform intereselor lui esenţiale. Socotim de aceea că atât în chestiunea bisericii, cât şi în aceea a şcolii – de care este legată însăşi dezvoltarea sufletului naţional – nu ne vom putea rosti cu folos decât după ce vom fi hotărât, prin Constituţie, normele care trebuie să prezideze la regimul viitor al cultelor şi la raporturile Statului cu ele. Deşi nu ne îndoim de puterile de viaţă şi de producţiune ale ţării noastre, suntem însă cuprinşi de o adevărată îngrijorare în faţa situaţiunii financiare. Întârzierea măsurilor necesare, mai ales în lipsă tocmai în aceste împrejurări a unui titular la ministerul finanţelor şi fără frâna unui buget, nu poate aduce, fireşte, decât dezordine în cheltuieli, pe care modul în care s-a făcut unificarea monezii a agravat-o. Se înţelege că această îngrijorare n-ar putea fi înlăturată prin proiectele financiare pe care majoritatea izolată le prezintă din iniţiativă parlamentară, pe când intenţiunile guvernului nu ne sunt încă cunoscute.

Tot astfel şi pe terenul economic numai o politică hotărâtă, bine orientată poate da roade îmbucurătoare. Importul, exportul, distribuţia internă nu pot fi lăsate la voia unor inspiraţiuni

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

adeseaori greşite, uneori interesate, căci în loc să se favorizeze producţia şi să uşureze traiul, ar avea de rezultat fatal deprecierea valutei, scumpirea vieţii, paralizarea producţiunii şi încurajarea speculei. Din greutăţile actuale vom ieşi nu prin politica ţărilor coloniale, despuind treptat Statul şi pe naţionali de drepturile şi bogăţiile lor, ci prin singura politică economică înţeleaptă, pe care de altminteri am experimentat-o cu succes: aceea a stimulării, coordonării şi a încurajării energiilor naţionale. Fireşte, o asemenea politică nu exclude concursul şi colaborarea străinătăţii, în cadrul intereselor naţionale, dar implică păstrarea în mâinile Statului a mijloacelor menite să servească interesului public. Prin noi înşine a fost clădit şi consolidat Statul român modern, tot prin noi înşine îl vom adapta necesităţilor rezultate din întregirea neamului. Va trebui deci să păstrăm acestui Stat neatârnarea lui economică, pe care întinzând-o şi ţinuturilor aflătoare mai înainte sub stăpânire străină s-o întărim pe toate căile, ea fiind marea garanţie a independenţei noastre politice. Ceea ce noi am realizat în chestia agrară şi dorim ca opera înfăptuită să se aplice cu chibzuinţă şi dreptate, ca şi ceea ce vrem să se realizeze în chestia muncitorească, prin satisfacerea intereselor legitime ale muncitorilor, va contribui desigur la întărirea noastră naţională, ca şi la cea socială.

Toate sforţările noastre vor fi însă zadarnice, dacă nu avem siguranţa ordinei şi a dreptăţii chezăşuite de o bună administraţie. Suntem însă încredinţaţi că problema administrativă nu se poate rezolva numai prin legi, oricât de bine chibzuite ar fi ele, ci mai ales prin hotărârea nestrămutată de a guverna călăuziţi nu de concepţia că Statul e făcut pentru interesele noastre personale ori de partid, ci că noi, cârmuitorii, mari şi mici, trebuie să fim servitorii credincioşi ai Statului. Astăzi, când de patria-mumă s-au alipit ţinuturi care sunt în drept să aştepte de la noi grija devotată de fiece clipă pentru interesele lor, suntem datori, mai mult decât oricând, să nu lăsăm a se întuneca acest adevăr atât de simplu, dar fără a cărui recunoaştere am fi expuşi unor mari primejdii. Întrucât guvernul, de acum înainte, va intra prin activitatea lui pe această cale, şi întrucât proiectele ce ni se vor prezenta vor fi inspirate de principiile naţionale şi democratice ce ne-au călăuzit totdeauna, am fi gata să înlesnim opera legislativă ce ni se anunţă, însă unele măsuri ce sunt pe punctul de a se efectua şi pe care le socotim de natură a prejudicia interese vitale pentru organizarea Statului şi binelui obştesc, ne pun în îndoială că o vom putea face.

[*Desbateri Parlamentare. Senatul*, No. 7 din 14 decembrie 1920, p. 39-40]

***58.* 23 decembrie 1920, Bucureşti, Cuvântarea de răspuns a regelui Ferdinand la Adresa Senatului. Sunt menţionate legile pe care poporul le aşteaptă de la reprezentanţii săi (reforma agrară, reforma electorală, măsuri de îndreptare a situaţiei economiei, de dezvoltare a învăţământului)**

Domnilor Senatori,

Din adâncul sufletului vă mulţumesc pentru sentimentele de credinţă şi devotament ce-Mi aduceţi din partea Senatului. Cu deosebire sunt recunoscător pentru modul călduros cu care Ne-aţi exprimat partea ce Senatul Român a luat la bucuria Familiei Mele cu prilejul logodirei celor două vlăstare ale Dinastiei Mele, născute şi crescute pe binecuvântatul pământ al României. Căsătoria apropiată a preaiubitului Meu fiu, Moştenitorul Tronului, asigură pentru viitor continuitatea Dinastiei, care legându-şi soarta şi aspiraţiunile sale cu soarta şi năzuinţele Ţării constituie în viaţa Statului ideea statorniciei şi stâlpul împrejurul căruia bărbaţii patrioţi se adună în vremuri de încercare. Adânc îndurerat aduc omagiul Meu memoriei victimelor a căror pierder o plâng împreună cu domniile-voastre, în urma odiosului atentat săvârşit de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nişte minți rătăcite. Sunt sigur că reprezentanții poporului român, popor de ordine, care a fost totdeauna însufleţit de dragoste faţă de Patrie şi Tron, vor şti să facă zid de apărare împotriva tulburătorilor care țintesc la zdruncinarea temeliilor de ordine fără de care un Stat nu poate exista.

Domnule Vicepreşedinte, Domnilor Senatori,

Cu vie satisfacție constat că Senatul este adânc pătruns de greutatea sarcinilor ce timpurile actuale cer de la reprezentanții națiunii şi că sunteți însuflețiți de voința nestrămutată de a conlucra din toate puterile la marea operă de refacere, a cărei împlinire, numai, poate asigura României locul la care are drept după jertfele îndurate şi rolul ce a jucat în marea luptă pentru dreptate şi întregire. Astăzi, prin confirmarea de către Marile Puteri a drepturilor noastre istorice asupra Basarabiei, unită cu noi prin voința poporului basarabean, hotarele noastre sunt pe veci stabilite; ne putem deci consacra toată munca noastră operelor pacinice. Multe şi grele probleme stau înaintea domniilor-voastre şi cer o dezlegare chibzuită şi trainică. Nu mă îndoiesc că pentru rezolvirea definitivă a reformei agrare aşteptată cu nerăbdare de populațiunea țărănească în tot cuprinsul României întregite, veți pune toată inima şi toată experiența Voastră în serviciul Țării, spre a-i da o soluție bazată pe principiile de dreptate şi echitate. Cu nu mai puțină solicitudine veți trata şi discuta chestiunile tot aşa de importante a organizării muncii, stabilind baze trainice care, asigurând progresul social, vor forma condiția de căpetenie pentru viitorul nostru, ca un Stat mare şi aşezat pe temeiuri sociale sănătoase. Strâns legate cu aceste probleme, ca şi cu reforma electorală, trebuie să păşească dezvoltarea învățământului, pentru ca pe de o parte numărul neştiutorilor de carte să se împuțineze cât mai mult, iar pe de altă parte, prin înmulțirea şcoalelor speciale, tinerimea să se poată pregăti pentru noua viață economică a României, pe calea unei agriculturi perfecționate şi a îmbrățişării meseriilor şi industriei naționale. Numai aşa reforma agrară, împreună cu organizarea muncii, îşi vor îndeplini întreaga lor menire pentru bogăția Țării şi întărirea Statului. Dar mai presus de toate, măsuri pentru înlesnirea şi intensificarea transporturilor, pentru regularea finanțelor şi stabilirea unui buget echilibrat, trebuie să fie obiectul preocupărilor domniilor-voastre împreună cu Guvernul Meu. Căci orice întârziere în îmbunătățirea transporturilor şi a finanțelor Țării poate aduce cele mai grave zdruncinări în viața economică a Statului şi a tuturor cetățenilor.

Domnule Vicepreşedinte, Domnilor Senatori,

Marea operă de refacere şi consolidare nu se va putea realiza în folosul Țării, dacă străduințele noastre nu vor fi animate de un spirit nou şi de dragostea de muncă care împinge pe toți fiii acestei Țări să pună toate silințele, toată experiența, toată ştiința şi mai presus de toate întreaga lor iubire de neam şi de Țară, în serviciul binelui obştesc. A trecut timpul vorbelor şi a sunat ceasul să se traducă vorbele în fapte; poporul care nădăjduieşte de la reprezentanții săi o operă de însănătoşire şi consolidare socială, pe baza ideii dreptății pentru toți, are dreptul să ceară de la toate clasele şi de la toate forțele ca să muncească numai pentru scopul unic de a reface, de a înălța la o stare cât de înfloritoare iubita noastră Patrie şi în această muncă nicio energie nu este de prisos. Cu mare mulțumire văz că Senatul este pătruns de aceste idei. Sunt 5 ani de când am spus într-un ceas solemn că voi fi bun Român până la sfârşitul meu; căci în inima Mea nu este un alt sentiment mai tare decât iubirea de Țară, de aceea am dreptul să spun azi şi D-voastre şi tuturor fiilor acestei țări: puneți la o parte certele, sfârşiți cu dezbinările, fiți buni Români! Încă o dată Vă mulțumesc pentru bunele urări ce Ne aduceți Reginei, Mie şi Familiei Mele şi vă doresc tuturor spor bun la muncă pentru îndreptarea şi înălțarea scumpei noastre Românii.

23 decembrie 1920

[*Cuvântări de Ferdinand*, Bucureşti, 1922, p. 263-266]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***59*. 27 decembrie 1920, Bucureşti, În numele opoziţiei, Nicolae Iorga prezintă în Adunarea deputaţilor un contraproiect de răspuns la Mesajul Tronului, un amplu şi virulent rechizitoriu al celor nouă luni de activitate a guvernului Averescu (corupţia funcţionarilor, bugetul dezechilibrat, modul în care sunt administrate noile provincii). Se solicită urgentarea reformelor agrară, financiară, administrativă**

Şedinţa de luni, 27 decembrie 1920

D. Eusebiu Popovici, vicepreşedinte: Intrăm în ordinea zilei. Avem discuţiunea proiectului de răspuns la Mesajul Tronului. D. N. Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-lor, în numele opoziţiei naţionale am onoarea a citi această declaraţiune: În neputinţă de a discuta cu un guvern care, pe lângă caracterul neobişnuit al instalării sale, adaugă hotărârea de a legifera alături de Parlament, ale cărui drepturi se încalcă prin nefasta operă a decretelor-legi neconstituţionale, şi sistemul de a guverna prin mijloacele puterii militare, din care face un simplu instrument de partid, viciindu-i caracterul şi înjosind-o, misiunea opoziţiei naţionale, care, de altfel, e râvnitoare să discute proiectele de legi privitoare la reformele esenţiale, se mărgineşte, înlăturând din nou şi hotărât orice învinuire de obstrucţionism, la o simplă declaraţie, procedând un contraproiect de răspuns la Mesaj. E aproape inutil să amintim ce s-a petrecut în vechiul regat de la încheierea sesiunii extraordinare din vară până acum. Opinia publică le ştie şi le judecă. Nimic nu s-a făcut pentru a uşura viaţa tot mai grea a claselor muncitoare şi a funcţionarilor; nimic pentru a opri luxul destrăbălat şi corupţia înspăimântătoare a unei plutocraţii, la a cărei origine e, în cele mai multe cazuri, jefuirea Statului şi exploatarea mizeriei publice; nimic pentru a înfrâna în oficiile publice vinderea pe bani a serviciilor datorite fiecărui cetăţean. Guvernul, dacă nu e satisfăcut de aceste stări de lucruri, le priveşte cu o dezastruoasă indiferenţă, egală cu incapacitatea dovedită a majorităţii membrilor săi, improvizaţi miniştri de un îngust calcul de partid şi de un favoritism personal atunci când ţara reclamă de mult pe acele bănci pe cei mai buni dintre fiii săi. Libertăţile publice sunt o simplă amintire din ce în ce mai îndepărtată. Orice organ administrativ are voie a le călca, ba încă el îşi poate face un merit din aceasta. Şefii dau în această privinţă, tratând cucerirea grea a atâtor generaţii contra absolutismului oriental ca o reminiscenţă romantică, de care omul de Stat român trebuie să-şi râdă. Puterea judecătorească e supusă la imixtiuni menite să nu mai asigure pe nimeni contra abuzurilor puterii. Se caută a o transforma pe alocurea în instrument de domnie; iar când ea nu poate decât să refuze răzbunările lor politice, i se substituie pur şi simplu acţiunea din ordin al Curţilor marţiale. Parlamentului i se răpeşte şi mai departe sarcina de a legifera, continuându-se în materii esenţiale cu decrete-legi, al căror imens haos, început de nefastul guvern liberal[88], s-a îngrămădit aşa de mult, încât nimenea nu mai e în stare a se descurca dintr-o învălmăşeală, care prin aceasta chiar permite toate capriciile despotismului.

Creditul ţării a fost complet ruinat printr-o politică de permisuri tot de imorale pe cât a fost ruinătoare libertatea nesupravegheată a unui export anarhic, iar pagubele pe care le-a adus ţării un sistem de cointeresare, din care au profitat atâţia din paraziţii vieţii publice, le simt adânc îndeosebi straturile mai lipsite ale poporului. Oprirea treptată a transporturilor pe calea ferată a rezultat din tolerarea corupţiei funcţionarilor şi din distrugerea voinţei de lucru prin măsuri teroriste nechibzuite. Lipsit de o bază de impozite serioasă, bugetul nu poate fi decât o formă goală, un atestat oarecare pentru a cerşi milă străinătăţii obosite de a face caritatea unui guvern incapabil de a echilibra finanţele. Termenul primit de opoziţie pentru ex lexul bugetar a ajuns la scadenţă şi, în locul unei opere pregătitoare serioase, avem a face numai cu propuneri din iniţiativă parlamentară, cărora guvernul nu le dă niciun sprijin, aşteptând mira-

[88] Referire la guvernarea liberală condusă de Ion I.C. Brătianu (29 noiembrie 1918 – 12 septembrie 1919), când în România nu a existat Parlament.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

culoasa rodire de soluții din partea unui ministru de finanțe invizibil, reprezentat pe rând, fără continuitate, prin vicari efemeri[89], fără o politică financiară fixată definitiv. Constatăm că sforțările lăudabile pe care le face în străinătate ministrul de finanțe al României pentru a ameliora situația gravă a finanțelor noastre sunt zădărnicite prin lipsa totală a unei directive serioase în măsurile luate la ministerul de finanțe de către acei care au condus acest departament în lipsa titularului, al cărui prestigiu s-a încercat să se diminueze prin depunerea pripită, dar calculată a unor proiecte care privesc întreaga politică financiară şi economică a țării.

Țările româneşti dezrobite, participând la adânca nemulțumire a vechiului regat şi cerând ca şi acesta un guvern cu respect față de legi, cuprind în cuvintele ce urmează expresia durerilor lor. Când acum doi ani poporul român de peste Carpați, setos de dreptate şi dornic de libertăți democratice, a votat actul de unire de la Alba Iulia, acel popor, astăzi parte fidelă şi de o nestrămutată credință față de Patria întregită, nu a prevăzut că principiile celui mai mare act național din Ardeal nu vor fi respectate de guvernul român, care, în loc să aştepte, cum s-a cerut la Alba-Iulia, opera de unificare a Constituantei, a răsturnat acele principii printr-un simplu decret-lege, care nici el nu este încă ratificat. Această nesocotire a voinței populare a lăsat în Ardeal impresia regretabilă că Ardealul este admis de unii oameni politici numai la o colaborare de mâna a doua. Impresia aceasta foarte dureroasă a fost apoi întărită de lipsa de considerație cu care făuritorii unirii (înțelegem prin acest cuvânt pe toți devotații luptători din oraşe şi județe, ca şi din oştire) au fost eliminați sau mutați, fără motive serioase, în vreme ce foştii amici buni ai Ungariei au fost aşezați în fruntea aşezămintelor întemeiate de noi, ca dovadă că guvernul a căutat acum administratori mercenari, nu inimi de mult calde pentru unificarea națională. Paralel cu aceste greşeli administrative nu s-au luat nici măsurile necesare pentru ca aceea ce de o parte se dărâma din interese electorale, să se îndrepte, cel puțin de altă parte, prin măsuri economice străine de orice politică mioapă. Astfel:

Deşi, conform promisiunilor date chiar de şeful guvernului în adunări populare, ar fi trebuit ca plugurile româneşti să are toamna aceasta în pământuri sechestrate de veacuri de domni străini, ele au rămas în drum, aşteptând bunăvoința guvernanților sau a proprietarilor. Importul de mărfuri de întâia necesitate nu a fost sprijinit de energia pe care o aşteptam ca mijloc de a demonstra superioritatea prevederilor noastre economice, iar valorizarea vitelor, atât de importantă pentru gospodăriile țărăneşti, nu a fost protejată nici măcar în măsura trebuitoare pentru ca această pătură socială să nu sufere urmări prea dăunătoare. Sub apăsarea unor împrejurări desigur străine de binele păturii țărăneşti s-a admis un schimb al coroanei[90] pe care l-am fi putut aproba numai dacă ar fi eliminat pe cea de speculă şi atunci ar fi schimbat coroana cinstit muncită cu 1:1. Pe drumul deschis de aceste acțiuni, lipsite de îndemnurile iubirii sociale, s-a pornit, firește, năvalnic capitalul care, până acum, cât este evident, nu se mulțumeşte a fi un factor economic, ci caută exploatări politice pe care noi le detestăm ca apărători ai independenței de gândire şi caracter a unui popor din care noi aşteptăm să se desprindă puteri sufleteşti de progres ideal.

La concluziile deprimătoare produse de toate împrejurările amintite se adaugă dezorganizarea serviciilor, care produce regrete, printre altele şi din cauză că, servind şi unei populații străine, în starea în care se află, nu pot contribui suficient la alipirea sufletească a acestei populații către Stat. Cu părere de rău constatăm că guvernul nu a fost în stare să inspire îndeajuns acest duh de alipire. Am dori ca în această atmosferă să nu se confunde şi armata, nădejdea noastră. De aceea, fără a insista prea mult, semnalăm că rechiziționile nu încetează, aprovizio-

[89] Între 13 martie şi 13 iunie 1920 ministru de finanțe fusese Constantin Argetoianu, iar de la 13 iunie 1920 până la căderea guvernului Averescu, la 13 decembrie 1921, portofoliul finanțelor a fost deținut de Nicolae Titulescu.

[90] Moneda care a circulat anterior pe teritoriul Ungariei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

narea nu se face ca în vremile de pace, bine controlată, aceasta petrecându-se mai ales la marginele țării. Declarăm hotărât şi solemn că dacă sistemul caracterizat de noi în această declarație nu va fi schimbat, rezultatul continuării lui va fi sărăcirea populației şi dezorganizarea desăvârşită a Ardealului şi Banatului. Adăugim că o importantă chestiune politică a ținuturilor de peste Carpați, care trebuie să fie emancipată pe veci de atingerea considerațiilor de partid, este chestia nerezolvată a minorității etnice şi confesionale. Regretăm că guvernul a tratat această importantă problemă numai din punctul de vedere al intereselor de partid.

În Bucovina: Măsurile de unificare pripită au produs haos şi dezorientare în toate ramurile administrative şi nemulțumire generală în rândurile populației. În urma măsurilor nechibzuite de ordin economic s-a scumpit enorm traiul. Aprovizionarea este insuficientă, încadrarea funcționarilor publici s-a făcut în mod neechitabil şi nu s-au luat măsuri în vederea stabilirii unui echilibru social, pentru a preveni din timp grevele dezastruoase. Înfăptuirea reformei agrare este ținută în loc, luându-se în dauna țărănimii măsuri contrarii decretului-lege în vigoare. Schimbul coroanelor s-a făcut în paguba populației sărace. S-a abandonat cu desăvârşire principiul național, s-au compromis drepturile noastre etnice şi istorice şi s-a creat populației orăşeneşti o situație inferioară. S-a introdus politica de partid în biserică, şcoală şi chiar în justiție.

Basarabia, cea dintâi provincie unită şi cu atâta drag, cu atâta jertfă, în ceasurile când vechea Românie îşi cheltuise ultimele puteri într-o luptă disperată, se află în cea mai nenorocită stare. Țărănimea basarabeană, care este marea majoritate a populației, şi îndeosebi sprijinul național al Statului român, această țărănime basarabeană, prin măsurile nechibzuite ale guvernului, este adânc nemulțumită şi neliniştită. Oprirea introducerii legii agrare, de la venirea guvernului actual şi schimbarea legii prin simplul regulament, şi măsurile prin care chiar se ştirbesc drepturile acordate de lege au produs o mare consternare în mijlocul acestei populații rurale. De altă parte, modul cum s-a făcut schimbul rublelor a neliniştit şi mai mult țărănimea. Nefiind avizată la timp şi neavând timpul necesar pentru declarații, populația rurală a rămas cu rublele neschimbate, sărăcită şi pusă în neputință de a-şi plăti impozitele, iar de beneficiile schimbului au profitat orăşenii şi mai ales speculanții. Prin unificarea pripită, fără niciun plan, pe de altă parte, administrația e compusă din oameni nepricepuți, continuându-se bătăile jandarmilor chiar în timpul funcționării comisiunii parlamentare de anchetă în Basarabia, şi, ce e foarte grav, compromițându-se în provincia aceasta autoritatea şi prestigiul Statului român. Starea economică a provinciei este deplorabilă. Obiectele de prima necesitate: încălțăminte, îmbrăcăminte, lipsesc cu desăvârşire sau se vând cu prețuri fabuloase. Acelaşi lucru cu sarea şi petrolul. În schimb, cerealele şi vitele se ieftenesc. Din cauza stării dezastruoase a căilor ferate, cantități enorme de cereale zac în județe, scăzând prețul şi mai ales îndemnând[u-i] pe săteni să nu mai semene, văzând că munca lor nu este răsplătită. Dezorganizarea căilor ferate la granița răsăriteană a Statului prezintă şi altă primejdie de un interes primordial. La granița de răsărit România trebuie să fie totdeauna gata. Însă cea mai mare nefericire o prezintă în Basarabia stagnarea naționalizării[91] provinciei. Instituțiile de Stat rămân rusificate. Şcolile, care trebuie să cultive sufletul românesc, stau în clădiri nepotrivite, fără încălzit, şi cu profesori neplătiți luni de zile. Situația Basarabiei astfel creată reclamă o îmbunătățire grabnică: orice întârziere poate să aibă consecințe ireparabile. Încrezători însă în virtuțile poporului român şi în stabilirea regatului român unit, pe care nu le pot ştirbi şi atinge rătăciri de partid, românii din Basarabia au credința că în curând aceste triste apucături vor aparține unui trecut definitiv închis.

În situația aceasta a țării, opoziția națională şi democratică respinge proiectul de răspuns la Mesaj prezintat de comisiune şi propune următorul proiect de Mesaj:

[91] În sensul promovării elementului românesc în administrație, economie şi educație.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sire,

Coroana şi Familia Regală sunt simbolurile unității noastre naționale. Strâns uniți împrejurul Tronului, cu tot devotamentul şi iubirea de Patrie vom închina energiile noastre pentru consolidarea, întărirea şi apărarea țării, împotriva oricărui duşman venit din lăuntru sau din afară. Aducem urările noastre de fericire Principelui Moştenitor şi Principesei Elisabeta cu prilejul logodnei Alteților Lor. Zilele grele prin care trece Statul nostru cer ca el să fie condus nu numai de o voință hotărâtă, ci şi de o înțelegere superioară a timpurilor de astăzi. Armura ruginită a concepției forței brutale, care răscoleşte patimile şi întunecă mințile, trebuie aruncată în cămara fiarelor vechi, iar în locul ei trebuiesc îmbrăcate hainele luminoase ale democrației moderne țesute din libertate, egalitate şi legalitate. Vechile nedreptăți ale deosebirilor de clasă se năruie. Clasele de jos, asupra cărora apasă tot greul istoriei, vor trebui să fie ridicate şi înnălțate prin cultură şi bună stare materială. Duşmani ai teroarei de sus, disprețuitori ai teroarei de jos, cerem astfel de legături care prin înțelesul lor cuminte să unească inimile şi mințile tuturor cetățenilor într-o largă solidaritate de interese, atât pe terenul politic, cât şi pe terenul economic şi cultural.

Sire,

Marea operă de dreptate socială care este reforma agrară, pornită prin voința şi cuvântul Maiestății Voastre, nu numai că nu este înfăptuită nici până astăzi, dar nu s-au stabilit pe cale legislativă nici principiile definitive pe baza cărora se va face dreptatea aşteptată de secole de țărani, atât în vechiul Regat, cât mai ales în noile provincii, unde țăranul n-a tras nicio brazdă în pământul trecut în proprietatea individuală; țărănimea trăieşte într-o stare de adâncă nemulțumire şi se aude un surd protest împotriva nesincerității, falsității şi incapacității guvernului.

Sire,

Cerem înfăptuirea reformelor financiare al căror rost are o latură financiară şi alta socială. Prin impozitul extraordinar pe avere cu supratаxarea averilor de război, prin impozitul progresiv pe venit, prin impozitul pe obiecte de lux, prin impozitul de plus valoare, prin reforma impozitelor pe moştenire şi sechestrarea averilor câştigate în mod fraudulos se va da Statului pe deoparte mijloacele financiare de a-şi acoperi datoriile şi cheltuielile, iar pe de altă parte se vor opri acumulările de averi imense puse în serviciul individual şi al intereselor obşteşti. Reformele acestea, prin noua concepție a politicei de impozite, vor cere prevedere şi studiu serios, fără de care s-ar compromite dezvoltarea evolutivă a vieții noastre economice.

Sire,

Țara are nevoie de o unificare legislativă, mai ales a dreptului public. Am condamnat însă şi condamnăm toate experiențele care se fac din nepriceperea celor care sunt chemați să guverneze şi să administreze această țară pe socoteala stabilității de drept şi a autorității Statului. Provinciile alipite să se administreze după legile în vigoare până când se vor crea pe cale legislativă noile legi pentru întregul regat. Prin aceste legi comune unificarea urmează de la sine. Sistemul de unificare prin ordonanțe nestudiate nu numai că este anticonstituțional; dar ştirbeşte, prin neseriozitatea lui, nu atât autoritatea guvernului, cât mai ales a Statului. Situațiunea economică şi financiară a ținuturilor alipite este cu drept cuvânt desperată. Unificarea valutară făcută fără niciun plan şi fără a se ține seamă de împrejurările economice şi de drept ale noilor provincii a strangulat şi sărăcit economic populația băştinaşă. Țăranul, negustorul, funcționarul, instituțiile financiare sunt lipsite cu totul de bani. Aşteptăm o mică ameliorare prin plata celor 40 la sută după rambursarea coroanelor, scadentă la 10 decembrie, până astăzi trecând termenul de 10 decembrie, nu s-a luat nicio măsură.

Sire,

O politică de sinceră prietenie față de aliații noştri este un postulat superior, atât al inimelor cât şi al intereselor noastre. Războiul şi victoria sunt chezăşia cea mai trainică a neclintitului nostru devotament față de aliații noştri. Față de vecinii noştri vrem o politică de bună vecină-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tate. Cerem executarea imediată mai ales a tratatului de la Trianon, cu orice mijloace, pentru a reîncepe viața normală şi la frontiera de vest. Regretăm că prin plecarea guvernului anterior s-a întrerupt politica sinceră şi sănătoasă care ne-ar fi redat Basarabia fără nicio condiție şi am fi încheat pace definitivă cu republica rusă pe baza integrității naționale a României în hotarele câştigate după cel mai sacru avânt, cu jertfele cele mai grele, şi recunoscute prin libera participare la viața parlamentară a țărilor alipite, prin deputați aleşi cu acel vot obştesc care suplineşte orice plebiscit, impracticabil.

Țara noastră are nevoie pentru refacerea tuturor forțelor şi de organizarea rațională a muncii şi producției. Măsurile nervoase şi abuzive ale guvernului s-au dovedit catastrofale. Căile ferate române în loc să progreseze, apropiindu-se de normal, se prăbuşesc pe zi ce merge într-un haos înspăimântător; debandada în paguba Statului şi a particularilor omoară orice inițiativă particulară. Muncitorimea înspăimântată nu mai încetează grevele; legea pentru împidicarea grevelor s-a dovedit, aşa cum prevedeam, incapabilă de a le opri, şi cererile juste ale muncitorimii sunt refuzate ca inadmisibile. Stăm fără directivă şi fără concepție în fața acestei probleme atât de vitale.

Sire,

Ne uităm cu mândrie la viteaza noastră armată. Îi vom da întregul nostru sprijin ca să adune toate forțele vii ale neamului nostru într-o organizație şi disciplină perfecte, ca să fie scut puternic împotriva oricui s-ar atinge de liniştea şi integritatea Statului nostru. Vrem ca această misiune înaltă să nu fie întunecată de porniri şi patimi egoiste; vrem mai ales să vedem armata noastră ferită de amestecul în luptele politice, cât şi de utilizarea nechibzuită în luptele sociale. O reclamăm pentru națiunea întreagă, căci ea se compune din fiii luați caselor bogate ca şi celor mai sărace căminuri de țărani şi muncitori. A o întrebuința într-o misiune de pretorieni e a distruge acel spirit moral înalt care cât şi armamentul şi organizarea fac tăria unei oştiri.

Sire,

Patriotismul nostru dovedit într-o viață întreagă cere o revizuire fundamentală a sistemului politic de guvernare şi administrare pentru salvarea țării şi consolidarea sufletească a întregului Stat. Pentru aceasta se cere un guvern în care popularitatea, onest câştigată şi meritată prin fapte, să se unească – neapărată condiție – nu numai cu o competență absolută şi un mare prestigiu personal al fiecărui ministru, dar şi cu un înalt respect al legalității în marginile Constituției care domină toată viața politică în toate puterile ei, şi mai ales cu înțelegerea nevoilor de neînlăturat ale unei societăți moderne, în repede evoluție către forme noi pentru suflet nou. Țara aşteaptă de la Maiestatea Voastră, după încercarea din Martie, complet nereuşită, acest regim de refacere a ordinii materiale, a spiritului moral şi a prestigiului său. Având încredere desăvârşită în înțelepciunea Maiestății Voastre, făuritorul unirii veşnice a tuturor românilor şi asiguratorul ei cu sprijinul forțelor morale şi intelectuale ale poporului întreg, strigăm: Să trăiască M.S. Regele, Să trăiască M.S. Regina, Să trăiască întreaga Familie regală, Să trăiască România!

N. Iorga, Al. Vaida-Voevod, Simion G. Pelivan, I. Mihalache, V. Madgearu, M. Popovici, Şt. C. Pop, Dr. N. Lupu, Gr. Cazacliu, I. Bogdan, I.I. Duzinschi şi alții (aplauze prelungite pe băncile federației).

Adaug că dacă din discuțiunea ce va urma din partea majorității se vor atinge chestiuni în care răspunsul nostru va fi neapărat, vom siliți să prelungim această discuțiune cerând cuvântul pentru unul sau doi din reprezentanții noştri care vor pune lucrurile la punct[92].

[*Desbaterile Adunării Deputaților*, no. 19 din 30 decembrie 1920, p. 407-410]

[92] În *Memoriile* sale, Nicolae Iorga a scris în acea zi de 27 decembrie 1920: „La Cameră cetesc declarația opoziției naționale. E ascultată cu multă atenție. Declarația liberalilor, aceiaşi ca la Senat, se pierde." (vol. III, p. 101).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***60*. 27 decembrie 1920, Bucureşti, Declaraţiile acuzatoare ale deputatului socialist Toma Dragu la adresa politicii duşmănoase a premierului Alexandru Averescu şi a ministrului de interne Constantin Argetoianu îndreptate împotriva mişcării socialiste şi muncitoreşti. Se fac dezvăluiri despre intenţiile lui Averescu de proclamare a republicii în colaborare cu socialiştii şi despre negocierile sale cu bolşevicii din ianuarie 1918 prin care s-a acceptat autonomia Basarabiei**

Şedinţa de luni, 27 decembrie 1920. D. Eusebiu Popovici, vicepreşedinte: D. Toma Dragu are cuvântul.

D. Toma Dragu: D-le preşedinte, d-lor deputaţi, în numele grupului parlamentar socialist am onoarea a ceti următoarea declaraţiune: D-lor deputaţi, guvernul actual a dovedit încă din precedenta sesiune extraordinară a Camerei cu prilejul legii asupra conflictelor colective de muncă pornirea sa de duşmănie vădită împotriva proletariatului organizat din industriile României. Izbucnirea deznădăjduită a muncitorimii, provocată de ilegalităţile care s-au ţinut lanţ, de prigoana sistematică din partea guvernului şi de călcarea angajamentelor scrise luate de miniştri privitor la îmbunătăţirea situaţiunii materiale a muncitorilor, a fost folosită de guvern spre a întemniţa cu sutele oamenii de încredere ai muncitorimii. Înşişi reprezentanţii naţiunii n-au fost cruţaţi şi lipsindu-se colegiile electorale de aleşii lor, deputaţii socialişti zac şi astăzi în forturi şi puşcării, călcându-se astfel în chip flagrant imunitatea parlamentară garantată expres de Constituţie. Sute de muncitori au fost, în tot cuprinsul ţării, crunt bătuţi, chinuiţi prin lovire la tălpi, prin călcarea cu picioarele peste tot trupul, prin cazne până la schilodire de către îndoitele organe de siguranţă şi poliţie – civile şi militare. Însuşi deputatul Gherman a fost lovit cu bâta în cap de un căpitan de sergenţi din Lugoş – Gându – pentru motivul că a îndrăznit să facă o comunicare în Parlament, fără să ia avizul său. Sute de muncitori nevinovaţi zac şi astăzi în prevenţie, fără să fie cercetaţi, fără tratament omenesc, smulşi din sânul familiilor lor numeroase, înflămânzite şi degerate. Cu miile – din simplă răzbunare şi cruzime – au fost alungaţi şi scoşi din locuinţe şi aruncaţi pe ger, în stradă şi pe maidanuri – lucrătorii din atelierele şi manufacturile Statului. Incapabil să îndrepteze ceva din greaua situaţie prin care trece azi ţara, fără să îndrăznească a lua vreo măsură împotriva speculei şi a scumpetei, care singure au silit muncitorimea să ridice îndreptăţitele ei cereri pentru pâine – guvernul urmăreşte şi pedepseşte tocmai pe cei căzuţi jertfă scumpetei şi speculei. Iar în vremurile când pretutindeni guvernele Statelor civilizate tratează şi ţin sfat cu reprezentanţii muncitorimii, guvernul ţării româneşti, ca mânat de duhul rău, strămută sediul executiv al sindicatelor şi partidului socialist sub bolţile reci şi întunecoase ale ocnelor. D-lor deputaţi, nu împotriva indivizilor şi a organizaţiilor muncitoreşti a deslănţuit guvernul urgia şi a ridicat sabia ei, ci împotriva clasei muncitoare întregi, dovedind prin aceasta că el nu reprezintă – cum de atâtea ori a cercat să afirme – interesele superioare ale naţiunii şi armonia între clase, ci interesele unei oligarhii, interesele unei clase muncitoare împotriva clasei muncitoare, împotriva claselor producătoare (*sic!*). Lupta de clasă a fost schimbată de guvern în cruzimea de clasă. Ea este întreţinută, aţâţată şi dusă de el până la nebunie prin măsuri care suprimă orice lege faţă de îndreptăţitele cereri pentru legalitate şi pâine ale muncitorimei.

Prim-ministrul ţării a găsit cu cale să se laude de curând în Parlament că şi cu prilejul evenimentelor de la 13 decembrie 1918, cerându-i-se de către muncitori să intervină în favoarea celor bătuţi şi închişi, n-a făcut-o. D. Averescu a spus un neadevăr, pentru că nimeni nu i-a cerut sprijinul atunci, dar prin această afirmaţiune a sa a dovedit o dată mai mult că oligarhia, cu toate certurile ei interne, se regăseşte totdeauna laolaltă ori de câte ori e vorba să pornească împotriva muncitorilor (aplauze pe băncile federaţiei). Iar din gura ministrului de interne am cules preţioasa mărturisire despre chipul cum înţelege guvernul să respecte libertăţile constituţionale faţă de opoziţie în Parlament. În urma declaraţiei nesăbuite de deunăzi a vătafului

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

guvernului[93] în Cameră, acest guvern se cheamă: „guvernul pumnului în gură" (aplauze pe băncile federației). Sub regimul formal al unei Constituții democratice se dezvăluie de către regimul stării de asediu, al cenzurii şi Curților marțiale, fondul brutal şi sălbatec al unei oligarhii neputincioase de a conduce prin muncă, cinste, omenie, cumpăneală, lege şi libertate trebile Statului. D-lor deputați, politica de distrugere a guvernului față de partidul socialist şi de organizațiile muncitoreşti din România îşi are dedesubtul ei, pe care Camera şi țara trebuie să-l cunoască în întregime, fără înconjur. D-lor deputați, încercarea guvernului de a distruge partidul socialist din România se explică numai prin legăturile pe care d-nii Averescu şi Argetoianu le-au avut cu partidul nostru încă de pe când erau în opoziție, setoşi de putere (aplauze pe băncile federației).

Lipsindu-i popularitatea la oraşe şi dându-şi seama că nu va putea guverna fără sprijinul singurului partid care organiza masele la oraşe, d. Averescu a căutat în opoziție să-şi asigure sprijinul nostru. Şi în acest scop a început să trateze cu noi. „Obiectul tratativelor, de dânsul stabilit, a fost: venirea dumnealor la putere prin revoluție şi alungarea Dinastiei." Răspunzând unei întregi conferințe asupra necesității „revoluției imediate" la noi, conferință făcută de d. general Averescu, susținut cu tărie de d. Argetoianu, partidul socialist prin delegatul său de la tratative, Ilie Moscovici, n-a voit să alunece pe această pantă. Am declarat prin glasul lui Moscovici, la consfătuirile ce au avut loc la restaurantul Enescu şi acasă la d. Petre Negulescu, că înțelegem să ne desfăşurăm acțiunea politică în cadrul actualei organizații sociale. În fața acestor destăinuri, d. general, prins în capcană, vrea dovezi. Să întrebe pe d. Argetoianu cu ce epitete cinstea pe Rege şi Regină la acele consfătuiri şi dacă era republican. Să roage pe d. general Văleanu să-i repete cuvintele ce a rostit intrând la consfătuire în casa d-lui Negulescu: „Stăm bine, două cazărmi din Capitală sunt în plină revoluție!" Să spue pe cuvânt de onoare dacă n-a trimes la palat pe d. Petre Negulescu cu ultimatumul de a fi chemați la putere, şi dacă d. Petre Negulescu, la întrebarea regelui, „vasăzică îmi declarați război", n-a replicat violent Regelui: „Da, Sire, v-am declarat război!" Să primească d. general Averescu să fie ascultați ca informatori de către o comisie parlamentară: d-sa, d. Argetoianu, d. Negulescu, d. Văleanu, Ilie Moscovici, Constantin Popovici, d. Flondor şi senatorul socialist Grigorovici, care a luat parte la consfătuirea de la d. Petre Negulescu!

D-lor deputați, hotărârea partidului socialist de a-şi desfăşura activitatea lui în cadrul actualei organizații socialiste [sociale], nu ne-a fost iertată de d-nii Averescu şi Argetoianu, din clipa când au venit la putere fără revoluție şi fără răsturnarea Dinastiei. Totuşi, deşi ne-am despărțit de dânşii – întrucât dumnealor voiau imediat o monarhie engleză (d. general Averescu), ori republica (d. Argetoianu, care se desemnase a fi preşedintele republicei române), bunele relațiuni dintre partidul socialist şi guvern s-au menținut. Ele se sprijineau din partea guvernului pe speranța că, la urma urmei, căpeteniile socialiste vor primi să dea guvernului 2-3 miniştri; iar din partea noastră pe convingerea că guvernul va reîntrona regimul legalității şi al libertății în țară. Când d-nii Averescu şi Argetoianu au pierdut această speranță, când s-au convins că partidul socialist nu va merge la „remorca" dumnealor, ca să întrebuințez chiar formula d-lui prim-ministru, atunci au adus legea reglementării conflictelor de muncă şi au oferit căpeteniilor socialiste, în loc de ministere, ani de ocnă, scoțându-i prin mijlocirea curților marțiale, instanțe neconstituționale, din viața politică şi cetățenească a țării. Era, recunoaştem, singurul mijloc ce mai rămăsese d-lui prim-ministru şi d-lui ministru de interne ca să dovedească Regelui, care era informat, şi opiniei publice care începuse să bănuiască ceva, că dumnealor n-au tratat niciodată asemenea lucruri cu noi, că dumnealor n-au urmărit venirea la putere prin proclamarea republicii, cu ajutorul revoluției.

[93] Aluzie la apostrofarea ministrului de Interne, Constantin Argetoianu, adresată lui Nicolae Iorga, la 10 decembrie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Din nefericire însă pentru dânşii, adevărul poate răzbate şi din fundul ocnii, unde au fost trimişi aceia pe care d-nii Averescu şi Argetoianu au voit altă dată să-i aibă de complici. Din nefericire şi martorii trecutului dumnealor mai îndepărtat pot să grăiască tot din fundul ocnei. Pentru moment nu putem şti – scrie unul din cei care au tratat cu d-nii Averescu şi Argetoianu – dacă există vreo corespondență scrisă a d-lui Argetoianu cu Bujor. Dar cunoaştem un fapt precis, care este mai mult decât o corespondență scrisă: corespondență directă, tratativele personale. În vara anului 1917, d. Argetoianu, făcând pe nemulțumitul şi revoltatul, a venit la Odesa. D-sa a făcut să se ştie că vrea să scoată, în portul Odesei, un ziar zilnic de opoziție şi că înțelegea să ducă cea mai crâncenă luptă de răsturnare contra regimului liberal de la Iaşi. D. Argetoianu a recurs la intermediul unui funcționar de la consulatul român din Odesa – al cărui nume îl putem da oricând – ca să-i înlesnească, în legătură cu campania ce voia să înceapă, o întâlnire cu M.G. Bujor[94] şi dr. C. Racovski. Această întâlnire a şi avut loc, într-o seară în grădina Royal, dar numai cu Bujor. D. Argetoianu a solicitat concursul lui Bujor şi prin el al lui Racovski şi al socialiştilor români de la Odesa şi din Iaşi, în lupta plănuită. Pentru a căpăta acest concurs d-sa nu numai că a făcut o nemiloasă critică dictaturii liberale de atunci, dar a întins răspunderea dezastrelor şi asupra Tronului. D-sa declarase neted: pentru alungarea liberalilor, pentru suprimarea monarhiei, pentru revoluție. O singură condiție punea atunci d. Argetoianu: ca revoluția să fie începută şi condusă de români (pe vremea aceea se susținea de liberali că ruşii voiau să facă ei revoluția în țară.)

Când d. Argetoianu solicita această întrevedere şi o obținea, ştia că Bujor plecase din Iaşi în felul ştiut[95], împreună cu Racovski. Nu numai atât, dar d-sa îşi exprimase indignarea contra deținerii în stare de arest tăinuit a lui Rakovski timp de 8 luni şi declarase, ca şi d. Take Ionescu de altfel, că nu avusese cunoştință de acest fapt, până la plecarea lui Rakovski din țară. Iată omul care face astăzi pe slujitorul credincios al aceluiaşi „neamț”, pe care voia să-l alunge la 1917; iată anti-socialistul de astăzi, care în 1917 alerga după sprijinul politic al socialiştilor de la Iaşi şi al dezertorilor de la Odesa; iată „omul ordinei” care în 1917 era pentru revoluție şi mai ales pentru puterea pe care spera să i-o aducă revoluția. D. General Averescu, răspunzând la Cameră d-lui Inculeț, care îl învinuise că avusese legături cu bolşevicii şi cu dr. Rakovski, a afirmat că a tratat nu cu bolşevicii ruşi, ci cu „Rumcerodul”, că tratativele au fost pentru eliberarea românilor arestați la Odesa şi că pe atunci Racovski nu era bolşevic. Trei afirmațiuni, trei neadevăruri. Să restabilim lucrurile care au fost de la început de domeniul public.

Tratativele principale ale d-lui Averescu cu bolşevicii de la Odesa, la venirea d-sale la putere în ianuarie 1918, au fost pentru încheierea păcii cu bolşevicii şi regularea situației Basarabiei. Doi reprezentanți de căpetenie a avut d-sa în acest scop: pe colonelul Boyle[96] şi pe Raul Crăciun[97]. Cel dintâi a făcut de mai multe ori, în aeroplan, naveta între Iaşi şi Odesa, ducând corespondența diplomatică ce se schimba între d. Averescu şi Racovski. D. Averescu a tratat nu cu „Rumcerodul”, ci cu „Înaltul Colegiu”. Rumcerodul era o organizație cu caracter militar şi administrativ pentru armata rusă de pe frontul român. El a fost desființat îndată după desfiin-

[94] C. Argetoianu a relatat pe larg întâlnirea sa la Odesa cu M.G. Bujor, care, dezertor fiind, l-a rugat doar să intervină pentru el spre a obține grațierea sau amnistierea faptei sale. Vezi C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, ediție de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992, vol. IV, partea V-a (1916-1917), p. 21-23, 25.

[95] În sensul că dezertase.

[96] **Joseph Whiteside Boyle** (1867-1923), ofițer canadian însărcinat cu diferite misiuni speciale în sprijinul guvernului României (de exemplu, tratativele cu bolşevicii de la Odesa din februarie 1918, eliberarea unor ostateci de la Odesa în aprilie 1918) pentru care a fost decorat cu Ordinul „Corona României” prin Înaltul Decret No. 633 din 19 martie 1918 şi cu Ordinul „Steaua României” cu spade în gradul de Mare-Ofițer prin Înaltul Decret No. 1.368 din 5 iunie 1918.

[97] Raul Crăciun, redactor la ziarul *Epoca*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

țarea frontului român, ceea ce era fapt aproape îndeplinit în timpul tratativelor din februarie 1918, când nu mai era decât o organizație spre lichidare. „Înaltul Colegiu" era reprezentantul, în Odesa, al guvernului sovietist de la Petrograd. El era autoritatea politică cea mai înaltă. Era prezidat de Racovski şi lucra secondat de sovietul local, de Rumcerodul spre lichidare şi alte organizații compuse din bolşevici. Primul act încheiat între d. Averescu şi înaltul colegiu bolşevic de la Odesa a fost: tratatul de pace. Prin acel tratat d. Averescu recunoştea autonomia completă a Basarabiei. Toată administrația trebuia să se facă de numai localnici şi după forma de guvernare pe care o vor găsi de cuviință. Armata română trebuia să se retragă peste Prut, lăsând numai o mică garnizoană la Bender. De alipirea Basarabiei la România, d. Averescu nu sufla o vorbă. Înțelegerea pentru schimbul prizonierilor n-a venit decât după aceea ca o urmare a tratatului de pace. E drept că d. Averescu a făcut onoare numai câteva momente iscăliturii date, căci tratatul a fost călcat îndată după semnarea lui, ceea ce a adus şi suspendarea schimbului de prizonieri. Toate acestea se pot constata din însuşi actul care a fost publicat. Iar d. colonel Boyle, care face acum frumoase afaceri în țară, credem că le va confirma. Afirmația că pe atunci Racovski nu era bolşevic e nostimă. Oare martorii acuzării, în procesul Bujor, şi însuşi comisarul regal n-au afirmat că Racovski era un vajnic bolşevic, trimis cu împuternicire de la Petrograd? Ar fi dat bolşevicii, zugrăviți ca sectari, o delegație de această importanță, unui nebolşevic cum d. Averescu dă misiuni la diferiți liberali şi takişti? Dar nu numai că d. Averescu ştia că Racovski e bolşevic şi că tratează cu o organizație bolşevică, dar d-sa însuşi, prin reprezentantul său, Raul Crăciun, a comunicat la Odesa, în mod oficial, că îndată după încheirea păcii cu „Înaltul Colegiu doreşte să intre în relațiuni şi cu guvernul central al lui Lenin". Pentru a avea mai mult acces la bolşevici, trimişii d-lui general Averescu au asigurat pe ruşi că şeful lor e republican şi că intenția lui este că, îndată ce îşi va întări situația în țară şi va încheia pace cu bolşevicii, va proceda la demiterea regelui Ferdinand şi a familiei sale din tronul României.

Trebuie adăugat aci că aceiaşi agenți, în tot timpul anului 1917, răspândeau în Iaşi, în mod discret, printre muncitori şi prin cercurile socialiste zvonul că d. general Averescu, nemulțumit de politica de pe atunci, de conducerea războiului, de ținerea sa la o parte, este foarte îndârjit, şi că a devenit republican. „Şeful republicanilor", iată cum îl denumeau atunci în intimitate oamenii săi[98].

Şi d-nii aceştia, d-nii Averescu şi Argetoianu care au tratat cu bolşevicii, care au apelat la sprijinul socialiştilor, iată-i transformați în neprihăniți apărători ai ordinei contra anarhiei, iată-i pornind cu sulițele contra socialismului. D-lor deputați, când un atare guvern, în clipa în care oamenii de încredere ai muncitorimii organizate sunt vârâți de ei în cătuşe, ne mai vorbeşte, prin răspunsul la Mesaj, [de] reforme pentru muncitori, noi care nu avem încredere în niciun guvern burghez socotim aceasta din partea guvernului actual – nelegiuit – ca o sfidare aruncată clasei muncitoare peritoare de foame şi scoasă de sub scutul oricărei legi. Când la temelia nelegiuirilor guvernamentale față de clasa muncitoare stă paraponul guvernului că muncitorimea, prin căpeteniile ei, şi-a desfăşurat acțiunea politică şi sindicală în limitele stricte ale legii; judece țara de către cine e condusă şi spre ce prăpastie e ea împinsă! Cine seamănă vânt culege furtună! Învățătura aceasta nu poate cuminți guvernul care a vrut odată să răstoarne orice ordine în această țară printr-o revoluție muncitorească şi care nu e în stare să înțeleagă că toate încercările sale de a desființa sau de a opri în mersul ei mişcarea muncitoare nu fac de-

[98] Dacă i-am da crezare lui C. Argetoianu, în iunie 1917 Averescu – considerat într-adevăr ca partizan al unei lovituri de stat – a purtat o discuție cu Aristide Blank la Bacău: „În cursul conversației [generalului] i-a scăpat această singură imprudență: *Împotriva lui Brătianu oricând şi orice, împotriva regelui nimic şi niciodată, oricâte motive de nemulțumire aş avea în contra lui*". C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, ediție de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992, vol. III, partea V-a (1916-1917), p. 231. Viitorul a confirmat această afirmație a generalului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cât să o mâne tot înainte. Dacă guvernul crede că mai are putere şi mijloace de a urmări cu ură, răzbunare şi sete de sânge pe oamenii de încredere ai proletariatului, noi îi spunem că ţelurile mişcării muncitoreşti nu atârnă de persoane, ci de mersul istoric şi de dezvoltarea economică a societăţilor. În aceste momente tragice pentru noi, când muncitorimea din România şi cea din noile provincii – care a salutat cu bucurie unirea, în nădejdea binecuvântată a dezrobirii sale – se găseşte în carcere, închisori şi ocne, din convingere legitimă şi adâncă. Cuvântul nostru este: Guvernele de dezordine, de cruzime, de ilegalitate şi incapacitate trec; muncitorimea rămâne la postul ei de muncă, de răbdare şi suferinţă. Menirea istorică a clasei muncitoare din România nu poate fi stăvilită în desfăşurarea ei de guverne vitrege, incapabile şi ieşite din lege. Aceasta pentru salvarea intereselor clasei muncitoare, pentru salvarea libertăţii şi a civilizaţiei. Guvernul îşi poate continua politica, poate întrebuinţa puterea cât o va mai avea, cum va vrea împotriva noastră. Pentru muncitorime lucrează vremea.

[*Desbaterile Adunării Deputaţilor*, no. 19 din 30 decembrie 1920, p. 411-413]

***61.* 28 decembrie 1920, Bucureşti, Raportul ministrului Franţei referitor la ineficienţa activităţii parlamentului şi la eventuala înlocuire a guvernului Averescu. Marghiloman este văzut ca un posibil succesor, deoarece este unul dintre puţinii adevăraţi oameni de stat**

Le Ministre de France en Roumanie à Son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères

Ceux qui ont connu la Roumanie d'avant-guerre proclament volontiers que le Parlement de Bucarest était un modèle de tenue et de bon ton. S'il en était vraiment ainsi on peut dire que les temps ont bien changé. Il est en effet difficile de trouver un exemple d'agitation stérile, de désordre et de manque de tenue plus complet que celui qui donne la Chambre des Députés actuelle et qui semble bien près d'égaler les séances légendaires du Parlement hongrois d'avant-guerre. Peut-être la présence d'anciens ressortissants de la double monarchie devenus sujets roumains, avec les traditions importées par eux y est-elle pour quelque chose. A coté d'eux siègent des députés paysans dont la bonne volonté n'est pas en doute mais dont la compréhension du régime parlementaire est encore rudimentaire. La majorité gouvernementale elle-même, composé hétéroclite d'hommes des anciens partis groupés dans le sillage du Général Averesco, chef nominal d'un parti du peuple, né d'une situation temporaire et imprécise, ne donne pas davantage l'exemple de la discipline et de l'ordre. Il faut y ajouter le manque de prestige, modération et d'esprit d'à propos de son Président qui le plus souvent envenime des incidents qu'il aurait pour premier devoir d'aplanir. L'autorité même du Gouvernement est considérablement atteinte, et l'œuvre législative issue des travaux de la présente Chambre est à peu près inexistante. Il serait trop long et d'un intérêt médiocre d'ailleurs d'entrer dans le détail d'une situation que les intrigues politiques habituelles en Roumanie et les rivalités féroces des chefs de partis rendent pour ainsi dire insoluble.

Le Ministère est pratiquement en crise depuis des longues semaines déjà. Le Général déplace quelques-uns des titulaires de portefeuille, il en crée de nouveaux, sans toutefois aboutir à compléter son cabinet, et si situation intérieure et extérieure n'était pas assez délicate pour décourager les candidats, il est vraisemblable que sa succession serait déjà ouverte. C'est à ce propos que notre attention doit être mise en éveil, car le choix d'un titulaire de la Présidence du Conseil est un problème difficile à résoudre. M. Take Ionesco est trop connu à Paris pour qu'il ne soit nécessaire d'en parler, peut-être seulement se fait-on chez nous quelques illusions sur la situation qu'il a dans son propre pays. M. Take Ionesco a des admirateurs mais ses

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

partisans sont peu nombreux et ses efforts tendent actuellement à s'attacher le groupe de la Fédération transylvaine dont l'élément principal est formé par les députés paysans conduits par M. Mihalache. Mais ce groupe est lui-même trop peu homogène pour former une base solide à un gouvernement qui serait présidé par lui. Le parti Liberal reste de l'avis général trop impopulaire pour que M. Bratiano puisse être actuellement rappelé au pouvoir.

C'est pour cela sans doute et en raison de la pénurie énorme d'hommes capables de faire un chef de gouvernement que l'on voit reparaitre depuis quelque temps un nom que l'on aurait pu croire bien définitivement écarté, celui de M. Marghiloman, et ce ne sont pas seulement ses amis d'autrefois qui prônent son retour au pouvoir. On entend citer son nom par des personnalités dont les sentiments francophiles ne sont pas douteux, mais qui aux objections qui leur sont faites, répondent que parmi les hommes politiques roumaines M. Marghiloman est un des rares dont l'honorabilité au point de vue pécuniaire soit intacte et un des seuls qui soit un véritable homme d'Etat. On ne manque pas d'ajouter que le passé est le passé, que lui-même est le premier à regretter ses erreurs et que ses sentiments et ses vues politiques sont aujourd'hui de nature à donner pleine et entière satisfaction aux Alliés. M. Marghiloman ne s'est en effet pas fait faute par ses propos et par les articles de journaux qu'il inspire de proclamer à maintes reprises que la ligne politique que la Roumanie peut désormais suivre est unique, mais il a surtout cherché à s'attirer les sympathies anglaises et il est visible qu'il ne néglige aucun effort pour trouver un point d'appui auprès de la Légation d'Angleterre. Je n'ai pas encore pu apprécier les dispositions qu'il rencontrera auprès du nouveau Ministre d'Angleterre Sir Herbert Dering[99] arrivé à Bucarest depuis quelques semaines seulement, ni dans quelles mesures les origines anglaises de la Reine, jusqu'ici, traditionnellement liée au parti libéral, pourraient aujourd'hui lui valoir un appui particulièrement favorable. Il n'en est pas moins vrai qu'au cours de l'audience qu'il m'a accordée à mon retour de congé le Roi dans sa conversation et à propos des difficultés de la situation intérieure a fait allusion en termes élogieux à M. Marghiloman. Comme vous les savez Sa Majesté le Roi Ferdinand passe pour exprimer les pensées qu'on lui suggère plutôt que les siennes propres. C'est donc bien signe qu'autour de lui les suggestions ne manquent pas qui voudraient l'inviter à faire appel à l'ancien chef du gouvernement qui a fait la paix avec l'Allemagne.

Je n'étais pas encore au courent des bruits que je vous signale ci-dessus et de l'importance qu'on pouvait y attacher. Je n'en ai pas moins fait remarquer à Sa Majesté que M. Marghiloman était synonyme d'une politique et d'une période de l'histoire roumaine que, en France tout au moins, nous n'avions pas oublié. Depuis lors aucun indice nouveau ne s'est manifesté. Le Roi au contraire dans son allocution à la Délégation du Senat venue pour lui apporter la réponse à l'adresse a insisté sur la nécessite de l'union et de la „concentration" des efforts de tous dans l'intérêt du pays. „Avant tout, a-t-il conclu, soyez de bons roumains". Ce sont évidemment des conseils qu'il est plus facile de donner qu'ils n'ont la chance d'être suivis. Quelle que puissent être les nécessités intérieures de la Roumanie, quelles que puissent être les vues actuelles de M. Marghiloman et les gages qu'il ne manquerait pas de donner il n'en est pas moins hors de doute que son retour au pouvoir venant après les mariages grecs, coïncidant eux-mêmes avec la chute de Venizelos et le retour du Roi Constantin serait pour le moins qu'on puisse dire plus que hors de propos. C'est ce que je ne manque pas de faire observer à tous ceux auquel il arrive de m'en parler.

Daeschner

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1494, rola 180, cadre 893-895]

[99] **Herbert Dering** (1867-1933) a intrat în serviciul diplomatic în 1892. Ambasador în Siam (1915-1919), Înalt Comisar al Marii Britanii în Bulgaria (1919-1920), ambasador în România (1920-1926).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***62*. 21 februarie 1921, Bucureşti, Sinteză realizată de un ofiţer de informaţii francez aflat la post la Cluj în 1920, referitoare la starea de spirit din armată, la problemele create de instalarea administraţiei româneşti, la relaţiile dintre românii din Vechiul Regat şi cei din Transilvania, precum şi la situaţia minorităţilor maghiară şi germană**

Le Général Pétin, Attaché Militaire en Roumanie, à Monsieur le Ministre de la Guerre, E.M.A., 2e Bureau.

J'ai l'honneur de vous adresser ci-joint un rapport d'ensemble sur la situation actuelle de la Transylvanie qui a été établi par un de nos anciens officiers de S. R. mis à la disposition du Ministre de France, comme agent consulaire.

Rapport d'ensemble sur la situation de la Transylvanie

Quittant Cluj après un séjour de huit mois, il peut paraitre intéressant de résumer brièvement la situation d'ensemble de la Transylvanie et de faire ressortir l'effort fait par les Roumains pour faire rentrer dans le cadre de la Grande Roumanie les anciens Comitats Hongrois que le Traité de Paix a accordé à nos alliés. Les Roumains ont réussi à traverser, sans incidents, une crise politique sérieuse. Cette crise signalée dans des précédents rapports semble avoir atteint son maximum en Octobre 1920, au moment de la grève générale. Des changements de troupes exécutés avant le déclanchement de la grève ont permis d'avoir, en Transylvanie, des régiments du Royaume disciplinés et sûrs qui ont maintenu l'ordre. Les compts-rendus des Cours martiales prouvent que ces changements étaint nécessaires, l'état d'esprit de certaines régiments transylvains laissant fort à désirer.

Ces régiments, composés d'anciens soldats qui avaient pris part aux émeutes militaires qui ont suivi l'effondrement de l'Empire Austro-Hongrois, étaient depuis plusieurs mois sérieusement travaillés par la propagande bolcheviste. Les classes anciennes, 1917 et 1916 qui servaient depuis 6 et 7 ans, et qui voyaient toujours reculer la date de leur libération offraient un terrain favorable à la propagande. Des émeutes militaires furent signalées un peu partout, dans toutes les garnisons. A Oradia-Mare, au 88e d'Infanterie, 69 soldats furent traduits devant la cour martiale. A Sibiu, à Targu-Mures, à Cluj, les officiers, dans des rapports confidentiels, ont dû signaler l'état d'esprit inquiétant de leur troupe. Depuis le mois de Novembre, la libération des classes anciennes et l'envoi dans le Royaume des régiments transylvains, ont amélioré d'une façon très sensible la situation. Dès que le Gouvernement de Bucarest a su qu'il pouvait compter sur l'armée, il a cherché à diminuer l'arbitraire qui règnait en maitre en Transylvanie.

La justice à reçu des ordres formels pour poursuivre les fonctionnaires de la Police qui commettraient des abus de pouvoir. On peut donc espérer que dans un avenir peu lointain, les populations roumaines et étrangères de l'Ardéal connaitront enfin une ère de légalité. Dans l'intérêt même de nos alliés, on ne peut que le souhaiter, le régime du bon plaisir à trop longtemps duré et son maintien aurait infailliblement conduit la Transylvanie à la ruine. Quelques incidents qui ont eu lieu dans trois villages roumains et qui ont nécessité l'emploi de la troupe montrent que les paysans eux-mêmes ne voulent plus subir sans protester les abus d'autorité des fonctionnaires subalternes. Dans un village, les paysans ont envahi la gendarmerie pour délivrer le maire qui avait été arrêté par les gendarmes et qui était astreint aux corvées les plus pénibles.

Le brigadier de gendarmerie a été blessé. Dans un autre village, des scènes de pillage ont eu lieu pour protester contre la dilapidation par les autorités locales de fonds destinés à la construction d'une école. Enfin, dans un troisième village, les paysans ont pris d'assaut la maison du percepteur, ont défoncé la caisse pour reprendre les sommes qu'on leur avait fait verser

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pour le paiement de la location des terres qui leur avaient été accordées. Malheureusement, quand la caisse fut ouverte, des sommes importantes qui ne faisaient pas partie des versements relatifs aux locations ont disparu. Ces faits isolés, qui ne se produiraient pas dans l'ancien Royaume, permettent cependant de se rendre compte que la masse paysanne transylvaine est moins maniable que les paysans Valaques ou Moldaves et qu'il est temps de réprimer avec vigueur les abus d'autorité dont se sont trop longtemps rendus coupables les fonctionnaires subalternes.

Relations entre Roumains et Transylvains

Malgré la part la plus large que l'on peut faire aux inimitiés dues à la politique, on est forcé de reconnaitre qu'entre Roumains et Transylvains existe une animosité assez vive. Le gouvernement du Général Averesco, s'appuyant sur quelques Transylvains de marque, transfuges du parti national, a cherché par tous les moyens à rattacher immédiatement la Transylvanie au Royaume. Cette politique qui avait pour but de briser dans l'oeuf toute tentative de séparatisme à fortement mécontenté les Transylvains. Un changement aussi profond ne pouvait pas se faire sans heurte. La lourde machine administrative hongroise, déjà faussé par la guerre et la révolution, a dû en quelques semaines fournir un terrible effort pour se plier aux exigences de Bucarest. Il en est résulté un désordre que la passivité hostile des fonctionnaires hongrois maintenus dans les cadres n'a fait qu'augmenter. Les Roumains, en voulant sans transition introduire l'administration directe, ont commis une faute qui en a entrainé bien d'autre, mais le Conseil Dirigeant avait administré avec tant d'impudeur que sa suppression était indispensable.

Ce Conseil, né de la Conférence d'Alba Julia, composé de gens étrangers aux affaires, a été entrainé dans une politique mesquine de représailles contre les anciens oppresseurs. La venalité des fonctionnaires avait atteint un degré qui n'a pas été dépassé. Il semble que ces Chefs de Ressort qui de rien étaient devenus tout, n'avaient pour but que leur enrichissement. La façon dont ils ont mené la lutte contre les Hongrois trahit moins la haine que le désir de faire rapidement fortune, dans la crainte non avouée de voir revenir au pouvoir des maitres détestés. Les Roumains, plus souples et plus fiers de leur passé, ont dans les débuts tentés une politique de conciliation, mais ils ont été débordés et l'anarchie morale qui regnait dans les cadres subalternes ne leur à pas permis d'imposer leur volonté. Actuellement l'administration étant davantage en mains, les directives de Bucarest sont suivies, et l'on commence à en ressentir les effets. Les Hongrois ont eu l'autorisation de se grouper et de s'organiser en vue des luttes politiques, les expulsions sont moins nombreuses. On peut donc espérer qu'une tolérante bienveillance permettra aux différentes races de l'Ardéal de travailler de concert à la prosperité et à la mise en valeur des richesses latentes de la Transylvanie.

Minorités

Hongrois. Les Hongrois ont demandé au gouvernement l'autorisation de se réunir pour poser les bases de leur organisation politique. Cette réunion devait avoir lieu dans une des salles du Collège Unitaire de Cluj, mais au dernier moment, les autorités roumaines ont designé comme lieu de réunion une des salles de la Mairie. Sous la présidence de M. Grandpierre[100], ancien Préfet de Cluj, les Hongrois ont décidé d'organiser une „Ligue Hongroise" qui comprendrait tous les Hongrois de Transylvanie et du Royaume (Sicules et Tchengués) et qui defendraient les droits des minorités. Des orateurs Juifs ont apporté l'adhesion de leurs coréligionnaires.

[100] **Emil Grandpierre** (1874-1938), jurist şi scriitor, provenit dintr-o familie de origine franceză. Judecător la Cluj, numit de guvernul Mihály comisar şef la 1 decembrie 1918. Destituit de autoritățile române la 18 ianuarie 1919 pentru că a refuzat să depună jurământul. În 1921 a devenit preşedintele Asociației Maghiarilor din România, iar în 1922 a devenit preşedintele Partidului Național Maghiar. În 1925 a emigrat în Ungaria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

C’est le premier geste public tenté par les Hongrois depuis leur annexion. Jusque là, ils s’étaient mathématiquement abstenus de toute action politique. Au prochain renouvellement de la Chambre, on compte qu’environ vingt députés hongrois pourraient entrer au Parlement de Bucarest.

Allemands. Les Allemands, Saxons et Souabes cherchent à obtenir l’autonomie. Leurs dirigeants et leurs députés écrivent de longs articles dans les journaux de langue allemande demandant que la Grande Roumanie devienne un Etat fédératif comme l’ancienne Allemagne. Avec l’entêtement qui caractérise leur race, on les verra pendant longtemps revendiquer l’autonomie.

[A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 187, cadre 817-820]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CRONOLOGIE 1920

1 ianuarie, La Palatul Regal a avut loc tripla ceremonie de învestire a Mitropolitului Primat Miron Cristea, a Mitropolitului Bucovinei – Vladimir de Repta, şi a Episcopului Aradului – Ioan Papp.

3 ianuarie, Guvernul român a protestat pe lângă guvernele Marii Britanii, Franţei şi SUA împotriva modului cum a fost convocată sesiunea de la Belgrad a Comisiei interaliate a Dunării (29 noiembrie-2 decembrie 1919) şi a hotărârilor adoptate, acesta fiind hotărât să nu le aplice pe porţiunea românească a fluviului. Aceste hotărâri cereau să se mărească de 20 de ori taxele de navigaţie pe acest sector; să se redacteze un proiect de regulament de navigaţie pe Dunăre; să se numească agenţi speciali, având statut de imunitate care să monitorizeze navigaţia pe fluviu, fără acordul guvernelor ţărilor pe teritoriul cărora activează ş.a., lezând astfel prerogativele de suveranitate ale ţărilor riverane.

7 ianuarie, Guvernul României, prin reprezentantul său, M. Burghele, a adresat un protest Preşedintelui Comisiei interaliate a Dunării.

10 ianuarie, A intrat în vigoare Pactul Societăţii Naţiunilor (care fusese semnat la 28 iunie 1919), dată ce marchează începutul activităţii Societăţii Naţiunilor, care a devenit în epoca interbelică un centru al diplomaţiei internaţionale, prima organizaţie de securitate colectivă având ca obiectiv prevenirea războiului şi interzicerea folosirii forţei în relaţiile internaţionale. România, ca membru fondator, a fost profund ataşată principiilor Pactului, desfăşurând o bogată activitate, ca bază a organizării şi menţinerii păcii şi securităţii în lume, ceea ce i-a adus un înalt prestigiu internaţional.

13 ianuarie, Învestirea mitropolitului unit Vasile Suciu în catedrala greco-catolică de la Blaj, în prezenţa principelui moştenitor Carol şi a preşedintelui Camerei Deputaţilor, Nicolae Iorga.

16 ianuarie, Ridicarea blocadei economice a Antantei împotriva Rusiei Sovietice.

19 ianuarie, Delegaţia României la Conferinţa Păcii de la Paris a protestat, printr-un memoriu adresat Consiliului Suprem, împotriva hotărârilor privind Dunărea, adoptate de sesiunea de la Belgrad a Comisiei Interaliate a Dunării, şi a avertizat că România nu le va aplica, dacă ele nu vor fi rediscutate la o nouă sesiune a Comisiei.

20 ianuarie, Premierul Alexandru Vaida-Voevod a plecat într-un turneu diplomatic la Paris şi Londra, care se va încheia cu recunoaşterea unirii Basarabiei cu România de către Consiliul Suprem. Prim-ministru ad-interim a rămas Ştefan Cicio-Pop.

27-28 ianuarie, La Bucureşti s-a desfăşurat la Teatrul Naţional, sub preşedinţia Mitropolitului Primat Miron Cristea, secondat de Mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu, şi în pre-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

zența regelui Ferdinand şi a reginei Maria, Congresul Societății Ocrotirea Orfanilor de Război. Această societate era condusă de prințesa Olga Sturdza şi avea ca obiect de activitate destinele celor 360.725 de orfani aflați în întreaga Românie şi, în plus, administra 102 orfelinate, unde erau îngrijiți peste 10.000 de copii.

30 ianuarie, România şi Cehoslovacia au stabilit relații diplomatice la nivel de legație, primul reprezentant cehoslovac la Bucureşti fiind Bohumil Cermák. La Praga va fi trimis Constantin Hiott, la 15 septembrie 1920.

1 februarie, Octavian Goga şi-a dat demisia din Consiliul Dirigent, în semn de protest pentru menținerea acestui organ executiv regional. În replică, Iuliu Maniu a convocat şi prezidat la Bucureşti şedința Comitetului executiv al Partidului Național Român, pentru a stabili viitorul Consiliului Dirigent. Participanții au votat în favoarea desființării Consiliului şi pentru unificarea administrativă a întregii țări. Din 84 de membri care au votat, 33 s-au pronunțat împotriva unei astfel de decizii. Printre aceştia din urmă s-au numărat Iuliu Maniu, Mihai Popovici, Aurel Lazăr şi alții.

1 februarie, Inaugurarea Universității de la Cluj în prezența regelui Ferdinand şi a reginei Maria, a reprezentanților guvernului, a miniştrilor plenipotențiari ai marilor puteri şi a unei delegații de profesori universitari din Franța şi din Italia. Primul rector al Universității a fost Sextil Puşcariu.

2-9 februarie, În urma protestelor guvernului român, a avut loc o a doua sesiune a Comisiei Interaliate a Dunării la care au participat reprezentanții României, Regatului sârbo-croato-sloven şi ai Cehoslovaciei. În pofida protestelor reprezentanților României, au fost menținute hotărârile ce fuseseră luate de marile puteri la sesiunea de la Belgrad din 29 noiembrie-2 decembrie 1919.

6 februarie, La Bucureşti şi în toată țara s-a serbat cu o deosebită solemnitate ziua Unirii Principatelor de la 24 ianuarie 1859. Senatul a adoptat, în şedința din 5 februarie, o rezoluție prin care, începând cu anul 1921, evenimentul să fie serbat pe stilul nou, iar această zi să fie considerată sărbătoare națională a unirii tuturor românilor. Momentul cel mai emoționant, consemnat de Nicolae Iorga, a fost cel al prezentării steagului lui Ştefan cel Mare, descoperit şi adus de la Muntele Athos.

9 februarie, În alegerile parțiale care s-au desfăşurat pentru ocuparea locurilor devenite vacante din Adunarea Deputaților şi Senat, Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu, a câştigat cele cinci mandate de parlamentar supuse scrutinului; printre cei care au intrat atunci în Parlament s-a numărat şi filosoful P. P. Negulescu.

17 februarie, Greva tipografilor, aceştia solicitând creşterea salariilor care să facă față scumpirii vieții. Ziarele bucureştene, printre care „Universul” şi „Adevărul”, şi-au suspendat apariția. Patronii de presă ai mai multor publicații au convenit să scoată un ziar comun, intitulat „Presa Capitalei”, în care fiecare cotidian asociat publica un editorial şi câteva ştiri.

20 februarie, Diplomatul Hans Freytag, trimis special al Germaniei (Republica de la Weimar), şi-a prezentat scrisorile de acreditare la Bucureşti.

24 februarie, Guvernul sovietic a propus guvernului român, printr-o telegramă semnată de Gheorghi Vasilievici Cicerin, comisarul sovietic pentru afaceri externe, continuarea negocierilor dintre cele două părți, pentru reluarea relațiilor diplomatice şi rezolvarea diferendelor teritoriale pe cale paşnică.

29 februarie, S-au organizat funeraliile naționale pentru istoricul A.D. Xenopol (n. 1847).

Februarie–martie, La Copenhaga au avut loc negocieri privind normalizarea relațiilor româno-sovietice (primele după ruperea relațiilor diplomatice în 13/26 ianuarie 1918), între Dimitrie N. Ciotori, ministrul plenipotențiar român la Copenhaga, şi Maksim Maksimovici Lit-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

vinov, ambasador itinerant din partea sovietică. Regele Ferdinand a reproşat neoficial premierului Alexandru Vaida-Voevod faptul că a iniţiat asemenea tratative fără consimţământul său.

2 martie, Ministrul de război, generalul Ion Răşcanu, a demisionat din guvern, în semn de protest faţă de refuzarea proiectelor sale de lege pentru armată, despre care însă Nicolae Iorga spune că „ar fi fost prezintate fără consideraţie la starea financiară". În locul său a fost numit generalul Traian Moşoiu. Generalul Răşcanu primea aceeaşi funcţie în guvernul lui Al. Averescu, la 13 martie.

3 martie, Alexandru Vaida-Voevod, preşedinte al Consiliului de miniştri şi ministru al afacerilor străine, aflat la Londra, a răspuns favorabil propunerii sovietice din 24 februarie, de a rezolva diferendele teritoriale pe cale paşnică. A avut loc un schimb de telegrame care va continua până în toamna anului 1921, la Conferinţa româno-sovietică de la Varşovia, prin care se urmărea normalizarea relaţiilor dintre cele două state.

3 martie, Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace a adresat guvernului Vaida-Voevod o notă, semnată de prim-ministrul britanic, David Lloyd George, prin care îl înştiinţa despre recunoaşterea unirii Basarabiei cu România.

6 martie, Deputatul basarabean Ion Pelivan a anunţat în faţa Camerei Deputaţilor faptul că Marile Puteri Aliate au recunoscut unirea Basarabiei cu România.

7 martie, A avut loc la Bucureşti sărbătorirea recunoaşterii de către Marile Puteri a Unirii Basarabiei cu România.

10 martie, Camera Deputaţilor a votat legea reformei agrare pentru Basarabia, care fixa suprafeţele agricole de 8-10 hectare ce urmau a le primi ţăranii din această provincie. A doua zi legea a fost votată la Senat şi a fost publicată la 13 martie.

12 martie, Blocul Parlamentar a prezentat în Camera Deputaţilor şi la Senat proiectele a trei legi în variantele lor radicale: legea agrară pentru Vechiul Regat, legea chiriilor şi legea asociaţiilor profesionale. La Senat s-a votat în unanimitate legea jandarmeriei în varianta propusă de dr. Nicolae Lupu.

13 martie, În urma refuzului regelui Ferdinand de a semna legile şi reformele cerute de Blocul Parlamentar, au demisionat din guvern Ion Mihalache, dr. N. Lupu şi Ion Borcea. În aceste condiţii, premierul ad-interim Ştefan Cicio-Pop a prezentat regelui demisia întregului guvern. Vestea a fost transmisă telefonic premierului Alexandru Vaida-Voevod, aflat la Londra. A fost numit un nou guvern condus de generalul Alexandru Averescu, care a anunţat prorogarea Corpurilor legiuitoare până la 25 martie.

14 martie, La Cluj au fost înfiinţate Arhivele Statului.

16-24 martie, Au avut loc la Varşovia şase şedinţe ale comisiei militare polono-române pentru discutarea chestiunilor legate de prevederile pe care urma să le conţină pacea care trebuia să încheie războiul Poloniei cu Rusia Sovietică, declanşat în februarie 1919; cea mai importantă condiţie cerută de partea polonă era fixarea frontierei pe Nipru.

18 martie, S-a publicat Decretul Lege No. 1.162 prin care se dispunea demobilizarea armatei, proces care trebuia să se încheie la 31 martie, dată la care încetau starea de război şi toate măsurile excepţionale.

20 martie, S-a încheiat ultima etapă a retragerii trupelor române din Ungaria.

20 martie, Prin jurnal al Consiliului de Miniştri se instituia obligativitatea arbitrajului în cazurile conflictelor de muncă.

23 martie, Greva tipografilor a luat sfârşit. Ziarul „Presa Capitalei" şi-a încetat activitatea, iar marile cotidiene bucureştene şi-au reluat apariţiile.

25 martie, În Camera Deputaţilor, premierul Alexandru Averescu a dat citire programului noului guvern.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

25 martie, La Senat s-a adoptat legea privind recunoaşterea ca persoană morală şi juridică a societăţii „Mărăşti”, constituită în iulie 1917, pentru păstrarea memoriei bătăliei de la Mărăşti, ajungând astfel la acelaşi nivel de recunoaştere cu societatea „Mărăşeşti”, care se constituise la 24 iulie 1919. În urma recunoaşterii ei ca persoană juridică, societatea „Mărăşti” putea primi donaţii şi legate testamentare şi putea contracta angajamente pentru executarea de lucrări prin care se urmărea reclădirea satului Mărăşti şi construirea unui mausoleu.

26 martie, Premierul Alexandru Averescu a citit decretul regal de dizolvare a Parlamentului şi a anunţat ţinerea noilor alegeri: 25-27 mai, pentru Camera Deputaţilor, şi 30-31 mai, pentru Senat.

27 martie, A avut loc sărbătorirea fastuoasă a doi ani de la actul istoric al unirii Basarabiei cu România. Cu acest prilej, la Mitropolie s-a desfăşurat un Te Deum oficiat de către Mitropolitul primat Miron Cristea, ceremonie la care au asistat regele Ferdinand, regina Maria şi autorităţile statului şi a fost amplu relatată de presa vremii.

29 martie, Prin decret al guvernului a fost înfiinţat Ministerul Muncii şi Ocrotirilor Sociale, cu menirea de a asigura „echilibrul social”; primul titular a fost Grigore Trancu-Iaşi.

31 martie, 29 de membri marcanţi ai Partidului Naţional Român (printre care: Octavian Goga, Octav Tăslăoanu, Emil Lungu, Anton Mocioni, Ion Suciu, Teofil Dragoş) şi-au prezentat demisia din partid, considerând că prin realizarea României Întregite misiunea istorică a Partidului Naţional Român se încheiase şi membrii acestuia ar fi trebuit să se integreze în partidele politice din Vechiul Regat.

4 aprilie, S-au desfiinţat, printr-un Decret Lege, Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Secretariatele de Serviciu din Bucovina şi Directoratele din Basarabia, pentru a se asigura o mai rapidă integrare a acestor provincii în cadrul statului naţional unitar român; atribuţiile acestora au fost preluate de guvernul central de la Bucureşti.

7 aprilie, A fost emis la Sibiu manifestul Consiliului Dirigent, cu ocazia predării puterii către guvernul României, unde printre altele se exprimau mulţumiri către „poporul românesc, care în deplina conştiinţă a zilelor istorice [pe] care le-am petrecut a dat deplină ascultare cuvintelor şi ordinelor noastre”.

18 aprilie, Diplomatul Emile Daeschner şi-a prezentat scrisorile de acreditare în calitate de ministru plenipotenţiar al Republicii Franceze la Bucureşti.

19 aprilie, Diplomatul Antonio de Zayas y Beaumont, duce de Amalfi, şi-a prezentat scrisorile de acreditare în calitate de ministru plenipotenţiar al Spaniei la Bucureşti.

19-26 aprilie, La San Remo, în cadrul dezbaterilor Conferinţei de Pace, s-a hotărât trecerea sub mandatul Ligii Naţiunilor a trei teritorii otomane încă nedefinite – Palestina, Siria şi Mesopotamia. Consiliul Suprem a admis cererea guvernului român ca un reprezentant al României să facă parte din Comisia Internaţională a Strâmtorilor Mării Negre.

20 aprilie, A fost înfiinţată „Comisia română de lichidare din Ungaria”, cu caracter civil şi militar, care urma să lucreze împreună cu „Comisia aliată de control” de la Budapesta, în vederea soluţionării tuturor problemelor administrative comune rezultate din deciziile Conferinţei de Pace.

24 aprilie, S-a publicat în „Monitorul Oficial” decretul lege prin care se anunţa implicarea armatei în refacerea economică a ţării (armata constructivă). Ministerul de Război era autorizat „să pună la dispoziţia autorităţilor civile, întreprinderilor şi societăţilor al căror scop era refacerea economică a ţării, combaterea speculei şi mărirea producţiunii prin toate elementele de care dispune. Pentru acest scop se vor detaşa unităţi sau cadre ale armatei, precum şi materialele de care va fi nevoie”.

24 aprilie, Prin decretul lege al guvernului, adoptat la iniţiativa ministrului muncii şi ocrotirilor sociale, Gr. Trancu-Iaşi, s-a hotărât ca ziua de 1 Mai, ziua internaţională a muncii, să fie sărbătoare legală în România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

24 aprilie, Armata poloneză împreună cu trupele lui Simon Petliura, liderul Republicii Populare Ucrainene, a declanşat operaţiunea de eliberare a capitalei Ucrainei, Kiev.

24-25 aprilie, A avut loc Congresul Partidului Naţional Român (de la această dată se va numi Partidul Naţional), unde s-a adoptat un nou program politic şi economic. Se va contura doctrina cunoscută sub numele de „porţi deschise capitalului străin", opusă celei promovate de Partidul Naţional Liberal, „prin noi înşine". În noul program se cereau o serie de măsuri ample privind: consolidarea unităţii naţionale, revizuirea Constituţiei, unificarea legislativă, înfăptuirea reformei agrare, descentralizarea administrativă, extinderea organizaţiilor partidului pe întreg teritoriul României etc.

25 aprilie, S-a dat publicităţii ordinul circular al Ministerului de Interne privitor la alegeri, prin care se stabilea că toţi cei care s-au făcut vinovaţi după 1 decembrie 1918 de vreo infracţiune contra statului român ori au tulburat ordinea publică sunt nedemni de a alege sau de a fi aleşi.

26 aprilie, Vasile Goldiş, ministrul de Stat pentru conducerea afacerilor din Transilvania, şi-a dat demisia din guvern, în urma hotărârii Congresului Partidului Naţional din Transilvania, nemulţumit de dorinţa lui Alexandru Averescu ca Partidul Poporului să depună candidaturi în această provincie.

26 aprilie, La iniţiativa marelui savant Emil Racoviţă, la Universitatea din Cluj s-a înfiinţat primul institut de speologie din lume.

27 aprilie, Alegerile din Ardeal au fost amânate pe motiv că nu existase timpul necesar pentru realizarea noului „Tablou cuprinzând circumscripţiile"; ele vor avea loc la începutul lunii iunie.

28 aprilie-12 mai, A avut loc vizita la Bucureşti a generalului Tadeusz Rozwadowski, şeful Statului Major General al armatei poloneze pentru stabilirea „principiilor cardinale ale politicii polono-române". Acesta a avut întâlniri cu generalul Alexandru Averescu, preşedintele Consiliului de miniştri, cu Duiliu Zamfirescu, ministrul afacerilor străine, cu generalul Ion Răşcanu, ministrul de război, cu generalul Constantin Christescu, şeful Marelui Stat Major; la unele întâlniri a participat şi regele Ferdinand.

1 mai, În Bucureşti a avut loc o mare demonstraţie la care au participat circa 80.000 de muncitori şi alţi salariaţi. În timpul mitingului paşnic, demonstranţii au scandat revendicări legate de ziua de muncă de 8 ore, conform normelor stabilite pe plan internaţional, şi mărirea salariilor.

2 mai, Ion Inculeţ, ministru de stat pentru Basarabia, şi Ion Nistor, ministru de stat pentru Bucovina, şi-au dat demisia din guvern în semn de protest faţă de măsurile centralizatoare adoptate de guvernul Averescu, prin care se lichida autonomia administrativă a acestor provincii. Au fost înlocuiţi de Ion V. Stârcea şi, respectiv, Sergiu Niţă.

4 mai, Prin Decretul-Lege nr. 1693 s-a instituit în România *„Ziua Eroilor"*, care urma să fie sărbătorită, an de an, de ziua Înălţării Domnului, la 40 de zile după sărbătorile de Paşte.

6 mai, La observaţiile guvernului ungar privitoare la Tratatul de Pace cu Ungaria, Alexandre Millerand, preşedintele Conferinţei de Pace, a susţinut, în numele Puterilor Aliate şi Asociate, justeţea soluţiilor date şi a frontierelor trasate Ungariei.

7 mai, Trupele sovietice au fost alungate din capitala Ucrainei, Kiev, de către forţele polono-ucrainene.

16-25 mai, Vizita regelui Ferdinand şi a reginei Maria, însoţiţi de premierul Alexandru Averescu, în locuri cu rezonanţă spirituală şi istorică din Bucovina şi Basarabia: Putna, Cernăuţi, Hotin, Chişinău, Cetatea Albă. Cu acest prilej au avut loc ample manifestaţii în care poporul şi-a exprimat entuziasmul pentru realizarea Unirii, devotamentul faţă de suverani, iar aceştia au avut întâlniri cu reprezentanţii minorităţilor naţionale pe care i-au asigurat de respectarea drepturilor lor în România Întregită.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

25-27 mai, S-au desfăşurat alegerile pentru Camera Deputaţilor.

29 mai, Armata I de cavalerie sovietică (Konarmia), condusă de Semion Mihailovici Budionîi, a declanşat contraofensiva împotriva armatei polone.

29 mai, S-a produs ruperea cartelului electoral dintre Partidul Poporului şi Partidul Naţional Liberal.

30-31 mai, S-au desfăşurat alegerile pentru Senat.

31 mai, A fost desfiinţată Comisia Interaliată a Dunării.

1 iunie, Au fost stabilite relaţii diplomatice între România şi Sfântul Scaun la nivel de legaţie, ca prim reprezentant român a fost trimis la Vatican, Dimitrie C. Pennescu.

3-4 iunie şi 6-7 iunie, Au avut loc alegerile pentru Camera Deputaţilor şi Senat în Transilvania, care au fost amânate din cauza divergenţelor între membrii guvernului cu privire la legea electorală.

4 iunie, La Trianon a fost semnat Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate şi Asociate şi Ungaria. Acesta stabilea noile graniţe dintre Ungaria şi celelalte state vecine, care au făcut parte din fostul Imperiu Austro-Ungar. Articolele 27-35 ale Tratatului consfinţeau includerea teritoriului Croaţiei şi Sloveniei (partea de nord a Republicii Croaţia) şi Voivodina (inclusiv o treime din vestul Banatului) în cadrul Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor; a Slovaciei şi Ruteniei (azi Republica Slovacia şi Regiunea Transcarpatia din Ucraina) în cadrul Cehoslovaciei; a Burgenlandului în cadrul Republicii Austria. În ceea ce priveşte România, tratatul recunoştea rezoluţia Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, privind unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România. Din partea României documentul a fost semnat de dr. Ioan Cantacuzino şi Nicolae Titulescu. Tratatul a intrat în vigoare la 26 iulie 1921.

4 iunie, Pentru refacerea economică a ţării, guvernul a dispus înfiinţarea unei societăţi pe acţiuni „Reconstrucţia” cu capital iniţial de 300.000 lei, în care statul deţinea 40%, iar restul era capital particular. Societatea, care se ocupa cu reconstrucţia în oraşele şi satele distruse de război, era scutită de taxe vamale şi de transport, beneficia de păduri, cariere, fabrici de materiale, plus toate materialele pe care statul le avea în depozite din timpul războiului.

6 iunie, Diplomatul Ferdinand de Salis şi-a prezentat scrisorile de acreditare în calitate de ministru plenipotenţiar al Elveţiei la Bucureşti.

7 iunie, S-a publicat decretul lege prin care guvernul interzicea orice tranzacţie referitoare la bunurile industriale de orice fel pe tot teritoriul României, fără o autorizaţie specială a Ministerului Industriei şi Comerţului.

9 iunie, Consiliul Naţional polonez din Bucovina a redactat un Memoriu prin care se exprima adeziunea locuitorilor de naţionalitate polonă din Bucovina şi Basarabia la unirea acestor teritorii istorice cu România.

10 iunie, Prin decretul-lege nr. 2503, guvernul a dispus înfiinţarea societăţii „Refacerea Industrială”, cu scopul de a achiziţiona maşini şi instalaţii, precum şi materii prime pentru industrie.

12 iunie, S-a înfiinţat, pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri, un Subsecretariat de Stat al Refacerii şi Aprovizionării, cu deplină autonomie în operaţiile de procurare şi distribuire a materiilor prime şi a unor mărfuri diverse.

13 iunie, În cadrul guvernului Averescu, venit în funcţie în martie 1920, au avut loc remanieri guvernamentale, menite a imprima un curs accelerat principalelor direcţii ale programului politic. Take Ionescu a preluat funcţia de ministru al Afacerilor Străine, în locul lui Duiliu Zamfirescu, Nicolae Titulescu a preluat Ministerul Finanţelor în locul lui Constantin Argetoianu, iar Dimitrie Grecianu a trecut la Ministerul Lucrărilor Publice în locul generalului Gheorghe Văleanu. Preluând portofoliul Afacerilor Externe, Take Ionescu a iniţiat o amplă ofensivă

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

diplomatică având ca obiectiv construirea unui sistem regional de securitate. Proiectul lui Take Ionescu era menit să asigure menținerea *statu-quo*-ului teritorial şi să contracareze tendințele revizioniste ale statelor vecine. Din cauza divergențelor teritoriale dintre statele menționate, conceptul său politic, al „alianței în cinci", nu s-a putut realiza. Proiectul său se va concretiza însă prin crearea Micii Înțelegeri, o alianță între Cehoslovacia, Iugoslavia şi România (iunie 1921), şi alianței militare cu Polonia (martie 1921).

13 iunie, Atacurile repetate şi în forță ale Armatei 1 de cavalerie sovietică au dus la ruperea frontului polono-ucrainean şi la recucerirea Kievului.

15 iunie, S-a înființat Subsecretariatul de Stat al Refacerii şi Aprovizionării, care coordona principalele activități economice şi agricole în procesul de reconstrucție a țării.

15-19 iunie, La Haga a avut loc congresul de constituire a Confederației Internaționale a Sindicatelor Creştine (C.I.S.C).

16 iunie, S-au anunțat rezultatele alegerilor. Partidului Poporului, condus de premierul Alexandru Averescu, a obținut 44,64%, având 224 de parlamentari (126 în Vechiul Regat, iar 98 în celelalte provincii). Partidul Național Liberal a obținut 6,77% din voturi, revenindu-i 9 mandate (7 în vechiul regat şi 2 în Transilvania). Partidul Național Român a primit 23 de mandate (numai în Transilvania), iar Partidul Țărănesc a obținut 13,47% din voturi, primind 44 de mandate (35 în Vechiul Regat şi 9 în Transilvania).

20 iunie, A avut loc deschiderea sesiunii extraordinare a Corpurilor legiuitoare.

28 iunie, România şi Finlanda au stabilit relații diplomatice la nivel de legație; primul reprezentant al României la Helsinki a fost Dimitrie Plesnilă, care a ocupat postul începând cu data de 7 aprilie 1921, iar cel al Finlandei la Bucureşti a fost Dr. V. Tanner, începând de la 26 iunie 1921.

1 iulie, Pe baza propunerii ministrului de război, generalul Ioan Răşcanu, regele Ferdinand a semnat decretul nr. 5376/1920 prin care se înființa la Sibiu, Şcoala militară de ofițeri activi de infanterie, primul comandant al Şcolii fiind locotenent-colonelul Cristea Vasilescu.

5 iulie, S-a desfăşurat la Spa (Belgia), în perioada 5-16 iulie, conferința privitoare la cotele ce reveneau fiecărui stat din reparațiile de război. României, reprezentată la conferință de ministrul de finanțe la acea dată, Nicolae Titulescu, i s-a rezervat un coeficient de 1% din totalul reparațiilor germane de 132 miliarde mărci aur şi 10,55% din cele orientale, în valoare de circa 12 miliarde mărci aur. Aceste sume acopereau doar 10% din pierderile materiale suferite de statul român, motiv pentru care România a refuzat să semneze acordul.

15 iulie, A fost dat Ordinul de zi pe armată al ministrului de război, generalul Ion Răşcanu, în care se cerea fiecărui corp de armată omagierea nominală a ofițerilor căzuți la datorie în Războiul de Întregire, aniversare prevăzută a se relua anual în marile unități militare.

15 iulie, Guvernul a decretat ridicarea stării de asediu şi a cenzurii în toate provinciile țării, cu unele excepții pentru regiunile de frontieră.

26 iulie, Prin Ordinul nr. 4 al Marelui Stat Major s-a înființat Depozitul de Arhivă al Secției 6 Istorie din Marele Stat Major, actualele Arhive Militare.

29 iulie, Senatul a ratificat tratatul de pace cu Austria, şi tratatul minorităților, semnate la Paris, la 9 decembrie 1919. Primul a fost semnat de către generalul Constantin Coandă şi ministrul plenipotențiar la Paris,Victor Antonescu, în timp ce al doilea tratat, privitor la minorități, a fost semnat doar de generalul Coandă. Motivul au fost obiecțiile părții române, de care nu s-a ținut seamă, referitoare la ingerințele străine în problematica minorităților naționale.

31 iulie, Adunarea Deputaților a votat un credit extraordinar de 30 de milioane lei pentru refacerea regiunilor distruse de război, precum şi legea pentru cinstirea eroilor căzuți în Războiul de Întregire.

2 august-16 noiembrie, La Paris s-a desfăşurat prima fază a lucrărilor Conferinței internaționale pentru reglementarea regimului Dunării (a doua fază a avut loc în perioada 5

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aprilie-23 iulie 1921). Delegația română, reprezentată de Toma Stelian şi de experții tehnici, Constantin Contzescu şi Gheorghe Popescu, alături de cea iugoslavă şi cehoslovacă, a militat împotriva proiectului franco-britanic de navigație, care nu ținea cont de interesele statelor mici riverane. Acest proiect menținea la gurile Dunării vechea Comisie Europeană, cu atribuții mult mai mari, cu o jurisdicție şi asupra părții de fluviu cuprinsă între mare şi Brăila şi asupra tuturor gurilor de vărsare etc. Un element nou era prezența în Comisie a unui neriveran, Grecia. Toate aceste noi prerogative duceau la o limitare a drepturilor suverane ale riveranilor.

6 august, Pentru susținerea eforturilor de redresare economică şi socială a țării, în Adunarea Deputaților s-a prezentat proiectul legii privitor la impunerea câştigurilor de război, care conținea, în fapt, *Proiectul de lege asupra impunerii câştigurilor de răsboi de la 1915 şi până astăzi*, urmat de alte două proiecte de aceeaşi natură: *confiscarea averilor nejustificate ale funcționarilor civili şi militari; impozitul asupra plus valutei mobiliare şi imobiliare*. Legea prevedea ca orice venituri realizate de persoane fizice, instituții sau alți întreprinzători, ca o consecință a războiului mondial („câştiguri de război”), care depăşeau media veniturilor dinaintea războiului, să fie supuse unui impozit special.

9 august, Senatul a ratificat tratatul de pace cu Bulgaria pe care România l-a semnat la 9 decembrie 1919, la Neuilly Sur Seine. Deciziile tratatului de pace au fost avantajoase României, care intra în posesia întregii Dobroge şi a regiunii Silistra.

10 august, La Sèvres s-a încheiat tratatul de pace între Puterile Aliate şi Asociate şi Imperiul Otoman.

10 august, România şi Marea Britanie au semnat un acord prin care guvernul britanic se angaja să despăgubească România pentru pagubele suferite în urma incendierii sondelor de petrol din Valea Prahovei în noiembrie 1916. Acestea au fost incendiate la cererea britanicilor, pentru a nu cădea în mâna trupelor Puterilor Centrale.

13-25 august, A avut loc bătălia Varşoviei încheiată cu înfrângerea forțelor sovietice („miracolul de pe Vistula”). Momentul culminant al bătăliei a fost la 16 august, când contraatacul trupelor poloneze conduse de generalul Józef Pilsudski a respins în mod decisiv trupele sovietice.

14 august, Senatul a ratificat tratatul de pace încheiat cu Ungaria la Trianon la 4 iunie.

14 august, La Belgrad s-a semnat tratatul de alianță dintre Cehoslovacia şi Regatul sârbo-croato-sloven; din partea Cehoslovaciei tratatul a fost semnat de Edvard Beneš, ministrul afacerilor străine, iar din partea Regatului sârbo-croato-sloven, de premierul Nicola Pasici. Acest tratat a reprezentat prima etapă în construirea alianței dintre cele trei state vecine, Cehoslovacia, Iugoslavia şi România, care se va concretiza un an mai târziu prin fondarea Micii Înțelegeri, primul sistem militar defensiv regional înființat după Primul Război Mondial.

16 august, Subsecretarul de stat de la Finanțe, Ion N. Angelescu, a prezentat în fața deputaților bugetul pe anul 1920-1921.

16-19 august, Vizita ministrului de externe cehoslovac Edvard Beneš la Bucureşti. În convorbirile cu Take Ionescu privind crearea unei alianțe tripartite între România, Cehoslovacia şi Regatul Sârbilor, Croaților şi Slovenilor, acesta din urmă s-a declarat de acord, în principiu, dar a susținut necesitatea extinderii acesteia cu includerea Poloniei şi Greciei.

18-22 august, A avut loc vizita mareşalului Joffre în România, ca expresie a recunoaşterii rolului jucat de armata română în obținerea victoriei de către puterile Antantei. La Bucureşti, mareşalul a acordat, în cadru festiv, regelui Ferdinand I, „Medalia militară a Republicii Franceze”, în semn de apreciere pentru eforturile politice şi de război ale României şi, de asemenea, a înmânat atât oraşului Bucureşti, cât şi localității Mărăşeşti „Crucea de război franceză”. Mareşalul a primit, cu această ocazie, titlul de cetățean de onoare al Bucureştiului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

20 august, În cadrul schimbului de telegrame dintre guvernele român şi sovietic, Take Ionescu l-a asigurat pe Gheorghi Vasilievici Cicerin, comisarului sovietic pentru afaceri externe, că România nu a sprijinit forţele cu care guvernul sovietic s-a confruntat în Războiul Civil.

20 august, România şi Austria au încheiat un Aranjament comercial provizoriu, prin care cele două ţări şi-au acordat în mod reciproc clauza naţiunii celei mai favorizate. A fost primul acord comercial dintre cele două ţări, după semnarea tratatului de pace, şi prima convenţie comercială postbelică încheiată de România.

20-24 august, În cadrul procesului de unificare monetară s-au desfăşurat operaţiile de retragere a coroanelor, a rublelor Romanov şi Lvov şi a leului fără acoperire emis în timpul ocupaţiei germane de Banca Generală. Schimbul propriu-zis a început la 1 septembrie şi s-a încheiat la 10 septembrie.

21 august, Senatul a votat legea prin care se acordau musulmanilor şi armenilor drepturi depline cu cele ale cetăţenilor români.

21 august, Au fost stabilite relaţiile diplomatice dintre România şi Ungaria, la nivel de legaţie. Primul reprezentant al României la Budapesta a fost Traian Stârcea, care şi-a prezentat scrisorile de acreditare la 1 octombrie 1920, în timp ce primul reprezentant al Ungariei la Bucureşti a fost baronul I. Rubido-Zichy, cu începere de la 22 iulie 1921.

23 august, Senatul a votat înfiinţarea şcolilor române de la Paris şi Roma, ca ripostă la o măsură similară preconizată de guvernul de la Budapesta.

27 august, S-au stabilit relaţii dipomatice între România şi Austria. Primul reprezentant român la Viena a fost Nicolae. B. Cantacuzino, care a preluat funcţia începând cu 6 decembrie 1920.

28 august, Închiderea sesiunii extraordinare a Corpurilor legiuitoare, a cărei principală misiune a fost ratificarea tratatelor de pace.

30 august, Prin Înaltul Decret nr. 3655/1920 s-a reînfiinţat Episcopia Română de la Oradea, primul episcop fiind Roman Ciorogariu.

31 august, Armata 1 de cavalerie sovietică a fost învinsă de armata poloneză, în bătălia de la Komarow.

August, Conducerea Partidului Socialist Român a hotărât trimiterea unei delegaţii la Moscova, care să discute problema afilierii partidului la Internaţionala a III-a comunistă. Din delegaţie au făcut parte membri marcanţi ai partidului, precum: Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, David Fabian, Eugen Rozvan, Constantin Popovici, Ion Flueraş.

5 septembrie, A fost promulgată legea pentru reglementarea conflictelor de muncă (votată în sesiunea extraordinară), numită şi „legea Trancu-Iaşi" după numele ministrului muncii şi ocrotirilor sociale; se interziceau grevele cu caracter politic şi se introducea arbitrajul obligatoriu în cazul unui conflict de muncă apărut în întreprinderile de utilitate publică.

Septembrie-noiembrie, Turneul diplomatic al ministrului de externe, Take Ionescu, la Paris, Londra, Roma, Praga şi Varşovia, cu scopul prezentării proiectului de realizare a unei alianţe regionale, între statele vecine, România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia şi Grecia. Proiectul va fi aprobat de aproape toate statele vizate, cu excepţia Poloniei şi Greciei, din pricina disensiunilor teritoriale şi se va realiza parţial, prin încheierea alianţei cu Polonia şi a Micii Înţelegeri (1921).

15 septembrie, La Aix-le Bains a avut loc o întrevedere între Take Ionescu şi premierul francez Alexandre Millerand. Discuţiile s-au referit la problema statutului internaţional al Dunării. Premierul francez a fost de acord să sprijine interesele şi drepturile statelor mici riverane, printr-un nou proiect de tratat, cu condiţia ca România să nu susţină desfiinţarea Comisiei Europene a Dunării (C.E.D.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

19 septembrie, La Gurbăneşti-Preasna, în judeţul Ilfov, a avut loc ceremonia prin care premierul Alexandru Averescu a împroprietărit primii ţărani, înainte de votarea legii agrare pentru Vechiul Regat.

22 septembrie, A fost promulgată legea prin care se decidea crearea de islazuri comunale în fiecare sat şi comună, lăsându-se marilor proprietari păşuni suficiente pentru nevoile lor. Suprafaţa expropriată pentru asemenea islazuri nu intra în cele două milioane de hectare prevăzute în iunie 1917, la revizuirea Constituţiei; prin această lege se evita una din lipsurile majore ale reformei agrare din 1864.

29 septembrie, România şi Germania au restabilit relaţiile diplomatice la nivel de legaţie.

1 octombrie, Relaţiile diplomatice dintre România şi Bulgaria au fost reluate la nivel de legaţie; primul reprezentant bulgar a fost Todor Nedkov, iar primul reprezentant român va fi Constantin Langa-Răşcanu, la 17 decembrie 1920.

1 octombrie, A fost înfiinţată legaţia României la Budapesta.

8 octombrie, În cadrul schimbului de telegrame dintre guvernele român şi sovietic, prim-ministrul Alexandru Averescu i-a comunicat comisarului sovietic pentru afaceri externe, Gheorghi Cicerin, punctul său de vedere, care urma să fie prezentat la viitoarea conferinţă generală între reprezentanţii celor două ţări. Partea română a susţinut că România a intrat în război ca aliată a Rusiei şi că schimbările de regim survenite după revoluţia din februarie-martie 1917 nu au afectat alianţa dintre ele. De asemenea, s-a precizat că măsurile luate împotriva militarilor ruşi de pe teritoriul României au avut drept scop exclusiv asigurarea ordinii şi stabilităţii interne.

11 octombrie, Consiliul General al Partidului Socialist din România a emis „Ultimatumul muncitorimii către guvern” care cerea: respectarea libertăţilor de organizare, de întrunire, de grevă, retragerea armatei din fabrici, desfiinţarea completă a stării de asediu şi a cenzurii, încetarea evacuării forţate a muncitorilor; nerespectarea acestor cerinţe ducea la declanşarea grevei generale.

12 octombrie, La Riga s-a încheiat tratatul de pace preliminar dintre Polonia şi Rusia Sovietică.

13 octombrie, Baronul Albéric Fallon şi-a prezentat scrisorile de acreditare în calitate de ministru plenipotenţiar al Belgiei la Bucureşti.

20 octombrie, Sir Herbert Dering şi-a prezentat scrisorile de acreditare în calitate de ministru plenipotenţiar al Regatului Unit la Bucureşti.

20-28 octombrie, A avut loc prima grevă generală la care au participat circa 400.000 de salariaţi din toate ramurile industriei şi transporturilor, din întreaga ţară. Guvernul a reintrodus armata în întreprinderi, a suspendat presa socialistă, a arestat pe unii dintre iniţiatorii grevei (lideri ai Partidului Socialist) şi a reuşit să impună încetarea grevei.

21 octombrie, Decretul Regal nr. 4209 prin care se introducea starea de asediu „în raza cetăţii Bucureşti” şi a cenzurii în tot cuprinsul Regatului.

22 octombrie, Arhiepiscopul Francesco Marmaggi şi-a prezentat scrisorile de acreditare la Bucureşti în calitate de nunţiu apostolic.

24 octombrie, Inaugurarea Universităţii din Cernăuţi în prezenţa regelui Ferdinand. Primul său rector a fost istoricul bucovinean Ion I. Nistor.

28 octombrie, La Paris a fost semnat Tratatul între Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia şi România, prin care se recunoaşte suveranitatea României asupra provinciei cuprinse între Prut şi Nistru. Tratatul a fost ratificat de România la 19 mai 1922 şi de celelalte ţări semnatare, până în anul 1927. Ca urmare a presiunilor sovietice, Japonia nu a ratificat niciodată tratatul. În întreaga perioadă interbelică, frontierea cu URSS a rămas principala vulnerabilitate la adresa integrităţii României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1 noiembrie, Guvernul sovietic a declarat că nu recunoaşte Tratatul de la Paris semnat la 28 octombrie.

1-3 noiembrie, Ministrul afacerilor externe Take Ionescu a efectuat o vizită la Varşovia, pentru a propune Poloniei să adere la Mica Înțelegere. Discuțiile purtate cu ministrul de externe, prințul Eustachy Kajetan Sapieha, nu s-au concretizat, deoarece Polonia se opunea unei alianțe cu Cehoslovacia. S-a admis însă posibila încheiere a unei convenții militare româno-polone.

11 noiembrie, Prin Înaltul Decret nr. 4822 s-a înființat Şcoala Politehnică din Timişoara.

20 noiembrie, România a semnat la Madrid convenția poştală universală.

25 noiembrie, S-a publicat decretul privind aplicarea în întreaga țară a legii şi regulamentului sistemului metric de măsuri şi greutăți.

15 noiembrie, La Geneva a avut loc prima reuniune a Adunării Ligii Națiunilor.

28 noiembrie, A avut loc deschiderea sesiunii ordinare a Corpurilor legiuitoare.

Decembrie, Şeful Marelui Stat Major polonez, generalul Stanislaw Haller, s-a deplasat la Bucureşti pentru a negocia proiectul de alianță militară cu România.

6 decembrie, La Bucureşti s-a înființat Societatea Compozitorilor români sub preşedinția lui George Enescu.

8 decembrie, A avut loc atentatul cu bombă din aula Senatului României, executat de agentul bolşevic Max Goldstein şi de complicii săi. În atentat şi-au pierdut viața ministrul justiției, Dimitrie Greceanu, episcopul de Oradea, Radu Dimitrie, şi senatorul Spiru Gheorghiu. Preşedintele Senatului, generalul Constantin Coandă, a fost grav rănit. Max Goldstein a fost în cele din urmă arestat, judecat şi condamnat la muncă silnică pe viață; a murit în închisoare.

8 decembrie, Guvernul român a încheiat un acord cu guvernul francez privind obținerea unui împrumut de 200 milioane de franci.

13 decembrie 1920, Adunarea Ligii Națiunilor a aprobat proiectul de statut al Curții Permanente internaționale de Justiție cu sediul la Haga. Curtea era destinată soluționării litigiilor dintre state prin emiterea de sentințe şi avize consultative. Lucrările au început efectiv la 30 ianuarie 1922. La 18 aprilie 1946, ea a fost înlocuită de actuala Curte Internațională de Justiție.

24 decembrie, Diplomatul Wilhelm Storck şi-a prezentat scrisorile de acreditare, fiind prim-ministru plenipotențiar al Republicii Austria la Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BIBLIOGRAFIE

Arhive

A.N.I.C., Fonduri: Casa Regală; Casa Regală - Documente oficiale, 1920; Alexandru Vaida-Voevod; Consiliul Dirigent; Consiliul Dirigent - Secția siguranța generală; Preşedinția Consiliului de Miniştri, Miscellanea; Microfilme: Anglia, Belgia, Elveția, Franța, SUA

A.M.N.R., Fonduri: Marele Cartier General; Comandamentul Trupelor din Transilvania,

AMAER, fond 71/ Conferința Păcii

Presă

Monitorul Oficial/1920; Monitorul Oastei/1920, Desbaterile Adunării Deputaților/1919-1920; Dezbateri Parlamentare. Senatul/1920

Colecția Ordonanțelor date de Comandamentul Trupelor din Transilvania, Sibiu, 1920

Adevărul, Renaşterea Română, Neamul Românesc

Volume de documente

****1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internațională.1918. Mărturii. Documente inerne şi externe. Vol. V-VI,* Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986

****1920: Un act de justiție: documente*, Arhivele Naționale Române, Editura Elion, Bucureşti, 2001

****Jurnal de operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918-1921)*, volum îngrijit de Viorel Ciubotă, Gheorghe Nicolescu, Cornel Țucă, Editura Muzeul Sătmărean, Satu Mare, 1998

**** Marile Cartier General al Armatei Române. Documente 1916-1920*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996

****Pagini de glorie. Însemnările înaltului comisar al guvernului României la Budapesta*, Bucureşti, 1920

****Relații internaționale în acte şi documente, 1917-1939*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1974

****Relații româno-sovietice. Documente 1917-1934*, volumul 1, redactor responsabil al ediției române Dumitru Preda, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999

Bold, Emilian, Locovei, Răzvan O., *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, indice general Al. Ioniță, casa editorială Demiurg, Iaşi, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Calafeteanu, Ion, Sbârnă Gheorghe, *Tratatele de pace ale României (1919-1920)*, Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, 2017

Cuvântări de Ferdinand I, Regele României 1889 – 1922, Din publicațiile Fundației Principele Carol, Bucureşti, 1922

Dobrinescu, Valeriu, Florin, Pătroiu, Ion, *Documente străine despre Basarabia şi Bucovina (1918-1944)*, Editura Vremea, Bucureşti, 2003

Grenville, J.A.S., *The Major International Treaties: 1914-1973: a History and Guide with Texts* (Principalele tratate internaționale), Methuen, London, 1974

Guzun, Vadim,*Chestiunea refugiaților peste Nistru: documente diplomatice şi ale serviciilor române de informații 1919-1936*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2012

Guzun, Vadim, *Rusia înfometată: acțiunea umanitară europeană în documente din arhivele româneşti, 1919-1923*, Editura Galaxia Gutenburg, Târgu Lăpuş, 2012

Hrenciuc, Daniel, *Germanii în Regatul României Întregite (1918-1945). Documente, istorie, mărturii*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2019

Scurtu, Ioan, Cristian Troncotă, Natalia Tampa, Dragoş Zamfirescu, Ion Bucur, *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluție 1919-1927*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 1996

Moisuc, Viorica, *Românii şi politica externă rusească. Un secol din istoria tezauruluiromânesc „păstrat” la Moscova (studiu şi documente)*, Casa editorială Demiurg, Iaşi , 2013

Nicolescu, Gheorghe, Dobrescu, Gheorghe, Nicolescu, Andrei, *Calvarul prizonierilor români din Primul Război Mondial. Mărturii documentare*, vol. III, Fundația „General Ştefan Guşă”, Editura Universității din Piteşti, Piteşti, 2006

Roske, Octavian (coord.), *Ideologie şi structuri comuniste în România. Vol. III 1 ianuarie 1920-3 februarie 1921*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001

Scurtu, Ioan, *România şi marile puteri (1918-1933). Documente,* editura Fundației „România de Mâine”, Bucureşti, 1999

Scurtu, Ioan, Ionescu Gh. Z., Popescu, Eufrosina, *Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1982

Scurtu, Ioan, Mocanu, Constantin, Smarcea, Doina, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995

Instrumente de lucru (dicționare, enciclopedii, cronologii, atlase etc)

****Figuri contemporane din Basarabia*, vol. 1-3, editura A.R.P.I.D., Chişinău, 1939

****Miniştrii apărării naționale. Enciclopedie,* Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2012

****Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.

*** *Şefii Statului Major General. Enciclopedie*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2014

Berindei, Dan (acad.), *Istoria românilor. Cronologie*, Editura Cartex 2000, Bucureşti, 2008

Bradford, James C., editor, *International Enciclopedia of Military History*, vol. 1-2, preface by prof. Jeremy Black, Rourledge, New York, 2006

Calafeteanu, Ion (coord.),*Istoria politicii externe româneşti,*Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003

Georgescu, Maria, Midan, Cristophe, *Un exemple de coopération. Les attachés militaires français en Roumanie et roumains en France (1860-1940)*, Editions Militaires, Bucarest, 2003

Giurescu, Dinu (coord.), *Istoria României în date*, ed. a II-a revăzută şi adăugită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2007

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Hogg, Ian., V, *Dicționarul Primului Război Mondial*, traducere din lb. engleză, Diana Şipu, Editura Niculescu, Bucureşti, 2007

Kinder, Hermann, Hilgemann, Werner, *Atlas de istorie mondială, De la Revoluția Franceză până în prezent*, volumul II, Editura RAO, Bucureşti, 2002

Mamina, Ion, Scurtu, Ioan, *Guverne şi guvernanți (1916-1938)*, Silex-Casă de Editură, Presă şi Impresariat SRL, Bucureşti, 1994

Mihalcea, Alexandru (coord.), *Conferința de Pace de la Paris: 1919-1920. Centenarul Tratatului de la Trianon: 4 iunie 1920. Informare bibliografică adnotată*, Editura Militară, 2020

Neagoe, Stelian,*Istoria guvernelor României de la începuturi -1859 până în zilele noastre* – 2012, ediția a III-a definitivă, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2013

Neagoe, Stelian, *Miniştrii de externe ai României 1862-2016*, Editura Institutului de Ştiințe Politice şi Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu", Bucureşti, 2016

Neagoe, Stelian,*Oameni politici români. Enciclopedie*, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2007

Nicolescu, Nicolae C., *Şefii de stat şi de guvern ai României (1859-2003)*, Editura Meronia, Bucureşti, 2003

Palmovski, Jan, *Dicționar de istorie universală. De la 1900 până astăzi,* vol. I-II, traducere de Simona Ceauşu, Editura All, Bucureşti, 2005

Predescu, Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc, oameni şi înfăptuiri*, ediție anastatică, Editura Saeculum, Editura Vestfala, Bucureşti, 1999

Răceanu, Mircea, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane. De la începutul cunoaşterii reciproce până la prăbuşirea regimului comunist în România*, 1989, Editura Silex,

Scurtu, Ioan, Alexandrescu, Ion, Mamina, Ion, *Enciclopedia de istorie a României*, ed. a III-a, Editura Meronia, Bucureşti, 2002

Stoica, Stan (coord.), *Dicționar biografic de istorie a României*, Editura Meronia, Bucureşti, 2008

Tucă, Florian (coord.), Ionescu, Nicolae, Raicu, Romulus, *2000 de ani de statalitate, creştinism şi cultură în spațiul românesc. Repere cronologice*, volumul 2, Editura Sylvi, Bucureşti, 2000

Țarălungă, Ecaterina, *Enciclopedia identității româneşti. Personalități*, Editura Litera, Bucureşti, 2011

Vaisse, Maurice, *Dicționar de relații internaționale. Secolul al XX-lea,* traducere de Marius Roman, Polirom, Iaşi, 2008

Zodian, Vladimir, Pandea, Adrian, Zodian, Mihai, *Enciclopedie de istorie militară*, cu o post-față de Teodor Frunzeti, Editura Militară, Bucureşti, 2006

Culegere de studii

****Bâtir une nouvelle sécurité. La coopération militaire entre la France et les États d'Europe centrale at orientale de 1919 à 1929*, Château de Vincennes, Paris, 2001

****Probleme de politică externă a României 1918-1940*, Culegere de studii, Editura Militară, Bucureşti, 1988

Calafeteanu, Ion, *Ratificarea Tratatelor de Pace de la Paris (1919-1920)* în „Parlamentul României întregite", Editura Şcoala Ardeleană, 2022

Interesele şi drepturile României în texte de drept internațional public, cu un studiu introductiv de N. Daşcovici, în „Publicațiile Institutului de Drept Internațional Public al Universității Mihăilene din Iaşi", No. 2 -6, Iaşi, 1936

Leuştean, Lucian, *România şi Marile Puteri la Conferința de Pace de la Paris 1919-1920*, în Naumescu, Valentin (coord.), *România, Marile Puteri şi ordinea europeană*, Editura Polirom, Iaşi, 2018.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Otu, Petre, Botoran, Constantin, *Dimensiunea militară a securității naționale a României în perioada 1919-1940*, în „Interesul național şi politica de securitate”, Institutul Român de Studii Internaționale, Bucureştri, 1995

Otu, Petre (coord.), Dan Prisăcaru, Marius Iorgulescu, *Contribuția Armatei României şi a elitelor la apărarea şi recunoaşterea internațională a Marii Uniri (1919-1920)*, Editura Militară, 2020

Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul 1918-1928, vol. III, Cultura Națională, Bucureşti, 1933.

Lucrări generale

****Apărarea națională şi Parlamentul României*, vol. II, Editura militară, Bucureşti, 1994

****Istoria militară a poporului român*, volumul VI, Editura Militară, Bucureşti, 1989

***Berindei, Dan (coord.), Academia Română, *Istoria românilor: România întregită (1918-1940)*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001

Anderson, Mathew, S.,*The Eastern Questions: 1774-1923. A Study in International Relations*, McMillan Press, London, 1978

Berstein, Serge, Milza, Pierre, *Istoria Europei,(secolul XX – din 1919 până în zilele noastre)*, volumul 5, traducere de Monica Timu, ed. îngrijită, note şi comentarii de Doina Barcan Sterpu, Institutul European, 1998

Bideleux, Robert, Jeffries, Ian, *A History of Eastern Europe. Crisis and change*, second edition, Routledge, London and N.Y., 2007

Boldur, Alexandru, V., *Istoria Basarabiei*, Editura Ion Frunză, Bucureşti, 1992

Boldur, Alexandru, V., *Basarabia şi relații româno-ruse*, Editura Timpul, Chişinău, 2017

Black, Jeremy, *The Age of Total War 1860-1945*, Praeger, Security international, Westport Connecticut, London, 2006

Campus, Eliza, *Din politica externă a României 1913-1947*, Editura Politică, Bucureşti, 1980

Duroselle, Jean-Baptiste, *Istoria relațiilor internaționale 1919-1947*, volumul 1, traducere Anca Airinei, Editura Ştiințelor Sociale şi Politice, Bucureşti, 2006

Ciachir, Nicolae, *Istoria relațiilor internaționale de la pacea westfalică (1648) până în contemporaneitate (1947)*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 1998

Figes, Orlando, *Revoluția rusă 1921-1924. Tragedia unui popor*, traducere de Cornelia Marinescu, Editura Polirom, Iaşi, 2016

Gaillard, Jean-Michel, Rowley Anthony, *Istoria continentului european. De la 1850 până la sfârşitul secolului al XX-lea*, traducere din franceză de Em.Galaicu-Păun, Editura Cartier, Bucureşti-Chişinău, 2001

Gilbert, Martin, *TheEuropean Powers 1900-1945*, Phoenix Press, London, 1965

Glenny, Mischa, *The Balcans. Nationalism, War, and the Great powers 1804-2011,* Penguin Books, London, 2012

Hitchins, Keith, *România. 1866-1947*, ed. a IV-a, traducere din engleză de George G. Potra şi Delia Razdolescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013.

Hughes, Stuart, H., *Contemporary Europe: A History*, fifth ed., Prentice-Hall, New Jersey, 1981

Jelavich, Charles şi Barbara, *Formarea statelor naționale balcanice 1804-1920*, traducere de Ioan Crețiu, cuvânt introductiv prof.univ.dr. Camil Mureşan, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002

Kennedy, Paul, *Ascensiunea şi decăderea marilor puteri. Transformări economice şi conflicte militare din 1500 până în 2000*, traducere de Laurențiu Ursu, Teodora Moldovanu, Lucia Dos, Ramona Lupu, postfață de Andrei Miroiu, Editura Polirom, Iaşi, 2011

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Kershaw, Ian, *Drumul spre iad, Europa, 1914-1949*, Editura Litera, 2017

Moisuc, Viorica, *Istoria relațiilor internaționale până la mijlocul secolului al XX-lea*, Editura Fundația România de Mâine, Bucureşti, 2002

Moraru, Pavel, *Relațiile internaționale în anii 1914-1947*, Editura Militară, Bucureşti, 2016

Muşat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *Viață politică în România 1918-1921*, Editura Politică, Bucureşti, 1976

Naumescu, Valentin (coord.), *România, Marile Puteri şi ordinea europeană*, Editura Polirom, Iaşi, 2018.

Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Editura Cartea Moldovenească, Chişinău, 1991

Preda-Mătăsaru, Aurel, *Tratat de relații internaționale moderne şi contemporane (1648-1947*), Editura Lumina Lex, Bucureşti, 2001

Scurtu Ioan (coord.), *Istoria Românilor, vol. VIII, România întregită 1918-1940,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003.

Sixmith, Martin, *Rusia. Un mileniu de istorie*, traducere din lb. engleză de Eugen Popa şi Justina Bandol, Editura Humanitas, Bucureşti, 2016

Sondhaus, Lawrence, *World War One. The Global Revolution*, University Press, Cambridge, 2011

Torrey, Glenn, *România în Primul Război Mondial*, traducere în lb. engleză de Dan Criste, Meteor Publishing, Bucureşti, 2014

Vidalenc, Jean, *L'Europe danubienne et balkanique. 1867-1970*, Masson et Cie Éditeurs, Paris, 1973

Wagner, Margaret E., *America and the Great War*, introduction by David M. Kennedy, Athena Angelos, Bloomsbury Press, Library of Congress, 2017

Memorialistică

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, volumul 5, ed. îngrijită de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996

Basset, Louis, *Războiul unui slujitor devotat*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2019

Beldie, Constantin, *Caleidoscopul unei jumătăți de veac în Bucureşti (1900-1950) şi alte pagini memorialistice*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2014

Bianu, Vasile, *Însemnări din războiul României Mari*, volumul 2, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", Cluj, 1926

Bossy, Raoul, *Amintiri din viața diplomatică, 1918-1937*, volumul 1, ediție şi studiu introductiv de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993

Brătianu, Elisa, Brătianu, Ion. C, *Memorii involuntare*, Texte stabilite, note şi prezentare de Marian Ştefan, Editura Oscar Print, Bucureşti, 1999

Buchanan, George, *My mission to Russia, and other diplomatic memories*, volumul 2, London, Cassell, 1923

Cantacuzino, Nicolae, B., *Amintirile unui diplomat român (1864-1947),* Editura Demiurg, Iaşi, 2012.

Ciorogariu, Roman, episcop, *Zile trăite*, Oradea, 1926

Dabija, Gheorghe, A., (general), *Amintiti din cariera militară, 1893-1920. Oameni, tipuri, obiceiuri, moravuri şi sisteme de altădată,* ediție îngrijită, studiu introductiv de Petre Otu şi Vasile Popa, Editura Militară, Bucureşti, 2020

Duca, I. George, *Amintiri politice*, volumul 3, partea a II-a, Colecția „Memorii şi mărturii" Jon-Dumitru Verlag, München, 1982

George, David, Lloyd, *The Truth about the Peace Treaties*, Victor Gollancz Ltd., London, 1938

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ghica, Dimitrie, *Memorii (1894-1940)*, traducere din lb. franceză de Vasile Savin, Institutul European, 2004

Greceanu, Ana, *Între două patrii. Însemnări 1911-1920*, traducere de Radu Greceanu, Eugenia Greceanu, Dumitru Roman, cuvânt înainte, note şi comentarii de Dumitru Roman, Editura Vremea, Bucureşti, 2013

Iarca, Alexandru, general, *Memorialul meu*, Librăria şi Tipografia „Ion Călinescu”, Buzău, 1922

Ionescu, Take, *Amintiri. Discursuri*, Editura Fundației Pro, Bucureşti, 2005

Iorga, Nicolae, *Memorii*, f.a., vol 2, Editura „Naționala” S. Ciornei

Iorga, Nicolae, *Oameni care au fost*, Fundația pentru Literatură şi Artă, vol. IV, 1939

Kirileanu, G.T., *Însemnări zilnice (1906-1960*), ediție îngrijită, studiu introductive, note, bibliografice şi indici de Constantin Frangati, cuvânt înainte de Iordan Datcu, Editura Albatros, Bucureşti, 2004

Kirileanu, G.T., *Martor la istoria României (1872-1960)- Jurnal şi epistolar 1919-1920*, volumul 3, Editura RAO, 2016

Maior Liviu, *Alexandru Vaida-Voevod intre Belvedere si Versailles. Însemnări, memorii, scrisori*, Editura Sincron, Bucureşti, 1993

Marghiloman, Alexandru, *Note politice 1897-1924*, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, Bucureşti, 1927

Netzhammer, Raymund, *Episcop de România într-o epocă a conflictelor naționale şi religioase*, volumul II, traducere de prof.univ.dr. George Guțu, Editura Humanitas, 2010

Popian, Constantin, *De la războiul balcanic până la ocupația comunistă: 1913-1944*, Editura Agnos, Mânăstirea Crasna, 2009

Procopiu, Irina, *Pagini de jurnal (1891-1950)*, traducere şi note Georgeta Penelea-Filitti, Editura Polirom, Iaşi, 2016

Regina Maria a României, *Însemnări zilnice 1920*, vol. II, Editura Albatros, 2004

Rosetti, Radu, R., *Mărturisiri,* Editura Modelism, Bucureşti, 1997

Rudeanu, Vasile, *Memorii din timpuri de pace şi de război 1884-1929*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Dumitru Preda şi Vasile Alexandrescu, Editura Cavaliotti, Bucureşti, 2004

Scârneci, Vasile, *Viața şi moartea în linia întâi. Jurnal şi însemnări de război 1916-1920; 1941-1943*, Editura Militară, 2012

Trancu-Iaşi, Grigore, *Țara mea. Memorii 1916-1920*, ediție îngrijită de Fabian Anton, Editura Ararat, Bucureşti, 1998

Tzigara-Samurcaş, Alexandru, *Memorii, (1919-1930)*, vol.III, Editura Meridiane, Bucureşti, 2003

Vaida-Voevod, Alexandru, *Memorii*, vol. I-IV, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995-1998

Vaida -Voevod, Alexandru, *Scrisori de la Conferința de Pace Paris-Versailles, 1919-1920*, Editura Multi Press, Bucureşti, 2003

Vignali, Petru, *Popas în amintiri. România, 1910-1974*, Editura Vremea, Bucureşti, 2016

Vopicka, Charles J., *Secretele balcanilor. Şapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, prefață şi traducere de Andrei Alexandru Căpuşan, Institutul European, 2012

Lucrări speciale

*** *The Big Four and Others of the Peace Conference*, by Robert Lansing, Houghton Mifflin Company, Boston and New York, 1921

*** Preda, Dumitru (coord.), *România la Conferința de pace de la Paris 1919-1920*, volumul 1, Editura Semne-Artemis, 2019

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Agrigoroaiei, Ion, Calcan, Gheorghe, *România şi Conferința de pace de la Paris 1919-1920*, Editura Prahova, Ploieşti, 2001

Asăvoaie, Ioana, Ecaterina,

Basciani, Alberto, *Dificila unire. Basarabia şi România Mare 1918-1940*, prefață de Keith Hitchins, Editura Cartier, Chişinău, 2018

Bold, Emilian, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932)*, Editura Junimea, Iaşi, 1976

Botoran, Constantin, Campus, Eliza, Moisuc, Viorica, Calafeteanu, Ion, *România şi Conferința de Pace de la Paris (1918-1920),* Editura Dacia, Bucureşti, 1983

Bulei, Ion, *Bunul nostru rege Ferdinand I*, Editura Meteor Press, 2017

Carr, Edward H., *Criza celor douăzeci de ani (1919-1939): o introducere în studiul relațiilor internaționale*, Editura Polirom, Iaşi, 2011

Cazacu Petre, *Moldova dintre Prut şi Nistru.1812-1928*, Editura Ştiința, Chişinău, 1992

Cernovodeanu, Paul, *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internațional 1806-1920*, Editura Albatros, Bucureşti, 1993

Ciachir, Nicolae, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789-1923)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2011

Clark, Charles Upston, *Bessarabia. Russia and Roumania on the Black Sea*, Dodd, Mead&-Company, New York, 1927

Clark, Charles Upston, *United Roumania*, Dodd, Mead and Company, New York, 1932

Constantin, Ion, Negrei, Ion, Negru, Gheorghe, *Ion Pelivan.Părinte al mişcării naționale din Basarabia,* cuvânt înainte de Corneliu Mihai Lungu, editura Bibliotecii Bucureştilor, Bucureşti, 2011

Dascălu, Nicolae, *Propaganda externă a României Mari (1918-1940)*, Editura Alternative, Iaşi, 1998

Demian, Gheorghe I., *Pentru Banatul robit.Istoricul tratativelor duse pentru obținerea Banatului sârbesc (1914-1923)*, Tipografia Românească, Timişoara, 1933

Dobrinescu, Valeriu, Florin, *România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Institutul European, Iaşi, 1993

Dobrinescu, Valeriu, Florin, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania,* Editura Viitorul Românesc, Bucureşti, 1996

Drăgănescu, Constantin, lt.colonel, *Campaniile din Transilvania şi Ungaria, 1848-1849 şi 1918-1920*, Bucureşti, 1930

Gafița, Vlad, *Iancu Flondor (1865-1924) şi mişcarea națională a românilor din Bucovina*, Editura Junimea, Iaşi, 2008

Georgescu, Maria, România, *Franța şi securitatea europeană în anii ,20. Speranțe şi iluzii*, Editura Militară, Bucureşti, 2004

Gerwarth, Robert, *Cei învinşi. De ce nu s-a putut încheia Primul Război Mondial, 1917-1923*, traducere din lb.engleză de Alexandru Țârdea, Editura Litera, Bucureşti, 2017

Ghişa, Simion, *Luptele românilor cu bolşevicii în Siberia (1918-1920)*, ed. a II-a revizuită, Editura Marist, Baia Mare, 2009

Grandhomme, Jean, Nöel, *Henri-Mathias Berthelot (1861-1931). Du culte de l'offensive á la strategie globale*, E.C.P.A., 2011

Iancu, Gheorghe, Wachter Magda, *Consiliul de conducere: integrarea Transilvaniei în România: 1918-1920* , Centrul de studii transilvane, 1995

Ionaşcu, Ion, Bărbulescu, Petre, Gheorghe, Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României, 1354-1920*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975.

Iordache, Anastasie, *Take Ionescu*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011

Juhasz, Gyula, *Hungarian Foreign Policy: 1919-1945*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Lehrer, Milton, G., *„Ardealul” pământ românesc: (problema Ardealului văzută de un american)*, Tipografia „Alfabetul”, Bucureşti, 1944

Leuştean, Lucian, *România, Ungaria, şi Tratatul de la Trianon 1918-1920*, Editura Polirom, Iaşi, 2002

Livezeanu, Irina, *Cultură şi naționalism în România Mare: 1918-1930*, Editura Humanitas, 1998

Macartney, Carlile, A., *Hungary and Her Succesors. The Treaty of Trianon and its Consequences: 1919-1937*, Oxford University Press, London, 1968

Mărdărescu, Gheorghe, D. (general), *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei, 1918-1920*, Cartea Românească, Bucureşti, 1921

Moisuc, Viorica (coord.), *România şi Conferința de pace de la Paris*, Editura Dacia, 1983.

Moisuc, Viorica, *Premisele izolării politice a României (1919-1940)*, Editura Humanitas, 1991

Nanu, Frederic, C., *Politica externă a Românei 1919-1933*, ediție îngrijită de V.F. Dobrinescu, Ion Pătroiu, Institutul European, Iaşi, 1993

Oprea, Ion, M., *România şi Imperiul rus (1900-1924)*, Editura Albatros, Bucureşti, 1998

Opriş, Ioan, *Vasile Stoica în serviciul României*, ed. a II-a revăzută şi adăugită, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2018

Otu, Petre, *Mareşalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, Bucureşti, 2005

Otu, Petre, *Pace şi război în spațiul românesc. Secolul al XX-lea*, Editura Militară, Bucureşti, 2010

Pădureac, Livia, *Relațiile româno-sovietice (1917-1934)*, Editura Prut Internațional, Chişinău, 2003

Păsăilă, Vasile, *România întregită (1918-1928). Aspecte ale consolidării statale*, Editura Ideea Europeană, 2019

Preda, Dumitru, *Sub semnul Marii Uniri: campaniile armatei române pentru întregirea țării: 1916-1920*, cu un argument de academician Victor Voicu, Editura Militară, Bucureşti, 2018

Preda, Dumitru, Prodan, Costică, *Romania in the Great War for National Unity 1916-1920*, Editura Militară, Bucureşti, 2020

Rotari, Ludmila, *Mişcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004

Sandu, Traian, *Le systéme de sécurité français en Europe centre-orientale. L'exemple roumain, 1919-1933*, L'Harmattan, Paris, 1991

Scurtu, Ioan, *Ferdinand I*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2016

Seişanu, Romulus, *Take Ionescu. Viața şi opera sa*, Editura ziarului „Universul”, Bucureşti, 1930

Seişanu, Romulus, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția şi elementele constitutive ale naționalităților. Tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sévres, Lausanne. Studiu istoric şi de drept internațional public*, Editura Albatros, Bucureşti, 1996

Sharp, Alan, *The Versailles Settlement: Peacemaking after the First World War 1919-1923*, Palgrave Macmillan, 2008

Sofronie, George, *Principiul naționalităților în tratatele de pace (1919-1920)*, Editura Albatros, Bucureşti, 1999

Soutou, Henri-Georges, *La Grande Illusions. Quand la France perdait la Paix 1914-1920*, Paris, 2015

Spânu, Alin, *Serviciul de informații al României în războiul de întregire națională (1916-1920)*, Editura Militară, Bucureşti, 2012

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Spector, Sherman, David, *Romania at the Paris Peace Conference (1919-1920): a study of the diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*, Center for Romanian Studies, Romanian Cultural Foundation, Iaşi, 1995

Stan, Constantin I., *Luptători sub steagul Marii uniri (Activitatea românilor aflați în străinătate 1916-1920)*, Bucureşti, 2010

Stanciu, Ion, *Aliați fără alianță. România şi SUA (1914-1920)*, ed. a II-a revizuită, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2010

Suveica, Svetlana,*Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928): modernizare prin reforme***,** Ed. Pontos, Chişinău, 2010

Tudose, Corina Ionela, *Relațiile româno-americane la Conferința de Pace de la Paris*, Editura Didactic Press, Slatina, 2006.

Țâcu, Octavian, *Problema Basarabiei şi relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)*, Editura Prut International, Chişinău, 2004

Țepelea, Ioan, *1919-1920. O campanie pentru liniştea Europei. Bilanțuri paradoxale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996

Zaharia, Gheorghe, Botoran, Constantin, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic 1919-1939*, Editura Militară, Bucureşti, 1981

Xeni, Constantin, *Figuri ilustre din epoca României Mari*, text stabilit, prezentare şi note de Marian Ştefan, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2009

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INDICE DE NUME

A

Adams, Alexander, 386, 389
Aitken, David, Brunton, 28, 210, 211, 212
Albu, 395
Alecsandri, Vasile, 252, 273
Alexandrescu, Dimitrie, 251, 252, 258, 259, 270, 271, 482
Alexandrescu, Vasile, 11
Alexeev, Mihail, 115
Alexiu, Alexandru, 343, 351
Anastasiu, Ioan, I., 350, 351
Andrássy Gyula Gábor Manó A., 164
Andres, Francisc, 253, 254
Andres, Iosif, 255
Andres, Francisc, 253, 254
Andriescu, D. Gheorghe, 351
Angelescu, Constantin, 362
Angelescu, Ion, N., 35, 382, 406, 409,411, 420, 523, 554
Angelescu, Paul, 351, 352
Antonescu, Ion, 199, 236, 246
Antonescu, Victor, 251, 553
Anyos, 295, 296
Apponyi, Albert, conte, 7, 21, 22, 45, 46, 47, 49, 52, 59, 63, 70, 78, 79, 81, 97, 98, 99, 162, 187, 228, 229, 231, 455
Ardeleanu, 213
Argetoianu, Constantin, 11, 16, 37, 40, 41, 111, 262, 292, 405, 421, 433, 449, 459, 474, 479, 481, 505, 506, 507, 508, 534, 538, 539, 540, 541, 552
Arvay, Stefan, 254
Aslan, Mihail, 251, 259
Atanasiu, Ion, C., 398, 406
Athelstan-Johnson, Wilfried, 27, 207, 209, 210, 295, 300, 309, 513
Atkins, Etkius, 187
Attila, 446
Ausslander, 290
Averescu, Alexandru, 12, 13, 16, 24, 25, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 47, 98, 110, 111, 112, 113, 142, 145, 146, 147, 152, 153, 216, 217,225,235, 236, 237, 239, 241, 245, 246, 262, 263, 287, 290, 291, 292, 297, 298, 300, 301, 309, 310, 311, 313, 315, 321, 322, 324, 328, 331, 332, 333, 334, 341, 343, 381, 382, 387, 388, 393, 396, 399, 406, 421, 424, 431, 432, 435, 436, 437, 444, 445, 447, 448, 449, 450, 453, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 470, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 487, 488, 490, 491, 493, 496, 497, 502, 514, 515, 516, 533, 534, 538, 539, 540, 541, 542, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 556

B

Babeş, Mircea, 161
Babeş, Victor, 161, 440
Baiulescu, Gheorghe, 405, 425, 522
Balfour, Arthur, James, 44, 60, 62
Bandholtz, Harry, Hill, 177, 178
Bajić, Lazar, 187
Bánffy, Miklós, 37, 452, 453
Banu, 292
Barbacioru, 409
Barbul, Ilie, Carol, 174, 175

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Barrère, Camille, 242
Barta, Carol, 238
Bartha, Alexandro, 227
Barthou, Louis, 23, 118, 119
Basch, 395
Baţaria,(Batzaria), Nicolae, Constantin, 251, 259, 270, 276
Bădescu, Bucur, 351
Bălan, Nicolae, 438
Bălcescu, Nicolae, 437
Bălineanu, M., 238
Bălţănoiu, V., 406
Băncilă, 229
Bărnuţiu, Simion, 276
Bârcă, Teodosie, 342, 345, 392
Bârsescu, Ioan, 351
Beaumont, Antonio de Zayas, 550
Beck, Alexandru, 253, 254, 255
Benárd, Agost, 49
Benárd, Gaston, de, 104
Beneš, Edvard, 13, 30, 104, 215, 283, 284, 289, 290, 304, 554
Berea, G., 409
Berinkey, Dénes, 84
Berthelot, Henri, Mattias, 329, 457, 517
Berthelot, Philippe, 52, 60, 61, 62, 119, 127
Berthon, Étienne, 186
Berzevics, 187
Bethlen, Stephen, 467
Bethmann Hollweg, Theobald von, 77
Bianu, Vasile, 16, 21, 22, 38, 75, 77, 105, 106, 111, 138, 142, 356, 443, 480
Blank, Aristide, 224, 427, 498, 541
Blaskovits, 253
Bleier, 254
Boboc, Constantin, 351
Boerescu, Mihail, 48, 122, 124, 126, 223
Boeriu, Ioan, 183
Bogdan, I., 537
Boilă, Romulus, 500
Bolocan, Grigore, 486
Bolyai, János, 440
Bon, Ferdinand Jean-Jacques, de, 450, 517
Bonar Law, Andrew, 52, 77
Bonfini, Antonio, 274
Bonin Longare, Lelio, 97, 148, 150
Borcea, Ion, 441, 549
Borcia, Lucian, 174, 176
Boros(s) Gyula, 230, 235, 295, 296
Boros, Major, 230
Botea, Gheorghe, 352, 357
Botez M., Gheorghe, 343
Botez, Mircea, 351
Boyle, Joseph, Whiteside, 540, 541
Bozianu, 240
Bowie, William, Copeland, 76
Bran, Eugen, 486
Brancovici, Sava, 274
Braniţte, Valeriu, 439
Brăescu, Constantin, 361, 406
Brătianu, Gheorghe, 113
Brătianu, Ion, I.,C., 36, 37, 43, 44, 45, 47, 60, 61, 66, 113, 117, 118, 137, 181, 182, 200, 201, 224, 239, 277, 314, 362, 387, 388, 412, 431, 435, 436, 444, 449, 464, 472, 477, 479, 494, 499, 516, 533, 541, 543
Brătianu, Vintilă, 362, 475
Brediceanu, Caius, 122
Brediceanu, Coriolan, 122
Breştin, Iosif, 358
Briand, Aristide, 60
Bridges, Tom, 180
Broon, Arion, 351
Broşteanu, Ernest, 351, 352, 363
Brukenthal, Samuel, von, 439
Bucşan, Constantin, 425, 439, 507
Budai Deleanu, Ion, 277
Bujor, Mihail, Gheorghiu, 239,240, 540, 541
Bujor, Paul, 39, 392, 482, 483, 484, 486, 494, 496
Bunaciu, Alexandru, 168
Burileanu, Ştefan, 352
Burtsev, Vladimir, Lvovici, 151
Buţă, Ioan, 351

C

Calotescu, Constantin, 343
Calvin, Jean, 274
Cambon, Henri, 137, 169, 184, 236, 298, 309, 310, 445, 450, 457, 458
Cambon, Jules, 30, 52, 103, 119, 148, 150, 212, 249
Cambon, Paul, 119, 232
Campe, 227,
Candrea, Ion, 406
Cantacuzino, Gheorghe, 358, 359

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cantacuzino, Ioan, 27, 48, 49, 103, 127, 204, 552
Cantacuzino, Matei, B., 347
Cantacuzino, Mihail, G., 481, 516
Cantacuzino, Nicolaie, B., 555
Carol I, rege al Românei, 409
Carol al II-lea, rege al României, 40, 45, 47, 138, 173, 175, 224, 332, 338, 359, 451, 461, 491, 523, 547
Carol al IV-lea de Habsburg, 238
Casso, Leon, 142
Casso, Nicolae, 142
Cazacliu, Grigore, 537
Călciurescu, Ilie, 523
Călugăreanu, Athena, 363
Cămărăşescu, Ioan, 461
Câmpeanu, Elie, 276
Câmpian, Valer, 175
Cerutti, Vittorio, 187
Chereches, Paul, 175
Chiroiu, Vasile, 395
Christescu, Constantin, 333, 353, 380, 551
Christescu, Gheorghe, 476
Cicerin, Gheorghi, Vasilievici, 23, 24, 25, 30, 31, 32, 33, 110, 128, 147, 150, 152, 154, 217, 258, 295, 296, 297, 298, 301, 322, 329, 548, 555, 556
Cihodariu, Constantin, 178
Cihoski, Alexandru, 351
Cihoski, Henri, 161, 351, 352
Cincu, Nestor, 406
Ciobanu, Ştefan, 142
Ciorogariu, Roman, 29, 216, 244, 245, 315, 501, 555
Ciotori, Dimitrie, N., 23, 24, 109, 112, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 131, 133, 134, 142, 144, 223, 548
Ciprut, Filip, 498
Clémenceau, Georges, 21, 23, 26, 44, 46, 52, 59, 60, 61, 62, 78, 79, 110, 118, 119, 120, 127, 157, 174, 176, 177, 220
Clerk, George, Russell, 168, 200, 201, 202
Cloşca, 274, 276
Cnobloch, Hans, 187
Coandă, Constantin, 60, 251, 260, 272, 279, 283, 315, 323, 472, 553, 557
Coandă, Grigore, T., 486
Cojocaru, Teodor, 138
Condeescu, Nicolae, 234, 352
Constantin, I, rege al Greciei, 78, 105, 543, 162, 178, 251, 538
Constantinescu, A., 238
Constantinescu, Alexandru, C., 40, 224, 529
Constantinescu, Stan, 351
Constantinidi, Alexandru, 351
Corbescu, Matei, Gheorghe, 475
Corvin,Matthias, 274
Cosma, 208, 247
Cosma, Partenie, 439
Cotruță, Alexandru, Matei, 141
Cozens-Hardy, William, 38, 223, 433, 466
Cradock-Hartopp, Charles, William, 478
Crăciun, Gheorghe, 253, 254, 255
Crăciun, Raul, 540, 541
Crăciunescu, Aurel, 438
Cristea, Miron, Ilie, 223, 547, 550
Cristescu, Gheorghe, 433, 476, 503, 504, 555
Crişan, 274, 276
Csáky, Imre, 299, 300
Csapo, Lorand, 227, 233
Csécsy-Nagy, Emérich, 226, 227, 233
Cserey, Guillaume, 227
Cserey, Vilmos, 233, 234
Cucu, Adam, 383
Cudalbu, Theodor, 481
Curta, Eugen, 522
Curzon, George, Nathaniel, marchiz de Kedleston, 23, 48, 52, 97, 125, 210, 219, 225, 294, 299, 308, 386, 399, 435, 444, 447, 453, 459, 461, 470, 478, 512
Cuza, Alexandru Constantin, 45, 483, 484

D

Dabija, Gheorghe, A., 341, 343
Daeschner, Émile, 25, 137, 145, 146, 155, 263, 292, 312, 313, 319, 322, 324, 329, 330, 331, 405, 428, 463, 465, 473, 475, 487, 491, 494, 501, 503, 523, 543, 550
Damian, Titu, 174
Damian, Petcu, 352
Darvari, Mihail, 351
Daschievici, Ioan, 352
Daszyński, Ignacy, Ewaryst, 303
Daşcovici, Nicolae, 113, 260, 261, 262
Davidoglu, Cleante, 351
Dănilă, George, 175

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dejoianu, Ioan, 351
Delacroix, Léon, 30, 289, 302
Delamarina, Victor, Vlad, 439
Della Torretta, Pietro, Tomasi, 52, 289
Denikin, Anton, Ivanovici, 23, 115, 116, 117, 118, 219, 223, 450, 451, 452
Denk, 233, 235
Derby, Edward, George, Stanley, sir, 62, 65, 97, 102, 103, 105, 117, 148, 150, 208, 209
Dering, Herbert, sir, 543, 556
Derussi, Gheorghe, 195
Diamandy, Constantin, 10, 195, 198, 201, 202
Dimitrie, Radu, 315, 557
Dimitriu, Sava, 343, 351
Dimopol, G, 409
Dinescu, Constantin, I., 252, 484, 486, 494
Dobrescu, A., 405
Dobrescu, Gheorghe, C., 238
Dobrogeanu-Gherea, Alexandru, 238, 555
Dobrogeanu-Gherea, Constantin, 222, 238
Doja, Gheorghe, 274
Domăşneanu, Gheorghe, 168, 351
Donavell, Ianos, 253, 255
Dörr, Albert, 438, 439
Doulcet, Jean, 187
Dragomirescu, P., 409
Dragu, Constantin, 352, 357
Dragu, Toma, 41, 476, 538
Drasche-Lázár Alfréd, 49, 104
Drouhet, Charles, 188
Drouhet, Edouard, 188
Dubois, Louise, Ernest, 137, 517
Duca, Gheorghe, Ion, 135, 475
Dumitrescu, Constantin, 351
Dumitrescu, Toma, 125, 157, 185, 186, 187, 196
Dumitriu, T., 486
Dunăreanu, 238
Duzinschi, I., 537

E

Egyes, Ştefan, 175
Elefterescu, Luca, 238
Elena, principesă a Greciei, 520, 524, 527, 530
Elisabeta, principesă a României, 40, 117, 384, 428, 523, 524, 527, 530, 536
Emilian, 522
Enescu, M., 233
Epure, Traian, 352
Eremia, Gheorghe, 351
Eustaţiu, S., 484

F

Fabian, David, 497, 555
Faludy, Lajos, 243
Farcaş, Ştefan, 175
Fay, Iosif, de, 37, 446
Fălcoianu, Ştefan, 208
Ferdinand I, rege al României, 21, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 45, 51, 110, 111, 136, 223, 250, 333, 337, 338, 341, 345, 347, 350, 352, 353, 355, 357, 393, 409, 423, 428, 429, 431, 432, 440, 441, 442, 449, 468, 469, 470, 480, 481, 491, 500, 513, 514, 520, 521, 523, 527, 531, 532, 541, 543, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 556
Ferencz, József, 500
Filip, Victor, 253, 255
Filipescu, Grigore, M., 461
Filipescu, Nicolae, 277, 340
Fisher, Herbert, 23, 125, 126
Flohr, Johann, 295, 296
Flondor, Iancu, 539
Florescu, Mihail, 352, 357
Florianu de Olt-Racoviţa, Dionisie, 439
Floru, 247
Flueraş, Ioan, 39, 40, 242, 243, 433, 497, 503, 504, 518, 519, 555
Foch, Ferdinand, 27, 32, 60, 61, 146, 183, 184, 197, 263, 315, 318, 319, 328, 451
Fogaş, Victor, 175
Forizs, Alois, 243
Forster, 205
Fouchet, Maurice, Nicolas, Lucien, 22, 97, 99
Franchet d’Espérey, Luis, 22, 78, 109, 115, 116, 155, 180, 181
Frâncu, Amos, 409
Frederick, István, 155, 164, 228, 229
Freytag, Hans, 548
Frim, Constantin, 352
Fürstenberg, Maximilian, Egon II, von, 187

G

Gáli, Zoltán, 227
Gara, Akos, 243
Garbai, Sándor, 61, 228, 243
Garoflid, Constantin, 481

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Gascoyne-Cecil, Edgar, Algernon, R., 452
Gaspar, 228, 229
Gavriliță, Emanuil, 141
Găvănescul, Constantin, 351
Geltz, Bela, 254, 255
Găvănescul, Constantin, 351
Geltz, Bela, 254, 255
George, principe al Greciei, 520, 524
Georgescu, Barbu, 238
Georgescu, Florin, 234, 235,
Georgescu, George, I., 409, 411
Georgescu, Pimen, 547
Georgiu, Sinca, 175
Georoceanu, Vintilă, 361, 363, 406
Gheorghian, Ioan, 351
Gheorghiaş, Radu, 463
Gheorghiu, Alexandru, 343
Gheorghiu, D., 343
Gheorghiu, I., 240
Gheorghiu, G., 259
Gheorghiu, Spiru, 251, 270, 315, 557
Gheorghiu, Ştefan, 240
Gheorghiu-Bujor, Mihail, 239,
Gherculescu, Dumitru, 352, 357
Gherescu, Leblez, Anton, 352
Gherghiceanu, Gheorghe, M., 352
Gherman, Ioan, 174, 538
Gheție, A., 486
Ghica, Dimitrie, I., 21, 67, 112, 215
Ghinescu, Ioan, 351, 352
Ghițescu, Alexandru, 361, 363
Ghițescu, Stan, 406
Ghițulescu, Victor, Bradu, 461
Giuberti, Finatu, 240
Glodeanu, Dumitru, 350, 351
Goga, Octavian, 38, 404, 425, 433, 439, 449, 457, 466, 467, 470, 478, 479, 481, 490, 501, 548, 550
Goldstein, Max, 11, 313, 314, 315, 557
Gömbös, Gyula, 238
Goode, William, M., 169
Goodwin, Charles, Arthur, 296, 400, 466, 467, 505, 508
Górka, Olgierd, 246, 319
Gorski, Alexandru, 32, 312, 351
Gorton, St. George, Reginald, 160, 198, 209, 210
Goschen, Edward, sir, 77
Graham, H., 208, 209
Grandpierre, Emil, 545
Grant-Smith, Ulysses, S., 187
Graziani, Jean, César, 186
Greceanu, Dimitrie, 315, 475, 481, 496, 557
Greceanu-Trăsnea, Ion, 23, 24, 111, 123, 124, 125, 126, 128, 133
Grigorescu, U., 358
Grigorovici, Gheorghe, 491, 539
Grofşorean, Iuliu, 486
Grosu, Gurie, 138
Grozdea, D., 409, 523
Guiu, Mihail, 500
Guriță, Grigore, 495
Gyory, Erno, 228, 229

H

Habsburg, 121, 126, 252
Haller, Stanislas, 313, 557
Haller, Józef, von Hallenburg, 328
Hamelin, Jules, Camille, 294
Haneş, V.V., 361, 363
Hanzu, Alexandru, 351, 352
Hardinge, Charles, 76
Haşdeu , Bogdan, Petriceicu, 141, 272
Hemtelot, 187
Henrys , Paul, Prosper, 319, 452
Hintzmann, Andreas, 253, 254, 255
Hodor, Victor, 395
Hodoş, Alexandru, A, 222
Hohler, Thomas, Beaumont, 21, 28, 46, 62, 63, 66, 99, 173, 187, 219, 225
Holban, Ştefan, 155, 257, 351
Hoover, Herbert, 60
Horia, 274, 276
Horthy, Miklós, 25, 49, 107, 155, 159, 160, 164, 165, 184, 185, 186, 187, 200, 201, 219, 233, 234, 235, 238, 253, 292, 295, 385, 386, 426, 467
Hotăranu, Iacob, 486
House, Edward, 44, 479
Hrabovsky, Georges, 181
Hus, Jan, 274
Huszár, Károly, 30, 164, 256, 257, 258

I

Iancu, Avram, 276
Ileana, principesa, 137, 384
Imbroane, Avram, 358, 362, 363, 493

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ioanid, Tilică, 362
Ioanițescu, Dimitrie, R., 360, 363, 406, 409, 493, 523, 526
Ionescu, E. Marin, 351, 352
Ionescu, Mihail, 352, 357
Ionescu, Take, 13, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 39, 40, 112, 113, 122, 145, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 178, 195, 215, 217, 238, 246, 250, 251, 258, 259, 260, 272, 277, 283, 292, 295, 296, 302,311, 318, 322, 329,330,331, 404, 431, 445, 461, 478, 481, 493, 494, 514, 540, 552, 553, 554, 555, 557
Iorga, Nicolae, 16, 22, 25, 36, 39, 41, 45, 48, 49, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 134, 135, 136, 150, 152, 224, 342, 345, 384, 392, 411, 432, 437, 440, 476, 478, 487, 489, 490, 495, 533, 537, 547, 548, 549
Ironside, Edmund, 399
Ivan, Nicolae, 439

J
Jankovics, Tihamér, 227
Jánossy, Alexander, 308
Jaszi, Oskar, 258
Java, Constantin, 363
Jitianu, Ioan, 351
Joffre, Joseph, 30, 39, 283, 284, 298, 496, 497, 498, 517, 554
Joseph, August, 155, 198
Josika, Samuel, 505
Jumanca, Iosif, 39, 433, 503, 504

K
Kadar, Imre, 228, 229
Kakowski, Aleksander, 305
Kamiak, 290
Karoly, Gyula, 244
Károly, Miháli, 61, 84, 164, 194, 228, 258, 505
Kasper, Julius, 232
Khun, Bela, 92, 93, 95, 194, 504
Kirchkhoff, 423, 500
Klîşco, Nicolai, K., 143
Kogălniceanu, Mihail, 113, 469
Kogălniceanu, Vasile, M., 495
Kolceak, Alexandr, Vasilievici, 37, 117, 450, 451
Kosafalvy, Endre, 229
Kovacs, Aloisie, 253, 254, 255
Krasonyi, 295, 296
Krassin, Leonid, Borisovici, 143, 291
Kratochwill, Karl, 295, 296
Kreuter, 253, 254
Kuhn, Andreas, 253, 254, 255
Kun, Béla, 61, 64, 84, 86, 87, 228, 243, 244, 254, 256

L
Lahovary, Alexandru, Emanuel, 242
Lambrino, Ioana (Zizi), 338
Lambrino, Mircea, Carol, G., 338
Lambru, Nicolae, 238
Langa-Răşcanu, Constantin, 556
Lansing, Robert, 44
Lascu, Dumitru, 230
Law, Andrew, Bonar, 52, 77
Lazăr, Aurel, 548
Lazăr, Gheorghe, 277
Lăzărescu, Ion, 409
Le Chait R., 290
Leca, Aristide, 351
Leeper, Alexander, Wigram, Allen, 21, 46, 62, 64, 67, 120, 121, 138, 162, 169, 182
Lejamek, 187
Lenin, Vladimir, Ilici, 127, 222, 240, 541
Leonida, 278
Leonte, State, 351
Leygues, Georges, 148, 150, 330, 523
Lichtblau, Leon, 313, 314, 315
Lişcu, Toma, 351
Liuba, 254
Litvinov, Maksim, M. 23, 123, 124, 126, 127, 143, 291
Lloyd-George, David, 10, 23, 24, 26, 44, 46, 52, 60, 61, 76, 110, 111, 118, 119, 120, 122, 125, 126, 128, 131, 132, 145, 179, 180, 222, 224, 231, 236, 262, 292, 331, 549
Lörinczi, Dénes, 248
Luca, Teodor, 175
Lucaciu, Vasile, 83
Lucescu, Eugeniu, 352
Lukacs, Edmond, 227
Lukás, 233
Lungu, Emil, 550
Lungu, I., 362
Lupescu, Alexandru, 144, 249, 264, 317
Lupu, Nicolae, 110, 127, 136, 445, 457, 470, 476, 478, 487, 490, 537, 549
Luther, Martin, 274

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

M
Macarovici, Vasile, 352, 357
Mackenzie, Thomas, 102
Mackinder, Halford,J., sir, 118
Macri, Ion, 343, 350, 351
Madge, 62
Madgearu, Virgil, 537
Madgyessy, István, 229
Magelaş, Antonie, 175
Mailat, Matei, 228
Mailat, Ştefan, 228
Maior, Petru, 277
Majláth, Ferenc, 228, 229
Majláth, Gusztáv, Károly, 247, 248
Major, Mauritiu, 253, 254, 255
Mance, Henry, Osbourne, 65, 162
Mandrin, Petre, 352
Mangra, Vasile, 437, 471
Manicatide, Tache, 409, 411
Maniu, Iuliu, 28, 38, 45, 110, 172, 174, 176, 183, 222, 224, 399, 405, 438, 452, 458, 460, 464, 466, 470, 473, 476, 478, 491, 494, 499, 500, 548
Marghiloman, Alexandru, 16, 36, 38, 41, 145, 151, 239, 435, 437, 444, 454, 455, 457, 470, 471, 472, 475, 477, 479, 486, 542,543
Maria, regină a României, 32, 318, 341, 342, 548, 550, 551
Marian, N., 238
Marich, G., 363
Marinescu, I., 238
Martonne, Emmanuelle, 44
Masaryk, Garrigue, Tomáš, 303
Mateevici, Alexe, 142
Matsikvitch, Konstantin, Adrianovici, 517
Mavrocordat, Edgar, 520
Mărdărescu, Gheorghe, 10, 176, 179, 198, 201
Mărgineanu, Alexandru, 343, 351, 352
Mătăsaru, Sculy, 351
McFadyean, Andrew, 65, 162, 169
Meitani, George, 270, 279, 494
Meitani, Ştefan, 494, 495, 496, 527, 529
Medgyessy, Istvan, 228
Melega, Ernest, 175
Melidon, Ervante, 251
Metchalf, P.D., 248
Meţianu, Iancu, 486
Michel, 187
Micola, Vasile, 175
Micsek, Akos, 228
Micşa Liviu, 486
Micu-Klein, Ioan, Inocenţiu, 274
Micu, Samuil, 277
Mihai Viteazul, 111, 136, 271, 277, 343, 359, 437, 446, 458, 491, 527
Mihail, Aurel, 395
Mihail, D., Ştefan, 351, 352
Mihail, Gavril, 395
Mihalache, Ion, 393, 405, 436, 458, 470, 476, 478, 488, 537, 543, 549
Mihaly, Victor, 276
Mihály, Károlyi, 61, 164, 258, 545
Mihăescu, Nicolae, 351
Mihăiescu, Ilie, 350, 351
Millerand, Alexandre, 22, 23, 24, 28, 33, 47, 48, 49, 60, 97, 100, 102, 103, 105, 110, 119, 120, 127, 134, 204, 209, 225, 226, 332, 454, 551, 555
Mircescu, Ludovic, 351
Mironescu, A. Gheorghe, 351
Mironescu, Demostene, 351
Miskolczy, Eugen, 308
Mittelhausser, Eugène, Désiré, A., 187
Mocioni, Anton, 481, 491, 550
Moldovanu, Artenie, 409
Mombelli, Ernesto, 186
Móricz, Alexander, 230
Móricz, Stephen, 230
Moscovici, Ilie, 222, 476, 497, 503, 539
Mosoiu, Traian, 229, 264, 351, 352, 502, 549
Mühlhoffer, Bela, 253, 254, 255
Munteanu, Alexandru, 352
Mureşan, Demetriu, 175
Musceleanu, Cristian, 523
Muth, Kaspar, 253, 502
Muzicescu, N., 362

N
Nagy, Eméric, Csécsy, 226, 227
Nagy,Karoly, 505
Nagy-Karoly, A., 210, 229
Neculcea, Constantin, 351
Nedeianu, Marin, 352
Negoescu, I., Gheorghe, 343, 352
Negru, Atanasie, 352
Negru-vodă, 277

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Negulescu, Athanase, 502
Negulescu, Petru, P., 481, 495, 501, 539, 548
Nicolaescu, Dimitrie, I., 409
Nicolaescu, Gheorghe, 238
Nicoleanu, Eracle, 351
Nicholson, Harold, 21, 62
Nicolescu, Dimitrie, 352
Niculescu, Nifon, 315
Nistor, George, 175
Nistor, Ion, I., 111, 175, 423, 476, 478, 551, 556
Nitti, Francesco, Saverio, 48, 52, 126, 242
Niță, Sergiu, 481, 551
Nițescu, Voicu, 404

O

O'Grady, James, sir, 46
Odilo, Romano, 211
Oliphant, Lancelot, sir, 21, 64, 65
Olteanu, Marcel, 351
Örley, Georges, 227
Osuský, Štefan, 21, 67, 75, 104
Ozias, Saul, 313, 314

P

Paléologue, Maurice, 23, 103, 118, 119
Panafieu, Hector André de, 313
Panaitescu, Ştefan, 176, 179, 185, 188, 351, 570
Pap, Tibor, 234, 296
Papp, Dănilă, 183, 351, 439, 440
Papp, Ion, Ignatie, 438, 547
Papacostea, Petre, G., 361, 363
Papană, Ioan, 351
Paraschivescu, 247
Paschevici, Corneliu, 343
Pascu, I., 486
Pašić, Nikola, 21, 67, 304, 554
Paşalega, Dimitrie, 352, 357
Patek, Stanislaw, 29, 245
Pavelescu, Ioan, 352
Pop, Geza, 175
Păcurariu, Ioan, 30, 270, 272
Pățeanu, Nicolae, 175
Pârvulescu, Gheorghe, 313
Pârvulescu, Nicolae, M., 238
Peidl, Gyula, 197
Pelivan , Ion, 24, 111, 134, 136, 137, 140, 141, 142, 151, 224, 549
Pelivan, Simion, G., 537
Pennescu, Dimitrie, C., 223, 520, 552
Perley, George, Halsey, sir, 102
Petala, Nicolae, 144, 203, 249, 362, 441
Petcuş, Leonida, 351
Pétin, Victor, 24, 112, 137, 144, 182, 183, 248, 249, 264, 309, 310, 315, 317, 318, 319, 321, 322, 328, 329, 422, 424, 457, 458, 459, 464, 475, 478, 514, 516, 517, 544
Petliura, Semion, Vasilovici, 118, 123, 551
Petre, I., Cezar, 204
Petrino, Dimitrie, 141
Petrovici, Ioan, 409, 523
Piłsudski, Józef, Klemens, 153, 328
Pirici, Teodoru, 352, 357
Pleşoianu, George, 362, 363
Pleşoianu, I., 252
Poch, Rosalia, 253, 254, 255
Poklewski- Koziełł, Stanisław, A., 117, 291
Polizu, Alexandru, 351
Pop, Geza, 175
Pop, Gheorge, de Oarța, 385, 386, 393, 394, 454
Pop, Iulian, 440
Pop, Octavian, 174
Pop, Ştefan, Cicio, 22, 23, 24, 77, 96, 109, 110, 111, 126, 132, 174, 393, 454, 537, 547, 549
Popa, Teodor, 513
Popescu, Gheorghe, 554
Popescu, I. Ioan, 351, 352
Popescu, Lazăr, 270
Popescu, Ştefan, 31, 207, 210, 294, 308
Popescu-Sanitarul, Ion, 334
Popovici, Ioan, 138, 264
Popovici, Constantin, 238, 555, 539
Popovici, Dumitru, 351
Popovici, Eftimie, 486
Popovici, Eusebiu, 497, 533, 538
Popovici, Mihai, 404, 405, 436, 537, 548
Potârcă, Iacob, 351, 409
Potârcă, Virgil, 361, 363
Prezan, Constantin, 27, 37, 110, 156, 184, 185, 233, 236, 333, 450, 451, 456
Prie, Octavian, 511
Protopopescu, Mişu, 363
Pusztay, Bela, 243
Puşcariu, Ilarion, 437
Puşcariu, Sextil, 441, 548

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

R
Racoviță, Emil, 551
Racoviță, Mihail, 357
Rakovski, Cristian, 150, 221, 226, 540
Rattigan, Frank, 226, 386, 400, 431, 432, 437, 445, 448, 454, 461, 462, 471, 478
Rattigan, William Francis, A., 117, 118, 207
Rădulescu, I.P., 523
Rădulescu, M., 494
Răşcanu, Ioan, 32, 33, 34, 37, 216, 241, 315, 324, 333, 334, 339, 341, 347, 351, 353, 355, 356, 357, 358, 360, 363, 462, 463, 481, 549, 551, 553
Reclus, Jacques, Élisée, 57
Renner, Karl, 289, 290
Repta, Vladimir, Vasile, de, 468, 547
Rey, Luigi, Vanutelli, 97
Rîmniceanu, 210, 211
Rîşcanu, Constantin, 352
Roboz, Bela, 228, 229, 243
Roboz, Imre, 228, 243
Roman, 244
Romanelli, Guido, 196, 197
Romanescu, Nicolae, P., 527
Röser, 254
Roşca, Eusebiu, 437
Rotariu, Ioan, Sandu, 486
Roth, Hans, Otto, 438
Rozwadowski, Tadeusz, Jordan, 29, 245, 551
Rudeanu, Vasile, 351
Rujinski, Nicolae, 316, 351, 352
Rusescu, Gheorghe, 351

S
Sabo, Aurel, 213, 395
Sachelarie, Dimitrie, 352
Saftu, Vasile, 404
Saint-Aulaire, Charles de Beaupoil, 22, 23, 45, 51, 52, 116, 117, 120, 251, 566
Samsonovici, Nicolae, 352, 357
Sapieha, Eustachy, Kajetan, 302, 557
Sava, Dimitriu, 343, 351
Scărişoreanu, Romulus, 351
Scărlătescu, Gheorghe, 351
Schein, 240
Schina, Mihail, 351, 405
Schmidt, Nandor, 253, 254, 255
Schullerus, Adolf, 438
Servatius, 522
Seymour, Charles, 8
Sikorski, Władysław, 328
Siminel, Victor, 142
Simonfalvy, 233, 234, 235
Skrzynski, Aleksander, Józef, 29, 153, 184, 245, 247, 318
Slăvescu, Virgil, 358, 360, 361, 363
Slăvescu, Tache, 361, 363
Snow, Sydney, B., 248
Somssich, József, Adolf, de Saárd, 156, 185
Socec, Alexandru, 334
Sonca, Ştefan, 175
Soós de Bàdok, Károly, 187
Soran, Ioan, 175
Spătaru, Gheorghe, 409
Spirescu, Bucur, 238
Sréter, István, de Szanda, 294
Stamate, Costache, 141, 469
Stambulescu, Gheorghe, 351
Stavrescu, Petre, 357
Stârcea, Ion, V., 481, 551
Stârcea, Traian, 555
Steed, Henry, Wickham, 224
Steiner, François, 228
Sterea, 232
Stiepsics, 210
Stoenescu, Niculai, 366
Stoica, Vasile, 30, 256, 258
Striegl, 253
Stroescu, Nicolae, 121, 238
Sturdza, Alexandru, 141
Sturdza, Olga, 548
Sturdza, R. Mihail, 496, 501
Sturdza, Scarlat, Dimitrie, 141, 142
Suciu, Ioan, 174, 176, 550
Suciu, Vasile, 547
Swanson, John, C., 8
Szakal, Ianos, 254
Székely, Imre, 243
Székely, Jacob, 243
Szembeck, Jan, 187
Szunyogh, Albert, 227

Ş
Şaguna, Andrei, 437
Şapira, Pincus, 409, 411
Şeinescu, Radu, 352

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Şerbescu, Constantin, 162, 195, 351
Şincai, Gheorghe, 277
Ştefan cel Mare şi Sfânt, 469, 527, 548
Ştefănescu, Ştefan, 350, 351
Ştefănescu -Amza, Constantin, 352, 357
Şuța, Petru, 175, 213

T
Tamasi, Tibor, 296
Tanasesco, 425
Tăslăoanu, Codru, Octavian, 284, 490, 516, 550
Tătărăscu, Gheorghe, 135, 362
Tătărăscu, Ştefan, 343
Tăut, Teodor, 352
Teleki, Ioan, 253, 254, 255
Teleki, Pál, 49
Teodorescu, Alexandru, 351
Teodorescu, Anibal, 409
Teodorescu, Constantin, 352, 357
Teodoroiu, Ecaterina, 34, 335, 360, 361, 362, 363
Teutsch, Georg, Daniel, 438
Thierry, 30, 146, 255, 256, 262, 263, 270
Thomas, Albert, 495
Thurzo, 295, 296
Tilea, Viorel, Virgil, 23, 110, 120, 122, 223
Tisza, István, 229, 471, 513
Tittoni, Tomasso, 60
Titulescu, Nicolae, 9, 33, 47, 48, 49, 103, 331, 412, 475, 479, 534, 552, 553
Tofan, M., 486
Tokos, 234
Tomescu, Grigore, 351
Tomoroveanu, Alexandru, 351
Tomovici Plopşor, N.,P., 361
Tordei, Ştefan, 175
Toth, Tibor, 174
Traian, împărat roman, 273, 442
Trancu-Iaşi, Grigore, L., 363, 398, 432, 462, 481, 550, 555
Tripon, Gavril, 384
Trumbić, Ante, 66, 104
Toot, Gyula, 235
Troubridge, Thomas, Ernest, Ch., sir, 168

U
Ugron, Andrew, 230
Ugron, István, 505
Urlățeanu, 238
Urlici, Mihail, 259

V
Vaida-Voevod, Alexandru, 10, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 35, 36, 37, 38, 45, 46, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 75, 76, 77, 96, 109, 110, 111, 115, 118, 120, 122, 123, 124, 127, 128, 131, 132, 133, 134, 151, 156, 157, 179, 180, 181, 188, 217, 222, 231, 232, 235, 236, 241, 262, 331, 387, 399, 431, 432, 444, 445, 447, 449, 453, 456, 457, 458, 459, 460, 465, 466, 470, 472, 473, 476, 489, 491, 493, 494, 537, 547, 549
Varga, Josef, 383
Văitoianu, Alexandru, 352
Văitoianu, Arthur, 61, 201, 202, 241, 382, 483, 488
Văleanu, Gheorghe, 398, 481, 539, 552
Venizelos, Eleftherios, 77, 303, 304, 543
Vercescu, Gheorghe, 362, 363
Veres, 230
Vernescu, Ioan, 351
Veszelsky, Paul, 181
Veverka, Ferdinand, 121
Vicol, Nicolae, 351
Vighel, Filipp, 141
Vlad, Aurel, 181, 449
Vlaicu, Arsenie, 471
Vlădescu, Ioan, 351
Vlădescu, Mihail, 494, 409, 482
Voileanu-Nicoară, Ana, 438
Vuruclas, Petre, 362, 363

W
Webber, 228, 229
Weber, Petre, 253, 254, 255
Weiss Csepel, Manfréd, von, 188, 191, 192, 193
Wekerle, Sándor, 229
Wilhelm II, împărat al Germaniei, 187
Witte, Eduard, B., 248
Wolczuski, 290
Wolf, 498
Woodrow, Wilson, 9, 44, 61
Wrangel, Piotr, Nicolaevici, 30, 32, 33, 115, 146, 147, 153, 289, 291, 298, 302, 309, 310, 311, 312, 315, 321, 329, 331, 498, 517

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

X

Xenopol, Alexandru,D., 548

Xenopol, Nicolae, D., 9

Y

Yates, Halsey, Edward, 28, 219, 225

Z

Zadic, Iacob, 270, 316, 351, 352

Zamfir, Apostol, 358, 359, 360

Zamfirescu, Duiliu, 111, 246, 431, 487, 489, 490, 493, 551, 552

Zamfirescu, Gogu, 238

Znikemowicz, 290

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Volumul de față, al doilea din seria *Românii după „Marele Război”*, este dedicat anului 1920, un an al cărui punct de reper îl constituie semnarea celor două tratate care au consfințit granițele României Mari: tratatul cu Ungaria de la Trianon și cel privind recunoașterea de către Marile Puteri a unirii Basarabiei cu România. Anul 1920 a cuprins însă și alte evenimente de referință care au modelat constructul militar, politic și socio-economic românesc postbelic. Ca atare, selecția documentelor a urmărit să ofere o perspectivă cât mai cuprinzătoare asupra unor dosare cu deosebire importante pentru evoluția istorică a României în perioada interbelică. Sperăm că am reușit să oferim cititorului tabloul cuprinzător al unei epoci de speranță, dar și de mari încercări în istoria românilor, care a fost marcată de decizii importante și de consecințele lor pe termen mai scurt sau mai lung.

Având în vedere interesul cu care au fost primite celelalte volume, sperăm că și acesta, consacrat celui de-al doilea an de după încheierea Marelui Război, va atrage atât atenția specialiștilor, cât și a celor pasionați de istorie, pentru înțelegerea unui etape care a marcat profund efortul de întregire națională și recunoaștere internațională a unirii. Este meritul echipei de cercetători din cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, care a reușit, pe parcursul ultimilor ani, să aducă la lumină noi mărturii și dovezi documentare relevante pentru înțelegerea istoriei României și a rolului armatei române în anii „Marelui Război”, precum și în anii zbuciumați care au urmat încheierii acestuia.

CARMEN-SORINA RÎJNOVEANU

9 789733 212683

ISBN 978-973-32-1268-3

www.edituramilitara.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro